TERCÜME-İ
ACÂ'İBÜ'L-MAHLÛKÂT

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 132

Bilim ve Felsefe Serisi : 52

Kitabın Adı : TERCÜME-İ ACÂ'İBÜ'L-MAHLÛKÂT VE GARÂ'İBÜ'L-MEVCÛDÂT

Mütercimi : Meçhul

Özgün Dili : Osmanlı Türkçesi

Hazırlayan : Dr. Bekir Sarıkaya
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi

Editör : Prof. Dr. Günay Kut

Son Okuma : Yasin Coşkun, Muhammed Said Güler

Arşiv Kayıt : Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih, Nr. 897

Kapak Görseli : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed 3632, 123b

Kitap Tasarım : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org

Baskı : Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul
Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2019

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Mütercimi Meçhul
Tercüme-i Acâ' ibü'l-Mahlûkât

1. Kozmoloji, 2. Tarih, 3. Edebiyat, 4. Coğrafya, 5. Tabiat, 6. Varlık

ISBN: 978-975-17-4289-6

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

TERCÜME-İ ACÂ'İBÜ'L-MAHLÛKÂT

(İNCELEME - METİN - DİZİN)

MÜTERCİMİ MEÇHUL

Hazırlayan
Bekir Sarıkaya

Editör
Günay Kut

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kâhire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4

KISALTMALAR VE İŞARETLER 9

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ 11

ÖNSÖZ 13

GİRİŞ 17

Acâ'ibü'l-Mahlûkât Türü, Tasnifi ve Tarihî Gelişimi 17

İNCELEME 23

TERCÜME-İ ACÂ'İBÜ'L MAHLÛKAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER 23

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ta Genel Kültür, Didaktik Özellikler ve Batıl İnançlar 23

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ın Muhtevası 30

Mütercimin Tercüme Anlayışı ve Tercüme Problemleri 55

METİN VE SÖZLÜK ÇALIŞMASI HAKKINDA 61

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ın İmla Özellikleri 61

Metin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem 79

Sözlük Hazırlanırken Takip Edilen Yöntem 82

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât Nüshaları 86

İndeks (Ayrıntılı İçindekiler) 90

Ali Emiri ve Nuri Arlasez Nüshalarının Varak Karşılıkları 99

METİN 101

'ACĀYİBÜ'L-MAḪLŪḲĀT VE ġARĀYİBÜ'L-MEVCŪDĀT 103

ĀĠĀZ-I TERCÜME 105

'Acāyibü'l-Maḫlūḳāt ve ġarāyibü'l-Mevcūdāt 103

Āġāz-ı Tercüme 105

er-Rüknü'l-Evvel fī 'Acāyibi'l-Ecrāmi'l-'Ulviyye 119

er-Rüknü'ṣ-Ṣānī fi'n-Nīrāni'l-'Acībe Ve'lleẕī Yuḥdiṣü Beyne's-Semā' ve'l-Arż 150

er-Rüknü'ṯ-Ṯāliṯ fī 'Acāyibi'l-Arż 161
er-Rüknü'r-Rābi' fi'l-Bilādi ve'l-Mesācidi ve'l-Kenāyisi ve Ġayrihā 207
er-Rüknü'l-Ḫāmis fi'l-Eşcāri ve'ṯ-Ṯimāri ve'l-Ḥaşāyiş 284
er-Rüknü's-Sādis fi'ṣ-Ṣuveri'l-Menḳūreti'l-Menḳūşe 300
[er-Rüknü's-Sābi' Ādemīnüñ 'Acāyibinde ve
Şerefinde ve Şeref-i Ḫilḳatindedür] 306
[er-Rüknü's-Sāmin Cinnīlerüñ ve
Şeyṭānlaruñ 'Acāyibindedür] 374
er-Rüknü't-Tāsi' fī 'Acāyibi'ṭ-Ṭuyūr 387
er-Rüknü'l-'Āşir fi'l-Behāyimi ve'l-Ḥayvānāti'l-Kibār 409

KAYNAKÇA 473

DİZİN - SÖZLÜK 479

EKLER 593

KISALTMALAR ve İŞARETLER

AE	Ali Emiri Nüshası
Ar.	Arapça
b.	bin "oğul"
bağ.	Bağlaç
bk.	Bakınız
Böl.	Bölüm
bs.	Baskı
c.	Cilt
c.c.	Celle celalühü
cüm.	Cümle
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
dön. f.	Dönüşlü fiil
e.	Edat
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
edl. f.	Edilgen fiil
ett. f.	Ettirgen fiil
Far.	Farsça
geç. f.	Geçişli fiil
gçs. f.	Geçişsiz fiil
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hind.	Hintçe
Hz.	Hazreti
i.	İsim
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
krş.	Karşılaştırınız
Ktp.	Kütüphanesi
Lat.	Latince
mec.	Mecazî anlam
MÖ	Milattan önce
NA	Nuri Arlasez Nüshası
Nr.	Numara
old. f.	Oldurgan fiil
ö.	Ölümü

s.	Sayfa
sf.	Sıfat
TT	Türkiye Türkçesi
TY	Türkçe Yazmalar
T.	Türkçe
ünl.	Ünlem
Üni.	Üniversitesi
vr.	Varak
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları
YEK	Yazma Eserler Kurumu
Yun.	Yunanca
zf.	Zarf
zm.	Zamir

[ ] Metinde eksik olan unsurları ve varak numaralarını ilâve etmek için kullanılmıştır.

[?] Hakkında şüphe bulunan bilgilerde kullanılmıştır.

< > Yazmada olup çıkarılması gereken yerler bu işaret içine alınmıştır.

< Yapıları incelenen kelimenin ekini ve kökünü göstermek için kelimelerin başında kullanılmıştır. Ayrıca kelimenin hangi dilden hangi dile geçtiğini göstermek için kullanılmıştır.

> Kelimenin ek ve köklerinin birleşim sonucunu göstermek için kullanılmıştır.

~ Aynı özellikleri taşıyan unsurlar arasında kullanıldı.

/ Varak ve satır numarası gösterilirken rakamlar arasında ve aynı anlamlı kelimeler arasında kullanıldı.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

آ ا	Ā, ā, A, a E, e	ص	Ṣ, ṣ
ب	B, b	ض	Ḍ, ḍ, Ż, ż
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Ẓ, ẓ
ث	Ṣ, ṣ	ع	ʿ
ج	C, c	غ	Ġ, ġ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	Ḥ, ḥ	ق	Ḳ, ḳ
خ	Ḫ, ḫ	ك,گ	K, k, G, g, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Ẕ, ẕ	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, ū, ō
ژ	J, j	ه	H, h, E, e, A, a
س	S, s	ى	Y, y, I, ı, İ, i, Ī, ī
ش	Ş, ş	ء	A, a

ÖNSÖZ

İlk üç asırda ulemanın öncelikli hedefi Hz. Peygamber'in sözlerini doğru bir şekilde tespit etmektir. Bu alandaki çalışmalar sağlam bir zemine oturduktan sonra ulemâ, âyetlerdeki ve hadislerdeki garip durumların açıklamasını âlemdeki örneklerle yapmaya çalışmıştır. Tefsirine ihtiyaç duyduğumuz âyetler, hadisler ve âlemdeki acayip olaylar zaman zaman bazı eserlerde bir araya getirilerek anlatılmıştır. Âlemdeki acayipliklerin belli başlı başlıklar altında anlatıldığı bu eserlere farklı isimler verilmiştir. Bu isimlerden en çok tutulanı da "acâ'ibü'l-mahlûkât" ismi olmuştur. Bu isim daha sonraki dönemlerde yazılan eserlere de verilince edebî tür ismi olarak öne çıkmıştır. Bu türün kütüphanelerde çok fazla nüshasının bulunması, geniş ve kısa özetlerle yazılmış olması, Osmanlı kültüründe bu türe önem verildiğini gösterir. Türk Dili araştırmalarında genelde divanlar veya edebî eserler ele alınmış, fakat coğrafya, tarih ve tıp alanlarında yazılmış türler üzerinde yeterince çalışma yapılmamıştır.

Osmanlı coğrafya alanında yapılan ilk tercümelerden olması sebebiyle önemli gördüğüm *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabının metnini ortaya koymak istedim. Bu eserde düşünce dünyası ve pozitif bilgi ile ilgili külliyetli bir birikim vardı. Osmanlı'nın kültür seviyesini nispeten gösteren eserlerden biriydi. Devrimizin kültürlü insanları bu kültürden haberdar olmalı ve bu kültürü hissetmeliydi. Rükneddîn Ahmed ismine atfedilen fakat yazarını belirleyemediğimiz bu eseri taradığımda ulaştığım ilk bilgi, dünyanın döndüğünü ifade eden cümlelerdi. Her bölümünde, bugün bile herkesi hayrete düşüren ve gelecekte gerçekleşecek bilgilerin işaretleri görülüyordu. Bunun için bende geniş hacimli bir *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* tercümesi olan bu eserin metninin transkripsiyonunun ve sözlüğünün hazırlanarak, okunabilir ve anlaşılabilir hâle getirilmesinin faydalı olacağı kanaati oluştu.

Ayrıca eserde kelimeler tercümenin de tesiriyle basit hâlde kullanılıyor ve kelimelere şiirdeki gibi farklı anlam yüklenmiyordu. Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan kelimelerin şekil özellikleri ve taşıdığı anlamlar rahatça tespit edilebiliyordu. Eserin ortaya konmasıyla buradaki kelimeler, diğer eserlerdeki kelimelerle rahat bir şekilde mukayese edilebilirdi. Acâ'ibü'l-mahlûkât türünün bir nüshasının geniş ve tam metninin transkripsiyonu, bu düşüncelerle hazırlandı. Metnin kelime hazinesi, kelime sayısı, etkilendiği diller, kelimelerin Anadolu Türkçesinde kullanıldığı şekilleri ve anlamları or-

taya kondu. Dolayısıyla bu eser, Eski Anadolu Türkçesine dilbilim açısından kısmen katkı sağlayacaktır.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât adlı eserin beş nüshası vardır, nüshalar arasında büyük farklar bulunmamaktadır. Eser konusuyla, konunun ele alınışı ve sıralanışı yönüyle dikkat çekecek şekilde hazırlanmıştır.

Bu kitap, üç bölüm hâlinde hazırlanmıştır.

Giriş kısmında *acâ'ibü'l-mahlûkât* türü hakkında genel bilgi verilmiş ve türün tarihî gelişimi ele alınmıştır. İnceleme bölümünde eserin konusu ve içeriğinden söz edilmiş, araştırmacılara yardımcı olabileceği düşüncesi ile eserin rükünlerinin geniş bir özeti yapılmış ve eserin nüshaları tanıtılmıştır. Metnin yazım özellikleri ve sözlüğün hazırlanmasında tutulan yol hakkında açıklamalar yapılmış, nüshada bulunan başlıkların indeksi varak numarasına göre hazırlanarak metinden önce sunulmuştur.

Metin kısmında, günümüz nesir kitapları düzenine uygun hâle gelmesi için paragraf sistemi uygulanmıştır. Başlıkları genellikle Arapça ve Farsça olan bu nüshanın temelini oluşturan on rükün büyük harflerle yazılmıştır. Üçüncü rüknün bâbları *el-bābü's-sābi'* gibi sayı ile ifade edilirken, diğer rükünlerin bâb başlıkları sayı verilmeden; *fī zikri, zikr-i, zikrü ve fī* gibi başlıklar kullanılarak başlangıç yapılmıştır. Bu bâblar ve bu bâblar arasında geçen 180 hikâyenin başlığı sıra sayıları ile [1.] ḤİKĀYET şeklinde, 59 faslın başlığı ise metinde belirli bir bölümü ifade etmediği için sıra sayıları belirtilmeden FAṢL şeklinde yazılmıştır. Varak numaraları [19a] gibi metin arasında gösterilmiş, Arapça ve Farsça ibarelerin anlamları, âyet ve hadislerin anlam ve kaynakları dipnotta verilmiştir.

Sözlük kısmına günümüzde bilinen kelimeler hariç metinde geçen bütün kelimeler alınmış, kelimenin türü, alındığı dil adı yazılmış ve bu dilin kelimeyi kendisinden alıntı yaptığı dil de belirtilmiştir. Fiillerde çatılar gösterilmiş, cümle içinde kazandığı farklı anlamlar maddeler hâlinde yazılmış, anlamlar soyuttan somuta doğru sıralanmış ve anlamı yazıldıktan sonra misali, sayfa/satır numarası ile 45b/1, 78a/6 vb. şeklinde verilmiştir. Genelde sözlükte kelimeler madde başı yapılarak anlamlandırılırken madde başının içinde bulunduğu yapı ise ara madde olarak verilmiştir. Ansiklopedik sözlüklerde olduğu gibi metinde geçen kişi ve yer isimleri de madde başı yapılmıştır. Madde tanıtımı

kısaca yapıldıktan sonra maddenin metinde geçtiği yerler gösterilmiştir. Osmanlıca sözlüklerde olmayan veya eserlerde nâdir kullanılan kelimeler sözlük kısmında kaynaklar kullanılarak açıklanmıştır.

Bu hacimli eser üzerine yaptığımız çalışmada birçok eksikliğin bulunması tabiîdir. Eseri inceleyen araştırmacıların değerli fikirlerine açık olduğumu ayrıca ifade etmek isterim.

Çalışmalarımda öncelikle bana maddeten ve mânen destek olan eşim Melahat Sarıkaya'ya, metnin numaralandırılmasında ve teknik özelliklerinin düzenlenmesinde yardımcı olan çocuklarım Mustafa, Abdüllatif ve Rabia'ya, doktora tezimde fikirlerinden faydalandığım hocam Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu'na, yazı ve fontların bilgisayar ortamında daha kullanışlı hâle gelmesi için yardım edip basımı için teşvik eden Doç. Dr. Faysal Okan Atasoy'a, Arapça metinlerin çevirisinde yardımına başvurduğum hocam Prof. Dr. Faruk Gürbüz'e, hadis kaynaklarını bulmamda yardımcı olan Prof. Dr. Adem Dölek'e, Cibakaya dizin programından faydalandığım hocam Prof. Dr. Ceval Kaya'ya, metinde geçen şiirlerin vezinlerinin tespitinde ve farklı kelimeleri algılamamda yardımcı olan Prof. Dr. Turgut Karabey'e, Millet Kütüphanesi'nde çalışma imkânı sağlayan Kütüphane müdürü Melek Gençboyacı Hanım'a, kitabın basım aşamasında eseri titizlikle gözden geçirip hataların giderilmesinde yardımcı olan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı uzmanlarına ve özellikle 2010 yılında hazırladığım doktora tezine dayanan bu esere bazı ilâveler yapılmasında ve eksikliklerin giderilmesinde tecrübelerinden faydalandığım Prof. Dr. Günay Kut Hanım'a teşekkür ederim.

Bekir Sarıkaya
İstanbul

GİRİŞ

Acâ'ibü'l-Mahlûkât Türü, Tasnifi ve Tarihî Gelişimi

Bu bölümde 'acâ'ibü'l-mahlûkât tamlamasının anlamı, bu adı taşıyan kitapların içeriği ve yapısı, çeşitli açılardan tasnifi ve tarihî gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

'Acā'ib kelimesi Arapça "hayret etmek, şaşmak, yadırgamak" anlamına gelen *'acibe* fiilinden fe'île vezninde sıfat-ı müşebbehe olan *'acībe*'nin çoğulu olup "alışılmışın dışında olan, hayretler içinde bırakan garip şeyler" anlamına geldiği gibi "hoşa gitmek" anlamına da gelir.

Maḫlūḳāt kelimesi ise; Arapça "yaratmak" anlamına gelen *ḫalaḳa* fiilinin ism-i mef'ûlü olan "yaratılmış şey, yaratık" anlamındaki *maḫlūḳ* ve çoğul eki *–āt* ile "yaratıklar, yaratılmış şeyler" anlamına gelir. *'Acā'ibü'l-maḫlūḳāt* Arapça tamlama olup "yaratılmış olan şeylerin insanları hayret içinde bırakan gariplikleri" demektir. Terim olarak ise İslâmî edebiyatların, yazıldıkları devrin coğrafya ve kozmografya telakkisine göre hazırlanmış ve ansiklopedik bilgiler ihtiva eden eserlerinin ortak adıdır.[1]

Acâ'ibü'l-Mahlûkât kitapları konularına göre iki türlü şekillendirilir. Biri Ahmed et-Tûsî'nin de kullandığı ve on rükün üzerine kurulan sistemdir. Eser on rükne bölünür, rükünler de fasıllara ayrılır. Rükünleri kısaca şöyle sayabiliriz: 1. Göklerdeki acâyipler. 2. Gökle yer arasındaki acâyipler. 3. Yerin acâyipleri, denizler, dağlar, kıymetli taşlar, kayalar. 4. Şehirler, mescitler, kiliseler, sinagoglar. 5. Ağaçlar, bitkiler, ilaçlar. 6. Kazılmış sûretler. 7. İnsanlar. 8. Cinler. 9. Kuşlar. 10. Deniz ve kara hayvanları.

Diğeri ise Zekeriyyâ Kazvînî'nin kullandığı sistemdir: Eser dört mukaddime, iki makale, bir hâtimeden oluşur. Mukaddimelerde acâyibin izahı, mahlûkatın taksimi, garip kelimesinin mânaları, mevcûdatın taksimi bulunur. Birinci makalede ulviyattan yani feleklerden, gezegenlerden, seyyar ve sabit yıldızlardan, gök sakinlerinden; ikinci makalede ise süfliyattan bahseder. Dört unsur, ateş, hava, su küresi, yer küresi, denizler, adalar, kuyular, otlar, ağaçlar, hayvanlar, insanlar, cinler, devler, kuşlar ve sürüngenler süfliyatı oluşturur. Hâtime kısmında ise denizlerin ve karaların acâyiplikleri yer alır.

---

1 Günay Kut, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 316.

Bu sistemlerden farklı şekilde hazırlanan *Acâ'ibü'l-mahlûkât* kitapları da vardır.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât kitaplarını Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış eserler olarak da sınıflandırabiliriz. Ahmed et-Tûsî'nin Farsça ve Kazvînî'nin Arapça yazılmış *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* nüshaları mevcuttur. Kütüphanelerde farklı mütercimler tarafından Arapça ve Farsça olarak telif edilmiş birçok *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabı bulunmaktadır.

Acâ'ibü'l-mahlûkât türü, Osmanlı zamanında bilinen ve okunan yaygın bir yazı türüydü. Bu nedenle bu türün geniş hacimli ve dar hacimli birçok örneğiyle karşılaşılır. Ahmed Bîcan'ın sade ve kısa olan nüshaları ile üzerinde çalıştığımız eserin özeti olan Düğümlü Baba nüshası, dar hacimli eserlere örnek gösterilebilir. Üzerinde çalıştığımız eserin Çelebi Mehmed'e sunulan Ali Emiri nüshası ile Hüseyin b. Mehmed Efendi'nin 1108-09/1697'de Zekeriyyâ Kazvînî'den yaptığı tercüme de geniş hacimli eserlere örnek verilebilir.

Bu eserlerde bazen, tarifleri yapılan, faydaları belirtilen, hikâyeleri ve acâyiplikleri anlatılan varlıkların minyatürleri de yer alır. Ahmed et-Tûsî'nin ve Sürûrî'nin kütüphanelerde bulunan *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* nüshaları ile Amerika Maryland Walters Sanat Müzesi'nde bulunan, içinde 444 minyatür olan *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* nüshası örnek verilebilir. Buna göre *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* eserleri bir diğer yönden minyatürlü ve minyatürsüz olarak ikiye ayrılabilir.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât türünün tarihî gelişiminde, İslâmî dönemde bilimlerin temel kaynağı kabul edilen Kur'ân-ı Kerîm önemli rol oynar. H. III. asrın sonlarına kadar tefsir ve hadis ilmiyle meşgul olan ilim adamları H. IV. asrın başlarında diğer türlerde de eserler vermeye başlamıştır. Coğrafya ve seyahatle ilgili olan eserler *Acâ'ibü'l-Büldân, Acâ'ibü'l-Hind, Turfetü'l-Acâib, Âsârü'l-Bilâd, Acâ'ibü'd-Dünyâ* ve *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* gibi isimlerle ortaya çıkar. Bu isimlerden *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adı daha çok tutulur. Bu tür eserlerde mütercimler; âyetlerden, hadislerden ve müspet ilimlerden faydalanarak varlıklar hakkında bilgi verir. Gezilerek elde edilen bilgilere okunan, duyulan ve kitaplarda bulunan bilgilerin de eklenmesiyle esere genişlik kazandırılır. Kâinatta bulunan ve duyulan her şey, her varlık böylece bu türün konusu içine dahil edilir.

Tanınmış astronomi bilgini, Adudüddevle'nin hocası ve dostu Abdurrahmân es-Sûfî (ö. 375-76/986), *Kitâbü Suveri'l-Kevâkibi's-Sâbite* adlı kitabı ile meşhurdur. Bu kitabında gökyüzündeki gezegenler ve yıldızlar hakkında geniş bilgiler verir. Doğuda ve batıda birçok bilgin bu bilgilerden faydalanır.[2] *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabının birinci ve ikinci rükünleri oluşturulurken Sûfî'nin kitabından faydalanıldığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda kitapta Adudüddevle'den bahsedilmesi *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabının temellerini biraz daha eskiye götürür. İslâmî dönem İran edebiyatının ilk mütercimlerinden biri olan Ebü'l-Müeyyed-i Belhî, kara ve denizlerdeki olağanüstü varlık ve olayları anlattığı *Acâ'ibü'l Büldân* adlı eserini Sâmânîlerden Nûh bin Mansûr'a (365/976-387/997) ithaf eder.[3]

Muhammed b. Eyyûb et-Taberî'nin 485/1092'de telif ettiği *Tuhfetü'l-Garâ'ib* adlı bir eseri bulunmaktadır.[4] Ahmed et-Tûsî Farsça kâleme aldığı *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât* adlı eserini 570-71/1175 yılında Selçuklu sultanlarından Tuğrul bin Arslan'a ithaf etmiştir. Eser on rükne bölünmüş, rükünler de fasıllara ayrılmıştır. Eserin rükünleri kısaca şöyledir: Göklerdeki acâyipler; gökle yer arasındaki acâyipler; yerin acâyipleri; denizler, dağlar, kıymetli taşlar, kayalar; şehirler, mescitler, kiliseler, sinagoglar; ağaçlar, bitkiler, ilaçlar; kazılmış suretler; insan; cinler; kuşlar; deniz ve kara hayvanları.[5]

Ebû Hâmid el-Gırnatî'nin (ö. 565/1169) yazdığı ve Vezir Avnüddîn Yahyâ b. Muhammed'e ithaf ettiği *Kitâbü'l-Muğrib an Ba'zı Acâ'ibi'l-Mağrib* ile *Tuhfetü'l-Elbâb ve Nuhbetü'l-A'ceb* adlı eserleri sadece seyahat ve coğrafya kitabı olmayıp pek çok acâyip ve mitolojik bilgileri ihtiva ederler.[6]

Tarihçi, edip ve muhaddis olan İzzeddîn İbnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 630/1233) acâyipliklerden bahseden *Tuhfetü'l-Acâ'ib ve Turfetü'l-Garâ'ib* adlı Arapça eseri ortaya koymuştur.[7]

Şihâbüddîn Ahmed el-Hamevî, İbnü'l-Esîr'in kitap düzenine uygun olarak bir *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kâleme aldı. Bundan etkilenen birtakım mütercimler *Dürerü'l-Müntekatü min Acâ'ibi'l-Mahlûkât* adını verdikleri özet eserler meydana getirdiler.[8]

2 Cengiz Aydın, "Abdurrahman es-Sufî", *DİA,* I, s. 172.
3 Orhan Bilgin, "Ebü'l-Müeyyed-i Belhî", *DİA*, X, s. 337.
4 Günay Kut, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 316.
5 Günay Kut, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 316.
6 Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, III, (Terc. Rüştü Balcı), İstanbul 2007, s. 901.
7 Günay Kut, "Acâ'ibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 315.
8 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, III, (Terc. Rüştü Balcı), İstanbul 2007, s. 902.

Kazvînî'nin (ö. 682/1283) coğrafya ve kozmografya alanında telif ettiği *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât* adlı eseri, İran ve Türk edebiyatlarında çok sevilmiş ve tercüme edilmiştir. Bu eser dört mukaddime, iki makale, bir hatimeden oluşmuştur. Mukaddimelerde acayibin izahı, mahlukatın taksimi, garip kelimesinin manaları, mevcûdatın taksimi bulunmaktadır. Birinci makalede ulviyat yani felekler, gezegenler, seyyar ve sabit yıldızlar, gök sakinleri (melekler) ikinci makalede ise sufliyattan bahseder. Dört unsur, ateş, hava, suküresi, yerküresi, denizler, adalar, kuyular, otlar, ağaçlar, hayvanlar, insanlar, cinler, devler, kuşlar ve sürüngenler. Hatime kısmında ise denizlerin ve karaların acâyipliklerinden bahseder. Kazvînî'nin ayrıca alfabetik olarak şehirler, kabileler ve Türk boyları ile ilgili geniş bilgi verdiği *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd* adlı eseri bulunmaktadır. Kazvînî, Câhiz'in *Kitâbü'l-Hayavân* adlı eserinden de faydalanmıştır.[9]

XV. yüzyılın başlarında Yıldırım Bayezid'in Timur'a esir düşmesiyle bozulan Türk birliği, 816/1413'te başa geçen Çelebi Mehmed ile tekrar sağlanmıştı. Çelebi Mehmed ilmî çalışmalara ve edebî faaliyetlere önem vermekteydi. Emîr Süleymân'ın ölümüyle birlikte birçok ilim adamı Çelebi Mehmed'e intisap etti ve eserlerini onun adına yazdılar. Hızır b. Ya'kûb'un tasavvufî eseri *Cevâhirü'l-Me'ânî*, Yazıcı Sâlih'in *Şemsiyye* adlı eseri, Abdülvâsî Çelebi'nin *Halîlnâme*'si, Abdülvehhâb'ın tıpla ilgili *Kitâb-ı Müntahab*'ı Çelebi Mehmed adına yazılmıştır. Üzerinde çalıştığımız oldukça hacimli, mütercimi hakkında kesin bilgi sahibi olmadığımız *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adlı eser de Çelebi Mehmed adına ve onun emriyle kâleme alınmıştır.[10] Bu eserle Türk edebiyatı, "Acâ'ibü'l-Mahlûkât" adlı türle tanışmıştır. Alî b. Abdurrahmân'ın Kazvînî'den tercüme ettiği *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adlı eser de bu zamanda yazılmıştır, fakat bu esere göre oldukça küçüktür.[11]

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan, Hacı Bayram-ı Velî'nin isteği üzerine Kazvînî'nin *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*'ını 857/1453'te tercüme etmiştir. Aynı zamanda, Kazvînî'nin *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd* adlı eserinin serbest tercümesini *Dürr-i Meknûn* adıyla Türkçemize kazandırmıştır.[12] Ahmed Bîcan'ın bu iki eserinin konuları ile elimizdeki *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*'ın konuları aynıdır.

---

9 Cevat İzgi, "Kazvînî Zekeriyyâ b. Muhammed", *DİA*, XXV, s. 160.
10 *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Ali Emiri Nüshası 2b.
11 Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995.
12 Âmil Çelebioğlu, "Ahmed Bîcan", *DİA*, II, s. 49.

Kanûnî'nin oğlu Şehzâde Mustafâ'nın hocalığını yapan Sürûrî'nin yarım kalan tercümesi minyatürlü olup birçok nüshası bulunmaktadır. Bosna Kâdısı Mevlânâ Gınâî 969-70/1562'de İbnü'l-Esîr'in eserini *Mir'ât-ı Kâ'inât* adıyla tercüme etmiştir. Eyyûb b. Halîl'in 976-77/1569'da yazdığı *Tezkiretü'l-Acâ'ib ve Tercemetü'l-Garâ'ib* adıyla anılan eseri vardır. Hüseyin b. Mehmed Efendi 1108-09/1697'de Kazvînî'nin eserini genişleterek *Mir'ât-ı Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Keşf-i Garâ'ibü'l-Mevcûdât* adıyla ortaya koymuştur. Rodosîzâde, Sürûrî'nin yarım bıraktığı tercümeyi 1112-13/1701 yılında tamamlamıştır.[13] Sadrazam Murtazâ Paşa'nın isteği ile Muhammed b. Muhammed b. Şâkir *Rûz-nâme-i Sânî*, Zekeriyyâ bin Muhammed el-Kazvînî'nin *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adlı eserinin tercümesini yapmıştır. Bu eser 286 varak olup 444 minyatür içerir, 1121/1709'da tamamlamıştır, Maryland'da Walters Sanat Müzesinde bulunmaktadır.[14]

Çağatay Edebiyatında Şeybânî Han (ö. 916/1510) adına Bennâî b. Muhammed Herevî tarafından hazırlanan, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*'ın Çağatayca tercümesi mevcuttur.[15] Bunlardan başka mütercimi bilinmeyen ve araştırılmayı bekleyen birçok nüsha vardır.

---

13 Günay Kut, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 317.

14 Walters Ms. W.659, Turkish version of the Wonders of creation, www.thedigitalwalters.org/Data/Walters-Manuscripts/html/W659/description.html

15 M. Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, II, s. 163, İstanbul 1989.

İNCELEME

TERCÜME-İ ACÂ'İBÜ'L MAHLÛKAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ta Genel Kültür, Didaktik Özellikler ve Batıl İnançlar

Dünya üzerindeki bütün milletlerin yaratılış destanları vardır. Köklerini araştıran insanlar genelde ilahî dayanağa ihtiyaç duymuşlar, buna bağlı olarak hicretin ilk üç asrında hadislerle meşgul olan ve hadis kitapları yazan âlimler dördüncü asırdan sonra yavaş yavaş garip, acâyip, tuhaf sözlerin ve olayların ilmiyle uğraşmaya başlamışlardır. Bunun neticesinde "*Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, *Acâ'ibü'l-Büldân*, *Nuhbetü'l-Aceb*" gibi eserler meydana getirmişlerdir.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât kitabının mütercimi de insanın yaratılışı, yerin göğün yaratılışı ile ilgili araştırmalar yapmış, kaynak olarak Kur'ân'ı, hadisleri ve bilim adamlarını tercih etmiştir. Ayrıca yaratıkların yaratılış aşamaları, yaratılış özellikleri ve o yaratığı diğer yaratıklardan farklı kılan unsurları ele almıştır.

Mütercim, görünmeyen âlemler hakkında da bazı bilgiler sunmuştur. Allâh Teâlâ önce arşı, arşı taşıyan melekleri, sonra diğer melekleri, cinleri, hayvanları ve son olarak Hz. Âdem'i yaratır. Hz. Âdem'e secde edilmesini ister. Ne var ki İblis secde etmez. Bir müddet sonra İblis'in cennette kandırdığı Hz. Âdem ve Hz. Havvâ yeryüzüne gönderilir. Cennetteki diğer varlıklar da dünyaya gönderilir. Bundan sonra insanlarda ve cinlerde cennet özlemi başlar. Yeryüzünde cinler üst üste binerek gökyüzüne çıkmaya çalışırlar, gökyüzünün birinci katına kadar yükselerek meleklerin konuşmalarına şahit olurlar, bire bin katarak bir kısım insanlara bildirirler. Bunları duyan birtakım insanlar; inançlarını bozarlar, kâhin, büyücü ve yalancı peygamber olarak ortaya çıkarlar.

Sonra Allâh Teâlâ, bu varlıkların gökyüzüne çıkmalarını yasaklar, çıkanlar da melekler tarafından yeryüzüne atılır, yeryüzüne düşenlerin kimisi timsah, kimisi gul, kimisi de farklı hayvan olur. Böylece varlıkların gökyüzü ile maddî olarak irtibatları kesilir (3a-46b).

Kökü cennette olan insanlar, gerçek yerlerinin özlemi içinde olduklarından arş, melek, cennet vb. konularda bilgi sahibi olmak ister. Cennetin, arşın ve kürsînin sahibi olan Allâh Teâlâ; her şeyi yüzü suyu hürmetine yarattığı son peygamberini yeryüzüne gönderince, inananlar O'ndan her şeyi sorup öğren-

meye çalışır ve O'na göre kültürlerine şekil verirler. İnsanların, meleklerin, cinlerin, arz ve semaların yaratılışı vb. konular eserlerde yer almaya başlar. Duyulan, işitilen ve insanın dikkatini çeken varlıkların insanlara tesirinin kaçınılmaz olduğu ve tesir gücünün Allâh Teâlâ'nın bilgisi dahilinde gerçekleştiği fikri yaygın hâle gelir.

Mütercim duyduğu ve okuduğu her şeyi kitabına almaya çalışır ve her şeyin mümkün olduğunu söyler. Bunların kabullenilmesi gerektiğini savunur. Fakat bunların tesirinin kendiliğinden olduğunu düşünen dehrîlere kızarken, bunları yok sayıp kesip atan softa kişileri de uyarır.

Eserde yerçekimi kanunu ve yerin yuvarlak olması (64b), göğün dönmesi (24b, 219a), gökyüzünden yere bakıldığında hep hava görülmesi (43a), doğal denge (218b) vb. astronomi ile ilgili konular vardır. Fîl suresinde adı geçen kuşların olaydan önce ateşlerini alıp Kâbe'ye doğru uçtuklarını olayla ilgisi olmayan başka insanların görmesi (166a), Peygamberimizin suretinin bazı memleketlere bolluk getirmesi vb. gibi bazı rivayetlerden de söz edilmektedir. Horoz dövüşü (252b), kuş avlama metodu (261a), papağanın eğitimi (256a), dünyada yaşayan kadın ve erkeklerin birbirine oranı (177a), bal ile korunma yöntemi (266b) vb. sosyal konular da ele alınır.

Bugün alternatif tıp veya kocakarı ilaçları dediğimiz ilaçların ve zehir, kaş, akrep yağı vb. maddelerin yapımı hakkında da bilgiler bulunmaktadır (314a).

Atmosfer suyu denilen ve buharı içilebilecek suya dönüştüren aletin icadı (76b), asansör sistemi (96b), yerden çıkan gazın yakılması sonucu meydana gelen alevin sönmemesinin bu ateşe kutsallık kazandırması ve ateşin hararetini Erdeşîr'in secde ederek azaltması, depremin sebeplerinin açıklanması (144a), kuyulardan yetmiş iki milletin seslerinin duyulması ile iletişimi hatırlatması vb. teknik konular dikkatimizi çeker. Evlerin kuzeyinin açık olmasının hastalıkları engellemesi (135a), su arıtma tekniğinin anlatılması (47/b), sineğin göz yağına konup mikropları yemesinin göze faydalı olması (317a), Calinüs ile Bukrat'ın beyin ameliyatı yapması (215b), yumurtanın güneşe tutulmasıyla damar damar kara görünmesinin yumurtanın bozuk olduğunu göstermesi ve iğdenin karnı bağlaması gibi birçok sağlık konularıyla da eserde karşılaşabiliriz.

Durgun görüldüğü hâlde hızlı döndüğü ifade edilen göklerden (24b), gedik denilen uzaydaki kara delikten ve varlıkları yok eden bir canlı olan ha-

bekten söz etmesi eserde acâyipliklerin yanında gerçeklerin de bulunduğunu gösterir.

Yukarıda anlatılan genel kültür bilgilerinin sonlarında mütercimin yönlendirmelerini görürüz. Emin bir şekilde Kur'ân, hadis, fıkıh ve astronomi alanında bilgili olduğu için tercüme görevinin kendisine verildiğini söyleyen mütercim; Osman, Orhan, Murad, Bayezid ve Ebü'l-feth Hudâvendigâr Mehmed'i zikreder ve duada bulunur. Devletine bağlılığını ifade ettikten sonra bu eserin didaktik bir eser olduğunu ve amacının tatlı dille güzel şeyleri ortaya çıkarmak olduğunu, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabını tercüme etmesi için padişah tarafından emir verildiğini ve bu kitabı ile padişahının ve kendi adının dünya durdukça anılacağını belirtir.

Mütercim, elindeki tercüme edeceği nüshanın ilk sayfalarında *belli*, *doğru*, *mümkün değil* ve *bilinen* anlamlarını ifade eden harflerin bulunduğunu söyler. Fakat daha sonra bunları metinde bulamadığını, bunların bulunmasının da pek önemli olmadığını söyleyerek eserdeki bilgilere vâkıf olduğunu ifade eder.

Yazara göre Allâh'ın yarattığı her şeyde acâyiplik vardır. Konu ile ilgili önce âyet, sonra hadis-i şerif ve ekâbir sözleri aktarılır. Sonunda mutlaka inanılması gereken bilgiyi; *bil ki, bī-ḫaber olmayasın, bilesin, bu söz ḥükemā sözidür* gibi kesinlik bildiren cümlelerle sunar.

Anlatılan garip şeylerin inkâr edilmemesi gerektiği vurgulanır. Her anlatılan garip olayın ve hikâyenin sonunda fikir açıklanır: Dünyada her türlü gariplik ve acâyiplik normaldir, hemen inkâra kalkışmak yanlıştır. Bütün her şey Hz. Allâh'ın elinde olduğu için, hiçbir şeyin gerçekleşmesi zor değildir. Allâh'ın kanunu olan ve kâinatta vuku bulan her tabiat olayı, insanı manyetik alanı içine çeker, insanın fizyolojisini etkiler. Son söz ise Allâh'ındır. Mütercim bu mealde ifadelerle okuyucuyu esere hazırlar.

Acâyip olan şeylere insanların inanmakta zorluk çekeceğini bilen mütercim, bazen konuları senli benli bir şekilde ele alıp sonucu okuyucuya bırakırken bazen de inanılması veya inanılmaması gerektiğini anlatımının sonunda belirtir:

Bular ḳamusı mevhūmāt-ı sevdāvīdür. Ḳur'ān'da yoḳ ve ḫaberde gelmemişdür. Yedinci ḳat gökde ṭaġ n'eyler? Ve daḫı kim gördi ki Zühre barbūt çalar yā Zuḥal aġlar? Biz bunları ki yazduḳ, bunlaruñ ḳavillerinden yazduḳ. Ve daḫı bil ki buları lākin 'aḳl-ıla yazduḳ. Bu 'avāma bildüklerini göstermek

içün yazduḳ. Ve daḫı bil ki şol nesne ki Ḥaḳ Ta'ālā 'aẓīm yaratmışdur, gerek ki sen daḫı 'aẓīm bilesin. Daḫı iḥtirām-ı cemīl-le baḳasın (37b/12-17).

İmdi bu söz 'aḳıldan ba'īddür ve biz bunı getürdük. El-'uhdetü 'ale'r-rāvī (34a/5).

Bu sözler daḫı muḥāldur, 'aḳıldan ba'īddür (34b/9).

Ammā ḳalan yıldızları ẕikr ėtmediler. Bu ḳamusı ẓanniyātdur, līkin bu yılduzlar vardur ammā söz ṣūretlerindedür, anı dėdükleri yaḳışdurmaġ-ıladur taḥḳīḳī söz degüldür (22b/16) gibi.

Bazen de tercüme edilen ifadelerin doğru veya yanlış olduğu hakkında bir fikir ortaya konmaz: *Uşbu resme ḥikāyetler ėderler yā ṭoġrudur veyā egri. Ḥāliyā biz getürdük* (242b/14).

Genelde hikâyelerde kitaplara, ilme, hükemaya değer verilmesi ve onlara inanılması istenir: *Maḳṣūd bu ḥikāyet[i] bilmekden oldur kim 'ālemde ḥīçbir mūnis yoḳdur 'ilimden yėgrek* (9a/17), *Bu ḥikāyet Belḳīs'dan ötürü geldi ki ol bitiye ḥürmet ėtdi, ḥürmetlü oldı. Pes 'āḳil kişi gerek ki kitāba ḥürmet ėde, ḫor olmaya. Murād budur, kitābı bilen 'ālimlere vacibdür 'izzet ve ḥürmet ėtmek* (10a/8-11), *Pes pādişāhlar ḳatında 'ālim kişiler gerekdür. Ol pādişāhuñ ḳatında ki 'ālim kişi olmaya, anuñ aḥvāli ve memleketi niẓām üzerine olmaz* (172b/12) gibi.

Eserde düşünceye sevk eden basit derslere de rastlanır. *Allâh bilir* denilerek olay ve sonucu ortaya konur fakat hikmeti açıklanmaz: *Ġaraż bu ḥikāyet-den cevāhirüñ ceẕbi ma'lūm olmakdur. Sebeb-i ceẕbi Allāhu Ta'ālā bilür* (79b/4), *Līkin Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'acāyibleri çoḳdur. Ammā şol kimsenüñ ki başīreti ola, kend'özine naẓar ėtsün. Tā hezār dürlü 'acāyibler göre, Allāhu Ta'ālā'nuñ birligini ve 'aẓametini bile.* (83a/4-6), *Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim ḳulaḳ gey ulu nesnedür* (172b/12) gibi.

Bazen de hikâye ile maksat birbiriyle uyuşmaz. Padişahın tahtına bağlı aslanın padişahı yemesi sonunda çıkarılan dersi padişahın ulu düşmanı bekçilerdir diye belirlemesi zorlama gibi görünür.

Verilecek ders hikâyelerin sonunda *Maḳṣūd* kelimesiyle açıklanır. Bu kelime, tercümedeki karışıklığı çözmemize de yardımcı olur. Mesela bir hikâyenin sonunda ders kısmında yazılan bölümde peş peşe gelen iki *Maḳṣūd* kelimesi

vardır, fakat maksutlar birbirinin zıddı olan isteklerdir. Biri hırsı teşvik eder, diğeri ise engellemeye çalışır. Birisi doğru olabileceğine göre mütercim ya arada başka bir hikâyeyi tercüme etmeden maksut kısmına geçmiş ya da çelişen iki fikir ortaya koymuştur:

Maḳṣūd oldur *ki ḥükemānuñ sözine ve kitāblara iʿtibār ėtmek gerek, ḫor baḳmamaḳ gerek ki, ol dervīş ol bitiye iʿtibār ėtmeyüp bıraḳdı. Līkin ṣoñra ḫaṭā ėtdügin bildi ki ol bitiyi bir zamānda bir ḥakīm ʿālim yazmışdur, serserī yazılmamışdur. Anı yazanuñ ʿilmini hünerini dili-le vaṣf ėtse olmaz. Meger bir kişi ol işüñ ḥaḳīḳatine vāḳıf olmaduġı kendü ʿilmi ḳuṣūrındandur.* ***Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur*** *kim inṣāf ḫoşdur, ḥırṣuñ nihāyeti yoḳdur. Zīrā ādemī ne ḳadar çoḳ isterse o ḳadar çoḳ ister, ḥırṣı artuġraḳ olur. Eger şöyle ki ādemī divşürdügin yėyicek ʿömür bulaydı, ḥırṣ ėtdügi revā olaydı. Līkin māl milk divşürüp düşmene ḳoyup gėtmek gey ḫacāletdür, bed-nāmlıḳdur* (10b/10-11a/2).

Bazen mütercim kuvvetin geçiciliği, şaşaanın aldatıcılığı vb. konularda dersler vererek okurlara hayat tecrübesi kazandırmaya çalışır:

Pes ʿāḳil olan bundan endīşe ėde ki dünyānuñ şunuñ gibi ḳavme ki ne ʿaẓametlü-y-idi, ne eyledi? Ve bize ḫod ne eyleyiserdür? Maʿlūmdur (185b/16), *Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim kāhinler çoḳ olurlar-ımış, tā ḥaḳḳı bāṭıldan bilesin. Ve daḫı bilesin ki cemīʿ-i rīv ġurūrdur* (201b/8).

Mütercim, bazen de kiminin katılacağı kiminin katılmayacağı veya açıklanmaya muhtaç bilgece sözler sarf eder: *Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim ḫoca dėmeye ki: "Bu ḫastalıġa fülān nesne sebeb oldı. Eger ben andan yėmese-y-idüm, öyle olmaz-ıdum." Gerek iʿtiḳādı şöyle ola ki: "Taḳdīr-i āsumānīye hīç dāfiʿ yoḳdur."* (242b/10).

Eserde kadınlar, cinler, suretler, hayvanlar vb. konularda doğru bilgiler yanında bâtıl inançları da görürüz. Özellikle mütercim kadınlar için ağır hakaretler içeren ifadeler kullanır. Ancak mütercimin kendi eseri ile kendisinden tercüme ettiği kaynak eserdeki düşünceler karşılaştırılarak bu bâtıl inançların ve ağır hakaretlerin kime ait olduğu ortaya çıkarılabilir.

Mütercime göre kadınlar erkekler için rahatlık unsuru veya bela unsuru olarak yaratılmıştır. Bunu söyledikten sonra hemen bela unsurunu ele alır: Peygamberden sonra en büyük fitne olarak kadınlar bırakılmıştır. Akılları ve dinleri

eksiktir. İnsanlar, onlara şehvet gözüyle bakarlar. Fakat şehvet kadınlarda daha kuvvetlidir. Bir kişi şiir okur. Peygamber "*İyyāke ve ḳavārīre*" (176b/2) der. Bunu mütercim kadınlara ve onların fitnelenmelerine yorar, sonra da şu fikri ortaya atar: Hz. Âdem'in kemiğinden yaratılan ve müfsit olan kadın asla iflah olmaz. Düzeltilmeye çalışılırsa kırılır: *Her ne ʿavrat ki müfside olsa, hīç ṣalāḥa gelmez. Bir meṯel ḍarb ėderler ki eygüye şebīh ėderler ki: "Eygü ṭoġrulmaz ve eger ṭoġrulsa uvanur."* (176b/5-7).

Bir hakim kişinin şu sözü dile getirilir: "Kadının en iyisi anasından doğmayan veya hemen ölen kadındır." Kadına itimat eden erkeğin kadından daha kötü olduğu Hz. Süleymân hikâyesine bağlanır. Hadis kitaplarında hakimlerin sözü olduğu söylenen sözler peygamber sözü gibi gösterilir. Mütercim hadis kitaplarında bulunan fakat hadis olmadığı belirtilen metinlere hadis diyerek hataya düşer, batıl inançları da farkına varmadan yaymış olur. Mesela rüyasında kendini yüzü kara olarak gören birini, kızının doğmasıyla tevil ederek âyet ve hadise ters fikir ortaya koyar.

Mütercim sonraki bölümde bin erkekten hayırlı kadınların bulunduğunu belirterek kadınları metheder. Çocukların terbiyesi, beslenmesi, korunması hep kadın eliyledir. Kısa bir bölümden sonra yer alan sihir konusunda şu cümlelerde yine kadına tariz vardır hatta İncil'den de örnek sunulur:

Ve eger ḥāyıż bizini bir aġaç ucına baġlayalar ve anuñ ile oda işāret ėtseler, ol od söyner ne ḳadar çoġ-ısa (178a/16), *Ehl-i İncīl'den şöyle ėşidildi ki, Deryā-yı Muḥīṭ iñledi bir cānavar sebebinden ki aña Tinnīn dėrler ki ol deñizüñ altını üsdine dönderür, ḥayvānātı dutar yėr. Ḥaḳ Taʿālā Muḥīṭ'e ḫitāb ėtmiş ki: "İ deryā, şükür ėt ki sende ʿavrat yaratmadum ve seni ʿavrata mübtelā ėtmedüm."* (178b/1-4).

Erkeklerin dişinin 32, kadınların dişinin 30 olduğu bilgisini aktarırken herhâlde yazar araştırma ihtiyacı hissetmemiştir: *Ve ādem ṭoġduġı vaḳt gözi gök olur ve birḳaç günden ṣoñra ḳara olur. Ve hem erüñ dişi otuz iki olur ve ʿavratuñ otuz olur* (175a/7). Yılanlar bahsinde de, hamile kadının yılan izine basması hâlinde oğlanını düşüreceğini söyleyerek bir batıl düşünceyi daha dile getirir. Mütercim, kadın konusundan başka suret hakkında da çelişkili açıklamalarda bulunur.

Suret düzmek, surete tapmak tanrılık davasıdır. Can almak ve vermek Allâh'ın elinden gelir (24a/4). Sütümâr, Kisrâ'nın Şebdîz denilen atının suretini yapmıştır. Kisrâ bundan ibret alır. Suret düzmek haramdır fakat tesiri vardır (162a/10). Şa'de kavmi madenden çıkardığı Hz. Peygamber'in sureti ile kıtlığı giderir (165a/10). Alî isimli kişi Hz. Peygamber suretinin kıtlığı giderdiğini ve bunun Hz. Peygamber mucizesi olduğunu söyler (166b/4). Mütercim suret yapmanın yanlış olduğunu başta ifade ederken, sonrasında Alî isimli kişiye Peygamberimizin suretinin kıtlığı giderdiğini ve bunun Hz. Peygamber mucizesi olduğunu söyleterek çelişkiye düşer.

Cinler yeryüzüne indirilen ve birbirlerine düşman olan varlıklar olarak açıklanır, tefsirlerden alıntı yapılır. İblisle birlikte cinlerin bir kısmı karalara gul olarak, bir kısmı ise sulara timsah olarak iner ve hayatlarına öyle devam ederler (232b). Timsahların cin olduğu ve meshle o hâle geldiği fikri ifade edilir.

Öte yandan meleklere Emîrû dağında yer bulur. Melekler daima oralarda bulunur ve içlerinden biri hâlâ Kâf Dağı'nın başına eliyle bastırarak durmaktadır.

Önceleri cennette kapıcı olan yılan, iblisi ağzına alıp cennete sokmuş, iblis de Hz. Âdem'e ulaşıp kandırmıştı. İblise yardımı sebebiyle yılanın eli ayağı kesilmiş, sürünür hâle gelmiştir.

Hz. Süleymân ile Sîmurg mükâlemesinde kaza ve kader ile ilgili batıl inancı görebiliriz. Ehl-i sünnet inancında hem küllî irade hem de cüzî irade söz konusudur. Bu örnekte kullar kendilerine verilen cüzî iradeyi kullanamamakta ve bu durum imtihan sistemine uygun düşmemektedir. Olaylar *bizim dileğimizle gerçekleşir* diyen Sîmurg, Hz. Süleymân kıssasında rezil edilir (245a). Sîmurg'un arkadaşı baykuş da bu kötü durumdan nasibini alır, gündüzleri uçamaz olur, gece uçar, aksi takdirde kuşlardan dayak yer (245b). Bazen mütercim, kulaktan dolma bilgiler verir: Dilini dişiyle tutan kişiyi arının sokmayacağını söyler (316a). Bu misalleri çoğaltmak mümkündür.

Ehl-i sünnet ve ehl-i İslâm tabirini çok kullanan yazarımız, okuyucularının Sünnî inancını pekiştirmeye çalıştığını ifade eder. Kıyamet sûru (17a/5), ölüm vakti gelen kişinin adının yaprakta yazılı olduğu (19a/1), yerdeki ve gökteki varlıkların fani olduğu, yalnız Hz. Allâh'ın baki olduğu (21a/7) fikirlerini ve

yerin neden yaratıldığı ile ilgili bilgileri (64a/10) verirken Ehl-i sünnete göre açıklamada bulunduğunu ifade eder.

Aynı zamanda mütercim iyi bir gözlemcidir, gördüğü şeylerde mukayese yapar, aklı ön planda tutar. Mesela tıp bahsinde iki sayfa boyunca gözleme yer verir, fikir üretir. Ehl-i sünnet haricinde olan itikat guruplarını dehrîler, zındıklar vb. gibi isimlendirerek düşüncelerini reddeder.

Sonuç olarak, yazarın yaşadığı devri ve Osmanlının fetret dönemindeki tarihî olayları da göz önünde tutarsak, amaçlarından birinin din ve devlet inancını ayakta tutmak olduğunu söyleyebiliriz. Âyetler, hadisler, hikemî tarzdaki fasıllar ve hikâyeler dinî bilgileri pekiştirir. Her hikâyenin sonunda çıkarılacak ders açıklanır, soru ve cevap bölümlerinde bilinçli ve şuurlu bir kitle oluşturma gayreti görülür.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât bütünüyle didaktik bir eser olup, zamanının genel kültür ansiklopedisi vazifesini görmüştür, yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere halk kültürünü yansıtmakta olup bu çevrenin edebiyat mahsulüdür. Konularının geniş olması sebebiyle bazı bölümlerde yanlış bilgiler, bâtıl inançlar ve Fars efsaneleri olsa da mütercimin emeği kendini eserde bize gösterir.

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ın Muhtevası

Eser on rükne ayrılmıştır. Bu on rükün ulviyat ile başlanıp süfliyat ile sona ermektedir. Önce semanın yapısı ve orada bulunan nurani varlıklar ele alınmıştır. Gökyüzü ile yeryüzünden görünen varlıklar ve göğün yapısı üzerinde durulmuş, yeryüzünü oluşturan dağlar, taşlar, ağaçlar, bitkiler, şehirler, mescitler ve kiliseler anlatılmıştır. Sonra canlılar kısmına geçilmiş, insanlar ve insanların yapı özellikleri anlatılmış, insanları temsilen peygamberler, farklı yapıdaki insanlar, kabileler, kabilelerin yeryüzündeki dağılımı ve özellikleri söz konusu edilmiştir.

Mütercim insanlardan sonra cinleri ele alır. İnsan ve cine benzer varlıklar bunu takip eder. Bu cinlerin özelliklerine sahip olduğu düşünülen kuşlar ele alındıktan sonra dört ayaklı kuvvetli hayvanlar ve kuvvetsiz hayvanlar anlatılır. Deniz hayvanları, sürüngenler, güçsüz olan böcekler ve sineklerle kitap tamamlanır.

Birinci rükün, gökyüzündeki varlıklara dairdir (14b-38a). Mahlûkat, ruha sahip varlıklar ve cisme sahip varlıklar olmak üzere ikiye ayrılır. Dünyanın

yaratılışı ile ilgili bilgiler vardır. Allâh Teâlâ'nın önce yarattığı ak incinin bir parçası su, diğer parçası ise katılaşıp arş olur. Bu arşı Allâh; adam, aslan, kerges ve öküz suretinde dört meleğe yükler, bunlara kibir gelince de arşı onların sırtlarından alıp havada asılı hâlde tutar. Arşın ayakları arasında ise denizin üstündeki çanağa benzeyen kürsüyü, sonra levhi ve kâlemi yaratır. Kâlem, levhu'l-mahfûzdaki levhaya Hz. Allâh'ın emriyle kullarına ait her şeyi yazar. İsrâfîl, bütün işlerini Hz. Allâh'ın verdiği levhaya bakarak yaparken, elindeki sûru üflediğinde kıyamette herkes, her şey tekrar toplanacaktır. Sidretü'l-müntehâ'da bulunan Cebrâîl, bulunduğu her yere hayat ve dirlik verir. Hz. Yûsuf'u kuyunun yarısında tutan ve Lût kavmini gökyüzüne çıkarıp baş aşağı döndüren odur. Yahûdîler rızıkları dağıtan Mîkâîl'i çok severken, Cebrâîl'e düşmanlık yaparlar. Mütercim son olarak canları alan Azrâîl'den bahseder. Hz. Süleymân, yanında duran kişiyi kendisinin isteği üzerine Hindistan'a iletmesi için rüzgâra emreder, hiç kimsenin elinden kurtulamadığı Azrâîl onun canını orada alır. Dört büyük melekten başka Revhânî adlı melekler, şeytanı gökten atan melekler, azap melekleri, rahmet melekleri vb. her meleğin farklı görevi vardır. Yarısı kar yarısı ateş görünümlü ve yarısı kızıl yarısı beyaz gül görünümlü melekleri anlatan hadisler eserde yer alır (19b).

Meleklerin bulunduğu kuzey ve güney kutuplarına bakılarak yapılan dualar kabul edilir, hastalar iyileşir. Hz. Peygamber'in gökyüzü, Kâbe, akarsu ve yeşilliğin şifa olduğunu ve bunlara bakmanın ibadet olduğunu ifade eden hadisi, mukayese yoluyla zikredilir. Bazı hayvanlar gökyüzüne bakarak şifa ararlar.

Adam, aslan, balık, kanatlı kuş, vücudu file benzeyip kanatlı olan adam sureti vb. çeşitli şekillerdeki mahlûkatın özellikleri kutuplardaki Revhânîlere verilmiştir. Semada görülen bu şekiller, yerdeki şekil sahibi varlıkların benzerleridir. Gökyüzü ile yeryüzü arasındaki bağlantının sebebini bilenlerin bunları anlatması yasaktır. Mesela bu şekillerin yapılarak belli yerlere konulması hâlinde, hayvanların oradan uzak durmaları boşuna değildir (22A). Kutuplardaki suretlerin bazıları insan, hayvan, öküz, aslan vb., bazıları gemi, terazi vb. şekillerde yaratılmıştır. Şimal kutbunda 21 suret vardır. Felek sureti 18 yıldızdır. Şimal ve cenup kutbunda 48 suret vardır. Bu suretler yıldızların bir araya gelmeleriyle oluşur. Bunların yanında bir de kara delik vardır. Güney kutbunda bulunan, 40 yıldızdan oluşan Sefîne'nin en ulu yıldızı Süheyl'dir.

Gökler suyun buharından, yerler suyun köpüğünden, dağlar suyun dalgasından yaratılmıştır. Dünya göğü su, ikinci gök mermer, üçüncü gök demir, dördüncü gök bakır, beşinci gök gümüş, altıncı gök altın, yedinci gök ise yakuttan yaratılmıştır. Durgun olduğunu zannettiğimiz gök, çok hızlı dönmektedir (24B).

Hükema semanın sudan, rüzgârdan, topraktan ve ateşten yaratılıp yaratılmadığı hakkında tam bilgi sahibi değildir, fakat göğün dokuz kat olduğunda hemfikirdirler. Dokuz katın birincisi Ay, ikincisi Utarit, üçüncüsü Zühre, dördüncüsü Güneş, beşincisi Merîh, altıncısı Müşterî, yedincisi Zühâl, sekizincisi burçlar yani ufak sabit veya seyyar olan yıldızlar ve dokuzuncusu bütün sistemi içine alıp döndüren Felek-i atlas veya diğer adıyla Felek-i a'zamdır.

Dehrîler, ziyaretine gittikleri fili direğe, dağa, ejderhaya ve kilime benzeten karıncalara benzetilir. Dehrîler de feleklere dar açıdan bakıp hataya düşerler. Mütercim bu sistemin dışında başka sistemlerin olduğunu söylerken, feleğin hayvan veya yarı hayvan özellikleri olduğunu ileri sürenlerin görüşünü kabul etmez. Hele feleğe insan özelliği verenleri tehlike olarak görür.

Yedi günlük ömür biçilen dünya altı günde ve Hamel burcunda yaratılmıştır. Altı günü Peygamberimize kadar olan, yedinci gün ise Hz. Peygamber'den sonraki zamandır. Bundan sonra dünya hayatı bitecek ve ebedî hayat gelecektir.

On iki bahşa ayrılan eflakin her bir bahşına burç derler, her burç otuz derece, her derece de 1066 yer miktarıncadır (27b). Güneşin doğması ve batmasıyla ilgili kahramanları hayvanlar, dağlar ve ağaçlar olan garip 7 hikâye ve ucube anlatıldıktan sonra, güneşin yapısına geçilir. Güneşle ilgili görüşlerin zandan ibaret olduğu ifade edildikten sonra Hz. İdrîs ile ilgili bir rivayetten bahsedilir.

Çoğu kimse âlemin en acâyip varlığı olan ay ve güneşin farkında değildir. Ay batıya doğru hareket ederken, felek doğuya doğru hareket eder. Dolunay olduğunda bitkiler, ağaçlar ve insanlar sağlıklı olurlar, bitkiler dolu dolu nimetler verirken eksik ayda ise iyi meyveler olmaz, bitkiler erken çürür.

İnsanların rüyalarına giren ayla ilgili birçok yorumlar anlatılır. Mütercim düşte ayın padişah olduğunu söyledikten sonra, Hz. Ayşe'nin rüyasında eteğine düşen ayların yorumuyla başlar. Düşen bu aylar, sırasıyla Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in vefatlarıdır. Muhammed b. Sîrîn de "Ay Süreyyâ'ya çıkmış." denilince kendisinin öleceğini anlamış, yedi gün sonra da vefat

etmiştir. Bir gün beşiğinde Kâbe'ye getirilen Hz. Peygamber ağlarken, ay beşiği üzerinde dolanıp durarak Hz. Peygamber'i susturur. Bu durum sonradan sorulduğunda Hz. Peygamber "Evet, onun iki parça olmasını istedim, o da oldu." deyince kâfirler bunu ispatlamasını isterler. Hz. Peygamber parmağıyla işaret eder, ay ikiye ayrılır. Çin'de ve Hindistan'da bu olayın tarihini düşerler. Bu Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri olarak anılır.

Ay, kara bir dağda bir sene içinde bir saat kadar görülür, kaybolur, kimse sebebini bilmez. İbnü'l-Mukanna' sebebinin dağın dibindeki cıvalı suyun yansıması olduğunu bilir, o belirli zamanda halkı oraya toplayarak ayı kendisinin getirdiğini söyleyerek peygamberlik davası eder. "Aydaki karalıklar; dünyadaki dağların, beyazlıklar ise denizlerin aksidir." görüşü de dile getirilir (32a).

Hikmetle yaratılan ve göğü süsleyen yıldızlar, melekler ile şeytanlar arasında set olur, yeryüzündeki insanlara yollarını buldurur. Kimi insanlar, "Güneşin ve yıldızların tesiri haktır." diyenleri küfürle suçlarlar. Yıldızların insanlara tesirinin olduğuna ve tesiri yaratanın da Hz. Allâh olduğuna itikat etmek gerekir. Yaratılışları farklı olan yıldızlar, insanlara farklı şekillerde tesir eder. Güneş, Esed burcuna gelse hava sıcak olur, Hût burcuna gelse dünya soğuk olur. Ayyûk doğarsa sular azalır, Süreyyâ doğarsa Nîl nehri taşar.

Gezegenlerin; doğduğu yer, feleği, ne kadar zamanda döndüğü, dünyaya uzaklığı, tabiatı, hangi işlere nispet olunduğu vb. anlatıldıktan sonra hayvanlardan, madenlerden ve dinlerden hangisini temsil ettiği açıklanır. Son olarak şekillerinin ve görünüşlerinin neye benzediği ifade edilir (35a).

Zuhâl: 30 yılda feleğini devrederken, yerden 17.914.000 fersah uzaklıkta olup, soğuk tabiatlıdır. Uzak seferlere, hileye vb. nesnelere delalet eder. Yahûdîlerin feleğidir. Müşterî: 12 yılda feleğini devrederken, 9.919.040 fersahlık yol olup, yumuşak tabiatlıdır. Hayata, ilme, emanete delalet edip, Nasrânî'ye taalluk eder. Merîh: 18 ayda feleğini devrederken, 1.323.300 fersah uzaklıkta olup, şecaat, kahır ve hırsızlığa delalet edip, Âfitâb-perestlere taalluk eder. Zühre: 380 günde feleğini devrederken, 183.307 fersah uzaklıkta olup, süslere avratlara ve hoş kokulara delalet edip, İslâm dinine taalluk eder. Utarit: 129 günde feleğini devrederken, 69.400 fersah uzaklıkta olup, ince işlere nispet olunup, Nasrânî'ye taalluk eder.

Sekizinci Felek: Burçlar feleğinde altı daire takdir olununca güneyden kuzeye doğru oluşan on iki bölümün burç denilen her bir aralığına şu adlar verilir: Hamel, Sevr, Cevzâ, Seretân, Esed, Sünbüle, Mîzân, Akreb, Kavs, Cedy, Delv, Hût. Burçların toprak, su, ateş, hava gibi unsurlardan hangisi olduğu, erkeklikleri ve dişilikleri, gece ve gündüzden hangisine ait olduğu, yaz ve kış aylarından kuzey ve güney kutbundan ve insan karakterlerinden hangisini ifade ettiği, şekillerinin yeryüzünde hangi yere ait olduğu ele alınır. Bu burçlardaki yıldız isimleri sayılır. Eski zamanlarda Yunan ilinde gökyüzü cisimleri seyredilen ulu bir kubbe ve içinde derin kuyular bulunan bir gözlem evinin zaman içinde battığı anlatılır.

Son olarak mütercim görüşlerini halk diliyle şöyle ifade eder: "*Yėdinci ḳat gökde ṭaġ n'eyler? Ve daḫı kim gördi ki Zühre barbūt çalar yā Zuḥal aġlar? Biz bunları ki yazduḳ, bunlaruñ ḳavillerinden yazduḳ.*" (37b). Felekteki varlıklar hakkında genel kabul gören sözleri olduğu gibi aktarırken şekil benzerliğine de dikkat çeker. Sunduğu bazı bilgilerin kesin gerçek olarak kabul edilmemesi konusunda ikazda bulunur.

İkinci rükün, arz ve semada bulunan ateşlerle ilgilidir (38a). Ateş âlemdeki taş, ağaç vb. her şeyin içinde saklıdır, çıktığı anda her şeyi yakar. Ateşin yeri, ulvî âlemdir. Sahrada ateş yakılsa bütün hayvanlar sevdiği için başına toplanır. Yemekler ateşle lezzet bulur. Bu ateşe bağlı olarak insanlar Mecusî dinini icat etmişlerdir.

Hürmüz, Keyhusrev, Cemşîd, Zerdüşt odları vardır. Zerdüşt Nişâbûr'da, Hürmüz Şîr şehrinde, Cemşîd Harezm'de, Nûşirevân Deyyân şehrinde, Keyhusrev Âzerbâycân'da od tapınakları meydana getirirler.

Kahramanları denize düşen ateşperest ile gemici olan bir hikâye anlatılır. Endülüs'te devamlı yanan, ele alındığında sönen bir taştan bahsedilir. Serendib'de gemilerin selamette olduğu, geminin başına bağlanan okun temreninde görülen yıldız gibi bir ateşten anlaşılır.

Dünya göğü yer küresi, su küresi, hava küresi ve od küresi ile kaplanmıştır. Ateş küreden yere inen ateş, metallerin bulunduğu alana düştüğünde çok ses çıkarırsa yıldırım, hemen sönerse şimşek denir. Buluttan gelen sese gök gürültüsü denip, birçok balığın ölümüne sebep olur. Pusarık, duhanla beraber yerden yanmaya meyilli maddeleri havaya yükseltir, bu yanıcı maddeler ateş

kürenin etkisiyle yanar, rüzgârla yer değiştirir, bu olaya *yıldız düşmesi* veya *yıldız kayması* denir. Güneşteki renklerin havadaki su zerreciklerine teması ile *eleğim sağmal* oluşur, güneşe yakın olanlar kızıl ve sarı, uzak olanlar yeşil ve kara görünür. Ay bedir hâlindeyken etrafında oluşan yağmur taneciklerine *hâle* denir. Yerden kalkan buhar ateş küreye ulaşınca yağlı hâle gelip yanmaya başlayarak çeşitli şekiller oluşturur; güneş, ay ve yağlı nesnenin oluşturduğu yuvarlak ve üçgen şekillere *kuyruklu yıldız* denir. Mütercim, bir zaman bir şehrin üzerine düşerek şehri helak eden gökyüzü cismi ile düştüğünde dünyayı helak etme gücüne sahip olan yıldız arasındaki farkı belirtir.

Allâh Teâlâ bütün âlemi kaplayan havayı suda balıklara, karada hayvanata ve insanlara hayat unsuru olarak vermiştir. İnsana havanın yanında ekmek ve suyu da vermiştir.

Gökyüzünden yere bakıldığında görülen hava yeryüzünün en güçlü varlığıdır. Hava ile doldurulan tulum yüz binlerce batmanlık yükü istenilen yere götürebilirken, havası çıkarıldığında tulumun ağırlığında herhangi bir değişiklik olmaz (43b). Havanın ve suyun özelliği aslında aynıdır. Bunlara şekil veren, bunları değiştiren topraktır. Suların acı ve tatlı olması insanların beyaz ve kara oluşu hep toprakların tesiriyledir. Havada değişim olursa mutlaka bir varlık sebebiyledir. Son olarak bu suretin dönmesi, şehrin yere geçmesi ve taş yağması olayları anlatılır.

Eserin bu bölümünde rüzgârların oluşumu ve yönleri; bulutların teşekkülü; yağmur, kar, dolu ve çise gibi gök hadiseleri hakkında bilgiler verilir. Türkistan'da Türklerin remmallerinin bulutları yağmura dönüştürdüğünden ve soğukluk oluşturduğundan, remmallerin buluta tesir ederek yağmur yağmasına sebep olduklarından söz edilir. Bulut, denizden kafasını kaldırıp gökyüzüne bakan ejderhayı havaya çeker, karaya fırlatır, öldürür. Boyu 9 km.'ye yaklaşan en büyük ejderha yılanları yer, denize girer balıkları yer, büyür. Çîn'de dağlarda yükselen sesler ve birbiri üzerine düşen taşlar, seller oluşturur. Kırk burcu olan kaleyi bir vuruşta yıkan dağa benzeyen tinnîn denilen ejderha hikâyesi anlatılır (46b). Mütercim bu fasılda *sual cevap* veya *mesele eydürüz ki* diyerek karşılıklı konuşmalarla, okuyucu adına sorduğu sorulara verdiği cevaplarla konulara açıklık getirir.

Üçüncü rükün, yeryüzünün acâyibinden bahseden bâbları kapsar (46b).

Birinci bâb sularla ilgili olup, iki âyet ile suyun önemi vurgulanır. Âlemi oluşturan su, toprak, yel ve od, yaratılan her şeyde vardır. En aziz ve en hakir nesne sorulduğunda hakîmlerden biri "su" cevabını verir. Soğuk su insana zararlı olup, hastalıklara neden olur. Çamur içindeki su tatlı olup nesneden geçken olur, tuzlu su ise geçken olmaz. Su hayat maddesi, taharet sebebi, bitkilerin can suyudur. Okyanus bütün suların toplandığı denizdir. Güneş, suları buharla toplar, yağdırır, bütün her yeri sudan faydalandırır. Güneşten uzak yerlerde rutubetten dolayı denizler oluşur. Mısır eskiden denizken sonra kara; Yunan ili ise nice kez kara nice kez deniz olmuştur.

İkinci bâb denizlere dair olup, harf sırasına göre Elmâs, Ceyhûn, Ceyhân, Ahlât, Sîrâf, Seyhân, Ummân, Aden, Fırat, Muhît, Nîl, Hirkent vb. 36 deniz sıralanır. (48b-56a). Denizlerin dalgaları, dağları, adaları ve acâyiplikleri anlatılır.

Üçüncü bâb nehir ve çeşmelerle ilgilidir. 26 nehir ve çeşme harf sırasına göre sıralanmıştır. Balığın insanı felçli hâle getirdiği, atların işe yaramaz kanlarını deşip döktüğü, kendisiyle elbiseler boyandığı, cüzam, uyuz, yel gibi hastalıklara şifa bulunduğu ve Hıristiyanların vaftiz için kullandığı vb. sular vardır (60a). Sonra 24 çeşme, 10 kuyu ve acâyiplikleri anlatılır. Mesela Tübbet vilayetinde bulunan geniş bir kuyudan Türkçe, Hindce, Acemce vb. seslerin gelmesi manyetik alan bilgisinden ve çekim gücünden haberdar olduklarını gösterir. Bazen Hz. Allâh duasını kabul ettiği hâlde kendisine rızık olmadığından susuz kalan insan, ayağının altındaki suyu bulamaz. Hz. Süleymân'ın askerlerinin susuz kaldığını görüp gülen deve, Hz. Süleymân niçin güldüğünü sorar. Dev de "Ayaklarınızın altında su vardır, siz ise susuzluktan kırılırsınız, onun için gülerim." der.

Dördüncü bâb yer ile ilgilidir. Hz. Allâh iki günde arzı yaratıp, dirilerin rahatı ve peygamberler mekanı yapmıştır. Kâbe ile değer kazanan yeryüzüne her şey yardım eder. Hikmetle yaratılan her varlığın özellikleri farklı farklıdır.

Yer farklı şekillerde taksim edilir. Yeryüzü; hayvan, nebat vb. nâmiyâttan ve cevher, od, su vb. cemâdâttan oluşur. Yine yeryüzü cofrafî olarak, yuvarlak olup, 360 derecedir. İklimler ırkların bulunduğu yere göre Arab, Habeş, Hind, Türk, Cinnîler, Ye'cûc ve Me'cûc olmak üzere; bölgelere göre ise Serendib, Serendib'ten Habeş'e kadar, Su'ud'dan Fars'a değin, Bâbil'den Afrika'ya kadar, Rûm Hazar Konstantiniyye, Efrenc ve Türkler olmak üzere yediye ayrılır. Nûh

peygamber yeryüzünü Hâm, Sâm ve Yâfes adlı üç oğluna taksim eder. Efrîdûn adlı Îrân millî destanının kahramanı da yeri üç oğluna taksim eder. 24.000 fersah olan âlemin yarısını tutan karaların 8.000 fersahını Rûmlar, 3.000 fersahını Farslar, 1.000 fersahını da Araplar tutar. Ayrıca iyi yemişlerin ve kıtlığın olduğu ve cömertlik, doğruluk, üzüntü, sevinç, bahadırlık vb. özelliklerle meşhur olan yerlerden bahsedilir.

Yerin yaratılışı hakkında bir fasıl açan mütercim, yerin denizden yaratıldığı fikrini savunur. Sular donarak dağları oluşturmuştur. "Sakil sakili, hava havayı çeker." diyerek yerin yuvarlak olduğunu ağırlığı olanın yere ineceğini söyleyerek *yerçekimi kanunu* hakkında bilgi verir (64b).

Kalınlığı 5.803.560 fersah olan yeryüzü güney ve kuzey olarak ikiye ayrılır. Kuzeydeki varlıklar kuvvetli, güneydekiler ise zayıftır. Kutuplardan getirilen hayvan derisi, şaz denilen bir kuş ve bilinmedik bir karga türü anlatılır (65a).

Beşinci bâb dağlarla ilgilidir. Âlemde çok bulunan ve dünyanın çivileri olan dağlar depreme engel olurlar. Dağların altında hazineler ve cevherler saklıdır. Bütün dağların anası Kâf dağıdır. Bunu sadece İskender görmüştür. Bir melek, bu dağ sallanmasın diye elini üstüne koymuş başı secdededir. Kâf dağından sonra otuz üç dağ, harf sırasına göre anlatılmıştır. Hz. Hamza'nın şehit olduğu Uhud dağı; tepesi daima kış, ortası bahar, dibi yaz olan Ervend dağı; Hz. Âdem'in ayak izinin bulunduğu Zehven dağı; Hz. Nûh'un dua ettiği Cebel dağı; Ramazan hilalinin kendisinde görülüp her tarafa bildirildiği Şirâ dağı; Tevrât'ın Mûsâ peygambere indiği Tûr-i Sînâ dağı vb. kutsal değerleri olan dağlar bunlardan birkaçıdır. Bunların yanında gece ateş ve gündüz duman çıkan Eşk dağı; dev gibi maymunların olduğu Uthuvân dağı, yılanların bol olduğu Eşkvâre dağı, yıldırım seslerinin hiç eksik olmadığı Bertâîl dağı, kar eksik olmayan Cebel-i azîm, kimsenin tepesine çıkamadığı Cebel-i Ebvâbü'n-necmeyn, içinden çıkan kömür kullanıldıktan sonra kömürün külüyle elbise yıkanan Necm dağı ve altın madenlerinin bulunduğu Vakvâk dağı vb. garip dağlardan bahsedilir. Mesela suyu içildiğinde ömrü uzatan Tetûme dağı; yüzerek insanların bulunduğu yere gelen ve onlara odun, av, yemişler sunan Cârî dağı; demirinden güzel kılıçlar düzülen Hadîd dağı; helalzade ile haramzadeyi birbirinden ayırma özelliği bulunan Yemen dağı; yakut elde edilen Nâlî dağı; akik elde edilen Akîk ve Kassâs dağı; kâfûr elde edilen Kaysûr dağı gibi kendisinden farklı açılardan faydalanılan dağlar da zikredilir (70b).

Altıncı bâb taşlar ve cevherlerle ilgilidir. Harf sırasına göre ele alınan bu kısımda 45 adet taş ve cevherden söz edilir. İshâl, bedahş, cemest, zümrüd, sünpâre, kurşûn, firûze, kehribâr, mıknatîs, yâkût vb. taşlar özellikleri, kullanılışları ve o taşlarla ilgili -varsa- acâyip hikâyeler anlatılarak bilgi verilir (80a). İshâl, yerekân ve kay' taşları yaptıkları işlere göre ad almıştır. Biri ishal eder, biri yerekanı giderir, biri kusturur. Polattan yapılan ayna insanı tırnak gibi veya kalkan gibi göstererek güldürür. Kırıkları iyileştiren mûmyâ, suyu buza çeviren nişâdur, madenî nesneleri altı yönden çekerek havada tutan mıknatîs, seyredenlere huzur veren firûze taşı, kendisinden mürekkep yapılan zâc taşı ve göz hastalıklarında ve zehri tespit etmekte kullanılan dehnec taşı bunlara birer örnektir.

Taşlar anlatılırken önce rengi ele alınır, bulunduğu yerler zikredilir, kullanıldığı alanlar sayılır. Yapılabilen kimyasal işlemler anlatılır. Altın, gümüş, yâkût gibi değerli taşların insan vücuduna faydaları üzerinde durulur ve diğer madenlerden farkı belirtilir. Polat, kehribâr ve mıknatîsla ilgili acâyip hikâyelere yer verilir.

Taşlar bahsinde mütercim basit tecrübelerini de aktarır. Mürdesenk cevheri, tandırda bulunursa ekmek daha güzel olur, yâkûtun en değerlisi kızıl renkli olanıdır. Yemeklerin zehirli olup olmadığını belirleyen ezher adlı taşı özellikle padişahlar kullanır. Köpekten kurtulmak için cemest cevherinden yüzük yapmak pek faydalıdır. Hacerü'l-yehûd taşı mesanedeki taşları parçalar. Ayran içinde ezilerek karıştırılan iki arpa miktarı zümrüt, zehri sidikle beraber dışarı atar.

Deniz içine minare yapmak isteyen İskender, bütün cevherleri denize attığında hiç bozulmamış olarak bulduğu şişeyle minare ve köprüler yapar. Zâc ile yumurtaya yazı yazsalar sonra ısıtsalar yazı ortaya çıkar. Beladan kurtulmak için Hz. Peygamber akikten yüzük edinmemizi ister. Gümüş yüzüğe firûze kaş yapılsa, kucağında iki oğlan çocuğu olan uzun saçlı bir avrat sureti berkitilse sihrin tesir etmeyeceği belirtilir.

Yedinci bâb kayalara dairdir. Beytü'l-Makdis'in ortasında bulunan Hz. Âdem ve İsrâfîl rivayetleri ile tanınan Sahre taşı, Zü'l-karneyn taşı, Sahretü Mûsâ taşı, İskenderiye'de üzerinde Rûmca yazı olan taş, hikmetli sözler bulunan Ervend dağındaki taşlar ve İskenderiye'ye sellerin getirdiği, garip yazıların bulunduğu taşlar anlatılır (83a).

Dördüncü rükün, 13 mescit, 7 kilise, 171 iklim, şehir, vilayet, nahiye, kale ve bağ adı altında yer isimleri, 12 yere batan belde, 5 zelzele ve 6 ölümlü hastalık gerçekleşen şehirle ilgilidir.

Birinci bâb mescitlere dairdir. Beytü'l-Makdis: Hz. Dâvûd'un yaptığı 1000x7000 arış ebadındaki mescidin damında 7000 ağaç ve 1700 direk olup 1500 kandili ve 400 minberi vardır, 700 kişi temizliğini yapar. Çatısı kurşundandır. Mihrabında *Muhammedün Resûlullâh* yazılıdır. Kadınlar için üç köşk vardır. Bu beytin kapıları; Şâmî kapısı, Bâbü't-Tevbe, Bâbü'l-Hıtta, Bâbü'r-Rahme, Bâbü'l-Esbât, Bâbü'l-Vâdî, Bâbü Yâkûp olup yedi yılda yapılır, yüz yirmi bin peygamberin kıblesidir.

Kâbe-i Mu'azzama: Hz. İbrâhîm'in inşa ettiği bu yapının ebatından, direklerinden, kullanılan sac ve sanavber ağacından, üstündeki örtülerinden bahsedilir. Hz. Peygamber'in yemenî bezler, Hz. Osman'ın pamuk örtü örttürmesi, Abdullâh bin Zübeyr, Hz. Ömer, Abdülmelik bin Mervân, Ebû Ca'fer Mansûr ve Me'mûn halifenin çeşitli katkılarından söz edilir. Halife Haccâc hikâyesi ve Fil Olayı anlatılır. Hacerü'l-Esved: Gözyaşını silmesi için Hz. Âdem'e verilen süt beyazı bir taşın kararma sebebinden söz edilir. Makâm: Hz. İbrâhîm'in atına bindiği dörtgen bir taş olup yumuşaktır. Mescid-i Harâm: Önceleri etrafında duvar olmayan Kâbe'ye Hz. Ömer, Hz. Osman ve Dârü'l-Erkâm'ı alarak genişleten Abdullâh bin Zübeyr ve Ömer bin Abdülazîz'in katkılarından söz edilir, Kâbe'nin yapısıyla ilgili geniş bilgi verilir.

Mescid-i Nûh: Cûdî dağındaki yedi kapılı bu mescitten geri dönülürken, orada bulunan çocuklara hakk-ı delâlet verilerek dönülebilir, yoksa yol kaybedilir. Yol bir türlü bulunamaz. Mescid-i Mûsâ: Mermerden yapılan, damı altın kaplı olan bu mescidin bir atlının çıkabileceği bir minaresi vardır. Tepesinde bulunan ve serçe kadar görünen atlı suretinin başı düştüğünde tekrar yerine kimse koyamaz ve bu başı satarak damını gümüşle kaplatırlar. Mescid-i Yahyâ: Dımaşk'ta bu büyük mescide Abdülmelik, Şâm'ın bütün haracını yedi yıl ona sarf etmiştir. Mescid-i Süleymân: Istahar şehrinde mescidin içinde Hz. Süleymân'ın ve yüzü adam, kulağı fil, kuyruğu at kuyruğu şeklinde olan on devin suretini yapmışlardır. Mescid-i Dâvûd: Beytü'l-Makdis'e derler, bir mezar vardır, Sultan orada olduğunda bir od çıkar. O ateşten çıra yakarlar, ateş günün evvelinde olsa ucuzluk, ortasında olsa az ucuzluk, sonunda olsa kıtlık olur. Mescid-i Îsâ: Rûm vilayetinde Hz. Îsâ'ya hainlik yapan Yahûdîle-

rin fitneye kapıldığı mescittir. Direkleri bakırdan olup, iki yüz arış ebadındadır, 28 altın kapısı ve 4200 arış duvar çekilmiş olup, 12 bakır kapısı vardır. Mescid-i Cercîs: Dımışk'ta Hz. Meryem'e ait olan namazgâhtır. Mescid-i Afrîkiyye: Hz. Îsâ ve havarîlerinin padişah tarafından hapsedildiği mescittir. Mescidin ağaçlarından damlayan ballar onlara gıda olurdu. Yaz günlerinde bu ağaçlardan çıkan bal şehir halkına yeterdi. Hatta yaralara ve yılan zehrine fayda verirdi. Rûm padişahı bir gün Afrika melikinden bu ağaçlardan bir ağaç isteğini reddetmiştir (88b).

İkinci bâb kiliselerdir. Meşhur kiliselerden yedi tanesini ele alır. Zahbûde, Melik-i Rûmiyye, İmtihân, Kıyâme, Nâr, Zeytûn ve Mînâ. Her birisinin farklı özellikleri vardır. Bu kiliselerde ateş yardımıyla haklı ve haksızlar ortaya çıkarılır, çanlarla düşmanın geldiği haber verilir, çeşitli hilebazlıklarla halk kandırılır ve kuş sureti yardımıyla kuşlar avlanırdı.

Üçüncü bâb iklim, vilayet, şehir, nahiye, kasaba, kale ve bağ gibi yerlerle ilgilidir. Bu kavramlarla tanıtılan 171 kadar yer vardır. Bir yer tanıtılırken aşağıda yer alan hususlar ön plana çıkar:

Anlatılacak şehrin kurucusu, şehrin yapılış aşamaları, orada yaşayan peygamberler, meşhur olan padişahlar, şehri yıkan kişi ve orada cereyan eden tarihî olaylar anlatılır. Bazı şehirler anlatılırken şehrin sınırları çizilir, içindeki yapılar ve mezarlarla ilgili bilgi verilir. İnsanlarının salih, dindar, müfsit, âdil, Mecûsî gibi karakterleri üzerinde durulur. O yöreye has davranışlar ele alınır. Halkın meslekleriyle ilgili bilgi verilir. Bölgenin iklimi, güneşi, rüzgârı, yağmuru, suları, hayvanları, meşhur yiyecekleri ve ticaret malları tanıtılır. Bölgelerde oluşan hastalıklar ve varsa getirdiği uğursuzluklar anlatılır.

Mütercim Türkistan'ı anlatırken Türklerle ilgili hadisi yazmayı ihmal etmez. Bunun yanında Mânî adlı zındığın şehri, tılsım yapıldığı için alınamayan Hazar, hadislerle fethi müjdelenen Hîre, tacirlere yardım sisteminin kurulduğu Husûmet şehri, kapılarında suretler bulunan Hımıs, bir kadının rüya tabirinden hareketle timsah yemesin diye çocuğu için yaptırdığı Hâfizü'l-Acûz kalesi, sağlam olsun diye seksen senede bitirilen Havarnak kasrı gibi beldeler hakkında malumat verilmektedir.

Hindistan'da put önünde asılarak ateşe girerek yanan insanlar, acâyip bir şey gördüğünde tekbir getirme âdetinden bahsedilir. Mütercim Hz. Ömer,

Hz. Osman, Me'mûn, Mu'tasım gibi kişileri ele alarak İslâm tarihi hakkında bilgi verir. Kubbetü'r-rasâs'ta mezarlardaki taşlarda yazılı özlü sözlerden bizi haberdar eder. Şehirlerin para birimlerini; Serendib'in nakdi yâkûttur, zir ve sim pul yerine geçer, bey' kalayladır vb. diyerek tanıtır. Bir şehirdeki ölen padişahı çarşamba günü yakarak külünü havaya savurup "Melik öldü, Hz. Allâh baki!" nida etmeleri âdetinden bahseder. Sedir şehrinin şifa için, Sedd-i İskender'in ise düşmandan korunmak için yapıldığını anlatır (113a).

Şermâh: Çocuğunu dereye kaptıran bir annenin acısının başkaları tarafından yaşanmaması için yapılan bir köprüdür. Taberistan: Muskala Taberistan'a gider ve orada şehit olur. Bir işin olmayacağına işaret etmek için "Muskala Taberistan'dan gelmeyince bu iş olmaz." derler (120b) Şa'ir: Bu kaleyi bir Kürd tek başına yapar, eşini oraya getirir, orada haramîlik yapar. Ordular kalesini alamaz. En sonunda Melikşâh ordusuyla bir kişilik kaleyi fetheder, bu Kürdü takdir ederek kaleyi ona geri verir, fakat Kürd kıskançlığından dolayı karısını çoktan kaleden atıp öldürmüştür. Şâm şehrinin her karış toprağına Cebrâîl'in indiği söylenir. Çin bahsinde güzel kumaşları kontrol eden bir çocuğun desenlerdeki orantısızlığı nasıl bulduğundan bahsedilir (117b). Safar kalesini Zü'l-karneyn bina etmiştir. Darvâc'ı cinler yapmıştır.

Tâif şehrinin ismini tavaf etmekten aldığını ifade eden bir hikâye anlatılır. Taberiye: Padişah Şâpûr kendi suretini şehre musallat olan aslan ininin önüne koyar, arslan onunla ülfet eder. Sonra suretin yerine Şâpûr geçer ve aslanı iki parça eder. Irâk: Âlemin ortası, dünyanın göbeği olan bu yerde zahmet olmaz, başka yerlerde zahmetler olur. Amûriyye: Mu'tasım şehri kuşattığında, bir rahip ona burayı ancak haramzadelerin alabileceğini söyler. Mu'tasım, on bin Türk askeri sâyesinde o şehri aldığı için rahibe hak verir. Ummân: Derya kenarında bir kasabadır. Gaznîn: 12.000 Hanefî ve Şâfiî medresesi, 12.000 mescidi ve 12.000 hamamı olan bu şehrin meliki önceleri Sultân Mahmûd Hüsrev sonraları ise Sencer olmuştur. Gamadân: Bir mekana saray yapılırken akbaba kullanılan ipi kaparak başka yere atınca, kasır yapılacak mekan değişir, ipin atıldığı bu yere yapılır. Fars: İklim-i mübarek olarak tanıtılıp, Selmân-ı Fârisî'den söz edilir. Filistîn: Şâm'da bir şehirdir, zeytinleri meşhurdur. Fustât: Sakankur balığı meşhurdur. Ferenc vilayetinin Mâriye şehrinde hem ezanlar okunur, hem de çanlar çalınır.

Kazvîn: Halkı şecaatiyle meşhurdur. Kâdisiye: Hz. İbrâhîm'in duasını alan şehir. Kasır: Göknur hududunda kulaklarında halkalar bulunan balıklarıyla meşhur bir şehir. Kum: Şiî mezheplilerin bulunduğu şehirdir. Hz. Îsâ'nın ölüleri dirilttiği ve dâ'ü'l-fisâl hastalığına iyi gelen su şu anda ondadır. Karbeteyn: Gemicilerin maymunlarla birleşmesinden dolayı mekruh nesnelerin doğduğu şehir. Konstantiniyye: Bu şehrin halkı, Beytü'l-Makdis'in viran olmasına sevinince, bu şehir helak oldu. Burada yılan olmaz. Konya: Padişahları âdil olur. Kilîs: Mekke'ye alternatif ziyaret yeri olarak Ebrehe'nin San'a'da yaptırdığı kaledir. Mekkeli biri orayı yakınca Ebrehe Kâbe'ye saldırmıştır. Kîş: Hiç ot bitmeyen bir ada içinde bir dağ üstünde kurulan şehir.

Mekke: Kâbe ondadır, peygamberi oradan çıkardıklarında "Eğer kavmim beni çıkarmasa, ben çıkası değildim." dediği kutsal bir yer. Hz. Sâlih, Hz. Hûd, Hz. Şu'ayb, Hz. İbrâhîm ve Hz. Nûh hep oradalar. Göğe de en yakın yer Kâbe'dir. Medîne: Hz. Peygamber'in merkadinin bulunduğu, Hak Teâlâ'nın "müdhale sıdk" diye vasıflandırdığı, Tevrât'ta "İslâm Medîne'den zuhur edecek" sözünü okuyan Yahûdîlerin yerleştiği bir şehirdir.

Mağrib: Kirvân, Endülüs, Afrîkiyye şehirleridir. Berberîler peygamber katledip pişirip yediklerinden, tez ölürler. Merv: Merv şehri insanları dindar ve namazlarına düşkündür. İslâm'ın kubbesi olup, buradaki Bermekler cömertlikleriyle tanınır. Mısır: Amr bin Âs'ın fethettiği bu şehirde kız çocuğu yutmadığı senelerde az akan Nîl nehrine, Hz. Ömer'in bir mektubu atıldıktan sonra devamlı akmaya başlamış. İsmâîlîlerin elinde olan bu şehri Salâhaddîn Eyyûbî onlardan almıştır. Mâverâünnehir: 300.000 köyü olan bu bölgede kıtlık olmaz. Medâyin: Hz. Şu'ayb ile Hz. Mûsâ'nın kıssasının geçtiği şehirdir. Mühre: Dillerini hiç kimse anlamaz. Mulitân: Hind putperestlerinin hac ettikleri putun bulunduğu Sind şehri. Mansûriye: Kureyş evlatlarının bulunduğu şehir ve burada bulunan bir putun gökten indiğine inanırlar. Nihâvend: Bal gibi pekmeziyle meşhurdur. Nihâvend kelimesinin etimolojisi yapılır. Nabat: Kötü bir vilayet, halkı da öyledir. Hz. Peygamber zemmetti. Ashâb-ı Uhdûd bunlardı. Şeytan ve hınzırdan doğmuşlardır.

Nişâbûr: Şu anda kurtlar ve çakallar durağıdır. Gurlar ile Sultan Sencer savaşında viran olmuştur. Hısn-ı Nûşirevân: Yaptığı bu kalenin kusurlarını sorduğunda ibretlik cevaplardan etkilenen adil padişahın kalesi. Nevbahâr: Kâbe'ye benzer bir ev yapılır, putlarla doldurulur. Mütercim kendi zamanında

Arslan'ın imar ettiğini söyler. Hemedân: Kuzeyi açık olan iyi yer ve doğudan batıya akan güzel sularıyla tanınan ve nüfus 100.000 kişi artsa bile pahalılığın olmadığı bir şehirdir. Hind: İskender'in Çin hükümdarı Fûr'u yendiği, tanesi kuzu kadar büyük olan hurmanın yetiştiği, cennetten inen buğday tanesinin bulunduğu ve Hz. Âdem'in indiği sahranın yer aldığı şehirdir. Heremân ve Neserân: Hz. Yûsuf'un yaptırdığı ve dıştan iki, içten ise bir kubbeli görünen saraydır. Hümây: Yemen'de bir bağdır. Yemâme: Nemrûd'un zuhur ettiği yer olup, halkı avratlarının güzelliğiyle övünürlermiş. Yemen, hadiste methedilir.

Dördüncü bâb Allâh tarafından farklı cezalarla harap edilen yerlerle ilgilidir. Dırvân, Vâdi'n-nesr, Diyâru'l-mazlûm, Diyâru'l-maklûbe, Vâdi-yi cehennem, Vâdi'r-rimâd.

Yemen Dırvân'da bağlarının zekâtını vermeyen kişinin bağları yanmış kül olmuştur. Yemen Metine vadisinde asiler mağaralara sığınmışlarsa da ateş onları bularak küle çevirmiştir. Bal üretilen İkâb vadisi, bir gün yerlere geçmiş, dere yok olup gitmiştir. Sabâ şehrinde bağlar selle birlikte tamamen yok olmuştur. Diyâr-ı maklûbe'de Hz. Lût'un kavmi memleket topraklarının alt üst olmasıyla helak olmuştur. Cehennem vadisinde korkusuz ve alaycı bir kavim taş olmak suretiyle yok olmuştur. Nemrûd'un Hz. İbrâhîm'i ateşe attığı şehir dondurulup mahvedilmiştir. Sa'idîn'de bir pîrin kızına zulmettiklerinden halk taşa dönüşmüştür. Basra Bâriza'da bir miskin ve karısına işkenceler eden beş hâkim taşa dönmüştür. Harezm Müfârüye isyandan dolayı yere geçmiştir.

Zelzele ile ceza verilen yerler de vardır. Kavmes'te olan zelzelede 40.000 kişi balçıktan çıkarılmıştır. Benî Şakîk'te tepe yarılıp yok olmuştur. Antakya'da 1.500 ev harap olmuş, halkı da denizden çıkan tütünün kokusundan helak olmuştur. Antakya'ya bir fersah uzaklıktaki ırmak yok olmuştur. Meke ve Şâş nehirleri kurumuştur.

Depremin bilimsel açıklaması şöyle yapılır: Buhar yer altında çoğalır, dışarı çıkmak ister, katı ve kuvvetli olan yeri depreştirir öyle dışarı çıkar. Su dolu çömleğin ağzı iyice kapatıldıktan sonra kaynatıldığında çatlaması gibi. Denizdeki deprem ise dalgaların tesiriyle sahilin altının boşalmasıyla meydana gelir.

Beşinci bâb insanların toplu ölümlerine dairdir. İfsat edici buharın nemin zuhuru, farklı bir rüzgâr esmesi, kara toprak yağmuru, veba, burundan kan gelme hastalığı, it hastalığı vb. toplu ölümlere sebep olan durumlar anlatılır.

Her olayın Hz. Allâh'ın takdiriyle meydana geldiğini, sebebini kimsenin bilemeyeceğini söyledikten sonra bir fabl anlatır ve konuyu bitirir.

Beşinci rükün, ağaçlar ve meyveler hakkındadır. Burada 53 ağaç ve meyve adı alfabetik olarak ele alınmış ve İskender'in bir menkıbesiyle bitirilmiştir. En son kısmında ise menkıbevi on altı ağaç yer alır.

Herhangi bir bitkiden söz ederken önce ağaçtır, ottur, çiçektir, yemiştir vb. sözler kullanır, boyunun kısa uzun olması, kokusu, rengi, kabuğu, kullanıldığı macunlar ve engel olduğu hastalıklar, insan şekli, hayvan şekli vb. şekli şemalı, bittiği yetiştiği yer, benzediği diğer bitki, bu bitkinin zararına engel olan hayvan, bitkinin yetiştiği mevsim, bu bitki hakkında söylenmiş özlü sözler -varsa- söylenerek bitkiler tanıtılır (149b). Bitkinin kaliteli ve kalitesiz oluşu belli usullerle fark edilir. Soğanın nasıl aşılanacağı hakkında bilgi verilir. Kur'ân'da geçen bitkilerden de bahsedilir. Hanzal yağı insanı hayvanlardan kurtarır. Kayın ağacının tepesi daima doğan yuvası, dibi ise tilki yatağı olur. Divdâr adlı ağaç Hind ikliminin çamı diye tarif edilir. Narın dibine dökülen nesnenin tadını alacağını; narın dibini hafif eşip sirke dökülse ekşi, bal dökülse tatlı olacağını ifade eder. Yılgın, Sabâ kavminin isyan etmesi sonucu ateşle helak edilen bağlarında sonradan biten ağaçtır. Ut, yüreği kuvvetlendirir unutkanlığı giderir; amber ciğere, mideye, dimağa kuvvet verir; ardıç cevizle beraber kaynatılsa sağırlığı giderir; hünnâp kanı safi hâle getirir. Üzüm işlendikten sonra pekmez, sirke, kuru üzüm ve pestil elde edilir. Hurma ağacının tepesinde beyni vardır, kesilirse kurur.

Meçhul ağaçlar: Dibinde durulduğunda terleten, on adım ilerisine gidince üşüten, bakla gibi sonunda kuş olup uçan, elle tutulduğunda burnu kanatan, bir yerinden kesince bal damlatan, yemiş olarak verdiği yünden keten ve gömlek yapılan ve ufak bir işlemden sonra yanar gibi parlayan ağaç çeşitleri sayılır.

Altıncı rükün, suretlerdir. İskender ile Aristo birbirlerini merak edip ressamlara resimlerini yaptırırlar. Îrân melikinin merak ile Peygamberimizin resmini yapması için bir ressamını gönderdiği anlatılır.

Sûretü'l-Enbiyâ: Hz. Ebû Bekir; Rûm melikinin sandığında Hz. Danyâl'ın yaptığı Hz. Peygamber'in resmini görmüştür. Konstantiniyye'de Hz. Peygamber, Hz. Alî ve Hz. Bilâl-i Habeşî suretleri bir meydanda bulunmaktadır. Sâde kavmine ait bir madende çıkan bir Hz. Peygamber sureti yüz yıl ucuzluk geti-

rirdi. Hz. Peygamber'in suretiyle ilgili dört hikâye daha anlatılır. Mağrib vilayetinde Alî ve babasının, Mağrib'in meliklerinin Hz. Âdem ve Hz. Peygamber suretleriyle bolluk ve şefaat dilemelerini içeren hikâyeleri vardır. Türkistan'da, Hindistan'da, Nâmiyân'daki hinkbüt ve sürhbüt suretleri ve diğer yerlerdeki suretler anlatılır. Son olarak Abdurrahmân bin Mervân İskender suretini alıp erittiği için birkaç gün içinde ölür. Küffar çok suret düzmüştür. Fakat bazılarına tapmışlardır (167b).

Yedinci rükün, insanoğlu ile ilgilidir. Havâss-ı hamse: Görmek, işitmek, koklamak, tatmak ve tutmaktır. Göz: Nur ile göz arasında bağlantı vardır. Bununla ilgili farklı görüşler ele alındıktan sonra gözün yapısı hakkında bilgi verilir. Nazarı değen gözler vardır. Hatta Hz. Peygamber'e nazar değdirsin diye adam tutarlar. Hz. Allâh, Hz. Peygamber'i korur. Sonra nazarı değen insanlarla ilgili üç hikâye anlatılır. Kulak: Sinirden oluşan kulak önemli uzuvdur. Sağırlığın körlükten daha kötü olduğu ve ağlayan çocuğu, acıkan deveyi güzel sözlerin susturup yürüttüğü dile getirilir. Sonra hikâyeler kısmına geçilir. Kayser, Kûbât'a güzel sesler çıkaran bir suret hediye eder. Küsen bir fili ancak güzel sesler yola getirebilir. Develere güzel sesiyle hitap eden bir çocuk, develerin sarhoş olmasına ve ölmesine sebep olur. Ölen bir padişahın kabri açılır, bağrındaki taş çıkarılır, erganun çalınınca bu taş erir. Ferîdûn'un uykusuzluğunu kelâbâd denilen bir saz giderir. İskender, karanlıklarda giderken korkusunu mûsikâr denilen kuşun güzel sesiyle giderir. Ebû Kâsım'ın, İmâmü'l-haremeyn'i sazla eğleniyor diye Melikşâh'a şikâyet etmesi ve İmâmü'l-haremeyn'in, bir müftünün çalgıyı bilmesi gerektiğini anlatan hoş hikâyesi geniş yer tutar. Ayrıca yine Konstantiniyye meliki ile İmâmü'l-haremeyn'in davulu güzel çalma iddialarıyla ilgili başka bir hoş hikâye daha bulunmaktadır.

Lisan: Yirmi dokuz harfin mahreci ondadır. Tabip padişaha aslan sütü getirir. Tabibin bütün azaları kibir eder "Sütü ben getirdim" diye. Padişah tabibe inanmaz. Dil öne çıkarak onun aslan sütü olduğunu ispat ederek bütün azaları kurtarır ve tabip şeref bulur. Sonra bir padişahın kırk çocuğu toplumdan ayrı on beş yıl barındırdıktan sonra toplumun bu çocukların dilini anlamadığını işleyen bir hikâye anlatılır. Ağzın yapısı ile ilgili bilgiler verilir. Sonra buruna geçilir. Burun sinirden oluştuğu için kokuyu alır. Lems: Hararet ve bürudeti vücut hisseder. Vücutta tasarruf ve değişim yapılamaz. Sonra kıllar, kemikler, öd, göbek, bevl ve insanın dışkısı ile ilgili geniş bilgiler verilir, hikâyeler anlatılır (175b).

Kadınlar fitneye sebep olurlar, örtünmelidirler. Kadınlar ete benzetilir ve itlerin musallat olduğu söylenir. Şehvet konusunda yetki kadınlardadır. Hz. Havvâ, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. İbn Sîrîn, Aristotales ve Hz. Peygamber'in kadınlarla ilgili görüşleri anlatıldıktan sonra iyi kadınları konu edinir (178a). Kadınların hayız kanlarıyla yapılan işler ve sihirler vardır. Hasîler er ve avrat arasında tabiata sahip olurlar. Hasîlerin cinsel ihtiyaçlarının devam etmesiyle ilgili üç hikâye anlatılır.

İnsan tabakaları, ahlakları ve suretleri ele alınır. Pelengân dağlarında çamurlarda âdem sureti bulunur, ayırsalar çamur insan suretine girer. Çiniyân vilayetinde tilki, sıçan vb. hayvan suretleri oluşur.

Âd kavmi uzun boylu olur. Hz. Mûsâ Hz. Yûşâ"ı Âd kavminin bulunduğu yere gönderir, İrtihâ'da Âd kavmi kalıntıları olan insanlar, Hz. Yûşâ ve kavminin boylarıyla dalga geçerler.

Ûc bin Unuk, Hz. Âdem'in kızının oğlu, ömrü üç bin senedir. Boyu iki fersahtır. Tufan suyu ancak beline kadar gelmiştir. Hz. Mûsâ onu mucizesiyle öldürmüştür. Mısır azizinin heybet unsuru olarak tahtı başında tuttuğu Âdî'ye Hz. Yûsuf pek itibar etmezdi, bunun sebebinin Hz. Ya'kûb'un ondan daha heybetli olduğundan dolayı olduğu anlaşılır. Nûşirevân zamanındaki Âdî, bir ağaç boyundaydı. İskender'in kavmi içinde Âdî kavminden olan, hayvanların kendilerinden kaçtığı ve bacakları arasından atlıların geçtigi kadınlara büyük sarayları yaptırdı. 310/922 yılında Muktefî- Billâh zamanında Âd kavminden daima insan eti yiyen iki kadın, askerleri hep hezimete uğratırdı. Bir kadın vasıtasıyla bu iki kadının durumunu öğrenen halife, uyurlarken kadınları öldürtebilir. Ebû bekir Sîsenber, bunların kafalarını 315/927 yılında çalar, götürür. İnsanlar, Efrâsiyâb'ın balık kılçığından yaptığı Bâbil'de balık eti ile beslenen Âdîleri dev veya peri zannederdi. Çin hükümdarının Sultan Sencer'e adam beli girecek kadar büyüklükte gönderdiği eski bir yüzük, orada yaşayan Âdîlerin yüzükleridir. Zalim Ecep padişahlığı zamanında peygamber olarak gönderilen Hz. İlyâs'ın, iman davetini reddeden Yâsir bin Kayhas'a beddua neticesinde Hz. Allâh onu helak eder, hâlâ sahralarda yolunu kaybedenlere yardım ettiği rivayet edilen Hz. İlyas'ı o zaman göğe kaldırır. Âb-ı hayâtı içen Hızır bin Âmil, Hızır'ı görmeyince kendisini şehre sokmayacağını söyleyen ve miskini şehirden süren Pervîz'i şehirden def eder, miskini şehre sokar ve görünmez olur. Antakya'da doğan Şem'ûn, tek başına orduları yener. Şem'ûn'un yakalanmasının

kendi saçına bağlı olduğunu öğrenen karısı, şehrin padişahının hediyelerine kanarak Şem'ûn'u saçıyla bağlar. Padişah gelip Şem'ûn'a eziyet eder. Sonradan kaçıp kurtulan Şem'ûn'a kimi veli, kimi nebi der. Tensüz'ün Türklerden çıkan tek peygamber olduğu rivayet edilir, Erdeşîr zamanında girdiği yerlerde misk kokusu günlerce gitmez. Saçı, kılı her tarafa koku yayardı. Destân bin Sâm'ın kara tenli oğlu olur. Onu hayvanat yesin diye dağa bırakır, Sîmurg onu alıp Elburz Dağı'na götürür. Destân bin Sâm, hasta olur, sebebinin çocuğunu dağa bırakması olduğunu düşünür, onu arar, bulur, sarayına getirir. Konuşamayan bu çocuk dil öğrenir, evlenir, çocuğu olur, adını Rüstem koyarlar. Meşhur Rüstem-i Zâl bu kişidir (188a).

Keyhusrev, Rüstem'in oğlu Nerîmân'ı Çin hükümdarı Fağfûr'u öldürmek için gönderir ve onu öldürtür. Orada aslana benzer ablak yüzlü, hınzır dişli ve pençesi olan çıplak bir adam hayvanlarla dolaşır, onlara su verirdi. Nerîmân Ricâlü'l-ablak denilen o kişiyi görür. Zengübâr deryasında âdeme benzer fakat balık pulu gibi derisi olan acâyip varlık çıkar, üç gün sonra ölür. Endülüs vilayetinde bir gün boyunca su altında durabilen Hindli biri yaşar. Hz. Süleymân zamanındaki Keykâvus cinlere şehir yaptırmıştı. Kergesler Keykâvus'u alıp gökyüzüne çıkarır, Keykâvus gökyüzünden düşer, hiç tuvalete gitmeyen Keykâvus hades eder. Ebrehe onu esir eder, Rüstem onu kurtarır, Keykâvus'un oğlu Siyâvuş, sonra Keyhusrev doğar.

Nehrevân'da omuzundaki memeleri ellerine kadar uzanan Zü'l-sediyye adlı bir adam zuhur eder. Hz. Alî onun hikâyesini Hz. Peygamber'den işitir, o kişi savaşta ölür. Bâbil şehrinde aslan başlı birinin doğmasından üç gün sonra talihi Esed olan Zü'l-karneyn ölür.

Mütercim, Türk kabilelerini ve ahlaklarını da ele alır. On sekiz Türk kavminden bahseder. Bulgar, Rus, Ye'cûc, Me'cûc gibi kavimleri Türk kabul eder. Oğullarını satar, kızlarının başını açık tutarlar. Başı örtülen kadın olur. Kızını kız kardeşini nikah eden, yıldıza tapan, mesleği hırsızlık olan, ölülerini denize atan, akıllıları iple ağaca bağlayan kavimler vardır. Cinayet işleyenleri direğin ucundaki sandığa sokup ölümlerini beklerler. Kement atmakta mahir olan, doğum günü gelene kadar ölülerini bekleten ve adam öldüğünde bütün varlığını mezarda yakan kavimler vardır: Ḫarkâhî, Rehmî, Ḫureysîmî, Burṭâsî, Tatarî, Baġracı, Becenâk, Bulġârî, Rûsî, Sûrî, Şeftân, Ṣînî, Ye'cûc, Me'cûc, Nâsik, Mensûk, Târis, Mencilî.

Hindistan'da bulunan Hürkendî, Tâzân, Tarsûlî, Zenc, Lenc, Mellâhîler, Neyyâr, Nevbe, Natyân ve ismi verilmeyenlerle birlikte on altı kavimden ve âdetlerinden bahsedilir. Son kısmında insanların ak ve kara olması zaman ve mekâna bağlanır. Habeşî başka yerlerde birkaç sülale sonra ak olur, zencilikten çıkar. (192a).

Neşnas: İnsan ve cin arası varlık. Neşnas beş altı metre boyunda olup kara insana benzer. Ömrü üç âdem ömrü kadardır. İnsanlar onları avlar, yer. Bir neşnas avı ile ilgili iki hikâye ile konu biter (197a).

Âdemlerin dereceleri ve ilmi; ilahî, atayî, mevrûs ve mâ-iktesebe olur. Hz. Âdem'in yaratılışı, Hz. Havvâ'nın kaburga kemiğinden yaratılması, şeytanın secde etmemesi, meleklerin iki kere secde etmesi ile ilgili bilgi verilir. İlk peygamber Hz Âdem, son peygamberin isimleri Muhammed, Ahmed, Himâd'dır. Onun doğumu bütün kitaplarda yazılıdır, Medîne'ye, gelecek peygambere tâbi olmak için gidenlerden ancak nasibi olanlar inanır.

Hindistan'a giden Mahmûd Gaznevî, Hindlilerden putlarının yüz üstü düşmesi ve ayın ikiye ayrılması olayını dinledikten sonra bunların Hz. Peygamber'in iki mucizesi olduğunu söyler. Bir Müslüman bir yerde esir düşer. Padişahın bir oğlu doğar. Bunun üzerine padişah tarafından azad edilen Müslüman rahibin yanında Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in suretlerini görür. Bu suretlerin yüzü suyu hürmetine kâfirlere rahmet yağdığı ifade edilir (199a).

Yalancı peygamberler Müseylemetü'l-kezzâb ve Râşidü'l-bahrî'nin entrikaları ve hileleri anlatılır. Sonrasında İskender'in annesi Âmûriye'yi kâhin bir pîrden aldığı bir kitap sayesinde bulması ve padişahlığa geçiş hikâyesi yer alır. Gadgâl'da dayandığı kılıç sırtından çıkan kişi ve zorluklarla dağ başındaki puthaneye çıkan Fağfâre'nin iyi ve kötü olan şeylerden bahsettiği bölümlerle devam edilir.

Hz. Peygamber'den sonra kâhin Ayhele herkesi etrafında toplar, peygamberlik taslardı. Hz. Peygamber, Deyleme ve Meksûh'u, Ayhele'yi öldürmesi için Yemen San'a'ya gönderir. Deyleme, Ayhele'nin zorbalıkla aldığı hatunu ile anlaşır ve gece yatarken Ayhele'yi öldürür. Tuleyha, Hz. Ömer tarafından tepelenir. Şücâ' adlı kadın peygamberlik davası eder. Hz. Peygamber'den vilayet ister. Acem hükümdarı Rüstem ve Gerşaşb'ın kâhinlikleri meşhurdur. İnsanlar,

Ûd hududunda bir şişe badyayı ağaca tutarak bir sene içindeki hayır ve şerden haber verirler. Zerâşeb ve Mânî'nin cinlerle cenk ettiğini, serçeyi diriltme kurgularını anlatan hikâyeler eserde yer alır (207a).

Mecûsî ateşlerinin sönmesi, Hz. Peygamberin parmağından su akması ve fetihle ilgili sözlerinin gerçekleşmesi mucizelerinden söz edilir. Hz. Peygamberin, kendi adına uygun kişinin Hindli biri tarafından çalınan ve puthanelerine dikilen Menât adlı putu helak edeceğini söylediği ve zamanı gelince Gazneli Mahmûd'un onu helak edişi anlatılır.

Hz. Meryem'e Allâh tarafından özel sofra gönderilmesi, Hz. Alî'nin, Selmân-ı Fârisî'yi sahrada aslandan kurtarması, Mansûr'un, Dımaşk emirinin önünden Dımaşk helvasını uçurarak, onu arzulayan Dımaşklı hastasına vermesi, İbrâhîm Edhem'in köprüden düşen kişinin havada asılı kalmasını sağlaması ve yine Mansûr'un yanındaki kimsenin Kâbe'yi görmesini sağlaması gibi olaylar keramete örnek olarak sunulmuştur. (210a).

Kimya babında Kârûn, Şeddâd ve İskender-i Rûmî zamanında yapılan tabakların, taşların, madenlerin sırrının çözülemediği, hatta kimya ilminin yok olduğu fikri sunulur. Bu arada farklı renklerdeki elementlerin elde edildiği altı kimyasal işlemin formülü verilir. Birinde tesadüfen lâl taşına dönüşen camın hikâyesi, diğerinde ise bire yedi yüz veren bir tohumla ilgili rüyanın hikâyesi anlatılır (212b).

Tıp ilmi ve ilaç bahsinde mütercim, din ilmi ve beden ilmi olmak üzere ilmi ikiye ayırır. Tıp ilmini inkâr edenleri yerer. Sarımsak, soğan, afyon ve ağı vb. bitkilerin insanlara tesiri vardır. Hayvanlar bile hasta olunca iyileştiren otu bulmaya çalışır, bulup yerse iyileşir. Mütercim, Hz. Peygamber'in "Cüzzam hastalarından kaçınız." hadisini delil göstererek bulaşıcı hastalıklardan korunma metodunu gösterdiği gibi tıpla uğraşılmasını da istediğini söyler. 'Karınca ve sinek niçin yaratıldı?' sorusunu sorarak, bunların aslanı zebun ettiğini ve bunların birçok faydalarını bilmediğimizi ifade eder. Sonra bir çobanın karıncayı örnek alarak Hz. Allâh'ın varlığını ispat etmesi, dünyayı sırtında taşıyan öküze fitne veren şeytanın hilesinin sivrisinekle bozulması ve Calinüs ile Bukrat'ın padişahı beyin ameliyatı yapma hikâyeleri anlatılır (216a). Hz. Allâh, her hayvanı kendine has özelliklerle yaratmış olup, bir yönünü daha kuvvetli kılmıştır.

İlaçlar iki türlüdür. Birincisi kalbî ilaç, hamiyet, moral ve edviye, ikincisi dinî ilaç dua, sadakalar, itaat ve istiğfardır. Her zahmet günahın uğursuzluğundan gelir. Nimetlerin şükrünü eda etmeyen bir kavmin başına gelen belalar örnek olarak anlatılır. Hz. Peygamber hadisinde 'Hastalarınıza deva ediniz, sonra dua, itaat ve sadaka ile destekleyiniz' der. Buna göre insanlar deva arayacaklar, fakat Allâh neyi takdir ettiyse onu kabullenecekler. Tabip belayı döndürseydi hiç kendi hasta olur muydu?

Allâh her varlıkta bir özellik yaratmıştır. Onu üstünde taşımakla, görmekle, işitmekle, koklamakla, muvafakatla, yazmakla varlıkların başına işler gelir. Gönül dönmesi, değirmen dönmesi ve dünyanın dönmesi birbirine benzer. İlm-i nücûmda ayın farklı burçlara gelmesiyle verebileceği zararlar sayılır. Bu bilgilerin kesin olmadığını tam tersinin de gerçekleşebileceğini söyleyerek konuyu sonlandırır.

Tıp ilmi ve tedavisi bahsinde devaların birçok insanın hastalığını yok ettiği ile ilgili birçok örnek sunulur. Yapılan bir davul, kulunç hastalığını yok eder. Çeşitli yerlerin çeşitli özellikleri anlatılır. Medîne'deki nesneler güzel kokulu olur. Endülüs'te bir yerde her zaman ishal olur. Hindistan'da at yaşamaz, Kum'da katır olmaz vb. (220a). İnsanın uzun ömürlü ve sağlıklı olması, az yemeye ve az cinsel münasebette bulunmaya bağlanır. Bunlarla ilgili Calinus'un ve Hindli padişahın yaşayışı örnek gösterilir.

Gıdalar ve yemek düzeninde düzenli yemenin ve ot cinsi yemeklerin ömrü uzattığından, et cinsi yemeklerin ömrü kısalttığından bahsedilir. Hayvanların etlerinin ve postlarının özellikleri sayılır, keten ve pamuk giyme tavsiye edilir. Kuzu ve samur kürkü methedilir. Yatma şekli açıklanır, ciğer, mide ve kalpten bahsedilir. İnsandaki üç bin türlü hastalığın sebebi, her biri ayrı hastalık üreten çok çeşitli yemekler yenmesidir. Tabipler hastalıkların binini bilip şifa olurlar, bininin illetini bilip devasını bilemez, bininin ne adını ne de devasını bilirler.

Çocukların doğumu konusunda, çocuğun beşiğe bağlanması, emzik olarak kuş eti verilmesi, ani hareketlerden seslerden korunması ve anne sütü verilmesi üzerinde durulur. Çeşitli hastalıklarla ilgili tavsiyelerde bulunulur. Mevsimlere göre yemek çeşidi sayılır. Baldırları şişen, kemikleri çıkan veya kırılan, ayağı incinen hastalara tabiplerin uyguladığı tedavi metotlarıyla ilgili dört enteresan hikâye anlatılır.

Kaza ve kader konusunda; duvarın altından hızla geçen kişiye, "Allâh'ın kazasından ne kaçarsın?" diyenlere "Bir hükmünden bir hükmüne kaçarım." şeklinde verilen cevabın hikâyesi ile birlikte birkaç hikâye ile devam edilir. Güzel bir kale yaptıran kişinin kalesine kuşun ayağına yapışan gencin düşmesi, kavga etmeleri ve kale sahibinin ölmesi. Kuyuda güzel elbise bulan kişinin sevinmesi, şehre gitmesi, padişah elbiselerini çalmakla suçlanması ve asılması. Süt almaya giden cariyenin başının üstündeki süt kabına kuşun yılan zehrini düşürmesi ve bütün kafilenin ölmesi. Düşmanlara karşı bir padişahın aslanı tahtının kenarına yerleştirmesi, aslanı kızdırması ve aslan tarafından helak olması. Müneccimlik taslayan bir kişinin üç beş konuda şanslı olması ve sonunda yine devlet bulması. Hızır'ı şuursuzca görmek için can atan Melik'in halktan birini şehre sokmaması, o kişinin Hızır'ı getirmesi, Hızır'ın Melik'i öldürmesi ve o fakiri tahta geçirmesi. Adudü'd-devle'nin zalim padişahı öldürmesi, akıllı vezirin çare bulması, Adudü'd-devle'yi devlet idaresi için padişahın bıraktığını söylemesi, komutanların ikna edilmesi ve zulümden kurtulmaları. Angutun kargaya akıl vermesi, tilkinin anguta kızması, dere kenarında angutu hile ile kandırıp yakalaması ve yemesi vb. dokuz hikâye anlatılır. Bu hikâyelerle, olacak şeylere engel olunamayacağı ifade edilir (229a).

Nübüvvetin yetmiş altı cüzünden bir cüz olan düş, rahmânî veya şeytanî olur. Emir Tâhir'in kendi ölüm sebebini ve öleceği yeri rüyada görmesi, İmâm Muhammed'in Hoca Senâî'yi zındıklıkla suçlaması ve Hz. Peygamber'in onu rüyasında uyarması, Rüstem-i Zâl'in Hasan-ı Firdevsî'ye hazinenin yerini rüyada göstermesi, Sultân Mahmûd Gaznîn ile madencinin devler tarafından yakılması, İblis'in birine devamlı görünmesi ve talakın en büyük fesat olduğunu insana bildirmesi gibi beş hikâye ile konu pekiştirilir.

Sekizinci rükün, cinler, şeytanlar ve gullar hakkındadır. Mücâhid'in Hadramût'a Hût Kuyusu'ndaki Hârût ile Mârût'u görmeye gitmesi sonucu başından geçen olaylar anlatılır. Hz. Âdem, Hz. Havvâ, şeytan, cinler ve diğer varlıklar yeryüzüne indirilir. Yeryüzüne indirilirken bir kısmı gul olan, bir kısmı timsah olan cinler, zaman zaman birbiri üzerine binip gökyüzüne tırmanırlar, yeryüzüne yakın yerde vahiyleri işitirlerdi. Bire bin katılalarak kendilerine söylenen vahiyler üzerine kâhinler yalanlar ekleyerek insanları doğru yoldan çıkarırlardı.

Cinin Rüstem'e musallat olduğu bir hikâye anlatan mütercim sonra Hz. Zü'l-karneyn'in, İskender'in ve Hz. Îsâ'nın babalarının birer melek olduğu

şeklinde farkına varmadan İslâm inancıyla doğrudan çelişen asılsız birtakım hikâyelere de yer vermiştir.

Cinler, görünmeyip ses verenler ve görünerek ses verenler olmak üzere ikiye ayrılır. Kuzeydeki cinsleri ak, güneydeki cinsleri kara olan cinler, birbirlerinin yerlerine varmazlar. Cinlerle ilgili anlatılan dört hikâyede mekân genelde dağlardır. Kendileri ile uğraşıldığında zarar veren cinler ve periler, daha çok Hindistan'da bulunur. Helak edilen kavimlerin yerlerini cinler tutar. Mısır piramitlerini de cinler yapmıştır. Devlerin insanlar tarafından öldürülmesinin mümkün olmadığı, bazı kişilerin cinlerle konuşabildiği ve göründüğü kişileri korkuttuğu hikâyelerle anlatılır.

Dokuzuncu rükün, kuşlar hakkındadır. Hz. Allâh cinlerin misalini insanlara göstermek için kuşları yaratır. Önce Hz. Süleymân ile Ankâ kuşu arasında geçen ve kaderin değişmeyeceği fikrini savunan bir hikâye vardır. Sonra Sistan meliki, Hindistan'da gördüğü Sîmurg'u ve özelliklerini anlatır. Mütercim sonra kuşları tek tek anlatmaya başlar. Çok kuvvetli gagası olan tavşancıl, kemikleri un ufak eden lori, çok yemekten adım atamayan kerges, Tâ'ûn vilayetinde ortaya çıkıp insanın başına konan Hümâ kuşu, ayakları ile çok hızlı koşan devekuşu, yününü ok gibi atan na'is kuşu, kargayla devamlı savaşan devlüngeç kuşu, düşmanını göğsüyle çarpıp düşüren sakar kuşu, dışkısı silahı olan cübârî, dişisi daha büyük olan balaban kuşu, su kuşu vb.

Haberleşmede kullanılan güvercin hakkında da hikâyeler anlatılır. Sonra vakitleri bildiren horoz, saflığı ile meşhur tavuk, turaç, depremi haber veren keklik, renkleri ile süklüm, eti için avlanan kaz ve selvâ kuşu ile devam edilir. Kuşları susuzluktan kurtaran sakâ kuşu, papağanın özellikleri ve eğitimi anlatılır. Son olarak tâvûs, bağırlak ve vahşiliği ile meşhur turnayı anlatılarak bilinen kuşlar bahsi bitirilir (257b). Ufuklardaki garip kuşlara geçilir. Agınikus, berberî, çerşî, çüngerek, hızrânî, tayr-i kebîr, semender, kargaya benzeyen delîlü'l-bahr, âbidü'n-nâr, garnûk, farkîz, kervân, kungûr, kebûker, berâ'at gibi garip kuşlar anlatıldıktan sonra kuş avının nasıl yapıldığı hakkında bilgi verilir (261a). Uğursuzluğu ele alınan baykuşla ilgili iki hikâyeden sonra leylek, et yiyen kuşu, hüdhüd ve karga hikâyeleri anlatılır. Zararlı kuş serçe, ebâbîl, karlaguç, yarasa, ebûhârûn ve ebûkâlemûnla kuşlar bitirilir (266a).

Onuncu rükün, dört ayaklı hayvanlar ve büyük hayvanlara dairdir. Fil, kediden korkar. Ölüm cezası, cezalının fil ayağına bırakılması şeklinde uy-

gulanır. Hindistan'da ve Îrân'da fillerden ordular kurulur. Ebrehe'nin Kâbe'ye fillerle saldırışı anlatılır. Fil avı ve eğitimi ile ilgili genel bilgiler verilir. 400 sene yaşayabilen filin en uzunu on bir arıştır.

İbret olarak yaratılan devede bütün hayvanların özellikleri vardır. Hatta cinnî develer mevcuttur. Hz. Mûsâ zamanında öküzün dili kesilip ölüye vurulduğunda ölü dirilip kendini öldüreni haber vermiştir. Öküz, aslanı taşa kıstırıp öldürür. Öküzün özellikleri zikredildikten sonra Hz. Âdem'in toprağı işleyişinde öküzden faydalandığı, öküzün kazandığı bazı özelliklerin bu zamandan kalma olduğu anlatılır. Öküzün eti, derisi ve suyu vücuda faydalıdır. Yüz güzelliği için öküzün ayak yağı tavsiye edilir. Öküz etinden yağından elde edilen karışımlar ve tarifler tanıtılır. Son olarak dağ öküzünün ve su öküzünün acâyipliklerinden bahsedilir.

Şu andaki özelliklerini Hz. Süleymân zamanında kazanan atlarla ilgili dört hikâye anlattıktan sonra mütercim, yarı at yarı insan olan varlıktan bahseder, katır ve eşeğin özelliklerini sayar. Hz. Üzeyr'in ağaç altında ölümü, yüz yıl sonra dirilmesi ve eşeğinin tekrar gözünün önünde diriltilmesi olayı anlatılır (278a). Sonra küçük hayvanlardan koyun ve koç ele alınır. Koç bahsinde Hz. Peygamber'in Bedir Gazası'ndan evvel rüyasında gördüğü koçla ilgili rüya tabiri vardır. Yüzsüze benzetilen keçiden de bahsedilerek, özellikleri sayılır. Geyik diyebileceğimiz cinsin birbirinden çok farklı âhû, şikâk, cerbûş, yâmû, eres, dâye gibi türleri hakkında bilgi verilir.

En çok Nevbe'de görülen zürafa, gergedan ve aslan hikâyeleri anlatılır. Arslan, Ebû Leheb'in Hz. Peygamber'e hakaret eden oğlu Atebe'yi cezalandırır ve parçalar. Sonra kurtla ilgili hikâyeler ve kurdun özellikleri yer alır. Pars, bebr, farânık, nemr adlı hayvanlar zikredildikten sonra Nemrûd hakkında bilgi verilir. Sırtlan ve çakallar bahsinde ise yapılan ilaçlar ve faydaları anlatılır. Çakal, köpek ve su itinin özellikleri, hikâyeleri ele alınır. Ayı hakkında da pek çok hikâye vardır. Hınzır ve maymunun bulunduğu yerler, bunların zararları ve faydaları sayılır. Feylekus ve fagacus gibi efsanevî iki hayvandan sonra, tilkinin kurnazlığını ele alan iki hikâyeye sıra gelir. Toplum hayatımızda önemli yer tutan tavşan, kâkum, sincâp, kirpi ve kedi gibi hayvanlarla ilgili tecrübeler aktarılır. Sansar, sıçan, misk faresi ve bunların beslenme tarzları, faydaları, zararları anlatılır. Son olarak köstebek, yaban sıçanı, hırba ile bu bahis bitirilir (300a).

Deniz hayvanları: Yedi kanatlı, nefesini kulağından alan, hayvanlar içinde sayısı en fazla olan ve su kuşu da denilen hayvan, balıktır. Hz. Yûnus denize atıldığında, balığın karnına girer. Hz. Yûnus kurtulup kavmine döndüğünde, kavmi iman etmiştir. Bu kıssa ile beraber denizcilerin anlattığı dört hikâye sonrasında ra'd, terkî, usbûr, berestûc, harâtım, zü'l-karneyn ve bal adı verilen balıklar; şekilleri, bulundukları yerler, birbiriyle münasebetleri, avlandıklarında insanların nasıl faydalandıkları anlatılır. Kûsec, tibâ ve sakankur, geniş bir şekilde timsah ve Benî İsrâîl üzerine ceza olarak yağdırılan kurbağa ile konu bitirilir (307a).

Cennet, cehennem, gece, gündüz yaratıldıktan sonra acâyip varlıklar yaratılır. Kimi canlı kimi cansız, kimi ayaklı kimi ayaksız... Ayaksızlardan biri olan yılanın üç türü ele alınır: Hayye, mâhân, sü'bân. Bin yıl yaşayabilen sü'bânların bazılarının alnı saçlı, bazıları değirmen gibi, bazıları da boynuzludur. İsfendiyâr, sü'bânı yok eder, insanlar böylece bu beladan kurtulmuş olur. Sonra açılan üç faslın birinde yılanın türemesi ve özellikleri, ikincisinde insanlara tesiri, kullanım alanları ve faydası, üçüncüsünde ise zehirleri ve çeşitleri yer alır. İnsanların başından geçen yılanla ilgili dört olay anlatıldıktan sonra yılan çeşitleri olan nadnad, semendâsâlar ve efî tanıtılır.

Yılan, akrep vb. hayvanların farklı farklı olan zehirleriyle uğraşma ve zehri yok etme işi tehlikelidir. Yılanın yumurtlaması ve yumurta oluşum aşamaları anlatılır. Sonra akrebin özellikleri, bulunduğu yer, meliklerin akrep silahıyla kazandığı savaşlar, akrebin sağlık alanında kullanıldığı yerler ele alınır. İnsanlar, menfaati çok olan ve Kur'ân'da övülen arıdan faydalanır. Arının çok güzel çalışma metodu vardır. Fakat sarı arı gayet zararlıdır (316a).

Güzel sesli çekirgeler Allâh'ın askerleri olup, bulunduğu yerin rengini alma özelliğinden dolayı ordu gibi kullanılır. Çekirgelere sahip olan İbn Sîsenber adlı kişi, bu çekirgelerle kuvvetli olan orduları yenmiştir. Zararlı hayvan sineği Hak Teâlâ Kur'ân'da zikretmiştir. Bakla tarlasındaki sinekler, kitaba nokta hâlinde tersleyen sinek ve mermerden putun dükkâna girmesi ile kaçışan sinekler vb. hikâyeler anlatılır (317b).

Örümcek kanaatkâr bir hayvan olup, Hz. Peygamberin hicret yolundaki düşmanlarını mağaradan def eder. İbrîşim kurdu ve ibrîşimi meydana getirme şekli anlatılır. Sonra Kur'ân'daki karınca kıssası anlatılır. Koca şehirleri harap eden, kendinden büyük nesneleri taşıyan, kokuyu hemen alabilen, kanaat-

kâr karınca topluluğu beylerinin emrine göre hareket eder. Karıncaların zahire toplaması kıtlık alametidir (321a).

Mütercim son olarak sivrisineği ele alır. Hz. Allâh Kur'ân'da; "Sivrisineği örnek vermekten utanmam, çekinmem." der. Nemrûd'u sivrisinek helak eder. Sivrisinek belasına muztarip olan nice insanlar vardır. Son fasılda sivrisineğin de deve gibi hayvanların bütün özelliklerini kendinde topladığına dair çeşitli deliller sunulur.

Mahlûkatın büyüklerinin bulunduğu, arşullâh ile başlanan kitap, mahlûkatın en zayıfı olan sivrisineğin ezici gücü anlatılarak bitirilir (324a).

Mütercimin Tercüme Anlayışı ve Tercüme Problemleri

Mütercimi meçhul olan bu eser "*El-ḥamdü lillāhi'llezī enşe'e 'acāyibe'l-maḫlūḳāti bi-ḳudretihī ve ebde'a ġarāyibe'l-mevcūdāti bi-ḥikmetihī. Fefavvażtü emrī ileyhi fī def'i'l-beliyyāti ve ref'i'd-derecāti ve tevekkeltü li't-tamāmi 'aleyhi bi-fetḥi'l-ḥasenāti ve ḥatfi's-seyyi'āt. Ve'ṣ-ṣalātü 'alā enfesi enfüsi'l-enbiyā'i bi-viṣāleti Muḥammedin ṣāḥibi'ş-şefā'ati'l-'uẓmā yevme'l-'arasāt*" (1b/2-4) ile başlar.

Metinde geçen *"Ẓâlemenüñ ẓulminden tārumār olup Arslan zamānına degin ve bu zamānda kimini Arslan alup anı 'imāret eyledi"* (134b/8) cümlesi, mütercimin Arslan'a ithaf edilen Ahmed et-Tûsî'nin eserinden faydalandığını düşündürür.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât kitabını mütercim mufassal ve serbest bir şekilde tercüme etmiştir. Bu fikri, "*Ammā bu nesne mü'ellife ma'lūm olmamışdur ki*" (273a/13), "*Bu sözleri tefsīrlerden naḳl ėtdük ki ol nüsḫada yoġ-ıdı*" (101a/5), "*Yėdinci ḳat gökde ṭaġ n'eyler? Ve daḫı kim gördi ki Zühre barbūt çalar ya Zuḥal aġlar?*" (37b/13), "*Sizüñ dīnüñüz dutan 'avratdur. Niçün döneyim?*" (134b/1) vb. ibarelerle ifade eder. Metinde aynı zamanda sohbet havası vardır. Kendi kendine "*su'āl ederlerse - eydürüz ki"* diyerek meseleyi açıklığa kavuşturur. Öte yandan "*mesele, el-aḫbār, faṣl, ḥikāye, 'ucūbe*" gibi başlıklar kullanarak metnine yön verir.

Kitabın temel unsuru olan rükünler *bāb, bāb fī ẕikri ..., faṣl, faṣl fī ..., ṣıfat-ı ..., fī ..., ḥikāyet* gibi konu başlıkları kullanılarak bölümlere ayrılmıştır. Her bölümde önce konuyla ilgili âyet ve hadis yazılır. Mütercim fihristte

belirttiği alfabetik sırayı, üçüncü rükünde bozar, *Zehven, Sūn, ʻAẓīm, ʻAyz, Ṣīra, Ebvābü'n-necmeyn* ve *Ṭūr-ı Sīnā* gibi alfabe sırasına dikkat etmeden dağları tasnif ettiği görülür (68b/1-17). Aynı zamanda altıncı rükünde merkadlerden bahsetmez.

Metinde vezinlerine pek dikkat edilmeden yazılan 9 Arapça, 2 Farsça ve 2 Türkçe olmak üzere 13 beyit vardır. Zaman zaman Arapça cümleler görülür. Yazar, bu cümlelerin anlamlarını ibarenin sonunda *yaʻnī* diyerek verir. Metindeki Arapça ibarenin söyleyeni, ibarenin başında *ḳavlühū taʻālā, kemā ḳulte, ḳāle Resūlu'llāh, ḳāle'n-nebiyyü, ḳāle ʻaleyhi's-selām, fe-ḳāle ʻAliyyün* gibi belirtilir. İsimlerin sonunda *taʻālā, sübḥānehū ve taʻālā, ʻaleyhi's-selām, kerrema'llāh, ḥarrema'llāh, şerrefa'llāh ve leʻanehümü'llāh* gibi duygu ve düşünceler ifade edildiği gibi, konu veya hikâye sonunda da *āmennā ve ṣaddaḳnā, Vallāhu aʻlemü bi'ṣ-ṣavāb, Vallāhu aʻlemü [bi]-ḥaḳīḳati'l-ḥāl, Allāhümme'rzuḳnā ve ente ḫayrü'l-müyessirīn, Ṣadaḳa resūlu'llāh* gibi tasdik ve dua mahiyetinde Arapça cümleler bulunur.

Bazen de metin arasında ayetlerden kesitler alınır. *Fe-tebāreke'llāhu aḥsenü'l-ḫāliḳīn, Yefʻalu'llāhu mā yeşā'u ve yaḥkümü mā yürīd* gibi. Mütercim tarihleri yazarken *iṣnā ve sittīn ve ḫamse mi'e* ve *ḫamsīne ve ṣelāṣe mi'e* gibi Arapça kalıbı olduğu gibi kullanır. Anlatılan konuda anlam karmaşası varsa, sorumluluk *el-ʻuhdetü ʻalā ḳā'ilihā* ve *el-ʻuhdetü ʻale'r-rāvī* denilerek alıntılanan kişiye yüklenir.

Mütercim kaynak eserden faydalanarak edebî bir eser meydana getirmek yerine, faydacılığı ön plana alarak kaynak eserin gölgesinde kalan tercüme bir eser ortaya koymuştur. Bu tercüme eserde bazen bilinen olaylar ve bilinen isimler karşımıza farklı çıkar, bazen cümleler alışılmışın dışında devrik olur, bazen cümle yapıları dilimize uygun olmaz. Latin harflerine çevrilirken imla ve noktalamada sıkıntılar yaşatan ve ögeleri bulunamayan cümleler bulunur. Ki'li cümleler, ters isim tamlamaları, yüklemden sonra eksik kalan öğelerin getirilişi, bir önceki veya sonraki cümleye bağlanabilen ögeler tercümede bazı problemlerle bizi başbaşa bırakır. Bu problemleri bazı başlıklar altında inceleyelim.

Bilgi Eksiklikleri

Eserde zaman zaman bilgi eksikliği görülür. Hallâc-ı Mansûr'un ölüm tarihinin yanlış verilmesi, fakihlerin öldüğü yılın 94/712-13 değil de 79/698-99 olarak gösterilmesi, tabip Bukrat'ın Calinüs'ün talebesi olarak gösterilmesi, bazı yer adlarının yanlış yazılması ve kelimelerin yanlış harekelenmesi gibi. Bu eser, konu bakımından benzer olduğu Kazvînî'nin ve Ahmed Bîcan'ın eserleri ile mukayese edilirse yanlış bilgilerin bir kısmı düzeltilebilir. Eserde özel isimler ve yer isimleri de çok farklı şekillerde yazılmıştır: Havarnak ve Sinimmâr isimlerinin Harnûk ve Sinmâr gibi harekelenmesi. Müstensihin tam bilmediği ve farklı yazdığı bu gibi kelimelerin doğru olan şekilleri, başka başka kaynaklardan faydalanılarak tespit edilmiştir.

Ayrıca eserin farklı *Acâ'ibü'l-mahlûkât* kitaplarıyla mukayesesi; mütercimin eseri kimden tercüme ettiğini, neleri ekleyip neleri çıkarttığını, hangi bilgilerin doğru hangi bilgilerin yanlış olduğunu veya tercüme yaparken ne gibi hatalara düştüğünü açığa çıkaracaktır.

Sağlam Olmayan Cümle Yapıları ve Gereksiz Kelime Tekrarları

Hind ḳavmi mıḳnāṭīsdan 'acāyib nesne düzerler. Şöyle bir ev düzerler ki mıḳnāṭīsdan, daḫı bir demür büt ol eve getürürler. Mıḳnāṭīs ol büti şeş cihetden kendüye çeker, tā ki ol büt ortada mu'allaḳ durur (78b/2).

Yukarıdaki cümlelerde *nesne, mıḳnāṭīs* ve *ev* aynı varlıklardır. *Mıḳnāṭīs* kelimesinin üç, *düzmek* fiilinin iki, *büt* kelimesinin üç kez kullanılması metnin yalınlığını bozmaktadır. Türkçe kurallara göre belirtisiz nesne yükleme yakın olarak kullanılır. Yükleme uzak olduğu hâlde *bir demür büt* belirtisiz nesne olarak gelmiştir. Mütercim, tercüme edilen metindeki gibi önce belirtisiz nesneyi, sonra *ol eve* tümlecini kullanmıştır.

Devrik olan *daḫı Ḳuṭb-ı şimālīye baḫsa yekşenbih ġecesinden yekşenbih ġecesine degin gözi aġrısı ġede* (20b/3) cümlesinde *yekşenbih ġecesinden yekşenbih ġecesine degin* zarf tümleci bulunduğu yer bakımandan karışıklığa sebep olmaktadır. Bu zarf tümleci hem yardımcı cümlenin hem de ana cümlenin ögesi olmaya uygun olduğundan bakma işinin bir hafta devam etmesi şeklinde de, göz ağrısının bir haftada düzelmesi şeklinde de anlaşılmaktadır.

Hīç ḥakīm bir ḳaṭre suyı yuḳaru çıḳarımaz aġacuñ köklerini, kök ṣu-yı kendüye çeker. Daḫı aġacuñ yuḳarusına vėribir, tā yėmişler ḥāṣıl olur (161b/10) cümlesindeki *aġacuñ köklerini*, *kök* ve *ṣuyı* ögelerinin türü ve hangi cümlenin yüklemine ait olduğu belirlenememektedir. "Ağacın kökündeki suyu yapraklara kimse gönderemez" anlamı anlaşılsa da *aġacuñ köklerini, kök* ve *ṣuyı* kelimeleri yükleme göre yanlış ekler bozuk cümle oluşturmaktadır.

Pes vardı şehre girdi, ṭaş ile ki urdı, ol ṭaş ki yapdı. Ehl-i Semerḳand heybet aldılar (111a/17) cümlesinde *ṭaş* ile *urdı* kelimesinden sonra getirilen *yapdı* kelimesi *ṭaş*'ın sıfatı olduğundan ana cümle olan *urdı*'dan önce getirilmeliydi. Tercüme edildiği dildeki gibi ayrı ayrı cümleler kurulmuş, ana ve ara cümle yerinde kullanılmadığı için paragrafta anlam bozukluğuna neden olmuştur.

Bazı cümlelerde tekrar edilen kelimeler, akıcılığa olumsuz yönde etki yapar: *Ammā maymūn Ḥabeş'de çoḳ olur. Maymūn olur ki bir öküz deñlü ve ehl-i Ḥabeşe anlaruñ ile oynarlar. Ya'nī maymūncılar gibi oynadurlar* (295b/1). *Maymūn Ḥabeş oyna-* ve *ol-* kelimelerinin aynı satırda tekrarını görüyoruz. Yaptığı tercümenin anlaşılamadığını düşünerek *ya'nī* kelimesi ile evvelki kelimelerin içinde geçtiği bir cümle daha kurmak yerine mütercim, cümleyi *Habeşte bazıları öküz denlü olan çok maymun bulunur. Habeşliler, bir maymuncu gibi maymunlarla oynarlar* gibi kolay hâle getirilebilirdi.

Tīz donın çıḳardı, ardınca girdi ***ḳuyuya****. Anda bir boġça buldı* ***baġlu****. Çıḳardı* ***ṭaşra****, açdı. Gördi ki içinde bir ṭon var, tīz aldı gėydi* (225a/13) Bu sıralı cümlelerde tercümede gözden kaçan sonra farkına varılan *ḳuyuya*, *baġlu ve ṭaşra* ögeleri, devrik cümle oluşturuluyormuş gibi sona getirilmiştir. *ve daḫı ol büt ile buluda işāret ėtmiş, fi'l-ḥāl 'aẓīm bulutlar ve heybetlü yėller gelmiş, tīz anı yumışlar ıssı ṣu-y-ıla ḳorḳularından* (78b/5) cümlesinde yüklemden sonraki *ıssı ṣu-y-ıla* ve *ḳorḳularından* tümleçleri de metnin yapısına uygun yerde bulunmayan ve cümlenin sonradan farkına varılıp eklenen ögeleridir. Ki'li cümlelerde ki'den sonra gelen cümlenin öznesi başta bulunurken, *Ol ṣanduḳdan bir delük eylemişlerdür* ***ki*** *ol delükden aḳar* ***ol ṣu*** (57a/14) şeklinde sonuna getirilmiştir. Dikkat edilmediğinde bir sonraki cümlenin başlangıcı olarak görülebilir.

Ẕü'l-ḳarneyn 'āciz ḳaldı. Pes vardı vezīrini yėrine getürdi. Taḫta gėçdi oturdı kendü. Kendüsi bir ėlçi ṣūretinde ḳarşusına durdı. ***Ya'nī*** *vezīr İsken-*

der, bu ėlçidür ki; ėlçilig-ile gönderür. ***Ve buyurdı*** *ki Ḳaydāfe'nüñ oġlını 'avratı-y-ıla dutmışlar-ıdı. Vezīr* ***buyurdı ki*** *bunları öldüreler. Bu* ***ėlçi -ki İskender'dür-*** *vardı, vezīrüñ elin öpdi, bunları diledi, ḳurtardı. Vezīr ey-dür: "Bu kişi benüm ėlçimdür." dėr* (104/12-17).

Birinci cümleyi *Ya'nī* kelimesini kullanarak açıklar. Sonraki cümle *buyurdı ki* fiiliyle başlar, cümleyi tamamlayamadan tekrar *buyurdı ki*'yi kullanarak meramını ifade eder. Sonraki cümlede *ėlçi* kelimesinin yanlış anlaşılabileceğini düşünerek ara cümle olarak *ki İskender'dür* cümlesini yerleştirir.

Ki'li cümlelerin çok kullanılması Anadolu Türkçesi metinlerindeki akıcılığı bozar. Bu durum, bu metinde de yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere çokça görülür. Peş peşe gelen her cümle evvelki cümlenin bir unsurunu açıklar. Dikkatler evvelki cümleye yöneldiği için akıcılık kaybolur. Noktalama işaretleri *ki* bağlacının az bulunduğu telif eserlerin transkribinde rahat kullanılırken *ki* bağlacının çok olduğu tercüme eserlerde ise sorunlu olur. Zaman zaman üç *ki* olduğu hâlde herhangi bir işaret konmadan metin tesis edilir. Mesela:

İlāhī, ben oḳımışam ki bir ferişte güneşe müvekkeldür ki anı maşrıḳdan maġribe iledür (29a/4) cümlesinde hitaptan sonra ana cümle gelir. Bu cümlenin nesnesi ikinci cümledir. İkinci cümlenin öznesi ferişteyi açıklayan üçüncü bir cümledir. Bu cümle *ki* bağlacıyla getirilerek birleşik cümle oluşturulmuştur. Türkçede bu yapı pek kullanılmaz. Bu cümle; *"İlāhī, ben güneşe müvekkel olan ve anı maşrıḳdan maġribe ileden bir ferişteniñ oldığını oḳımışam"* şeklinde tercüme edilse daha akıcı ve anlaşılır olurdu.

Mütercim "Rum meliki, birini cevherden yapılmış on iki direkli mescidin bir direğini satın alması için yüklü miktarda mal ile Afrika Melikine gönderir." anlamına gelen bir ibare için aşağıdaki cümleleri kurar: *Bir ulu mesciddür ki anuñ içinde ki on iki direkdür cevāhirden. Melik-i Rūm kişi vėribidi ki Melik-i Afrīḳıyye'ye ki ol direklerüñ birisini ṣatun ala çoḳ māl ile* (88a/15).

Bunlardan başka şu iki örnek de gözden geçirilebilir:

Ġavvāṣ ḳaçan ki deñize girseler ayaḳlarına bir nesne baġlarlar, tā ki dibine ėrişse ṣu götürmeye. Ve denizüñ dibi aydındur. Ṣadefi, girür daḫı dutar, bir nesnenüñ içine bıraġur (77b/11), *Ervend'üñ ṭaġında bir ulu ṭaş vardur ki anuñ üzerinde iki murabba' kemer düzmişlerdür ki anlaruñ üstinde bir 'aceb yazu yazmışlar ki ol yazuya Nübişte-i ḫaryān dėrler* (82a/11).

Tercümede bazen anlam karmaşası yaşanır: *Ve sebebü'l-belā'i el-'iṣyān ya'nī Belāya sebeb 'iṣyāndur* (109b/11). Buradaki cümle "Belanın gelmesine sebep, isyandır" şeklinde tercüme edilmelidir. "Bela geldiği zaman isyan olur" gibi yanlış anlaşılabilen bir tercüme kurarak hata yapan yazar, bunun doğru açıklamasını ve tercüme ihmalinin telafisini 90. hikâyenin sonunda bizzat yapar: *Maḳṣūd bu sözden oldur kim muḫālefet ėtmek kitāba ve peyġāmbere, delīldür envā'-i meşrūbāt belā gelmesine ve düşmen musallaṭ olmasına* (217b/10).

Bazı Eklerin Farklı Kullanımı

Türkçede sıfat tamlamasında sayıdan sonra isimler tekil olarak geldiği hâlde metinde bazı yerlerde tercümenin de tesiriyle çoğul olarak gelmiştir: *yigirmi ṣūret* ve *yedi yılduz* olması gerekirken *Daḫı üzerinde yigirmi ṣūretler ḳomışlardur münaḳḳaş* (88b/14), *bu yėdi yılduzlara Seyyāre dėrler* (25a/5) cümlelerinde tamlanan isim çoğul olarak gelmiştir.

Bu dönemde birkaç fiilin, günümüzden farklı hâl eki aldığı içinde geçtiği cümleden anlaşılmaktadır. Bazen *at-* fiili, (*-ile/-i*) hâl ekleriyle kullanılmıştır. *Daḫı şevketi-le andan* ***od ile*** *şeyṭānı atarlar göge varıcaḳ* (19b/13), *Bir gün emīrü'l-mü'minīn 'Alī raḍıyallāhu 'anh, Selmān ile mizāḥ eylerdi. Bir küçicük* ***ṭaş-ıla Selmān'ı*** *atdı. Selmān aña tündlik ėtdi* (209a/11), *Bir gün pādişāh bir* ***gülle-y-ile*** *bu* ***arslanı*** *atdı, daḫı ol ıñrandı* (225b/16), *Çünki ol daḫı* ***beni*** *gördi, bir* ***çomaġ-ıla*** *atdı, daḫı benden gėçdi gėtdi* (244a/7), *Cemşīd bir* ***oḳ ile*** *atdı,* ***anı*** *aġaca mīḫladı* (11a/5) gibi.

ḳal- ve yat- fiilleri günümüzde -de hâl ekini alırken, metinde bazen -e hâl ekini almıştır: *Ḳaçan biñden ziyāde olsa, cemī'isinden gölge gėderdi güneş**e ḳal**urlar-ıdı* (93a/8), *Anuñ sözini kelecisini ḫalḳa tevāżu'ını ta'accüb**e ḳal**urlar-ıdı* (228a/9), *Ṣudan çıḳar, daḫı güneş**e yat**ur* (291b/5) gibi.

METİN VE SÖZLÜK ÇALIŞMASI HAKKINDA

Eserin en eski nüshası AE nüshası olup, bu nüsha mütercimin zamanına daha yakındır. NA nüshası bu nüshadan istinsah edilmiştir. Sorunlu gibi görülen yerler, AE ve NA nüshalarında aynıdır. AE nüshası, asıl nüshaya daha uygun olduğu ve Eski Anadolu Türkçesini daha iyi yansıttığı için metin tesisinde esas alınmıştır.

Metin tesisinde kullanılan metotlarla birlikte bu metne has durumlar aşağıda maddeler hâlinde sunulmuştur. Önce metnin yazım özellikleri incelenmiş, buna bağlı olarak metnin kurulumunda dikkat edilen hususlar ve kelimelerin sözlüğe alınışı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât'ın İmla Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde 852/1448 yıllarında yazılan *Acâ'ibü'l-Mahlûkât Tercümesi* adlı eserde beş bine yakın kelime vardır. Eser incelendiğinde, eserin kendine has imla özelliği olduğu görülür.

Bu eserin söz varlığı içinde günümüz Türkçesinde kullanılmayan kelimelerle birlikte kelimelerin farklı şekilleri de vardır. Zaman zaman Anadolu ağızları özellikleri, kelimelerde kendini hissettirir. Buna müstensihin bazı kelimeler hakkındaki bilgisizliğini ve harekeleme hatalarını da ekleyebiliriz.

Bütün bunlar birkaç başlık altında toplandı. Nüshada geçen kelimeler, Arapça ve Farsça asıllarıyla karşılaştırıldı. EAT dönemi ile TT dönemi karşılaştırıldı. Kelimenin metinde geçen şekli, örneklerde bold olarak sunuldu. İki veya fazla yazım şekli varsa, araya "/" işareti konuldu.

1. Metindeki Eskicil Kelimeler ve Ekler

Metinde arkaik, eski veya eskicil dediğimiz kelime türleri ve ekler vardır. Buradaki kelimelerden bazıları TT'de kullanılsa da EAT'de farklı anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca kelimelere TT'den farklı olarak gelen ekler de aşağıya alınmıştır.

Fiiller: güy-, ḳuç-, ṣı-, ṣanç-, üt-, üş-, yon-, ür-, üz-, ṭun-, yu-, i-, aġna-, saġal-, ḳocal-, suvar-, alda-, düzet-, başıḳ-, ṭuncuḳ-, kündül-, 'aceble-, ta'accüble-, -le-, bañla-, çiftlen-, altunla-, demürle-, gümişle-, oḳla-, gerçekle-, ürindile-, aruḳla-, seyükle-, tozla-, yėlle-, tersle- / teresle-, buzala-, ḳunla-,

ḳoduḳla-, ḳulanla-, aġırlan-, atlan-, uġrılan-, ṭuraḳlan-, yalıñlan-, sa'ādetlen-, tekebbürlen-, ardlaş- / artlaş-, esenleş-, dutuḳlaş- / tutuklaş- / ṭutuklaş-, añra-, ḳaşıt-, ula-, yıldıra-, dadur-, degür-, degşür-, süñür-, ṭomur-, elikdür-, ḳıvandur-, kıvandır-, oldur-, segirtdür-, ulaşdur-, üşendür-, yügürdür-, yandur-, dezgin-, degzin-, sın-, söyken-, degnele-, sün-, uşan-, üşen-, iñren-, uvan-, yören-, yuvalan-, yumuşan-, ṭolun-, büyiñ-, degnele-, yuvala-, elet-, durġur-, ėrgür-, eydil-, ḳarıl-, ḳoġıl-, yoġnal-, ulal-, ḳaḳı-, ḳalġı-, kener-, depret-, esri-, barış-, iñreniş-, ḳuçuş-, segirdiş-, yadaş-, sancış-, bükelet-, eyit-, uvat-, ölit-, ürüt-, azut-, yolut-, yiyit-, ṣancıt-, ṭoġurt-, çerme-, eymen-.

İsimler: uṣ, bay, çaḳ, ḳay, ḳıġ, ol, yay, ög, keler, kiçi, devlüngeç, iley, süklün, ini, ḳanı, ḳand, kiri, köşek, sıġın, sunḳur, imdi, süksün, sindik, ters/teres, uyan, ügeyik, öyken, ṣaġrı, ṣayru, sekü, señek, tuç, yiti, yigirmi.

ḳısaç, oñad, kırañ, gözlüce, yaluñuzca, ṭabance, gökçek, süñücek, ṭayıncaḳ, yalıcaḳ, daġarcuḳ, ṭaġarcuḳ, ṭaġarcucuḳ, encik, özcügez, yuḳacuḳ, ḳanda, özdek, ḳandan, ḳardaş, ḳarındaş, ṣındu, güye, bere, eñek, degneli, döyegen, yiyiren, gezenek, gėyesi, özge, utanġan, yiyügen, ḳırġıl, arḳuru, aḳı, çizi, issi, süñü, ḳanḳısı, sevi, uġrı, yapu, eydici, yüzgici, yonıcı, çıpıḳ, göynük, esrük, ḳavuḳ, İstānbulıḳ, ḳoduḳ, kösnük, pusarıḳ, söykek, süñük, yaraḳ, ulaşıḳ, biçin, yigin, arḳun, yılġun, saġış, binit, yaluñuz, çıñraġu, gözgü, güyegü, gelegü, ḳanḳı, düzle, eyle, sinle, ḳışlaḳ, bağırlaḳ, yaylaḳ, uġurlayın, dutduḳlu, tüli, yatlu, yillü, degirmilik, giñilik, kiçilik, ḳızlıḳ, öylelik, ṣayrulıḳ, ṣaḳlıḳ, uġrılıḳ, dükeli, kañlı, kaplu, içim, yügrüm, çizim, yonma, dutmaḳ, başmaḳ, boġmaḳ, etmek, uçmaḳ, yoḳamaḳ, uġunmak, degirmi, yalıñ, ḳarañu, ışra, ḳançaru, kiçirek, süci, gözsüz.

ḳaravaş, kimesne / kimsene, nite, şol, şimden, işbu / uşbu, işbuncılayın, işbunlar, gözsüzsepegi, ṭoñuzlan.

ḳurdı, ādem oğlanı, ol ara, ol arası, her ḳanḳı, her ḳanḳısı.

Ekler: kezin, ikindüyin, vaḳtin, ḳızmaḳlıḳ, artuḳlıḳ, ḥaḳlıḳ, rüsvāylıḳ, oğlanlıḳ, durlıḳ, ağısar, artucaḳ, ayruḳ, yılancı, yılancı ḳuş, parsçı, şu'lecuḳ, başçuġaz, yaşar, öñdin, aldayıcı, buzalacı, az yėyegen, ağlaġan, egleni egleni, yarındağı / yarındağısı / yarındası, andağı, sevgülür, añsuzda, añsuzın, nicek.

ne'ydigin / ne'ydügin / ne-y-idügin, nedendügi, nice'ydigin / nice'ydügin, nenüñ gibi, nenüñ ola.

2. Türkiye Türkçesine Değişime Uğrayarak Gelen Kelimeler

Bazı kelimeler EAT dönemi özelliği gösterir. Yapım ekleri alırken küçük ünlü uyumuna uymazlar. Sonraki dönemde bu kelimelerin uyuma girmesiyle birlikte yazım da farklılaşır. Biz bu ses olaylarını günümüzdeki gibi ünlü ve ünsüzlere göre inceledik. Kapalı e olarak transkripsiyonunu yaptığımız ses, bazı kelimelerde i ile bazı kelimelerde e ile yazılır.

Ünlüler

a. Ünlü düşmesi: **ısıcaḳ** > sıcak, **ısıtmalu** > sıtmalı.

b. Ünlü genişlemesi: **giñişlik** > genişlik, **gice** > gece, **giç** > geç, **iv-** > ev-, **didir-** > dedir-, **irkeklik** > erkeklik, **işik** > eşik, **it-** > et-, **itdür-** > ettir-, **yidi** > yedi, **yitmiş** > yetmiş, **yidür-** > yedir-, **yi-** > ye-, **yin-** > yen-, **yiñile-** > yenile-, **yir altı** > yer altı, **yir küresi** > yer küresi, **yirlü** > yerli (yer sahibi), **yit-** > yet-.

c. Ünlü düzleşmesi: **aġu** > ağı, **berü** > beri, **arşun** > arşın, **çalu** > çalı, **daru** > darı, **degül** > değil, **ṣaru** > sarı, **ḳaşuḳ** > kaşık, **kirpük** > kirpik, **ḳapu** > kapı, **delü** > deli, **demür** > demir, **eksük** > eksik, **enük** > enik, **erük** > erik, **ilerü** > ileri, **içün** > için, **ikindü** > ikindi, **incü** > inci, **eyü** > iyi, **enükle-** > enikle-, **enükli** > enikli, **demürci** > demirci, **eksüklik** > eksiklik, **kesüklik** > kesüklik, **içerü** > içeri, **ḳapucı** > kapıcı, **ḳabarcuḳlu** > kabarcıklı, **kesük** > kesik, **ḳayġu** > kaygı, **ḳazuḳ** > kazık, **ḳapulu** > kapılı, **ḳarşula-** > karşıla-, **ṣatun** > satın, **sevgülü** > sevgili, **sidük** > sidik, **yazu** > yazı, **yitük** > yitik, **geçüt** > geçit, **bıçḳu** > bıçkı, **baġarsuḳ** > bağırsak, **ṣuva-** > sıva-, **uyanuḳ** > uyanık, **yardumcı** > yardımcı.

eritdür- > erittir-, **indür-** > indir-, **yaġdur-** > yağdır-, **ḳayur-** > kayır-, **ḳızdur-** > kızdır-, **ḳarışdur-** > karıştır-, **sındur-** > sındır-, **ḳaçur-** > kaçır-, **ḳaldur-** > kaldır-, **yaḳışdur-** > yakıştır-, **yapışdur-** > yapıştır-, **yatur-** > yatır-, **yazdur-** > yazdır-, **geçür-** > geçir-, **emzür-** > emzir-, **içür-** > içir-, **azdur-** > azdır-, **yitür-** > yitir-, **delür-** > delir-, **geçür-** > geçir-, **ṣaçul-** > ṣaçıl-, **alun-** > alın-, **i'tibārlu** > itibârlı, **ḳalıplu** > kalıplı, **ḳanatlu** > kanatlı, **'izzetlü** > izzetli, **ḳıllu** > kıllı, **ḳıymetlü** > kıymetli, **kilīdlü** > kilitli, **kirlü** > kirli, **ḳulaḳlu** > kulaklı, **leẕẕetlü** > lezzetli, **māllu** > mallı, **menfa'atlü** > menfaatli, **renglü** > renkli, **saçlu** > saçlı, **saḳallu** > sakallı, **salṭanatlu** > saltanatlı, **ni'metlü** > nimetli, **şecā'atlü** > şecaatli, **şefḳatlü** > şefkatli, **şevketlü** > şevketli, **vaḳarlu** > vakarlı, **yaġlu** > yağlı, **yüreklü** > yürekli, **zeherlü** > zehirli, **ziyānlu** > ziyanlı, **çiçeklü** > çiçekli, **irkeklü dişülü** > erkekli dişili.

uyanuḳluḳ > uyanıklık, **yazıcıluḳ** > yazıcılık, **ziyānsuz** > ziyansız, **zaḥmetsüz** > zahmetsiz, **ni'metsüz** > nimetsiz, **şeksüz** > şeksiz, **ḳılsuz** > kılsız, **ḳuvvetsüz** > kuvvetsiz, **ḳabarcuḳ** > kabarcık, **küpecük** > küpecik, **incecük** > incecik, **ṭaracuḳ / ṭaraçuḳ / daracuḳ** > daracık, **pārecuḳ** > parecik, **közcügez** > közceğiz.

d. Ünlü yuvarlaklaşması: **çez-** > çöz-, **çezil-** > çözül-, **gevde** > gövde, **çoḳlıḳ** > çokluk, **dostlıḳ** > dostluk, **ḳullıḳ** > kulluk, **yavuzlıḳ** > yavuzluk, **şūmlıḳ** > şomluk, **tündlik** > tündlük, **uyḳusızlık** > uykusuzluk, **ma'mūrlıḳ** > mamurluk, **ṭoḳlıḳ** tokluk, **çıbuḳ** > çubuk, **küçicüklük >** küçücüklük, **ḳuzı** > kuzu, **yosın** > yosun, **oyın** > oyun, **yavrı** > yavru, **pusı** > pusu, **küçük/ kiçük** > küçük, **dutıl-** > tutul-, **ḳonıl-** > konul-, **ḳoyıl-** > koyul-, **ḳuzıla-** > kuzula-, **oḳın-** > okun-, **olın-** > olun-, **yüzil-** > yüzül-, **urış-** > vuruş-, **uyıt-** > uyut-, **ürkit-** > ürküt-, **sürin-** > sürün-, **sürtin-** > sürtün-, **maymūncı** > maymuncu, **oḳıyıcı** > okuyucu, **onuncı** > onuncu, **ölmiş** > ölmüş, **öñince** > önünce, **ṣoñucı** > sonucu, **uruşçı** > vuruşçu, **uyḳucı** > uykucu, **yürüyiş** > yürüyüş, **yavrıla-** > yavrula-

e. Ünlü darlaşması: **aşaġa** > aşağı, **zencīrle-** > zincirle-, **baġarsuḳ** > bağırsak.

f. Ünlü düzleşmesi: **baġarsuḳ** > bağırsak, **büre** > pire.

g. Ünlü incelmesi: **ṭancara** > tencere, **ḫandaḳ** > hendek.

Ünsüzler

a. Ünsüz değişmesi

b->p- **barmaḳ** > parmak, **bıñar** > pınar, **büre** > pire,

d->t- **dart-** > tart-, **dartu** > tartı, **depecük** > tepecik, **depele-** > tepele-, **depük** > tepik, **derle-** > terle-, **dıḳa-** > tıka-, **dırnaḳ** > tırmak, **dut-** > tut-, **dutuş-** > tutuş-, **düken-** > tüken-, **ṭaġ** > dağ, **ṭaġıl-** > dağıl-, **ṭaġıt-** > dağıt-, **ṭaġlan-** > dağlan-, **ṭamar** > damar, **ṭar** > dar, **ṭavar** > davar, **ṭoġ-** > doğ-, **ṭoġan** > doğan, **ṭoġra-** > doğra-, **ṭoġru** > doğru, **ṭoġrul-** > doğrul-, **ṭoḳın-** > dokun-, **ṭoḳsan** > doksan, **ṭoḳuz** > dokuz, **ṭoḳuzuncı** > dokuzuncu, **ṭol-** > dol-, **ṭola-** > dola-, **ṭonlu** > donlu, **ṭuy-** > duy-, **ṭoġur-** > doğur-, **ṭaru** > darı, **ṭavulcı** > davulcu, **ṭoñuz** > domuz.

-d->-t- **işde** > işte, **işidil-** > işitil-, **inildü** > inilti, **yasduk** > yastık, **besdil** > pestil, **yaradan** > yaradan / yaratan, **yaradıcı** > yaradıcı / yaratıcı.

-d>-t **dörd** > dört, **yogurd** > yoğurt, **süd** > süt.

-g->-b- **bögrek** > böbrek.

-ġ->-k- **aġsaḳ** > aksak, **çaġır** > çakır.

-ḳ->-ğ- **saḳsıḳān** > saksağan

-n-/-ñ->-m- **göñlek** > gömlek, **ḳonşıluḳ** > komşuluk, **ṭoñuz** > domuz, **panbuḳ** > pamuk.

-t->-d- **barṭaḳ** > bardaḳ.

-v->-ğ- **sovuḳ** > soğuk, **ṣovuḳlıḳ** > soğukluk.

-v->-f- **uvaḳ** > ufak.

b. Ünsüz düşmesi

-k-/-n->-Ø- **delücek / delicük** > delikçik**, küçücek / küçücük / küçicük / kiçicük / kiçicek** > küçükçük, **ṣovucaḳ** > sovukcak, **yalıncaḳ / yalıcaḳ** > yalıncak.

c. Göçüşme

çölmek > çömlek

3. Metinde İki veya Daha Fazla Yazımı Olan Kelimeler

Eserde bazı kelimelerin imlasında farklılıklar görülür. İkili, üçlü dörtlü hatta beşli kullanım söz konusudur. Bunun sebebi, yukarıda açıklandığı üzere ses olayları, ağız özellikleri, müstensih hatası vb. olabilir. Bu durumu ses olayları altında tasnif edelim:

Hem ötümlü hem ötümsüz ünsüzlerle yazılan kelimeler

bardaḳ / barṭaḳ, budaḳ / buṭaḳ, çetük / çedük, dal / ṭal, dara- / ṭara-, daraçuḳ / ṭaracuk / daraçuḳ / ṭaracuk, daya- / ṭaya-, dayı / ṭayı, doḳı- / ṭoḳu-, dolan- / ṭolan, dolaş- / ṭolaş-, dolaşdur- / ṭolaşdur-, doldur- / ṭoldur-, don / ṭon, doñuz / ṭoñuz, doyur- / ṭoyur-, dörd / dört, dudaḳ / tutaḳ, dur- / ṭur-, duraḳ / ṭuraḳ, dutul- / dutıl-, düş / ṭuş, ṭañla / dañla, tanuḳluḳ / danuḳluḳ, ṭap- / dap-, ṭaşra / daşra, ṭatlu / datlu, ṭut- / dut-, ṭuynak / duynaḳ, ṭuz / duz, ṭuzlu / duzlu, tüt- / düt-, tütün / dütün, tütüz- / dütüz-, tütüzdür- / dütüzdür-, gösder-/ göster-, iste- / isde-, ḳanatsız / ḳanadsız, yumurda / yumurta, ḳurt / ḳurd,parmaḳ / barmaḳ.

Hem yuvarlak hem düz ünlüyle yazılan kelimeler

aru / arı, añḳut / añḳıt, ansuz / ansız, anuñ / anıñ, asulu / aṣılu, aydun / aydın, avun- / avın-, avut- / avıt-, ayluḳ / aylıḳ, ayru / ayrı, ayruḳ / ayrıḳ, baġlu / baġlı, bilü / bili, bişür- / bişir-, bahādurluḳ / bahādurlıḳ, boġul- / boġıl-, boynuzlu / boynuzlı, bölük / bölik, bulun- / bulın-, büyü- / büyi-, büyük / büyik, büyüt- / büyit-, büyüklük / büyüklik, çaġur- / çaġır- , çevrül- / çevril-, çevrün- / çevrin-, çevür- / çevir-, çekürge / çekirge, çüri- / çürü-, delük / delik, delücek / delicük, dilkü / dilki, dirül- / diril-, dokı- / doḳu-, doḳın- / doḳun-, dökil- / dökül-, dördinci / dördünci, dürtin- / dürtün-, eksil- / eksül-, gedük / gedik, gövde / gevde, gögis / gögüs, girü / gerü, görin- / görün-, gömil- / gömül-, giñlik / giñlük, günlik / günlük, gümüş / gümiş, göyündür- / göyindür-, gözük- / gözik-, gülüş- / güliş-, ḫayırlı / ḫayırlu, ḫastalıḳ / ḫastaluḳ, ısuz / ısız, ısuzlıḳ / ısuzluḳ, ısır- / ısur-, idin- / idün-, ibik / ibük, irişdür- / erişdür-, ḳarışıḳ / ḳarışuḳ, ḳarañulıḳ / ḳarañuluḳ, ḳasıḳ / ḳasuḳ, kend'özi / kend'özü, kerpiç / kerpüç, kiriş / kirüş, ḳoḳut- / ḳoḳıt-, ḳorḳı / ḳorḳu, ḳorḳunç / ḳorḳınç, ḳoyın / ḳoyun, köpri / köprü, ḳulınç / ḳulunç, ḳurıl- / ḳurul-, ḳurıt- / ḳurut-, ḳuru- / ḳurı-, kuvvetli / kuvvetlü, ḳuyu / ḳuyı, küçük / kiçük, ḳurtul- / ḳurtıl-, oḳıt- / oḳut-, oġlancıḳ / oġlancuḳ, öldürici / öldürüci, öli / ölü, örgiç / örgüç, örtü / örti, örtül- / örtil-, ötürü / ötüri, ṣaçıl / ṣaçul-, ṣusuzlıḳ / ṣusızlıḳ, söyin- / söyün-, söyindür- / söyündür-, süpüründü / süprindi, sürü / süri, sınıḳ / ṣınuḳ, şişir- / şişür-, tanıḳ / tanuḳ, tekebbürlik / tekebbürlük, ṭoġur- / ṭoġır-, ṭoġrı / ṭoġru, ṭoġrılıḳ / ṭoġrulıḳ, ucuzlıḳ / ucuzluḳ, uġurla- / uġırla-, uġurlıḳ / uġrılıḳ, ulı / ulu, unıt- / unut-, uyu- / uyı-, uyuş- / uyış-, uzunlıḳ / uzunluḳ, üçinci / üçünci, üşi- / üşü-, üzül- / üzil-, yardım / yardum, yarı / yaru, yarım / yarum, yıldız / yılduz, yavrı / yavru, yavrıcaḳ / yavrucaḳ, yapış- / yapuş-, yorıl- / yorul-, yüri- / yürü-, zaḫımlı / zaḫımlu.

Hem geniş hem dar ünlüyle yazılan kelimeler

besle- / bisle-, bel / bil, bişik / beşik, diyü / deyü, elçilik / ilçilik, en / in, elçi / ilçi, erkek / irkek, erte / irte, ertesi / irtesi, egri / igri, eriş- / iriş-, erişdür- / irişdür, etmek / itmek, git- / get-, geç- / giç, gine / gene, giyesi / geyesi, geçen / giçen, gerü / girü, eşit- / işit-, keçi / kiçi, nerden / nirden, nereye / nireye, yeg / yig, ver- / vir-, yine / yene, yiyecek / yeyecek, yiyici / yeyici, yemiş / yimiş, yeñ- / yiñ-, yetiş- / yitiş-, yeyni / yiyni, yetiş- / yitiş-, yegrek / yigrek, yel / yil, yeñ / yiñ, yer / yir, yet- / yit-, ye- / yi-, çayan / çıyan, çeyne- / çiyne-, ḳarlağuç / ḳırlağuç, gönder- / göndür-, keleci / kelici.

Hem patlamalı hem sızmalı ünsüzle yazılan kelimeler

çıḳ- / çıḫ-, ḳoḳ- / ḳoḫ-, yıḳ- / yıḫ-, aḳ / aġ, çoġ / çoḳ, çıḫar- / çıḳar-, duzaḳ / duzaḫ, göz aġı / göz aḳı, ḳalḫan / ḳalḳan, ḳırḳ / ḳırḫ, ḳorḫ- / ḳorḳ-, ḳoḫı / ḳoḫu / ḳoḳu, ḳoḳula- / ḳoḫula-, yuḳaru / yuḫaru.

Ünlü türemesi ve ünsüz düşmesinin bulunduğu kelimeler

ünlü türemesi: demren / demüren, dürt- / dürüt-, eyt- / eyit-, ısıtma / ṣıtma, ilt- / ilet-, iñle- / iñile-, ḳalıñ- / ḳalıñı-, ḳarn / ḳarın, ḳatlan- / ḳatlanı-, ḳurşun / ḳuruşun, nirde / nirede, yumurdala- / yumurdla-,

ünsüz düşmesi: yalıncaḳ / yalıcaḳ, ıssı / ısı, ḳo- / ḳoy-, tüy / tü, isilik / issilik.

Hem ön damak ünsüzü hem diş ünsüzünün kullanıldığı kelimeler

yen- / yiñ-, deriñ / derin, ḳalınlıḳ / ḳalıñlıḳ, ṭondur- / ṭoñdur-, ḳoñşı / ḳonşı, ḳoñşılıḳ / ḳonşılıḳ.

Hem kelimenin asıl hâli hem göçüşmeli hâli bulunan kelimeler

bigi / gibi, uġurlıḳ / uġrılıḳ, ṣarımsaḳ / ṣarmısaḳ, kimsene / kimesne, beyni / beyin.

Hem kalın ünlülerin hem ince ünlülerin kullanıldığı kelimeler

dāne / dene, Tañrı / Tengri.

Hem kök hâlinde hem genişletme eki almış hâlde yazılan kelimeler

giñ / giñi, ters / teres, terslemek / tereslemek, dört yan / dört yaña.

Üç veya daha fazla şekilli yazılan kelimeler

azacuḳ / azıcuḳ / azucuḳ, bıraḳ- / bıraġ- / bıraḫ-, emcek / emecek / emcük, eyülük / eyülik / eylük, göyün- / göyin- / göynü-, i / iy / ey, kertekele / kertekile / keltekele, ḳonşı / ḳoñşı / ḳonşu, ḳorḳ- / ḳorḫ- / ḳoruḳ-, ḳulan / ḳulın / ḳulun, söyn- / söyün- / söyin-, ṭaracuḳ / ṭaraçuḳ / daracuḳ, ṭoġrulıḳ / ṭoġruluḳ / ṭoġrılıḳ, yumuşaḳ / yumışaḳ / yumşaḳ, yoḳ / yoġ / yoḫ, ḳorḳu / ḳorḳı / ḳorḫı / ḳorḫu, elbet / elbete / elbette, oḳı- / oḳu- / oḫı- / oḫu-, neçün / ne-y-çün / ne-y-içün / ni-y-çün, küçücek / küçücük / küçicük / kiçicük / kiçicek.

4. Arapça ve Farsça Kelimeler

Biçim ve anlam değişikliğine uğrayarak kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler bu eserde de görülür. Bazı bilim adamları yabancı kelimelerin ses, şekil, anlam ve kökenleriyle ilgili bilgi vererek, kelimenin o dildeki şekliyle öğrenilmesini ve muhafaza edilmesini istemekte ve bu durumla ilgili galat sözlükleri hazırlamaktadırlar. M. Kaçalin *DİA*'da "galat" maddesinde galatla ilgili sözlük ve kitaplardan 17 kadarını tanıtmış ve bu galat kelimeleri beş gurupta toplamıştır.[16] *Acâ'ibü'l-mahlûkât Tercümesi*'nde galat tabir edilen bu beş guruba ait örnekler bulunmaktadır. Galatât sözlükleri yazılmadan evvel ortaya konan ve bu sözlüklere kaynak olabilecek bu eserden, beş guruba birkaç örnek kelime sunalım:

a. Birleşik şekiller: **cemīʿ-i balıḳ** 304b/14, **cemīʿ-i yollar** 271a/2, **bal-ı mum** 315b/9.

b. Galat-ı meşhur: ʿıyāl > **ʿayāl** 8a/7, ḳındīl > **ḳandīl** 87b/9, şūbān > **çobān** 241a/14 gibi.

Eserde kelimenin asıl ve galat şekilleri birlikte olabilir: **menāre** 10a/11 ~ **mināre** (galat) 302b/1 gibi. Bazı galat şekilli olan kelimeler, eserde asıl şekliyle görülür: **baġçe** 246a/4, **zümürrüd** 133b/2, **nāzük** 222b/7, **ṭāliʿ** 137a/17 gibi.

c. Asıl biçimlerini göstermek üzere kaydedilen özel isimler: **Bāyezīd** 2a/5, **Nehāvend** (galat) 132b/9 ~ **Nihāvend** (galat) 132b/4, ~ **Nūh-āvende** 132b/8 gibi.

d. Ünlü değişikliğine bağlı olarak veya söyleyiş yakınlığı dolayısıyla yanlış kullanılan kelimeler: **şāẕılıḳ** (galat) 165a/10, 302b/15 ~ **şādılıḳ** 64a/3, 281b/7 gibi.

e. Anlam daralmaları, genişlemeleri ve değişmeleri: Bazı kelimeler, tarihî seyri incelendikten sonra, bu guruba örnek verilebilir: Canlı anlamında kullanılan **cān-āver** 55a/16 ve ceset anlamındaki **cüṯṯe** 248b/16 gibi.

Şemseddin Sâmi değişime uğrayan bu kelimelerin kimine "Galattır, zebanzeddir[17], …demek hatâ-yı fâhişdir"[18] diyerek, kullanılmamasını isterken, kimine "Kullanılması zarûrî ve elzemdir,[19] Aslı gibi yazmaya hacet yoktur, ke-

16 S. Mustafa Kaçalin, "Galat" *DİA*, XIII, s. 300-303.
17 Şemseddin Sâmî, "Menâre Maddesi" *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1408.
18 Şemseddin Sâmî, "Peşîn Maddesi" *Kâmûs-ı Türkî*, s. 356.
19 Şemseddin Sâmî, "Dâhiye Maddesi" *Kâmûs-ı Türkî*, s. 601.

lime Arapça şu kelimeden gelmedir, o imla külfetine hâcet yoktur"[20] diyerek kullanılmasında sakınca olmadığını söyler.

Aşağıda geçen kelimeler galat kelimelerin tarihine ışık tutacak niteliktedir. Bu bölümde sadece durum tespiti yapılmıştır.

Arapça ve Farsça Kelimelerin Yazım ve Harekelemelerinden Hâsıl Olan Yazım Farklılıkları

Yabancı kelimelerin birçoğu iki veya daha fazla şekilli olduğu gibi, Türkçenin ses sisteminin de etkisiyle farklı bir şekil daha kazanır. Mesela Arapça üç harfli mastarların son iki sessizinin arasında çoğu zaman ünlü ses bulunmaz. Türk dilinde kullanılırken ünlü ses getirilerek dilde kolaylık sağlanır. Türkçede kolaylık kelime sonunda bir arada bulunamayan iki ünsüz arasına bir ünlü getirmekle olur. Bu kuralın farklı uygulamalarını eserde görüyoruz. Kelimeyi yazarken fetha, kesre ve damme harekelerinin konması kelimenin Türkçedeki söyleniş şeklini açığa çıkarır. Müstensih; dikkatsizlikten, kelimeyi bilmemekten veya ağız özelliklerine göre harekelemekten dolayı zaman zaman karşımıza kelimelerin farklı şekillerini de çıkarabilir. Nüshadaki bu farklı şekilleri de örneklerde sunmaya çalışacağız: luṭf / luṭıf, ṭıfl / ṭıfıl / ṭuful gibi. Fakat eser transkribe edilirken kargaşayı önlemek için bu tür kelimelerin sözlüklerde geçen asıl şekli ve vezinleri dikkate alınarak bilinen şekilleri yazılmıştır.

1. Üç harfli Arapça ve Farsça kelimelerin ikinci harfi harekeli ve harekesiz yazılır. Son hecede ikili kullanım söz konusu olup, ilk hecenin ünlüsü düz ise ikinci hecede hareke kesre (düz-dar, -ı-, -i-) olabilir: cism /cisim, cisr / cisir, def' / defi', defn / defin, deyr / deyir (manastır), emr / emir, faẖr / faẖir, faṣl / faṣıl, fehm / fehim, fetḥ / fetiḥ, fikr / fikir, ẖamr / ẖamır, ẖatm / ẖatim, ẖayır / ẖayr, ḥıfẓ / ḥıfıẓ, ẖışm / ẖışım, 'ilm / 'ilim, ḳabż / ḳabıż, ḳahr / ḳahır, ḳasd / ḳaṣıd, ḳavm / ḳavim, keşf / keşif, lems / lemis, luṭf / luṭıf, medh / mediḥ, mekr / mekir, men' / meni', mesẖ / mesiẖ, meyl / meyil, miṯl / miṯil, naḳl / naḳil, naḳş / naḳış, necm / necim, nefs / nefis, nehy / nehiy, nev' / nevi', raḳṣ / raḳıṣ, rızḳ / rızıḳ, ṣabr / ṣabır, saḳf / saḳıf, ṣamġ / ṣamıġ, ṣayd / ṣayıd, sehm-nāk / sehim-nāk, siḥr / siḥir, şekl / şekil, ṭıfl / ṭıfıl, vaḳf / vaḳıf, vaḥy / vaḥiy, vaż' / vażı', vech / vecih, vezn / vezin, zaẖm / zaẖım, ẕikr / ẕikir, zirh / zirih.

---

20 Şemseddîn Sâmî, "Beygîr Maddesi" *Kâmûs-ı Türkî*, s. 332.

İlk hecenin ünlüsü yuvarlak ise ikinci hecede hareke damme (yuvarlak, -ü) olabilir: ṣulḥ / ṣuluḥ, ṣubḥ / ṣubuḥ, ʻömr / ʻömür, ḥükm / ḥüküm, müşk / müşük, rubʻ / rubuʻ, rükn / rükün, şükr / şükür, ẓulm / ẓulüm, ʻużv / ʻużuv.

İlk hecenin ünlüsü düz-geniş ise ikinci hecede hareke fetha (düz-geniş, -e-, -a-) olabilir: ḫalḳ / ḫalaḳ, raʻd / raʻad, ḫasf / ḫasef, ḳaḥṭ / ḳaḥaṭ, kesb / keseb, zehr / zeher, terk / terek, saʻd / saʻad, sebʻ / sebaʻ, naʻl / naʻal.

İlk hecenin ünlüsü düz ise ikinci hecede hareke kesre (düz, -i-, -ı-) ve damme (dar-yuvarlak -u-, -ü-) olabilir: bebr / bebir / bebür, bevl / bevil / bevül, ḥavż / ḥavıż / ḥavuż, ṭıfl / ṭıfıl / ṭuful.

İlk hecenin ünlüsü yuvarlak ise ikinci hecede hareke kesre (düz, -i-, -ı-) ve damme (dar-yuvarlak -u-, -ü-) olabilir: toḫm / toḫım / toḫum.

İlk hecenin ünlüsü düz ise bazen ikinci hecede hareke damme (dar-yuvarlak -u-, -ü-) olabilir: ṣabır / ṣabur, ṣaḫır / ṣaḫur.

İlk hecenin ünlüsü düz ise bazen ikinci hecede hareke kesre (düz, -i-, -ı-) ve fetha (düz-geniş -a-, -e-) olabilir: ṣarʻ / ṣarʻı / ṣaraʻ, şaḫṣ / şaḫıṣ / şaḫaṣ, naḥs / naḥis / naḥas, şehr / şehir / şeher, vaḳt / vaḳit / vaḳat, zind-gānī / zindi-gānī / zinde-gānī.

2. Muzaaf fiillerde bazen kelimenin sonu sükûn olur, bazen de ulama hâlinde şedde konularak iki harf okunur. Böylece ikili söyleyiş oluşur: cid / cidd, ḥal / ḥall, şaḳ / şaḳḳ, ṭıb / ṭıbb, sem / semm, şer / şerr, sed / sedd.

3. Arapça ve Farsça kelimelerin ortasındaki veya sondaki *hemze* ve *ye* bazen ikili söyleyiş oluşturur: tāʼife / ṭāyife, nāʼib / nāyib, suʼāl / suvāl, dāʼim / dāyim, fāyda / fāyide, ḳay / ḳayʼ, temīz / temyīz.

4. Arapça ve Farsça kelimelerin aslı uzun ünlü olduğu hâlde kısa ünlü ile de yazılabilir. Bu durumun tersi de olabilir: dāne / dene, kergedān / kergeden, ḥāliyā / ḥāliye, ḳalʻı / ḳalʻī, siyāh / siyeh, rāvende / rāvendi / rīvendi.

5. Arapça ve Farsçadan gelen üç heceli kelimelerde de ikili kullanım görülür.

ḳaranfīl / ḳaranfül, nuşādır / nuşādur, müsilmān / müsülmān, zaʻferān / zaʻfirān.

6. Arapça ve Farsça kelimelerde ünlü türemesi veya ünlü düşmesi olur. Bu ses hadisesi, başta ortada veya sonda olabilir.

Ünlü düşmesi olan örnekler: enār / nār, kīmiyā / kīmāʾ.

Ünlü türemesi olan örnekler: ceẕāb / ceẕābe, āvāz / āvāze, ḳurṣ / ḳurṣa, rıbż / rıbża, zār / zārī.

7. Arapça ve Farsça kelimelerin ortasında veya sonunda ünsüz bazen türeyebilir bazen de düşebilir.

h (ه) ünsüzü: dirhem / direm, ferişte / ferişteh / firişte, kāhrübā / kāhrübāh / kāhrūbār.

y (ى) ünsüzü: çehār-pāy / çehār-pā.

r (ر) ünsüzü: sirkencübīn / sikencebin / sikencübīn, kāhrübā / kāhrübāh / kāhrūbār, ejdehā / ejderhā.

c (ج) ünsüzü: Arap dili, Farsçadan aldığı kelimelerin bazılarının sonuna cim harfini ekler ve Arapçalaştırır: helīle / helīlec, dehne / tehne / dehnec, fīrūze / fīrūzec.

t (ة) ünsüzü: Arapçada masdar olan kelimelerin sonlarındaki t harfi Türkçede bazen düşürülür, bazen de Arapçada pek kullanılmadığı hâlde t sesi ilâve edilerek yazılır: istidāre / istidāret, ḳāmet / ḳāme, ḳısmet / ḳısme, künye / künyet, menzile / menzilet, nāhiye / nāḥiyet

d (د) ünsüzü: kelebā / kelebād.

v (و) ünsüzü: cüz / cüzv, gevher / gūher.

şedde (ّ) veya cezim (ْ): tennīn / tenīn / tüneyn, ṣūfa / ṣuffe, gele / gelle, şeker / şekker, ferrāş / ferāş, ḥamām / ḥammām, ḥamiyet / ḥamiyyet, hediye / hediyye, kerret / keret, ḫāṣiyet / ḫāṣṣiyet, kettān / kāten, keyfiyet / keyfiyyet, zerīn / zerrīn.

8. Arapça ve Farsça kelimelerin ortasında veya sonunda ünsüz değişmesi gerçekleşebilir. Her iki hâl de metinde görülür.

c/j değişimi: lāciverd / lājiverd.

b/v değişimi: kārvān / kārbān, ṭabıl / ṭabl / ṭavul.

d/t değişimi: tehne / dehne, būdeḳa / būteḳa, murut / murd / murt, künbed / künbet.

l/n değişimi: kilīsā / kilīse / kenīse

l/r değişimi: kemān-gulle / kemān-gulūle / kemān-gūre.

p/f değişimi: pīrūze / firūze.

s/ş değişimi: nesnās / neşnās, Semasiye / Şemasiye.

ç/z değişimi: kişnīç / kişnīz.

d/z değişimi: şādılıḳ / şāẕılıḳ, ḫidmet / ḫiẕmet.

h/ng değişimi: fersaḫ/ ferseng.

b/p değişimi: sünbāre / sünpāre.

9. Arapça ve Farsçada isim olan kelimelerin baştaki hecede ünlüler iki farklı şekilde kullanılabilir.

-e-/-i- kullanımı: merrīḫ / mirriḫ, menāre / mināre, maʿden / maʿdin, cerāḥat / cirāḥat, fedā / fidā, encir / incīr, Firīdūn / Ferīdūn, kāġad / kāġıd, pinhān / penhān, yekşenbih / yikşenbih, sehşenbih / sihşenbih, sincāb / sencāb, zīrek / zeyrek / ziyrek, zernīḫ / zırnīḫ.

-e-/-u- kullanımı: falān / fülān.

10. Arapça ve Farsça kelimelerin orta hecesinde dar ünlü türemesi görülür.

-ø-/-i- kullanımı: bāḳılā / baḳla, pāsıbān / pāsubān, gulle / gulūle, ḳaṭrān / ḳaṭırān.

11. Özel isimlerden bazılarının yazımı tek şekillidir, fakat günümüzden farklı yazılmıştır. Bazıları iki hatta üç ve daha fazla olabilir. Özel isimleri yukarıdaki maddelerden farklı olarak derli toplu olması için burada ayrı madde hâlinde zikrettik, ses hadiseleriyle ilişkilendirmedik: **Ferenc** (Frenk), **Ḫārezm** (Harezm), **Hindūstān** (Hindistan), **Būlus** (Trablus), **Furāt** (Fırat), **Malāṭıyye** (Malatya), **Kiyāve** (Kiev), **Ḳandihār** (Kandehar), **Turānç** (Turan), **Tūre** (Tūr), **Senāyī** (Senâî), **Ḳıfçaḳ** (Kıpçak), **Kürd** (Kürt), **Mūṣıl** (Musul), **Şehr-i Bānū** (Şehriban), **Ṭaḫāristān** (Toharistan), **Hürkendī** (Hürkendî), **Ṭalīḥa** (Tuleyha), **Tensüz** (Tensiz), **Zümürrüd** (Zümrüt), **Felesṭīn** (Filistin), **Yahūd** (Yahûdî).

Nüshada özel isimlerin değişik ünlülerle harekelendiği de görülür: ʿUvec bin ʿUnuḳ / ʿŪc bin ʿUnuḳ, Nabaṭ / Enbāṭ, Ḳoṣṭanṭaniyye / Ḳosṭanṭıniyye, Māverā'ün-nehir / Mā-verā'i-nehir / Mā-verā'i-nehr / Mā-verā'ün-neher / Mā-

verā'ün-nehr / Mā-verā'ün-nehir, Maṣīṣa / Maṣayṣa / Maṣūṣiyye, Mīkāīl / Mīkāyil, Nihāvend / Nehāvend / Nūḥ-evende, Niẓāmü'l-melik / Niẓāmü'l-mülk, Sayrāf / Sīrāf, Şemāsiyye / Semāsiyye, Şīt bin Ādem / Şiyş bin Ādem, Ṭā'if / Ṭāyif, Ṭanc / Ṭanca, Tāres / Tāris, Şermāḫ / Şirmāḫ, Gīlān / Cīlān, Āzerbāycān / Āẕirbāycān / Āẕirbāyicān / Ādırbāycān, Demāvend / Dimāvend, Damuġān / Damġān, Dımışḳ / Dımaşḳ, Efrāsiyāb / Efrāb-siyāb, Emül / Emel / Emil, Ermeniyye / İrmeniyye, Tevrāt / Tevrīt, Fārs / Fāres / Fāris, Ferīdūn / Firīdūn / Efridūn / İfridūn, Merv / Merve, Mervezān / Mervizān, Ḥabeş / Ḥabeşe, Güştāsb / Gerşāseb / Gürşāseb, Heremān / Hermān, Herkend / Hirkend, Ḫıżır / Ḫıżr, Ḫoten / Ḫāten / Ḫātinū, Ḫūrnıḳ / Ḫurnuḳ, İlyā / İlyās, 'Īsā / 'Īsī, İskenderī / İskenderiye / İskenderiyye, Ḳāmırvān / Ḳāmurvan, Ḥibr / Ḥebre / Ḥibre, Hicir / Hicr, Kisrā / Kisrī, Yemām / Yemāme, Yemān / Yemen, Yemānī / Yemenī, Zevbe'a / Zevbi'a, Zehūn / Zehven, 'Īz bin Celheme / 'Īzen bin Celheme, Zenc / Zānc, Zengibār / Zengübār, Zerāşeb / Zerāşet / Zerdeşt.

Eserde Değişime Uğrayan Arapça ve Farsça Kelimeler

Arapça ve Farsça kelimeler, Türkçede kullanılırken, Türkçenin ses uyumlarından, ağız özelliklerinden veya hatalı okumalardan dolayı değişime uğrar. Ünlülerin ve ünsüzlerin etkilemesine bağlı olarak değişen kelimelerin değişim sebepleri, ünlüler ve ünsüzler başlığı altında aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir. Kelimenin metinde geçtiği şekli bold yazılmıştır.

Ünlüler

a. Ünlü düzleşmesi: Far. *cüreb* > **cereb** (turaç), Ar. *'ümrān* > **'imrān** (mamur yer), Fars. *funduḳ* > **fınduḳ** (fındık), Ar. *fustuḳ* > **fıstıḳ** (fıstık), Ar. *nühbet* > **nehbit** (yağma), Fars. *ebrīşum* > **ebrişim** (ibrişim).

b. Ünlü darlaşması: Fars. *çerāġ* > **çıraḳ** (çırağ-çerağ), Fars. *zerzūre* > **zurzūr** (Bir cins örümcek), Ar. *bezz* > **biz** (bez), Ar. *fetīl* > **fitīl** (fitil), Ar. *'ayş* > **'ıyş** (ayş), Ar. *ṣanc* > **şınç** (zil), Ar. māşerā > **māşirā** (kurdeşen hastalığı).

c. Ünlü yuvarlaklaşması: Fars. *gāvmīş* > **kömiş** (manda, camız), Fars. *gūgird* > **kükürd** (kükürt), Ar. *micmere* / *mecmere* > **mücmire** (buhurdan), Ar. *tercemān* > **tercümān,** Ar. *terceme* > **tercüme.**

d. Ünlü genişlemesi: Fars. *tīrkeş* > **terkeş** (ok çantası).

e. Ünlü incelmesi: Fars. *yārān* > **yāren (a**rkadaş).

f. Ünlü türemesi: Ar. *vaʿẓ* > **vaʿiẓ** (Öğüt), Ar. *nemr* > **nemür** (kaplan), Fars. *zülf* > **zülüf** (saç lülesi), Ar. *maḳber* > **maḳbere** (kabristan).

Ünsüzler

a. Ünsüz türemesi: Ar. *ġā'ib* > **ġāyib** (kayıp), Ar. *cā'iz* > **cāyiz** (caiz), Ar. *ḫā'in* > **ḫāyin** (hain), Ar. *ḳabā'il* > **ḳabāyil** (kabileler), Ar. *kenā'is* > **kenāyis** (kiliseler), Ar. *mesā'il* > **mesāyil** (meseleler), Ar. *şerā'iṭ* > **şerāyiṭ** (şartlar), Ar. *reffā'* > **reffāf** (yamayan), Fars. *kebūk* > **kebūker** (keklik).

b. Ünsüz düşmesi: Ar. *ceyb* > **ceb** (cep), Fars. *gāvmīş* > **kömiş** (camız).

c. Ünsüz değişmeleri

ş- > ç- değişimi: Ar. *şemʿ* > **çam.**

-g > -k değişimi: Fars. *çerāġ* > **çıraḳ** (çırağ-çerağ).

-b- > -v- değişimi: Fars. *rībās* / Ar. *ribās* > **rīvās** (mayhoş bir ot), Fars. *tāb* > **tav** (Sıcaklık ve nemin kıvamında olması).

s- > z- değişimi: Fars. *sūr-nāy* > **zurna** (üflemeli saz).

-z > -r değişimi: Ar. *ġalbīz* > **ġalbīr** (kalbur).

d. Ünsüz ikizleşmesi: Fars. *gūle* > **gülle** (top mermisi).

e. Ünsüz göçüşmesi: Fars. *tobre* > **torva** (torba).

Arapça ve Farsça Kelimelerin Türkiye Türkçesinde Değişime Uğraması

Ünlüler

a. Ünlü düşmesi: Far. **mūmiyā** > mumya, Far. **peşīmān** > pişman, Ar. **ebūḳâlemūn** > bukâlemun.

b. Ünlü türemesi: Ar. **üşr** (*ʿüşr*) > öşür.

c. Ünlü değişmeleri: (Düz/Geniş > Yuvarlak): Ar. **maḥabbet** > muhabbet, Ar. **maṭbaḫ** > mutfak, Far. **dīvār** > duvar, Far. **nevbet** > nöbet, Ar. **tevbe** > tövbe, Ar. **tecribe** > tecrübe, Far. **ṭabıl** > davul.

Ar. **müdīr** > müdür, Ar. **müftī** > müftü, Ar. **mużır** > muzur, Far. **ḳumrı** > kumru, Far. **nāzük** > nazik, Far. **nerdü-bān** > merdiven, Ar. **bellūt** > pelit, Far.

bāzū > pazı, Ar. **tennūr** > tandır, Far. **māzū** > mazı, Far. **mekūk** > mekik, Far. **terāzū** > terazi, Far. **zerd-ālū** > zerdali

Far. **pūlād** > polat, Far. **kīse** > kese, Far. **mīşe** > meşe, Far. **bīl** > bel, Far. **pūte** > pota, Ar. **ḥisāb** > hesap, Ar. **ʿışḳ** > aşk, Far. **hemīn** > hemen.

Far. **zencīr** > zincir, Far. **pehlevān** > pehlivan, Far. **peşīmān** > pişman, Far. **nerges** > nergis, Far. **ebrīşum** > ibrişim

Ar. **furṣat** > fırsat.

Far. **dāye** > taya, Far. **düşmen** > düşman, Far. **çārşenbih** > çarşamba, Ar. **ḳalye** > kalay, Ar. **sufre** > sofra, Far. **şīre** > şıra, Ar. **semmūr** > samur, Far. **bāzirgān** > bezirgân, Far. **kāşki** > keşke

Ünsüzler

a. Ünsüz değişmeleri

ḫ > k değişimi: **Ar. masḫara** > maskara, **Ar. maṭbaḫ** > mutfak, **Far. çarḫ** > çark.

g > k ve ġ > ḳ değişimi: Ar. **ġılāf** > kılıf, Far. **gāvmīş** > kömüş.

b > f değişimi: Far. **sedāb** > sedef, Ar. **maṭbaḫ** > mutfak.

b > v değişimi: Far. **şūrvā** > çorba, Ar. **ṭabıl** > davul.

b > p değişimi: Ar. **bellūt** > pelit, Far. **bāzū** > pazı.

n > m değişimi: Far. **çārşenbih** > çarşamba, Far. **künbed** > kümbet, Ar. **sünbül** > sümbül, Far. **şenbih** > şembe.

s > z değişimi: Far. **sūsen** > suzan, Ar. **ṣanāʿat** > zanaat.

ş > s değişimi: Ar. **şaṭranc** > satranç.

ş > ç değişimi: Far. **şūrvā** > çorba.

r > l değişimi: Far. **pergār** > pergel, Far. **servü** > selvi.

d > t değişimi: Far. **serd** > sert, Ar. **zümürrüd** > zümrüt, Far. **pūlād** > polat.

t > d değişimi: Far. **tūt** > dut.

j > c değişimi: Far. **jīve** > cıva.

‘ > h değişimi: Ar. **ṭāli‘** > talih, Ar. **ṭamā‘** > tamah.

nn > nd değişimi: Ar. **tennūr** > tandır.

b. Ünsüz düşmeleri: Ar. **niyyet** > niyet, Ar. **bellūt** > pelit, Ar. **zümürrüd** > zümrüt, Ar. **vaṣiyyet** > vasiyet, Far. **bed-ter** > beter, Ar. **nevbet** > nöbet, Ar. **ḥikāyet** > hikâye, Ar. **ḥimāyet** > himaye, Ar. **kināyet** > kinaye, Ar. **kitābet** > kitabe, Ar. **mesāfet** > mesafe, Far. **çārşenbih** > çarşamba.

c. Ünsüz türemesi: Far. **peydā** > peydah, Ar. **cüẕām** > cüzzam (bir deri hastalığı).

Arapça ve Farsça Kelime Etkileşiminde Mütercimin Tercihi

Arapça ve Farsçanın birbirinden ödünçleme aldığı kelimeler, Türkçede kullanılırken bazı değişikliklere uğrayabilir, bu kelimeleri algılamakta zorluk çekebiliriz. TT'deki ses olaylarını ve Arapça-Farsça arasındaki ses değişimlerini bilirsek zorlukları giderebiliriz. Bu kelimelerin bazen Farsçadaki kullanımı, bazen de Arapçadaki kullanımı TT'de söz konusu olmaktadır. Bold yazılan kelimeler metinde geçen şekillerdir.

1. Eserde, menşei Farsça olduğu hâlde Arapça kullanımı alınan kelimeler

g > c değişimi: Fars. *şetreng* > **Ar. şaṭranc** (satranç), Fars. *gül-āb* > **Ar. cülāb** (gül suyu), Fars. *nāreng* > **Ar. nārinc** (narenciye), Fars. *Efreng* > **Ar. Efrenc** (Frenk), Fars. *nerges* > **Ar. nerces** (nergis).

g > ḳ değişimi: Fars. leglek > Ar. **laḳlaḳ** (leylek), Fars. zendīk > Ar. **zındīḳ** (zındık).

şg > sk değişimi: Fars. muşg > Ar. **misk** misk.

-Ø > -c değişimi: Fars. *kūse* > **kūsec** (köse), Fars. *sāde* > Ar. **sāẕec** (sâde), Fars. firūze > Ar. **fīrūzec** (firūze), Fars. dehne / tehne > **dehnec** (dehne taşı), Fars. helīle > **helīlec** (helle).

2. Eserde, menşei Arapça olduğu hâlde Farsça kullanımı alınan kelimeler

Ar. ma‘nā > Far. **ma‘nī** (mânâ), Ar. āmin > Far. **īmīn** (emin), Ar. da‘vā > Far. **da‘vī** (dava), Ar. kelbetān > Far. **kelbetīn** (kerpeten), Ar. lākin > Far. **līkin** (lâkin), Ar. *re'y* > Far. **rāy** (rey), Ar. müdārāt > Far. **müdārā** (mudara).

5. Bazı Kelimelerin Yazı ve Köken Bakımından Karşılaştırılması

Metinde Geçen Farklı Dillerdeki Bazı Kelimelerin Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Menşe Bilgisi ve Anlam Bilgisi Bakımından Türkçedeki Şekliyle Bağlantısı

Yun. *melankholia* > (Ar. *māl* ve Fars. *ḫūlyā* ile >) **māliḫūlyā** > melankoli

Ar. ʻalā'im-i semā > **elegim-saġmal** > eleğimsağmal

Ar. ḳūt "rızık" ve Far. - ī ile > **ḳūtī** > kutu

Far. merzengūş > **merzengūş** > mercanköşk

Ar. saḳā'ü'ṭ-ṭuyūr > **saḳā'ü'ṭ-ṭuyūr** > saka

Ar. ʻulāle > **ʻalāley** > ala ala hey TT / ʻulāle Ar.

Ar. *naʻleyn* (< *naʻl* "ayakkabı" ve tesniye eki *-eyn*) > **naʻlīn** > nalın

bal-ı mūm > mum balı TT [Balmumcu kelimesinde balmum kelimesi, Farsça izâfet-i maklûbe ile yapılmıştır].

Far. **kemān-çācī** (< Fars. *kemān* "çalgı âleti", *Çâç* "Türkistan'da Taşkent denilen memleket" ve nispet eki *-ī* ile) Taşkent'in meşhur sağlam yayı.

Ar. ġāce "dal kırılıp eğilmek**"** > **ġāc** "kırık şey"

Ar. ġayḍatu'r-raḥmān / Far. mīşe-i raḥmān (Ar. *ġayḍa* "orman" ve Ar. *raḥmān* / Far. *mīşe* ve Ar. *raḥmān*) > **ġayḍatu'r-raḥmān / mīşe-i raḥmān** > meşe

Ar. ümmü'l-ġaylān > **ümmü'l-ġaylān** > mugaylan

şeb kūrlığı (Fars. *kūr* "kör", *-lıḳ* ve *-ı* ekleriyle) > gece körlüğü.

boğça (*boğ-* fiil kökü ve *-ça* fiilden isim yapım eki) > bohça.

Süryanice. *māşerā* > Fars. *māşerā* > **māşirā** (Ar. *mā* "şey" ve *şerā* "kurdeşen oldu" ile) > Kurdeşen hastalığı

Fars. biyābān > **yaban** > yaban

Farklı Dilden Gelen Bazı Kelimelerin Yazılışı

Metinde Arapça ve Farsça dışı kelimeler de vardır. Bunlar sözlüğe aşağıdaki şekilde alınmıştır.

Yun. batoz > **Fatos** (tîbâ balığı, vatoz)

Erm. *takavor* > **tekür** (tekfür)

Yun. *tolos* > **tonaz** (Gemileri iskeleye bağlayan kalın halat, palamar, tonoz)

Yun. *makedonysi* > **ma'danos** (maydanoz).

Yun. *khanni* "Hanigillerden alaca kırmızı renkli, beyaz etli, orta büyüklükte kemikli balık") > **ḥani** (balık burcu, hani)

Yun. sulfato > **ṣulfaṭa** (Kınakına ağacından elde edilen sıtma giderici, kuvvet verici bir karışım, sulfato)

Yun. anisum > **anīsūn** (Maydanozgiller familyasından bir yıllık otsu bitki, anason)

Yun. purgoz > **burġuz** (kule, burç, burgaz)

Yun. *mastikha* > **maṣṭakī** (Sakız ağacından elde edilen sakız veya reçine, mezdeki)

Yun. *ekklesia* > Ar. *Kenīsā* > **Far. kelīsā / kelīse** (kilise)

aġıniküs (Türkistan'da yaşadığına inanılan efsanevî bir kuş)

e'aḳṭuş (Ağaçlardan tarçın elde etmekte kullanılan bir kuş)

faġācūs (Gözü ile hayvanları avlayıp öldüren efsânevî canavar)

feyleḳus (Yunan vilayetinde olan ve her türlü şekle girebilen efsânevî hayvan)

Filnüs (Mescid-i Cercis'e kendi zamanında sahip olan kişi [Hz. Hârûn'un oğlu Finehas?])

Metin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem

1. *ile*, *içün* gibi edatlar ve *idi*, *ise*, *iken* gibi ekler, kelime köküne birleşik yazılıp ünlü veya ünsüzlerde değişim olduysa kısa çizgi ile kelimeye birleştirilerek yazılmıştır.

2. Eski Anadolu Türkçesinde bir kelimede aynı ünlü için hem e hem de i kullanılmış ise, kapalı e sesi dediğimiz ė harfi ile gösterilmiştir: *ėşidildi, dėdi* gibi.

3. Türkçe kelimelerde ünlü derilmelerinin olduğu yerlerde kesme işareti kullanılmıştır: *n'ola* gibi.

4. Türkçe kelimelerde bulunan ünlü ve ünsüz farklılıkları dikkate alındı, metinde ve sözlükte gösterilmiştir: *ölü* ve *öli, ṭolaşdur-* ve *dolaşdur-* gibi.

5. Türkçe kelimelerin sonlarında ünsüz yumuşaması olmuşsa bunlar metinde yumuşak harflerle yazıldığı hâlde sözlüğe asıl şekli alınmıştır: *bulud, bıraġur* ve *başıġur* kelimelerinin anlamı, sözlükte *bulut*, *bıraḳ-* ve *başıḳ-* maddelerinde verildi.

6. Arapça ve Farsça kelimelerde ise farklı yazım ve harekeleme varsa o dildeki vezni veya sözlüklerdeki şekli dikkate alınmıştır: *zehr/zehir, vaḳt/vaḳit*, *şaḥıṣ/şaḥṣ, ġusül/ġusl, faṣıl/faṣl, fehim/fehm fikir/fikr, cisr, defin* vb. olarak yazılmıştır.

7. Bazen Arapça kelimelerin asıl şekilleri muhafaza edilmiştir: *tecribe* "tecrübe", *bey'at* "bi'at" gibi. Bazen "celve" gibi yanlış harekelemeler düzeltilmiş, *cilve* yazılmıştır. 'umran kelimesi zebanzed olduğu hâlde sözlüğe olduğu gibi yazılmıştır.

8. Farsça ve Arapça kelimelerin iki şekilli olanları iki farklı şekli ile de yazılmıştır: kāgad/kāgıd, cerāḥat/cirāḥat gibi.

9. Farsçadaki vâv-ı mâdûle ise *ḫᵛān* "sofra" örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir.

10. Günümüzde ince sıradan seslerle kullanılan aşağıdaki kelimeler kalın ekler almışlardır: *'aceb, 'ālimraḳ, 'acāyiblıḳ, baḥīllıḳ, cāhillıḳ, dānecuḳ, fāsidlıḳ, ḥaḳīrraḳ, kāhillıḳ, kāhilraḳ, laṭīfraḳ, ḥarāmilıḳ, ḥarīṣlıḳ, ḥarīṣraḳ, imāretlıḳ berāberlıḳ, kāni'raḳ, meflūclıḳ, lelūclıḳ, müsāfirlıḳ, peyġāmberlıḳ, ṣaḳīllıḳ, ṣāfilıḳ, selāmetlıḳ, süstlıḳ, ṣu'lecuḳ, tāzelıḳ, vilāyetindaġı, zārīlıḳ ẕelīllıḳ, ziyādelıḳ.* Bu kelimeler kalın ek alsalar da ince okunmuş, kalın ek ve sonrası kalın olarak yazılmıştır: *berāberlıġı, selāmetlıġ-ıla, ẕelīllıġı* gibi.

11. Arapça terkiplerde lâm-ı târif, şemsî ve kamerî harfler dikkate alınarak, aşağıdaki şekilde gösterilmiştir: *'Acāyibü**'l**-maḥlūḳāt, ġıyāṯü**'l**-melhūfīn, aṣḥābu**'r**-ress* gibi.

12. Bazı isimlerdeki farklılıklar da giderilerek yazılmıştır: *'Ömer bin el-'Ās, Ḥüccāc, İbn Hebīre, Zervā, İbnü'l-Muḳna'* gibi yanlış yazımlar yerine doğruları olan kelimeler yazıldı: *'Amr bin el-'Ās, Ḥaccāc, İbn Hebeyr, Zevrā, İbnü'l-Muḳanna'* gibi.

13. Eserde bazı yer isimleri doğru harflerle yazıldığı hâlde farklı harekelenmişti. Bunlarda da mümkün olduğunca isim araştırılmış, *Ḫurnuḳ, Tedemmür, Diyâlime-Diyālüme, Dāmaġān-Dāmuġān* gibi yanlışlıklar düzeltilerek *Ḫavarnaḳ, Tedmür, Diyālime ve Dāmġān* gibi doğru şekilleri yazılmıştır.

14. Arapça isim tamlamalarındaki yanlış harekelemelerle yazılan *aṣḥābı'r-re's, Baḥri'l-a'ẓam, baṭī'i'l-incibār, Beyti'n-nār, emīre'l-mü'minīn, bilādı'r-Rūm, Muḥammedi'l-Mehdī* gibi isim tamlamaları, Arapça isim tamlaması kurallarına uygun şekliyle yazıldı: *aṣḥābu'r-ress, Baḥrü'l-a'ẓam, baṭī'ü'l-incibār, Beytü'n-nār, emīrü'l-mü'minīn, bilādu'r-Rūm, Muḥammedü'l-Mehdī* gibi.

15. Arapça isim tamlamaları Farsça isim tamlamasında yer alıyorsa ortadaki kelimenin sonu damme ile harekelenerek yazılmıştır: *zamān-ı emīrü'l-mü'minīn, menzil-i ḫulefā'ü'r-rāşidīn, melik-i serīrü'z-zeheb, menkeb-i zü'l-'inān* gibi.

16. Arapça ve Farsça kelimelerden önce gelen *cemī'* kelimesi *cemī'-i maḫlūḳāt ḳatında, cemī'-i leşker* gibi Farsça tamlama olarak okundu. Türkçe kelimelerden önce gelse de galat olarak kabul edilen şekliyle Farsça tamlama ile okundu: *cemī'-i otlaruñ, cemī'-i sa'īdlerüñ ve şaḳīlerüñ cānları, cemī'-i ḫayır ve şer, cemī'-i memleket ve cin, ins, cemī'-i nesne* gibi.

17. Bazı özel isimlerin iki farklı şekli varsa onların harekelerine uyularak bu isimler aynen muhafaza edilmiş ve bunların iki şekli de yazılmıştır: *Arasṭaṭalis / Arisṭaṭalis, 'Asker-i Mükerrem* / (Bu eserde çok kullanılan *'Asker-i Mükrem* şekli geçmez), *Beytü'l-Maḳdis / Beytü'l-Muḳaddis* gibi.

18. Metinde varak numaraları köşeli parantez içerisinde ve bold olarak gösterilmiştir: **[1b], [93a]** gibi. Kütüphane kaydında **277.** ve **286.** varaklardan sonraki varaklara numara verilmemiş, boş bırakılmıştır. Bu varaklara **m** "mükerrer" ilâvesiyle **[277am], [277bm]** ve **[286am], [286bm]** şeklinde numara verilmiştir.

19. Metinde 17 satırdan oluşan sayfada, satır numaraları satırın ilk kelimesinin üzerine konulan üslü sayılarla gösterilmiştir. Metinde birkaç yerde cümle derkenardaki kayıtlarla tamamlandığından derkenara 18. satır numarası verilmiştir: *çıḳup* [11]*ḥşidenüñ sem'ine degdügi vaḳt, şöyle gerekdür ki söyleyenüñ dili ol vaḳt* [12]*yaraya* gibi. Kelime ortalarına veya Arapça Farsça metinlerin arasına konması gereken satır numaraları, bütünlüğün bozulmaması için konmamıştır.

20. Bu nüshanın ciltlenmesinde sadece **148.** yaprak yanlış yere konulmuştur. Metin haline getirilirken konu birliğine dikkat edilmiş ve olması gereken yere gösterdiğimiz şekilde yerleştirilmiş, ilgili yerlerde dipnotta açıklama yapılmıştır: ... **[138]**, **[148]**, **[139]**...

21. Kitabın bölümlerini oluşturan 10 rükünden, 8 rüknün başlığı metin içinde verilmiştir. Fakat **7.** ve **8.** rükünlerde başlık yazılmamıştır. Eserde mütercimin 13/b'deki fihristine göre; **[ER-RÜKNÜ'S-SĀBİ' ĀDEMĪNÜŃ 'ACĀYİBİNDE VE ŞEREFİNDE VE ŞEREF-İ ḤİLḲATİNDEDÜR]** ve **[ER-RÜKNÜ'S-SĀMİN CİNNĪLERÜŃ VE ŞEYṬĀNLARUŃ 'ACĀYİBİNDEDÜR]** şeklinde metne ekleme yapılmıştır.

22. Metindeki rükün başlıkları ve bölüm başlıkları bold olarak yazıldı: **el-FĀ', Fārs**, **ḤİKĀYET, FAṢL** gibi.

23. Birden çok yerde geçen Arapça metinlerin anlamı bir iki yerde dipnotta verilmiş, diğer yerlerde ise verilmemiştir.

24. Kur'ân âyetleri olduğu gibi Arapça yazılmış, anlamları dipnotta verilmiştir. Nüshada ayet metninin yazıldığı kadarının anlamı ile yetinilmiş, eksik olan bölümler üç nokta ile gösterilmiştir: ... "*Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler.*" (Neml, 27/18) gibi.

25. Metinde geçen hadis metinleri de Arap harfleriyle yazılmış, anlamları dipnotta verilmiştir. Hadislerin tam veya yakın metninin tespiti için hadis kaynaklarına müracaat edilmiş, bulunabilen hadislere kaynak gösterilmiştir: *"Allâh'tan istediğiniz zaman Firdevs'i isteyiniz."* Buhârî, Cihâd ve Siyer, 4, *"Ey Allâh'ım, onun üzerine köpeklerinden bir köpek musallat et!"* Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, s. 211 gibi.

26. Hz. Ömer'in sözüdür. Hz. Ömer sorulan soruya cevaben, "*Evet, Allâh'ın bir kazasından diğer bir kazasına kaçarız.*" der.] Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VI/289, Hadis Nr. 2225 gibi. Buradaki açıklamalar tamamen bu kitabı neşre hazırlayana aittir.

27. Arapça ve Farsça ibarelerin, başlıkların ve duaların Arap harfleriyle yazılmayan metinlerinin de transkripsiyonu yapılmış, anlamları dipnotta verilmiştir.

28. Metnin daha anlaşılır olabilmesi için paragraf sistemi kullanılmıştır.

29. Metinde geçen konuşmalar tırnak işareti " " içinde gösterilmiştir.

30. Neşir için esas alınan bu nüshada da Türkçe yazmaların çoğunda görüldüğü gibi Arapça kelimelerde hemze yerine "yâ" kullanılmıştır. Metin kısmında nüshadaki yazılışı esas alırken başlıklarda ve İnceleme kısmında ise Acâ'ib ve Garâ'ib gibi orjinal hallerini tercih ettik.

Sözlük Hazırlanırken Takip Edilen Yöntem

1. Manaları herkes tarafından bilinen kelimeler dışındaki bütün kelimeler sözlüğe alınmış olup, hacmi genişleteceğinden dolayı her bir kelimeye ikişer üçer örnek verilmiştir. Özel isimlerin bulunduğu yerlerin tamamı sözlükte gösterilmiştir. Metinde konu birliği olduğundan aynı varakta olan kelimeler verilmemiştir. Kelimelerin farklı yazımları varsa veya az yerde geçiyorsa aynı varakta olan yerler de gösterilmiştir.

2. Metinde geçen fiil kök ve gövdelerine mastar eki getirilmeden madde başı yapılmıştır: *es- bil- tuzla-* gibi.

3. Fiillerin anlamı, fiil çatıları esas alındıktan sonra bu çatı altında verilmiştir.

4. Anlamlar soyuttan somuta doğru verilmiş olup, sonra teşmil ve mecazlara yer verilmiştir.

5. Türkçe kelimelerde yazım ve harekeler dikkate alınarak madde başı oluşturulmuş olup, anlam madde başlarının birinde verilmiş, diğerinde ise gönderme yapılmıştır: *adum - adım, çıḳar- çıḫar-, çetük - çedük* vb. adum bk. adım, çedük bk. çetük, çıḫar- bk. çıḳar- gibi.

6. Türkçe yapım ekleriyle oluşturulan kelimeler de madde başı yapılmıştır: *ḥürmetlü, çizim, çoḳlıḳ, danuḳluḳ, daʿvīci, ḥarīṣlıḳ* gibi.

7. Sonuna geldiği kelimeye kalıcı bir anlam kazandıran -me, -iş, -meklik, -ım, -ıcı -ağan gibi eklerin olduğu kelimeler madde başı yapılmış ve kelime türleri yanına yazılmıştır.

8. Ünsüz harflerin yazımında farklılıklar varsa, çok kullanılan kelime madde başı yapılmış, yanına az kullanılan kelime yazılarak anlamlandırılmıştır. Az kullanılan kelime de madde başı yapılmış, fakat mananın çok kullanılan kelimede yazıldığı belirtilmiştir: *ṭolaşdur- - dolaşdur-* şeklinde madde başı yapılırken *dolaşdur- bk. ṭolaşdur-* diyerek gönderme yapılmıştır.

9. Bazen *çürü- - çüri-* gibi farklı yazılan aynı kelime arasında başka kelime olmasa bile hemen sonraki madde başında çüri- bk. çürü- şeklinde gönderme yapılmıştır.

10. Eşsesli kelimelerde önce isimler, sonra fiiller yazılmıştır. Sıralamada *bil, biñ, der* isimleri, *bil- bin- dėr-* fiillerinin önünde yer almıştır.

11. Eşsesli isimlerde önce cins isimler, sonra özel isimler yazılmıştır: *ādem*, *'adem* ve *Ādem* kelimelerinden önce çok kullanılan *ādem*, sonra az kullanılan *'adem* ismi ve daha sonra özel isim olan *Ādem* kelimesi madde başı yapılmıştır.

12. Metinde *ḥükm* ve *ḫayr* gibi Arapça mastarlar kullanılırken sondaki iki ünsüz arasına çoğunlukla ünlü girmiştir. Bu kelimeler ek aldığında sonradan eklenen orta hece ünlüsü düşmüştür. Bu sebeple Türkçe sözlüklerdeki gibi *ḫayır* ve *ḥüküm* şeklinde madde başı olarak sözlüğe konmuştur. Kelimenin aslı parantez içinde ve italik yazılmıştır: ḥavuż - ḥavż *i*. (Ar. *ḥavż*), ḥüküm - ḥükm *i*. (Ar. *ḥükm*), ḫayır - ḫayr *i*. (Ar. *ḫayr*) gibi. Kelimenin aslı da madde başı yapılmış, anlamı için gönderme yapılmıştır: ḥavż bk. ḥavuż, ḫayr bk. ḫayır, ḥükm bk. ḥüküm gibi.

13. 'Azl, 'azm ve zehr gibi asıl şekilleriyle kullanılan kelimeler olduğu gibi sözlüğe alınmıştır.

14. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan uzun harflerle yazılan kelime sözlüklerdeki sırasına göre verilmiştir. Mesela gūristān ve gūyende'de ū u; gūher'de ise ū, ü; mīḫla-'da ī, ı olarak alınmıştır.

15. Dil isimleri madde başı yapılmıştır: *Türkī*, *'Acemī* gibi.

16. Arapça veya Farsça ekiyle beraber kullanılan kelimeler aynen alınarak madde başı yapılmıştır:

Arapçada zarf yapan -en ekini alan kelimeler madde başı yapılmıştır: *ġālibā*, *taḳdīrā* gibi.

Arapça müennes çokluk eki *āt* alan kelimeler madde başı yapılmıştır: *meşrūbāt*, *maḫlūḳāt*, *ẓulümāt* gibi.

Farsça -āne, -ī ve -ān gibi eklerin geldiği kelimeler madde başı yapılmıştır: *mülükāne*, *necībī*, *nemekīn* gibi.

-bī, -nā ve -'alā gibi ön eklerle, -ābād, -istān, -gāh, -dān vb. son eklerle yapılan kelimeler madde başı yapılmıştır: *namāz-gāh*, *kīmiyā-gārlıḳ*, *emānet-dār*, *ḫazīne-dār*, *kāfiristān*, *kīn-dār*, *mīşeyistān*, *nā-murādlıḳ*, *nā-ümīd*, *şem'-dārlıḳ*, *taḫt-gāh*, *yaḫ-dān*, *ḳademgāh*, *'alā ennehū*, *bī-hüner*, *bī-şerm* gibi.

17. Günümüzde sözlüklerde ince sıradan seslerle kullanılan kelimeler kalın ek alsalar da sözlüklerdeki şekliyle alınmıştır: *'aceb*, *'acāyib*, *cāhil*, *dāne*, *fāsid*, *ḥarāmī*, *peyġāmber*, *selāmet*, *şu'le*, *zārī* vb.

18. Arapçada muzaaf olan fiillerdeki şeddeli harf kendini göstermişse muzaaf hali ile alınmıştır. Fiillerin muzaaf hâli görünmüyorsa parantez içinde gösterilmiştir: cid *i.* (Ar. *cidd*), dāl *sf.* (Ar. *dāll*) ve aḳall *sf.* Ar. gibi.

19. Bazen isimlerle oluşturulan birleşik şekiller ara madde olarak alınmış, biraz içeriden yazılmıştır. Önce birleşik yapılı fiiller, sonra isim yapılı fiiller yazılmıştır: ***aġız*** madde başı, *aġzı bit-, aġzı yüzü egil-, aġzını dut-, aġzına dek* ara madde; ***ʿālem*** madde başı, *ʿālemi dut-, ʿālem-i ebedī, ʿālem-i ġaybī, ʿālem-i ḫākī, ʿālem-i havā, ʿālem-i ʿilvī, ʿālem-i siflī* ara madde ve ***yābān*** madde başı, *yābāna at-, yābān eşegi, yābān sıçanı, yābān ṣoġanı* sırasıyla ara madde gibi.

20. Tamlamaların Türkçe, Arapça ve Farsça olmasına bakılmadan kelimelerin ilk harfleri gözetilerek sıra verilmiştir. İzafet kesresi ve lâm-ı târifler dikkate alınmamıştır: ***āḫir*** ana madde, *āḫirü'l-**e**nbiyā, āḫir **y**ėmiş, āḫir-i **y**evm, āḫirü'z-**z**amān - āḫir **z**amān* ara madde; ***ādem*** ana madde, *ādem-i **b**aḥrī, ādem **d**īvi, ādem **o**ġlanı, ādem **o**ġlı* ara madde ve ***havā*** madde başı, *havā **k**üresi, havā-yı **m**üteḥarrik, havā **y**üzi* sırasıyla ara madde gibi.

21. Tamlamalar özel isim ise ana maddede ve ara maddede büyük harfle yazılmıştır: **āb** madde başı, *āb-ı ḥayāt, āb-ı revān, **Ā**b-ı sūzīn, āb-ı zemzem* ve ***ḥacer*** madde başında ***Ḥ**acer-i esved - **Ḥ**acerü'l-esved, ḥacer-i ḥāmiż, ḥacerü'l-ishāl, ḥacerü'l-ḳay', ḥacer-i yeḫūd - ḥacerü'l-yeḫūd* ve *ḥacer-i yereḳān* gibi.

22. Birinci kelimesi metinde tek başına geçmeyen tamlamalar madde başı olarak alınmıştır: *ʿallāmü'l-ġuyūb, sebük-rūy* ve *serīrü'ẕ-ẕeheb*; *nārü'l-ḥarreteyn, ʿābidü'n-nār* ve *ʿabdü'l-ḫālik* gibi.

23. Çok kullanılan cümle ve terkipler de madde başı yapılmıştır: *ʿaleyhi'l-laʿne, ʿaleyhi's-selām, Allāhu Ekber, Allāhu Teʿālā* gibi.

24. Tamlamalarda ikinci kelime özel isim olursa veya tek başına da kullanılıyorsa büyük yazılmıştır. Tamlamada somut anlamıyla kullanıldıysa kelimenin baş harfi küçük yazılmıştır: *Baḥr-i Yemen - Baḥr-i Yemānī, Baḥrü'l-aʿẓam, Baḥrü'l-muẓlim* gibi.

25. Herhangi bir varlığa tamlama şeklinde verilen isim farklı izafet şekliyle yapılmışsa gönderme yapılmamıştır: *Ḫink-i büt - Ḫink-büt* gibi.

26. Bir kelime farklı türlerde kullanılmışsa o türün ilk anlamında tür adı yazılmış, diğer türdeki anlamına kadar bir daha yazılmamıştır:**ıssı - ısı** *sf.* **1.** Sıcak, yakıcı 33a/15, 58a/10, 101a/6, 273b/17, 313a/1. **2.** *i.* Sıcak (şey) 29a/3, 133b/9. **3.** (Otlar için) Acı ve zehirli 193b/2. **4.** *mec.* Sevgi ve şefkat dolu, cana yakın 11b/1.

27. Bir kişi farklı isimlerle ifade ediliyorsa kullanılan bütün isimleri kapsayacak şekilde madde başı hazırlanmıştır: *'Ā'işe, 'Āyişe, 'Ā'işe Ṣıddīḳa, 'Āyişe Ṣıddīḳa* olan dört farklı şekil *'Ā'işe ('Āyişe) Ṣıddīḳa* şeklinde madde başı hâline getirilmiştir.

28. Özel isimler farklı yapılarla söylenmişse bir madde başı altında toplanmış, diğerlerinde bu madde başına gönderme yapılmıştır: *Ebū Ca'feri'l-Manṣūr - Ebū Ca'fer Manṣūr - Ca'feri'bni'l-Manṣūr - Ca'ferü'l-Manṣūr - Manṣūr* şekillerinden tercih edilen *Ebū Ca'feri'l-Manṣūr* şekline gönderme yapılmıştır.

29. Özel şahıs isimlerinin geçtiği bütün yerler sözlükte gösterilmeye çalışılmıştır. Özel isimlerle ilgili bilgiler için muhtelif kaynaklara müracaat edilmiştir, Eserde adı geçen şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihleri parantez içerisinde gösterilmiş, bu şahıslar tanındıkları alanlar veya meşhur oldukları eylemleriyle kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Yine bu şahısların lakapları veya meşhur oldukları adlar da belirtilmiştir. Özel şahıs isimleri kaynaklarda bulunamayıp, bu esere mahsus ise, *öz. i.* yazılıp metindeki özelliğiyle tanıtılmıştır.

30. Yer adları da sözlüğe alınmıştır. Yer adı şu anda hangi ismi taşıyorsa o isimle tanıtılmıştır. Şayet o yerle ilgili bilgiye ulaşılamadıysa, nüshada verilen bilgiye göre yakın düştüğü şehir, bölge, memleket ve kıtaların yardımıyla özelden genele doğru anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Nüshada da herhangi bir bilgi yoksa madde hakkında çok umumi bilgi yazılmıştır: "Ayār *özel i.* Bir şehir adı" gibi.

31. Metinde kelimelerde bazı sorunlar çıktıysa çalışmayı hazırlayanın kanaati sözlükte o kelimede köşeli parantez içinde verilerek, değerlendirme okuyucuya bırakılmıştır: *derrārīc i. (Ar. derrāce'nin çoğulu) Çil kuşları, turaçlar [Metinde derābi' ve derāyic şeklinde yazılmış gibi, fakat bu kelimeler sözlüklerde bulunamamıştır.] 66b/9, 178a/13.* gibi.

Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât Nüshaları

Rükneddin Ahmed'e atfettikleri *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabından E. Blochet, Adnan Adıvar ve İ. Hakkı Uzunçarşılı, eserlerinde kısaca bahsetmişlerdir. Günay Kut, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*'ın Ahmed Tûsî'nin eser tertibine uygun olarak yazıldığını, mütercimin adının yukarıdaki araştırmacıların düşündüğü gibi dua cümlesinde geçmediğini ve Rükneddin olamayacağını belirtmiştir.[21] Ramazan Şeşen ise aynı mütercime ait olan beş nüshayı toplamış, ilim âlemine sunmuştur. Ebû Muhammed adından dolayı II. Murad'ın daha uygun olacağını söyler. Ramazan Şeşen bu eserin konularına kısaca şu şekilde değinmiştir. "Bir mukaddime ve on rükünden meydana gelir: 1. Göklerdeki acâyipler. 2. Ateş. 3. Yerin, suyun ve denizlerin acâyipleri. 4. Meşhur şehirler. 5. Ağaçlar ve otlar. 6. Kazılmış suretlerin tılsımları. 7. İnsanların gösterdiği acâyiplikler. 8. Cinler, şeytanlar ve guller. 9. Büyük ve küçük kuşlar. 10. Karadaki ve denizdeki canavarlar."[22]

Üzerinde çalışma yaptığımız Tercüme-i *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât* adlı eserin tespit edebildiğimiz 5 nüshası bulunmaktadır.

XV. yüzyılın başlarında Çelebi Mehmed'in emriyle tercüme ettirilen *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* kitabının yazarının Rükneddîn Ahmed olduğuna dair kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Mütercim, besmele hamdele ve salveleden sonra padişahların adını zikreder. Bu bilgiden mütercimin Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad zamanlarında yaşadığını çıkarabiliriz. Bundan sonraki bölümde dua metni Arapça şekliyle şöyle geçmektedir: *Ve lā zāle rüknüddīn bi-laṭāyifi iġtinā'ihī rekīnen ve metnü'l-ʿilmi bi-ʿavaṭıfı iṣfāḳıhī metīnen ve yerḥamühü'llāhu ʿabden ḳāle āmīnen* (2a/11-12).

Dua kısmında eserin mütercimin adı geçebileceği düşüncesiyle hareket eden Uzunçarşılı[23] ve Adıvar,[24] "Rüknüddin, güzel ve anlamlı sözlere teveccüh etti. İlminin temelini sevgi ve şefkat üzerine kurdu. Allâh, doğru olan kuluna merhamet etsin." şeklinde tercüme ederek *Rüknüddîn* ismini çıkarmış olmalıdır. Fakat dua metninin tercümesinin, "Dinin temelleri güzel ve anlamlı

---

21 Günay Kut, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 316.
22 Şeşen, Ramazan, Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi, I, s. 13-14.
23 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, s. 605.
24 Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 23.

sözlerle, ilmin temelleri ise sevgi ve şefkatle atılırsa daim olur. Allâh c.c. âmîn diyen kuluna merhamet etsin" şeklinde olduğu düşüncesiyle şimdilik eserin mütercimini tespit edemediğimizi belirtip, eserin nüshalarının tanıtımını yapalım.

1. Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri Tarih Bl., Nr. 897

Harekeli nesihle yazılmıştır. 326 yaprak, 17.2x24.8 (13.8x21) cm. ebadında olup her sayfada 17 satır vardır. Serlevha kısmında cedvel içinde *Acāyibü'l-Maḫlūḳāt ve Ġarāyibü'l-Mevcūdāt* başlığı konulmuştur. Ana ve ara başlıklar, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Zaman zaman ekleme ve düzeltme yapmak için notlar ilâve edilmiştir. Ketebe kaydında nüsha istinsahının 'Alâ'ü'l-mülk b. Abdülkerîm b. Bâyezîd Bistâmî tarafından 852/1448'de Şehr-i Yenice'de Safer ayının 18'inde Salı günü öğle vaktinde yapıldığı yazılıdır. (Bu nüsha, metin tesisinde esas alınan nüshadır.)

2. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuri Arlasez Bl., Nr. 128

Harekeli nesihle yazılmıştır. 403 yaprak, 19x28.8 cm. ebadında olup, her sayfada 15 satır vardır. Mihrabiye şeklinde serlevhası vardır. Aynı zamanda 1b, 2a ve metnin sonu olan 403a tezhiplidir. Bütün sayfalarda çift kuzulu cedvel vardır. Ana ve ara başlıklar, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Önemli görülen bazı kelimelerin üst tarafına çizgi çekilmiştir. Bazen ekleme ve düzeltme yapmak için notlar ilâve edilmiştir. Hastalıktan ve çocukların beslenmesinden bahseden 3 varak, 282. ile 283. varaklar arasından koparılmıştır. Rakabe kaydında *'illet* kelimesi silinerek yerine üç sayfa sonraki *pādişā* kelimesi yazılmıştır. AE nüshasında karşılığı 222a/3'ten 224a/16'ya kadar olan bölümdür. Ketebe kaydında, istinsahın Muhammed b. Muhammed tarafından 1103/1691-92'de yapıldığı yazılıdır.

3. Paris Bibliotheuqe Nationale, TY Nr. 1338

E. Blochet, Cat. Des Mss. Turcs, II 238 Nr. 1339: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Mikrofilm arşivi Nr. 3234: Harekesiz nesihle yazılan eser zaman zaman karışıklığı gidermek için harekelenmiştir, 266 yaprak, 20.5x30 cm. ebadında olup, her sayfada 15 satır vardır.

Nüshanın başı olan 1b yoktur. Nüshada levha, besmele, hamdele ve salvele kısmı eksiktir. Eser 2a'dan *emānetün 'inde'l-īmān ya'nī nizām-ı 'ālem emānetdür emīn ḳatında ve ansuz daḫı emānetdür īmān ḳatında ya'ni 'adl ḳatında zīrā murād īmāndan 'adldür* ibaresiyle başlar, 2a ve 2b/11'e kadar olan bölüm AE nüshasından farklıdır. (Mukaddime kısmında; Beyazıt ile Pa-

ris nüshası ayrı, AE ile NA nüshası ayrı birlik gösterirler.) 2b/11 satırından itibaren AE nüshası 2a/1 satırıyla kesişmektedir ve bundan sonrası birbirinin aynısıdır. Nüshada kırmızı mürekkep kullanılmamıştır. Metnin tamamı aynı düzenle yazıldığından başlıklar dikkati çekmez.

Son sayfada 12 satır vardır, ketebe kaydı yoktur. Sonraki varakta *Ṣāḥibuhū Ḥācı Muḥammed Efendi Ṣāliḥ Memlūk Ṣāliḥ Beg Mīrül-ḥāc Vekīlü'l-Ḥarameyn sene H. 1213 ve taḥrīruhū fī şehri cim (cemādi'l-āhir) 21 sene 1231* yazıldığına göre istinsah tarihinin 21 Cemâziyelâhir 1231/19 Mayıs 1816 olduğunu söyleyebiliriz.[25]

4. Beyazıt Umumi Ktp., Nr. 14124

Harekesiz nesihle yazılan eser zaman zaman karışıklığı gidermek için harekelenmiştir. 384 yaprak, 16.2x23.2 (9.5x16) cm. ebadında olup, her sayfada 17 satır vardır. Cedveli yoktur. Cildi tamir görmüştür. Sayfaları çoğunlukla sarı, bazı sayfaları beyaz renklidir. Kitabın zahriyyesinde *Vüzerā-yı salṭanat-ı seniyyeden Ḥasan Fehmī Paşa merḥūmuñ Kütübḫāne-yi 'Umūmiyye vakfıdır* kaydı vardır. Serlevha kısmında ise dikdörtgen cedvel içinde *Acāyibü'l-Maḫlūḳāt ve Ġarāyibü'l-Mevcūdāt* başlığı konulmuştur. Bütün sayfalarda iki cedvel çizgisi çekilmiştir. Ana ve ara başlıklar, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Zaman zaman önemli görülen kelimelerin üst tarafına çizgi çekilmiştir.

Bu nüshanın diğer nüshalardan en belirgin farkı derkenarlarıdır. Bu derkenarlarda, güncel ve pratik bilgilere, genel kültüre dikkat çeken başlıklar vardır. *Suyu nereden getürdügüni beyān eder, bu suya giren ne ḫastalıḳ varsa ḳurtulur, yāḳūt çıḳan deñizleri beyān eder, Allāh Ta'ālā'nuñ İslāmbol'a ḥışm eyleyecegini beyān eder, vilāyetlerüñ eyüsi ve yaṭlusı* vb. gibi farklı yerler için başlık konulmuştur. Öte yandan *niḳris, ṣar'a, bevāṣır, sidik yolınuñ açılması, göz aġrısı, aġzı egri olana 'ilāc, meflūc ve yeli olan, göz aġı ve ḳaṣıḳda taş eritme, ṭalaḳ, sevdā, sıtma, saġır ḳulaḳ ve ḳulaḳ aġrısı, baş aġrısı, siñir kesügine devā, saḳalı aġardur, ḳıl bitürür, yüze cilā verür, ḥıfẓı artırmaḳ için, uyḳu getürür ve meyyiti çürütmez* vb. gibi insan ve insan sağlığıyla ilgili bilgilerin olduğu yerler için de başlıklarla dikkat çekilir. *Oġlan doġıcaḳ nice etmegin beyān eder, 'avrat doġurmaḳ devāsı, oġlan düşmeye devā ve*

25 Nüshaya sonradan 'ankebūt (örümcek), ḳırede (maymun), ġanem (koyun) ve ḳaranfil gibi başlıkların kenarlarına sırasıyla araigne, belier, le singe ve girofle gibi Fransızca karşılıkları eklenmiştir.

oğlancıklar ağlamaması içün vb. gibi başlıklarla kadın ve çocuk unsuru da zikredilir. İnsanların iç içe yaşadığı hayvanlarla ilgili *arı sokmağa devā, ḳarınca def' eder, yırtıcı cānavarları def' eder, köstebek ṭarladan kaçırmağa 'ilāc, 'aḳreb zehrini def' eder, ata mu'ālece etmek* vb. gibi başlıklar eklenir. Mesela toplumu ilgilendiren *ağaç bağ dikmenin ve kesmenüñ zamānın beyān eder, kuvvet-i cān, taḥlīlü'l-ekl* gibi başlıklar da kullanılır. Bazen müstensih tarihî bilgi verir, hatayı gösterir, bazen *iki yıldız yazılmamıştır, rüknü rābi' yazılmadı* gibi kitabın tasnifine dikkat çeker.

Nüsha, ketebe kaydından 14 varak önce üçgen cedvelle biter. Sonraki sayfada 7 satırı kapsayan dikdörtgen bir levha hazırlanmış, bu bölüme kitap ismi yazılmadan besmeleyle başlanmıştır. Üstad Ebü'l-Kâsım Nîsâ[n][26] tarafından cem edilen ve taamların faydasını beyan eden 14 varaklık bir kitap eklendikten sonra ketebe kaydına geçilmiştir. Kitabın istinsahının Topçu Birinci Alayın Cebehâne Bölüğünde Cebe çavuşlarından Osman İbn es-Sâlih tarafından H. 1262 (1846) Zilkade ayında yapıldığı kayıtlıdır.

5. Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Düğümlü Baba Bl., Nr. 556

Harekesiz nesihle yazılmış olup 164 yaprak, 14.5x20.5 (9x14.5) cm. ebadında olup, her sayfada 15 satır vardır. Zahriyye kısmında es-Seyyid İsmâil Sâdık Kemâl bin el-Hâc Sâlih Vecîhî Paşa tarafından 1292/1875-76 tarihli vakıf kaydı bulunmaktadır. Eser levhasız olup başlık *Kitābu Acāyibi'l-Maḫlūḳāti'l-Kebīr* şeklindedir. Sayfalarda cedvel yoktur. Ana ve ara başlıklar, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmış, önemli görülen kelimelerin üst tarafına çekilen çizgide de kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Müstensih metnin genelinde satır sonlarındaki kelimeleri bölmez. Bu kelimelerin satırlardan taştığı görülür. 31. varakta hazırlanan iki levha, şekil çizilmeden bırakılmıştır. Metinde derkenarda görülen tek ibare görülen tek derkenar, *müsterāḥ: ayak çeşmesi*dir. Nüshada ketebe kaydı bulunmamaktadır. Nüshanın müstensihi belli değildir. İstinsahı eserin vakfedildiği 1292/1875-1876'da veya daha önce olmalıdır.

---

26 Nisan oğlu Ebül Kasım tarafından 1155-1169 yılları arasında Diyarbakır'daki Kale Camii yaptırılmıştır. bk. www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR-56901/cami-ve-kiliseler.html

İndeks (Ayrıntılı İçindekiler)

6. BİSMİLLĀHİ'R-RAḤMĀNİ'R-RAḤİM (Mukaddime) 1b

Āġāz-ı Tercüme 3b
Er-Rüknü'l-Evvel fī 'Acāyibi'l-Ecrāmi'l-'Ulviyye 14b
'Arş 15a
Kürsī 15b
İsrāfīl 16b
Ṣıfat-ı Cebrā'īl 'aleyhi's-selām 17a
Ṣıfat-ı Mīkā'īl 'aleyhi's-selām. 17b
Ṣıfat-ı 'Azrā'īl 18a
Ṣıfat-ı melā'ike 19a
Fī ẕikri'r-revḥāniyyīn 19a
Ḫāṣṣiyyetü'l-ḳuṭub 20a
Ṣıfat-ı Revḥānī 21b
Ẕikrü'l-ḳuṭbeyni'ş-şimāliyyi ve'l-cenūbiyyi ve ṣuverühümā . 22b
Bāb fī 'acāyibi'l-eflāki ve'l-'ulviyyāt 24a
Fī ṣıfatı's-semāvāti ve ḫilḳatihā . . . 24b
Ḫızlānü'l-Mecūsī 26b
Fī sıfati'ş-şems ve menāfi'ihā fi'l-ālem 27b
Ṣūretü'ş-şems 28b
Bāb fī menāfi'i'l-ḳameri fi'l-'ālemi ve ṣıfatihī. 30a
Bāb fī ẕikri'l-kevākibi ve ḥassi ḫilḳatihā 32a
Ẕikrü Zuḥal ve keyfiyyeti ḫilḳatihā . 33b
Ṣıfatu'l-Müşterī 34a
Ṣıfatu'l-Merrīḫ 34a
Ṣıfatu'z-Zühre 34b
Ṣıfat-ı 'Uṭārid. 35a
Ẕikrü'l-burūci ve keyfiyyeti ḫilḳatihā 35b
el-Ḥamel 35b
eş-Şevr 35b
el-Cevzā 36a
es-Sereṭān. 36a
el-Esed 36a
es-Sünbüle 36a
el-Mīzān. 36b
el-'Aḳreb. 36b
el-Ḳavs 36b
el-Cedy. 37a
ed-Delv 37a
el-Ḥūt 37a
Er-Rüknü'ş-Şānī fī'n-Nīrāni'l-'Acībe Ve'lleẕī Yuḥdeşu Beyne's-Semā' ve'l-Arż. 38a
Ẕikrü edyāni'l-mecūsī ve 'abdi'n-nīrān 38b
Fī ẕikri'ṣ-ṣā'iḳati ve'ş-şühübi ve'l-berḳi ve'r-ra'd 41b
Ḳavs-i Ḳūzaḥ 42a
Ẕü'ẕ-ẕevābe 42b
Fī ẕikri 'acāyibi'l-havā ve'r-rīḥi ve leṭāfetihā. 42b
Fī Ḳuvveti'l-Havā. 43a
Fī ẕikri'r-riyāḥi ve mühimmātihī . . 44b
Fī ẕikri ecnāsi'r-riyāḥ 45a
Fī ẕikri's-seḥābi ve ṣıfatihī. 45a
Er-Rüknü'ş-Şāliş fī 'Acāyibi'l-Arż . 46b
El-bābü'l-evvel ve hüve müştemilün ale'l-ebvābi mine'l-miyāh elletī ḥalaḳaha'llāhu Ta'ālā. . . . 46b
El-bābü'ş-şānī fī 'acāyibi'l-baḥri'l-mürettebeti 'ale'l-ḥurūf . . . 48a
Baḥr-i Deryā-yı Elmās 48b
Baḥr-i Bānī. 48b
Belencer ve Bükrümü 49a
Belḥikān. 49b
Baṭīḥa. 49b
Ṣūliyye 49b
Ceyḥūn 50a
Ceyḥān. 50a
Baḥr-i Ceherhūr. 50a
Baḥr-i Cenesb. 50a
Baḥr-i Cügel. 50b
Baḥr-i Ḫārezm 50b
Baḥr-i Aḫlāṭ 50b
Dicle 51a
Baḥrü'r-Rūm 51a
Buḥayra-ẕerre. 51a
Baḥrü'z-Zenc 51b
Baḥr-i Sīrāf. 51b

Baḥr-i Seyḥān 52a
Şīn 52a
Baḥr-i ʻUmmān 52b
Baḥr-i ʻAden 52b
Baḥrü'l-Ġamām 53a
Furāt 53a
Femü'l-ebvāb 53a
Femü'l-esed 53a
Ḳulzüm 54a
Ḳosṭanṭıniyye Deñiz. 55a
el-Kelāf. 55b
Baḥrü'l-Muḥīṭ 55b
Nīl 55b
Baḥr-i Nabṭış 55b
Herkend. 56a
Hübcülī Denizi 56a
El-bābü'ṣ-ṣāliş fī ʻacāyibi'l-enhāri
ve'l-cedāvil 56b
Nehr-i Endülüs 56b
Nehr-i Īlāḳ 56b
Nehr-i Aras. 56b
ʻAyn-ı Aḥme 56b
ʻAyn-ı Aḥmaş. 56b
ʻAyn-ı Esved 57a
ʻAyn-ı Bābil 57a
ʻAyn. 57a
ʻAyn-ı Çeşme-i Cācerm 57b
ʻAynü'l-Ḥayāt 57b
ʻAynü'l-Ḥār 57b
ʻAynü'l-Ḥār 58a
ʻAynü'l-Ḥār 58b
ʻAynü'd-Dem 58b
ʻAynü's-Selvām. 58b
ʻAynü's-Sebt. 58b
ʻAyn-ı Āb-ı sūzīn 58b
ʻAyn-ı Şebdīz 58b
Nehr-i Āb-ı Ṭaberiyye 58b
ʻAyn. 59a
ʻAynü'ṭ-Ṭayyibe. 59a
ʻAynü'l-Fāziyāt. 59a
ʻAyn-ı Ḳarḳīsā 59a
ʻAyn-ı Emeliyye 59b
ʻAynü'l-Merżā 59b
ʻAyn-ı Vezn 59b
ʻAynü'l-Yemen 59b
Fī ʻacāyibi'l-ibār ve'l-ʻayni'l-maḥbūn 60a
Bi'r-i Sāmir. 60b
Bi'r: Serendīb ṭaġında 60b
Bi'r: Būşnek ṭaġında 60b
Bi'r: Esfāre ṭaġında 60b
Bi'r: Ṭaḫāb ve Ġarāştān'da 61a
Bi'r: Hindūstān'da. 61a
Bi'r: Nāmiyān yerinde 61a
Bi'r: Tebbet nāḥiyetinde 61a
Bi'r: Mihrüvān vilāyetinde 61a
Bi'r: Endülüs'de 61b
El-bābü'r-rābiʻ fī ʻacāyibi'l-arżı ve
şıfatihā 61b
Fī taḳsīmi ḫaṭṭı'l-ʻarż 62a
Misāḥatü'l-ʻālem. 63b
Fī ḫılḳati'l-arż. 64a
El-bābü'l-ḫāmis fī ʻacāyibi'l-cibāli
ve şıfatihā 65a
Cebelü'l-Aḥmer 66a
Cebel-i Eşk. 66b
Cebel-i Uḥud. 66b
Cebel-i Ervend 66b
Cebel-i Ūyāl. 67a
Cebel-i Ūṭuvān. 67a
Eşküvāre Ṭaġı. 67a
Cebel-i Berṭā'īl 67a
Cebel-i Tetūme. 67a
Cebel-i Tebbet 67a
el-Cebelü'l-Cīm 67b
Cebelü'l-Cārī 67b
El-Ḥāriş 67b
Ḥuvireş 68a
Cebelü'l-ḥadīd 68a
Dümāvend 68a
Zehven. 68b
Cebel-i Sūn ve Sehūm 68b
Cebel: Mūṣıl ḥudūdında. 68b
Cebel-i ʻAẓīm 68b
Cebel-i ʻAyz 68b
Cebel-i Ṣīra 69a
Cebel-i Ebvābü'n-necmeyn. 69a
Ṭūr-ı Sīnā 69a
Ṭahmā 69b

Cebelü'ṭ-Ṭuyūr 69b
Cebel-i Ṭayr-i Nālī. 69b
'Aḳīḳ ve Ḳassās 70a
Cebelü'n-Necm 70a
Cebel-i Ḳayṣū. 70a
Cebelü'l-Yemūn 70a
Cebel-i Vaḳvāḳ. 70a
El-bābü'ṣ-ṣādiṣ fī 'acāyibi'l- aḥcā-
ri ve'l-cevāhir 70b
Ḥacer-i Elmās. 70b
Ḥacerü'l-İshāl. 71a
Besed 71a
Ḥacer-i Ezher. 71a
Ḥacer-i Bedaḫş. 71b
Ḥacer-i Bīcāde 71b
el-Cemest. 71b
Ceza' 72a
Ḥacerü'l-Yeḫūd 72a
Ḥacer-i Yereḳān 72a
Ḥacerü'l-ḳay' 72b
Ḥacer-i Ḥāmıż. 72b
Ḥacer-i Dehnec 72b
Ẕeheb. 72b
Ma'den-i Zer 73a
Ma'den-i Zer 73a
Ma'den-i Zer 73a
Ma'den-i Zer 73a
er-Raṣāṣ 73b
Ḥacer-i Ruḫām 73b
Zümürrüd 73b
Cevher-i Zeberced 73b
Cevher-i Zücāc. 74a
Cevher-i Zībaḳ. 74a
Cevher-i Zernīḫ 74b
Zāc. 74b
Sünpāre 74b
Ṣūb. 75a
Ṣadef 75a
Ṭalḳ 75b
'Aḳīḳ 75b
Fīrūzec 75b
Fıḍḍa 76a
Pūlād 76a
U'cūbe 76a
U'cūbe 76a
Kehrübār 76b
Kibrīt 77a
Lü'lü' 77b
Ḥacer-i La'l 77b
Ḥacer-i Lājiverd 78a
Mıḳnāṭīs 78a
Ma'den-i Mūmiyā 79b
Nūşādır 79b
Ḥacer-i Murdā-seng 79b
Nuḥās. 79b
Yāḳūt 80a
El-bābü's-sābi' fī ẕikri'l-menḳū-
deti ve ġayrihimā 80a
Ṣaḫre-i Evvel. 80a
Ṣaḫre 80b
Ṣaḫre-i Mūsā 81a
Ṣaḫre 81b
Ṣaḫre 82a
**Er-Rüknü'r-Rābi' fi'l-Bilādi
ve'l-Mesācidi ve'l-Kenāyisi
ve Ġayrihā** 83a
Beytü'l-Maḳdis. 83a
el-Ka'betü'l-Mu'aẓẓama 83b
Ṣıfat-ı Ḥacerü'l-esved 85a
Ẕikrü'l-Maḳām. 85a
Mescidü'l-Ḥarām 85b
Mescid-i Nebī. 86a
Mescid-i Nūḥ. 86b
Mescid-i Mūsā 86b
Mescidü'l-Kūfe. 86b
Mescid-i Yaḥyā. 87a
Mescid-i Süleymān. 87a
Mescid-i Dāvūd 87b
Mescid-i 'Īsā. 87b
Mescid-i Cercīs. 88a
Mescid-i Afrīḳıyye 88a
Ẕikrü'l-kenāyisi'l-meşhūreti ve
'acāyibihā 88b
Kenīse-i Żahbūne. 88b
Kenīsetü'l-meliki'r-Rūmiyye 89a
Kelīsetü'l-imtiḥān. 89a
Kenīsetü'l-ḳıyāme. 89b
Kenīsetü'n-nār 89b

Kenīsetü'z-zeytūn 90a
Kenīse-i Mīnā. 90a
Fī ẕikri'l-bilādi ve'l-aḳālīmi'l-mü-
rettebeti bi-ḥurūfi'l-hicā' 90b
İlyā. 90b
Ablaḳu'n-nerd 91a
Ḳal'atu'l-Ebyaż 91a
Beyżā'u'l-Baṣra 91b
Bābil. 92a
Bilād-ı Pehleviyye 93b
Bulġār 94a
Besṭām 94a
el-Baṣra 94a
Baġdād 95a
Buḫārā 95b
Belḫ 96a
Berda'. 96a
Büd 96a
Būlus 96a
Ba'albek 96a
Benchīr 96b
Büst 96b
Bāmiyān. 96b
Baḥreyn 96b
Balasaḳun. 96b
Barḳāldur 96b
Būstān-ı Süleymān 96b
Ḳal'a-ı Belḳīs 97a
Tüster. 98b
Tedmür 98b
Tiflīs 99a
Tebük. 99b
Tikrīt 99b
Tīmā 99b
Tīmā 99b
Tīs 99b
Tübbet 99b
Türkistān 99b
Taġızġan. 99b
Taḫt-ı Süleymān 100a
el-Cesīm. 100b
Şehr-i Dīger 100b
Şehr-i Dīger 100b
Şehr-i Dīger 100b
Cābilḳā 101a
Cünd-i şāpūr 101b
Cürcān 101b
Cācilī 102a
Cefāniyān. 102a
Ḳal'atu'l-cāriye 102a
Cīlān 102b
Ḥażar 102b
Beldetü'l-Ḥīre. 103a
Ḫuṣūmet 104a
Ḥımış. 104b
Ḥabeşe 104b
el-Ḥacer 105b
Ḥaleb 105b
Ḥāfiẓü'l-'acūz 105b
Ḫavarnaḳ 105b
el-Ḫaḍrā' 106a
Rūm. 107b
Medīnetü'r-Rūmiyye 107b
Rey. 108b
Rūyān 108b
Re'sü'l-'ayn 108b
Re's-i Mehrimer 109a
Ḳubbetü'r-raṣāṣ. 109a
Zenc. 110a
Zevrā 110b
Zengibār. 110b
Zāvlistān 110b
Sīstān 110b
Semerḳand 111a
Serendīb 112a
Sürūşe 112b
Sefīn. 112b
Sedīr. 112b
Sencer 113a
Tārūm 113a
Sedd-i Ẕü'l-ḳarneyn 113a
Serīre 114b
Selā 114b
Sereḫas 114b
Sikenderiyye. 114b
Semārūḳ. 114b
Şirmāḫ 115a
Şu'b-buvān. 115a

Şa'īr 115b
Şām 115b
Şirvān. 116a
Şī 117a
Ṣīn 117a
Ṣanū. 118a
Ṣan'ā. 118a
Ḥıṣnu'ṣ-Ṣafar 118b
Ḍarvāc 119a
Ṭā'if 119a
eṭ-Ṭābe 119b
Ṭalayṭala 119b
Ṭarṭūs 119b
Ṭūs 119b
Ṭırāz 120a
Ṭāliḳān 120a
Ṭaberistān 120a
Ṭaberiyye. 121a
'Irāḳ 121b
'Asḳalān ve Meke 122a
'Amūriyye. 122a
'Asker-i Mükerrem 122b
'Ummān. 122b
Ġūr 123a
Ġaznīn 123a
Ġamādān 123b
Fārs 124a
Felesṭīn. 124b
Fusṭāṭ. 124b
Ferġāna ve Ḫāne. 124b
Ferenc 124b
Ḳazvīn 124b
Ḳādisiyye 125a
Ḳarsīn 125a
Ḳaṣır 125b
Ḳum 125b
Ḳīrvān 125b
Ḳansāriyye 126a
Ḳayınesrīn 126a
Ḳamīr. 126a
Ḳarbaṭāyin 126a
Ḳālīḳīlā 126a
Ḳosṭanṭaniyye 126a
Ḳonya 126a
Ḳilīs 126a
Ḳaṣru'l-ḳavārīs 126b
Ḳaṣru'l-ḳuṣūr 126b
Ḳaṣru'l-'arūs 126b
Kūfe. 126b
Kābil 127a
Kūlüm 127a
Kirmān. 127a
Kīş 127a
Kāşġar 127b
Leys 127b
Lahāvr 127b
Mekke 127b
el-Medīne. 128a
Maġrib 128b
Merv 129b
Mıṣr 130a
Mā-verā'ü'n-nehr 131a
Medāyin. 121a
Mühre 131b
Maṣūṣiyye. 131b
Menūn 131b
Mūlitān 131b
Manṣūriyye 132a
Mehdiyye 132a
Mihribān 132a
Mūṣıl 132a
Nihāvend 132b
Nīşābūr 132b
Nuṣaybin 133a
Nevmiyye. 133a
Nabaṭ. 133b
Ḥıṣn-ı Nūşirevān 133b
Nevbahār 134a
Hemedān 134b
Herāt 135a
Hende 135b
Heremān ve Neserān 136b
Vāsıṭ 138a
Hümāy 138a
Yemāme 138b
Yemen 138b
Bāb fi'd-diyāri'l-maḳlūbeti
ve'l-buḳā'ı'l-mü'tefike-

ti'l-maḫsūfe 148b
Ḋırvān 139a
Vādi'n-nesir 139b
Vādi'l-metine 139b
ed-Diyāru'l-maẓlūme 139b
El-Ḫıtenān ve'l-Muḫteriḳān 140a
Ḳal'atu'l-ḳaṭırān 140b
ed-Diyāru'l-maḳlūbe 141a
Vādī-yi Cehennem 141a
Zūlān deresi 141a
Vādi'r-rimād 141b
Ḫasef-i Ṣa'īdin 141b
Ḫasef-i bi-arżı Baṣra 142a
Ḫasef-i Ḫārezm 142b
Ẕikrü zelzeletin vāḳı'atin bi-Ḳavmes 142b
Zelzeletü bi-diyārı Benī Şaḳīḳ . . . 143a
Zelzele-i Anṭākiyye 143b
Bāb fī ẓikri'l-mevtā ve'ṭ-ṭavā'ī-ni'l-ḥādiṯeti fi'l-ezmān 144a
Ṭā'ūn-ı 'imrās 144b
'Āmü'r-remād 144b
'Āmü'r-ru'āf 144b
'Āmü'l-fuḳahā 144b
Dā'u'ṣ-ṣadām 145a
'Āmü'l-kilāb 145a
Fi'r-remyi ve'l-ḳaẓfi ve'l-ḫasf 146a
Rīḥ-ı Ṣafrā' ve Ḥicāre-i Sūd 146a
Er-Rüknü'l-Ḫāmis fi'l-Eşcāri ve'ş-Şimāri ve'l-Ḥaşāyiş 147a
el-Utrunc 147b
Ābanūs 147b
el-Ās 149a
Estereng 149a
Baḳam 149a
Beliş 149a
Belesān 149b
el-Baṣal 150a
Bellūṭ 150a
Tīn 150a
et-Tüffāḥ 150b
Cevz 151a
Ḫaşebetü'l-cevelān 151b
Ḥūr 151b
Şecere-i Ḥamāmā 151b
Ḥanẓal 151b
Ḫalenc 151b
Ḫadeng 152a
ed-Dülb 152a
Dār-i ṣa'īṣān 152a
Devrān 152a
Dīv-dār 152a
Demḳūs 152b
Denes 152b
Rummān 152b
Rāvende 152b
Zeytūn 153a
Zaḳḳūm 153b
Za'ferān 153b
Ṭarfā 153b
'Ūd 154a
el-'Anber 154a
el-'Ar'ar 154b
el-'Unnāb 154b
el-'İneb 154b
Ġubeyrā 155b
Fülfül 155b
Fıstıḳ 155b
el-Ḳar' 156a
Ḳaranfül 156a
El-Ḳıṣṣā' 156a
el-Kümmeṣrā 156b
el-Kebere 156b
el-Kāfūr 156b
Kişmen 157a
el-Levz 157b
Muḫtem 157b
Nerces 158a
en-Naḫl 158a
Nārcīl 158b
Helīlec 159a
El-Verd 159a
Yebrūḥ 159b
Nevādir 159b
Fī 'acāyibi'l-eşcāri'l-mechūleti'l-ġarībe 160a
Nevādir 160a
Şecere-i Baḥriyye 160b

Şecere-i Kebīre 160b
Nevādir 161a
Şeceretü'l-'aṣāfīr 161a
Şecere 161a
Şecere-i Ḫaşebetü'l-feraḥ 161a
Şecere 161a
Şecere-i Gāzū 161b
Şecere-i Kāvī 161b
Şecere 161b
Şecere 161b
Şecere 161b
Er-Rüknü's-Sādis fi'ṣ-Ṣuve-ri'l-Menḳūreti'l-Menḳūşe . . 162a
Ṣūretü'l-enbiyā' 'aleyhi's-selām . . . 163a
Ṣūretü'n-nebī 'aleyhi's-selām 164b
Fi'ṣ-ṣuveri'l-ġarībe 166b
Ṣūret 166b
Ṣūret 166b
Ṣūret 167a
Ṣūret 167a
Ṣūret-i İskender 167b
[Er-Rüknü's-Sābi' Ādemīnüñ 'Acāyibinde ve Şerefinde ve Şeref-i Ḫilḳatindedür] 168a
Fī ẕikri'l-'ayn 168a
'Aynü's-sevā' 168b
Ḫāsse-i sem' 169b
Dāşten-i erġanūn ve mūsiḳār şāyed ve yāne 171b
Fī ẕikri'l-lisāni ve ḫaṭarihī 172b
Ṣıfātu'l-fem 173b
Ẕikrü'l-lems 174b
Ḫāṣṣiyyetü'ş-şi'r 174b
el-'Aẓm 175a
el-Mirāre 175b
es-Sürre 175b
el-Bevl 175b
el-Ġā'iṭ 175b
Fī ẕikri'n-nisā'i ve aḫlāḳıhinne . . . 175b
Ẕikrü ḫavāṣṣı ḥayżı'n-nisā' 178a
Fī ẕikri'l-ḫaṣiyāni ve ṭıbā'ihim . . . 178b
Bāb fī ṭabaḳāti'n-nāsi ve aḫlāḳı-him ve ṣuverihim 180a
Fī ẕikri'l-'Ādiyyeti'ṭ-ṭıvāli'l-aḳviyā' 180b
Ṣıfat-ı 'Uvec bin 'Unuḳ 181b
Fī ẕikri'l-'Ādi fī 'ahdi Ya'ḳūb 'aleyhi's-selām 182a
el-'Ādiyyü'l-Serendībī 182b
en-Nisā'ü'l-'Ādiyyātü min cünūdi İskender 183a
Fī ẕikri imre'eteyni 'Ādiyyeteyn . . 184a
Fī ẕikri'l-'Ādi'l-Bābilī 184b
Fī ẕikri'l-'Ādi'ṣ-Ṣīnī 185a
Fī ẕikri'l-'Ādi'l-Ebilī 185a
Fī 'acāyibi'l-ādemiyyīne fī külli zamān 186a
Ẕikr-i İlyās 'aleyhi's-selām 186a
Ẕikrü'l-Ḫıżr 'aleyhi's-selām 186a
Ẕikr-i Şem'ūn 157a
Ẕikrü Tensüz ve 'acāyibihī 187b
Ẕikrü Destān bin Sām ve ḫalīfe-tihī 187b
Fī ẕikri'r-ricāli'l-ablaḳ 188a
Ṣıfat-ı baḥrī 188b
Nev'-i āḫar 188b
Ẕikr-i Keykāvus 189a
Ẕü'l-ṣediyye 189a
Mevlūd-i nādir 189b
Ẕikrü ḳabāyili't-Türki ve aḫlāḳi ümemihim 189b
Ḫarkāhī 190a
Rehmī 190a
Ḫureysīmī 190a
Burṭāsī 190b
Tatarī 190b
Baġracı 190b
Buġracı 190b
Becenāk 191a
Bulġārī 191a
Rūsī 191b
Sūrī 192a
Şeftān 192a
Ṣīnī 192a
Ye'cūc 192a
Me'cūc 192a
Nāsik 192a

Mensūk 192a
Tāris 192b
Ṭāyife-i Mencilī 193a
Bāb fī ẕikri's-Sūdāni ve'l-Hindi ve'z-Zenūci ve ümemihim . . . 193a
Ṭāyife-i Hürkendī 193b
Ṭāyife 193b
Tāzān 193b
Ṭarsūlī 194a
Ṭāyife 194a
Zenc 194a
Lenc 194b
Mellāḥiler 194b
Neyyār 194b
Nevbe 194b
Ṭāyife 195a
Naṭyān 195b
Bāb fī ẕikri'n-neşnāsi min cinsi'l-ādemiyyi em mine'l-cinn . 196a
Ẕikrü'l-ādemī ve derecātihim 197a
Fī şerefi'n-nebiyy 'aleyhi's-selām . 197b
Ẕikrü men idde'ā'n-nübüvvete ve keẕẕebehüm ba'de'n-nebiyyi 'aleyhi's-selām 199b
Fī ẕikri'l-kiheneti ve aḥvālihim . . 200b
Ṭalīḥa 202b
Ẕikrü da'vā'i Şücā'i'n-nübüvve . . 203a
Ẕikrü Kihāneti meliki'l-'Acem Rüstem 204a
Ẕikrü'l-kāhini elleẕī ẓahara fī eyyāmi'l- Gerşāşb bin Luhrāsb 204b
Fitnetü'z-Zerāşbi beyne'n-nās . . . 205b
Fitnetü'l-Māni'z-Zındīḳ 206a
Ẕikrü mü'cizāti'l-enbiyā' 'aleyhi's-selām 207a
Fī ẕikri kerāmāti'l-evliyā'i ve cevāzihim 208b
Bāb fī ẕikri'l-kīmā' 210a
Nev'-i āḫar 211a
Nev'-i āḫar 211a
Nev'-i āḫar 211a
Bāb fī 'ilmi'ṭ-ṭıbbi ve'l-mü'ālecāt . 212b
Bir mūceb-i tecribe 213b
Fī ẕikri'l-ḫavāṣ 218b
Fī 'ilmi'ṭ-ṭıbbi ve't-tedāvī 219a
Ṣanathā-yı nevādir 219b
Fī ẕikri'l-aġdiyeti ve terkībi'l-ekl . 220b
Fi'l-mevālid 222a
El-mü'ālecātü'n-nādiretü li'l-eṭıbbā' 223a
Fī ẕikri ḳażā'i'llāhi ve ḳaderihī . . . 224a
Fī ẕikri'l-menāmi ve ḥāli'l-ervāḥ . 229a
[Er-Rüknü's-Sāmin Cinnīlerüñ ve Şeyṭānlaruñ 'Acāyibindedür] 232a
Ṣıfat-ı Dīv Yārem 233a
Hel yecūzü'l-izdivācü beyne'l-melā'iketi ve'n-nāsi 233b
Ẕikrü aṣnāfi'l-cinn 234b
Fī ẕikri ecnāsi'l-cinn 235b
Fī ẕikri'n-Neşnās 237a
Neşnās 237a
Fī ẕikri'l-ġūlāni ve aḥvālihim 238b
Fī ẕikri'l-cinni ve hüm elṭafa mine'l-ebāliseti ve'l-'afārīt 240b
Fī ẕikri mevāżı'i'l-cinn 243a
Er-Rüknü't-Tāsi' fī 'Acāyibi'ṭ-Ṭuyūr 244a
Ẕikrü'l-'anḳā ve mā-cerā beynehū ve beyne Süleymān 244b
Ẕikrü'l-'uḳāb 246a
Kāsirü'l-'iẓām 247a
Ṣıfat-ı Nesir 247a
Ḫāṣṣiyyetü'l-hümā 247b
Ḫāṣṣiyyetü'n-na'āme 248a
Ġarīb-i Nā'is 248b
Ḫāṣṣiyyetü'ṣ-ṣaḳar 249a
El-Ḥıddā' 249a
Ḥubārī 249a
Balaban 249b
Ẕikrü'l-ḥavāṣıl 250b
Ẕikrü'l-ḥamāme 250b
Ḫāṣṣiyyet-i Dīk 251b
Ḫāṣṣiyyetü'd-dücāc 253a
ed-Dürrāc 254b
Tedrüc 254b
Fī ẕikri'l-baṭ 254b
Fī ẕikri's-selvā 255a
Ḫāṣṣiyyetü's-saḳā 255b

Ḫāṣṣiyyetü'ṭ-ṭūṭī 256a
Fī ẕikri'ṭ-ṭāvus 256b
Ḫāṣṣiyyetü'l-ḳaṭā 257a
Fī ẕikri'l-kürkiy 257b
Fī ẕikri'ṭ-ṭuyūri'l-ġarībeti fi'l-āfāḳ 257b
Aġıniküs 257b
Ṭuyūr-ı Berberī 258b
Çerşī ve Çüngerek 258b
Beşīr 258b
Ṭayr-i Ḫızrānī 258b
Ṭayr-i Kebīr 259a
Ḫāṣṣiyyetü's-semender 259b
Ṭayr 260a
Delīlü'l-baḥr 260a
'Ābidü'n-nār 260a
Ṭayr-i Ġarānīḳ (ġurnūḳ) 260a
Farḳīz 260a
Fārvān 260b
Kungur 260b
Ṭayr: Kebūker 260b
el-Berā'ad 261a
Ṣayd-ı gerden-i murġān 261a
Fī ẕikri'l-biġāṣi'ṭ-ṭuyūri'l-müdīre-
ti ve ṣıfatihā 261a
Būm 261a
Ḫāṣṣiyyetü'l-laḳlaḳ 262b
el-Laḥām 262b
Ṭayr 263a
Ṭayr 263a
el-Hüdhüd 263a
el-Ġurāb 263b
Saḳsıḳān 263b
el-'Uṣfūr 264b
Zurzūr 265a
el-Ḫuṭṭāf 265a
el-Ḫuffāş 265a
Ebūhārūn 265b
Ebūḳâlemūn 266a
**Er-Rüknü'l-'Āşir fi'l-Behāyimi
ve'l-Ḥayvānāti'l-Kibār**. 266a
Fīl 266a
Ḫāṣṣiyyetü'l-ibil 269b
Ḫāṣṣiyyetü's-ṣevr 272a
Ḫāṣṣiyyet-i gāv-i kūhī 274a
Ḫāṣṣiyyet-i gāv-ābī 274b
Ḫāṣṣiyyetü'l-feres 275a
Ḫāṣṣiyyetü'l-baġal 277a
Ḫāṣṣiyyetü'l-ḥımār 277b
Ḫāṣṣiyyetü'l-ġanem 278b
Ḫāṣṣiyyetü'l-kebş 279a
Ḫāṣṣiyyetü'l-maġaz 279b
Ḫāṣṣiyyet-i āhū 280b
Şiḳāḳ 281a
Cerbüş 281a
Ṣıfat-ı yāmū 281b
Eres 281b
Dāye 281b
Zürrāfa 282a
Ṣıfat-ı kergeden 282a
eḍ-Ḍanāca 283b
el-Esed 283b
eẕ-Ẕi'b 285b
Ḫāṣṣiyyetü'ẕ-ẕüyāb 286am
Ḫāṣṣiyyetü'l-bebr 286bm
el-Furānıḳ 287a
Ḫāṣṣiyyetü'n-nemr 287a
Ḫāṣṣiyyetü'ḍ-ḍaba' 288a
Ḫāṣṣiyyetü'ş-şeġāl 289a
Ḫāṣṣiyyetü'l-kelb 289b
Kelbü'l-baḥrī 291a
Ḫāṣṣiyyetü'd-dübb 291b
Ṣıfatu'l-ḫanāzīr 293b
Ḫāṣṣiyyetü'l-ḳırede 293b
Ḫāṣṣiyyet-i Feyleḳūs 294b
Ṣıfat-ı Faġacūs 294b
Ṣıfat-ı ṣa'leb 295a
Ḫāṣṣiyyetü'l-erneb 295b
Ḫāṣṣiyyet-i ḳāḳum 296a
Sincāb 296a
Ḳunḳuẕ 296a
es-Sinnevr 296b
Ḫāṣṣiyyetü'd-dele 297b
Ṣıfatü'l-fār 298a
Fāretü'l-müşk 298b
Ḫuld 299b
Yerbū' 299b
İbn 'irs 299b
Ḥirbā 300a

Bāb fi'l-Ḥayvānāti'l-baḥrī 300a
er-Ra"ād 303a
Terḳī 303a
es-Semekü'l-esbūr ve'l-berestūc . . 303a
el-Ḥarāṭīm 303b
Ẕü'l-ḳarneyn 303b
es-Semekü'l-bāl 303b
es-Semekü'l-kūsec 304a
Ṭībā 304a
es-Saḳanḳūr 304b
et-Timsāḥ 305a
eḍ-Ḍıfda'a 306a
es-Sülḥafāt 307a
Bāb ẕikrü'l-efā'ī ve'ş-şü'ābīni
ve'l-ḥayyāt. 307a
eş-Şü'bān ve ḫāṣṣiyyetühū. 308a
Fi's-semūm 309b
Ṣıfat-ı naḍnāḍ 311b
Ṣıfat-ı semend-āsālar 311b
Ṣıfat-ı ef'ī 311b
Fi's-semūm 312a
Ḫāṣṣiyyetü'l-'aḳreb 313a
Ḫāṣṣiyyetü'n-naḥl 314a
el-Ya'süb 315b
el-Cerād 316a
eẕ-Ẕübāb ve ḫāṣṣiyyetihī 316b
Ḫāṣṣiyyetü'l-'ankebūt 318a
Dūdu'l-ḳazz 318b
Ḫāṣṣiyyetü'n-neml 319a
Ḫāṣṣiyyetü'l-ba'ūż 321a

Ali Emiri ve Nuri Arlasez Nüshalarının Varak Karşılıkları

Birinci kısımdaki numara AE nüshası (324 vr.) varak numarası, ikinci kısımdaki numara YEK tarafından tıpkıbasımı yapılan NA nüshası (403 vr.) varak numarasıdır.

(AE/NA)

1/1	49/69	101/138	153/204	214/273	273/339
3/3	52/72	103/141	156/207	216/276	275/342
5/6	54/75	105/144	158/210	219/279	277/345
7/9	56/78	107/147	161/213	221/282	279/348
9/12	58/81	110/150	163/216	225/283	282/351
11/15	61/84	111/153	166/219	227/285	284/354
13/18	63/87	114/156	169/222	229/288	286/357
15/21	65/90	116/159	171/225	232/291	288/360
17/24	67/93	119/162	173/228	235/294	291/363
20/27	70/96	121/165	176/231	237/297	294/366
22/30	72/99	123/168	179/234	240/300	296/369
24/33	74/102	126/171	181/237	242/303	299/372
26/36	77/105	128/174	184/240	245/306	301/375
28/39	79/109	130/177	186/243	247/309	304/378
30/42	81/111	133/180	189/246	250/312	306/381
32/45	83/114	135/183	191/248	252/315	309/384
34/48	86/117	137/186	194/251	255/318	311/387
36/51	88/120	148/188	197/254	258/321	314/390
38/54	90/123	139/189	199/258	260/324	316/393
41/57	92/126	141/192	203/261	263/327	318/396
43/60	95/129	143/195	205/264	265/330	321/399
45/63	97/132	146/198	208/267	268/333	323/402
47/66	99/135	150/201	211/270	270/336	324/403

TERCÜME-İ
ACÂ'İBÜ'L-MAHLÛKÂT

METİN

MÜTERCİMİ MEÇHUL

ʻACĀYİBÜ'L-MAḪLŪḲĀT VE ġARĀYİBÜ'L-MEVCŪDĀT

[1b] Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

[2]El-ḥamdü lillāhi'lleẕī enşe'e ʻacāyibe'l-maḫlūḳāti bi-ḳudretihī ve ebdeʻa ġarāyibe'l-mevcūdāti bi-ḥikmetihī. Fe-favvażtü emrī ileyhi fī defʻi'l-beliyyāti [4]ve refʻi'd-derecāt ve tevekkeltü li't-tamāmi ʻaleyhi bi-fetḥi'l-ḥasenāti ve ḥatfi's-seyyi'āt.[1]

[5]Ve'ṣ-ṣalātü ʻalā enfesi enfüsi'l-enbiyā'i bi-viṣāleti Muḥammedini'ṣ ṣāḥibi'ş-şefāʻati'[6]l-ʻuẓmā yevme'l-araṣāt.[2]

Ammā baʻd Allāhu Taʻālā'nuñ baʻżı niʻmetinüñ [7]şükrin edā ėdüp peyġāmbere ṣalavāt getürdügümüzden ṣoñra pādişāh-ı ʻādil [8]cümle ḫalḳuñ ẓıllıdur ve umūr-ı dünyānuñ faṣlıdur. Anuñ şükrin edā ėtmek vācibdür. [9]Niʻmetüñ vücūdı ansuz ke'l-ʻademdür belki ol niʻmetlerüñ şükrin [10]bi-kemālihā bel bi-aṣlihā ansuz ẓuhūra gelmez. Zīrā böyle maʻlūmdur ki cemīʻ-i maḫlūḳāt ḳatında aṣl-ı niʻam ki niẓām-ı ʻālem anuñladur üç [12]vecih üzre ki Emīrü'l-mü'minīn ʻAlī raḍıyallāhu ʻanh buyurmışdur:

Şiʻr: ثلاثة ليس لها نهاية
الامن والصحة والكفاية[3]

Bu üç nesnenüñ **[2a]** vechi: Ve naṣrun min beyni ʻibādi'llāhi bi-naṣrin. Fe'nṣurnā ʻale'l-ḳavmi'l-kāfirīn ve tezelzelet bi-ḳabżatihī [2]ḳavāʻide'r-rūmiyyeti, ve'stehdemet bi-ḍarbetihī erkānu Ḳosṭanṭaniyyeti.[4]

Muʻīnü'l-ḥaḳḳı ve'd-dünyā [3]ve'd-dīn, ġıyāṯü'l-İslāmi ve muġīṯü'l-müslimīn, şemsü sādāti'l-eyyāmi ve ḳammi siyādeti'l-enām Ebü'l-fetḥ Ḫüdāvendigār Muḥammed, ibni Sulṭāni'l-ġāzī's-saʻīdi'ş-şehīd Bāyezīd Ḫan, ibni'l-Meliki'l-aʻẓam, el-mücāhidü fī naṣri ʻibādi'llāh, eş-şehīdü [6]fī sebīli'llāh Murād Ḫan ibni'ṣ-ṣāḥibi'l-muḳātili'l-emīri'l-kebīr Orḫan, ibni'l-emīni'l-muḳaddem fī ḳahri aʻdā'illah ve'n-naṣīri'l-mükerremi beyne şühedā'illah ʻOṯmān.[5]

---

1 Kudretiyle mahlûkatın garipliklerini yaratan ve hikmetiyle güzel yapan Allâh'a hamdolsun. Belaların definde ve derecelerin yükseltilmesi hususunda işimi O'na havale ettim. İyiliklerin yayılması ve kötülüklerin ortadan kaldırılması hususunda bütünüyle Allâh'a güvendim.

2 Salat, kıyamet gününde büyük şefaat sahibi Hz. Muhammed'in vesilesiyle peygamberlerin canlarının canı üzerine olsun.

3 Emniyet, sıhhat ve yeterliliği istemede nihayet yoktur.

4 Allâh'ın kullarından gerçek yardım! Allâhım, kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et. Onun güçlü tutuşuyla Rum'un temelleri sarsıldı, Kostantin'in direkleri onun vuruşuyla yıkıldı.

5 Allâh'ın düşmanlarını kahreden ilk emin kişi ve Allâh'ın şehitleri arasında şerefli bir yardımcı olan Osman

Afāḍa'llāhu [8]'aleyhim şe'ābîbe'l-ġufrāni. Ve eskenehüm ferādîse'l-cināni. Edāma'llāhu ta'ālā [9]bi-envāri ma'diletihî aḳṭāre'l-arżı müşriḳaten ve bi-seḥāyibi re'fetihî a'ṣāme'l-ḫayrāti [10]mūriḳaten, ve ecra'llāhu aṣāre me'ālîhi 'alā ṣafaḥāti'l-eyyāmi, ve rabaṭa aṭnābe devletihî [11]bi-evtādi'l-ḫulūdi ve'd-devāmi.[1]

Ve lā zāle rüknü'd-dîni bi-laṭāyifi iġtinā'ihî rekînen [12]ve metnü'l-'ilmi bi-'avaṭıfı işfāḳıhî metînen ve yerḥamühü'llāhu 'abden ḳāle āmînen.[2]

Ve çünki [13]ol melce-i dermāndegān ve melāẕ-ı 'ālemiyān ḥażretinden fermān-ı ẕü'l-imtinān [14]vācibü'l-imtiṣāldür ben dā'îye erişdi ki *'Acāyibü'l-Maḫlūḳāt* kitābını [15]tercüme ėdem. Zîrā ol kitāb muḳırr-ı efkār ve maḥall-i i'tibār ve ma'din-i emṣāl ve [16]me'ḫaẕ-i ġayr-i iḳbāl ve 'ilm-i dünyā ve āḫiret ve mecma'-i 'ulūm-ı ḥikmetdür. Zîrā ma'ānî-i [17]Ḳur'ān-ı ḳadîme ve ḥabîb-i nebeviyy-i 'aẓîme ve mesāyil-i luḥūma ve mesāyil-i 'ilm-i ḥikmet **[2b]** ve mesāyil-i 'ilm-i hey'ātine müştemildür. 'Alā-ennehü bu ṣanā'atda ben dā'înüñ egerçi ḳuṣūrı ẓāhir [2]idi ve ol ḥażrete lāyıḳ 'ibāretde fātir-idi. Lākin pādişāh-ı ceẕābe-i nüfūsuñ [3]ve ḳulābe-i ḳulūbuñ ḥüsn-i i'tiyādı ve kemāl-i 'ināyeti bu nesneye a'le'l-ḥāl ve'l-mecāl [4]oldıġı-çün Allāh sübḥānehū ve ta'ālā ber-vefḳ-ı irādet-i cihānmuṭā' müyesser idi, [5]tā ki ol emre mü'temir olup tercümeye meşġūl olduḳ, tā ki devlet-i ġıyāṣü'l-melhūfîn [6]ve kehfü'l-maẓlūmîn beḳāsı-y-ıla bu kitāb bāḳî ḳala. Ve daḫı bunuñ ile ol hümā-sāyenüñ [7]vaṣf-ı cemîli ve ṣenā-i cezîli ẕikr olına ilā-ġāyeti'd-dehr ve nihāyeti'l-'aṣr.

Şi'r:

بقيتْ بقاء الدهر يا كهف اهله
و هذا دعاء للبرية شامل[3]

Ve eger pādişāhuñ du'āsını ve ṣenāsını ẕikr ėtmekde terk-i edeb olmasaydı.

Şi'r:

هزار بار نَبستم دهن بمشك و كلاب
هنوز نام تو بُردن مَرا نَمى شايد[4]

---

oğlu, savaşçıları elinde bulunduran büyük emir Orhan oğlu, Allâh'ın kullarına yardımda mücahidlerin en ulusu Melik Murad Han oğlu, dünya[da] Hakk'ın ve dinin destekçisi, İslâm'ın kuvveti, Müslümanların yardımcısı, şerefli günlerin güneşi ve halkın efendilerinin en şereflisi Ebülfeth Hüdavendigar Muhammed.

1 Hz. Allâh mağfiretinin bolluğunu onlar üzerine yaysın. Cennet bahçelerinde meskun eylesin. Allâh Taala padişahımızın adaletinin nurunu (güneş gibi) yaymak sûretiyle ve hayır bulutlarını mükemmel bir şekilde (yaprak gibi) açmak sûretiyle arzın bütün iklimlerinde dâim eylesin. Günlerin tamamında yüceliklerini devam ettirsin. Devletin kurallarını ebedîlik ve devamlılık esaslarına bağladı.

2 Dinin temelleri güzel ve anlamlı sözlerle, ilmin temelleri ise sevgi ve şefkatle atılırsa daim olur. Allâh c.c. âmîn diyen kuluna merhamet etsin.

3 Ey dünya (ve) dünya ehli, dünyanın geçmişi geçmişte kaldı. Şu anda duamız dünyada yaşayan iyiler içindir.

4 Misk ve gül suyu ile yıkanmış ağzımı seni övmek için binlerce kez açtığım hâlde, senin şanını anlatmaya gücüm yetmedi.

[11]Ki nice bunun bigi kitāb yazaydum henūz tamām olmayaydı.

﴿قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَداً﴾[1]

Şi'r: ما ان مدحتُ محمدا بمقالة
لكن مدحتُ مقالتى بمحمد[2]

[14]Eger 'acz u ḳuṣūr sehv ü ḫaṭā vāḳi' olursa mu'āḫeẕe ėtmeyeler 'amelen binaṣṣ. [3]﴿رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾ [15]Ve 'aybını ma'ẕūr dutup daḫı teraḥḥumla [16]setr ėdeler ki:

العذر عند كرام الناس مقبول
واللطف لدى العافين مبذول[4]

[17]**Şi'r:** و عين الرضا من كل عيبٍ كليلةٌ
و لكن عين السخط تبدى المساويا[5]

[3a]

ĀĠĀZ-I TERCÜME

Şöyle bilmek gerek ki Kisrā pādişāhlarınuñ ḳatında sözden [2]artuġa genc dėmezler-idi. Ve daḫı bunlardan ṣoñra ḳıymetlü genc sözden [3]artuḳ bāḳī ḳalmadı. Ve daḫı bunlaruñ faḫr ėtdükleri bilmeklig-idi. Ve daḫı [4]bilmek gerek ki söz iki ḳısımdur; bir ḳısmı manẓūmdur ve bir ḳısmı menṯūrdur. [5]Manẓūm egerçi ḥalāvetlüdür, dilde revāndur, ammā menṯūruñ şerefi vardur [6]ki ol manẓūmuñ yoḫdur. Zīrā Kelām-ı Rabbānī ve menşūr-ı Sübḥānī menṯūrdur, [7]manẓūm degül. Ve hem Ḥaḳ Ta'ālā buyurdı ki: [6]﴿لُؤْلُؤاً مَّنثُوراً﴾ ve hem ẕem ėtdi kelām-ı [8]manẓūmı bunuñla ki: [7]﴿وَالشُّعَرَاء يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ﴾

Ve daḫı her bir ḳısmı [9]sözüñ iki nev'dür; bir nev' oldur ki anı ne ėşitmege yarar ve ne yazmaġa [10]ve ikinci nev' oldur ki ikisine bile yaraya. Pes söyleyenüñ aġzından çıḳup [11]ėşidenüñ sem'ine degdügi vaḳt, şöyle gerekdür ki söyleyenüñ dili ol vaḳt [12]yaraya ve hem ėşidenüñ daḫı sem'i andan rāḥat bula, tā

1 "De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve etsek (denizlere deniz katsak) Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi." Kehf, 18/109.
2 Hz. Muhammed benim sözlerimle değer bulmadı, benim sözlerim Hz. Muhammed'le değer buldu.
3 "... Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma..." Bakara, 2/286.
4 İnsanların kerem sahibi olanları katında özür makbüldür. Ancak affedici insanlar yanında ise lutuf boldur.
5 Bütün ayıplara hoşgörülü bakış, insan için bir taçtır. Lâkin kötülükler gazaplı bakışlara görünür.
6 "... saçılmış inciler..." İnsân, 76/19.
7 "Şairlere ise haddi aşan azgınlar uyarlar." Şuarâ, 26/224.

kim hem yazmaġa yaraya [13]ve hem ėşitmege. Ve çünki ḥāl böyle oldı-y-ısa biz daḫı diledük ki nesne [14]cem‘ ėdevüz ki oḳıyana ve ėşidene müsāfirlıġ ėtmeden ve cihānı gezmeden ‘acāyib-i [15]cemī‘-i mevcūdāt aña ma‘lūm ola, tā ki Ḥaḳ Ta‘ālā’yı bilmek ve ta‘ẓīm ėtmeklik, [16]şöyle ki Ḥaḳ Ta‘ālā’ya lāyıḳdur, anuñ gönlinde āşikāre ola. Zīrā ki Ṣāni‘üñ ‘aẓameti ve ḳudreti, maṣnū‘ından ma‘lūm olur. ‘Ālemi gezenlerüñ murād**[3b]**ları aña ḥāṣıl olur. Şöyle ki İskender ‘ālemde gezdi ‘acāyibler görmeg-içün. Ve ‘Īsā [2]peyġāmber ‘aleyhi’s-selām ki ‘ālemde gezerdi, ol vaḳit laḳabı kelimetu’llāh idi ve daḫı [3]rūḥu’llāh idi ve hem öliyi diri ḳılur-ıdı Allāhu Ta‘ālā iẕni-y-ile, zamānuñ ‘acāyibindendi, ‘ālemi gezdüginden ötürü adını Mesīḥ ḳodılar.

Ve daḫı ‘acāyib zamāndan İbrāhīm peyġāmber [5]‘aleyhi’s-selām ḥāline naẓar ḳıl ki bu ‘aẓamet ile diledi ki ‘acāyib-i ‘ālemden nesne göre. Bir [6]gün bir meyyite uġradı, eyitdi ki: “İlāhī, bañа göster ki öliyi nice diri ḳılursın?” Ḥaḳ Ta‘ālā eyitdi ki: “Sen bilmez misin ben öliyi diri ḳılduġımı?” Eyitdi: “Bilürem [8]velīkin dilerem ki gözüm ile görem.” Ḥaḳ Ta‘ālā, İbrāhīm peyġāmbere eyitdi: [1]﴿فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ﴾ [9]Ya‘nī āyet budur ki: “Sen dört ḳuş alġıl!” Her birisini pāre pāre [10]ėtgil, daḫı cemī‘inüñ yüñlerin, etlerin, süñüklerin birbirine ḳatġıl, andan ṣoñra [11]bu ḳamusını dört bölük eylegil, her bir bölügin bir ṭaġ başında ḳoġıl, daḫı [12]bunları kendüñe gelsün, oḳıġıl, tā göresin ki öliyi nice diri ḳılurın.

Pes İbrāhīm [13]‘aleyhi’s-selām vardı, ḳaz ve ṭāvus ve ḳarġa ve ḫurūs aldı. Bu dördini boġazladı, pāre pāre eyledi ve her böligin bir ṭaġ başında ḳodı. Kendü orta yerde [15]ṭurdı, daḫı bunları kendüye oḳıdı. Ḥaḳ Ta‘ālā’nuñ emri-y-ile her birisünüñ [16]etleri ve süñükleri birbirinden ayrıldılar. Her bir ‘uẕuv kendü cinsine vardı. [17]Şöyle ki hīçbirisinüñ bir yüñi birisine ḳarışmadı ve daḫı dirildiler, ṭurdılar, **[4a]** daḫı İbrāhīm peyġāmberüñ eline ḳondılar.

Daḫı Ḥaḳ Ta‘ālā dėdi kim: [2]﴿وَاعْلَمْ أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ya‘nī “Yā İbrāhīm, be-dürüstī bil ki Allāhu Ta‘ālā ‘azīzdür [3]ya‘nī ġālibdür, ḳavīdür milkinde ve daḫı ḥakīmdür ya‘nī ‘ameli ‘ilmine muvāfıḳdur.”

[4]**Su’āl**: Eger ṣorarlarsa kim: “Ḥikmet neydi ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bu cemī‘-i [5]ḥayvānātdan bu dördin iḫtiyār ėtdi ki daḫı ayruġın ėtmedi?”

---

1 “... Öyleyse dört kuş tut...” Bakara, 2/260.

2 “... Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Bakara, 2/260.

[6]**Cevāb**: Bunı dėyevüz kim: "Ḳaz çoḳ yėyicidür ve ṭāvus ġāyetde ḫūb raʿnādur [7]ve ḫurūs ġāyetde çoḳ cimāʿ ėder ve ḳarġa gey ḥarīṣdür. Bunları cemʿ ėtmege maʿnī [8]oldur ki gerek bu dört yavuz ḫaṣlet ki bu dört ḳuşda vardur, senden [9]ıraḳ ėdesin."

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur ki İbrāhīm ʿaleyhi's-selām [10]diledi kim gözi-le göre-y-idi, egerçi göñli-y-ile bilürdi anuñ taḥḳīḳini. Ve daḫı bilgil [11]kim bu ḳıṣṣadan ʿacāyibraḳ ėşitgil. Eger bir kişi Şām'da ḥacāmat ėtdürse, [12]biraz ḳan anda dökülse ve maġribde dırnaġın kese dırnaġı daḫı maġribde ḳalsa [13]ve maşrıḳda ṣaçın yolutsa ṣaçı daḫı anda ḳalsa ve bundan ṣoñra Ḳulzüm [14]deñizine girse ġarḳ olsa ve anı bir balıḳ yutsa ve ol balığı daḫı bir balıḳ yėse ve ol [15]balığuñ yarısını neheng yėse ve yarısını daḫı bir cānavar yėse ve bu neheng ile ol [16]cānavar yėdüklerinüñ kimisi ḳan kimisi et ve kimisi ḳuvvet ve kimisi teres olsa, teres [17]daḫı çüriyüp ṭoprak olsa, ol toprağı daḫı kerpüç düzseler, ol kerpüci daḫı yol**[4b]** larda ḳosalar, tā İsrāfīl sūrı urınca ve eydince ki: "Eyyetühe'l-ʿiẓāmu'n-naḫıretü ve'ş-şuʿūru'[2]l-müteferriḳatü ve'l-cülūdü'l-mütemezziḳatü" yaʿnī "iy çürimiş süñükler ve ṭaġılmış ḳıllar ve ẕerre ẕerre [3]olmış deriler, "ḳūmū" yaʿnī "ṭuruñuz!", cemīʿi örü-ṭuralar. Zīrā ki āferīde-kār ḳādirdür çürimiş nesneleri diri ḳılmaġa. Şöyle ki bizüm peyġāmberümüz günāh-kārlara şefāʿat ėdicidür, Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem böyle buyurdı-y-ıdı, daḫı kāfirler [6]münkir oldılardı. Ḥaḳ Taʿālā kendü resūlini taṣdīḳ ėtmeg-içün bu āyeti vėribidi:

[1]﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ yaʿnī "Eyit, sen yā Muḥammed ki diri ḳılurın [8]ol çürümiş gövdeleri. Şol kimesne, kim evvelden hīçbir nesne yoḳ iken, var eyledi" [9]dėr. Yaʿnī vardan diri ḳılmaḳ geñezdür yoḳdan var eylemekden. Ve çünki ḥāl [10]böyle oldı-sa, biz daḫı bu kitābı düzdük. Ne kim ʿālemde görülmiş ve ėşidilmiş ʿacāyibler [11]var-ısa bu kitābuñ içinde ẕikr eyledük şunuñ-ıçun. Hīçbir kimsenüñ elinden gelmez [12]ki ʿālemde ser-tā-ser geze, ne kim görmedügi nesne var-ısa göre ʿālemüñ ġarīblerinden [13]ve bilmedügi var-ısa cihānuñ tuḥfelerinden. Ve daḫı kitābuñ adını ***ʿAcāyibü'l-Maḫlūḳāt ve Ġarāyibü'l Mevcūdāt*** dėdük, tā ki oḳıyanlar Allāhu Taʿālā'[15]nuñ maṣnūʿātınuñ ʿacāyibin ve mevcūdātınuñ ġarāyibin göreler. Ve bu ʿacāyiblerde [16]ʿayn-i iʿtibārları-la tefekkür ėdeler ki peyġāmber ʿaleyhi's-selām buyurur kim: [2]"تفكرُ ساعة خيرٌ من عبادة ستين سنة" yaʿnī "Ḥaḳ Taʿālā'nuñ ṣunʿında fikir ėtmek yėgrekdür **[5a]** altmış yıl ʿibādet ėtmekden."

---

1 "De ki: Onları ilk defa var eden, diriltecektir..." Yâsîn, 36/79.

2 "Bir saatlik tefekkür, altmış senelik ibadetten hayırlıdır." Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Hadis Nr. 1004.

[1.] ḤİKĀYET

Çün ʻālemüñ memleketi İskender'e degdi, cihānı [2]ser-tā-ser gezdi ve dürlü dürlü ʻilimler ḥāṣıl ėtdi. Hind pādişāhı muṭīʻ [3]olmadı, aña Keyd dėrler-idi, nāme yazdı ki: "Bańa muṭīʻ ol" dėyü. "Ve eger muṭīʻ [4]olmaz-ısańı ben seni ḫod muṭīʻ ėderem, şöyle ki ayruḳ pādişāhları ėtdüm." Ol [5]padişāh daḫı İskender'e nāme yazdı ki: "Ḳamu ʻālemi dutduñ. Eyle dut kim, benüm [6]vilāyetüm daḫı alduñ. Bu dünyā-yı fāni-le ne faḫr ėdersin?" İskender bunuñ [7]sözine cevāb vėrdi: "Sen ne-y-ile faḫr ėdersin?" Ol daḫı buna dėdi ki: [8]"Ben bilmeklige faḫr ėderin ve daḫı sen benüm ʻilmüm bilmezsin. Velīkin ben [9]sańa iki ʻālim kişi vėribidüm. Birisi feylesūfdur yaʻnī ʻilm-i ḥikmeti kemāli-y-ile [10]bilür. Ve birisi daḫı Hārūnu'ṭ-ṭabīb'dür. Anlardan benüm ʻilmümi bilesin.

Çün [11]ol [iki] kişi İskender ḳatına geldiler. İskender bir küpecügi yaġ ile ṭoldırdı, [12]şöyle ki hīç nesne daḫı sığmaz, ol feylesūfa gönderdi. Ol feylesūf daḫı [13]biñ igne küpecüge ṣançdı, gėrü İskender'e gönderdi. İskender daḫı [14]ol igneleri aldı, eritdi, anları bir gözgü düzdi cilāsuz, yėne ol feylesūfa [15]gönderdi. Ol feylesūf daḫı ol gözgüyi aldı, yüzini açdı, [16]rūşen eyledi, yėne gönderdi. Çün İskender bunı gördi, buyurdı ki [17]feylesūfı ḥāżır ėtdiler.

Daḫı İskender feylesūfa ṣordı kim: "Ben sańa yaġ **[5b]** gönderdüm, anuñ ne maʻnīsi var-ıdı?" Feylesūf eydür ki: "Siz dėdüñüz [2]kim ben ʻilimle ṭolıyım şöyle ki küpecük yaġ ile ṭolı oldığı gibi. Daḫı [3]ayrı ḳullaruñ ʻilminüñ benüm ʻilmüm ḳatında yėri yoḳdur, nitekim ol [4]küpecükde ol yaġdan ayruġuñ yeri yoḳdur. Ben daḫı ol igneleri [5]aña ṣançdum, biñ yerde aña yėr buldum. Sen daḫı ol igneleri eritdüñ, [6]gözgü düzdüñ, yaʻnī dėdügüñ oldur ki, benüm göñlüm çoḳ ḳan dökmekden [7]ḳatı olmışdur gözgü eriyüp ḳatı oldığı gibi. Ben daḫı ol gözgüyi açdum, [8]rūşen ėtdüm, yaʻnī dėdüm kim, senüñ ḳatı göñlüñi mevʻiẓe-y-ile naṣīḥat ile yumuşadam, [9]pasını gėderem."

Pes buyurdı İskender ki Hārūn Ṭabīb'i ḥāżır ḳıldılar. [10]İskender buña su'āl ėtdi eyitdi ki: "Ḳamu ḫastalığuñ başı nedür?" Eyitdi [11]ki: "Kişi yėyecegini bilmedügidir yaʻnī menfaʻatlü midür ya menfaʻatsüz midür?" Daḫı [12]ṣoñra ṣordı kim: "Ḳamu otlaruñ başı nedür?" Eyitdi ki: "Yedügini kişi bilmek cemīʻ-i [13]otlaruñ başıdur. Velīkin iy melik, sańa bir maʻcūn düzeyin. Vaktī [14]ki anı yėyesin, ḳanḳı ṭaʻāmuñ kim sańa ziyānı ola, ol ṭaʻāmı göñlüñ [15]dilemeye." İskender eyitdi ki: "Bu daʻvī, gey ulu daʻvīdür." Pes bu söz üzerine [16]vardı, bir maʻcūn düzdi. Anı yėdüginden soñra İskender'üñ göñli dilemezdi kim her ṭaʻāmda mażarrat ola kendüye, yėye.

[2.] ḤİKĀYET

Eydürler kim, İskender **[6a]** bir gün müsterāḥa girdi. Anda nā-gāh bir ṣūret gördi ki ol ṣūret İskender'e [2]ḳatı ḳatı baḳar, İskender andan ḳorḳdı. Eyitdi kim: "Sen kimsin?" dėdi. [3]Eyitdi kim: "Eksildiciyem, gelmişem ki senüñ içüñe girem." Bunı dėyince olmadı, [4]fi'l-ḥāl ṣıçradı, İskender'ün gövdesine girdi. İskender tīz müsterāḥdan [5]ṭaşra çıḳdı.

Ol Hārūn Ṭabīb eydür: "Niçün ṣararmışsın?" Eyitdi: "Bilmezem." [6]Kendünüñ ḥālini gizledi, günden güne żaʿīf oldı. Bir gün ol ṭabīb [7]eydür: "Ben gelmişem ki senüñ ʿilletüñe ʿilāc ėdem, sen ʿilletüñi niçün gizlersin? [8]İskender eydür: "Çünki benüm ʿilletüm vardur, niçün ʿilāc ėtmezsin?" Böyle dėyicek [9]ṭabīb bir ot düzdi, İskender ḳatına getürdi. İskender yėne durdı, müsterāḥa [10]vardı, ol ṣūreti anda yėne gördi. Ol ṣūret İskender'e eydür: "Ben senden [11]gėtdüm." Eyitdi: "Niçün gėtdüñ?" Eydür ki: "Bu ṭabīb bir ot düzdi ki eger sen [12]ol otı yėrsen, ben fi'l-ḥāl göyinirem." Çün İskender ṭaşra çıḳdı, [13]ṭabīb İskender'e naẓar ėtdi, derḥāl otı ḳadehden yėre dökdi. İskender [14]eydür: "Niçün dökdüñ?" Eydür: "Sen müsterāḥa varıcak bile-y-idi, ṭaşra çıḳıcaḳ [15]gördüm ki ʿillet gėtmiş anın-ıçun."

İskender bu ḥakīmüñ bildügini ġāyet [16]taʿaccüb ėtdi, eyitdi: "Ol pādişāhuñ añlaması ve bilüsi olmasa, bunuñ gibi ʿālemde [17]ʿālimleri ḳatına cemʿ ėtmeye-y-idi." Bundan ṣoñra ʿālimleri ḳatında ġāyetde **[6b]** ḥürmetlü oldı. İskender eyitdi ki "ʿĀlimlerüñ ʿaẓameti benüm ḳatumda cemīʿ-i [2]ʿālemler gencinden artuḳdur." Zīrā Ḥaḳ Taʿālā buyurmışdur: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾[1] yaʿnī "Yā Muḥammed, bilenler ile bilmeyenler berāber [4]midür?"

[3.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, İskender ārzū ėtdi ki ecel nėrede ėrişür? [5]Kendünüñ ʿālimlerinden bir ʿālim ḫaber vėrdi kim: "İskender bir yėrde öliserdür ki yėr demür ve gök altun ola." Ve bundan ṣoñra bir gün İskender [7]Damġān şehrine geldi, anda bir ṣaḥrāda ḫasta oldı, getürdiler, altına [8]zirh göñlek döşediler. İskender anuñ üstine yatdı ve bir altun ḳalḫan [9]getürdiler, gölgelik eylediler.

İskender çün bu ḥāle naẓar eyledi. Ol [10]kendüye ḫaber vėrdükleri nişānı añdı ki: "Yėr demür ve gök altun ola, ol [11]vaḳt ecelüñ yaḳın gelmiş olur." Çün

1 "... De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Zümer, 39/9.

bunı böyle bildi, anası ʻAmūriyyeʻye biti yazdı ki: [12]"Bilgil iy benüm başum tācı ve şefāʻatçi anam ki bu cihānuñ [13]anası ölümdür ve atası fenādur. Ve daḫı her kimsenüñ ki ḳatında emānet olsa, [14]istenüp alınsa gerekdür. Ve Ay ḳaçan kim tamām olup bedr olsa, eksilse [15]gerekdür. Ve daḫı ölüm bir yaġmurdur ki cemīʻ-i yėrlere yaġar. Ve eger benüm pādişāhlıġum benden kesilüp gėderse, benüm ʻilmüm eṣeri bāḳī ḳalur. Ve daḫı [17]her oġlan ki anasından ṭoġdı, anası ḳatında ʻāriyetdür; ol ʻāriyeti **[7a]** issine ısmarlamaḳ gerek. Ve daḫı benden saña selām olsun. Ve daḫı dėrem [2]ki benüm-içün ṣabr ėdesin. Ve daḫı işler-iseñ şöyle işleyesin [3]ki ṣoñra peşīmān olmayasın. Ve daḫı bilgil iy benüm anam, çünki beni iledürler [4]bu ḳamu bilmekligüm ile ve pādişāhlıġum ile, seni daḫı şeksüz ilediserler-dürür. [5]Ve eger saña ėrişemez-isem, sen baña ėrişi-göresin."

Maḳṣūd bu ḥikāyetden [6]oldur kim memleket ve pādişāhlıḳ kimseye bāḳī ḳalmaz, bunlaruñ ile [7]faḫr ėtmemek gerek, belki faḫr ʻilimle ve tevāżuʻ ile ėtmek gerek.

[4.] ḤİKĀYET

[8]Loḳmān Ḥekīm bir ḳara ḳuldı. Bir kişinüñ bundan çoḳ ḳulları var-ıdı. [9]Bunlaruñ arasında Loḳmān'ı iḫtiyār ėtmiş-idi, ol ḳullara çoḳ ḳatı gelürdi. Bir kez Loḳmān'a eydür ki: "Bir ḳoyun boġazla, daḫı anuñ bir eyü yėrini [11]baña getür." Vardı, boġazladı, daḫı anuñ dili-le yüregin getürdi. Yėne eyitdi: [12]"Bir ḳoyun daḫı boġazla, aʻżāsından yaramaz yėrin baña getür" dėdi. [13]Vardı, yėne bir ḳoyun boġazladı, dili-le yüregin getürdi. Daḫı ol [14]ḳullara ṣordı kim: "Ni-çün böyle eyledi?" Hīçbiri bilmedi ve ser-gerdān ḳaldılar. [15]Loḳmān'a ṣordı ki: "Bunuñ ne maʻnīsi vardur?" Eydür ki: "Hīç dilden ve göñülden [16]yėgrek aʻżāda nesne yoḳdur, eger dil göñül ʻālim olursa. Dilden göñülden [17]yozraḳ nesne yoḳdur, eger cāhil olursa." Ol kişi ḳullarına eydür: **[7b]** "Ben bunı iḫtiyār ėtdügüm bunuñ ʻilmi olduġı-çündür."

Ol zamānda hemīşe [2]ʻulemā-yı ve ḥükemā-yı muḳaddem idilerdi, pādişāhlıḳ ve vezīrlik bunlaruñ-ıdı, memleketi [3]ʻilimle dutarlardı. Vaḳtī ki bir pādişāh dünyādan gėtse raʻiyyetlerinden [4]ḳanḳısı kim ʻālimraḳdı, memleketi aña ısmarlarlardı. Ve bunlardan her birisi [5]ʻilmi taṣnīfe meşġūl idi. Hem-çünān ki Nūşirevān-ı ʻādil ve Büzürcimihr, Kelīle [6]ve Dimne ve ʻilm-i Üḳlīdʻi ve şaṭrancı bunlar düzdiler ve daḫı bunca nesneler [7]düzdiler, cihānda bunlardan yādigār ḳaldı. Ve anıñ-çün pādişāhlar bir [8]yėrden bir yėre sefer ėdicek memleketi şol

kişiye ışmarlar ki anuñ [9]bilisi tedbīri ola ve hem ʻālim ola. Ve daḫı Mervān oğlı ʻAbdü'l-melik [10]ḳullarını tecribe eyledi mes'eleler ṣormaġ-ıla. Her ḳanḳısınuñ kim bilisi artuḳdur, [11]anuñ manṣıbın arturdı. Ḳanġısınuñ bilisi olmayup cāhil [12]olursa, anı maʻzūl eylerdi.

Daḫı görmez misin ki peyġāmberümüze bunca [13]ʻaẓameti-le Ḥaḳ Taʻālā eyitdi ki: [1]﴿وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْماً﴾ Yaʻnī dėmek olur ki: "Eyit [14]sen yā Muḥammed: İlāhī, sen benüm ʻilmümi arturġıl." Ve bilmek gerek ki ʻilim iki vecih [15]üzerinedür. Birisi oldur ki bilesin āḫiret bāḳīdür, daḫı anuñ yaraġın eyleyesin. [16]Ve birisi daḫı oldur kim bilesin dünyā bī-ṣebātdur, daḫı aña maġrūr olmayasın.

[17]Daḫı ol dünyāyı sen ġaddār-ı bī-vefā ve ḥīle-kār bilesin, daḫı ʻömr-i ʻazīzi anuñ **[8a]** ardınca eylemeyesin. Ve cemīʻ-i ʻaḳıl ve tedbīr işleri dünyā ḥālinde bunı bildiler kim, [2]evvelümüz bir ḳatre ṣudur ana raḥminde ḳarañuluḳda ṭolunacaḳ yerde. Çünki andan ḳurtılavuz bir müddet daḫı bėşikde el ve ayaḳ baġlulıġı zaḥmeti ve südden ayrılmaḳ zaḥmeti, [4]bundan ṣoñra evlenmek zaḥmeti, daḫı bu aralıḳda ḫastalıḳlar zaḥmeti, bu cemīʻisinüñ [5]arasında ḥasūdlar zaḥmeti ve düşmenler ḳorḳusı ve ẓālimler şerri. Ve eger bir kişi [6]bu cemīʻ-i zaḥmetleri görmese, şöyle selāmet ḳurtılup ʻömür sürse, āḫir ṣoñucı ölse gerek. Ve ölüm acısından artuḳ dostlar ve ʻayāl ve māl ve memleket [8]firāḳıdur. Bunlaruñ acısı şöyle olur ki ölüm acısı bunlaruñ ḳatında āsān olur.

[9]Eger ādemī cemīʻ-i āfetden ḳurtulsa āḫir yėmişi tamām ėrişicek āḫir aġaçdan düşüp [10]helāk olsa gerekdür, ölüm āfetinden ḳurtılmaz. Bunuñ miṣāli yėmişe beñzer. Daḫı ben [11]ʻömrüm müddetinde endīşe ėtdüm ki ʻömrüm ġāyeti altmış yıl ola. Anuñ daḫı otuz [12]yılı uyḳu-y-ıla ġafletde ola, pes otuz yıl ḳala, anuñ daḫı on bėş yıl oğlanlıḳ [13]ve yigitlig-ile ola. Pes sen bu on bėş yılda ne eyleyesin? Ne ḥāṣıl ėdesin bu [14]ḳamu āfet ile?

Ve ben bir düş gördüm, oğlan-iken gördüm. Bu cihāna su düşmiş, [15]ben daḫı bir ḳıraña varurum. Anda bir yüce köşk görürüm, kim anuñ içinde bir [16]ʻavrat çıḳar, ata binmiş, elinde bir gözgü dutmuş. Daḫı işbu sözi söyler ki: [2]"الدنيا ثعبانٌ اكّالٌ تأكل الخلق كذا و كذا الفَ سنة و هى جايعةٌ" ve bunı **[8b]** daḫı oḳıdı: [3]﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئاً مَّذْكُوراً﴾ Ol sözün maʻnīsi oldur kim: [3]"Dünyā çoḳ çoḳ yėyici ejderhādur, niçe biñ yıldur kim ḫalāyıḳ yėr, henüz daḫı

1 "...Rabbim! İlmimi arttır, de." Tâ-hâ, 20/114.
2 Binlerce yıldır halkı yiyen obur bir ejderha olan dünya, açtır.
3 "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti." İnsan, 76/1.

açdur.” [4]Āyet maʿnīsi oldur kim: “Çoḳ zamānlar gėçdi ki hīç ādemī yoġ-ıdı ve hīçbir kimse [5]ādemüñ adını añmazdı.” Allāhu Taʿālā dėr ki ben Ādem’i yaratdum bir ḳaṭre ṣudan. Daḫı aña [6]göz vėrdüm, ḳulaḳ vėrdüm, daḫı ṭoġrı yol vėrdüm; tā ki bileler, şākir kimdür [7]ve kāfir kimdür? Āyetden bu maʿlūm olur ki maḳṣūd Ādem’üñ vücūdından oldur kim [8]Ḥaḳ Taʿālā’yı bileler. Ammā Ḥaḳ Taʿālā’yı ol vaḳt bilürler kim anuñ niʿmetüñ yėyüp, şükrin yerine [9]getüreler. Ve daḫı anuñ ḳudretini añlayalar. Ve ol düşüñ taʿbīri oldur kim ol ʿavrat [10]senüñ ārzūñdur, ve ol gözgü dünyādur, ev senüñ göñlüñdür. Pes dünyāya [11]baḳmaḳ gerek, göre-bildükçe andan ʿibret dutmaḳ gerek. Ve biz daḫı bu kitabı düzdük [12]āyine ṣūretinde. Ne kim ʿacāyib var, saña göstere. Yėrüñ ve gögüñ ʿacāyiblerinden, [13]şehrlerüñ, ḳalʿalaruñ ve köşklerüñ bünyādlaruñ deñizlerde ve ḳurularda ġarāyiblerinden bu kitābda ẕikr ėtdük, tā müṭālaʿa ėdicek, bunları görenlere bilenlere ne [15]ḥāṣıl oldı-sa, saña daḫı ol ḥāṣıl ola. Ve daḫı işbu ḥikāyeti ögüñe [16]getür.

[5.] ḤİKĀYET

Bir kişinüñ bir ṣāḥib-cemāl ḥüsn içinde ber-kemāl ḫatunı var-ıdı [17]ve daḫı bir bāġı var-ıdı ve bir kitābı daḫı vardı. Bir gün bāġa varurdı, **[9a]** ve bir gün kitābın oḳurdı, bir gün ḫatunı-la otururdı, ʿādeti bu düzene-y-idi. [2]Çünki ölüm yaḳın geldi, bāġına eydür: “İy benüm sevgülü bāġum, bunca yıldur ki saña [3]tīmār ėtdüm, ʿimāret ḳıldum. İmdi uş vaʿde ėrişdi, gėderem, baña ne dėrsin? Ne [4]naṣīḥat ėdersin?” Bāġdan āvāz geldi kim: “Benüm ayaġum yoḳdur ki senüñle [5]bile gėdem. Çünki sen gėdersin, senden ṣoñra biri daḫı gele.” Ol kişi bāġdan [6]nevmīd oldı. Bu kez ʿavratına eydür: “ʿÖmrüm senüñ ile gėçürdüm, senüñ yoluñda niçe [7]dürlü zaḥmet çekdüm, yigid-idüm, ḳocaldum, niçe māllar saña ḫarac ėtdüm. Bugün [8]ecel tamām oldı, gėtsem gerek. Baña ne cevāb vėrürsin?” Eyitdi ki: “Niçe kim dirisin, [9]saña ḫiẕmet ėdeyin. Eger dünyādan gėderseñ, senüñ içün zār zār feryādlar ėdeyim [10]kim seni götüreler, senüñle sine degin bile varam. Çünki üstüñe ṭopraḳ örteler, anda [11]bir zamān oturam, aġlayam, iñildüler ėdem. Andan ṣoñra gėne evüme gelem. Daḫı bir ere [12]varam.” Bu kişi ʿavratından çünki bunuñ gibi söz ėşitdi, ʿavratından nevmīd oldı. [13]Döndi, kitābına geldi. Eydür: “İy benüm muṣḥafum, bunca zamāndur ki mūnis ėdündüm, gėcede [14]gündüzde seni oḳıdum, senüñ ile ʿamel ḳıldum. Ben gėderem, baña ne dėrsin?” Kitābdan āvāz geldi [15]ki: “Eger gėder-iseñ, senüñle bile olam. Gūra varursañ saña mūnis olam. Ḳıyāmet olıncaḳ [16]elüñ dutam. Daḫı ḳıyāmet ḳopıncaḳ senden ayrılmayam.”

Maḳṣūd bu ḥikāyet[i] bilmekden [17]oldur kim ʻālemde ḥīçbir mūnis yoḳdur ʻilimden yėgrek. Ve āḫiretde daḫı ḥīç māl **[9b]** kişinüñ mededine ėrişmez ʻilimden ġayri. Meger ol mālı āḫirete bile iledeler. Yaʻnī Allāhu [2]Taʻālā rıżası-çün iḥsān u inʻām ėdeler. Daḫı dāyim peyġāmberler ve ʻālimler ve pādişāhlar ʻilm-ile faḫr ėtdiler. Ādem peyġāmberüñ ṣuḥufları var-ıdı [4]ve Mūsā'nuñ Tevrīt'i var-ıdı ve Dāvūd'uñ Zebūr'ı var-ıdı ve ʻĪsā'nuñ [5]İncīl'i var-ıdı. Ve daḫı Belḳīs -ki Süleymān peyġāmber ḫātūnıdur- Süleymān'a [6]gelmezden öñdin bir gün bir biti buldı.

Anda yazılmış: [1]﴿إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ Ḳur'ān'da daḫı böyle geldi. Belḳīs bu yazuya ki ʻizzet ve [8]ḥürmet eyledi, [2]﴿كِتَابٌ كَرِيمٌ﴾ dėdi. Ol sebebden Ḥaḳ Taʻālā Süleymān'a [9]çift eyledi.

[6.] ḤİKĀYET

Bir gün Süleymān ʻaleyhi's-selām ṭaʻām yėr-idi. Vezīri [10]Āṣaf daḫı anda ḥāżırdı. Belḳīs eydür: "Hīç mümkin ola mı kim bu öñümüzdeki [11]biryān olmış balıḳ diri ola?" Süleymān eydür: "Her ḳanda kim inṣāf ola, [12]inṣāf ile iş işlense anda ölü diri ola. Biz her birimüz kendümüze [13]inṣāf vėrelüm, bir söz söyleyelüm, tā ki bu balıḳ diri ola." Āṣaf eydür: [14]"Her ne memleket ki senüñdür, benüm ḳâlemüm altındadur. Velīkin ben severem [15]Süleymān olmaḳlığı." Çünki bunı dėdi ol balıḳ ḥareket ėtdi. Belḳīs [16]daḫı eydür: "ʻĀlemde bunuñ gibi er -ki benüm var- hīç kimesneye [17]vėrmemişdür ve cemīʻ-i ʻālem anuñdur. Velīkin her vaḳt ki bir yigit görem **[10a]** Süleymān'dan yigitrek, eydürem ki kāşki Süleymān daḫı bunuñ bigi yigit olaydı." [2]Bunı dėyicek bir daḫı ḥareket ėtdi. Bundan ṣoñra Süleymān daḫı eyitdi: [3]"Cemīʻ-i ʻālem genci-le mālı-la benümdür. Daḫı deñizlere ve ḳurulara peyġāmberem. [4]Cemīʻ-i memleket ve cin, ins benüm ḥükmümdedür bu ḳamusı-y-ıla. Ḳaçan ki iki kişi benüm [5]ḳatuma geleydi, birisi hediyye getüre birisi getürmeye. Ben ol hediyye getüreni [6]artucaḳ severem." Çünki bu sözi Süleyman dėdi, balıḳ diri oldı. Bardaġ-ıla ṣu var-ıdı, segirdi, ol balıḳ içine girdi.

Bu ḥikāyet Belḳīs'[8]dan ötürü geldi ki ol bitiye ḥürmet ėtdi, ḥürmetlü oldı. Pes ʻāḳil kişi [9]gerek ki kitāba ḥürmet ėde, ḫor olmaya. Murād budur, kitābı bilen ʻālimlere vacibdür [10]ʻizzet ve ḥürmet ėtmek.

---

1 "Mektup Süleyman'dan gelmiştir. O 'Bismillahirrahmanirrahim' diye başlamakta[dır]." Neml, 27/30.
2 "... çok önemli bir mektup..." Neml, 27/29.

[7.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir dervīş düş gördi ki [11]eydürler ki: "Sen İskenderiyye'nüñ menāresine varġıl, senüñ rızḳuñ andadur." [12]Ol dervīş bu düşe iʿtibar ėtmedi, tā ki bir gėce yėne gördi. Bundan [13]ṣoñra ṭurdı, gemiye bindi ki ol menāreye vara. Zīrā ki menāre deñiz içinde-y-idi. [14]Gemi menāre ḳatına geldi, ol menāreyi gemi-y-ile çevrindi. Bu aralıḳda nā-gāh menāreden bir ḳuş uçdı ve ol menārenüñ burcından bir biti bıraḫdı geminüñ içine. [16]Ol dervīş anı aldı, oḳudı, anda yazılmış: "Her kimüñ ki ġuṣṣası olsa [17]ol kişi saḳalını ṭarasın eñegi altından yuḫaru. Ol ġuṣṣasından ḳurtula." **[10b]** Çünki bu dervīş bunı oḫudı, bildi bunı, melūl oldı, ḳaḳıdı. Ol bitiyi [2]yābāna atdı, gerü döndi. Ṣudan ṭaşra çıḫdı. Anda bir ṭaġ dibine geldi. [3]Daḫı eyitdi ki: "Bu düşde baña söyleyen şeyṭān-ımış, bārī bir tecribe ḳılayın." [4]dėdi. Ṭaraġın çıḫardı, saḳalın taradı. Eñegi altından yuḳaru ṭararken [5]nā-gāh gördi. Ol ṭaġuñ üzerinde bir nesne yıldırar, sīl balçıġını [6]yumış, ḳatına vardı. Gördi ki bir baḳır çölmek aġzı dutulu. El [7]urdı, aġzın açdı. Gördi, içinde dört yüz ḳızıl altun naʿl var-ımış. [8]Sevinüp torvasın çıḫardı, ol naʿlleri torvasına ṭoldırdı. [9]Ol sebebden bay oldı, milk-i esbāb issi oldı, dervīş ġuṣṣasından ḳurtıldı.

Maḳṣūd oldur ki ḥükemānuñ sözine ve kitāblara iʿtibār [11]ėtmek gerek, ḫor baḳmamaḳ gerek ki, ol dervīş ol bitiye iʿtibār ėtmeyüp bıraḳdı. [12]Līkin ṣoñra ḫaṭā ėtdügin bildi ki ol bitiyi bir zamānda bir ḥakīm ʿālim [13]yazmışdur, serserī yazılmamışdur. Anı yazanuñ ʿilmini hünerini dili-le vaṣf [14]ėtse olmaz. Meger bir kişi ol işüñ ḥaḳīḳatine vāḳıf olmaduġı kendü ʿilmi ḳuṣūrındandur.

[15]Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim inṣāf ḫoşdur, ḥırṣuñ nihāyeti [16]yoḳdur. Zīrā ādemī ne ḳadar çoḳ isterse o ḳadar çoḳ ister, ḥırṣı artuġraḳ [17]olur. Eger şöyle ki ādemī divşürdügin yėyicek ʿömür bulaydı, ḥırṣ ėtdügi **[11a]** revā olaydı. Līkin māl milk divşürüp düşmene ḳoyup gėtmek gey ḫacāletdür, bed-nāmlıḳdur.

[8.] ḤİKĀYET

Éşidüñ ki Cemşīd pādişāh-ıdı, bir gün bāġda oturmış-ıdı. [3]Gördi bir yılan bir aġaca çıḳar ki anda ṭoġan yuvası var-ımış, ḳaṣdı ol yuvaya [4]vara, yavrıların yėye. Ṭoġan ḳalḳdı, yuvasınuñ çevresinde feryād ėder. Cemşīd [5]bir oḳ ile atdı, anı aġaca mīḫladı. Ol ṭoġan anuñ öldügin gördi, [6]emīn oldı. Uçdı, gėtdi. Bir zamāndan ṣoñra gėrü geldi. Aġzı-y-ıla bir aġaç [7]getürdi, anı Cemşīd'üñ taḫtı

üzerinde ḳodı. Cemşīd eydür: "Ṭoġan ulu ḳuşdur, [8]benüm eyilügüme ʿivaż ėtdügi oldur. Bu aġaçda çoḳ fāydalar vardur ki anı [9]ol ḳuş bilür." Ol aġacuñ fāydasın bilmek diledi, daḫı ḥakīmler yaʿnī ḥikmeti [10]ʿilmi bilenleri oḳıdı. Bu aġacuñ ḳıṣṣasın bunlara ʿarż eyledi. Hīçbirisi bilmedi, [11]ne nesnedür. Eyitdiler ki: "Bunuñ cevherin ṣu-y-ıla ṭopraḳ ẓāhir ėder." Vardılar anı [12]yėre dikdiler, aña tīmār ėtdiler, ḳarşu ṣuvardılar, tā şuña degin ki bu aġaç yaşardı, [13]uzandı. Yanında bir aġaca ṭolaşdı, daḫı uzadı. Bir zamāndan ṣoñra yėmiş vėrdi; üzüm-idi. Henūz ol vaḳte degin üzüm bilmezlerdi. Ḥaḳ Taʿālā'ya [15]çoḳ şükürler eyledi.

Cemşīd ḥakīmlere eydür: "Bunuñ ḫāṣṣiyyeti nedür?" Ḥakīmler ol üzümi [16]ṣıḳdılar ve şīresin bir müddet ḳoydılar. Daḫı eyitdiler ki: "Bunuñ üç ḥāli vardur: Bir ḥāli [17]şīre ḥālidür, anuñ ḫāṣṣiyyeti sā'iri yumuşadur, ḥall ėder, gėderür. Bir ḥāli daḫı süci olduġı vaḳit**[11b]**dür. Anuñ ḫāṣṣiyyeti oldur kim ṭabiʿatı yumuşadur, ıssı eyler, daḫı göñli şād eyler cānuñ [2]ḳuvvetin arturur. Līkin ādemīnüñ şerefi ve ādem ādem olduġı anuñladur, anı örter, eksildür. Vaḳt [3]olur kim helāk daḫı ėder. Üçünci ḥāli sirke olduġıdur ki sirke cevher-i ʿazīzdür, [4]ādemīde göyindüricidür dėdügimüz nesneleri bile yėye bal ve şeker gibi, tā ki ṭamarlara ėrişe, ʿilletleri gėdere. Susuzlıġı ve ṣafrāyı keser." Cemşīd eydür: "Ol ḳuşa biz bir iḥsān eyledük, [6]ol bize gör ne ḳadar keremler ėtdi. Ve daḫı biz ol aġaca ṣu vėrdük, ol bize [7]şīre vėrdi ve sirke ve süci vėrdi. Pes gerekdür kim, ādemī ol aġaçdan ḳuşdan kem-ter [8]olmaya."

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur ki ben ol padişāhuñ iḥsānı-la eylügine [9]ʿivaż ėdemezem. Belki ol pādişāhuñ luṭf ve ʿadli ʿıyş ile emīn olduġıma [10]Allâh'a şükür ėdüp pādişāha duʿā ėderem ki ʿıyş ile emīn olmaḳ ḳamu iḥsānlardan [11]aʿlādur. Pes bunuñ gibi iḥsāna ʿivaż ėtmek gerekdür. Zīrā ki eydilmişdür: "Ve li-külli ḥasenetin mükāfātün ve li-külli [seyyi'etin] mücāzātün"[1] yaʿnī "Her eyülügüñ ʿivaži vardur ve yavuzlıġuñ [13]cezāsı vardur." Ben daḫı bu kitābı düzdüm, ʿadl muḳābelesi bābında tā yādigār [14]ola ki dünyānuñ ḳarārı yoḳdur, daḫı anuñ esbābı pāy-dār degüldür. Şöyle ki eydürüz:

Şiʿr:

فاعلمْ بِانك ماقدمتَ من عمل يُحصى
و ان الذى خلفتْ من عمل مورثٌ [2]

[16]"Ḥaḳ Taʿālā'nuñ ḳatunda eylükdür bilesin ṣayılan ol ki sen anı ḳoduñ [17]ol mevrūṯdür." Pes ʿāḳiller, ʿālimler dünyādan ḥikmet ürindilediler. Daḫı **[12a]**

1 Her bir iyilik için bir mükâfat, her bir [kötülük] için bir ceza vardır.
2 Senin sunduğun geçerli amellerin, geride bıraktığın miras olduğunu bil.

dostları ʻilmi-le yār ėdindiler ve düşmenleri ḳahr ėtdiler ʻilm-ile. Ve ḫaṣma ḥüccet ile ve delīl ile [2]cevāb vėrdiler.

Beyt: کر چرخ فلك خصمِ تو باشَد تو بَحُجة
باچرخِ بُکوشی بَهَمَهال بَر آیی[1]

[3]Yaʻnī "Cemīʻ-i ḥālde çarḫuñ üzerine olasın. Çarḫ-ı felek saña [4]düşmen olursa sen ḥüccetle dürişesin. Daḫı ʻālimler dünyādan bilmeklik ve añlamaḳlıġı [5]begendiler." Şöyle ki dėmişler:

Şiʻr: خیرُ الجَلیس فی الزمان کتابٌ
و شرُّه الربابُ والشرابُ[2]

[6]Yaʻnī "Muṣāḥiblerüñ eyüsi cemīʻ-i zamānda kitābdur." Zīrā müṭālaʻa ėtmeg-ile [7]ḫayr ve şer maʻlūm olur. Maḳṣūd dünyāda daḫı oldur. "Ve senüñ muṣāḥiblerüñ şarāb [8]ve rebābdur ve daḫı bunlaruñ emṣāli." Zīrā şarāb cemīʻ-i günāhlaruñ anasıdur ve bāḳī [9]şeyṭān taṣnīfidür. Ve daḫı Tañrınuñ ḳullıġından ve ẕikrinden ḳor. Ve daḫı ʻāḳiller [10]bu ḥikmet sözlerini ḳalʻalar ḳapusında yazdılar ve daḫı ṭaşlarda yazdılar. [11]Şöyle ki, Ḳīrvān ḳapularında vardur, Heremān ḳalʻasında vardur, daḫı Semerḳand'uñ nişānlarında var, ve Ervend'üñ suları çıḳduġı yėrde vardur bu nesneden. Bunlaruñ maḳṣūdları oldur ki adları dünyā ʻimāret olduġınca bāḳī ḳala. Pes biz daḫı bu kitābda, her ne kim [14]görüp bulmış-ıduḳ kitāblar içinde, ėşitmiş-idük seyyāḥlardan, ẕikr ėtdük.

Ammā cemʻ [15]olan bu kitābda baʻżısı oldur kim aña delīl gerekmez ẓāhir olduġı-çün. Şöyle [16]ki gökler gibi, Ay ve Güneş gibi. Zīrā ki ʻacāyiblerden olur, bunuñ gibi sözlere delīl [17]gerekmez. Bunuñ gibi sözler içün "**ẓā**" ḥarfini nişān ḳomış, yaʻnī ẓāhir olduġına delālet **[12b]** ėde.

Ve baʻżısı oldur ki aña delīl ḥācetdür, daḫı çoḳ zamān aña dürişmek gerek, [2]tā ki ol ḥāṣıl ola. Şöyle ki Rūm ṭılısmları gibi ve Endülüs ṭılısmları gibi. [3]Bunuñ gibi ṭılısmlar ḳażiyyesi-çün "**ʻayn**" ḥarfini nişān ḳomış, ḥusūlı baʻīd olduġına [4]delālet ėde.

Ve baʻżı oldur ki Ḳur'ān'da veyā ḥadīṯde gelmişdür, yāḫūd maḥsūsdür. [5]Bunuñ bigi-çün "**ṣad**" ḥarfini nişān ḳomış, yaʻnī ṣıdḳına delālet ėder. Baʻżısı daḫı [6]laṭīfelerdendür ki anuñ ẕikri kitāblarda meşhūrdur. Anıñ-içun "**ḥa**" ḥarfini nişān ḳomış, [7]yaʻnī maʻrūf idigine delālet ėde. Ve baʻżısı ol ʻacāyiblerdendür ki

1 Eğer felek sana düşman ise sen delillerinle mücadele edersen, felek üzerine her zaman galip gelirsin.
2 Şu zamanda arkadaşın en hayırlısı kitap, şerlisi ise çalgı ve şaraptır.

ėşitmişüz cihān [8]gezenlerden. Aña bir delīl ẓāhir görmedüm ve daḫı aña yalandur dėmezin. Anuñ gibi [9]çün "**lafẓ-ı şemme**" nişān ḳomış. Ammā bu nişān ḥarflerin, maḥallinde bulmaduḳ. [10]Anuñ-çün biz daḫı bu tercümede getürmedük. Līkin bu ḥarflerin vücūdında fāyda yoḳ, [11]nitekim 'ademinde mażarrat yoḳ.

Ammā ol 'acāyiblere i'tiḳād ėtmek gerek. Zīrā ki aña inkār [12]ėtmek eyü degüldür. Eger bir kimse Rūm'uñ ve Endülüs'üñ ve Ḳandihār'uñ ve Mūlitān'uñ 'acāyiblerinden ḫaber vėrse, daḫı aña delīl isteseñ ol kişiden, cemī'-i 'ömrinde aña delīl [14]bulmaya. Ve daḫı kişi ola kim bir şehrde ṭoġmış, 'ömrin anda gėçürmiş ola. Daḫı ol [15]şehrde niçe 'acāyibler ola ki anı görmemiş ola. Mü'ellif-i kitāb eydür: "Bir gün kendü [16]zamānumda İṣfahān'da-y-ıdum. Bir kişi bir gün baña ṣordı ki: Ervend'üñ ṭaġı üstindeki ṭaşda niçe saṭır yazu vardur, dėdi ki 'Nübişte-i ḫaryān' dėrler sen anı **[13a]** görmemişin? Ben eyitdüm ki, görmemişem. Ol kişi bir ma'rūf kitāb çıḳardı. Ol [2]kitābda bunuñ ṣıfatını dėmiş, 'aceb şerḥ eylemiş. Bu nesne benüm göñlümde-y-idi, dāyim [3]görmek isterdüm. Çünki Hemedān'a geldüm. Vardum anı gördüm ki gördügüm ėşitdügümden [4]'acayibraġ-ıdı. Ben andan şöyle añladum kim ol bir ḥakīm işidür ki bir ulu pādişāhuñ zamānında düzmiş. Ben daḫı ol ḳażiyyeyi ṭaşlar faṣlınuñ ẕikrinde getürdüm. Pes [6]çünki kişi kendü şehrinüñ 'acāyiblerinden ḫaber-dār olmasa, ayruḳ yėrdeki 'acāyiblerden [7]ḫaber-dār olmasa 'aceb degül.

Maḳṣūd oldur ki inkār ėtmek eyü degüldür. Daḫı böyle [8]degüldür ki her nesneyi ki bir kişi görmemiş ola. Ve biz daḫı bu kitābda 'acāyiblerden yazduḳ. [9]Tā her Müsülmān ki bunı oḳıya, Tañrı Ta'ālā'nuñ ṣun'ında fikir ėde. Şöyle ki peyġāmber [10]buyurmışdur: [1]"تفكرُ ساعة خيرٌ من عبادة ستين سنةٍ" Daḫı ben oḳıyanlardan [11]ümīd dutaram ki ḫayır du'ā-y-ıla mükāfāt ėdeler.

[9.] ḤİKĀYET

Bir kişi bir gün [12]Ḥasan-ı Baṣrī'ye eyitdi ki: "Sen Ḥaccāc bin Yūsuf'ı niçün görmezsin ki ol 'atā-[13]baḫşiş pādişāhdur." Eyitdi ki: "Baḫşişi ne miḳdārdadur?" Eyitdi: "Bir gün eve gėtmişdi, [14]yüz dāne incü aldı ki her bir dānesi bir miṣḳāl idi, kemān-gūreye ḳoyup ḳuşa [15]atdı, anun ḳatında māluñ i'tibārı yoḳdur." Ḥasan-ı Baṣrī eydür: "Ol müsrif kişi-y-imiş, [16]yüz dāne cemādı atmış, yüz cānavaruñ cānını teninden ayırmış, bunuñ ile ne faḫr ėtmek [17]gerek! Ben bugün

1 "Bir saatlik tefekkür, altmış senelik ibadetten hayırlıdır." [4b'de de bulunan bu hadiste الف سنه yazıldıktan sonra müstensih tarafından الف kelimesi silinmiştir.] Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Hadis Nr. 1004.

meclisimde iki yüzden artuḳ kelici söyledüm. Ḥikmetden vaʿẓ ėtdüm **[13b]** ki niçe çaḳ olmış ve uyumış göñüllere. Ve uyumış gözler diri oldılar, uyandılar. [2]Ben ol ḥikmet sözlerin ol cemād-ı cevherlere muḳābil ėtmezem. Daḫı niʿmetlerini [3]Ḥaḳ Taʿālā'nuñ maḫlūḳātı üzerinde, Ḥaccāc niʿmetlerinden artuḳ bilürem."

Çün [4]bu miḳdār söz bu bābda tamām oldı. Bundan ṣoñra kitābın düzenin beyān [5]ėdelüm. Dürre-i ʿarş ile başlayalum, tā ki dürre-i ʿarş ile ḫatim ėdelüm. Eger bir kişi Cām-ı [6]gītī-nümāy'dan ḫaber ṣorsa; ol, bu kitābdur. Zīrā ki her nesne ki gītīde [7]vardur, yaʿnī cihānda, bu kitāb anı bildürür. Bu kitabuñ tertībi belki **on** [8]**rükün** üzeredür.

Rüknü evvel: Göklerdeki ʿacāyiblerdedür, şöyle ki ferişte ṣıfatı [9]gibi... daḫı revḥānīler ẓikri gibi... Daḫı iki ḳuṭbuñ ki birisi cenūbīdür ve birisi şimālīdür. [10]Eflāküñ ve Güneş'üñ ʿacāyibindedür. Daḫı Ay'uñ ve seyrėden yılduzlaruñ ve seyr [11]ėtmeyen yılduzlaruñ ʿacāyibindedür.

Rüknü'ṣ-ṣānī: Od ʿacāyiblerindedür. Daḫı şol [12]nesne kim yėr ile gök arasında ḳopar yėllerden. -Mecūsī ve āteş-perestüñ göñlindedür- Daḫı ṣāʿiḳa ve şühüb ve raʿd ve berḳ ne nesne-y-idügindedür. Daḫı ḳavs-i [14]ḳuzaḥ ne nesne-y-idügindedür. Daḫı ʿacāyib yėllerde ve taḳsīm, yėlde ve anuñ esdügindedür. [15]Daḫı bulutlaruñ ʿacāyibindedür.

Rüknü'ṣ-ṣāliṣ: Yėrüñ, ṣuyuñ, [16]deñizlerüñ ʿacāyibindedür. Ve daḫı deñizlerüñ -bir ʿacāyib tertīb olınmışdur- ki ebced ḥurūfı üzerinedür. Daḫı [17]ırmaḳlaruñ ʿacāyibini ve yėrden çıḳan ṣularuñ ve ḳuyularuñ ve yėrüñ ʿacāyibini ve ʿālemüñ **[14a]** taḳsīmi ve ṭaġlaruñ ʿacāyibi tertīb olındı. Bunlar daḫı ḥurūf-ı ebced üzerine. Daḫı [2]taşlar ʿacāyibindedür ve anuñ üzerinde yazılu ḥikmet sözlerindedür.

Rüknü'r-rābiʿ: [3]Şol meşhūr şehrlerdedür ve mescidlerdedür. Ve bu bāb daḫı mürettebdür [4]ḥurūf-ı ebced üzerine. Şöyle ki elif bābında İlyā ve İskenderiyye gele tā [5]yi'ye degin. Daḫı derelerüñ ve aşaġa gėçen yėrlerüñ ki bu ʿālemde olmışdur [6]meşhūr. Yėr deprendügünüñ ve helāk ėdici yėllerüñ beyānındadur.

Rüknü'l-ḫāmis: [7]Aġaçlarda ve otlardadur. Bu daḫı mürettebdür ḥurūf-ı ebced üzerine. [8]Daḫı bilinmiş bilinmemiş aġaçlaruñ beyānındadur.

Rüknü's-sādis: Ḳazılmış ṣūretlerüñ ṭılısmındadur, ʿacāyibindedür. Ve peyġāmberlerüñ -ʿaleyhimü's-selām- merḳadlerinüñ [10]beyānındadur.

Rüknü's-sābi': Ādemīnüñ 'acāyibinde ve şerefinde ve şeref-i ḫilḳatindedür. Ve 'aḳluñ şerīf olduġınuñ beyānındadur cemī'-i mevcūdāt üzerine. [12]Daḫı cānlaruñ 'acāyibinde ve yėrlerinde ve bedenlerde eşer ėtdügindedür. Ve göñlüñ [13]'acāyibinde ve cānuñ ma'denindedür. Ve ol bėş ḳuvvetüñ -ki aña ḥavāss-i ḫamse dėrler- ve benī ādem'üñ [14]a'żāsınuñ ḫāṣṣiyyetindedür. Ve 'avratlaruñ ve ḫādımlaruñ ṭabi'atlarında. Ve ādemīnüñ [15]ṭabī'atları nice cins üzerinedür. Ve 'Ād ḳavminüñ 'acāyibindedür. Daḫı Türkān'uñ, 'Arrān'uñ [16]ve Ḳıfçaġ'uñ ḳabīlelerinde ve ecnāsındadur. Ādemīnüñ şerīflerinüñ mertebesinde ve peyġāmberlerüñ şerefindedür. Ve nebī-y-ile mütenebbiyenüñ farḳındadur. Ve remmāllerüñ ve müdde'īlerüñ merzindedür. **[14b]** Ve mu'cizātuñ ve kerāmetüñ 'acāyibindedür. Ve kīmiyā ṣan'atında ve ṭıb 'ilmindedür. Ve ġıdālaruñ ṭabi'atınuñ ḫāṣṣalarındadur. Ve mu'ālece fāyide ėtmekdedür. Daḫı Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ [3]ḳażā vü ḳaderindedür. Ve ṭaşlaruñ 'acāyibindedür. Ve daḫı ölümüñ 'acāyibindedür. Ve dünyā 'aybında [4]ve bī-vefālığındadur. Daḫı ba'ṣ nüşūr ya'nī ölüler dirilmekligindedür. Geldük;

[5]**Rüknü'ṣ-ṣāmin:** Cinnīlerüñ ve şeyṭānlaruñ 'acāyibindedür. Ve ġūllaruñ eṣnāfında ve mekānlarındadur ve bunlaruñ leṭāfetinüñ 'acāyibindedür.

Rüknü't-tāsi': [7]Büyük küçicük ḳuşlaruñ 'acāyibindedür ve ḫāṣṣiyyetlerindedür.

Rüknü'l-'āşir: [8]Ḳurunuñ ve deñizüñ cānavarlarınuñ ve daḫı yırtıcı cānavarlaruñ [9]ve ḥaşerātuñ ve ef'ī yılanlaruñ ve aġularuñ ve bundan ġayrisinüñ 'acāyibindedür. [10]Ve her nesne ki bunlaruñ ṣūretinde vardur eflākde, anuñ beyānındadur. Fihrist ya'nī kitābuñ evveli

ER-RÜKNÜ'L-EVVEL FĪ 'ACĀYİBİ'L-ECRĀMİ'L-'ULVİYYE[1]

[12]Ḥaḳ Ta'ālā buyurur ki endīşe idügine bu göklerüñ yaradılmasında bunuñ gibi leṭāfet ile ve yėrlerüñ daḫı döşenmesinde bunuñ gibi ḳalınlıġ-ıla ki Ḥaḳ Ta'ālā, yoġ-iken, [14]bunları var eyledi. Bunlar kendülerde yoġ-iken vücūda geldiler. Bu maḫlūḳāt daḫı [15]dört ḳısımdur: Birisi ḥayvanātdur, biri nāmiyātdur ya'nī arınçlar otlar [16]aġaçlar gibi, birisi cemādātdur ṭaş ve ṭopraḳ gibi, ve dördüncisi bunlardan [17]ġayrisidür eflāk ve yılduzlar ve ṣu ve od ve havā gibi. Ve cümle-i maḫlūḳāt **[15a]** bir i'tibār ile yėne iki ḳısımdur. Yā ervāḥdur ki ġāyet leṭāfetdedür ki ol 'ālem-i [2]'ilvīdedür. Veyā ecsāddur ki laṭīf degüldür, ol 'ālem-i siflīdedür. Ve biz daḫı 'ālem-i 'ilvīden [3]evvel **'Arş:** ṣıfatın söyleyelüm.

---

1 Birinci rükün, gökteki cansız varlıkların acâyiplikleri hakkındadır.

FAṢL

Bil ki Ḥaḳ Ta‘ālā ‘arşı Ḳur’ān içinde [4]yād ėtdi. Ve her nesne-y-ile ki añdı, “‘aẓīm” dėdi. Bir nesneyi Ḥaḳ Ta‘ālā ‘aẓīm dėye, [5]kimse anı vaṣf ėdemez. Meger ki anuñ vaṣfı ḫaberde gelmiş ola. Pes öyle olsa bilmek [6]gerek ki cemī‘-i mevcūdāt, yėrler ve gökler ‘arşuñ ḳatında şol pergār noḳṭası [7]gibidür. Bir ulu dāyirenüñ ortasında daḫı ḳaplayıp-durur bu cemī‘-i ālem.

‘Abdullāh bin [8]‘Abbās’dan daḫı ‘Abdullāh bin Selām’dan rivāyet olındı. Eyitdiler ki: “Evvel nesne - ki [9]Ḥaḳ Ta‘ālā vücūda getürdi- bir aḳ incü-y-idi. Yėdi biñ yıldan ṣoñra bir heybet [10]naẓarın ėtdi, ol incü iki pāre oldı; bir pāresi ṣu olup aḳdı ve bir pāresinden ‘arşı yaratdı. Bundan ṣoñra ol ‘arş daḫı biñ yıl su üzerinde [12]durdı. Niteki Ḥaḳ Ta‘ālā Kelām-ı mecīd’de buyurur ki: [1]﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ [13]Allāhu Ta‘ālā dört firişte yaratdı. Birisi ādem ṣūretinde-y-idi ve birisi arslan [14]ṣūretinde-y-idi ve birisi daḫı kerges ṣūretinde-y-idi, birisi öküz ṣūretinde-[15]y-idi ki bu dördi ‘arşı götürürler-idi, yėdi biñ yıl dizleri üzerinde götürdiler. Andan ṣoñra Ḥaḳ Ta‘ālā’dan ḳuvvet istediler, tā kim ‘arşı çiginlerine [17]götüreler. Ḥaḳ Ta‘ālā ḳuvvet vėrdi, çiginlerine götürdiler. Bundan ṣoñra ol **[15b]** ferişteler faḫr ėtdiler. Dėdiler ki: “Maḫlūḳātuñ a‘ẓamını biz götürmişüz.” Ḥaḳ Ta‘ālā ‘arşı [2]bunlaruñ üstinden gėderdi. Şöyle mu‘allaḳ ḳodı, bunlara gösderdi. Ya‘nī [3]dėdi ki: “Ben ḳādirem sizsüz ‘arşı böyle durġurmaġa.”

Ammā ‘arşı götürenler şöyle [4]ki Ḳur’ān’da gelmişdür, sekiz feriştedür. Nitekim Ḥaḳ Ta‘ālā buyurmışdur: [2]﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾ Ve ‘ulemā dėrler ki, ‘arş nūrlu cevherdür ve ‘aẓīm [6]revḥānī ferişteler anuñ çevresinde ṭavāf ėderler. Niteki Ḥaḳ Ta‘ālā buyurmışdur [7]kim: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ﴾[3] Ve ol ‘arşa naẓar ėderler cemī‘-i mevcūdātı anuñ içinde görürler. Ve her muṭī[10]‘uñ şeklin görseler anuñ-çün ṣalavāt getürürler. Ḳaçan ki bir ‘āṣī görseler, [11]aña istiġfār ėderler. Daḫı ‘arşuñ çoḳ ayaḳları vardur. Kürsīyi Ḥaḳ Ta‘ālā anuñ [12]ayaḳları arasında ḳomışdur.

Kürsī: ‘Arşuñ altında şol deñiz üstinde bir çanaḳ [13]gibi.

Mes’ele: Eger ṣorarlarsa ki: “Ḥaḳ Ta‘ālā’nuñ ‘arşa ḥāceti yoḳdur, niçün [14]yaratdı?”

---

1 “... henüz Arş’ı su üstünde iken...” Hûd, 11/7.

2 “... O gün Rabbinin Arş’ını bunların da üstünde sekiz taşıyıcı taşır.” Hâkka, 69/17.

3 “Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler. O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler:...” Mü’min, 40/7.

Eydürüz ki: "Her ne ki yaratdı, kendü ḥāceti-çün yaratmadı. Şöyle ki yėri yaratdı [15]aña ḥāceti yoġ-ıdı. Gökleri yaratdı aña ḥāceti yoġ-ıdı. Ve daḫı cemī'-i [16]nesnenüñ 'adedini veznini bilür ve miḳdārını bilür. Ma'a-hāẕā ki terāzū düzmişdür dīvān-ı a'māl dartmaġ-içundur. Nitekim Ḥaḳ Ta'ālā buyurmışdur: **[16a]** [1]﴿فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ Pes bunları düzdi ki [2]cemī'isi ḳullara ḥüccet içündür, bizüm ḥācetümüz-çündür." 'Arşuñ ṣıfatı beyānında bunda bu ḳadar söz kifāyet ėder.

Mes'ele: Eger ṣorarlarsa ki: [4]"Levḥi ḳâlemi yaratdı, ne ḥikmetdür ki bunları añdı her yėrde?"

Cevāb: Eydürüz [5]ki: "Bunlaruñ 'aẓametinden ötürü añdı. Şöyle ki Ka'bü'l-Aḫbār rivāyet [6]ėder ki ḳâlemüñ uzunlıġı on iki biñ yıllıḳ yoldur. Daḫı bir levḥ [7]yaratdı ki anuñ uzunlıġı yigirmi dört biñ yıllıḳ yoldur. [8]Ol daḫı aña lāyıḳ, tā ki ḳâlem anuñ üzerinde yazmaġ-ıçun ki aña [9]"levḥü'l-maḥfūẓ" dėrler. Bundan ṣoñra Ḥaḳ Ta'ālā ḳâleme emir eyledi ki: Yazġıl levḥde "لا اله الا انا، من لم يرضِ بِقضائ ، ولم يشكرْ لِنَعْمائ ، ولم يصبِرْ على بلائ ، فاليَطلبْ ربّا سِوائ"[11] ya'nī[2] dėmek olur ki "Benden artuḳ Tañrı yoḳdur. Her kimse ki rāżī [12]olmasa benüm ḥükmüme, daḫı şükür ėtmese benüm ni'metlerüme, daḫı ṣabr [13]ėtmese benüm belālaruma, benden ġayri bir Tañrı istesün." Bu miḳdār [14]kelām, ḳâlem ve levḥ ḥaḳḳında kifāyet ėder. Ammā ḳâlem levḥde, [3]﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا﴾ lafẓ-ı şerīfini on iki biñ yılda yazdı.

Mes'ele: Eger ṣorarlarsa ki: [15]"Bu miḳdār kelāmı niçün on iki biñ yılda yazdı?"

Cevāb: Eydürüz [16]ki: "Bu bir kelām-ı heybetdür ve ḫiṭāb-ı fikretdür ve nidā-yı ḥayretdür [17]ṭarīḳ-i ḫavf u 'āḳıbetdür. Çünki bu kelāmı ėşitdi vālih ü ḥayrān **[16b]** oldı, n'ėdecegini bilmedi. Her bir ḥarfi niçe niçe yılda yazdı. Bir noḳṭayı ki [2]ḳor-ıdı, ol noḳṭadan bir noḳṭaya varınca niçe niçe yıl gėçerdi. Zīrā ki kend'özinde iki dürlü ḥarfi vardı ki, "Yaza-bilem mi, yazamayam mı?" dėr-idi. Yazmazsında [4]kendü nefsinden ḳorḫardı. Yazar-ısa, cemī'-i maḫlūḳātuñ aḥvālinden [5]ḳorḫar-ıdı ki bunlar Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ḥükmine rāżī olalar mı

---

1 "... Kimlerin sevabı ağır basarsa onlar kurtuluşa erenlerdir." A'râf, 7/8.

2 Ancak ben İlahım. Benim hükmüme rıza göstermeyen, nimetlerime şükretmeyen ve yaptığım sınavda sabır göstermeyen kişi benden başka ilah arasın. [Hadis kitabında şu şekildedir: من لم يرض بقضائى و قدرى فاليلتمس ربا غيرى "Benim kaza ve kaderime rıza göstermeyen, benden başka ilah arasın" Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, I, s. 377.]

3 "... Benden başka hiçbir ilah yoktur..." Nahl, 16/2, Tâ-hâ, 20/14, Enbiyâ, 21/25. ["Hiçbir şey ilah değildir. Ancak ben ilahım." şeklinde anlam verilerek lâ harfine "*değil*" anlamı yüklenmelidir.]

yā [6]olmayalar mı, veyāḫūd şākir olurlar mı ya olmayalar mı, yāḫūd belāya [7]ṣabr ėdeler mi yā ėtmeyeler mi? Bu sebebden böyle gėç yazdı." Daḫı bil [8]ki Ḥaḳ Ta'ālā cemī'-i nesneyi bilür Daḫı maḫlūḳātuñ evvelden āḫire aḥvālin [9]ne olıcaḳdur, neye ėrişicekdür levḥde yazdı, daḫı levḥi

İsrāfīl'e [10]ışmarladı. Daḫı anda yazılmışdı ki, ibtidā-yı 'ālemden tā intihā-yı 'āleme degin, [11]niçe ḳaṭre yaġmur yaġısardur. Ve ol yaġmurdan ne ḳadar ot ve aġaç [12]bitiserdür. Ve daḫı her aġaçda ne ḳadar yapraḳ bitiserdür. Ve daḫı her nesne [13]dünyāda yaradılur. İsrāfīl anı levḥe 'arż eyler. Görür ki hīçbir nesne [14]artuḳ eksük degüldür. Daḫı ḥadīṯde gelmişdür. Evvel, firişte -ki Ādem'e [15]secde ėtdi- İsrāfīl-idi. Anuñ-çün Ḥaḳ Ta'ālā levḥü'l-maḥfūẓı anuñ altında [16]aṣdı ki dāyim anuñ naẓarı andan eksük olmaya. İsrāfīl 'arş altında [17]durmışdur, aña naẓar ėder. Daḫı ṣūrı aġzında dutmışdur ki levḥde, **[17a]** ki va'de her ḳaçan tamām ola, ol ṣūrı ura. Ol ṣūr dėdükleri, bir [2]borıya beñzer nesnedür ki anuñ içindedür cemī'-i sa'īdlerüñ ve şaḳīlerüñ cānları [3]tā ḳıyāmete degin. Anuñ içinde cem' olurlar ve ḳıyāmet olıcaḳ ol ṣūr çalınur. [4]Daḫı ḳamu cānlar andan ṭaşra geliserdür. Ve her birisi kendü bedenlü bedenine [5]varısar. Bu kelām ehl-i sünnet cemā'at meẕhebidür ve hem böyle bilmek [6]gerek. Zīra Ḳur'ān'da ve ḥadīṯde böyle ma'lūm oldı. Bu arada bundan ġayri [7]söz söylemek bāṭıldur. Zīrā biz anı görmedük ve Ḳur'ān da ve ḥadīṯ de bize ḫaber [8]vėrmedi.

Daḫı İsrāfīl'e ṣāḥibü'ṣ-ṣūr dėrler ve münādi'l-emvāt dėrler. [9]Zīrā ḳıyāmetde ölüleri ol oḳısardur ve dėyiserdür ki: "İy çürümişler, duruñuz [10]ki vaḳt tamām oldı." Daḫı cemī'isi durısarlar. Ve daḫı aña 'abdü'l-ḫāliḳ dėrler [11]ve göklerde ebü'l-menāfiḥ dėrler. Şol cemā'at ki kendüleri ḥükemā cümlesinden ṣayarlar, bu ma'nīleri ḳabūl eylemezler. Ve ḳıyās-ı 'aḳlī ėderler. Eydürler ki: [13]"Cemī'-i cānlar bu ṣūra nice ṣıġar?" dėrler ve ḳıyāmet günine inanmazlar. Şöyle bilmek gerek. [14]Ḥükemānuñ bu sözleri baṭıldur. Biz inanuruz her nesneyi ki ḫaber vėrdi [15]daḫı enbiyā ve rüsul ḫaber vėrdiler.

Ṣıfat-ı Cebrā'īl 'aleyhi's-selām: Ammā Cebrā'īl-i Emīn [16]ki aña vāli'l-enbiyā dėrler. Zīrā ki peyġāmberlere vaḥyi bu getürdi. Bunlaruñ [17]düşmenlerini bu ḳahr ėderdi. Daḫı aña rūḥu'l-ḳudüs dėrler; anun-çün her yėrde **[17b]** ki anuñ ḳoḫusı ėrişse, ḥayāt ve dirlik bulur. Daḫı anuñ yėri Sidretü'l-müntehā'dur. [2]Sidre, bir aġaçdur ki anuñ 'aẓametini kimse bilmez Allāh'dan ġayri. Peyġāmber 'aleyhi's-selām [3]eyitdi ki: "Ol aġacı ben gördüm. Her bir yapraġı şol ḳadardur ki dünyāyı örter. Daḫı uçmaḳlaruñ her bir köşkinüñ içinde anuñ

bir buṭağı [5]vardur." Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām ḳarındaşları ḳuyuya bıraḳdı, ol vaḳt [6]Cebrā'īl Sidre'de-y-idi. Ḥaḳ Ta'ālā dėdi ki: "Érişgil benüm ḳuluma!" Yūsuf peyġāmber [7]'aleyhi's-selām henüz ḳuyunuñ yarısına ėrişememişdi ki Cebrā'īl ėrdi, [8]dutdı. Sidre'den yėre degin üç yüz biñ yıllıḳ yoldur. Ḥaḳ Ta'ālā gör ne miḳdār [9]ḳuvvet vėrmiş aña ki, şunun gibi 'aẓametlü ıraḳ yolı şu miḳdār zamānda geldi [10]ki, Yūsuf ḳuyunuñ aġzından ortasına gelinceye dek zamānda ėrişdi, dutdı! [11]Daḫı anuñ şānında eyitmişlerdür kim, bir ḳanadı maşrıḳda ve bir ḳanadı maġribdedür. Çünki [12]Ḥaḳ Ta'ālā ḳavm-i Lūṭ'a ḫışm ėtdi. Cebrā'īl'i vėribidi. Ḳavm-i Lūṭ'ı ki şehrüñ altından [13]götürdi gök yüzine çıḳardı tā şuña degin ki bunlaruñ ḫurūs āvāzını [14]feriştehler ėşitdiler. Ve daḫı ol şehrleri başı aşaġa döndürdi ve daḫı ardınca [15]ṭaş yaġdurdı.

Ṣıfat-ı Mīkā'īl 'aleyhi's-selām: Mīkā'īl bir ulu firişte dür mübārek. [16]Zīrā ki Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ raḥmetin indüricidür, raḥmetsüz indügi yoḳdur. Daḫı aña [17]ḳāsımü'l-erzāḳ dėrler, zīrā müvekkeldür ḳullaruñ rızḳına. Daḫı aña vezzānü'l-ḳısme **[18a]** dėrler. Zīrā deñizlerüñ ṣularını ve yaġmurlaruñ ḳatrelerini vezin ėdüp ṭartar. [2]Göklerde ebü'l-ġanāyim dėrler ve 'abdü'r-rezzāḳ dėrler. Ve yėrde aña Mīkā'īl dėrler. [3]Cühūdlar bir gün peyġāmberden ṣordılar ki: "Senüñ ṣāḥibüñ kimdür?" Dėdi kim: [4]"Cebrā'īl'dür." Eyitdiler: "Senüñ ṣāḥibüñ Mīkā'īl ola-y-ıdı saña īmān getürür idük. [5]Zīrā Cebrā'īl'den bize dāyim yavuzlıḳ ėrişür ve Mīkā'īl'den bize yavuzlıḳ [6]ėrişmez."

Ḥaḳ Ta'ālā āyet vėribidi kim: [1]﴿مَن كَانَ عَدُوّاً لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللهِ﴾ Eyitdi ki: "Cebrā'īl'i siz niçün düşmen dutarsız? Her ne ki eydür [8]benüm buyruġum ile eydür." Ve Mīkā'īl daḫı her ne ki ėder, benüm buyruġum ile ėder.

[9]**Ṣıfat-ı 'Azrā'īl 'aleyhi's-selām:** Ammā melekü'l-mevt bir 'aẓīm firişte dür ki Ḥaḳ Ta'ālā emriyle cānları [10]ḳabż ėder. Nitekim Ḥaḳ Ta'ālā buyurmışdur: [2]﴿قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾

Daḫı aña hādimü'l-leẓẓāt dėrler ve muḫarribü'd-dūr ve'l-ḳuṣūr [12]dėrler. Adı anuñ 'Azrā'īl'dür, künyesi ebü'l-beḳā ve ebū yaḥyā ve 'abdü'l-ḳahhār ve 'āmirü'[13]l-ḳubūr ve melekü'l-mevtdür. Hīçbir pādişāha ḥürmet ėtmez ve hīçbir oġlancuġa [14]şefā'at ėtmez. Her ne yėre varsa cān almayınca dönmez.

---

1 "Her kim Cebrail'e düşman ise, bilsin ki o, Allah'ın izni ile ... senin kalbine indirmiştir." Bakara, 2/97.

2 "De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz." Secde, 32/11.

[10.] ḤİKĀYET

Eydürler [15]ki, Süleymān peyġāmbere -ʿaleyhi's-selām- her gün Melekü'l-mevt gelürdi. Başınuñ üstinde [16]ṭururdı ḳuşluḳ olıncaya degin, andan ṣoñra gėderdi. Süleymān'uñ ḳatına bir kişi [17]gelmiş-idi ki ol dāyim gelürdi. Bir gün melekü'l-mevt ol kişinüñ yüzine naẓar ėtdi. Ol **[18b]** kişi ġāyet ḳorḫdı, Süleymān'a eyitdi: "Ben bu ferişteden ḳorḫdum, yėle ḥüküm [2]eylegil tā ki beni Hindūstān'a ilede ki bunı görmez olam." Süleymān buyurdı [3]ki bunı Hindūstān'a iletdiler, bir aġacuñ dibine ḳodı.

Bir gün yėne [4]Süleymān'a melekü'l-mevt geldi, ṣordı, eydür: "İy ʿAzrā'īl, benüm bir refīḳüm [5]var-ıdı, senden ḳorḫdı. Baña eyitdi ki yėle eyit kim beni Hindūstān'a iletsün. Ben yėle [6]eyitdüm kim anı Hindūstān'a iletdi. İmdi benüm yoldaşlarumı niçün ḳorḫudduñ?" [7]ʿAzrā'īl eydür: "Yā nebiyya'llāh, Ḥaḳ Taʿālā ol gün baña eyitdi ki: "Ol kişinüñ cānını [8]Hindūstān'da fülān aġaç dibinde alġıl!" İmdi ben anı gördüm kim Iṣṭaḫar vilāyetinde [9]senüñ ḳatuñda otururken. Ben dėdüm ki: 'Nice rūzigār gerek ki bu Hindūstān'a vara?' Bugün [10]gördüm kim ben anı ol aġacun dibinde oturmış. İşbu sāʿat anuñ cānını ḳabż eyledüm."

[11]Maḳṣūd oldur kim melekü'l-mevt bir ʿaẓīm firiştedür. Ḳamuya cān firāḳını dadurur [12]ve cemīʿ-i ḫalḳuñ cānını alur. Ḥaḳ Taʿālā aña bir ḳuvvet vėrmişdür kim yėrdekilerüñ ve göktekilerüñ [13]cānını ḳabż ėder. Ḳamu ʿālem öñinde bir ṭabaḳ gibidür. Eli cemīʿ-i ʿāleme erişür, senüñ elüñ [14]gökdekine ėrişdüginden daḫı yaḳın.

el-Ḫaber: Ḫaberde gelmişdür ki melekü'l-mevt ṭurmışdur. [15]Öñinde bir aġaç vardur ki cemīʿ-i maḫlūḳātuñ saġışı deñlü anuñ yapraġı vardur. Her [16]yapraḳda bir kişinüñ adı yazıludur. Her kimsenüñ ki vaʿdesi ėrişmiş olsa, ol aġaçda [17]anuñ yapraġı ṣararur. Melekü'l-mevtüñ elinde bir ḥarbesi vardur, anuñla ṣararan yapraġı **[19a]** urur, düşürür. Ol yapraḳ düşdügi gibi ol kişi daḫı -adı ol yaprakda yazıludur- ölür. İmdi bu söze zındīḳlar īmān getürmezler. Zīrā ki Ḳur'ān ile ḥadīṯ ile ʿamel [3]ėtmezler. Biz ki ehl-i sünnet ve cemāʿatüz. İʿtiḳādumuz Ḳur'ān'a ve ḥadīṯedür, ʿamel bunuñ ile [4]ėderüz. Ve daḫı bil ki

Ṣıfat-ı melā'ike: Revḥānīlerüñ saġışını Tañrı'dan artuḳ kimesne [5]bilmez. Niteki Ḥaḳ Taʿālā buyurmışdur: [1]﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ Ammā şol nesne ki

1 "Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir..." Müddessir, 74/31.

ḫaberde [6]gelmişdür, anuñ üzerine biz daḫı bir bāb ẕikr ėdelüm revḥānīlerüñ ṣıfatında. İmdi bu bāb [7]daḫı iki mertebe üzerinedür. Evvel mertebe kitābdan ve aḫbārdandur. İkinci mertebe ḥükemā sözlerindendür tā ki ikisini daḫı bilmiş olasın. Ve daḫı bilesin ki yėri deñizleri [9]ve ṭaġları ve havāyı sükkānsuz yaratmadı ki suda baḥrīler var, ṭaġlarda yırtıcılar, [10]ve ṣaḥrālarda dürlü dürlü cānavarlar, havāda ḳuşlar vardur. İmdi gökler bu leṭāfet ile [11]niçün sükkānı, ehli olmaya? Ḫālī ola? İmdi bu nesne ʻaḳıldan ıraḳdur: "Göklerüñ ehli olmaya!"

[12]**Fī ẕikri'r-revḥāniyyīn**[1]**:** Bil ki melā'ike bir niçe cinsdür. Baʻżısı oldur ki gökleri [13]ṣaḳlar ḳuvveti-le. Daḫı şevketi-le andan od ile şeyṭānı atarlar göge varıcaḳ. Ve baʻżısı [14]daḫı ʻaẕāb firiştesidür. Ve baʻżısı daḫı raḥmet firiştesidür. Ve her birinüñ bir derecesi [15]ve bir maḳāmı vardur. Şöyle ki Cebrā'īl maḳāmı Sidretü'l-müntehādur ve İsrāfīl'üñ maḳāmı ʻarş [16]altındadur. Cebrā'īl kendü maḳāmından ḳaçan ki İsrāfīl maḳāmına naẓar ėtse, şunuñ bigi baḳar ki [17]bir ıraḳ yėrden yılduzlara baḫduḫları gibi.

el-Ḫaber: Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurur ki: "Bir gün **[19b]** ki Cebrā'īl ʻaleyhi's-selām ḳatumda ḥāżır-ıdı, nā-gāh ḳatumda ṭururken ḳorḫdı. [2]Şol ḳadar ḳorḫdı ki ḳorḫusından küçücek oldı. Ve daḫı şol ḳadar büzüldi ki [3]bir mercimek deñlü oldı. Ben ṣordum ki: "Saña n'oldı?" Dėdi ki: "İsrāfīl'i gördüm [4]ki aşaġa indi, ʻaẓametinden ḳorḫdum." Ve bir daḫı ḥadīṣde gelmişdür ki: "İsrāfīl [5]ʻarş altında ṭurmışdur, bir tāc başında ki ol tācuñ biñ rükni vardur. [6]Her rükninde bir mināre vardur. Ve her bir minārede bir firişte vardur. Anuñ ʻaẓametini Ḥaḳ Taʻālā bilür."

el-Ḫaber: Bir ḫaberde daḫı gelmişdür ki: "Ḥaḳ Taʻālā bir firişte yaratmışdur kim yarısı ḳardandur ve yarısı oddandur ve tesbīḥ ėder. [9]Ve tesbīḥ budur: [2]"سبحان المُؤلِف بين النار و الثَلج" yaʻnī "Pākdür ol [10]Tañrı ki cemʻ ėdicidür od ile ḳarı." Ve bir ḫaberde daḫı gelmişdür: "Firdevs [11]uçmaġında ḳız oġlanlar vardur ki boylarınuñ yarısı ḳızıl gülden ve yarısı aḳ [12]gülden yaradılmışdur. Anlar peyġāmberler içündür. Daḫı şol cumʻa namāzın ḳılanlar-[13]çündür. Bunlar Firdevs içindedür. Firdevs ʻarş altındadur." Peyġāmber ʻaleyhi's-selām [14]eyitmişdür

---

1 Ruhani varlık olan melekler hakkındaki bölüm.

2 Ateş ve kar unsurunu bir arada barındıran Allâh'ı tesbih ederim. (ان الله ملكا نصف من نور و نصفه من ثلج metni, sonra سبحانك يا مؤلف الثلج إلى النور ولا يطفىء النور برد الثلج ولا برد الثلج حر النور، ألف بين قلوب عبادك المؤمنين metni ile açıklanır. Suyûtî, *el-Habâik*, s. 134.) Açıklama kısımlarında نور ve نار kelimeleri birbirleri yerine kullanılır. Metinler sırasıyla mealen şöyledir: Allâh'ın, yarısı nur yarısı kar olan melekleri vardır. Kar ile nuru bütünleştiren Allâh'ı tesbih ederim. Nur karın soğukluğunu gidermez, kar da ateşin hararetini soğutmaz. Allâh, mümin kullarının kalplerini birleştir.]

ki: “İẓā se’eltümu’llāhe fe’s’elūhü’l-firdevse”[1] ya‘nī “Ḳaçan ki Tañrı’dan dileyesiz, [15]Firdevs’i dileñüz.” Bu miḳdār ki söyledük ehl-i ḥadīṯ meẕhebi üzerine iḫtiṣār [16]ṭarīḳıyla. Ve bundan ṣoñra ḥükemā sözlerin söyleyelüm melā’ike şānında. Ve daḫı [17]bunlaruñ yėrlerin ẕikr ėdelüm, tā bī-ḫaber olmayasın.

FAṢL

Bil ki ehl-i İslām **[20a]** şunuñ üzerinedür ki, dördünci gökdedür ve Firdevs ‘arş altındadur. Ve ḥükemā [2]bunuñ üzerinedür ki Ḳuṭb-ı cenūbī ve Ḳuṭb-ı şimālī, melā’ike yėrleridür. Bir kişi ki maşrıḳdan [3]yaña yüzin eylese, ṣaġ yanından yañaġı gögüñ ortasında bir ma‘lūm yėr var, aña [4]Ḳuṭb-ı cenūbī dėrler. Ve ṣol yañaġısında daḫı bir ma‘lūm yėr var, aña Ḳuṭb-ı şimālī dėrler. [5]İmdi ḥükemā mezhebinde feriştelerüñ ṭarīḳleri bu iki ḳuṭubdur. Bunlara ervāḥ-ı revḥānīler [6]dėrler. Ya‘nī ba‘ż-ı ḳavm Ḳuṭb-ı şimāli görürler ve [7]Ḳuṭb-ı cenūbi görmezler, ve ba‘ż-ı ḳavm Ḳuṭb-ı cenūbi görürler Ḳuṭb-ı şimāli görmezler, ve ba‘ż-ı ḳavm ikisini daḫı görürler. [8]Murād ol ḳuṭublardan bu yėrde noḳṭalar degüldür. Belki ol iki ‘ālemdür ki aña Dārü’l-cinān dėrler. Ammā dehrīler aña Dārü’l-ḫuld, Firdevs dėrler.

Ḫāṣṣiyyetü’l-ḳuṭub[2]: Pes imdi [10]biz bu iki ḳuṭbuñ ḫāṣṣiyyetin dėyelüm. Daḫı sākin olanlaruñ aḥvālin dėyelüm ḥakīmler [11]sözi üzerine.

Eydürler ki: “Her ḥayvānuñ ki ṭoġurması düşvār olsa, ṭoġırımasa [12]daḫı Ḳuṭb-ı cenūbiye baḫsa yā Süheyl yılduzına baḫsa ki ol Ḳuṭb-ı cenūbda [13]degzinür, fi’l-ḥāl zaḥmetsüz ṭoġura.” Daḫı eydürler ki: “Her deve ki Süheyl yılduzına [14]baḫsa fi’l-ḥāl ölür.”

Ammā Ḳuṭb-ı şimālde yėdi yılduz vardur, anuñ yöresinde [15]degzinür, aña Dübbü’l-aṣġar dėrler. Her kişinüñ ki gözi aġrısa, yā uyuz olsa, [16]daḫı ol yıldızlara baḫsa, anuñ ‘illeti zāyil ola gėde.

Bābil kitābında oḫıdum. [17]Her kimsenüñ ki gözinde zaḥmeti olsa daḫı Güneş batduġından iki sā‘at gėçse **[20b]** daḫı ol kişi Ḳuṭb-ı şimāliye ḳarşu berāber ṭursa, bir gümiş mīli ṣāfī gül ṣuyına batursa, daḫı gözine çekse, daḫı eyitse ki: [3]“يا اهل القطب الشمال سَلُوا الله عافيتى” dėse [3]daḫı Ḳuṭb-ı şimālīye baḫsa, yekşenbih gėcesinden yekşenbih gėcesine degin gözi aġrısı gėde.

---

1 “Allâh’tan istediğiniz zaman Firdevs’i isteyiniz.” *Buhârî*, Cihâd ve Siyer, 4.

2 Kutbun özellikleri.

3 Ey şimal kutbu halkı, Allâh’tan âfiyetimi isteyiniz!

[4]Daḫı *Ṣuverü'l-Felekī* kitābında getürmişlerdür ki: Eger bir kimesnede yereḳān olsa, daḫı Ḳuṭb-ı [5]şimālīye naẓar ėtse ve ṣaġ elini cigeri üstine ḳosa ve ṣol elini Ḳuṭb-i şimāliden yaña [6]uzatsa, daḫı eyitse ki: "İy Tañrı'nuñ nūrı, benüm cigerüme Tañrı'dan şifā dilegil." [7]Āẕīne gėcesinden āẕīne gėcesine degin böyle ėtse, anuñ yereḳānı zāyil olur gėder. [8]Ve cigeri anuñ i'tidāl ḥaddine gele.

Daḫı ben *Ṭabāyi'* kitābında oḳıdum. Eyitmiş ki: "Ḳaçan [9]arslan ya bebür ya pars ḫasta olsa, Ḳuṭb-ı şimālīye baḫarlar. Ol sebebden şifā bulurlar."

[10]Bu sözler şuña beñzer ki peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı kim: "النظرُ الى السماء عبادةٌ، والنظر الى الكعبة عبادة، والنظرُ فى الماء الجارِ او الخَضْرةِ عبادة ، و يزيد النور فى البصر" [1]ya'nī "Göge baḫmaḫ ve Ka'be'ye baḫmaḫ 'ibādetdür [13]ve ṣuya ve yeşile baḫmaḫ 'ibādetdür. Ve daḫı göz nūrın arturur."

[11.] ḤİKĀYET

[14]Müteḳaddimlerüñ kitābında gördüm ki: "Ḳaçan arslan yüklü olsa, ṭoġurıcaḳ üç günde [15]ṭoġurur. Daḫı bī-ḫod olur, kendüden gėder, hīç nesne yėmez tā şuña degin ki [16]bir ṣuya vara daḫı içine girür tā ayaḳlarınuñ yarısına degin durur ol ṣuyuñ [17]içinde. Ṭururken Ḳuṭb-ı şimālīye baḳar. Vaḳtī ki ol böyle ėdicek ḳamu zaḥmetden emīn **[21a]** olur. Çoġıraḳ ḫāṣṣası Ḳuṭb-ı şimālüñ göz şifāsındadur. Şöyledür ki Süheyl yılduzına baḳarlar, [2]Ḳalbü'l-'aḳreb ve Ḳalbü'l-esed dėdükleri yıldızlara baḳıcaḳ göz nūrı artar. [3]Bu nesne 'āḳiller ḳatında ġarīb degüldür. Bir kişi sebzeye baḳsa gözinüñ nūrı artar. [4]Eger yılduzlara baḫsa ve göklerüñ yüzlerine baḳsa Ḥaḳ Ta'ālā gözi nūrın artursa [5]bedī' degüldür."

Bu miḳdār müteḳaddimlerüñ sözlerinden ẕikr ėtdük. Ve bundan ṣoñra [6]birḳaç ṣūret -ki revḥānīler- ki ḳuṭubda vardur ẕikr ėdelüm ḥükemālar sözinden [7]tā ki andan daḫı bī-ḫaber olmayasın.

FAṢL

Bil ki meẕheb-i ehl-i sünnet ve cemā'at [8]oldur kim: "Ḳuṭublar ve gökler ve her nesne -kim yėrden yuḳarudur- ve yėr ehli ve yėr, fenā-[9]y-ıçun yaradılmışdur. Hīçbirisi bāḳī degüldür. İllā Ḥaḳ Ta'ālā bāḳīdür." Ve dehrīler meẕhebi [10]oldur ki: "Melā'ike ve gökler bāḳīdür ve fānī degüldür." Ve bunlar eydürler

1 Semaya bakmak ibadettir, Kâbe'ye bakmak ibadettir, akan suya veya yeşile bakmak ibadettir, (bunlar) gözdeki nuru arttırır. [Hadis şu şekilde geçer: خمس من العبادة: قلة الطعام، والقعود فى المساجد، والنظر الى الكعبة، والنظر الى المصحف، والنظر الى وجه العالم "Beş şey ibadettir: Az yemek, mescitlerde oturmak, Kâbe'ye bakmak, Kur'ân'a bakmak, âlimin yüzüne bakmak." Suyûtî, *el-Câmi'ü's-Sağīr*, Hadis Nr. 2855.]

ki: "Yėrden yuḳaru [11]olan nesnelerüñ ve revḥānīlerün ḥayāt-ı ẕātīsi vardur ya'nī kendülerüñ dirlikleri kendülerindendür." Ammā yėr ehlinüñ ḳamusı cānsuz ve cānludur, cümlesi fānīdür. Ol ki buyurmışdur: [1]﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ ya'nī "Ḳamu nesne helāk olur Allāh'dan ġayri." Eger bir niçesinüñ helāki zamān ile bir göz açup yummış miḳdārı-y-ısa daḫı. Ve daḫı dėrler ki: "Ḳuṭublar üzerinde [15]ḳırḳ biñ revḥānīler vardur. Anlaruñ ṣūretlerini mu'azzimler yazmışlardur. Ve anuñ üzerine [16]ḥüküm ėderler." Ve eydürler ki: "Bir pādişāh var-ıdı ki anuñ adı Şehmāyīl-idi. Ol, [17]ṣūretleri bozdı gėderdi. Meger ki birḳaç mühür ṣūretlerin ḳodı. Mu'azzimler ki iş **[21b]** işlerlerdi, mühürle işlerlerdi."

Ṣıfat-ı revḥānī: Eydürler ki: Ḳuṭubda bir revḥānī vardur ki anuñ ṣūreti ādem ṣūretidür. İki eli vardur arslan eli gibi. Daḫı [3]iki aẓametlü ḳanadı vardur. Ve yarısından aşaġası balıġa beñzer, ve ḳuyruġı iki [4]şāḫdur. Hemīşe ḳuṭbuñ çevresinde degzinür. Her kimse ki bu ṣūreti bir ḫāliş [5]baḳırda yazsa, daḫı aña aġzı yüzi egilen baḳsa, Allāh emri-y-ile ṣaġ ola. Ve daḫı [6]Ḳuṭb-ı şimālīnüñ altında bir ṭaġ vardur, Hind dilince Sīrūn dėrler ve 'Arab dilince [7]Ḳubbetü'l-arż. Ve ol ṭaġ, revḥānīlerüñ yėridür. Revḥānīler anuñ depesinde olurlar. [8]Hind ehlinüñ anlaruñ ḥaḳḳında ḥikāyetleri vardur. Daḫı bilmek gerek ki melā'ikenüñ [9]ba'żısı ba'żısından şerīfdür. Ve ba'żısı ṣol ḥaddi-ledür ki bir revḥānī birisine baḳıcaḳ, [10]görmez ġāyet leṭāfetden. Anuñ gibilere revḥāniyyetü'r-revḥāniyye dėrler, daḫı cinnü'l-feres [11]dėrler. Ve ba'żı revḥānīlerüñ ṣol ḳadar ḳuvveti vardur ki kendüleri her ne ṣūrete dilerlerse ḳoyarlar. Zīrā ki ṣafāda bunlar havāya beñzer. Havā bir cism-i laṭīfdür, söz budur, [13]leyyinīdür, levni ḳābildür. Şöyle ki Güneş'üñ şu'lesin ḳabūl ėder aḳ görinür, ve bir gölgesin [14]ḳabūl ėder ḳara görinür. Daḫı revḥānīler kendüleri nice dilerse, eyle gösderürler [15]Allāh emri-le. Bu sebebdendür ki sü'edāya melekü'l-mevt eyü ṣūret ile ve eşḳıyāya zişt ṣūret ile [16]görinür ve ḳorḳınç ṣūret ile görinür.

Ve daḫı kütüb-i ṣuverde gelmişdür ki cenūbīnüñ [17]manẓarasında bir firişte vardur kim anuñ ṣūreti ādem ṣūretine beñzer ġāyetde yüzi **[22a]** büyükdür. Ve gevdesi fīl gevdesine beñzer iki ḳanadı vardur, ġāyetde büyük ki dāyim uçar, [2]hīç ārām ėtmez. Eger Çīn balçıġından bunuñ bigi ṣūret eyleseler, daḫı oda [3]bişürseler, ve daḫı aña mürekkeb ile noḳṭalar ḳarışdursalar, ve gemiye baġlasalar, ḳaçan ki gemi ṭursa [4]yürimese, bir pīr kişi ṭura, ol ṣūreti ḳucaġına ala, Ḳuṭb-ı cenūbīye ḳarşu [5]ṭuta, fi'l-ḥāl gemi yüriye Allāh emri-le.

---

1 "... O'nun zatından başka her şey yok olacaktır..." Kasas, 28/88.

Ḫavāṣ ve ma'ānī ki dünyāda ḥādiṯ olur, anuñ [6]ḥudūṯi Ḥaḳ Ta'ālā buyruġıdur. Her birinde maḫlūḳātuñ me'ānīden ve a'yāndan [7]bir ḥikmeti vardur. 'Ale'l-ḫuṣūṣ cānlu nesnenüñ ṣūretlerinde ki anlaruñ 'aẓīm [8]eṣerleri vardur, velīkin anları yazmaḳ menhīdür. Eṣeri var-ıduġına bu daḫı 'alāmetdür ki bir kişi bir ḫūb ṣūret görse, ḫurrem olur. Ve eger bir ejderhā ṣūretin veyāḫūd [10]yılan ṣūretin görse, göñline bir ḳorḫu düşer. Ve daḫı her nesne ki biz bu 'ālemde [11]görürüz yılduzlardan ve göklerden ve yèrlerden, ve ne kim bunlarda var-ısa ṣūretlerdür, [12]ve daḫı ḥükemā ṣūreti ki yazmışlardur ḳomışlardur; güzāfın degüldür, yābāndan yazmamışlardur.

[13]Ve daḫı eydürler ki: "Kūh-ı Ḳāf üstinde bir ferişteh vardur ki anuñ başı pars başına [14]beñzer. Gey uzun ḳanatları vardur, bu ḳanatlarınuñ altında biraz küçicük ḳanatları daḫı [15]vardur. Her ḳaçan ki yaḳına uçsa küçicük ḳanatlarını açup uçar. Ḳaçan ki ıraḳ yère [16]uçsa büyük ḳanatları-la uçar. Her ki bu ṣūreti balçıḳdan düzse, daḫı bir yèrde [17]ḳosa ki anda yırtıcı cānavarlar zaḥmet ve ziyān èder olsa, arslan gibi peleng gibi **[22b]** ḳurt gibi daḫı bunlara beñzer nesne var-ısa ol yèrden ḳaçalar, hīçbirisi [2]ḳalmaya. Velīkin anı bir yüce yèrüñ üstinde ḳoyalar. Ol yèrden ki anı ḳodılar, yüz [3]arış ıraġ olalar. Bu miḳdār dèmişler bu arada. El-'uhdetü 'ale'r-rāvī.[1]

Ẕikrü'l-Ḳuṭbeyni'ş-[4]Şimāliyyi ve'l-Cenūbiyyi ve Ṣuverühümā[2]

FAṢL

Sen èşitdüñ kim eflākde Ḳuṭb-ı şimālīde [5]ve Ḳuṭb-i cenūbīde 'aded vardur. Ve her biri bularuñ on iki baḫş olup-durur. Bu iki [6]ḳuṭbuñ aralığında bir dāyire vardur, aña Mınṭaḳatü'l-burūc dèrler ki ol on iki [7]burūcuñ orta yerinden gèçer. Ve dèmişlerdür ki ol burūcuñ her birisi bir ṣūretdedür. Ve bilmek gerekdür ki ḥükemā menāzil-i Ḳamer'i ve Güneş'üñ burūclarını ve yèlüñ ve Ay'uñ ṣaġışlarını [9]ġāyete èrgürmişlerdür. Dèmişlerdür, bunda söz yoḳdur, mādāmki kendülerinden ḥüküm ètmeyeler, cemī'-i [10]ḥükm Allāhu Ta'ālā'dandur, te'ṯīr-i kevākibden bilmeyeler.

Ve daḫı eydürler ki, ḳuṭublarda ḳırḳ sekiz [11]ṣūret vardur ve andan ṭaşra biñ yigirmi bèş yılduz vardur yābānī. Yarısı anlaruñ [12]ol şimāl ṭarafındaġı ṭaġuñ bir yanındadur ve yarısı bir yanında." Bu söz daḫı müsellemdür. [13]Ammā ol

1 Bu sözün doğruluğu ile ilgili sorumluluk, anlatana aittir.
2 Kuzey ve güney kutuplarının anlatımı ve bu iki kutbun görünümleri.

ki eydürler: “Ba‘żīsı ādem ṣūretinde; şöyle ki Cevzā ve Ḥayvānī ve Ḥavvī ve Müselsel. [14]Ve ba‘żısı ḥayvān ṣūretindedür; şöyle ki Ḥamel ve Ṣevr ve Sereṭān ve ‘Aḳreb ve Esed ve Ḥūt. Ve ba‘żısı [15]cemādāt ṣūretindedür; şöyle ki Mīzān ve Sefīne ve İklīl.” Ammā ḳalan yıldızları ẕikr ėtmediler. [16]Bu ḳamusı ẓanniyāt-dur, līkin bu yılduzlar vardur ammā söz ṣūretlerindedür, anı dėdükleri yaḳış-durmaġ-ıladur taḥḳīḳī söz degüldür.

FAṢL

Eydürler ki, ol ṣūret ki Ḳuṭb-ı **[23a]** şimālīde vardur, yigirmi bir ṣūretdür: Dübbü’l-aṣġar, Dübbü’l-ekber, Tinnīn, Ḳayḳavus -ve ‘Avvā ve Bükā [2]ve Ṣunāḥ daḫı dėrler- İklīl-i şimālī -ve Felek daḫı dėrler- ve Ḥani ve Selle-bāf -ve Nes-rü’l-vāḳi‘ daḫı [3]dėrler-, Nesrü’ṭ-ṭāyir -ve Deccāce daḫı dėrler- Ḥayvetü’l-ḥavā ve Sehm ve ‘Uḳāb ve Zülfeyn ve Ḳıṭ‘atü’[4]l-feres-i a‘ẓam ve Mir’āt-ı müsel-sele ve Müṣelleṣ ve Ḏubḥ-ı āver ve Mi‘refe ve Sülḥafāt. Daḫı müneccimler eydürler ki: [5]“Ḳuṭb-ı şimālīdedür.” Daḫı eydürler ki, bunlaruñ her birisi niçe yılduzdur.” Şöyle ki Ülker [6]bir niçe yılduzdur ki ve biz daḫı bunları “**mār ve ejderhā”** bābında ve “**ġāv-ābī**” ve “**ṣevr**” bābında ẕikr [7]ėtdük. Ve daḫı biz ḳabūl ėtmezdük ki ḳuṭub ki bir muḳaddes yėrdür, daḫı maḥall-i melā’ike-i revḥāniyyedür. [8]Ol, eyünüñ ve yalanuñ yėri ola. Ve eger felekde bir vaż‘ ḥāṣıl olursa ictimā‘-ı kevākibden ki ol vaż‘ i‘tibārınca ola. Bu ṣūretleri bu taḳdīrce müsellem dutavuz. Şöyle ki [10]İklīl-i şimālī ki on sekiz kevkebdür istidāre üze-rine, ya‘nī degirmi şekildür [11]ki aña Felek daḫı dėrler. Zīrā ki müdevverdür. Ve ba‘żıları Ḳaṣ‘atü’l-eytām, Ḳaṣ‘atü’l-mesākīn dėrler [12]ol delüge. Anuñ gedigi vardur ve ṣınıḳdur. Daḫı bu ḳuṭubda bir ṣūret vardur ki [13]aña Selyāḳ dėrler ki ol on iki yılduzdur. ‘Ālimler aña Bānī dėrler ve Nesr-i [14]vāḳı‘ dėrler. Ve bir şekil daḫı vardur ki aña Müṣelleṣ dėrler ve ol daḫı dört yılduzdur.

[15]Ve daḫı bilmek gerek ki Ḳuṭb-ı cenūbda on bėş ṣūret vardur. Müne-ccimler ḳavli üzerine ki [16]işbunlardur: Ḳayṭus ve Cedār, Cirārīṣ, Kelb ve Kelb-i muḳaddem ve Şücā‘ ve Bāṭine [17]ve ‘Uzzāb, Ḳanṭūrus ve Seb‘-i mücemmer ve İklīl-i cenūbī, Ḥūt-ı cenūbī. Ve biz revā görmezüz **[23b]** ki bu ṣūretleri bunda ẕikr ėdevüz. Zīrā ki Ḳuṭb-ı cenūbī maḥall-i melā’ikedür, it [2]ve ṭavşan yėri degüldür. Ve eydürüz ki yılduzlaruñ ictimā‘ından bir vaż‘ ḥāṣıl olur ki anı gören bir nesneye beñzedür. Bunuñ gibiye münkir olmazuz. Şöyle ki [4]Vaż‘-ı bāṭına ki ‘Arab aña Mu‘allef eydür ki ol yėdi yılduzdur. Ve Mücmire daḫı [5]yėdi yılduzdur. Ve İklīl daḫı aña Ḳubbe dėrler, on üç yılduzdur. [6]Ḳanṭūrus ṣūreti

ve Seba‘ ṣūreti, ādem ṣūretine beñzer göbegine degin, göbeginden [7]aşaġası at ṣūretidür. Yüzi maşrıḳdadur, ḳuyruġı maġribdedür. ‘Arab, [8]Ḳanṭūrus ve Seba‘ yılduzlarına Şemārīḫ dėrler ve Ḥiṣār dėrler.

Sefīne, [9]Ḳuṭb-ı cenūbdadur ki ol ḳırḳ yılduzdur gemi ṣūretinde. Bir ulu yılduz bir ṭarafındadur, [10]aña Süheyl dėrler ve daḫı aña Süheyl-i ḥiṣār, Süheyl-i vezin ve Süheyl-i muḫallef [11]dėrler. Eyitdi: “Bu Süheyl şol yėrlerde olur ki anuñ ıraḳlığı ḫaṭṭ-ı istivādan [12]otuz sekiz derece ola.”

Eger su’āl ėderlerse ki: “Bu ‘ālem ḳaç ṣūretdür? [13]Daḫı ‘ahd-i ḳadīmde ṣūretler ėtmişlerdür tā ḥaddī ki oda dapıcılar ol od [14]yandurduġı evlerini ve ṣavma‘alarını ṣūretler ile bezerler-idi. Hīç [15]ṣūretsüz yėr ḳomazlar-ıdı. Daḫı öñdin ki pādişāhlar ve andan ṣoñra [16]gelen pādişāhlar ṣūretler ėderlerdi; şöyle ki arslan ṣūreti gibi, [17]fīl ṣūreti ve ejderhā ṣūreti, ‘âlemleri üstinde düzerler-idi. Pes çünki ṣūret **[24a]** evvelden var-ıdı. Niçün peyġāmber ‘aleyhi’s-selām nehy ėtdi? Şöyle ki buyurmışdur: [1]“إن اشدَّ الناس عذابا يوم القيامة المصوِّرون” ya‘nī “‘Aẕābı ḳatı olanlar [3]ḳıyāmetde ṣūret düzicilerdür.” Ve ḥikmet ne-y-idi?”

Eydürüz ki: “Ṣūret düzmek Ḥaḳ Ta‘ālā [4]işidür, hīçbir kimsenüñ anda medḫali yoḳdur. Zīrā cān vėrmek cān almaḳ Ḥaḳ Ta‘ālā’[5]dan ġayri kimsenüñ elinden gelmez. Pes her kimsenüñ ki ṣūreti düzmege iḳdām olsa, [6]şöyledür ki tañrılıḳ da‘vīsin ėtmiş olur. Çünki düzmege nehiy gelür ṣūreti [7]ve ṣūrete ṭapmaḳ ḫod ziyāde menhīdür. Zīrā Tañrı’nuñ varlığın bilmemekdür belki [8]inkār ėtmekdür.” Ve biz daḫı bundan ṣoñra gökler ‘acāyibini ẕikr ėdelüm in-şāa’llāhu’l-mu‘īn.

[9]Bāb fī ‘Acāyibi’l-Eflāki ve’l-‘Ulviyyāt

Ḥaḳ Ta‘ālā dėmişdür kendü Kelām-ı ḳadīm’inde: [10]“Ben ol Tañrı’yam ki yedi ḳat gökler yaratdum birbiri içinde, üstüñüzde mu‘allaḳ [11]durur direksüz ve söykeksüz.” Niteki Ḥaḳ Ta‘ālā buyurmışdur: ﴿اللهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِعَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾[2] Ve daḫı bunları ḥikmet içün yaratdum, güzāf yaratmadum. Daḫı [13]Ḥaḳ Ta‘ālā bu gökleri ne ‘aceb yaratmışdur. Ṣunuñ buḫārından ve yėrleri ṣu köpüginden [14]ve ṭaġları ṣunuñ mevcinden yaratdı. İmdi bu sözler ḳamusı ṣaḥīḥdür ve ba‘ż-ı [15]tefāsīrde ki dėmişdür: “Dünyā gögin ṣu mevcinden yaratmışdur, ikinci gögi aḳ mermerdendür [16]ve üçünci demürdendür ve dördünci

1 “İnsanlardan kıyamet günü en şiddetli azabı görecekler, suret düzenlerdir.” *Buhârî*, Libâs, 89.
2 “Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükseltendir...” Ra’d, 13/2.

baḳırdandur ve bėşinci gümişdendür ve altıncı altundandur [17]ve yėdinci ḳızıl yāḳūtdandur.” Ammā müneccimler ve ḥikmet ehli ḳatında bu gökler şöyle tīz **[24b]** döner ki naẓar ėden döner ṣanmaz, anuñ döndügüni idrāk ėdemez. Bu gögüñ tīz dönmesini [2]teşbīh ėtmişler şol altuna gümüşe ki būdeḳa içinde eriyüp dona, tīz döner ki anı [3]gören durur ṣanur.

el-Ḫaber: Ka‘bü’l-Aḫbār eyitdi ki: “Yėdi ḳat gökler [4]her birisi kendü ḳuṭubları üzerine dönerler.” Bu sözi ‘Abdullāh bin ‘Abbās ėşitdi [5]eyitdi: “Ka‘bü’l-Aḫbār Cühūdlar meẕhebin dutar-ımış.” dėdi. Ka‘bü’l-Aḫbār [6]eyitdi: “Pes yā ne dėyelüm?” İbn ‘Abbās eyitdi: “Ol ki Ḥaḳ Ta‘ālā eyitmişdür Kelām-ı ḳadīm’inde: [1]﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا﴾ el-āyeh. Ḥāṣılı ma‘nīsi budur ki “Ḥaḳ Ta‘ālā [8]gökleri ve yėrleri yėrinden zāyil olmaġa ḳomaz.” Eger yėrinden zāyil olursa [9]kim duta-bilür Allāhu Ta‘ālā’dan ġayri? Ve meẕheb-i ehl-i ḥadīṯde gėçer. Ve biz bundan ṣoñra ḥükemānuñ sözlerin dėyelüm tā āgāh olasın. Zīrā bu kitābuñ adını *Cām-ı gītī-nümāy* ḳomışuz, tā ki saña ma‘lūm ola ki her ṭā’ife ne meẕheb dutmışlardur.

[12]**Fī ṣıfati’s-semāvāti ve ḫilḳatihā:**[2] Ḥükemā eydürler ki, gökler neden’dügin kimesne bilmez. Zīrā ki [13]ṣudan mısa gerekdi ki yėrden yaña meyl ėde-y-idi. Ve eger yėlden mise, gerek-idi ki havāya [14]ḳarışa-y-ıdı. Ve eger ṭoprakdan mısa ṭopraġa ḳaṣd ėde-y-idi. Ve eger oddan mısa gerekdi kim [15]od ile hem-reng ola-y-ıdı ve Güneş ile hem-reng ola-y-ıdı. Pes anlaruñ ne-y-digin [16]Allāh’dan artuḳ kimesne bilmez. “Ve eydürler ki, felek daḫı bir ‘unṣurdur ol dört unṣurdan ġayri.” Ve daḫı bu göklerüñ kiçisi Felek-i Ḳamer’dür ki bize andan yaḳın yoḳdur, **[25a]** aña Dünyā gögi dėrler. İkinci felek ‘Uṭāriddür. Üçünci felek Zühredür. Dördünci [2]felek Şemsdür. Beşinci felek Mirrīḫdür Altıncı felek Müşterīdür. Yedinci felek Zuḥaldür. [3]Ve sekizinci felek Felek-i burūcdur ki bu uşaḳ yılduzlar anda olurlar. Hem Felek-i [4]ṯevābit daḫı dėrler. Zīrā ki bu uşaḳ yılduzlar ṯābitdür yėrlerinde ḥareket ėtmezler. [5]Ammā bu yėdi yılduzlara Seyyāre dėrler, ḥareket ėderler. Ṭoḳuzıncı felek Eflākdür [6]ve hem Felek-i aṭlas ve Felek-i a‘ẓam daḫı dėrler. Cemī‘-i eflāk ḥareketinden bunuñ ḥareketi [7]ġāyetde tīzdür. Şol ḳadar serī‘dür, cemī‘-i eflāküñ ḥareketini yėñer. Kendü-y-ile alur, bile [8]döner.

Ammā ehl-i Hind eydürler kim, cemī‘-i nesnenüñ aṣlı Felek-i a‘ẓamdur ve hem buña Deper [9]dėrler. Ve eydürler ki, bundan ‘aẓametlü hīç nesne görme-

1 “Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri, yok olup gitmesinler diye (kurduğu düzende) tutuyor...” Fâtır, 35/41.
2 Göklerin sıfatı ve göklerin yaratılışı.”

züz. Eger Güneş'dür bunuñ ḳatında [10]bir ḳurṣacuḳdur ve eger ʿālem-i havādur anuñ içindedür. Ve daḫı cemīʿ-i ʿālem anuñ içinde [11]bir pergār noḳṭası gibidür. Böyle ḳıyās ėtmekden felek-perest oldılar. Ve daḫı eydürler ki, [12]ecrām-i semāvī şöyle bir top gibi degirmidür. Her nesne ki müdevverü'ş-şekl olsa sınmaḳ āfātından emīn olur. Şekl-i müṯelleṯ murabbaʿ gibi olmaz.

Pes imdi bu ḫiẓlān ki bunlar ḥāṣıl [14]oldı, himmetleri ḳuṣūrından ḳıyāsları ḳuṣūrından oldı, küttāb-ı nāṭıḳa ve ḥüccet-i [15]ṣādıḳa-la olmadı. Zīrā kitāba muḫālefet ėtdiler, zīrā kitāb ile ʿamel ėtmediler. Lā-şek kimse ki [16]kitābdan ṭaşra ʿamel ėtse kitāba uymasa, dünyāda olduġınca maḫẓūl ve maḳhūr olur ve āḫiretde [17]maġbūn olur. Her kimüñ ki ʿaḳlı bilisi var-ısa bundan iʿtibār ėtmek gerek, tā ki dünyāda ve āḫiretde **[25b]** ziyān-kār olmaya.

FAṢL

Bil ki dehrī gözin açdı, felege baḳdı. Andan ʿaẓametlü nesne [2]görmedi, felegüñ ṣāniʿinden ḫaber-dār olmadı. Ve bizüm gözümüz felekden şol ḳadar [3]nesne görür kim bir üvezüñ gözi bir fīlüñ endāmından görür. Meṯelde gelmişdür ki: [4]Bir bölük üyez fīl görmege vardılar. Birisi fīlüñ başına ḳondı, birisi ayaġına ḳonmışdı. Ve birisi ḫorṭūmına ḳondı ve birisi ḳulaġına ḳondı. Çünki bunlar [6]gėrü döndiler. Bunlardan baʿżıları ṣordılar ki: "Fīli nice gördüñüz?" Ol ki ayaġına ḳonmış-ıdı, eyitdi: "Fīl bir direkdür." Ol ki başına ḳonmış-ıdı, eyitdi: "Fil bir ṭaġa [8]beñzer." Ol ki ḫorṭūmına ḳonmış-ıdı, eyitdi: "Fīl bir ejderhāya beñzer." Ve ol birisi [9]ki ḳulaġına ḳonmış-ıdı eyitdi: "Fīl bir kilime beñzer." Her birisi her neyi ki görmiş-idi, [10]anı ḫaber vėrdi ve ayruġından ḫaber-dār olmadı.

Ve bizüm daḫı meṯelümüz şu felegüñ [11]altında şuña beñzer ki bir ḳarınca bir ḳırañda pādişāhuñ sarāyında bir delük yā bir kemer görmiş olur ol sarāydan. Eyle ṣanur kim ḳamu ʿālem ol kemerdür, ve sarāydan [13]ḫaberi yoḳdur. Ve daḫı ol sarāyuñ maḥallesinden ve şehrinden ḫaberi yoḳdur. Pes [14]ol pādişāhuñ iḳlīminden ve memleketinden ḳaçan ḫaber-dār olsa gerek? Pes ol cemāʿāt, [15]ki başīretleri yoḳdur, görmeklikleri ḳısadur. Kendüleri bilmezler, ḥükemādan bilürler. [16]Ve daḫı birisi Güneş göre aña dapa. Ve birisi felegi göre aña dapa, maʿbūd ėdine. Ammā [17]bunlaruñ ṣāniʿinden -ki rabbü'l-ʿālemīndür- ġāfildürler, maṣnūʿdan ṣāniʿe intiḳāl ėtmezler. **[26a]** Şunuñ gibi ṣāniʿ ki on sekiz biñ ʿālem yaratdı.Birisi oldur ki Şems anda devr ėder. [2]Bāḳī on yėdi biñ ʿālem bu ʿālemden ayrudur.

Eydürler ki, bir ʻArab ṣaḥrāda ġeder-idi. Bir [3]kişi aña ṣordı kim: "Neden bilürsin ki ʻālemüñ ṣāniʻi vardur, bu cemīʻ-i maḫlūḳātı ol yaratmışdur?" Ol ʻArab ol ṣaḥrāya naẓar ėtdi. Gördi ki bir niçe deve ḳıġı yatur. Eyitdi ki: "البِأرَةُ تدلّ على البَعير و آثارُ القدم تدل على السيْر فهَيْكلٌ عُلويٌّ بهذه اللطافة و مركز سُفلى بهذه الكِتافة لِما تدُلّان على الصانع الخبير"[1] Maʻnīsi böyle dėmekdür ki: "Ayaḳ [7]yėre baṣmaḳ yėr yüzinde ādem yüridügine delālet ėder ve ḳıġ deveye ėder. Pes gerek [8]bu ʻaẓamet ile ve yėr bunuñ gibi döşenmeg-ile niçesi ṣāniʻe delālet ėtmeye! Ṣāniʻsüz olacaġı yoḳ!"

[9]FAṢL

Bil ki felek bu yücelig-ile bu ʻaẓamet ile mütenāhīdür yaʻnī ġāyeti vardur. [10]Yėr gök içindedür bu taḳdīrce ki felek daḫı bir nesnenüñ içindedür. Pes ol nesne [11]felekden büyük ola. Bu daḫı delīldür ki felek mütenāhīdür.

Eger ṣorarlarsa ki: "Felegüñ [12]ısra yanında ne vardur?"

Eydürüz ki: "Daḫı ʻālemler vardur ki Ḥaḳ Taʻālā'nuñ ʻilmi ėrişür daḫı [13]kimsenüñ ėrişmez." Baʻżıları eydürler ki: "Felekden ṭaşra daḫı hīç ʻālem yoḳdur." [14]Ṣanmışlar ki kendülerüñ gözleri görmedügi-çün ayruḳ nesne yoḳdur. Pes muḥāl degüldür [15]ki ʻālemler çoḳ ola. Çoḳlıḳ azlıḳ delālet ėder ki ʻālem mütenāhīdür. Bil ki meẕheb-i ehli'[16]l-İslām beyān ėylediler.

FAṢL

Meẕheb-i ehl-i İslām oldur ki: "Felek cemāddur yaʻnī cānsuzdur, bir müdīri [17]vardur ki anı ḳahr-ıla döndürür." Ve baʻżılar dėrler ki: "Ḥayvāndur zīrā ki ḳarıncanuñ ve üyezüñ cānı var**. [26b]** Felek cemīʻ-i ecsāmdan büyükdür, şāyed ki anuñ daḫı var ola cānı." Ve daḫı dėrler ki: "Felek [2]nūrludur ve yıldırar ve ṣolmaz, delīldür ki ḥayvāndur." Ve baʻżılar dėrler ki: "Gögüñ ėşitmegi [3]ve görmegi var. Gėrü ḳalan ḥavāssı yoḳdur."

Egerçi bu sözleri dėrler, velīkin anuñ [4]ḥayvāniyyetine delīl olmaz. Zīrā ki cevāhirüñ laʻlüñ ve yāḳūtuñ nūrları var yıldırarlar, daḫı be-ān ki cemād-dururlar. Ḥayvān mısaydı iḫtilāf olaydı, yā dönmeginde melālet [6]ḥāṣıl ola-y-ıdı, daḫı sākin olaydı. Pes delīldür ki cemāddur, anuñ bir muḥarriki var. Güneş'üñ [7]ve gėrü ḳalan yılduzlaruñ daḫı ḥāli budur. Baʻżılar dėrler ki: "Ḥay-

1 Deve dışkısı deveye, ayak izi de yüründüğüne işarettir. Öyleyse bu güzelliklerle gökyüzü ve bu genişlikle yeryüzü, her şeyi yaratan ve her şeyden haberi olan Allâh'a niçin işaret olmasın?

vāndur." Ve ba'żılar dėrler ki: "Cemāddur." Ve daḫı dėrler ki: "Zühre Güneş'üñ ma'şūḳasıdur, andan ayrılmaz." Bunuñ bigi [9]sözlere güzāf dėmezler. Ḥaḳ Ta'ālā'dan dilerüz ki bunuñ bigi sözlerden bizi ṣaḳlayı-[10]vėre. İn-şāa'llāhu Ta'ālā.

Ḫizlānü'l-Mecūsī: Āgāh olġıl ki, āfitāb-perestān ve dehrīler çünki gördiler eflāküñ ve kevākib-i seyyārenüñ 'ömrlerinüñ uzunlıġını, daḫı bunlarda [12]tebdīl ve taġyīr olmadıġını i'tiḳād ėdüp, bunlara ṭapdılar, ma'būd ėdindiler. Bundan ġāfil [13]oldılar ki ma'būd olan bunlaruñ ḫāliḳidür. Maḫlūḳ ma'būd olmaz. İmdi bunlar [14]Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ maḫlūḳıdur. Şöyle buyurmışdur ki: "Ben gökleri dört günde yaratdum ve yėrleri iki [15]günde yaratdum." Ve daḫı ḫaberde gelmişdür ki 'ālemüñ 'ömri yėdi ḳarındur. Ol gün ki peyġāmber 'aleyhi's-selām [16]dünyāya geldi, altı ḳarnı gėçmişdi. Peyġāmberüñ ẓāhir olduġı vaḳtden tā āḫir zamāna [17]degin bir ḳarındur. Bu ḳarın daḫı tamām olıcaḳ 'ālemüñ daḫı 'ömri tamām olur. Bundan ṣoñra **[27a]** ol 'ālem-i ebedī olur, ayruḳ anuñ zevāli olmaz.

Ve ba'żılar eydürler ki: "'Ālem 'ömri üç [2]yüz yigirmi dört biñ kez yıldur." Līkin bu sözce daḫı ma'dūd olur, her ma'dūd mütenāhīdür [3]ve her mütenāhī fānīdür.

Ve ba'żılar eydürler ki, ṭūfān-ı Nūḥ'dan tā vilādet-i peyġāmbere [4]degin -'aleyhi's-selām- üç biñ yėdi yüz yigirmi bėş yıldur. Bunı böyle ṣayduḳlarından ve hem [5]eyitdiler ki, 'ālem bāḳīdür.

Ve eydürler ki, Allāhu Ta'ālā 'ālemi yaratdı. [6]Ol yėri seyr ėdici yılduzlar ol gün Ḥamel burcınuñ evvel daḳīḳasında-y-ıdı. Ol burcdan bir burca ve bir burcdan [7]daḫı seyr ėder tefāvüt ile, tā ḳamu burcı seyr ėderler. Daḫı Ḥūt burcında -ki on [8]ikinci burcdur- cem' olurlar, tā yėne Ḥamel burcından ibtidā ėdeler seyr ėtmege.

Ve eydürler ki, [9]ḥudūd-ı Mıṣr'da Heremān ḳal'asınun ḳapusında yazmışlar bunı ki: [1]"الهرمان والنسران فى السرطان" ya'nī "Ol gün ki Hermān yapmışlar Nesr-i ṭāyir ve Nesrü'l-vāḳī', Sereṭān [11]burcında-y-ıdı" Ve şimdiki zamanda Cedy burcına ėrişmişdür.

İmdi bilmek gerek ki eflāki [12]on iki baḫş etmişlerdür. Ehl-i ḥikmet işbu düzene her baḫşına burūc dėrler.

---

1 Hereman Kalesi yapıldığında Oğlak burcunun en parlak yıldızları Nesran, Yengeç burcundaydı.

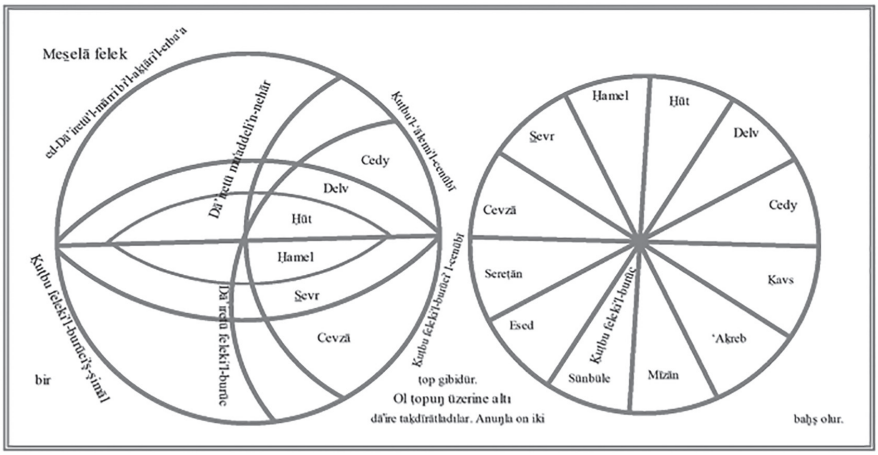

[27b] Her baḫş meṡelā hilāl gibi şekildür. İmdi her bir burc daḫı otuz baḫş ėtmişlerdür, [2]anuñ her baḫşına derece dėrler. İmdi bilmek gerek ki her bir derece biñ altmış altı ve [3]bu yėrcedür, tā ki bunı bilmekden Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'aẓameti biline. Zīrā 'aẓamet-i maṣnū'a [4]delālet ėder ṣāni'üñ 'aẓametine. Pes bundan ṣoñra Şemsüñ daḫı 'aẓametinden ve ba'żı 'acāyiblerinden beyān ėdelüm.

Fī Si'ati'ş-Şems ve Menāfi'ihā fi'l-Ālem[1]

Bil ki Ḥaḳ Ta'ālā [6]Güneş'i ve Ay'ı 'ālemde ba'żı nesneye sebeb-i menfa'at eyledi ve ba'żı nesneye sebeb-i maẓarrat eyledi. [7]Zīrā ki Ḥaḳ Ta'ālā bunları güzāf yaratmadı ve her birinüñ 'ālemde ḫāṣṣiyyetlerin ve te'[8]ṡīrlerin müşāhede ėderüz. Aña münkir olmaḳ bī-şermlikdür. Ve biz daḫı ba'żı ḥikāyāt-ı [9]ġarībi naḳl ėdelüm. Ve'l-'uhdetü 'ale'r-rāvī. Ve hem Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ḳudretine 'acīb degüldür. [10]Daḫı ẓāhirdür ki Güneş ṭoġduġı vaḳtin aġaçlar ve yapraḳlar otlar ve çiçekler [11]ḳamusı yüzlerin Güneş'din yaña dönderürler tā Güneş ṭunıncaya degin, şundan ötürü ki [12]bunlar ḥayātı Güneş [13]ḥarāretinden ėderler. Ḥaḳ Ta'ālā niteki yaşlığı ṣuda yaratmışdur, ḥarāreti daḫı Güneş'de yaratmışdur.

[12.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Maġrib ṭarafında bir cānavar [14]vardur. Ḳaçan ki Güneş ṭoġar yavrısını Güneş'e ḳor, bir günde büyür, anası bigi olur. Vaḳtī [15]ki Güneş batsa ol cānavar ölür, yavrusı gėne yüklü olur. Yarındaġısı gün ṭoġur, [16]Güneş batıcaḳ ol daḫı ölür. Anuñ 'ömri dünyāda iki gün olur.

---

1 Güneşin âlemdeki gücü, genişliği ve faydası.

U'cūbe: Mekrān ṭarafında bir büyük [17]cānavar vardur ki deñizden çıḳar. Daḫı Güneş'e baḳar, bir laḥẓa Güneş'e baḳıcaḳ bī-hūş olur. **[28a]** Zevāl vaḳtinde şöyle olur ki gemiciler anuñla oyın ėdünürler. Güneş üzerine cān [2]vėrür, hergiz Güneş'den ayrılmaz. Çünki Güneş ġurūb ėde, dirilür, gėne deñize girür.

[3]**[13.] ḤİKĀYET**

Eydürler ki, Serendīb'de bir ṣaḥrā vardur kim anda yılanlar çoḳdur. Her ḳaçan [4]ki kārvān ol aradan gėçe, develerinüñ ayaḳlarına çañlar çıñraġular daḳarlar. Anlaruñ [5]āvāzından ol yılanlar ḳaçarlar. Ve daḫı ol ṣaḥrāda aġaçlar vardur ki ol yılanlar ol aġacuñ çevresinden ḳaçarlar. Her ḳaçan müsāfirler ol aġacuñ dibinde olsa, [7]ol yılanlaruñ mażarratından emīn olur. Her ḳaçan ki Güneş ṭoġsa ol aġaçlar budaḳlarını [8]yėre indürürler. Şöyle ki yėre döşenür, atludan yayadan her kimesne kim ol aġacuñ budaġınuñ [9]üstinde dursa, çünki Güneş batsa, anuñ budaḳları az az yuḳaru ḳalḳar. Ol üstindeki [10]atludan yayadan kim var-ısa bile götürür, tā kim Güneş yėne ṭoġınca. Ḳaçan ki Güneş yėne toġsa [11]gėrü aşaġa indürür.

U'cūbe: İskender-i Rūmī'den ṣordılar ki "'Ālemde 'acāyibden [12]ne gördüñ?" Eyitdi ki: "Maġribi maşrıḳı gezdüm. Çīn ü Māçīn'de bir maġāra içinde aġaçlar [13]gördüm ki bitmiş, ḳoḳusı müşk ḳoḳusına beñzer. Ve daḫı gün doġduġı vaḳtden tā zevāl [14]vaḳtine degin yėrden yuḳaru çıḳar. Zevālden ṣoñra yėre girmege başlar, ġurūb vaḳtinde [15]tamām yėre girürler. Yėne yarındaġı gün Güneş ṭoġmaġa başlayıcaḳ yėrden çıḳarlar.

U'cūbe: [16]Hindūstān'da bir aġaç vardur ki aña lekrankis dėrler, anuñ yėmişi üzüm gibidür. Ol yėmişi [17]ki maşrıḳdan yañadur, şīrīn ve nāfi'dür. Ol yėmişi ki maġribden yañasında biter, acıdur şöyle ki **[28b]** zehr-i ḳātildür.

U'cūbe: Ġūr tarafında bir ṭaġ vardur ki Güneş ṭoġıcaḳ ḳapḳara görinür. [2]Çünki Güneş batsa ol ṭaġda yüz biñ kez biñ ḫūb ṣūretler gözükür. Şöyle kim [3]herkes görür. Vaḳtī ki Güneş ṭoġsa nā-bedīd olur.

U'cūbe: Türk ve Kişmīr ṭarafında [4]iki ṭaġ vardur. Birisinüñ üstinde bir büt ḳomışlardur ki anuñ adı Ḫink-bütdür. Ve birisinün daḫı üstinde bir büt ḳomışlardur ki anuñ adı Sürüḫ-bütdür. [6]Ḳaçan ki Güneş batsa aġlarlar ve ḳaçan ki ṭoġsa gülerler. Egerçi ḥikāyet ġarībdür [7]anlaruñ ṣıḥḥatinde naẓar var. Ammā Allāhu Ta'ālā'nuñ ḳudretinden 'acīb degüldür. Zīrā [8]ki Güneş'den acāyibler görürüz bundan ziyāde menfa'atden mażarratdan iḥrāḳdan ve [9]işrāḳdan daḫı

ġayri nesnelerden. Ve biz daḫı Güneş ṣıfatında bir faṣıl eydelüm [10]ḥükemā ḳavlinden.

Ṣūretü'ş-Şems: Bil ki Güneş ṣūretinde söz söylemişlerdür ki anuñ niçe biñ [11]şāḫı vardur. Ṣaġdan ṣoldan altından üstinden her iḳlīme niçe şāḫlar ėrişür. [12]Ve eydürler ki, ol ki biz görürüz Güneş'den, Güneş'üñ ardıdur yüzi bir 'āleme daḫıdur. [13]Ve ba'żı eydürler ki: [1]"الشمس مَمْلُوٌّ من النار" ya'nī "Güneş bir felekdür ki ṭoludur [14]od ile." İmdi bunı dėrler, yā taḳrīb ile yā ẓann-ıla dėrler. Ve illā hīç kimsene anda ėrişmemişdür ki andan haber vėre.

Ve eger Kelām-ı mecīd'e naẓar olınsa, ḫaber vėrür [16]İdrīs peyġamber 'aleyhi's-selām ḥālinden. Şöyle ki Ḥaḳ Ta'ālā anuñ ḥaḳḳında [17]dėdi ki: [2]﴿وَرَفَعْنَاه مَكَاناً عَلِيّاً﴾ ya'nī "Biz İdrīs'i mekān-ı 'alīye ėrişdürdük." Daḫı melekūtde **[29a]** ve semāvātda cevlān ėtdi, gezdi. Aḥvāl-i kevākibi bildi, daḫı bunlaruñ [2]ba'żı ḥālinden ḫaber vėrdi. İdrīs'üñ göge çıḳduġına sebeb ol-ıdı ki: Bir gün [3]İdrīs ıssıda gėder-idi. Güneş ıssısı aña eṣer eyledi. Eyitdi ki: "İlāhī, ben oḳımışam [4]ki bir ferişte Güneş'e müvekkeldür ki anı maşrıḳdan maġribe iledür. Sen ol ferištenüñ [5]işini āsān eylegil." Ḥaḳ Ta'ālā du'āsın ḳabūl eyledi. Ol ferişte eydür: "İlāhī bugün [6]işüm āsān oldı. Sebeb ne'ydi kim?" Ḥaḳ Ta'ālā eydür ki: "İdrīs 'aleyhi's-selām senüñ [7]ḥaḳḳuñda du'ā ḳıldı. Anuñ-çün işüñ āsān oldı." Eydür: "İlāhī, baña destūr vėr ki [8]ben İdrīs'e varam, görem."

Ḥaḳ Ta'ālā aña destūr vėrdi. Geldi İdrīs'e eydür: "Benden [9]ḥācetüñ var-ısa, dilegil." İdrīs eydür: "Dilerem ki Güneş'üñ ṣol cismini görem." Böyle [10]dėyicek İdrīs'i götürdi, Güneş'üñ ḳatına getürdi. Güneş'üñ nice'ydügin gördi. Bu eṣnāda-[11]y-iken melekü'l-mevte emr oldı: "İdrīs'üñ cānını ḳabż ėt!" dėyü. Fi'l-ḥāl İdrīs'üñ cānını [12]ḳabż eyledi. Ol ferişte eydür: "İy melekü'l-mevt, İdrīs bizüm mihmānumuzdur." dėdi "Ne-y-çün cānını [13]ḳabż eyledüñ?" Melekü'l-mevt eydür: "Ḥaḳ Ta'ālā baña ibtidā'-i 'ālemde emir ėtdi-y-idi ki İdrīs'üñ [14]cānını falān yėrde falān vaḳtde Güneş'üñ ḳatına gelicek ḳabż eyle. Bugün İdrīs'i [15]bu yėrde gördüm, ser-gerdān ḳaldum. Dėdüm ki bu dördünci felege ḳaçan vara ki ben [16]anuñ cānını ḳabż ėdem. Uş şimdiki ḥālde bunda gördüm, ben daḫı ḳabż ėtdüm." [17]Bu kezin ol ferişte eydür: "İlāhī, ben İdrīs'üñ ḥaḳḳında ne ḫoş eylük eylemişem. İlāhī, beni **[29b]** İdrīs'den şerm-sār ėtmegil." Böyle dėyicek Ḥaḳ Ta'ālā İdrīs'i yėne diriltdi. Eyitdi [2]ki: "Ölüm şerbetin dadduñ. Daḫı öl-

1 Güneş ateşle doludur.
2 "Onu yüce bir makama yükselttik." Meryem, 19/57.

mezsin, daḫı dünyāya varmazsın." Henüz [3]İdrīs andadur. Ve daḫı eydürler ki, İdrīs göge çıḳmazdan öñdin Ḥaḳ Ta'ālā [4]'ilm-i nücūmi vėrmişdi. Anuñ iki yüz biñ şākirdi var-ıdı ki olar 'ilm-i eflāk-i [5]nücūmi andan ėşitdiler, rivāyet ėtdiler.

[14.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir gün İdrīs [6]daḫı bir oġlı ve bir şākirdi daḫı bile deñiz kenārında otururlar-ıdı. Bunlaruñ [7]ḳatından bir oġlan gėçdi. Her birisi eyitdiler ki: "Ḥükm ėdüñüz ki bu oġlanuñ [8]'āḳıbeti nice ola!" Şākirdi eyitdi ki: "Bir yüce yėrden düşe, öle!" Oġlı eyitdi ki: [9]"Bunı bir yılan ura, öle!" İdrīs eyitdi: "Bu bir yüce yėrden düşe, anı bir yılan [10]daḫı ura, ve ṣuya ġarḳ ola, vefātı daḫı bugünki günde ola!" Tevaḳḳuf ėtdiler, [11]tā ol oġlancıḳ deñiz kenārı sıra gėtdi, vardı deñiz kenārında bir aġaca [12]çıḳdı. Anda bir ḳuş yuvası var-ıdı. Elin ol ḳuş yuvasına uzatdı. [13]Ol yuvada bir yılan var-ıdı. Anuñ elini ṣoḳdı. Oġlancıḳ elin ḳaçururken aġaçdan düşdi deñiz içine. Ol sā'at vefat ėtdi. Pes ol üçinüñ sözi [15]rāst geldi. Līkin İdrīs sözi tamāmraġ-ıdı.

Maḳṣūd bu sözden oldur ki [16]'ilm-i nücūm İdrīs zamānında-y-ıdı, anuñ ile bile gėtdi. Bu miḳdār söz Güneş'üñ [17]ṣūretinde kifāyet ėder. Ve bundan Ay'uñ 'acāyiblerinden söyleyelüm bi-'avni'llāhi Ta'ālā. **[30a]**

Bāb fī Menāfi'i'l-Ḳameri fi'l-'Ālemi ve Ṣıfatihī[1]

Ḳavlühū Ta'ālā: ﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى [2]عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ Ḥaḳ Ta'ālā buyurur ki: "Ben Ay'ı yaratdum. Daḫı menāzil ve ziyādelıḳ ve noḳṣānlıḳ ḳodum, tā anuñla günlerüñ ḥisābın bileler." Daḫı bunca nesneleri ādemīnüñ anuñla [4]ḥāṣıl olur. Ve bilmek gerek ki Ay'dan ve Güneş'den 'acāyibraḳ 'ālemde nesne yoḳdur. Ammā [5]ādemī anları dāyim görmegisin 'acāyiblıġından ġāfil olur.

Ammā Ay bir cisimdür [6]müdevver ve muṣayḳaldur. Ay'uñ aydınlıġı 'ārīdür, Güneş'den alur. Tamām Güneş'üñ ḳarşusına [7]gelicek nūrı tamām olur. Ḳarşusından ne ḳadar gėderse ol ḳadar nūrı eksilür. Ay göginden Güneş gögine degin iñen ıraḳdur. Yėrden Ay gögine dėmişlerdür ki otuz altı biñ iki [9]yüz ṭoḳṣan ferseng yoldur. Ḥükemā dėmişler ki, Ay'uñ ṣūreti bir yigit ṣūretine beñzer, [10]iki ḳanadı var. Başında bir tācı var Güneş tācından kiçirek. Daḫı cemī'-i kevākibden bize [11]yaḳınraḳdur. Ay'uñ gevdesi ki vardur, aña müsebbiḥa dėr-

1 Ayın evrendeki menfaatleri ve özellikleri.
2 Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur. Yâsîn, 36/39.

ler, yüz sekiz bu yėrcedür. Daḫı [12]ay maşrıḳdan maġribe ḥareket ėder. Līkin Felek-i aʿẓam ki ṭoḳuzıncı felekdür, ḥareketi ġāyetde tīzdür. [13]Anuñ ḥareketi maşrıḳdan maġribedür. Ay'uñ felegini alur maġribden maşrıḳa döner. Ḳamu yılduzuñ gerek [14]aḥvāli böyle ola. Bunuñ mīṣāli şol ḳarıncaya beñzer ki bir degirmenüñ üzerine çıḳa. Degirmen [15]döndüginüñ ʿaḳsine döne ol ḳarınca. Bir çevrilince degirmen ḳarıncayı niçe kerret çevürür bir sene? [16]Ay kendünüñ felegini otuz günde çevrülür. Güneş kendü felegini bir yılda çevrinür.

Bil ki Ay'uñ [17]te'ṯīri ʿālemde ẓāhirdür Ḥaḳ Taʿālā ḳudret birle, tā ki anuñ ṭulūʿı-y-ıla yėmişler ėrişür, kemāl bulur. **[30b]** Ḳaçan ki Ay ziyāde olup ṭolsa, şol yėrde biten dānelerüñ daḫı içi artar ṭolar, daḫı [2]tamarlarda ḳan ve bilüñ ṣuyı artar. Ḳaçan ki eksilmege başlaya, bunlar daḫı eksilür. Ve daḫı [3]şarāblar küplerde ayuñ evvelinde bulanuḳ olur. Vaḳtī ki ay arta ṣāfī olur. Ve her aġaç ki [4]dikeler ve her toḫum ki ekeler -ʿale'l-ḫuṣūṣ bāġ dikmek gerek ki- Ay'uñ ziyādelıġından işleyeler [5]tā ki anlaruñ artması ḳuvvetlü ola, tīz büyiye ve gėç çüriye. Eger ādemī cimāʿ ėderse [6]ṭolduġında żarar az ola, ṭoġan oġlan ḫūb tamām ṭoġa. Eger cimāʿ Ay'uñ eksüldiginde olsa, [7]bunuñ ḫilāfı ola, daḫı bögrekler süst olur. Daḫı aġaçlar evvelinde artuḳlıġında [8]yėrden ṣu alur ve Ay'uñ eksükliginde suyı eksilür. Ve her aġaç ki Ay'uñ eksildüginde tīz [9]çürür ve Ay'uñ ṭolusında keseler gėç çürür.

FAṢL

Bil ki Ay'ı ve Güneş'i düşde görmek pādişāhdur. Rivāyet ėderler 'Ā'işe Ṣıddīḳa'dan. -raḍıya'llāhu 'anhā- Bir gėce düşde gördi [11]üç Ay etegine düşer. Bu düşi atası Ebū Bekr'e söyledi. Ol daḫı saña eydem dėyü vaʿde [12]eyledi. Çünki peyġāmber 'aleyhi's-selām dünyādan naḳl eyledi. Resūl ḥażretini 'Ā'işe Ṣıddīḳa'[13]nuñ ḥücresinde defin ėtdiler. Ebū Bekir raḍıya'llāhu 'anh eydür: "Yā 'Ā'işe, ol üç Ay ki düşde [14]görmişdüñ, birisi budur bundan. Emīrü'l-mü'minīn Ebū Bekir Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu 'anh, dünyādan [15]naḳl ėtdi, anı daḫı peyġāmber ḳatında defin ėtdiler. Bu kez eydür 'Ā'işe: "Bu üçünci Ay kim ola?" [16]Tā 'Ömerü'l-Ḫaṭṭāb'ı bıçaġ-ıla urdılar, 'Ā'işe kişi vėribidi. İbni eyitdi kim: "Ṣavāb görürseñüz ki bunı, [17]daḫı peyġāmber ḳatına gele, defin ėdeler, ḥükm sizüñ." 'Ā'işe eydür: "Ḥücre benüm milkimdür, ben dilerem **[31a]** kim ḥelālüm ile atam ḳatında yata-y-ıdum. Çünki siz der-ḫāst ėtdüñüz, size fidā olsun!" Çün [2]ʿÖmer ölüm ḥālātine ėrişdi, vaṣiyyet ėtdi ki: "Cenāzemi 'Ā'işe'nüñ ḳapusına iletüñüz, daḫı [3]destūr dileñüz kim beni daḫı ol ḥücrede defin ėdeler. Eger destūr vėrürse [4]defin ėdüñüz,

Gūrsitān-ı Baḳī'a'da defin ėdüñüz." Eyitdiler: "'Ā'işe ḳabūl ėtmişdür." 'Ömer eydür: [5]"Ben heybetlü kişiyem. Ola ki öldügümden ṣoñra beni anda ḳomaya. Zīrā ki öldükden ṣoñra utanmaḳ [6]ve ḳorḳı gėder. Çünki 'Ömer'üñ -raḍıya'llāhu 'anh- cenāzesini 'Āyişe'nüñ ḳapusına getürüp destūr [7]dilediler. 'Āyişe eydür: [1]"اَذاكَ آدمىّ اطاه حيًّا وعَصاه ميّتا بل الوفاءُ بعد الوفاة" [8]ya'nī eyitdi ki "Ol kimesne ādem midür ki diriliginde kişiye muṭī' ola öldüginden ṣoñra 'āṣī [9]ola ve ḫāyin ola. Belki vefā vefātından ṣoñra gerekdür. Pes böyle olsa." Anı daḫı anda defin [10]ėtdiler, 'Āyişe eydür: "Ol üçünci Ay bu-y-ımış."

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim düşde [11]ay görmek pādişāhdur. Ve daḫı bir 'avrat düşde gördi ki Ay Ṣüreyyāya çıḳmış. Vardı [12]Muḥammed bin Sīrīn'e bu düşi dėdi. İbn Sīrīn ṭa'ām yėye-durur-ıdı, elini ṭa'āmdan çekdi, [13]yüzi ṣararddı. Eyitdi: [2]﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ﴾ Pes dünyādan gėderem, [14]dėdi. Daḫı ol 'avrata eydür: "Ben yėdi günden ṣoñra dünyādan naḳl ėdiserem." Hem yėdi [15]günden ṣoñra Muḥammed bin Sīrīn dünyādan naḳl ėtdi. Ve hem Muḥammed bin Sīrīn 'ulemā-yı fuḥūlden idi ve gerçek pādişāhlar anlaruñ gibi 'ālimlerdür.

[15.] ḤİKĀYET

Bil ki Ay'uñ 'acāyib [17]ḥikāyetleri vardur. Ammā ol ki meşhūrdur, anı naḳl ėdelüm. Rivāyet ėderler: Bir kişi **[31b]** Aṣḥāb-ı resūlden -'aleyhi's-selām- ṣordılar Ebū Cehl'e ki: "Hīç 'acāyib nesne gördüñ mi peyġāmberden ki anuñ peyġāmberlıġına delīl ola, nübüvvetini taṣdīḳ ėde?" Ebū Cehil eydür: "Belī, gördüm, ṭufūliyetinde anuñ beşigini 'Abdü'l-muṭṭalib ki anuñ ceddidür, buyurdı ki Ka'be ṭamına getürdiler. [4]Ol vaḳt ḳatı ıssı olduġı-çün seḥer vaḳti-y-idi. Gördüm, Ay geldi Ka'be ṭamına beşigin üzerine [5]çevrinürdi. Peyġām-ber 'aleyhi's-selām oġlancıḳ-idi aġlardı. Çünki Ay'ı gördi, epsem oldı. [6]Andan ṣoñra vardı göge çıḳdı."

Bu ḳażiyyeyi ṣoñra peyġāmbere 'arż ėtdiler. Eyitdi: "Belī, gördüm. [7]Ay baña dėdi ki: Hīç senüñ benüm ile ḥācetüñ var mıdur? Eyitdüm ki: Eger senden dileyem [8]ki iki pāre olasın. Eyitdi: Belī, iki pāre olayım."

Kāfirler bu sözi ėşitdiler, eyitdiler ki: "Bu bir mücerred da'vīdür, bunuñ ma'nīsin göstermek gerek." Peyġāmber 'aleyhi's-selām iki barmaġı-la işāret ey-

---

1 Bir kişiye hayatında itaat edip öldüğünde isyan eden adam mıdır? Aksine bir kişiye vefatından sonra vefa gösteren, adamdır.

2 "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz"... Bakara, 2/156.

ledi, iki pāre oldı. Tā ḥaddī ki ʻÖmer bin el-Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu ʻanh eyitdi ki: "رأيتُ الحِراءَ بين الفلقيْن اى شَقَّيْن"[1] [11] ya'nī dėdi ki: "Gördüm Ḥirā ṭaġını Ay'uñ iki pāresinüñ ara yėrinde şöyle ki bir pāresi bir yanında ve bir pāresi bir yanına yarı." Tā ḥaddī [13]ki bu ʻalāmeti Çīn ü Māçin'de ve Hindūstān'da gördiler ki Ay iki pāre oldı. Aña [14]vardılar, tārīḫ ḳodılar, ṣoñra muʻcizāt-ı Muḥammed imiş bildiler.

Uʻcūbe: Eydürler ki bir ḳara [15]ṭaġ var-ıdı. Her biçin vaḳtinde anuñ üstinde bir Ay görinürdi. Bir sāʻat [16]şöyle ṭururdı. Andan ṣoñra ġāyib olurdı. Biçin gėçicek gėrü nā-bedīd olurdı. [17]Tā yėne geldeçi yıla degin, hīç anuñ ḳażiyyesin kimesne bilmezdi.

[16.] ḤİKĀYET

Emīr Ebū ʻAliyyi'l-Cüffānī **[32a]** eydür ki: Melik ḫāḳān baña buyurdı: "Ol Ay'uñ ḥālini bil, nicedür?" Baña ʻaẓīm [2]yaraġ ėdüp gönderdi tā ki ol Ay'uñ ḥālini illerde sürem bilem. Vardum, [3]çoḳ zaḥmetler çekdüm. Hīç muṭṭaliʻ olmadum ki anuñ sebebi nedür? Āḫir vardum ḥükemādan [4]sordum anuñ ḥālinden. Eyitdiler ki: "Meger ol ṭaġuñ dibinde ṣu vardur ki jīve-y-ile [5]ḳarışuḳ. Ay'uñ şuʻāʻı ol ṣuya ṭoḳınur. Ol ṣudan şuʻāʻı ṭaġa ʻaks ėder, ṭaġdan havāya münʻakis olur."

[17.] ḤİKĀYET

İbnü'l-Muḳannaʻ daʻvī-i nübüvvet ėtdi. Jīveyi bir [7]ḳuyuya dökdi. Çün Güneş başı ṭuşına gelicek ol ḳuyudan maʻkūs oldı [8]şuʻāʻı jīvenüñ. Havāda bir Ay ẓāhir oldı. Bu ḥīle-y-ile peyġāmberlıḳ daʻvīsin [9]ėtdi. Eyitdi ki: "Uş ben size yeñi bir Ay getürdüm." dėdi. Bir zamān gėçdi, [10]egildi, nā-bedīd oldı ol Ay. Baʻżılar eydürler ki, ol ḳaralıḳ ki Ay'uñ yüzinde gözükür ṭaġlaruñ ʻaksidür; ol nūr ki Ay'da gözikür, deñizlerüñ ṣularuñ [12]ʻaksidür. Vallāhu aʻlemü [bi]-[9]ḥaḳīḳati'l-ḥāl.[2]

Bāb fī Ẕikri'l-Kevākibi ve Ḥassi Ḫilḳatihā[3]

[13]Ḳavlühū Taʻālā: [4]﴿إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ وَحِفْظاً مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ﴾ [14]Ḥaḳ Taʻālā dėmişdür ki: "Yılduzları ben ḥikmet ile yaratmışam ki dünye

1 Hira dağını iki parça olarak gördüm.
2 Halin hakikatini en iyi Allâh bilir.
3 Bu bölüm yıldızlar ve yıldızların yapısının araştırılması hakkındadır.
4 "Biz en yakın göğü zinetlerle, yıldızlarla donattık. Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk." Sâffât, 37/6-7.

gögi tā kim [15]müzeyyen ola. Ve daḫı şeyāṭīn göklere ḳaṣd ėtmeye." Ve eger yılduzlaruñ şu'lesi dikilmiş-idi [16]göklere ḳaṣd ėderlerdi. Ve daḫı bir yėrde buyurmışdur kim: [1]﴿وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾ [17]ya'nī "Yılduzları yaratdum tā anuñ ile yol bulalar deñizlerde ve ṣaḥrālarda." Dėmişlerdür **[32b]** necmden bu yėrde murād, Cedy-le Ferḳadāndur. Fikr ėtmek gerekdür ki bu yılduzlar bunca [2]biñ yıldur dönerler. Ba'ẓısı şimālīdür ve ba'ẓısı cenūbīdür. Ammā ol ki şimālīdür [3]biz görürüz. Hem-çünān ki Benātü'n-na'ş ki bizüm başumuz üzerinde döner, ammā [4]yėr altına hīç varmaz. O yılduzlar ki Ḳuṭb-ı cenūbīdür bizden ırakdur. [5]Ol yılduzlar cenūb vilāyetindaġı ḫalḳuñ üzerine dönerler, Ḳuṭb-ı şimālīdaġı [6]görmezler.

FAṢL

Bilmek gerek ki aḥvāl-i kevākib muḫtaṣar degüldür. Daḫı bu [7]kevākibüñ 'ilmi şol nesne degüldür ki aña münkir olalar. Şol miḳdār ki Güneş'üñ te'[8]s̱īrini görürler ki çün şimāle gelicek havā ıssı olur ve ḳaçan ki şimālden ırak̇ [9]olsa ṣovuḳ olur. Ba'ẓı cühelā dėrler ki: "Her kimesne Güneş'üñ te's̱īri vardur [10]ve kevākibüñ te's̱īri vardur dėse, kāfir olur." İmdi bunı böyle dėmek ḫaṭādur. Zīrā [11]Ḥaḳ Ta'ālā her bir maḫlūḳda bir ḫāṣṣiyyet ḳomışdur. Bunlarda daḫı böyle degüldür ki [12]her bir kevākib kendü kendüye mü'es̱s̱ir ola. Bil ki mü'es̱s̱ir Allāhu Ta'ālā'dur, bunları [13]sebeb eylemişdür. Ammā anlar ki bu ḥadīs̱e naẓar ėtdiler: Ḳāle 'aleyhi's-selām: [2] [14]"من آمن بالنجم فقد كفر" ya'nī ḥadīs̱i fehm ėtdiler. Bil ki ḥadīs̱üñ ma'nīsi budur ki, [15]böyle bilürler-ise ki, ey, "Güneş ve bāḳī yılduzlar ḫāliḳdür kendü işlerinde", bu [16]küfürdür. Ammā böyle bilürlerse ki "Muḳaddir ve ḫāliḳ Allāh'dur, kevākib sebebdür" küfür olmaz, [17]belki maḥżā īmāndur.

Ammā ḳavl-i müneccimān budur ki ṭab'-ı Zuḥal naḥsdür, ḳurudur, ṣovuḳdur. **[33a]** Ve ṭab'-ı Zühre raṭbdür ve ṭarab-engīzdür. Ve ṭab'-ı Merrīḫ ḳattāldür ve ṭarab-engīzdür, [2]ve buña Naḥs-i aṣġar dėrler. Ve ṭab'-ı Müşterī 'ilim-efzādur sükūn ve ḳarār vėricidür [3]ve Sa'd-i ekberdür. Ve ṭab'-ı 'Uṭārid 'ulūm ve zīreklik vėrür. İmdi bu ḥüküm ėtmek [4]müsellem degüldür. Hīç kişiden şāyed ki bu ḥükm ėden kendünüñ mīzācın bilmez ola kim [5]ḥaḳīḳat ile. Eger bir dervīş yalıncaḳ ṣovuḳda ḳalursa şol ḳadar melūl ola kim Zuḥal [6]anı 'acebleye. Ve eger o dervīşe bir ḳaftan vėrürlerse ve bir altun baġışlarlarsa [7]Zühre şöyle şād ola

1 "... İnsanlar yıldızlarla da yollarını bulurlar." Nahl, 16/16.

2 "Yıldıza inanan kâfir olur." [Mütercim hadisi kısaltarak almıştır. Hadis metni şöyledir: من قال سقينا بالنجم فقد امن بالنجم و كفر بالله "Yıldızlarla biz suya kavuştuk diyen kişi yıldıza iman etmiş olur, Allâh'a ise küfretmiş olur." Herevî, *Tehzîbü'l-Luga,* II.]

kim Zühre anı ʻacebleye. Ve eger bir kişiye ḫaber vėrürlerse [8]kim fülān dervīş öldi, şol ḳadar anuñ göñlinde muṣībet ḥāṣıl ola kim Zuḥal ve Merrīḫ [9]aġlaşalar.

Ammā böyle bilmek gerek kim cemīʻ-i kevākib ḥārrü'l-mizāc olalar. Bunlaruñ cevherleri [10]issidür. Bir ḥarāret daḫı ḥāṣıl olur ġaraż tīz ḥareket ėtdüklerinden-dürür, ḳışı gėderür [11]ki anuñ ʻilmi, aḥkām-ı keyfiyyet-i nücūma ėrişmiş olur.

Yılduzlaruñ kiçisi bir yılduzdur ki aña Sühā dėrler. Eydürler ki; ol, niçe bu Yėr deñlüdür. Ammā ıraḳ yėrde [13]olduġı-çün kiçi gözikür. Ve eger Ferḳadān yılduzınuñ birisi yėre inse yėr anuñ altında [14]şol büyük bir ḳalḳan altında bir aḳça ne resmi-le-y-ise şunuñ bigidür. Ammā yılduzlaruñ [15]mizācından bunı bilürler ki: Güneş ḳaçan ki Esed burcına gelse havā ġāyet ıssı olur ve ḳaçan [16]ki Ḥūt burcına gelse havāda ruṭūbet ve ṣovuḳlıḳ olur. Ve her bir yılduzda Allāhu Taʻālā bir ḫāṣṣiyyet [17]ḳomışdur. Şöyle ki Süheyl bir yılduzdur ki Yemen'de ṭoġar. Ve Şuʻarā-yı Yemānī ki kāfirler aña **[33b]** daparlar ve aña Rabbü'l-erbāb dėrler idi. Niteki Ḥaḳ Taʻālā Ḳur'ān'da anlaruñ [2]reddi-çün ḫaber vėrürler ki; [1]﴿وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى﴾ bigi.

Eydürler ki, vaḳtī ki ʻAyyūḳ toġa [3]ṣular cihānda eksilür meger ki Nīl-i Mıṣr. Vaḳtī ki Ṣüreyyā ṭoġa, deñizler taşar. Bu ḳamusı esbābdur, [5]müsebbib Ḥaḳ Taʻālā'dur. Bundan ṣoñra kevākib-i seyyārenüñ ṣıfatların dėyelüm Ḥaḳ Taʻālā'nuñ tevfīḳi-y-ile.

[5]**Ẕikrü Zuḥal ve keyfiyyeti ḫilḳatihā**[2]: Zuḥal bir yılduzdur ki yėdinci felekde ṭoġar. Anuñ [6]feleginden büyük felek yoḳdur. Otuz yılda bir kez devr ėder felegini. Ve her burcı ancaḳ bir [7]yılda ve her derecesini bir ayda devr ėder. İki kez terbīʻa ėder, bir kez saġ [8]yañadan ve bir kez ṣol yañadan. Ve bir kez muḳārenesi olur Güneş ile. Bu kezin Güneş anı [9]gėçmege başlar. Yigirmi günden ṣoñra Güneş ṭoġmazdan evvel ol ṭoġar. Ve daḫı yėrüñ merkezinden [10]tā felek Zuḥale degin on yėdi biñ kez biñ ṭoḳuz yüz on dört kez biñ ve iki yüz ḳırḳ [11]ferseng yoldur. Ve kevākib-i seyyārede bundan ıraḳ kevkeb yoḳdur bize.

Ve daḫı Ḳuhistān'da [12]bir muḥāsib kişi var-ıdı ki muḥāsiblerüñ aʻlemi-y-idi. Andan ṣordılar imtiḥān ile ki: [13]"Zuḥalden bize ne miḳdār mesāfetdür?" Eyitdi ki: "Siz bunuñ ḥisābın bilmezsiz. Eger andan [14]ki Zuḥaldür, bir ṭaş bıraḳsalar, biñ yılda ėrişür yėr yüzine." Böyle dėyicek ḳamu muḥāsibler müsellem dutdılar.

---

1 "Şüphesiz o, Şi'ra'nın Rabbidir." Necm, 53/ 49.

2 Zuhal ve onun yapısının niteliğinin açıklanması.

Maḳṣūd bundan oldur kim bu maḫlūḳuñ keyfiyyeti bilinmez. Fe-keyfe [16]ḫāliḳüñ nice biline. Ve ammā ṭab'-ı Zuḥal müneccimler ḳavlinde ṣovuḳdur ve ḥuşkdür sevdāvī ve muẓlimdür [17]ve delīldür uzaḳ seferlere ve ḥıḳda ve ḥīleye ve ẓulme ve ḫalḳdan ıraḳ olmaġa ve daḫı ādemī **[34a]** mertebelü nesneler buña nisbet olınur. Ḥayvānātdan şöyle ki ejderha, ḥazbīn ḳuşlar [2]ve ḳara cānavarlar gibi ve ma'ādinde ḳurşun ve ḳara taşlar gibi ve arżda Cühūdlar gibi. [3]Ve bunı dėyenler de Cühūdlardur. Ammā Zuḥalüñ ṣūretinde, ḥükemā ḳavlince bir pīrdür ki durmışdur [4]ḳazar ve daḫı bir niçe ṭaşlar ve ḳara bardaḳlar öñinde ḳomışlar.

İmdi bu söz [5]'aḳıldan ba'īddür ve biz bunı getürdük. El-'uhdetü 'ale'r-rāvī.[1]

Ṣıfatü'l-Müşterī: [6]Ammā Müşterī bir yılduzdur kim altıncı felekde olur. On iki yılda felegini devr ėder. Her [7]ayda iki buçuḳ derece ḥareket ėder. Bunuñ daḫı Zuḥal gibi iki kez terbī'a ve bir muḳārenesi vardur, [8]Sa'd-i ekber dėrler. Küffār-ı Türkistān buña ṭaparlar tañrı dėyüp. Daḫı küre-i zemīnden tā felek-i Müşterīye degin ṭoḳuz biñ kez biñ ṭoḳuz yüz biñ ve on ṭoḳuz biñ ve ḳırḳ [10]fersaḫ yoldur. Daḫı bilüñ ki fersaḫ on iki biñ adumdur. Daḫı Müşterīnüñ miḳdārı [11]ṭoḳsan bu Yėrcedür ve daḫı rub'ıncadur. Ve daḫı bunuñ ṭab'ı germ ve nermdür. Bunuñ havāsı [12]ıssıdur, delīldür ḥayāta ve ḥikmete ve 'ilme ve emānete. Ol ki buña nisbet ėderler; ḥayvānātdan ādemīdür ve ma'ādinden zirnīḫ ve kibrītdür ve dīnlerde Naṣrānīdür. Ve ṣūreti [14]Müşterīnüñ ḥükemā ḳavlince bir ḳırġıl kişidür. Bir altun taḫt üzerinde oturmış başında [15]bir tāc var. Altında bir at ve bir öküz ve bir ṣu ṣığırı ve bir ḳatır vardur.

Ṣıfatü'l-Merrīḫ: [16]Ammā Merrīḫ bir yılduzdur kim bėşinci felekde olur. Felegini on sekiz ayda devr ėder [17]ve her dereceyi ḳırḳ bėş günde ḳaṭ' ėder. Çünki Güneş Ay'dan gėçse Merrīḫ Güneş'üñ ṣu'ā'ı altında **[34b]** iki aydan ṣoñra maşrıḳ ṭarafında Güneş ṭoġmazdan öñdin görinür ėrteden ṣoñra. [2]Ve Güneş ile bir muḳāreneden ve bir muḳāreneye degin yėdi yüz seksen sekiz gündür. Ve daḫı küre-i [3]zemīnden felek-i Merrīḫe degin biñ kez biñ ve üç yüz yigirmi üç kez biñ üç yüz fersengdür. [4]Daḫı Merrīḫüñ miḳdārı bir buçuḳ bu Yėrcedür. Ve daḫı ṭabi'atı germ ü ḥuşkdür oddur. Ve daḫı [5]beñlige ve şecā'ate ḥışma ve ḳahra delīldür ve uġrılıġa ve 'arbedeye delīldür. Ḥayvānātdan ki [6]aña nisbet ėderler ḳurd ve ḫınzīr, ma'ādinden demür ve ḳızıl ṭaşı ve dīnden āfitāb-[7]peresti nisbet ėderler. Ṣūret-i Merrīḫ müneccimler ḳavli üzerine bir yi-

1 Bu sözün doğruluğu ile ilgili sorumluluk, anlatana aittir.

gitdür. Öñinde bir ḥarbe, [8]bir müdevver taḫt üstinde otırmış. Anuñ altında bir ṣırtlan ve bir ḳurt ve bir ayu [9]ve bir it var. Ve buña Naḥs-i aṣġar dėrler. Bu sözler daḫı muḥāldur, ʿaḳıldan baʿīddür.

[10]**Ṣıfatü'z-Zühre:** Ammā Zühre bir yılduzdur üçünci felekde. Anuñ devri burclarda [11]Güneş devri gibidür. Ve bir kez tīz gėder Güneş öñinden ve bir kez gėç gėder ricʿat ėder. [12]Daḫı Güneş'üñ şuʿāʿı altında üç ay ḳalur kimse görmez. Bundan ṣoñra aḫşam vaḳtinde [13]maġrib ṭarafında görinür. Daḫı sekiz ay peydā olur görinür. Muḳāreneti vaḳtinden devrinüñ [14]tamāmına degin üç yüz seksen gündür. Pes yėne ricʿat ėder. Dönerken arżdan tā felek-i [15]Zühreye degin yüz seksen üç biñ üç yüz yėdi fersengdür. Zührenüñ tabʿı [16]laṭīfdür. Delīldür ʿavratlara ve bezeklere ve libāsa ve ḫoş ḳoḳulara ve ırlamaḳlara [17]ve ney çalmaġa; ve ol nesne ki buña nisbet olınur ḥayvānātdan güzel ḳızlardur **[35a]** ve balıḳdur; ve maʿādinden nisbet olınan mürvārīd ve gümiş ve baḳırdur; ve dīnlerden dīn-i [2]ʿArabdur.

Ve ṣūret-i Zühre ḥükemā ḳavlinde bir ṣāḥib-cemāl ʿavratdur. Başında bir altun [3]bardaḳ, bir taḫt üzerinde oturmış. Anuñ üzerinde bir üzüm aġacı var. Taḫtınuñ [4]altında dört ʿavrat var, her birinüñ elinde reyḥān var.

Ṣıfat-ı ʿUṭārid: [5]Ammā ʿUṭārid bir yılduzdur, ḥāli anuñ Zühre ḥāli gibidür. İkinci gökde ṭoġar ve Güneş'den ayrılmaz. [6]Bir muḳāreneden bir muḳāreneye degin yüz yigirmi ṭoḳuz gündür. Küre-i arżdan felek-i ʿUṭāride degin altmış ṭoḳuz biñ dört yüz fersengdür. Ṭabʿ-ı ʿUṭārid ḫuşkdür. Delīldür [8]umūr-ı dīniyyeye ve nübüvvete ve ʿulūma ve ince işlere; ve ol nesnelere kim buña nisbet olınur ḥayvānātdan it ve ṭoġandur; ve maʿādinden mercān ve jīve ve yeşimdür; ve dīnlerden Naṣrānīdür. [10]Ṣūreti anuñ müneccimler ḳavli üzerine bir żaʿīf kişidür. Elinde bir muṣḥaf dutar. Bir taḫtda [11]oturmış. Anuñ altında bir pīr ve bir ḫādim ve bir ʿavrat ve bir oġlan var. Bu ḳamu sözler [12]kiẕb ü iftirādur. Neʿūzu bi'llāhi min ẕālik.[1]

Ẕikrü'l-Burūci ve Keyfiyyeti Ḫilḳatihā[2]

[13]Bil ki burūc on ikidür. Yėdinci felegüñ üstinde bir felek daḫı vardur ki aña [14]felekü'l-burūc dėrler ki burcları anda ḳısmet ėdüp-dürürler. Şöyle ki beyān olındı ki [15]felekü'l-burūcuñ üste altı dāyire farż ve taḳdīr ėtmişlerdür. Cenūb-

1 Bundan Allâh'a sığınırız.
2 Burçlar ve burçların yapısının niteliğinin zikri.

den şimāle on iki [16]burc ḥāṣıl olur. Her bir ḳısmına burc dėrler. Ol kevākib-i seyyāreden her ḳanḳısı [17]ki bir burcuñ berāberine gelse, eydür ki: "Falān kevkeb falān burcdadur." Ḥükemā bu burclaruñ her birine bir ad vėrmişlerdür. Şöyle ki uş beyān olınur. Ḥükemā bu on **[35b]** iki burūca ṣūretler ḳomışlardur. Birisi ḥamel ṣūretindedür. Ve birisi ṣevr ṣūretindedür. Ya'nī ol [2]ma'nī üzerine degüldür ki felekde ḥamel ola veyāḫūd ṣevr ola veyā sereṭān ola. [3]Velīkin bu burcları kim bulmışlardur, her burc bir yılduza müşābihdür. Ol yılduzlaruñ [4]vaṣfı kimi ṣıġıra beñzer, ve kimisi 'aḳrebe beñzer, kimisi yaya beñzer ırakdan ve illā yayuñ [5]bir başından bir başına degin ve 'aḳrebüñ başından ḳuyruġına degin. Ḥaḳ Ta'ālā'dan [6]ġayri kimesne bilmez ki niçe biñ ferseng yoldur.

el-Ḥamel: Evvel Ḥamel'dür. Ol burc [7]āteşīdür ve nehārī ve şarḳīdür sebük-rūydur, andan meṭāli'i çoḳdur. Ve daḫı bir ḳoyun [8]şeklindedür ki iki boynuzı vardur ve daḫı dönmiş ardına baḳar. Dėrler ki: "Çīn ü Māçin [9]ṭaġında bir depecük vardur. Her ḳaçan kim Güneş Ḥamel burcına gelse, ṣu anda 'aẓīm [10]revān olur. Ve her ḳaçan ki Ḥamel'e gelmese Güneş ve gün cemī'-i 'ālemde müsāvī olur." Ve aña [11]burc-ı i'tidāl daḫı dėrler. Daḫı bu burcda bir yılduz vardur, aña Keffü'l-ḫaṣīb [12]dėrler, şimālīdür sa'ddür.

eş-Şevr: Ṣevr bir burcdur, ḫākīdür, dişidür ve leylīdür. [13]Cenūbī ve müstaḳīmü'ṭ-ṭulū' ve aġır yüzlüdür. İki pāredür, bir öküz ṣūretindedür. Daḫı [14]bu Ṣevr'üñ ṭāli'i, Mıṣr ve Virān ve Hīryū ve Hemedān ve Māhīn'dür. Daḫı bunlaruñ çevre yanlarınuñ ṭāli'idür. Daḫı bu burcda bir yılduz vardur 'Ayn-ı ṣevr'dür, cenūbīdür [16]ḳattāl ve naḥsdür. Ve bir yılduz vardur anda, aña Re'sü'l-'azl dėrler ve daḫı ḳattāldür şimālīdür. [17]Ḳattāl olduġınuñ ma'nīsi oldur ki bir kimse ki bu burcda ṭoġa, çünkim ol ṭoġduġı burc bu yıldıza **[36a]** gele, anuñ ṣāḥibi olur. Pes bu sebebden aña ḳattāl ve ḳāṭı' dėrler. İmdi bu söz ḥükemā [2]sözidür.

el-Cevzā: Cevzā bir burcdur, ėrkekdür nehārīdür ve ṣayfīdür ve ġarbīdür ve daḫı sebük [3]yüzlüdür, egri ṭulū'ludur. Bu iki ṣūretdedür, her birisi birinüñ baġrına elin [4]ḳomışdur. Daḫı Cevzā ṭāli'i, Deylemā ve Cürcān ve Kābil ve Tarḫān'dur. Ve daḫı Cevzā burcında [5]altı yılduz vardur, cenūbīlerdür. Birisine Re'sü'l-cebbār dėrler, bulıda ta'alluḳı vardur, [6]ḳāṭı'-ı naḥsdur. Ve birisine Menkebü'l-eymen dėrler ve hem ḳattāldür. Ve birisine Menkebü'[7]l-eyser dėrler. Ve birisine Evsaṭu'l-manṭıḳa dėrler. Ve birisine Ḳadem-i yüsrā, ve birisine [8]'Ayyūḳ-sa'd dėrler. Ve birisine Menkeb-i ẕi'l-'inān dėrler, daḫı Sa'd dėrler.

[9]**es-Sereṭān**: Sereṭān ṣu burcıdur, leylīdür şimālīdür. Munḳalibü'l-ḥāl ve ṣayfīdür, müstaḳīmü'[10]ṭ-ṭulū'dur aġır yüzlüdür. Daḫı çoḳ meṭāli'lüdür. Daḫı gök yengeç ṣūretinedür. Daḫı Sereṭān, [11]ṭāli'-i Merv'dür ve Baḥreyn ve Hicr ve Afrīḳıyye'dür. Merv bir deredür Ḫorāsān'da. Çünki Güneş Sereṭān'a [12]gelse, gėrü döner. Sereṭānda dört yılduz vardur: Şi'r-i eymānī ve Şi'r-i cenūbī ve Re'sü'n-nevm-i şimālī [13]ve Re'sü'n-nevm-i āḫir-i şimālī dėrler ve bu ḳamusı ḳattāldür.

el-Esed: Esed od burcıdur ėrkekdür, [14]nehārīdür yaz ortasında döner. Daḫı şarḳīdür, sebük yüzlüdür. Meṭāli'i çoḳdur, [15]müstaḳīmü'ṭ-ṭulū'dur. Arslan ṣūretinedür ki öñinde od vardur. Esed burcı Türklerüñ [16]ve Īrān şehrinüñ ve Berber'üñ ve Baṣra'nuñ ṭāli'idür. Ve burc-ı Esed'de bir yılduz vardur kim [17]aña Ḳalbü'l-esed dėrler, ḳattāl ve şimālīdür.

es-Sünbüle: Sünbüle burcı ḫākīdür dişidür **[36b]** ṣayfīdür. Leylīdür, cenūbīdür, müstaḳīmü'ṭ-ṭulū'dur. Aġır yüzlüdür, meṭāli'i çoḳdur. [2]Bir 'avrat ṣūretinedür ki örü ṭurmışdur. Ṣaġ elinde buġday başı dutmışdur, [3]başında bir altun tācı vardur. Sünbüle burcı, Endülüs'üñ ve Fārs'uñ ve Şām'uñ ve Kirmān'uñ ṭāli'idür. Anda bir yıldız vardur aña Ṣarfe dėrler, şimālīdür. Çünki Güneş [5]Sünbüle burcına gelse, mevc-i deryā ḳatı düşvār ola.

el-Mīzān: Yėl burcıdur, ėrkekdür, nehārīdür, ḫarīfīdür, maġribīdür. Sebük yüzlüdür, müstaḳīmi'ṭ-ṭulū'dur, [7]meṭāli'i çoḳdur. Bir ḳırġıl kişi ṣūretinedür, elinde terāzū vardur. Ve daḫı Kirmān'uñ [8]ve Sīstān'uñ ba'ẓısınuñ ve Ṭaberistān'uñ ve Belḫ'üñ ve Kişmīr'üñ ve Hind'üñ ve Rūm'uñ ṭāli'idür. [9]Ve Mīzān burcınuñ dört yılduzı vardur. İkisi şimālīdür ve ikisi cenūbīdür. Ve daḫı [10]bu burc mu'tedildür. Her ḳaçan ki Güneş bu burca gelse, gėce gündüz berāber olur.

el-'Aḳreb: [11]'Aḳreb burcı ṯābitdür, ābīdür, dişidür. Leylī ve şimālī, müstaḳīmü'ṭ-ṭulū'dur. Aġır yüzlüdür, [12]meṭāli'i çoḳdur. Ve burc-ı 'Aḳreb 'Arab'uñ ve Mıṣr'uñ ve Yemen'üñ ve Ḥicāz'uñ ve Emlek ḳavminüñ [13]ṭāli'idür. Ve daḫı Ṣa'īd'üñ ṭāli'idür. Ve bu burcda iki yılduz vardur. Ḳalbü'l-'aḳreb [14]dėrler cenūbī ve birisine Tābü'l-'aḳreb dėrler.

el-Ḳavs: Ḳavs burcı āteşīdür, [15]ėrkekdür, nehārīdür ve şarḳīdür. Ve sebük yüzlüdür, müstaḳīmü'ṭ-ṭulū'dur, meṭāli'i çoḳdur. Bir atlu [16]ṣūretindedür. Elinde bir yayı vardur ḳurulu. Kirüşine baḳar, oḳ çeküp-dürür. Öñinde bir [17]yılan

vardur, ḳuyruġın yuḳaru ḳaldurmışdur. Ḳavs burcı, İṣfahān'uñ ve Kirmān'uñ **[37a]** ve Rey'üñ ṭāli'idür. Ve daḫı bu burcda bir yılduz vardur aña 'Aynü'r-rāmī dėrler. Daḫı [2]seḥābīdür ya'nī bulut deñlüdür, şimālīdür naḥs ve ḳāṭı' ve ḳattāldür.

el-Cedy: Cedy burcı, [3]ḫākīdür, ḳış burcıdur, dişidür. Leylī ve cenūbīdür ve aġır yüzlüdür egri meṭāli'lüdür. [4]Ehvān'uñ ve Medāyin'üñ ve Sind'üñ ve Hind'üñ ve 'Ummān'uñ ve Rūm'uñ ṭāli'idür. Ve bu Cedy [5]burcında iki yılduz vardur, şimālīdür sa'ddür. Birine Nesrü'ṭ-ṭāyir dėrler ve birine Nesrü'l-vāḳi' [6]dėrler, bir uzun ḳulaḳlu kėçi ṣūretindedür.

ed-Delv: Delv burcı yėl burcıdur, nehārīdür, [7]maġribīdür. Sebük-rūydur, şetevīdür, ṯābitdür, mu'avvecü'ṭ-ṭulū'dur. Bir ḳoġa ṣūretinedür, içi [8]ṭolu ṣudur. Bir yigit durmışdur, ṣu çeker delv ile. Anuñ ardında bir pīr 'üryān [9]durmışdur. Ve daḫı Kūfe ve Baṣra ve Cürcān ve Ẓahrü'l-Ḥicāz ṭāli'idür. Bu burcda iki yılduz [10]vardur. Femü'l-ḥūt cenūbīdür ve Ẕenbü'd-decāce şimālīdür.

el-Ḥūt: Ḥūt burcı ābīdür, [11]dişidür. Leylī ve şimālī, mu'avvecü'ṭ-ṭulū'dur. Daḫı iki balıḳ ṣūretinedür, birisinüñ başı [12]birisinüñ ḳuyruġınadur. Anuñ öñinde bir 'avrat oturmışdur. Öñinde bir başı aşaġı [13]oġlan aṣılmışdur. Ve Ḥūt Ṭaberistān'uñ ve Semerḳand'uñ ve Buḫārā'nuñ ve İskenderiyye'nüñ [14]ṭāli'idür. Daḫı burcı şetevīdür.

Beyān-ı ṣıfat-ı burūc tamām oldı ḥükemā ḳavli üzerine. [15]Līkin bunlaruñ ba'żı sözleri 'aḳla ve naḳle muḫālifdür. Şöyle ki tenbīh ėtdük. [16]Aḥvāl-i kevākibi ve eflāki ki baḥṣ ėderler, ḥükemā-i müteḳaddimīn kitāblarından naḳl ėdüp [17]söylerler. Zīrā bu aḥvāli bildiler raṣad ile ki raṣad dėdükleri bir ulu ḳubbedür **[37b]** 'aẓametlü ki anuñ dereceleri vardur ve içinde ḳuyular ḳazmışlardur gey derin. Ve daḫı [2]çoḳ dürlü ḥikmet ile işler işlemişler ki anuñ beyānı biñ varaḳ kāġıda [3]ṣıġmaz. Ḥükemā ol raṣad içindeki ḳuyulara girüben bu aḥvāle muṭṭali' oldılar. [4]Ve daḫı eydürler ki: "Yūnān ilinde bir deñiz var-ıdı ki anuñ içinde eflāküñ [5]ve kevākibüñ ṣūretleri ve ol burclar ẓāhir oldı. Ol zamānda ḥükemā [6]aña naẓar ėdüp bildiler. Ve şimdiki ḥālde ol iḳlīm aşaġa gėçüp-dürür ve ṣu dutmışdur. [7]Aña yol yoḳdur.

FAṢL

Bil ki ḥükemā dėrler ki, falān burc ėrkekdür ve falān [8]burc dişidür. Mecāzdur ḥaḳīḳat degüldür. Niteki 'Arab Güneş'e "dişi" ve Ay'a "ėrkekdür" [9]dėr.

Müneccimler dėrler ki, Sünbüle dişidür dėr. Ḫākīdür, cenūbīdür. Taḥḳīḳ degüldür. Ve ol [10]ki dėrler, Zuḥal pīr ṣūretindedür bir elinde bıçaḳ ve bir elinde bir kesük baş aṣıludur. [11]Ve daḫı dėrler ki, Zühre ʿavrat ṣūretinde ḳucaġında barbūt var.

Bular ḳamusı [12]mevhūmāt-ı sevdāvīdür. Ḳur'ān'da yoḳ ve ḫaberde gelmemişdür. Yėdinci ḳat gökde [13]ṭaġ n'eyler? Ve daḫı kim gördi ki Zühre barbūt çalar yā Zuḥal aġlar? Biz bunları ki [14]yazduḳ, bunlaruñ ḳavillerinden yazduḳ. Ve daḫı bil ki [15]buları līkin ʿaḳl-ıla yazduḳ. Bu ʿavāma bildüklerini göstermek içün yazduḳ. Ve daḫı bil ki şol nesne [16]ki Ḥaḳ Taʿālā ʿaẓīm yaratmışdur, gerek ki sen daḫı ʿaẓīm bilesin. Daḫı iḥtirām-ı cemīl-le baḳasın daḫı eydesin: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾[1] **[38a]** Bundan ṣoñra oduñ ʿacāyiblerin, daḫı menāfiʿin söyleyelüm. İn-şāa'llāhu Taʿālā ve ḥüsnü tevfīḳıhī.[2]

ER-RÜKNÜ'Ş-ŞĀNĪ Fİ'N-NĪRĀNİ'L-ʿACĪBE VE'LLEẒĪ YUḤDİŞÜ BEYNE'S-SEMĀ' VE'L-ARŻ[3]

Bil ki Ḥaḳ Taʿālā odda bunca menāfiʿ ḳomışdur, cemīʿ-i maḫlūḳāta [4]menfaʿati vardur. Nitekim Ḥaḳ Taʿālā buyurmışdur: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ﴾[4] Ve bu oduñ menfaʿati çoḳ olduġı-çün baʿżı ʿuḳalā-yı Hind [7]ve Yūnān ġalaṭa vardılar, oda secde ėtdiler. Tā ol zamāndan bu zamāna degin Mecūsīnüñ ḫiẓlānı yaʿnī rüsvāylıġı meşhūr oldı. Pes bundan maʿlūm olur kim işi kişinüñ [9]yaluñuz ʿaḳlı-la tamām olmaz. Belki hidāyet Ḥaḳ Taʿālā'dandur. Eger bunlar oduñ menfaʿati [10]çoḳ olduġı-çün dapdılarsa, gerek-idi ki ṣuya daḫı artuḳ dapalardı. Zīrā ki [11]ṣunuñ menfaʿati çoḳdur. Ve ṭopraġuñ menfaʿati daḫı od menfaʿatinden çoḳdur.

FAṢL

[12]Bil ki od cemīʿ-i ʿālemi dutmışdur. Hīç ṭaş ve aġaç yoḳdur ki illā ki anda od vardur. [13]Ve li-hāẕā görmez misin kim, bir ṭaşı bir ṭaşa urıcaḳ ve bir aġacı bir aġaca ḳuvvet ile [14]süricek od çıḳar. Ol aġaç göyinür? Ve līk Ḥaḳ Taʿālā ṭaşlaruñ ve aġaçlaruñ içinde [15]bu odı gizlemişdür. Niteki yaġı yoġurd içinde

1 ... "Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru"... Âl-i İmrân, 3/191.

2 Allâh Taala dilerse ve güzel muvaffakiyetler verirse.

3 İkinci rükün yer ve gök arasında ortaya çıkan acâyip ateşler hakkındadır.

4 "Tutuşturduğunuz ateşe ne dersiniz?! Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz? Biz onu bir ibret ve ıssız yerlerde yaşayanlara bir yarar kaynağı kıldık." Vâkıa, 56/71-73.

ve yėmişleri aġaçlarda gizlemişdür. [16]Ve daḫı bil ki Ḥaḳ Ta'ālā bir nesne yaratmamışdur kim cemādātda oddan yėgrek ola. Ve li-hāẕā ġāyet [17]laṭīf olduġı-çün kimesne anı dutamaz ṣaḳlayımaz, bir nesneye ulaşdurmayınca -zīrā ki 'ālem-i **[38b]** 'ilvīdendür, siflīden degüldür- 'ālem-i siflīde ḳarār ėtmez. Līk Ḥaḳ Ta'ālā ḳulları menfa'ati-çün [2]cemādāt arasında saḳladı, maḥbūs ėtdi. Ve her ḳaçan ki ol maḥbūs olduġı yėrden [3]ṭaşra gelse, bir nesneye ulaşsa, ol nesneyi yoḳ ėder. Andan merkez-i 'ilvīye vāṣıl [4]olur. Ve daḫı bil ki odı cemī'-i ḥayvānāt severler. Eger dilerseñ kim bir ṣaḥrāya var [5]od yaḳ gėce. Daḫı bir zamān ṣabr eyle. Tā göresin kim, niçe dürlü muḫtelif cānavarlar [6]gelürler ol oduñ ḳatına, cem' olurlar. Daḫı ol sebebdendür ki oġlancuḳlar aġlayup [7]avınmasa, öñine çırāḳ getürürler, aña baḳar avınur. Ve daḫı avcılar gėce çırāḳ yandururlar. [8]Cānavarlar ol çırāġuñ ḳatına cem' olur dutarlar. Ve daḫı ṭa'āmuñ çoḳ leẕẕeti od ile [9]olur, odsuz kimse andan fāyda dutamaz.

Ẕikrü Edyāni'l-Mecūsī ve 'Abdi'n-Nīrān[1]

[10]Bil ki oda dapanlar cemī'-i dīnlerden ednādur. Ve daḫı 'ālemde bundan şūmraḳ dīn yoḳdur. [11]Tā ḥaddī hīçbir milletden Mecūsī dīnine dönmiş yoḳdur. 'Abdullāh bin Ziyād eydür: [12]"Oda dapmaḳlıġa sebeb budur ki: Çün 'Īsā 'aleyhi's-selām ṭoġdı Melik-i Erdeşīr pādişāhlıġında-y-ıdı ki ol melik-i 'Acem-idi, hem yılduza dapardı. Bir gėce düşde gördi ki [14]bir yıldırım geldi, kendinüñ on yılduzın yaḳdı. Erdeşīr düşden ġāyet ḳorḳdı. Eyitdi [15]ki: "Meger 'Īsā'nuñ ṭoġduġı ola!" dėdi. Vardı bir niçe zamandan ṣoñra 'Īsā'ya üç [16]kişi-y-ile bal göndürdi, iletdiler. 'Īsā peyġāmber daḫı ol kişiler varıcaḳ, Erdeşīr'e [17]üç ḳurṣa gönderdi. Her birisine birisin vėrdi. Bu ėlçiler eyitdiler: "Bu ḳurṣada **[39a]** bir i'tibārlu nesne vardur." dėdiler. Vardılar ikisi ḳurṣalarını yėdiler. Birisi ḳurṣasını [2]yėmedi gizledi. Çün Erdeşīr ḳatına geldiler, Erdeşīr eydür: "Size ne vėrdi?" Ol [3]kişiler eyitdiler ki: "Hīç nesne vėrmedi." Ol birisi eyitdi: "Ḳurṣalar vėrdi, [4]ben ḳurṣamı gizledüm, fülān yėrde defin eyledüm." dėdi. Erdeşīr eyitdi ki: "Var getür!" [5]Melik-i Erdeşīr bile vardı, anı bulmadılar. Ol yėri gey deriñ ḳazdılar. Nā-gāh [6]ol yėrden bir 'aẓīm od çıḳdı. Ḳaṣd ėtdi kim Erdeşīr'e ėre. Daḫı ḳorḫusından andan yaña döndi, secde eyledi. Çünki secde eyledi, ol od daḫı durdı, [8]bundın yaña gelmedi. Ol vaḳtden vardılar, oda dapdılar. Sebeb ol oldı.

Ve daḫı [9]eydürler ki: "Oda dapmaġuñ sebebi ol-ıdı ki Hürmüz bin Şīrīn'i Behrām oḳumışdı [10]ki bir mevlid-i mübārek olısardur Beytü'l-Maḳdis'de. Ve

1 Mecusi dinleri ve ateşe tapanların zikri.

hem anı Meryem Ḫātūn neslinden [11]umar-ıdı. Bir gün Meryem'e zeyt ile altun vėribidi hediyye. Meryem daḫı Hürmüz'e bir ṭaġarcuḳ ṭopraḳ vėribidi. Hürmüz daḫı ol ṭopraġı Şīn şehrinde bir yėrde göme-[13]ḳodı. Bir pādişāh daḫı bu ḥāli ėşitdi. Vardı adam gönderdi ki ol [14]defin ėtdügi topraġuñ üzerine bir bünyād yapsun. Pes Hürmüz vardı, adamlar [15]göndürdi. Vardılar, ol yėri bulmadılar. Niteki istediler, çünki gėce oldı. Gördiler [16]ol yėrden 'aẓīm bir nūr çıḳdı. Vardılar ol nūr çıḳduġı yėre nişān ėtdiler. [17]Érte olıcaḳ vardılar. Ol arada od evi bünyād ėtdiler, yapdılar.

Eydürler ki: **[39b]** Ol bünyād daḫı anda vardur. Andan od çıḳar, ol oddan maġribe maşrıḳa iledürler. Ol oduñ üzerinde Hürmüz bir ḳubbe yapdı ki ol ḳubbenüñ üzerinde hilāl ṣūreti [3]düzmiş-idi ki kimesne ol ṣūreti anuñ üzerinden alımazdı. Eydür ki: Sekiz yüz yıl [4]od ol arada yandı.

Eydürler: Ol odlar ki kāfirler aña taparlar. Ol, [5]Cemşīd odıdur ki aña Derḫūn dėrler. Ol od Ḫārezm'de-y-idi. Nūşirevān anı [6]aldı, Deyyān şehrine getürdi. Çünki nevbet bizüm peyġāmbere degdi, kāfirleri ḳorḳutdılar. [7]Ol oddan biraz aldılar, ayruḳ yėre iletdiler ki birisin söyündürürlerse [8]birisi ḳurtıla.

Ve daḫı bir od vardur ki aña Nārü'l-ḫasef dėrler. Eydürler ki: Ol odı [9]Keyḫusrev ḳomışdur. Aẕırbāyıcān'dan Nūşirevān-ı 'ādil anı aldı, Şīrāz'a getürdi. [10]Daḫı kāfirler eydür ki: Ol oduñ üzerine bir ferişte müvekkeldür ki aña Süylān [11]dėrler, daḫı bu Keyḫusrev, Siyāvuş oġlıdur. Be-ġāyet ṣāḥib-cemāl-idi, tā ḥaddī ki ügey [12]anası aña 'āşıḳ oldı. Siyāvuş aña muṭī' olmadı. Vardı, anası acısından [13]buña iftirā eyledi. Feryād ėdüp eyitdi ki: "Siyāvuş bańa ḳaṣd ėder." Bu sebebden 'aẓīm [14]ḫuṣūmet oldı. Siyāvuş daḫı durdı, od ḳatına vardı. Yalıncaḳ oldı, [15]vardı ol oda girdi, selāmet gėrü çıḳdı. Andan bildiler ki Siyāvuş ol [16]günāhdan berī-y-imiş, ol töhmet anda yoġ-umış.

FAṢL

Bir od daḫı Zerdeşt [17]odıdur ki Nīşābūr tarafındadur. Zerdeşt Mecūsīnüñ ulusı-y-ıdı. Vardı peyġāmberlıḳ **[40a]** da'vīsin ėtdi. Eyitdi ki: "Süylān ṭaġında bir ferişte dāyim bańa gelür." Bir sözi-le [2]'āleme fitne bıraḳdı. Küfür milletin ẓāhir eyledi. Daḫı çoḳ ḫalḳ aña tābi' [3]oldılar. Eydürler ki: Zerdeşt ol ḥoḳḳa-bāz-ıdı, anı Rüstem-i Zāl ḳatına [4]getürdiler. Daḫı oynın oynadı, Rüstem-i Zāl'a ġāyet ḫoş geldi. Rüstem [5]aña çoḳ nesne vėrdi, ol sebebden ulu oldı. Da'vī-i nübüvvet ėtdi. Oda [6]dapmaḳlıḳ bünyād ėtdi. Çoḳ begler aña tābi' ol-

dılar illā ki Rüstem-i Zāl [7]olmadı. Eyitdi ki: "Ben gördüm evvel ḥoḳḳa-baz-ıdı. Benüm ḳatumda çoḳ ḥoḳḳa-bāzlıḳ ve şu'bede oynın çoḳ oynayup-durur. Ben anı taṣdīḳ ėtmezem."

FAṢL

[9]Belki küfür içinde āteş-perestden ḫarāb dīn yoḳdur. Eydürler bir āteş-perest [10]deñize düşdi, daḫı feryād ėtdi. Eyitdi ki: "Yā nār-ı Fāris ve yā nār-ı Aẕırbāyıcān, [11]benüm feryāduma ėrişüñ ki ṣu beni helāk ėtdi." Buña bir gemici eydür: "İ aḥmaḳ [12]eger cemī'-i 'ālemüñ odı bu deryāya düşse ki sen düşmişsin, anuñ ḥāli senüñ [13]ḥālüñden daḫı ḫarāb olur." Pes gerek ki oduñ ḫāliḳine yalvarasın ki oduñ [14]daḫı yandurduġı anuñ ḥükmi-y-iledür. Ol ḥüküm ėtmedin oduñ elinden gelmez [15]ki bir ḳıl yandura.

U'cūbe: Eydürler ki: Endülüs'de bir ṭaş gördüm. Aġaç ne resme [16]yanarsa ol daḫı eyle yanar. Bir kişi dilese ki andan od ala bir yėrde daḫı [17]yandura. Ḳatına od almaġa varup oturucaḳ, ol od fi'l-ḥāl söyinür.

FAṢL

[40b] Bir od vardur, aña Nārü'l-ḥarreteyn dėrler ki ol 'Abes vilāyetindedür. Ol [2]gėce yanar gündüz tütüni çıḳar odı gözükmez. Gėce olıcaḳ niçe ferseng yoldan [3]görinür. Dāyim şu'lesi dört yaña düşer, her neyi bulursa yaḳar. Kāfirler aña [4]secde ėderler. Tā Ḥaḳ Ta'ālā Ḫālid bin Sinān ki Benī İsrā'īl'dendür ya'nī [5]İsmā'īl peyġāmber oġlanlarından anda vėribidi, Ḫālid bin Sinān bu ḥāli gördi. [6]Vardı ol odı divşürdi. Bir ḳuyu ḳazdı, içine ḳoydı. Çün Ḫālid dünyādan gėder oldı, bu ḳavme eyitdi ki: "Beni defin ėdüñüz. Daḫı üç günden ṣoñra [8]gūrumuñ üstine gelüñüz. Eger gūrumuñ çevresinde bir ḳuyruġı kesük ṭaġlanmış eşek yürürse, [9]ṭavāf ėdüp benüm gūrumı açasız ki ben size cevāb vėrem, ḳıyāmete degin [10]ne vāḳi' olacaġını."

Üç günden ṣoñra geldiler, ol ḳuyruġı kesük eşegi [11]gördiler. Daḫı bu ḳavm iki bölük oldı. Bir bölügi: "Açmayalum!" Ḫālid'üñ oġlı daḫı [12]bu ḳavme tābi' oldı. Ḳomadı ki atasınuñ gūrunı açalar. Eydürler ki bu aralıḳda peyġāmber [13]vücūda geldi. Ḫālid'üñ ḳatına getürdiler, aña 'izzet ėtdi. Eydür: "Bu bir peyġāmberüñ ḳızıdur ki ḫalḳ anı helāk ėdüp, żāyi' ėtdilerdi."

Ve egerçi oda Allāhu Ta'ālā menfa'at [15]ve mażarrat ḳomışdur, līkin kendinüñ emrinden ṭaşra kār ėtmez; şöyle ki semenderi [16]ve aḳ fülfüli yaḳmaz.

Ve bunlaruñ emṡāli daḫı çoḳ vaṣfa gelmez, şöyle ki ḳurbaġa yosının gölgede ḳurutsalar yanmaya. Ve baʿżı kāfirler eydürler ki: "Od Tañrı'nuñ ḳızıdur **[41a]** veyā bir feriştedür." Bu sözler cāhillıḳlarındandur ki eyle dėrler.

Ebü'l-Hüzeyl [2]eydür: "Bu kāfirlerden aḥmaḳraḳ ḥīç maḫlūḳ görmedüm." Dėr ki: "Bir kāfire ṣordum, od ne [3]nesnedür?" dėdüm. Eyitdi ki: "Tañrı Taʿālā'nuñ -ʿazze ve celle- ḳızıdur." Eyitdüm ki: "Öküz ne nesnedür?" [4]Eyitdi ki: "Bir feriştedür." Eyitdüm ki: "Ṣu ne nesnedür?" Eyitdi ki: "Nūrdur." Eyitdüm ki: "Açlıḳ [5]ve ṣusızlıḳ ne nesnedür?" Eyitdi ki: "Bir yoḫsul dīvdür." Eyitdüm ki: "Yėr ne nesnedür?" Eyitdi: [6]"Bir feriştedür, anuñ adı Behmen'dür." Eyitdüm ki: "Yaramaz dīniñüz var-ımış sizüñ [7]zīrā ki ferişteyi öldürürsiz, Tañrı'nuñ nūrı-y-ıla yursız ve Tañrı'nuñ ḳızı-y-ıla biryān [8]ėdersiz. Daḫı getürürsiz bir yoḫsul dīve vėrürsiz. Daḫı bir feriştenüñ [9]arḳasında -ki adı Behmen'dür- tebevvül ve taġayyuṭ ėdersiz. Bunca yaramaz işler ėdersiz. [10]Çünki sözim ėşitdi, ġāyetde ḫacil oldı ve rüsvāy oldı."

Maḳṣūd bu sözden [11]oldur kim od egerçi ʿunṣur-ı şerīfdür. Līkin ṭapmaġa lāyıḳ degüldür.

Uʿcūbe: [12]Eydürler ki: Hind cezīrelerinde bir cezīre vardur Serendīb aralığında. Ol cezī[13]renüñ ḳavmi dāyim ḫaṭarda-dururlar ki dāyim muḫālif yėller eser. Deñizi ġāyetde uyandurur. Ḥaḳ Taʿālā -celle celālühū- anlara bir ʿalāmet vėrmiş ki anuñ ile seferlerinüñ vaḳtin [15]bilürler. Bir oḳı geminüñ başına baġlarlar, demrenini yuḳaru naẓar ėtdürürler. Ol demrene [16]eger bir od gelürse bir yılduz deñlü, ol oḳuñ demreninüñ üstinde [17]durursa, emīnlik ʿalāmetidür ġarḳdan. Ve eger od gelmez-ise gemiye binmezler. Vaḳt **[41b]** olur ki bir gėcede niçe kez ol od ẓāhir olur.

Fī Ẕikri'ṣ-Ṣāʿiḳati [2]ve'ş-Şühübi ve'l-Berḳi ve'r-Raʿd[1]

Ṭaberistān'da ṣāʿiḳa indügi yėri ḳazarlar. Eger suya [3]ėrerse anda demür yā altun veyā gümiş veyāḫūd baḳır bulurlar, vaḥşet-i āsumān [4]dėrler. Eger ṣāʿiḳa ṣuya inse andan ḳorḳunç āvāzlar gelür ki ėşiden helāk olur. [5]Ṣāʿiḳa bir oddur ki küre-i nārdan iner. Yaʿnī beyānı gėçdi ki yėr bir küredür [6]yaʿnī bir ṭopdur ki ol yėr küresini ṣu küresi ḳaplamışdur. İllā ḥikmet-i ilāhī [7]bunı iḳtiżā ėtdi ki yėrüñ rubʿı ṣudan ṭaşra açuḳ ḳaldı, ṣu anı örtmedi [8]envāʿ-ı ḥayvānāt anuñ üzerinde ḳarār dutmaġ-içun, tā ki bunca dürlü ḥikmetler [9]bunuñ üzerinde işlene.

1 Yıldırım, kuyruklu yıldızlar, şimşek ve gök gürlemesi hakkındadır.

Ve illā ḥikmet muḳteżāsı bu-y-ıdı kim ol rub'-ı meskūn [10]daḫı ṣunuñ içinde ola-y-ıdı. Ve ṣu küresini havā küresi ḳaplamışdur ve havā [11]küresini od küresi ḳaplamışdur, bu od küresin daḫı küre-i Ḳamer -ki aña [12]dünyā gögi dėrler- ḳaplamışdur. Pes imdi ol küre-i nārdan od inse [13]eger ol od şu'lelense havāda ve daḫı tīz söyine aña berḳ dėrler. Eger su [14]inmedin yėre degin inse, aña ṣā'iḳa dėrler. Daḫı şol āvāze kim bulutdan gelür aña ra'd dėrler. Ol āvāz vaḳt olur ki mühlik olur ve ṣā'iḳa ki [16]yėre iner ḫarāblıḳ ėder; şöyle ki "yıldırım urdı" dėrler. Ve daḫı ra'd [17]āvāzından balıḳlar ṣudan çıḳmaz. Zīrā ki ra'd āvāzın ėşidicek balıḳ ölür. **[42a]** Ve her balıḳ ki ṣuda ölse zehrdür ki anı deñiz cānavarı yėmez.

Ammā şühüb ol [2]duḫāndur ki yėrden havāya çıḳar ki aña pusarıḳ dėrler. Vāḳi'de ol dütündür ki yėrdeki ḥarāret ġālib olsa, ġāyetde laṭīf yanacaḳ nesneleri yandurur. [4]Ol tütün andan ḥāṣıl olur. İmdi vaḳt olur ki ol tütün ile bile yėrden [5]yanmaḳlıġa ḳābil eczā-y-ıla çıḳar. Havānuñ ıssısından ol eczā yuḳaruda [6]yanar. Daḫı felegüñ ḥareketi-y-ile ol yanan od bile ḥareket ėder. Anı ḫalḳ görüp [7]eydürler ki: "Yılduz düşdi." İmdi yılduz düşmez. Ve eger bir yılduz yėre düşeydi cemī'-i ālemi ḳaplayaydı. [8]Zīrā bir yılduz niçe bu Dünyācadur.

Ḳavs-i Ḳuzaḥ: Buña nīrān dėrler 'Acem [9]dilince. Ammā Türk dilinde elegim-saġmal dėrler. Ammā ḳavs-i ḳuzaḥ nedendür? Sebeb [10]aña nedür? Sebeb aña oldur kim, Şemsüñ ḳurṣıdur ya'nī gövdesidür ki Şemsüñ rāst [11]muḳābelesinde havāda ṣu ḳatreleri eglenür. Şol Güneş ẕerreleri bigi kim, ne aşaġa [12]iner ve ne yuḳaru çıḳar. Şöyle bir dāyire gibi vāḳi' olur. Daḫı ol ḳaṭarāt-ı [13]kevākib Güneş'üñ rengini gösterür. Ol dāyirenüñ Güneş'e yaḳın olan ḳızıl ṣaru [14]görinür ve biraz ıraḳ olan yeşil görinür ve daḫı ıraḳ olan siyāh görinür. Hemīşe [15]bu Güneş'e muḳābil olur. Eger Şems maşrıḳ ṭarafında olsa bu maġrib ṭarafında olur veyāḫūd [16]bi'l-'akis olur. Ve hem bu ḳavs-i ḳuzaḥ dāyimā tamām olmaz dāyiresi. Eger bunuñ taḥḳīḳ [17]bileyim dėrseñ ṣaḥrāda bir ev dut. Dört yanın muḥkem eyle, hīç aydın girmeye. **[42b]** Ve daḫı Güneş'e ḳarşu yėrden bir delük aç, tā ki Güneş içerü düşe. Daḫı [2]aġzuña ṣu al. Ol delükden giren Güneş'e ṣaç, tā ki göresin ki niçe dürlü [3]reng ḥāṣıl olur. Dāyire şeklinde ḳavs-i ḳuzaḥ aña i'tibār ėdesin. Ve bunuñ [4]bigi Ay bedir olıcaḳ daḫı çevresinde dāyireler vāḳi' olur ki yaġmur daḫı [5]yaġar biraz, ve buña hāle dėrler. Ammā ḳavs-i ḳuzaḥ açuḳluḳ nişānıdur ki [6]ṣoñrasına açuḳlıḳ olur.

Ẕü'ẕ-ẕevābe: Ya'nī ḳuyruḳlu yılduz. Sebebi budur ki "Ḥaḳ Ta'ālā [7]celle celālühū kendünüñ ḳudretini gösterür" dėrler. Buḫār ile duḫān bile [8]müteṣā'id

olur, küre-i nāra ėrişür. Ol buḫār ile vaḳt olur ki eczā-yı dühniye [9]olur ya'nī yaġlu nesne olur. Küre-i nāra ol eczā-yı dühniyye muttaṣıl olıcaḳ yanar. [10]İmdi aña Ẕü'ẕ-ẕevābe dėrler. Vaḳt olur ki uzun olur. Vaḳt olur ki müdevver olur [11]Şems gibi ve Ay gibi görinür. Vaḳt olur ki müşelleş olur.

Dėrler ki, Me'mūn Ḫalīfe [12]zamānında bir od ẓāhir oldı Merv'de. Şöyle uzun niçe gün durdı, [13]gėtmedi. Ve daḫı Ṭaberistān'da bir uzun yılduz maşrıḳ ṭarafından ṭoġdı, bir niçe [14]gėce turdı. Bir niçe gėceden ṣoñra Ḳarġān şehrine düşdi, daḫı ḫarāb ėtdi.

[15]Fī Ẕikri 'Acāyibi'l-Havā ve'r-Rīḥi ve Leṭāfetihā[1]

[16]Bil ki Ḥaḳ Ta'ālā yėlleri yaratdı. Her birisinüñ bir nesneye menfa'ati vardur. Ve li-hāẕā ki [17]Ḥaḳ Ta'ālā bu 'ālemi yėl ile ṭoldurdı ki aña havā dėrler. Bu havānun mīṣāli deñiz mīṣāli**[43a]**dür ki Ḥaḳ Ta'ālā felegi Ḳamer'üñ içine ṭoldurmışdur. Şöyle ki ṣuyı sebeb-i ḥayāt [2]eylemişdür balıġa, havāyı sebeb-i ḥayāt eylemişdür ḥayvānāta ki ḳuru yėrdedür. Benī ādemüñ [3]ġıdāsı üç nesnedendür; etmekdür, ṣudur ve havādur. Etmeg-ile ṣu ġıdā-yı cismānī[4]dür, havā ġıdā-yı rūḥānīdür. Eger bir kişi bir gün yėmese içmese ol kişi ölmez. [5]Eger bir laḥẓa havā içine girüp çıḳmasa ölür.

Mes'ele: Eger su'āl ėderlerse [6]ki: "Balıġuñ içine ṣu içinde havā nice ėrişür?" Eydürüz ki: "Havā ṣu vāsıṭası-y-ıla [7]ėrişür balıġa. Ve daḫı ne kim ṣu cānavarları var-ısa, anuñ bigidür. Zīrā ki [8]havā ṣuyı muḥīṭdür ve ṣu balığı muḥīṭdür. Ve eger balıḳ bir ṣuya varsa ki [9]aña havā ėrişmese, balıḳ ölür. Bunuñ miṣāli şol oġlan gibidür. Anası [10]ḳarnındaki oġlancuġa havā ėrişmez, līkin anasına ėrişür." Eger bir cāhil, balıġa [11]baḳup eydürse ki: "Ṣuda niçün ölmez balıḳ?" Daḫı eydürüz ki: "Ādem yėr yüzinde [12]niçün ölmez? Niteki ādem ṣuda ġarḳ olur, balıḳ daḫı ṭaşra çıḳsa şöyle ölür."

Fī Ḳuvveti'l-Havā[2]

Bil ki havānuñ ḳuvveti artuḳdur cemī'-i maḫlūḳātuñ ḳuvvetinden. Ve daḫı [14]ol ḳadar ḳuvveti havānuñ vardur ḥīçbir 'unṣuruñ yoḳdur ki eger bir kişi [15]gök yüzine çıḳsa baḳsa, cemī'-i 'ālem hava görinür. Havādan ġayri nesne görinmez. [16]Daḫı naẓar ėtgil ki geminüñ içindeki havāya bir miṣḳāl yoḳdur, belki 'üşrü

1 Havanın ve rüzgârın acâyiplikleri ve güzellikleri hakkında.
2 Havanın kuvveti hakkında.

'üşr miṣḳāl [17]yoḳdur, yüz biñ batman yüki götürür. Eger bir tulumı havā-y-ıla ṭoldurursañ, daḫı **[43b]** anuñ üzerine bir ṭaġ ḳosañ götürür. Meger ki tulumuñ delükleri taḥammül ėtmeye ki havāyı [2]ṣaḳlamaya, havā çıḳa gėde. Ve eger bir tulum ṭoldursañ havā-y-ıla, daḫı dartsañ, [3]andan ol tulumuñ havāsın çıḳarup dartsañ, hemān evvelki dartudur ki hīç [4]eksilmez.

FAṢL

Ḥükemādan ba'żısı eydürler ki: "Göge yaḳın yėrde bir felek [5]vardur. Aña nesīm dėrler ki bu havānuñ aṣlı oldur ki andan müteferriḳ olur [6]"āleme havā. Ve daḫı ol ervāḥuñ pādişāhıdur. Şöyle ki Güneş'den nūr 'āleme [7]müteferriḳ olur. Her delüklerden içerü girür. Eger ol delügi dutsalar, ne Güneş'üñ [8]nūrı, ne Güneş 'aks ėder. Ḥayvānātuñ daḫı boġazın dutsalar nefesi havāya 'aks [9]ėder.

Su'āl: Eger dėrlerse ki: "Boġulan kişi ne-y-çün tīz ölmez? Çünki boġazı [10]dutuldı gerek ki derḥāl öleydi?" **El-cevāb**: Nefes çıḳmaḳ yėr ṭar olduġı-çün, [11]gėç çıḳar. Ol sebebden gėç ölür.

Su'āl: Eger dėrlerse ki havā mı ḳuvvetlü veyā od? [12]**Cevāb**: Eydürüz ki: Havā ḳuvvetlüdür. Zīrā havā olmayınca od eṣer ėtmez.

[13]FAṢL

Bil ki havānuñ ḳamusı bir cinsdür, muḫtelif degül; şöyle ki [14]od ṣu ṭopraḳ bir cinsdür.

Mes'ele: Eger ṣorarlarsa ki "Ṣunuñ ba'żısı [15]acıdur ve ba'żısı ṭatlu, sebeb nedür? Çünki bir cinsdür. Ve daḫı havānuñ [16]ba'żısı ḫoş ve ba'żısı nā-ḫoşdur?" Eydürüz ki: "Ṣu havā kendü aṣlında birdür, muḫtelif degüldür. Ammā iḫtilāf olduġı havāda ṣuda bir nesne-y-ile **[44a]** mücāvir olduġı-y-ıla. Şöyle ki havā ḥudūd-ı kibārda ḳaralıḳ iḳtiżā ėder ve ḥudūd-ı sifālīde [2]aḳlıḳ iḳtiżā ėder. Bu ḳamu ṭopraḳ ḫāṣṣası-y-ıladur. Eger bir 'Arab Ḫorāsān'a [3]varsa ṭabī'atı taġyīr olur. Daḫı çekürge sebze yėrde yeşil olur ve ṣaḥrāda ṭopraḳ rengini [4]dutar. Ve daḫı bit pīr kişi başında aḳ olur, yigit kişi başında ḳara olur.

[5]Ve Ḥabeşī yüzi-le Rūmī yüzi gör niçe muḫtelifdür, sebeb-i iḫtilāf mekāndandur. [6]Daḫı Maġrib ḥudūdında ādemīler vardur, mesḫ olup-dururlar havānuñ ṣunuñ [7]yėrüñ fāsidlıġından. Ya'nī bunlar ādemīye beñzemezler, cāhillıḳlarından ol [8]yėrden intiḳāl ėtmezler, yaşları artduḳça ḳılları uzanur. Daḫı Şimālī [9]ṭarafında ādem maymūn olur. Ve daḫı dilerseñ ki te'ṣīr-i havānuñ ve ṣunuñ ve

topraġuñ taḥḳīḳini bilesin, Zengibār ehli yüzine ve Ḳıfçaḳ ehli yüzine naẓar ḳıl. Daḫı [11]Ḥabeşī endāmı-y-ıla Türk endāmına baḳ, tā bunlaruñ te'ṣīrini bilesin.

Mes'ele: [12]Eger su'āl ėderlerse ki: "Mesḫ cāyiz midür yā degül mi?" Eydürüz ki: "Ḥaḳ Ta'ālā ḳādirdür cemī'-i nesneye. Ammā bu zamānda mürtefi'dür. Līkin ḥükemā cāyiz görürler mesḫ [14]ya'nī ṣūret dönmekligi ve ḫasfi ya'nī yėre gėçmegi. Ammā ḳaẕfi ya'nī ṭaş yaġmaḳlıġı [15]gökden cāyiz görmezler." Ḥaḳ Ta'ālā ḳādirdür ki hem mesḫ ėde ve hem ḫasf ėde [16]ve hem ḳaẕf ėde. Nitekim Kelām-ı mecīd'de buyurur: ﴿فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ﴾[1] el-āyeh. Bunlaruñ **[44b]** her birisi mevżi'inde ẕikr olına in-şāa'llāhu Ta'ālā.

Ve daḫı bil ki havā [2]müstaḳīmken müteġayyir olur bir ḥādiṣ sebebinden. Buḳraṭ eydür: "Bir sāḥile [3]vebā ẓāhir oldı. Hīç orda vebā olduġı yoġ-ıdı ne ḳurusında ve ne [4]deñizinde. Vardılar tefaḥḥuṣ etdiler ol deñiz kenārını, yigirmi ferseng yolda [5]bir ejderhā buldılar ki bulıda çekmişler, daḫı yėre düşmiş. Daḫı anda yiyitmiş [6]ḳoḳmış anuñ ḳoḫısından havā müteġayyir olmış. Ol sebebden ḥayvānāt [7]çoḳ helāk olmış, 'ale'l-ḫuṣūṣ ādemī çoḳ ölmiş." Buḳraṭ buyurdı kim, [8]anda çoḳ duz getürdiler. Ol ejdehānuñ üstine ṣaçdılar tā ki anuñ [9]ḳoḳusı gėtdi. Havā ḫoş oldı tā ol vebā daḫı andan gėtdi.

Fī Ẕikri'r-Riyāḥi [10]ve Mühimmātihī[2]

Bil ki yėller çoḳdur, ḳamusı havādur. Zīrā havā ḥareket ėdicek aña yėl [11]dėrler ve sākin olıcaḳ havā dėrler. Pes yėl dėdügümüz havā-yı müteḥarrikdür. [12]Ammā havānuñ ḥareket ėtdügine sebeb nedür? Budur ki çoḳ buḫār cem' olur, daḫı havāyı bir yėrden [13]bir yėre naḳl ėtdürür. Yā bulut ḥareket ėder ki anuñ ḥareketinden havā ḥareket [14]ėder, yā bir leşker-i 'aẓīm ḥareket ėde. Daḫı bil ki yėl pādişāhdur ki ne evveli [15]bellü ve ne āḫiri bellüdür. Ve ne ortası ve ne ṣūreti gözikür, cemī'-i nesneye ėrişür. [16]Ḥükmi revāndur ma'ādinde bī-şermlik ve sitem-kārlıḳ ėder. Ve gāh bir ferişte [17]gibi sākin olur ve gāh dīv bigi ḥareket ėder. Oda girür oda yoldaşlıḳ ėder **[45a]** yandurur. Ve daḫı Deryā-yı Ḳulzüm'i gėçer, hīçbir nesnesi yaş olmaz. Daḫı 'ālemi [2]uçdan uca dutmışdur, maġrib ve maşrıḳ öñinde birdür. Yėr ü gök ol yėlüñ [3]ḳatında birdür. Bāġları ve būstānları ve aġaçları yüklü eyler. Cemī'-i ḥayvānātuñ dirliginüñ [4]ser-māyesidür.

---

1 "(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zalimlerden uzak değildir." Hûd, 11/82.

2 Rüzgârlar ve rüzgârların önemi hakkında.

Fī Ẕikri Ecnāsi'r-Riyāḥ[1]

Bil ki yėl bir niçe dürlüdür her birisinüñ ḥaddi [5]bellüdür. Çün havā maşrıḳ ṭarafında ḥareket ėde aña ṣabā yėli dėrler. Ve eger [6]maġribde ḥareket ėde aña debūrī dėrler. Ve eger şimālden ḥareket ėde şimālī [7]dėrler. Ve eger cenūbdan ḥareket ėde aña cenūbī dėrler.

Fī Ẕikri's-Seḥābi ve Ṣıfatihī[2]

[8]Bil ki bulut bir buḫārdur ki yėrden çıḳar yā deñiz yüzinden ḳalḳar yuḳaru havāya [9]çıḳar. Daḫı anda müctemi' olur, ḳalıñlanur. Çünki aña ṣovuḳ ėrişür, [10]anda ṣu eczāları ne ḳadar var-ısa biribirine ulaşur, ḳaṭre ḳaṭre olup [11]yėre iner aña yaġmur dėrler. Mādāmki ol buḫār artar yaġmur yaġar, ve eger [12]munḳaṭı' olursa ol buḫār yaġmur kesilür. İmdi ol buḫāruñ kesildügi [13]Güneş'üñ ve yılduzuñ ḥarāretindendür. Ve eger ol buḫār havāda ki ṣovuḳ olursa, ḳar [14]yaġar. Eger ṣovuḳ olup ḥareket ėderse ṭolu yaġar ve eger buḫār azıcuḳ olursa çise olur.

FAṢL

Ḥudūd-ı Türkistān'da 'acāyib bulutlar olur [16]ıssı ve ṣovuḳ. Ol Türkistān ehlinüñ, ol bulutlarda da'vī ėderler ki [17]anlaruñ, ruhbānları bulut düzmek da'vīsin ėderler. Ve ṣovuḳ düzmek da'vīsin ėderler. **[45b]**

Şimā'īl bin Aḥmed dėrlerdi Ḫorāsān'uñ bir pādişāhı var-ıdı. Ol eydür [2]ki: "Ben Türkistān'a vardum, ġazā ėtdüm Türkī'ne yigirmi biñ kişi-y-ile. Bir gün [3]benüm leşkerüm ġāyetde melūl oldı. Eyitdiler ki: "Bu Türklerüñ remmālleri vardur ki ṣovuḳ ėderler ki ol ṣovuġ-ıla bunca kişiler helāk olurlar." [5]Bu söze bunca kişiler danuḳluḳ vėrdiler, ben ḳabūl ėtmedüm. Bundan ṣoñra bir [6]gün bir ṭaġuñ üstinde bir ḳara bulut geldi. Ol bulutdan ḳorḳunç āvāzlar geldi. Ve gey ġāyetde ünler geldi. Daḫı ol bulut şol ḳadar ṣovuḳ [8]ėtdi kim yana-duran odları söyündürdi. Ve bu leşker bunı gördiler, [9]ġāyetde ḳorḳdılar, feryād ėdüp ḳatuma geldiler. Ben daḫı fi'l-ḥāl aşaġa [10]indüm āb-dest aldum. Daḫı yüzüm yėre ḳodum, zārī ėdüp aġladum. Eyitdüm [11]ki: "İlāhī, bu düşmeni bize musallaṭ eylemegil ve İslām ehlini ḫacil ėtmegil. Ve bir ża'īf [12]'āṣī günāh-kār ḳuluñı bu ḫalāyıḳ arasında şerm-sār ve rüsvāy eylemegil!" [13]Çün bu tażarru'ı Allāh ḥażretine 'arż ėtdüm, başum yėrden götürdüm. Bundan [14]ṣoñra bir sā'at-i nü-

1 Rüzgârların çeşitleri hakkında.
2 Bulutlar ve nitelikleri hakkında.

cūmī gėçdi. Daḫı ḫaber vėrdiler ki, küffār ḳaçdı münhezim [15]oldı. Ve biz daḫı naẓar ėtdük, gördük ki ol bulut daḫı bunlaruñ ile [16]bile döndi, ol kāfirlerüñ çoġını helāk ėtdi. Biz daḫı [17]bunlardan mübālaġa ġanīmet alduḳ, şāẕılıġ-ıla gėrü döndük." Allāhümme**[46a]**'nṣur cüyūşe'l-müslimīn ve'ḫzüli'l-keferete ve'l-mütemerridīn kemā ḳulte: [1]﴿فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

Bil ki ādemüñ elinden gelmez bulut düzmek ve ṣovuḳ düzmek. [3]Līkin bir işe ḳaṣd ėder ki Ḥaḳ Ta'ālā ol işde bir ḫāṣṣa ḳomışdur ki anuñ ile [4]ol nesnelerüñ vaḳti ma'lūm olur. Bilür ki ṣovuḳ olıcaġın yā bir heybetlü bulut [5]olacaġın. Daḫı da'vī ėderler ki: "Ben fülān vaḳtde şunuñ bigi bulut yā ṣovuḳ [6]ėdecegin." dėrler. İmdi bunlaruñ ruhbānları ol evḳātı bilürler. Daḫı ol [7]vaḳtde da'vī inşā ėderler. Ve hem ol ruhbānlar be-ġāyet seḥḥārlardur, daḫı [8]ol işleri siḥr ile işlerler. Ve daḫı bil ki, Allāhu Ta'ālā bulıtda ḳomışdur bir cāẕibe ki ejdehāyı deñizüñ içinden çeker, iltür, ısız ṣaḥrālarda bıraġur. [10]Ol sebebden ejderhā deñizüñ ḳa'rında olur ve bulut ḳorḫusından başın [11]yuḳaru ḳaldurmaz bulut çeke taşra bıraġa dėyü. Buluduñ miṣāli mıḳnāṭīs [12]gibidür demür ile. Şöyle ki mıḳnāṭīs demüri çeker, ḳatına getürür. Bulut daḫı ejderhāyı [13]çeker ḳatına getürür, dilerse iledür.

[18.] ḤİKĀYET

'Ömer Bekāyī eydür: "Ejderhā bir yılandur mütemerrid ki yılanları yėr. Daḫı deñize girür, balıḳları yėr, büyir. Şol [15]ḳadar olur kim başından ḳuyruġına bir ferseng yoldur ya'nī on iki bin [16]adımdur. Deñiz cānavarı çoḳları anuñ ḳorḳusından şerrinden Ḥaḳ Ta'ālā'[17]ya nāliş ėderler. Allāhu Ta'ālā aña bir ḥavlet vėribir ki anı çeker, Ye'cūc ve Me'cūc **[46b]** yėrine iletürler bıraġurlar. Daḫı anlara ḳūt olur. Ve daḫı Çīn ü Māçīn'de bir [2]kiçirek ṭaş olur. Birisi birisinüñ üstine düşerse, yėller ḳopar ve ṣovuḳlar [3]ḳopar ve ḳar yaġar. Ve bir ṭaġ vardur ki anda bir kişi āvāze ėderse, şol [4]ḳadar yaġmur yaġar ki sīller olur. Eger andan bir kimse gėçerse, davarınuñ [5]ḳoltuġına keçeler baġlarlar andan gėçince.

ḤİKĀYET

Ma'l bin Hilāl eydür: [6]"Maṣayṣa'da-y-ıdum, deñiz ḳatı ıżṭırāb ėtdi. Daḫı ol deñizden bir cānavar gözükdi be-ġāyet heybetlü. Bundan ṣoñra o ḳavm ṭaşra geldiler, gözetdiler. Bir nesneyi ol deñizüñ içinden çekdiler ki başı [8]var-ıdı, gö-

1 Ey Allâh'ım, Müslüman askerlerine yardım et. Kafirleri ve inatçıları rezil et. Çünkü sen "... Bizi kafirler karşısında muzaffer eyle!" (Bakara, 2/286) şeklinde dua etmemizi buyuruyorsun.

ge çıḳdı. Daḫı ḳuyruġı deñizde-y-idi. Bir daḫı Anṭākiyye deñizinden [9]çekdiler ki ḳuyruġı-y-ıla bārūyı urdı, ḳırḳ burcı bir def'ada yıḫdı."

[10]Ba'żılar dėrler, tinnīn ejderhādur ve ejderhā bir cānavardur. Müflis ya'nī mütemerrid [11]pullu ḳuyruġı vardur ki 'aẓīm ḳulaḳları vardur ki uzun başı şu ḳadardur kim bir ṭaġa beñzer. Vaḳtī ki bulut anı çekse bir aradan, ol yėrüñ [13]ḳavmi tażarru' ėderler ki üstlerine anı düşürmeye. Ve eger düşerse bir ulu [14]şehr bir kezden ḫarāb olur. Vallāhu a'lemü [bi]-ḥaḳīḳati'l-ḥāl.[1]

ER-RÜKNÜ'Ş-ŞĀLİŞ FĪ 'ACĀYİBİ'L-ARŻ[2]

El-Bābü'l-Evvel vehüve Müştemilün ale'l-Ebvābi mine'l-Miyāh elletī ḫalaḳaha'llāhu Ta'ālā[3]

Ḥaḳ Ta'ālā eydür: "Ben [16]ṣuları bulutlardan yaġdurdum. Tā anuñ ile otlar bite ve būstānlar bite, perverde ola, yėmişler getüre." Niteki Ḥaḳ Ta'ālā buyurmışdur: **[47a]** ﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ﴾[4] [2]Yėne Ḥaḳ Ta'ālā celle celālühū buyurur kim: "Ben cemī'-i mevcūdātuñ ḥayātını [3]ṣuda ḳodum."

Nite buyurur: [5]﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاء كُلَّ شَيْءٍ حَيّ﴾ Daḫı [4]bilgil şu nesneler ki ḳıvām-ı 'ālem anuñ ile dür, dörtdür. Birisi ṣu, [5]ikinci ṭopraḳ, üçünci yėldür, dördünci od. İmdi bu dört: -Ḥaḳ Ta'ālā hīç [6]ḥayvāndan dirīġ ėtmedi- pādişāh, dervīş, üyez ve fīl. Bu nesnelerde müsāvī[7]dür, ya'nī bu dörtde bu nesne Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'adlidür.

Bir 'ālime su'āl [8]ėtdiler kim: "Mevcūdātda 'azīz ne nesnedür ki andan 'azīz olmaya?" Eyitdi [9]ki: "Ṣu" Ve eyitdiler ki: "Bundan ḥaḳīrraḳ olmaya, nedür?" Eyitdi ki: "Ṣu" Ya'nī ḳaçan ki ṣu [10]çoḳ olsa, ḳıymeti olmaz. Ve her ne vaḳt ki az olsa bir içimi biñ ḳızıla ucuzdur. [11]Ṣu, ġıdāları a'żāda öldürür. Yatlusı ṣunuñ ḳar ṣuyı ve buz ṣuyıdur. Zīrā ṣovuḳ, [12]ol ṣunuñ leṭāfetini gėdermişdür, eczā-yı ġalīẓi ḳalmışdur.

---

1 Hz. Allâh halin hakikatini en iyi bilendir.
2 Üçüncü rükün yeryüzünün acâyiplikleri hakkındadır.
3 Birinci bâb, Allâh'ın yarattığı sular bahsini kapsar.
4 "Yahut gökleri ve yeri yaratan ve size gökten yağmur indirip, onunla, ağaçlarını sizin yetiştiremeyeceğiniz gönül alıcı güzel bahçeler meydana getiren mi?" Neml, 27/60.
5 "Diri olan her şeyi sudan meydana getirdik..." Enbiyâ, 21/30.

Çeşme [13]ṣuları ġalīẓdür, ḫaṣṣa ki altun ve gümiş ve kibrīt ma‘deni ola. Andan [14]‘usrü’l-bevl olur ya‘nī sidügi dutılmaḳ. Zīrā ki bunlar ruṭūbetden ve bürūdetden [15]mütevellid olurlar. Ve daḫı ṣovuḳ ṣu dimāġa ve siñirlere ve dişe ziyāndur. Zīrā ki [16]bu a‘żānuñ ṭabī‘atı ṣovuḳdur. Ve ammā şor ṣu, andan olur ki Güneş anuñ [17]eczā-yı laṭīfini alur. Niteki cismüñ eczāsı daḫı bevlüñ eczā-i laṭīfini alur, **[47b]** ġalīẓi çıḳar ḳalur.

Daḫı bil ki ṭatlu ṣu nicek olur? Eger mūmdan bir barṭaḳ [2]düzseler ki anuñ içinde yaġ olsa, ol bardaḳı bir şor ṣuya bıraḳṣalar, bir gün bir gėce ḳosalar, vaḳtī ki çıḳarsalar, anuñ içinde ṣu datlu ola. Zīrā ki [4]tatlu ṣu nesneden gėçken olur ve duzlu ṣu gėçken [5]olmaz.

FAṢL

Bil ki ṣu dört ‘unṣurdandur, bir aṣl-ı şerīfdür, ve daḫı [6]mādde-i ḥayātdur, ve sebeb-i ṭahāretdür. Andan Ḥaḳ Ta‘ālā leẓẓetlü ve renglü nesneler yaradur. Vaḳtī ki ṣaḥrāya yaġsa bir kil ki göyinmiş olsa, anda hīç [8]dāne olmasa, andan dürlü dürlü ot biter. Her birisinüñ bir dürlü rengi [9]var ve şekli var ve ḳoḳusı var. Ve daḫı Vaḳtī ki bir bāġı ṣuvarsalar, yeşil [10]elma ve ḳızıl enār ve aḳ üzüm ve ḳara sūsen ḥāṣıl olur. Bu ḳamu ma‘āniyi [11]Ḥaḳ Ta‘ālā suda ḳomışdur. Havā ve topraḳ vāsıṭası-y-ıla perverde olur. [12]Ve daḫı bil ki Allāhu Ta‘ālā suları yaratdı bir cevherden ki evvel ol cevheri [13]yaratdı-y-ıdı. Ve daḫı aña heybet naẓarın ėtdi. Daḫı ol cevher iki pāre [14]oldı; yarısı eridi su oldı ve yarısından ‘arşı yaratdı. İmdi ṣuya [15]Baḥrü’l-‘Amīḳ dėrler ve Baḥrü’l-Muḥīṭ dėrler ve Rūm dilince Baḥr-i Ṭuṭavus dėrler, cemī‘-i [16]ṣularuñ ve deñizlerüñ varacaġı oldur. Yėr anuñ ortasındadur ve daḫı [17]anuñ merkezidür yėr.

Ve daḫı bil ki Güneş’de bir ḳuvvet vardur ki, ol ḳuvvet ile yėrüñ **[48a]** altı cihetinden suları çeker yuḳaru iletür. Daḫı yaġmur olur ‘āleme yaġar. Bir [2]‘acīb ile ki cemī‘-i ḥükemā-i ‘ālem ol ḥikmetde ‘ācizdür. Ve eger şöyle ki [3]bir kezden dökeydi, cemī‘-i ‘ālem ḫarāb olaydı. Līkin ḳaṭre ḳaṭre yaġdurur ki yėr anı [4]ḳabūl ėder, ẕaḫīre ḳılur. Ol ki kendüden artuḳdur, sīl ėder, deñizlere ḳarışur. [5]Daḫı bil ki Güneş ḳaçan ki yėrden ıraġ olsa, ol yėrde deryā ẓāhir olur [6]ruṭūbetden.

Şöyle ki Mıṣr’uñ yėri evvelde deñizdi, andan ṣoñra Mıṣr oldı. Ve daḫı [7]Yūnān ili niçe kez deñiz oldı ve niçe kez ḳuru oldı. Daḫı bil kim şol bulutlar ki [8]görürsin eger maġrib cānibinden gelürse ṣuyı ol bulut Baḥrü’l-Ḫazar ve

Baḥrü'r-Rūm'[9]dan getürür. Daḫı bil ki ṣunuñ rengi yoḳdur. Nitekim havānuñ ve oduñ yoḳdur. [10]Ammā ṣuyı her ne ḳap içine ḳorsañ, anuñ rengin dutar.

El-Bābü'ṣ-Ṣānī [11]fī 'Acāyibi'l-Baḥri'l-Mürettebeti 'ale'l-Ḥurūf

Allāhu Ta'ālā buyurmışdur ki: "Ben deñizleri size müsaḫḫar ėtdüm ki anda gemiler ile gezesiz daḫı içinde envā'-i [13]ni'metler çıḳarasız mütena"im olasız: balıḳlar ve cevherler gibi." Niteki buyurmışdur:[14]

﴿وَهُوَالَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾[1]

[16]Ve daḫı bil ki deryā-yı 'aẓīm bir deñiz vardur. Aña Baḥrü'l-aḫḍar dėrler ki, anuñ uzunını enini [17]Allāhu Ta'ālā'dan ġayri kimse bilmez. Ol yėr ki anda gemi işler bu deñizde, Ḥabeş'dendür **[48b]** tā şehr-i Burṭıyye'ye degin, bu deñizdedür. Cezāyir-i Ḫālidāt ki cānib-i maġribden yañadur, [2]bir zamānda ma'mūrmış şimdiki zamānda ḫarābdur. Daḫı bu deñizüñ cānib-i cenūbisinde, [3]'imāret-ı Sind ve Hind, dėrler ki, bu Sind ve Hind sekiz yüz pāre şehrdür. Daḫı bu deñizüñ [4]cānib-i şimālisinde vardur dört biñ iki yüz pāre şehr. Ve daḫı bu deñizüñ uzunlığına ki gemi gėde-bilür biñ mīl gėder ancaḳ. Ve enine iki biñ mīl gėder. Bunuñ bir ṭarafı [6]Baḥr-i Fārs'a ėrişür. Daḫı bu deñizde biñ üç yüz cezīre vardur ki andan [7]ḳızıl yāḳūt çıḳarurlar.

el-ELİF

Baḥr-i Deryā-yı Elmās: Bir deryā-yı 'aẓīmdür, [8]Muḥīṭ'uñ bir ṭarafıdur. Daḫı ol cezīre ki elmās andadur, ol deñizüñ içindedür. Daḫı ol cezīrenüñ yolı ġāyetde ḳorḳuludur, daracuḳdur. Anuñ-çün [10]ol yoldan ki aña varurlar, gėrü andan gelmezler. Ṣu anları ol yoldan [11]gėtmege ḳomaz, ḳayaya urur helāk ėder. Meger anda varan kend-özüni unıda, [12]ol yüce ḳayalardan aşaġa ṣuya bıraġa. Eger ölmezse ḳıraña çıḳa. Zīrā ki anuñ [13]yolı birdür, ol yoldan varılur gelmez.

el-BĀ'

Baḥr-i Bānī: Bir deñizdür ki [14]anuñ ṣuyı ṭatludur. Elmās deñizinüñ ardındadur. Allāhu Tebāreke ve Ta'ālā aña [15]bir kez naẓar ėdüp ve daḫı eyitdi ki:

1 "O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir. Gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Bütün bunlar) onun lütfundan nasip aramanız ve şükretmeniz içindir. Nahl, 16/14.

"İki pāre ol!" dėdi. Ol müctemi' oldı, iki pāre [16]olmadı. Allāhu Ta'ālā aña ol sebebden zecr ėtdi, ol daḫı aġladı. Ol zamāndan [17]tā bu zamāna degin aġlamaḳ içindedür, tā ḳıyāmete degin aġlayısar. Anda vara-bilenler ġırīv **[49a]** zārīlıḳ ve iñildemek eşidürler. Anuñ zārīsine ıżṭırābına kimse ṭāḳat getürmeye. [2]Ve anuñ ardında bir deñiz vardur ki aña Baḥrü'l-muẓlim dėrler. Zīrā anda hemīşe [3]ḳarañuluḳdur. Ve daḫı ḳalıñ ḳara bulutlar anda müctemi'dür.

Belencer [4]ve **Bükrümül:** Bunlar ol deñizlerdür Deryā-yı Ḫazar ḳatında. Ḫazar deñizi Nūşirevān'uñ düşmeninden yaña-y-ıdı. Nūşirevān-ı 'ādil ol deñizüñ üzerinde sed düzmiş-idi. [6]Ol sedden Şehr-i Beyżā'ya degin ki ol taḫt-ı şehr-i melik-i Ḫazar'dur, dört ayluḳdur. [7]Şehr-i Beyżā'dan tā sedd-i İsfendiyār'a degin iki ayluḳ yoldur.

Çün Nūşirevān-ı 'ādil [8]istedi ki ol seddi düze, tā ki Türk ile bu ḳavm arasında sed ola. Pes buyurdı [9]ki tulumlar getürdiler. Ol tulumları urdılar. Daḫı birbirine baġladılar. Daḫı anuñ [10]üstine bünyād yapdılar, tā ol bünyād yėr üstinde ḳarār dutuncaya degin. Pes bundan [11]ṣoñra demürleri ve tuçları berk ėtdi. Çün bu seddi tamām düzdi, buyurdı ki [12]anuñ üstinde taḫt-ı zerrīn ḳurdılar. Gėçdi, üstinde oturdı. Tañrı Ta'ālā'ya secde [13]eyledi, daḫı eyitdi: "يا ربَّ الارباب اَلهَمْتَنى سدَّ هذا الثُّعور فتَرُدَّنى الى وطنى"[1] [14]Ya'nī eyitdi ki: "İlāhī, sen baña ḳulaġuzladuñ bu seddi düzmekligi. Pes imdi vaṭanuma [15]sen iletgil." Daḫı anuñ üstinde yatdı ve eyitdi ki: "Şimdi diñlendüm." Bunı dėdi, [16]daḫı uyḳuya vardı. Düşde gördi ki ol deñizden bir kimse çıḳdı. Daḫı [17]bu ḳamu āfāḳı dutdı.

Nūşirevān uyḳuda-y-iken nā-gāh bir 'aẓīm bulut geldi, bu seddüñ **[49b]** üstine düşdi. Nūşirevān'uñ begleri ḳorḳdılar. Segirdüp Nūşirevān'a geldiler. Ol [2]daḫı uyḳudan fi'l-ḥāl uyandı.

Eyitdi ki: Ḳorḳmañuz, ben on iki yıl bu sedde [3]zaḥmet çekdüm ḫalāyıḳ rāḥatı-çün. Allāhu Ta'ālā bu benüm zaḥmetümi żāyi' ėtmeye. Ve hem [4]uş şimdiki ḥālde düşde gördüm ki bu deñizden bir kimesne çıḳdı. Baña eydür: [5]"İy melik, sākin ol ki bu diyārda bu deryā ehlindenem. Yėdi kez bu seddi [6]ma'mūr gördüm ve yėdi kez ḫarāb gördüm. Ve daḫı Allāhu Ta'ālā baña ḫaber vėrdi [7]kim bu 'aṣırda bir pādişāh geliser ki ol pādişāh sensin kim, bu seddi yapısar, [8]tā ḳıyāmete degin durısardur." Bunı dėdi, daḫı deñize girdi.

Daḫı bil ki bir deñiz [9]vardur ki aña

---

1 Ey Rabbim, bu katranı set haline getirmemi bana ilham ettin. Beni vatanıma ulaştır.

Belḥikān: Dėrler ki, ol Fāres deñizinüñ yolıdur. Uzunı [10]anuñ yigirmi fersengdür. Ṣuyı anuñ ṭuzludur ve ne ḳadar kim ṣu ṭaşra [11]çıḳarsa ṭuz olur.

Baṭīḥa: Ya'nī dere ṣuları çoḳdur ve Baṣra'da [12]ṣular ṭuzludur. Meger Maṭıl bin Ġaylān baṭīḥasında ya'nī deresindeki aḳan [13]ṣu ṭatlu olur. Ehl-i Baṣra ol ṣu üstinde mütevāżālar yapmışlardur. Ehl-i Baṣra'ya [14]ṣordılar ki: "Şol kişi ḥaḳḳında ne dėrsiz ki ḳırḳ gün ṣuya bevl ėde?" Dėdiler [15]ki: "Anuñ 'aḳlı eksilür." Pes siz bir kişisiz ki yėtmiş yıldur ki ṣuya bevl ėdersiz. [16]Daḫı ol ṣuyı içersiz. Pes sizde 'aḳıl ḳalmamış.

eṣ-Ṣā'

Ṣūliyye: Bir deryādur kim Ḳuṭb-ı şimāl altındadur. Anda bir cezīre vardur ki aña Cezīre-i Ṣūliyye dėrler. **[50a]** Altmış üç derece ıraḳdur ḫaṭṭ-ı istivādan. Hīç kişi anda varmaz, zīrā ki düşvārlıġındandur. Uzunlığı biñ mīldür, dāyim sākindür. Çünki gemi içine gire, şol ḳadar [3]ıżṭırāb ėder ki üsti altına iner, altı üstine çıḳar.

el-CĪM

Ceyḥūn: Bir ırmaḳdur ki ṣuyı anuñ eyü degüldür. Bu Ceyḥūn ki Belḫ'üñ arası on iki [5]ferseng yoldur. Daḫı maşrıḳ ṭarafından gelür bir yėrden çıḫar ki aña Ruyūsārān dėrler -ol bir ṭaġdur Tübbet ṭaġlarından- Sind ve Hind nāḥiyetine [7]daḫı gelür, Buḫārā'ya ėrişür. Buḫārā'dan gėçer, Tirmid'e varur. Tirmid'den gėçer Ṣīn'a [8]varur. Ve hem daḫı bād-ı ṣabā-y-ıla gelür. Ol çıḳduġı yėrde aña Vaḥāb [9]dėrler. Belḫ'e gelicek Ceyḥūn dėrler. Ve andan gėçer Ḫārezm'e ve Ḳaraṭaġ'a ve Ḫalīc-i [10]Ṭaberistān'a gelür. Ve

Ceyḥān: Daḫı bir ulu ırmaḳdur ki aña Nehrü'ṣ-Ṣayṣaya dėrler. [11]Anuñ çıḳduġı yėr Rūm ḥudūdındandur.

Baḥr-i Ceherhūr: Bir ulu ṣudur ki maġribden [12]gelür Ḳulzüm'e ėrişür. Andan gėçer, maşrıḳa degin gėder. Bu Ḳulzüm deñizinden, ulu deñiz [13]yoḫdur. Daḫı bunuñ ṣuyı ṭuzludur. Bunuñ ḥaddi 'Ades'e degin varur, ėrişür.

[14]**Baḥr-i Cenesb:** Bu daḫı bir ulu ṣudur ki Türk vilāyetinde olur. [15]Çün Efrāsiyāb, Keyḫusrev'den ḳaçdı, bir ṭaġa çıḳdı. Anda kend'özine söyler. [16]Eydür kim: "İy miskīn, taḫtda-y-iken taġa düşdüñ." Bunuñ bu sözüni bir kişi ėşitdi, [17]geldi, bunı gördi. Daḫı dutdı, alup bunı gėde-dururken anuñ elinden **[50b]** Efrāsiyāb ḳaçdı. Geldi bu deñize girdi. Vardı dibine indi oturdı. [2]Ol ki-

şiye Hūm dėrlerdi, geldi deñizüñ kenārında oturdı. Elinde [3]bir kemend, eydür: "Bu deñizde neheng mi avlarsın, dutarsın?" [4]Hūm eydür: "Yoḳ, Efrāsiyāb bu ṣuya girdi anı gözedürem dutmaġa." [5]Vardılar Keyḫusrev'e ḫaber ėtdiler. Ol daḫı deñiz kenārına geldi ḳondı. [6]Efrāsiyāb'uñ ḳarındaşını dutmışdı, buyurdı kim anı deñiz kenārına getürdiler. Daḫı dögdiler işkence vėrdiler. Ol daḫı feryād ėtdi ve zārīlıḳ ḳıldı. [8]Ḳarındaşınuñ āvāzını Efrāsiyāb ėşitdi, ḳatlanımadı ṭaşra geldi. Anı [9]daḫı dutdılar.

Baḥr-i Cügel: Cügel daḫı bir deñizdür ki maġribden gelür Ḳulzüm'e varur [10]ėrişür. Anuñ içinde balıḳlar olur kim deveyi yudar. Türkler ol balıḳlardan [11]ḳatı incinürler. Her bār ki duzaḫ ḳursalar, gelür duzaḫa düşer. Duzaġı [12]bozar, daḫı çıḳar gėder.

el-ḪĀ

Baḥr-i Ḫārezm: Bir deñizdür müdevver, hīç [13]bir ṣuya ulaşmaz. Eger bir kişi anı çevrinse, yėne ol araya gelür ki andan başladıydı. Hīçbir nesne māni' olmaz. Meger ol bir tatlu ırmaḳ kim aña ḳoyılur, [15] ki aña Nehrü'ş-Şāş dėrler. Ammā suyı ṭuzludur. Ne anuñ artması var [16]ve ne eksilmesi var. Suyı bir ḳarañudur, dibi ḳara balçıḳdur. Anuñ dāyiresinüñ [17]ḥaddi yüz yigirmi fersengdür.

Baḥr-i Aḫlāṭ: Bu Aḫlāṭ deñizi Ermeniyye'den on aylıḳ **[51a]** yoldur. Ol deñizde ne balıḳ var ve ne yengeç. İllā iki ay ẓāhir olur, iki aydan ṣoñra [2]yėne ġāyib olur. Sebebin Ḥaḳ Ta'ālā'dan artuḳ kimesne bilmez.

ed-DĀL

Dicle: Bir ırmaḳdur ki anuñ ser-ḥaddi Zīc bilādındandur. Bilād-ı Zīc'üñ deñizinden balıḳlar [4]bu Dicle'ye gelürler. Ol balıḳlara pür-mesnūḫ dėrler. Ol Zīc'üñ deñizinde balıḳlar [5]ḳalmaz, ḳamusı Dicle'ye gelür gėtmez. Zīrā ki yolları düşvārdur, mevcleri ḳarār [6]dutmayup nā-çār Dicle'ye gelürler. Sehm-nākdur, her balıḳ ki gėder gėrü dönmege [7]ḳomaz. Ve hem ol balıḳlar anda ḳarār dutmayup nā-çār Dicle'ye gelürler. Dicle [8]ṭopṭolu balıḳ olur. Bundan ṣoñra ol balıḳlar Zengibār deryāsına varurlar. [9]Her ayda bir dürlü balıḳ çıḳar ol Dicle'den. Bir ayda çıḳan bir ayda çıḳana [10]benzemez.

er-RĀ'

Baḥrü'r-Rūm: Rūm bir deñizdür ki ol, şu'bu çoḳdur [11]Baḥrü'l-aḫḍar'dan tā maşrıḳa degin varur ve Ṣīd'e ve Hevn'e ėrişür. Ammā ol deñizüñ [12]içinde biñ altmış cezīre vardur, ḳamusı ma'mūrdur. Ol cezīrelerüñ ba'żısı Burūs [13]ve Serdāniyye ve Afrīḳıyye'dür. 'Abdullāh bin 'Amr bin el-'Āṣ eydür ki: "Bu deñizde büyükbaġa ve yengeç ve ḳurbaġa vardur. Rūmiyye şehrinde ṭaşra çıḳar. Ve bu deñizüñ bir ṭarafında büt [15]ṣūreti vardur ṭaşdan, elinde bir demür var, eyle sanasın ki ṣudan nesne dutar. Yavuz cānavarlardan ḳanḳısı ki Rūmiyye'ye varur, bundan gėrü döner.

ez-ZĀ'

[17]**Buḥayra-ẕerre:** Bu bir ulu deñizdür. Ṣuyı mühlikdür, ġāyetde mevvācdur. Anda bir yėr **[51b]** vardur, aña Femü'l-esed yėri dėrler, 'aẓīm müşkildür. Anuñ ṣuyı bir çuḳura [2]dökülür. Daḫı andan bir āvāz gelür ki göñül ġınāya ėrişür, on bėş ferseng [3]yoldan āvāzı ėrişür. Keyḫusrev anda varmış, deñiz ṣıġırı görmüş ki [4]ṣaçları gey uzun, tenleri bir gezden ḳıl kėçi ḳoyun tüyi gibi. Başı ṣıġır [5]başına beñzer, elleri ardına ve ayaḳları öñine. Ve gemi ki sürerler, altı ayda [6]çıḳar ol deñizden.

Baḥrü'z-Zenc: Bu bir deñizdür ki 'Ummān'a degin varur, yėdi [7]fersengdür. Ol daḫı bir ḳarañu deñizdür. Hīç cānavar gelmez ve avlamazlar. [8]Daḫı her kimse ki anuñ ṣuyından içse yüzinde uyuz ẓāhir olur. Ve ehl-i [9]Zenc hemīşe uyuz olur ve hīç uyuzdan bunlar ḫalāṣ olmazlar. Tā ḥaddī ki [10]ṭoġan oġlan uyuz ṭoġar.

es-SĪN

Baḥr-i Sīrāf: Sīrāf dėdükleri [11]'Ummān deñizidür anuñ mevcleri ki ḳorḳunçdur. Daḫı bu deñizde bir gird-āb [12]vardur, aña Deryā-yı dūr dėrler, bir ṭar yėrdür ki iki ṭaġuñ ortasıdur. [13]Ṣu anda gey ġalebe ėder, gemi tīzliginden şol ḳatı yaydan oḳ çıḳmış gibi [14]olup gėder. Fi'l-ḥāl Hind deñizine girür, eger sındurmazsa selāmetlıġ-ıla gėderse, [15]yėdi günde datlu ṣuya ėrişür. Yėdi günden ṣoñra Ḫātinū şehrinüñ burcı [16]görinür anda. Ol Ḫātinū şehrinüñ ḫalḳı binitler ḥāżır ėtmişlerdür. Bu gemi [17]ḫalḳına istiḳbāl ėderler, Tañrı'ya çoḳ şükür ėderler ol ḳavmüñ ḳurtulduġına. **[52a]**

Baḥr-i Seyḥān: Bu bir ulu ṣudur ki anuñ üstinde bir ulu köpri vardur yėdi gözlü. [2]Ve daḫı ol nāḥiyetde bir levḥ düzmişlerdür zümürrüdden ve daḫı anda

bir nesne yazmışlardur. Her ḳaçan ṣu ṭaşa, ḳatı yuḳaru çıḳar, ol levḥi getürürler [4]bir zencīre baġlarlar, daḫı ol sunuñ içine bıraġurlar. Ol ṣu sākin olur [5]kimse bilmez ki anda ne yazmışlardur.

eş-ŞĪN

Şīn: Bir deñizdür kim kiçirek. [6]Anuñ çevresinde bārū çekmişlerdür. Līkin anuñ dibini ve ḳarārını bilmemişlerdür. [7]Anuñ bir kūşesinde bir ḳara ṣu vardur ki aḳ ṣu ḳarışmamışdur. Her ḳaçan ki ol ḳarışıḳ ṣudan balçıḳ eyleseler, daḫı Güneş'e ḳosalar, ṭaş olur. Daḫı on dört [9]biñ arış ipi ol deñizüñ içine ṣaldılar dibine ėrişmedi. Bundan ṣoñra çoḳ [10]ziyāde ėtdiler dibine ėrişmedi. Ol ipüñ ucına bir aġır nesne baġlamışlardı [11]hīçbir yėrde ḳarār dutmadı.

Ve daḫı Şīn'üñ oġlanları ol deñizüñ [12]içinde dāyim yüzerler. Daḫı bu deñizüñ dibi ġāyetde aydındur, sanasın ki Güneş [13]anuñ dibindedür. Bir şaḫṣdan ben ėşitdüm ki bir pādişāh ol deñizüñ kenārına [14]gelür-imiş oturur-ımış. Ol deñizüñ içine aḳça bıraḫur-ımış. Daḫı ol [15]anda oynayan oġlanlar biterler, ol aḳçayı gėderken dutarlar. Daḫı ol pādişāh [16]her birisi dutduḳlu dutduġını gösterürler. Pes imdi ol aḳçayı dutduḳları [17]anuñ içi ġāyet aydın olduġındandur.

Anuñ aydınlıġınuñ sebebi oldur kim **[52b]** Keyḫusrev'üñ taḫtını ol Cām-ı cihān-nümā-y-ıla Şīn şehrinde ḳomışdı. Keyḫusrev'den [2]ṣoñra aña bir düşmen ḳaṣd ėtdi ki ala. Bu ḳavm eyitdiler ki: "Bunca zamāndur ki bu taḫt bu Cām bundadur, Sulṭān Keyḫusrev'üñ yādigārıdur. Çünki buña [4]yadlar ḳaṣd ėtdiler. Biz daḫı bunı gėderelüm, tā düşmen olup bize zecr olmaya." [5]Vardılar bu taḫt ile cāmuñ terkin urdılar. Getürdiler, deñizüñ içine bıraḳdılar. [6]Ol deñizüñ aydın olduġına sebeb ol cāmdur ve hem ol taḫtdandur. [7]Ol zamandan bu zamāna degin hīçbir pādişāh anı ol deñizüñ içinden [8]çıḳarmadılar.

el-'AYN

Baḥr-i 'Ummān: Bir deñizdür ulu, tā Serendīb'e degin varur. [9]Ol Serendīb ḳatında eyü incüler çıḳarıcaḳ yılda [10]ḳırḳ gün bu deñiz ḥareket ėder, ḳırḳ gün sākin durur ḥareket ėtmez. Çünki Güneş Cevzā burcına gele, ol deñiz [11]ḥareket ėder. Ol vaḳt ṣadefler gür olur, ġavvāṣlar muntaẓır olurlar [12]ol vaḳtde dutarlar, tā bir yıla degin dutmazlar. Daḫı anuñ ḫumusını Hind pādişāhına vėrürler. 'Ummān'uñ ṣuyı ṭuzludur. Līkin anda tatlu ṣular çıḳarur [14]andan içerler. Ve daḫı ġavvāṣlaruñ nesneleri vardur kim kendüleri-le bile [15]alurlar. İki şāḫ boy-

nuzı başına baġlar ve bir bögrek burnına ve bir tulum [16]arḳasına baġlarlar. Her ḳaçan kim neheng ve bir balıḳ ya bir cānavar bunlara ḳaṣd [17]ėtse, ol tulumuñ aġzın açarlar ol cānavarlar ḳaçarlar.

Baḥr-i 'Aden: [53a] Bu bir deñizdür ki muttaṣıldur 'Ummān'a. 'Aden deñizi içinde çuḳur yėrler vardur [2]ki andan kişi ḳurtılmaz. Daḫı anda ṭaġlar vardur ki düşvār, gemiler sındurur. [3]Bu deñizden artuḳ deñizüñ medd-i baṣarası yoḳdur, meger ki Fārs deñizinüñ vardur.

[4]el-ĠAYN

Baḥrü'l-Ġamām: Bu deñiz Türkistān'dadur Kāşġar ḳatında. Eger bir kişi [5]bir ṭaş atarsa ol deñize, 'aẓīm bulut gelür yaġmur yaġar. 'Aẓīm heybetlü [6]gök gürler ki ādemi helāk ėder. Ādemī ol deñizden bir ferseng [7]ıraḳdan gėçer, anuñ yaḳınına kimse varmaz.

el-FĀ'

Furāt: [8]Rūm'dan gelür Ḳayṣariyye'ye varur. Ve daḫı Sāḳıvān'a ve 'Ummān'a ve 'Aden'e ve Dehlek'e varur, [9]bunlardan Baḥr-i Yemen'e varur. Daḫı Felesṭīn'e varur ve Burt'a varur ve Cezīre-i'Arab [10]bunlaruñ arasındadur. Ve ḳatunda anuñ bir 'aẓīm sed vardur ve cisr baġlamışlar. Eydürler ki Emīrü'l-mü'minīn 'Alī raḍıya'llāhu 'anh zamānında Furāt ṭaşmış. [12]Bir enār getürmiş, ol cisre uġratmış, ol cisri ḫarāb ėtmiş sındurmış. [13]İttifāḳ ėtmişler ki ol enārı uçmaḳdan getürmişdür dėyü.

Femü'l-ebvāb: [14]Ya'nī ḳapular aġzı dėmek olur. Femü'l-ebvāb bir ulu ṣudur, İdec [15]ḥaddinde ve Ehvāz'da ki ırmaḳlar dirüldügi yėrdür. Ve eger ādemī yā bir cānavar [16]aña düşerse, anuñ içinde degzinur durur degirmen gibi, çıḳamaz. Andan ṣoñra [17]urur kenāra.

Femü'l-esed: Arslan aġzı dėmek olur. Bu bir ulu **[53b]** ırmaḳdur kim Nūşirevān'uñ anda seddi vardur, ve hem İsfendiyār'uñ [2]daḫı vardur. Nūşirevān istedi kim ol ırmaġı geşt ėde ve teferrüc [3]ḳıla. Vezīrler eyitdiler ki: "Sen anı görmezsin, zīrā arslan aġzı gey [4]müşkil gird-ābdur. Hīç kimse anda varmaz, varan kişi daḫı andan [5]ḳurtılmaz." Nūşirevān eydür: "Çāre yoḳdur elbette, varup görsem [6]gerek." Vardılar aña yaraḳ ėtdiler ki ol ırmaġa gireler. Çün gemilere binüp [7]ṣuya girdiler gezdiler yüridiler. Ol gird-āb ḳatına ėrişdiler. Gird-āba [8]düşdiler, niçe kim sa'y ėtdiler andan çıḳamadılar, helāk olmaġa yaḳın [9]oldılar.

Leşker ḳamusı feryād u zārī ėtdiler. Nūşirevān-ı ʿādil aġladı, [10]Ḥaḳ Taʿālā'ya tażarruʿlar eyledi. Ve hem anda cezīre gördiler ki, bu [11]ṣunuñ mevcleri bunuñ üstine çıḳar. Ve ol cezīrede bir ṭaş gördiler [12]kim, anda bir arslan ṣūreti-y-ile bir fīl ṣūreti var düzetmişler. Bu ṣu ol [13]fīlüñ götinden girür arslanuñ aġzından çıḳar. Gey ıraḳ atılur daḫı [14]gėrü döner ḳatına gelür andan gėder. Ve daḫı ol ṣudan bir ʿaẓīm heybetlü [15]āvāz gelür ki anuñ āvāzın ėşidenüñ ödi ṣu olur. Bu ḳavm çün bu ḥāli [16]gördiler, kendülerinden ümīd kesdiler. Nā-gāh Ḥaḳ Taʿālā celle celālühū kendü [17]kereminden bir balıḳ vėribidi, geldi ṣıçradı ol arslanuñ aġzına girdi. Ol **[54a]** ṣuyı dutdı aḳmaġa ḳomadı, tā ki ol gemi gird-ābdan gėçdi ḳurtuldı. [2]Nūşirevān daḫı ol seddi ve andaġı ʿacāyibleri gördi. Daḫı gėrü [3]döndi. Eydürler ki, Femü'l-esed bir bütdür ki baḳırdan düzmişlerdür. [4]Her kimsene ki anuñ ḳatına varsa, ol büt elini depredür. Daḫı yuḳaru [5]ḳaldurur, kimse anuñ öñinden gėçemez.

Daḫı bil ki ulu deñizler dörtdür. **Baḥrü'**[6]**l-aʿẓam**dur ve **Fārs Deñizi**dür ki uzunı Çīn'dendür tā Ḥabeş'e degin ki anda bir gird-āb vardur ki aña Ḫulnic Berberi dėrler. Ve birisi daḫı **Rūm ve Şām Deñizi**dür [8]ki maġribden gelür maşrıḳa gėder. Birisi **Nabṭış Deñizi**dür, Ḳosṭanṭaniyye'nüñ ve [9]Ḫulünc'üñ ibtidā olınmış denizleridür. Yaʿnī andan çekilmiş ve daḫı andandur. Birisi daḫı **Maġrib Deñizi**dür.

el-ḲĀF

[10]**Ḳulzüm:** Baḥr-i Fārsdur ki bu otuz merḥaledür. Her merḥalede otuz biñ ādem [11]durur. Daḫı anuñ başı vardur tā ḥaddī bir yanında duran bir yanındaġını görür. [12]Ve bir başı giñdür ve daḫı ortası egridür. Daḫı içinde anuñ çoḳ [13]ṭaġlar vardur. Anda giren gemileri sındurur, bu sebebden Ḳulzüm deñizinde [14]gemi gündüz yürür, gėce yürimez. Ammā ol yėrde ki gird-āb vardur, anda gemi [15]ne gündüz yürür ve ne gėce, anda varan gemi ḳurtılmaz. Zīrā ki anda iki dere [16]vardur. İki yaña andan muḫtelif yėller gelür, gemiyi degirmen gibi döndürür. [17]Bil ki daḫı cenūb yėli esdügi vaḳt, anda hīç gemi uġramaz. Firʿavn daḫı ol **[54b]** gird-ābda ġarḳ oldı.

Baḥr-i Ḳosṭanṭaniyye bu deñiz burcınuñ dibinden [2]gėçer tā Ḳīrvān'a varur. Andan Endülüs'e varur, andan gėçer Cezāyirü's-Saʿādet'e varur. Daḫı Vādī-i ḳırediyye'ye varur, yaʿnī maymūnlar derelerine. ʿAbdü'[4]l-melik bin Mervān'uñ bir kişisi var-ıdı. Ol cezīreler ḳatında ḳomış-ıdı [5]ki emvālin cemʿ

ėderdi. Bir gün ol kişi ġavvāṣlara buyurdı ki, deñize gireler [6]cevāhir çıḳaralar. Ġavvāṣlar deñize girdiler, dört yaña gezüp istediler. Bir niçe baḳır [7]süñük buldılar, ġāyetde ʿaẓīm zaḥmetler ile çıḳardılar. Aġızlarını ḳalʿī-y-ıla [8]dutmışlar, aġızların açdılar. Bir dīv çıḳdı her birisinüñ aġzından. Daḫı [9]ol dīvler eyitdiler ki: [1]"يا ابن داود الى كَم تحبِسُنا" yaʿnī "Yā Dāvūdoġlı, [10]bizi daḫı niçeye degin ḥabs ėdersin?" dėdiler. Bunlar bu sözi dėyince [11]olmadı, bir fiġān ve bir zārīlıḳ āvāzı geldi. Éşiden ser-āsīme olur. [12]Gördiler niçe biñ maymūnlar ėrişüp geldiler ki ṣaġışın Allāhu Taʿālā'[13]dan ġayri kimesne bilmez. Dėrilüp bu deñizüñ kenārına geldiler.

Bunlaruñ arasında bir maymūn var ki bir deve deñlü cemīʿisinün öñinde durur. Daḫı [15]büyük ṣaḳalı var, boynında bir levḥ aṣılu. Ol levḥde Süryānice yazılu ki: [16]"Bismi'llāhi'l-ʿaẓīm hāẕā kitābu Süleymāni'bni Dāvūd ilā fırḳati'l-ḳıradeti'[17]s-sākināti fī cezīreti'l-bevādī li-yaḥfiẓū hāẕihi'ş-şeyāṭīni'l-maḥbūsāti fī hāẕihi'l-baḥr **[55a]** ve hüm āminūne min şerri'l-cinni ve'l-insi" Yaʿnī dėmek olur ki: "Bu, bitisidür Süleymān [2]peyġāmberüñ ol maymūnlar böligine ki sākin-dürürler Bevādī cezīresinde, [3]tā ki ḥıfẓ ėdeler. Ol şeyāṭīn ki maḥbūs-dururlar bu deñizüñ içinde. [4]Ve hem kendüler daḫı emīn olalar." Çünki insüñ şerrinden ve şeyāṭīn şerrinden emīn olmadılar, getürdi, ol [5]maymūn levḥi boynından aşaġa bıraḳdı. Daḫı çaġrışdılar cezaʿ ve fezaʿ [6]ėtdiler, tā yėne süñükleri deñize bıraġınca. Çünkim süñükleri deñize bıraḳdılar, [7]sākin olıban döndiler gėtdiler.

Ḳosṭanṭıniyye Deñizi: daḫı bir ulu deñizdür, [8]anuñ ser-ḥaddi Medīnetü'ṣ-Ṣıfır'dur ve Anṭākiyye cānibinden gelür, debūr cānibine [9]gėder. Anuñ uzunı iki biñ fersengdür. Aṣlı anuñ Muḥīṭ deñizindendür [10]andan gelür. Eydürler ki, Keyḫusrev bu deñize ėrişdi geşt ėdüp. Şöyle ṣandı [11]cihānı cümle ve hem vardı emvācuñ ıżṭırābından. Çünkim ṣabāḥ oldı, gördiler deñiz kenārında aḳ künbetler görinür ki biribiri yanında ḳomışlar. [13]Küllisi müdevver birbirine berāber. Her birisi yıldırar gözgü gibi. Keyḫusrev ḳatına vardı, [14]birisini ḳuvvet ile ve bir aġac-ıla urdı. Fi'l-ḥāl aḳ ṣu, ḳara ṣu aḳdı. Bunı ġāyetde taʿaccüb [15]ėtdi. Bu ġavvāṣlardan ṣordı kim: "Bu ne nesnedür?" Eyitdiler: "Bunuñ her birisi [16]cānavar yumurdasıdur ki deñiz taşra bıraḳmışdur. Līkin bilmezüz ki nice cānavaruñdur." Ammā bu deñizde ṣu ādemīsi vardur. Çün Keyḫusrev bunlardan ḳorḳdı, daḫı gėrü döndi. **[55b]**

---

1 Ey Davut'un oğlu, bizi ne kadar hapiste tutacaksın?

el-Kelāf: Baḥr-i Kelāf ve Baḥrü'l-A'nāb'dur, bu bir deñizdür. Turānç [2]vilāyetinde ve anuñ ortasında bir ulu ṭaġ vardur. Eydürler ki şol vaḳtin [3]ki Ādem yėre indi, ol ṭaġuñ üstine indi.

el-MĪM

Baḥrü'l-Muḥīṭ: Maġrib ṭarafına [4]yaḳındur, ḳamu deñizlerüñ müntehāsı oldur. Ṭanc ve Endülüs anuñ kenārındadur. Ol Baḥr-i Muḥīṭ Bulġār ḳatındadur. Örnek dėrler tīz andan gėçerler, Türkistān'a [6]ve Maşrıḳ'a varurlar ve andan gėçerler mechūl yėrlere varurlar. Daḫı Maşrıḳ deñizine varurlar [7]ki Çīn ü Māçīn'dür, daḫı ṣuyı ṭuzludur. Cemī'-i yėri ortasına almışdur ki yėr [8]anuñ içindedür. Ve datlu çeşmeler çıḳar ve daḫı anda 'aẓīm ḳorḳulu yėller [9]eser. Tā ḥaddī anda varan geminüñ delīlini bir muḥkem demür diregüñ ve ḳafeṣüñ içine [10]soḳarlar, bir yüce diregüñ başında berkidürler. Ol kişi dāyim anda durur, [11]naẓar ėder deñizüñ yollarına ki, ne cānibden gelür, tā ki geştī-bāna göstere yolı [12]ḳancaruyadur. Ve yėl ne ṭarafdan eser ḫaber vėre. Daḫı yılduz ve gögü seyr ėde, nicesidür ḫaber [13]bildüre.

en-NŪN

Nīl: Bir 'aẓīm ṣudur ḫaṭṭ-ı istivā üzerinde. Mıṣr ile Ḥabeş'e uġrar [14]tā Ḳulzüm'e ve Dimyāṭ'a varur, daḫı Maġrib deñizine dökilür. Nīl'üñ cenūb ṭarafından, [15]ki kişver-i Zengibār'dur, andan gelür debūr tarafına gėder, Bilād-ı Ġūr'a ėrişür. Her [16]ḳaçan ki Nīl artsa cemī'-i ṣular eksilür, tamām Nīl'üñ vaṣfını yėrinde ẕikr ėdevüz [17]in-şāa'llāhu'l-'azīz.

Baḥr-i Nabṭış: Bu bir ulu deñizdür, uzunluġı biñ üç yüz mīldür. **[56a]** Ve daḫı Ṭanış ırmaġı bu deñize ḳarışur. Bu ırmaġuñ bir pāresi Mıṣr deñizine [2]bölinür dökilür, bu Ṭanış'uñ 'aẓametini Allāhu Ta'ālā bilür.

el-HĀ'

Herkend: [3]Baḥr-i Herkend bir 'aẓīm deñizdür ki anuñ dibini kimse bilmez. Ka'bü'l-Aḫbār eydür: [4]"Ḫıżr peyġāmber 'aleyhi's-selām, bu Herkend deñizine geldi bir niçe aṣḥāb ile. Bunlara eydür: [5]"Beni aşaġa indürüñ gemiden, bu deñizüñ dibini göreyim." Deñizüñ dibine indi. Daḫı [5]bir müddet gėtdi, gėder-iken bir ferişteye uġradı. Ol firişte eydür: "Ḳanda gėdersin [7]iy Tañrı'nuñ dostı?" Eydür: "Bu deñizüñ dibine gėderem." Ol firişte eydür: "Nūḥ [8]zamānında bir kişi

bu deñize düşdi, ol zamāndan berü henūz gėder. Bu deñizüñ [9]üç baḫşda bir baḫşına ėrişdi. İki baḫış daḫı vardur ki dibine ėrişe."[10]Bunı ėşidicek Ḫıżr gėrü döndi.

Hübcülī Denizi ki anuñ daḫı dibini kimsene [11]bilmez. Zīrā ki muḫālif yėller anuñ dibinden yuḳaru gelür, mevcler ḳoparur. [12]Ḳamu deñizlerüñ mevci yuḳarudan gelür, anuñ aşaġadan gelür. Zīrā ki yėl [13]bu deñizüñ dibinden gelür, kimseye yol vėrmez ki aşaġa dibine ine.

Ṣıfat-ı deryāda [14]dėmişlerdür ki: "Lem yu'aẓẓımi'llāhe men lem yere'l-baḥre" ya'nī "Deñiz görmeyen Tañrı'nuñ 'aẓametini bilmez." [15]Deñizüñ 'acāyibleri çoḳdur, vaṣfa gelmez. Biz daḫı bu deñizleri şundan ötürü [16]yazduḳ ki Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'aẓameti ve celāli ḳorḳusı anuñ göñlinde ziyāde ola.

Bir kişiye [17]ṣordılar ki: "Deryānuñ 'acāyiblerinden ne gördüñ?" Eydür: "سلامتی منها اعجبُ ما رأیتُ"[1] **[56b]** ya'nī "Deñize girüp selāmetlıġ-ıla çıḳmaḳ, cemī'-i 'acāyiblerden 'acebraḳdur." Bundan ṣoñra [2]bir bāb daḫı ẕikr ėdelüm ırmaḳlar ve çeşmeler ṣıfatında.

El-Bābü'ṣ-Ṣāliṣ fī 'Acāyibi'l-Enhāri ve'l-Cedāvil[2]

[3]Bil ki ırmaḳlar ve çeşmeler 'ālemde çoḳdur. Biz anlaruñ ba'ẓısını dėyelüm. Şunlarda ki, [4]anda 'acāyib var, tā ki īmān ve ḥikmet, ėşitmeg-ile bu 'acāyibleri, ziyāde ola.

[5]**Nehr-i Endülüs:** Endülüs ırmaġı bir ṣudur. Anda gemi yürimez meger ine. Értesi [6]gün batduġından ṣu sākin olur, ol vaḳt gemi yürür. Ve daḫı [7]ol ṣunuñ kenārında bir yāḳūtdan bir büt düzmişlerdür, anı gören şöyle [8]ṣanur ki yėrden şöyle bitmişdür. Ol bütüñ altında yazmışlar ki: "Lā tecāfedünī[3] [9]fe-inneke lā terci'ü" ya'nī "Sen benden gėçmegil, gėrü gelmezsin."

Nehr-i Īlāḳ: Nehr-i Īlāḳ bir 'aẓīm [10]ṣudur, anuñ içinde balıḳlar vardur. Her kimesne ki ol balıḳdan yėse, bir hafta [11]meflūc olur. Ve her kimesne kim ol ṣudan ġusül eylese, ol gėce muḥtelem olur.

[12]**Nehr-i Aras:** Aras bir 'aẓīm ırmaḳdur ḥudūd-ı Ādırbāycān'da ki Deryā-yı Ṭaberiyye'ye [13]ėrişür. Ve her at ki ol ṣudan gėçse, ṭamarları deşilür, ne ki yaramaz ḳanı [14]var-ısa dökilür. Bu nesne ol ṣunuñ ḫāṣṣasıdur.

---

1 Deryadan kurtulmam, benim gördüğüm en acâyip şeydir.

2 Üçüncü bâb, nehirler ve dereler hakkındadır.

3 Lā tecāfedünī *cefede* fiili *Kâmûsu'l-Muhît* ve *Mevarid*'de bulamadım. *Cefede* fiilinden değil de *ḥafede* "süratle yürümek" fiilinden lā tüḥāfidnī olmalıdır.

ʿAyn-ı Aḥmer: Ḳızıl ṣu, [15]bir çeşmedür ḳızıl, Tirmit'de. Bu çeşme-y-ile Ceyḥūn arasında on adım yėrdür. [16]Ceyḥūn ṣuyı ḳoḳar. Bu çeşme ṣuyı ḫoş ve ṭatlu olur.

ʿAyn-ı Aḥmaṣ: Bu bir aḳ ṣudur süd gibi İrmeniyye'de. Eger ṭona degerse siyāh ėder. Eger altuna yaḫūd gümişe **[57a]** degse renglenür. Meger ṣīşeye dege, reng dutmaya. Eger bu çeşmeye ṣaman veyā bir çūb düşse bir [2]zamān ḳaynar, daḫı sākin olur. Her bār düşdügince ḳaynar, sākin olur.

ʿAyn-ı Esved: [3]Esved bir çeşmedür ki Āẕarbāycān'da ki ol ṣu-y-ıla börk boyarlar. Cemīʿ-i āfāḳda [4]anuñ gibi ṣu yoḳdur. Ol vilāyetde ol ṣu ʿameldür pādişāh içün, cemīʿ-i [5]ʿālemde ḳara ṣu ki boya boyarlar bundan artuḳ yoḳdur.

ʿAyn-ı Bābil: Bābil ṣuyı [6]Süylān ṭaġınuñ üstindedür ki ol çeşmenüñ üstinde bir baḳır çölmek [7]düzmişlerdür, ḳalınlıġı bir arşun. Her ḳaçan ki ṣu isteseler ol çölmegüñ üstine [8]od yandururlar. Daḫı ol çölmekden raʿd āvāzı gelür, daḫı ol çeşmeden ṣu revān olur. Çünki çeşmeden ṣu alsalar ḥācetleri deñlü, ol vilāyetüñ [10]reʾīsleri ḳızıl balçıḳ getürürler, ol çeşmenüñ aġzına ḳorlar, tā ki yėne [11]ṣu aşaġa gėder.

ʿAyn: Buncılayın bir ṣu daḫı vardur deñiz kenārında [12]ki anuñ üzerinde bir ṣandūḳ ḳomışlardur ki ol ṣandūġuñ aġzı [13]kilidlüdür. Ol ṣandūḳdan bir delük eylemişlerdür ki ol delükden aḳar [14]ol ṣu. Daḫı ol ṣunuñ üzerinde kūylar yapmışlardur. Ḳaçan ki ol ṣu [15]eksile, ol kūyuñ ḫalḳı anda cemʿ olurlar. Biñ dervīşe ṭaʿām vėrürler, [16]daḫı günāhlarına tevbe ėderler. Her ḳaçan kim böyle ėtseler, ol ṣandūḳdan çoḳ ṣu [17]gelür aḳar, tā cemīʿ-i nāḥiyet ṣuya ṭoyarlar. Ol Hind ḳavmi eydürler kim: "Bu ṣu **[57b]** eksildügi günāhumuz şūmlıġındandur."

ʿAyn-ı Çeşme-i Cācerm: Bu bir çeşmedür [2]ki Güneş ṭoġıcaḳ ḳurur, bir ḳaṭre ṣu ḳalmaz. Çün Güneş ġurūb ėtse ol [3]çeşme ulu ṣu olur aḳar.

ʿAynü'l-Ḥayāt: Ḥayāt ṣuyı ḳarañulıḳda olur. Her [4]kim ol ṣudan içerse ölmez diri ḳalur. İskender ṭaleb ėtdi, bulımadı. Çün [5]İskender ol ḳarañulıġuñ ortasına ėrişdi, eyitdi ki: "Benüm ile pīr kişilerden hīç kimesne gelmesün." Ne ki pīrler var-ısa, döndiler. Bir yigidüñ bir pīr atası [7]var-ıdı. Anı ṣandūḳ içine ḳoyup gizledi, bile aldı gėtdi. Bir niçe müddetden [8]ṣoñra İskender ol ḳarañuluḳda ḳaldı. Gėtmege iḥtiyāṭ ėtdi ki dönicek [9]yol azavuz dėyü. Diledi ki gėrü döne. Eyitdi: "İ dirīġā, eger ol pīrlerden [10]var mısa ki bize bir çāre ėdeydi."

Bunı dėyicek ol yigit atası ḳıṣṣasın [11]dėdi. İskender eydür: "İmdi atañı getür." Ol daḫı atasını ḥāżır ḳıldı, o pīre [12]eydür: "Bize bir çāre eyle ki yolda biz azmayavuz." Ol pīr eydür: "Bir ḳısraġuñ [13]ḳulunını bir arada öldürüñ ḳoñ. Daḫı ol ḳısraġı aluñ gidüñ, bile [14]gėrü dönicek ol ḳısraḳ sizi bu araya degin getürür." Anı eyle ėtdiler. Daḫı gėtdiler, [15]ol ḳarañuluḳda çoḳ gezdiler. Ḥaḳ Ta'ālā āb-ı ḥayātı Ḫıżr'a rūzī ḳıldı. [16]İskender çünki gėrü döndi, ol ḳısraġı ṣalı-vėrdiler, ol ḳavmi ḳulunı [17]yatdıġı yėre degin iletdi. Daḫı ol ḳavm necāt buldılar.

'Aynü'l-Ḥār: [58a] Bir ıssı ṣu vardur Ḥarḳān ile Ġazvīn arasında, añа 'Aynü'l-ḫamse dėrler. [2]Ḳatı 'acāyib şerīf nāfi' ṣudur, ittifāḳ ile añа Zirāvende dėrler. Her ādemī [3]ve çehār-pāy ki anuñ cerāḥati olsa; cüẕām gibi yėl gibi ve daḫı dürlü 'illetleri [4]olsa, her ḳaçan ki ḳoyınsalar, ṣıḥḥat bulur, 'illeti gėder. Et [5]içinde ṣınmış süñükleri ṭaşra getürür. Ve uyuza ve ḳulınca ve daḫı dürlü [6]ḫastalıġa fāydası vardur. Bir şaḫṣa oḳ doḳunmış, demreni içinde ḳalmış. [7]Kimse anı çıḳarmaġa çāre bulmamış. Zaḫmuñ daḫı aġzı bitmiş. Ḫalḳ ittifāḳ [8]ėtmişler ki ol demren cigere ėrişür, daḫı ol kişi ölür. Ol kişi üç [9]gün ol ṣuya ṣoḳdılar, demreni yanından geldi, ṭaşra çıḳdı. Ol kişi ḫalāṣ buldı. [10]Bu ıssı ṣunuñ yaḳıncağında bir ṣovuḳ ṣu daḫı vardur ki ṭalaġuñ ṭamarların [11]açar, ve ishāle ve göz aġrısına ve daḫı 'illete menfa'ati vardur. Ve daḫı milḥ-i enderānī [12]ve tūtiyā'-i ṣafā daḫı bu çeşmeden çıḳar, ḥāṣıl olur. Bunuñ misli çeşme Beytü'[13]l-Muḳaddis'de var-ıdı. Ancaḳ bu zamānda ol daḫı nā-bedīd oldı gėtdi.

'Aynü'l-Ḥār: [14]Bir ıssı çeşmedür Ṭāliḳān'da ki eger içine bir ḳoyun bıraḳsalar, bişer. Ve her kim [15]ol ṣudan içse, ḳarnından ḳan revān olur.

Ṭaberistān'da bir daḫı [16]bunuñ gibi çeşme vardur ve Fārs ḥudūdında daḫı vardur ki üzerinde ḥammām [17]düzmişlerdür ki ol çeşmenüñ ṣuyı ol ḥammāma gelür. Eydürler ki, ol ṣuyı **[58b]** dīvler ḳaynadur añа Süleymān Ḥammāmı dėrler.

[18]**'Aynü'l-Ḥār:** Bu daḫı eski İstānbulıḳ'da vardur. Şöyle ki issiligi bir mertebededür, içine yumurta bıraġurlar bişirür. Ve hem şol mertebe nef'i vardur; bir cüẕām bir marīż ki ġusül eylese ifāḳat bulur ve balçığına gömülse cemī'-i marażdan ḫalāṣ bulur.

[1]**'Aynü'd-dem:** 'Aynü'd-dem bir ḳızıl [2]ṣudur uyuşmış ḳan gibi. Damġān'da ve Ḳıncār kūyında. Eger jīve ol [3]ṣuya bıraġalar bir ṭaş olur münaḳḳaş.

‘Aynü’s-Selvām: Bu bir ṣudur Beytü’l-muḳaddis’de. [4]Tersālaruñ ḳaçan ki oġlanı ṭoġsa ol ṣu-y-ıla yurlar. Eydürler ki: “Şimdi ṭoġru kāfir [5]oldı. Ve ‘Īsī peyġāmber ‘aleyhi’s-selām gözsüzleri ol ṣu-y-ıla gözlü eyledi [6]ve ölüyi anuñ ile diri ḳıldı, daḫı ol ṣu içinde ġusül eyledi.” Bu bir çeşme-i [7]mübārekdür āb-ı zemzem gibi.

‘Aynü’s-Sebt: Bir çeşmedür ki Ḳuhistān’da. Her cānavar [8]ki āẕīne ėrtesi ol ṣudan gėçse, bir āfāt ėrişür ve ayruḳ günler āfāt [9]ėrişmez. Anda bir nişān eylemişlerdür ki ol günde andan ādem gėçmeye.

‘Ayn-ı Āb-ı sūzīn: [10]Bu bir çeşmedür Rey nāḥiyetinde ki aña ‘Aynü’l-meyşūme dėrler, ol aranuñ [11]ekṡer ṣuları yaramazdur, ḫastalıḳlar getürür. Ṣordılar ki: “Bu ṣunuñ şūmlığınuñ sebebi nedür?” Eyitdiler ki: “Şol ḳılıç kim Yaḥyā bin Zekeriyyā’yı -‘aleyhi’s-selām- [13]anuñ ile öldürdiler. Ol ḳılıcı bu ṣu-y-ıla yudılar.”

‘Ayn-ı Şebdīz: Bu bir çeşmedür. [14]Beysitūn ṭaġınuñ altında bir ṣāfī ṣu vardur. Eger ol ṣuya bir direm müşk [15]bıraġalar, yėdi direm olur, altı direm artar. Ve eger biñ direm bıraġalar, altı biñ direm [16]olur. Her bār bıraġurlarsa altı direm artar. Bunuñ sebebini Ḥaḳ Ta‘ālā bilür celle celālühū.

[17]**Nehr-i Āb-ı Ṭaberiyye:** Bir çoḳ ṣudur, kim anuñ üstinde niçe biñ müsterāḥ **[59a]** vardur ve niçe ġusül ėdecek yėrler vardur. Ol ṣu bu nesnelere gey ḫoş [2]olur, hīç müteġayyir olmaz. Ne ḳadar içine necis dökseler, ol ṣāfī ve ḫoş [3]olur.

Anda bir ırmaḳ daḫı vardur ki yėdi yıl aḳar ve yėdi yıl ḳurur.

Bunuñ gibi [4]bir ṣu daḫı vardur Dımışḳ’dan dört ferseng yėrde, ol daḫı dört yıl aḳar [5]dört yıl ḳurur, aña Müzāre dėrler.

‘Ayn: Bir çeşme vardur Ṭaberistān’da [6]bir ṭaġ üstinde. Eger ol çeşmeye bir āvāz ėdüp çağırurlarsa, ol çeşme [7]durur aḳmaz. Ve eger ol çağıran kişi gizlense durur. Eger yüz kerret [8]böyle ėderlerse, şöyle olur.

‘Aynü’ṭ-Ṭayyibe: Bir ṣudur. Ḫāye ṭaġında bir ṭaşuñ üstinden çıḳar, niçe bıñar deñlü ṣu aḳar. Şöyle ki bir oḳ gibi ṭam boyı yuḳaru ḳalḳar. Daḫı iner, bir delükden aşaġa gėder. Ol ṣudan müşk ü ‘anber ḳoḫusı [11]gelür. Her nesne ki anuñ ile yusalar ol nesne muṭayyeb olur.

‘Aynü’l-Fāziyāt: [12]Bu bir çeşmedür ulu. Her kimse bu ṣuya girse ayaġına ot ṭolaşır. Dilese kim anı [13]zor ile ve ḳuvvet ile gėdere gėderimez. Ne ḳadar ki ḳuvvet ėtse muḥkem olur. Çünki epsem [14]ola, arḳun arḳun çėzilür gėder.

'Ayn-ı Ḳarḳīsā: Bu bir çeşmedür ki [15]bir ṭaġdan aşaġa aḳar. Ol ṣuda cevāhir altun gümiş bulurlar, bilmezler ki [16]ne yėrden gelür. Bir kişi anda bir kez altun ḳadeḥ buldı, anuñ üzerinde bir pādişāh adı yazılu. Anuñ üstine bir niçe yıl gėçdi. Bir kişi geldi ol ḳadeḥi **[59b]** gördi. Daḫı da'vī ėtdi ki: "Bu ḳadeḥ benümdür, Rūm deñizine düşdü-y-idi." Ol [2]bulan eydür: "Ben bunı Ḳarḳīsā çeşmesinde buldum." Bundan bildiler kim Rūm [3]deñizindendür; Rūm deñizinde gemi ġarḳ olıcaḳ, ba'ż-ı metā'ı ol çeşmede bulınur.

[4]**'Ayn-ı Emeliyye:** Şām'da bir ulu ṣu vardur deñiz gibi. Her kimse kim aña düşse [5]ġarḳ olup aşaġa batmaz. Līkin mevcleri ol ḳadar oynadur, anı helāk ėder. [6]Andan ṣoñra kenāra bıraġur.

'Aynü'l-Merżā: Bu bir çeşmedür Ġūr ḥaddinde ki anuñ kenārında [7]bir ṭaş vardur, üç delügi vardur. Bir kimse ki ḫasta olsa yalıcaḳ olup anda [8]gelür, iki ayaġını iki delügine ṣoḳar oturur. Daḫı anuñ üstine ṣudan ḳoyarlar, tā 'aḳlı gėder. Bundan ṣoñra bir nesneye ṭolarlar. Daḫı getürürler, ısıcaḳ küli [10]altına ḳorlar, tā ki ışınur. Daḫı 'aḳlı gelür, bundan ṣoñra ḫoş olur.

'Ayn-ı Vezn: [11]Bir ṣu yatacaġı yėrdür. Nihāvend'de bir ṣu delügi vardur, anuñ içinde bir ulu ṭaş [12]vardur ḳaynadur. Ol ṣu-y-ıla yėrleri ṣuvarurlar ki ḥācet olsa her kimesneye, ol [13]delük ḳatına gelür, bir bīl ile yėri deper. Ol yėrden ṣu revān olur. Ḳaçan ki iş [14]tamām olsa, gelür ol ṣuyı dutar. Ṣu yėne kendü yėrine gėder. 'Aceb bunda budur ki; [15]anuñ gibi büyük ṭaş oynadur ḳaynadur, delük aġzından ṭaşra çıḳmaz atmaz. Ḳaçan [16]ki bir bīl ile yėr depeler, çıḳar aḳar.

'Aynü'l-Yemen: Bu bir 'aceb çeşmedür Aḥḳāf'da. [17]'Abdü'l-melik bin 'Abdullāh el-Müheylī eydür ki: "Aḥḳāf'a ėrişdüm. Bir ırmaḳ gördüm ki Güneş **[60a]** ṭoġıncaḳ ṣoġılur ve ḳurur ve gün batıcaḳ aḳar. Bunuñ sebebini ṣordum. Kimse bilmez. [2]Dėdiler kim, dāyim bu ṣu böyledür. Hem daḫı gün bulut olıcaḳ günüñ ṭulū'ın [3]ve ġurūbın anuñ ile bilürler.

Bu miḳdār çeşmeler ve ırmaḳlar 'acāyibini söyledük ḥükemā [4]sözlerinden ėşitdügümüzi ve kitāblarda gördügümüzi. Egerçi bizüm buña burhān-ı [5]ḳāṭı'umuz yoḳdur. Līkin bulduġumuzı naḳl eyledük. Bir faṣıl daḫı dėyelüm ḳuyılar [6]'acāyibinden her çend ki çoḳdur. Ammā biz, ol ki 'acībdür anı dėyelüm.

[7]**Fī ʻAcāyibi'l-İbār ve'l-ʻAyni'l-Maḥbūn**[1]

Eydürler ki Benī ʻĀmir ḳabīlesinde bir yėr vardur ki Süleymān peyġāmber ʻaleyhi's-selām anda varmış, görmiş ki bir ṣusuz yėr. [9]Hem leşker anda ṣusuzlıḳdan ġāyet buñalmış. Ve kendüye görmiş ki bir dīv güler. [10]Añа dėmiş ki: "Sen ne gülersin? Ḫalḳ ṣusuzlıḳdan buñalmışdur." Dīv eydür [11]ki: "Anuñ içün gülerem ki ayaḳlaruñuz altında ṣu var. Siz ṣusuzlıḳdan zaḥmet [12]çekersiz. Ol ṣuyı görmezsiz." Süleymān buyurdı ki yėri ḳazdılar, bir oḳ [13]uzunı ḫūb çeşme çıḳdı. Eyitmişler ki: "Lem yemüt aḥadün ʻaṭşāne illā ʻalā mā'in" [14]yaʻnī "Ṣusuzlıḳdan hīç kimse ölmedi, illā ki ṣu ḳatında, öldi." Dėrler ki: "Bir ḳavm [15]bir ṣaḥrāda ṣusuz ölmişler, görüñüz ol yėrde ki bunlar ölmişdür, [16]ṣu vardur." Ḳazdılar bir ṣu çıḳdı. Eyitdiler ki: "Neden bildüñ?" Eyitdi: "Ṣundan bildüm [17]kim bunlar ṣusuzlıḳ vaḳtinde Allāhu Taʻālā'yı añmışlardur, ṣu dilemişlerdür. Ḳabūl daḫı **[60b]** olmışdur, ammā bunlara rızıḳ olmamışdur."

Bi'r-i Sāmir: Eydürler ki: "Sāmir'de bir [2]ḳuyu vardur, ṣuyı laṭīfdür. Daḫı epsem durmışdur ḥareket ėtmez. Ḳaçan ki içine [3]bişmiş kerpiç bıraḳsalar, ol ṣu ḳaynar. Ḳatı ḳatı ḥareket ėder, andan ʻaẓīm [4]āvāzeler gelür. Ol ṣu ıssı olur tā üç sāʻat gėçince, andan ṣoñra [5]yėne sākin olur.

Bi'r: Serendīb ṭaġında bir ḳuyu vardur, laṭīf ṣuyı vardur. [6]Her kimesne kim añа baḳsa, ol ḳuyudan bir taş gelür baḳanı urmaġa. Kimse [7]bilmez ki nedür. Ve baʻżılar eydür ki: "Ol Ādem peyġāmberüñ bir ḳızınuñ sinlesidür." dėrler.

[8]**Bi'r:** Būşnek ṭaġında iki ḳuyu vardur. Anuñ birisine her ne kim bıraḳsalar yėne [9]ṭaşra atar. Ol birisinüñ içinde yüz biñ gügercin yuvası vardur, ʻālemde [10]uçarlar yėne yuvalarına gelürler. Ve daḫı her ne ip ki ol ḳuyuya ṣarḳıdurlarsa, [11]kesilür, anuñ dibine ėrişmez. Şöyle ṣanasın kim ṣındu-y-ıla keserler.

Bi'r: [12]Esfāre ṭaġında bir ḳuyu vardur ki anuñ dibi bilinmez. İsḥāḳ-ı Semcūrī zamānında anuñ içine bir oġlancuḳ düşdi. Atası anası feryād ėdüp İsḥāḳ ḳapusına [14]geldiler, ḥāllerini ʻarż ėtdiler. İsḥāḳ-ı Semcūrī buyurdı ki zindāndan bir ölecek kişi getürdiler, [15] ḳuyuya ṣarḳıtdılar bir zenbīl içine ḳoyup. Dėdiler ki: "Yėdi günden ṣoñra seni [16]çekevüz." Ol kişi yėdi gün indi dibine inmedi ėrişmedi. Bilesine ṭaş var-ıdı [17]ol ṭaşı bıraḳdı, hīç eṣeri maʻlūm olmadı ṣoñra çıḳardılar. Ḫaber vėrdi **[61a]** eyitdi ki: "Hīç ḳarañudan ġayri nesne görmedüm."

---

1 Kuyuların ve oluşturulmuş su birikintilerinin acâyiplikleri.

Bi'r: Ṭaḫāb ḥaddinde ve Ġarāştān'da [2]bir ḳuyu vardur ki anuñ içi ḳızıl balçıḳdur. Ol balçığı çekerler dökerler. [3]Daḫı aġzını dutarlar tā bir yıla degin. Çün bir yıl tamām olsa, yėne aġzını açarlar. Görürler [4]kim içi yėne ḳızıl balçığ-ıla ṭolmış. Yėne çekerler dökerler. Şöyle ki anuñ aġzını [5]dutmayalar. Anuñ içinden ḳatı āvāzeler gelür ve 'aẓīm yėller eser. Şöyle [6]olur ki ehl-i ḫiṭāb ol āvāzdan ve ol yėlden yatımazlar. Daḫı ol āvāzdan 'avrat ve er ölür.

Bi'r: Hindūstān'da bir ḳuyu vardur kim dāyim ṣuyı aḳar. [8]Daḫı ol ṣu iki baḫş olur, her bir baḫş bir delüge ḳoyılur. Bir delüge giren [9]ṣaru ṣamġ olur ve hem zehr-i ḳātil. Ve ol bir delüge giren gök mūm olur [10]ve hem tiryāḳ-ı nāfi'.

Bi'r: Nāmiyān yėrinde bir bi'r vardur ki aña Ġūrek dėrler. [11]Anda bir ṣu ḳuyusı vardur ki ṣuyı aġzına dek ṭoludur. Ṭaġ cānavarları ṣu ṣanup [12]gelürler. Ol ḳuyuya gelicek ṣuyı aşaġa iner. Ol cānavarlar daḫı ardınca varur [13]boġılur. Bir sā'atden ṣoñra ol cānavarlaruñ süñügin ṭaşra bıraġur.

[14]**Bi'r:** Tübbet nāḥiyetinde bir ḳuyu vardur ki anuñ içi ġāyetde giñişlikdür. [15]Her kimesne ki anuñ içine girse dürlü dürlü āvāzeler ėşidür. Türkī ve Hindī ve 'Acemī āvāzlar ėşidür, hīç kimesne göremez. Ḳaçan ki yaġmur yaġsa ol āvāzlar gelmez olur. Ve hem [17]ḳaçan kim yaġmasa yėne ėşidürler.

Mihrüvān vilāyetinde bir kūy vardur, adı anuñ **[61b]** Sataḳ'dur. Anda bir ḳuyu vardur ki dibi görinmez. Anda bir pādişāh dėdi kim: [2]"Ben bunı anbār ėdeyim" İki yıl ol vilāyetüñ ṣamanlarını cem' ėtdi. Ol ḳuyunuñ [3]içine dökdi, hīç belürmedi, görinmedi. Bir yıldan ṣoñra Mā-verā-i nehr'[4]den ḳāfile geldi. Ḥikāyet ėtdiler ki Mā-verā-i nehr'üñ ṣuları ṣaman getürdi [5]ki nihāyetin Ḥaḳ Ta'ālā bilür. Bundan ma'lūm ėtdiler ki ol ḳuyunuñ ṣuyı Mā-verā-i nehr'e varur-umış.

Bi'r: Endülüs'de bir ırmaḳ vardur. Ol ırmaġuñ [7]içinde bir ṭaş vardur ki aña tehne dėrler. Ādemi bir oḳ atımı yėrden çeker [8]ḳatına getürür. Her kimse ki ol ṭaşı görse, gülmeden ölür. Ve daḫı anda bir büt [9]düzmişlerdür baḳırdan, bir ayaġınuñ üzerinde durmışdur. Ol büt üzerinde [10]yazmışlar ki: "Bundan ilerü gėçmege yol yoḳdur."

El-Bābü'r-Rābi' fī 'Acāyibi'l-[11]Arżı ve Ṣıfatihā[1]

Ḳavlühū Ta'ālā: ﴿قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَاداً ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾[2] Ya'nī Ḥaḳ Sübḥānehū ve Ta'ālā [13]buyurur: "Ben ol Ṭanrı'yam ki ḳādirem, ben iki günde yaratdum siz baña şerīk eylersiz. [14]Ḳanḳı şerīkdür ki buncılayın yėr yarada!" Ve bir yėrde daḫı buyurmışdur: [3]﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَاداً﴾ ya'nī "Ben size yėri ārām-gāh ḳıldum." dėyü. Ḥaḳ Ta'ālā [16]ḳullarına minnet ėder ki yėr dirilerüñ rāḥatıdur ve ölülerüñ 'avretinüñ örtisi [17]ve perdesidür. Peyġāmberlerüñ yėridür. Ve otlar andan biter, ḫalḳuñ rızḳınuñ **[62a]** ḳapusıdur. Ka'be anuñ üzerindedür. Yük götüricidür, emānet-dārdur. Ṣunuñ ve oduñ [2]ve yėlüñ ḳarār-gāhıdur. Bir ḫūndur kim Ay ile Güneş ile bezenmiş. Ve ṣular ḳamusı [3]anuñ çevresinde dönerler ḳul gibi, kendü ortada pādişāh gibi. Bahār vaḳti [4]yėre meşşāṭalıḳ ėder ve yėl ferrāşlıḳ ėder ve bulutlar saḳālıḳ ėder ve yılduzlar şem'-dārlıḳ ėder. Ve daḫı bil 'ālem ve her ne kim 'ālemde var, Ḥaḳ Ta'ālā ḥüküm ėder, [6]cemī'isini ḥikmet ile yaratmışdur. Cemādāt egerçi ṣūretā epsem-dürürler, līkin [7]ma'nīde nāṭıḳ-dururlar. Her birisi dėrler ki: "Bizüm ṣāni'ümüz ḳāhirdür [8]ḳādirdür." Her ẕerre ki 'ālemde görürsin 'acāyibden ḫālī degüldür, ba'żısı budur ki [9]ḫalḳ ile ḳarışur gügercin bigi, ba'żısı ḳaçar ḫalḳdan ḳarġa gibi, ba'żısı [10]laṭīfdür geyik gibi, ba'żısı çirkīndür ḫūk gibi, ba'żısı bahādurdur arslan gibi, [11]ba'żısı ḳorḳaḳdur dilkü gibi, ba'żısı Güneş'den ḳaçar yarasa gibi, ba'żısı [12]güler keklik gibi, ba'żısı aġlar balıḳçıl gibi, ba'żısı cömerddür ḫurūs gibi, ba'żısı [13]baḫīldur kelb gibi, ba'żısı fāydası deger aru gibi, ba'żısı ziyān-kār siñek gibi... [14]Ve gökdür yücelig-ile, yėrdür bu alçaḳlıġ-ıla, gündüzdür aydın ve gėcedür ḳarañu. Mecmū'ısını [15]Ḥaḳ Ta'ālā yaratmışdur, birisi kendüden vücūda gelmemişdür. Fe-tebāreke'llāhu [16]aḥsenü'l-ḫāliḳīn.[4]

Fī Taḳsīmi Ḫaṭṭı'l-'Arż[5]

Bil ki yėr 'ālem-i ḫākīdür. Ve her [17]nesne ki anda vardur, ol daḫı bir niçe ḳısımdur. Yā nāmiyātdur ya'nī arınçlardur **[62b]** şöyle ki ḥayvānāt ve nebātāt. Yā cemādātdur şöyle ki cevāhir ve ṭaşlar. Ammā eflāk ve [2]kevākib bunlara ne cemādāt ve ne nāmiyāt dėrler. Ammā yėre cemādāt dėrler [3]ve daḫı mevāt dėrler.

---

1 Dördüncü bâb, yer ve yerin özellikleri hakkındadır.

2 "De ki: Siz mi yeri iki günde (iki evrede) yaratanı inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir." Fussilet, 41/9.

3 "Biz yeryüzünü bir döşek yapmadık mı?" Nebe', 78/6.

4 Yaratanların en güzeli olan Allâh c.c. en yücedir.

5 Enlem çizgilerinin taksim edilmesi.

Ammā oda ṣuya ve havāya cemād dėrler. Hemīn daḫı bil ki İskender, [4]belki aña Ẕü'l-ḳarneyn dėrler, maşrıḳ ve maġribi gezdi. Her bir yėrde bir nesne begendi. [5]Maġrib'de İskenderiyye'yi, Mā-verā-i nehr'de Semerḳand'ı ve 'Irāḳ'ı iḫtiyār ėtdi. Daḫı Rūmiyye'[6]yi yapdı, daḫı anda nüzūl ėtdi. 'Irāḳ'da Medāyin'i yapdı.

Daḫı belki ehl-i Hind, [7]yėrini ḳısmet ėtdiler. Ve iḳlīm-i Hind ve Ḥicāz ve Şām ve Bābil ve 'Arab ve Rūm ve Ye'cūc [8]ve Me'cūc'dür.

Daḫı bil ki istidāret-i arż ya'nī yėrüñ degirmiligi ḫaṭṭ-ı istivā üzerine [9]ya'nī ol dāyire yėrüñ ortasında vāḳi' olmışdur. Taḳdīr olınmışdur, üç yüz altmış [10]derecedür. Her derece yigirmi bėş fersengdür ve her ferseng on iki biñ arışdur. Bu ḳamusından bir rub'ı şimālīde, yüz rub'ı cenūbīde ḫarābdur. Ve şimālīnüñ daḫı aşaġası ḫarābdur. Ve her rub'ı daḫı yėdi iḳlīme ḳısmetdür. Ve her iḳlīm daḫı otuz [13]sekiz biñ bėş yüz fersengdür. İḳlīm 'Arab elindedür. Ve birisi Ḥabeş elindedür. [14]Ve birisi Hind elindedür. Ve birisi Türk elindedür. Ve birisi Cinnīler elindedür. Ve birisi [15]Ye'cūc ve Me'cūc elindedür.[1]

Evvel iḳlīm, zemīn-i muḥteriḳdür tā Serendīb'e degin. Anda [16]sākin olanlar; ḳaralardur ve çirkīnlerdür, yalıncaḳlardur şol yırtıcı cānavarlar gibi. Ol vilāyetde 'ömür uzun olmaz. Ol ḥududda ejderhālar olur. **[63a]** Bu iḳlīmüñ uzunı bėş biñ fersengdür. **İkinci** iḳlīm Serendīb'den tā Ḥabeş'e degin [2]ve Sind'e ve Zāvlistān'a degindür. Bu iḳlīmüñ ehli uvaḳdur, zişt degüldür. [3]Bunuñ daḫı ṭūli 'arżı ancılayındur. **Üçünci** iḳlīm Ṣu'ud'dan ve Cürcān'dan [4]tā Ṣīn'a ve 'Aden'e ve Şām'a ve Fārs'a degindür. Bunuñ daḫı ṭūli ve 'arżı bunuñ gibidür. [5]**Dördünci** iḳlīm Bābil'dür, aḳālīmüñ ortasıdur. Ol Afrīḳıyye ve Belḫ ve Merve. [6]Ve bunuñ daḫı ṭūli 'arżı ancılayındur. **Bėşinci**, Rūm ve Ḫazar ve Ḳosṭanṭıniyye'dür, ṭūli ancılayın. [7]**Altıncı** iḳlīm Efrenc'dür. Bunlar bir ḳavmdür bed-kār ve dilleri düşvārdur, kiçicüg-iken [8]enciklerine dāġ ururlar. **Yėdinci** iḳlīm Türk'dür, bunlaruñ evleri aġaçdandur.

Ammā İfrīdūn -ki pādişāhlaruñ yėgregindendür- yėri üç baḫş ėtdi [10]kendünüñ oġlanlarına. Evvel baḫşı maşrıḳdan Türk'i ve Çīn'i Tūre adlu oġlına [11]vėrdi. Ve bir pāre ki maġribden Rūm'dur Selem adlu oġlına vėrdi. Bu ikisinüñ [12]orta yėrini Īrec adlu oġlına vėrdi. İmdi bu ḳısmet kendü ḳolayınadur.

Ammā [13]Nūḥ peyġāmber 'aleyhi's-selām -ki şeyḫ-i enbiyādur ṣāḥibü'ṭ-ṭūfānı'l-e'am ve ṣāḥibü'l-ümmeteyn [14]ve ẕü'l-'imāreteyn- Nūḥ bin Nemek, yėri

1 İklimin buradaki tasnifinde altı iklim adı verilmiştir.

ḳısmet ėtdi ʿarżına, üç oġlına. Evvel Sifāyān'[15]dur ki cenūbīdür Ḥām adlu oġlına vėrdi. Ve bir pāre ki şimālīde ehli aḳdur, Yāfeṯ'e vėrdi. Ve orta pāresini ki buġday ekilidür, Sām'a vėrdi. Ammā Ehl-i Fāris yėdi iḳlīme [17]ḳısmet ėderler. Ammā Ṭahmūraṯ yėri, yėdi iḳlīm yėdi pādişāhuñ arasındadur, **[63b]** ki ḳısmet ėtdi: Ḫorāsān ve Sicistān ve Gīlān ve Ṭaberistān ve Ādırbāycān [2]ve ʿIrāḳ ve Armān. Bu ḳısmet ḳısmet-i müdevverdür rubʿ-ı maʿmūrda.

Misāḥatü'l-ʿĀlem

[3]Yaʿnī miḳdār-ı ʿālem yigirmi dört biñ fersengdür. On iki fersengin ḳaralar dutup-dururlar. [4]Ve sekiz biñ fersengin Rūm dutmışdur. Üç biñ fersengin Fārs dutmışdur. Biñ fersengin [5]ʿArab dutmışdur. Eydürler ki: ʿĀlem on sekiz biñdür, birisi maşrıḳdan tā maġribe degindür. [6]Ve on yėdi biñinüñ Ḥaḳ Taʿālā'dan ġayri kimesne ḥaḳīḳatini bilmez.

Ḳubād bin Firūz cihānı ḳıyās [7]ėtdi. Daḫı gördiler ʿālemde yėrlerin feraḥın ve ḫurremin. Ve ʿIrāḳ ve Medāyin ve Şūş ve Cünd-[8]i Şāpūr'ı gördi. Ve su toġan yėrleri gördi, Fālyaḳālān'ı ve Ḫārezm ve Merv ve Hemedān'ı [9]buldı. Daḫı ve ḳaḥṭı ve ḳızlıḳı Meysān'da ve İṣfahān'da ve Rey'de gördi. İmsākı Ḫorāsān'da [10]ve Erdebil'de ve İṣfahān'da ve Şīrāz'da gördi. Ve niʿmet bollığın, Ermeniyye'yi ve Ādırbāycān'ı ve Kirmān'ı [11]gördi. Ḥadd-i Ḫulvān'da ve Hemedān'da buldı. Şecāʿati Mā-verā'ü'n-nehr'de ve İṣfahān'da [12]ve Ḫulvān'da buldı. Ḫūb ṣuları ve Dicle'de ve Furāt'da ve Belḫ'de ve Semerḳand'da ve Hemedān'da [13]buldı. Mekr ve ḥīleyi Rey'de ve İṣfahān'da ve Hemedān'da ve Ermeniyye'de buldı. Tāzelığı Tirmīt'de buldı. Ṣuḥfı Ervend'de ve Şuʿbān'da buldı. Eyü yėmişleri Medāyin'i ve Şāpūr'ı [15]ve Nihāvend'i ve Hemedān'ı gördi ve buldı. Ve ṣıdḳı ve ṭoġrılıḳ yėrini Ḫorāsān'ı gördi ve buldı. [16]Cevr ü cefā[yı] Cürcān'da buldı.

[19.] ḤİKĀYET

Yaḥyā bin Maḥfūẓ eydür: "Allāhu Taʿālā [17]ʿaḳlı ve mekri yaratdı ʿIrāḳ'da ḳodı. Ṣabr-ıla cefāyı Şām'da ḳodı. Faḳr-ıla ḳanāʿati **[64a]** Ḥicāz'da ḳodı. Baylığı ve ẕelīllığı Mıṣr'da ḳodı.

[20.] ḤİKĀYET

ʿAbdullāh bin Selām eydür: [2]"Allāhu Taʿālā uġurlığı on baḫş yaratdı, ṭoḳuz baḫşın Ḳanṭ'a ḳodı bir baḫşın cemīʿ-i [3]ʿālemde ḳodı. Şādılığı yaratdı, ṭoḳuzunı Rūm ehline vėrdi, birisini [4]bāḳī ʿāleme vėrdi. Ġuṣṣayı on baḫş eyledi, ṭoḳuz

baḫşın Türklere vėrdi, [5]birisin cemī'-i 'āleme vėrdi. Bahādurlıġı on baḫş eyledi, ṭoḳuz baḫşın Türklere vėrdi, [6]birisin ḳamu 'āleme vėrdi.

Daḫı şol yėrlerüñ eyüsi ki 'ālemde meṡel eydürler: Dımışḳ [7]ve Ġūta ve Naṣaybīn ve Hermās ve Başratü'l-Enhār ve Hemedān ve İḳbāl ve Ervend [8]ve Semerḳand ve Ṣa'd ve Kirmān ve Ṣa'b ve Berān ve Nīşābūr ve Ayār ve Medāyin ve Cile [9]ve Şehr-i zor ve Enhār-ıdı. Ve Men ve Süryān ve Yemen ve Ṣan'ā'dur.

FAṢL

Fī ḫılḳati'l-arż: [10]Bil ki ehl-i sünnet-i cemā'at bunuñ üzerinedür ki; Allāhu Ta'ālā yėri deñizüñ köpüginden yaratdı [11]ve ṭaġları ṣunuñ mevci dibinden yaratdı. Şöyle ki ol ṣu ṭoñdı, daḫı [12]ṭaġlar oldı. Yėrüñ aṣlı ṭaşdur, ṭopraḳ ṣoñra olur. Ba'żı eydürler ki, aṣlı [13]ṭopraḳdur, ṣoñra ṭaş olur. Zīrā ki ot ṭopraḳ üstinde biter, ṭaş üstinde bitmez. [14]Bir daḫı bu müdevverdür, mu'allaḳdur felegüñ orta yėrinde, şol yumurdanuñ ṣarusı [15]ağınuñ orta yėrinde durduġı bigidür. Havā yėrüñ çevresindedür. Ve gök [16]daḫı havānuñ çevresindedür."

Mes'ele: Eger ṣorarlarsa yėr bu ṡaḳīllıġ-ıla [17]ne-y-çün aşaġa inüp gėtmez?

Cevāb: Eydürüz ki: "Yėrüñ cemī'-i cevānibi gökdür. **[64b]** Çünki yėr bu cānibinden göge varmaz, ol bir cānibinden daḫı yėne varmaz. Eger [2]bir ṭaşı havāya atsalar bu ṭarafda, gėrü yėre gelür. Ol ṭarafda daḫı atsalar, yėne ol [3]daḫı yėre gelür. Zīrā ki ṭaş ṡaḳīldür, yėr daḫı ṡaḳīldür, ṡaḳīl ṡaḳīle meyl ėder. [4]Eger bir boş señegi alup aġzını berk ėtseler, daḫı deñizüñ dibinde el ile dutsalar [5]anda durur. Vaḳtī ki eli gėderseler, yėne yuḳaru çıḳar. Zīrā ki içinde havā [6]var, havā yėne havādan yaña ḳaṣd ėder." Daḫı bu ṭaġlar yėrüñ üstinde [7]bir ṭaru dānesi gibidür bir ṭaġ üstinde. Ve bu yėr üstinde deñizlerüñ ṣularuñ [8]nisbeti yėre bir çanaḳ ṣu nisbeti gibidür ki bir ṭaġuñ üstinde ola. Lā-cerem yėr ṭaġları-la ve deñizleri-le bir küredür müdevverdür. Gök anuñ çevresinde döner. Yėr ortada [10]mu'allaḳdur Allāhu Ta'ālā'nuñ ḥükmi-y-ile.

Ve ba'żılar dėrler ki, Yėr küre degüldür mümkin [11]olmaya ki bir cisim bu ṡaḳīllıġı-la ve bu 'aẓameti-le müdevver ola. Yėr aşaġa gėder nihāyetini Allāhu Ta'ālā'dan ġayri kimse bilmez. Nitekim havā daḫı yuḳaru gėder nihāyeti Ḥaḳ Ta'ālā [13]bilür." Ve ba'żılar dėrler: "Yėr müdevver degüldür uzundur direk gibi. Eger müdevver olsa [14]ṣu ḳarār dutmaya-y-ıdı. Ve eger ṣu yėri kürimeseydi, ḳubbeler üzerine daḫı ṣu dura-[15]y-ıdı." Bunı Allāhu Ta'ālā'dan artuḳ kimse bilmez.

FAṢL

Bil ki yėrüñ misāḥati [16]ve daḫı ḳalınlığı bėş biñ kez biñ ve sekiz yüz üç biñ ve bėş yüz altmış fersengdür. [17]Ve yėr çünki bir cezīre gibidür deñiz içinde ki anuñ ortasında, bir ḫaṭ ḳomışlardur **[65a]** ki ol ḫaṭṭ-ıla iki baḫş olur. Yarusı cenūbī ve yarusı şimālī. Ve ol şehrler ki [2]şarḳīdür mu'tedildür, zīrā ki Güneş anlaruñ ṣularını ḫoş ṭutar. Ve ol şehrler ki maġribdür, [3]anda ṣayrulıḳlar çoḳ olur. Zīrā ki anlaruñ ṣuları mün'aḳiddür. Ol şehrler ki cenūbīdür, ṣuları ıssıdur, ve ehli ża'īf-terkībdür. Ve ol şehrler ki şimālīdür, [5]ṣuyı ḫoş ve ṣovuḳdur ve ehli ḳuvvetlü ten-dürüstdür. Daḫı anlaruñ 'ömri uzun olur.

[6]Ve daḫı bil ki her yėre Güneş yaḳındur, ıssı ḳatı olur, şöyle ki cenūb tarafı. Ve her yėre ki [7]ıraḳdur ṣovuḳ ḳatı olur, şöyle ki şimāl ṭarafı. Bu iki ṭarafda ḥayvānāt olmaz [8]ıssıdan ve ṣovuḳdan. Anuñ gibi mechūl yėrlere ādem ėrişmez. Ve hem daḫı ḥayvānāt [9]olursa ol yėrlerde beḳāsı olmaz ve daḫı anda olan cānavarlar ġāyetde ġarīb [10]olur; şöyle ki kergedān. Ve daḫı ol yėrlerden bir cānavar derisi getürdiler [11]ṣaru ki anuñ üzerinde ḳara ḳara dāyireler var. Ve daḫı her ḳara dāyireyi bir ḳızıl [12]dāyire ḳaplamışdur ve daḫı bir yeşil ḫaṭ çekilmişdür alnından tā ḳuyruġına degin. [13]Daḫı ol yėrlerde 'acāyib cānavarlar vardur ki ābādāna gelmez.

U'cūbe: [14]Bu zamānda ol yėrlerden bir ḳuş getürdiler ki aña şāẕ dėrler. İki boynuzı [15]var hilāl gibi. Ve daḫı pādişāh-ı Ḳuhistān bir ḳarġa getürdi, burnı aḳ, ayaḳları ḳızıl.

El-Bābü'l-Ḫāmis fī 'Acāyibi'l-Cibāli ve Ṣıfatihā[1]

Bil ki 'ālemde [17]ṭaġlar çoḳdur. Lübnān ṭaġı gibi Şām'da. Ve Sīret gibi Tihām'da. Ve Zehven gibi **[65b]** Serendīb'de. Dimāvend gibi Emül'de. Ve Rāvend gibi Ḳuhistān'da. Belki bu yėr yüzindeki [2]ṭaġlar bezegidür yėrüñ. Şöyle ki Allāhu Ta'ālā ḳullarına minnet ėdüp, eyitdi ki: ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَاداً وَالْجِبَالَ أَوْتَاداً﴾[2] ya'nī "Yėri size ārām-gāh ḳıldum [4]ve ṭaġları aña mīḫlar ḳıldum, tā ki deprenmeye felekleyin sizüñ meskenlerüñüz ḫarāb [5]olmaya. Ve daḫı ṣunuñ ḫazīnelerin ve cevāhirüñ ḫazīnelerin ṭaġlara ışmarladum."

---

1 Beşinci bâb, dağlar ve dağların nitelikleri hakkındadır.

2 "Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?" Nebe', 78/6-7.

[6]FAṢL

Bil ki kūh-ı Ḳāf'a Cebelü'l-aḫḍar dėrler. Ḳarañulıġuñ ısra yanında [7]ol kūh-ı Ḳāf'dur ki bu yėri ortaya almışdur. Ve daḫı bu cemī'-i ṭaġlar [8]anuñ ṭamarları ve budaḳlarıdur.

İskender ol vaḳt ki ḳarañulıḳdan çıḳdı. Ol [9]Cebelü'l-aḫḍar'ı gördi ki anuñ ṭūlını ve 'arżını Ḥaḳ Ta'ālā'dan artuḳ kimse bilmez. [10]Daḫı gördi ki bir firişte elini ol ṭaġuñ üstine ḳomış, bir kişi bir nesneyi [11]ṣaḳlar gibi, kim örü-durmaya deprenmeye. Daḫı kend'özi başın secdeye ḳomış āvāz [12]ėder ra'd gibi. Daḫı eydür ki: "İlāhī, cemī'-i maḫlūḳuñ murādın bilürsin. Ve senden [13]şöyle ki pūşīde degül raḥmet eylegil." İskender bu firişteyi göricek, eydür: "Benī ādem, [14]'āleme ṭoyduñ mı tā bu araya degin geldüñ?" ya'nī "Ṭoymaduñ ẕü'l-ḳarneyn olduñ." [15]Kendüye ẕü'l-ḳarneyn dėdügin sögmek ṣandı, İskender eydür: "Niçün sögersin?" Ol ferişte eydür: "Yoḳ sögmezem, her kimse ki 'ālemüñ bir ḳarnından bir ḳarnına [17]gelse ki ḳarañuluḳdur, aña ẕü'l-ḳarneyn dėrler." Bu kez İskender eydür: **[66a]** "Buña ne ṭaġ dėrler?" Eyitdi ki: "Kūh-ı Ḳāf ṭaġıdur. Gök bunuñ üzerinde bir ḳubbe gibidür, [2]daḫı buña Ümmü'l-Cibāl dėrler. Ḳamu ṭaġlar buña ulaşıḳdur. Daḫı Ḥaḳ Ta'ālā beni [3]buña müvekkel ḳomışdur tā ki bunı ḥıfẓ ėderem. Ve illā bir kez deprenmekde cemī'-i 'ālemi [4]ḫarāb ėderdi."

Cebelü'l-Aḥmer: Ya'nī bir ḳızıl ṭaġdur Maġrib deñizinüñ ortasında. [5]Anuñ yanında bir şehr yapmışlar baḳırdan ki aña Şehr-i rūyīn dėrler. Ve hīç [6]kimse ol ṭaġuñ üzerine çıḳmış degüldür.

[21.] ḤİKĀYET

'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz [7]zamānında bu ṭaġı aña ḥikāyet ėtdiler. 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz eydür: "Aña bir kişi [8]göndürmek gerek." Mūsā bin Nuṣayr'uñ bir Ṭārıḳ adlu ḳulı var-ıdı, anı göndürdiler, ışmarladı aña: "Çünki ol ṭaġa ėresin, daḫı yanında bir öküz düzmişlerdi [10]ki anuñ üstinde hem bir büt vardur. Ol ikisini daḫı sındurasın. [11]Andan gėçicek ol Medīnetü'ṣ-Ṣufrā'ya varursın ki ol Şehr-i rūyīn'dür ya'nī bir [12]baḳırdan şehirdür."

Çünki ol Ṭārıḳ gönüldi, Endülüs'e geldi. Ol vilāyetüñ pādişāhı buña eydür: "Nėreye gėdersin?" Eyitdi ki: "Şehr-i rūyīn'e gėderem ya'nī baḳır [14]şehrine gėderem." Bu ḫaberi ėşidicek aña mu'āvenet ėtdi, cemī'-i leşkerden aldı. [15]Bunuñ ile bile vardılar tā ol araya degin geldiler ki ol öküzi gördiler ki üzerinde [16]bir büt düzmişler oturur. Ol bütüñ aġzından bir āvāz gelür ki: "Leyse verā'ī meẕ-

hebün” [17]ya‘nī “Bundan ısra gėdecek yėr yoḳdur” Bu ḥāli müşāhede ėtdiler, daḫı ikisini bile sındurdılar. **[66b]** Ve andan gėçüp çün ol ṭaġa -ki ḳızıldur- anda ėrişdiler. Daḫı ol deñiz kenārında [2]ḳarıncalar gördiler ki her birisi bir deve gibi. Bunlaruñ leşkerlerine ḳaṣd ėtdiler, [3]bu leşkerüñ çoġını helāk ėtdiler. Bu ḳavm daḫı ‘āciz olup döndiler. Bundan [4]öñdin ol ṭaġı kimesne görmiş degüldi.

Cebel-i Eşk: Bir ṭaġdur kim andan dāyim [5]od çıḳar, gündüz tütüni görinür gėce olıcaḳ od görinür. Şöyle ṣanasın ki [6]nefṭ ma‘denidür ki aña od düşmişdür, yanar.

Cebel-i Uḥud: Bir ṭaġdur Medīne’de ki [7]Ḥamza anda şehīd oldı. Peyġāmber ‘aleyhi’s-selām dėdi: “Uḥud cennet ḳapusındadur.“ [8]Eş‘ar ve A‘rec daḫı Mekke-y-ile Medīne arasındadur.

Cebel-i Ervend: Bu daḫı ulu bir ṭaġdur [9]Ḳuhistān’da ki mübārek ṭaġdur ki andan niçe biñ çeşme aḳar. Ve daḫı bu ṭaġda dāyim derrārīc öter. [10]Ve üç faṣıl; depesinde ḳışdur dāyim ḳar yaġar, ve orta yėri dāyim bahārdur, ve aşaġa [11]dibinde dāyim tābistāndur. Daḫı anda biñ dere vardur. Her bir derede niçe biñ aġaçlar [12]ve niçe biñ ṣular vardur ki ‘adedin kimse bilmez. Ca‘fer-i Ṭayyār eyitdi ki: “Ervend ṭaġında [13]bir çeşme vardur cennet çeşmelerinden.”

[22.] ḤİKĀYET

Ben İskenderiyyelü bir kişiden [14]ėşitdüm kim bir ay buralarda gezmiş. Eyitdi ki: “Ben Şām’ı Rūm’ı tā Şūş’a degin [15]görmişem. Daḫı ṭaġlaruñ nihāyetini görmişem. Ve bir yėrde daḫı görmişem ki aġaçlarınuñ uzunı ḳırḳ fersengdür ve daḫı yėrinde za‘ferān bitmişdür. Līkin ben Ervend [17]gibi yėr görmemişem.” Ben aña dėdüm kim: “Sen Semerḳand’uñ yėrlerin ve bunlaruñ derelerin **[67a]** gördüñ mi?” Eydür ki: “Gördüm, līkin anlaruñ ḥaşerātını ve mūẕiyātını ẕikr ėdersem [2]melūl olursın.”

Cebel-i Ūyāl: Bir ṭaġdur ki Hind deñizinüñ ortasında. [3]Anuñ ehli ḳaralardur. Çünki Ay görseler gülerler. Anlaruñ güldüklerinüñ sebebin [4]kimesne bilmez. Ve hem ḳaranfīl ve besbāse anda biter.

Cebel-i Ūṭuvān: Bir ṭaġdur maġribde [5]ki anda maymūnlar olur ki; her biri bir deve gibi. Ve daḫı anda kāfūr aġaçları vardur.

[6]**Eşküvāre Ṭaġı:** Bir ṭaġdur İṣfahān vilāyetinde ki anda çoḳ yılanlar olur. [7]Tiryāḳ-ıçun ef‘ī yılanları andan getürürler. Daḫı anda bir ḳuyu vardur ki [8]içinde

ef'ī yılanlar çoḳdur. Bir kişi ol ḳuyuya uġramış görmiş ki [9]andan buḫār çıḳar. Ṣovuḳdan ayaġın içine ṣarḳıtmış, iki ayaġı daḫı [10]ḳararmış Ḥabeşī ayaġı gibi olmış.

el-BĀ'

Cebel-i Berṭā'īl: Bir ṭaġdur Hind [11]deñizinde. Hemīşe ol ṭaġdan def ve zinc āvāzı gelür ki anları çalanlar görinmez. [12]Daḫı ol deñizde üç ṭaġ vardur. Birisinden dāyim yıldırım āvāzı [13]gelür. Ve birisinden dāyim ṣa'b yėl gelür. Ve birisinden dāyim yaġmurlar yaġar [14]ve hīç kimse anda zindegānī ėdemez.

et-TĀ'

Cebel-i Tetūme: Bir ṭaġ vardur Hind deñizinde. [15]Ol ṭaġda bir ḫoş çeşme aḳar. Hindīler eydür: "Her kimse ki bu ṣudan [16]içse, 'ömri uzun olur." Ammā ol ṣunuñ ḳatında cānavarlar vardur [17]ḳızıl itler gibi, ādemi bulıcaḳ yėrler.

Cebel-i Tübbet: Bir ṭaġdur ki bu ṣunuñ **[67b]** ortasından çıḳar. Her kimse ki ol ṭaġda çıḳsa od yandursa, ol ṭaġda ṣu [2]çıḳar daḫı ol odı söyindürür. Bir kez Tübbet pādişāhı ol ṭaġda, çıḳdı [3]çoḳ odunlar getürdi. Ol ṭaġuñ depesinde yandurdı daḫı anuñ, nefṭler [4]ve kükürdler bıraḳdı ki hīç nesne söyündürmesün dėyü. Nā-gāh bir ṣu çıḳdı ol [5]odları söyindürdi. Pādişāh 'acāyibe ḳaldı, ḥikmet ne-y-dügin bilmediler.

el-Cebelü'l-Cīm: [6]Bir kiçirek ṭaġdur ki Nūḥ peyġāmberüñ -'aleyhi's-selām- gemisi anda çıḳdı, ḳarār ėtdi-y-idi.

[7]**Cebelü'l-cārī:** Bir ṭaġdur Zengübār deñizinde. Ol ṭaġuñ ėni dört fersengdür. Daḫı anda çoḳ aġaçlar bitmişdür. Ve daḫı çoḳ ḳuşlar ve cānavarlar vardur. [9]Ve her ḳaçan ki bahār olsa, ol ṭaġ ẕikr içinde yürür dört ferseng gėder [10]bu cezīrenüñ ḳatına gelür. -ki ādemī vardur- Ḳaçan ki ol cezīreye varsa degse, ol [11]ḫalḳ gelürler ol ṭaġdan odun cem' ėderler ve keserler evlerine iletürler. [12]Ve ṣayd ėderler ve yėmişler divşürürler ol ṭaġdan. Çünkim bahār gėçse, ol [13]ṭaġ gėrü döner, yėrine gėder. Yėne bahāra degin durur.

[23.] ḤİKĀYET

Eydürler [14]ki bu cezīreden bir kişi ol ṭaġdan odun cem' ėtmege varmış. Nāgāh ṭaġuñ [15]gėdecek vaḳtiymiş gėtmiş. Ol kişi anda ḳalmış tā kim almış gėtmiş. [16]Bu ḥikāyet nādirdür. Eydürler ki, ol ṭaġ degüldür belki yengeçdür ki ol ṣuda [17]yürür. Ḥaḳ Ta'ālā ḳādirdür bunuñ gibi işlere ki nice dilerse eyle ėder.

el- ḤĀ’

el-Ḥāriṣ [68a] ve **Ḥuvireṣ:** İki ṭaġdur Ermeniyye’de ki aña ṭaġı yoġurdı dėrler. [2]Biri yücedür ve birisi alçaḳdur. Ve daḫı ‘Acem pādişāhlarınuñ anda gūrları vardur. Ḳubād-ı [3]Ekber ki ‘Acem pādişāhı-y-ıdı, Belīnās’a eyitdi: “Bir ṭılısm düzgil ki kimse ayruḳ ol ṭaġa [4]çıḳmaya!” Hem eyle düzdi ki kimesne aña çıḳmaz oldı.

Cebelü’l-ḥadīd: Bir ṭaġdur Pūlād-ı Hind’de ki andan ḳızıl demür çıḳarurlar şol oda ḳızmış gibi. Līkin ġāyetde düşvārlıġ-ıla ḥāṣıl ėderler. Ol demürden ḳılıç düzerler. Ḳaçan ki ol ḳılıç ile bir ādem çalsalar, [7]ḳanı çıḳmaz ṣanasın kim ṭaġlanmışdur.

ed-DĀL

Dümāvend: Bir ṭaġdur yüce [8]Rey vilāyetinde ki anuñ depesinden ḳar eksük olmaz. Ve anda hīç nesne bitmez. Ve daḫı [9]anda cānavarlar olmaz. Zīrā ki ṣu daḫı yoḳdur. Daḫı anuñ depesi yüz ferseng yoldur [10]görinür. Ve daḫı dibinden yaramaz ṣu aḳar. Ve daḫı anda dāyim yėller olur.

[24.] ḤİKĀYET

[11]Ḍaḥḥāk-ı Yebūrāsb bir ẓālim pādişāh-ıdı, yėdügi ādem eti-y-idi. Ḥaḳ Ta‘ālā celle celālühū [12]Efrīdūn’ı musallaṭ eyledi, tā ki anı dutdı zencīre çekdi. İṣfahān ḳatında bir ṭaġa [13]baġladı gėtdi. Zencīrden ḳurtıldı, zīrā ki ḥikmet ile baġlamışdı. Bu ḫaber [14]çün Efridūn’e ėrişdi, yėne geldi. Ardından ėrişdi Demāvend ṭaġında daḫı [15]dutdı. Anı ol ṭaġda bir ḳuyu içinde ḥabs eyledi. Daḫı ol ḳuyuyı, Ermāyīl [16]dėrlerdi bir kişiye ışmarladı. Daḫı buyurdı ki, aña günde iki ādem beynisi vėreler. [17]Bunuñ üzerine bir niçe zamān gėçdi, Ermāyīl bu işe peşīmān oldı. Vardı günde **[68b]** buña iki ḳoyun beynisin vėrdi. Ol esīrler ki var-ıdı, āzād eyledi. Otuz yıla [2]degin böyle ėtdi. Bu ḫaber Efrīdūn’a ėrişdi. Ġāyetde begendi, armaġan ile tāc-ı [3]zerrīn vėribidi. Ol vilāyeti aña vėrdi.

ez-ZĀ’

Zehven: Bir ṭaġdur ma‘rūf [4]Hindūstān’da. ‘Ālemde andan yüksek ṭaġ yoḳdur. Anuñ üzerinde yıldırım şaḳır. [5]Ādem peyġāmberüñ ‘aleyhi’s-selām ḳademi āṣārı vardur, ve her ḳademi seksen arışdur. [6]Dāyim anuñ üzerinde yıldırım şaḳır gėce ve gündüz, bulutsuz ra‘dsuz. Ol yıldırım ki [7]görinür, yāḳūt şavḳıdur

ki anuñ üzerindedür, kimse anuñ üzerine çıḳamaz. [8]Ve her gün anda yaġmur yaġar, tā ki anda Ādem'üñ ḳademgāhlarınuñ nūrını yuya. [9]Ve daḫı ol yaġmurdan ʿaẓīm sīller aḳar. Andaġı deñize dökülür, yāḳūtlar getürür, ol deñize ġavvāṣlar girürler çıḳarurlar.

Cebel-i Sūn ve Sehūm: [11]Sūn ve Sehūm iki ṭaġdur Ḳuhistān'da. Anda ʿacāyib ṣūretler yazmışlardur ve ḫūb [12]naḳışlar eylemişlerdür. Anları yazduran Kisrī'dür. Kisrī bir vezīrdür, anı yazan [13]Ferhād'dur.

Cebel: Bir mübārek ṭaġdur Mūṣıl ḥudūdında. Eydürler ki Nūḥ peyġāmberüñ [14]-ʿaleyhi's-selām- gemisi ol ṭaġa düşdi. Anda bildi ki ṣu azalmış ol ṭaġa duʿā ḳıldı.

[15]**Cebel-i ʿaẓīm:** Bir ʿaẓīm ṭaġdur Erdebīl'de. Dāyim andan ḳar eksük olmaz. [16]Ve ḫarāblıḳdur hīç andan bir menfaʿat dutmazlar.

Cebel-i ʿAyz: Bir ṭaġdur Yemen'de. [17]Ve anuñ üzerinde bir delük vardur her kimse ki ol delüge girse çıḳsa ḥelāl-**[69a]**zādedür. Ve her kimse kim ḥarām-zāde olsa ol delüge gelicek ṭar olur. Ne ḳadar [2]kiçicek olursa ṣıġmaz, vaḳt olur ki delük bitişir.

Cebel-i Ṣīra: Ṣīra bir ṭaġdur [3]ki Ṣanʿā-ı ʿAden'de. Çün ramażān Ay'ını göreler, ol ṭaġuñ başında od [4]yandururlar. Anı göricek Muḫlāḳ ṭaġında daḫı yandururlar. Ve andan ṣoñra Ẕī-mekārim [5]ṭaġında yandururlar. Ve andan Ḳurāb ṭaġında yandururlar. Ṭarfetü'l-ʿayn içinde yüz [6]ferseng yėre ḫaber varur.

Cebel-i Ebvābü'n-necmeyn: Bir ṭaġdur ki Ṣīn deñizinüñ [7]ortasından yuḳaru çıḳıp-durur. Hīç kimesne aña varup çıḳamaz ve daḫı hīç çāre [8]bulmadı. İllā bir kişi kend'özin yüz biñ dürlü ḥīle-y-ile ol ṭaġa bıraḳdı. Anda [9]bir ʿaẓīm ḳaṣır gördi ve daḫı ḫūb būstānlar gördi. Ve daḫı bir ʿaẓīm [10]yüce ḳubbe gördi. Ol ḳubbenüñ içine girdi. İki ʿaẓīm sinle gördi. Niçe ki cehd [11]ėtdi ki daḫı yuḳaru çıḳa, çıḳamadı. Andan gėrü döndi.

eṭ-ṬĀ'

Ṭūr-ı Sīnā: [12]Bir ṭaġdur ḥudūd-ı Mıṣr'da. Tīh yazısı-y-ıla Ḳulzüm arasındadur. Ve daḫı ol ṭaġdan [13]firʿavn ṣīṣeleri getürürler. Ve ol ʿaẓīm mübārek ṭaġdur ve hem maʿmūrdur. Ḥaḳ Taʿālā, [14]Mūsā'ya -ʿaleyhi's-selām- Tevrīt'i ol ṭaġda vėrdi. Daḫı Ḥaḳ Taʿālā Cebrā'īl'e eyitdi ki [15]ol ṭaġı yėrinden götürdi. Benī İsrā'īl ḳavminüñ başı üzerine dutdı, tā īmān [16]getürdiler.

Eydürler, ol ṭaġ ki Ḥaḳ Ta‘ālā’ya secde ėtdi, Ṭūr-ı Sīnā ṭaġı-y-ıdı. Ve daḫı [17]bu ṭaġuñ altı biñ altı yüz ṭaġlardan ayaġı vardur. Ve daḫı bunuñ depesinde **[69b]** bir kenīse vardur, Kenīse-i Mūsā dėrler. Direkleri mermerdür, ḳapuları baḳırdur ve demürdür, [2]ve saḳfı ṣanevber aġacıdur, ve üsti ḳurşunlanmışdur. Hīç āferīde anuñ içinde [3]yatamaz. Ve illā yatanı ṭaşra bıraġurlar. Ve daḫı bu ṭaġuñ çevresinde altı [4]biñ deyr vardur. Mıṣr’dan ḫarāc alurlar aña iletürler. Ve her gün anda rāhib olur eksüksüz. [5]Ol kenīsāyı ma‘mūr dutarlar. Dört yañadan gelürler, anda du‘ā ve tażarru‘ ėderler.

[6]**Ṭahmā:** Bir ṭaġdur Ḥaḍramūt’da ki anuñ depesinde bir ḳılıç vardur ki hīç kimesne [7]alımaz andan. Ol ḳılıçda bir yazu vardur, hīç kimesne oḳıyamaz. Her kimse ki ol [8]ḳılıcı almaġa ḳaṣd ėtse, dört yañadan ṭaş atarlar. Çün yėne yėrine ḳoya, ṭaş gelmez. [9]Tengri bilür ki ol ṭılısmdur veyāḫūd nedür?

Cebelü’ṭ-ṭuyūr: Bir ṭaġdur Rūmiyye’de ki ol [10]ṭaġuñ üzerinde bir künbed yapmışlardur. Ol künbedüñ bir küçücük delügi vardur. Yılda [11]bir kez ḳuş-laruñ bayramı olur. Ol bayram güni olıcaḳ anda hezārān hezār [12]ḳuşlar cem‘ olur. Her birisi başlarını ol delüge ṣoḳarlar. Nā-gāh birisi başını ol [13]delüge ṣoḳar, daḫı ḳışar. Ol ḳanatların ḳaḳar, daḫı çağırur. Daḫı ol [14]ḳamusı ḳaçarlar. Ve ol güne Sa‘ādeteyn dėrler. Ve ol başı ḳışılan ḳuşa barḳın [15]dėrler.

Cebel-i Ṭayr-i Nālī: Bir ṭaġdur Hind deryāsında ki anuñ çevresinde [16]üç biñ köpri vardur ki her birisi ol ṭaġdan aḳan ṣunuñ üzerindedür. [17]Ve daḫı ol ṭaġuñ yaḳınında biñ üç yüz yėtmiş ṭaġ vardur ki anlardan ḳızıl **[70a]** yāḳūt ve gök yāḳūt getürürler. Ve Hindūstān’da bundan ‘acāyibraḳ nesne yoḳdur [2]ki bir ṭaġda üç biñ ırmaḳ aḳa.

el-‘AYN

‘Aḳīḳ ve Ḳassās: Bir ṭaġdur Yemen’de [3]ki andan ‘aḳīḳ ḳazarlar. Her bir pāre ‘aḳīḳ yigirmi batman artuḳ olur. Daḫı [4]‘aḳīḳ ṭaşını Güneş’e ḳorlar ve tennūrlara ḳorlar ki deve ḳıġı-la yapılmış ola, [5]tā ki od aña kār ḳılmaya ve ḫūb ḳızıl muḥkem ola. Od aña eṣer ėdemesse, anı yüzükler [6]düzerler. Peyġāmber -‘aleyhi’s-selām- dėmişdür ki: [1]“تَختَّموا بالعقيق فانه يُذهِب الهَمّ من القلب” ya‘nī “Yüzük ėdüñüz ‘aḳīḳden ki ol ġuṣṣayı gėderür göñülden.”

1 “Akik yüzüğü edinin. Çünkü o, kalpten sıkıntıyı giderir.” Sehâvî, *el-Mekâsidü’l-Hasene*, s. 160. Hadis Nr. 321.

[8]**Cebelü'n-necm:** Ya'nī kömür ṭaġı bir ḳara ṭaġdur. Andan ṭaşlar ḳazarlar [9]daḫı yandururlar. üç yükin bir aḳçaya vėrürler. Her ḳaçan ki yansa, yanduḳdan ṣoñra [10]anuñ ile ṭon yurlar, aḳ eyler.

Cebel-i Ḳayṣūr: Bir ṭaġdur, kim Hind deñizinde ki [11]andan kāfūr getürürler. Daḫı anda bir cānavar vardur. Hīç kimesne anda varımaz [12]ki ol cānavaruñ āvāzından cānavarlar ölür. Daḫı ol nāḥiyetde bir balıḳ [13]olur. Ḳaçan ki ṣudan çıḳarsalar fi'l-ḥāl ṭaş olur. Ve ol ṭaġuñ düz yėrlerinde bir ḳavm vardur. Kendüler burınların delerler, demür ḥalḳa gėçürürler.

Cebelü'l-Yemūn: [15]Bir ṭaġdur Endülüs vilāyetindedür ki ol ṭaġda bir peleng ṣūreti düzmişlerdür. [16]Ol ṭaġuñ ḳanḳı ṭaşın ki sındursalar, içinde bir peleng ṣūreti bulunur münaḳḳaş.

[17]**Cebel-i Vaḳvāḳ:** Bir ṭaġdur anda altun ma'denleri vardur. Ve melā'ikeler yėridür. **[70b]** Ol vilāyetde uvaḳ altun çoḳdur, mīḫları altundan düzerler.

[2]El-Bābü'ṣ-Ṣādiṣ fī 'Acāyibi'l-Aḥcāri ve'l-Cevāhir[1]

Ḳavlühū Ta'ālā: ﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءِ﴾[2] Ḥaḳ Ta'ālā [5]buyurur ki: "Ṭaşları yaratdum, andan ırmaḳlar revān olur. Ba'żısı daḫı oldur [6]kim yararlar, andan ṣu revān olur. Kāfirlerüñ göñli ol ṭaşdan daḫı ḳatıdur [7]ki 'ibret almaz."

Ḥacer-i Elmās: Bir ṭaşdur kim hīç ṭaşlar anı sındurmaz. Ḳamu ṭaşları ol ṣındurur. Meger kim anı ḳurşun ṣındura. İmdi bundan bilmek gerek ki [9]hīçbir ḳuvvetlü nesne yoḳdur, illā ki Ḥaḳ Ta'ālā celle celālühū aña bir ża'īfi müstevlī [10]ve musallaṭ eylemişdür. Ve ma'din-i elmās ḳarañulıḳdadur, ṭabī'atı serd ü ḫuşkdür, [11]dördinci derecedür. Eger elmāsı aġıza alalar, ḳamu dişleri döke. Zīrā ki Ḥaḳ Ta'ālā [12]celle celālühū anda ol ḫāṣṣiyyeti ḳomışdur.

Dėrler ki elmās bir ḳuyu içindedür ki [13]bir 'aẓametlü yılan ol ḳuyunuñ aġzı üstinde yatur. Her cānavar ki ol yılanı [14]görse, elbette ölür fi'l-ḥāl. İskender ḳarañulıġa giricek ol ḥāli müşāhede [15]eyledi. Daḫı buyurdı ki bir āyine düzdiler. Daḫı ḳuyunuñ ḳatında bir aġaç üstinde [16]dike ḳodılar. Nā-gāh ol yılan āyineye naẓar ėtdi, kend'özin gördi. Ol [17]sebebden kendü daḫı öldi. Bu ḫī-

1 Altıncı bâb, taşların ve cevherlerin acâyipliği hakkındadır.

2 "Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi; hatta daha katı oldu. Çünkü taş vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır ki yarılır da içinden sular çıkar..." Bakara, 2/74.

le-y-ile İskender ol ḳuyudan mübālaġa elmās **[71a]** aldı, bu aydınlıġa getürdi. Bu zamānda bulınan anuñ baḳıyyesidür ki İskender [2]çıḳardı.

Eydürler ki: "Elmās kėçi ḳanı-la būteḳa içine ḳoyıcaḳ erir. Ve daḫı elmāsuñ [3]pāreleri dāyim müseddes olur."

Ve baʿżılar eydürler ki: "Hindūstān'da bir ṭaġdur ki aña Elmās Ṭaġı dėrler, [4]aña kimse çıḳamaz. Ḳara ṭaġı Līmūde dėrler, eti mancınıḳa ururlar atarlar. Ol ṭaġuñ [5]üstine düşer. Ol ete elmās yapışur. Ol eti ṣoñra kergesler alurlar, aşaġa [6]indürürler yėrler. Daḫı elmās pāreleri düşer. Varurlar anı isterler bulurlar."

[7]**Ḥacerü'l-İshāl:** Bir ṭaşdur Ṭaberistān'da. Ol ḥācet olıcaḳ ṭaşı sürterler yeli ishāl [8]ėder.

el-BĀ'

Besed: Bir ṭaşdur ki deñizde olur. Ḳızıl olur, ḳara olur, aḳ [9]olur. Ṭabīʿatı ṣovuḳdur, ḳābıżdur. Anı dögerler, dürtünürler. Ve daḫı cirāḥatlara baġlarlar. Ve eger göze çekseler ḳuvvet bulur. Ve eger şarāba ḳoysalar göñle [11]ḳuvvet ėder ve rūşen ėder. İmdi bu ṭaşlar deñizüñ dibinde biter ol [12]aḳ olur. Her ḳaçan kim ṣudan çıḳsa ḳızıl olur. Havaya doḳunmaġ-ıla ḳatı olur ṭaş gibi. [13]Ol ṭaş altuna ber-ā-ber ṣatılur. İskender eydür: "Her ki besedi kendü-y-ile bile dutsa, [14]niḳrisden emīn ola ve gėdere. Ṣarʿı sākin ėde."

Ḥacer-i Ezher: Bu ṭaş birḳaç [15]dürlü olur cümlesindendür dehne-i firengī gibi. Ve birisi daḫı oldur ki [16]yılanuñ eñsesinde bulurlar. Eger yılanı pāre pāre eyleseler ölmez tā ol ṭaşı [17]anuñ eñsesinden yarup çıḳarmayınca. Ol ṭaş ġāyetde ḳıymetlüdür. Ol ṭaşuñ **[71b]** şerbeti ṭamarlardan zehri çeker çıḳarur. Pādişāhlar anı ṭaʿāmlarınuñ üstinde [2]ḳorlar, eger ol ṭaʿāmda zehr olsa. Ṭaş derler, ḥuşūd dėrler, [3]baʿżılar ol ejderhā boynuzıdur dėrler. Hem andan dostlara bıçaḳ düzerler, bu söz dürüstrekdür.

Ḥacer-i Bedaḫş: Bu daḫı bir nefīs cevherdür. Maʿdeni anuñ, Maşrıḳ [5]ṭaġlarında olur. Ol ṭaġlara varurlar. Yėrleri ḳazıp isterler. Büyük [6]pāre ve kiçük pāre bulurlar. Ol ṭaġlarda ol vilāyetüñ pādişāhı kişiler [7]ḳomışdur ki anı ṣaḳlarlar.

Ḥacer-i Bīcāde: Bu daḫı bir dürlü ṭaşdur cevāhirden. Rengi ḳızıldur ve ḳıymeti bedaḫş ḳıymetinden eksükrekdür. Ṭabīʿatı germ ü ḫuşkdür. [9]Maʿdeni Maşrıḳ ṭaġlarındandur.

el-CĪM

el-Cemest: Bir cevherdür ki anuñ rengi ḳızıllıġ-ıla aḳlıḳ arasındadur. Anuñ ḫāṣṣiyyeti oldur kim eger andan bir ḳadeḥ düzseler ve ol ḳadeḥden şarāb içseler mest olmaya. [12]Ve eger cemestüñ pārelerini daḫı ḳadeḥe ḳoysalar hem-çünān ne ḳadar içerse, hergiz [13]mest olmaya. Ve eger yaṣduḳ altına ḳorlar-ısa ḫoş düşler göreler. Her kimse [14]ki cemestden yüzük ḳaşı düze, daḫı anda bir er ṣūretin naḳş ėde, [15]ki bir elinde süñü ve bir elinde ḳalḳan dutmış ola, başında külāhı daḫı [16]ola. Yüzük ḳaşını bir altun ḥalḳaya berkide ve bundan ṣoñra ḳanḳı cenge [17]varursa, ẓafer bula muẓaffer ola. Daḫı bu yüzügi sehşenbih güni düzdüre ki Ay **[72a]** ol günde Merrīḫe nāẓır ola. Ve şöyle gerek ki hīç kimsede bu yüzük olmaya. Kelbden ḥaẕer [2]eyleye ölmişinden, ve dirisinüñ daḫı ḳatına yaḳın gelmeye.

Ceza': Bir cevherdür [3]ecnās-ı muḫtelif üzerine; aḳ olur ve <'ūd> muḫaṭṭaṭ olur, münaḳḳaş ve menḳūṭ olur. Ve Ḥabeşī [4]ve Fārsī ve Ġazvānī ve 'Aselī ve 'Ūdī ve Baḳırī olur. Ḳamusından eyüsi Baḳırīdur [5]ki bir yüzügi yüz dīnār getürür. Ve Ġazvānīsi şol miḳdār olur kim andan tepsiler düzerler. [6]Eger ceza'ı ḥāmile ḫātūn kişi, ṣaçına baġlayup götürse fi'l-ḥāl ṭoġura. Ceza'uñ çoḳı [7]Yemen'de ve Hindūstān'da olur.

el-ḤĀ'

Ḥacerü'l-Yeḫūd: Ṭaşlar 'ālemde çoḳdur. Līkin [8]ḥacer-i yeḫūd bir ṭaşdur kim niçe finduḳ deñlü. Ya'nī muḫaṭṭaṭdur, uzun uzun [9]yazuları var. Ṭaġda biter zeytūn bigi. Ve daḫı Cühūdlar ḳaçan kim ellerine alsalar, [10]ol ṭaş gibi yiyir ḳoḳar. Ve daḫı anı dürtinürler ve hem içerler, anuñ şerbeti [11]bir dānikdür. Ādemīnüñ ḳavuġından ṭaşı gėderür, arı eyler. Anuñ ma'deni Ṭarabulus [12]ṭaġlarında olur.

Ḥacer-i Yereḳān: Bir ṭaşdur kim ḳarlaġuç yuvasında bulurlar. [13]Her kimse kim yereḳān olsa, ol ṭaşı kendüye baġlaya, yereḳānı gėde.

Ve eger bir kişi dilese [14]ki ol yereḳān ṭaşın ele getüre; ḳarlaġucuñ yavrusını za'ferāna bandura, ḳarlaġuç yuvasına ḳoya. Ḳarlaġuç [15]anı görür, yereḳān oldı ṣanur. [16]Yavrusına varur yereḳān ṭaşı getürür, yavrısınuñ ileyine bıraġur.

İskender eydür: "Ḳarlaġucuñ ḳarnında iki ṭaş [17]bulurlar; birisi ḳızıl ve birisi aḳ. Aġı ṣar' ḫastalığına fāyda ėder. Ve daḫı kerges **[72b]** yuvasında bir ṭaş olur bir

niçe ḳoz deñlü. Ḳanḳı yüklü ʻavrata ki baġlayalar, yüküni fi'l-ḥāl bıraġa. Bu ṭaşlar ki ʻazīzdür, bulınmaz. İllā pādişāhlar ḳatında. [3]Ve daḫı eydürler ki: "Ṭavşancıluñ yumurdası ki büyük olur, yumurtladuġı vaḳt [4]gey zaḥmet ile yumurdlar. Yumurdlamaġa gelicek ḳatı ḳatı iñiler, cezaʻ ve fezaʻ ėder. [5]Érkegi bunuñ zārīsini görür. Daḫı varur ol ṭaşı getürür. Dişisinüñ [6]öñine bıraġur, fi'l-ḥāl yumurtlar. Bu nesne daḫı ʻaceb degüldür. Zīrā ki kāhrübār [7]bilmez misin ki çūbi ḳapar. Mıḳnāṭīs demüri ceẕb ėder. Eger bir ṭaş daḫı oġlancuḳ [8]çekerse ʻaceb degüldür.

Ḥacerü'l-ḳay': Bir ṭaşdur Mıṣr'da. Her kimse ki eline alsa [9]ḳuṣar. Ve her ḳaçan ki elinden ḳosa ḳuṣmaz olur.

Bir ṭaş daḫı vardur Maşrıḳ ḥudūdında. Vaḳtī ki anı sirkeye bıraḳsalar, balıḳ bigi yüzer ḫurmā çekirdegincedür ancaḳ.

[11]**Ḥacer-i Ḥāmıż:** Mıṣr'da bir ṭaş vardur añа ḥāmıżu'l-ḫalle dėrler. Eger sirkeye bıraġalar sirkeden ṭaşra ṣıçrar. Sebebin Allāhu Taʻālā bilür -celle celālühū-

Ḥacer-i Dehnec: [13]Bir yeşil ṭaşdur Maşrıḳ ṭaġında bulınur. Ṭaʻmı anuñ şīrīndür. Göz tūtiyāsına [14]ḳoyarlar, aḳlığı gözden gėderür. Ve bir dürlü daḫı vardur ki gözi kör eyler, [15]añа dehnec-i firengī dėrler. Eger dehneci dögüp yumşaḳ eyleseler ayrana ḳatalar, daḫı iki [16]arpa deñlü yılan zaḫmına uralar, zehri kendüye çeker ṣaġ olur. Vallāhu aʻlem.

[17]eẕ-ẒĀL

Ẕeheb: Yaʻnī altun ki aṣlı anuñ ṭaşlardandur. Daḫı cevheri **[73a]** ʻazīzdür, oda ḳatlanur eksilmez. Eger aġzına alalar aġız ḳoḳusın ḫūb eyler. [2]Eger mīl eyleseler altundan göze nesne çekmege nūrın ziyāde ėder. Daḫı altundan [3]yüzük göñüle ḳuvvet vėrür. Eger altunı ḥall ėdeler maʻcūna ḳatalar göñüli [4]muḳavvī olur ve daḫı vesveseyi gėderür göñülden. Eger ḳulaġı altun küpe-y-ile [5]deleler, ol delük ayruḳ bitmez. Altunı sürme ėdüp göze çekerlerse gözüñ nūrın [6]arturur.

Maʻden-i Zer: Zer çoḳdur. Yemen ḥudūdında bir şehr vardur anda añа [7]Ġāna dėrler. Her ṣabāḥ ol ḳavm evlerin süpürürler. Ol süprindi ṭopraġın oda [8]ḳoyup arıdurlar. Andan altun ḥāṣıl olur. Bir dīnār bir dānik olur. Bunuñ büyüklügi küçicüklügi iʻtibārınca.

Maʻden-i Zer: Hind'de bir şehr var Keleẕ dėrler [10]ki altun maʻdenidür. Gėce olıcaḳ ṭaġlarında altunuñ ṭamarları yıldırar. Gėce vararlar [11]añа yaş balçıḳ ururlar, tā gündüz varup anı bulup ḳazarlar alurlar.

Ma'den-i [12]**Zer:** Zengübār'da bir cezīre vardur kim anda altun biter; ṣıġır dili gibi. Daḫı ol [13]cezīrede yırtıcılar vardur, ādemi yėrler. Ve yolı anuñ gey ḫaṭarludur. [14]Ve öñinde bir gird-āb vardur. Cezīrede peleng çoḳ olur. Peleng derisin gėyerler.

Ma'den-i [15]**Zer:** Türkistān'da Çeşme-i İdrīsī ki yėrden çıḳar. Çünki ol ṣu çeşmesinüñ kenārında [16]doñar, ṭaş olur ḳıpḳızıl. Ol ṭaşı alurlar eridürler, altun ḥāṣıl olur. [17]Bil ki altun bir yėrde ḥāṣıl olur ki kibrīt buḫārı-y-ıla zībaḳ buḫārı berāber ola, **[73b]** birbirine ḳarışa, daḫı ṭabḫ bula, daḫı andan ṣoñra aña bürūdet ėrişe, daḫı mün'aḳid [2]ola, altun olur."

er-Raṣāṣ: Ya'nī ḳal'ī bir yėrden getürürler ki aña Ākile dėrler. [3]Ol yėr Hindūstān'dadur. Ammā ḳurşun çoḳ yėrlerde olur.

Ḥacer-i Ruḫām: [4]Ya'nī bir ṭaşdur aḳ yumşaḳ. Andan direkler düzerler ve binālar yaparlar.

ez-ZĀ'

[5]**Zümürrüd:** Bir cevherdür ki bir niçe dürlü olur ki nefṭī ve reyḥānī ve ṣābūnī olur. Ekserī zümürrüd [6]ṣınuḳ olur. Ma'deni Maşrıḳ ṭaġlarındadur. Ol yėrde ki zümürrüd ola, anda altun [7]ma'deni olur. Zehrüñ tiryāḳıdur. Şerbeti iki arpa miḳdārıdur, ayran içinde ezerler, [8]zehr içmişe vėrürler. Ol zehri sidügi-y-ile çıḳarur. Ba'zı eydürler ki: "Ef'ī [9]yılanuñ gözi zümürrüde ṭuş gelse, kör olur."

[25.] ḤİKĀYET

Bir pādişāhdan ėşitdüm. [10]Eyitdi ki: "Bu söz yalandur. Zīrā ki ben bu yüzük ḳaşını bir yılanuñ gözine [11]sürdüm, hīç eser ėtmedi." Ben ol pādişāha eyitdüm kim: "Meger ol yılan ef'ī degüldi." [12]Eyitdi ki: "Ef'ī yılan nicesi olur?" Eyitdüm kim: "Anuñ gözleri uzun olur, bir mu'azzimi [13]oḳuñuz, tā ki bir ef'ī getüre." Vardılar eyle ėtdiler. Tā ki ol ef'īnüñ gözine [14]zümürrüd sürdiler, fi'l-ḥāl gözi ṣu olup aşaġa ṭamdı. Zümürrüdüñ ma'deni [15]ḳarañulıḳdadur, zümürrüdi İskender çıḳardı. Şimdi bu zamānda anuñ baḳıyyesidür. [16]Ba'żılar eydür: "Zümürrüd Mıṣr vilāyetinde bir şehrde olur, ḳabaṭ ėderler."

Cevher-i Zeberced: [17]Bu hemān yėne zümürrüddür. Zeberced şol cevāhire eydürler ki birbirine ḳarışmış ola. **[74a]**

Cevher-i Zücāc: Ya‘nī ṣırça bir cevherdür laṭīf ki, çaḳmaḳ ṭaşından düzerler. Eyüregi şīşenüñ zücāc-i fir‘avnīdür ki Mıṣr’dan getürürler. Bu şīşe bir muṭī‘ [3]şīşedür cevherdür ki dürlü renkleri ḳabūl ėder. Eger göyinmiş şīşeyi [4]baḳıra ḳatup eritseler, şīşe ḳızıl olur şol la‘l gibi. Ve eger ḳal‘ī ḳatup eritseler [5]ezraḳ olur. Ve hīç cevāhir döymez [6]illā ki şīşe döyer. İskender diledi ki deñiz içinde mināre yapa. Her dürlü ṭaşı [7]ve cevāhiri ṣu içine ḳodı. Bėş yıl durdı, andan ṣoñra çıḳardı. Gördi kim [8]cemī‘-i ṭaşlar ve cevāhir çürümege başlamış, şīşe durur, artuġı çürümiş. Pes böyle olsa [9]mināreyi deñizde şīşeden bünyād ėtdi.

Cevher-i Zībaḳ: Ya‘nī zībaḳ cevher-i jīvedür. Hem aña sindik daḫı dėrler. Buña ümmü’l-ecsād daḫı dėrler, ya‘nī tenler [11]anası. Bil ki jīvenüñ ba‘żısın ma‘dinden getürürler. Ve ba‘żısı oldur kim ṭaşdan [12]düzerler. Od ile jīvenüñ dütüni ādemi meflūc ėder. Ve ba‘żısı oldur kim [13]gözi ḳulaġı ḫarāb ėder. Zīrā ki zehr-i ḳātildür. Yılan jīveyi göricek ḳaçar [14]ḳorḳusından. Eger her altun gümiş ṭopraġa ḳarışsa anı emīnler alurlar. Daḫı [15]jīve-y-ile ḥāṣıl ėderler. Zīrā ki jīve, altunı gümişi kendüye çeker. Ḥaḳ Ta‘ālā celle celālühū [16]yėr içinde muḫtelif buḫārlar yaratmışdur. Bir dürlüsi mā’īdür ya‘nī ṣu-y-ıla havādandur. Ve bir dürlüsi duḫānīdür ya‘nī havā-y-ıla tütündendür. Ve bu iki buḫār vaḳt olur **[74b]** ki birbirine ḳarışur. Daḫı andan dürlü cevāhir peydā olur. Ve ba‘żısı daḫı ṣu [2]olur aḳar. Ve ol cevāhirüñ daḫı ba‘żısı ṭaş gibi ḳatı olur, şöyle ki [3]kehrübār ve lājiverd gibi ve ‘aḳīḳ ve la‘l. Ve ba‘żısı doñar ṣu gibi olur, şöyle ki [4]nefṭ ve baḳır ve jīve ve mūmiyā. Bunlaruñ sırrını Allāhu Ta‘ālā bilür.

Cevher-i Zernīḫ: [5]Zernīḫ meşhūrdur ki bir ṣaru ṭaşdur ki anı reng ėderler. Ve hem zībaḳ ile [6]anı kīmiyā işine sürerler. Eger bir pāre zernīḫdan et ile bişüreler, fi’l-ḥāl eti [7]ezer eridür. Zīrā ki zehr-i ḳātildür.

Zāc: Ol ṭaşdur ki anuñ ile mürekkeb düzerler. [8]Ve eger zācı bir yumurdaya yazsalar, daḫı bir pāre ütseler, ḳabın ṣoyıncaḳ ol [9]yazu fi’l-ḥāl oḳına, ẓāhir ola. Zāc ḥāṣıl olduġına sebeb oldur kim, Güneş’üñ [10]ḥarāreti yėre müstevlī olur, daḫı yėri göyindürür. Anuñ üzerinden ṣu gėçer, daḫı ṭoñar, [11]zāc olur. Ve eger Güneş ṭaşa ėrişe, anı daḫı göyindürür. Vaḳtī ki anuñ daḫı üzerine [12]ṣu uġrasa, ol daḫı nūşādır olur.

es-SīN

Sünpāre: Ya‘nī sünpāre bir ḳatı [13]ṭaşdur elmās gibi. Bu sünpāre daḫı iki dürlüdür. Ba‘żısı aṣlī ve ba‘żısı ‘amelīdür. [14]Ḳamu ṭaşları, bu, yonar ve illā hīç

ṭaş buña eṣer ėtmez. Belīnās eydür: "Her kimse ki [15]yekşenbih gün ki, Ay Esed burcında-y-iken, Güneş'e baḳa. Bu ṭaşdan bir yüzük ḳaşıdursa [16]ki anda bir er kişi ṣūretin ėdeler ki örü-ṭurmış ola. Ve iki elini açmış ola. [17]Ve arḳasını egmiş ola şol selām vėrür kişi gibi. Ve daḫı bir elinde çomaḳ ola **[75a]** ve bir elinde ḳalḳan ola. Ve ayaġı altında ejderhā ola. Ve daḫı bu ṣıfatlu ḳaşı altun [2]yüzüge berkideler. Daḫı ol yüzügi getüreler, cemī'-i göñüllerde maḥbūb ola. Sünpāre-nüñ [3]ṭabī'atı serd ü ḫuşkdür. Dördinci derecede zehr-i ḳātildür ve daḫı ḳatıdur. Zīrā ki elmās [4]ḳurşun ile ṣınur sünpāreyi ṣınmaz. Sünpāreyi uşaḳ dögeler ve ṣamġı cereb yaġı-la erideler, daḫı sünpāre-y-ile yoġuralar, ve anı çarḫ düzeler, dükeli nesneyi bileye.

Ṣūb: Ya'nī [6]ḳurşun daḫı bir cevherdür ki ṭaşdan alurlar. Elmāsı bundan ġayri nesne [7]ṣımaz. Eger ḳurşunı ġāyetde göyündüreler, isfīdāc olur. Eger isfīdācı göyündüreler birinc ola. Eger ḳurşunı yaşıraḳ yėrde ḳorlarsa, perverde olur [9]artar.

eṣ-ṢĀD

Ṣadef: Kīş-Baḥreyn'de ve 'Ummān'da olur. Bahār olıcaḳ ṣu yüzine [10]çıḳar, aġzın açar, bir niçe ḳaṭre yaġmaz. Düşer daḫı yėne deñize iner. Yėdi gün [11]deñiz dibinde durur. Yėdi günden ṣoñra Güneş ṭoġmadın ol deñiz yüzine [12]gelür. Daḫı ṣabā yėlini ki aña nesīm dėrler, anı kendüye çeker, tā gün ıssı olınca. [13]Gün ıssı olıcaḳ, gėrü deñiz dibine iner tā kendü vaḳtine degin. Kendü vaḳti olıcaḳ [14]gėrü deñiz yüzine çıḳar tā Güneş batınca. Durur, Güneş batıcaḳ yėne deñiz dibine inerler [15]tā ḳırḳ güne degin. Böyle ėderler, tā ol ḳaṭreler ṣabā yėli-y-ile perverde [16]ola. Ḳırḳ gün tamām olıcaḳ ol ḳaṭreler ṣadeflerüñ ḳurṣaġında ṭoñar, incü [17]olur. Daḫı andan ṣoñra ayruḳ deñiz yüzine gelmezler. Ol ḳurṣaḳlarındaġına **[75b]** ḳāni' olurlar. Ve ṣadefüñ rengi daḫı incü rengi gibidür. Ġavvāṣlar ṣadef dutıcaḳ [2]ġāyetde zaḥmet çeker çıḳarmasından. Zīrā ki aġzını burnını muḥkem baġlamışdur. [3]Çünki ġavvāṣ ṣudan ṭaşra çıḳar bī-hūş olur. Fi'l-ḥāl ṣadefi biryān [4]eylerler, daḫı aña yėdürürler. Tā kim 'aḳlı kendüye gelür, ḫoş olur.

eṭ-ṬĀ'

[5]**Ṭalḳ:** Bir aḳ ṭaşdur, arı gümişe beñzer incü renginde daḫı ḳatı olur. Od [6]hīç eṣer eylemez şöyle ki andan artuḳ nesne kār ėtdügi gibi. Ammā [7]eski sirkeye ḳosalar ḫamīr olur. Eger buz veyā ḳar içine bıraḳsalar, erir aḳ [8]süd gibi olur. Pes bir 'aceb nesnedür ki göz ile görmeseler 'aḳıl ḳabūl ėtmeyeydi.

[9]el-‘AYN

‘Aḳīḳ: Bir ḳızıl bir aḳ ṭaşdur ki Yemen ḥudūdında olur. Eger yüzük [10]düzseler göñülden ġuṣṣayı gėderür. Şöyle ki peyġāmber buyurmışdur: تختَّموا بالعقيق فانه يُذهِب الهَم من القلوب“[1] ” ya‘nī “Yüzük ėdüñ ‘aḳīḳden ki göñülden [12]ġuṣṣaları gėderür.” Eydürler ki: “Ġazāda bir kişinüñ elin buldılar. Peyġāmber ‘aleyhi’s-selām [13]anuñ içün eyitti ki: ”Lev taḫatteme bi’l-‘aḳīḳi lemā ḳuṭi‘at” ya‘nī “‘Aḳīḳden yüzük [14]ėdinseydi hīç kesilmezdi.”

el-FĀ’

Fīrūzec: Fīrūzec bir cevherdür müferriḥ, [15]her ki ṣabāḥ aña naẓar ėde göñlinüñ aydınlığı arta. Eger ma‘cūn ėderlerse [16]zehrüñ żararın def‘ ėde. Eger sürmeye ḳatarlarsa göz nūrın arturur. Ḥükemā eyitmişlerdür ki: “Eger yüzük ḳaşı düzseler ki anda bir ‘avrat ṣūreti **[76a]** düzeler ki ṣaçları uzun ola, iki oġlan ḳucaġında. Daḫı bunı bir gümiş yüzüge berkide. Daḫı kendüde bile götüre. Hīç siḥir aña eṣer ėtmeye.”

Fıḍḍa: Gümiş daḫı bir cevherdür altundan aşaġa cemī‘-i ḫāṣṣiyyetde. Aṣlı gümişüñ, buḫār-ı zībaḳıdur ki buḫār-ı kibrītine [4]ġālib ola miḳdārda ve hem keyfiyyetde. Daḫı andan ṣoñra ṣovuḳ ėrişür, daḫı [5]mün‘aḳid olur, ol vaḳt gümiş olur. Ṭopraḳ arasında gümişüñ ma‘dini çoḳdur. [6]Līkin eyüsi Maġrib’de olur.

Pūlād: Pūlāduñ aṣlı ḥükemā ḳavlince buḫār-ı zībaḳī ve buḫār-ı [7]kibrītden olur ki ḳarışmış ola ṭopraġa. Andan ṣoñra mün‘aḳid ola, [8]ol vaḳt pūlād olur. Eyü ma‘den Hindūstān’da ve Yemen’de olur.

U‘cūbe: [9]Hind vilāyetinde bir demür olur. Andan bıçaḳ düzerler. Anı bir cānavara urıcaḳ [10]öldürür, ḳan çıḳmaz. Ve eger andan demüren düzseler daḫı bir aġaca ursalar [11]ol aġaca od düşer ve daḫı demürleri kendüye çeker. Ve daḫı od şu‘lesi gibi [12]yalıñlanur ve anı ber-ā-ber altuna vėrürler. Melik Mihrāc’uñ Hind’de bir ḳılıcı var-ıdı ol [13]demürden, od gibi yanar-ıdı. Ve pūlād anda az olur, ol vilāyetden çıḳarmazlar, bāzirgānları ururlar, çoḳ zamān ters içinde gömerler. Ol ki cevheri [15]ḫākīdür çürir. Ol ki ṣāfīdür müşebbek ḳalur. Yėne bir daḫı eridürler aña pelālek [16]dėrler.

---

1 “Akik yüzüğü edininiz. Çünkü o, kalpten sıkıntıyı giderir.” [70a/7’de geçti.] Sehâvî, *el-Mekâsidü’l-Hasene*, s. 251.

U'cūbe: Belīnās eydür: "Eger bir baḫş pūlād ve bir baḫş baḳır ve iki bahş altun. [17]Bu ḳamusın erideler. Daḫı andan bir yüzük düzeler ki anuñ ḳaşı üstinde **[76b]** bir 'aḳreb ṣūretin düzeler. Daḫı ol 'aḳrebüñ başı üzerinde işbu kelimeyi bu ṣıfat [2]üzerine yaza, bi'smi'llāhi bi'smi. Kim ki bu yüzügi 'aḳreb zaḫmına ura, zaḫmetin sākin [3]ḳıla."

Belki bir ġalīẓa cevherdür demür, līkin ḳābil-i cilādur. Eger demürden āyine [4]düzeler bir top gibi, anuñ daşrası ādemüñ yüzin bir dırnaḳ deñlü gösterür. [5]Ṣūreti ne ḳadar ıraḳ olursa, kiçirek gösterür. Ve içerüsi yüzi bir ḳalḳan [6]deñlü gösterür. Ve eger anuñ içine panbuḳ ḳoyarlarsa, daḫı Güneş'e dutarlarsa, [7]fi'l-ḥāl ol panbuġı od dutar.

el-KĀF

Kehrübār: Bir ṣamġdur aġaçdan ḥāṣıl olur. Çünki ḳurısa aña seyyidü'l-kebārīt dėrler ya'nī kibrītlerüñ ulusı dėmek olur. Zīrā ki odı tīz düter. Ve eger alalar bir nesneye süreler, ṭā ki ışınur gibi [10]ola.

[26.] ḤİKĀYET

Çünki İskender 'ālemi dutdı, Hind'de pādişāh var-ıdı. [11]Anuñ vilāyetine ḳaṣd ėtdi, ol pādişāhuñ adı Keyd-idi. İskender ėlçilerine [12]vėribidi ki: "Benüm memleketüme ḳaṣd ėtme ki ben bir ḳatı 'acāyib nesne vėreyim." İskender [13]anuñ sözini ḳabūl eyledi. Ol daḫı vardı İskender'e bir ḳadeḥ vėribidi [14]ki andan ne ḳadar ṣu içseler eksilmez dükenmez. Ve eger içindeki dükense [15]fi'l-ḥāl yėne ṭolardı. İskender bunuñ sebebin bir ḥakīme ṣordı. İskender eydür: [16]"Elbette bilmek gerek." Ol ḥakīm eydür: "Bu ḳadeḥi bir cevherden düzmişlerdür [17]ki ceẕāb-i mā'īdür, ya'nī ceẕb ėder ṣuyı kendüye. Şöyle ki mıḳnāṭīs demüri kendüye **[77a]** çeker. Kāhrübār gibi kim ṣamanı kendüye çeker. İmdi bu ḳadeḥ daḫı havānuñ [2]buḫārlarını kendüye çeker. Daḫı anuñ içinde cem' olur. İskender bu ṣan'atı [3]gey 'acebledi.

Belki kehrübār götürmek yereḳāndan emīn ėder. Ve ḳarındaġı oġlanı [4]ṣaḳlar. Ve daḫı çoḳ menfa'ati vardur. Ve daḫı bir dürlü kehrübār daḫı vardur aña senderūs dėrler. Anuñ ma'dini vardur Ṣīn ve Rūs vilāyetinde. [6]Ve eydürler ki: "Rūs'da bir çeşme aḳar, aḳanı ṭoñar, kehrübār olur ġāyetde ḫūb."

Kibrīt: [7]Ya'nī kükürd. Kibrīte ebü'l-ecsād dėrler ve zībaḳa ebü'l-ervāḥ dėrler. [8]Altun bu ikisinden olur ve gümüş ve baḳır ve demür. Ve daḫı kīmiyā

‘ilminde [9]bu ikisini isti‘māl ėderler dāyimā. Ma‘den-i kibrīt ‘ālemde çoḳdur. Līkin [10]Zāmmīrim ḥaddinde bir çeşme vardur ki andan kibrīt aḳar ki her gėce yıldırar [11]şu‘lelenür. Kibrīti andan getürürler. Eger ol kibrīt bir ġayri [12]yėre iletseler şu‘lelenmez. Aṣlı bu kibrītüñ buḫār-ı duḫāndandur ki yėrüñ içinde [13]çıḳacaḳ yėr bulmaz ki havāya muttaṣıl ola. Çoḳ müddet yėrüñ altında ḳalur, [14]Anda çoḳ durmaḳdan mün‘aḳid olur, ṭoñar, daḫı kibrīt olur. Çünki [15]kibrītüñ buḫārı ya‘nī dütüni bir nesneye ėrişse, anda ruṭūbet olsa, ol [16]ruṭūbeti götürür havāya iledür. Ol yaş nesne eger renglü olsa, rengini [17]daḫı gėderür aḳ eyler. Bu sebebden–dürür ki her nesneye kibrītüñ tütüni ėrişe, **[77b]** rengin gėderür aḳ eyler. Kükürd çeşmeleri Demāvend ṭaġında çoḳ olur.

el-LĀM

[2]**Lü’lü’:** Ya‘nī incü bir nāfi‘ nesnedür ve hem ḫūb cevherdür. Sürmeye ḳatsalar [3]gözüñ nūrın arturur. Eger ma‘cūna ḳatsalar göñüle feraḥ vėrür ve ḳuvvet [4]vėrür. İncünüñ ba‘zısı ṣarudur. İncü daḫı bir süñükdür ki uran ḫarāb olur. [5]Eger ṣadefi un eyleyüp ölenüñ üzerine ṣaçarlarsa ölü çürümeye. Ḳamu ‘ālemde [6]ṣadef ‘Ummān ile Kīş-Baḥreyn’den artuḳ yėrde olmaz. Tārīḫüñ yüz bėş yılında [7]ṣadef, ‘Ummān deñizinden ürkmiş ḳaçmış, Ḳulzüm deñizine varmış. Ol müddetde [8]incü ġāyet ḳız olmış. Ol ṣadefüñ ‘Ummān’dan gėtdüginüñ sebebin Allāhu Ta‘ālā [9]bilür. Ḳulzüm deñizine ġavvāṣlar girmezler deriñ olduġı-çün. Ve hem nehengler [10]daḫı çoḳdur. Bir niçe müddetden ṣoñra yėne ‘Ummān’a geldiler. Ġavvāṣ ḳaçan ki [11]deñize girseler ayaḳlarına bir nesne baġlarlar, tā ki dibine ėrişse ṣu götürmeye. Ve denizüñ [12]dibi aydındur. Ṣadefi, girür daḫı dutar, bir nesnenüñ içine bıraġur.

Ḥacer-i La‘l: [13]Bu daḫı ḳatı bir cevherdür, oda ḳatlanur. Bir dürlü daḫı la’l olur ki ḳarañulıḳda aydın olur şem‘ gibi. Anuñ gibi la‘l, Serendīb’de olur ancaḳ. Serendīb’üñ [15]naḳdi la‘ldur, almaḳ vėrmek anuñ iledür. Ve altunuñ raġbeti az olur anda, gümiş [16]menzilinedür. Ol nūr vėren la‘li ṣunuñ ṣıġırı çıḳarur deñizden. Gėce [17]olıcaḳ aġzına alur çıḳar deñizden ṭaşra ḳor. Anuñ aydınına otlar. **[78a]** Ol vilāyetüñ ḳavmi dāyim anı gözedürler. İttifāḳ düşüp göricek varurlar [2]bir ṭarīḳa-y-ıla anuñ üzerine ḳızıl balçıḳ ururlar, tā ki nūr örtile. Daḫı ol [3]cānavarı dutalar yāḫūd ḳaça gėde, bunlara zaḥmet ėtmeye. Ol balçıḳdan artuḳ [4]nesne anuñ nūrını örtmez. La‘lüñ ḫāṣṣası oldur kim aġzına alıcaḳ ṣuṣalığı [5]ḳandurur. La‘li Zehven ṭaġından daḫı getürürler.

Ḥacer-i Lājiverd: Lāciverd [6]bir cevherdür, Maşrıḳ ṭaġlarından getürürler. İki ṭaġdur, birinüñ adı Bedaḫşān'dur [7]ve birinüñ adı Cerem'dür. Lāciverdi andan getürürler. Eger lāciverdi oda ḳosalar [8]eriyip ṣu gibi olur. Eger bir ayruḳ cevheri oda ḳosalar ḳuru olur. Lāciverd ḳoyıcaḳ [9]nerm olur ve lāciverd altunı kendüye çeker. Ve hemīşe altunı anuñ içün anuñ üzerine [10]yazalar ki ṭaşdan ṭopraḳdan kendüye çeker. Lāciverdüñ ḫāṣṣası ol-durur kişiye ki [11]ḳorḳmış ola, biraz aña lāciverd vėreler, göñline varur ḳorḳusını gėderür.

[12]el-MĪM

Mıḳnāṭīs: Bir ṭaşdur ki demüri kendüye çeker. 'Ameli, tamām şol vaḳt olur [13]ki daḫı demür bir batman ola, demüri baḳır tepsinüñ ardından kendüye çeker. Ve daḫı demüri [14]kendüye çeker ṭaşra çıḳarur. Anuñ ma'dini deñiz dibinde olur. Anuñ ma'dinine uġrayan [15]gemiyi mīḫ ile mīḫlamazlar. Zīrā ki gemiyi aşaġa çeker. Mıḳnāṭīsı elde götüreler, niḳris rencini [16]sākin ėde. Ḫātūn kişi götürse yükin götürmeye bıraġa. Eger kimse demren zehrin yėse, [17]iki arpa deñlü mıḳnāṭīsdan şerbet ėdüp içürseler, cemī'-i ṭamarlarından çeker ṭaşra **[78b]** çıḳarur. Hind ḳavmi mıḳnāṭīsdan 'acāyib nesne düzerler. Şöyle bir ev düzerler ki [2]mıḳnāṭīsdan, daḫı bir demür büt ol eve getürürler. Mıḳnāṭīs ol büti şeş [3]cihetden kendüye çeker, tā ki ol büt ortada mu'allaḳ durur.

Ve daḫı eydürler ki: [4]Bir Hind kişi bir büt düzmiş, ḥāyıż 'avrat ḳanına bulaşdurmış ve daḫı ol büt ile [5]buluda işāret ėtmiş, fi'l-ḥāl 'aẓīm bulutlar ve heybetlü yėller gelmiş, tīz anı [6]yumışlar ıssı ṣu-y-ıla ḳorḳularından. Andan ṣoñra ol bulutlar ve yėller sākin olmış. [7]Mıṣr'da bir ṭaġ vardur. Hīç kimse bıçaḳ yā ḳılıç ḳınından çıḳarsa, ol ṭaġ kendüye [8]çeker. Ol kişinüñ elinden alur daḫı ḳomaz.

[27.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Melik-i Hindūstān [9]bir 'aẓīm la'li 'Azīz-i Mıṣr'a vėribidi. Ya'nī bildürdi kim: "Benüm ḫazīnemde bunuñ gibi cevāhir vardur." 'Azīz-i Mıṣr ol vaḳt bir kūşede oturmışdı Nīl kenārında. Ol la'li aldı ėlçiden, [11]Nīl deñizine bıraḫdı. Hind ėlçisi ḳatı melūl oldı. Daḫı eyitdi ki: "Bunuñ gibi cevher 'ālemde [12]yoḳdur niçün deñize atduñuz?" 'Azīz-i Mıṣr bu sözi ėşidicek ḫazīne-dārın oḳudı. [13]Eyitdi ki: "Var, ol altun balığı getür!" Ḫazīne-dār vardı, bir altun balıḳ getürdi, [14]'Azīz-i Mıṣr'uñ öñinde ḳodı. 'Azīz-i Mıṣr eydür: "La'li çıḳarayım mı, ne dėrsin?" Ol resūl [15]eydür: "Belī!" Ol balığı deñize bıraḫdı. Balıḳ suya batup

ol la‘li aġzına almış [16]çıḳardı. Ol resūl eydür: “Benüm ḳatumda la‘l gey ‘aceb nesne-y-idi. Līkin balıḳ [17]andan ‘acebraḳ oldı.”

Maḳṣūd bundan oldur ki balıġı şöyle düzmişler ki ceẕb-i **[79a]** cevāhir ėde. Şöyle ki mıḳnāṭīs ceẕb-i āmīn ėder.

[28.] ḤİKĀYET

Eydürler ki: Sulṭān [2]Sencer çünki Sulṭān Maḥmūd leşkerini ṣıdı, ‘izzetin ġāret ėtdi. Sulṭān Maḥmūd’uñ [3]ḫazīnesinde üç ṣandūḳ buldılar. Anuñ üzerine altun kilīdler urulmış, alup [4]Sulṭān Sencer ḳatına getürdiler. Kilīdlerin açdılar, altun bādya buldılar [5]ve birisinde gümiş bādya buldılar ve birisinde ṭabıl buldılar. Sencer bunları göricek [6]güldi ve eyitdi ki: “Maḥmūd gey ḫoş gelmiş.” Buyurdı ki ol iki bādyayı ṣıdılar ve ol [7]ṭablı getürdiler. Her kişi ki anı çalsa, ol kişiden bir yėl peydā olurdı. Bir müddet anı [8]oyın ėdünüp gülüşürlerdi. Andan ṣoñra anı daḫı söylediler.

Sulṭān Maḥmūd’uñ bir [9]ḫāṣ kişisi var-ıdı ki ‘āḳil ve ṣāḥib-rāy-ıdı. Sulṭān Sencer diledi ki anı kendü [10]ḳatına getüre, muṣāḥib ḳıla. Nitekim oḳudı, gelmedi. Nā-gāh buyurdı, getürdiler güc-ile. [11]Sulṭān Sencer eydür: “Maḥmūd’a ḫidmet ėderdüñ, baña niçün gelmezsin?” Eyitdi ki: [12]“Ben saña niçe ḫidmet ėdeyim ki üç ṭılısm bozduñ ḫarāb ėtdüñ kim cemī‘-i ‘ālemde [13]anuñ miṯli yoḳdur. Ne ḳadar ki ol bādyalaruñ içindekisin içseler gėrü ṭolardı. [14]Fi’l-ḥāl birisinden içicek ne ḳadar ḫastalıḳlar var-ısa gėderürdi ki ṣovuḳdan [15]ola-y-ıdı ḳulınç ve fālic ve laḳve ve ṣar‘ gibi. Ve birisinden içicek ṣol ḫastalıġı [16]gėderürdi ki ıssıdan ola ṣıtma ve sil ve daḳ ve uyuz gibi. Ve her kimsenüñ [17]ki ḳulınç olsa, bir ṭabıl çalıcaḳ ḳulıncından ḫalāṣ olurdı. İki yüz ferseng **[79b]** yoldan gelürlerdi, ḥāṣıl olup gėderlerdi. Sulṭān Maḥmūd anları [2]altun ṣandūḳ içinde ḥıfẓ ėderdi. Çün pādişāhlıḳ saña degdi, sen anları [3]ṣıduñ. Ben anuñ ḫiẕmetin ėtmiş-iken, saña nice ḫiẕmet ėdem?”

Ġaraż bu ḥikāyetden [4]cevāhirüñ ceẕbi ma‘lūm olmakdur. Sebeb-i ceẕbi Allāhu Ta‘ālā bilür.

Ma‘den-i Mūmiyā: [5]Mūmiyā bir maġāra içinde olur Bārḫān ṭaġında. Bir ṣudur ki ol maġāra içinde [6]çıḳar ḳaṭre ḳaṭre dür gibi, ol maġāraya ṭamar. Ḳapu yapmışlardur, dāyim [7]anı ṣaḳlarlar. Yılda bir kez şehrüñ re’īsleri cem‘ olurlar. Daḫı ol maġāranuñ [8]ḳapusın açarlar. Bir kişi yalıncaḳ olur, içerü girür. Ol bir yıldan berü dėrilen [9]mūmiyāyı cem‘ ėder. Bir şīşe içine ḳoyar, bir müddet anuñ

içinde durur. Şerbeti [10]mūmiyānuñ bir arpa deñlüdür. Ḫāṣṣiyyeti oldur ki eger bir kişinüñ süñügi ṣınsa, yā [11]bir yėrden düşüp nesnesi aġrısa, mūmiyā içse fi'l-ḥāl ol zaḫma ėrişür. [12]Daḫı zaḥmeti sākin olur ve ṣınuġı tīz bitürür.

Nūşādır: Nūşādır ma'rūfdur, ıssı buḫārdan ḥāṣıl olur, mün'aḳid olur. Ṣuyı ṣovuḳ eyler, odı söyindürür. [14]Eger yazın ṣu içine ḳoysalar, buz dutar.

Ḥacer-i Murdā-seng: Murdā-seng gümişüñ [15]çirkidür ki anı rīg daḫı eylerler. Ve hem zehr-i ḳātildür. Eger bir miḳdār tennūra [16]bıraġalar, etmegi yiyidür.

Nuḥās: Baḳır daḫı bir cevherdür şerīf. Yėr içinde [17]ḥāṣıl olur buḫār-ı zībaḳ ile ve buḫār-ı kibrītden ki ġāyet ṣāfī olalar. **[80a]** Daḫı birbirine muḫteliṭ olup, ṭabḫı tamām bula ya'nī bişe. Velīkin göyner göyünmiş [2]cirāḥata ekseler et bitürür. Ve eger sürme ėtseler göze cilā vėrür. Eger yėseler [3]ḳattāldür. Ve eger sirkeye ḳoysalar, yeşil olur jengārī olur. Daḫı baḳıruñ tütüninden [4]tūtiyā ėderler, ḳamu tūtiyāyı baḳırdan düzerler. İllā tūtiyā-yı Hindī ki anı ḳal'īdan [5]düzerler.

el-YĀ'

Yāḳūt: Bir cevherdür ki ḳızıl olur ve gök olur, ḳızıl [6]ḳamusından eyüsidür. Ḳamu cevāhirden aġırdur, tā ḥaddī ki altundan ve ḳurşundan [7]aġırdur. Ve daḫı ḳamu cevāhir odda ṣınur ve erir, illā ki yāḳūt oda döyer. Her kimse ki [8]yāḳūtı kendü-y-ile bile götürse, ṭā'ūndan emīn ola. Ma'deni bunuñ Zehūn ṭaġındandur [9]ki ol ṭaġ Serendīb'de deñiz içindedür. Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām anuñ üzerine [10]çıḳdı. Ve bunı götüren ṣar'dan ve sekteden ve ḥummādan emīn ola.

El-Bābü's-Sābi' fī Ẕikri'l-Menḳūdeti ve Ġayrihimā[1]

Bil ki 'ālemde ṭaşlar çoḳdur. [12]Ammā ol ki ġarīb ve 'acībdür, anları ẕikr ėdelüm.

Ṣaḫre-i Evvel: Beytü'l-Muḳaddis ṣaḫresidür. Bu bir şerīf ṭaşdur. Eydürler ki: "Ādem 'aleyhi's-selām ol vaḳt ki [14]gökden yėre indi, Hindūstān'da dünyānuñ renclerin ve zaḥmetlerin çekdi. [15]Uçmaġuñ ni'metlerin ve rāḥatlarını añladı. Daḫı aġladı ve daḫı secde ėtdi, [16]elini Beytü'l-Maḳdis'üñ ṣaḫresine urdı. Ol sebebden Allāhu Ta'ālā celle celālühū [17]ol ṣaḫreyi cemī'-i 'ālemüñ ḳıblesi ėtdi. Ve daḫı yüz yigirmi dört biñ peyġāmberüñ **[80b]** ḳıblesi ḳıldı. Ve ol ṣaḫre ya'nī ol ṭaş Beytü'l-Maḳdis Mescidinüñ ortasındadur. [2]Ve Dāvūd peyġāmber

1 Yedinci bâb şekil verilmiş başka taşlar hakkındadır.

‘aleyhi’s-selām bir sekü yapdı ki üç yüz arış uzunıdur ve yüz [3]elli arış enidür ve altı arış yüceligidür. Ol ṣaḫreyi sekünüñ üstine [4]ḳodı. Ḫaberde gelmişdür ki: “Ḳıyāmet güni olıcaḳ -āmennā ve ṣaddaḳnā- İsrāfīl ol [5]ṣaḫrenüñ üstinde durısardur. Daḫı ol ṣūrı çalısardur. Ol ṣūr bir boynuzdur iki şāḫ. Bir şāḫı aşaġadur ve bir şāḫı yuḳarudur. Cemī‘-i ādem oġlanlarınuñ [7]cānı ol ṣūruñ içindedür. Vaḳtī ki ol ṣūrı ura, cānlar ḳalıplu ḳalıbına [8]varurlar ya‘nī bedenlü bedenine. Ve hem ḥaşir-gāh Beytü’l-Maḳdis’de olısardur.”

[9]**Ṣaḫre:** Ol ṭaşdur ki Ẕü’l-ḳarneyn ḳarañulıġa girdi bir firişte gördi. [10]Ol ḳarañulıġuñ ḳatında ki örü-ṭurmış, gözini göge dikmiş, ṣūr aġzında. Eydür ki: [11]”İ ādemī, sañа yėtmez midi aydınlıḳ ki bu ẓulümāta daḫı ḳaṣd ėtdüñ?” Bu sözi [12]dėdi. Daḫı İskender’e bir ṭaş vėrdi. Eyitdi ki: “Bu ṭaşda sañа fāyda vardur.” [13]İskender aldı ol ṭaşı, terāzū-y-ıla ṭartdı. Yüz ol ṭaş miḳdārı terāzūnuñ [14]bir kefesine ḳodılar, ber-ā-ber olmadı. Ne ḳadar daḫı ḳodılarsa ol ṭaş ziyāde [15]geldi. Ḫıżr peyġāmber ‘aleyhi’s-selām eydür: “İ İskender, bir avuç ṭopraḳ bu ṭaşuñ [16]muḳābelesine ḳoġıl.” İskender daḫı bir avuç ṭoprаḳ anuñ muḳābelesine ḳodı. Bu kez [17]ol ṭoprаḳ aġır geldi. Eydür ki: “İ Ḫıżr, bunda ḥikmet ne vardur? Eyit.” Ḫıżr eydür: **[81a]** “Sañа i‘lām ėder ki maġribden maşrıḳa degin gezdüñ ṭoymaduñ. Ḳaçan ki ṭoprаḳ senüñ [2]başuña ḳoyalar, ol vaḳt ṭoyarsın.” Bundan ṣoñra Ẕü’l-ḳarneyn daḫı dünyādan [3]elin çekdi. ‘İbādete meşġūl oldı tā kim dünyādan irtiḥāl olınca.

[4]**Ṣaḫre-i Mūsā:** -‘aleyhi’s-selām- Mūsā peyġāmberüñ ṭaşı bir ādem başı miḳdārıncaydı. [5]Ol bir şerīf ṭaş idi kim Benī İsrā’īl Mūsā peyġāmberden ṣu istediler. [6]Ol vaḳt kim Fir‘avn’dan ḳaçıp bir ṣaḥrāya vardılar. Daḫı anda yol azdılar. [7]Çoḳ zamān anda ḳaldılar, daḫı ṣu bulmayup Mūsā’dan ṣu istediler. Mūsā ‘āciz [8]ḳaldı. Allāhu Ta‘ālā vaḥy ėtdi Mūsā’ya ki: “‘Aṣāñı bu ṭaşa ur!” Mūsā daḫı ‘aṣāsını ol ṭaşa urdı. Ol ṭaşdan on iki yėrden çeşmeler revān oldı [10]ḳabīlesi ṣaġışınca. Zīrā ol ḳavm on iki ḳabīle-y-idi. Ve eydürler ki: “Mūsā ‘aleyhi’s-selām [11]iñen utanġan-ıdı, tā ḥaddī ki anuñ endāmını kimesne görmiş degüldi. Bu sebebden [12]Benī İsrā’īl eydürlerdi ki Mūsā’nuñ gevdesinde ‘ayb vardur.”

Bir gün Mūsā peyġāmber ‘aleyhi’s-selām [13]ġusül ėderdi, ṭonını çıḳarup ol ṭaş üstine ḳomışdı. Ol ṭaş [14]Allāhu Ta‘ālā emri-y-ile ṭonını aldı, ḳaçdı. Mūsā yalıncaḳ ol ṭaşuñ ardına düşdi. [15]Aldı Mūsā’nuñ ṭonını ḳavminüñ arasına götürdi, tā ki ḳavmi Mūsā’yı yalıncaḳ [16]gördiler. Bildiler ki ‘aybı yoġ-ımış. Çünki

Mūsā ḳavmi arasında ol ṭaşa [17]ėrişdi, ḳaḳıyup ṭaşı birḳaç ʻaṣā-y-ıla urdı. Her zaḫmından ʻaṣānuñ bir çeşme **[81b]** revān oldı.

Ṣaḫre: İskenderiyye'de bir ṭaş buldılar yėr altında ki anda Rūmca [2]yazmışlar: "İʻmeli'l-ḫayra fe-tensāhu ve iẕā ʻamileti'ş-şerre fe-lātensāhu." Ve hem bu [3]söz ḳamu kütübde yazıludur. Yaʻnī "Ḫayrı işle, unutġıl añmaġıl. Ve her [4]ḳaçan ki şerri işleyesin unutmaġıl."

[29.] ḤİKĀYET

Ezāʻī dėrler ululardan bir ʻazīzdür. Ol eydür: "İskenderiyye'nüñ ḳapusında bir ṭaş buldılar ki anda yazmışlar: "Ādemi ki Ḥaḳ Taʻālā celle celālühū evvel ʻömrinde ġāfil yaratdı. Daḫı bir müddet [7]mehil vėrdi ki ol ġafletüñ ʻöẕrin dileye. Bī-çāre ādemī ol müddetde [8]daḫı ġāfil olur ʻibādete kāhillıḳ ėder. Bunuñ ile ki 'Ḥaḳ Taʻālā'yı -celle celālühū- [9]severem.' dėyü daʻvī ḳılur. Her kim bir nesneyi sevse anı çoḳ ister, eger eline [10]girse baḫīllıḳ ėder. Ve daḫı eyüleri severler, eylük ėtmezler. Ve yavuzları düşmen dutınurlar, kendüler yavuzlıḳ işlerler. Ve daḫı ölümi düşmen [12]dutarlar sevmezler günāhları şūmlıġından, yėne kendüleri günāhdan yıġmazlar."

Ve ol ṭaşuñ bir yanında daḫı yazmışlar: "Dünyā eyü degüldür i [14]ḥarīṣ, niçe zaḥmet ve renc çekersin ki hīç kimse bunda şādılıḳ [15]ve feraḥlıḳ bulmamışdur. Ve hem kim ki benüm ʻaybumı gördi bildi, hīç benüm ḳatuma [16]gelmedi, niçe ki daʻvet ėde-gördüm." Ve daḫı dėmiş: [1]كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ [17]ve daḫı dėdi ki: [2]"كل نفس صحِبْتنى فأثَرْتنى على آخرتها فتلك نفسٌ شقِيَّة" **[82a]** Yaʻnī dünyā eydür: "Her nefis ki benüm ile ṣoḥbet ėtdi beni iḫtiyār ėtdi āḫiret üzerine, [2]imdi ol nefis saʻādetsüzdür bed-baḫtdur."

[30.] ḤİKĀYET

Fuḍaylī bin ʻİyaż eydür: [3]"Mıṣr'da bir kez sīl, bir ṭaş getürdi. Ol ṭaşda yazmışlar: [3]"اصْلحَ عنك ويلك يا مصر، ما اسْرعَ خرابَك و اوهٰى شانك اذا مَلِكَ الاسودُ الاجْزَءُ فالرحيل" yaʻnī "İ Mıṣr, ne tīz ḫarāb ėdiser seni? Ḳaçan ki saña bir beg pādişāh [6]ola ki yüzi ḳara burnı kesük ola, ol vaḳt senden ḳaçmaḳ yėgrekdür [7]ve ḫayırlıdur sende

1 "Her canlı ölümü tadacaktır..." Âl-i İmrân, 3/185.

2 Beni dost kabul eden, sonra da beni ahiretine üstün tutan her kişi, bedbaht kişidir.

3 Vah sana ey Mısır! Yıkılışın ne çabuk oldu! Şanın da ne çabuk yok oldu! Sakat bir köle sana hükümdar olduğu zaman seni terk etmek, işlerin en güzelidir.

maḳām dutmaḳdan.” Ol pādişāhuñ yüzi ḳara olduġı oldur [8]ki müsilmānlıġa ẓulüm eyleye. Ve burnı kesük olduġı oldur ki bu ẓulüm işlerken kendüsi ayruḳlar ẓulmini men‘ ėtmeye, ruḫṣat vėre. Zīrā ḫilāf-ı şer‘ işleyenleri [10]görüp ve bilüp men‘ ėtmemek burnı kesüklikdür.

Ṣaḫre: Ervend’üñ ṭaġında [11]bir ulu ṭaş vardur ki anuñ üzerinde iki murabba‘ kemer düzmişlerdür ki anlaruñ [12]üstinde bir ‘aceb yazu yazmışlar ki ol yazuya Nübişte-i ḫaryān dėrler. [13]İskender Hemedān’a geldi, ol ṭaşı gördi, ol yazuyı oḳıyamadı. Her milletden [14]oḳıyıcılar getürdiler, oḳıyamadılar. Āḫir bir kişi getürdiler. Oḳıdı ki yazmışlar ki: [15]”الصدقُ ميزانُ الله تعالى الذى يدور عليه العدلُ، والكِذْبُ مِكيالُ الشيطان الذى يدور عليه الجَوْرُ، فقولوا بالصدق ولو بِقياسِ شَعْرَةٍ فانه نور من الله، وصَدِّقوا مَن صَدَّقَكم فالصدق يُؤَلِّد صدقا ولا تكذب من كذبكم فيؤلد الكذبُ كذبا، فثمرةُ هذا ذا و ثمرة هذا ذا، وقبل هذا كذَبْتُ مرةٌ فحَبَسَنِى اللهُ تعالى جل جلاله فى هذه الصخرة عبرةٌ للناس“[1] **[82b]** [3]ya‘nī “Gerçek söylemek Allāhu Ta‘ālā’nuñ terāzūsidür ki ‘adl anuñ üzerine döner. [4]Yalan söylemek şeyṭān ölçegidür ki ẓulüm anuñ üzerine degzinür. Pes siz gerçek [5]söyleñüz eger bir arpa aġısarı daḫı olsa. Zīrā ki gerçeklik nūrdur Allāh nūrından. Gerçekleñüz şol kimesneyi ki sizi gerçekleye. Zīrā gerçeklik ṭoġurur gerçekligi. Daḫı yalanlamañuz şol kimesneyi ki sizi yalanlaya. Zīrā kim yalan ṭoġurur yalanı. Pes imdi anuñ yėmişi [8]oldur ve bunuñ yėmişi budur. Daḫı ben bundan öñdin bir daḫı yalan söyledüm. Anuñ içün beni [9]Allāhu Ta‘ālā bu ṭaşda ḥabs eyledi ḫalāyıḳ ‘ibret almaġ-ıçun.”

Pes imdi bu bir ḥikmet-i [10]nāṭıḳīdür. Ol ṣaḫre-i ṣāmiteden aḫz ėdelüm ki bundan ma‘lūm olur ki ol ṭaş [11]bir pādişāhuñ nişānıdur, yā bir ‘aẓīm vāḳı‘anuñ nişānıdur. Vallāhu a‘lem.

[31.] ḤİKĀYET

[12]Cerīr bin ‘Abdullāh eydür: “Fārs iḳlīmine vardum, anda bir şehr aldum. Baña anda bir [13]maġāra yolı gösterdiler, dėdiler ki çoḳ māl vardur. Ben daḫı ol maġāraya vardum, [14]çoḳ silāḥlar gördüm. Ve daḫı bir ṭaş gördüm ki bir taḫt ḳomışlar, üstinde ol [15]taḫtuñ bir ölü yatmış. Anuñ ṣūretinden zişt ṣūret hīç kimse [16]görmiş degüldür. Ve ol kişiyi ġāyetde bezemişler dürlü dürlü nesneler-

1 Doğru söz, adaletin üzerinde işlediği, Allâh’ın bir terazisidir. Yalan söz, şeytanın zulmün üzerinde döndüğü bir ölçeğidir. Bir arpa ağırlığı kadar da olsa doğruyu söyleyiniz. Çünkü doğruluk Allâh’ın nurudur. Sizi doğrulayanı siz de doğrulayınız. Doğruluk doğruluğu doğurur. Sizi yalanlayanı yalanlamayınız. Çünkü yalan yalanı doğurur. Bunun sonucu budur, onun sonucu da odur. Bundan önce ben bir kez yalan söyledim de Allâh beni insanlara ibret olması için bu taşa hapsetti.

le. Ṣūretini ki naḳş ėtmişler bu ḳamusı-y-ıla, şöyle ḳorḳunçdur ki vaṣfa gelmez ki bir kimse **[83a]** ṣūretine baḳmaġa heybet alur ve ḳorḳar. Daḫı anuñ ḳatında bir kitāb var, yazmışlar [2]ki āferīde anı oḳıyamaz. Bu ḳamu nesneleri ḳodum terk ėtdüm. Līkin ol ṣūretden [3]bańa ġāyet 'ibret ḥāṣıl oldı. Ve Ḥaḳ Ta'ālā'ya çoḳ şükürler eyledüm ki beni ol ṣūret [4]gibi yaratmadı."

Līkin Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'acāyibleri çoḳdur. Ammā şol kimsenüñ ki baṣīreti [5]ola, kend'özine naẓar ėtsün. Tā hezār dürlü 'acāyibler göre, Allāhu Ta'ālā'nuñ birligini [6]ve 'aẓametini bile.

ER-RÜKNÜ'R-RĀBİ' Fİ'L-BİLĀDİ VE'L-MESĀCİDİ VE'L-KENĀYİSİ VE ĠAYRİHĀ[1]

[7]Bil ki evvel mescid **Beytü'l-Maḳdis**'dür ki Dāvūd peyġāmber 'aleyhi's-selām yapdı; uzunı biñ [8]arış ve ėni yėdi biñ arışdur. Saḳfında anuñ yėdi biñ aġaç vardur ve altında [9]biñ yėdi yüz direk vardur. Ve daḫı zencīrlerden biñ bėş yüz ḳandīl aṣılmışdur kimi altun [10]kimi birinc. Ve her gėce biñ ḳandīl yandururlar. Her yıl on biñ ḥaṣīr döşerler. Yėdi [11]yüz kişi ferrāşı vardur. Ve daḫı anda elli ḳızıl altun küp vardur. Ve daḫı elli tābūt [12]vardur ki içinde Zebūr ḳomışlar. Ve daḫı dört yüz minber vardur. Ve daḫı saḳfı [13]anuñ ḳurşundandur. Ve miḥrābuñ ṣaġ yanında Muḥammedün Resūlu'llāh'uñ ṣıfatın yazmışlardur. Daḫı ḳıblenüñ ardında aḳ ṭaş vardur ki anda ḳara-y-ıla yazmışlardur: [2]"بسم الله الرحمن الرحيم محمد رسول الله، نصره وعزه" Ve daḫı mescidüñ içinde üç köşk vardur 'avratlar-ıçun. [16]Ḳubbetü'n-nebī -ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- Şāmī ḳapusındadur. Ve Maḳām-ı Cebrā'īl ve Ḳubbe-i Dāvūd [17]ve Süleymān 'aleyhi's-selām andadur. Ve Bābü't-tevbe ve Bābü'l-ḫıṭṭa daḫı andadur. Ve Miḥrāb-ı Meryem **[83b]** ve Zekeriyyā daḫı andadur. Ve Bābü'r-raḥme ve Bābü'l-esbāṭ ve Bābü'l-vādī ve Bābü Ya'ḳūb [2]bu cem'isi andadur. Dāvūd peyġāmber bu ḳamusını yėdi yılda yapdı. Çünki nevbet Süleymān'a [3]degdi, ol daḫı ziyāde 'imāretler ėtdi. Daḫı yüz yigirmi dört biñ peyġāmberüñ ḳıblesidür, tā bizüm peyġāmbere degin. Anuñ daḫı bir müddet ḳıblesidür, andan ṣoñra [5]emr oldı ki Ka'be'yi ḳıble ėtdiler.

---

1 Dördüncü rükün beldeler, mescitler, kiliseler vb. hakkındadır.

2 Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Allâh'ın peygamberidir. Allâh ona yardım etsin ve şerefli kılsın.

el-Ka‘betü’l-Mu‘aẓẓama: -şerrefeha’llāh- Ka‘be daḫı bir mu‘aẓẓam evdür ki [6]‘ālemde düzmemişlerdür. Mekke şehrinde Ka‘be’nüñ evini İbrāhīm yapdı. -‘aleyhi’s-selām- Ka‘be’nüñ uzunı [7]yigirmi yėdi arışdur ve ėni yigirmi dört arışdur. İçinde üç direk var ki ortasındağı [8]sāc ağaçdur ve iki yanındağı ṣanevber ağacıdur. Evvel ol kişi ki Ka‘be’ye örtü [9]örtdi Tübba‘ idi. Andan ṣoñra Es‘ad-i Ḥimyer, naṭ‘lar örtdi yıldan yıla, tā kim ol [10]evüñ üstine toz ḳonmaya. Çünki nevbet bizüm peyġāmbere degdi, Yemenī bizler örtdi. ‘Oṯmān [11]panbuḳ örtdi bizler ėdüp. ‘Abdullāh bin Zübeyr ḥarīrler örtdi ve ‘ūdlar tütsü vėrdi. [12]Müşkler ile ve ‘abīrler ile ḳoḳuladı. Ve zeyt ta‘yīn ėtdi beytü’l-mālden, tā ki yıldan yıla [13]yandururlar.

Çünki ‘Ömer bin el-Ḫaṭṭāb Medāyin’i aldı. Anda bir şemse buldı, anı Ka‘be’ye vėribidi ki [14]anda aṣa-ḳodılar ve daḫı ol orta diregine altun ḳapladılar. Ve daḫı ‘Abdü’l-melik bin [15]Mervān iki altun şemse ve iki altun ḳadeḥ-i muraṣṣa‘ vėribidi ki anları daḫı anda aṣa-[16]ḳodılar. Ve Ebü’l-Ḳıyās Tüffāḥ bir yeşil yāḳūtdan cām vėribidi, anda aṣdılar. [17]Ve Ebü’l-Ca‘feri’l-Manṣūr ḳārūriyye-i fir‘avniyye vėribidi, anı daḫı Ka‘be içinde aṣdılar **[84a]** ve daḫı altun büt vėribidi. Me’mūn Ḫalīfe’ye eyitdi ki: “Ben Müsülmān oldum, senüñ [2]dīnüñe döndüm. Ol ṭapduġum büti saña vėribidüm.” Me’mūn daḫı ol büti Ka‘be’ye vėrdi, [3]tā ki ‘imāretine ṣarf ėdeler. Ve cümlesinden Ka‘be’nüñ oldur ki her kimse ki ol [4]evi görse ağlar. Ve daḫı anuñ üzerinden ḳuş gėçmez, gelen ḳuş daḫı çevrinüp [5]ṭavāf ėder. Ve daḫı her cānavar ki Ka‘be’nüñ Ḥarem’ine gelse īmīn olurlar, cemī‘-i düşmenlerinden [6]hīçbirisi birisine mażarrat ėtmez. Ve daḫı Ḥarem’üñ ṭopraġın her nėreye ki iltseler, muḥterem [7]ve mu‘azzezdür. Cānavarlar anı ṭavāf ėderler.

Yūsuf bin Ḥaccāc zamānında bir kişi Ḥarem’üñ [8]ṭopraġın cem‘ ėderdi ve Ḥarem’den ṭaşra dökerdi. Daḫı cānavarlar ol ṭopraġuñ [9]çevresinde divşirilürlerdi. Ol kişi ol cānavarları dutar-ıdı. Bu ḫaber [10]Yūsuf bin Ḥaccāc’a ėrişdi. Ol kişinüñ elin kesdi, daḫı eyitdi ki: “Bunuñ gibi [11]ḥīle ve ḫıyānet ėtmek Cühūdlar işidür. Şöyle ki Ḥaḳ Ta‘ālā bunlara buyurdı ki: “Āẕīne [12]ėrtesi balıḳ avlamañuz. Zīrā ki cemī‘-i deñizlerden balıḳları, ol Benī İsrā’īl [13]ḳatındağı deñizde dėrilürlerdi ki Yūnus peyġāmberi yudan balıḳ deñizde-y-idi, hem [14]āẕīne ėrtesi ol balıḳı ziyāret ėtmege gelürler-idi. Ḥaḳ Ta‘ālā kendüye muṭī‘ olan [15]ḳullarını incitmemeg-içün bunlara emr eyledi ki: “Āẕīne ėrtesi balıḳ avlamañ ki ol [16]balıḳlar benüm rıżām-ıçun ve baña ḳullıḳ ėtmeg-içün anuñ ziyāretine gelürler.” Vardılar [17]Benī İsrā’īl, ḥīle ėtdiler, āẕīne günü duzaḫ ḳurarlar-ıdı, āẕīne ėrtesi

balıḳ gelicek **[84b]** duzaḳlarına düşer-idi. Yekşenbih günü ḳurarlar-ıdı. Āẕīne ėrtesi varup duzaḳların [2]divşürüp balıḳları dutarlar-ıdı. Bu sebebden Ḥaḳ Ta'ālā ṭoñuz ve maymūn eyledi.

[3]İmdi Ka'be'nüñ şerefi var-ımış. Aña 'izzet ve ḥürmet ėtmeyeni Ḥaḳ Ta'ālā ḫor ve ḥaḳīr eyler-imiş ve helāk ḳılur-ımış. Şöyle ki Ebrehe ki pādişāh-ı Ḥabeşe-y-idi, ḳaṣd ėtdi ki Ka'be'yi [5]ḫarāb eyleye. Leşkerin cem' ėdüp geldi Ka'be'ye, 'Abdü'l-muṭṭalib'üñ ġāret ėdüp iki yüz devesin [6]aldılar. 'Abdü'l-muṭṭalib Ebrehe ḳatına vardı. Eydür: "Benüm develerüm vėrgil." Eydür: "Eger [7]diler-iseñ benden Ka'be'yi dilegil ki yıḳmayam." Eydür: "Bu evüñ issi vardur ḥıfẓ ėder. [8]Sen baña develerüm vėrgil ki gėderem." Ol "Sen bilürsin" dėdi. Develerin aldı, döndi, [9]geldi, Ka'be'nüñ kilīdin ṭam üzerine atdı. Dėdi kim: "İlāhī, ev senüñdür, gėrü saña [10]ışmarladum."

Ebrehe'nüñ bir heybetlü fīli vardı ki adı anuñ Maḥmūd-ıdı, ol [11]fīli Ka'be'nüñ ḳapusından yaña sürdiler tā kim Ka'be'yi yıḳa. Hemān ki Ka'be'yi gördi fīl secde [12]eyledi. Niçe ki dögdiler yėrinden ṭurmadı. Be-cidd meşġūl olıcaḳ, dönüp ḳaçdı. [13]Allāhu Ta'ālā celle celālühū Ḥabeşe deñizinden yañadın ḳuşlar vėribidi ḳara ḳara. Her birisi-y-ile [14]üç ṭaş var mercimek gibi. Her kişinüñ adı ol ṭaş üzerine yazılu ki aña ṭoḳınısardur. Ol ḳuşlar ol ṭaşları dökdiler ol ḳavmüñ üzerine. Ḳamusın helāk eylediler. Ol ḳavmden bir kişi ḳaçdı, Melik-i Ḥabeşe ḳatına geldi. [17]Melik-i Ḥabeşe eydür: "Ne oldı?" Eydür ki: "Hīç ṣormaġıl ki evüñ issi ḳuşlar vėribidi, gelüp ṭaş **[85a]** yaġdurdılar. Cemī'-i leşkeri helāk eylediler ki bir kişi ḳurtılmadı. Ve cemī'isin kergesler [2]ve ḳarġalar yėdi." Melik-i Ḥabeşe bu kişiye ṣora-durur-iken ki: "Ṭaş nice yaġdurdılar?" [3]Bir ḳuş geldi, bunuñ daḫı başına bir ṭaş bıraḳdı ki iki gözi çıḳup düşdi öldi. [4]Ol zamandan berü Ka'be'nüñ 'aẓameti cemī'-i 'āleme eṣer ėtdi.

Bil ki, her ḳul Ka'be [5]üzerine çıḳa, āzād olur. Ve anda ḳurt geyik dutmazlar. Ve hergiz ḳuş Ka'be'nüñ ṭamı [6]üzerine ḳonmaz. Meger ki ṣayru ola veyā zaḫmdār ola ol vaḳt ḳona.

Ṣıfat-ı Ḥacerü'l-Esved: [7]Ḳāle'n-nebiyyü ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem:[1] "الحجرُ الاسود يمينُ الله تعالى فى الارض" ya'nī "Ḥacerü'l-esved [8]Allāhu Ta'ālā'nuñ andı ve 'ahdidür." Her kimse ki aña el ursa, ol pādişāh ile 'ahd [9]ėdüp and içmiş olur ki anuñ emrinden çıḳmaya ki ol pādişāh daḫı anı ḳullıġa [10]ḳabūl eyleye. İmdi Ḥacerü'l-esved bir ḳara ṭaşdur Ka'be ḳapusınuñ yanında. Cemī'-i

1 "Hacerülesved, Allâh'ın yeryüzündeki andıdır." Suyûtî, *el-Câmi'ü's-Sağîr*, s. 231, Hadis Nr. 3798-3806.

ḥācılar [11]anı ziyāret ėderler. -Allāhümme'rzuḳnā ve ente ḫayrü'l-müyessirīn-[1] Allāhu Ta'ālā anı uçmaḳ [12]içinden Ādem peyġāmbere vėribidi ki anuñ ile gözi yaşın sile uçmaḳdan çıḳduġı [13]vaḳtin. Ammā ol vaḳt aḳ süd gibi-y-idi. Ṣoñra Ādem'üñ ẕürriyyātı ėrişicek ḥāyıż [14]'avratlar aña yapışdılar. Daḫı ḳara oldı. Ḥacer-i esved'üñ vaṣfı çoḳdur. Dil ile şerḥ [15]ėtse, olmaz. Muḥammed bin 'Alī eydür: "Üç ṭaş uçmaḳdan yėr yüzindedür; birisi Ḥacerü'l-esved'dür [16]ve birisi Maḳām-ı İbrāhīm'dür ve birisi Ḥacer-i Benī İsrā'īl'dür."

Ẕikrü'l-maḳām: Maḳām bir ṭaşdur [17]ki murabba'. İbrāhīm 'aleyhi's-selām anuñ üzerine iki ayaġın baṣardı, daḫı ata binerdi. **[85b]** Yüceligi dört ḳarışdur ve çevresini altun ile ḳaplamışlardur. Ve orta yėri [2]görinür, ancaḳ iki ayaġı eṣeri ol ṭaşda ẓāhirdür, ammā görinür yėri barmaḳdur. Her ayaḳdan üç barmaḳ yėr görinür ve orta yėri daḫı bir barmaḳdur. [4]Ve ardı ziyāret ėtmekden ḳararmışdur. Bir murabba' ḥavż içine ḳomışlar-ıdı, [5]tā maḥfūẓ ola. Andan emīrü'l-mü'minīn Muḥammedü'l-Mehdī biñ dīnār vėribidi, tā ki [6]maḳāmı altun ile ḳapladılar. Zīrā ki yumşaḳ ṭaş-ıdı uvanmasun dėyü ḳaplatdı.

[7]**Mescidü'l-Ḥarām:** Ka'be'nüñ dört yanındaġı yėrdür ki evvel yėrüñ [8]dīvārı yoġ-ıdı. Emīrü'l-mü'minīn 'Ömerü'l-Ḫaṭṭāb sarāylar ṣatun aldı, yıḳdı, [9]mescide ḳatdı, daḫı ol yėri bārūya aldı. Andan ṣoñra 'Oṯmān bin 'Affān daḫı [10]ziyāde ėtdi, büyitdi. Andan ṣoñra 'Abdullāh bin Zübeyr, ol yėrüñ ḳatında bir [11]ulu sarāy var-ıdı ki aña Dārü'l-erḳam dėrler-idi, anuñ yarusını ṣatun [12]aldı, mescide vaḳf eyledi. Ol bārūyı büyütdi, daḫı anuñ iç yüzine [13]çepçevre ḳubbeler yapdı, daḫı kemerlerini mīnā-y-ıla naḳş ėtdi. Andan ṣoñra [14]Ca'ferü'l-Manṣūr daḫı ziyāde 'imāretler ėtdi Şām ṭarafından yaña bundan öñdin. [15]'Abdü'l-melik bin Mervān mescidüñ üstini örtmişdi sāc aġac-ıla, ol örtü ḫarāb [16]oldı. Andan ṣoñra bu düzene oldı ki beyān ėtdük ki bārū-y-ıla Ka'be'nüñ evini [17]çevirdiler. İç yüzine bārūnuñ ḳubbeler yapdılar mermer direkler üstine ki ol **[86a]** ḳubbelerüñ ėni üç yüz dört arışdur ve açuḳ yėri yüz yigirmi biñ arışdur. Maşrıḳ ṭarafında [2]yüzden bir eksük direk vardur ve maġrib ṭarafında yüz direk vardur. [3]Ve Şām ṭarafında yüz yigirmi bėş direk vardur ve evvel bir yanında daḫı yüz ḳırḳ [4]bir direk vardur. Ve bu ḳamusı dört yüz altmış bėş direkdür. Her direk on [5]arışdur ve dāyiresi üç arışdur. Ḳırḳ bir yėrde ḳapusı vardur.

Mescid-i [6]Nebī: -'aleyhi's-selām- Medīne'dedür. Uzunlığı yüz ḳırḳ arışdur ve ėni [7]yüz yigirmi arışdur ve yüceligi on iki arışdur. 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb anı

1 Allâh'ım, bizi rızıklandır, işleri kolaylaştıranların en hayırlısı sensin.

berkitdi, [8]düzdi peyġāmberüñ on yėdinci yılında. Andan ṣoñra ʻÖmer bin ʻAbdü'l-ʻazīz ḳırḳ [9]kişi Rūm'dan ve ḳırḳ kişi Ḳıpṭī'den ve ḳırḳ biñ miṣḳāl altun ile vėribidi. Ve daḫı [10]nice biñ yük ḳıssīsā göndürdi ki ol mescide ṣarf ėdeler. Daḫı anı büyütdiler, [11]ṭaş direkler ėdüp demürle ve ḳurşun ile berkitdiler andan ṣoñra. Uzunlığı iki yüz [12]arışdur ve ėni daḫı iki yüz arışdur. Ṣāliḥ bin Kīsān daḫı anda bir maḳṣūr [13]düzdi üç yılda peyġāmberüñ otuz ṭoḳuz yılında. Ve Medīne'nüñ mü'eẕẕinleri [14]anda dururlar. Evvel mescid ʻĀʻişe'nüñ evi-y-idi. –raḍıya'llāhu ʻanhā- Andan ṣoñra [15]Türbe-i resūlu'llāh oldı. ʻÖmer bin ʻAbdü'l-ʻazīz öldügi vaḳt dėdiler ki: "Destūr [16]vėr, seni bu türbede ḳoyalum ki boş yėr ḳalmışdur." Eyitdi: "Ḥāşā ki bu nesne benüm [17]göñlümden gėçe, ben kim olam ki peyġāmber ḥażretinüñ ḳatında yėrüm ola! Daḫı ben anı temennā ėdem! **[86b]** Beni gūristāna iledüñ, anda defin ėdüñ, bunuñ gibi söz söylemeñ!" Vardılar anı ḫulefā-i [2]Benī Ümeyye gūristānında gökçek taʻẓīm ile defin ėtdiler.

Mescid-i Nūḥ: -ʻaleyhi's-selām- [3]Cūdī ṭaġındadur. Yėdi ḳapusı vardur ve ol hīç ġarīblerden ḫālī olmaz. [4]Ve hīç kimse kimsenüñ metāʻına el urmaz. Eger uġurlayacaḳ olursa, alup gėdemezler. [5]Yol bulımaz tā ol metāʻı gėrü yėrine ḳomayınca yol bulmaz ol mescide. [6]Oġlancuḳlar gösterürler yolı ġarīblere, her bir nesnelerinden nesnecük alurlar: [7]ḥaḳḳ-ı delālet. Ve eger nesnecük vėrmezlerse yolı bulamazlar. Bu daḫı ʻacīb nesnedür.

[8]**Mescid-i Mūsā:** -ʻaleyhi's-selām- Sāmir'dedür. Ve niçe biñ taḫtası vardur mermerden, [9]tā yėrden dīvārı ve saḳfı altun mīnā-y-ıla münaḳḳaşdur. Ol mermerlerüñ derzlerini Dımışḳī [10]birinc ile dutmışlar, üstine mīḫlar urmışlardur ki her bir mīḫa meblaġlar [11]ḫarac ėtmişlerdür. Ve daḫı bir mināresi vardur ki yüce yolı vardur, şol ḳadar giñ [12]ki bir atlu ṣıġar. Ol minārenüñ üzerinde bir at düzmişler ki aşaġadan bir serçe [13]deñlü görinür. Bir yıl ol atuñ başı düşdi, hīç kimse daḫı yėrine ḳoyamadı. [14]Vardılar başı ṣatdılar, şol ḳadar bahā getürdi kim mescidüñ ṭamını gümiş ile ḳapladılar. [15]Daḫı mescidüñ ortasında bir altun çanaḳ ḳomışlardur.

Mescidü'l-Kūfe: Bu daḫı Nūḥ [16]peyġāmber ʻaleyhi's-selām mescididür ki anuñ bir bucaġında bir maġāra vardur ki añа [17]Fārü't-tennūr dėrler. Ol mescidüñ yėri büt-ḫāne-y-idi ki ḳavm-i Nūḥ anda daḫı bütlere **[87a]** ṭaparlardı. Ol bütlerüñ adı Yaġūṯ ve Yaʻūḳ idi ve Nesir ve Sirāʻ idi. [2]Emīrü'l-mü'minīn ʻAlī kerrema'llāhu vechehū[1]'yı bıçaġ-ıla urdı ol kişi, daḫı ḳaçdı [3]ol maġāraya girdi.

1 Hz. Ali için kullanılan "Allâh yüzünü güzelleştirdi." anlamında övgü sözü.

Vardılar ol maġārada anı dutdılar, ʻAlī ḳatına getürdiler. ʻAlī eydür: "Eger [4]ben dirilürsem öldürmeñüz ve eger ölürsem ḳışāṣ ėdesiz. Ve hem beni mescid içinde defin [5]ėdesiz ki benüm ḳarındaşum Hūd ʻaleyhi's-selām ve Ṣāliḥ peyġāmber anuñ içinde yaturlar." [6]Çün ʻAbdullāh bin Ziyād mescidi ʻimāret eyledi, her diregine yėdi yüz dīnār ḫarac eyledi, andan [7]ṣoñra gėrü yıḳdı. Ḥaccāc anuñ yapduġını ḫarāb eyledi. Çün [8]ḫalīfe ve Manṣūr ol araya geldi eyitdi: "Mescid-i Nūḥ bundadur" dėdi. Ṭūfān vīrān [9]ėtdi bir kerret, ikinci kerret leşker-i Kisrī, üçünci kerret Nuʻmān, dördinci kerret Ziyād. [10]Andan ṣoñra ābādān eylediler, muʻaẓẓam mesciddür.

Mescid-i Yaḥyā: -ʻaleyhi's-selām- Yaḥyā peyġāmberüñ [11]mescidi Dımışḳ'dadur ki aña Ḥīzūm dėrler. Bir ulu mesciddür, bir ulu miḥrābı vardur [12]ve daḫı yüce ḳubbesi vardur. ʻAbdü'l-melik zamānı oldı, ol mescidi ʻimāret ėtdi, ġāyet [13]mübālaġa-y-ıla māl ḫarac ėtdi, Şām'uñ yėdi yıl ḫarācını aña ḫarc eyledi.

Mescid-i Süleymān: -ʻaleyhi's-selām- [14]Iṣṭaḫar şehrine bir ferseng yėrdür. Bir ʻaẓīm mesciddür ki nerdübān ile çıḳarlar. Ve bir ferseng [15]yėr ṭaş döşenmişdür. Daḫı ol mescidüñ içinde Süleymān peyġāmber ṣūretin düzmişler [16]ki ḳolları öñinde ṣaf dutup durmışlar. Ve daḫı on dīv ṣūretin düzmişler; [17]yüzleri ādem ṣūreti ve ḳulaḳları fīl ḳulaġı gibi ve ḳuyruḳları at ḳuyruġı gibi. **[87b]**

Mescid-i Dāvūd: -ʻaleyhi's-selām- Beytü'l-Maḳdis'dür ki anuñ içinde bir gūr vardur ki [2]altun mīḫlar ile mīḫlamışlardur ki aña Kenīsetü'l-ḳıyāme dėrler. Dāvūd peyġāmber ʻaleyhi's-selām [3]anda namāz ḳılur-ıdı. Yılda bir kez bayram ėderler-idi. Sulṭān daḫı anda ḥāżır olur. Daḫı [4]nā-gāh bir ṭaġdan od çıḳar gelür, ol oddan fi'l-ḥāl çırāġ yandurur. [5]Daḫı dört yaña pādişāhlar biti yazarlar, ol od ne vaḳt çıḳduġın bildürürler. [6]Eger günüñ evvelinde çıḳsa ucızlıḳ olur. Eger nıṣf-ı yevminde çıḳsa ucuzlıḳ kem olur. [7]Ve eger āḫir-i yevminde çıḳsa ḳızlıḳ olur.

Mescid-i ʻĪsā: -ʻaleyhi's-selām- Aña Beytü'l-laḥm dėrler. [8]Rūm vilāyetindedür ki Naṣrānīler anda ḳurbānlar ėderler. Ve her yılda muʻayyendür ki bir [9]od gelür. Ol gėcede anda bir ḳandīl yandurur. Sebeb oldur kim Cühūdlar ʻĪsā peyġāmberi [10]dutdılar ki öldüreler. Daḫı ol mescid içinde ḥabs ėtdiler. Çün gėce oldı ol mescid [11]ġāyet ḳarañulıḳ oldı. ʻĪsā peyġāmber namāz ḳılmadı. Ḥaḳ Taʻālā bir od vėribidi, geldi [12]ol mescidüñ içinde muʻallaḳ durdı ėrteye degin, tā kim ʻĪsā ʻibādet eyledi anuñ aydınına. [13]Ol zamāndan berü gėce olıcaḳ ol od gelür ol mescide. Geldügi yėre bir ḳandīl [14]ḳomışlardur ki gelicek yandurur.

Ėrte olıcaḳ ʻĪsā peyġāmberi göge çekdiler. Ṣabāḥ [15]Cühūdlar cemʻ olup geldiler ki ʻĪsā'yı ṭaşra çıḳarup öldüreler. [16]Ol kişi girdi, ʻĪsā'yı bulmadı. Allāhu Taʻālā ol kişiyi ʻĪsā ṣūretine ḳoydı. Daḫı [17]ṭaşra geldi, eydür ki: "ʻĪsā içerü yokdur." Bunlar eydürler: "ʻĪsā ḫod budur! **[88a]** Gör, ne söyler, maġlaṭaya vėrmek ister." Böyle dėyüp o kişiyi depelediler. Andan ṣoñra [2]ol kişiyi içerü girip bulmadılar. Daḫı andan aradılar, ḥāl nice olduġın [3]bilmediler. Ol ḍalālet üzerine ḳaldılar ki ʻĪsā'yı öldürdük dėyü.

Ṭūli ol [4]mescidüñ iki yüz arışdur, direkleri baḳırdandur ve dīvārların birincden [5]düzmişler. Anuñ içinde ol ḳadar māl vardur ki miḳdārın Allāhu Taʻālā bilür. Ve nice [6]dürlü cevāhir daḫı vardur. Mescidüñ öñinde bir ev düzmişler zümürrüdden. Ol [7]eve Mevżiʻü'l-heremeyn dėrler. Ve anuñ içinde on iki ṣūret ḳomışlardur. Ve anuñ [8]yigirmi sekiz ḳızıl altundan ḳapusı vardur. Ve ol evüñ ṭaşrasına bir dīvār [9]çekmişlerdür, dört biñ iki yüz arışdur. Ol dīvāruñ on iki baḳır ḳapusı [10]vardur. Ve anuñ ḳatında evler vardur ki anlara Beytü'n-nūr dėrler. Çün gėce olup [11]ʻālem ẓulümāt olıcaḳ, ol kimseye ki aydın olur gündüz gibi. Bu mescid ile kenīse Rūmiyye şehrindedür.

Mescid-i Cercīs: -ʻaleyhi's-selām- Dımışḳ'da bir namāz-gāhdur. Bir daḫı Meryem'üñdür, [13]bir daḫı Yūnus peyġāmberüñdür, bir daḫı Filnüs'üñdür Ṣāsān'uñdur ve Firyān'uñdur [14]ve Levṣān'uñdur. Naṣrānīler ʻālemden gelürler, ziyāret ėderler.

Mescid-i Afrīḳıyye: [15]Bir ulu mesciddür ki anuñ içinde ki on iki direkdür cevāhirden. Melik-i Rūm kişi vėribidi ki [16]Melik-i Afrīḳıyye'ye ki ol direklerüñ birisini ṣatun ala çoḳ māl ile. Melik-i Afrīḳıyye nāme [17]yazdı ki: "Bu mescid raḥmān evidür ve senüñ mescidüñ şeyṭān evidür. Bu direk baña lāyıḳ**[88b]** dur." dėdi, vėrmedi. Ol direkleri dāyim örtülü dutarlar. Cumʻa güni olıcaḳ ol [2]örtülerin gėderürdi, açarlardı tā ki ḫalāyıḳ naẓar ėdeler. Ve her kimi ki yılan ṣoḳsa, [3]bıçaḳ ucı-la bu direklerden ḳazır, daḫı zaḫmına urur zaḫmın gėderür. Ve ol [4]mescidüñ içinde bir aġaç vardur ki yay günleri ol aġacuñ yapraḳlarından [5]bal ṭamar. Şol miḳdār ki cemīʻ-i şehre yėter cevāb ėder ol aġaç. ʻĪsā'nuñ ḥavārī[6]leri dikmişdür. Sebeb ol ḥikmete ol-ıdı ki: Ol vilāyetüñ pādişāhı ʻĪsā peyġāmberi [7]ḥavārīleri-y-ile iki kerret ol mescid içinde ḥabs ėtdiydi ve ṭaʻām daḫı vėrmezdi. [8]Ḥaḳ Taʻālā celle celālühū anlaruñ arḳalarını ol aġaç ile ururdı. Her gün yapraḳlarından bal ṭamar-ıdı, yėrler-idi. Onuncı gün ol kerīm pādişāh bunlara ruḫṣat [10]ve nuṣret vėrdi. Ol mescidi muṣallā düzdiler.

Ẕikrü'l-Kenāyisi'l-Meşhūreti ve 'Acāyibihā[1]

[11]Bil ki kenīseler 'ālemde çoḳdur. Velīkin şol kenīseleri ẕikr ėdelüm ki anda 'acāyibler [12]vardur.

Kenīse-i Żahbūne: Dėdükleri Beytü'l-Maḳdis'dür ki anuñ uzunlığı bir fersengdür ve yüceligi iki yüz arışdur. Ve ḳurbān ėdicek yėr andadur ki ol [14]yeşil zeberceddendür, uzunı yigirmi arışdur. Daḫı üzerinde yigirmi ṣūretler [15]ḳomışlardur münaḳḳaş. Ve anuñ içinde üç baḳır direk vardur. Ve biñ iki yüz ḳapusı [16]vardur zebercedden. Daḫı ḳırḳ altun direk vardur ol ābanūs direklerden [17]ḳapulardan ġayri. Ve daḫı bī-'aded ḳandīlleri vardur. Bil ki biz bu kenīseleri bu düzene ẕikr **[89a]** ėtdügümüz anun-çündür ki; bilmezsüñüz küffār niçe 'izzet ve raġbet ėder peyġāmberine [2]ve meşhede ve şühedāya ve kenīselere, tā siz daḫı anlardan 'ibret dutup, artuḳ 'izzet [3]dutasız. Ta'ẓīm Müsülmānlara gerekdür.

Kenīsetü'l-meliki'r-Rūmiyyededür ki anuñ içinde bī-ḳıyās māl vardur. Cümlesinden oldur kim on biñ altun [5]señek vardur. Ve on biñ sīnī ve on biñ çanaḳ ve yėdi yüz sebū ve otuz biñ ḫāç vardur, [6]ḳamusı ḳızıl altundan. Ve biñ kitāb daḫı var-ıdı altun ile yazılmış. Ve daḫı kürsīler [7]eylemişlerdür ḳızıl altundan. Bir 'aẓīm eyvān daḫı eylemişler. Ve daḫı cemī'-i anda bilinen [8]peyġāmberlerüñ ṣūretlerin yazmışlardur, tā Ādem'den Muḥammed Resūlu'llāh'a degin. [9]Ol kürsīlerüñ çevresinde yüz altun direk vardur. Bu direklerüñ her birini bir [10]bütüñ ṣūretinde düzmişlerdür. Ve her bütüñ elinde bir çañ. Her ḳaçan ki ol ḳavme bir düşmen [11]ḳaṣd ėtse, ol bütler çañlarını birbirine ururlar, ol ḳavme bildürürler düşmen [12]geldügin. Daḫı düşmenüñ def'ine meşġūl olurlar.

Kelīsetü'l-imtiḥān: [13]Bu daḫı Beytü'l-Maḳdis'dedür. Ol kenīseye varanlar bunı da'vī ėderler-idi birbiri-y-ile [14]ki: "İşbu kenīseyi peyġāmberlerden yapmışlardur" dėyü. Daḫı ol kenīsenüñ içine girürlerdi. Eger şöyle ki ol kişinüñ eli yaş olursa peyġāmberler neslinden olurdı. [16]Ve eger ḳuru ḳalsa yaş olmasa peyġāmberler neslinden olmazdı.

Ve daḫı bir taḫtanuñ altında bir çölmek ḳaynar-ıdı. Çünki iki kişi gelürlerdi ellerini ol çölmegüñ **[89b]** içine ṣoḳarlar-ıdı, her kimüñ ki da'vīsi bāṭılsa eli göynür-idi ve her kimüñ ki ḥaḳ-ısa [2]göyünmezdi. Ve daḫı ol kenīsenüñ ḳapusında bir aġaç at var-ıdı ki eger bir [3]fāsıḳ yā bir sāḥir ol araya gelse, ol aġaç

1 Meşhur kiliseler ve acâyiplikleri.

it āvāzı ėderdi ol kişiye. [4]Ve her kimse ki ol ite oḳ atsa, yėne oḳ döner kendüye doḳunurdı öldürürdi.

[5]**Kenīsetü'l-ḳıyāme:** Bu daḫı bir ulu kenīsedür ki bundan ulu kenīse yoḳdur küffār [6]içinde ki bayramları olur, cemī'-i kāfirler anda gelürler ve ḳurbānların anda ėderler. Nā-gāh [7]bu eṣnāda-y-iken bir aḳ od ki, arasında küçük küçük odlar daḫı vardur ki gelür [8]ol kenīsenüñ içindeki ḳandīlleri yandurur. Mütekellimler eydür: "Ol od ruhbānlaruñ ḥīlesidür ki kibrīt ile düzerler. Şöyle ki Mecūsīlerüñ āteş-ḫānesi vardur ki ne ḳadar ṣu dökerlerse ol yanan oduñ üzerine, daḫı artuḳ yanar, tīz olur. Zīrā ki nefṭ çeşmesi vardur [11]ol odda ki, ṣu nefṭüñ yanduġın söyindürmez. Bu od daḫı anuñ gibidür.

[12]**Kenīsetü'n-nār:** Fārs ḥaddinde bir od düzmişlerdür. Ve anda bir ruhbān oturmış [13]dāyim ol oda ḫizmet ėder. Daḫı ol oda söyler, ol oddan aña [14]āvāz gelür cevāb vėrür. Tā ki nevbet 'Araba geldi, ehl-i İslām ol yėrleri dutdı. [15]Vardılar ol evi ḳazdılar. Bir ṭaşdan lūle buldılar ḳırḳ arış miḳdār ki, ol lūlenüñ [16]bir uç bu od altında ve bir uç bu evden ṭaşra bir yėrde ki, ol arada bir kişi [17]penhān oturmış, aġzın ol lūleye ururmış ve lūlenüñ ḫod bir ucı oduñ altında. **[90a]** Her ḳaçan ki ol ruhbān oda söyler olsa, ol kişi daḫı lūlenüñ içine söyler. [2]Daḫı āvāz od içinden gelür, daḫı ḫalḳ ṣanur ki āvāz oduñ kend'özinden gelür. [3]Bu ḥīleyi bilmeyüp maġrūr olurlar-ıdı.

Kenīsetü'z-zeytūn: Bir künbeddür Rūm'da [4]ki anuñ depesinde bir ḳuş düzmişlerdür baḳırdan ve aṣal ṣūretinde. Ve aṣal [5]bir ḳuşdur ki anuñ ġāyetde laṭīf āvāzı vardur. Her ḳaçan ki ol ḳuş āvāz ėdüp [6]nāliş ėtse, her ḳuş ki āvāzın ėşitse, varur zeytūn getürür, öñine ḳor [7]yėsün dėyü. İmdi ol künbet üzerindeki ḳuş zeytūn ėrişecek yėller esdüginden [8]āvāze vėrür. Āvāzın ėşiden ḳuşlar zeytūn getürür ki, ol ḳadar zeytūn ḥāṣıl olur ki, [9]ol baḳır ḳuş sebebinden ḳıyāsa gelmez.

Kenīse-i Mīnā: Bir kenīse vardur Mıṣr'da. Şīşeden ve mermerden yapmışlardur. Ve her yıl Rūm'dan altun getürürler yükler ile aña. Ve anda peyġāmber [11]ṣūretin yazmışlardur. Ve daḫı bütler ḳomışlardur ki her ḳaçan ay helāk olsa, ol [12]büt elini taḥrīk ėder şol düzene ki, güni bilür ki ay tamām olmışdur. Ve anuñ keyfiyyetin [13]kimse bilmez. Kenīseler çoḳdur Ḥīre'de. Bir kelīsā vardur. Anuñ üzerinde bir minber [14]ki bu kilīseyi Melik 'Ömer bin el-Münẕir bünyād ėtdi. 'Ömer bin Cinān eli-y-ile anuñ altında beyt [15]yazmışlar.

Beyit: رأيتُ الدَّهرَ بالانسان حمّا[1]
ولا يُجْبى من الدهر الحدودُ

[16]Ma‘nīsi budur kim: “Rūzigār ādemīnüñ üzerine gėçer, rūzigārdan hīç kimse [17]nīk-baḫtlıġ-ıla cān ḳurtarmaz. Ḳamusı ölür, hīç kimse bāḳī ḳalmaz Ḥaḳ Ta‘ālā’dan artuḳ.” **[90b]**

Fī Ẕikri’l-Bilādi ve’l-Aḳālīmi’l-Mürettebeti bi-Ḥurūfi’l-Hicā’

el-ELİF

[2]**İlyā:** Bir şehr-i mübārekdür ve İlyā bir peyġāmber adıdur ki bu şehrüñ evvel bünyādın [3]ol ėtmişdür. Ve bir pādişāh ki Arḳīl dėrler-idi, ol şehre geldi ġalebe ėtdi. Daḫı [4]ol peyġāmber ol şehrden ḳaçdı. Ṭūr ṭaġına vardı kim Mıṣr’a dört günlük yoldur. [5]Ve ol ṭaġda bir niçe gün durdı gizlendi. Ve andan ṣoñra bir kilīsā yapdı ol [6]ṭaġuñ orta yėrinde ki adı anuñ daḫı İlyā-y-ıdı ve ol bir ḫūb yėr-idi ki anda ṣular [7]ve aġaçlar çoġ-ıdı.

Ve İlyā dėyü ibtidā Beytü’l-Muḳaddis’e dėrler ki anı Dāvūd peyġāmber bünyād ėtdi. [8]Ve Süleymān tamām ėtdi on iki yılda. Ve her ayda yigirmi biñ aḳça buġday kirisine vėrürler-idi [9]anda işleyenler-içün. Ve hem daḫı niçe biñ biñ zeytūn daḫı gelürdi. Ve yüz biñ kişi ṭaş [10]yonıcı var-ıdı. Ve otuz biñ kişi ṭaş ṭaşırdı. Ve yėtmiş biñ balta ve bīl ṣalarlardı. [11]Ve ṭaşların münaḳḳaş ėtdiler ve içini tamām altunladılar. Ve iki direk düzdiler baḳırdan [12]ki anuñ degirmiligi on iki arışdı. Ve bir baḳır ḥavż daḫı düzdiler içinde. Ve ol [13]şehrde bir mescid daḫı düzdiler mermerden. Ve daḫı saḳfını ve dīvārını yāḳūt ile düzdiler [14]ve yėrini fīrūzec ile düzdiler. Dīvler ve perīler cemī‘-i iḳlīmden cevāhir getürdiler, tā kim tamām [15]oldı. Ve daḫı ol kişi derḥāl bu-y-ıdı ki ol kişi Ka‘bü’l-Aḫbār’ı ne ėşitdi ve ne [16]gördi. Ve Mu‘āviye ol ḫaberi ‘aẓīm ta‘accüb eyledi. Daḫı döndi ol kişiye eydür: “Bize ol [17]şehre varmaġa yol yoḳ mıdur?” Ol kişi eydür: “Belī, yoḳdur.” “Ḥāliyā, sen ḫoş geldüñ.” dėr. Ol kişiye daḫı Mu‘āviye biñ dīnār vėr-di. **[91a]** Ve ehl-i tefsīr eyitmişlerdür ki: “İrem Dımışḳ’uñ ẕātü’l-‘imādıdur.” Ki anuñ beyānı gele in-şāa’llāhu Ta‘ālā.

[2]**Ablaḳu’n-nerd:** Bu bir ḳal‘adur Şām ile Ḥicāz arasında, eyüligi-le muḥ-kemligi-le meşhūrdur. [3]Ol ḳal‘ada bir beg var-ıdı adına Şümūl bin ‘Ādile dėr-ler-idi. Bir ḥikāyet eydürler anuñ [4]vefā-dārlığı-çün. Eydürler ki: “Bir kişi aña

1 Zamanın insanı yakıp yok ettiğini gördüm. insanları ondan kurtaracak herhangi bir had hudut yok.

bir zirhi emānet ḳodı. Ol zirhi Şümūl'uñ [5]bir düşmeni var-ıdı diledi. Bu eydür: "Emānetdür, vėrmezem." Vardı bunuñ ile çoḳ ceng [6]eyledi. Āḫir Şümūl'uñ bir oġlı var-ıdı, anı dutdı. Eyitdi ki: "Zirhi vėr yāḫūd oġluñı öldürürem." Şümūl eydür: "Ne ėderseñ ėt ki ben zirhi vėrmezem." Ve ol düşmen [8]oġlını öldürdi, bu zirhi vėrmedi. Ve eydürler ki hīç kimse Ablaḳ'a ẓafer bulmamışdur.

[9]**Ḳal'atü'l-Ebyaż:** Hemedān'uñ şehri ḳapusında bu bir ḳal'adur. Üç bārū Hemedān'uñ [10]ve üç bārū Ebyaż'uñ vardur. Bu Ebyaż ḳal'asını Dārā yapdı. Ve ḳızın ve 'avratın anda [11]getürdi, daḫı kendü 'ālemi gezdi. İskender ile ceng eyledi. Ve İskender'e nāme yazup [12]eyitdi ki: "İ, niçe ḳanlar dökildi. Cemī'-i 'ālem benüm-idi, sen alduñ. Ve daḫı ben [13]zaḫmlıyam. Benüm odalarum Ḳal'a-ı Ebyaż'dadur. Anları zinhār incitmeyesin, tā ki [14]ben saña çoḳ gencler vėribiyem." İskender cevāb yazdı ki: "Saña memleketüñi yėne vėrem, [15]yėne döneyim gėdeyim." Dārā bu sözi ḳabūl eylemedi. Melik-i Hind'e nāme yazdı ki: "Baña [16]yardum ėtgil, tā ben İskender ile ceng eyleyem." Dārā'nuñ iki vezīri var-ıdı, birbiri-y-ile [17]ittifāḳ eylediler. Eyitdiler ki: "Dārā'nuñ devleti gėtmişdür. Devlet İskender'e yüz dutmuşdur **[91b]** ve ḥalāyıḳ daḫı incindiler. Dārā'yı biz öldürelim, tā kim İskender bize vilāyetler vėre." [2]Vardılar Dārā'yı ḳarnında bıçaġ-ıla urdılar, daḫı dutup İskender'e vėribidiler. [3]Çünki İskender anı bu ḥālde gördi, teraḥḥum ėdüp aġladı. Ve başını dizine aldı [4]ve eyitdi ki: "İ şāh-ı Īrān, ne dilersin benden ki saña vėrem ve zaḫmuña 'ilāc eyleyem [5]ki senüñ benüm üstümde terbiyet ḥaḳḳı vardur." Dārā eydür İskender'e: "Ben memleketümden [6]gėçmişem. Velīkin saña birḳaç naṣīḥatum vardur, eydeyim." Eydür ki: "Kendüñi görme i'tibār [7]şeyṭāna ḳılma. Ve her nesne ki elüñdedür 'saña ḳala' bilmegil. İ'tibār benden ḳıl ki bu memleket [8]baña ḳalmadı. Ve ḳızım Rūşen ki saña vėrdüm, ḫoş dutġıl. Ve kiçileri ulular üzerine [9]musallaṭ ḳılmaġıl. Ya'nī bī-hüneri hünerliler üzerine zebūn ėtme." İskender ol iki vezīri dutdı. [10]Eyitdi ki: "Dārā sizüñ pādişāhuñuz-ıdı, ni'metin yėmişdüñüz, aña şunuñ gibi yavuzlıḳ [11]eyledüñüz, ayruġa ḳaçan eylük ėdesiz?" İkisini daḫı aṣa-ḳodı. Eyitdi ki: "Elḥamdülillāh ki Dārā [12]benüm elümde ölmedi." Ve ol Ḳal'a-ı Ebyaż tā Buḫtu'n-naṣr zamānına degin ābādān-ıdı. Buḫtu'[13]n-naṣr ḫarāb ėtdi ve henūz vardur.

el-BĀ'

Beyżā'ü'l-Baṣra: Beyżā bir ḳal'adur ki anı [14]'Abdullāh dėrler bir melik yapmışdur. Bir 'Arab anda gelmiş, eyitmiş ki: "'Abdullāh bu ḳal'adan [15]fāyide görmeyiser." Bu 'Arabuñ sözini ėşidüp 'Abdullāh'a iletdiler. 'Abdullāh eydür: "Bu

sözi niçün [16]dėdüñ?” ‘Arab eydür: [1]“رأيتُ اسداً كالِحا و كلبا نايِحا و كبشا ناطِحا” [17]ya‘nī “Arslanlar gördüm yüzlerin buruşdurmışlar ve itler gördüm ıñra**[92a]**nışurlar ve ḳoçlar gördüm ki urışurlar.” Pes bu ḳamusı bu ṣıfatı ceng üzerine [2]düzmişlerdür. Ve birḳaç günden ṣoñra Ehl-i Baṣra ‘Abdullāh’ı ḳal‘adan sürdiler. [3]Vardı Şām’a gėtdi ve Beyżā’dan hīç fāyda görmedi.

Ve daḫı dėrler ki: “‘Abdullāh [4]çün Beyżā’yı yapardı, bir kişi ol ḳal‘aya girdi. Bu bünyādı ‘aẓīm gördi, [5]daḫı bu āyeti oḳıdı: [2]﴿أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ﴾ ‘Abdullāh’a ḳatı geldi, eyitdi ki: “Bu āyetden ṣoñra ne gelür?” dėdi. [7]Oḳıdı ki: [3]﴿وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ ‘Abdullāh eyitdi ki: “Senüñ ile işüm vardur.” [8]Buyurdı ki ol kişiyi dutdılar, diri-le bünyāduñ içine ḳodılar. Beyżā’nuñ bir rüknini [9]ol kişinüñ üzerine yapdılar. Lā-cerem ol daḫı Beyżā’dan berḫurdār olmadı.

Bābil: Yėdi [10]ḳal‘adur ki bunlar ‘ālemüñ ‘acāyibindendür, Allāhu Ta‘ālā Nemrūd’a vėrmişdi evvel [11]ḥālde. ‘Ömer bin el-Ḫaṭṭāb raḍıya’llāhu ‘anh bir kişiye ṣordı Bābil aḥvālinden. Ol kişi [12]eyitdi:

“**Yėdi şehr**dür muḫtaṣar **evvel şehri**nde bir ev yapmışlardur ki yėr yüzinüñ ṣūreti [13]ve şehrlerini ve ṣularını ve ırmaḳlarını ve deryālarını ol evüñ içinde [14]şöyle tertīb ile yazmışlardur. Her ḳaçan ki bir vilāyetüñ ḳavmi ‘āṣī olsalar [15]baş çekseler, ol vilāyetüñ bu ev içindeki ṣūretine gelürlerdi. Anlaruñ [16]ṣuverlerinüñ ṣūretinden barmaḳları-y-ıla işāret ėdüp çekerlerdi bir ayruḳ vilāyetüñ [17]ṣuyınuñ ṣūretine. Ḥaḳ Ta‘ālā emri-y-ile ol ‘āṣī olan ḳavmüñ vilāyetlerinüñ ṣuyı çekilüp **[92b]** ol bir vilāyete gėder-idi. Bu ḳavm ṣusuz ḳalurlar-ıdı. Nā-çār yėne gelüp muṭī‘ [2]olurlardı. Andan gėrü barmaġ-ıla işāret ėdüp çekerler-idi, ṣuları yėne [3]‘avdet ėderler-idi.

Ve **ikinci şehr**de bir ḥavuż düzmişler-idi ‘aẓīm [4]ve ulu. Yılda bir kez Bābil vilāyetinde güci yėten kişi ol şehre gelürdi. Bir ḳab-ıla [5]bir meşrūb nesne getürürdi. Ḫamīr gibi üzümüñ ve ḫurmānuñ ve baluñ ve ġayrisinüñ şīrelerinden [6]ve daḫı boza ve şeker şerbeti ve bal şerbeti gibi envā‘-i meşrūbātdan getürürler-idi. [7]Ol ḥavżuñ içine dökerler-idi ve tamām olıcaḳ her biri yėne alurlar-ıdı. Ol ḥavż [8]içinden ḳapların baturup, her birisinüñ ḳabına kendü getürdügi gelürdi. Hīçbir [9]ayruḳ dürlü gelmez-idi.

---

1 Ben yüzünü buruşturan arslan, uluyan köpek ve vuruşan koç gördüm.

2 “Siz her yüksek yere bir alamet bina yapıp boş şeylerle eğleniyor musunuz? İçlerinde ebedi yaşama ümidiyle sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?” Şu’arâ, 26/128-129.

3 “Tutup yakaladığınız zaman zorbaca yakalarsınız.” Şu’arâ, 26/130.

Ve **üçünci şehr**de bir ṭabıl düzmişlerdi. Her kimüñ [10]ki yitügi uġrılansa ol ṭavuluñ ḳatına gelürdi anı çalar-ıdı. Daḫı andan bir āvāz [11]gelür-idi, ol yitügüñ nėrede n'idüginden ve nice olduġından ḫaber vėrür-idi. [12]**Dördinci şehr**de bir gözgü düzmişlerdür demürden, her kimsenüñ bir kişisi [13]gėtmiş olsa ve ḥāli ma'lūm olmasa ol gözgü ḳatına gelürdi. Daḫı ol [14]gözgüye baḳarlar-ıdı, ol ġāyib olanı ol gözgü içinde görürler-idi ne ḥālde-y-ise. [15]Ṣaġ mıdur veyā ḫasta mıdur, dervīş midür veyā bay mıdur, ölü midür yā diri midür [16]görürler bilürlerdi.

Beşinci şehrüñ ḳapısında bir baḳırdan ördek [17]düzmişlerdür. Her ġarīb ki ol şehre girse ol ördek çağırurdı. **[93a]** Ol ḳavm anı bilüp gelürler-idi, ol ġarībi bulurlar-ıdı. Ne kişi'dügin, ne yėrden geldügin [2]ṣorarlar-ıdı. **Altıncı şehr**de bir ḳāḍī var-ıdı ki bir ṣunuñ üzerinde oturmış-ıdı. Ḳaçan ki iki da'vīci gelse ol ḳāḍī anlara eydür-idi ki: "Bu ṣuya girüñ." [4]Anlar daḫı ol ṣuya girürler-idi. Anuñ ki da'vīsi ḥaḳ olsa ṣuya batmaz-ıdı. [5]Ve anuñ ki da'vīsi bāṭıldur batar-ıdı.

Ve **yėdinci şehr**de bir aġaç var-ıdı [6]baḳırdan düzmişlerdi. Uzunlığı ne ḳadar ise gölgesi daḫı ol ḳadar olurdı. [7]Ne ḳadar ādemī gölgesine gelse, ol ḳadar gölge vėrürdi tā biñ kişiye degin. Ḳaçan [8]biñden ziyāde olsa, cemī'isinden gölge gėderdi Güneş'e ḳalurlar-ıdı."

Bil ki memleket-i [9]Bābil ġāyetde ḫūb yėr-idi. Āb u havāsı mu'tedil ve ḳavmi sāz-kār ve dīn-dār-ıdı. [10]İskender çün 'āleme musallaṭ olup dutdı, Bābil vilāyetini daḫı aldı ve bunlara ġāyetde [11]'adil ve refāhiyyet oldı. Çünki İskender vefāt ėtdi, Bābil ehli eyitdiler ki: "Bunuñ gibi [12]pādişāhlıḳ ve salṭanat ki İskender'üñ var-ıdı, bir daḫı bunuñ gibi Süleymān idi. [13]Bu dünyā anlara bāḳī ḳalmadı. Pes kime bāḳī ḳalısardur?" Bu ṭarīḳa fikir ėdüp ellerin [14]dünyādan çekdiler, terk-i dünyā ėtdiler. Āḫir vardılar, erenleri kendüleri [15]ḫādım eylediler, tā ḥaddī ki bėşikde yatan oġlancuḳları daḫı ḫādım eylediler. Pes [16]andan ṣoñra tevālüd ve tenāsül ḳalmadı, artmadılar, üremediler. Az zamānda [17]bu ḳavm dükenüp dünyādan gėçdi. Bābil vilāyeti ḫālī ve ısuz ḳaldı bu sebebden. **[93b]** Ol vilāyeti ṣu dutdı Ḥaḳ Ta'ālā emri-le. Bābil'üñ şehrleri ṣu içinde ḳaldı, şöyle [2]ki on yėdi şehrüñ hīç eṣeri ḳalmadı.

Bābil vilāyeti 'Irāḳ'uñ orta [3]yėrindedür. Şol pergār noḳṭası dāyirenüñ ortasında olduġı gibidür. 'Irāḳ daḫı cihānuñ ortasındadur.

Bilād-ı Pehleviyye: Pehleviyye şehrleri çoḳdur. [5]Āẕırbāyıcān ser-ḥaddinde tā Fārs vilāyetinüñ āḫirine degin ve tā Sīstān'a degin, [6]Mā-verā'ü'n-nehr'e de-

gindür. Ḳuṭb-ı bilād-ı Pehleviyye, Ḳuhistān'dur ve Hemedān'dur ve Ḳuṭb [7]ve Fāris ve Iṣṭaḫar'dur ki bu ekābir yėridür.

Eydürler ki: "Melik-i Ṣīn -ki Faġfūr'dur- nāme [8]yazdı Efrīdūn'a. -ki melik-i Īrān'dur- Eyitdi ki: "Biñ pādişāh benüm leşkerümde vardur. [9]Ve hem Güneş daḫı benüm cānibümden ṭoġar. Ve daḫı biñ büt-ḫānem vardur ki her birisinde [10]şol ḳadar māl vardur ki senüñ cemī'-i memleketüñde yoḳdur. Ve daḫı benüm vilāyetüm altun [11]gümiş ma'denidür ve lāciverd ve cevāhir ma'denidür. Ve cemī'-i ḳavmüm perī-ṣūretdür. Ve cemī'-i [12]vilāyetümde bir zişt ādem yoḳdur. Ve ḳamusı sepīd-rūy ve siyeh gīsū ve ferişte-peyker [13]ve ṣan'atları dībā. Ve Çīn'den tā Ceyḥūn'a degin benümdür." Efrīdūn daḫı cevāb yazdı [14]ki: "Niçe lāf urasın ki bir şehr-i Pehleviyyenüñ cem'īsine Çīn Māçīn muḳābildür, belki yėgrekdür. Cemī'-i 'ālem Īrān milkine varurlar ḫarāc alurlar. Ve daḫı ḳullarımuz ḫalāyıḳlarumuz Çīn ve [16]Māçīn'dendür ve Pehlevīlerden hīçbir yėrde ḳul veyā ḳaravaş yoḳdur. Ve ma'denler bizüm vilāyetimüzde çoḳdur sizüñden. Sizüñ işiñüz dībā-bāflıḳdur. Ol ḫod **[94a]** 'avratlar işidür. Ol ḫūblıḳ ve zülf dėdügüñüz ṭāvusa beñzersiz ki reng-i ra'nā ve ḫūblıḳdan özge hüner yoḳdur. Ve eger Güneş sizüñ cānibüñüzden gelürse n'ola? Ḥāliye sizüñ-içün gelmez. Ve cemī'-i 'ālem ol Güneş'den ne miḳdār fāyda dutarlar-ısa, siz daḫı ol [4]ḳadar dutarsız onlardan artuḳlıġuñuz yoḳdur. Ve ol büt-ḫāneler ile ne faḫr ėtmek gerek [5]ki? Anlaruñ cemī'isini benüm-içün cem' ėtmişsin. Uş saña ben Nerīmān[ı] gönderdüm [6]ki vara anlaruñ cemī'isin ki baña getüre." Hem Nerīmān vardı, anlaruñ cemī'isin [7]ġāret ėtdi, daḫı Faġfūr'ı dutdı Efrīdūn'a getürdi.

Bulġār: Bir ulu vilāyetdür, [8]üç ulu şehrdür. Birisi Bulġār ve birisi Süvār'dur ve birisi Emel'dür. Bulġār vilāyetinüñ dört yanın kāfirler iḥāṭa ėtmişdür. Ḥaḳ Ta'ālā anı orta yėrde ḥıfẓ ėtmişdür. [10]Daḫı Bulġār'uñ pādişāhı Ẕü'l-ḳarneyn evlādındandur. Eydürler, İskender ẓulümātdan [11]çıḳıcaḳ Bulġār'da maḳām dutdı tā kim dünyādan gėdince. Ve ehl-i Bulġār dīn-dār ve [12]bahādur ve ḥamiyyetlüdür. Ve sīretleri ḫoşdur, ehl-i İslāmdur. Vācibdür ki du'ā-y-ıla meded [13]ėdeler nuṣret-i küffār içün.

Besṭām: Bir mübārek şehrdür ki anda kimesne 'āşıḳ [14]olmaz, anuñ ḫāṣṣasıdur. Ve eger bir kişi 'āşıḳ olsa, ḳaçan kim anda varsa sākin [15]olur 'ışḳı. Besṭām'uñ ṣuyı acıdur, aġız ḳoḳusına menfa'ati vardur. Ve daḫı siñek [16]anda ġāyetde mü'eẕẕī olur, ḳavmi ṣāliḥ ve dīn-dār olur.

el-Başra: Başra [17]bir meşhūr şehrdür, 'imāretleri çoḳdur. 'Ömer bin Ḫaṭṭāb ḫilāfeti zamānında **[94b]** yapılmışdur, andan öñdin aña Hind-tebir dėrler-idi. 'Utbe bin 'İmrān Başra'nuñ [2]mi'mārı-y-ıdı, yėdi yüz kişi-y-ile emīrü'l-mü'minīn 'Ömer vėribimişdi ki yapalar-ıdı. Ol [3]ki yapdılar, anı aġac-ıla yapdılar. Andan ṣoñra kerpīc ile yapdılar. Çünki nevbet Mehdī'ye [4]degdi, ol daḫı ziyāde eyledi. Eydürler: "Her ġarīb ki Başra'da maḳām duta, [5]meflūc olur." 'Utbe bin 'İmrān eydür: "Başra'yı ki fetḥ ėtdük bizüm ile 'avratlar var-ıdı, [6]sancaḳlarumuzı ol 'avratlara vėrdük. Daḫı anlara ışmarladuḳ ki bizüm ardumuzca ıraḳdan gelüñüz. Daḫı her biriñüz yėrden ṭopraḳ alıñuz daḫı göge ṣavuruñuz dāyimā. Çünki Başra'ya varduḳ, Başra ḳavmi bizi ḳarşuladı gelür bigi-ken [9]ḳaçdılar. Ṣoñra ehl-i Başra'ya ṣorduḳ kim: "Ne sebebden ḳaçduñuz?" Eyitdiler: "Gördük ki [10]sizüñ 'aḳabüñüzce 'aẓīm toz ṭopraḳ ḳopdı. Eyitdik ki bunlar 'aẓīm leşker-imiş. Bu öñ [11]gelenlerden-imiş, uş leşker artlarınca ėrişdi, dėdük. Ol sebebden münhezim [12]olduḳ." 'Utbe Başra'yı yapduġı sene seb' 'aşere-y-idi. Ve gökden ıraġıraḳ yėr Başra'dur. Ancaḳ [13]ḳamu şehrlerden bu tīzrek helāk olur ve ḫarāb olısardur.

Ve eydürler ki: "Ehl-i [14]Başra baḫīl olur. Tā şol ḥadde degin ki bir ġarībi şehrden 'et yėrsin' dėyü ḳovarlar [15]ve daḫı baḳla ṣatıcıyı şehrden ki: 'Bizüm oġlanlarumuzı yavuz ögredür, müsrif olur, [16]baḳla yėmege dadanurlar' Ve daḫı hīç pādişāh Başra'da maḳām dutmadı. Şöyle ki [17]Dār bin Dār maḳām dutdı anda. Ve Buḫtu'n-naṣr Bābil'de ve Kisrā'da ve Medāyin'de. Bunlar maḳām **[95a]** ėdindiler.

Baġdād: Şehr-i mu'aẓẓamdur ve Ḳubbetü'l-İslām ve menzil-i ḫulefā'ü'r-rāşidīndür. Anuñ ehli cemī'-i 'ālem ḫalḳından zīrekdür. Baġdād ḳavminüñ oġlanları bāḳī [3]şehrlerüñ pīrlerinden yėgrekdür. Ḳavm-i Baġdād cemī'-i hünerlerde pehlevāndur ve Baġdād'ı [4]Ca'ferü'l-Manṣūr bünyād ėtdi.

'Alī bin Yaḳṭīn eydür ki: "Ben Manṣūr'la-y-ıdum kim dāyim ol [5]bir ḫoş maḳām ister-idi ki anda bir şehr ėdeydi. Çoḳ zamān-ıdı, dāyim bu ṭaleb [6]üzerine dört yaña yėr tefaḥḥuṣ ėder-idük. Bilesine bir gün bu ṭalebde gezerken bir zāhid [7]ilerü geldi. Bana ṣordı kim: "Bu melik ne ister?" Eyitdüm kim: "Bir şehr bünyād ėtmek ister." Eyitdi [8]ki: "Bunuñ adı nedür?" Eyitdüm ki: "'Abdullāh bin Muḥammed" Eyitdi ki: "Künyeti nedür?" Eyitdüm ki: "Ebū [9]Ca'fer" Eyitdi ki: "Laḳabı nedür?" Eyitdüm ki: "Manṣūr" Ol kişi "Ben kitābda buldum ki ol kişi [10]bu degüldür ki anuñ laḳabı Maḳlāṣ'dur." 'Alī bin Yaḳṭīn eydür: [11]"Bu

sözi Manṣūr'a ḫaber vėrdüm. Derḥāl atdan indi, secde eyledi. Eyitdi ki: "Evvel [12]anam bañā Maḳlāṣ laḳab ḳomışdur. Sebeb ol-ıdı ki ben oġlan-iken bir ṭavaruñ ipini [13]uġurladum. Ve daḫı bizüm ḳonşıluġumuzda bir uġrı var-ıdı. Anuñ adı Maḳlāṣ-ıdı. [14]Pes 'avratlar ol sebebden Maḳlāṣ ad vėrdiler. Ol zamāndan berü ḥīç kimseden [15]bu laḳabı ėşitmemişem." Bu beşārete şād olup, bir mīḫ çıḳardı yėre doḳıdı. Ve bir et [16]çıḳardı ol mīḫa baġladı. Ve bir ucın eline aldı çevrindi, bir dāyire çekdi. [17]Daḫı anda Baġdād'uñ bünyādın urdı. Ve daḫı dolab düzdi ki ṣu çeke. Evvel **[95b]** Ḳaṣru'l-ḫuld bünyād urdı ve bir cisr daḫı bünyād ėtdi.

Ve bir müneccim, adı anuñ Nevnaḥt-[2]ıdı, ṭāli'in dutdı Baġdād'uñ ki Şems Ḳavs burcında-y-ımış. Eyitdi ki: "Ṭāli' [3]buña delālet ėder ki ḥīç-bir kişi ḫalīfe bu şehrde olmaya." Ammā Aḥmed bin Ḥanbel [4]eyitmiş: "اذا خرجتُ من البغداد، فالدنيا كُلُّها رُسْتاقٌ"[1] Ammā ol [5]kişiler ki Baġdād'a ṭa'n ėderler bu sebebden ki Baġdād'uñ giñligi dört fersengdür, her fersengi üç mīldür. Her mīle dört biñ kişi gerekdür ve ḳamusı ḳırḳ sekiz [7]biñ kişi olur. Pes ḳırḳ sekiz biñ kişi gerekdür ki anı düşmenden ḥıfẓ [8]ėde. Ve her kişiye günde on aḳça nafaḳa gerekdür leşkere ki dāyim dura düşmen [9]gelicek cevāb ėde. Eger bir ay leşker anda dursa, ne miḳdār gerekdür mālı ḳıyās [10]eyle! Şehrüñ eyüsi oldur ki ma'āşı leşkerüñ kend'özinden ḥāṣıl ola. Şöyle ki [11]Semerḳand ve Buḫārā ve Bilādü'r-Rūm ve Baġdād'da ṣaymışlar ki altmış biñ ḥammām var-ımış. [12]Her ḥammāmda dört ḫizmet-kār var-ımış ve cümlesi iki yüz ḳırḳ biñ olur. Ve bāḳī [13]ādemīsin daḫı buña göre ḳıyās ėt.

Buḫārā: Bir yėrdür ki 'ālemde bundan [14]laṭīf yėr yoḳdur. Eger Buḫārā ḳal'asına çıḳsalar ḳamu 'ālem sebz görinür. Ṣanasın [15]ki āsumān bir yeşil ḳubbedür bisāṭ üzre ḳurılmış. Anuñ içindeki köşklerüñ [16]āyine gibi şu'ā'ı var. Ve ehl-i Buḫārā şücā' ve ṣāliḥ-dururlar. Ve anda dāyim 'adl [17]yürir ve hem ḳavm-i 'adle yardım ėderler ve ẓulme yol vėrmezler. Ve hem 'ulemā-yı **[96a]** fuḫūl andan ḳopar.

Belḫ: Bir şehrdür ki memdūḥ ve ehli büt-perestler-idi, tā zamān-ı [2]emīrü'l-mü'minīn 'Oṯmān bin 'Affān'a degin. Ve 'Oṯmān ki fetḥ ėtdi, ol ḳavm dīn-dār [3]oldılar. Ve şi'ār-ı İslāmı ki ḥıfẓ ėtdiler, tā ḥaddī ki ġazālar ėtdiler Türkistān'a. Daḫı Ceyḥūn [4]ṣuyı añā on iki ferseng yėrden gėçer.

---

1 Bağdat'tan çıktığım zaman, dünyanın tamamı başka bir yerdir. Yani Bağdat'tan başka yerler benim için önemli değildir.

Berda': Bir şehrdür tā Liken'e degin ve Īrān ve Rūm'a [5]degin. Ḳubād-ı Ekber yapdı. Ol vilāyetde Berda''dan ulu şehr yoḳdur. Velīkin Berda''da [6]ve Tiflīs'de zelāzil çoḳ olur. Ve fınduḳ daḫı çoḳ olur.

Büd: Bir şehrdür Aras ırmaġınuñ ḳatında, bir memleket-i 'aẓīmdür. Ehli, Mecūsīler-idi tā Mu'taṣım Bi'llāh zamānına degin. [8]Mu'taṣım Bi'llāh anları helāk ėtdi. Müsülmānlar ḳarār eyledi. Da'vī ėtdiler ki Mehdī [9]bundan çıḳısardur. Ve anda enār olur ki naẓīri yoḳdur 'ālemde. Ve daḫı encīr ve üzüm [10]olur ki anı tennūrlarda ḳurıdurlar. Zīrā ki anda Güneş az olur, hemīşe bulut olur. Ve [11]bu şehrde bėş biñ kilīsā vardur. Aṣḥābu'r-ress'üñ ve hem leşker-i Cālūt [12]ve Cālūt'uñ gūrı daḫı andadur. Ve Cālūt'ı Dāvūd peyġāmber depeledi. [13]Ve anda bir deñiz vardur kiçicük ki hīç cānavar yoḳdur.

Būlus: Bir şehrdür [14]Maġrib deryāsınuñ sāḥilinde. Bārūsı biñ arışdur. Bunuñ ile Endülüs arasında [15]altı ferseng yoldur. Meliki anuñ Rüstem evlādındandur. Ol ḳavm beglerine emīrü'l-mü'minīn [16]dėrler.

Ba'albek: Bir şehrdür Şām'da, 'ālemüñ 'acāyibindendür. Anuñ bünyādına ki [17]bir ṭaş ḳomışlardur; giñligi yigirmi arışdur ve ḳalıñlığı on arışdur ve uzunı **[96b]** ḳırḳ bėş arışdur. İşbunuñ gibi 'aẓīm ṭaşları birbiri üstine ḳomışlardur. [2]Şol düzene ki arasına igne ṣıġmaz. Ṣanasın ki bārūnuñ mecmū'ı bir ṭaşdur. [3]İmdi bunı ne zamānda ėtdiler ola? Buncılayın ṭaşları nice getürmiş olalar? [4]Ve bular ne ḳavm-idi, ne ḳuvvetleri var-ımış?

Benchīr: Bir şehrdür Hind'le Ḫorāsān arasında. Ve bu şehrde müfsidler çoḳdur. Anuñ nisbeti Hind'e artuḳdur Ḫorāsān'[6]dan.

Büst: Bir şehrdür İslāmda ḫūb. Anuñ metā'ı; encīr ve erük ve nār, [7]dānek ve uyan ve yulardur. Ḳamusı anda eyü olur.

Bāmiyān: Bir şehrdür Ḫorāsān'da [8]ṭaġ başında.

Baḥreyn: Bir şehrdür ki vilāyeti çoḳdur. Hem her kim anda olsa [9]ṭalaġı büyür. Ve metā'ı anuñ ḫūb ṭonlar ve perdeler olur.

Balasaḳun: [10]Türkistān ḥudūdında bir şehrdür. Ve bir şehr vardur ki aña Ebem dėrler, [11]ehl-i İslām elindedür, andan dilküler ve ḳal'ī ve ḳurşun getürürler.

Berḳa: [12]Bir 'aẓīm şehrdür Şām'da. İçinde bir mināre düzmişlerdür ṭaşdan. Her ṭaşuñ ortasında bir demürden yuva düzmişlerdür. Her kim aña el ursa yuḳa-

ru çıḳar ve maḳṣūdını görür. [14]Ve daḫı ol minārenüñ üstinde bir ṣandūḳ, ol ṣandūġuñ içinde bir çanaḳ, [15]içinde Yaḥyā peyġāmberüñ başı. -ʿaleyhi's-selām-

Būstān-ı Süleymān: -ʿaleyhi's-selām- [16]Bir ʿaẓīm yüce dīvārdur Serendīb'de ki ṭūli anuñ ḳırḳ mīldür. Ve bir ṭaş daḫı [17]ol dīvāruñ iki ucından iḥāṭa ėtmişdür. Ṣanasın ki ol daḫı aḳ dīvārdur **[97a]** bir pāre ṭaşdan. Hīç kimse ol būstāna girmiş degüldür ve girmez. Daḫı bu ṣūret ile düzmişlerdür ki hīç ādemī anda varımaz. Ve ol dīvāruñ dibinden bir ʿaẓīm ṣu ṭaşra gelür-[3]imiş vaḳtinde, ol yėmişlerden getürürlermiş. Ol ḳavm gemiler düzmişlerdür ki ol gemileri [4]içine ḳoyarlar. Ve pādişāhuñ müvekkelleri zevraḳlar içinde otırmışlardur, ḥıfẓ ėderler. Her yėmiş vaḳtinde ol yėmişden ḫırmenler düzmişlerdür. Ḥükemā eydürler ki iki cinnī [6]müvekkeldür ṣunuñ üzerinde.

Ḳalʿa-ı Belḳīs: Bir ʿaẓīm ḳalʿadur ki andan yüce ḳalʿa [7]yoḳdur ʿālemde. Ol ḳalʿayı yapduḳlarınuñ sebebi ol-ıdı ki: Bir pādişāh-ı ẓālim ki adı Serācīl bin Serācīl-idi ve her ne yėrde kim bir ḳız oġlan ėşitse, ẓulm-ile bekāretin [9]zāyil ėderdi. Anuñ bir vezīri var-ıdı ki aña Ẕūşaraḥ bin Herhād [10]dėrler-idi. Ġāyetde ṣāḥib-cemāl-idi ki ḥüsnin anuñ vaṣıf ėtse olmaz. Ol sebebden [11]cinnīler anı severler-idi. Dāyim ḳatına gelürler-idi, ṣoḥbet ėderler-idi.

Bir gün Ẕūşaraḥ bin [12]Herhād şöyle tenhā ṣaḥrāya çıḳdı. Mīşe arasında gördi teferrüc ėderek, nā-gāh [13]bir ḫūb ṣūretlü maḥbūbe gördi. Derḥāl yėne ġāyib oldı. Bildi ol ṣūret kim cinnī [14]ṭāyifesindendür. Ẕūşaraḥ'uñ göñli ol ṣūrete meyl ėtdi. Niçe ki dört yaña naẓar ėtdi [15]görmedi. Ḫāṭırı aña ġāyetde müteʿallik oldı. Günde bir kez vaẓīfe ėtdi ki ol hemīşe [16]gelür. Her bār geldügince ol ṣūreti görür. Aña bir zamān naẓar ėder, gėrü ġāyib olurdı. [17]Tā şuña degin mülāzemet ėtdi ki ol maḥbūbe andan ḳaçmaz oldı. Anuñ ile keleci eyledi. **[97b]** Ẕūşaraḥ aña ṣordı ki: "Sen kimsin?" Eydür ki: "Ben [2]ʿÜmeyre bint ʿÖmer'em." Ḳız atası pādişāhı daḫı bilürdi. Ol daḫı Ẕūşaraḥ'uñ ḳatına [3]dem-be-dem gelürdi. Bir gün ol ʿÖmer ki ḳız atasıdur, bunuñ ḳatına geldi. Ẕūşaraḥ [4]ġāyet buña ʿizzet ėdüp ḳızını diledi. Ol daḫı derḥāl vėrdi, yoḳ dėmedi. Buyurdı ki vėrdiler. Ol ḳızı cihāzı-y-ıla getürdiler. ʿÖmer eydür: "İşde ʿÜmeyre senüñdür şimdiden gerü." Çünki [6]Ẕūşaraḥ ʿÜmeyre-y-ile cemʿ oldı, Ḥaḳ Taʿālā kendü luṭfından ʿÜmeyre'yi ḥāmile ḳıldı. Derḥāl [7]ol zamānda bir ḳız ṭoġurdı. Ḥaḳ Taʿālā aña bir ḥüsn vėrmiş ki ne atasına [8]beñzer ve ne anasına. Vardılar aña Belḳīs ad vėrdiler. Bundan anası, Ẕūşaraḥ'a [9]eydür: "Ben ölürem kim yavuz düş gördüm" dėr. Üçinci gün ʿÜmeyre vefāt ėtdi.

Bir niçe [10]rūzigār gėçüp, Belḳīs büyüdi. Ġāyetde ṣāḥib-ḥüsn oldı. Tā ḥaddī ki Belḳīs'a zühretü'[11]d-dünyā dėrlerdi ḫūblıġından ötüri. Çünki büyüdi, Ẕūşaraḥ'a eydür: "Beni cinnīlerden [12]ṣaḳlaġıl, bir vilāyete iletgil!" Ẕūşaraḥ eydür: "Süleymān gibi pādişāh vardur dėrler. Hīç [13]cinnīlerden ve dīvlerden ve ādemīden ḳorḳma ki bir ḳal'a düzem seni anda ḳoyam, [14]muḥkem ola." Vardı Yemen'de Ṣabā şehrinde bir ḳal'a düzdi. Cinnīler daḫı aña yardum [15]ėtdiler. Bir 'aẓīm heybetlü yüce muḥkem ḳal'a oldı ki hīç ādemī gördügi yoḳdur. [16]Anuñ depesinde bir ḳızıl ḳubbe düzdi. Ol ḳubbenüñ üzerinde bir degirmen düzdi kim [17]dāyim müşk ve 'abīr ögüdür. Ol ḳubbenüñ üzerine döker.

Çünki bu ḫaber Serācīl'e ėrişdi, **[98a]** 'azm-i ḳal'a-yı Belḳīs ḳıldı. Geldi bir heybetlü ḳal'a gördi ki hīç ādemīnüñ aña [2]eli ėrişmez. Anı kimse güc-ile alımaz. Daḫı vezīri Ẕūşaraḥ'ı oḳıdı. Eyitdi ki: "Ḳızuñı [3]baña vėr!" Ol eyitdi: "Benüm ḳızum cinnīler neslindendür. Ol ādem ile sāz-kār olmaz." [4]Serācīl eydür: "Ben ḳızuñı görmedin 'āşıḳ olmışam ol ḳadar ki üns dutar, aña rāżīyam." [5]Pes vardı Belḳīs'ı nikāḥ ėdüp Serācīl'e vėrdi. Belḳīs'a ḫaber oldı, Belḳīs eydür: [6]"Benüm ḳatumda cinnī ḳızları vardur, anlar daḫı leşkerinden nefret dutarlar. Eger benüm [7]ḳatuma tenhā gelürse gelsün. Ve illā ayruḳ kimse-y-ile gelmesün." Serācīl tenhā ḳal'aya vardı [8]ki her ḳapuda cinnī ḳızları dururdı. Her birinüñ elinde bir altun çubuḳ. Çünki ol [9]cinnī ḳızların gördi, bī-hūş oldı, esrüge dutdı. Çünki Belḳīs ḳatına vardı, daḫı [10]bed-ter 'aḳlı gėtdi. Derḥāl Belḳīs bir ḳadeḥe zehr ṭoldurdı, Serācīl'e ṣundı. Serācīl aldı, içdi, derḥāl cān vėrdi.

Belḳīs daḫı derḥāl bārū üstine geldi. Eyitdi ki: [12]"Ī leşker-i pādişāh, 'avratlaruñuzı benüm ḳatuma getürüñüz!" Leşker Belḳīs'a 'izzet ėtdiler. [13]Eyitdiler ki: "Yoḳ, getürmezüz." Belḳīs gėrü döndi, içerü girdi. Yėne çıḳdı bārū üstine [14]geldi. Eydür: "İ leşker-pādişāh ki çāre yoḳdur, elbete getürseñüz gerekdür." Yėne eyitdiler: [15]"Revā degüldür ki, bizüm 'avratlarumuz senüñ ḳatuñda pādişāh ḳatına varalar." Belḳīs [16]bunlaruñ kendüye 'izzetin göricek eydür ki: "İ ḳavm, pādişāh ġāyetde ḫışm-nāk [17]olup yatdı uyıdı. Eger şöyle maṣlaḥat görürseñüz ben pādişāhı öldürem. Ve beni **[98b]** anuñ yėrine pādişāh ėdersiñüz ki ben sizüñ 'avratlaruñuza ve oġlanlaruñuza ve ne [2]size yavuz ḳaṣdum yoḳdur." Leşker ḳamusı eyitdiler ki: "Sem'an ve ṭā'aten!" Ve daḫı [3]and içdiler ki Belḳīs'dan yüz döndürmeyeler. Belḳīs içerü girdi, derḥāl pādişāhuñ [4]başını kesdi, getürdi bārū üstinde ḳodı. Çünki bu ḳavm bunı gördiler, tamām [5]Belḳīs ile bu kez bey'at ėtdiler. Buyurdı ki ḳal'anuñ dibinde sarāylar bünyād ėtdiler. [6]Evvel Ṣabā şehrinde Belḳīs pādişāh oldı, tā Süleymān'uñ 'avratı olıncaya degin.

et-TĀ’

[7]**Tüster:** Bir şehrdür Mesriḳān ile Armaġan’uñ kenārında Ḫūristān nāḥiyetinde. Ol [8]bir ırmaḳdur ki Şāpūr şādırvān getürmişdür Tüster’üñ ḳapusından aşmışdur. [9]Zīrā Tüster bir depenüñ üstindedür ki aña ṣu ėrişmez. Tüster’i ṭaş ile ve ḳurşun ile [10]ve demür direkler ile bünyād ėtmişlerdür. Ve Dānyāl peyġāmber ‘aleyhi’s-selām Tüster’de yatur. [11]Bir zamān Şūş vilāyetinde ḳızlıḳ oldı. Geldiler Dānyāl’uñ tābūtını dileyüp [12]aldılar. Şūş’a iletdiler, tā ki ol ḳızlıḳ gėtdi. Andan ṣoñra tābūtı gizlediler [13]deryā içinde. Daḫı Şūş’uñ pīrleri and içdiler ki: “Tābūt bu şehrde yoḳdur.” [14]Vardılar oġlancuḳlardan ṣordılar, bildiler ve ol arayı gösterdiler. Pes [15]ol ḳavmde ‘ādet ḳaldı ki oġlanlaruñ ṭanuḳlığın dutarlar-ıdı ancaḳ.

[16]**Tedmür:** Bu daḫı bir ‘acāyib şehrdür ki Süleymān peyġāmber ‘aleyhi’s-selām yapmışdur. [17]Ve andan ṣoñra Ḫālid bin el-Velīd fetḥ ėtdi. Fetḥine sebeb ol-ıdı ki: Şehrüñ ḳapusını **[99a]** Ḫālid’üñ ḳarşusına yapdılar. Ḫālid ḳaldı, gėrü döndi. Eyitdi ki: “İ ehl-i Tedmür, eger [2]göge çıḳarsañuz gėrü indüreceğem, erlerüñüzi öldüreceğem, ‘ayāllerüñüzi esīr ėdiserem.” Daḫı gėtdi, ehl-i Tedmür peşīmān oldılar. Ḫālid’i ṭaleb [4]ėdüp getürdiler, ṣulḥ eylediler, şehri vėrdiler. İsmā’īl bin Muḥammed’e ḫalīfe eydür: “Ben [5]ki Mervān bin Muḥammed’i gözüm ile gördüm, Tedmür’üñ bārūsını yıḳdı. Daḫı ol ḳılıçdan gėçen ḫalḳuñ [6]üzerine atlar segirtdürdi, tā şuña degin ki süñükleri birbirinden ayrıldı. [7]Ve çoḳ ḫarāblıḳ ėtdi. Ve anda bir gūr buldılar ki bir taḫt düzmişler ki ol [8]taḫtuñ üzerinde bir ‘avrat yatur ki anuñ gīsūların yėdi bölük eylemişler, daḫı [9]küpelerine baġlamışlar. Her bir ḳademi var yėdi arış. Ve daḫı anuñ ṣaçında bir ḳızıl [10]altun levḥ aṣulu ki ol levḥde yazmışlar ki: [1]“بسم الله، انا تَدْمُر بنتِ آصان” [11]Her ki bu benüm evüme girürse ẕelīl ve maḳhūr olsun.” Çün bunı Mervān gördi, buyurdı: [12]”Ol taḫtı ḳoñuz, iletmeñüz!” Bir niçe günden ṣoñra Mervān’ı depelediler.

Tiflīs: [13]Bir şehrdür Īrān vilāyetinde. ‘Avratları bürük urınurlar ve dükkānlarda otururlar. Bu şehrüñ iki ḳat bārūsı vardur. Ve Tiflīs’üñ içinde ḳırḳ ḥammām vardur ki birisini ḳızdursalar ḳamusı bile ḳızar. Ve daḫı bir ḥammām vardur ki ol kendü [16]kendüden ışınur od yaḳmadın. Ve bir ‘aceb oldur ki ol ḥammāmuñ ṣuyına on [17]yumurda bıraġurlar ḫūb bişer, ṭoḳuz çıḳar birisi nā-bedīd olur. Bunuñ sebebin hīç kimse **[99b]** bilmez.

---

1 Bismillah, ben Asan’ın kızı Tedmür’üm.

Tebük: Bir muḥkem ḳal'adur 'Arab içinde. Ve anda bir çeşme vardur. Ḳulzüm [2]deñizinden gelür kim anı Şu'ayb peyġāmber 'aleyhi's-selām getürmişdür.

Tikrīt: Bir ḳal'adur [3]sāḥil-i Dicle'de ki ṣunuñ arasındadur.

Tīmā: Bir şehrdür Mıṣr ṣuyınuñ ḳatında, [4]bir büyük depenüñ üzerinde Mūsā peyġāmberden ilerü içine iletdiler, ḳoymışlar.

[5]**Tīs:** Bir şehrdür muḥkem, anı bünyād ėtdi Melik Tübba' bin Aḳran bin Ebī Mālik bin Nāşır.

[6]**Tübbet:** Bir şehrdür Türkistān vilāyetinde. Ve ḳavmi anuñ 'Arabdur ve havāsı [7]ġāyet ḫūb laṭīfdür. Ve eydürlerse: "Her kimse ki Tübbet'e varsa gülünç olur, tā Tübbet'den [8]gėdince. Ve Tübbet'den olan ādemī ve at ve deve ṣūretleri ġāyet ḫūb olur. [9]Bunuñ żıddıdur ne ki cānavarları var-ısa ḳara olur Ḥabeşe'nüñ, eşegi olsun [10]iti olsun ve serçe olsun. Tübbet'de fāretü'l-misk olur, Tübbet'üñ misklerinden miski [11]yėgrekdür.

Türkistān ve Taġızġan: Bir vilāyetdür Çīn ḥaddinde. Ve Taġızġan Türkistānı [12]'Arabdur. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı: "Ol kişi kim benüm ümmetümüñ milklerin [13]alur Türklerdür ya'nī kāfirlerdür." Ḳāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām: [1]"أُتْرُكوا التُرْكَ ما تَرَكوا كم" [14]ya'nī "Türk'e ḳaṣd ėtmeñ! Mādāmki size ḳaṣd ėtmeye!" Türkistān ilinde [15]ḳoyın dört ḳuzılar. Ve ba'żı vardur ki altı ḳuzılar. Ve ḳuyruḳları [16]yėrde sürinür. Bir şehrdür Türkistān'da şöyle ki ḫadeng ve semmūr ve sincāb [17]ve ḳāḳum ve bir ṭaş ve ḳul ve ḫalāyıḳ ve ḳoyun ve nemek ve ṭoġanlar dürlü dürlü ġarāyibi çoḳdur. **[100a]**

Taḫt-ı Süleymān 'aleyhi's-selām: Bir 'aẓīm ḳaṣır yapdı dört ayaḳlu cānavar ṣūretinde ki [2]cinnīler düzmişlerdür altundan gümişden. Çünki Süleymān ol taḫtuñ üzerine [3]oturdı, üzerine 'abīr yaġdı ol ḳaṣruñ şerefelerinden. Çünki taḫtdan aşaġa [4]ineydi, bir ṣūret gelürdi taḫtuñ üzerinde dururdı. Aġzından od ṣaçardı [5]her neye degse yaḳardı, tā ki hīç kimse taḫtuñ ḳatına gelmez-idi. Ve taḫtuñ iki kūşesinde [6]iki arslan düzmişlerdi ki aġızlarından gül-āb ṣaçulurdı. İki kūşesinde [7]daḫı iki ḳuş düzmişler-idi, ḳanatların açmışlar; şöyle ki Süleymān taḫtında [8]oturıcaḳ kimse Süleymān'ı görmez-idi, Süleymān ḳamusını görür-idi. [9]Çünki Süleymān taḫtında oturaydı bir ḳuş gelürdi tācın başına ururdı, [10]andan ṣoñra dīvler ṣaf dutuban dururlar-ıdı. Bu taḫt Süleymān ile on [11]üç yıl bile oldı ki hīç kimse Süleymān 'ahdinde taḫt üzerinde oturmadı. [12]Tā

1 "Size savaş yapmayan Türklere siz de savaş açmayın." *Ebu Dâvûd*, Melâhim, 8.

bir gün hüdhüd ya‘nī ibük eyitdi ki: “Ben bir melike gördüm ki taḫtında oturmış. Yėr yüzinde Ṣabā şehrinde ki anuñ gibi ṣāḥib-cemāl gelmiş degüldür [14]bu cihāna.” Bu ḫaberden göñli aña müta‘alliḳ oldı. Ol ḳatındaġı dīvlere eyitdi:[15] [1] ﴿أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا﴾ ya‘nī “Kimdür ki ol melikeyi baña getüre taḫtı-y-ıla ki ben [16]ġayret ėderem kim benüm zamānumda kimdür ki taḫta oturur?” Bir ‘ifrīt eydür [17]bu dīvlerden: “Ben ṭarfetü’l-‘ayn içinde getüreyim.” Süleymān aña destūr vėrdi. **[100b]** Ol daḫı vardı, fi’l-ḥāl Belḳīs’ı taḫtı-y-ıla getürdi.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur [2]kim pādişāhlara lāyıḳ olanı gerekmez ki pādişāhdan ġayri kişi taṣarruf ėde.

[3]**el-Cesīm:** Cezīredür bir vilāyetde Rey ḥaddinde. Ḥafrā-yı Mūsī’den Rūmetü’l-cennet’e [4]degiñ ki eṭrāfı Şām’dur. Kenīsetü’z-zühhād ol cezīrenüñ ‘acāyibindendür. Ve ulu [5]şehrdür ve Cezīretü Naṣaybīn’dür ve Naṣaybīn’de ḳattāl ‘avratlar çoḳ olur. Ve Diyār-ı ‘ayn [6]ve Mūṣıl ve Tikrīt ve Hebet ve Enbār ve Ḳarḳīsā. Daḫı çoḳ şehrler vardur. Ḳamusı cezīredendür.

Şehr-i Dīger: [8]Bir şehrdür Mā-verā’ü’n-nehr’de. Kemān-çācīyı andan getürürler.

Şehr-i Dīger: Bir şehrdür Fārs’da ki anı Erdeşīr yapdı. Ol şehr evvel deryā-y-ıdı. Erdeşīr neẕr ėtdi ki: “Eger düşmene ẓafer bulursam, anda şehr yapam.” Çünki düşmene ẓafer buldı, [10]ol deñizi bir yaña aḳıtdı ve yėrini ṭoldurdı. Ve çevre şehrini anuñ üzerinde [11]yapdı ve daḫı anda bir āteş-ḫāne yapdı.

Şehr-i Dīger: Bir şehrdür maşrıḳ ṭarafında ki [12]Ṣāliḥ peyġāmber ḳavminüñ mü’minleri Ṣāliḥ peyġāmberden ṣoñra bu şehre [13]düşdiler. Bu şehrüñ ḳavmi ve daḫı **Cābilsā**nuñ ḳavmi, Ye’cūc ve Me’cūc’den çoḳdur. [14]Zīrā ki Ye’cūc ve Me’cūc ṭoḳuz bu dünyācadur ve ṭoḳuz bu dünyā ehlincedür. Bu iki [15]şehrüñ ehli ṭoḳuz Ye’cūc ve Me’cūc’cedür. Ve daḫı bu iki şehrüñ ardında iki ḳavm [16]vardur ki anlara Tāres ve Mensek dėrler. Bu iki ḳavmüñ miḳdārı ṭoḳuz bu iki şehr [17]ehlinüñ miḳdārıncadur. Ve hem bunlar Yāfeẕ bin Nūḥ neslindendür. Bu ẕikr olanlaruñ **[101a]** ḳamusı ehl-i cehennemdür. İllā Ṣāliḥ peyġāmber ḳavmi ve Hūd peyġāmber ḳavmi Cābilsā’[2]dur anlar degül. Ve bu iki şehrüñ her birisinüñ biñ ḳapusı vardur, her ḳapunuñ aralığı [3]bir ferseng yoldur ya‘nī on iki biñ adumdur. Ve her ḳapuyı her gėce yėtmiş biñ kişi [4]ṣaḳlar. Bir kez ṣaḳlayana daḫı nevbet degmez. Ve daḫı bunlardan ıṣra ‘imāret yoḳdur. [5]Ve bu

1 “... hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?” Neml, 27/38.

sözleri tefsīrlerden naḳl ėtdük ki ol nüsḫada yoġ-ıdı. Ve daḫı ol Cābilḳā'da [6]ġāyet ıssı olur, tā ḥaddī ki ḳavm yėr altında evler düzmişlerdür anda otururlar. Ve her [7]ḳaçan ki Güneş ṭoġıncaḳ daḫı ḳuşluḳ yėrine gelicek deñiz ḳaynar. Daḫı ḳorḳunç āvāzeler [8]çıḳar deñizden, tā ḥaddī ki ėşidenüñ zehresi yarılur ölür. Ol sebebden ol vaḳt [9]olıcaḳ ṭabıllar ve naḳāreler çalarlar ki ol āvāzı eşitmeyeler. Ol yėrde ṣanasın ki [10]Güneş deñiz içinden çıḳar.

Cābilḳā: Bir şehrdür Maġrib ḥaddinde [11]ṣıfatını Cābilsā'nuñ vaṣfı-y-ıla ẕikr ėdelüm. Ẕü'l-ḳarneyn Cābilsā'ya vardı, ẓulümātdan gėçicek [12]bir aydınlıġa vardı ki Güneş aydınlığı degüldi. Ve anda bir ṭaġ gördi ki ol ṭaġuñ [13]üzerinde iki direk var. Her birinüñ başında bir ḳuş oturmış. Ol ḳuşlar İskender'e [14]söylediler, eyitdiler ki: "İ ādemī-zād, sizüñ arañuzda riyā vü zinā ẓāhir oldı mı?" [15]İskender eyitdi ki: "Belī!" Eyle deyicek ol ḳuşlar aşaġa indiler. Yėne eyitdiler ki: "Kirec-ile [16]ṭaşdan bünyādlar olur mı?" İskender eyitdi: "Belī!" Bunı ėşidicek ṭaġdan daḫı aşaġa indiler. [17]Gėrü eyitdiler ki: "Cenābetden ġusül ėtmek ḳaldı mı?" İskender eydür: "Yoḳ!" Bu ḫaberi ėşidicek **[101b]** gėrü ṭaġ üzerine çıḳdılar. Ḳuşlar yėne eyitdi ki: "Farīżalardan el çekdiler mi?" Eydür [2]ki: "Yoḳ" Ḳuşlar yėne direkler başına çıḳdılar. Eyitdiler ki: "Lā ilāhe illa'llāh dėrler mi?" [3]İskender eydür: "Dėrler." Pes bunı ėşidicek ḳuşlar ārām oldılar.

Cünd-i Şāpūr: [4]Bir şehrdür ki anı Şāpūr bin Erdeşīr bin Erdevān bünyād ėtdi. Evvel ol [5]mīşeyistāndı. Şāpūr bir kez anda uġradı. Gördi anda bir ekinci ekin ekerdi. [6]Şāpūr eydür: "Bunda bir şehr bünyād ėderem." Ol ekinci eydür: "Eger benden [7]yazu yazmak gelürse, bunda şehr olur." Ol ekinci bir pīr kişi-y-idi, adı anuñ [8]Nīl idi. Nīl eydür: "Billāhi bu şehri ki sen yaparsın ī şāh, buyur ki Nīl'i [9]mu'allime vėreler ki yazu ögrene." Şāpūr buyurdı ki ol mişenüñ aġaçların kesdiler [10]çıḳardılar. Ol ekinci pīri daḫı yazıcıluġa verdiler. Ögrendi, Şāpūr Şāh ḳatına geldi. [11]Şāpūr Şāh anı gördi, güldi. Daḫı anı mi'mār ḳodı ki ol [12]şehri yapdura Nīl.

Ve bu memleket-i Şāpūr'da Mānī adlu bir kişi ḳopdı. Zındīḳlar başı-y-ıdı, [13]anuñ fitnesi 'ālemi dutdı. Şāpūr 'āciz oldı anuñ üzerine, ol daḫı anuñ ile müdārā [14]eyledi, tā şuña degin ki bildi Meẕheb-i Mānī bāṭıldur. Pes Mānī'yi öldürdi, derisine [15]ṣaman ṭoldurdı. Daḫı Şāpūr'uñ ḳapusında aṣa-ḳodı. Ol ḳapuya [16]Mānī ḳapusı dėrler. Zındīḳlar eṭrafdan ol ḳapuyı ziyāret ėtmege gelürler. La'anehümü'llāh.[1]

---

1 Allâh c.c. onlara lânet etsin.

Cürcān: Bir şehrdür ḫūb, ırmaḳ kenārında. Ve anuñ metā'ı **[102a]** ḫurmā ve zeytūn ve ḳoz ve enār ve şeker ve ebrīşumdur. Ve anda ejderhā olur sehmnāk [2]velīkin mażarratı ėrişmez.

Cācilī: Bir şehrdür Hindūstān'da. İskender andan [3]artuḳ şehrüñ almasında zaḥmet çekmedi. Zīrā ki iki ṭaġuñ depesindedür. Ve hem nıṣfı deñizdedür ve [4]nıṣfı ḳurıdadur. Dār-çīnī ve nāfeyi andan getürürler.

[5]**Cefāniyān:** Bir vilāyetdür ḥudūd-ı Mā-verā'ü'n-nehr'de. Anuñ metā'ı, za'ferān [6]ve baḳlī ve terkeş ve at ve ḳatırdur.

Ḳal'atü'l-cāriyye: Bir ḳal'adur Aḳranūs'uñ [7]üzerinde. Ve içinde çoḳ ḳavm var. İskender anda vardı diledi ki ḳal'aya vara, varımadı. [8]Ne ḳadar yaḳın vardılar-ısa ḳal'a ıraḳ oldı. Ve it āvāzı ėşitdiler-idi, İskender 'acebe [9]ḳaldı. Niçe ay gėçdi ol ḳal'adan ḫaber bilmediler. Bir gün bir kişi bārū üstine geldi. [10]Eyitdi ki: "İskender maḳṣūd nedür?" İskender eydür: "Maḳṣūd oldur ki sizi Tañrı'ya da'vet [11]ėderem. Muṭī' oluñ ve ger nī sizüñ ile ceng ėderem." Anlaruñ pādişāhı çoḳ nesne vėrdi [12]İskender'e, vardı īmān getürdi. İskender gėrü döndi.

Eydürler ki: Mūsā bin [13]Nuṣayr Maġrib'e vardı. Aña eyitdiler ki: "Bir şehr vardur ṣunuñ orta yėrinde, şöyle ṣu [14]üstinde yürür ġarḳ olmaz." Mūsā leşkeri-y-ile anda vardı, tā ol şehri göre. [15]Aṣam deñizinden gemiye bindi. Ol şehre vardı, gördi. Bir şehr ki anuñ ḳapusında [16]bir sarāy ve ol sarāydan bir cisr baġlamışlar ve ol cisrüñ üzerinde bir büt [17]düzmişler baḳırdan. Ol bütüñ elinde bir aḳ yay. Her kimse ki ol bütüñ yaḳınına gelse **[102b]** oḳ ile ururdı helāk ėderdi, tā üç kişiye degin varanı ururdı, helāk ėderdi. [2]Andan ṣoñra şehre girdiler, gördiler ol şehri ve ādemīleri, sözi fehm ėtmezler, [3]gėrü döndiler. Ol şehrüñ ḳapusında yazmışlar ki: "Bu şehre her kim öñ girür, [4]helāk olur."

[32.] ḤİKĀYET

Hind ḥudūdında bir iḳlīm vardur ki aña Kühne dėrler. Ve anda [5]maymūnlar 'aẓīm çoḳ olur. Ve anda bir cezīre daḫı vardur ki deñiz yüzinde yürür. [6]Ol maymūnlar ol cezīrede olurlar. Her gün ol vilāyet ḳavmine 'aẓīm [7]zaḥmet ėderler. Ol ḳavm dāyim maymūnlara ḫarāc vėrürler. Ḫarācı oldur ki her gün [8]ṭa'ām düzerler vėrürler. Ol ṭa'āmı yėrler gėderler. Yarındası güne degin zaḥmet [9]ėtmezler. İşleri bu düzenedür.

Cīlān: Bir mübārek vilāyetdür ni'metlü ve ḳavmi perhīz-[10]kār ve müte'abbid-dürürler. Anda bir yėr var Kühündüz dėrler. Her yıl anda bir ma'lūm [11]vaḳtde bir aḳça bulurlar, on aḳça aġrıdur. Hemīşe böyledür.

el-ḤĀ'

Ḥażar: Bir şehrdür cezīre [12]içinde ki anı Melik Sāṭırūn bin Asṭarūn bünyād ėtmişdür. Ve eydürler ki: "Anı bünyād ėden [13]Ẓīzen bin Celheme-y-idi. Ve anda ṭılısm düzmişlerdi, şöyle ki hīç kimse ol şehri [14]alımazdı. Meger gügercin ḳanı-y-ıla ve geyik rıḳḳı-y-ıla ve ḥayıż ḳanı-y-ıla ẓafer bulalar aña. Ol [15]sebebden ki ḥayıż ḳanı mażarratı, ol şehrde Ẓīzen ḳamu 'avratları cem' ėtmişdi, ḳuyuya [16]ṣoḳmuşdı, ḥıfẓ ėderdi. Erenleri-le ol ḳuyuda buluşurlar-ıdı.

Çünki Şāpūr-ı [17]Ẕü'l-eknāf, Ḥażar'ı almaġa ḳaṣd ėtdi, ol vaḳt Ẓīzen'üñ bir ḳızı var-ıdı, **[103a]** ḥayıż oldı. Anı daḫı getürdi, ol 'avratlar ile bile ḳodı. Çünki leşker-i Şāpūr [2]şehr üzerine geldi, Ẓīz'üñ ḳızı bārū üstine geldi leşkeri teferrüc ėtmege, gözi [3]Şāpūr'a ṭuş oldı, ol sā'at aña 'āşıḳ oldı. Vardı Şāpūr'a biti yazdı [4]ki: "Bu ḳal'a fetḥ olmaz ṭılısmın bozmayınca. Ṭılısm bunuñ ile bozılur ki ḥāyıż ḳanı ve gügercin ḳanını ikisi ḳarışdurasın. Geyik rıḳḳınuñ üzerine yazasın. Daḫı bir ügeyigüñ [6]boynına baġlayasın, tā uça bārūya ḳona. Ol vaḳt fetḥ ėdersin." Şāpūr vardı, [7]ol dėdügi gibi eyledi. Çengi-fürūş geldi, bārūya ḳondı. Derḥāl Ḥażar'uñ bārūsı [8]yıḳıldı. Şāpūr buyurdı kim yüz ādem ḳılıçdan gėçüreler.

Ve Ẓīz'üñ ḳızı Naẓīre'yi [9]kendüye 'avrat ėdindi. Bundan ṣoñra Naẓīre bir gėce uyımadı. Şāpūr eydür: "Niçün [10]uyımazsın?" Ol ḳız eydür: "Döşek hemvār degüldür." Naẓar ėtdiler gördiler, döşek [11]içinde bir yapraḳ var-ımış. Şāpūr eydür: "Ne 'aceb bildüñ?" Naẓīre eydür: "Anam ve atam [12]beni süd-ile ve bādām ile bėslemişdür. Ve ebrişim içinde ṣaḳlamışlardur." Şāpūr eydür: [13]"Pes, niçün bī-vefālıḳ eyledüñ? Kendü ḫalḳuñı 'alaf-ı şimşīr eyledüñ? Sen ataña [14]anaña böyle ėtdüñ, baña ne ėdesin?" dėyüp buyurdı ki Naẓīre'yi ṣaçlarından [15]toṣun at ḳuyruġına baġladılar. Daḫı ṣaḥrāya ṣalı-vėrdiler, tā ki pāre pāre [16]oldı.

Beldetü'l-Ḥīre: Ḥīre bir ḫūb yėrdür. Ḥükemā eydürler ki: "Bir gün [17]ve bir gėce Ḥīre'de olmaḳ yėgrekdür bir yıl müdāvemetle ya'nī devāmiyyetle ata binmekden."

Peyġāmber 'aleyhi's-selām **[103b]** buyurdı ki: "Rūzigār gele ki benüm ümmetüm Ḥīre'yi fetḥ ėdeler. Daḫı anuñ pādişāhı [2]'avrat ola ki adı Şemāsiyye'dür,

ḳal‘adan aşaġa ine, bir aḳ niḳāb başında ola, bir [3]ḳara ‘aṣāba altında ola ve bir boz deveye binmiş ola. Ehl-i İslām anı ḳahr-ıla aşaġa indüreler. Bir kişi bu İslām leşkerinden ol melike ‘avrata -ki Şemāsiyye’dür- ‘āşıḳ ola, anuñ [5]adı Fātik ola.” Böyle dėyicek Fātik ḥāżır-ıdı, örü-durdı. Eydür: “Yā resūla’llāh, eger Ḥīre’yi fetḥ ėderlerse, ol ‘avratı bańa vėrür misin?” Peyġāmber eydür: [7]”Sańa vėrdüm.” Çün peyġāmber ‘aleyhi’s-selām dünyādan naḳl ėtdi, nevbet-i ḫilāfet Ebū Bekr’e [8]degdi, Ḫālid bin Velīd’i daḫı bile göndürdi. Fātik daḫı bile gėtdi. Çün Ḥīre ḳatına geldiler, [9]Fātik bu ḳażiyyeyi Ḫālid’e eyitdi. Ḫālid eydür: “Ṭanuġuñ var mıdur?” Eydür: “Belī, vardur.” [10]‘Abdullāh bin ‘Ömer ol vaḳt anda-y-ıdı, ṭanuḳluḳ vėrdi ki: “Ben resūlu’llāhdan ėşitdüm [11]ki Ḥīre’yi fetḥ ėdicek işbu ṣıfat ile iniser ve anı Fātik’e vėrdi.” Ḫālid bin el-Velīd [12]and içdi ki: “Bu sözden bu ḳal‘a ehli-y-ile ṣulḥ ėtmeyem, tā [13]Şemāsiyye aşaġa inmeyince.” Şemāsiyye’nüñ bir ‘Abdü’l-mesīḥ adlu bir ḳardaşı var-ıdı, niçe yük ḳızıl altun vėrdi [14]ki ṣulḥ ėdeler. Ḫālid ḳabūl ėtmedi, tā ki ḳal‘a ḳapusın açdılar. Şemāsiyye aşaġa indi, [15]bir boz deveye binmiş, bir aḳ niḳāb başında ve bir ḳara ‘aṣāba anuñ üzerinde baġlamış. [16]Aṣḥāb-ı resūl çün anı bu ḥāli-le gördiler, ġırīv ėdüp tekbīr getürdiler ki ol [17]tekbīr āvāzından yėr ditredi. ‘Abdü’l-mesīḥ’üñ ve Şemāsiyye’nüñ bu āvāzeden ‘aḳılları **[104a]** ser-āsīme oldı, eydürler ki: “Size ne oldı?” Anlar peyġāmberüñ mu‘cizesin eyitdiler: [2]“Ol sebebden şāẕılıḳ ėderüz.” Şemāsiyye’yi Fātik’e vėrdi, aldı Şemāsiyye’yi Fātik [3]ḫaymesine götürdi. Daḫı Şemāsiyye eydür: “İ Fātik, sen beni yigid-iken görmişsin, [4]şimdi ḳarıdum, pīr oldum, gel beni ṣat!” Böyle dėyicek Fātik eydür: “Ben seni on biñ [5]dīnāra vėrürem.” Derḥāl Şemāsiyye buyurdı, on kīse getürdiler, her birisinde [6]biñ dīnār altun var-ıdı, Fātik’e vėrdi, daḫı gėtdi. Ḫālid’e ḫaber ėtdiler. Ḫālid [7]Şemāsiyye’yi ḳatına getürdi. Eydür: “İ Şemāsiyye, sen ḥīle-y-ile ol selīmü’l-ḳulūb [8]kişiyi aldaduñ on biñ dīnār ile. Ol ḫod hīç hisāb bilmez. Ol, on biñ dīnārı çoḳ [9]ṣanur.” Şemāsiyye eydür: “Eger Fātik kend’özin yalan ėderse ki ḳavlinden döne, [10]ben senüñ ḥükmüñden çıḳmayam.” Fātik’i oḳıdılar, eyitdiler: “Ne-y-çün aldanduñ?” Fātik [11]eydür: “Ḥāliyye böyle düşdi, ben kend’özüm yalan eylemezem.” Ḫālid eydür: “Çün Ḥaḳ Ta‘ālā [12]irādeti böyle oldı, aña çāre yoḳdur.” Ḥīre’yi Şemāsiyye’ye ışmarladı, ṣulḥ ėdüp [13]gėrü döndi.

Ḫuṣūmet: Bir şehrdür Şām’da kiçirek. Hūd peyġāmberüñ [14]gūrı andadur. Bir ḳuyu vardur ki Bi’r-i Hūd dėrler. Ol ḳuyunuñ içindedür ervāḥ-ı küffār ve ervāḥ-ı eşḳıyā.

[33.] ḤİKĀYET

Ebān bin Ṣa'leb eydür: "Ol ḳuyu ḳatında [16]bir şaḫṣ yatur-ıdı. Her gėce bir āvāz ėşidür-imiş [17]ki: "Yā Dūme! Yā Dūme! Ehl-i kitābdan ṣorġıl." Ol kişi geldi ṣordı ki: "Dūme **[104b]** ne nesnedür, bilür misiz?" Eyitdiler: "Bir ferişte-dür ki müvekkel-i ervāḥ-ı küffārdur." Ḥaḍramūt ile 'Ummān'uñ [2]aralığı bir ṣaḥrādur ki andan bāzirgānlar gėçerler, 'Ummān'a gėderler. Andan ḥużūr ile [3]gėçen bāzirgān ėşidür ki dėr: "Fülān bin Fülān gėçer ki bilesine işbu ṣıfatlu metā' [4]vardur. Ve işbu miḳdār aḳça ṣatısardur." Ḳaçan ki ol tācir 'Ummān'a varsa, [5]metā'ını ol ḳadar aḳçaya ṣatar ki anda ėşitmişdi. Ne artuġa ve ne eksüge ṣata-bilür.

[6]**Ḥımış:** Bir şehrdür Şām'da ki anı Ḫālid bin el-Velīd fetḥ ėtdi. Yüz seksen biñ [7]dīnāra ṣulḥ ėtdi. Ḥımış ve Ḥaleb, Ḥīḳaḳ bin 'Amlīḳ'uñ oġlanları adıdur. Ḥımış'uñ mescidi [8]ḳapusında bir ṭaş vardur ki üzerine bir ṣūret yazmışlardur. Ādem ṣūreti [9]ve yarısından aşaġısı 'aḳreb ṣūretidür. Her kim ol yėrden bir pāre balçıḳ [10]alsa, ol ṣūrete baṣsa mühür eylese, daḫı buġday tarlasına ḳosa, ol [11]buġday oñad ola.

Ḥabeşe: Bir vilāyetdür, ulu şehrleri çoḳ ve ol vilāyetüñ [12]'acāyib maymūnları vardur dürlü dürlü. Ẕü'l-ḳarneyn 'āciz ḳaldı, pes vardı vezī[13]rini yėrine getürdi. Taḫta gėçdi oturdı kendü. Kendüsi bir ėlçi ṣūretinde ḳarşusına durdı. Ya'nī vezīr İskender, bu ėlçidür ki ėlçilig-ile gönderür. Ve buyurdı ki Ḳaydāfe'nüñ oġlını 'avratı-y-ıla dutmışlar-ıdı. Vezīr buyurdı ki bunları [16]öldüreler. Bu ėlçi -ki İskender'dür- vardı, vezīrüñ elin öpdi, bunları diledi, [17]ḳurtardı. Vezīr eydür: "Bu kişi benüm ėlçimdür." dėr. "Sizüñ ile bile gönderürem Ḳaydāfe'ye, **[105a]** bunı 'azīz dutuñ, baña tīz gönderüñ." İskender bunlaruñ ile bile gėtdi. Çünki Ḳaydāfe [2]ḳatına vardılar, oġlı eydür: "Bu İskender'üñ resūlidür. Bu oldur ki bizi İskender'üñ [3]ḳılıcından ḫalāṣ ėtdi. Çoḳ sa'y ėtdi bizüm ḥaḳḳımuzda ve bize çoḳ ḫizmetler ėtdi."

Pes [4]Ḳaydāfe örü-durdı, ėlçinüñ -ki İskender'dür- elin aldı, kendünüñ ḳaṣrına vardı. [5]İskender gördi ki ābanūsdan bir ḳaṣır ve direkleri 'ācdan. Ve Ḳaydāfe taḫt [6]üzerine gėçdi, başına tāc urdı. Pes biñ zerrīn ḳullar ḳarşusına durdılar. Pes ṭa'ām getürdiler. Eṣnā-yı ṭa'āmda Ḳaydāfe: "İ İskender, kend'özüñ nė-y-içün [8]ėlçi adın ḳoduñ? Ben seni görmişem, sen İskender'sin. Kendü leşkerüñden niçün [9]tenhā olduñ? Daḫı benüm ḳatuma geldüñ? Ḥāliyye ḥikāyet olduġın bilürsin. [10]Līkin kendü ayaġı-la gelene 'itāb yoḳ. Ve hem resūl adın

daḳınduñ resūle ölüm [11]yoḳ." İskender eydür: "Böyle dėme. Pādişāhlar kendülere çekerler, adın dėmez olurlar. [12]İskender senüñ ḳatuña ḳaçan geliser? Ve hem ādem ādeme şebīh olur." Eydür ki: "Söz çoḳdur. [13]Dur, ḫalvete gėdelüm." Aldı İskender'i, bir eve girdi ki saḳfı ḳızıl yāḳūtdan. Ve hem [14]bir evdür ki ḳañlı, yürür. Ve Ḳaydāfe buyurdı ki: "Ol evi fīller arḳasına [15]baġladılar. Ol evüñ içinde bunca ādem ile seyr ėtdiler. İskender ġāyet 'acebledi. Ve bu [16]'aẓamete müteḥayyir ḳaldı. Ḳaydāfe eydür: "Ben seni incitmezem. Zīrā ki sen benüm oġluma ve 'avratına eylük ėtdüñ. Ve daḫı saña resūl dėrem." Pes vardı İskender'i gönderdi. **[105b]** Leşkerine vardı, ol vilāyeti aña teslīm eyledi. Zīrā ki ra'iyyeti andan ḫoşnūd [2]idi.

el-Ḥacer: Bir şehrdür ṭaġlar arasında olur, kesmedür seng-i ḫārādan. Ve hem [3]ḳabr-i Ṣemūd andadur. Ve ol ḳaya -ki Ṣāliḥ peyġāmberüñ devesi çıḳdı- andadur.

[4]**Ḥaleb:** Bir şehrdür Şām'da. Ve anda bir murabba' menāre vardur. Üzerinde bir incīr [5]aġacı bitmişdür.

Ḥāfiẓü'l-'acūz: Bir ḳal'adur Mıṣr'da Nīl kenārında ki anı bir ḳarı [6]'avrat yapmışdur. Anuñ bir oġlı var-ıdı, süd emerdi. Müneccimler dėmişlerdi [7]ki: "Senüñ oġluñı timsāḥ helāk ėdiser. Nīl'den çıḳısar." Ol ḳarı vardı [8]Nīl'e, dīvār yapdurdı Nīl kenārında, tā ki timsāḥ çıḳmaya. Uzunlıġı ol dīvāruñ otuz fersengdür ki Ḥabeşe-y-ile Mıṣr'uñ arasında bir seddür kim vaṣfa gelmez. [10]Ol ṣordı bu ḫalḳdan ki: "Timsāḥ necidür?" Vardılar, aġaçdan aña bir timsāḥ düzdiler. Ol ḳarı ḳatına getürdiler. Ol ḳarınuñ oġlı her gün ol timsāḥ ile oynar-ıdı. Bir gün oynar-iken ol oġlan, yüzi üzerine düşdi ol aġaçdan timsāḥuñ [13]üzerine. Ve ol aġacuñ bir budaġı bu oġlanuñ başına gömüldi. Fi'l-ḥāl öldi.

[14]el-ḪĀ'

Ḫavarnaḳ: Bir 'aẓīm bünyāddur Kūfe ḳatında. Nu'mān bin Emīrü'l-Ḳays seksen [15]yıl pādişāhlıḳ ėtdi ve ol ḳaṣrı daḫı seksen yılda yapdı. Bināsını iki yıl işlerdi ve [16]iki yıl ġāyib olurdı. Eyitdiler aña ki: "Niçün böyle ėdersin?" Eydür: "Bünyād muḥkem ola." [17]Her bār gidüp geldikçe ölçerler-idi, on arış aşaġa oynardı. Ol binānuñ mi'mārınuñ adına **[106a]** Sinimmār dėrlerdi. Çünki ḳaṣır tamām oldı, Nu'mān Sinimmār ile ol ḳaṣrı teferrüc ėtmege [2]girdiler. Nu'mān bu yaña baḳdı deñiz gördi ki içinde dürlü cānavarlar ve bir yaña daḫı [3]baḳdı ṣaḥrā gördi ki anda naḫlistānlar ve dürlü dürlü 'acāyibler var. Nu'mān bunları

[4]göricek ġāyetde şād oldı. Eyitdi ki: "Dünyāda bunuñ bigi ḳaṣırlaruñ var?" Sinimmār eydür: [5]"Bunda bir gey ʿacāyib daḫı vardur." Nuʿmān eydür: "Niçe?" Sinimmār eydür: "Bunuñ bir kerpici vardur ki anı çıḳarurlarsa bu ḳaṣır aşaġa düşer, yıḳılur." Nuʿmān eydür: "Senden özge [7]kimse bilür mi?" Sinimmār eydür: "Yoḳ, bilmez." Böyle dėyicek buyurdı, Sinimmār'ı ḳaṣırdan aşaġa [8]bıraḳdılar, iḥtiyāṭ ėtdi ayruġa dėmekden.

Nuʿmān, Şām'a vardı bir niçe günden ṣoñra [9]yėne Ḫavarnaḳ'a geldi. Gördi ki būstānlar olmış, dört yanı Furāt gibi ırmaḳlar ol [10]ḳaṣrı ortasına almış, ḫandaḳ olmış. Nuʿmān bu ḥāli ġāyetde taʿaccüb ėtdi. Vezīrine eydür: "Bundan [11]ʿaceb bundan laṭīf cihānda bir daḫı var mıdur, hīç görmiş misin?" Eydür ki: "Yoḳ, [12]velīkin bunuñ bir ʿaybı vardur ki dāyim degüldür." Nuʿmān eydür: "Ol dāyim olan [13]ne nesnedür?" Vezīr eydür: "Ol nesnedür ki Allāhu Taʿālā ḳatında ola." Nuʿmān eydür: [14]"Anı ne-y-ile bulurlar?" Vezīr eydür: "Terk-i dünyā-y-ı-la." Nuʿmān dünyādan elin [15]çekdi. Bir palās geydi, daḫı pinhān oldı. Daḫı kimse anı göremedi. Oġlı Münẕir [16]bin Nuʿmān taḫta gėçdi, oturdı.

el-Ḫaḍrā': Bir ulu ḳubbedür ki anı Muʿāviye bin Süfyān yapdı yigirmi yılda mermerden. Ve saḳfı sāc aġacı-y-ıla düzülmiş. **[106b]** Altun ile lājiverdle münaḳḳaş eyledi. Çün tamām oldı, anda bir kişi geldi, aña ṣordılar ki: [2]"Bu ʿimāret nicedür?" Ol kişi eydür: "Ī Muʿāviye, eger Allāh mālı-y-ıla yapduñ-ısa ḫāyinlerden [3]olmışsın ve eger kendü māluñdan yapduñ-ısa müsriflerden olmışsın." Muʿāviye bunı [4]ėşitdi, zāri zāri aġladı: "Eger bu sözi yapmazdan öñdin ėşitsem yapmaz-ıdum." [5]Ve bir kişi daḫı ol ʿimārete geldi. Eydür: [1]"يا معاوية، نزلتَ مقاما اِرْتحِل الناسُ عنه" yaʿnī "Bir maḳamda nüzūl ėtdüñ kim cemīʿ-i maḫlūḳāt ol [7]yėrden göç ėderler."

[34.] ḤİKĀYET

ʿAlī bin ʿĀṣım eydür: "Ḫıżr peyġāmber ʿaleyhi's-selām [8]bir yigit-le dostluḳ ėderdi. Ve Benī İsrā'īl'de bir ẓālim pādişāh var-ıdı. Aña eyitdiler [9]ki: "Ol cüvān, Ḫıżr'uñ dostudur, dāyim ḳatına gelür." Ol yigidi ḳatına oḳıdı. Eydür: "N'ola, [10]Ḫıżr'ı benüm ḳatuma getürseñ!" Ol yigit vardı, Ḫıżr'a çoḳ şefāʿat ėtdi, aldı ol [11]pādişāhuñ ḳatına iletdi. Ol pādişāh eydür: "Yā Ḫıżr, çoḳ zamāndur kim seni dost [12]dutmışam ve seni görmege müştāḳam ve baña dünyānuñ ʿacāyiblerinden ḫaber vėrgil!" Ḫıżr eydür: [13]"Ben işbu şehre geldüm. Bu şehri bir ḫūb ve

1 Ey Muaviye, insanların kendisinden göç ettiği bir yerde konakladın.

laṭīf şehr gördüm. Bunuñ üzerine bėş yüz [14]yıl gėçdi. Geldüm gördüm depeler olmış ve ḫarāblıḳ olmış. Bir çobān gördüm, aña [15]göz ėremez. Her ḳaçan ki Güneş ṭoġa, Güneş'e ḳarşu ṣıçrar, diler ki Güneş'i duta, aşaġa [16]getüre. Sen ol cānavaruñ arḳasına bingil kim seni bir deñizden ayruḳ [17]deñize ilede. Ben eyle ėtdüm, sen daḫı eyle eylegil." Ḥāmid bir zamān anda oturdı, nā-gāh **[107a]** ol cānavar çıḳdı. Bu daḫı arḳasına bindi. Bunı bir ayruḳ cānibe iletdi. Anda bir yėre vardı ki cemī'-i yėr altun gümişdi. Daḫı aġaçları var altundan ve gümişden. Ve daḫı [3]bir bārū yapmışlar altundan gümişden. İçinde bir ḳubbe var 'aẓīm ulu, ol daḫı [4]altundan. Ve ol ḳubbenüñ dört ḳapusı var. Ve ol ḳubbenüñ üzerinden bir ṣu [5]iner. Ol dört ḳapudan ṭaşra çıḳar. Ve anda bir ferişte gördi ki durmış elinde [6]bir ṣalḳım üzüm var, zebercede beñzer. Getürdi Ḥāmid'e vėrdi. Eydür ki: "Bu cennet ḳoruġıdur. [7]Pes imdi bu aradan döngil ki ilerü daḫı yol yoḳdur." Ḥāmid gėrü döndi, ol cānavaruñ [8]arḳasına bindi. Aldı yėne ol yėre getürdi ki ol arada 'İmrān uġradı-y-ıdı. [9]Ol arada 'İmrān'ı istedi, göremedi ölmiş. Bir pīr buldı. Ol pīr eydür: "İşbu [10]elmalardan yėgil!" Ḥāmid eydür: "Yoḳ!" Ol eydür: "Yė!" Bu eydür: "Yoḳ yėmezem, baña bu üzüm [11]yėter." Çünki be-cidd oldı, bir elmayı yėdi, derḥāl dişleri eline döküldi. Daḫı bir āvāz ėşitdi [12]kim: "Bu İblīs'dür, niçün sözine uyduñ? Ol üzüme ḳanā'at ėtmedüñ? Saña ölince [13]yėterdi." Bu ḥikāyet kitāblarda masṭūrdur.

Ammā ol bir ḳubbe ki Beytü'l-Maḳdis'dedür [14]ki anı Dāvūd peyġāmber yapdı on bir yılda. Ve anda iki direk vardur birincden. Her [15]birisi on sekiz arışdur. Ve her birisinüñ depesinde bir degirmen vardur. Ve anda [16]yėne bir ḥavuż vardur. Ve daḫı Zengübār'da bir ḳubbe düzmişlerdür altundan. Ve içinde [17]bir büt ve ol bütüñ öñinde bir aġaç vardur ki yėdi dürlü yėmiş vėrür: enār, üzüm, **[107b]** incīr, nārinc, turunc ve ayva.[1] Ve her yılda iki kez yėmiş vėrür. Ve ol aġacuñ başında [2]bir çengāl vardur hilāl gibi. Bir zengī gelür boġazını ol çengāle urur. Ol bütüñ [3]öñinde aşılur, tā ki başı üzülür bir yaña düşer ve gövdesi bir yaña düşer. Ve hem büt [4]öñinde bu resme tażarru'lar ḳılurlar. Hindīler olurlar ki kendileri oda atarlar büt öñinde, tā ki [5]yanarlar gėderler. Bunlaruñ ḍalāleti çoḳdur ki vaṣfa gelmez.

er-RĀ'

Rūm: Bir [6]giñ iḳlīmdür, ni'metlü ki Şām ile muttaṣıldur. Arż-ı Rūm düzdür, ġarbī ve debūrīdür. Ḥaddi [7]Anṭākiyye'den Saḳāliyye'ye degin ve Ḳosṭanṭa-

1 Metinde altı meyve sayılmıştır.

niyye'ye degin ve Tātūliye ḥaddine degindür. Ḳamusı Tersālardur meger Ādırbāycān ṭarafı İslāmdur. Ehl-i Rūm zīrek olurlar. Bu vilāyetde ṭılısmlar çoḳdur. Ol delīldür bunlaruñ zīrekligine ḫāṣṣa ki naḳḳāşlıḳ ve ṣūret-kārlıḳ [10]ve ṣan'at-ı kīmiye. Ve anda ḫūb ṣular ve çoḳ ṭaġlar olur. Pādişāh-ı Rūm Ḳosṭanṭıniyye'de [11]olur. Şöyle ki pādişāh-ı Hind Ḳunuç'da, ve pādişāh-ı Çīn Tübbet ve şehr-i Ḫandān'da olur. [12]Ve Rūm'uñ beglerine Benü'l-aṣfer dėrler. Zīrā Rūm pādişāhları helāk oldılar [13]ve hīç kimse ḳalmadı, bir ḳız ḳaldı ancaḳ. Vardılar ittifāḳ ėtdiler. Kim ki gelürse, pādişāh [14]ola. Nā-gāh bir yigit geldi, ol ḳızı aña vėrüp anı pādişāh ėtdiler. Ol sebebden [15]Benü'l-aṣfer dėrler. Ve Rūm'uñ dört taḫtı vardur: biri Anṭākiyye ve biri Rūmiyye [16]ve biri Ḳīrīn ve biri Beytü'l-Muḳaddis'dür.

Medīnetü'r-Rūmiyye: Rūmiyye bir şehr-i 'aẓīmdür. [17]Andan Ḳosṭanṭaniyye'ye degin bir yıllıḳ yoldur. Ve ol bezekler ki Beytü'l-Muḳaddis'de vardur, **[108a]** şimdi ol Rūmiyye'dedür. Ve Rūmiyye'nüñ büyükligi şol miḳdārdur ki ḳuş bāzārı bir [2]fersengdür. Ve daḫı anda yüz altı biñ ḥammām var. Velīd bin Müslim eydür: "Rūmiyye'nüñ [3]sāḥiline düşdüm. Daḫı bir ṭaġa çıḳdum. Ol ṭaġdan aşaġa baḳdum. Bir yeşil deñiz [4]gördüm. Tekbīr ėtdüm. Bir kişi baña eydür: 'Ne olduñ?' Ben eyitdüm kim: 'Bizüm 'ādetümüzdür, [5]her ḳaçan ki deñiz göre, söz böyle ėderüz.' Ol kişi benüm yüzüme baḳdı, [6]güldi. Eydür: 'Ol deñiz degüldür, belki Rūmiyye'nüñ evleri üstidür ki ḳamusı [7]muraṣṣa'dur cevāhir ile.' Ve bil ki istidāret-i Rūmiyye'nüñ ḳırḳ mīldür. Ve her mīlde on [8]iki burġuz vardur ve mecmu'ı biñ iki yüz yigirmi burc olur. Ve üç cānibi şehrüñ [9]deryādur. Ve her ḳapusınuñ ḳarşusına dīvār vardur ki [10]ol dīvāruñ ḳalınlığı yigirmi arışdur. Ve bu dīvār ile bārū aralığı bir ırmaḳdur ki aña Ḳıbīṭīṭā dėrler. Ve ol ırmaġı daḫı baḳır taḫta-y-ıla örtmişlerdür ki [12]her taḫtanuñ uzunı ḳırḳ arışdur. Ve her ḳapuda ḳırḳ iki taḫta vardur. Ve 'umuḳı [13]ol ırmaġuñ ya'nī deriñligi ṭoḳṣan altı arışdur.

Velīd bin Müslim eydür [14]ki: "Rūmiyye'nüñ bir bāzārına vardum, bayṭār bāzārı-y-ımış. Ve anda bir nerdübāndan yuḳaru çıḳdum, ṣarrāflar bāzārı-y-ımış. Ve şehrüñ ortasına vardum. Bir kelīse bünyād [16]ėtmişler, iki miḥrābı var birisi maşrıḳa birisi maġribe. Ol kilīseden şehrüñ [17]her cānibine üç mīldür. Andan gelür dībā ve zer-bāft ve edviye. Bu şehrde ḥükemā çoḳ olur." **[108b]**

Rey: Bir mu'aẓẓam şehrdür ni'metlü, evvel bünyād ėdenüñ adı [2]Riy idi ki Riy bin Şeblān bin İṣfahān bin Felūc'dur. Bu şehri 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb

fetḥ ėtdi [3]ki ʻAmmār bin Yāsir'e buyurdı ki: "'Ömer bin Zeyd, Rey'e varsun!" ʻÖmer bin Zeyd [4]daḫı on sekiz biñ kişi-y-ile Rey'e vardı, fetḥ ėtdiler. Ve hem leşker-i Rey -ki ehl-i Rey'dür- [5]leşker-i ʻÖmer'e yardım ėtdiler ki şehri alup vilāyeti dutdılar. Andan ṣoñra Rey aşaġa [6]gėçdi. Bir zamān ḫarāb ḳaldı. Andan ṣoñra ol pādişāh ki aña Mehdī dėrlerdi. [7]Ol yapdı Rey'i, sene ṣemāniye ve ḫamse mi'ede idi.

Rūyān: Bir nāḥiyetdür ki ḳavmi [8]mütemerrid. Ṭaberistān ḥaddinde ve şehrleri çoḳdur. ʻÖmer bin el-ʻAlā aldı. Bu vilāyet [9]Rūyān ile Diyālime arasında elli biñ muḳātil leşkeri çıḳardı. Andan ṣoñra [10]yėne ʻāṣī oldılar, Saʻīd bin el-ʻAṣ yėne vardı aldı. Ve Cürcān melikin [11]daḫı kendüye muṭīʻ eyledi. İki yüz biñ direm gümiş aldı. Andan ṣoñra emīrü'l-mü'minīn [12]Me'mūn Ḫalīfe Rūyān'ı ve Demāvend'i Māẕiyār bin Ḳārin'i vėrdi. Çünki Me'mūn [13]dünyādan naḳl ėtdi, nevbet Muʻtaṣım'a degdi. Māẕiyār ʻāṣī oldı Muʻtaṣım'a, [14]tā kim Muʻtaṣım, ʻAbdullāh bin Ṭāhir'i vėribidi. Vardı Māẕiyār'ı dutdı, elin ayaġın baġlayup Muʻtaṣım öñine getürdi. Ve şol miḳdār aġac-ıla urdılar [16]ki öldi.

Re'sü'l-ʻayn: Bir şehrdür cezīre içinde. Ol şehrden üç yüz [17]çeşme aḳar ve ḳamusı cemʻ olup bir ʻaẓīm ırmaġ olur ki aña Nehrü'l-Ḫābūr dėrler.**[109a]**

Re's-i Mehrimer: Bu bir eyü şehrdür Ḫūristān ḥudūdında ki anda eyü [2]ḥarīrler ṭoḳurlar. Mānī zındīḳ[ı] anda öldürdiler. Baʻżılar eydürler ki: "Mānī [3]Behrām'uñ ḥabsinde öldi, ṣoñra başın kesdiler."

Ḳubbetü'r-raṣāṣ: Rūm [4]ṣaḥrālarındadur. Eydürler ki: Bir kişi esīr olmış Ḳosṭanṭıniyye'de. Ve hem ol kişi ki ḫoş-[5]ḫ$_v$ān-ımış ki laṭīf Ḳur'ān oḳur-ımış. Ḳosṭanṭıniyye'nüñ teküri ḳatında oḳımış, ġāyet [6]ḫoş gelmiş. Eyitmiş ki: "Benüm ḳatumdan gėtme, nice ki dėr-iseñ saña ḫiẕmet ėdeyim." [7]Bu kişi bir zamān anda durmış. Bir gün tekür ārzū ėtmiş ki Ḳubbetü'r-raṣāṣ'ı [8]göre. Bu kişi daḫı tekür ile bile gėtmiş. Bir niçe rūzigār gėtmişler, tā ḥaddī ki anda [9]varmışlar. Görmişler bir ʻaẓīm ḳubbe. Bunı göricek bir niçe cemāʻat: "İçine [10]girelüm." dėmişler. Nā-gāh bir yėl çıḳmış, ol varan ḫalḳı helāk ėtmiş. Andan [11]ṣoñra içine girmege çāre istemişler. Görmişler ki içinde bir büt var ki elin [12]açmış eli içinde yazmışlar ki: [1] "كلُّ ملِكٍ يزول مِلكَه إلا الله العلى الكبير" [13]yaʻnī "Her pādişāhuñ pādişāhlığı zāyil olur. İllā Allāhu Taʻālā'nuñ zāyil olmaz." [14]Ve bir elinde yazmış ki: "Hīç kimse bu ḳubbeye girmez, tā ki beni yėrümden ḳoparmayınca." [15]Pes buyurmış ki ol büti niçe zaḥmet ile ḳoparmışlar ki vaṣfa

1 Allâh'tan başka her melikin mülkü yok olur.

gelmez. Çünki ḳopardılar, ol yėl esmez oldı. Ve gördiler ki altında bir ḳapu, ol [17]ḳapudan içerü girdiler. Gördiler ki bir ʿaẓīm heybet ile döşenmiş. Ve içinde biñ **[109b]** çanaḳ var zerrīn, ve bir gūr daḫı var.

Ol evdeki ḳabrüñ üzerinde bir levḥ [2]ḳomışlar elli arış. Ve ol levḥüñ bir cānibinde altı nesne yazmışlar ki: [1]"خافوا ايها الناس من الموت" yaʿnī "İ ādem oġlanları, ḳorḳuñuz ölümden!" [2]"وعَجِّلوا مَصالِحَكم قبل الفَوت" yaʿnī "Siz taʿcīl ėdüñ maṣlaḥatuñuzuñ [5]vaḳti fevt olmazdan öñ!" [3]"باللسان والموت ايْسَرَ" yaʿnī "Ölüm dil ile āsāndur." [4]"واعسر الامور بالجنان" yaʿnī "Ḳamu nesnenüñ mevti düşvārraḳdur göñüle." [5]"فداوِئُه بالطاعة" yaʿnī "Ölüme devā ėdüñüz ṭāʿat ile." [6] "ومَلَكُ الموْت يُحبُّ المُطيعين والمطيعات" yaʿnī "Melekü'l-mevt sever ṭāʿat ėdenleri."

Ve ol [9]levḥüñ bir cānibinde daḫı on dört nesne yazmışlar: "العقلُ مُداواتُ الأَسْقام"[7] [10]"Aḳıl ḥastalaruñ devāsıdur." [8]"وسببُ المَزِيّة الشكر" yaʿnī "Artmaḳlıġuñ [11]sebebi şükürdür." [9]"وسببُ البلاء العصيان" yaʿnī "Belāya sebeb ʿiṣyāndur." [10]"وسبب الادب مُواظبَة الصالحين" yaʿnī "Edebüñ sebebi ṣāliḥlere mülāzemet ėtmekdür." [11] [13]"وسبب البَغْضاء الحسد" yaʿnī "Ḳaḳımaġa sebeb ḥased ėtmekdür." [12]"وسبب المَحبَّة الهدية" yaʿnī "Seviye sebeb nesne vėrmeklikdür." [13]"وسبب الأُخُوَّة البَشَاشة" [15]yaʿnī "Biribiri-le ḳardaş olmaġa sebeb güleç yüzlülükdür." [14]"وسبب القطْعِ المعاتبة" yaʿnī "Biribirinden kesilmege sebeb ʿitāb ėtmekdür." [15]"وسبب الفَقْر الإسراف" yaʿnī "Dervīşlige sebeb isrāfdur." [16]"وسبب قضاء الحَوايِج الرفق" **[110a]** yaʿnī "Kişi ḥācetler bitürmege yumuşaḳlıḳdur." [17]"وسبب المَزَلَّة السؤال" [2]yaʿnī "Ḫorlıġa sebeb kişiden nesne dilemekdür." [18] "وسبب الحِرْمان الكَسَل" yaʿnī "Her [3]nesneden maḥrūm olmaġuñ sebebi süstlıḳdur."

---

1 Ey insanlar, ölümden korkunuz.
2 Vakti geçmeden hayırlı işlerde acele ediniz.
3 Ölüm, dile kolaydır.
4 İşlerin nefse en zor geleni, gizlilikle yapılanıdır.
5 Onun tedavisi, itaat iledir.
6 Ölüm meleği, itaat eden erkekleri ve kadınları sever.
7 Akıl, hastalıkların devasıdır.
8 Güzelliklere sahip olmanın sebebi, şükürdür.
9 İsyan, belanın gelmesine sebep olur.
10 Edebin sebebi, salih olanlarla beraber olmaya devam etmektir.
11 Buğzun sebebi, hasettir.
12 Muhabbetin sebebi, hediyedir.
13 Kardeş olmaya vesile olan şey, güleryüzlü olmaktır.
14 Alakayı kesmenin sebebi, birbirini azarlamaktır.
15 Fakirliğin sebebi, israftır.
16 İhtiyaçların giderilmesinin sebebi, rıfk ile muameledir.
17 Zilletin sebebi, dilenmektir.
18 Mahrumiyetin sebebi, tembelliktir.

[1]"والخير كله فى العقل والحياء فمن لا عقل له ولا حياء له فلا خير فى صحبته" ya'nī "Ḳamu ḫayır 'aḳıl ile [5]ḥayādadur. Kimüñ ki 'aḳlı ḥayāsı olmasa, anuñ ḫayrı yoḳdur ṣoḥbetinde."

Ve daḫı yazmışlar ki: "İ ḫiẓmet-kār, işbu ḫ̣āndan biñ pādişāh ki ḳamusı bir gözlü-y-idi, [7]ṭa'ām yėdiler. Ve bāḳīsinüñ ḥisābını ḫod Allāh Ta'ālā bilür. Ve i benī ādem, [8]bu ḳabr Lāme bin 'Āmirü'l-melik gūrıdur ki niçe yıl cihānda pādişāhlıḳ eyledi. [9]Ve biñ şehr aldı ve biñ bikr ḳız aldı ve āḫir mevte çāre bulmadı. Ve her kim [10]bu ḥāle muṭṭali' olsa, 'ibret dutsun. Ve bu ḳubbeden nesne almasun." Çün bu ḥāli [11]gördi, gėrü döndi.

ez-ZĀ'

Zenc: Bir ulu şehrdür ki bināsı ḳamusı [12]kireçdendür. Ve anda ḳızıl ḳum olur aḳar. Ol ḳavm ġāyetde zaḥmet çekerler [13]ol ḳum sebebinden. Gėce yaturlar ṭañla dururlar görürler ki bārudan içerü girmiş. Ḳañlı düzmişlerdür, ol ḳumı her gün ṭaşırlar. [15]Ve eger taşınmaya, şehri toldurur ḫarāb ėder. Ve Zenc'üñ ḳal'ası vardur [16]muḥkem. Ve anuñ dört ḳapusı vardur. Ve anuñ rıbżı daḫı vardur ki [17]rıbżanuñ on iki ḳapusı vardur. Ol şehrde bir ırmaḳ vardur **[110b]** Ulu Hīrmend dėrler, Ġūr ḥaddinden gelür Zenc'e gėder.

Zevrā: Bu daḫı [2]bir ḫūb yėrdür. Şimdiki ḥālde ol Baġdād'dur. Evvel Zevrā dėrler-idi. [3]Ṣoñra ki Ebü'l-Ca'fer Manṣūr yapdı Baġdād'ı bismillāh dėyüp. Ḳanṭara'yı [4]Şaṭ üzerine ol düzdi. Ve Ebū Ḥanīfe -buyurdı kim- anda ṭura, ḳabūl [5]ėtmedi. Ol vaḳtde maḳṣūdı budur ki ḳadīmde Zevrā dėrler-idi.

Zengibār: [6]Bir ulu vilāyetdür ki anda ulu şehrler vardur. Velīkin otsuz ni'metsüz yėrdür ve kem 'imāretdür. Ve Fārs deñizinüñ kenārındadur. Ḳavmi müfsid [8]ve gevden cāhil olurlar. Baṭar ve Şāddil bular daḫı şehrlerdür. Hindūstān [9]ortasında Türklerdür. Yüzleri büyük, gözleri ṭaracuḳ, ṣaḳalları [10]yoḳ. Zāc daḫı bir ḳavmdür bunlara yaḳın.

Zāvlistān: Ol bir şehrdür Sīstān iḳlīminde. Ve Zāl bin Sām'uñ evi anda bir ḳal'a içindedür. [12]Ve Rüstem bin Zāl'üñ daḫı evi anda ṭaşrasındadur, līkin ḫarābdur. Gūr-ı Rüstem [13]ve gūr-ı Zāl Sīmçūr'dadur, sāḥil-i deryā-yı Hind'dür. Bularuñ düşmenleri [14]ġāyet çoġ-ıdı. Bular vaṣiyyet ėtdiler ki anda defīn ėdeler, tā düşmen ẓafer bulmaya.

---

1 Hayrın tamamı, akıl ve hayâdadır. Aklı ve hayâsı olmayanın arkadaşlığında hayır yoktur.

[15]es-SĪN

Sīstān: Bir ulu iḳlīmdür ve mübārek yėrdür. Ḥaddi anuñ [16]Ḫorāsān'dan tā Kirmān yazısına dekdür. Ve ulu ırmaḳ vardur anda, Hīrmend dėrler ki Zirih deryāsına aḳar. Ve Zirih kiçirek deryādur, otuz ferseng **[111a]** Sīstān'uñ çevresindedür. Ḳāmūn vilāyetinde Sīstān'uñ bir ṭaġı vardur, bir şehrüñ [2]ḳapusında ki adı anuñ Tebbe'dür. Ve eydürler ki: "Yılan gökden inicek ol ṭaġ üstine [3]indi ve henüz daḫı vardur." Ve her zamān ol ḳavm anı görürler ve iki ḳanadı [4]vardur. Ol yılanuñ birisi ḳızıl ve birisi yeşildür. Ve ol sebebden ol [5]vilāyetde efʿī ḳattāl çoḳ olur.

Semerḳand: Bir şehrdür ʿaẓīm ulu. Ve anı evvel [6]İskender yapdı. Ve ḳavmi ġāyet ṣāliḥ ve ʿālim ve dīn-dār-dururlar ve nūr-ı İslām sīretlerinde ẓāhirdür. Ve Semerḳand ki dāyiresi ve ḥavli, on iki fersengdür. Ve şehrüñ [8]ortasında būstānlar ve degirmenler ve mezraʿalar vardur. Ve bir dervāzeden [9]bir dervāzeye bir fersengdür. Ve şehrüñ bārūsı-çün, ceng ėtmek-çün, bārū üzerinde [10]kemerler ve burclar yapılmış-ıdı. Ve demür ḳapuları var-ıdı. Ve şehrüñ arasında on [11]biñ ġarāyib yėrler vardur ve ırmaḳlar ve deryālar vardur çoḳ. Şemer bin Urbaʿiş [12]bin Ebrehe bėş yüz biñ leşker ile ḥiṣār ėtdi Semerḳand'ı, tā ẓafer buldı. Daḫı [13]ḫarāb ėtdi ve bünyādların ḳazdı. Andan ṣoñra Semerḳand'a "Semerkendi" dėdiler. [14]Andan ṣoñra Tübbaʿü'l-Aḳrān bin Ebī Mālik bin Ebī Nāṣir geldi Semerḳand'ı tecdīd [15]ėtdi. Ve bunı Saʿīd bin ʿOṯmān bin ʿAffān fetḥ ėtdi ve and içdi, gėrü dönmeye [16]tā bunı almayınca. Tā bir ḳapudan gire bir ḳapudan çıḳa. Ve kilīseye [17]ṭaş ata ve pādişāhınuñ oġlanlarından birisin ala, bile gėde. Pes vardı **[111b]** şehre girdi, ṭaş ile ki urdı, ol ṭaş ki yapdı. Ehl-i Semerḳand heybet aldılar. [2]Eyitdiler ki: "Melik-i ʿArab ṯābit oldı." Ve hem Ḳuteybe bin Muṣlim eyitdi ki: "Ḳanda āteş-[3]ḫāne var-ısa odların gėdergil. Ve bütlerin cemʿ ėdüp [4]oda yaḳġıl!" Pes ol daḫı od devşürdi yaḳdı. Mübālaġa māl vėrdiler ki bütlerin yaḳmayalar, ḳabūl ėtmedi. Eyitdi ki: "Ben büt-fürūş degülem." Kendü [6]eli-le od ḳoyı-vėrdi, ṭoḳsan biñ dīnār ḳızıl altun tenhā mismārları yaḳıcaḳ erimiş bulundı. -Ve Ṣafar vilāyetindedür Semerḳand'dan būstānlar [8]ve ṣulardur- Me'mūn bir kişiye ṣordı Semerḳand'uñ aḥvālinden. Ol kişi [9]dėdi: "Semerḳand'uñ şehri Ay'uñ dāyiresine beñzer. Irmaġı şol gök [10]ortasında çekilen baḥre beñzer. Semerḳand'uñ żiyāʿı yılduzlara beñzer." Şuʿbī [11]eydür ki: "Ḳuteybe bin Müslim eyitdi ki: Semerḳand'uñ ḳapusında bir levḥ gördüm [12]ki anda yazmışlar:

[1]"بسم الله اللهم، هذا كتابُ مِلك العرب والعجم" [13]Semer bin ʻİşü'l-Melik el-Üştüm dė-
di: "Her kimse ki bu maḳāma ėrişdi benüm miṣlüm oldı. [14]Ve her kim bundan
ışra gėçdi benden aʻlā uludur. Ve her ki bu araya ėrişmedi [15]benden ednādur."
Ḳuteybe bunı göricek and içdi ki: "Ben Ṣīn ṭopraġına ayaġum başmayınca
ölmeyem." Bu ḫaber Ṣīn pādişāhına degdi, derḥāl bir tāc-ı muraṣṣaʻ laʻl [17]ve
yāḳūt ile ve cevāhir ve muraṣṣaʻ ḫilʻatlar ve bir enbān ṭopraḳ daḫı Ḳuteybe'ye
vėribidi. **[112a]** Ve eyitdi ki: "Senüñ nāyibüñ olam. Bu vilāyetde bu tācı ba-
şuñuza urasız. Ve bu [2]topraḳ üzerine yüriyesiz, tā ki anduñuz yėrine gele. Ve
daḫı saña her yıl ḫarāc [3]vėribiyem." Bu sözi ḳabūl ėtdi, andan gėrü döndi. Ve
hem Türkistān'ı ve Mā-verā'ü'n-nehr'i daḫı fetḥ ėtdi.

Serendīb: Bir ʻaẓīm ulu şehrdür Hindūstān'da. [5]Evvel şehr ki ʻālemde bün-
yād ėtdiler Serendīb-idi. Ve anuñ heştād maḥallesi var-ıdı. [6]Ve her maḥalle bir
fersengdür. Ve anda zer ü sīm pul menzilesinedür ve naḳdi anuñ [7]yāḳūtdur. Bir
ḥaddi Serendīb'üñ Ḳulzüm deñizidür. Ve eydürler ki ṣuyı, Ḳulzüm deryāsıdur
ki ṣuyı acıdur ve ḳaradur." Ve biraz ki ilerü gėdeler ṣuyı ḳalıñ olur. Şol miḳdāra
[9]ėrişür ki gemi yürür olur. Ve her kimse ki ol araya varsa ayruḳ andan çıḳmaz.
[10]Ve bir ḥaddi daḫı kūh-ı Ḳāf'a varur. Ve dördinci ḥaddi [11]gün ṭoġdıġı yėre
varur. Ve ẓulümāt ḳapusında İskender'üñ ḫaymesi yėri henüz [12]ẓāhirdür. Ve
ḳazuḳları demürdendür ve her zamān anları nefṭ ile yaġlarlar [13]çürimesün dė-
yü. Ve eydürler ki gūr-ı Ādem Ḳulzüm deryāsı kenārındadur, yarısı [14]ṣu içinde
ve yarısı ṭaşrada. Ve ʻimāretlerden yüz ferseng ıraḳdur [15]ve ziyāretine kārvān
olup varurlar.

Ve Serendīb ehlinüñ ʻādeti oldur: [16]Ḳaçan ki bir pādişāh ölse anı bir maḥfe
içine ḳoyarlar şehri gezdürürler. Ve bir ḫātūn, [17]eline süpürge alur ol maḥfeyi
ḳarşu urur. Ve eydür ki: "Melik öldi, Allāh bāḳīdür." **[112b]** Ve çārşenbih gün
on[ı] dört pāre ėderler. Ve daḫı dört kilīsede yandururlar ve [2]külini yėle ṣavu-
rurlar. Serendīb şehrinüñ ʻādeti bu vezn üzerinedür. [3]Ve eydürler ki Serendīb
bir vilāyetdür şehr degüldür ve gūr-ı Ādem ʻaleyhi's-selām [4]Zehūn ṭaġındadur.
Vallāhu aʻlem.

Sürūşe: Bir şehrdür Hind vilāyetinde Çīn [5]ṭarafından yaña. Ve anda bir
büt-ḫāne vardur birincden. Ve içinde bir büt vardur ki [6]ol büti bir altun taḫt
üstinde ḳomışlardur. Her kimse ki ol büte el ursa, [7]bir ʻaẓīm āvāz gelür. Ve
aġzından od çıḳar ol kişiyi yandurur. Ol ḳavm [8]anuñ sebebinden azmışlardur.

---

1 Bismillah! Allâh'ım! Bu Arap ve Acem melikinin kitabıdır.

Sefīn: Bir ʻaẓīm şehrdür Hindūstān'da. [9]Bundan evlā şehr yoḳdur. Ve altı ferseng ḥavli vardur. Anda daḫı şehrler vardur: Saḳarkend ve Yūrkend ve Beckend. Bu vilāyet ābādāndur. Ḫayle'den ve [11]Ḳıfçaḳ'dan zaḥmetde-dürürler. Bu vilāyetde ṣu olmaz, meger at ile ırmaġa varurlar. Anuñ [12]ḳırañında ḳazlar olur, dutarlar, otururlar. Āyīnleri Müsilmānlar āyīnidür, līkin namāz yılda [13]şaʻbān ile ramażān ayında ḳılarlar. Beyʻ ve şirā ḳalʻīledür.

Sedīr: Ḳaṣr-ı maʻrūfdur [14]Ḥīre ırmaġı içinde ki Behrām-çūbin Yezdicerd bin Şāpūr sebeb-i bünyād oldı [15]ki Yezdicerd'üñ oġlı ḳalmadı Behrām'dan ġayri. Ol daḫı istisḳā oldı. Eṭibbādan [16]ṣordı ki: "Eyü yiyer ve havāsı ḫoş ḳand var?" Eyitdiler ki: "Sedīr'dür." Yezdicerd [17]buyırdı kim anda bir ḳaṣır yapdılar. Ve Behrām'ı anda getürdiler ve hem şifā buldı. **[113a]**

Sencer: bir ʻaẓīm ḳalʻadur ʻAlī bin Zeyn eydür: "Türkistān'da Sencer'den muḥkem [2]ḳalʻa yoḳdur. Ḳırḳ arış dīvārınuñ ḳalınlıġı vardur. Ve bārūsı iki ḳatdur [3]ve arası ḳum ile ṭoludur. Ve altında ṣu aḳar, dīvārın delseler ḳum aḳar, [4]ve eger naḳım ėtseler ṣu aḳar.

Ḳalʻa-i dīger Tārūm: Bir ḳalʻadur Tārūm ḥudūdında. Ol [5]ḳalʻada iki biñ sekiz yüz sarāy vardur. Ol ḳalʻayı Muḥammed bin Müsāfir yapdı. [6]Ve içinde ʻaẓīm gencler ḳodı. Ve kend'özi bir ẓālim pādişāh idi ki raʻiyyetlerüñ [7]oġlanlarını ẓulm-ile alurdı, ṣanʻatlara vėrürdi. Ve hem Müsülmānlaruñ oġlanlarını [8]esīr gibi dutar-ıdı. Bir gün Muḥammed bin Müsāfir bir ṣayda çıḳdı. Anlar ḳapusını ḳalʻanuñ [9]yapdılar, niçe ki saʻy ėde-gördi, açmadılar. Düşmenler eṭrāfından daḫı buña ḳaṣd ėtdiler. [10]Bu daḫı ḳalʻayı ḳodı, ḳaçdı. Ḳalʻa ol ḳavme ḳaldı ve ol memleket anuñ [11]ẓulmi sebebinden ḫarāb oldı.

Sedd-i Ẕü'l-ḳarneyn: Bir ʻaẓīm heybetlü ulu dīvārdur ki Ye'cūc ve Me'cūc öñine yapılmışdur. Bir ḳavm vardur ki ayaḳları ḳısacuḳ [13]ve yüzleri büyük. Bizüm vilāyetimüzi anlar ḫarāb ėdiserlerdür. İskender ne sebebden bu seddi yapdı? [14]Melik-i Fermāy eydür: "Bunlaruñ ṭabīʻatlarında Ḥaḳ Taʻālā celle celālühū şöyle ḫarāblıḳ ḳomış. [15]Ādemī bulurlarsa ve māl ve ṭavar bulurlarsa ġāret ėderler. Ve bizüm anlara hīç ziyānumuz degmez." İskender anlaruñ ḥālini Allāhu Taʻālā'ya iʻlām ėtdi. Buyurdı: [17]"Ne ki ʻālemde demürci vardur ki gelmege mümkīn, getürdiler. Ve dėrler ki yüz yigirmi **[113b]** biñ demürci geldi. Anda demürden ulu kerpiçler düzdiler. Bir ḳat kükürd ve ḳurşundan [2]ve baḳırdan düzdiler. Bir ḳat demür kerpüç döşediler. Ve bir ḳat ḳurşun [3]ve bir ḳat baḳır döşediler. Ve bir ḳat kükürd... Bu tertīb üzerine ol dīvārı [4]yapdılar. Andan

ṣoñra mübālaġa-y-ıla çoḳ odun getürdiler. Daḫı ol dīvāruñ [5]yanına yıġdılar. Aşaġasından yuḳarusından daḫı aña od urdılar. [6]Çün ol dīvār ḳızdı bu kükürd yandı ve ḳurşun eridi ve demür ve baḳır [7]ḳaynaşup biribirine yapışdı, tā ki ol dīvār başdan başa yek-pāre oldı. Ve ol [8]sedde yazdı kim: "Ben bu seddi Allāhu Ta'ālā'nuñ 'ināyeti-y-ile yapdum. Çünki bu [9]sözüñ üzerine Muḥammedī 'Arābī'den ṣoñra yüz altmış yıl gėçe. Ve daḫı şefḳati kesile [10]ve göñülleri ḳatı ola ve nā-ḥaḳ ḳanları dökile ve zinā ve riyā āşikāre ola ve erenler 'avratlar dūnında ve 'avratlar erenler şeklinde yüriyeler. Ol vaḳt [12]bu sed açıla. Şol miḳdār Ye'cūc ve Me'cūc çıḳa ki 'ālemi ser-tā-ser duta. Ve ḳamusını yėye ve helāk ėde. Ṣoñra Şābūs gele, daḫı anda helāk ola."

[35.] ḤİKĀYET

[14]Eydürler ki emīrü'l-mü'minīn Vāṯıḳ Bi'llāh bir gėce düş gördi ki sedd-i İskender [15]açıldı ve ol düşden ḳorḳdı ġāyetde. Vardı bir kişi göndürdi ki aña Selām [16]bin Cemād dėrlerdi, 'aẓīm çoḳ leşker ile ol sedde vara. Ve nāme yazdı Melik-i [17]serīrü'ẕ-ẕeheb daḫı ol vilāyetüñ beglerine. Bu sed ḳażiyyesinde Selām bin Cemād **[114a]** eydür: "Çünkim gėtdük, varduḳ bir ḳara yėre ėrişdük ki anda 'aẓīm zişt ḳoḳu [2]geldi. Daḫı bize Melik-i Ḫazar eyitdi ki: "Bileñüze sirke götürüñ, dem-be-dem ḳoḳulayasız. [3]Ve dimāġuñuza mażarrat ėtmeye." Bu seferde çoḳ rūzigār seyr ėtdük, tā ki ol [4]sedde ėrişdük. Bir 'aẓīm heybetlü nesne ki anuñ 'aẓametini Allāhu Ta'ālā bilür. [5]Ve ol seddüñ ucını nihāyetini bulmaduḳ. Hemān şunı bildük kim bir yüce dīvār demür ile [6]tuçdan yapılmışdur. Ve anda bir ḳapu var yėtmiş arış. Bir kilīd üzerine urmışlar [7]yigirmi arış. Ve ol kilīdi zencīr ile asa-ḳomışlar. Ve ol seddüñ ḳatında bir pādişāh vardur ki anuñ 'aẓīm leşkeri vardur çoḳ. Her cum'a ol pādişāh atlanur [9]leşkeri-y-ile. Her birinüñ elinde bir ulu demür çomaḳ gelürler, dögerler ol demür çomaġı-la ol ḳapuyı, tā ki Ye'cūc bileler, bu ṭarafda pāsubān vardur ki bu seddi ṣaḳlarlar. [11]Çünki ol ḳapuyı yėne dögdiler, biz daḫı ḳulaġumuz ol ḳapuya urduḳ [12]durduḳ diñledük. Bir 'aẓīm āvāz gelür heybetlü. Eyitdiler ki: "Ye'cūc ve Me'cūc [13]āvāzıdur." Selām eydür: Bunlara ṣorduḳ ki: "Hīç sizden Ye'cūc görmiş kimse [14]var mıdur?" Eyitdiler: "Bir niçesi bu seddüñ üstine çıḳmışlar, geldiler nā-gāh. [15]Allāhu Ta'ālā bir ḳara yėl göndürdi, urdı yėne anları aşaġa bıraḳdı. Līkin birisi [16]bizüm ṭarafa düşdi, gördük." Anda ḥisāb ėtdük, sed üstine çıḳduḳları ol gėce-y-imiş ki Vāṯıḳ Bi'llāh ol düşi gördi. Andan gėrü döndük, **[114b]** Semerḳand'a geldük. İki yıl dört ayda geldük.

Serīre: Bir şehrdür Hind'de ma'rūf. [2]Ol şehrde bir menāre vardur ki anuñ üzerinde bir küp vardur. Ve ol küpüñ [3]üzerinde bir altundan ḳızıl ḫurūs var. Ve her kimse ki ol ḫurūsa ḳaṣd ėtse almaġa, ol [4]ḫurūs bir bülend āvāz-la çaġırur ol küpüñ üstinde ki ol şehrüñ ḫalḳı ėşidür. Ve eydürler ki: "Kimesne ol ḫurūsı alımaz tā Mehdī zamānına degin."

Selā: Bir şehrdür Çīn'de. [6]Her kimse anda varsa gėrü çıḳmaz ve çıḳmaḳ daḫı dilemez. Şöyle ki her kimse ki Türkistān'a [7]varsa uyuz olur.

Sereḫas: Bir şehrdür ṣaḥrāda, Ḍaḥḥāk rūzigārında yapıldı. [8]Sebeb-i bünyād ol-ıdı ki: Ḍaḥḥāk her iḳlīmden ādem cem' ėderdi. Daḫı anları ṣaḳlarlar-ıdı ḳarşu nevbet ile getürüp boġazlar-ıdı, tā ki Ḍaḥḥāk yėr-idi. Ādem etinden ġayri [10]nesne yėmezdi. Çoḳ ādem ol ṣaḥrāda cem' olmışdı Ḍaḥḥāk-içün. Nāgāh Ḍaḥḥāk'i depelediler. [11]Bunlara ḫaber geldi ki "Ḍaḥḥāk öldi" dėyü. Daḫı ol ḳavm ol ṣaḥrāda maḳām dutup [12]ḳaldılar. Ve anda bir şehr ėtdiler, adını Sereḫas ḳodılar ya'nī gedāylar ve ḫasīsler yėri [13]dėmekdür.

Sikenderiyye: Bir ḳal'adur Hind deryāsı içinde. Ve eydürler: "Her ḫasta ki [14]anda varsa ṣıḥḥat bulur yāḫūd ölür." Ve ol ḳal'ada direkler vardur 'aẓīm ulu kim anı, [15]Mārīn ve Māriye dėrler bir er ve bir 'avrat düzmiş. Hīç kimseye anuñ gibi ḳuvvet [16]olmış degüldür. Zīrā her bir direk ki dikmişlerdür, biñ kişi götürmez. Bu bir gey 'aceb [17]nesnedür.

Semārūḳ: Bir seküdür Hemedān'da ki anı Cemşīd yapmışdur. **[115a]** Yüceligi anuñ üç yüz arışdur. Andan ṣoñra Behrām yarım sekü daḫı yapmış, [2]anda Dārā bin Dār gelmiş anı tamām eylemiş. Pehlevīler buña bir meṡel dėmişler: "Semārūḳ [3]bir cisim düzdi. Behrām aña bir ḳuşaḳ ḳuşatdı. Dārāb bin Dārā ortaya [4]getürdi." Bu delīldür ki Hemedān şehri ḳadīmdür.

eş-ŞĪN

Şirmāḫ: Bir ḳaṣırdur [5]Eyyūb-i Enṣārī kūyı ḳatında. 'Aẓīm süñük vardur ve bir ırmaḳ vardur, [6]eydürler ki: "Bir 'avrat ṣuda gėçe-yorurken ḳucaġında oġlancuġı var-ıdı. [7]Nu'mān bin Münẓir'üñ leşkeri daḫı ol ṣuya ėrişdiler. Bu 'avrat etegin [8]çermemiş-idi. Bu leşker gelicek eymendi. Etegin aşaġa bıraḳdı, etegi ayaġına ṭolaşdı. [9]Bu 'avrat düşdi oġlancuġı ṣuya boġuldı. Nu'mān bunı gördi, aġladı. Özi [10]göyindi. Vardı neẓr ėtdi ki bu ṣuya bir köpri düze. Vardı, kisrādan [11]destūr diledi. Men' ėtdiler ki bunuñ vilāyetinde eli olmasun. Çün Behrām [12]Pervīz ile ceng ėtmege geldi. Pervīz, Nu'man ile yardıma oḳıdı: "Şol

şarṭ ile [13]varuram ki destūr vėresiz ki bunda köpri yapam.” Destūr vėrdiler ki [14]bir köpri yapdı ve hem Şirmāḫ’ı daḫı yapdı.

Şu‘b-buvān: Fārs’da [15]bir ḳal‘adur ki ḫūblıġ-ıla mevṣūfdur. Ġāyetde giñişlik iḳlīmdür. Müberred eydür: [16]“Şu‘b-buvān’da gördüm ki üzerinde yazmışlar ki: “اذا أشرف الكُرُوبُ على رأسِ قلعةِ شُعْب بُوَان اَفاَقَ من الكَرْب” ya‘nī “Her ġuṣṣalu kişi ki Şu‘b-buvān ḳal‘a**[115b]**sınuñ üzerine çıḳsa baḳsa ġuṣṣası gėder, şād olur.” ‘Ālemde meṣel eydür: “Şu‘b-buvān [2]ve sa‘d-i Semerḳand.”

Şa‘īr: Bir ḳal‘adur Şām’da ki bir yüce ṭaġuñ üzerindedür. Ve hīçbir cānibinden ẓafer yoḳdur. Şöyledür ki ol ṭaġuñ depesinde bir ṭaş [4]vardur büyük ḳalḳan gibi. Ve ol ḳalḳanuñ üstinde yapılmışdur ḳal‘a. Ve ol ḳal‘ayı [5]bir Kürd saḳlardı. Daḫı hīç kimse yoġ-ıdı bilesine. Ve bir yolı var-ıdı penhānī ki [6]dāyim andan inerdi, ḥarāmīlıḳ eylerdi. Melik-şāh niçe kez leşker vėribidi, ol [7]ḳal‘aya girdi. Ol, leşkeri ṣıdı. Bundan ṣoñra Melik-şāh ‘aẓameti-y-ile kendüsi geldi, [8]ḳal‘ayı ḥiṣār ėtdi. Ḳat ḳat ḳondılar ve yolın baġladılar. Ol Kürd bu kez bildi kim [9]cān ḳurtarımaz. Bir ‘avrat[ı] var-ıdı ki ġāyetde ṣāḥib-cemāl. Ol ‘aṣırda anuñ gibi [10]ṣāḥib-ḥüsn yoġ-ıdı. Vardı, ‘avratını öldürdi. Ve kendüyi ḳal‘adan aşaġa bıraḳdı. [11]Ayaġı ṣındı, ölmedi. Derḥāl dutdılar, anı Melik-şāh ḳatına getürdiler. Aña eydür: [12]“Niçün benüm ḳatuma gelmedüñ ki kendüñi ḳal‘adan aşaġa bıraḳduñ?” Eyitdi: “Benüm bir ‘avratum var-ıdı ġāyetde laṭīf. Ḳorḳdum ki düşmen eline gire. Anı öldürdüm ve ansuz cihānda [14]diriligüm sevmedüm. Anuñ-çün kend’özüm aşaġa bıraḳdum.” Melik-şāh eyitdi ki: “Bunuñ [15]gibi ḥamiyyetlü ki sevdügüni öldürdi. Ve bahādur ki niçe kez benüm leşkerüm hezīmet ėtdi. [16]Ḳanda bulınur?” Aña ḫil‘at vėrdi, gėrü ḳal‘asın aña vėrdi.

Şām: [17]Bir mübārek iḳlīmdür ki peyġāmberler yėridür. Ve bir arış yėr yoḳdur ki anda Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām **[116a]** inmemişdür. Yüz yigirmi dört biñ peyġāmberlerüñ ḳıblesidür. Ve ḳalan yėrler ḫarāb olısar, illā Mekke Medīne ve Ḳudüs ḫarāb olmayısardur tā ḳıyāmete degin. Ḥaşir daḫı anda [3]olısar. Ḥadd-i Şām Kūfe’den tā Remle’ye ve Bāsil’e ve Malāṭıyye’ye degindür. İbn ‘Abbās [4]eydür: “Resūlu’llāh ile ben on iki ay namāz ḳıldum, Beytü’l-Maḳdis’e ḳılduḳ. Ve andan ḳıble Ka‘be’ye [5]döndi. İkindü vaḳti-y-idi ki vaḥy geldi peyġāmbere ki: “Ka‘be’den yaña dönüp ḳıl!”

[6]**Şirvān:** Bir şehrdür ki Nūşirevān‘ādil yapdı. Ve sebeb-i binā Bābü’l-ebvāb [7]oldı ki melik-i Ḫazar dāyim ġāret ėderdi tā Mūṣıl ve Hemedān’a degin. Çünki

1 Dertliler Şubbuvan kalesinin burçlarına çıktığı zaman sıkıntıdan kurtulur.

nevbet [8]Nūşirevān'a degdi, adam vėribidi Ḫazar pādişāhına. Ve anuñ ḳızını aldı. [9]İttifāḳ ile ṣulḥ ėtdiler ve 'ahd ėtdiler ki birbiri ḳatına gele. Nūşirevān vardı, [10]üç biñ kişi yolda ḳodı. Leşker-i Ḫazar gelicek ġāret ėtdiler. Ḫāḳān ki Melik-i Ḫazardur, kişi vėribidi. Eyitdi ki: "Ne fesāddur ki oldı?" Nūşirevān eyitdi ki: "Ḫaber-dār [12]degülem, tā ḥaddī bir niçe kez ġāret ėtdi." Nūşirevān: "Bilmezem." dėdi. "Bu düşmen işidür. [13]İster ki bizüm aramızda 'adāvet bıraġa. Ben şöyle görürem ki vilāyetümüz kendü [14]ḥükmümüzde ola. Her birimüz vilāyetümüzde gereklü kişi ḳoyavuz. Ve bize gerekmezin [15]ḳomayavuz. Ara yėrümüzde bir dīvār ola." Ḫāḳān buña rāżī oldı. Pes vardı, [16]Nūşirevān Bābü'l-ebvāb'ı yapdı. Bir sed çekdi deryā içinden, tā bir ṭaġuñ [17]depesine degin ki ol seddüñ ėni üç yüz arışdur bir şehrdür Ḫūristān'da. **[116b]** İbnü'l-Muḳanna' eydür: "Evvel bārū ki 'ālemde yapıldı ṭūfāndan ṣoñra Şūş bārūsı-y-ıdı ve Tüster idi. Eydürler ki: "Şūş'ı, Sām bin Nūḥ yapdı. Ebū Mūsā Eş'ari [3]feṭḥ ėtdi. 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb zamānında içinde üç yüz ḫazīne buldı, ḳamusını [4]aldı. Ve anda bir ev görindi ḳapusında perde aṣılu. Ol eve ḳaṣd ėtdi ki vara. [5]Ḫazīne-dār ḳomadı. And içdi nesne yoḳdur dėyü Dānyāl peyġāmberüñ tābūtından [6]ġayri. Pes ol eve varımadı, ḳodı.

[36.] ḤİKĀYET

Eydürler ki: "Peyġāmber 'aleyhi's-selām, [7]'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu 'anh mescide gėder-iken, yolda bir oġlan gördi ki [8]aġlar. 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh anı nüvāḫt ėtdi, avıtdı. Peyġāmberüñ ardınca namāza geldi. [9]Peyġāmber eydür: "Yā 'Ömer ol oġlancuḳ kim avutduñ, 'ālem anuñ elinde ḫarāb [10]olısardur." 'Ömer eydür ki: "Nice yā resūla'llāh?" Eydür ki: "Deccāl oldur." 'Ömer bunı ėşidicek [11]döndi ki vara öldüre. Resūlu'llāh eydür: "Allāh öldürmedügin kim öldürse gerek? [12]'Ālem bunuñ elinde ḫarāb ola ve hem bunuñ elinde bir şehr feṭḥ ola benüm [13]ümmetüm-çün." Bunuñ üzerine rūzigār gėçdi. Peyġāmber dünyādan gėtdi. [14]'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb Ebū Mūsā'yı Ḫūristān'a vėribidi. Vardı Şūş'ı ḥiṣār ėtdi [15]ve 'āciz ḳaldı. Hīç ẓafer ėdemedi. Ol vilāyetde gezdi, yüridi, çāre ėdemedi. [16]Şūş'a nā-gāh bir rāhib uġradı. Bir deyr içinde Ebū Mūsā'ya ṣordı ki: "Ne işe [17]gelmişsin?" Eydür: "Şūş'ı almaġa gelmişem." Ol eyitdi: "Gėrü dön! Şūş'ı kimse almaz **[117a]** deccālden ġayri." Ebū Mūsā bunuñ sözine iltifāt ėtmedi. Yėne Şūş üstine vardı. [2]Ve cengler ve ḳıtāllar eyledi, çāre ėdemedi. Nā-gāh bir kişi geldi. Şūş'uñ ḳapusını [3]ayaġı-y-ıla depdi. Eyitdi ki: "İ Şūş, açılġıl!" Derḥāl ḳapular ṣındı, aşaġa düşdi. Leşker-i Ebū Mūsā hü-

cūm ėdüp ḳal‘aya girdi. Ve yėne ol kişi nā-bedīd [5]oldı. Leşker tekbīr getürdiler mu‘cize-i Muḥammed resūlu’llāh ẓāhir olduġına. Zīrā ki [6]ol ḳapuyı ṣınduran deccāl-idi, Allāh emri-le geldi. Gėrü yėne kendü maḳāmına vardı.”

[7]**Şīn:** Bir şehrdür Merāġa-y-ıla Zencān arasında ṭaġlar içinde. Ve anda altun ma‘deni [8]vardur ve ḳurşun ve zernīḫ ma‘deni vardur ve jīve ma‘deni vardur. Velīkin [9]odun az olur. Bir kiçirek deñiz anuñ bārūsını ortaya almışdur. Ve [10]Keyḫusrev’üñ taḫtı daḫı andadur. Bir tuçdan taḫtdur ki iki ḳañlı gėçer. Ve daḫı Cām-ı gītī-[11]nümāy anda-y-ıdı. Çünki küffāruñ devri āḫire yėtişdi ve İslām ẓāhir oldı, [12]küffār ġāretden ḳorḳup ol Cām-ı gītīyi Şīn deñizinüñ içine bıraḳdılar.

eṣ-ṢĀD

[13]**Ṣīn:** İḳlīm-i küffārdur. Bir ḥaddi Hind’e muttaṣıldur ve bir ḥaddi Tübbet ser-ḥaddine [14]muttaṣıldur. Ve Tübbet meliki ḫarācı Ṣīn’a vėrür. Ve Çīn’de eyü incüler olur, tā ḥaddī ki [15]bir dāne incü yüz dīnār deger. Līkin ṭatlu ṣu içinde olur. Ammā acı ṣuda [16]olan incüler eyürek olur. Zīrā ki ṣāfī olur ol incüden ki ṭatlu [17]ṣu gibi ṣuda ola. Līkin ṭatlu ṣuda olan arı ve büyük olur. Ve ṣadef bir cānavardur **[117b]** hemān gügercin yavrusı gibi. Bir ma‘lūm vaḳtde bir gėcede çıḳar. Daḫı aġzını açar, [2]birḳaç ḳaṭre yaġmur düşer, ṣadef aġzını yumar. Daḫı deñize girür, tā ol ḳaṭre ṣadefüñ ḳarnında [3]ṣadef rengin dutar, daḫı incü olur.

Ṣīn’da bir ‘ādil pādişāh var-ıdı ki bir dād zencīrin düzmiş-idi. Her miskīn ki ẓulüm görse [5]gelürdi. Dād zencīrin taḥrīk ėderdi. Pādişāh muṭṭali‘ olup aña ‘adil ėderdi. [6]Ve ḳamu Çīn memleketinde bir zişt ādem yā bir gözlü ādem bulınmaz. Ḳamusı ḫūblar [7]ve laṭīflerdür. Ḳış yaz ḥarīrler gėyerler. Zīrā havāsı germ ve yėr nemekīn olur. Anda [8]birinc ve ṭoñuz eti yėrler. Ve ḳoyunı boġup yėrler. ‘Avratları şol miḳdār laṭīf [9]gėyürler ki ṣanasın ‘üryāndur. Başlarını ‘āc ṭaraḳlar ile ṭararlar. Ve livāṭa ḳatlarında [10]mubāḥdur. Metā‘ı bunlaruñ ebrişim ve dībācedür ve dār-çīnī ve kāġıd-ı çīnī ve çīnī [11]çanaḳ ve sünbüldür. Ve daḫı naḳḳāşları ġāyetde ḥāẕıḳ olurlar. Şöyle dėrler ki bir [12]kişi dībādan bir ḳaftan doḳumış. Anuñ ḳapusında faḫr ėdüp durmış. Ol kişi [13]aṣa-ḳomış. Bir oġlan dėmiş ki: “Bu ḳaftanuñ ‘aybı var. Zīrā ki bunda bir ṭāvus ṣūretin eylemiş. Daḫı ḫurmā dalını eline vėrmiş ya‘nī minḳārına vėrmiş. [15]İmdi ḫurmā dalını eline getürmez. Bir ayruḳ şehre varursa ‘ayb ėderler.” Ve bir kişi daḫı [16]bir ḳaftan aṣmış. Anda bir büyük ḳuş düzmiş bir buġday ṣalḳımınuñ üzerine [17]oturmış. Yė-

ne bu oğlan eyitmiş: "Buġday ṣalḳımı ża'īfdür. Büyük ḳuşı götürmez. **[118a]** Daḫı iki ḳat olur." Pādişāh buyurmış ki ol oğlana ḫil'atler gėyürmişler.

[2]Maḳṣūd budur ki bunları naḳḳāşlıḳ bābında Allāhu Ta'ālā şol ḥadde ėrgürmişdür. [3]Ṣīn'uñ āḫir şehri Tübbet'dür. Ṣīn bin Faġfūr bin Kemārī bin Yāfeṯ bin [4]Nūḥ var-ımış. Bu Ṣīn, anuñ adınadur.

Ṣanū: Bir şehrdür Hindūstān'da. [5]Anda bir büt var-ıdı ṭaşdan. Anuñ adı Menāt idi ki anı Āzer ki [6]İbrāhīm peyġāmber atasıdur, ol yonmışdur, düzmişdür. Evvel ol [7]Ka'be'de-y-idi. Çünki peyġāmber 'aleyhi's-selām bütleri Ka'be'den arıtdı, bir kişi aldı [8]anı Hindūstān'a iletdi. Peyġāmber anı ėşidicek, eyitdi ki: "Benüm ümmetümden bir kişi ki [9]adı benüm aduma muvāfıḳ ola, anı yėne getürüserdür. Ol bütüñ helāki anuñ [10]elinde olısardur." Çünki Sulṭān Maḥmūd pādişāh oldı, Hindūstān'a vardı, Hindūstān'ı fetḥ ėtdi. Ol büti kendü eli-le ḳopardı ḳazma eline alup. Ehl-i Hind [12]nice biñ yük ḳızıl altun vėrdiler, ol büti alma dėyü. Sulṭān Maḥmūd vėrmedi. [13]Eyitdi ki: "Benüm atam büt-tıraş ve büt-fürūş degüldür ki ṣatam." Ve ol büti aldı, [14]Ġazne'ye getürdi ve bir medresenüñ işiginde ḳodı, tā ki anı giren çıḳan ol [15]medreseye, baṣa.

Ṣan'ā: Bir ulu şehrdür Yemen iḳlīminde. Ġāyetde laṭīf. Ve hem Ḳur'ān [16]içinde medḥ ėtmişdür Allāhu Ta'ālā. [1]﴿بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ﴾ "Murād belde-i ṭayyibeden [17]Ṣan'a'dur" demişlerdür. Bunı Ṣan'ā' bin Erāk bin Yaḳṭın yapdı. Muḥammed bin el-Ḫaniyn **[118b]** bin el-'Ūlā eydür: "Süleymān bin Dāvūd dīvlere 'aẓīm güç işler işledürdi. Anlar [2]şikāyet ėtmesün dėyü Ṣan'ā'yı ücret-içün anlara süknā vėrdi. Ve peyġāmber [3]eydür: "'Ālemi gezdüm Ṣan'ā gibi şehr görmedüm. Zīrā ki bir yılda iki kez ḳış olur ve iki [4]kez yaz olur." Ve 'Aden daḫı böyledür. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurdı kim: "Dünyā gėçmez tā 'Arab [5]Ṣan'ā'ya mālik olmayınca. Ve daḫı bir kişi Ḳubbe-i Ṣan'ā'dan, adı anuñ Vehb ola, [6]Allāhu Ta'ālā aña ḥikmet rūzī ḳıla." Ve İbn 'Abbās eyitdi ki: "'Ālemüñ ṭāvusı Yemen'dür. Ve 'ālemüñ [7]mücāhidi Ḥicāz'dur. Ve Sa'īd Cübeyr 'Irāḳ'uñ 'ālimidür. Ve Vehb bin Ümeyye 'ālemüñ 'ālimidür."

[8]**Ḥışnu'ṣ-Ṣafar:** Bir ḳal'adur baḳırdan. Endülüs ṣaḥrāsında ki Ẕü'l-ḳarneyn [9]binā ėtmiş. Ve daḫı içinde gencler ve kitābların ḳomış. Ve ḳapusında bir ṭılısm eylemiş [10]ki hīç kimse aña kār ḳılmaz, yol bulmaz içerü girmege. Ve içerüsi ṭaş ile yapılmış. [11]Ve bārūsın baḳır ile yapmış. Ve her ki anda varsa şol miḳdār gül-

1 "Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir." Sebe', 34/15.

mek dutar ki [12]tā ölür. Ve hem peyġāmber ʻaleyhi'ṣ-selām bu şehri ḫaber vėrdi. Ve şehrüñ uzunlığı iki [13]mīldür.

Ve bu şehrüñ adı Ḳurbūs'dur. Ve ḳapusında anuñ iki ṭaġ vardur ki [14]uzunlığı yüz otuz mīldür. Ol ṭaġda yėtmiş iki dürlü ḳavm vardur, yėtmiş [15]iki dürlü dil söylerler. Bu ḳalʻanuñ Endülüs'e ḳurbı bir fersengdür. Ve Endülüs'de it āvāzın ėşidürler. Ol şehrden her ne ḳadar ki ilerü ėrseler, it [17]āvāzı kesilür. Tā ḥaddī ḳapusına varsalar hīç āvāz gelmez olur ve hīç it daḫı **[119a]** gözükmez ve it var-ıduġın daḫı kimse bilmez. Ve bunuñ gibi ḳıṣṣanuñ nihāyeti yoḳdur.

[2][37.] ḤİKĀYET

Eydürler, iki ḳardaş var-ıdı, ṣūfīler. Nīl sāḥiline düşüp [3]gėtdiler ḳırḳ yıl, tā bir maḳāma ėrişdiler. Bir dīvār gördiler ḳızıl altundan. [4]Velīkin ġalbīr gibi müşebbek. Nīl ṣuyı ol dīvāruñ altından çıḳar, yėre [5]batar. Ve eyitdiler ki: "ʻAceb bu dīvāruñ ardında ne var ola?" Vardı bu iki ḳarındaşuñ birisi çāre buldı ki ol dīvāruñ üzerine çıḳdı. Daḫı anda güldi, daḫı [7]kend'özin aşaġa dīvāruñ ısra yüzine bıraḳdı. Ve hīç eşeri maʻlūm olmadı. [8]Ve ḳarındaşı daḫı diledi ki ol dīvāra çıḳa ve ḳardaşınuñ aḥvālini bile. Nā-gāh ol [9]dīvārda bir yazu gördi, oḳudı ki: [1]"الى هٰهُنا مَسْلكُ الآدميّ فمن جاوز لم يَرجعْ" yaʻnī "Buraya gelen ādemīnüñ gėtmesi ve her kimse ki bu aradan gėçse gėrü dönmez [11]gelmez." Pes andan bildi kim ʻömri anuñ ol araya degin imiş. Pes andan gėrü döndi. [12]Ve ol gülmegüñ sebebin Allāhu Taʻālā bilür.

eḍ-ḌĀD

Ḍarvāc: Bir şehrdür Yemen ḥudūdında. [13]Bir ʻaẓametlü yapudur. Eydür ki anı dīvler yapdı Süleymān-içun. Ol vaḳt ki Belḳīs'ı [14]aldı.

eṭ-ṬĀ'

Ṭā'if: Bir ḫūb şehrdür. Eydürler ki Ṭā'if sinām arżıdur [15]yaʻnī yėr örgicidür. Ve yılda bir kez bir yėl eser gėce-y-ile, derīleri edīm [16]eyler. Ve ol gėcede ḳanbīl yaġar ol ādemīlerüñ üzerine Süheyl'üñ ṭoġmaġı-y-ıla. [17]ʻĀlemde andan artuḳ yėrde yaġmaz. Aña Ṭāyif şundan ötürü dėrler ki Dümūne **[119b]** bin ʻAbdü'l-melik, ʻammüsinüñ oġlın öldürdi. Ḳaçdı, Ḥaḍramūt'a vardı. ʻUrve [2]bin Mesʻūd'uñ ḳızını diledi. Ve Ṣaḳīf'e eyitdi ki: Ben sizi ṭavāf ėdeyim dėdi. [3]Vardı

1 Ademoğlunun yolu işte buraya kadar. Burayı geçerse artık dönmesi imkânsızdır.

bir dīvār bünyād ėtdi. Andan aña Ṭāyif dėdiler. Bir bāġ var [4]anda, Vehṭ dėrler, iñen ʻaceb nesnedür. Anuñ vaṣfını dėmege yaramaz. Anuñ [5]ḳuru üzümin ʻāleme iledürler.

eṭ-Ṭābe: Medīne-i resūlu'llāha Ṭābe daḫı dėrler. [6]Zīrā ki andan ḫoş ḳoḳular gelür müşkden laṭīf-ter. Ve yėmişinden daḫı ḫoş ḳoḫular [7]gelür.

Ṭuleyṭıle: Bir şehrdür Maġrib ḥaddinde bir ṭaġ üzerine ki anı ṭaş ile [8]ḳurşun ile yapmışlardur. Ve çevresinde yėdi ṭaġ vardur ki hīç üstinde ādem duramaz. Ve bir ırmaḳ daḫı ol şehri iḥāṭa ėtmişdür.

Ṭarṭūs: Bir şehrdür ki anı [10]kāfirler ḫarāb ėtdiler. Ve ādemīsin esīr ėtdiler. Ve ʻavratlarını ve oġlanlarını oda yaḳdılar [11]şehri-le. Ol ʻaẓīm nekbet aña ėrişdi ve ḫarāb ḳıldı tā Hārūnu'r-reşīd ʻahdine [12]degin. Pes Hārūnu'r-reşīd, Ebū Süleymān Türk'i vėribidi, anı yapdı tārīḫ sene sebʻīn [ve] mi'ede. [13]Aña bārū düzdi muḥkem. Anuñ ḫalḳı ġāzīlerdür.

Ṭūs: Bir şehrdür Ḫorāsān [14]ḥudūdında. ʻAlī bin Mūsā er-Rıżā'nuñ gūrı anda bir būstān içindedür. Ve hem Hārūnu'[15]r-reşīd gūrı daḫı andadur. Bir gėce Hārūnu'r-reşīd düş gördi ki bir kişi [16]eline bir avuç ḳızıl ṭopraḳ vėrdi. Eyitdi ki: "Senüñ gūruñ ṭopraġıdur." Bunuñ [17]üzerine rūzigār gėçdi. Bir gün Ṭūs'a geldi. Daḫı anda ḫasta oldı, bir būstān **[120a]** içinde bu eṣnāda ol düşin añdı. Eyitdi ki: "Bu būstānuñ ṭopraġından getürüñ, [2]göreyim." Bir ḫādim var-ıdı, Mesrūr dėrlerdi. Bir avuç ṭopraḳ getürdi, Hārūn'a vėrdi. [3]Hārūnu'r-reşīd eydür: "Bu ṭopraḳ ol ṭopraḳdur. Ve bu el ol eldür ki ben düşde gördüm." [4]Pes buyurdı ki anda gūrın ḳazdılar. Daḫı ḳatına vardı, Ḳur'ān oḳımaġa meşġūl [5]oldı, tā dünyādan gidince. Pes vaʻde tamām olıcaḳ anda defin eylediler. Ve Ṭūs'a bu faḫr yėter [6]ki ol iki ʻazīzüñ türbesi andadur. Bu şehrüñ ḫalḳı müteʻabbidlerdür ve saḫīlerdür. Çīn ḥaddinde [7]ve İslām şehrlerinüñ āḫiridür. Yüzleri ḫūbdur ve heybetleri gökçekdür.

[8]**Ṭırāz:** Bir ḥicābdur Müsülmān ile kāfir aralığında. Āḫir-i bilād-ı İslāmdur. [9]Ve anuñ çevresinde ḳalʻalar vardur aña mensūb. Ve ejderhālar çoḳdur. [10]Ve andan gėçicek milk-i kīmiyādur. Ve ol ḳum ḫaymelerde otururlar. Ve andan gėçse [11]ḥadd-i Türk'e varurlar.

Ṭāliḳān: Bir şehrdür ṭaġ üzerinde. Metāʻı anuñ [12]nemeddür.

Ṭaberistān: Bir iḳlīmdür ve ḥaddi anuñ Ezān şehrlerindendür, tā Cürcān'a [13]degindür. Ve bir ḥaddi Ḫazar deryāsından tā Ṭāliḳān'a degindür. Ve çün

Muʿāviye, [14]Ṭaberistān vilāyetini Muṣḳale bin Hübeyre'ye vėrdi, Muṣḳale-y-ile yigirmi biñ kişi var-ıdı. [15]Çünki Muṣḳale Ṭaberistān'a geldi, Ṭaberistān ḳavmi der-bendi kesdiler. Ve leşker [16]üstine ṭaşlar yuvaladılar. Ve cemīʿi helāk ėtdiler. Muṣḳale'yi dutuban şehīd ėtdiler, [17]tā ḥaddī bu ḳażiyye-y-içün meṡel ḳurdılar kim: [1]"لا يكنْ هذا حتى يَرجِعَ مصقلةٌ من طبرستان" **[120b]** Yaʿnī bir nesnenüñ ki ḥuṣūlı mümkin olmasa anuñ gibi yėrde [2]bu sözi istiʿmāl ėderler. Yaʿnī dėmek olur ki: "Bu nesne olmaz, tā Muṣḳale Ṭaberistān'dan gelmeyince."

Bundan ṣoñra Yezīd bin el-Mühelleb geldi Ḫorāsān'dan Ṭaberistān'a. Ve pādişāh-ı İspeh-bed ile ceng-i ʿaẓīm ėtdi. Āḫir vardı, ṣulḥ ėtdi ki [5]Yezīd'e yılda dört biñ direm dört altun ve dört yüz biñ zaʿferān ve dört yüz [6]kişi vėre. Ve her birisinde ḳalḳan ve bir gümiş ḳadeḥ bile ola. Yezīd bin el-Mühelleb'[7]den ṣoñra nevbet Ebü'l-Caʿferi'l-Manṣūr'a degdi. Ve Ebū Caʿfer'e muṭīʿ olmadılar. [8]Ol daḫı Ḥāzim bin Ḥazīme'yi vėribidi Ṭaberistān'a Merzūḳ ile ve Ebü'l-Ḥuṣayb ile. [9]Ve anlara daḫı yol vėrmediler. Ve İspeh-bed ḳalʿa ḳapusın yapdı, bu leşker ʿāciz [10]ḳaldı. Bu aradan Ebü'l-Ḥuṣayb bir ḥīle düzdi ki kendünüñ ṣaçın ṣaḳalın [11]yoldı. Daḫı bu leşkerden ḳaçdı, İspeh-bed'üñ ḳalʿası ḳapusına geldi, feryād [12]ėdüp aġladı. İspeh-bed eydür: "Ol miskīni içerü getürüñ, ḳapuyı açuñ!" Ḳapu [13]açup içerü getürdiler. Ṣordılar kim: "Nedür ḥālüñ?" Eydür: "Bu İslām leşkeri beni [14]ṭutdılar ve ṣoydılar." Bunlardan ḳatı şikāyet ėtdi. Pes Ebü'l-Ḥuṣayb'a teraḥḥum ėtdi, [15]ḳalʿa içine ḳodılar.

Bir niçe gün bu ḳavm-ile ülfet dutdı. Bunlaruñ ḥālini [16]bildi. Daḫı bir gün biti yazdı. Oḳa baġladı, leşkeri içine atdı. Müsülmānlar [17]ol oḳı aldılar. Ḥāzim ḳatına geldiler, oḳıdılar. Yazmış ki: "Falān gėce ben ḳalʿanuñ **[121a]** ḳapusını açayım. Ḥāżır oluñ ki içerü giresiz." Tā ḳamu müheyyā olup, ol gėce [2]ḥāżır oldılar ḳalʿanuñ ḳapusına. Bu daḫı ḳalʿanuñ ḳapusını açdı. Leşker [3]içerü girdiler. İspeh-bed ḳaçdı, Ṭārıḳ ṭaġına gėtdi ṭaʿalluḳātı-y-ıla. Ḳalʿayı aldılar, muḳarrer [4]oldılar. Bir yıldan ṣoñra Ḥazīm bin Ḥazīme vefāt ėtdi. Ebü'l-Ḥaṣıyb anda ḳaldı. [5]İki yıl ol vilāyetde ḥākim oldı. Ṣoñra vefāt ėtdi. Pes Manṣūr, [6]Ḫālid bin Bermek'i vėribidi. Ol geldi, çoḳ ḳalʿa fetḥ ėtdi. Ol ḳavm [7]buña muḳāvemet ėtmediler. Şöyle heybet bıraḳdı bunlara ki Ḫālid'üñ [8]ṣū[re]tini ve mancınıḳı ṣūretini daḫı ḳalḳanlarda ve dīvārlarda yazdılar. Bunuñ heybetinden İspeh-bed zehr [9]içdi ve ʿavratına ve oġlına ve ḳızına zehr vėrdi. İçdiler ḳamusı helāk [10]oldılar. Pes bundan ṣoñra ḳalan ḳavm geldiler, Ḫālid'e mütābaʿat ėtdiler ve aña [11]muṭīʿ oldılar.

---

1 Muskale, Taberistan'dan dönünceye kadar bu mümkün olmaz.

Ṭaberiyye: Bir şehrdür maġribde. Ve anda ʻaḳrebler ve dilküler çoḳ [12]olur. Ve anda Şāpūr zamānında bir arslan ẓāhir oldı, çoḳ mażarrat ėtdi. [13]Hīç kimse anı defʿ ėdemedi. Çün mażarratı ḥadden aşdı, vardılar, Şāpūr'a dėdiler. [14]Şābūr buyurdı ki kendünüñ ṣūretin silāḥ ile düzdiler. Daḫı iletdiler ol [15]arslanuñ ini ḳapusında ḳodılar. Daḫı berk ėtdiler. Arslan çünki geldi, bu ṣūreti gördi, buña birḳaç kez ḥamle ėtdi. Gördi hīç bundan [13]nesne gelmez. Ve daḫı [17]bu ṣūreti ḫarāb ėdemez. Terk ėtdi muḳayyed olmadı. Bir nice **[121b]** zamān ol ṣūret anda durdı, aña ögrendi, andan ḥaẕer ėtmez oldı. Çünki [2]bu ṣūret ile arslan ülfet dutdı, bir gün Şāpūr kendüsi geldi. Anuñ [3]yėrine durdı, ṣūreti gėderdi. Çünki arslan yataġına geldi, Şāpūr ḳılıc-ıla [4]çaldı, iki pāre eyledi.

el-ʻAYN

ʻIrāḳ: ʻĀlemüñ ortasıdur ve dünyānuñ göbegidür. Zīrā ehl-i Hind adını dünyā göbegi ḳomışlardur. Ve hem dördinci iḳlīmdendür [6]ve Cezīretü'l-ʻArab daḫı ʻIrāḳ'dur. Ve ehl-i ʻIrāḳ şol āfetlerden ki her bir iḳlīmde [7]vardur, andan emīndür. Şöyle ki sefere-i Rūm'dan ve siyāhī Ḥabeşe'den ve Türk'üñ [8]bed-ḫūlığından selāmetdür. Ve bu sebebden ḫulefā, ʻIrāḳ arasında Baġdād'ı iḫtiyār ėtdiler. [9]Ve ḥudūd-ı ʻIrāḳ Kuhistān'a degindür, tā Bādya'ya ve Kūfe'ye degin ve diyār-ı Benī Şeybān'a degin, [10]tā Fārs ḥaddine degin. Bunuñ muʻaẓẓam şehrleri vardur. Şöyle ki Baġdād ve Başra [11]ve Kūfe ve Ḥīre ve Ḳādisiyye ve Ḫānıḳīn bunlardur. Dicle ortasından gėçer, bir yanı [12]ʻArab'dur ve bir yanı ʻAcem'dür. Medā'inī eydür ki: "Ḥadd-i ʻIrāḳ Heybe'den Ṣīn'a degin, daḫı Hind'e [13]ve Sind'e ve Ṣāri'ye ve Ḫorāsān'a ve Diyālime ve İṣfahān'a degindür." İbn ʻAbbās eyitmiş ki: "Baḥreyn [14]ʻIrāḳ'dur ve ʻIrāḳ'uñ ḳışı şöyle olmaz ki Kuhistān'da olur. Ve yazı şöyle olmaz ki [15]ʻUmmān'da olur. Ve daḫı ṣāʻiḳa olmaz niteki Tihām'da olur. Çayanlar olmaz niteki Cezīre'de [16]olur. Uyuz olmaz niteki Zengübār'da olur. Ṭāʻūn olmaz niteki Şām'da [17]olur. Isıtma olmaz niteki Ḫayber'de olur. Ṭalaḳ olmaz niteki Baḥreyn'de olur. **[122a]** Zelzele olmaz niteki Sīrāf'da olur. Çıyan olmaz niteki Ehvāz'da olur. Ejderhā olmaz [2]niteki Sīstān'da olur. Timsāḥ olmaz niteki Mıṣr'da olur. Fi'l-cümle her yėrde zaḥmet vardur ki ol ʻIrāḳ'da yoḳdur."

ʻAsḳalān ve Meke: Mübārek şehrlerdür. Ḥaddi Beytü'l-Maḳdis'de olur. [4]ʻAbdullāh bin Selām eydür: "Tāc-ı dünyā Şām'dur ve tāc-ı Şām ʻAsḳalān'dur. Anı Muʻāviye fetḥ [5]ėtdi ʻÖmer ḫilāfetinde." Ve peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurdı: "Her kimse ki ʻAsḳalān'da bir gün [6]ve bir gėce olsa, daḫı kāfir ile ḥarb

ėtse, andan ṣoñra altmış yıl gėçse, eger ölse, [7]şehīd olur." Ve ʻAsḳalān sāḥil-i Baḥr-i Rūm'da olur ve kāfire seddür ve evliyā maḳāmıdur.

[8]**ʻAmūriyye:** Bir şehrdür Rūm'da ki anı Muʻtaṣım Bi'llāh fetḥ ėtmişdür. Ve anda çoḳ [9]mancınıḳlar ḳurdı, hīç çāre bulmadı. Bir gėce ʻAmūriyye'yi yörenürdi. Gördi ki [10]iki kāfir bir burcın üzerinde oturmışlar, bir nesne oynarlar. Birisi birisine eydür: [11]"Bu İslām pādişāhı ʻAmūriyye'yi bu düzene alımaz." Ol biri eydür: "Bu söz senüñ [12]ne işüñe gelür? Begler işini gėrü begler bilür." Bunuñ üzerine bir sāʻat gėçdi. Muʻtaṣım [13]bunı ėşidüp durdı. Ol birisi: "Sen, nice ėdicek alınur?" Ol kişi eydür kim: [14]"Mancınıḳları perākende eyledi. Ve ḳamusın cemʻ ėtse ve ḳamu ṭaşı bir burca atsa, ol [15]burcı yıḳar. Ol burc yıḳılıcaḳ ḫod bilürsin ki ḥāl nice olur?" Muʻtaṣım buyurdı [16]ki mancınıḳları fi'l-ḥāl bir araya getürdiler. Çünki ḳamusı ṭaşı bir yėre atdı, [17]ol burc yıḳıldı, ḫarāb oldı. Pes leşker-i İslām fetḥ ėtdi. Ḳamusın oda **[122b]** yaḳdılar. Ve bir demür ḳapusı var-ıdı, anı çıḳardı Baġdād'a getürdi.

[38.] ḤİKĀYET

[2]Eydürler ki bir rāhib, leşkerden birine eyitdi kim: "Siz bu şehri fetḥ ėdemezsiz. [3]Zīrā ki ben kitābda görmişem ki ʻAmūriyye'yi ḥarām-zādeler alur. Daḫı oda yaḳarlar." Bu ḫaberi vezīr eşitdi, melūl oldı. Muʻtaṣım'a bildürdi. Muʻtaṣım eydür: "Rāhib [5]rāst eydür ki benüm bunca biñ ḳullarum vardur ki ḥarām-zādedür." Muʻtaṣım'uñ daḫı [6]yaluñuz on biñ ṣatun alunmış Türkī ḳulı var-ıdı. Pes Muʻtaṣım buyurdı kim ḳullarına, [7]şehre ṣavaş yüritdiler. ʻAmūriyye'yi aldılar, yıḳdılar. Cihānuñ ʻacāyibinden ol ḳapudur ki Baġdād'a iletdiler. Anı gören bilür ki demür taḫtalar düzmişlerdür. Taḫtası [9]iki yüz yėtmişdür. Kişi bilmez ki anı nice dögdiler ʻaceb? Ol demürcilerüñdür kim işlemişlerdür?

[10]**ʻAsker-i Mükerrem:** Bir şehrdür Ḫūristān'da ki anı Mükerrem dėrler-idi, bir şaḫṣ [11]yapdı ki anı Yūsuf bin Ḥaccāc vėribidi Bāḫır-zāde bin Fāris ile. Vardı [12]Mükerrem, Bāḫır-zāde'yi dutdı, Ḥaccāc'a göndürdi. İki incü-y-ile bir külāh [13]vėribidi. Ve anda vīrān kūy var-ıdı, anı yapdı, bir şehr eyledi. Ve adını ʻAsker-i [14]Mükerrem ḳodı. Mübārek şehrdür. Ebrīşim ve eyü dībāceler ve şeker ḳamışı [15]andan ṣoñra nārinci andan getürdiler.

ʻUmmān: Deryā kenārında ṣaḥrāda [16]bir ḳaṣabadur. Ve ol bāzirgānlar yėridür ve gemiler anda çıḳar. [17]Ve yükler anda açılur ve incü bāzārı andadur, Ve anı Muḥammed bin el-Ḳāsım Şāmī **[123a]** fetḥ ėtdi Muʻtaṣım Bi'llāh içün.

el-ĠAYN

Ġūr: Bir şehrdür bir ṣa'b ṭaġuñ üzerinde [2]Ḫorāsān ḳatında. Līkin dilleri Ḫorāsān dilinden ġayridür. Ġazne şehrinüñ [3]berāberindedür. Ve Ġūr'dan bir ırmaḳ aḳar Baḥīre deñizine ḳarışur. Ve şehr-i Zernīḫ, [4]Ġūr ile Baḥīre arasındadur. Ve Būsec şehri daḫı anuñ ḥaddindedür. Ve Herāt, [5]Ḫorāsān'dadur ve ehl-i Ḫorāsān Ġūr ehlini istiḫfāf ėderler. Ve ehl-i [6]Ġūr Nīşābūr'da sīrkecilik ėderlerdi, ḳomazlardı ki ayruḳ ṣan'at işleyelerdi. Ṭama' şūmlığından tā ḥaddī ki bir şaḫas müstevlī oldı, Nīşābūr'ı ḫarāb [8]ėtdi. Ḳamu nesnesini bunuñ çehār-pāy ile Ġūr'a iletdi ṭaşdan bārūsın. Ve Nīşābūr [9]henüz daḫı ḫarābdur.

Ġaznīn: Bir ulu vilāyetdür Hindūstān'da ve Hindūstān [10]ḥaddinde. Ve şehr-i 'aẓīmdür ki anda on iki biñ medrese vardur. Şāfi'īlerüñ [11]ve Ḥanefīlerüñ ve İslāmuñ ser-ḥaddidür. Hindūstān'da İslām şehri Ġaznīn'dür. [12]Ve anda on iki biñ mescid vardur. Ve hem on iki biñ ḥammām vardur. [13]Ve ḳadīmden şehrdür ve iki bölükdür. Orta yėrinde bir 'aẓīm ṭaġ vardur. Sulṭān [14]Maḥmūd'uñ taḫt-gāhıdur. Pes Sulṭān Maḥmūd bin Sebüktekin'den ṣoñra Melik Ḫüsrev'e degdi. [15]Sulṭān Maḥmūd'uñ ḳızı oġlı-y-ıdı. Ġazvīn'den Lehāver'e degin altmış fersengdür. Ve Ġaznīn'[16]de bir maḥalle vardur ki aña Sūle dėrler meydān ucında. Anda bir demür süñü dikmişlerdür ve ucı anuñ üç şāḫdur. Ol süñü Sulṭān Maḥmūd'uñdur. Çün Sulṭān **[123b]** Sencer anda vardı, ol süñüyi gördi ġāyet ta'accüb ėtdi. Diledi ki anı Ḫorāsān'a [2]ilede-y-idi. Ve her davara urdılar-ısa götürümedi. Pes vardılar yėne yėrinde ḳomışlar. [3]Ġaznīn'üñ havāsı mu'tedildür. Anuñ ḫalḳı ḫūbdur ve dīn-dārdur, zīrekligi meşhūr ve [4]mensūbdur. Ol ṭopraḳdan Maḥmūd Ġaznevī ḳopdı ve ḥikmetde Sināy ḳopdı. [5]Bunlara ol kişiler tamām faḫr ėderler.

Ġamadān: Bir 'acāyib ḳaṣırdur. Hişām bin Muḥammed [6]es-Sāyibi'l-Kelbī eydür ki Yeşrüc bin Yaḫṣab eyitdi: "Ben diledüm ki Ṣan'ā-y-ıla Ṭaberiyye [7]arasında bir ḳaṣır yapam. Vardılar ip getürdiler ki endāze ėdeler. Çünki eyle endāze [8]ėtdiler, nā-gāh bir kerges uçdı, bu ipi ḳapdı. İletdi bir ayruḳ yėre bıraḳdı [9]ki aña Ġamadān dėrlerdi. Pes ben daḫı ḳaṣrı ol yėrde yapdum." Ol [10]ḳaṣruñ dört dīvārınuñ her birisi bir dürlü ṭaşdan idi. Ve yėdi ṭabaḳadur [11]ve her ṭabaḳası ḳırḳ arışdur. Ve anuñ gölgesi ḳırḳ mīl olurdı. Her nesnenüñ gölgesi bir kendüce olduḫı vaḳtin ve saḳfı anuñ yigirmi pāre mermer-idi. [13]Ve her kūşede bir arslan düzmişler-idi ki her bār yėl esdügince aġzından [14]girürdi ve burnından çıḳardı. Ḳaṣruñ içinde bir çırāġı yandururdı ki ḳaṣruñ [15]ṭaşrasına

şu‘le vėrürdi. Ol ḳaṣruñ leṭāfetinden ve ṣāfīlıġından, eger [16]bir kişi ıraḳdan görse anı, yıldırım ṣanurdı. Ol vaḳit ki emīrü’l-mü’minīn ‘Oṯmān [17]bin ‘Affān buyurdı ki anı yıḳdılar. Ḳazdılar bir aġaç buldılar. Anda yazmışlar ki: **[124a]** [1]“أُسَلِّمُ غمدانَ هادِمُك مقبول بِعُثمان” Ve bu ḳadarca bundan yıḳdılar. Yėdi yıllıḳ [2]ḫarāc-ıla ancaḳ ‘imāret olur. Ve birḳaç günden ṣoñra emīrü’l-mü’minīn ‘Oṯmān’ı şehīd eylediler.

[3]el-FĀ’

Fārs: Bir mübārek iḳlīmdür. Ve pādişāhlaruñ iḫtiyār ėtdügi yėrdür [4]ve maḳām-ı ekābirdür. Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām: “اَبْعدُ الناسِ من الاسلام الرومُ ولو كان الاسلام مُعلَّقا بِالثريّا لَيَنالُه رَجلٌ فارسى” ya‘nī “Ḫalāyıḳuñ [6]İslāmdan ırağıraġı ehl-i Rūm’dur. Ve eger İslām Ṣüreyyā’da aṣılu olsa ėrişürdi [7]bir şaḫṣ-ı Fārsī” Bu ḥadīṯi Selmān-Fārs ḥaḳḳında buyurmışdur Rūm feṭḥ olmazdan öñdin. Ve Nūşirevān-ı ‘ādil bir şaḫṣ-ı Fārisi bėş Türk’den taḳaddüm ėtdürürdi. Ve daḫı bir Fārisi on ehl-i Hind’den taḳaddüm ėtdürürdi. Eydürler ki: “Selmān aḫbār [10]evlādındandı. Ol evāyilde gelen kitāblar oḳımış-ıdı. Ve anda görmiş-idi kim [11]āḫir zamānda bir peyġāmber geliser Yeṯrib’de ya‘nī Mekke’de[3], da‘vet ėdiser [12]dīnine. Çün resūlu’llāh ḫaberin ve mu‘cizelerin ėşitdi ve Ḥicāz’a ḳaṣd ėtdi. Çün [13]vādī-i Zerved’e geldi, nā-gāh Selmān gėderken yolına bir arslan çıḳdı, [14]ḥamle ėtdi. Selmān, bī-çāre müteḥayyir ḳaldı. “İlāhī, bilürsin ki āḫir zamān peyġāmberin [15]isteyü gėderem. Ol peyġāmberüñ ḥürmeti-çün beni düşmenden ḫalāṣ eyle. Beni anuñ [16]yüzin görmekden maḥrūm ėtmegil.” Bu tażarru‘da-y-iken bir atlu ėrişüp geldi. Ol [17]arslanı iki pāre eyledi ḳılıc-ıla. Selmān necāt buldı. Resūl ḥażretine ėrişdi, **[124b]** īmān getürdi.

Felesṭīn: Şām’da bir ulu şehrdür ḳadīmī. Anuñ ḫarācı [2]yılda bėş biñ dīnār-ıdı ve anda zeytūn çoġ-ıdı.

Fusṭāṭ: Bir ulu şehrdür Mıṣr vilāyetinde Nīl sāḥilinde. Ve saḳanḳūr balığı daḫı anda olur. Saḳanḳūr [4]bir balıḳdur ki iki eli ve iki ayaġı ve iki ẕekeri vardur. Ve dişisinüñ daḫı iki [5]ferci vardur. Ve gūr-ı İmām Şāfi‘ī daḫı andadur.

---

1 Gamadan şehrine selâm ederim. Sen yıkılacaksın. Hz. Osman buna şahit olacaktır.

2 İslâm’a en uzak olan insan Rûm’dur. İslâm Süreyyâ yıldızında asılı bile olsa Fars olan bir adam ona ulaşıp alır. [Hadis metni şu şekilde geçer: لو كان الايمان عند الثريا لناله رجل من هؤلاء Cuma sûresi bölümünde; Peygamberimizin Kur’ân’ı ve hikmeti yanındakilere ve sonradan katılacak başkalarına da öğrettiği beyan edilir. Ashap “Sonradan katılacaklar kimlerdir?” diye sorunca Peygamberimiz elini Selmân’ın elinin üzerine koyarak bu sözü söylemiştir. *Buhârî*, Tefsîrü’l-Kur’ân, 62.]

3 Yesrib Medîne şehrinin ismidir. Burada mütercim sehven yazmış olmalı.

Ferġāna ve Ḫāne: Maġrib şehrleridür. Metā'ları altun ve gümiş ve baḳır ve lājiverd ve esb cebelidür. Ve Ferġāna'da her kimüñ ki evi büyükdür ve anuñ altunı çoḳ olur. Zīrā ṣabāḥ [8]evlerini süpürürler ve süpüründüsinden bunca altun ḥāṣıl olur.

Ferenc: [9]Bir vilāyetdür deñiz sāḥilinde. Ṭūli 'arżı anuñ yėdi yüz mīldür. Ve anda [10]bir şehr vardur Māriye dėrler, anuñ içinde ḳal'alar vardur; ba'żı kāfirüñ [11]ve ba'żı Müsülmānuñ. Ve kimi yėrde eẕān oḳurlar ve kimi yėrde nāḳūs çalarlar.

[12]el-ḲĀF

Ḳazvīn: Bir ḳadīmī şehrdür ki anı Şāpūr yapdı ve Ebher [13]daḫı bile. Ḳazvīn'i 'Āzeboġlı fetḥ ėtdi ki şehr ḳapusına geldi, ṣulḥ ėtdi. [14]Ḳabūl ėtmediler, tā ki buyurdı ḫarāb ėtdiler. Andan ṣoñra cizye ḳabūl ėdüp, [15]ṣulḥa rāżī oldı. Yėne İbn 'Āzeb buyurdı ki ābādān ėtdiler. Ve Ḳazvīn bir müşkil [16]der-bend içindedür ve ġāyet muḫāṭara yėrdür. Zīrā küffār anda şevketlüdür, dāyim ḥarb-i şedīd ve muḳātildür. Ve li-hāẕā eydürler ki: [1]"القزوين باب الجنة" **[125a]** Ḳazvīn ehli bahādurlardur.

Bir gün Hārūnu'r-reşīd bir ḳubbe üzerine [2]çıḳdı Ḳazvīn'de. Bāzāra baḳar-ıdı, nā-gāh gördi, dilemedi. Bir nefīr çıḳdı. [3]Ḳazvīn ehli ḳapuların baġladılar, silāḥlar geydiler ceng içün. Hārūn [4]bunları gördi esirgedi, ḫarācı bunlardan gėderdi. Buyurdı [5]ki bir mescid cāmi' bünyād ėtdiler. Aña emlāk vaḳf eyledi. Kendünüñ adını [6]ol cāmi'üñ ḳapusında yazdurdı. İmdi Ḳazvīn ehline medḥ yoḳdur. Tamāmdur [7]ki kāfirlerüñ ve Diyālime'nüñ öñinde oturmışlardur, anlaruñ ile ceng ėderler. Dāyimā İslām ehline nühbet ki küffāruñ şerrini bunlardan def' ėderler. Ne yėrde [9]Müsülmānlar var-ısa şecā'atlü ve ḥamiyyetlüdür. Çoḳ ḫalḳdur 'ālemde. Hīç şehr olmaya ki [10]anda Ḳazvīn ḫalḳından ḫalḳ olmaya. Metā'ı anuñ ḳuru üzümdür ve eyü yėmişlerdür ve ḳaftanlardur.

Ḳādisiyye: Bir yėrdür Kūfe ḥaddinde. Anı nisbet ėderler Eḳādis [12]bin Herāt'a. Eydürler ki: "İbrāhīm peyġāmber 'aleyhi's-selām anda uġramış. Görmiş [13]çiçekler otlar firāvān aña du'ā ėtmiş ki "taḳaddeset" ya'nī "Bu yėr ḫūb [14]ve laṭīf olsun."

Ḳarsīn: Bir şehirdür Hemedān ḳatında ki anı Ḳubād bin Fīrūz [15]yapdı. Ve anda bir ḳaṣır yapdı direkler üzerine ki çevresinde biñ bāġ var-ıdı. [16]Ve kendüsi

---

1 Kazvin şehri, cennet kapısıdır.

Medāyin'e vardı. Ol ḳaṣrı yėl yıḳdı, ḫarāb ėtdi. Andan ṣoñra Belīnās'ı [17]vėribidi ki anda bir ṭılısm düzdi yėl içün ve ṣovuġı-çün ve 'aḳreb-içün ve ısıtma-çün. **[125b]** Çünki düzdi, bunlaruñ zaḥmeti eksildi.

Ḳaṣır: Bir şehrdür ki Göknūr [2]ḥudūdında. Ve anda 'acāyib bünyādlar vardur. Bir ṭaş ile yapmışlardur ki anuñ [3]'aẓametini Ḥaḳ Ta'ālā bilür. Zīrā her ṭaşuñ miḳdārı vaṣfa gelmez, meger göz ile [4]göreler. Ol şehrde bir çeşme vardur ki içinde balıḳlar vardur. Ḳulaḳlarında [5]ḥalḳalar vardur. 'Acebdür ki balıḳ ṣudan ṭaşra ḳarār dutmaz. Ḳulaġına ḥalḳa [6]gėçürürler. Suda anuñ ḳulaġına kim gėçirür? Bunuñ sebebin Ḥaḳ Ta'ālā bilür.

[7]**Ḳum:** Bir şehrdür, ḫūb ki aña Zehrā dėrler. Ve anda Şi'ī meẕheblü çoḳ olur. [8]Eydürler ki: "Ve hem Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ol vaḳt, Lūṭ ḳavmin helāk ėdicek şehrlerini başı aşaġa döndürücek, anda Ḳum şehrine geldi. Ve anda bir ṣu vardur ki dā'ü'l-[10]fiṣāl ḫastalıġına devādur. Ve hem 'Īsā 'aleyhi's-selām ol ṣu-y-ıla ölüyi diri [11]ḳılurdı. Ol ṣu-y-ıla balçıḳ eyleyüp ve ol ḳuşı daḫı balçıḳdan ḥarekete getürür-idi. [12]Ve İsmā'īl ḳoçını daḫı anda getürdi. Ḫūb havāsı vardur ve ulu şehrdür. Līkin ol şehrüñ ḫalḳı emīrü'l-mü'minīn 'Alī'yi severler ve bāḳīsin sevmezler.

Ḳīrvān: [14]Bir şehrdür maġribde ki andan ulu şehr yoḳdur. Anı fetḥ ėtdi Ḫītān bin Nu'mān [15]el-'Asānī. Çünki leşker-i Berberānı hezīmet ėtdi, Ḳīrvān'a geldi, anda bir mescid [16]cāmi' yapdurdı ramāżān ayında. Tārīḫ sene erba'a ve ṣemānīnde tamām oldı. [17]'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz, Ḫītān'ı 'azl ėtdi ve Mūsā bin Nuṣayr'ı anuñ yėrine vėribidi. **[126a]** Ve ol daḫı Ṭanca ve Şūşu'l-aḳṣā'ya gėtdi ġazāya. Vilāyet-i Maġrib'i ve Ḳīrvān'ı Müsülmān [2]ėtdi.

Ḳansāriyye ve Ḳayınesrīn: İki şehrdür Şām'da.

Ḳamīr: Daḫı bir şehrdür Hind'de. [3]Metā'ları 'amūd ve ḳumrı ve ṭāvus ve 'anberdür.

Ḳarbaṭāyin: Bir şehrdür deryā kenārında. Ve anda maymūnlar çoḳdur. Hīç kimse anları ṣayd ėtmez. Ve anda gemiciler gelürler [5]dāyim ve anda maymūnlar ile zinā ėderler. Ve ādemīden yüklü olur, bir mekrūh nesne ṭoġururlar. Daḫı anı öldürürler.

Ḳālīḳīlā: Bir vilāyetdür Āẕırbāycān ḥudūdında. Anda ḳatı [7]ṣovuḳlar olur ve havāsı müteḥarrikdür. Ḫūb çeşmeleri vardur. Otı ve sebzesi firāvāndur. [8]Anuñ metā'ı eyü ḳılıçlardur.

Ḳosṭanṭaniyye: Bir şehrdür ulu deñiz kenārında. İki cānibi deryādur ve bir [9]cānibi ṣaḥrādur, dārü milki'r-Rūmdur. Ka'bü'l-Aḫbār eydür: "Çün [10]Beytü'l-Maḳdis vīrān oldı, ehl-i Ḳosṭanṭaniyye şāẕılıḳ ėtdiler. Allāhu Ta'ālā aña va'de [11]ėtdi ki anı şöyle ḫarāb ėde ki ḫurūs daḫı bañlamaya ve yėr ḥareket ėde. Üç od [12]peydā ola: biri zifīt ve biri nefṭ ve biri kibrīt**.** Daḫı şehri ḳavmi-y-ile yaḳa. Anlaruñ [13]feryādı 'inān-ı semāya ėrişe. Ḳaçan ki bu böyle olsa on iki pādişāhuñ ḫazīnesini ḳalḳanlar ile baḫş ėdeler." Ve anda 'acāyibler çoḳdur. Cümlesinden birisi [15]oldur kim anda yılan yoḳdur.

Ḳonya: Bir şehrdür Rūm içinde. Ḳonya'dan [16]tā Ḳosṭanṭaniyye'ye yėdi günlük yoldur. Müsülmānlardur. Anuñ pādişāhı 'ādil olur, ẓālim pādişāhı getürmez. Bu şehrüñ üç burcı vardur, çevresi küffārdur, aña cizye vėrürler.

Ḳilīs: Bir ḳal'adur Ṣan'ā'da. Anı, Ebrehe ki Melik-i Ḥabeşe'dür ol **[126b]** yapdı. Ve ḫalḳı anda da'vet eyledi ki her yıl ziyārete geleler ve Ka'be bāṭıl [2]ola. Mekke ḳavmi bunı ėşitdiler. Bir kişi vardı Mekke'den, anı oda yaḳdı. Ol [3]sebebden Ebrehe ḳaḳıdı, leşker cem' ėdüp geldi ki Ka'be'yi ḫarāb ėde. Allāhu Ta'ālā [4]anlara ebābīl ḳuşunı vėribidi. Ol ḳavmi helāk ėtdiler.

Ḳaṣru'l-ḳavārīs: [5]Bir ḳaṣırdur Süleymān yapdurdı Belḳīs içün. Ol vaḳt ki Belḳīs'ı Ṣabā şehrinden getürdi. Ḥasūdlar eyitdiler ki: "Belḳīs'uñ bu ḳamu ḥüsni-y-ile bir 'aybı [6]vardur ki baldırları ḳamu ḳıldur. Allāhu Ta'ālā ḫod ḳıllu 'avratı sevmez ve ḳıllu eri [7]sever." Süleymān diledi ki Belḳīs'uñ baldırların göre. Buyurdı dīvlere ki bir şīşeden [8]ḳaṣır düzdiler. Velīkin ol şīşenüñ ṣaḥnın bir şīşeden düzdiler ki rengi [9]ṣu rengine beñzerdi. Ve daḫı Belḳīs, dėrler ki ol ḳaṣra gire. Geldi Belḳīs [10]içerü girmege, gördi ki sarāyuñ ṣaḥnı ṣu. Etegin çermedi, ilerü yürüdi. Süleymān [11]peyġāmber 'aleyhi's-selām baldırların gördi ki hīç 'aybı yoġ-ımış. Ve ol daḫı bildi, [12]sarāyı ṣu degül-imiş. Ḳaṣr-ı ḳavārīr dünyāda budur ancaḳ.

Ḳaṣru'l-ḳuṣūr ve Ḳaṣru'[13]**l-'arūs:** Bu ḳaṣırları Mütevekkil 'Ala'llāh dėrler-idi bir pādişāh yapdı. Ve her gün [14]otuz biñ direm aḳça me'kūlāta ḫarac olurdı. Ve bundan ġayri 'ālemde ḳaṣırlar [15]çoḳdur. Ḳamusın düzüp ḳoyup gėtdiler. Ḥasreti ṭopraḳ altına iletdiler.

el-KĀF

[16]**Kūfe:** Bir şehrdür. Muġīre bin Şu'be eydür: "İslāmdan öñdin Kūfe'nüñ yėrinde [17]bir od işler-idi. Çünki ḳatına gelelerdi, nā-bedīd olurdı. Melik-i Ḥīre

bu ḳażiyyeyi Kisrā'ya **[127a]** yazdı, göndürdi. Kisrī'den ḫaber geldi ki: "Ol yėrüñ ṭopraġından bańa vėrüñ." [2]Bular daḫı vėribidiler. Kisrī tefaḥḥuṣ ėtdi ol ṭopraġı. Eyitdiler ki bu ṭopraḳ üzerinde [3]bir şehr yapalar; ol, Müsülmānlar elinde fetḥ olısar.

Kābil: Bir şehrdür Hindūstān'da bir ṭaġuñ orta yėrinde ki ol ṭaġ ańa bārū olmışdur. Anuñ çevresi [5]otuz fersengdür. Hīç kimse ol şehre varmaz, meger pādişāh nişānı-y-ıla ola. Zīrā [6]anuñ bir ḳapusı vardur ki pāsubānlar ḥıfẓ ėderler. Velīkin çevresinde [7]şehrler vardur: Ḳāmırvān ve Ḋamīrvan, Ḳumāriyān, Menẕūriḳīn. Ḋamīrvan'da bir büt [8]vardur pīrūzeden.

Kūlüm: Bir şehrdür Hindūstān'da. Sāc aġacı anda biter. [9]Ve anda çoḳ aġaçlar biter dürlü dürlü. Ve bir nev' aġaç olur, ehl-i Hind anı işleyüp ḳaftan [10]ėdünürler yapraġın alup.

Kirmān: Ulu vilāyetdür ve mübārek yėrdür. [11]Ve ehl-i dīn vardur ve pādişāhı 'ādildür. Ve anda şehrler çoḳdur ve ulu şehri [12]Ḥīrfet ve Şīrcān'dur. Kirmān'dan Sīstān'a degin yüz otuz fersengdür.

Ve eydürler: "Çünki Dārā bin Dārā 'ālemi dutdı, daḫı Ġūr'a ten oġlanın Kuhistān'a İspeh-bed'e [14]getürdi. Daḫı kendü İskender ile ceng ėtmege gėtdi. Kirmān'a geldi, anda [15]skender ile ceng ėtdi. Münhezim olup öldürdiler. 'Ālem İskender'e ḳaldı, müsaḫḫar [16]oldı.

Kīş: Bir şehrdür cezīre içinde bir ṭaġuñ üstinde ki anda hīç [17]ekin olmaz ve ot daḫı bitmez. Ṭa'āmları seyr-ābdan getürürler, anuñ ile zindegānī **[127b]** ėderler.

Kāşġar: Bir şehrdür Hindūstān'da. Ve hem Ḫotan daḫı andadur. [2]Ve anuñ çevre yanı pür-mīşedür. Ve anda sincāb ve ḳāḳum olur. Ve ol mīşede [3]fınduḳ çoḳ olur. Sincāb ve ḳāḳum fınduḳ aġacına çıḳar, fınduḳ yėr. Avcılar anı [4]kemāngulle-y-ile ururlar. Bir bir aşaġa düşürürler ki hīçbirisi ḳaçmaz. Kāşġar'dan [5]iki aylıḳ yol gėderler. Andan Semūr vilāyetine ėrişürler. Kāşġar içinden bir [6]ırmaḳ aḳar ki ańa Temend dėrler. Ve ba'ẓılar dėrler ki: "Ḳāḳumı bu vilāyetde dutarlar, [7]şol gün ki ḳar yaġa. Ḳāḳum yėmege nesne isterken, ḳuyruġı ḳapḳaraca ṭaşra ḳalur. [8]Avcılar varurlar, bir bir dutarlar."

el-LĀM

Leys: Bir şehrdür ki Şāpūr bin Ẕü'l-eknāf yapdı. Ve anda ceng yėrleri düzdi ve ḫandaḳ düzdi.

Lahāvr: [10]Bir ulu şehrdür Hindūstān ḥudūdında ve ḳuṭb-ı Hindūstān'dur. Andan Ġaznīn'e [11]degin yüz otuz fersengdür. Ve ṭoḳuz biñ bāzār vardur ki her bāzārında bir beg [12]vardur. Ve her gün on biñ ṣu ṣıġırı boġazlanur yėnür. Ve on biñ fīl-süvār [13]Ġaznīn'den azıḳ ve yėyecek getürürler. Ve anuñ ḳavmi aḳ olur ve zīrek olur. [14]Metā'ı anlaruñ şeker ve çivit ve eyü destārlar olur.

el-MĪM

Mekke: -Ḥarrama'llāhu Ta'ālā-[1] [15]Bir şehrdür ki Ka'be andadur. Adı anuñ Mekke'dür ve daḫı Ümmü'l-Ḳurā [16]ve el-Beşşāşe ve Ḫāṭıma ve Ḥāfiẓa dėrler. Ve her kimse ki aña yavuzlıḳ naẓarı-y-ıla ḳaṣd [17]ėtse helāk olur. Ṣāliḥ peyġāmber, Şu'ayb ve Hūd, Zemzem ile Maḳām arasındadur. Ve göge **[128a]** yaḳınraḳ yėr Mekke'dür. Ve peyġāmber 'aleyhi's-selām Mekke'dendür ve anda ṭoġmışdur. Ve çün [2]ehl-i Mekke resūlu'llāhı Mekke'den sürdiler, ol bir yėre geldi ki aña Ḥurūz dėrler. [3]Ve daḫı mübārek yüzüni Mekke'den yaña döndürdi. Daḫı eyitdi ki: "Yā Mekke, ben bilürem [4]ki sen sevgülü şehrsin Allāh'a ve Allāh'uñ resūline. Ve eger ḳavmüm beni çıḳarmasa ben senden [5]çıḳası degüldüm." Ve Mekke 'ālemüñ şehrlerinden şerīf ve muḥteremdür. Ve İbrāhīm 'aleyhi's-selām [6]şeceretü'l-enbiyādur. Ve Nūḥ daḫı şühretü'l-enbiyādur ve anuñ maḳāmı andadur. Ve Mekke'yi hīç pādişāh [7]müsaḫḫar ḳılup, ehl-i Mekke ḫarāc vėrdügi yoḳdur. Ve Dīn-i Mecūsī anda olduġı yoḳdur. Ḳavmi anuñ [8]ehl-i żiyāfet-dürürler. Ve ḳamu ḫalḳ anları ziyāret ėderler. Ve anlar hīç kimseyi ziyāret [9]ėtmezler. Anuñ metā'ı, naṭ' ve līf ve misvāk ve zeytūn ve dīk-i Mekkī ve ḳumrı-yı kāfūrī, [10]tāzī atlar ve şütür-murġ ve müşk ve kelb-i tāzī ve parsdur. Ḥafıṣ bin 'Abdullāh rivāyet ėder: [11]"Eydürler ki Tübba', Mekke'ye ḳaṣd ėtdi ki gėce yatdı, ṣabāḥ iki gözini yüzine düşmiş [12]buldı. Kāhinler getürdi bu ḥikāyeti su'āl ėtdi. Eyitdiler ki: 'Meger sen Mekke'ye [13]yavuz niyyet ėtmişsin.' Eyitdi: 'Belī!' Döndi yėne tevbe eyledi, Ḥaḳ Ta'ālā gözini gėrü [14]selāmet ėtdi. Ve her yıl Ka'be'ye aṭlas örtdürürdi. Ve ol vaḳtden peyġāmbere [15]īmān getürdi, iḳrār-nāme yazdı, Mekke ḳavmine vėrdi. Vaṣiyyet ėtdi ki: "Ḳarnen [16]ba'de ḳarnin, resūlu'llāha bu bitiyi ėrişdürüñ"

el-Medīne: -Ḥarrama'llāhu [17]Ta'ālā- Aña Miskīne ve 'Aẕrā ve Cāyize ve Yeṯribe ve Mecsene ve Ekkāle ve Şārike ve Maḥfūẓa **[128b]** ve Ḳāsime ve Muḳsime ve Muḳaddise ve Ṭayyibe ve Şāyibe dėrler. [2]Bu ḳamusı Medīne adlarıdur. Ve Medīne'yi Yeṯrib bin Ḳānī yapdı. Ve Allāhu Ta'ālā aña

1 Allâh Taala mukaddes kıldı.

"Müdḫale [3]ṣıdḳ" dėdi. Anuñ muhāciri resūlu'llāhdır ve mübārek merḳadı resūlüñ andadur. [4]Ve İslām ve dīn anda ḳopdı ve ḳarār anda dutdı. Her nesne ki 'ālemde vardur, andan [5]ḳopdı. Ve deccāl İṣfahān'dan ḳopar, Medīne'ye geliser, daḫı anda helāk olısar. [6]Ravża-ı resūl ve ravża-i evlād-ı resūl ve ḫātūnlarınuñ merḳadları andadur. Cemī'-i [7]'ālemi anlar ḳılıç ile dutdılar. Vehb bin Münebbih eydür: "Bir kitābda oḳıdum ki peyġāmber 'aleyhi's-selām [8]hicret ėdiser, bir yėrde ki aña Ṭabāṭabā dėrler. Bir zamān bunuñ üzerine-y-idüm. [9]Ṣoñra baña ma'lūm oldı ki Medīne'ye Ṭabāṭabā dėrlermiş." Ve daḫı bil ki Cühūdlar Medīne'yi iḫtiyār ėtdiler. Zīrā Tevrāt'da buldılardı ki peyġāmber 'aleyhi's-selām Medīne'den ẓāhir olısardı. Ṣoñra ḫabīr oldılar. Ve türbe-i Ḥamza bin 'Abdü'l-muṭṭalib andadur.

[11]**Maġrib:** Bir nāḥiyedür, 'aẓīm ulu şehrleri çoḳdur. [12]Būlus, Endülüs ve Berḳa ve Ḳīrvān ve Afrīḳıyye ve bunlardan ġayri daḫı [13]çoḳdur. Maġrib'i 'Uḳbe bin Nāfi' fetḥ ėtdi. Mu'āviye rūzigārında illā hem Ṭanca'yı ve Sūs [14]ile Ḥasan bin 'Alī oġlanları elinde fetḥ oldı.

Ve İdrīs bin 'Abdullāh bin Ḥasan bin [15]'Alī Maġrib'e geldi 'Abbāsīlerüñ elinden ḳaçıp. Mevlāyī Ṣāliḥ bin Manṣūr, İdrīs'i [16]gizledi bir niçe zamān. Çünki nevbet Hārūnu'r-reşīd'e ėrdi, İdrīs'i öldürdi. [17]Ve eydürler ki, Hārūnu'r-reşīd'e Şemmāḫ'ı ṭabīb İdrīs vėribidi aña, anı helāk ėde. **[129a]** Vardı bir zaman Şemmāḫ anda İdrīs ḫiẓmetinde oldı. Bir gün İdrīs'üñ dişi aġrıdı. [2]Şemmāḫ aña ot vėrdi ve ota zehr ḳatdı. İdrīs [3]otı dişine ḳodı. Zehr eṣer ėdüp öldi. Şemmāḫ andan derḥāl ḳaçdı ve Hārūnu'[4]r-reşīd Mıṣr'ı Şemmāḫ'a vėrdi. Şimdi Maġrib, Benī Ümeyye elindedür. Maġribīler aña [5]dėrler ki: "Es-selāmu 'aleyke yā İbne'l-ḫalāyıḳ"[1] Ḫalīfe anı bilürler ki iki Ḥarem anuñ ḥükmindedür. [6]Evlāsı Maġrib'de Dārü'l-memlük ve Felesṭīn'dür ki anuñ pādişāhı, Cālūt'dur ki [7]Dāvūd peyġāmber 'aleyhi's-selām anı öldürdi. Maġrib'üñ mecmū'ını Ziyād bin Ṭārıḳ [8]fetḥ ėtdi. Ḳīrvān mevżi'i iki biñ mīldür, andan ḳullar gelür. Ve Maġrib'den mercān [9]ve altun ve zümürrüd ve za'ferān ve ḳal'ī ve pūlād gelür. Ve 'Īsā 'aleyhi's-selām [10]dėdi ki: "Bu ḳulı ṣat, eger bir altuna daḫı olursa." Zīrā ki Berberīler bir peyġāmber [11]öldürmiş, bişürmiş yėmişlerdür. Bunlar ġāyet tīz ölürler. Anda panbuḳ olmaz, [12]yüñ geyürler.

1 Selam sana olsun ey hizmetkârın oğlu.

[39.] ḤİKĀYET

Çünki İskender Maġrib'e vardı, bir ḳavme ėrişdi. Anda [13]İskender'e biti yazdılar ki: "بسم الله ذى المَنِّ والطَّوْل من الفقير مع الله الى الاسكندر المُعتَزِّ بالله، إنا مَساكين ليست لنا اَهْوال إرجِعْ"[1] İskender anda bėş yüz [15]kīse-y-ile vardı. Ve ol ḳavmüñ çevresinde bir ʿacāyib ḳavm vardur. Her ki [16]anlara ḳaṣd ėtse, ol ḳavm içinden aşaġa gėçerdi. Ve ol ḳavm deryā gibi mevc ururdı, ol ḳaṣd ėden ḳavmi batururdı ve belürsiz ėderdi. İllā şenbih gėcesi ki ol ḳavm ḥareket ėtmez. **[129b]** Ve İskender anlaruñ şehrine naẓar ėtdi. Gördi ki içinde sarāylar yapmışlar ki ḳamusı [2]biribirine beñzer ve birbirini görürlerdi ḳapular ileyinde. İskender anlardan su'āl [3]ėtdi ki: "Ne sebebden böyle ėdersiz?" Eyitdiler ki: "Sarāylarumuz ber-ā-berlıġı ḳonşılar [4]incitmemeg-içündür. Ve hem sinlerümüz gözümüz öñinde ola, tā ki ölümi aña-duravuz unıtmayavuz, tā ki ḫalḳuñ yavuzraġından olmayavuz." İskender eydür: "Ḫalḳuñ [6]yavuzraġı kimdür?" Eyitdiler: "Oldur ki dünyā işini düze, āḫiret işini düzmeye." İskender [7]bunları ġāyetde begendi ve İskender'e eyitdiler: "Ḥācetüñ nedür?" Eyitdi: "'Ömr-i cāvidānī" Bunlar eyitdiler: "Ol [8]bizüm elümüzden gelmez velīkin bizüm cevāhirümüz vardur size vėrelüm." İskender'üñ [9]elin alup bir ırmaġa getürdiler ki cemīʿ-i ṭaşları cevāhir-idi: "Bu nesneler sizüñ [10]olsun." Dėdiler ki: "Bunlar bizüm ḳatumuzda bir bī-ḳıymet ṭaşdur, bize ḥācet degüldür."

[11]**Merv:** Bir şehrdür Ḫorāsān'da ki anı Ṭahmūraṯ yapmışdur biñ kişi-y-ile. [12]Ve anda Ṭahmūraṯ bir ṭaʿām bāzārı yapdı ki her gėce her bir kişiye bir aḳça vėrür-idi ki [13]ṭaʿām alurlar-ıdı. Yarındası gün yėne ol biñ aḳça ḫazīneye gelürdi. Ol [14]bāzārdan ol şehrüñ bāzārına ol biñ aḳçadan artuḳ ḫarac olmadı. Ve anda [15]bir daḫı gūr-ḫāne yapdı. Ve Hindūstān'da daḫı bir şehr yapdı ki añā Abraḳ dėrlerdi bir ṭaġ başında. Ve baʿżılar eydürler ki, Merv'i İbn Ḫamānā bint Erdeşīr bin İsfendiyār yapdı.

[40.] ḤİKĀYET

Ebū İsḥāḳ Ṭāliḳānī eydür ki: "Ol gūr-ḫānenüñ bir kūşesi **[130a]** yıḳıldı ve andan bir ādem kellesi çıḳdı. Bir dişini çıḳarup dartdılar, iki batman [2]çıḳdı. Ve Merve'de bir ev vardur ki dört ādem ṣūretinden düzmişler: iki er ve iki [3]ʿavrat ṣūretinden. Ol evüñ adına Keymezer dėrlerdi. Ve ol ṣūretlerüñ [4]içinde

---

1 Nimet ve güç sahibi olan Allâh'ın adıyla. Allâh'ın fakir kulundan, Allâh'ın kendisini aziz kıldığı İskender'e: Biz buranın sâkinleriyiz. Bizim için korku yok. Sen buradan geri dön.

ʿacāyib nesneler düzmişlerdür. Hīç kimse bilmez ki ne nesnedür? Bir ḳavm anı [5]daʿvī ėtdiler ki: "Bizüm bu ev milkimüzdür." dėyü. Vardılar anuñ birazın [6]yıḳdılar. Ol şehrde ġāyet ḳızlıḳ oldı ve dürlü miḥnetler oldı. Merv ehli [7]bir ḳavmdür, pāk dīn-dār ve namāz-güẕār. Ve Merve şehrine Ḳubbetü'l-İslām dėrler. Ḫorāsān'da [8]Bermekīler ki ʿālemüñ cömerdleridür, ol şehrüñ faḫrleridür. ʿAbdullāh bin Mübārek andandur.

[9]**Mıṣr:** ʿAmr bin el-ʿĀṣ'uñ fetḥ ėtdügindendür. Ve Mıṣr'uñ vilāyeti ḳırḳ [10]günlük yoldur. Bir ḥaddi Şecer'dendür tā Ehvān'a degin ve ʿarżı Berḳa'dandur tā Eble'ye [11]degin.

Ve Ḥaḳ Taʿālā Mıṣr'ı bir niçe yėrde añmışdur Ḳur'ān içinde. Ḳavlühū Taʿālā: ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾[1] ve ḳavlühū Taʿālā : [2]﴿أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ﴾ Mıṣr Firʿavnlar [13]yėridür. Yūnān ḫalḳı aña Maḳdūdiye dėrler. Yūsuf bin Yaʿḳūb anda, Esbāṭ [14]ve Mūsā ve Hārūn ve ʿĪsā ʿaleyhi's-selām Mıṣr vilāyetinde Alnās ṭaġında ṭoġdı. [15]Ve Şecere-i Firʿavn ve Māriyetü'l-Ḳıbṭiyye -ki İbrāhīm anasıdur- ve Hācer -ki İsmāʿīl anasıdur- andadur. Ve Naḫle-yi Meryem ve Zümürrüd dėdükleri ṭaġ andadur. Ve Mıṣr'da yaġmur [17]yaġmaz. Ve eger yaġmur yaġsa ḳaḥṭ olur. Dāne yėrde çürir anda.

Mıṣr'da bir pādişāh **[130b]** var-ıdı ki aña Ḳāhir-Bi'llāh dėrler-idi, ol [2]yapdı. Ve her cānibi Mıṣr'uñ deredür, ot ve ṣu yoḳdur. Ve her yaña gözciler [3]düzmişlerdür ki her yañadan ne ḫaber olsa pādişāh-ı Mıṣr'a ḫaber vėrürler-idi. [4]Bir cānibi Maġrib'dür ve bir cānibi Şām'dur ve bir cānibi Nevbe'dür. Ve Nīl ırmaġı ve belesān yaġı [5]aġacı andadur. Ve Mıṣr ʿālemde, şöyle ki Firdevsdür bāḳī cennetler arasında. Ve her [6]ḳaçan ki Nīl artsa ḳamu ṣular eksilür. Ve her ḳaçan ki Nīl eksilse ḳamu ʿālemde [7]ṣular artar. Ve ilerü zamānda ḳız oġlan ḳız bıraḳmayınca artmazdı tā emīrü'l-mü'minīn [8]ʿÖmer zamānına degin. Ol vaḳt ehl-i Mıṣr Ḥażret-i ʿÖmer'e şikāyet ėtdiler Nīl ḳażiyyesinden. [9]ʿÖmer bir sefīne yazdı ki: "ايها النيل إن كنتَ تجرى بِاَمرك فلا حاجة لنا فيك و إن كنتَ تجرى بِاَمر الله فاجرِ"[3] Vardılar emīrü'l-mü'minīn ʿÖmer'üñ bitisin [11]Nīl'e bıraḳdılar. Andan ṣoñra Nīl revān oldı, aḳdı ve tā ḳıyāmete degin aḳısar. [12]Ve bil ki tā bu ʿahde degin İsmāʿīlī'nüñ-idi, elinde-y-idi. Çünki Melik Mü'eyyed ʿĀdil [13]ve Ġāzī Ṣelaḥü'd-dīn çünki yol

1 "Yusuf, Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim, dedi." Yûsuf, 12/55.

2 "... Mısır hükümdarlığı benim değil mi?..." Zuhruf, 43/51.

3 Kaynaklarda أَيُّهَا النِّيلُ إِنْ كُنْتَ تَجْرِي بِأَمْرِ اللهِ فَاجْرِ، وَإِنْ كُنْتَ تَجْرِي بِأَمْرِكَ فَلَا حَاجَةَ بِنَا إِلَيْكَ! şeklinde geçer. Metindeki لنا فيك ibaresi بِنَا إِلَيْكَ olmalıdır. Anlamı: Ey Nil! Kendi isteğinle akıyorsan sana bizim ihtiyacımız yok. Şayet Allâh'ın emriyle akıyorsan, durma! ak! Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr*, 21, 433.

vėrdiler, leşker daḫı bile girdiler Mıṣr'a ve Mıṣr'ı [14]dutdılar ve şaḥne ḳodılar. Ve āyīn-i İslām ẓāhir oldı ve altun sikkesin düzdiler. [15]Bu düzene ki Eṭ-ṭālibü'l-melikü'l-ġālib 'ale'l-'Acem ve't-Türk Yūsuf bin Ya'ḳūb, 'adli [16]kemāle ėriş-dürdiler ve şaḥne ḳoyıban gėtdiler. Ve ehl-i Mıṣr şaḥneyi derḥāl öldürdiler. [17]Ve yėne bir şaḥne daḫı ḳodılar ve anı daḫı öldürdiler. Ve bu düzene yigirmi dört şaḥne öldürdiler. **[131a]** Ṣelāḥü'd-dīn gėrü geldi. Ehl-i Mıṣr'a eydür: "Ben sizi 'azīz gördüm ki size meẕellet olmaya. [2]Sizüñ maḳṣūduñuz nedür? Eydüñ baña." Eyitdiler ki: "Bize evlād-ı 'Alī'den ḫalīfe gerek ki [3]biz añа muṭī' olavuz." Ṣelāḥü'd-dīn eydür: "Siz evlād-ı 'Alī'den kimi iḫtiyār ėderseñüz [4]ben ḳabūl ėtdüm." Bunlara üç gün mehil vėrdiler ve bunlar ḳırḳ kişi iḫtiyār ėtdiler. [5]Ṣelāḥü'd-dīn bu ḳırḳ kişiyi da'vet ėtdi ki bunlardan birisini iḫtiyār ėde. Ve iki gün ḳonuḳluḳ ėtdiler ve her birine ḫil'at geyürdiler. Çünki ṣabāḥ oldı bunlaruñ her birisini [7]iki pāre eylediler ve yaruların sarāyuñ bir yanına ve yaruların bir yanına bıraḳdılar. [8]Ve leşker ḳamusı silāḥ geydiler ve ẓuhur vaḳtine degin on iki biñ kişi ḳılıçdan gėçdi. [9]Ve Mıṣr bu kez müsellem ḳıldı ve şi'ār-ı İslām bu kez ẓāhir oldı.

Mā-verā'ü'n-nehr: [10]Bir iḳlīmdür vāsi', ni'metlü. Ve ḥaddi Belḫ'den tā Ġazne'ye degindür. Ehli bahādur ve saḫī [11]ve ṣāliḥlerdür. Ve mübārek ṭopraġı vardur. Ve her yėrde ḳaḥṭ olsa anda ḥīç olmaz [12]ve eger olsa tīz zāyil olur. Māverā'ü'n-nehr'de ḫūb ṣular vardur. Altun [13]ma'deni ve gümiş ma'deni ve jīve ve nūşādur ma'deni vardur. Ve ehli Māverā'ü'n-nehr'üñ bir ev düzmişlerdür ḳonuġ-ıçun. Ve Nūḥ bin Esed nāme yazdı [15]Mu'taṣım'a ki: "Mā-verā'ü'n-nehr'de üç yüz biñ kūy vardır. Ve eger her birisinden [16]bir atlu ya bir yaya çıḳarsa üç yüz biñ leşker olur. Ve ol leşker ḳırılsa [17]Mā-verā'ü'n-nehr ḫarāb olmaz ve ḥīç eṣeri belürmez."

Medāyin: Bir şehrdür **[131b]** maġrib deryāsı sāḥilinde. Ve Mūsā peyġāmber Fir'avn ḫışmından ḳaçdı, Medāyin'e [2]geldi. Ve anuñ bir ḳapusında gördi ki bir ṣuda ḫalḳ ḳoyınlar ṣuvarurlar. [3]Ve gördi ki iki ḳız durmışlar, ḳoyınların ṣuvarımazlar. Mūsā anların [4]ḳoyınına ṣu alı-verdi, ṣuvardı. Ve ol ḳızlar evlerine varup çoḳ [5]şākirlik getürdiler. Daḫı Mūsā'yı evlerine oḳıdılar, ḳonuḳluḳ ėtdiler. Ataları [6]ol ḳızuñ birisini Mūsā'ya vėrdi. Ve ol ḳızlaruñ atası Şu'ayb peyġāmber-idi. -[7]'aleyhi's-selām- Ve hem Medāyin peyġāmberlerüñ ārām-gāhıdur.

Mühre: Bir [8]şehrdür 'Arab yėrinde. Anlaruñ ḳamışına aġaç dėrler ve dillerin kimse bilmez.

Maṣūṣiyye: [9]Bir şehrdür Seyḥān deñizi kenārında. Ve anda muḥkem bir ḳanṭara düzmişlerdür. Ve ol [10]şehrde oruç ṭutmaḳ cünün getürür. Ve daḫı dürlü ʻilletler açlıḳdan ḥāṣıl [11]olur. Ve anda seyr ėtmegüñ fāydası çoḳdur.

Menūn: Bir şehrdür Kirmān'da [12]anuñ ḥiṣṣesinde çivit ekerler ve cemez ekerler.

Mūlitān: Bir şehrdür Sind'de [13]ki aña ferec-i beytü'ẕ-ẕeheb dėrler. Ve ol şehrde bir put vardur ki ehl-i [14]Hind aña ġāyetde ʻizzet ėderler. Ve aḳżā-yı Hind'den aña [15]ziyārete gelürler ve ḥac ėtdük dėrler aña. Ve o put ulu bir ḳaṣır içindedür. [16]Bir er kişi ṣūretinde bir kürsī üzerinde oturmış ve tāc-ı zerrīn başında. [17]Ve her ḳaçan ki ehl-i Hindī, Sind'e ḳaṣd ėtseler ʻadāvet ile, Ehl-i Sind eydürler: "Gelmeñ! **[132a]** Yoḫsa bu büti ṣındururuz." Bu sözi ehl-i Hind ėşidicek dönerler gėderler. Çün [2]ehl-i İslām Mūlitān'ı aldılar, çoḳ māllar aldılar. Ve ol vaḳt ġāyet ḳaḥṭ idi, [3]ol māl sebebinden İslām leşkeri rāḥat gėçdi buñalmadılar. Ol sebebden Mūlitān'a [4]ferec-i beytü'ẕ-ẕeheb dėrler. Mūlitān'uñ pādişāhı cumʻa namāzına fīle binüp gėder.

[5]**Manṣūriyye:** Hem yėne Hind'de bir ulu şehrdür ki anı Mihrān deñizi araya [6]almışdur. Anda Müsülmānlar vardur evlād-ı Ḳureyş'den. Anda ḳatı ıssı olur, şeker [7]ḥāṣıl olur. Ve anda bir büt vardur ki yigirmi arış ḳaddi vardur. Ehl-i Hind aña taʻẓīm [8]ėderler. Ve eydürler ki: "Gökden inmişdür." Ve anuñ öñinde Hindīler kendülere nefṭ [9]dürtüp oda yanarlar.

Mehdiyye: Maġrib ḥaddinde bir ṭaġ başında şehrdür [10]direkler üzerine. Ve anuñ dört biñ gemisi vardur ki anlara sābıḳu'l-merākib dėrler [11]ki gemi gelmezden öñ anlar gelürler. Ve iki kez āvāz ėderler. Ol ḳavm bilürler ki gemi [12]selāmetdür. Ve eger bir kez āvāze ėtse bilürler ki gemi ġarḳ olmışdur.

Mihribān: Bir şehrdür ʻUmmān'da. Ve anda bir büt vardur ki boynında ṭavḳlar vardur zerrīn. Ve her biñ yılda [14]bir ṭavḳ zerrīn boynına asarlar. Ve ol büt-perest vaḳtinden ḳalmışdur. Ve boynında [15]heştād ṭavḳ-ı zerrīn vardur. Pes seksen biñ yıldur ki ol büt Mihribān'dadur. [16]Bu cinsden daʻvī ėderler anuñ ile maġrūr ve ser-gerdān olmışlardur.

[17]**Mūṣıl:** Bir şehrdür ḳadīmī ki anı yapdurdı Revāyid bin Yubūrī Eseb. **[132b]** Altmış ulu burcı vardur. Ve her iki ulu burcuñ arasında ṭoḳuz uşaḳ burc [2]vardur. Ve her burca ḳarşu bir ḳaṣır vardur ve yanında ḥammām bile. Mūṣıl'uñ ḫavāṣından oldur ki her ġarīb ki anda maḳām duta, kendü cisminde ziyāde ḳuvvet bula.

[4]en-NŪN

Nihāvend: Bir şehrdür Ḳuhistān'da. Ve anda bekmez olur ki ḳamu vilāyetüñ [5]balı gibidür ki anuñ bekmezini alurlar, 'ālemlere iledürler. Ḳamu bekmezler sevdāyı [6]arturur, anuñ bekmezi sevdāya fāyda ėder. Andan sirkencübīn düzerler, mu'tedil [7]olur. Zīrā ki bunlaruñ üzüminüñ bir nev'i kişmişden idi. Ve Nihāvend şehri [8]ḳadīmdür ve anı Nūḥ peyġāmber yapdı. Aña Nūḥ-āvende dėrler. E'ācim taġyīr ėdüp [9]Nehāvend dėrler. Ḥuzeyfe bin el-Yemān ḥiṣār ėtdi, anı tārīḫ sene iḥdā 'aşerede [10]ḳodı, ol vaḳt fetḥ ėtdi. Semāk bin 'Amāyis bir kişi dutdı ol ḳavmden. [11]Ol kişi eydür: "Beni pādişāh ḳatına ilet, tā ki ṣulḥ ėdem." Anı Ḥazīfe ḳatına getürdiler [12]ve aña ṣordılar ki: "Aduñ nedür?" Eyitdi ki: "Adum Dīnār'dur." Ve ol kişi-y-ile ṣulḥ eylediler Nehāvend'üñ ḫarācına. Ve adını şehrüñ yėne bir daḫı Māhdīnār dėdiler. Ve anda şühedānuñ maḳberesi var. Peyġāmberler -'aleyhimü's-selām- aṣḥābından anda çoḳ yaturlar. Nihāvend'üñ [15]ṣuyı siñirür. Andan çevgān ve çırāġ yaġı ve ḫūb yėmişler getürürler.

Nīşābūr: [16]Buña Īrān şehri daḫı dėrler, Ḫorāsān'da andan 'aẓīm şehr yoḳdur. Ve Fīrūzec [17]ṭaġı andadur. Ve bu şehr vīrān oldı Ġur elinde tārīḫ sene ḫamse ve ḫamse mi'ede. **[133a]** Ve bir cāmi' var-ıdı ġāyet 'acīb. Ve anuñ içinde ḥavż var-ıdı baḳırdan ki dört [2]yüz ādemī çevresinde āb-dest alurdı. Ve daḫı birincden bir çırāġ var-ıdı ol [3]mescidüñ ḳubbesinde aşılu ki dört yüz lūlesi var-ıdı fitīl ḳoyacaḳ. Her lūlede bir [4]batman yaġ ḳorlar-ıdı. Ġur anı sındurdı, pāre pāre ėtdi, develere yükletdi, aldı [5]gėtdi. Ve eydürler ki: "Bunuñ ḫarāblıġına sebeb ol-ıdı ki, iki meliküñ iki ferrāşı var-ıdı. [6]Bir ḳavun sebebinden ol ferrāşlar ḫuṣūmet ėtdiler ve her birisi kendü begine [7]ṣığındı. Bu iki beg arasında daḫı ḫuṣūmet oldı. Ve ol begler her birisi ilticā ėdindi [8]bir pādişāhı. Birisi Ġur ḳatına geldi ve birisi Sulṭān Sencer ḳatına geldi. Ol iki [9]leşker Nīşābūr'a geldiler ve ḫarāb ėtdiler. Ve şimdiki ḥālde daḫı ḫarābdur, ḳurtlar ve şeġāller duraġıdur.

Bir şehrdür maġribde, 'anber andan getürürler. Ve anda [11]daḫı 'anberi ṣu getürür. Ve bir cānavar vardur ṣu içinde, anuñ tersidür 'anber. [12]Ve anuñ adı dābbetü'd-dibāc dėrler ki, anuñ yüñi ebrīşimden laṭīfdür. Ve anuñ [13]yüñinden ḳaftanlıḳlar eylediler ki ġāyet ḳıymetlü olur.

Naṣaybīn: Ulu şehrdür [14]bir yüce ṭaġuñ üzerinde. Ve anda ḳattāl 'aḳrebler olur.

Nevmiyye: Bir vilāyetdür [15]Nīl çıḳduġı yėr ḳatında, Ḥabeşe ḥaddine mut-taṣıldur. Ve kergeden ve zürrāfayı andan [16]getürürler. Ve anda ṣu vardur, Ābanūs aġacını getürür. Hīç kimse bilmez ki ol ne [17]yėrde biter? Ve dārü'l-mülk an-da Damḳala'dur ve yėdi bārūsı vardur. Nīl ḳırañındaġı **[133b]** şehrler ḳamusı düşmenlerdür, illā iki şehr düşmen degüldür: birisi Nevbe birisi Ḳıbıṭ. [2]Ammā Ferenc ve Ṣāliye ve Ḥabeşe, Tersālardur. Damḳala'dan zümürrüd getürürler.

Nabaṭ: [3]Bir zişt vilāyetdür ve ḳavmi meẕmūmdur. Ḳāle'n-nebiyyü ṣalla'llā-hu 'aleyhi ve sellem: [1] [4]"الأَنباط آفةُ الدين و قتلَه الانبياء" ya'nī "Nabaṭ dīnüñ āfetidür ve peyġāmber [5]öldürmişlerdür." 'Amr bin 'Abdullāh eydür: "Eger İblīs 'aley-hi'l-la'ne ādemīden olsa [6]Enbāṭ'dan olurdı." Ve eydürler ki: "Şeyṭān bir ḫınzīr sevdi ve anı yüklü eyledi. [7]Ve andan bir oġlan ṭoġdı adı Meṣnūn-ıdı. Çünki anuñ nesli çoġaldı, Süleymān [8]'aleyhi's-selām añа ṣordı ki: "Oġlanlaruñ ne yėr-dedür?" Meṣnūn eydür: "Enbāṭ'da [9]olurlar." Ve bu Enbāṭ ḳavmi ısıya ve ṣovuġa döyegendür, ya'nī cehennemīlerdür. Ḥadd-i [10]Nabaṭ Enbār'dan tā 'Ānāt'a ve tā Leşker'e degin ve tā Bādya'ya degindür. Ve Aṣḥābü'l-uḫdūd bunlardur. Evvel pādişāhı anlaruñ Sencārīb-idi ve āḫir [12]pādişāhı Buḫta-naṣr-ıdı. Nabaṭ'uñ pā-dişāhlığınuñ müddeti üç biñ yıl oldı.

[13]**Ḥışn-ı Nūşirevān:** Bu bir ḳal'adur ki Nūşirevān yapdı. Daḫı içine [14]gir-di, ölümin añdı, aġladı. Ve eyitdi: "Her ki bu ḳaṣırda 'ayb bulursa eyitsün." [15]Bir dervīş eydür: "Bir 'ayb oldur kim alçaḳ yėrdedür. Kimse bunı ıraḳdan göremez. [16]İkinci 'aybı oldur kim 'avratlar sarāyı yüce yapılmışdur. Ve bir 'aybı daḫı oldur [17]kim ṣaḥnı sarāyuñ gey uludur, ādemī-y-ile ṭolmaz bir yanı boş ḳalur. Ve sarāy-ı mülūk**[134a]** ṭolu gerek. Bir 'aybı daḫı var eydeyim, sen eyit kim neden ḫarāc ėtdüñ?" Nūşirevān [2]eydür: "Ḫazīneden ḫarc ėtdüm. Velīkin ḳılıcum ile cem' ėtdüm." Ol dervīş eydür [3]"Sözüñ müsellem. Velīkin her bir dirhem içün bir 'azīz ādem helāk ėtmişsin. Bu 'aybı [4]ḳamusından müşkildür." Nūşirevān eydür: "Bu sözden naṣīḥat dutdum." Ve bir [5]ḥakīmden daḫı ṣordı kim: "Bunuñ 'aybı var mıdur?" Ol eydür: "Vardur" [6]Bu eydür: "Ne nesnedür?" Ḥakīm eydür: "Bir gedügi vardur." Nūşirevān [7]eydür: "Gedügi ḳanı?" Ḥakīm eydür: "Gedügi mevtdür ki ḳamu gedükler muḥkem olur. İllā bu gedüge çāre olmaz, illā [8]'amel-i ṣāliḥ ile."

Nevbahār: Bir ḳal'adur Belḫ'de ki anı Bermekīler yapdılar. Eydürler ki, [9]an-lar büte ṭapıcılardur. Anlar ki Ka'be'nüñ vaṣfın ėşitdiler ve 'aẓametin bildiler,

1 Nabatîler, dinin belalılarıdır. Peygamberleri öldürmüşlerdir.

bunlar daḫı [10]aña şebīh bir ev yapdılar. Adın Efzūn ḳodılar ve çevresin bütler ile bezediler. ʻAcem pādişāhları [11]ol eve ḳatı taʻẓīm ėderlerdi. Anuñ üzerine bir ḳubbe yapdılar. ʻÂlemleri anuñ [12]üzerine düzdiler. Yüceligi yüz arış idi ve bu ḳubbeye Şādānü'l-ekber dėrlerdi. Hind'üñ ve Çīn'üñ ve Kābil'üñ pādişāhları-y-ıdı, aña sücūd ėderlerdi. [14]Aña çoḳ mülk vaḳf ėtdiler, tā emīrü'l-mü'minīn ʻOs̱mān zamānına degin böyle gėtdi. [15]Meydān, Ḫālid bin Bermek'e degmiş-idi. Ḫālid geldi. Müsülmān adını ʻAbdullāh ḳodılar. [16]Döndi, gėrü yėrine vardı. Oġlını Bermek'i anuñ yėrine ḳomışlar-ıdı, andan [17]aldılar, gėrü buña vėrdiler. Ṭarḫān pādişāhı Ḫālid'e kişi vėribidi. Eyitdi: "Kendü dīnine **[134b]** dönsün!" dėdi. Ḫālid eyitdi: "Ben kendü irādetüm ile Müsülmān oldum. Sizüñ dīnüñüz dutan [2]ʻavratdur. Niçün döneyim?" dėdi. Ṭarḫān leşker cemʻ eyledi. Ḫālid ile ceng eyledi. [3]Ḫālid'i ṣıdı. Meger Bermek Ḫālid'üñ oġlı, Kişmīr'e ḳaçmışdı, gėrü geldi atasınuñ [4]yėrine oturdı. Nevbahār'ı aña ıṣmarladılar.

el-HĀ'

Hemedān: Bir mübārek yėrdür. [5]Dārü'l-mülk-i ekāsiredür ve pür-niʻmet ve ḫoş-havādur. Ve Hemedān şehrinüñ büyükligi; [6]dört ferseng ṭūli ve dört ferseng ʻarżı vardur. Ervend ṭaġından tā Zeynū-ābād'a degin şehrdür. Ṣarrāflar bāzārı Sencābād'da-y-ıdı. Bezzāzlar Dıbışḳān kūyında-y-ıdı. Bu ḳamusı ḫarāb oldı ẓâlemenüñ ẓulminden tārumār olup Arslan zamānına [9]degin. Ve bu zamānda kimini Arslan alup anı ʻimāret eyledi ki ḳadīmde, ol [10]Ḳalʻatü'l-Ebyaż idi ki anı Dārā bin Dārā yapdı. Ve bu ḳalʻada bir ġāyet yüce [11]kemer vardur ki aña Sūrü'l-ebvāb eydürler. Giñligi ol kemerüñ [12]iki biñ arışdur ve yüceligi biñ bėş yüz arışdur.

[41.] ḤİKĀYET

[13]Eydürler ki, Süleymān peyġāmber ʻaleyhi's-selām Hemedān'a geldi. Ol kemerüñ üzerinde kerges gördi ki oturur. Süleymān aña ṣordı ol kemeri yapanı. Ol [15]kerges eydür: "Üç yüz yıldur ki ben bundayam. Ve atam daḫı biñ yıl bu kemerde olmış. [16]Hīç kimseyi görmemiş ki bunı yapanı görmiş ola." Ve ol kemerüñ bir ṭarafından [17]elli biñ yonma ṭaşlar çıḳarmışlar ʻimāretler içün. Dėrler ki, ol vilāyetde **[135a]** ḳar yaġar-ıdı. Ḳalʻanuñ çevresinde yatur-ıdı aġaçlar var-ıdı yüce yüce. [2]Şol ḳadar yaġardı ki ol aġaçlaruñ uçları ḫilāl gibi görünürdi. [3]Tā şuña degin ki Pelinan ḥakīm bir ṭılısm düzdi bir taşdan arslan, henüz [4]Bābü'l-esed ḳapusında durur, ayruḳ eyle olmadı. Hergiz pādişāhlar [5]andan ḫālī olmazlar, meger ḳış ola.

Bir kişi eydür: "İttifāḳ düşdi bir kezin, [6]anda bir leşkerde ḥāżır oldum. Bir subaşı, Emīr ʿAbbās'a eyitdi ki: "Yā imāme'l-müslimīn, [7]ben yėr yüzinde bunuñ gibi vilāyet görmedüm." Emīr eyitdi: "Nice?" Eyitdi ki: "Şimdi [8]bunda benüm ile altı biñ kişi, sulṭānü'l-İslām ile on biñ kişi ve ʿAbdu'r-raḥmān-[9]la bu ḳadar ve fülān ile bu ḳadar." Begleri cemīʿ ṣaydı, yaḳın yüz biñ kişi-[10]y-idi, daḫı bunca biñ de vardı. Eyitdi: "Altı aydur ki bunda ḳonmışuz, [11]ol gün ki ḳonduḳ ki etmegi nice vėrürlerdi, dėdiler ki, sekiz batman bir aḳçaya. [12]Bugün yėne ṣorduḳ, hemān sekiz batman bir aḳça. Bizüm bunda geldügümüzüñ [13]durduġumuzuñ eṣeri belürmedi."

Ve Hemedān medḥi vaṣfa gelmez her cihetden. [14]Vaṣfa cümlesinden birisi oldur ki sunuñ eyüsi, oldur ki maşrıḳ ṭarafından [15]maġrib tarafına gėde. Daḫı ṣovuḳ ola. Ve yėrüñ eyüsi oldur [16]ki ṭaraf-ı şimālisi açuḳ ola ve müşkil ḫastalıḳlar olmaya. Bu ṣıfatlar ḳamusı Hemedān'[17]da vardur ve daḫı ziyādedür ki bundan ġayri yėrlerde yoḳdur.

Herāt: [135b] Bir ḫūb şehrdür ḳadīmī, ehli dīn-dār. Ve anda bir ṭaġ var bir ferseng yėrde ki [2]anda āteş-ḫāneler vardur küffāruñ ve aña Sereşk dėrler anda bir ṭaġ [3]vardur Sereḫas yolında. Tā Herāt ḥaddine degin anda altun ve gümiş maʿdeni [4]vardur. Her yıl yükler dutarlar. Daḫı Merv'üñ leşkeri İslāmdur. Fārs memleketi Müsülmānları anda istiḳāmet buldı ve Yezdicerd'i anda bir degirmende depelediler. [6]ʿAbbāsīlerüñ devleti anda ẓāhir oldı. Āl-i Ebü'n-necm'üñ sarāyında ʿAbbāsī[7]ler ḳara ḳaftanlar geydiler. Eyitdiler ki: "Ḫilāfeti Āl-i Mervān'dan almayınca, biz bu ḳara [8]ṭonları çıḳarmavuz." Çünki ḫilāfet ellerine girdi, çıḳarmadılar henüz. Ol [9]resm anlarda şöyle ḳaldı. Her yėrde ḫūb yėmişler olur, ḫaṣṣa ki kişmiş ve ḳavun. [10]Anuñ ḫalḳı dīn-dār olurlar.

Hende: Bir iḳlīmdür ʿaẓīm ulu. Bir ḥaddi [11]Ṣīn'da ve bir ḥaddi Sind'dedür. Ve ulu şehrleri vardur ki; Tīḳān ve Bene ve [12]Mekrān ve Ḳandihār ve Debīl ve Tatālī ve Ḳıblī'dür. Bu şehrlerüñ bir yanı deñizdür. Her [13]ḳaçan anda gemi gelse, Ḥaḳ Taʿālā'nuñ emrinden bir bulut gelür ki içinde od [14]yalıñı görinür. Ḳaçan ki ol bulut gelse, deñiz cūş ėder ve gemiler ġarḳ olur. [15]Ve eger gemi andan ḫalāṣ olursa Çīn deñizine erişür. Anda daḫı ṭaġlar [16]vardur ki aralığı ṭaracuḳdur. Ve depeleri biribirine yaḳın şöyle ki depeleri biribirine [17]degmiş. Ve Çīn şehrlerinüñ ekṣeri ol deryā kenārına düşmişdür. Şöyle ki Bulġār, **[136a]** taḫt-gāh-ı Çīn'dür, ol deryā kenārınadur. Belki Hind'de Dārü'l-mülk Ādem peyġāmberdür. [2]Ol vaḳt ki behiştden yėre indi, Hind vilāyetinde indi. Ol se-

bebden [3]Hind'e çoḳ muʿazzez nesneler ḥāṣıl oldı. Ol vaḳt ki İskender Fūr'a vardı, Hind'de ki ol ʿahdüñ pādişāhı-y-ıdı, nāme yazdı ki: "Bañā ṭāʿata [5]gel!" Fūr daḫı añā eyitdi ki: "İ İskender, şöyle ṣanma ki Dārā'ya ẓafer [6]bulduñ, şevketüñ vardur. Ayruġa ḳaṣd ėdersin." Bu söz üzerine [7]biribiri-le muḳābil oldılar. Fūr leşkerinüñ ekṡeri fīl-süvārları-y-ıdı ve arslanlar-ıdı. Ḥālī İskender leşkerinüñ atları bu fīlleri ve arslanları gördiler, derḥāl gėrü döndiler. İskender daḫı iḥtiyāṭ ėtdi, ilerü [10]varmadı. Ve buyurdı ki yigirmi biñ demürden ādem düzdiler ve içlerini nefṭ ile [11]kükürd ile doldurdılar. Ve ceng yėrine gėce-y-ile getürüp ṣaf ṣaf durdılar. [12]Ṣabāḥ durdılar, muḳāteleye iḳdām ėtdiler. Ehl-i Hind çün fīlleri ilerü sürdiler, [13]fīller gelüp atları ḫorṭūmları-y-ıla dutduḳları gibi ḫorṭūmlarını od dutdı, ḳaçdılar, münhezim oldılar.

İskender tenhā ilerü vardı. Eyitdi ki: "Fūr gelsün, [15]ikimüz muḳātele ėdelüm. Her ḳanḳımuz ki maġlūb olsa memleket birimüzüñ olsun. [16]Ve orta yėrde ḳanlar dökülmesün bizüm ucumuzdan, tā ki anlaruñ günāhı [17]bizüm boynumuza olmaya." Bunı ėşidüp Fūr ilerü geldi, İskender'le muḳābil **[136b]** oldı. Eṡnā-yı muḳātelede bir āvāz ėşitdi kendü leşkerinden, döndi leşkerine [2]baḳdı. Derḥāl İskender añā zaḫm ėrişdürdi, helāk eyledi. Memleket-i [3]Hindī İskender'e fetḥ oldı. Ve bil ki Hind eyü vilāyetdür. Bir ʿālim ʿIrāḳ'dan [4]Hind'e vardı. Daḫı anda laṭīf nesneler gördi. Eyitmiş ki: "Ḥaḳ Taʿālā ḳamu [5]eylügi Hind'e vėrmiş. Velīkin ṣūretde dūzaḫīlere beñzer. Ve Hind'de kör ve dilsüz [6]ve pīr ve ḫasta olmaz. Ṭūl-i Hind on iki biñ fersengdür. Ve anda bir ṣaḥrā vardur ki üç dāne buġday ki behişṭden geldi-y-idi, ol ṣaḥrāda Ādem ʿaleyhi's-selām [8]bir dānesin bir ṭarafında ve bir dānesin bir ṭarafında ve bir dānesin orta yerinde. [9]Ve her yıl ol buġday biter, bār vėrür. Her bir dāneden yėdi yüz baş olur. [10]Ve her başdan yėdi yüz dāne olur ve her dānesi bir ḳuzı gevdesi gibi. Ve ol [11]buġday Hind pādişāhı kendü-y-içün alur. Ve her ḫastaya ki andan bir dāne vėrseler şifā bulur.

Heremān ve Neserān: İki ḳalʿadur Mıṣr'da. Ṭūli anuñ [13]dört yüz arışdur ve ʿarżı daḫı dört yüz arışdur. Ve anı şīşe-y-ile ve mermer ile [14]ve ḳurşun ile yapmışlardur. Ve yüñ ile sekirden, balçıḳ yerine terkīb etmişler [15]maʿcūn düzmişler. Bir ʿilm-ile ki Ḥaḳ Taʿālā bilür anı düzenüñ ʿilmini. Ve her bir ṭaşı ki on arışdur, ol maʿcūn ile şöyle berkitmişlerdür ki ol ṭaşlaruñ [17]arasında ḳıl ṣıġmaz. Birbirine şöyle yapışmış ki mecmūʿı biñ pāre olmış. Ve her bir ṭa**[137a]** şuñ üstinde ʿacāyib ṭılısmlar eylemişler. Ve ol ḳalʿa ṭaşradan iki künbeddür [2]ve içerüden baḳsa bir künbeddür. Bir küçük ḳapusı vardur ve içerüden bir [3]sehmnāk yėl çıḳar. Şol ḥadde ki kimse içerüsine gözütmez. Ve ḳapusında [4]iki ṭav-

şancıl ṣūretin düzmişlerdür mermerden ve aġızların açmışlardur. [5]Her kimse ki anda teferrüce varsa, ol ṭavşancıluñ aġzına bir ṭaş bıraġurdı deñemeg-içün. Ve hīç bilinmez ki ol ṭaş ḳanda gėder? Ve nice zamāndur ki ṭaş bıraġurlar ṭolmaz. Daḫı anda yazmışlardur ki bunı: "El-Heremān ve'n-Neserān [8]fi's-Sereṭān" ya'nī "Heremān yapdılar şol zamānda ki Nesr-i ṭāyir ve Nesr-i vāḳı' [9]Sereṭān burcında-y-ıdı." Şimdiki vaḳtde Cedy burcında ve ḥisābda iki yüz biñ [10]yıl olur ki Heremān yapılmışdur. Ve eger yaġmur ve yėl ve Güneş hīç nesne aña eṣer [11]ėtmez. Ve ṭūfānda daḫı ġarḳ olmamışdur ve yıldırım daḫı kār ėtmemişdür.

[12]Eydürler ki: "Me'mūn ḫalīfe Mıṣr'da vardı yėtmiş biñ ḳızıl altunı ḫarac eyledi [13]ki ol Ḳal'a-i Heremān'da bir delük delem dėyü, tā ki kendüsi añıla bir ad ḳala, delemediler." [14]Ve Arisṭaṭalis bir ḳandīl düzdi ve içine çırāḳ yaḳdı. Daḫı [15]anı aldı, ḳal'anuñ içine girdi. Ve anda ḥayvānātuñ cemī'-i ṣūretlerin yazmışlar gördi, tā ḳarınca ṣūretine degin yazmışlar. Ve içini felek i'tibārınca [17]baḫş ėtmişler. Her baḫşda on iki burcuñ ṭāli'in ḳomışlar ki bu anuñ **[137b]** muḳābilinedür. Ve İskender daḫı çoḳ sa'y ėtmiş ki anı yıḳa: "Çāre ėdemedük" ve eyitmiş [2]ki: "Bunuñ bünyādı ṭaş demür degüldür, belki cevāhirdür." Ve ol ḳal'anuñ vaż'ı [3]şöyledür ki aşaġası incedür, ne ḳadar yuḳaru ḳalduḳça yoġnalur, tā ḥaddī ġāyet [4]giñidür. Ve hīç kimse üzerine çıḳamazdı.

Ve eydürler ki: "Bir kez 'ayyārlardan birisi [5]öç ėtdi ki ol ṭavşancıluñ aġzından gire, göre. İçinde ne vardur? [6]Vardı girdi üç gün gėtdi. Üç günden ṣoñra nā-gāh başın [7]ṭaşra çıḳardı bir ṭaşuñ arasından. Daḫı bir dil söyledi ki hīç [8]kimse fehm ėtmedi ve yėne nā-bedīd oldı. Gėtdi, ayruḳ peydā olmadı."

Ve Heremān'da [9]bir ṭaş buldılar, degirmen ṭaşı gibi bir ṭaş tābūt içinde. Ve kenārında tābūtuñ yazmışlar ki: "Bu daş ol kişilerüñ daşıdur ki bu ḳal'ayı yapdılar." [11]Ve bir yanında daḫı yazmışlar: "Her kimse ki ḳuvvet ve pādişāhlıḳ da'vī ėtse, bu ḳal'ayı [12]yıḳsun elinden gelürse." Bu ḫod ma'lūmdur yıḳmaḳlıḳ 'imāret ėtmekden yüz biñ derece [13]aşaġadur. Ve daḫı anuñ içinde ṭaşında kemerler vardur ki aña dīvler müstevlīdür. [14]Her ki anda varsa, aña mekr ėrişdürürler ve helāk ėderler. Ve ba'zılar eydürler ki: [15]"Bunı Yūsuf yapdı nübüvvet ve pādişāhlıḳ ḳuvveti-y-ile." Ve ol ḳubbelerüñ üstinde [16]iki saḳfı vardur ṭaşdan ki her birisi bir ṭaġa beñzer. Ve her bir ṣūfanuñ [17]üzerinde bir oluḳ ve her oluḳ başında bir degirmen ki bir niçe biñ batmandur **[138a]** ve ol degirmenüñ birisin aşaġa bıraḳmışlar. Daḫı anda yazmışlardur ki: "Ben yapdum [2]mālum ile milküm ile. Her kimse ḳuvvet da'vī ėderse, bu ṭaşı yėne yėrine iletsün!"

[3]el-VĀV

Vāsıṭ: Bir şehrdür Kūfe-y-ile Baṣra arasında ki anı Ḥaccāc [4]bin Yūsuf yapdı on yılda. 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz diledi ki anı vīrān eyleye. Eyitdi [5]ki: "Ḥaccāc bunı anuñ içün yapdı ki Kūfe'ye ziyān eyleye." Yıḳmaġa ḳomadılar, ḫaylī cemā'at [6]bunda muḳīm olmış degüldür. Çünki Ḥaccāc öldi, Vāsıṭ'da defin ėtdiler. Ve ol [7]vaḳt Ḥaccāc'uñ ḥabsinde otuz üç biñ ādem var-ıdı ki nā-ḥaḳ yėre ḥabs ėtmişdi. [8]Ve daḫı yüz yigirmi biñ Müsülmānı bī-günāh yėre depelemişdi. Vāsıṭ'uñ yėrini [9]ġażab ile almış-ıdı. Ḳırḳ üç biñ dīnār ḫarc eyledi. Bir köşk yapdı anda. [10]İni ve uzunı yüzer arışdı. Anda bir ḥavuż düzdi. Çoḳ ḫaṭālar eylemiş-idi. [11]'Abdullāh bin Zübeyr'i öldürmiş aṣmış-ıdı. Ve Ka'be'ye mancınıḳ atdı, yıḳdı. Ve göñlinde [12]bir mü'minüñ sevisi yoġ-ıdı ẕerre ḳadar. Hind'i ve Sind'i fetḥ ėtdi. Evvel İslām [13]şehri ki Ḫorāsān'da ve Sīstān'da yapıldı: Vāsıṭ-ıdı. Ve ol aḳça ki üzerine [1]﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ yazıludur. Ol aḳçaya dirhem-i aḥadī dėrler. Ḥaccāc düzdürmişdür. [15]Ve ol ẓulüm içinde bir kimse bir kimseye ḳomşı degüldür. Biñ ḫān döşer-idi. [16]Her ḫāna on biñ kişi otururdı. Her birinde bir ḳuzı biryānı, bal ve balıḳ. [17]Érte gėce böyle-y-idi.

Hümāy: Bir bāġdur Yemen Ṭāyif'de. 'Amr bin el-'Āṣ eydür: "İçinde **[138b]** hezārān biñ hezārān aġaçlar vardur." Süleymān bin 'Abdü'l-melik ḥacca gėtdi-idi. Ol [2]bāġa uġradı, teferrüc ėtdi. Eyitdi ki: "Lā-naẓīr bāġ-ıdı bu. Eger şol arasındaġı ṭaġlar degül mise?" Eyitdiler: "Ol ṭaġ degüldür, belki yėmişdür, yıġmışlardur." Bunı [4]eşidicek ġāyet ta'accüb ėtdi.

el-YĀ'

Yemāme: Menāzil-i Ṭasim ve menāzil-i 'Ād [5]ve Aḥḳāf-ıdı ve menāzil-i 'Amāliḳ ve Ṣan'ā-y-ıdı. Ve Yemām'a mensūb-ıdı. Yemāme bint Marye [6]ve Nemrūd Yemām'dan idi ki İbrāhīm peyġāmberüñ -'aleyhi's-selām- Fir'avnı-dı. Ve Mūsā [7]peyġāmberüñ -'aleyhi's-selām- Fir'avnı daḫı Yemān'dan idi, anuñ adı Reyyān [8]bin el-Velīd bin el-Muṣ'ab idi. Ve Ḍaḥḥāk Ẓālim 'Amāliḳ'den idi. Mūsā peyġāmber ile [9]Dāvūd peyġāmber 'aleyhi's-selām ortasında-y-ıdı.

Yemān'uñ iki ırmaġı vardur, şimālden gelür cenūbe gėder. Anda bir ṭaġ vardur adı Dām'dur. Ve köşkler [11]Yemān'da ma'rūfdur. Ol vaḳit Sevād kisri ġāret ėtdi, Nu'mān bin Münẕir'üñ [12]oġlı, Yemāme'de anı binā eyledi.

---

1 "De ki: O, Allah'tır, bir tektir." İhlâs, 112/1.

Yemāme ehli faḫr ėderler ʻavratlarınuñ ḫūblığı-la. [13]Anda ṭoġan ʻavrat yüz biñ dīnār deger, dėrler. Ve daḫı faḫr ėderler bir buġday ile, aña beyżā'ü'l-yemāme dėrler, ʻaded ile satarlar. ʻĀdī yėrinde biter. Ve anı [15]ḫulefāya tuḥfe getürürler. Yemāme'nüñ ḫurmāsı ġāyet eyü olur. Bir ḥaddi Necrīn'dür [16]ve bir ḥaddi Nuʻmān'dur ve bir ḥaddi Hicr'dür. Ve Yemāme'ye keyd-i Necid dėrler yaʻnī Necid'üñ [17]cigeri. Ṣuyı ve havāsı ḫūbdur.

Yemen: Bir vilāyetdür mübārek. Ḳāle'**[148a]**[1]n-nebiyyü ʻaleyhi's-selām: [2]"اَلْإِيمانُ يَمانٌ والحكمة يمانِيَّة" Ve ḳāle ʻaleyhi's-selām: "لَأَجِدُ ريحَ نفَسِ الرحمن من قِبَلِ اليمن"[3] yaʻnī "Īmān Yemenīdür ve ḥikmet yaʻnī şerīʻat [3]Yemenīdür." Yaʻnī "Bunlaruñ kemāli Yemen'de olur." Daḫı dėmiş ki: "Ben raḥmān ḳoḳusını Yemen'de [4]buldum." Ḥaddi Yemen Ḳulzüm'dendür tā Fārs'a degin. Nuʻmān bin el-Münẓir Kisrī'ye dėdi [5]ki: "ʻArabdan degülsin!" Kisrī eyitdi ki: "ʻArabuñ yėri bādiyedür, şehrleri yoḳdur." [6]Nuʻmān eydür: "Bizüm bilādumuz var anuñ miṣli dünyāda yoḳdur, küḥl ve dür [7]ve yāḳūt anda olur. Anuñ ṭaġından cezaʻ ve ʻaḳīḳ ve billūr getürürler, anuñ [8]otı veresdür."

Aḍʻamī eydür ki: "ʻĀlem ṭolmışdur dört nesne-y-ile, ol dört daḫı Yemen'dedür: veresdür, ḫaṭardur, kendirdür, ʻaṣabdur. Yemen'de ṭoġan çoḳ olur, anlaruñ [10]re'īsleri daḫı olur. Ve anda ġūl olur ve bir nevʻ daḫı cinnīler olur ki aña Ġıẓār [11]dėrler, ol gelür ādem ile cemʻ olur. Ehl-i Yemen eydür: "Ebū ʻUbeyd dört nesnesi [12]vardur ki ayruḳ yėrde yoḳdur. Ḳıble'de Rükn-i Yemānī ve yėrde ʻAḳīḳ-i Yemānī [13]ve deñizde Baḥr-i Yemānī."

Ve daḫı bil ki Yemen'de bir ḳalʻa vardur ki aña Maṣāniʻ dėrler, [14]ġāyet yüce ḳalʻadur ve muḥkemdür. Ve hīç kimse aña ẓafer bulmış degüldür, tā Pervīz-i [15]Kisrī zamānına dek. Ve ol zamāndan ki bir kişi aña Mervezān dėrlerdi, [16]geldi bu ḳalʻayı tefaḥḥuṣ ėtdi ki hīç ẓafer ėdicek yėr bulmadı. Ve ḳalʻanuñ ḳarşusına bir ṭaġ var-ıdı, aña çıḳdı naẓar ėtdi. Gördi ki ol ṭaġ **[148b]** üstine vardı. Naẓar ėtdi gördi ki ol ṭaġ ḳalʻadan yüce. Vardı [2]bir tāzī ata bindi. Daḫı ol ṭaġuñ üzerine çıḳdı, leşkerine dėdi ki: [3]"Ḳamuñuz bu ata ün eyleñüz!" Ol leşker bu ata ün eylediler. [4]Bu daḫı mahmūz urdı, at segirtdi Maṣāniʻ'üñ içine düşdi. -Ḥaḳ Taʻālā- Bekledi, [5]nesne olmadı, derḫāl

1 138. yaprağın son kelimesi *Ḳāle*, 148. yaprağın ilk kelimesi *ʻn-nebiyyü* ile uyuşmaktadır. Bir de 138. yaprağın sonundaki *Yemen* başlığından sonra 148. yaprakta Yemen'den bahsetmesi sebebiyle 148. yaprak 138'den sonra getirilmiştir.

2 İman ve hikmet Yemen'e aittir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Tahkikli), XVI, s. 576, Hadis Nr. 10978.

3 Ben, Rahmanın nefesinin esintisini Yemen tarafında buluyorum. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Tahkikli), XVI, s. 576, Hadis Nr. 10978. [Hadis metninde ريح *esinti* kelimesi geçmez.]

yürüdi. Pāsıbān'ı öldürdi, Maṣāni'üñ ḳapusın açdı. [6]Leşker ḳamusı içerü girdi, Maṣāni''i aldılar.

Bu ḫaber Pervīz'e yėtişdi. Pervīz [7]ḫaber göndürdi ki: "Bir emīn kişi ḳosın. Kendü baña degin gelsün kim ben ol [8]ėrligüñ 'ivażın ėdem." Ki Mervezān Maṣāni''de bir kişi ḳodı emīn. Kendü durdı, Pervīz'e gėtdi. Yolda gėderken vefāt ėtdi. Vefāt ḫaberi Pervīz'e degdi. [10]Ġāyet melūl ve maḥzūn oldı. Ve durdı, üzerine geldi. Bir altun tābūt [11]düzdürdi, Mervizān'ı içine ḳodı. Tābūt kenārında: "Bu ol [12]kişidür ki falān ṭaġdan Maṣāni' ḳal'asınuñ üzerine at ṣıçratdı, ol ḳal'ayı [13]aldı benüm zamānumda ki Pervīz'em."

Bundan ṣoñra bir bāb daḫı ẕikr ėdelüm [14]bilād-ı maḫsūfede, tā ki 'aḳl bu ẕikr olandan ve ẕikr olıncaḳdan 'ibret ṭuta ki her [15]'imāretüñ āḫırı ḫarāblıḳdur ve ḳamu diriligüñ ṣoñı mevtdür. Ve kendü ḥālini [16]ḳayura, furṣatı fevt ėtmedin. Pes 'āḳil oldur kim āḫiret 'imāretine ṣarf ėde ki bāḳīdür.

[17]Bāb fi'd-Diyāri'l-Maḳlūbeti ve'l-Buḳā'ı'l-Mü'tefiketi'l-Maḫsūfe [139a]

Ḋırvān: Bir bāġ-ıdı Ṣan'ā-yı Yemen'de ki cemī'-i 'ālem aña meṯel eydürler. Ve envā' [2]yėmişler anda var-ıdı. Ve miḳdārı on iki mīl idi. Bir gün bir dervīş geldi. Üç bāġuñ ṣāḥibinden yėmiş diledi. Men' ėtdi. Eyitdi ki: "Senüñ [4]ṣevābuñ baña gerekmez." Bundan ṣoñra bir gün ol bāġuñ ṣāḥibi ṭaşra [5]çıḳdı ki bāġa gėde. Nāgāh gördi ki bāġdan od ile tütün göge direk [6]olmış. Segirdüp bāġa geldi. Gördi ki bāġ ḳarara yanmış. Feryād ėdüp [7]dögindi, ḥāl n'idegin bilmedi. Hemīn şunı gördi ki bir 'aẓametlü od [8]yanar ki anuñ gibi od yaḳmaḳ ādem elinden gelmez. Ve ol od bir niçe [9]yıl yandı durdı. Ve henüz ol yėr şöyle siyāh muẓlim-dürür ki hīç [10]ot bitmemişdür. Ve hīçbir ḳuş daḫı anda varmaz. Ve eger varursa [11]daḫı ḳatına gelicek gėrü döner. Ve Ṣan'ān'dan aña dört ferseng yoldur. [12]Ve anuñ ṣāḥibine Ṣafvān dėrlerdi dāyim zekāt vėrürdi, bāġum daḫı [13]ḫūb olsun dėyü. Çünki Ṣafvān vefāt ėtdi, bāġ oġlına ḳaldı, [14]zekāt vėrmedi. Ol sebebden gör n'oldı ki behişt-ken dūzaḫ oldı. [15]Ve yėne Yemen'de bir kūy var-ıdı ki aña Devlān dėrler-idi. Ve anda mübālaġa-y-ıla [16]ḳarıncalar çoġ-ıdı. Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ḫışmı ėrişdi. Aşaġa döndürdiler ve aña [17]Mü'tefike dėdiler. Ve anda bir yüce ṭaġ vardur ki üzerine bir büt düzmişlerdür. **[139b]** Kimse aña çıḳamaz.

Vādi'n-nesir: Bir deredür Yemen'de ki aña Vādi'l-'iḳāb [2]dėrler. Ve ol dereden dāyim Ṣan'ā'ya bal iledürlerdi. Ve hem bir ḫoş [3]şehr-idi. Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ḫışmı ėrişdi. Ṣuları yėre batdı daḫı ḫarāb oldı.

[4]**Vādi'l-metine:** Bu daḫı bir deredür Şām'da. Ve anda bir maġāra vardur ki içinde kesme evler vardur ḳayadan. Ve anuñ içinde ölü süñükleri vardur. Ve her bir evüñ miḳdārı yigirmi arışdur. Ve ol maġāra içinde zişt ḳoḳular [7]gelür. Anda varan kişi burnını dutar gėdince. Ve ol süñükler ol [8]ḳavmüñdür ki anlara 'aẕāb odı geldi. Ḳaçdılar, ol maġāraya girdiler. [9]Od ḥarāretinden odda bişdiler, ḳoḳdılar yiyirler. Ve henüz ol anda vardur.

[10]**ed-Diyārü'l-maẓlūme:** Bir şehrdür Yemen ḥudūdında ki Diyār-ı ferā'i-nedür [11]ya'nī Fir'avnlar şehridür. İskender-i Ḥaḍramūt anda vardı, gördi bir ḳarañuluḳ şehr. Miḳdārı ḳırḳ mīldür ve içinde ṣūretler var. Ve ḳapuları altundan [13]ve gümişden ve cevāhirden. Ve pādişāhlar taḫtlar üzerinde oturmışlar, başlarında tāc-ı [14]muraṣṣa'lar. Ve ḥācibler ḳapularda durmışlar, ellerinde aġaçlar. Līkin ḳamusı ṭaş [15]olmışdur. Ve üstlerine bir ḳarañuluḳ çökmiş. İskender ki anı gördi, bir [16]aydınlıḳ vėrür cevheri var-ıdı. Anuñ sebebi-le ol şehri gezdi teferrüc [17]eyledi. Ve anda bāzārlar gördi. Dükkān-dārlar oturmış evlerde ḳapularda. **[140a]** Ḳamusı ṭaş olmışlar. Ve ol ḳarañuluḳ üzerinde durur, hīç Güneş ṭoḳınmaz. Sebeb ne'ydigin [2]bilmezler. Ba'żılar eydürler: "Allāhu Ta'ālā ol şehr üzerine ḥicāb ḳomışdur Güneş'e." Ve ba'żılar eydürler ki: "Bir buḫār-ı 'aẓīm yėrden çıḳar ḳalıñur. Güneş'üñ nūrını men' ėder." [4]Ve anda bir levḥ-i 'aẓīm gördiler ki anda yazmışlar: "Biz Ṣemūd ḳavmi baḳıyyesiyüz [5]ve bizüm 'işümüz ġāyet ḫoşdı. Ḥaḳ Ta'ālā Ḫanẓala'yı bize vėribidi peyġāmberlıġa. [6]Biz aña uymaduḳ, anı öldürdük. Pes bu ḥāle giriftār olduḳ." İskender [7]bunı göricek aġladı ve ṭaşra çıḳdı. Daḫı şehrüñ ḳapusında bir yazu gördi: [8]"Bu şehri yapan ḫor olsun! Vādi' bin Şedīd bin 'Ād-durur, i nice pādişāhlar ki [9]bunda pādişāhlıḳ eylediler, ḳamu ṭaş oldılar. Ba'żı durur, ba'żı yatur [10]ve ba'żısı düşmiş ve ba'żısı oturur.

El-Ḫıtenān ve'l-Muḥteriḳān: Bu iki bāġdur [11]Sabā şehrinde, biri ṣaġ yanında ve birisi ṣol yanında. Ḳış ve yaz anlaruñ [12]yėmişi eksük olmaz. Ve her kime kim yėmiş ḥācet olsa bir ṭabaḳ başına getürürdi, [13]daḫı ol bāġuñ ḳatına gelürdi ki anuñ yėmişi ḥācetdür, elin urmadın ṭabaḳ yėmiş ile [14]ṭolardı. Ḥaḳ Ta'ālā ol ḳavme peyġāmber vėribidi ki: "Mesākīn ḥaḳḳını vėrüñüz" dėyü. Bunlar eyitdiler ki: "Vėrmezüz ki bu bāġ bize mīrāṯ ḳalmışdur." Pes Ḥaḳ Ta'ālā [16]bir sīl vėribidi. Ol bāġı ḳazdı, ḫarāb eyledi. Ol vaḳt andan [17]ḳaṭrān ve uḳḥuvān ḳoḳusı gelürdi. Şimdi ṭopraġ-ıla ḳaṭrān ḳoḳusı gelür. **[140b]** Ol vaḳt her kim anda gelürdi gülerdi, şimdi aġlar. Anuñ ḥāli şöyle oldı: [2]Sabā ehli anı şöyle gördiler; zārīlıḳ eylediler ve tevbe eylediler. Ḥaḳ Ta'ālā ol [3]ḳavmüñ peyġāmberine vaḥy eyledi ki: "Bunlaruñ tevbesini ḳabūl eyledüm. [4]Ammā anda ṭurma-

sunlar." Ṭağıldılar gėtdiler. Anuñ yėmişi ağaçları yėrine, [5]dikenler ve ḳamışlar bitdi. Anuñ ḳuşı bayḳuşdur ve çağırdur. Ol yėri [6]kim görürse, melūl olup ağlar.

Ḳal'atü'l-ḳaṭırān: Bir 'aẓīm şehrdür maġribde. Süleymān [7]'aleyhi's-selām ṣordı: "Yėlden ki dünyāda 'acāyib ne vardur?" Eyitdi ki: "Ḳal'a-yı Ḳaṭırān [8]ki anı Şiyṯ bin Ādem yapdı. 'Aẓīm ulu ṭaşlar ile ki kireç yėrine ḳaṭırān işlediler. [9]Ve anda bir büt vardur zebercedden." Süleymān bir dīve buyurdı ki adı anuñ [10]Faḳṭas idi ki: "Tīz, ol ḳal'ayı getür!" Faḳṭas daḫı vardı, ol şehri [11]yėr ile omuzuna getürüp Süleymān öñine getürdi ki ol şehrüñ ḳavmi bī-ḫaberdi. Süleymān ol ḳavme ṣordı ki: "Şehrüñüz niçün ḳaradur?" Eyitdiler ki: "Biz [13]bir iḳlīmdeyüz ki su ġālibdür. Hīç bünyād döymez ve ḳaṭrān ṣuya döyer. [14]Ol sebebden Şiyṯ ḳaṭrān ile yapdı, tā ki çürümeye." Süleymān eydür: "Şimdi siz nėredesiz?" Eyitdiler ki: "Ḳal'a-yı ḳaṭrān'da" Süleymān eydür: "Şehrüñüzi yėrinden gėdermişlerdür. [16]Bu aradan vilāyetüñüz iki yıllıḳ yoldur." Ve ol ḳavmüñ bir pādişāhı var-ıdı, bir gözlü ve bir ayağı yoḳ ve bir eli yoḳ. Süleymān'a eydür: "Du'ā ḳıl ki **[141a]** baña elüm ayağum dürüst ola, tā ki saña īmān getürem." Süleymān du'ā ḳıldı, ḳamu a'żāsı dürüst oldı, Süleymān'a īmān getürdi. Buyurdı ki Faḳṭas'a: "Yėne bu şehri [3]yėrine ilet!" Faḳṭas yėne aldı maġribe iletdi.

ed-Diyārü'l-maḳlūbe: Lūṭ ḳavmi şehri-[4]y-idi, ulu şehrdi. Livāṭa işlediler. 'Avratlardan el çekdiler, oğlanlara ḳaṣd ėtdiler. Ve Lūṭ peyġāmbere ve Tañrı'ya 'āṣī oldılar. Allāhu Ta'ālā Cebrā'īl'i vėribidi. Ol, şehrleri ḳa'r-ı zemīnden götürdi tā dünyā gögine çıḳardı. Şol [7]miḳdār vardı ki melā'ikeler, ḫurūslar ve itler āvāzın ėşitdiler. Eyitdiler ki: [8]"Bunlar ne bed-baḫtlardur!" Pes Cebrā'īl eydür: "İlāhī, başı aşağa döndüreyim mi?" Allāhu [9]Tebāreke ve Ta'ālā eydür: "Seḥer vaḳti raḥmet vaḳtidür. Bu vaḳt çıḳsun. Daḫı [10]döndürgil!" Çünki ṣubḥ vaḳti çıḳdı. Ol şehrlerüñ yėrinden od çıḳdı. Daḫı [11]ol oduñ üzerine döndürdi. Ve ardınca ol şehrüñ üzerine ṭaş yağdurdı. Yėne [12]Ḥaḳ Ta'ālā buyurdı ki: ﴿فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ﴾[1] el-āyeh.

Vādī-yi Cehennem: Bir deredür Belḫ'de, aşağa gėçmiş ḳavmi-y-ile. Zīrā ki ẓālimlerdi ve ḳorḳusuzlardı ve istihzā ėdicilerdi. Ḥaḳ Ta'ālā ḫasf eyledi. Şöyle ki bir ṭaşı [15]ol ḫasef olan yėre atsalardı, nihāyeti bilinmezdi. Ve ol ḫasf yėrinde bī-ḥad [16]ḳuş yuva yapmışlardur. Ve kimse bilmez ki ol ḳuşlar nėrden gelmişlerdür.

Yemen'de [17]daḫı bir dere vardur **Zūlān deresi** dėrler. Yėr zelzelesinden aşağa gėçdi. **[141b]** Ve ol dere yanında bir ṭağ vardur ki üstinde bir büt düzmişler-

1 "Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık." Hicr, 15/74.

dür ki göbeginden [2]ṣu aḳar. Ve barmaġı-la göge işāret ėtmişdür. Ol Vaḳtī ki oraġuñ yarusına [3]varmış ola ḳurur. Hergiz ol yėr ābādānlıḳ ḳabūl eylemez.

Vādi'r-rimād: [4]Berḳıyye ṭaġında bir vilāyetdür. Ḳamusı güldür tā yėdi ferseng yėre degin. Ve anuñ ḳatında [5]mancınıḳlar vardur muʿaṭṭal ki Nemrūd ʿaleyhi'l-laʿne anda od yaḳdı. Ol mancınıḳ ile [6]İbrāhīm ʿaleyhi's-selāmı oda atdı. Ḥaḳ Taʿālā odı aña murġzār eyledi. Ve bir nice [7]günden Nemrūd vezīr Hāmān ile bir yüce yėrüñ üstine çıḳdılar. Ol odda [8]İbrāhīm'e naẓar eylediler. Gördiler ki İbrāhīm bir ḫoş murġzārda oturmış [9]ve Cebrā'īl üzerine durmış. Nemrūd eydür: "Ben oda bir kişi atdum, bu ikidür, aḫī." [10]Hāmān āteş-perestdi, eydür: "Benüm ḫīşum olduġı-çün. İbrāhīm ʿammüm oġlıdur. [11]Anuñ-çün yaḳmadı. Benüm ḫāṭırum riʿāyet ėtdi." Bunı söyleyince olmadı, ol [12]oddan bir şuʿlecuḳ ṣıçradı Hāmān'uñ üzerine düşdi. Hāmān'uñ bir yėrini [13]yaḳdı. Ve Nemrūd çünki İbrāhīm'i selāmet gördi, mancınıḳ ile ṭaşlar atdılar İbrāhīm'üñ [14]üzerine. Ḥaḳ Taʿālā andan daḫı ṣaḳladı. Ve ol vilāyeti ṭondurdı. Ve aġaçların ve bünyādların maḥv ėtdi. Ol oduñ küli henüz vardur ol ṣaḥrāda. [16]Şimdi anda ne ot ve ne ṣu vardur. Ve ol ṭaġda parslar vardur çoḳ. [17]Ve ādemī anda ol sebebden varmaz.

Ḫasef-i Ṣaʿīdin: İskenderiyye'de, bir mescid **[142a]** vardur Ṣaʿīdin'de ki anuñ miḥrābında oġlanlar ve dürlü ādemīler vardur. [2]Ve bir bėşik vardur içinde oġlanı vardur. Ve daḫı ḳuyu aġzında bir kişi delvi-le [3]su çeker ki bu ḳamusı ṭaş olmışdur. Eydürler ki: "Sebeb ol-dı ki anlar bir fāsıḳ ḳavm-idi. Ḳāfile geldi anda bir gün. Ve ol ḳāfilede bir pīrüñ ḳızı var-ıdı. [5]Ol ḳavm ol ḳızı ẓulm-ile aldılar. Dilediler ki aña zinā eylediler. Ol pīr [6]anlara yüz duʿā ḳıldı. Ol ḳamusı ṭaş oldılar cihāna ʿibret olıban."

Ḫasef-i [7]bi-arżı Baṣra: Baṣra'da bir ḳavm ḫasf oldı. Sebeb ol-dı ki: Anda bėş ḥākim [8]var-ıdı. Birine Cāyir ve birine Ḫāṭır ve birine Muḫṭī ve birine ʿĀṣī ve birine Ḥammālü'l-ḫaṭāyā [9]dėrlerdi. Ol Cāyir bir gün bir kişi gördi ki ʿavratını eşege bindürmiş. Ve ol ʿavrat daḫı ḥāmile imiş. Baṣra'ya geldi ol. Cāyir ol kişiyi [11]ḳomadı, tā ki aḳçasın almayınca. Ol kişi şikāyete geldi Ḫāṭır ḳatına. Ol [12]daḫı döndi onuñ dört aḳçasın aldı, anı ḳodı. Muḫṭī'ye şikāyete geldi, [13]Muḫṭī daḫı sekiz aḳçasın aldı. Bu kez ol kişi ʿĀṣī ḳatına geldi. Aġladı, [14]eydür: "Ben bir miskīnem baña şefḳat ėdüñüz!" Böyle dėyicek anı urdılar ve ʿavratın [15]eşekden bıraḳdılar. ʿAvratın ḥamlin düşürdiler. Ve eşeginüñ ḳuyruġın kesdiler. [16]Durdı, Ḥammālü'l-ḫaṭāyā ḳatına geldi, şikāyetin ʿarż ėtdi. Ḥammā-

lü'l-ḫaṭāyā eyitdi: [17]"'Avratına cimā' ėdüñ, tā yėne ḥāmile ola. Ve eşegin işledüñ tā kim ḳuyruġı yerine gele **[142b]** yėne." Pes bu miskīn ṭaşra çıḳdı, başın yėre ḳodı. Bu şikāyetin Allāhu Ta'ālā'ya [2]'arż ėtdi. Ol ġayūr pādişāh ḥışm ėdüp, ol şehri ḳavmi-y-ile yėre [3]gėçürdi. Ī, nice çoḳ zamān ol yėr ḫarāb oldı, tā ki ṣoñra bu zamānda [4]'imāret oldı.

[42.] ḤİKĀYET

Eydürler ki 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu 'anh Baṣra'da bir [5]kişiye ḥışm ėtdi. Buyurdı evine ṣu ṣalalar, tā ki evini ḫarāb eyleye. Vardılar [6]ol eve ṣu baġladılar. Çünki su geldi ol eve aḳdı. Anda bir delük [7]açıldı, ṣu andan aşaġa gėtdi. Vardılar ol delügi açdılar. Gördiler ki [8]bir ṣaḥrā içi ṭolu ādemī. Kimisi terāzū dutmış ve kimi başmaḳ diker ve her biri bir [9]ṣan'ata meşġūl ve 'avratları çıḳrıḳ egirürler. Velīkin ol 'aẓamet isi [10]pādişāh ḳamusını ṭaş eylemiş ve ol ẓālim ḥākim ve ḳāḍīlar sebebinden.

[11]**Ḫasef-i Ḫārezm:** Müfārüye Ḫārezm'de bir vilāyet var-ıdı ki envā'-i [12]laṭīf yėmişler anda biterdi. Nā-gāh 'iṣyān şūmlıġından Ḥaḳ Ta'ālā otuz pāre [13]kūyı ḫasef ėtdi ya'nī yėre gėçürdi. Şol yėrde aña Sīstān dėrler [14]bir ḳızıl, i mü'eyyed, ol gördügüñ ṣemeresidür! Bu zor u ḳuvvet! [15]Velīkin 'āḳıbet ne ḳaṣır ve ne Ḳayṣer ki ḳamusı ḫarāb ve fenā oldı! [16]Eger cihānuñ 'ibreti Kisrī olaydı, cihāna 'ibret zī ḫoş yeteydi!

[17]**Ẕikrü zelzeletin vāḳı'atin bi-Ḳavmes[1]:** Bil ki Ḥaḳ Ta'ālā cihānı fenā-y-içun ḫalḳ **[143a]** ėtdi. Ve hīçbir rūzigār āfetden ḫālī degüldür. Hicret-i mübāreküñ ḳırḳ sekiz [2]yılında Ḳavmes'de bir zelzele oldı. Ol vilāyetüñ cemī'-i bināları yıḳıldı. [3]Ve çendīn hezār ādemī bünyād altında ḳaldı. Ve ḳırḳ biñ ṭoḳsan ādemīye dek [4]yaluñuz balçıḳ içinden çıḳardılar. Ve hem zelzele Damġān'da ve Fārs'da ve Ḫorāsān'da artuġraḳ oldı. Ve daḫı Yemen'de şöyle oldı ki niçe ferseng yėr [6]aşaġa gėçdi altmış arış miḳdārı, tā Ḥımıṣ'a Dımışḳ'a ve Re'sü'l-'ayn'a ve Raḳıyye'ye [7]ve Rehā'ya ve Maṣīṣa'ya degin ėrişdi. Ve ḳamu Şām'uñ sāḥili deprendi, ḫarāb oldı. [8]Ve Lādıḳiyye ḫod şöyle deprendi ki ev ḳalmadı. Ve daḫı çehār-pā ḳalmadı.

[9]**Zelzeletü bi-diyārı Benī Şaḳīḳ[2]:** Tārīḫüñ iki yüz yėtmiş altısında Benī Şaḳīḳ [10]diyārında bir depe ayrıldı-y-ıdı. Şöyle çıḳdı ki birinüñ içinde bir şaḫṣ

---

1 Kavmes'te meydana gelen zelzele

2 Benî Şakîk diyarındaki zelzele

[11]yatur kefenleri-y-ile. Ne kendüleri ne kefenleri çürimemiş. [12]Müşk ḳoḳusı gelür. Anlarda ġāyetde birisi yigit ve bāḳīsi pīr. Ve ḳulaḳları [13]ve burunları ve kirpükleri ve ṭuṭaḳları büsbütün durur. Dudaḳları şöyle [14]terdür, ṣanasın kim ol sā'at ṣu içmişdür. Ve gözlerine sürme çekilmiş. [15]Ve ol yigidüñ yanında bir zaḫm var ve anlaruñ kefenlerini yėñilediler. [16]İbn Cerīr eydür: "Ol depe hem açıldı ve yėrler ḫarāb oldı. Ve anuñ [17]içinden bir yeşil ḥavż çıḳdı. Ve kenārında bir yazu yazmışlar. Hīç kimse oḳıyamadı **[143b]** tārīḫüñ bėş yüz altmış birinde. Kūhistān vilāyetinde zelzele oldı [2]yėdi gün muttaṣıl. Līkin Kūhistān'a eṯer ėtmedi. Ṣoñra ḫaber geldi. Bir şehr [3]Zingān'dan aşaġa gėçmiş ve bir ṭaġ bir dereye uçmış, dereyi sed ėtmiş, ol [4]ṣu yolı baġlanmış.

Ekṯerī zelzele şol yėrde olur ki anda ṭaġ olmaya. Buḫār [5]ki çıḳa nā-çār, yėri yarsa gerek. Ve Kūhistān'da niçe ṭaġlar vardur ve [6]ḳuyular vardur. Tārīḫ-i sene iṯnā ve sittīn ve ḫamse mi'ede Ṣafḥ-ı Ervend'de [7]bir 'aẓīm zelzele oldı. Şöyle ki dıraḫtistān var-ıdı. Ḳamu aġaçları [8]yėrinden ḳopdı. Her aġaç pāre pāre oldı ve başı aşaġa döndi.

[9]**Zelzele-i Anṭākiyye:** Anṭākiyye'de bir zelzele oldı. Biñ bėş yüz ev ḫarāb [10]oldı. Ve bārūsından yėtmiş bir ḳuyuyı ḫarāb ėtdi. Ve bir 'aẓīm mehīb [11]āvāz ėşidildi havādan ki vaṣfın anuñ hīç kimse ėdemez. Şöyle [12]ṣandılar ki ol dem ḳıyāmet ḳopdı. Cemī'-i ḫalḳ ḳaçup ṣaḥrāya çıḳdılar ve ṭaġlara düşdiler. Ve deñiz ġāyet cūş ėtdi. Ve deñizüñ içinden ḳara tütün [14]çıḳdı, ġāyet ḳoḫusı zişt. Şöyle ki ol ḳoḳudan bir niçe ḫalḳ helāk [15]oldılar. Ve Şāş ırmaġı ve Meke çeşmesi ḳurudı. Şöyle oldı ki bir meşk [16]ṣu bir dīnāra oldı. Ṣoñra emīrü'l-mü'minīn Mütevekkil 'Ala'llāh bī-ḳıyās [17]māllar ḫarc ėtdi, tā ki Meke'ye ṣu getürdi. Anṭākiyye'ye bir ferseng yėrde **[144a]** bir ırmaḳ var-ıdı, ġāyet ulu ırmaġ-ıdı, aşaġa gėçdi.

FAṢL

[2]Bil ki zelzele Allāhu Ta'ālā ḥükmi-y-iledür. Ammā sebeb oldur kim buḫār yėr altında [3]ġalebe ėder. Diler ki ṭaşra gele. Velīkin yėr yüzi ḳatı olur. Degmede yarılmaz. [4]Ol vaḳt yėri depredür ki yara, ṭaşra çıḳa. Bunuñ meṯeli şuña beñzer [5]ki bir çölmege ṣu doldurasın. Daḫı aġzını muḥkem berkidesin. Daḫı ol [6]çölmegi ḳaynadasın. Çünki ḳaynaması ḳatı olsa, nā-çār çölmek yarılur. Şöyle [7]buḫār ṭaşra çıḳar. Ve daḫı vaḳt olur ki zelzele bir ayruḳ sebebden [8]daḫı olur. Şöyle ki sevāḥil-i deryā zelzele ėder deñize yaḳın olmaġın. Zīrā [9]vaḳt olur deñizüñ ıżṭırābından sevāḥil daḫı ḥareket ėder. Zīrā ol [10]sevāḥilüñ altı su olur, deñiz

ġūr ėtdügi sebebinden. Ve bir şaḫıṣ ḥikāyet [11]ėtmiş ki Gökdeñizi ġāyet ıżṭırāb ėtdi mübālaġa-y-ıla. Şehr-i Erdebīl [12]daḫı ol vaḳt ḥareket ėtdi. Gökdeñiz'den Erdebīl on iki fersengdür.

[13]**Bāb fī Ẕikri'l-Mevtā ve'ṭ-Ṭavā'īni'l-Ḥādiṣeti fi'l-Ezmān**[1]

[14]Bil ki vebā Tañrı taḳdīridür. Bunuñ sebebi buḫār-ı fāsidlerdür kim [15]havā-ya ḳarışur. Ve ādemīnüñ cānını boġazına dıḳar, helāk ėder. Ve ḫastalıḳlar getürür; uġunmaḳ ve zükām gibi ve sevdā gibi. Ḥükemā aña ṭavā'in dėrler. [17]Şām'da demāmīl çoḳ olur ve Ḫayber'de ısıtma çoḳ olur. Ve Baḥreyn'de uyuzluḳ çoḳ olur **[144b]** ki süñüge degin ėrişür. Ve Dehistān iḳlīminde bir renc vardur aña bā-ġūd [2]dėrler, kişinüñ alnından belürür, bir enār deñlü olur. Pes vebā ve bunuñ [3]gibi marażlar kim vardur, cemī'i, buḫār-ı fāsiddendür.

Ṭā'ūn-i 'imrās: Resūl [4]hicretinüñ on sekiz yılından ṣoñra bir vebā geldi aña 'imrās dėrler, [5]çoḳ kişileri helāk ėtdi. Nefesler yolın dutdı. Ol yıl Aṣḥāb-ı [6]resūlden -'aleyhi's-selām- bu 'illet ile çoḳ cemā'at helāk oldı.

'Āmü'r-remād: [7]Ol yıldur ki ḳara ṭopraḳ yaġdı. Yigirmi bėş biñ kişi helāk eyledi. Evlere [8]yaġar-ıdı. Her kişi kim döşeginden durı-gelürdi, ṭopraḳ içine batmış [9]görürdi kendüyi. Ol yıla 'āmü'r-remād dėrler.

'Āmü'r-ru'āf: Hicretüñ yigirmi [10]dört yılından ṣoñra 'āmü'r-ru'āf oldı ki burunlardan ḳan revān [11]oldı. Ol sebebden çoḳ kişi helāk oldı. Bil ki bu daḫı Ḥaḳ Ta'ālā taḳdīridür. [12]Ammā buḫārāt-ı fāsidedür ki yėrden çıḳar; ba'żısı ḳanı ṭoñdurur ve ba'żısı ḳan [13]aḳıdur ve ba'żısı ḳanı göyindürür, tā şuña degin kim cüẕām eyler ve ba'żısı [14]havāda ṭopraḳ olur yaġar, anuñ żararı az olur.

'Āmü'l-fuḳahā: [15]Hicretüñ yėtmiş ṭoḳuzında bir vebā geldi Rūm'a ve Şām'a. Afrīḳıyye ehlini [16]cümle ḳırdı. Ve ehl-i Rūm ve Şām ṭama' ėtdiler ve Anṭākiyye'yi aldılar. Ol [17]yıl çoḳ 'ālimler öldi. Şöyle ki 'Alī bin el-Ḥüseynī gibi ve 'Urve bin ez-Zübeyr gibi **[145a]** ve Sa'īd bin el-Müseyyeb gibi ve Ebū Bekr bin 'Abdu'r-raḥmān gibi ve Sa'īd Cübeyr gibi. [2]Ve daḫı hicretüñ elli ṭoḳuz yılından ṣoñra benī ādemüñ aġzında bir ḫastalıḳ [3]belürdi. Fārs iḳlīminde ol uçdan çoḳ kişi öldi. Bundan ṣoñra 'Irāḳ'da [4]öksürük ẓāhir oldı. Ve ṣoñra 'ālem ḳarañuluḳ oldı ve ol ḳarañulıḳ [5]yėdi gün durdı. Ẕi'l-ḥiccenüñ āhirinde-y-idi. Çün muḥarrem Ay'ı görindi, ol [6]ḳarañulıḳ götürüldi. Ol ḫastalıḳ daḫı gėtdi.

---

1 Çeşitli zamanlarda meydana gelen ölüm ve taun hastalıkları.

Dā'ü'ṣ-ṣadām: Hicretüñ [7]ḳırḳ ṭoḳuzında bir ḫastalıḳ ẓāhir oldı ki aña ṣadām dėrlerdi. Andan çoḳ [8]dört ayaḳlu öldi cānavardan. Daḫı Ḳuhistān'da bir yėl esdi, çehār-pāylara vebā girdi, cemī'isi ḳırıldı. Ayruḳ yėrden getürdiler. Ve yėl oldı ki [10]deve daḫı ḳırıldı.

'Āmü'l-kilāb: Hicretüñ üç yüz yılında itler ġalebesi [11]müstevlī oldı benī ādeme, ḫaylī ġalebe ėtdi. Anuñ ġuṣṣasından çoḳ ādem [12]helāk oldı. Şöyle ki eger bir kişiye bir kez ursa fi'l-ḥāl ölürdi. Ve hem [13]bu tārīḫde ṭā'ūn daḫı var-ıdı ki aña māşerā dėrlerdi. Andan daḫı [14]çoḳ ādem öldi. Ve hem hicretüñ yüz on sekiz yılında Ḥicāz'da ġāyet ıssı oldı. [15]Andan ṣoñra ġāyet ḳatı yaġmur yaġdı. Andan çoḳ ādem öldi. Andan ṣoñra [16]ḳatı ṣovuḳ oldı. Çoḳ ādem andan daḫı helāk oldı. Ve bir pāre cemre [17]'Aḳabe ṭaġına daḫı düşdi. Ḫaylī kārvān daḫı helāk eyledi. Ve daḫı **[145b]** hicretüñ iki yüz ḳırḳ altı yılında ḫaber geldi kim Belḫ'e bir yaġmur yaġdı ve Ceyḥūn [2]ol sebebden ḳızıl oldı. Ḳırḳ gün şöyle ḳızıl durdı. Ol vaḳt [3]yigirmi bir gün yaġmur mütevātir yaġdı. Daḫı bil kim ḥükemā eydür: "Bir yıl bunuñ gibi [4]ḥādiṯe vāḳi' oldı. Bu ḫalḳuñ ḥāli mażbūt olmadı." Ḥükemā ol vāḳı'anuñ [5]bilmesinde 'āciz ḳaldılar. Daḫı dėdiler ki: "Bu 'ilmi 'allāmü'l-ġuyūbdan artuḳ [6]kimse bilmez."

Ve bunda ḥīç şübhe yoḳdur kim yılduzlaruñ ḥareketinüñ te'ṯīrātı [7]ẓāhir olur. Her gāh ki Güneş Ḥūt burcına gelse cihānı [8]ṣovuḳ dutar. Ve her gāh ki Esed burcına gelse 'ālemi od dutar. Pes buña nice [9]inkār ėdeler? Ammā ādemīde ol ḳadar vüs' ü ṭāḳat yoḳdur kim bunı [10]ḥaḳīḳat ile bile. Şöyle ki İskender zamānında müneccimler ittifāḳ ėtdiler kim: [11]"İskender zamānınuñ iki yüz seksen üç yılında bir ulu yaġmur yaġısar [12]ve ṭūfān ẓāhir olısar ki aña ṭūfān-ı ṯānī dėyiserler. İḳlīmler ġarḳ olısar, [13]illā zemīn-'Irāḳ ḳalısar." Ḫalāyıḳ bu ḫaberden vehme düşdiler. Çünkim iki yüz [14]seksen üç yılı tamām oldı, müneccimler sözinüñ 'aksi ẓāhir oldı ki 'ālemde [15]ṣu az oldı ve yaġmur az yaġdı. Ve cümle çeşmeler ḳurudı ve ḳuyular ḳurıdı [16]ve ırmaḳlar ṣuyı az oldı. Ve Bābil vilāyeti kim ḳuṭb-ı 'Irāḳ'dur, ṣu dutdı [17]ġarḳ eyledi. Ve eger bu muḫālefet olmasa ḥükemānuñ sözi ṣaḥīḥ olurdı kim **[146a]** eydürler: "Kevākib ve arż ve semā müstaḳildür te'ṯīrde. Bu muḫālefet anlaruñ ḳavlini [2]ibṭāl ėtdi. Ve hem Allāhu Ta'ālā'nuñ kemāl ḳudretine dāl oldı." Ve daḫı ṭaş [3]yaġduġın bünyād ėdelüm.

Fi'r-remyi ve'l-ḳaẓfi ve'l-ḫasf: Bil ki [4]gökden yaġmur yaġar ve yaġmur ṭolu olur. 'Aceb degüldür kim ṭolu ṭaş [5]daḫı ola. Li-ḳavlihī Ta'ālā:

[1]﴿وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ﴾ Ve daḫı görüñüz kim ba'zı yėrde ṭuz olur [7]ve ba'zı yėrde ṭaş olur. Ve daḫı hicretüñ üç yüz ṭoḳuz yılında ki Ḥallāc-ı Manṣūr'ı ḳatl [8]ėtdiler, ol vaḳtde bir ṭolu yaġdı ki her birisi bir batman idi. Ve bundan [9]ṣoñra yėl esdi, ṣaru ḳum yaġdı Tikrīt'den tā Mūṣıl'a degin. Andan ṣoñra [10]Baġdād'da ur ḫastalıġı ẓāhir oldı. Ve Baṣra'ya od düşdi yandı. Şöyle [11]ki bir ḳara depe gibi oldı.

Rīḥ-ı Ṣafrā' ve Ḥicāre-i Sūd: Hicretüñ iki yüz [12]ṭoḳsan yılında Kūfe'den ḫaber geldi ki bir ḳızıl yėl esdi tā gün [13]ṭolunınca durdı. Ve bundan ṣoñra ḳara ṭopraḳ yaġdı. Ve ṣoñra ṭolu [14]yaġdı kim her birisi yüz elli diremdi. Çoḳ ziyānlar ėtdi ki ṭaş demür [15]yaġsa ol ḳadar ziyān ėtmeyeydi. Ve daḫı yıldırım ve zelzele mütevātir oldı. [16]Ve daḫı Aḥmed-ābād kūyında aḳ ve ḳara dürlü dürlü [17]ṭaşlar yaġdı. İçinde 'aceb ṭaşlar var-ıdı ki dīvāneye gösterürler-idi, ta'accüb ėderdi. Ve ben müte'ammidün 'aleyh **[146b]** kişilerden ėşitdüm ki Ḳazvīn'de bir ṣuffe üzerine bir ṭaş düşdi. Ve ṣoñra bir [2]daḫı düşdi ki ikisi şöyle berāber. Ben anda ḥayretde ḳaldım ki bu ne yėrde düzüldi dėyü. Bundan ṣoñra ḫaber geldi ki Hūşem'de ṭaş yaġdı. Çoḳ [4]ādem helāk eyledi. Ve hem bu nesne Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ -celle celālühū- ḳudretinden [5]'aceb degüldür.

U'cūbe: Çīn vilāyetinde bir şehr vardur ki dāyim [6]bir vaḳt-i mu'ayyende ṭaş yaġar. Her biri bir buçuḳ batmandur. Çünki yaġıcaḳ [7]vaḳt olsa bulutdan bilürler. Daḫı ḳaçarlar maġāralara girürler. Ve ol [8]ṭaş her kime kim ėrse, helāk ėder. Ve daḫı dėrler: "Ol yėrde ki ṭaş [9]yaġar, altun daḫı biter." dėrler. Pes imdi ne vaḳtden görmek gerek, ne zamāndan görmek gerek, ve ne buḫārdan görmek gerek. Belkim müsebbibi [11]Allāhu Ta'ālā'dur. Ve daḫı anuñ ḥükminden kimse ḳaçup ḳurtılmaġa çāre yoḳdur. [12]Ve ḳalan āfetlerden ve vebādan ve yėr deprenmekden ve yėr gėçmekden daḫı ḳaçmaġa [13]çāre yoḳdur.

[43.] ḤİKĀYET

[14]'Abdü'l-melik bin Mervān zamānında bir vebā geldi. 'Abdü'l-melik ḳaçdı. Bir gėce ḳulı-y-ıla yolda gėderler-idi, ḳulına eyitdi: "Kelecicük [15]eyle ki uyḳumuz gelmesün." Ḳulı eydür: "Ben ėşitdüm ki bir gün bir dilkü ṭavşancıldan ḳaçup arslana ṣığındı. Eyitdi kim: "Ben saña ṣığını-geldim, beni ṣaḳlaġıl." [17]Arslan bunı saḳladı. Bir gün ṭavşancıl dilküyi gördi, hücūm ėtdi. **[147a]** Dilkü arslana eydür: "Zinhār, beni ṣaḳlaġıl!" Arslan eydür: "Gel berü, arḳama bin." dėr. Dilkü arslanuñ hemān ki arḳasına bindi. Ṭavşancıl [3]indi, arḳasın-

1 "Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi." Fil, 105/3-4.

dan anı ḳapdı, uçdı. Dilkü eydür: “Yā arslan, benüm feryāduma ėriş!” Arslan eydür: “Benüm gökdekine elüm ėrişmez. Şol vaḳt kim [5]elümde-y-idüñ, seni saḳlar-ıdum. Çünkim āfāt gökden geldi, nice ėdeyim?” dėdi. ʻAbdü’l-melik çünkim bu sözi ėşitdi, eydür: “İ ġulām, gėrü dön, [7]tā eve gėdelüm. Bańa bu ḥikāyet ögüt oldı ki ṭāʻūn daḫı āfet-i [8]semāvīdür, her yėre ėrişür. Hīç andan ḳaçmaḳ revā degüldür.”

Daḫı bil [9]kim şu nesne āfet-i semāvīdür: ṭāʻūn gibi ve ḳabarcuḳ gibi ve yėr deprenmek gibi ve yėller esmek gibi ki anda, bir yaşar oġlancuḳ ve yėtmiş [11]yaşar pīr berāberdür ki ol āfetde, hīçbirisi aña çāre bulmaz. [12]Ve birāz aġaçlar ʻacāyibinden daḫı söyleyelüm.

ER-RÜKNÜ’L-ḪĀMİS Fİ’L-EŞCĀRİ VE’Ş-ŞİMĀRİ VE’L-ḤAŞĀYİŞ[1]

Bil kim Ḥaḳ Taʻālā muḫtelif aġaçlar yaratmışdur. [14]Baʻżısı uzundur sāc aġacı gibi ve baʻżısı ḳısadur encīr aġacı gibi [15]ve baʻżısı ince uz deńlüdür ḳabaḳ aġacı gibi ve baʻżısı yoġundur ḳın aġacı gibi. Ve daḫı yėmişlerüñ baʻżısı bādām gibi süñüklü yaratdı. Anuñ daḫı baʻżısınuñ [17]süñügin ṭaşra yaratdı ḳoz gibi, ve baʻżısınuñ içinde ḫurmā gibi. **[147b]** Ve daḫı biz bunlaruñ baʻżısınuñ ḫāṣṣiyyetin dėyelüm, tā kim Ḥaḳ Taʻālā’nuñ [2]kemāli ḳudretin bilesin.

el-ELİF

el-Utrunc: Turunc aġacı ne uzundur [3]ve ne ḳısadur. Ḫoş ḳoḫusı vardur ve levni ḫūb ve ḳabı maʻcūnlara ḳatılur. [4]Ādem feraḥ ḥāṣıl ėder. Dėrler ki turuncuñ cemīʻ-i eczāsı işe yarar. Hīç [5]yaramaz yėri yoḳdur. Eydürler ki: “Bir pādişāh bir nice ḥakīmi zindāna ḳoydı. [6]Ve zindāncıya dėdi kim: “Bunlara etmek ḳatığı ne dėrlerse vėr.” Ḥükemā [7]turunc iḫtiyār ėtdiler. Pādişāh ṣordı kim: “Bunda ḥikmet nedür?” Bunlar eyitdiler: [8]“Bunuñ ḳabı ḫūbdur ve içinde anuñ dānesi vardur ki ol yaġdur.” [9]Melik eyitdi: “Bunları Kirmān’a iledüñ” İletdiler ve anda bunlar aġaç dikdiler, [10]ābādān oldı. Buġur buyurdı kim ṭaġlara iletdiler. Anda daḫı ṣu yolları düzetdiler, ābādān eylediler. Buġur gene zindāna iletdiler. Zindānda ṣanʻat-ı [12]kīmā işlediler. Buġur pādişāh eyitdi: “Bunları ḳoyı-vėrüñ gėtsünler.” [13]ʻĀlimler hīç yėrde ʻāciz ve çāresüz ḳalmaz. Bilgil kim turunc [14]ġāyet ıssıdur ve içi ġāyet ṣovuḳdur. Od ile ṣu bunda cemʻ olmışdur.

---

1 Beşinci rükün ağaçlar, meyveler ve otlar hakkındadır.

[15]**Ābanūs:** Bir ḳara aġaçdur. Kimse bilmez ne yėrde bitdügin. Baʿżılar dėr ki [16]Hindūstān aġacıdur. Ammā bunı deñiz getürür, deñizden çıḳarurlar. [17]Ve oda bıraḳsalar ḫoş ḳoḫar. Ve eger dögüp göze çekseler göz ağın **[149a]**[1] gėderür, rūşen eyler. Ve daḫı ḳasıḳda olan ṭaşı gėderür. Ve bundan der düzseler, göze ʿaẓīm fāyda ėder.

el-Ās: Murut, bir reyḥān-ı mübārekdür. Ḫoş [3]ḳoḫuludur, isilikleri defʿ ėder. Ol murtuñ yaġı, saçı saḳalı ḳara eyler [4]ve uzun eyler. Ve daḫı dėrler ki: "ʿAṣā-yı Mūsā ās-i behiştdendi." Ve baʿżılar demişler: [5]"Murut ki Rūm'da biter, ḳışacıḳ, yėrde biter. Andan büyük olmaz, yazın çiçekleri [6]açılur. Her ki anı ḳoḳulasa yatsa uyusa iḥtilām görür. Murd ile enār biribiri-y-ile [7]barışur. Biribirine yaḳın yėmiş vėrürler.

Estereng: Bir otdur. Cezīre-i Cüzrān'da [8]biter bir yumşaḳ ṭopraḳ yėrde ki yazıdur. Ve yėrden çıḳıcaḳ ādem ṣūreti gibi çıḳar, [9]başı ve saçı ve eli ve ayaġı ve gözi ve aġzı olur. Ve bunuñ gibi Lābīs ṭaġında [10]ʿacāyib aġaçlar biter kim yaṣṣı yaṣṣı yapraḳları olur. Her yapraġı ādem ṣūretidür. [11]Bunuñ sebebini ve ʿilletini Allāhu Taʿālā bilür.

el-BĀ'

Baḳam: Bir aġaçdur. Cezīre-i [12]Rāmīn'de biter. Ekmezler, kendüsi biter. Yėmişi daḫı olur şol kėçiboynuzı [13]gibi. Līkin acı olur. Eger bir kimseye aġu vėrmiş olsalar, aña baḳam köküni ḳazıyalar, yėdüreler, şifā bula. Baḳam eyle ḫūb reng olur, ġāyetde ḳızıl boya boyanur. Baḳamı ʿāleme [15]ol cezīreden iledürler.

Beliş: Bir otdur, ġāyetde öldürüci. Eger azacuḳ [16]daḫı yėseler öldürür. Daḫı her yėrde ki ol beliş biter, cedvār dėrler [17]bir cānavar olur, gelür, anı keser gėderür. Ve eger ol cedvār olmasa **[149b]** beliş çoḳ biterdi. Dört ayaḳlu cānavarları helāk ėderdi. Daḫı beliş [2]Sulṭānlar cezīresinde olur. Aġu içecek kişiye anı vėrürler. Eger bıldırcın [3]anı yėse semiz olur. Ve eger ādem yā fīl bir ḫardal dānesi deñlü yese, fi'l-ḥāl helāk [4]olur. Ve daḫı dėrler ki: "Bir kişi anı altına aldı, oturdı, der dökdi, fi'l-ḥāl [5]cān vėrdi."

Belesān: Bir aġaçdur ki Mıṣr'da biter. Cihānda hemān bir aġac-ıdı. [6]Ol yėrde biter ki aña ʿAynü'ş-şems dėrler. Ṣoñra ayruḳ yėrlerde daḫı dikdiler [7]bitdi. Anuñ yuḳarusını keserler, andan nesne damar. Şīşelere alurlar, az [8]olur,

1 148. yaprak 138'den sonraya getirildiği için 147'den 149'a geçildi.

ʿazīz olur. Anuñ aġacına ʿūdü'l-belesān dėrler, yaġına dühnü'l-belesān [9]dėrler. Meflūce ve yėllülere fāydası vardur. Ve hem bu yaġ daḫı melikler ḫazī[10]nesinde olur, ʿūdü'l-belesān dėrler. Ve anuñ yaġı ṣunuñ üstinde durmaz, [11]dibine iner. Eger başa sürtseler ayaġı altında ḳoḳusı belürür. Ve eger ayaġ altına [12]sürtseler ḳoḳusı başda belürür. Ġāyetde ḳuvvet ve nüfūẕı vardur. Ve daḫı dėrler [13]kim: "Ḳāhire şehrinde bir yėr vardur. Anda bir yeşil ot biter, dört arış uzunı [14]olur. Yılda bir keret anı alurlar ṣıḳarlar, aña dühnü'l-belesān dėrler. ʿĀlemde [15]hemān bir yėrde biter. Cāna ḳuvvet ve rāḥat vėrür. Ve ʿilletleri ḥall ėder, gėderür. [16]Bir diremin on dīnār-ı caʿferīye vėrürler." Baʿżılar eydürler: "Ol vaḳt ki [17]ṭaşra gelüp, ṭoġa, belesānuñ köküni keserler. Daḫı yaġı revān olur. Eger ḳıla **[150a]** degürseler göyindürür. Eger çuvāl-dūza dürtseler, oda batursalar, ḫoş yanar. [2]Daḫı bir pāresin dürteler, oda yaḳalar. Daḫı barmaġı ṣuyı-la ölideler, yapışalar. [3]Eger söynerse ḫāliṣ degüldür ve eger söyünmesse ḫāliṣdür."

el-Baṣal: [4]Ṣoġan dürlü dürlüdür. Birisine baṣalü'z-ziber dėrler. Ol be-ġāyet ıssıdur [5]ve laṭīfdür. Ammā bir dürlü daḫı vardur, aña ʿanberü'l-ḳudūr dėrler, [6]anuñ çoḳ menfaʿati vardur. Ve eger ṣoġanuñ başını gėderseler, içini [7]ḳovuḳ eyleseler, daḫı içine bir sarmısaḳ ṣoḳsalar, daḫı balçıġa gömseler, baṣal-i [8]şāmī biter.

Bellūṭ: Bir meşhūr aġaçdur ki bir yıl bellūṭ biter bir yıl māzū [9]biter. Ve Ādırbāycān vilāyetinde Şehr-i Ḫuvey'de bir bellūṭ aġacı vardur zamān-ı [10]ḳadīmden ḳalmışdur, her yıl bir dāne bellūṭ bir dāne māzū biter. Andan [11]artuḳ bitmez. Ve ol aşaġa düşer ve anı her kim bulursa münʿim [12]ve muʿteber olur. Cümle ʿacāyib-i cihāndan birisi daḫı budur.

et-TĀ'

Tīn: [13]Bir mübārek yėmişdür ki aña incīr dėrler. Ṭufān-ı Nūḥ'da -ʿaleyhi's-selām- [14]cemīʿ-i aġaçlar helāk oldı, illā incīr aġacı helāk olmadı. Daḫı her [15]yėmişden bir nesne yābāna atarlar, illā incīrden atılmaz. Encīri Ḥaḳ Taʿālā Ḳur'ān'da [16]ẕikr ėtmişdür. Şöyle ki:[1] ﴿وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ﴾ Eger incīr aġacın yaḳsalar, [17]tütüni ḫāyelü kişiye doḳınsa, ḫāyesi dāyim dāyim ḥareket ėder. **[150b]** Encīrüñ yapraġı aġudur. Ve daḫı südi kim yapraġından çıḳar ol, aru [2]ṣoḳduġunı sākin ėder. Ve eger encīr budaġı üzerine naḳş ėtseler, hemān incīrde [3]ol naḳış olur. Daḫı datlu incīr kim andan datlu olmaya, ol [4]ruṭūbātı taḥlīl ėder ve yėlleri defʿ ėder.

1 "Tin'e ve zeytun'a andolsun." Tîn, 95/1.

et-Tüffāḥ: Elma. Bir menfa'atlü [5]yėmişdür kim göñüle ḳuvvet vėrür. Şām'da bir elma olur ḳaçan keseler, [6]içinde bir elma daḫı olur. Ve daḫı Şīrāz'da bir elma olur, yarısı ekşi [7]ve yarusı datlu. Ḥayvānāt daḫı elma aġacın ḳatı severler. Ḫāṣṣa kim [8]fīl dāyim elma aġacın dibinde ḳarār ėder. Arisṭaṭalis'e ölüm vaḳtinde: "Bize [9]vaṣiyyet eyle." dėrler. Eyitdi kim: "Ṭāḳatüm yoḳdur söylemege. Tīz elma biryān [10]ėdüñ getürüñ." dėdi. Biryān ėdüp getürdiler. Yėdi, yüregi ḳuvvet buldı. [11]Eyitdi kim: "Hīç 'avrata i'timād ėtmeñ ki ben cemī'-i ṭabī'atları teşḫīṣ ėtdüm. [12]Ve bunlaruñ ṭabī'atların ve 'ahdlerini ve vefāsuzluḳlarını bilmedüm." dėdi öldi. [13]Ve daḫı Sāmir'de elma aġacı vardur iki şāḫ. Her ṭalında elma biter [14]bir dürlü ki her birinüñ ṭa'mı ve levni bir dürlü. Ḳaçan bir ṭalından yėseler uyıdur ishāl ėder. Ve ḳaçan ki bir ṭalından yėseler uyanuḳ dutar, daḫı ishāli [16]baġlar. Ḳāle el-Me'mūn el-Ḫalīfe: [1]"لو إنجرَّ التفاحَ لَكان راحا" [17]ya'nī "Eger elma su olup aḳaydı şarāb olurdı ve eger şarāb ḳatı olaydı **[151a]** elma olaydı." Elmanuñ rengi leẕẕeti gözdür ve ḳoḫısı cāndur.

[2]el-CĪM

Cevz: Ḳoz aġacı ulu aġaçlardandur. Ve ḳozuñ yaġı tiryāḳdur. Daḫı ḳozı bir yėre iletseler, anda aṣlā ḳoz bitmese, anda zehr-i [4]ḳātil olur. Bir kişi ḥikāyet ėtdi ki Melik-i Türkān diledi ki bir pādişāhı helāk [5]ėdeydi Türkistān vilāyetinde. Daḫı buyurdı ki bir ṣandūḳ getürdiler. [6]Ve içinden bir ḳoz çıḳardı ṣıdı. Ve bir dānek dartdı terāzū-y-ıla. Ol [7]düşmenine vėrdi, tā kim helāk ola. Ol kişi eydür: "Ben eyitdüm ki ben bir [8]yėrdenem ki benüm terbiyetüm ḳoz iledür." Melik bu rumūzı ġāyet 'acebledi. Ol kişi eydür: [9]"Ḳozı bėş gün bir bāliġ olmaduḳ oġlanuñ südügine gömseler, andan [10]ṣoñra çıḳarsalar dögseler, ḳabı yuḳacuḳ ola. Ve eger ḳozı ḳabından [11]çıḳarsalar saġca degek yapraġına ṣarsalar, daḫı dikseler, ḳabı be-ġāyet [12]yuḳacuḳ olur. Ve eger bir bardaġı aġzından sısalar, içine ḳoz doldursalar, [13]daḫı balçıḳ içine gömseler, küllüsi bir köki bir aġaç ola 'aẓīm büyük. Ben [14]Hemedān vilāyetinde bir ḳoz aġacı gördüm. Şöyle ṭoġru muntaṣıbü'[15]l-ḳāme ki her budaġı serā-perde-i müdevvere beñzer. Ṭallarınuñ ba'żısı yėre [16]inmişdi, başı ve anuñ budaḳları üç ṭabaḳa-y-ıdı." Ol vilāyetüñ ḳavmi [17]eydür: "Kimse bunuñ gibi aġaç görmiş degüldür ki bunuñ çevresinde on **[151b]** būsitān vardur, cümlesini bunuñ ṭalı örter. Eṭibbā eydür: "Ḳozuñ yaġı tiryāḳdur ve kepegi zehrdür." Daḫı bir kişi ḳozı düşde görse zaḥmete uġraya. [3]Zīrā ki ḳozı ṣoymayınca için vėrmez.

---

1 Elmanın suyunu çekip alsalardı, şarap olurdu.

Ḫaşebetü'l-cevelān: Bir aġaçdur. Anuñ [4]ḫāṣṣiyyeti budur kim baş aġrısına fāydası vardur, eger başa aṣa-[5]ḳosalar. Vadaḳ ḫastalıġına menfaʿati vardur, içseler. Bu gey ḳıymetlü aġaçdur. Bunı pādişāhlar ḫazīnelerinde saḳlarlar. Degme kişinüñ eli ėrişmez.

[7]el-ḪĀ'

Ḫūr: Vilāyet-i Rūm'da bir aġaçdur. Anuñ ṣuyı aḳar. Her ḳaçan [8]ṭoñsa kehrübār olur. Daḫı anuñ yėmişi maṣrūʿa vėrseler menfaʿat ėder. [9]Ve eger bala ḳarışdursalar göze çekseler göze ḳuvvet ve nūr vėrür.

[10]**Şecere-i Ḥamāmā:** Bir aġaçdur ki rengi yāḳūt rengine beñzer, ḫoş ḳoḳusı [11]vardur. Ādem uyıdur ve mest ėder. Ve eger edviye ḳatsalar cigere fāyda [12]ėder.

Ḫanẓal: ʿArab milkinde olur. Anuñ yaġını edviyeye ḳatarlar, ishāl-i [13]ṣafrā ėder. Anı yėmekde ḫaṭar vardur ki baġarsuḳları ṣıyırur. Ḳaçan ki aġacında [14]bir yaluñuzca bitse, ol zehr-i ḳātil olur. Her kim ḥanẓalı kendüde getürse, [15]andan sırtlan ḳaçar. Ve arslan şerrinden anuñ şerri artuḳdur. [16]Zīrā kim, ol ādeme evvel cimāʿ ėder, andan ṣoñra yėr.

el-ḪĀ'

Ḫalenc: [17]Türkistān vilāyetinden tā Ḫārezm'e degin ḫalenc aġacı çoḳ biter. Aña **[152a]** ġayḍatu'r-raḥmān dėrler yaʿnī mīşe-i raḥmān dėmekdür. Ol aġaçdan çanaḳlar ṭabaḳlar [2]düzerler.

Ḫadeng: Ḳayın aġacıdur. Rūs vilāyetinde biter büyük aġaçdur. [3]Anuñ ḳabını yaya ve süñülere tuzlarlar. Baʿzısı olur kim aña mührī dėrler. [4]Anuñ ḳabı münaḳḳaş olur. Eyle ṣanasın kim bunı naḳḳāş-ı Çīn naḳş ėtmişdür. [5]Ol cins ʿazīz, ḳıymetlü olur, şol gevher gibi mürekkeb. Bu ḫadeng [6]bir yėmiş biter aġaçdur ve muṭīʿdür ki andan oḳ yonarlar. Anuñ başında [7]ṭoġan yuvası olur ve dibinde ḳāḳum yataġı olur. Ol ḳayından ṣamġ [8]alurlar, şol mūmiyā gibi.

ed-DĀL

ed-Dülb: Bu çınār aġacıdur. Yarasa [9]bunuñ yapraġından ḳorḳar. Ve kerges daḫı yarasadan ḳorḳar ki gele, [10]yavrusın yumurdasın yėye dėyü. Pes kerges daḫı varur, çınār yapraġını yuvasına getürür.

Dār-i şa'īşān: Bir büyük aġaçdur dikenlü. [12]Sünbüli daḫı andan alurlar, ıssı olur. Başlara ve cerāḥatlara menfa'ati vardur. [13]Anuñ yėmişini ma'cūnlara ḳatarlar, cimā'a daḫı muḳavvī-dürür.

Devrān: [14]Bir aġaçdur kim anda ḳabaḳ biter. Ḳaçan ol ḳabaġı keseler, yeşilce ṣuyı [15]olur içinde. Bir laḥẓa durıcaḳ süñük olur, anuñ içinden nesnecük [16]dökilür un gibi. Anı cirāḥata ekseler eyü olur. Anuñ ol yaşçasıyla naḳḳāşlar zevraḳ naḳş ėderler. Ba'żısı be-ġāyet laṭīf olur.

Dīv-dār: [152b] Hind iḳlīminüñ çamıdur. Anuñ südi ıssıdur siñirleri ḳuvvetlendürür. Fālice [2]ve laḳveye fāydası vardur. Ve sidük yolındaġı ṭaşı pāre pāre eyler, südük ile bile [3]çıḳarur, ādemi ḳurtarur.

Demḳūs: Bir aġaçdur. Mıṣr'da biter [4]ki gėcelerde od gibi yanar. Ve müsāfirler görürler anı od ṣanurlar. Ve varurlar görürler, aġaç, dönerler. Baḳarlar görürler ki gėrü yanar.

Denes: [6]Bir otdur. Andan urġanlar eylerler gemi-y-içün Mıṣr'da. Eger anı biribirine [7]ḳatı ḳatı sürseler, dutışur yanar.

er-RĀ'

Rummān: Enār ki mübārek [8]yėmişdür menfa'atlü. Anı Ḥaḳ Ta'ālā ḥoḳḳa şeklinde yaratmışdur. İçinde 'aḳīḳ [9]gibi dāneler yaratmışdur ve yāḳūt gibi ḥicāblar yaratmışdur. Ve içinde [10]altun renglü ḥarīr gibi nesneler yaratmışdur. Ve daḫı ṣafrāyı sākin [11]ḳılar, yürege ḳuvvet vėrür. Ve yarasa daḫı anuñ düşmenidür. Eger enār [12]aġacı-y-ıla ādem urala-r, helāk olur. Ve eger tatlu enār aġacınuñ dibini azacuḳ [13]açsalar, biraz sirke dökseler, enār ekşi olur. Ve eger ekşi enār aġacınuñ dibine biraz açup bal dökseler, ṭatlu olur. Bu nesne enāruñ ḫāṣṣiyyetidür.

Rāvende: Hindūstān ḳabaġıdur. Anuñ yapraġına sāẕec-i Hindī [16]dėrler ve ba'żılar aña rīvend-i Çīn dėrler. Daḫı dėrler ki: "Rāvend rīvāsuñ [17]aṣlı-durur." Rīvās bir menfa'atlü yėmişdür, ṣafrāyı gėdericidür. Ve daḫı Ṭūs **[153a]** iḳlīminde her bir rīvās elli batman olur. Ṭā'ūna daḫı menfa'ati vardur. [2]Rāvend-i Çīn yėgrekdür rāvend-i Türkīden. Cigere daḫı fāydası vardur.

[3]ez-ZĀ’

Zeytūn: Bir mübārek aġaçdur. Yėmişi ıssı ve yumşaḳdur, sāz-[4]kārdur. Ḥaḳ Ta‘ālā medḥ ėtmişdür. Bunuñ ulu menfa‘ati vardur. Ve daḫı şol [5]ḳulunca ki baġarsuḳlara dolaşur baġlanup yėdügi çıḳması, aña fāyda ėder. Ve eger edviyede varmış-ısa [6]ki ol ölüyi dirilde-y-idi ol, zeytūn olaydı.

[44.] ḤİKĀYET

Meger bir kişi [7]ḫasta oldı düşvār ki aña hīç dermān ėdemediler. Bu kişi hemān kendüden ümīd kesdi. Bir gėce düşinde gördi. Aña eyitdiler ki: “‘İlletüke bi-lā [9]velā” ya‘nī “Lā’nuñ ma‘nāsı nedür ve velā’nuñ nedür?” Bilmedi. Üzerüñe olsun, [10]dėdiler. Bir gün bir ‘ālime uġradı, bunı ṣordı. Ol ‘ālim eyitdi: “Ol [11]zeytūndür.” dėdi. Bu ḥükmi-le Ḥaḳ Ta‘ālā dėdi ki: [1]﴿زَيْتُونِةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ﴾ Vardı ol kişi zeytūn yėdi, ‘illeti andan [13]gėtdi, necāt buldı.

Daḫı ol Zeytūn Kilīsāsi’nüñ ḥikāyetin [14]bildük ki ne ‘acebdür! Ve daḫı bil ki zeytūn aġacından çoḳ yaşar aġaç [15]yoḳdur. Ve daḫı dėrler ki Şām’da bir zeytūn aġacı vardur üç biñ [16]yıldur ki durur. Ve daḫı zeytūnüñ ṣamġına ıṣṭarge dėrler ki tütüni ādemi [17]bī-hūş ėder uyıdur. Ve bevāsire daḫı menfa‘ati vardur, sidügi daḫı açar. **[153b]** Ve daḫı etmegi zeyte bıraḳsalar, ṣıçan yėse ölür. Bu ḥükm-ile ki zeytūn [2]mübārekdür ve ṣıçan şūmdur. Her dāneyi ki dikerler hemān gėrü ol dāne [3]biter, illā zeytūni dikseler zeytūn bitmez. Bir ġayri nesne biter.

Zaḳḳūm: [4]Bir aġaçdur ki ṣamġı be-ġāyet yaramazdur ki saḳmūniyā dėrler, ma‘deyi [5]ḫarāb ėder, şehveti gėderür, öldüricidür. Biraz edviyeye ḳatarlar, ishāl [6]ṣafrā ėder.

[7]**Za‘ferān:** Ḳuhistān’da olur aña ḥiyelī dėrler, yėmişin [8]ḳışın getürür. Anuñ ḳızıl berrāḳ yėmişi olur ve iki süñücegi vardur. Anı bıraġurlar ve anuñ ile altunı kāġıda yazarlar, yapışdururlar.

Ṭarfā: Yılġun [10]dėrler ol bir aġaçdur. Şol vaḳt ki Sabā ḳavmi ‘āṣī oldılar, Allāhu Ta‘ālā [11]anlara ḫışm ėtdi. Od vėribidi, bāġlarını bunlaruñ yaḳdı. Anuñ yėrinde [12]ṭarfā bitdi. Eger aġacın bir ḥayvāna ursalar ṣayru olur. Afġāniyān [13]ḥudūdında bir yılġun mīşesi vardur, anda aġaçlar vardur ki her birinüñ ḳalınlığı on yėdi arışdur. Her kim andan bir aġaç uvatsa bir gün [15]ve bir gėce eli

---

1 “... ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin...” Nûr, 24/35.

aġrır. Ol ḳavm aña ġāyetde ʿizzet ėderler secde ėderler. [16]Ve hem aña behmen dėrler. Ve ol mīşede arslan ve bebür vardur. Her kimse ki [17]ol aġaç dibine varsa bunlaruñ şerrinden emīn olur. Ṭarfā vīrān **[154a]** yėrlerde olur, şol yėrde kim Allāhu Taʿālā'nuñ ḫışmı ėrişmiş ola.

el-ʿAYN

[2]**ʿŪd:** Bu dürlü dürlü olur, cezīrelerde biter ḫaṭṭ-ı istivādan yaña, aña hīç ādemī [3]varmaz. Kimse gördügi yoḳdur ki anuñ aġacı nice olur. Ve anuñ yėmişi nice [4]olur? Ve anı deñiz getürür şimāl cānibinden, kimse bilmez ki anı, nicedür? ol ʿūd [5]ki ṣu getürür, aña ʿūd-ı raṭb dėrler. Ol, hīç ḳurımaz. Ve bir daḫı ḳuru [6]olur ki ol şehr-i Kile'de ya Ḳāmurvan'da olur. Ġāyet eyüsi oldur ki Menẕil'[7]den getürürler ki ṣuya bıraḳsalar batmaz. Ve oda ṣalsalar ḫūb ḳoḳar. [8]Ve maʿcūnlara ḳatsalar yüregi ḳuvvetlendürür. Ve hem anuñ ḳoḫusı ṭonları [9]güyeden emīn ėder. Ve ʿaḳlı arturur ve unutḳanlığı gėderür.

el-ʿAnber: [10]Bir ṣu aġacınuñ pesidür. Baʿżılar eydürler ki: "Bir bıñardur deñiz dibinde ḳaynar, [11]sunuñ üzerine çıḳar, daḫı ḳarışur." Baʿżılar eydürler ki: "Deñiz sıġırınuñ [12]tezegidür, eger tezek olsa revādur. Zīrā ki müşk ḳandan ammā ol ki ṣamġdur." dėrler. Ol daḫı revādur zīrā ki yapışıcıdur. Ve her ḳuş ve yırtıcı cānavarlar ki ḳaynaġın ʿanbere ursa, anda ḳalur. Ol sebebden ʿanberüñ içinde [15]dırnaḳ ve pençe çoḳ olur. Daḫı bir balıḳ vardur ki aña bān dėrler, iki yüz [16]arış uzunı vardur. Eger bir ẕerre ʿanber yėse ölür. ʿAnberüñ cāna ve göñle [17]nefʿi vardur. Ve eger öli duran kişinüñ burnına sürseler, gerek kim güle. **[154b]** Ve cigere ve maʿdeye ve dimāġa ḳuvvet vėrür.

el-ʿArʿar: Bir dürlü ardıç aġacıdur. Énlü ve uzun olmaz. Ve anuñ yėmişi ıssı olur. Ve hem ol ḳadar [3]olur ki cevüz gibi. Eger yėseler ḳan işedür ve oġlan düşürür. Eger cevzi [4]anuñ ile ḳaynatsalar ḳulaġa ḳosalar ṣaġırlığı gėdere.

el-ʿUnnāb: [5]Bir aġaçdur eyü yapraḳlu. Berrāḳdur, aṣıludur, ḳanı ṣāfī eyler. Bir gün [6]bir ḳāḍīya ṣordılar ki: "Bir öküzi boġazladuḳ, ḳanı ṣu gibi aḳ oldı, ne [7]dėrsin?" dėdiler. Ḳāḍī eydür: "Meger ol öküz ʿunnāb yėmişdür." Bir gün [8]gėrü ol öküz issini ḳāḍīya getürdiler. Eydür: "Öküzi uşbu kişinüñ evüme [9]girdi. On batman ʿunnābum yėdi, oda duram." Pes ḳāḍī ḥüküm ėtdüginden ṣoñra [10]ḳāḍī eyitdi ki: "Benüm dėdigüm ṣavāb çıḳdı."

Ġaraż bu ḥikāyetden oldur kim [11]ʿunnāb ḳanı ṣāfī eyler, teskīn ḳılur.

el-ʻİneb: Üzüm bir ḫoş yėmişdür ki [12]anuñ niçe dürlü ḫāṣṣiyyeti vardur ki ayruḳ yėmişlerde yoḳdur. Vered [13]şehrinde bir aġaç vardur ki bir yıl anda üzüm biter ve bir yıl it boncuġı [14]biter. Daḫı üzüm aġacını ol vaḳt dikmek gerek ki ayuñ on [15]dördi ola. Ne ucından keseler ve ne dibinden keseler, belki ortasından [16]keseler. İki ucını daḫı sıġır tersi-y-ile dutalar. Ve biraz hezār daru dibine [17]dökeler ve üstine dökeler, dibine noḫūd ekeler. Eger üzüm aġacın yarsalar şöyle ki **[155a]** ḳabın ḳoparmasalar, içindeki özcügezini gėderseler, gėrü berk ṣarı-ḳoysalar, [2]sögüt ḳabı-la terbiyet ėtseler, anuñ üzüminüñ çekirdegi olmaya. [3]Ve Hindūstān'da bir üzüm olur, ishāl ėder. Sebeb budur kim ol aġaçlar [4]anuñ çıbuġını yararlar. Daḫı içinden özdegini gėderürler. İçine [5]saḳmūniyā ṭoldururlar. Daḫı yėre dikerler. Üzümi müshil olur. Ve bahārda [6]ki üzümüñ çıbuġını keseler, anuñ depesini yarsalar, daḫı içine ḳabaḳ [7]çekirdegi ḳosalar, daḫı anı balçıġ-ıla dutsalar, andan ḳabaḳ aġacı bite, yėmiş [8]vėre. Ol vaḳt ki ḳabaġı bıçaġ-ıla kesicek üzüm şīresi ola. Mervend şehrinde [9]bir üzüm var ḳara. Her dānesinüñ içinde bir dāne daḫı var ṭatlu ve hem [10]ḳaplu. Sebeb budur kim anuñ aġacını yararlar özüni gėderürler. [11]Daḫı içine bir incecük ṭalı ṣoḳarlar. Daḫı berk ṣararlar. Yėre dikerler, [12]böyle olur. Bu cümle nevādir-i ʻālemdendür. Bil ki her üzümüñ her bir vilāyetde bir [13]şekli vardur. Zebīd'de bir üzüm olur, her salḳımı bir ḳoyınca. Bir kişi eydür: "İki [14]kişi gördüm, bir aġacı çiginlerine urmışlar. Üstinde bir salḳım üzüm." Ve daḫı bil ki [15]Beytü'l-Muḳaddis'de bir üzüm olur ki her bir dānesi on bėş miṣḳāl olur. Hārūnu'r-reşīd [16]ḥacca vardı-y-ıdı. Aña bir salḳım üzüm hediyye getürdiler, bir deveye urmışlar. [17]Daḫı Ṣanʻā'da bir dürlü üzüm olur, aña münḥatem dėrler. Ve bir dürlü daḫı olur **[155b]** aña ḥumūṣī dėrler anuñ salḳımları uzun. Ve bir dürlü daḫı olur [2]aña devālī dėrler ki her bir salḳımı bir yalıncaḳ zengī gibidür ve her bir dānesini ādem bir niçe kez ısırur.

el-ĠAYN

Ġubeyrā: İgde, bir aġaçdur. [4]Ṭaġda biter, yėmişi ḳābıżdur, ḳarını baġlar ve yüregi ḳuvvetlendürür. Çiçeginüñ [5]ḳoḫusı ʻavratlaruñ şehvetin ḳoparur. Ve her kişi ki anuñ çiçegini [6]kendüde götürse, daḫı bir ʻavratuñ yanına varsa, ol çiçegüñ [7]ḳoḳusın istedügi sāʻat ʻaḳlı gėder. Gereg-ise yigit olsun gereg-ise ḳoca; [8]aña muṭīʻ ola. Ve eger ġubeyrānuñ külini ʻavratuñ endāmına dürtseler, [9]şehveti ġalebe ėde.

el-FĀ'

Fülfül: Bunuñ aġacı büyük olur. Dibinden su eksük olmaz. Dibine kimse varmaz. Fülfüli yėl döker. Daḫı [11]ṣu içine dökilür, ṣu alur gelür. Daḫı cem' ėderler ḳaynadurlar. Andan [12]ötürü ḳaynadurlar ki daḫı yėrde ekmeyeler. Ve fülfül ḳışdan tā yaz [13]olınca yėmiş vėrür. Ḳışın salḳım salḳım olur. Çünkim gün ıssı ola [14]yapraġı dökilür. Daḫı ol şöyle ḳalur ve daḫı kimse aña mālik olmaz [15]ve şöyle āzāddur. Bir aḳ fülfül daḫı olur, anı oda bıraġurlar, yanmaz. [16]Ol daḫı ḫūbdur, muḥallildür, yėlleri sākin ḳılur ve şehveti arturur. [17]Ve daḫı ṣar'a ve fālice ve laḳveye fāydası vardur.

Fıstıḳ: [156a] Bu daḫı ḫūb yėmişdür ki laṭīf ḳoḫusı vardur. Bunuñ içinüñ leṭāfeti [2]ne bādāmda vardur ve ne ayruġında vardur. Bunuñ ṭabī'atı ıssıdur [3]ve yumşaḳdur, ḳuvvet ve ḥayātı arturur. Ve hem bir ḫūb ḳoḳusı vardur. Bunuñ [4]ṭallarında delücekler eylerler, andan mezdekī çıḳarurlar. Ve mezdekī daḫı ma'deye [5]fāyda ėder ve dimāġı pāk ėder.

el-ḲĀF

el-Ḳar': Ḳabaḳdur. Bunuñ [6]aġacı ża'īf olur, yėmişi büyük olur. Ḫastalara daḫı fāydası vardur [7]ve hem gölgesi ḫastaya fāyda vėrür. Yūnus peyġāmber daḫı -'aleyhi's-selām- başına [8]gölge eyleyen ḳabaġ-ıdı. Ol cezīrede hemān bir perde inmişdür. Ḫorāsān'da [9]bir cezīre vardur ki anda her bir ḳabaġı bir deveye urup getürürler. Mıṣr'da bir [10]dürlü ḳabaḳ olur, aña bāġūdī dėrler. Muḳteṣid, anuñ toḫmını Baġdād'dan getürdi, ekdi, eyü gelmedi. Eyitdiler ki: "Havādandur." Dėdi ki: "Bizüm elimüz [12]havāya ėrişmez."

Ḳaranfül: Bu Zengübār'da biter. Kimse bunuñ bitdügi [13]yėri görmemişdür. Ammā bāzirgānlar varurlar ol deñiz kenārında [14]altunların ve gümişlerin ḳorlar gėderler. Bir gün ṣoñra gelürler. [15]Görürler ki altunları yėrinde ḳaranfül vardur alurlar gėderler. [16]Ḳaranfül mübārek devādur ve ḳoḳusı tīzdür. Ve cānlara mülāyim ve muvāfiḳdur, [17]edviyelere daḫı ziyāde ḳuvvet vėrür.

El-Ḳıṣṣā': Eger ḫıyārı uzatmaḳ iste**[156b]**seler bir çanaḳ ṣu öñinde ḳosınlar. Ol ṣuyı gördükçe uzanur, ol ṣuya [2]gelür. Ve eger ḫıyār toḫumın saḳmūniyā içine ḳatsalar içseler, ḫoş ishāl ėde. [3]Ḫıyāruñ ṭoḫmı serddür ve terdür, yürek aġrısın sākin ėder ve meṣāneleri pāk [4]ḳılur.

el-KĀF

el-Kümmeşrā: Armud laṭīf yėmişdür. Yürege daḫı fāydası vardur. Ve ol yıl ki armud çoḳ ola, bāḳī yėmiş az olur ġālibā. Mühre [6]vilāyetinde bir armud aġacı vardur, her yıl yaz u ḳış yėmiş vėrür. Birisin [7]bir ādem yėye-bilür ancaḳ. Eydürler ki: "Anı Hūd peyġāmber 'aleyhi's-selām ekmişdür." [8]dėrler. Ḳaçan bir kişi armudı çoḳ yėse ḳulunç olur. Ve daḫı 'Abbāsī armuduñ [9]yürege fāydası vardur.

el-Kebere: Kebere bir mübārek otdur. Ulu ṭalaḳı [10]arıdur ve hem ṭa'āmı siñirür. 'İmād bin Nebāt eydür: "Pādişāh-ı Rūm'uñ ḳatına [11]vardum. Baña ḫazīnesini 'arż eyledi. Bir kilīdlü ṣandūḳ getürdi açdı. [12]İçinden bir ṭarfā aġacın çıḳardı. Ben eyitdüm: "Bu şūm aġaçdur ki Sabā ḳavmi [13]'aẕābından bitdi ve bizüm şehr ḳavmi oda yaḳarlar." Melik eydür: "Bizüm vilāyetde [14]bunuñ tütüni ḫastalıḳlara fāyda vėrür." Ve bir altun ṣandūḳ daḫı getürdiler, içinden birḳaç dāne kebere çıḳardılar. Eydür: "Bizde bunuñ 'izzeti vardur, [16]daḫı edviyelere ḳatarlar." Ḥāl budur ki ḫarāb yėrlerde biter ancaḳ.

el-Kāfūr: [17]Bunuñ aġacı, Cezīre-i Erkend dėrler anda olur. Be-ġāyet büyük aġaçları olur. **[157a]** Anda ḳaplanlar ṭuraġı olur. Ve anda varması ġāyet düşvār olur. Ve daḫı kāfūr [2]anuñ ṣamġıdur. Ammā kimse bilmez ki ol nice aġaçdur? Meger gügercin [3]veyā ṭoġan sebebinden bulurlar ki şol yaz ıssılarında, ṭoġan ve gügercin [4]varur anda ḳonar. Daḫı ḳanatların açar. Gögsini ol aġaçlar üzerine [5]ḳor. Daḫı yatur. Ol aġaç ṣovuġından ötürü ṣayyādlar ol [6]ḳuşları göricek aġacı bulurlar. Daḫı oḳ ile atarlar nişān ėderler, tā ki [7]ol sibā' gidicek gelüp bulalar. Daḫı kāfūrın alalar. Dėrler kim: [8]"Anuñ ṭarīḳi oldur kim anı ıraḳdan oḳ ile atup delük delük ėderler ki [9]būyısı çıḳmaġ-ıçun." Ve bir kāfūr daḫı şehr-i Mendūḳīn dėrler anda olur [10]deñiz kenārında. Ve ėşitmişem ki: "Yılanlar kör olıcaḳ anuñ budaġında ṭolaşurlar ıssıdan ḳaçup, tā ki anuñ ṣovucaġı anları feraḥ-nāk eyler."

Kişmen: [12]Bir yüce aġaçdur kim anuñ ḳalınlığı ḳırḳ arışdur. Anı Güştāsb dėrler-idi bir melik vardı oda ṭapardı ol, dikmişdi āteş-ḫānesi öñinde. [14]Daḫı iḳlīmlere ḫaber vėribidi ki: "Ḥaḳ Ta'ālā baña kişmen vėrdi." dėdi. Daḫı bir zeyn [15]köşk düzdi. Ve Cemşīd'i ve Efrīdūn'ı anda anuñ üzerinde naḳş [16]ėtdi. Ve daḫı bu köşke demürden bārū düzdi. Aña Serv ü Kişmen dėyü ad [17]vėrdiler. Bu ḫaber Türkistān'a vardı ėrişdi. Melik Ercāseb ki pādişāh-ı**[157b]** Türkistān'dur, buña nāme yazdı. Eyitdi ki: "İ ẓālim, dīni yıḳduñ. Ve daḫı peyġāmberlıḳ da'vīsin ėtdüñ." dėdi. Bundan sancışdılar, Güştāsb öldi. Ol Kişmen [3]arta-ḳaldı tā Nūşirevān zamānına degin. Nūşirevān-ı 'ādil anı yıḳdı.

[4]el-LĀM

el-Levz: Bādām mübārek yėmişdür vilāyet-i Türk'de. Be-ġāyet 'azīzdür. Şol ḥaddi-le ki pādişāhuñ bir ḳızı var-ıdı, anı ere vėrdi. Daḫı bir altun [6]ḥoḳḳaya üç dāne bādām ḳoydı, bilā-cehiz vėrdi. Egerçi gürelik ḥaddine [7]daḫı ėrmiş ola, eger bādāmı şındursalar şöyle ki içine zaḫm ėrişdürmeyeler, dikeler, bādāmınuñ ḳabı be-ġāyet yuḳacuḳ ola şöyle ki el ile şına.

[9]el-MĪM

Muḫtem: Bu daḫı bir dürlü üzümdür Şehr-i Ṣan'ā'da biter. Her bir [10]salḳım büyük ve ġāyet ṭatlu olur. Üzüm mübārek yėmişdür. Ḥaḳ Ta'ālā Ādem'e [11]anı hediyye vėrdi, İblīs 'aleyhi'l-la'ne ḥased ḳıldı. Ādem'den uġurladı. Ādem melūl [12]oldı. İkisinüñ arasında ḳısmet eyledi. İblīs yarısın aldı, ekdi. Daḫı dibine [13]işedi. Andan ḳara üzüm bitdi, andan süci oldı. Andan ṣoñra bir maymūn [14]üzüme ḳaṣd eyledi, İblīs anı öldürdi, anuñ ḳanı üzüm dibine aḳdı. Ve bir [15]gün daḫı bir it ḳaṣd eyledi, anı daḫı depeledi, ḳanı üzüm dibine aḳdı. Ve üçünci [16]gün bir arslan ḳaṣd eyledi, anı daḫı depeledi, ḳanı üzüm dibine aḳdı. [17]Bu sebebden her kim süci içse, evvel maymūn gibi neşāṭ ḥāṣıl ėder. **[158a]** Bir zamāndan ṣoñra feryād ėdüp it gibi çağırur. Ve bir sā'atden ṣoñra [2]savaş ve 'arbede eyler arslan gibi. Daḫı Ādem peyġāmber 'aleyhi's-selām kendü baḫşını [3]dikdi. Andan bekmez ve sirke ve ḳuru üzüm ve besdil ḥāṣıl oldı. Ve daḫı [4]dėrler ki, Ṣan'ā şehrinde yėtmiş dürlü üzüm olur, biri birinden laṭīf.

[5]en-NŪN

Nerces: Nergesdür. Bir ḫūb çiçekdür, menfa'atlü, 'aḳlı arturur. [6]Ḳāle Calinüs: "من كان له رَغيف فلْيَجْعلْ نِصفَه فى النَّرجَس فإنه يُرائ الدِّماغَ والدماغُ يرائ العقلَ"[1] ya'nī dėmek oldur: "Her [8]kimüñ bir girdesi var-ısa, anuñ yarısını nercese ṣarf ėtsün [9]ki nerces dimāġı saḳlar. Ve dimāġ 'aḳlı saḳlar." Buḳraṭ eydür: "Nerges [10]mādāmki yaşdur fāydası vardur. Ḳaçan ki ḳurıdı fāydası ḳalmaz." [11]Daḫı eydürler ki: "Bir çividi nergesüñ dibine dökseler, daḫı ṣuvarsalar, [12]nerges gerek ki gök ola."

en-Naḫl: Ḫurmā aġacı mübārek aġaçdur. [13]Anuñ ḳāmeti ṭoġru olur. Ve ḫurmā aġacı ėrkeklü dişülü olur, tā ḥaddī [14]ėrkeginden düşse aşlamayınca ḫurmā vėrmez. Érkeginüñ ṭalaġından dişisine [15]menī varur. Şöyle ki oġlan ana ḳarnından nice ṭoġarsa, ṭalaġ[ı] daḫı aġacuñ ortasından eyle ṭoġar. Depesinde

---

1 Kimin bir ekmeği varsa yarısını nergis için harcasın. Çünkü o, aklı muhafaza eden dimağı korur.

beyni olur. Vaḳtī ki anı ġedereler, ol aġaç ölür. Ḳanḳı ṭalını keserlerse yėrine bir daḫı bitmez. Ādem ʻużvı **[158b]** gibi durlığı var. Ḳıl gibi çekirdeginüñ üzerinde bir noḳṭa var, andan [2]biter.

İskenderiyye'de bir ḫurmā aġacı vardur ki aña naḫl-i Meryem dėrler. [3]Ḳaçan ʻavrat nifās vaḳtinde bundan yese, oġlanı şīrīn ola [4]ḫurmā gibi. Ve daḫı dėrler ki gėrü ol vilāyetde bir ḫurmā aġacı [5]vardur, üç biñ yıldur durur. Hicr vilāyetinde bir ḫurmā aġacı ki aña, bāhin dėrler [6]ki her yıl ḫurmāsı biter. ʻUmmān ehli cehd ėderler ki anuñ dānesini alalar, ekeler. Līkin bitmez. Ebū Ḥātim Secistānī [8]eydür: "Ḫurmā inʻāmıdur Allāhu Taʻālā'nuñ." Ehl-i İslāmda biter küffār iḳlīminde [9]olmaz. Ne Ḥabeş'de ve ne bunda, ne Zernīḫ'da ve ne Hind'de ve ne Türk'de, meger Berber'de [10]olur. Ancaḳ ki anı daḫı leşker-i İslām dikdi. Bir niçe dāne ve daḫı çoḳ dāne düşmişdür kāfir iḳlīmine, bitmemişdür. Ve eger ḫurmā aġacın yarmadın ev örtseler, [12]durmaz ṣınur.

Ve daḫı ırmaḳlar ve ulu ṣular küllisi Kāfiristān'dan çıḳar. [13]Müsülmānlıḳ iḳlīmine gelür ʻĀṣī ṣuyından ġayrisi ki ol Müsülmānlıḳdan [14]çıḳar kāfir iḳlīmine gėder. Andan ötürü aña ʻĀṣī ṣuyı dėdiler.

Nārcīl: [15]Hindūstān ḳozıdur. Anı dögerler, üzerine ṣu ṣaçarlar, süd gibi olur. Ve eger ḳoruḳ [16]ṣuyın ṣaçsalar, ayran gibi olur. Anı içseler küdūdāne dėrler yaʻnī namāzburı gėderür. Daḫı anuñ ḳabını gemilere düzerler. Gemiler yaġlarlar. **[159a]** Andan ötürü kim; ġayri, ṭuzlu ṣuda çürir, ol çürimez. Aña kīnār [2]dėrler. Ol nārcīl, Selāhaṭ Cezīresi dėrler anda biter, cānavarlar anuñ [3]ṣuyından ser-ḫoş olurlar. Daḫı ṣayyādlar avlarlar dutarlar. Ve daḫı anuñ [4]bitdügi yėri kimse bilmez. Anı ṣu ādemīsi getürür, ṣu kenārında ḳor, aña ʻivaż [5]demür alur. Kimse bilmez ki ol demüri anlar n'ėderler.

el-HĀ'

Helīlec: [6]Şehr-i Kābil'de olur. Ol vaḳt ki ėrişmişdür aña aṣġar dėrler ve andan [7]ṣoñra ki ėrişür aña Kābilī dėrler ve ol ki aġaç başında ḳurur aña [8]esved dėrler. Helīle devā-yı mübārek ve nāfīʻdür. İ, nice maʻdeler kim ḫarāb [9]olmışdur. Ol ıṣlāḥ ėder ve māliḫūlyādan daḫı ḳurtarur. Ādem ve aʻżāya ḳuvvet vėrür, ṭaʻāmı siñirür. Eydürler kim: "İlerü zamānda bir pīr ʻādet [11]ėdinmişdi ki günde bir direm helīle yėr-idi, yigit oldı ve daḫı dişleri gėrü bitdi." [12]Bu maʻnī muḥāldur, ammā ṣıḥḥati ve ḳuvveti ziyāde ėder. Bu ḳaranuñ menfaʻatinde [13]hīç şek yoḳdur.

el-VĀV

El-Verd: Güldür, dürlü olur: aḳ, ḳızıl, ṣaru, [14]Zāvilī ve Fārsī olur. Cümlesi ḫoş güldür. Yılan ve bāḳī ḥayvānāt anı severler. [15]Bilād-ı Zānc'de eyü gül olur; hem yaz u hem ḳış. Ve eger andan çıḳarurlarsa [16]göynür. Ve Medhel bin Baḥrü's-Sīrāfī biraz gülden cem' ėtdi. Bir nesne ḳodı [17]ki ala çıḳa deñizden. Bir od çıḳdı bu güli göyindürdi, bu nādirdür. **[159b]** Ermeniyye'de bir gül olur ṣaru ki yereḳān gėderür ve ısıtmayı gėderür. [2]Ve her kim ḳoḳulasa beñzi ṣaru olur. Za'ferān daḫı bunuñ 'amelin ėder. [3]Daḫı her kim yėse beñzi ḳızıl olur. Ve eger gül yaġın çetük burnına [4]dürütseler fi'l-ḥāl ölür. Ve eger tāze güli ṣabāḥ açılduġı vaḳtin, ṣol [5]elinüñ üç parmaġı-la üzse, gözlerine sürse, ol kişinüñ gözi [6]ol yıl derd görmeye. Ve daḫı yürege ḳuvvet vėrür. Ve hem ḳābıżdur ve ḳabż-ıla [7]ishāl daḫı ėder.

el-YĀ'

Yebrūḥ: Bir aġaçdur ki Erān'da olur. Yėrden çıḳar, [8]ādem ṣūretinde olur. Gėsüleri olur ve ḳoḳusı ādem ḳoḳusına beñzer. Anuñ [9]şerbeti ḳattāldür. Anı her kim yėrden ḳoparsa ölür. Pes aña bir ip baġlarlar. [10]Daḫı ol ipüñ ucunı bir ite baġlarlar. Daḫı ol ite et gösterürler. Daḫı it ete ḳaṣd ėder. Anı çeker ḳoparur. Daḫı hemān ölür. Ve ba'żı olur ki [12]on arış boyı olur. Ve daḫı ol vilāyetde ot olur kim bir kişi eger anı, [13]kendüde götürse güler ve eger bıraḳsa aġlar.

Nevādir: Rūm'uñ tevārīḫinde [14]oḳumışam ki İskender ḥadd-i şimāle ėrişicegez bir ulu deñiz gördi. Diledi ki [15]gėce leşkeri gėçeydi. Çün ol deryānuñ sāḥiline ėrişdi, bir āvāz-ı münkir [16]işitdi şol gök gürler gibi, ḳorḳdı. İskender'e eyitdiler ki: "Bunda bir mīşe [17]vardur ve ḳatı yėller daḫı dāyim eser. Yėl esicek ol aġaçlar biri **[160a]** birine sürtüşür. Bu āvāz andan çıḳar ola." dėdiler. Ve daḫı ol aġaçlaruñ başında [2]Allāhu Ta'ālā ḳuşlar yaratmışdur her bir laṭīf ṣūretde ve bir laṭīf rengde [3]ve ādem ṣūretinde. Hīç ol mīşeden gėtmezler ve hīç ol yėllerden [4]daḫı ḳaçmazlar. İskender çünki ol sāḥile ėrişdi, bir kişi vėribidi ki aña [5]ḫaber getüre ol mīşeden. Çünki ol kişi ol mīşeye ėrişdi, aña [6]bir arslan ḳaṣd eyledi. Ol ḳaçdı aġaca çıḳdı, dermānde ḳaldı [7]aşaġada arslan ḳorḳusından ve yuḳaruda yėlden. Nā-gāh deñizden [8]bir ḳuş geldi bunuñ ḳatına, bu kişi fi'l-ḥāl anuñ ayaġına yapışdı. [9]Ḳuş bunı aldı İskender ḳatına getürdi. Bu kişi İskender'e ḫaber [10]vėrdi ki: "Bundan ilerü ayruḳ yol yoḳdur." dėdi. İmdi bunuñ [11]gibi ḥikāyetler çoḳdur. Ammā biz şol kim meşhūrdur, anı ẕikr ėtdük. [12]Bir faṣıl daḫı şol mechūl aġaçlardan kim getürmişlerdür, eydelüm. [13]İn-şāallāhu Ta'ālā.

FAṢL

Fī ʻAcāyibi'l-Eşcāri'l-Mechūleti'l-Ġarībe[1]

[14]Bir aġaçdur ki Yemen vilāyetinde biter. Anuñ suyı damar, aña ṣa-bāḥü'l-belūyī dėrler. Her ḳaçan ki muḥarrem ayı gelse aġacuñ ṣuyı aḳar. [16]Ve ol ṣu-y-ıla ḳapların ṭoldururlar ve ol ay gėçse dükenür.

Nevādir: [17]Serendīb vilāyetinde bir cezīre vardur. Anuñ ortasından **[160b]** bir ḳara ṣu çıḳar. Ol yėrde eyü ṣu olmaz. Pes ol cezīrede süñü ḳamışı [2]ve ḳalem çoḳ olur ve hem anda biter. Ol ḳalem dibini delerler, daḫı [3]andan zülāl gibi ṣu çıḳar. Bunuñ ʻaceb ḥikmeti vardur kim ol ḳamışlar, [4]ḳara ṣu çıḳa, içre ḫoş ṣu vėrür. Bunuñ miṣli bulutdur. Bulanuḳ ṣuyı [5]alur, ṣāfī ṣu yaġdurur.

Şecere-i Baḥriyye: Maġrib vilāyetinde deñizde bir aġaç [6]ẓāhir olur. Vaḳtlerde bir kez deñiz yüzine gelür. Ve hem billūr daḫı [7]ol deryāda olur. Ol aġaç ṣu yüzine gelicek be-ġāyet ucuzluḳ olur. Pādişāh-ı Maġrib bir kez anı dutdı, zencīr ile bir ṭaġa baġlı [9]ḳodı. Bir niçe gün çevrindi durdı. Ve ṣoñra ol zencīri [10]üzdi, belürsiz oldı, gėtdi. Bir gün maşrıḳ ṭarafından bir ḳavm [11]geldi, melik-i Maġrib bunlara ḫaber ṣordı şehrlerinden. Bunlar eydür: "Vallāhi, [12]maşrıḳ ḥaddinde bir deryā vardur. Ol deryāda bir baġa vardur. Ol baġanuñ üzerinde bir aġaç bitmişdür aḳ süñükden. Ol aġaç belürmez [14]olur gėder. Yėne ṣoñra ẓāhir olur. Şimdi yėne gėtmiş-idi, ẓāhir oldı. Ammā [15]bilinde bir demürden ḳuşaġı vardur, bilmezüz ki ḥāl nedür?" dėdiler. Anuñ [16]aḥvālini pādişāh söyleyi-vėrdi bunlara.

Şecere-i Kebīre: Bir aġaçdur ki [17]her cānibi on iki fersengdür, aña maʻvīn dėrler, yėtmiş ṭalı vardur. **[161a]** Ve anda nice dürlü ḳuşlar olur. Ve daḫı yılda bir kez ol aġaç kend'özin [2]depredür. Andan çoḳ ḳuş tersi iner ol yėrlere çoḳ, kifāyet ėder.

[3]**Nevādir:** Kimāk olur. Anda bir aġaç vardur. Her kim [4]ol aġacuñ dibine varsa, ıssıdan derler. Ve eger andan on adım ıraḳ [5]dursa ṣovuḳdan üşür. Ve eger dibinde od yaḳsalar, yaġmur gelür. Bu gey [6]ġarībdür.

Şeceretü'l-ʻaṣāfīr: Bir aġaçdur. Ṣaḫır deryāsında olur. Anuñ [7]üstinde büyük yılanlar olur. Daḫı anuñ ṭalından yapraḳlarını [8]dökerler. Birḳaç günden ṣoñra ol aġaç serçe olur uçar gėder. [9]Ḥükemā bunda dėmişlerdür ki: "Bu baʻīd degül-dür. Zīrā ki bāḳıla siñek olur, [10]uçar, görürüz."

---

1 Bilinmeyen garip ağaçların acayiplikleri.

Şecere: Bir aġaçdur Ḫırḫīr vilāyetinde ki sencāb [11]ol aġacuñ üstinde oturur ve andan yėr. Ve bir ḳuş vardur ki [12]sencābı eridür burnı-y-ıla. Ve sincāb ol ḳuşdan ḳaçar.

Şecere-i Ḫaşebetü'l-[13]**feraḥ:** Bir aġaçdur Īlāḳ'da biter. Anda bir ḳuş olur. Ol, bilür ol [14]aġacı. Anuñ yavrusını dutarlar, iki ayaġından baġluyı-ḳorlar. Daḫı anası varur, ol aġaçdan getürür. Fi'l-ḥāl baġı şeşilür.

Şecere: [16]Bir aġaçdur. Anuñ ṣamġı ḳaṭrāndur. Anuñ ṭalını keserler, andan ṣu revān [17]olur, ḳaṭrān olur. Germ ü ḫuşkdür, ölünüñ gövdesini saḳlar, ḫarāb ėtmez. **[161b]**

Şecere-i Gāzū: Bir aġaçdur Kirmān'da. Anuñ ṭalları her biri bir [2]ip gibi aşaġa ṣarḳmış. Oġlanlar anuñ ile oynarlar. Ve yėmişinüñ [3]ne aşısı vardur ve ne ziyānı.

Şecere-i Kāvī: Dėrler bir aġaç vardur ki anuñ yapraġı acı olur. Ve eline dutanuñ burnından ḳan [5]çıḳarur. Aña od kār eylemez. Kāfirler andan ḫāçlar düzerler. Od [6]üstine ḳorlar yanmaz. "Bu 'Īsī'dür." dėrler.

Şecere: Ḫārezm ṭarafında bir [7]aġaç olur. Anuñ bir yėrin dilseler, bal çıḳar bir batman. Bir kişi anı [8]yėse mest olur. Bu 'aceb degüldür Allāhu Ta'ālā'nuñ ḳudretinden. Hīç ḥakīm [9]bir ḳaṭre suyı yuḳaru çıḳarımaz aġacuñ köklerini, kök ṣuyı kendüye [10]çeker. Daḫı aġacuñ yuḳarusına vėribir, tā yėmişler ḥāṣıl olur.

Şecere: [11]Maġrib ṭarafında bir aġaç vardur. Anuñ yėmişi yüñ gibi olur. 'Avratlar [12]anı yüñ gibi egirürler, kāten ve göñlek düzerler. Ol çiçeklenür ve andan [13]ṣoñra şol ḥoḳḳa gibi yėmişleri olur içi ṭolu yüñ.

Şecere: Hindūstān'da [14]bir aġaç olur. Anuñ üstinde ṭūṭīden artuḳ nesne veyā ḳuş ḳonmaz. [15]Hindūlar aña secde ėderler. Dėrler ki: "Bu uçmaḳ aġacıdur. Bu ḳuşlar [16]daḫı uçmaḳ ḳuşlarıdur." dėrler. Ve eger ol aġaca zaḫm ėrişe, bir ḳızıl [17]ṣuyı çıḳar ḳan gibi.

Şām'da bir aġaç olur tūt aġacı gibi. Anuñ yapraḳ**[162a]**ları çırāġ gibi yanar. Eger kişi elin ursa elini göyündürür. Çünki yapraḳ [2]dökülse, nā-bedīd olur.

Bir dürlü aġaç olur Hindūstān'da, anı keserler [3]ḳurıdurlar. Daḫı degirmen altına bıraġurlar. Ṣu içinde eskiyince [4]batur, ṣoñra çıḳarurlar, yararlar. Ḳarañu gėce içinde çırāġ gibi yanar. [5]Aydun vėrür ki bir niçe ferseng yėrden görinür

yanar. Hindūlar anuñ ile [6]faḫr ėderler ki bu vilāyetde olur dėyü. Hindūstān'uñ kellesinde [7]ol üç aġaçdur hemīn. Ammā Bābil'de çoḳ olur. Uşbu ḳadar söz [8]bu maḳāmda kifāyet ėder. Ve el-'uhdetü 'alā ḳā'ilihā.[1]

Altıncı rükün ki ṣıfat-ı [9]ādemīdedür, anı söyleyelüm.

ER-RÜKNÜ'S-SĀDİS Fİ'Ṣ-ṢUVERİ'L-MENḲŪRETİ'L-MENḲŪŞE[2]

[10]Bilgil ki 'ālemde çoḳ dürlü ṣūretler ėderler ve hem eylemişlerdür bir ḥikmet-içün, tā ki ḫalḳ anı ėşideler, 'ibret dutalar. Niteki Sütümār ṣūret-i Şebdīz düzdi. Daḫı Kisrī anı gördi, [13]aġladı. Eyitdiler: "Nė-çün aġladuñ?" Eydür: "Bu baña bir ḫaber vėrdi ki eydür: 'Sen daḫı ve anuñ [14]daḫı bencileyin ḥareketsüz olısarsız.' dėdi. Anuñ-çün aġladum." Ve daḫı [15]bil ki ṣūret düzmek ḥarāmdur. Velīkin göñüllerde te'ṣīri vardur.

İskender [16]ārzū ėtdi ki Arasṭaṭalis'i göre. Līkin ġāyet ırak yėrde-y-idi. İskender [17]buyurdı ki anuñ ṣūretin naḳş ėdeler. İskender çünki ol ṣūrete **[162b]** baḳdı, bunuñ ṣūretin ġuṣṣalu gördi. Andan ḫaber vėribidi, eyitdi kim: [2]"Şol yüzünüñ 'abūsın nė-y-çün gėdermezsin?" dėdi. Ol eyitdi: [3]"Yüzümüñ 'abūsın nā-murādlıḳdandur. Gördüm ki cihānı, ḫaṭar üzerinedür. Ve hem ben bir ḳaṭre sudan yaradıldum. Ve daḫı bunuñ arasında dürlü [5]dürlü belālar daḫı vardur. Ve hem āḫir mevt fenādur. Pes nice şād olayım?" [6]Ve bundan ṣoñra Arasṭaṭalis daḫı buyurdı, İskender'üñ ṣūretin naḳş [7]eylediler. Naẓar ėtdi, gördi kim gözleri İskender'üñ aḥvel. Ḫaber [8]vėribidi İskender'e ki: "Niçün bir çāre ėdemezsin ki şol gözüñüñ [9]aḥveli gėde?" İskender gėrü ḫaber vėribidi ki: "Bu gözümüñ aḥveli kitāblara naẓar [10]ėtmekdendür. Ve daḫı mev'iẓeleri oḳımaḳdandur. Eger buyurursañuz, ayruḳ [11]baḳmayam." dėdi. Ol yėne ḫaber vėribidi, eyitdi ki: "Zinhār, elüñi çekme ki 'ālim [12]olup aḥvel olmaḳ yėgdür, cāhil olup ṣaġ olmaḳdan."

[45.] ḤİKĀYET

[13]Eydürler ki, melik-i 'Acem bir muṣavvir ve bir müneccim vėribidi Ḥicāz'a ki varalar, peyġāmberüñ [14]ṣūretin naḳş ėdeler. Ve hem ṭāli'in dutalar. Daḫı geleler buña ḫaber vėreler. [15]Çünki döndiler geldiler, melik-i 'Acem ṣordı ki: "Yā müneccim, nice bildüñ" dėr "ṭāli'ini?" [16]Müneccim eydür: "Hīç çāre bulmadum ki ḥālin bilem, ṭāli'in dutam." Ve ol naḳḳāş çıḳardı [17]naḳş ėtmiş ṣūre-

1 Bu bilgilerin doğru olup olmama sorumluluğu söyleyenine aittir.
2 Altıncı rükün, oyma ve süsleme sanatı mahsulü heykeller hakkındadır.

tin -'aleyhi's-selām- melik öñinde ḳodı. Melik-i 'Acem aldı. Ol **[163a]** ṣūreti yaṣduġı üstinde ḳodı ki ol ṣūreti te'emmül ėde. Ol müneccim [2]daḫı ol vaḳt añа naẓar eyledi. Andan bir ḥikmet añladı. Eyitdi ki: "İ melik, [3]bunuñ ḥükmi ve ḥikmeti 'ālem içinde yüceliserdür, mādāmki dünyā bāḳīdür." Pādişāh [4]eydür: "Sen anı ne bildüñ kim ḥükmi anuñ yücelisidür?" Müneccim eydür: "Ben [5]vardum, anı bir ḳarāra göremedüm ki ṭāli'in bilem. Ammā şimdi sen bunda anuñ [6]ṣūretin yasduġuñ üzerine ḳoduġuñdan bildüm kim ol cihānda yüceliserdür." Ve hem nitekim dėdi, şöyle oldı. Vallāhu a'lem.

Ṣūretü'l-Enbiyā' Aleyhimü's-Selam

[8]Şu'bī rivāyet ḳılur, eydür: "Ebū Bekr Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu 'anh beni Rūm [9]pādişāhına vėribidi bir cemā'at ile. Çünkim Ḳayṣer ḳapusına geldük, tekbīr [10]getürdük. Bize Ḳayṣer kişi vėribidi, ol kişi bizi aldı, geldi, [11]bir ḳaṣra getürdi. Anda daḫı bize iḥsān ėtdi iki ay. Andan ṣoñra [12]bizi oḳıdı bir ḫalvet yėre. Eydür: "Şol ne sözdür ki geldügüñüzde [13]eyitdüñüz?" Eyitdüm ki: "Allāhu Ekber dėdük." Eyitdi ki: "Bu ne iş bitürür?" Eyitdüm ki: [14]"Yaradıcınuñ ṣenāsıdur." Eydür ki: "Her ḳanḳı evde eydürseñüz, ol ev yarılur mı?" [15]Eyitdüm ki: "Neden eyitdüñüz?" Eydür: "Ol gün ki siz bu kelimeyi eyitdüñüz, [16]benüm sarāyımuñ içi yarıldı." Ben eyitdüm ki: "Bu dostlar evin [17]yarmaz, düşmenler evin yarar." Eydür ki: "Sizüñ resūlüñüz Aḥmed midür?" Ben eyitdüm **[163b]** ki: "Belī!" Eydür: "Eger ṣūretin gösterürsem bilür misiz?" Eyitdüm: "Belī, bilürüz." Ṭurdı, bir ṣandūḳ açdı. İçinden bir ḥarīr çıḳardı, anı açdı, bir ṣūret [3]çıḳardı. Ben eyitdüm: "Bu kimüñ ṣūretidür?" Eydür: "Bu Ādem peyġāmber ṣūretidür. -[4]'aleyhi's-selām-. Ve andan ṣoñra Nūḥ ṣūretin çıḳardı. -'aleyhi's-selām- ve andan ṣoñra [5]ḥarīrleri bir bir açdı. "Muḥammedün Resūlu'llāh" ṣūretin çıḳardı. -'aleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām- [6]Biz anı göricek tekbīr getürdük. Ve daḫı eyitdük kim: "Bu ṣūret [7]bizüm peyġāmberimiz ṣūretidür." dėdük. Bundan melik eydür: "Bu ṣūretleri Dānyāl peyġāmber naḳş eylemişdür, bunlar ḥaḳ ṣūretlerdür. Çünkim [9]bunı bildüñüz, bildüm kim sizüñ peyġāmber ḥaḳ peyġāmberdür." Ḥarīrleri [10]dürdi, daḫı eydür: "Ben añа īmān getürdüm. Velīkin leşkerümden gizlerem." dėr. [11]Bundan ṣoñra vardı, bize ḫil'atler vėrdi. Bizi göndürdi.

[46.] ḤİKĀYET

[12]Rūmiyye şehrinde bir kilisā vardur ki anuñ ortasında bir mermer [13]direk vardur ki ol direk üzerinde, bir atlu ṣūreti vardur ki deveye [14]binmişdür. Velīd

bin Müslim eydür: "Ben ol ṣūreti ṣordum ki: 'Ne ṣūretdür?' Dėdiler ki: 'Rūmiyye'yi yapan ṣūretidür ve hem bunuñ bir ma'nīsi vardur.' [16]dėdiler. Dėmek olur ki bu şehri kimse almayısar. Meger ol leşker ki deveye binür [17]ola. Ve daḫı Endülüs'de buncılayın bir 'aceb ṣūret vardur.

Ṭārıḳ bin Ziyād **[164a]** çünkim Endülüs'i aldı, anda bir ev gördi, ḳapusına yigirmi dört yėrde kilīd [2]urmışlar. Çünkim Endülüs'üñ ḳamu ḫazīnelerin aldı, ol eve [3]ḳaṣd ėtdi kim aça. Rāhibler geldiler, mübālaġa and içdiler. Dėdiler ki: "Bu ev [4]içinde māl yoḳdur." Pes Ṭārıḳ daḫı terk ėtdi, açmadı. Çünki nevbet [5]Azarīḳ'a degdi ki Endülüs'üñ ṣoñ pādişāhı-dı, ol evi gördi. [6]Eydür: "Elbete ben bunı açaram." Rāhibler cem' olup, yėne men' ėtdiler. Dėdiler ki: [7]"Eyle dut! Bunuñ içi ṭolu altundur. Biz saña vėrelüm, dek sen bunuñ ḳapusın açma!" Bu düzene çoḳ sa'y ėtdiler, ḳabūl ėtmedi. Āḫir ḳapusın açdı, içerü [9]girdi. Gördi ki bir boş ev. İçinde develere binmiş 'Arablar ṣūretlerin yazmışlar [10]ve yayları ellerinde ve süñüleri ḳollarında. Ve daḫı ol evüñ bir dīvārında [11]yazmışlar: "Her ḳaçan ki bu evüñ ḳapusın açalar, 'Arab leşkeri Endülüs'i [12]fetḥ ėder." Çünki Azarīḳ bu ḥāli gördi, ġāyet peşīmān oldı, yėne [13]ol ḳapusını baġladı.

Ve eyitdiler ki: "Her pādişāh ki bunda ėrişdi, [14]bir kilīd bu ḳapuya ziyāde ėtdi. Uş sen ḳapusın açduñ, ḫarāb ėtdüñ." [15]Bundañ ṣoñra sehel zamānda ki 'Arab leşkeri geldi, Endülüs'i fetḥ [16]ėtdi. Azarīḳ'ı depeledi ve leşker-i İslām ḳarār dutdı. Va'llāhu a'lem.

[47.] ḤİKĀYET

[17]Ḳosṭanṭaniyye'de bir meydān vardur. Anuñ çevresine bārū eylemişlerdür. İçinde **[164b]** üç muḥkem ṣūret vardur. Birisi barmaġın ḳulaġına ḳomışdur, ol Bilāl [2]Ḥabeşī'dür ki eẕān oḳır. Ve bir ulu ḫūb ṣūret yazmışlardur kim āḫirü'z-zamān [3]peyġāmberidür. Her kim ol ṣūretden 'użvın gėderse iki baḫşda bir baḫşın [4]'ālemüñ helāk ėder. Ve iki 'użvın gėderse 'ālemüñ dört baḫşın yıḳar. [5]Ve anuñ ḳarşusında bir atlu ṣūret düzmişlerdür. Elinde bir ḥarbe var kim [6]ol ḥarbe bir yılana urmışdur. Eydürler ki, bu ṣūret 'Alī bin Ebī Ṭālib'dür. -[7]kerreme'llāhu vecheh-[1] Ehl-i Ḳosṭanṭaniyye ol maḳāmı saḳlarlar. Ve ḳapusın belürsiz eylemişlerdür ki kimse ḫalel ėrgürmesin dėyü. Sālim bin 'Abdullāh eydür: [9]"Bir ẓālim pādişāh ėrişdi anda. Ol ṣūrete bir gürz urdı, ol sā'at yėr deprendi, otuz biñ kişi ṭopraḳ altında ḳaldı." Ehl-i Ḳosṭanṭaniyye eydür: [11]"'Ālemüñ ma'mūr-

1 Hz. Allâh, onun yüzünü güzel kıldı.

lığı bizüm ḥimāyetümüzledür." dėrler. "Zīrā eger bu ṣūretleri ḳoyucaḳ [12]olur-savuz ki ṣıyalar, 'ālem ḫarāb olur." dėrler.

Ṣūretü'n-nebī 'aleyhi's-selām: [13]Żunūn bin Ḳūfīl dėrlerdi, bir kişi var-ıdı. Anuñ oġlını Ṣa'de ḳavmi [14]esīrlig-ile aldılar, gėtdiler. Vardılar anı bir ḳavme daḫı ṣatdılar. İttifāḳ anda ceza' [15]ma'denine düşdi. Bir müddet anda ḳaldı. Bu eṣnāda ḳızlıḳ oldı bir müddet. Bir gün [16]bu ḳavm içinden ġalebe-y-ile āvāz çıḳdı. Be-ġāyet şādımān oldılar.

Ben ṣordım [17]ki: "Size ne oldı şād olduñuz?" Eydürler ki: "Zamānda bir kez bu ma'din**[165a]**den bir ṣūret çıḳardı. Ol çıḳıcaḳ ilümüz ucuzlıḳ olurdı. Çoḳ [2]zamān-ıdı kim ol çıḳmamış-ıdı, şimdi çıḳdı ki bugünden gėrü tamām [3]yüz yıl ucuzlıḳ olsa gerekdür." dėdiler. Ben eyitdüm ki: "Ol ṣūreti [4]kimseye gösterürler mi?" Eyitdiler: "Belī, gösterürler. Velīkin şimdi aldılar. Pādişāh sarāyına gėtdiler." Ben daḫı anda vardum, gördüm. Ol ṣūreti bir altun [6]taḫt üzerine ḳomışlar. Üstine müşk ve 'abīr saçmışlar. Ve ebrişīm perdeler aṣmışlar [7]ve şāẕılıḳlar ėderler. Çünkim pādişāh geldi, ḥicābları getürdiler. Ben daḫı ol ṣūreti gördüm kim bizüm peyġāmberimüz ṣūretidür. -'aleyhi's-selām- [9]Aġladum.

Bunlar baña eyitdiler kim: "İ 'Arab, ne aġlarsın? Bu maḳām ġuṣṣa maḳāmı [10]degüldür, şāẕılıḳ yėridür. Niçün aġlarsın?" dėdiler. Ben eyitdüm kim: "Bu ṣūreti [11]bildüm. Anuñ içün aġlaram ki ṣūret Muḥammed bin 'Abdullāh bin 'Abdü'l-muṭṭalib'dür." Böyle [12]dėyicek beni aldılar, melik ḳatına iletdiler. Melik bu aḥvāli bir tercümān ile benden [13]ṣordı, bildi. Andan ṣoñra eydür: "Buña nesnecük vėrüñ. Ve daḫı bunı [14]vilāyetden çıḳaruñ ki bu vilāyetüñ ḳavmi ṭuymadın ki eger bu ḫaberi [15]ėşidürlerse, dīnlerinden çıḳarlar." Pes vardılar, buña ḫaylī nesne vėrdiler. [16]Vardılar bir gemiye ḳoydılar, ol iḳlīmden çıḳardılar. Bil ki peyġāmber ṣūretini -[17]'aleyhi's-selām- çoḳ yazmışlardur. Ḫāṣṣa Rūm vilāyetinde kim 'Īsā 'aleyhi's-selām **[165b]** çoḳ yazmışlardur.

[48.] ḤİKĀYET

Maġrib vilāyetinde bir kişi var-ıdı. [2]Anuñ adı 'Alī-y-idi. Ḥaḳ Ta'ālā aña bir ṣavt vėrmiş-idi. Eger bir ḳatı [3]göñüllü kişi ėşitse-y-idi aġlardı. Maġrib pādişāhı anı ḳatına getürdi [4]āvāzın ėşitmeg-içün. Ol melik ḳatına geldi, Ḳur'ān oḳıdı. Melik daḫı [5]fi'l-ḥāl öñinde secde eyledi leşkeri-y-ile. Melik-i Maġrib'üñ 'avratları her [6]gėce bunuñ ḳatına gelürler-idi āvāzın ėşitmeg-içün, ėşidürler, gėderler-idi. Bir ḥasūd melik bu pādişāha nāme yazdı. Dėdi kim: "Sen ġarībi

[8]evüñde saḳlarsın ki gėceler ʻavratuñ anuñ ḳatına gėder.” Melik, [9]çünkim bu sözi ėşitdi, anı maḥbūs ėtdi. Her gėce ḥabsde gelür-idi, āvāzın oḳıdup diñler-idi. ʻAlī eydür: “Āvāzum baña belāya sebeb [11]oldı. Niteki Yūsuf’a ḥüsni belāsına sebeb oldı. ”

Bundan ṣoñra ʻAlī atasına [12]bir biti yazdı, göndürdi. Aḥvālini ol biti içinde beyān eyledi. [13]Çün biti atasına degdi, atası daḫı ol vilāyete ḳaṣd eyledi. [14]Aña eyitdiler ki: “Senüñ oġluñ Maġrib deryāsından yañadur. Aña [15]varmaḳ müşkildür ki ol deryāda gird-āblar vardur ki gemiler gėçmez. [16]Sen nice varursın?” dėdiler. Vardı bu kişi bir ṣandūḳ düzdürdi demürden, daḫı ol ṣandūḳa girdi. Ve üzerine ḳapaġın berkitdiler **[166a]** ve anı deñize bıraḳdılar. Allāhu Taʻālā’nuñ emri-y-ile ol ṣandūḳ Maġrib ṭarafına çıḳdı. [2]Nā-gāh ol ṭarafa gemiciler geldi. Ol ṣandūḳı alup Maġrib deñizine [3]iletdiler. Şöyle ki ṣandılar ki içinde cevāhir vardur. Anuñ kilīdin açdılar. [4]Gördiler ki içinde bir kişi bī-hūş olmış yatur. Yüzine ṣu ṣaçdılar, [5]ʻaḳlı geldi. Aḥvālini ṣordılar, ḫaber vėrdi. Bunı aldılar, oġlı ḳatına [6]vardılar. İkisini aldılar, bir kilīsāya vardılar ki anda Ādem peyġāmber [7]ṣūreti-y-ile Muḥammedün Resūlu’llāh ṣūretin yazmışlar. -ʻaleyhimā es-selām-

ʻAlī eydür: [8]“Beni aldılar, ol ṣūretlerüñ üzerine çıḳardılar. Gördüm anda ʻâlemler [9]vardur.” ʻAlī eydür: “Bu ne ʻâlemlerdür?” Bunlar eyitdiler: “Her ḳaçan kim ʻacāyib [10]iş vāḳiʻ olsa, anı bir ʻâleme yazarlar daḫı dikerler.” ʻAlī eydür: “Şimdi ʻaceb [11]ne gördüñüz ki bunda geldüñüz?” “Bu gird-ābdan hīç kimse görmemişdür kim [12]kişi çıḳa. Bu ḥāli bu ʻâleme yazduḳ. Uş dike ḳoduḳ. Ve daḫı [13]bir zamānda gördük kim ḳuşlar deñiz yüzinden uçdılar, ayaḳlarından [14]od ṣaçılurdı. Daḫı andan tütün oldı, az ḳaldı ki cümlemüz ḳırılavuz, tā bu [15]ṣūreti -ki Muḥammed ṣūretidür- şefīʻ getürmeyince, ol tütün gėtmedi.” ʻAlī eydür: [16]“Ol ṣol gündür ki Ḥabeşe -leʻanehümü’llāh-[1] Kaʻbe’yi yıḫmaġa geldilerdi. Daḫı [17]başlarına ṭaş yaġdı. Ve daḫı dėdiler kim: “Bir zamānda daḫı zelzele oldı. **[166b]** Çardaḳlarumuzı ve evlerümüzi ḫarāb eyledi. Yėdi gün tamām deprendi [2]durdı, tā bu ṣūreti şefīʻ ėtmeyince diñmedi. Bir ʻâlem daḫı andan ötürü dikdük. [3]Ve bir gün daḫı Ay gök yüzinde iki pāre oldı, ʻālemde ġırīv ḳopdı. [4]Bir ʻâlem daḫı andan ötürü dikdük.” dėdiler. ʻAlī eydür: “Bu cümlesi bizüm peyġāmberümüzüñ muʻcizesidür.”

1 Hz. Allâh, ona lânet etsin.

FAṢL

Fi'ṣ-ṣuveri'l-ġarībe: Gėrü bir [6]faṣıl söyleyelüm ki ol, ṣol ṣūretlerdedür ki ṭılısmlar ile düzmişler, [7]tā bilesin ki Ḥaḳ Ta'ālā ḳullarına niçe ilhām ėder ki bunuñ gibi 'acāyibler [8]düzerler. Anı Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ḳudretinden bilesin. Nitekim kitābeti ādemīden [9]bilürsin. Anı daḫı eyle bilesin.

Ṣūret: Türkistān vilāyetinde bir [10]ṣūret ėtmişlerdür. Bir ṭaġ üstinde durmışdur, elini aġzına urmışdur. [11]Ḳaçan kim ḳızlıḳ olsa, anda varurlar. Oġlancuḳlar andan ṣorarlar. Ol ṣūret [12]elini aġzından gėderür. Bir ulu ṣu aġzından çıḳar, ṣaḥrāları yıḳar. [13]Ol kimseye kim anuñ şefā'ati-y-ile elin aġzından gėderür, ol [14]memleketi aña vėrürler. Andan ṣoñra oġlına vėrürler, tā bir ḳızlıḳ daḫı [15]olınca. Ḳızlıḳ olıcaḳ kimüñ du'āsı yėne maḳbūl olursa, aña vėrürler. [16]Ve illā gėrü buña vėrürler. Bu ṣūret ṭılısmdur. Bir ulu bıñaruñ üstinde [17]ki anuñ lūlesi bunuñ aġzındadur.

Ṣūret: Maşrıḳ vilāyetinde Hindūstān **[167a]** ṭarafında bir ṣūret ėtmişlerdür yanı üzerine yatur bir ev içinde ki ḳapusı kilīdlüdür. Ḳaçan kim ucuzluḳ olsa, aġzından bir āvāz gelür ki cemī'-i [3]'ālem ėşidür ki ol ucuzlıḳ 'alāmetidür. İḳlīmlerde beşāret ve şādılıḳ [4]olur.

Ṣūret: Nāmiyān vilāyetinde bir yėr vardur ki, Esterbahār dėrler. [5]Anda iki ṣūret vardur. Her birisinüñ iki yüz ellişer arış boyları [6]vardur. Başlarında tāclar ḳomışlardur. Birisine Ḫink-i büt dėrler, birisine Sürḫ-[7]büt dėrler. Burunlarında gügercin yuva yapar. Ḳaçan kim Güneş ṭoġa, ol [8]iki büt daḫı gülerler. Ben çoḳ kitāblarda gördüm ki bunlaruñ güldügi [9]ṣādıḳ degüldür. Velīkin Güneş her neye kim ėrişür, beşāşet ḥāṣıl olur. [10]Ġurūb vaḳtinde bunlardan ḳorḫu ẓāhir olur.

Ṣūret: Hindūstān vilāyetinde [11]bir ṣūret ėtmişlerdür, elini havāya ṣunmışdur, ve daḫı aġzından bir ulu [12]ṣu çıḳar, şöyle kim pertāv oḳ atmış gibi ṣıçrar. Gelür yėne ol [13]bütüñ başına dökilür. Daḫı bir ḳal'īdan ḥavż içinde cem' olur. [14]Ol şehr ehli anuñ ḳarşusına şād olurlar, otururlar.

[49.] ḤİKĀYET

[15]Müdrik bin el-Mehdī eydür: "Ben Ṭuleyṭıle'ye vardum Endülüs ṭarafında, bir ṣūret [16]gördüm baḳırdan. Bir ṭaġ başında ḳomışlar. Bir ayaġı üzerine ṭurmış, [17]ṣol elini yuḳaru götürmiş. İki gözinüñ ortasında yazmışlardur **[167b]**

ki: “Bundan ilerü daḫı yol yoḳdur.” Ol ṣūretde ʿālemüñ üstādları ʿāciz ḳalmışdur ki bu ṣūreti nice düzmişlerdür dėyü, tā ḥaddī ki [3]baʿżılar eydürler kim: “Bu yėrden çıḳmış bitmişdür.” Ve baʿżılar eydürler ki: “Bu [4]gökden inmişdür.” dėrler. Zīrā ki kimse çekūc-ile dögmege, yā ḳalıba dökmege [5]güci yetmez. Ve ol kimse kim ėtmişdür, Ḥaḳ Taʿālā ilhāmı-y-ıla ėtmişdür, [6]yā muʿcize-y-ile ėtmişdür. Va’llāhu aʿlem.

Ṣūret-i İskender: ʿAbdu’r-raḥmān [7]bin Müslim eydür: “İskenderiyye’de bir baḳırdan ṣūret vardur, aña Serācīl [8]dėrler. Başında tāc, barmaġı-y-ıla Ḳosṭanṭaniyye’ye işāret ėder. Kimse bilmez ki [9]anı kim ėtmişdür.” Ol ṣūret durdı, tā ʿAbdu’r-raḥmān bin Mervān zamānına degin. ʿAbdu’r-raḥmān anı aldı, eritdürdi, pul kesdürdi. Daḫı [11]birḳaç gün gėçince ʿAbdu’r-raḥmān öldi.

FAṢL

[12]Bil ki küffār çoḳ dürlü ṣūretler düzmişlerdür. Līkin baʿżısına [13]ṭaparlar. Daḫı sebeb ol-dı ki: İdrīs peyġāmber ʿaleyhi’s-selām göge çıḳdı. [14]Daḫı bir şākirdi var-ıdı. İdrīs’i ḳatı severdi. Andan ṣoñra maḥzūn [15]oldı. Vardı anuñ ṣūretin naḳş ėtdi ḳızıl altundan. Bir taḫt [16]üzerine ḳodı. Aña her gün secde ėderdi. Ol dünyādan rıḥlet [17]ėtdi. Anuñ şākirdleri daḫı anı minnet ėdündiler. Anuñ üzerine ḳarār **[168a]** dutdılar. Zīrā ki cihānda ulu işler azucuḳ nesneden ḳopar.

[ER-RÜKNÜ’S-SĀBİʿ ĀDEMĪNÜÑ ʿACĀYİBİNDE VE ŞEREFİNDE VE ŞEREF-İ ḪİLḲATİNDEDÜR][1]

FAṢL

[2]Bil ki ḥavāss-ı ḫamse daḫı iki dürlüdür; ḥavāss-i ẓāhiredür ve ḥavāss-i bāṭine. Ammā [3]ḥavāss-i ẓāhire; laṭīfdür, baṣardur yaʿnī görmek ve semʿdür yaʿnī ėşitmek ve şemmdür yaʿnī ḳoḳulamaḳ ve ẕevḳdür yaʿnī ṭatmaḳ ve lemsdür yaʿnī dutmaḳ. Yėr yüzinde [5]kişi bunlaruñ ile ġalebe ėder. Ve her ʿużuvda ki bir cins ġālib olsa anuñ [6]ḥissi az olur, şöyle ki dırnaḳ ve saç ve süñük. Ammā ḥavāss-i bāṭine maḫfīdür. [7]Ol sebebden ehl-i sünnet cemāʿat aña iʿtibār ėtmediler. Biz evvel [8]ḥavāsda gözi ẕikr ėdelüm.

---

1 Başlık 14a’daki fihristten alınıp eklenmiştir.

Fī ẕikri'l-'ayn: Ḥaḳ Ta'ālā gözi ḥikmet ile [9]yaratmışdur, laṭīfdür. Bir ḳavm eydür kim: "Gözden bir nūr peydā olur. [10]Ol nūr ile cemī'-i nesne añlanur. Ve muḥāldur gözde bir niçe nūr ola ki [11]ol nūr ile 'ālemi göre." Ve ba'żılar eydürler: "Ḥadeḳa āyine gibidür, anda [12]her nesne ṣūretin gösterür." Ba'żılar eydür: "Bir nūrdur cāna muttaṣıl, [13]anı cān añlar." Ḥaḳ Ta'ālā cānı mürekkeb yaratdı aġ-ıla ḳaradan. Aḳlıḳ ve ḳaralıḳ cemī'isinüñ başıdur. Pes lā-cerem cemī'-i elvānı ḳabūl ėder, [15]şöyle ki mūm mühr-i ḫātemi ḳabūl ėder ve hem gördügüni alur gelür, [16]göñüle ḫaber vėrür. Ve hem göz maḥall-i żiyā'dur. Velīkin ḳarañu gėcede [17]hīç görmez, meger Güneş ṭoġa veyāḫūd çırāġ ola ki Güneş'üñ nāyibidür. **[168b]** Zīrā kim havā siyāhdur ve laṭīfdür. Nūr āfitābı ḳabūl ėder. Göz bundan [2]ṣoñra anı añlar. Ve biz bunı ẓāhir görürüz ki Ḥaḳ Ta'ālā bunı bir [3]ḳaṭre ṣudan yaratmışdur. Bundan ötürü kim nūr ḳarada ḫarāb olur, [4]şöyle ki çırāġ ve Ay gėcede ḫūb olur. Ve daḫı bu ḥadeḳa-i siyāhı daḫı [5]aḳ içinde ḳodı. Ve daḫı aña ġılāf yaratdı. Anı daḫı iki şaḳ ḳıldı [6]ki ikisi iki ṭarafdan bu ḥadeḳaya cilā uralar. Ve daḫı anuñ kenārında [7]iki ṣaf ḳıl yaratdı, ḥāşā ki andan żararı men' ve def' ėdeler. Ve hergiz kirpük [8]aḳ olmaz, olıcaḳ ḫarāb olur.

'Aynü's-sevā': Bilgil. Yavuz gözde [9]çoḳ dürlü söz söylemişlerdür. 'Arabda bir kişi var-ıdı, aña 'Alī [10]dėrler-idi. Anuñ gözi degneler-idi. Anı kāfirler getürdiler kim resūlu'llāha, -'aleyhi's-selām- göz degüre. Geldi, peyġāmbere [12]baḳdı. Resūlu'llāh andan gizlendi. Ḥaḳ Ta'ālā anı andan saḳladı. [13]Bil ki yavuz gözüñ miṣāli şol laṭīf ve sārī aġuya beñzer [14]ki gözden çıḳar, Ādeme ėrişür, añsuzın anı helāk ėder. İbn 'Abbās [15]eydür: "Ḳaçan ṭa'ām yėseñüz, iti ve çetügi sürüñ veyā anlara daḫı nesnecük [16]vėrüñ. [1]"فإن الكلابَ لها انفُسُ السُوءِ" ya'nī "İtüñ çetügüñ [17]yavuz naẓarı vardur." Bir ḥayıż olmış ḫātūn kişi, ḳaçan ki süd yöresine **[169a]** varsa, ol süd müteġayyir olur. Ol 'avratdan buḫār ḳopar, daḫı [2]ol süde oturur, şöyle ki hīç kimse görmez.

[50.] ḤİKĀYET

'Arab içinde [3]bir kişi vardur ki bir gün bir ḫūb ḥavża uġradı. Eydür: "Allāh! Bunuñ gibi ḥavżı [4]hīç kimse görmiş degüldür." Fi'l-ḥāl ḥavż çatladı, iki pāre [5]oldı. Biri yėne geldi, gördi. Eydür: "Ol miḳdār ziyān olmamış." [6]Derḥāl yėne dört pāre oldı. Ḳāle resūlu'llāh ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: "اَلْعينُ تُدخِلُ الجَمَل القِدْرَ والرَجُل القبر"[2] [7] ya'nī "Yavuz göz deveyi [8]çölmege ḳoyar, ādemi gūra ḳoyar."

1 İtin nazarı değer.

2 "Nazar değdiren göz deveyi kazana, insanı mezara koyar." Suyûtî, *el-Câmiü's-Sağîr*, Hadis Nr. 5748.

[51.] ḤİKĀYET

‘Arabda bir kişi var-ıdı, [9]gözi degneli-di. İşitdi ki bir kişi dīvār ardında işer-di. Eyitdi ki: [10]“Ne çoḳ süd ṣaġarlar.” dėdi. Dėdiler ki: “Oġluñdur, bevl ėder.” Andan ṣoñra [11]ol oġlan diledi ki bevl ėde. Bevli dutuldı, daḫı öldi.

[52.] ḤİKĀYET

[12]Aṣma‘ī eydür: “Bir kişi gördüm ki ḫalḳ aña nefrīn ėderler-idi ki gözi [13]degneli-di. Andan ṣorduḳ ki: “Nice olırsın?” Eydür: “Gözümden bir cerāḥat [14]ḳopar. Her kimseye ki doḳınur, fi’l-ḥāl helāk olur.” Bir kişi daḫı inek ṣaġ-duḳlarınuñ āvāzın ėşitdi ki: “Bu fülān kişi inegi midür?” Eyitdiler: “Oldur.” Fi’l-ḥāl ol inek helāk oldı. Bunuñ miṯli ṣol [17]ejderhā nefesine beñzer ki mühlik olur. Doḳundugı gibi helāk ėder. İmdi bu, cān ḳuvvetidür. **[169b]** Göz cānuñ bir cüzvidür açuḳ. Niteki diş daḫı bir cüzdür süñükden. [2]Ol daḫı açuḳ. Bu miḳdār bu faṣılda kifāyet ėder.

Ḥāsse-i sem‘: [3]Ḥaḳ Ta‘ālā ḳulaġı ‘aceb yaratmışdur. Zīrā ḳulaḳ bir siñirdür, delüginüñ [4]dibinde düşmişdür ki anda bir ḳuvvet ḳoymışdur ki āvāzı birbi-rinden temīz ėder. [5]Ḳulaḳ ulu ni‘metdür. Zīrā dėmişlerdür kim: “Kūrī bihter est [6]ez-kerī” ya‘nī “Kör yėgdür ṣaġırdan.” Ve ṣaġır olmaḳdan cihānda yaramaz nesne yoḳdur. Ve göñüle [7]ėşitmekden yėg nesne yoḳdur. Ḥattā ki bir kişi bir ḫūb āvāz ėşitse veyā [8]bir sāz ėşitse ki düzmişlerdür, anuñ ne eṣerleri olur! Ve görmezsin [9]ki bir genç oġlancuḳ aġlar, avunmaz ve anasınuñ emcegin emmez, [10]tā ki atası bir āvāz ile bir mevzūn zemzeme ėder. Ol ėşidür, daḫı ārām [11]ėder, diñlenür. Ve daḫı deve seferde gėderken, nā-gāh açıġur ve ṣuṣar, [12]‘āciz olup ḳalur. Çünki deveci bir ḫūb āvāz ile bir şi‘ir [13]oḳur mevzūn. Ol deve ėşidür, yüregi ḳuvvetlenür. Ol [14]yorġunluḳ andan gėder.

[53.] ḤİKĀYET

Eydürler ki Ḳubād, Ḳayṣer ile dostluḳ eylediler. Ḳayṣer diledi ki Ḳubād’a hediyye vėre. Eyitdi: “Ne dilersin?” [16]Eyitdi: “Bir nesne dilerin ki göñüle ṣafā vėre.” Ḳayṣer vardı, ḳızıl altundan [17]bir ḳız oġlan ṣūretin ėtdürdi, Ḳubād’a vėribidi. Ḳubād gördi, eydür: **[170a]** “Nedür bu?” Ḥaḳīr baḳdı buña, şöyle ḳodı. Çünki aḫşam oldı, ol [2]ṣūretden bir āvāz çıḳdı ki ḫūb, her kimse ki ėşitse uyḳuya varur [3]ḫūblıġından. Ve ḳaçan kim ṣabāḥ olsa bir dürlü āvāz daḫı vėrür ki [4]ėşidenlere ṭarab ve neşāṭ ḥāṣıl olur. Ḳubād ol ṣūreti bes cemī‘-i [5]gencinden

'azīz dutdı. Ve bil ki erġanūn Rūm vilāyetinde düzülmişdür. [6]'Aceb taṣnīfdür ve hem ṣūreti 'ālīdür cemī'-i sāzlardan. Ve daḫı [7]eydürler kim: "Bir kişi anı ėşitse, ėşitmedük olsa gerek ki öle. Eger bir [8]kişi anı ėşitmek dilese, iki ḳulaġını berk dutsun. Ve daḫı [9]anuñ ḳatında az az açsun, tā kim 'ādet ola. Ve daḫı ėşitmişem ki: "Fīli [10]dutarlar. Daḫı melūl olur, 'alaf yėmez, ṣu içmez, aruḳ olur. Bundan ṣoñra [11]varurlar. Laṭīf eydiciler öñinde çalarlar, semā' ėderler, tā kim fīlüñ [12]ṭabī'atı ḫoş olur, asāyiş bulur. Ammā pes bular 'alaf yėr ve ṣu içer. Ve daḫı ḳara [13]arslan heybetlü olur, anı avlamaḳ müşkildür." Ve dėrler: "Anuñ yaḳınında [14]laṭīf sāzlar çalarlar. Ve hem sāzlaruñ ardında silāḥ dutarlar. [15]Tā kim ol arslan bu sāzlardan ārām dutar, kendüyi unıdur. Daḫı [16]oḳlarlar, anı ṣayd ėderler."

[54.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: "Ben bir gün [17]'Arabda bir ḳabīleye uġradum. Gördüm bir çādır ḳapusında bir oġlanı baġlayı-**[170b]**ḳomışlar. Ben eyitdüm: "Ne günāh ėtdüñ?" Eydür: "Hīç günāh ėtmedüm." Girdüm, ol [2]ev issine eyitdüm: "Ḳoyı-vėr bu oġlanı!" Eydür: "Ḳanḳı? Benden bu oġlanı [3]dileme." Elüm aldı, bir ṣaḥrāya vardı. Gördüm bir niçe develer ölmiş. [4]Bir niçe daḫı ḥayrān olmış. Eydür: "Bu develer küllī bunuñ medhūşidür [5]ki 'alaf yėmedi ṣu içmedi, tā kim öldi." Bu fīl 'ādetinüñ ḫilāfıdur. [6]Fi'l-cümle āvāze ve anuñ te'ṣīrine münkir olmaḳ ceheldendür.

[55.] ḤİKĀYET

[7]Rūzigār içinde meger bir ẓālim pādişāh var-ıdı, aña bir 'illet ėrişdi. [8]Eṭibbā ve ḥükemā 'āciz ve dermānde ḳaldılar. Bunlaruñ ol ẓālim ḫaylī[9]sin öldürdi. Tā kim 'ömr-i āḫirine ėrişdi, öldi. Bir ḥakīm vardı, anuñ gūrın açdı, ḳarnını yardı. Gördi kim [11]baġrı şişmiş, ṭaş gibi olmış. Şöyle enār gibi olmış. Anı aldı, kendüyi [12]defin ėtdi. Vardı, ol ṭaşı bir ḳadeḥe ḳodı. Aña çoḳ dürlü edviye [13]ḳarışdurdı. Hīç kār ḳılmadı. Bir gün bunuñ ḳatına muṭribler [14]geldi, erġanūn çaldılar. Ol ḳadeḥi daḫı anda ḳomışdı. [15]Çünkim gėce oldı, ol ṭaşı gördi kim erimiş. Ol ḳadeḥi [16]daḫı eritmiş ol erġanūn āvāzından. Ḥakīm bildi kim ol [17]rence sāz ḫoş olurmış. Ammā pādişāh andan ġāfil imiş. Bu sebebden**[171a]** dür kim bīmār-ḫānelerde muṭribler ḳorlar ki sāz ėderler, tā kim ḫastayı [2]tesellī ėde ve ḳuvvet ḥayāt vėre.

[56.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Ferīdūn'a uyḳusızlıḳ ḥāṣıl oldı ki gėce uyumazdı. Rūm meliki aña bir sāz vėribidi, [4]kelebā dėrler-idi ki seḥer vaḳti olıcaḳ evin ṭavāf ėdicek, bir ḫūb āvāz ile [5]muṭrib anı çalardı. Firīdūn'uñ uyḳusı gelürdi. Şol miḳdār [6]çaldılar ki gėrü uyḳusı yėrine geldi. Daḫı Firīdūn eydür ki: "Bu kelebānuñ āvāzı yėgrekdür benüm ḳatumda cemī'-i memleketümden."

[57.] ḤİKĀYET

[8]Eydürler ki, İskender çünki ẓulümāta girdi, aña vaḥşet ḥāṣıl oldı [9]ḳorḳudan ve ḳarañulıḳdan ve ṣovuḳdan. Çünkim gėce oldı bir ḥazīn [10]āvāz ėşitdi ve çünkim gündüz oldı bir muṭrib āvāzın ėşitdi ki [11]leşkeri daḫı ol āvāzdan āsūde oldılar. Ve her gėceyi gündüzi ol [12]āvāz ile bildiler. Ẕü'l-ḳarneyn daḫı ol Cām-ı gītī-nümā'yı çıḳardı, şu'le [13]vėrdi. İskender anda bir ḳuş gördi, bir deve ḳadarı uzun minḳārı [14]var, burnında yėdi delügi vardur. İskender ṣordı ki: "Sen kimsin?" Eydür: [15]"Ben mūsiḳārem. Bu ẓulümātda sākin oluram." İskender eydür: "Aydınlıġa ne-y-çün [16]çıḳmazsın?" Eydür: "Çıḳa-bilmezem. Nitekim sen ẓulümātı sevmezsin. Ben daḫı [17]aydınlıġı dilemezem ki benüm menşe'üm ve meskenüm bundadur."

İskender ḥükemāya ṣordı **[171b]** ki: "Ben nice ėdem? Ṭaşra çıḳıcaḳ daḫı bu āvāzı ėşidem." Ḥükemā bir kelebād düzdiler. Anda yėdi delük eylediler. İçine yėl vėrdiler. Bir ḫūb āvāz geldi [3]ki ol mūsiḳāruñ nā'ib-i menābı oldı.

FAṢL

Dānişten-i erġanūn [4]ve mūsiḳār şāyed ve yāne[1]

Eydürler ki, İmāmü'l-Ḥaremeyn Ebü'l-Me'ālī [5]El-Cüveynī -raḥmetu'llāhi 'aleyh- cemī'-i 'ilmi bildi, 'ālim-i kāmil oldı ve hem ṣulṭān Melik-[6]şāh aña muḥib olmış-ıdı. Ve Ebü'l-Ḳāsım Ḳūreyşī anuñ ḫıṣımı-y-ıdı. Anuñ [7]ardınca-y-ıdı 'uṣūretine meşġūl. Bir gün Ebü'l-Ḳāsım, Ebü'l-Me'ālī'nüñ ṭamı [8]üzerine çıḳdı. Gördi ki çeng çalar. Fi'l-ḥāl birḳaç kişi ṭanıḳ dutdı. [9]Bir gün Melik-şāh meclisine geldiler. Anda İmāmü'l-Ḥaremeyn'e: "Çeng çalmaḳ ḥelāl [10]mıdur, yā ḥarām mıdur?" dėnildi. İmām eyitdi: "Çalmaḳ ḥarām, bilmek ḥelāldur." dėdi. Ebü'l-Ḳāsım [11]eydür: "Nice ḥelāldür?" İmām eyitdi: "Ḳaçan kim iki çengī baḫş

1 Erganun ve musikar çalgı aletlerini çalmayı bilmek veya bilmemek.

ėtse, birisi eyitse [12]ki: "Ḫaṭā çalduñ." birisi eyitse ki: "Yoḳ, ḫaṭā çalmadum. Eger ḫaṭā-y-ısa ʻavratum üç [13]ṭalāḳ boş olsun." dėse, daḫı müftīye gelseler, ol müftī anı bilmese, [14]aña nice ḥüküm ėde?" Pes anı ögrenmek gereg-imiş. Nitekim eydürler: [1] [15]"عرفْتُ الشر لا للشرلكن لِتوْقِيةٍ" yaʻnī "Şerri bildüm. Ammā şer-içün bilmedüm. [16]Belki şerden ṣaḳınmaġ-ıçun bildüm." Melik-şāh'a bu söz ḫoş geldi. İmāmü'[17]l-Ḥaremeyn'e ġāyet ḫoş ḥürmet ėtdi. Maḥabbeti ziyāde oldı, bir sāʻat **[172a]** ayru ḳomaz-ıdı. Tā ki Ḳosṭanṭaniyye meliki, aña Tevḳīl dėrler-idi, Melik-şāh'a ḫaber [2]vėribidi ki: "Sizüñ hünerüñüz nedür?" Tevḳīl eyitdi ki: "Bizüm hünerümüz dürlü dürlü [3]ʻilmi ögrenmekdür bilmekdür. Ve çoḳ dürlü ṣanʻatlar ve ṭılısmlar bilürüz. Ammā [4]bizüm bir ṭabıl-ḫānemüz var, pāsubānumuz ṭabıl çalar. Eger sizde daḫı anuñ miṣli bir [5]kimse çalarsa, her ne dilerseñüz vėrelüm. Ve bāḳī hünerlerümüz dursun." [6]Pes ol ṭavulcı bārūya çıḳdı. Ṭablın çaldı ki ḳamu leşker müteḥayyir ḳaldılar. [7]Ve aña miṣil bulmaḳda ʻāciz ḳaldılar. Melik-şāh İmām'ı oḳutdı, meşveret ėtdi. [8]İmām eydür: "Bir ṭabıl getürüñ!" Vardılar bir ṭabıl getürdiler ki İmāmü'l-Ḥaremeyn [9]anı çaldı. Ol kāfir çalduġından niçe mertebe ziyāde çaldı ki Tevḳīl'üñ [10]ṭabbālleri taʻaccüb ḳıldılar. Müsellem dutdılar ki kendüler andan ziyāde [11]miṣli çalmadılar. Pes Tevḳīl ḫarāc vėrmegi ḳabūl ėtdi.

[58.] ḤİKĀYET

Eydürler kim, Rūm [12]pādişāhı-y-ıla Melik-şāh arasında münāzaʻa oldı. Melik-şāh, Ebü'l-Meʻālī'yi [13]ėlçi göndürdi. Çünkim melik-i Rūm'a geldi, melik-i Rūm anı erġanūn ḳatına [14]getürdi ki çalalar, bunı medhūş ėdeler, ʻaḳlın gėdereler. Ebü'l-Meʻālī vardı, anı ėşitdi, ḥīç göñli andan eṣer olmadı. Gėrü melik-i Rūm [16]ḳatına geldi. Melik-i Rūm eydür: "Yā Ebü'l-Meʻālī göñlüñ ṭaşdanmış ola mı ki [17]andan ḥīç müte'eṣṣir olmadı?" Ebü'l-Meʻālī eyitdi: "İ pādişāh, ʻilm-i ṭarabı **[172b]** göñlüme şol miḳdār ṭolmışdur. Ayruḳ ṭarab sıġmaz." Melik-i Rūm eydür: [2]"Bu ulu daʻvīdür." Ebü'l-Meʻālī eyitdi: "Senüñ erġanūnuñı ki ḳırḳ kişi çalar [3]ki bir kişi medhūş ėder. Ḫalvet eylesünler, ben çalayın, ḳırḫın daḫı [4]medhūş ėdeyim." Ḫalvet ėtdiler, çaldı, cemīʻisin medhūş ėtdi. [5]Çünkim ʻaḳılları geldi, eyitdiler: "Bu firiştedür, biz küllümüz buña çāker [6]olduḳ" Melik-i Rūm eydür ki: "Ben size muvāfiḳdan ḥīç muḫālefetüm ḳalmadı." Ve eydür: [7]"İ İmām, egerçi Melik-şāh ulu sulṭāndur, ammā Rūm'ı ben saña vėrdüm. [8]Ve eger maṣlaḥat görürseñ ben senüñ nāyibüñ olayım ve dāyim size ḫarāc [9]vėreyim."

---

1 Şerri şerden korunmak için öğrendim.

Ḳabūl ėdüp Ebü'l-Me'ālī, Melik-şāh'a geldi, ḫaber vėrdi. [10]Eyitdi: "Ol iş kim altmış biñ kişi-y-ile biterdi, İmāmü'l-Ḥaremeyn anı yaluñuz bitürdi." dėdi.

Pes pādişāhlar ḳatında 'ālim kişiler gerekdür. Ol [12]pādişāhuñ ḳatında ki 'ālim kişi olmaya, anuñ aḥvāli ve memleketi niẓām üzerine [13]olmaz. Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim ḳulaḳ gey ulu nesnedür. Ḥaḳ [14]Ta'ālā her yėrde ki añmışdur, sem'-ile ḳulaġı añmışdur, ḳulaġı muḳaddem añmışdur. [15]Kemā ḳāle'llāhu Ta'ālā[1]: ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾[2] "Vallāhu semī'ün baṣīr[3]", [4]﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ﴾ Bunuñ emṡāli çoḳdur.

Fī ẕikri'l-lisāni ve ḫaṭarihī:[5] [17]Dil bir 'użv-ı şerīfdür ve hem gönlüñ tercümānıdur. Dilüñ ucından boġaza **[173a]** degin yigirmi ṭoḳuz ḥurūfuñ maḫreci vardur. Ebū Bekri'ṣ-Ṣıddīḳ raḍıya'llāhu [2]'anh, dilinüñ altında ṭaş ḳordı söylememeg-içün. Eyitdiler: "Nė-y-içün [3]böyle ėdersin?" Eyitdi: "Bundan çoḳ ziyān gördüm." dėdi. Ve hem [4]bu dilde ḫaṭarlar çoḳdur. Niçeler dili ucından pādişāh olur ve niçeler [5]helāk olur.

[59.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, bir pādişāhuñ bir 'illeti var-ıdı. [6]Bir ṭabīb aña buyurdı ki: "Arslan südin içmek gerek." 'Āciz ḳaldılar. [7]Bir kişi eyitdi: "Ben getüreyim." Vardı, mīşeden arslanı dutdı, ṣaġdı, [8]südini aldı, geldi. Pādişāh anı ta'accüb ėtdi. Bu kişi daḫı kend'özinde [9]kibir eyledi. Ve a'żāsı birbiri-y-ile çekişdi. El eydür: "Ben ṣaġdum." Ayaḳ [10]eydür: "Ben getürdüm." Göñül eydür: "Ben bahādurluḳ eyledüm." Dil eydür: [11]"Ben eyledüm." Gėrü ḳalan a'żā dėdiler ki: "Sen ne eyledüñ?" Eyitdi: "Ṣabır ėdüñ [12]göresiz." Pādişāha eyitdiler ki: "Bu eşek südidür." Pādişāh ḳaḳıdı. [13]Diledi ki bu kişiyi helāk ėde. A'żālar 'āciz ḳaldılar. Dile eyitdiler ki: [14]"Bize feryād-res ol, bizi bu miḥnetden ḳurtar." Pes dil, pādişāha [15]eyitdi: "Eger diler-iseñ ki bilesin bu eşek südi midür yā arslan südi midür, [16]bir fīrūzeyi anuñ içine bıraḳ. Eger yuḳaru gelürse arslan süididür [17]ve eger aşaġa gėderse eşek süididür." Pādişāh bir fīrūze bıraḳdı ol süde. **[173b]** Fīrūze anuñ üzerinde durdı batmadı. Pādişāh ol kişiye [2]ḫil'atler gėyürdi.

---

1 Aynı zamanda Allâh Taala buyuruyor.

2 "... Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." Kur'ân; 2/224, 2/256, 9/98, 9/103, 24/21, 24/60.

3 Mütercim buradaki âyeti hatalı yazmıştır. Âyet (ان الله سميع بصير) şeklindedir. Hac 22/61, Hac 22/75, Lukman 31/28, Mücadele 58/1. [Allâh'ın semi' ve basîr sıfatı bir arada 11 yerde geçer.]

4 "Yine şöyle derler: Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık..." Mülk, 67/10.

5 Dil ve dilin tehlikeleri.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim meṯeli ṭarīḳı-y-ıla [3]dėdi: Dilüñ işi ḫaṭar-nākdür.

Ve hem söz ḫāṣṣa-ı ādemīdür. Ve daḫı her [4]ḳavmüñ ki luġatı vardur, ol ḳavmüñ kelāmı ḳalmışdur. Müdrek ve [5]metrūk olmışdur, illā Yūnān dili kim bunlar ġarḳ oldı. İḳlīmlerini ṣu dutdı, [6]daḫı kitāblarını ṣu mübhem eyledi. Kimesne aña vāḳıf olamadı.

[7][60.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir pādişāh bu sevdāyı ėtdi kim: Bu muḫtelif [8]luġatleri ḳandan ögrendiler ki kimi Fārisī'dür ve kimi 'Arabī'dür ve kimi [9]Türkī'dür ve kimi Hindī'dür? Vardı ḳırḳ ṭıflı divşürdi, bir eve ḳoydı. [10]Bir dilsüz kişiye ışmarladı ki bunları bėsledi, tā yėdi yıl olınca. Ve andan [11]ṣoñra bir dilsüz kişi daḫı getürdiler, ḳodılar. Ol birisin gėderdiler [12]ki bunlara ṭa'ām vėrdi, tā on bėş yıl olınca. Andan ṣoñra bunlar [13]bir dürlü dil söylediler ki hīç bu söylenen dillere beñzemez Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ ilhāmı-y-ıla.

Ṣıfātü'l-fem: Ḥaḳ Ta'ālā -celle celāluhū- aġızda dürlü ḥikmetler yaratmışdur. Ve hem anda dişler düzetmişdür kim ṭa'ām [16]anuñ ile çėyner ve ba'ż ṭa'āmı ṣır. Ve anuñ dibinde etler yaratmışdur [17]ki ṣu çıḳar, ḳuru ṭa'āmı ölidür, tā kim boġazdan aşaġa iner. Ve dil yaratmışdur **[174a]** ki ṭa'ām dişüñ her yanından bir araya divşürür. Ve daḫı üstinde iki ṭuṭaḳ [2]düzmişdür, tā ṭa'āmı saḳlaya ki dişden ṭaşra dökülmeye. Ve daḫı ḳuvvet-i [3]cāẕibe yaratdı boġazda ki, ṭa'āmı kendüye çeker. Bu cāẕibenüñ [4]'aceb ḳuvveti vardur. Eger ża'īf olursa ṭa'ām boġazda ḳalur helāk [5]ėder. Hīç kimsenüñ elinden gelmez ki anı aşaġa ilete. Ve daḫı dilde [6]siñirler yaratmışdur ki dimāġ rāyiḥayı andan ṭuyar. Ve daḫı meger kimüñ [7]kim ruṭūbeti artuḳ ola, anuñ aġzı ḫoş olur. Ve her kimüñ [8]kim aġzınuñ ruṭūbeti eksük olsa anuñ aġzı ḳoḳar. [9]Bu sebebdendür kim geyigüñ ve ṭıfıllaruñ aġzı be-ġāyet ḫūb [10]olur ruṭūbeti artuḳ olduġı-çün. Ve arslanuñ aġzı ḳoḳar ruṭūbeti az olduġı-çün ki ḥarāreti ziyādedür. Burun ḫāṣṣasında bir ḥarāret [12]ve bir ḳuvvet vardur kim güli ḳoḳusından ve 'ūdı ḳoḳusından bilür. Ammā ėşitmek [13]cevāhir-i yėldendür havānuñ üstinde ve görmek cevher-i nūrdandur ve durmaḳ [14]ṭopraḳ cevherindendür ve yoḳamaḳ cevher-i 'āmdur ḳamu tende vardur. Ḳamu nesneleri ḥissėden ḳamu siñirdür. Niteki burundaġı siñirdür. Ammā bu ḳoḫular bu [16]leẕẕetler ve bu ṭa'āmlar ma'nā-yı laṭīfdür, Revḥānī ecsāmda olur. [17]Vaḳt olur ki naḳl ėder bir cisimde biribirine. Niteki

zerd-ālū yeşildür **[174b]** ṣoñra ṣaru olur. Üzüm evvel aḳ olur ṣoñra ḳara olur. Ve müşküñ [2]ḳoḳusı az az gėder, yoġ olur. Baʿżılar eydürler ki, müşküñ vaḳtī ki [3]ḳoḳusı gėde, bir yeñi ṭaş bardaġa ṣu ḳoyalar. Yėne dökeler, andan ṣoñra [4]müşki aña ḳoyalar. Birḳaç gün dura, ḳoḳusı gėrü gelür.

Ẕikrü'l-lems: [5]Bu lemsi Ḥaḳ Taʿālā ʿaceb yaratmışdur ki her ḥayvān kendünüñ zaḥmetini [6]bilür. Ḥarāretden ve bürūdetden her ne kim ėrişürse ḫaber-dār olur. [7]Ve eger böyle olmasa gerek, bir ʿużvı kişinüñ yansa ḫaberi olmayaydı. [8]Ḥaḳ Taʿālā ḳuvvet-i lāmise yaratdı tā kim kişi kendüde taṣarruf ėdemeye. [9]Şol barmaḳ ki uzundur anı ḳısaldımayalar. Ve şol kim ḳısadur uzadımayalar. Ḳara rengleri aġardımayalar. Bileler ki bu cümlesi Ḥaḳ Taʿālā işidür, [11]ʿācizdür.

Ḫāṣṣiyyetü'ş-şaʿr: Bilgil ki ādemīnüñ [12]zīnetlerinde ḳıldan ednā zīnet yoḳdur. Ammā Ḥaḳ Taʿālā niçe dürlü ḥikmet [13]ḳomışdur ki anuñ sebebi-y-ile cemāl ziyāde olur. Ḳıluñ ednā ḥāllüsi kirpükdür. Eger dökülürse göz kör olur. Ve eger birisi içine [15]düşerse gözüñ ḥadeḳasını helāk ėder. Ve eger birisi düşerse [16]cemīʿ-i ḥükemā dėrilürse yėrine ḳoyamaz. Ve daḫı iki gözüñ üstinde iki [17]ḳaş yaratmışdur. Şöyle ki iki ḫaṭṭ-ı muḳavves gibi çekilmişdür; ḳaradur ve hem **[175a]** göze ḳuvvet vėrür. Ve eger aġ olsa, gözüñ nūrı nāḳıṣ olur. Ḥükemā eydürler: "Kişi ki ṣaḥrāya varur olsa, ḳar yaġmış ola, gözlerinüñ alt ḳapaġına ve üst [3]ḳapaġına sürme dürütse ve gözine daḫı sürme çekse gözi ḳamaşmaya." [4]Ve daḫı cemīʿ-i cānavarlaruñ aşaġa ḳapaġında kirpük olmaz. İllā ādemīnüñ [5]olur. Ademüñ gögsi giñ olur ve bāḳī ḥayvānātuñ ṭar olur. Ve ādem [6]ṭoġduġı vaḳt gözi gök olur ve birḳaç günden ṣoñra ḳara olur. [7]Ve hem erüñ dişi otuz iki olur ve ʿavratuñ otuz olur. Ve hem er yėtmiş [8]yıla degin oġlan ṭoġurdur. ʿAvrat elli yıla degin ṭoġurur. Pes ṣoñra [9]ʿaḳīm olur. Er altmış yılda pīr olur. Ve ʿavrat ḳırḳ yılda pīr olur. Ve er [10]ne ḳadar pīr olsa nūrlanur ve ḳoḳusı ḫoş olur. Ve ʿavrat ber-ʿaks olur. [11]Ve hīçbir ʿavrat iki eli-y-ile iş işleyemez.

el-ʿAẓm: Ademīnüñ süñügin [12]eger ısıtmaluya baġlayalar, ol ribʿ ısıtmasını gėderür. Ve eger eñege baġlayalar [13]diş aġrısın gėderür. Arslan ve peleng, ādemī gölgesinden ḳorḳarlar. [14]Ve eger ʿavratuñ dişini gümişleseler, daḫı bir ʿavrat anı bilesine getürse, [15]yüklü olmaya. Ve oġlan dişi daḫı böyledür. Ve daḫı pīr kişinüñ ṭopuġın [16]ʿavrat bilesine götürse, hem yėne bār dutmaya. Ve eger ādemüñ yüzi derisin [17]ḥayıż bezine ḳoyalar; daḫı bir aġaç üzerine ḳoyalar, sehm-nāk yėller esse, tā aşaġa **[175b]** ḳomayınca sākin olmaya. Bu ḳamusını ḥükemā tecribe-y-ile bildiler.

el-Mirāre: Eger ādem ödini ṭoñuzlanḳurdın dögseler, bala ḳarışdurup ma'cūn ėtseler, daḫı [3]bir kişinün ki veremi olsa, anı dırnaġına dürtse, veremin gėdere.

es-Sürre: [4]Eger göbegini oġlanuñ Ay ziyādesinde keseler müdevverce, daḫı bir zümürrüd [5]yüzük ḳaş altına ḳosalar, ve ḥalḳası altun olsa, her kimüñ ki ḳulıncı [6]olsa, anı barmaġına ursa, ḳulıncı gėder.

el-Bevl: Eger ādem sidügin [7]yüñ ile it ışırduġına ursalar ḫoş ola. Bir uyışmış ḳan gibi [8]nesne çıḳarur. İt ısırduġına bundan yėg devā yoḳdur. Eger oġlancuḳ [9]sidügin göze sürme çekseler, gözüñ çıpıġın gėderür ve uyuzı gėderür. Ve eger oġlanlar bevlin bir baḳır ḳap içinde ḳaynatsalar, tā ki [11]altı baḫşda bir baḫş gėde. Daḫı anı göze çekseler gözüñ aḳını ve yereḳānını [12]gėderür. Ve eger menīyi behaḳa sürtseler, behaḳı gėderür. Ve eger sidügi ekşi üzümüñ [13]dibine dökseler, ṭatlu olur. Eger ḳara nefṭi aḳ üzümüñ dibine dökseler [14]ḳara olur.

el-Ġā'iṭ: Eger ādem tersini zehr yėmiş kişiye vėreler şifā bulur. [15]Şerbeti anuñ bir dānik olur. Ve eger bir direm ādem tersini ayva ṣuyına [16]ḳaralar, şol, ġāyet ishāl ḳanını def' ėder.

FAṢL

Fī ẕikri'n-nisā'i [17]**ve aḫlāḳıhinne:**[1] Bil ki Allāhu Ta'ālā 'avratları erenlere rāḥat yaratdı ve hem belā yaratdı. **[176a]** Şöyle ki peyġāmber buyurdı. Ḳāle'n-nebiyyü ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: [2]"ما تركتُ بعدى فتنةً اَضَرَّ على الرجال من النساء" Ya'nī dėdi ki: "Benden ṣoñra [3]fitne ḳomadum erenler üzerine 'avratlardan ziyānluraḳ." Ve daḫı buyurdı [4]ki: [3]"هنَّ ناقصاتُ عقلٍ و دين" ya'nī "'Avratlaruñ 'aḳılları eksükdür [5]ve dīnleri." Daḫı ādemīde 'aḳıldan 'azīz nesne yoḳdur. Ḥaḳ Ta'ālā anı 'avratlara [6]az vėrdi. Bil ki Ḥaḳ Ta'ālā buyurdı ki: "'Avretüñüzi örtüñ." Ve erenlerüñ [7]'avreti yėri göbeginden dizine degindür. Er kişiye ol yėri örtmek farżdur. Ve 'avratlaruñ ḳamu yėridür örtmek gerek. Bunlara [9]çāre oldur ki hīç evden çıḳmayalar.

---

1 Kadınlar ve ahlakları hakkındadır.

2 "Benden sonra erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım." *Müslim*, Zikr, 99.

3 Kadınların akılları ve dinleri noksandır.["Ey Allâh'ın Resûlü, biz neden cehennem ehlinin çoğunluğuyuz?" diye soran bir kadına cevaben "Laneti çok yaparsınız, kocalarınızın iyiliklerini inkâr edersiniz. Aklı ve dini nâkıs olan kadınların akıl sahibi olan erkeğe sizden daha galip gelenini görmedim." der. Bunun üzerine kadın tarafından sorulan "Akıl ve din noksanlığı nedir?" sorusuna da "Akıl noksanlığı, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk gelmesi; din noksanlığı ise günlerce namaz kılmaması ve oruç tutamamasıdır." cevabını verir. *Müslim*, Îmân, 132; *Müslim*, Zekât, 46.]

‘Uḳayl bin ‘Utbe’ye eyitdiler kim: “Ḳızuñı [10]ere vėr ki ‘avrat etdür. Et durıcaḳ ḳoḳar. Ve hem ete itler ḳaṣd [11]ėder ve yırtıcılar ḳaṣd ėder.” ‘Uḳayl eyitdi: “Ben ḳızlarumı aç dutaram, tā ki ārzūları olmaya. Ve et süñüg-ile deri olıcaḳ ḳoḳmaz. Ve yalıncaḳ dutaram [13]ki ṭaşra çıḳmayalar, tā yırtıcılar ḳaṣd ėtmeye.” Ve daḫı ‘avratlar ki bir eri göre, [14]ölmiş şehveti gėne dirilür, ḥareket ėder, ne ḳadar dīn-dār ise. Ve er daḫı ne ḳadar [15]ża‘īf rüsvāy-ısa. Ve Sa‘īd bin Müslim eydür ki: “Eger biñ kişi benüm ‘avratumı ‘üryān [16]görse, ol ḳadar ziyān degüldür ki ‘avratum yaluñuz bir kişi göre.” Zīrā [17]‘avratlaruñ ārzūsı erenlere artuḳdur, erenler ārzūsından ‘avratlara. **[176b]**

[61.] ḤİKĀYET

Bir gün bir kişi āvāz ile şi‘ir oḳudı. Peyġāmber ‘aleyhi’s-selām [2]buyurdı kim: [1]“اِياك و قَواريرَ” ya‘nī “Sen ṣaḳın kim şīşeyi ṣındurursın.” [3]Murād şīşeden ‘avratlardur, ya‘nī ‘avratlar ḥāżırdur ėşidürler fitnelenürler ki şīşe serī‘ü’l-inkisārdur, baṭī’ü’l-incibārdur ya‘nī tīz ṣancırur [5]ve gėç bütün olıcıdur ya‘nī daḫı ḥāṣıla gelmez. Her ne ‘avrat ki müfside [6]olsa, hīç ṣalāḥa gelmez. Bir meṡel ḍarb ėderler ki eygüye şebīh ėderler [7]ki: “Eygü ṭoġrulmaz ve eger ṭoġrulsa uvanur.”

[62.] ḤİKĀYET

[8]Ḥaḳ Ta‘ālā çünki Ḥavvā’yı Ādem’üñ ṣol eygüsinden yaratdı, yaratmazdan [9]öñdin Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geldi, Ādem’e eygüyi gösterdi. Eyitdi ki: “Buña [10]ne dėrler?” Eyitdi: “Buña egri dėrler. Bundan, yā Ādem, ṭoġruluḳ umma!” [11]Ve bir ḥakīmden ṣordılar ki: “‘Avratuñ yėgregi ḳanḳısıdur?” Eyitdi: “Ol [12]ki anasından ṭoġmaya.” Eyitdiler: “Eger ṭoġsa yėgregi ḳanḳısıdur?” Eyitdi: “Ol kim [13]ṭoġdı, daḫı derḥāl öldi.” Ya‘nī dėdügi oldur ki hīçbir ‘avratda [14]ḫayır yoḳdur.

Bir kişi Muḥammed bin Sīrīn’e eyitdi ki: “Ben bir ‘avrat dilemişem ve anı [15]düşde gördüm ki ḳara-y-ımış ḳıṣa-y-ımış.” İbn Sīrīn eydür: “Ol eyü ‘avratdur, ḳaralığı māldur ve ḳısalığı oldur ki tīz ölür.” ‘Avratlaruñ yėgregi [17]oldur kim tīz öle. Ve andan ṣoñra aḥmaḳraḳ er ol ola kim ‘avratından **[177a]** emīn ola. Eyide ki “Ziştdür yā ḳarıdur.” Süleymān ‘aleyhi’s-selām çünki buyurdı [2]dīvlere, Ṣaḫır cinni dutdılar, bend ėdüp alup gėderken yolda güldi. [3]Süleymān eydür: “Ne gülersin?” Eydür: “Yā resūla’llāh, bir kişi ḳatırınuñ [4]başını señege bağla-

1 Şişeden sakın!

dı. Daḫı işemege oturdı. Ḳatır çekindi, señek [5]düşdi, sındı ve ḳatır ḳaçdı. Ol kişinüñ ʻaḳlın bilesin, taʻaccüb [6]ėtdüm ki señek ḳatır dutmaduġın bilmez. Bu şuña beñzer ki kişi [7]ʻavratına iʻtimād ėde. Maṣāliḥin aña inana!" Süleymān, Ṣaḫur cinnīye ṣordı [8]ki: "Erenler mi çoḳdur yā ʻavratlar mı?" Eyitdi ki: "Ādemī nıṣfeyndür, yarusı [9]erdür ve yarusı ʻavratdur. Ve daḫı ol er kim ʻavrata iʻtimād ėder, [10]ʻavratdan kem-terdür."

Eydürler ki, Arisṭaṭalis bir gün oturmışdı, [11]bir bölük ʻavratlar gėçdi. Eyitdi ki: "Bunlar cān alıcılardur." Eyitdiler ki: "Nite?" [12]Eyitdi ki: "Melekü'l-mevt ʻömürde bir kez cān alur, bunlar gündüzde māl [13]alurlar ve gėcede cān. Ve daḫı ʻavratlaruñ medḥin bundan ġayri bilmezem [14]ki Ḥaḳ Taʻālā dėdi: "Bunları erenler-içün yaratdum, tā ki bunlarda ārām dutalar ve bunlardan oġlan ṭoġa." Ve illā her fitne ki ʻālemde ḳopdı, ʻavrat [16]sebebinden oldı. Şöyle ki miḥnet, Ādem'e Ḥavvā sebebinden, ve miḥnet Hārūt'a [17]ve Mārūt'a Zühre sebeb oldı. Ve miḥnet Dāvūd'a Ūryā ʻavratı sebeb oldı. **[177b]** Ve miḥnet Yūsuf'a ve Yaʻḳūb'a Züleyḫā sebeb oldı. Ve miḥnet Ḥasan'a ve Ḥüseyn'e Şehr-i [2]Bānū sebeb oldı.

Şöyle ki peyġāmber buyurdı: [1]"اَلشُّومُ فى المرأة والفرس والدار" yaʻnī "Şūmluḳ ʻavratda ve atda ve evdedür." Ḳāle'n-nebiyyü ʻaleyhi's-selām: "النساء شرٌّ كلُّهُن و شرُّ شرورُهن ان لا يستغنى عَنهنَّ"[2] Yaʻnī peyġāmber [5]eyitdi ki: "ʻAvratlaruñ küllisi şerdür ve daḫı bunlaruñ şerlerinüñ şerri [6]budur ki bunlardan kimse ṭoymaz."

[63.] ḤİKĀYET

Furāt bin Ḥayyān'uñ bir ḳızı [7]var-ıdı. Düşde gördi ki ol ḳız üç ʻâlem şındurdı. İbn Sīrīn'e ḥikāyet [8]ėtdi. Taʻbīr ėtdi ki: "Üç evlü ere vara. Üçini daḫı öldüre." Evvel Yezīd bin [9]Mühelleb'e vardı anı öldürdiler. Ṣoñra Ḥasan bin ʻOṯmān bin ʻAvf'a vardı. [10]Bir gün bu ikisi ḫuṣūmet ėtdiler. ʻAvrat eyitdi: "Seni öldürüserler." [11]Eyitdi ki: "Niçün?" Eyitdi ki: "Bunuñ gibi düş görmişem." Ḥasan derḥāl üç [12]ṭalāḳ boşadı. Bundan ṣoñra ʻAbbās bin ʻAbdullāh bin Ḥureyṯ'e vardı. [13]Anı daḫı öldürdiler.

---

1 "Uğursuzluk; kadında, atta ve evde olur." *Buhârî*, Cihâd, 47.

2 "Kadınların tamamı şerlidir. Şerrin en kötüsü de şerrin kadınlardan geldiğini bilmemektir." [Kaynakta النسا ء شركلهن واشر ما فيهن عدم الاستغناء عنهن "Kadınların hepsi şerdir. En şerli olan ise, erkeklerin kendilerini kadınlardan müstağni tutma isteklerinin olmamasıdır." şeklindedir. Âl-i İmrân sûresinin 14. âyetinden bir kesit olan زين للناس حب الشهوات من النساء lafzı açıklanırken, bu sözün bazı hükema tarafından söylendiği belirtilir. Hadis değildir. *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VIII, 53, Hadis Nr. 2930.]

Ve daḫı ṣıçandan şūm yoḳdur ḥayvānātda. Zīrā ki it [14]cemī‘-i murdārları yėr, sıçanı yėmez. Düşde ṣıçan ‘avratdur. Ḥükemā eydür: [15]“Eger bir kişinüñ ẕekerine ‘aḳreb soḳsa, çünki cimā‘ ėde, ol def‘ olur.” [1] “والشّرُّ بِالشّرّ يَذهَبُ” Ṣaḥābīden birisi birisini düşde gördi. Yüzi siyāh [17]olmış. Értesi aña ḥikāyet ėtdi kim: “Düşde şöyle gördüm.” Eyitdi: “Rāst **[178a]** görmişsin ki bu gėce ‘avratum bir ḳız ṭoġurdı.”

FAṢL

Bil ki eyü ‘avratlar vardur ve hem ḳıvām-ı ‘ālem bunlaruñ iledür. Ve erenler daḫı bunlardan [3]ṭoġar. Ve terbiyet bunlardan bulur ve ḥıfẓ bular ėder. Ve eger bunlar oġlancuḳları [4]bėslemeyeydi, kimüñ elinden gelürdi kim bunlara ṭa‘ām vėrüp ḥıfẓ ėdeydi? [5]Ve daḫı bunlaruñ arasında ḫātūnlar vardur kim ‘aḳlında ve kifāyetinde biñ [6]er ser-gerdān ḳalur.

[64.] ḤİKĀYET

Şīrūye ḥālini yuḳaru ẕikr ėtdük [7]ki ne miḥnetler çekdi. ‘Āḳıbet kend’ö-zi zehr içdi, öldi. Ve nīk-nāmlıġ-ıla dünyeden [8]öldi gėtdi. Ve daḫı Şirvān’uñ leşkeri Şīrūye ḥaḳḳında niçe yavuz i‘tiḳād [9]ėtdiler. Ve az zamānda anı helāk ėtdiler.

Ẕikrü ḫavāṣṣı ḥayżı’n-nisā’:[2] [10]Ḥükemā eydürler ki: “Eger ḥāyıż ‘avrat āyi-neye naẓar ėtse donuḳ olur. Ve eger [11]ḳovana baḳsa ‘aẓīm ziyān ėder. Ve eger būstāndan gėçer olsa ol [12]būstān ḳurur. Ve cimā‘ ėtmek ḥāyıż ‘avrat ile göñüli kör eyler. [13]Ve oġlan ṭoġsa ḳabarcuḳlu ṭoġar. Ve bir cānavar vardur kim aña derrārīc [14]dėrler, eger anı yėrse ölür. Zīrā kim ḳātildür. Ve eger ḥāyıżuñ ḳoḳusı [15]ol derrārīce ėrse fi’l-ḥāl ölür. Eger ḥāyıż ‘avrat ṣar‘ olan [16]kişiye el ursa, şifā bu-lur. Ve eger ḥāyıż bizini bir aġaç ucına baġlayalar [17]ve anuñ ile oda işāret ėtseler, ol od söyner ne ḳadar çoġ-ısa. **[178b]** Ehl-i İncīl’den şöyle ėşidildi ki, Deryā-yı Muḥīṭ iñledi bir cānavar sebebinden [2]ki aña Tinnīn dėrler ki ol deñizüñ altını üsdine dönderür, [3]ḥayvānātı dutar yėr. Ḥaḳ Ta‘ālā Muḥīṭ’e ḫitāb ėtmiş ki: “İ deryā, şükür [4]ėt ki sende ‘avrat yaratmadum ve seni ‘avrata mübtelā ėtmedüm.” Ḥükemā dėrler [5]ki: “Eger bir ḥāyıż ‘avrat yalıncaḳ olsa, ḳafāsı üzerine yatsa, hīç cānavar anuñ [6]ḳatına gelmeye. Ve eger ḳatı, ṣovuḳ olursa sākin ola.” Eger bir ḳız ‘amd-ıla bir [7]ḥāmile ‘avrata eyitse: “Ṭoġur, yoḫsa seni bir arslana baġlaram. Daḫı yābāna [8]ṣalı-vėrürem.” Fi’l-ḥāl ṭoġurur, ḥāyıż ‘avratlaruñ eserleri çoḳdur.

---

1 Bir belayı, başka bir bela def eder.

2 Hayızlı kadının özellikleri.

[9][65.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, Ḥażar, Şehr-i Cezīre'de bir muḥkem ḳal'adur. Hergiz [10]anı kimse alamaz. Melik Şāpūr diledi ki anı ala. Niçe yıl ceng eyledi, alamadı. [11]Aña dėdiler ki: "Bir gök gözlü 'avratuñ ḥayżını al. Daḫı gügercin ḳanına ḳarışdur ve bir varaḳa dök. Daḫı anı bir ügeyik boynına baġla. [13]Daḫı Ḥażar şehrinüñ bārūsı üzerine bıraḳ." Ol daḫı anı eyle eyledi. [14]Fi'l-ḥāl ol şehrüñ bünyādı yıḳıldı, birbirinden ayrıldı. Ol [15]şehri aldı. Ve Hindūlar 'avratlaruñ ḥayżından 'aẓīm işler işlerler [16]ve da'vī ėderler.

Fī ẕikri'l-ḫaṣiyāni ve ṭıbā'ihim:[1] Bil ki ādem ḳaçan [17]ki ḫaṣī ėtseler ṭabī'atı döner, ne er gibi olur ve ne 'avrat gibi olur. **[179a]** Ve her cānavarı ki ḫaṣī ėtseler, yėyni olur ve bed-ḫūlıġı gėder. Ammā ādem [2]tünd olur veyā uzun olur yā ḳısa yā gey semiz olur yā gey aruḳ. [3]Ve göñülleri raḳīḳ olur ve gözleri yaşlu olur. Ve ḳaḳısalar gėç [4]gėçerler, egerçi ālet-i şehveti bāṭıl olur. Ammā beresi yavuz olur. Ma'desi ıssı [5]olur. Siñirleri süst olur. Vaḳt olur ki döşege bevl daḫı ėder. [6]Hergiz ḫaṣī ve 'avrat ıṣlāḥ olmazlar. Ve ḫaṣīnüñ āvāzı ża'īf [7]olur. Ve az az yėr velīkin çoḳ yėr. Ve eger ṣaḳallu-y-iken ėtseler, saḳalı [8]dökilür ve ḳaşları dökülmez. Zīrā ki ḳaşı ana ḳarnından bile [9]duta-gelür. Ve 'avrat daḫı olur ki saḳallu, velīkin ḥayıż göricek [10]dökilür. Zīrā ḳıl ḳandan biter. Çünki ḳan gėde ḳıl dökilür.

[11]Muḥammed bin Rāşid'üñ bir ḳızı var-ıdı, tamām saḳalı var-ıdı. Bir gėce dügüne [12]vardı. 'Avratlar çünkim anı gördiler, feryād ėtdiler ki: "Bu er [13]kişi bizüm aramuzda ne ister?" 'Avratlar ittifāḳ ėdüp bunı dögmege [14]meşġūl oldılar. Bu ḳız feryād ėder ki: "Ben 'avratum." Bunlar sözine inanmazlar, tā ḥaddī ki kendüyi açup göstermeyince i'timād ėtmediler. Bil ki [16]ḫaṣī gügercini ḳatı sever. Eger bir kişi gümān ėderse ki: "Ḫaṣī 'avrat **[179b]** sevmez." ḫaṭā ėder.

[66.] ḤİKĀYET

Ebü'l-Mübārek dėrlerdi bir ḫaṣī var-[2]ıdı, yüz yıl anuñ 'ömri var-ıdı. İbn 'İbād eydür: "Ölüm ḥāline düşdi. [3]Bañа dėdi ki: Ben ḫaṣīyem ve 'ömrüm āḫire ėrişdi. İşbu ḥālde bir 'avrat [4]āvāzı ėrişdi ḳulaġuma. Yüregüm yandı ve 'aḳlum zāyil oldı. İsterem [5]ki ḳatuma gele." dėdi "Vaḳtī ki ben böyle ölem, geri ḳalanınuñ ḥāli n'ola?" [6]Evvel ādemī ki ḫaṣī ėtdiler, Naṣārā ėtdi ki anlar, oġlanlarını kelīseye [7]vaḳf ėtdiler ki ḫidmet ėdeler. Bunlara şehvet ġalebe ėtmesün dėyü [8]ḫaṣī ėtdiler. Va'llāhu a'lemü bi'ṣ-ṣavāb.

---

1 Hadımlar ve hadımların tabiatları.

[67.] ḤİKĀYET

Bil ki ḫaṣī cimāʿ ėder [9]ve illā gėç fāriġ olur. Ve hem iḥtilām görürler. Ve ʿömürleri uzun [10]olur. Ve ḫaṣī miḥnet olmaz, mestūr olur. Ve ḫaṣīler livāṭa ėdici olurlar. [11]Rebīʿ ḳabīlesinde bir ḫaṣī var-ıdı, anuñ adı Eṣīr-idi. Anuñ seyyidi [12]bir gün ṭama çıḳdı. Gördi ki Eṣīr bir ḳoyunı başmış livāṭa ėder. Ḫocası gördi, daḫı ḳaçdı. Ol gėce sinlede yatdı. Bu ḳadar şundan [14]ötürü söyledüm kim tā ādemi böyle eylemeyeler ki ālet-i nesli kesmek mübārek [15]olmaz. Ve erlik kesmek yaluñuz şehvet gėdermez ve erlikden düşmez. [16]Eydürler ki: "Muʿāviye, Meysūn Ḫātūn ḳatına vardı ki kendü ʿavratı-y-ıdı. [17]Bilesine bir ḫaṣī var-ıdı, anı gördi. Daḫı Meysūn yüzini örtdi. **[180a]** Muʿāviye eydür: "Ḫaṣīden gizlenür misin?" Meysūn eydür: "İnne miṣlenā [2]lā yaḥillü mā ḥarrama'llāhu Taʿālā" yaʿnī "Bir ʿużvı kesmek ḥelāl ėtmez şunı [3]ki Allāhu Taʿālā ḥarām ėtdi, gizlemeyelüm mi?" Ve bil ki ḫaṣī, Ḥabeşī olsa, anuñ [4]ʿiffeti ve ārāmı olur ki Rūmī'nüñ olmaz. Ḥükemā eydürler: "Düşde [5]ḫaṣī ferişteder." Ve baʿżılar eydürler ki: "Düşde ḫaṣī ḫūbdur, uyanuḳluḳdan kināyetdür. [6]Ve yılan düşde yėgdür uyanuḳluḳdandur. Zīrā ki düşde māldur mār." Va'llāhu aʿlem.

[7]Bāb fī Ṭabaḳāti'n-Nāsi ve Aḫlāḳıhim ve Ṣuverihim[1]

[8]Bil ki Ḥaḳ Taʿālā ādemi muḫtelif yaratdı. Ammā biz şunları ẕikr ėdelüm, kim ʿacībdur ve ġarībdur. Ve eydür ki Mekrān ṭarafında bir ṭaġ [10]vardur ki aña Cebel-i pelengān dėrler. Ol ṭaġuñ balçıġında [11]hemīşe ādem ṣūreti olur. Şöyle ki bir kimse ki anuñ balçıġın alsa ayırsa, [12]içinde ādem ṣūreti naḳış olmış görür. Ve bu nādirdür. *Bābilī* kitābında [13]ẕikr ėtmiş ki ol balçıḳda ādem ṣūreti vardur. Ve ol balçıḳdan [14]biraz cemʿ ėtseler, daḫı bir sāʿat su içinde ḳosalar, ṣoñra çıḳarsalar, [15]ayırsalar, içinde ādem ṣūreti peydā olur. Ve eydürler ki: "Ṭaraf-ı cenūbda [16]bir deñiz vardur ki rebīʿ vaḳtinde cūş ėder. Ve ādem başları ve ayaḳları [17]bıraġur kenāra. Ve hīç kimse bilmez ki ol ne ḥikmetdür?" Ciniyān vilāyetinde **[180b]** bir balçıḳ vardur ki ol balçıḳdan dilkü ve ṭavşan ve sıçan düzerler. [2]Daḫı Güneş'e ḳorlar. Ḥareket ėder, yürir, biraz yėr varur. Daḫı anda ḳalur. Ḥaḳ Taʿālā'nuñ balçıḳda ʿacāyib ḥikmetleri vardur ki vaṣfa gelmez. [4]Ḥaḳ Taʿālā buyurmışdur: ﴿وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي﴾[2] [5]ʿĪsā ʿaleyhi's-selām bir pāre balçıġı aldı, andan bir ḳuş düzdi. [6]Daḫı anı urdı, ol ḳuş uçdı gėtdi. Bil ki ādemīye insān

1 Bu bâb, insan tabakaları, ahlakları ve suretleri hakkındadır.

2 "... Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da..." Mâide, 5/110.

dėrler, nāsī olduġı-çün ya'nī unıdıcı olduġı-çün. Zīrā ki ana [8]raḥminde ve ata bilindekini unıdur. Dünyāya gelse ana raḥmındaġı unıdur.

[9]Ḳubād eydürdi ki: "Ben nesne unıtdıġum yoḳdur." Bir ḳulına bir gün eyitdi: [10]"Na'līnümi getür!" Ḳul eyitdi kim: "Ayaġuñdadur." Ḫacīl oldı. Bil ki da'vī [11]ėtmek eyü degüldür.

Dėrler ki, bir kişi bir oġlancuġı omuzuna getürmişdi, [12]bir ḳızılca göñlek gėyürdi. Çaġırurdı ki: "İşbu ṣıfatlu oġlancuḳ! kim [13]gördi? Yitürdüm!" dėdi. Eyitdiler ki: "İşde çignüñde-dürür, istersin."

[14]Maḳṣūd oldur kim nisyān mīrāṯdur ādem oġlına. Dānā-yı ḥaḳīḳat [15]Ḥaḳ Ta'ālā'dur. Ve biz ümmetleri ẕikr ėdelüm ki her birisi ne ṣıfatda-y-ıdı? Tā Ḥaḳ Ta'ālā'[16]nuñ ṣun'ını bilesin ve īmānı dürüst ėdesin ki kimse anuñ 'ilmini [17]bilmez.

Fī ẕikri'l-'Ādiyyeti'ṭ-ṭıvāli'l-aḳviyā'i:[1] 'Ād ḳavmi ḳahr-ıla **[181a]** ve istilā-y-ıla mevṣūfdur. Ve ḳāmetleri 'aẓīm uzundur. Ḥaḳ Ta'ālā, Hūd [2]peyġāmberi bunlara vėribidi. 'Āṣī oldılar, uymadılar. Ve ḳayadan evler [3]düzdiler. Allāhu Ta'ālā bunlara yėl vėribidi, helāk eyledi. Ve ol [4]nesilden bir bölük İrtiḥā şehrine vardılar, anda sākin oldılar. [5]Mūsā 'aleyhi's-selām Yūşa''ı ol ḳavme vėribidi. Anlar ḳavmi-y-ile Yūşa''ı dutdılar, İrtiḥā'ya iletdiler. Ve Yūşa' ḳavminüñ ḳāmetlerine baḳup gülişdiler. Eyitdiler ki: "Siz neñüz ile cür'et ėdüp İrtiḥā'ya ḳaṣd ėtdüñüz?" Bunları yėne [8]İrtiḥā'dan sürdiler. Ve daḫı ol vilāyetde bāġlar ve yėmişler vardur [9]ġāyet ulu. Şöyle ki bir enārını bir niçe kişi aġaca baġlayup çiginlerine götürüp [10]eve iledürler. Ol nāruñ birisini Yūşa', Mūsā peyġāmbere tuḥfe getürdi. [11]Anlaruñ yėmişlerinüñ Mūsā'ya vaṣfın ėtdiler. Mūsā ta'accüb ėtdi. [12]Ol ḳavmden ḳorḳdı bunlar. Eyitdiler ki: "Biz İrtiḥā'ya varımazuz, [13]tā ol 'Ād ḳavmi andan gėtmeyince." Pes Ḥaḳ Ta'ālā daḫı bunlara ḥarām ėtdi [14]İrtiḥā'ya varmaġı, tā ḳırḳ yıla degin şehrde ḳaldılar. [15]İlerüye gėrüye gėdemezlerdi. Dañla dururlar-ıdı göçerler-idi, aḫşama degin gėderler-idi, anda ḳonarlardı. Érte dururlardı, [17]hemān kendüleri gėrü ol yėrde bulurlar-ıdı ki andan göçdilerdi. **[181b]** Ḳamusı anda helāk oldılar. Ol yėr Şām ile Medīne arası-y-ıdı. [2]Hārūn daḫı anda öldi. Ve ḳırḳ yıldan ṣoñra Mūsā vardı [3]İrtiḥā'yı fetḥ ėtdi. Ve çoḳ leşkeri helāk oldı.

Ṣıfat-ı 'Ūc [4]bin 'Unuḳ: Ammā 'Ūc bin 'Unuḳ bir 'aẓīm büyük kişi-di. Ve anası Ādem [5]peyġāmber ḳızı-y-ıdı. Ve hem 'Ūc'ı Ādem'üñ kendü sarāyında

1 Uzun boylu, kuvvetli Âd kavmi.

ṭoġurdı. Ve ʻömri [6]anuñ üç biñ yıldı, tā Nūḥ zamānına degin ḳaldı. Ve Nūḥ anı gemiye [7]ḳoymadı ve ṭūfān ṣuyı ḳuşaġı yerine degindi. Ve cebbār-ı ʻaẓīm idi. Maġribi [8]ve maşrıḳı gezerdi, berde ve baḥrde yürürdi. Ve Mūsā ʻaleyhi's-selām zamānına degin ėrişdi. Ve Mūsā ḳavmi-le otururken şehrde ḳatına geldi. [10]Ve bir ṭaġı götürmiş ki uzunlıġı iki ferseng-idi, getürdi Mūsā'nuñ ḳavmi-y-ile üzerine bıraġa. Ḥaḳ Taʻālā bir ḳuş vėribidi. Ol ṭaġuñ [12]depesine ḳondı. Daḫı ol ṭaġa bir minḳār urdı. Ol ṭaġ gėtdi, [13]ʻŪc'uñ boynına gėçdi. Mūsā ʻaṣā-y-ıla ṭopuġına urdı, derḥāl düşdi, [14]öldi. Bu nesne Mūsā'nuñ muʻcizesi-y-idi ki şunuñ gibi cebbār-ı ʻaẓīm, Mūsā [15]elinde helāk oldı.

Ḥaḳ Taʻālā ʻĀd ḳavmini daḫı şöyle iri yaratdı, tā ki [16]eydürler: Lehāver'de iki ādem incigi buldılar. Birisini anbār eylemişler taḫıl [17]ḳoymaġ-ıçun. Ve birisini bir ṣu üstine köpri eylemişler ki üstinden yüz biñ **[182a]** ādemī ve çehār-pāy gėçerdi ve altındaġı ṣu bir ʻaẓīm su-y-ıdı. Yemen vilāyetinde bir yüzük buldılar, İçine bir ādem başı ṣıġardı. Anı emīrü'l-mü'minīn [3]ʻÖmer'e getüreler. Çünki anı gördi, aġladı ve eyitdi kim: "Ḳorḫuñ [4]ol pādişāhdan ki bunuñ gibi ḳavm yaradur. Daḫı ʻāṣī olıcaḳ helāk [5]ėder." Ve İskenderiyye'de bir dişi otuz batman dartdılar. Ve anı İskenderiyye [6]meliki ḳatına getürdiler. Ol eyitdi ki: "Bunda bir ʻaceb daḫı vardur ki bu diş oġlan dişidür. [7]Zīrā ki aḳdur ve inidür, ḳocanuñ degüldür [8]ki ṣararmış ola kündülmiş ola." Peyġāmber buyurmış ki: "لا يزال الناسُ يتناقصون فى اَعمارهم و اَرزاقهم و اَجسامهم" [1] yaʻnī "Ādem oġlanları [10]ʻömürleri ve rızıḳları ve tenleri eksilür varduġınca ve hīç iʻtibār olmaz."

[11]**Fī ẕikri'l-ʻĀdi fī ʻahdi Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām:**[2] Eydürler kim, [12]bir kişi ḳalmışdı ʻĀd ḳavminden Yaʻḳūb peyġāmber ʻaleyhi's-selām zamānına degin. ʻAzīz-i [13]Mıṣr ol kişiyi kendü ḳatına getürmiş-idi. Her gün dīvān vaḳtinde ʻ[14]Azīz-i Mıṣr'uñ ḳafāsında dururdı heybet-içün ki ʻaẓīm ulu ḳāmeti var-ıdı. [15]Ve iki dişi aġzından ṭaşra çıḳmış-ıdı fīl azusı gibi. Ḫalḳ anı göricek bir heybet [16]düşerdi. Yūsuf ʻaleyhi's-selām çünki anı gördi, iltifāt ėtmedi, [17]taʻaccüblemedi. Zīrā ki atası Yaʻḳūb peyġāmberi görmiş-idi ki ol kişiden **[182b]** daḫı heybetlü-y-idi. Ḳarındaşları Mıṣr'a gelicek dėdi ki: "Cemīʻ-i ḳavmlerüñüz ile [2]gelüñüz!" Vardılar, Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām bile ʻAzīz-i Mıṣr'uñ ḳatına getürdi-

---

1 İnsanlar, ömürlerinde rızıklarında ve cisimlerinde daima eksilme içerisinde olmaya mahkumdurlar. [*Buhârî*'de فلم يزل الخلق ينقص حتى الان "Yaratılışı şu ana kadar daima bir noksanlaşma içindedir." şekliyle vardır. Bu metinden önce خلق الله ادم و طوله ستون ذراعا "Hz. Allâh, Âdem'i boyu 60 zira olarak yarattı." cümlesi geçer ve şârih ينقص fiilini اى فى الطول والجمال "Noksanlık, ömrün uzunluğunda ve güzelliğinde olur." şeklinde açıklar. *Buhârî*, Enbiyâ, 1.]

2 Hz. Yâkup zamanındaki Âd kavminden olan bir kişinin zikri.

ler. [3]Çünki ʻAzīz-i Mıṣr anı gördi, anuñ ʻaẓametini ve hem peyġāmberlıġı ʻaẓameti [4]ve hem ḳāmeti ʻaẓameti ʻAzīz'üñ göñlüne eṣer eyledi. Daḫı anı taḫtına gėçürdi. [5]Ol ʻĀdī geldi, sücūd eyledi, ḳarşu durdı. Yaʻḳūb ol ʻĀdī'ye [6]ṣordı ki: "Niçe yaşarsın?" ʻĀdī eydür: "Ben seni gördüm ki İbrāhīm ardınca [7]gėderdüñ." Pes Yaʻḳūb eydür: "Eger yalan-ısañ saḳaluñ dökülsün mi?" Bu eydür: "Belī!" [8]Derḥāl ʻĀdī'nüñ saḳalı dökildi, öñdin gėden daḫı zişt oldı. [9]Bu kez ʻAzīz-i Mıṣr anı ṭaşra sürdi. Maḳṣūd Yūsuf olaydı ki ʻaẓamet-i Yaʻḳūb [10]ẓāhir olaydı ve ʻĀdī'nüñ revnaḳı şikeste olaydı. Ve hem Mıṣr bildiler [11]Yaʻḳūb'uñ ʻaẓameti muʻcizesini.

el-ʻĀdiyyü'l-Serendībī: Nūşirevān-ı[12]ʻādil bir kitābda buldı ki: "Ḥaḳ Taʻālā bir ot yaratmışdur ki anı ölünüñ [13]üzerine ṣaçarlarsa diri olur." Nūşirevān āfāḳı istedi, anı bulımadı. Ve aña dėdiler ki: "Serendīb'de ʻĀd ḳavminden bir kişi vardur, bilürse ol bilür." [15]Nūşirevān vardı, aña ādem göndürdi. Çoḳ māl ḫarc ėtdi. Ol [16]kişi Serendīb'e geldi, ṣordı. Ḫaber vėrdiler ki: "Ol ʻĀdī, Zehūn [17]ṭaġında olur ve kimse-y-ile iḫtilāṭ ėtmez. Zīrā ki ḫalḳ andan heybet alup ḳorḳarlar." **[183a]** Ol kişi vardı, anı ol ṭaġda buldı. Gördi ki bir siyāh kişi, [2]ḳāmeti bir ulu süñüden çoḳ uzun, iki dişi ṭuṭaġı altından [3]yuḳaru çıḳmış, burnı var bir arış. Ol otı aña ṣordı. [4]Ol eydür: "Ben anı bilmezem." Ve ol ot ki dėrler ʻilm ü ḥikmet sözidür. Her kimesne ki ʻilmi-le ʻamel ėtse, ol ölmez. Belki ölümi diriliginden [6]yėg bildiler, ol kişiler ki ʻāḳillerdür. Va'llāhu aʻlem.

en-Nisā'[7]ü'l-ʻĀdiyyātü min cünūdi İskender:[1] Eydürler ki, İskender [8]leşkerinde ḳırḳ ʻavrat var-ıdı, ʻĀd ḳavminden ḳalmışdı. Leşkerinüñ pīş-revleri-y-idi ve düşmenleri anlaruñ ile sır-ıdı. Sebeb ol-dı [10]ki İskender, Ḫālidāt cezīrelerinde bir cezīrede gördi, erler [11]ṭolmış ki ara yėrde hīç ʻavrat yoḳ. Ve bir cezīrede daḫı [12]ʻavratlar ṭolmış ki aralarında bir er yoḳ. Eyitdiler ki: "Bunlar yılda [13]bir kez biribirinüñ ḳatına gelürler, cemʻ olurlar. Daḫı ʻavratlar yüklü [14]olurlar. Çünki ṭoġursalar ėrkegin ol erenler cezīresine [15]göndürürler ve dişisin kendüler ḥıfẓ ėderler." İskender çünki [16]bunı böyle gördi, bunlaruñ ol işlerine ġażaba geldi. Ve leşkeri cemʻ ėdüp anlaruñ [17]üzerine geldi ki anları ol cezīreden çıḳara, İslām ʻarż ėde. **[183b]** Anlar İskender'e muṭīʻ olmadılar. İskender bunlaruñ ile ġāyet ceng ėtdi. [2]Erenleri muṭīʻ oldılar ve ʻavratları muṭīʻ olmadılar. İskender'üñ [3]leşkerine muḳāvemet ėtdiler. Çün İskender ʻāciz oldı, Arasṭaṭalis'e [4]nāme yazdı. Bu ḥāli ʻarż eyledi. Arasṭaṭalis cevāb yazup vėrdi [5]kim: "ʻAvratlar

1 İskender'in askerleri arasında bulunan Âd kavmine mensup kadınlar.

ile ṣulḥ ėdüñ ki anları çoḳ zaḫmetler ile hezīmet [6]ėderseñüz faḫr yoḳ. Ve eger anlar sizi hezīmet ėderse cihānda [7]bed-nāmlıḳdur." Pes İskender ʿavratlara resūl vėribidi ki: "Ben sizüñ [8]üzerüñüzden gėdeyim. Bańa ḳırḳ kişi vėrüñ benüm ile bile olsun. Ve düşmene [9]benüm ile bile cevāb vėrsün." Ve bunlar daḫı ḳabūl ėtdiler. Ḳırḳ [10]ʿavrat İskender'üñ ḫizmetine geldiler. Her birisinüñ şol ḳāmetleri [11]vardur kim ayaḳları altından at doḳınmadın gėçerdi ve ḫaymeye sıġmazlardı. Ve her düşmene ki muḳābil olurlardı, ṣınurdı, anı görüp ḥayvān [13]ḳaçardı. Anlaruñ sebebi-y-ile her ne düşmen var-ısa, sıdı. Ve her ādem ki [14]bu ʿavratlaruñ eline girse, yā çekerdi başın üzerdi yā paçasından iki yırtardı. Leşkerler ḳamusı bunlardan ḳaçardı. [16]İskender'üñ heybeti ʿāleme ėrişdi. Cihān ḳamusı aña müsaḫḫar oldı. [17]Pes ʿaẓīm bünyādlar ki ol ʿaẓīm ulu ṭaşlar ki yapılmışdur, **[184a]** bunlaruñ gibi kişi yapmışdur. İskender'üñ sarāyın gören taḥḳīḳ bilür kim [2]bu ḳavm yapmışdur.

Fī ẕikri imre'eteyni ʿĀdiyyeteyn:[1] Müktefī-Bi'llāh [3]zamānında ʿArab vilāyetinde iki şaḫṣ ẓāhir oldı ki yolı kesdiler. [4]Ḫalīfe<yi> Müktefī-Bi'llāh leşker vėribidi ol iki kişiye ki dutalar. Anlar [5]leşkeri sıdılar, kimisin öldürdiler kimisi ḳaçdı. Ve yėne bir daḫı göndürdi, anı daḫı hezīmet ėtdiler. Ḫalīfe ʿāciz ḳaldı kim: "İki kişi bunca [7]leşkeri ṣımaḳ n'olur? Bu bes ʿaceb işdür." Vardı, ḫalīfe bir ḳarı ʿavrat [8]göndürdi ki anlaruñ ḥālin bile, ṣora. Ol ʿavrat geldi, [9]ol iki kişiyi buldı. Anlaruñ ile söyleşdi, ḫaber aldı. Getürdi [10]ki: "Anlar iki ʿavrat-ımış, anda bir ṭaġda dururmış. Anda ṭoġmışlar, ḳoymışlar ve büyümişler. Dāyim yėdükleri ādem imiş." Pes bu maʿlūm olıcaḳ [12]ḫalīfe leşkerini bölük bölük eyledi. Daḫı pusıya girdiler ve gėce yaturken [13]dutdılar öldürdiler. Başların süñülere diküp Baġdād'a getürdiler tārīḫüñ üç yüz ṭoḳuz yılında. Ve āfāḳdan ol başları görmege [15]gelürler-idi. Tārīḫüñ üç yüz on bėş yılında Ebū Bekr bin Sīsenber [16]geldi İbn Hübeyre Ḳaṣrı'na ve anı ġāret ėtdi. Anuñ ile bile çekirge [17]leşkeri vardı. Şunuñ gibi çekirge-y-idi ki içleri ṭolu ḳan-ıdı, **[184b]** dāyim aġızlarından ḳan aḳardı. İbn Sīsenber göçicek bile göçerdi ve ḳonıcaḳ bile ḳonardı.

Fī ẕikri'l-ʿĀdi'l-Bābilī: Ẕü'l-ḳarneyn'den ṣordılar [3]ki: "ʿĀlemde gezdüñ, ḳarañulıġa girdüñ çıḳduñ, ʿacāyibden ne gördüñ?" Eyitdi [4]ki: "Bābil'de bir ṭaġ gördüm ki depesi görinmez, üzerinde bulutlar ve dibinde [5]bir Baḥr-i ʿAmīḳ. Çünki ol deñizüñ ortasına varduḳ, bir şaḫṣ [6]gördüm ki ġāyetde bahādur. Ṣu üzerinde bir ʿaẓīm nesne düzmiş, anda durur. [7]Ve ḳamu endāmın ḳıl dutmış

1 Âd kavminden iki kadının zikri.

ve iki büyük ḳulaġı vardur." İskender [8]eydür: "Andan ḳorḳdum, Allāh! dėdüm ve ṣordum ki: 'Bu suda n'eylersin? [9]Dīv misin veyā perī?' Eyitdi ki: "İşbu yaña bir şehr vardur ki anı Efrābsiyāb [10]balıḳ süñügi-y-ile yapmışdur. Ve ne ḳadar ki māl cem' ėtmişdür, ol [11]şehrdedür. Biz ol şehrde oluruz ve ādem oġlıyuz. Tevālüdümüz ve tenāsülümüz andadur. Ve dāyim yėdügümüz balıḳ etidür. Velīkin Güneş ḥarāretinden [13]ṣuda oluruz. Ve şeklümüz ṣūretümüz budur ki görürsin." İskender [14]eyitdi ki: "Dilerem sizüñ şehrüñüzi görem." Ol eydür: "Sen anda [15]varımazsın. Velīkin bir niçe kişi getüreyim göresiz." Vardı, [16]ḳırḳ kişi getürdi ki her birinüñ elinde bir ḳızıl altun cām, [17]içi ṭolu balıḳ eti. İskender öñine getürdiler, gėrü döndiler gėtdiler. **[185a]**

Fī ẕikri'l-'Ādi'ṣ-Ṣīnī: Sulṭān Sencer zamānında Çīn'den Sulṭān [2]Sencer'e resūl geldi. Bir yüzük getürdi ki ādem bili içine ṣıġar [3]ve bir ḳaşı var üstinde bir batman. Ve nāme yazmış Melik-i Ṣīn ki: "Bu yüzük [4]ḳaşı benüm ceddümüñdür ve ḳabri uş Çīn'dedür. Ve anuñ süñügi [5]büyükligin ve ḳalınlığın ḥāżırlar bilürler. Pes imdi bu memlekete ben evlā-[6]terem daḫılardan." Sulṭān Sencer, İmām Muḥammed Mühānī'den ṣordı ki: [7]"Buña nice cevāb vėrelüm?" Muḥammed Mühānī cevāb yazdı ki: "Bilmez misin? Evvel [8]ceddüñ zamānında benüm ceddüm senüñ ceddüñden ulu ve 'aẓīm degül midi? [9]Anuñ ḫātemi, ceddüñ ḫāteminden ulu degül midi? Ammā müsellem dutalum ki [10]eyle-y-miş, müfāḫaret kişinüñ kendü hünerinden gerek, kendü hüneri-y-ile [11]faḫr ėtmek gerek. Bizüm ḥükmümüz şuña ėrer ki Ḫorāsān'dan tā Çīn'e [12]degin leşker ile ṭolduram." Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim ma'lūm [13]ola ki mā-teḳaddemde ulu kişiler olurmış, şimdiki zamānda anuñ bigi [14]olmaz.

Fī ẕikri'l-'Ādi'l-Ābilī: Rūs ırmaġından yaña bir ḳavm [15]vardur ki ḳāmetleri 'aẓīm ulu ve ṭabī'atları behāyim ṭabī'atı. Ve hem [16]bunlar daḫı bir nev'dür Ye'cūc ve Me'cūc'den. Aḥmed bin Faḍlān [17]eydür ki: "Tekin'den ki Melik Bulġār'dur, ėşitdüm. Bir ḳavm Bulġār'dan Ābil'e vardı. **[185b]** Nā-gāh deryā ḥareket ėtdügi vaḳtin Ābil vilāyetinde bir 'aẓīm feryād [2]ḳopmış. Demişler ki: "Ṣu-y-ıla bir kişi geldi 'aẓīm ulu. Ve bu eger [3]bize yaḳın ḳavmden-ise bize bu vilāyetde yėr ḳalmaz." Tekin eydür: "Biz Ābil [4]ırmaġı ḳatına varduḳ. Gördüm ki bir şaḥṣ on iki arış ḳaddi [5]var-ıdı. Bir ulu başı var ki vaṣfa gelmez. İki ḳarış burnı var. Aña [6]söyledüm, hīç cevāb vėrmez. Pes vardum Īsū şehrine ki ol [7]ṣu aña uġrayup gelürdi. Nāme yazdum. Ve hem üç aylıḳ yol-ıdı, dėdüm ki: "İşbu ṣıfatlu kişi bu vilāyete düşdi. Anuñ ḫaberini [9]bize bili vėrüñ, nerden geldi?" Ḫaber göndürmişler ki: "Anı ṣu [10]getürdi, anlar bir ḳavmdür ki behāyim gibi.

Ḥaḳ Taʿālā anlaruñ rızḳını [11]balıḳdan eylemişdür. Ve bizüm vilāyetümüzden anda ādem varmaz.” Ve ben daḫı [12]dutdum, anı bir aġaca baġladum. Şundan ötürü ki, her ne eline girse [13]ṣırdı yėrdi ve oġlancuḳları yėrdi.” Tekin eydür: “İ Aḥmed, [14]görmek isterseñ gel göstereyim.” Aḥmed eydür: “Vardum, gördüm kim ölmiş. Gevdesine ḳurtlar düşmiş, her bir baldırı süñügi [16]bir hizene beñzer.”

Pes ʿāḳil olan bundan endīşe ėde ki dünyānuñ şunuñ gibi ḳavme ki ne ʿaẓametlü-y-idi, ne eyledi? Ve bize **[186a]** ḫod ne eyleyiserdür? Maʿlūmdur. Vaʾllāhu aʿlem.

Fī ʿAcāyibiʾl-Ādemiyyīne [2]fī Külli Zamān[1]

Ẕikr-i İlyās ʿaleyhiʾs-selām: İlyās peyġāmber [3]ʿaleyhiʾs-selām Eceb pādişāhlıġı zamānında geldi. Benī İsrāʾīlʾde [4]ol Ecebʾüñ ẓulmi ġāyetde çoḳ oldı. İlyās, Yāsir bin Ḳayḥāṣʾı [5]Tañrı Taʿālāʾya daʿvet ėtdi, uymadı. Pes duʿāun ʿaleyh ėtdi. Ḥaḳ Taʿālā [6]ġāyet ḳaḥṭ vėribidi. Bu kez İlyāsʾa muṭīʿ oldılar. İlyās duʿā ḳıldı, [7]ol ḳaḥṭ gėtdi. Ṣoñra yėne ʿāṣī oldılar. Pes İlyās eyitdi [8]ki: “İlāhī, beni bu ẓālim ḳavm elinden sen ḫalāṣ ėt!” İlyāsʾa vaḥiy geldi [9]ki: “Falān ṣaḥrāya çıḳ. Ve anda ḳatuña ne merkeb gelürse aña bin. Hīç ḳorḳma.” Pes İlyās ol ṣaḥrā-yı maʿhūdeye vardı. Bir laḥẓa tevaḳḳuf ėtdi. [11]Gördi ki ıraḳdan bir at gelür oddan. Çünki İlyās ḳatına [12]geldi durdı, İlyās aña bindi. Ḳavmini Yesaʿ bin Yaḫṭūbʾa ısmarladı. [13]Allāhu Taʿālā andan ṭaʿāmuñ ve şerbetüñ leẕẕetin gėderdi ve anı [14]nūr ile ḳapladı. Ve daḫı ol merkeb uçdı, İlyāsʾı aldı, gėtdi. [15]“Ve henüz İlyās” dėrler ki “Diridür, ṣaḥrālarda azmışları yola getürür.”

[16]**Ẕikrü’l-Ḫıżr ʿaleyhiʾs-selām:** Ḫıżr bin ʿĀmil āb-ı ḥayāt içdi [17]ḳıyāmete degin dirilik buldı. Ve ol daḫı yėrde ve baḥrde ʿāciz ḳalmış**[186b]**lara dermānde, maẓlūmlara dest-gīrlik ėder.

Eydürler ki, bir vezīr bir şaḫṣa [2]ḫışm ėtdi, şehrden sürdi. And içdi ki Ḫıżrʾı görmeyince ol [3]şaḫṣı ḳatına getürmeye ve şehre ḳomaya. Ol kişi yābānlara düşüp gezerdi. Ḥaḳ Taʿālāʾya zārī ėderdi. Bir gün bir yėrde gėderken bir [5]kişi gördi ḫūb ṣūretlü, yüzinden nūr aḳar. Ve müşk ḳoḳusı ṣaḥrāyı [6]dutmış. Geldi, eydür: “Ne istersin?” Ol kişi eydür: “Pādişāh baña [7]ḫışm ėtdi. And içdi ki Ḫıżrʾı görmeyince ḫışmından gėçmeye. Ve ol [8]sebebden ṣaḥrāya düşdüm.” Ol ʿazīz eydür: “Ḫıżr benem, yüri, gėdelüm.” [9]Çünki Pervīzʾüñ sarāyı ḳapusına geldiler, destūr alup içerü girdiler. [10]Ol kişi yėr öpdi, duʿā ḳıldı. Ḫıżr şöyle durdı. Pervīz

1 Bütün zamanlarda insanoğlunun acâyiplikleri.

eydür: "Sen [11]kimsin? Yėr öpmedüñ." Ol kişi eydür: "Ḫıżr benem. Geldüm ki bu miskīni senüñ [12]şerrüñden ḳurtaram." Bunı dėdi, nā-bedīd oldı. Bu sebebden eydürler [13]ki Pervīz Ḫıżr gördi dėyü. Pervīz neẓr ėtdi ki müşk ṣuyı-y-ıla ġusül [14]ėde ve Beytü'n-nār'da mu'tekif ola ve ḳurbānlar ėde, eger ẓafer bulursa Behrām-çūbin'e. Çünki ẓafer buldı, Behrām deryā kenārında-y-ıdı, derḥāl atdan indi, secde ḳıldı, du'ā ėtdi. Tīz zerrīn legen getürdiler [17]ve zerrīn maşraba getürdiler. İçine girüp ġusül ėtdi. Kendüye müşk sürdi **[187a]** ve başın eli-le kendü yuya. Yuruken nā-gāh bir 'avrat gördi [2]ki ġāyet ṣāḥib-cemāldi, aḳ don geymiş. Pervīz eydür: "Sen kimsin ki [3]bu ṣaḥrāda tenhā gezersin? Yüzüñi bizden niçün gizlemezsin?" Eydür ki: "Ben [4]geldüm saña yardum ėdem başuñ yumaġa." Maşraba elinden aldı, [5]Pervīz'üñ başına su ḳoydı. Çün fāriġ oldı, Pervīz eydür: "Yā [6]emetü'llāh, sen kimsin?" Bu eydür: "Ben ṣaḥābü's-seḥāb ve'l-emṭāram." Bunı [7]dėyüp ḳuş gibi uçdı gėtdi. Nā-bedīd oldı.

Ẕikr-i Şem'ūn: [8]Cihānuñ 'acāyibindendür. Anṭākiyye'de ṭoġdı, ṣaçı başından ayaġına degin varmışdı. Çünki büyidi, daḫı ṣaçı uzadı ve ġāyet kendi [10]ḳuvvetlü oldı. Şöyle ki tenhā leşkere cevāb ėderdi. Ve her leşker ile kim [11]muḳābil olsa, münhezim olurdı. Ve ḫalḳ anuñ elinden 'āciz ḳaldılar. [12]Bir gün bir kişi Şem'ūn'uñ 'avratına eydür: "Şem'ūn ne-y-ile 'āciz olur?" [13]'Avrat eydür: "Bilmezem, lākin kendüye ṣorayım." Şem'ūn'a ṣordı, eyitdi: "Beni [14]ṣaçım ile baġlayıcaḳ 'āciz olurum." dėdi. Bu ḫaber şehrüñ pādişāhına ėrişdi. [15]Şem'ūn'uñ 'avratına çoḳ hediyye vėribidi ki: "Elini gėce ṣaçı-y-ıla baġlaġıl! [16]daḫı bize ḫaber ėtgil!" Vardı eyle ėtdi. Geldiler Şem'ūn'ı dutdılar, [17]aldılar gėtdiler. İledüp direge baġladılar zencīr ile ve ṣaçı-la. Ve daḫı çoḳ **[187b]** dögüp cezā ėtdiler. Şem'ūn ḳaḳıyup ḳuvvet ėtdi, zencīri ve ṣaçını ve aġacı der-hem üzdi. Çün ḳurtulup ṭaşra çıḳdı, ol ḳavm [3]aña uydılar. Ve eydürler: "Ol velī-y-idi." Ve ba'żılar dėrler ki: "Nebī-y-idi."

[4]**Ẕikrü Tensüz ve 'acāyibihī:** Erdeşīr zamānında bir kişi var-ıdı, [5]aña Tensüz dėrler-idi, Erdeşīr'üñ ḥācibi-y-idi. Anuñ 'acāyiblerinden [6]birisi ol-ıdı ki andan müşk ḳoḳardı. Ve bir yėre uġrasa nice [7]güne degin müşk ḳoḳusı gėtmezdi. Ol zamānda her melik anuñ [8]saçı ḳılından bir ḳıl alurdı. Daḫı ḫazīnelerine ḳorlardı. Ol [9]ḫazīne müşk ile pür olurdı. Ve anuñ sebebin Allāhu Ta'ālā'dan ġayri kimse bilmez. [10]Ba'żılar eydürler ki: "Türk'den andan artuḳ peyġāmber ḳopmadı." Ve ba'żılar [11]eydürler ki: "Ol velī-y-idi, kerāmeti ol müşk ḳoḳusı-y-ıdı, nebī degüldi." [12]Anuñ 'acāyiblerinden birisi daḫı oldur kim bir sarāyı götürüp bir sarāya iledürdi.

Ẕikrü Destān bin Sām ve ḫalīfetihī: ʻAcāyib-i [14]benī ādemden bir şaḫṣ var-ı-dı Sīstān vilāyetinde, adı anuñ [15]Sām bin Nerīmān-ıdı. Anuñ ʻavratı bir oġlan ṭoġurdı, teni ḳara ve [16]ḳıllu-y-ıdı. Ve hem atası Sām daḫı aḳ idi ve ol ḳaralıḳdan ġāyet [17]ʻār ėderdi. Pes eyitdi: "Ben aḳam ve anası daḫı aḳdur. Pes oġlan ne-çün **[188a]** ḳaradur? Meger bu dīv neslinden ola?" Pes oġlanı deñiz kenārında bıraḳ-dı [2]ki ḥayvānāt yėsün dėyü. Ḥaḳ Taʻālā bir Sīmurġ vėribidi. Ol oġlanı [3]ḳapdı. Yavrıcaḳları ḳatına iletdi ki yuvası maşrıḳ ṭarafında [4]Kūh-ı Elburz'da-y-ıdı. Ve anda anı ṣaḳladı, tā kim büyidi. Sām bir gün [5]ḫasta oldı. Eyitdi ki: "Bu ḫasta-lıḳ ol oġlancuġum günāhındandur." [6]Pes Sām vardı, ol oġlanı ṭaleb ėde. Gėtdi, tā ḫaberin aldı kūh-ı [7]Elburz'de. Çünki vardı, oġlanı buldı anda. Oġlan çünki Sām'ı [8]gördi, ḳaṣd ėtdi. Ḳatına geldi ve Sām eline yapışdı. Eyitdi: [9]"İ ciger-kūşem Destān, nitesin benüm şerrümden ve ġurbet cefāsından?" [10]Bu resme çoḳ söyle-di, atasınuñ sözini fehm ėtmedi. Bunuñ üzerine [11]çoḳ zamān gėçdi, dil ögrendi ve evlendi. Ve andan daḫı bir oġlan [12]vücūda geldi. Adını Rüstem ḳodılar. Ve hem gey bahādur ḳopdı. Rüstem-i [13]Zāl oldı ki Rüstem bin Destān bin Sām bin Nerīmān oldı. Yėrine ḳaldı.

[14]**Fī ẕikri'r-ricāli'l-ablaḳ:**[1] ʻAcāyib-i ʻālemden Keyḫusrev zamānında [15]bir bahādur pehlevān vardı ki ol, Nerīmān-ıdı ki ceddi Rüstem-i Zāl-idi. Keyḫusrev [16]anı Türkistān vilāyetine göndürdi. Vardı, Çīn pādişāhı Faġfūr'ı [17]öldürdi, vilā-yeti dutdı. Ve ol iḳlīm aḥvālinden ḳavmine ṣordı. **[188b]** Eyitdiler ki: "Bu bizüm vilāyetümüz bir ʻaceb ḳuru ṣaḥrālardur ki su yoḳdur. [2]Ve şol yüce ṭaġuñ üzerinde dāyim her vaḳtde bir ablaḳ şaḫṣ ẓāhir olur, şol sıġır ablaḳı gibi yaʻnī şöyle aḳlu ḳa-ralu alacadur. Uzun [4]dişleri vardur ḫınzīr dişine beñzer. Ve ḳaynaġı vardur arslan [5]ḳaynaġına beñzer. Ve hem ʻüryāndur. Ol ṭaġuñ üstinde çağırur [6]āvāz ėder. Ne kim ḥayvānāt var-ısa ḳatına dėrilür ve anlara su vėrür [7]bir çeşmeden ki çeşmeyi andan artuḳ kimse bilmez. Daḫı nā-bedīd olur." Bu ḫaber [8]Nerīmān'a eṣer ėtdi. Ālet-i çeng kendüye ārāste ḳılup ol ṭaġa çıḳdı. [9]Ol şaḫṣı gördi, şöyle ki vaṣf ėtmiş-lerdi ve ol eṭrāfda [10]anuñ ḥālinden ṣordı. Hīç kimesne ḫaber vėrmedi.

Ṣıfat-ı baḥrī: [11]Bir bāzirgān ḥikāyet ėtdi ki: Zengübār deryāsı sāḥilinde bir gün [12]gemicilerden ġalebe āvāz geldi ki: "Cānavar çıḳdı deñizden." Ve anı [13]dutduḳ, elin ayaġın baġladuḳ. Cemīʻ-i aʻżāsı ādemīye beñzer. Līkin teni [14]ba-lıḳ pulı gibi pullu, ne ṭaʻām yėr ve ne ṣu içer. Üç güne degin diri ḳaldı, [15]ṣoñra öldi. Aña baḥrī dėrler-idi.

---

1 Ablak yüzlü adam.

Nev'-i āḫar: Ḳurṭuba şehrinde Endülüs [16]vilāyetinde bir şaḫṣ-ı Hindī var-ıdı yek-çeşm ki ṣuya girse tā ėrteye [17]degin su dibinde otururdı. Hīç nefes vėrmez almazdı balıḳ gibi. Bu **[189a]** ḥikāyeti Ḳīrvān'da bir pādişāh ėşitdi. Geldi bu Hindū'yı gördi. [2]Eyitdi: "Bu bir kerāmetdür Ḥaḳ Ta'ālā'dan bu kişiye." Bu ḫod baḥrī-y-idi [3]ḳara yėrde, kendüye ḫū ėdinmiş-idi.

Ẕikr-i Keykāvus: Keykāvus [4]bir pādişāh-ıdı Süleymān zamānında ki cinnīler aña müsaḫḫar-ıdı. Ve hem aña [5]cinnīler bir şehr yapdılar. Bārūsın tuçdan eylediler. Anuñ [6]'acāyibinden bir daḫı ol-dı ki ne ḳadar ṭa'ām yėse hīç ḳażāyı ḥācet [7]ėtmezdi. Ve hem nėreye varsa muẓaffer ve manṣūr olurdı. Allāhu Ta'ālā [8]aña şol ḳadar ḳuvvet vėrmiş-idi ki yėr yüzinden havāya çıḳardı. [9]Ve hem Keykāvus'a Ṣāḥib-nüsūr dėrlerdi ya'nī kergesler issi. Bir [10]gün dört kerges geldi, taḫt altına girdi. Anı taḫtı-y-ıla götürdiler, [11]tā buluda degin çıḳardılar. Daḫı kergesler yüridiler, Keykāvus'ı aşaġa [12]bıraḳdılar. Ol vaḳt ki düşdi, hemān ḥadeṣ ėtdi ancaḳ. [13]Daḫı hīç ḥadeṣ ėtdügi yoḳdur. Ve hem ol vaḳt Ẕü'l-er'āl'i [14]Ebrehe esīr ėtdi. Ve anda meflūc daḫı oldı. Ṣoñra Rüstem bin Destān [15]yėne ḳurtardı. Aldı ve tīmār ėtdi, ḫoş oldı. Ve Keykāvus'uñ [16]bir oġlı oldı: Siyāvuş. Ve Siyāvuş'dan Keyḫusrev oldı.

Ẕü'l-ṣediyye: [17]Bir şaḫṣdı Şehr-i Nehrevān'da ki iki omuzında iki emcügi var-ıdı. **[189b]** Ve eger şöyle ki ol emcügi çekelerdi, barmaġı ucına degin gelüp [2]ėrişürdi, ḳoyıcaḳ yėne dėrilürdi. Emīrü'l-mü'minīn 'Alī kerrema'llāhu [3]vecheh Ḫavārice ġazāya vardı Nehrevān'a, Ẕü'l-ṣediyye ėşitdi. [4]Taḳdīr! Ol deryā kenārında ölmiş. Buldılar. İşbu ṣıfat ile ki ẕikr [5]olındı. Emīrü'l-mü'minīn 'Alī eyitdi kim: "Ben Ḥażret-i resūlden -'aleyhi's-selām- [6]bunuñ vaṣfın ėşitmişdüm ki şerḥ ėtdüñüz."

Mevlūd-i nādir: [7]Ẕü'l-ḳarneyn zamānında bir oġlan ṭoġdı Bābil şehrinde ki başı [8]arslan başı gibi. İskender'e anı 'arż ėtdiler. Ve hem ol gün [9]yėne öldi. İskender andan çoḳ ḫavf ėtdi. Ḥükemā ṭāli'in dutdılar, [10]gördiler ki: "İskender'üñ ṭāli'i Eseddür. Ve çün Esed ki bu oġlan-ıdı, öldi. Pes İskender'üñ daḫı vefātı yaḳın olmış." İskender bu [12]ḫaberi ėşidicek çoḳ aġladı. Anası 'Amūriyye'ye nāme yazdı, vaṣiyyet ėtdi. [13]Kendüye altun tābūt düzdürdi. Daḫı üçünci gün dünyādan [14]naḳl ėtdi. Ehl-i Rūm ile ehl-i Fāres iḫtilāf ėtdiler. Ehl-i Fāres eyitdi: [15]"Damġān'da defin ėdelüm." Ve ehl-i Rūm eyitdi: "Rūm'a iletelüm ki Rūm'dan [16]ḳopmışdur." Pes getürüp defin ėtdiler.

Ẕikrü Ḳabāyili't-Türki [17]**ve Aḫlāḳi Ümemihim**[1]

Bil ki ḳabāyil-i Türk çoḳdur ve eṭrāf-ı ʻālemi **[190a]** dutmışlardur. Ḥaḳ Taʻālā anlara ḳuvvet vėrdi ki cemīʻ-i ālem anlaruñ içün zaḥmet [2]çekerler. Ve zişt ʻādetleri vardur ki ġāyet münkir ki hīç ne bir [3]peyġāmbere nisbetleri vardur ve ne bir ʻālime. Oġlanların ṣatarlar ve ḳızlarınuñ başların açuḳ dutarlar. Ve her kimse ki bir ḳızuñ başına örtü örtse ʻavratı olur. Ve her ḳaçan ki and içseler bir baḳır bütleri [6]vardur. Ḳatına gelür, bir çanaġa ṣu ṭoldururlar ve içine bir pāre altun [7]bıraġurlar. Ve bir ʻavratuñ zīr-cāmesin daḫı getürürler. Pes eydür ki: "Her ki [8]bu andı ṣıya, rüsvāy olsun bu zīr-cāme gibi ve ṣararsun bu altun [9]gibi!"

Ḫarkāhī: Bir ḳavm vardur Ḫarkāhī dėrler. Çīn ṭarafında [10]olurlar. Ḳızını ve ḳız ḳarındaşını nikāḥ ėdüp alurlar ve yılduza ṭaparlar. [11]Pān-zehri ol vilāyetden getürürler. Ve ḫastū dėrler bir ulu ṣıġır [12]olur, andan dutarlar.

Rehmī: Bir ḳavmdür Rehmī dėrler. Ḫaẕarān [13]ṭarafında tā Ṣīn ḥaddine degin anlaruñ memleketidür. Māllu ve niʻmetlü [14]ḳavmdür, pādişāhlarına Rehem dėrler. Şol miḳdār leşkeri [15]vardur ki anlaruñ kār-güzārları başlı başına bir ʻaẓīm ulu leşkerdür. [16]Ve bāḳīsine ḫod ne ḥisāb! Ve ol memleketde bir dervīş yoḳdur.

[17]**Ḫureysīmī:** Bir ḳavmdür ol daḫı Çīn vilāyetinde. İşleri **[190b]** ġāretdür ve ādem yėmekdür. Ölülerini deñize atarlar ve zināyı mubāḥ [2]görürler.

Burṭāsī: Bir ḳavmdür Ḫazar serḥaddinde. Her ḳaçan ki [3]bir şaḫṣı pādişāh ėtseler, üzerine üşerler. Şol miḳdār çekerler çevürürler ki ölmege yaḳın olur. Ve eydürler ki: "Ne miḳdār pādişāhlıḳ yapmaḳ istersin?" Ol eydür ki: "Şol miḳdār." Ol diledügi miḳdār pādişāhlıḳ [6]ėder. Eger ʻömri olsa ol müddetden gėçerse öldürürler. Burṭās'uñ [7]baʻżı ḳavmi Müsülmānlardur. Ve Ḫazar iki nāḥiyet adıdur Türk [8]vilāyetinde. İşleri ḳatl, ẓulüm ve ġāretdür.

Tatarī: Bir ḳavmdür [9]ki anlaruñ bir ʻibādet ėdecek evleri vardur ve öküz göninden. [10]Ve anda müşk geyiklerinüñ boynuzların ḳomışlardur ve daḫı ḫarāc [11]vėrürler.

Baġracı bu daḫı bir ḳavmdür. Oġlanları ṭoġıcaḳ aña secde ėderler. Eydürler ki: [12]"Ol cihāndan gelmişdür, bī-günāhdur." Zühre-y-ile Zuḥal'e ṭaparlar. Ve anda [13]bir ṭaş olur çırāḳ yėrine yaḳarlar.

---

1 Türk kabileleri ve onların fertlerinin ahlakı.

Buġracı: Bunlar ḳavmdür [14]Türk'de. Bahādurlar olurlar ve uzun bıyıḳlu olurlar. Pādişāhları [15]Yaḥyā bin Zeyd, 'Alevī evlādındandur. Ve anda bir muṣḥaf vardur Zeyd [16]ḫaṭṭı-y-ıla. Aña secde ėderler. Ve ol muṣḥafuñ ardında Zeyd'üñ merṣiyesin yazmışlardur. Zeyd'e melikü'l-'Arab dėrler. 'Alī'ye ma'būd dėrler, **[191a]** ṭaparlar. 'Alevīlerüñ mu'cizin anı bilürler ki bunlaruñ oġlanlarınuñ [2]gözleri büyük olur ve burunları yüce olur. Ve bunlara [3]iḥtirām ėderler.

Becenāk: Bir ḳavmdür Türk'de. Ġāyet [4]çoḳ ḳoyunları vardur ve anda çoḳ ḳar yaġar. Ol [5]ḳoyunlar ol ḳarı yėrler. Şol miḳdār semirirler ki ḳuyruḳları yėrde sürinür. Muḳtedir-Bi'llāh'uñ resūli anda vardı ki [7]ol Bulġār ḥaddinden daḫı ilerü, ol resūli anda gördüm. [8]Dėr ki: "Aḫşam olıcaḳ gögüñ kenārı ḳızarur. Daḫı andan ḳorḳunç [9]āvāzlar gelür ve ardınca ḳara bulutlar gelür. Her biri bir atlu ṣūretinde ki ellerinde ḳılıçlar biribiri-y-ile muḳābil olurlar, uġraşurlar. [11]Bir sa'ātden ṣoñra yėne ṭaġılurlar. Ol ḳavme ṣordum ki: "Bu nedür?" [12]Eyitdiler: "Atamızdan ėşitdük kim dīv leşkeridür dėyü. [13]Ayruḳ bilmezüz ki nedür?"

Bulġārī: Emül ırmaġınuñ sāḥilinde [14]Bulġār'dan ışra küffār vardur bir bölük. Eger pādişāhların [15]görseler bürüklerini ellerine alurlar. Ve eger bir zīrek [16]ve 'āḳil kişi bulsalar, bir ip boynına daḳarlar. Daḫı bir aġaca ṣara ḳorlar. Eydürler ki: "Bu Ḥaḳ Ta'ālā ḫiżmetine yarar." dėrler. Anda durur tā ölince. **[191b]** Eger bir kişi ādem öldürse, anı dutarlar bir ṣandūḳ içine ḳorlar. Daḫı [2]bir direk üstinde berkidürler, tā ki ıssıdan ṣovuḳdan ol [3]anda ölür. Ve Bulġār'uñ ba'żısı Müsülmānlar ve ġāzīler ve bahādurlar ve namāz-güzārlardur. Ve ol vilāyetde gėce iki sa'āt olur [5]pes.

Rūsī: Bir ḳavmdür cezīrede ki ot biter anda. Anuñ çiçegi [6]olur benefşe gibi biter, gökçek ḳoḳusı olur laṭīf. Ve yėne bir daḫı biter aḳ [7]çiçeklü, līkin ḳoḳusı zişt. Rūs ḳavmi uzun boylu ve ḳızıl [8]yüz olur ve aḳ tenlü olurlar. Her kişinüñ kim on biñ dīnārı [9]olsa 'avratına bir altun boġmaḳ eyler. Ve yigirmi biñ olsa iki eyler. [10]Bu düzene ḳarşu ziyāde ėder. Anlarda aḳça yėrine yüriyen sincābdur ve gümiş yürümez. Erenlerinüñ her birinüñ bıçaḳları vardur. [12]Ve her bir 'avrat bir altun ḥoḳḳa ve bir gümiş ḥoḳḳa emceklerine baġlarlar. [13]Her birisine birer ḥalḳa eylemişlerdür. Ve ulu bezekleri yeşil mührelerdür, bunlarda daġarcuḳlar olur. Ḳılsuz eli ve ayaġı bile. Ve anda [15]terāzū olmaz mekr sebebi-le. Müsülmānlar ve kāfirler ḳamusı at [16]ve ṭoñuz yėrler. Evleri aġaçdandur. Ve andan kettān ve ḳunduz [17]getürürler. Ulu şehrleri anda Kiyāve ve Ḥarnik ve Ḥarḳa ve Sūdaḳ. **[192a]**

Sūrī: Bir ḳavmdür Türkde. Çengīler ve kemend-endāzlardur. Hīç kemend [2]atmaḳda ḫaṭā ėtmezler. Erenleri ḫūb-cemāl olurlar. Ve ʻavratları [3]zişt bed-liḳā olurlar ve hem ḳısacuḳ.

Şeftān: Ṭoḫāristān'uñ [4]Türkidür ve ḫūb ṣūretleri var. Velīkin ʻömürleri ḳısa olur. Anda hīç [5]kimse pīr olmaz tīz ölür.

Ṣīnī: Yaʻnī Çīn ḳavmi anlardur kim Türk'e [6]ḳoñşı dėdirürler. Pes Ḫıṭāyī, Ḫotan, Çīnī, Bulġārī her biri bir ṭāyifedür. Ve andan ışra Ḫāten'dür ki ẕikri yuḳaruda gėçdi. Çünki Ḫāten'den gėçeler, bir ḳavm vardur ki eger birisi ölürse anı defīn ėtmezler, tā ki [9]ṭoġduġı gün olmayınca. Yaʻnī ne günde ṭoġdı-sa ol günde defīn ėderler. Bir ʻavratuñ ki eri ölse, biline bir ip baġlar. Daḫı iki bükilür [11]şol ḳarılar gibi. Daḫı ol erüñ ṭonunı silāḥını atını sini [12]üzerinde oda yaḳarlar. Ve oġlanları atası-y-ıla ṭaʻām yėmezler. Ve her [13]ki atasını göre sücūd ėder. Ve ḳamusı büte ṭaparlar. Velīkin [14]içinde ḳāḍīları vardur, anuñ ḥükminden ṭaşra iş işlemezler. Ḳoyunı başra ururlar, daḫı andan yėrler. Bir kişi ölicek dėrler ki: "Cānı [16]bir nuṭfeye daḫı varur ana raḥminde."

Ye'cūc ve Me'cūc ve Nāsik [17]**ve Mensūk:** Bunlar ḳamusı Türk neslindendür ve Yāfeṯ ẕürri**[192b]**yetindendür. Ṣūretleri ādem ṣūretidür ve geyik ṭabīʻatlülerdür yaʻnī [2]vaḥşīlerdür. Ve duynaḳları ḫınzīr ṭuynaġına beñzer. Ve tüleri vardur [3]ḳoyun gibi. Her kimi görürler-ise yėrler. Sed ardında mīşeyistānlar vardur anuñ içinde olurlar. Tevālüdi ve tenāsüli ol mīşe içinde ėderler. [5]Her birisinüñ ʻömri şol miḳdār olur kim kendü neslinden biñin görmeyince ölmez. Ẕü'l-ḳarneyn anda vardı bir ṭāyife gördi. Ḳaynaḳları [7]var uzun ve dişleri ḳurt dişine beñzer ve aġızları arslan aġzına [8]beñzer. Tenleri ḳıl ile örtülmiş, it gibi āvāz ėderler. Bunlar dāyim [9]Ye'cūc ve Me'cūc ile ceng ėderler. Bir ṭāyife daḫı vardur ki, aña

[10]**Tāris** dėrler. Bunlar daḫı Ye'cūc ve Me'cūc gibidür. ʻAmr bin el-ʻĀṣ [11]eydür: "Peyġāmberden -ʻaleyhi's-selām- ṣordılar İskender ḥālini." Eyitdi: "Bir [12]ḳul-ıdı Rūmī. Sāḥil-i Mıṣr'a geldi. İskenderiyye'yi yapdı. Ṣoñra Ḥaḳ Taʻālā [13]bir ferişte vėribidi ki anı götürdi havāya çıḳdı." Daḫı eyitdi ki: [14]"İ Ẕü'l-ḳarneyn, ne görirsin?" Eyitdi ki: "İki şehr gördüm." Pes [15]daḫı yuḳaru çıḳardı. Yėne eyitdi ki: "Ne görürsin?" Eyitdi ki: "Bir şehr [16]gördüm." Ol ferişte eyitdi ki: "Şehr-i Dīnār'dur ve ayruġı [17]Baḥr-i Muḥīṭ'dür. Ve Ḥaḳ Taʻālā saña ḳamu ʻālemi gösterdi." Ye'cūc **[193a]** ve Me'cūc niçe cinsdür ki dört biñ bölükdür, gördi. Dėrler ki [2]bular Çīn vilāyetine vardı ġalebe leşkeri-y-ile. Anda bir çeşme

gördi [3]ve bir ulu mīşe. Anda bir ḳavm gördi Ye'cūc ve Me'cūc'den bī[4]-ḥad. Bunuñ leşkeri-y-ile ceng eylediler. Ādem yėrlerdi ve at yėrlerdi. [5]Ol leşkeri ṣıdılar. Döndi gėtdi."

Ṭāyife-i Mencilī: Bu daḫı bir [6]ḳavmdür Ye'cūc'den. Çīn deryāsınuñ sāḥilinde olurlar, ġāyet ḳısa [7]boylulardur. Gündüz deñiz dibine inerler, tā gėceye degin. Ve gėce olıcaḳ [8]çıḳarlar gemiye binerler, ṭaşra gelürler. Velīkin kimseyi incitmezler. Her ḳaçan [9]ki ṭaşra çıḳalar, 'alāmetleri oldur kim deñiz deprenür, ġāyet ḥareket [10]ėder. Anlar deñize girmeyince deñiz sākin olmaz.

Bu ḳadar Türklerden [11]söyledük ve bunlaruñ vilāyetleri bābında daḫı söyleyelüm. Benī ādem [12]ḳamusı bir ṣudan ve bir ṭopraḳdandur. Aḳ ve ḳara olduġı zamānuñ [13]te'ṣīrindendür ve mekān te'ṣīrindendür. Zīrā ki Saḳalānī, Ḥabeşī'ye [14]gelürse birḳaç ḳarından ṣoñra ol daḫı ḳara olur. Ve zengī [15]vaḳtī ki İlān vilāyetine varsa birḳaç ḳarından ṣoñra ol daḫı aḳ olur.

[16]Bāb fī Ẕikri's-Sūdānı ve'l-Hindi ve'z-Zenūci ve Ümemihim[1]

[17]Biz bundan ṣoñra ḳaralar ecnāsını ve bunlaruñ bölüklerin ve daḫı **[193b]** bunlaruñ şehrlerini yād ėdelüm.

Bil ki Hind vilāyetinde müşkil ḫastalıḳ [2]olur. Lākin ol ıssı otlar ki biter, ol zaḥmetleri def' [3]ėder. Ol ḳavm zīrek ve dirāz 'ömürlü olurlar. Ve eri ve 'avratı ḳollarına bilezik urunurlar. Her ne ki Hind vilāyetinde vardur, eyüdür [5]ve 'acebdür. Niteki fīl ve ṭāvus ve ṭūṭī ve cevz-i hindī ve 'aḳāḳır anda olur. [6]Ve ba'żıları daḫı vardur burunların keserler, daḫı dāġ eylerler [7]ve zināyı mubāḥ görürler. Meger melik-i Ḳummār ki ol ḥarām görür. [8]Ve anuñ dört biñ ḫalāyıġı ya'nī ḳaravaşı vardur. Bunlardan ba'żı vardur; yalıncaḳ olurlar, 'anber sararlar etmege, uzun olurlar.

[10]**Ṭāyife-i Hürkendī:** Bir ḳavmdür ki eri ve 'avratı yalıncaḳ yürürler. Ve aġaçlar başında sākin olurlar ve ṭa'āmları yėmişdür.

[12]**Ṭāyife:** Bir ḳavm daḫı vardur Berṭā'īl cezīresinde. Yüzleri zişt ve sözlerin kimse fehim ėtmez ve kimse-y-ile daḫı ülfet dutmazlar.

[14]**Ṭāyife:** Bir ḳavm daḫı vardur ki anlara **Tāzān** dėrler. Cezīrelerde olurlar. Ve eger etmek görseler ta'accüb ėderler ki bunı [16]nice yėrler dėyü. Ṭa'āmları balıḳ ve ṣuları ṭuzlu ve evleri [17]gemidür. Ve ḳamusı 'üryān ve aruḳ-dururlar. Ve

1 Sudan, Hint ve Zenci kavimleri ve fertlerinin zikri.

ne ḳadar ki cenūb **[194a]** ṭarafından gėdilse, ḳavmi ziştdür, behāyim menzilinedür. Ve tenleri ḳıl olur. [2]Bir pādişāh anda var-ımış. Bir zāhid bulmış ki ʻömrinden üç yüz [3]yıl gėçmiş. Ve aña ṣormış ki: "Bu ṭarafda ne vardur?" Eyitmiş ki: "Ḫarāblıḳlar ve ısuzluḳlar. Ve anda olan ādem ot yėrler. Ve endāmları ḳıl [5]olur ḳoyun ḳılı gibi. Ve ādemden ḳaçarlar."

Ṭāyife: Bir ḳavm daḫı [6]vardur aña **Ṭarsūlī** dėrler. Hindūstān'uñ ışra yanında olurlar. [7]Bunlaruñ ışra yanında melikü'l-Mātil vardur, tā Ṣīn vilāyetine [8]degin. Ve ol şehrlerde ṭāʻūn olur. Her ġarīb ki aña vara, ölür.

[9]Bir ḳavm daḫı vardur ol ḥadlerde bunlaruñ yėrinde yaz u [10]ḳış yaġmur yaġar.

Ṭāyife: Bir ḳavm vardur Ḳāmūs cezīresinde. Çünki pādişāhları öle, anı bir ʻūd aġacı ḳañlıya ḳorlar. [12]Başını gėrü ayaġın ilerü gezdürürler. Ṣoñra pāre pāre eylerler, [13]ṣandal aġacından bir ṣandūġa ḳoyarlar. Daḫı oda yaḳarlar. Ve eger [14]dervīş ölse, anı şöyle ki varup oda ururlar ve eydürler ki: "Bunlaruñ [15]ḫod cānı göge gėtdi. Pes od daḫı tenlerin göge iledür."

Ṭāyife: [16]Bir ḳavm daḫı vardur ki aña **Zenc** dėrler. Uġrılar ve müfsidlerdür ve dāyim uyuz olurlar, tā ki oġlan doġsa ol daḫı uyuz ṭoġar, **[194b]** tā ölince uyuz ölür.

Ṭāyife: Bir ḳavm daḫı vardur ki aña [2]**Lenc** dėrler. Hem bilād-ı Zenc'de olur ve dillerin kimse bilmez. Ve ġāyet [3]yüzgiciler olurlar. Şol miḳdār ki oḳ atılıcaḳ anlaruñ yüzmegine ėrişmez. Vaḳt olur ki nesne alup ḳaçarlar. Oḳ atarlar ardınca [5]ėrmez.

Ṭāyife: Bir ḳavm vardur anlara **Mellāḥiler** dėrler ve eger bir [6]aḳ ādem bulalar, yėrler. Mīşeyistānda olurlar ve ādemden ḳaçarlar. [7]Ve ṭaʻāmları şeker ḳamışıdur.

Ṭāyife: Bir bölük daḫı vardur [8]Hind'de, anlara **Neyyār** dėrler. Boyları uzun olur ve muḥkem olurlar. [9]Ve hem ḳuvvetlü tā ḥaddī ki fīli birisi yaluñuz dutar. Ġāyet tīr-endāz [10]olurlar ve merdüm-ḫor-dururlar ve ḫūb-ṣūret-dururlar. Līkin ġāyet [11]siyāh-dururlar.

Ṭāyife: Bir ḳavm daḫı vardur, aña **Nevbe** dėrler [12]ḥadd-i Maġrib'de. Zinā ėderler mubāḥ görürler. Bir kişi ḥikāyet ėder ki anda [13]varmış. Pādişāhınuñ ol vaḳtde ʻavratı var-ımış ki köşkde [14]oturup derīçeden ḫalḳa naẓar ėdermiş. Hem ḳaṣrı deryā kenārında-[15]y-ımış. Her ġarīb ki gelse ḳatına iledür-imiş. Anuñ ile

zinā ėdermiş. [16]Ol kişi daḫı anda varmış. Ol ḫātūn anuñ ile daḫı [17]mu'āmeleye meşġūl olmış. Ol kişi eyitmiş ki: "Muḥammed dīninde ḥarāmdur **[195a]** bu nesne." Derḥāl bu 'avrat ḳılıç almış ki bunı öldüre. Ve bir niçe 'avratlar men' ėtmişler. Ve ittifāḳ ėtmişler götürüp deñize atmışlar. Bu [3]kişi daḫı yüzmek bilürmiş, yüzmiş ḳurtılmış. Bir ayruḳ şehre [4]düşmiş ki ol şehre Ḳaṭḳaṭa dėrlermiş. Ve anda bir pīr evine ḳonuḳ [5]olmış. Ve ol pīr eyitmiş ki: "Şimdi sen benüm ḳulum olduñ. [6]Zīrā ki bizüm şehrümüzde 'ādet oldur; her ki bir eve gelse ḳonuḳ olsa ol [7]ev issinüñ ḳulı olur." Ol kişi eydür: "Ben bir vilāyete vardum. [8]Zinā ėtmek-çün ḳanum ḥelāl gördiler. Elḥamdülillāh şimdiki ḥāle! Bir pīre geldüm [9]ki ġayretlerinden ḳonuḳ olanı ḳul ėderler ṣatarlar."

Ṭāyife: [10]Bir ḳavm daḫı vardur Hind'de ki ṣaçları ġāyet uzundur ve cezīrede sākin olurlar. Her ḳaçan birisi ölse anuñ ṣaçını alurlar, kendü [12]saçına ularlar. Ve ādem kellesinden ṣu içerler, dėrler ki: "'Ömri [13]uzun olur." Ve her ādem ki bulsalar derḥāl başınuñ kellesin [14]çıḳarurlar. Ve anlaruñ birisi ki ḳız vėrse, bir ādem kellesi bile cihāz [15]vėrürler ve kābin ḳıyana bir ādem kellesi vėrürler. Ve fīl ve at [16]yėrler. Ammā Zengübār ve Hind çoḳı, ṣaḥrāda olurlar. Yüzleri [17]büyük ve burunları yaṣṣı olur.

Ve bir ḳavm daḫı vardur ki, mesḫ olmışdur **[195b]** çetüge beñzer.

Zengübār'da bir ḳavm daḫı vardur ki ṣıġır gibi tüyi bitmişdür [2]ve ādemden ḳorḳarlar. Anlar deñiz kenārında metā'lar getürürler, [3]ḳorlar. Daḫı gėderler, ṣu içine girürler. Ṣoñra bāzirgānlara metā'ı [4]muḳābilinde ḳoduḳların alurlar. Ve hīç kimse bilmez ki anlar demüri [5]ve baḳamı n'ėderler. Ve anda varıcaḳ bāzirgānlar demür ve baḳam iledürler. [6]Daḫı anlaruñ metā'ları ḳatında ḳorlar, daḫı gėderler. Anlaruñ metā'ları 'ūd ve kāfūr ve peleng derisi ve altun ve gümişdür. Anlar [8]gelürler, demüri ve baḳamı alurlar, ṣu içine girürler. Ve hīç kimse bilmez ki [9]ṣu içinde nice zindegānī ėderler. Bu düzene mu'āmelelerinde ġāyet ṣaḳınurlar [10]ki hīç ḫıyānet ėtmezler.

Naṭayān: Bir ḳavmdür ki siyāh ve kūsec olurlar [11]ve zişt olurlar. 'Abdullāh bin Mes'ūd raḍıya'llāhu 'anh eydür ki: "Leyletü'l-cin'de [12]peyġāmber ile bile-y-idüm. Dīvler gelürler kerges ṣūretinde gürūh gürūh, [13]şöyle ġalebe-y-ile ki peyġāmberüñ -'aleyhi's-selām- başı üzerine düşerlerdi. [14]Ben ḳorḳdum peyġāmbere zaḥmet ėrişe dėyü. Bir bölük daḫı geldi, [15]Naṭa ḳavmine beñzerdi, bey'ata. Peyġāmber 'aleyhi's-selām ḳarşu gelen ile bey'at [16]ėderdi. Ve īmān 'arż ėderdi, īmān getüren ḳarşu gėderdi."

Hindī[17]lerüñ muʿtedili Serendībīlerdür ve melikleri ʿādil olur. Eger bir kişinüñ **[196a]** bir kişide alumı olsa daḫı dilese, vėrmese; daḫı anı ḥabs ėtmek dilese, öñine [2]bir çizim çizer. Ol aḳçayı almayınca ol çiziden çıḳmaḳ yoḳdur. [3]Ve eger çıḳarsa pādişāh-ı Serendīb iki ol miḳdār alur.

Bu miḳdār [4]Hindūlar ḳısmından ve ecnāsından ẕikr ėtdük, tā Ḥaḳ Taʿālā'ya şükür [5]ėdeler. Ve bileler Ḥaḳ Taʿālā ki bizüm ḥaḳḳumuzda ne inʿām ėtmişdür: eyü ṣūretler ve aḳ tenler ve pāk dīn ve ḫoş meskenler ve ḫoş havā. Şükür [7]ėdeler, kendüleri yaradana günde biñ keret sücūd eyleyeler.

[8]Bāb fī Ẕikri'n-Neşnāsi Min Cinsi'l-Ādemiyyi Em Mine'l-Cinn[1]

[9]Bil ki ḫaber-i mütevātirdür ki eṭrāfda neşnāslar vardur. Vallāhu aʿlem [10]ḥaḳīḳate'l-ḥāl.[2] Eger anlar benī ādemden ise, pes anlar ol mesḫ olan [11]aḳvāmdan ola. Şöyle ki benī ādem maymūn oldı mesḫ olup, bunlar daḫı [12]anuñ gibi ola. Velīkin bilmek gerek ki aṣıl nüsḫada muṣannif bu sözde ḫaṭā ėtdi. Zīrā her ṭāyife ki mesḫ oldı, yėne ol zamānda helāk [14]oldı. Ṣoñra bir zamāna daḫı ḳalmadı. Cemīʿ-i kütüb-i tefāsirde böyle beyān [15]olmışdur. Pes imdi ol neşnāslar daḫı ḥayvānātdan bir nevʿ [16]ḥayvāndur bāḳī ḥayvānlar gibi. Cenūb ḥaddinde anlardan bir ḳavm vardur [17]ki boyları on iki arışdur. Ve tenleri siyāhdur ve ʿaḳılları yoḳdur **[196b]** ve ʿömürleri üç benī ādem ʿömrincedür. Ve anları ṣayd ėderler dutarlar. [2]Ve Yemen ṭarafında daḫı vardur ki anları ṣayd ėdüp dutarlar, yėrler.

[3]**[68.] ḤİKĀYET**

Eydürler ki, bir ḳavm neşnāsları avlamaġa çıḳdılar, [4]üç neşnās buldılar. Birisin dutdılar öldürdiler ve ikisi ḳaçdı aġaç [5]arasında gizlendi. Bu ḳavmden birisi av içün eyitdi ki: "Ne [6]semüz ve ne beñzi ḳızıl olur." Ol kişi böyle dėyicek ol ḳaçanlaruñ birisi āvāz vėrdi: "N'ėtsün kim yėmişüñ ġāyet eyülerin ıssı otlar yėmişdür." [8]Pes āvāzından bilüp vardılar, anı daḫı dutdılar öldürdiler. Anı öldüren eydür: "Eger bu miskīn söylemese, bunı kim bulurdı dutardı?" [10]Bu kişi böyle dėyicek ol biri daḫı āvāz vėrdi. Eydür: "Pes [11]imdi ben söylemezem." Vardılar, anı daḫı dutdılar, öldürdiler.

---

1 İnsan veya cin neslinden olan neşnaslar bâbı.

2 Bu durumun hakikatini en iyi Allâh c.c. bilir.

[69.] ḤİKĀYET

[12]Ḥüsām bin Ḳuddāme eydür: "Benüm ceddüm dėdi ki, Şecer ḳavmine varmış [13]Hind'de. Aña ḳonuḳluḳ ėtmişler bir niçe gün. Ve ṣoñra ol ṣayda gėder [14]olmışlar. Ceddüm daḫı bile almışlar. Ve ceddüm eydür ki: "Ol evde [15]bir ṣaḫṣ gördüm yarum ki bir el ve bir ayaġı ve bir yüzi var. Çünki [16]beni gördi eydür ki: "El-ġavṣ! el-ġavṣ!" Ya'nī eydür ki: "Feryāduma eriş!" [17]Çünki ben anı gördüm, derḥāl ḳaçdum. Ol ḳavm baña güldiler, **[197a]** beni masḫaraya aldılar. Ve derḥāl itlerin ṣaldılar, bir sā'atden gördüm [2]ki anı dutmışlar öldürmişler. Ben eyitdüm: "Sübḥānallāh, ādem söz [3]söylese anı siz dutarsız yėrsiz. Bu ne 'aceb ḥāldür?" Eyitdiler ki: [4]"Bu ādem degüldür." Bu daḫı bir dürlü cānavardur, ḳoyun ḳarnı gibi ḳarnı [5]olur.

Cins-i āḫar: Bir ḳavm vardur ki anlara düvāl-pā dėrler. Yüzi [6]ādem yüzine beñzer, elleri it ellerine beñzer ve ḳarnı ādem ḳarnına [7]beñzer. Ve ḳuyruġı ve nıṣf-ı a'lāsı ādemīye ve nıṣf-ı esfeli yılana beñzer. [8]Sıçrar ḳuyruġın ādemüñ biline baġlar, dolaşdurur. Daḫı boġazın dutar, ḳanın ṣorar.

Ẕikrü'l-ādemī ve derecātihim: [10]Bundan ṣoñra birḳaç faṣıllar daḫı söyleyelüm derecāt-ı benī ādemde [11]ve 'ulūmda ve daḫı bunlaruñ menzilesinde. Bu menziletüñ ba'żısı İlāhīdür [12]ve 'aṭāyī, nitekim peyġāmberlerüñ nübüvveti. Ve ba'żısı mevrūṯ, niteki cemāl [13]ve ḳuvvet. Ve ba'żısı mā-iktesebe ve ta'līmīdür, nitekim 'ulūm-ı fıḳhī ve gėrü ḳalanları. Evvel faṣl yād ėdelüm şeref-i nübüvvetde ve ol nesne ki İlāhīdür.

[15]FAṢL

Ḳavlühū Ta'ālā: [1]﴿اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ Ma'nīsi oldur kim: [16]"Ḥaḳ Ta'ālā yėgrek bilür kime nübüvvet vėrmek gerek ve kime vėrmemek gerek." ﴿ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾[2] İbrāhīm'e vėrdi, atası büt yonucı-y-ıdı. Ve Ken'ān'a **[197b]** vėrmedi, ḥāl budur kim atası Nūḥ peyġāmber-idi şeyḫü'l-mürselīn. Bil ki [2]ḳamunuñ re'īsi ve aṣlı ebü'l-beşer Ādem-i Ṣāfīdür. -'aleyhi's-selām- Ḥaḳ Ta'ālā anı ṭopraḳdan yaratdı. Ve melā'ikeye emr eyledi kim: "Ādem'e secde ėdüñ!" Ḳamusı [4]secde ėtdi, illā İblīs secde ėtmedi, ol sebebden Ḥaḳ Ta'ālā [5]la'net ėtdi. Melā'ike çün başların secdeden ḳaldurdılar, gördiler [6]ki yüzi ḳara olmış Ḥabeş'e dönmiş. Melā'ike bir daḫı secde ėtdiler şükür ėdüp, [7]ol sebebden secde

---

1 "... Allah elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir..." En'âm, 6/124.

2 "Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lutfudur." (Mâide, 5/54), (Cum'a, 62/4), Hadîd, 57/21.

namāzda daḫı iki oldı. Pes Ādem'i cennete iletdiler. Taḫta [8]gėçüp oturdı, daḫı anda uyḳuya vardı. Ol aralıḳda Ḥavvā'yı Ḥaḳ Ta'ālā [9]Ādem'üñ ṣol eygüsinden yaratdı. Daḫı Ādem'e eyitdi ki: "İ Ādem, [10]'avrat egridür, egriden yaratdum. Andan ṭoġruluḳ umma, i'timād [11]itme!" 'Avratlar sevgülü olduġı ol sebebdendür ki behişt içinde [12]yaradıldı. Ve hem erüñ bir 'użvından yaradıldı. Çünki uçmaḳdan [13]çıḳdılar, buluşdılar. Evvel peyġāmber Şīt ṭoġdı, daḫı evlād çoġaldı. [14]Ve her ḳavme bir peyġāmber vėribidi. Evvel Ādem oldı ve āḫir [15]Muḥammedün Resūlu'llāh oldı. 'aleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām.[1]

Fī şerefi'n-nebiyy 'aleyhi's-selām:[2] [16]Bil ki Muḥammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdü'l-muṭṭalib, ḫātemü'n-nebiyyīndür. Ve Ḥaḳ Ta'ālā [17]ne ḳadar kitāb vėribidi, cemī'isinüñ içinde Muḥammed'i añdı. Ve aña ol **[198a]** kitāblar içinde Muḥammed ve Aḥmed ve Ḥimād dėrler. Ve ḳamu peyġāmber ümmetlerine [2]oḳuyıp ḫaber vėrdi ki: "Bizden ṣoñra āḫir zamānda bir peyġāmber [3]geliserdür, aña Muḥammed dėrler. Ḳamu bütleri sındurısardur ve ḳamu genclerüñ [4]pādişāhlarından yigin olup kendü ümmetine ḳısmet ėdiserdür. Mevlidi Mekke [5]olısardur ve hicreti Medīne'de olısardur. Ve merḳadı daḫı Medīne [6]olısardur, memleketi Şām olısar. Ve milleti cemī'-i 'ālem olısar." Ol sebebden [7]'ulemā-i Yahūd ve Rūm Medīne'ye vardılar ve çevre yanına cem' oldılar. [8]Ḫāṣṣa ki Ḫayber'e dėrildiler, tā ki ol dünyāya gelicek anı göreler, [9]aña mütāba'at ėdeler. Ve hīçbir rūzigār olmadı ki anda anuñ [10]mu'cizātı ẓāhir olmadı. Velākin anlara ki Ḥaḳ Ta'ālā hidāyet vėrdi, [11]aña mütāba'at ėtdiler. Ve aña ki vėrmedi, anlar muḫālefet ėtdiler.

[70.] ḤİKĀYET

[12]Ol vaḳt ki Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī Hindūstān'ı fetḥ ėtdi ve niçe [13]ḥakīmler cem' ėtdi. Ve anlara ṣordı ki: "Dünyāda 'aceb ne bulduñuz?" Birisi [14]eydür: "Bir zamānda zelzele oldı. Her ne kim kelīseler var-ısa aşaġa gėçdi. [15]Ve ol Mūlitān şehrinde bizüm bir bütümüz var-ıdı ki biñ yıldı, bir [16]taḫt üzerinde oturmış-ıdı ki ol taḫt gökden inmiş-idi. [17]Ol gėce ol büt yüzi üzerine düşdi ve sebeb ne'ydügin bilmedük." **[198b]** Sulṭān Maḥmūd eydür: "Sebeb ol-ıdı ki Muḥammed bin 'Abdu'llāh ol gėce anadan [2]ṭoġdı." Ve bir ḥakīm daḫı eydür: "Ben daḫı bir 'acāyib gördüm ki Ay [3]iki pāre oldı gökde. Ve ḫalḳ anı göricek ḳorḳdılar, ṣandılar [4]ḳıyāmet ḳopar. Bir sā'atden ṣoñra yėne cem' oldı. Biz daḫı

1 Salat ve selam onun üzerine olsun.
2 Muhammed Nebî'nin şerefi.

bilmedük ki [5]sebeb nedür?" Sulṭān Maḥmūd eydür: "Kāfirler peyġāmberden mu'cize dilediler ki Ay'ı [6]iki pāre eyleye. Ol daḫı barmaġı-la işāret eyledi. İki pāre oldı."

[7][71.] ḤİKĀYET

Aḥmed bin 'Abdullāh el-Muṣbaṣī eydür: "Ben ġalebe leşker-i [8]müteḳallid ile bile ġazāya gėtdüm. Afrīḳıyye şehrine geldük, anı fetḥ [9]ėtdük. Bir gün anda otururken nā-gāh kāfir leşkeri geldi, bizi [10]dutdı, esīr eyledi. Aldı, Rūmiyye şehrine iletdi. Ve anda bizi zencīr ile [11]bir ḳuyuya indürdiler. Ve indük, gördük yėr altında bir şehr, esīrler çoḳ. Ve anda bir zamān yatduḳ, bir müvekkelimüz bize beşāret [13]ėtdi ki sizi āzād ėtdiler ki bugün pādişāhuñ oġlı oldı. Bizi [14]çıḳardılar, elümüze mūmlar vėrdiler. Bėşik öñince yüriyüp bir kelīseye [15]geldük baḳırdan ki ol kelīsenüñ üzerinde bir baḳır direk [16]düzmişler bir mermer ḥavż içinde. Ol diregüñ depesinde bir ṣūret [17]ki başında dülbend ve boynında bir ḥamāyil ḳılıç ve elinde süñü var. Ve bir at **[199a]** üstinde oturmış. Ve ol ṣūretüñ başından aşaġa ṣu dökülür ol [2]ḥavżuñ içine. Ve iki ṣūret daḫı iki yanında. Ve anda bir rāhib var. Ol [3]oġlanı anda getürdiler ol ṣūret ḳatına. Kendüler secde ėtdiler [4]öñinde. Şol miḳdār cevāhiri ol ṣūretüñ üzerine ṣaçdılar [5]kim vaṣfa gelmez. Ol ṣu-y-ıla ol oġlanı yudılar, gėrü döndiler. [6]Ben ḳaldum anda. Daḫı ol rāhibe ṣordum ki: "Bu ne ṣūretdür ve bu [7]yazu ki bu evde yazmışlardur ne yazudur?" Eyitdi ki: "Sen ne yėrdensin?" Ben eyitdüm ki: "Bir ıraḳ vilāyetden." "Eger Rūmiyye'den-iseñ eydürem ki [9]ṣūret-i 'Īsī'dür. Ve eger ġayri yėrden-iseñ rāstin diler-iseñ eydürem ki ṣūret [10]āḫirü'l-enbiyā ve ḫātemü'l-mürselīndür. Ve ol iki ṣūret vezīrleri [11]ṣūretidür. 'Arab'dan çıḳısar, cemī'-i 'āleme ḥüküm ėdiser." Ve eyitdüm ki: "Ṣu niçün [12]başı üzerinde aḳar?" Eyitdi: "Anuñ içün ol arılıḳ sever. Ve ol [13]yazu daḫı oldur ki anuñ evlādından bir kimse geliser, bunda fetḥ ėdiser."

[14]Aḥmedī Muḍbaṣī eydür: "Böyle dėyicek beni aġlamaḳ dutdı." Ol rāhib [15]eydür: "Niçün aġlarsın?" Eyitdüm ki: "Ben ṣūretin ṣāḥibin bilürem ki [16]Muḥammed ṣūretidür ve ol biri Ebū Bekr ṣūretidür ve ol biri 'Ömer [17]ṣūretidür. Ve andan gėrü döndüm, eyitdüm kim: "Elḥamdülillāh ki küffār vilāyetinde **[199b]** henüz Muḥammed sebebi-y-ile zindegānī ėderler. Ve bunuñ üzerinde bir niçe [2]gün gėçdi. Nā-gāh Mu'taṣım ġalebe leşkeri-y-ile anda geldi. Ol vilāyeti [3]aldı, 'avratları ve oġlanları esīr gėtdi."

Ẕikrü Men İdde'ā'n-Nübüvvete [4]**ve Keẕẕebehüm Ba'de'n-Nebiyyi 'Aleyhi's-Selām:**[1] Bil ki peyġāmberden ṣoñra [5]bir niçe kişi peyġāmberlıḳ da'vī ėtdiler. Ba'żısın öldürdiler, ba'żısın aṣdılar. Ve ol da'vī ėdene Müseylemetü'l-keẕẕāb dėrler-idi. Eydürler [7]ki: "Müseyleme bāzārda gezerdi. Efsūnlar oḳurdı ve ḥīle ve nārincāt [8]'ilmin ṭaleb ėderdi. Bir gün vardı, bir yumurda sirke içine ḳodı, tā ki [9]yumuşandı. Daḫı anı bir aġzı ṭaracuḳ şīşeye ṣoḳdı. Yumurda bir zamān [10]ḳurıdı, kendü ḳarārına geldi. Daḫı aldı anı bir ḳabīleye iletdi. [11]Eyitdi ki: "Bu benüm mu'cizemdür ki ben işledüm." Bir niçe cemā'at bu ḥālden [12]ḫaber-dār degüldi, aña mütāba'at ėtdiler. Ve bir gün daḫı bir gügercini aldı. Daḫı anuñ ḳanatların kesdi, eyitdi ki: "Ben yėne bu gügercinüñ ḳanatların bütün eyleyem. Şöyle ki uça gėde, baña īmān [15]getüresiz." Eyitdiler ki: "Éder-iseñ saña īmān getürevüz." Aldı anı, evine gėtdi. [16]Evinde bir bütün gügercin ḳanadın gizlemiş idi. Anuñ yüñlerini [17]bir bir çıḳardı. Tertīb ile ol gügercinüñ ḳanadı yėrlerine ṣoḳdı, **[200a]** berkitdi. Daḫı ṣoñra çıḳardı, gösterdi, uçurdı. Ol [2]sebebden daḫı bir niçe cemā'at aña uydı. Vardı, eyitdi ki: "Bu gėce [3]baña ferişte gelür, ḥaẕer ėdüñ ki her kişi kim aña baḳsa kör [4]olur." Pes vardı bir ezraḳ 'âlem düzdi. Ve aña ḳuyruḳlar düzdi dürlü dürlü renglerden. Ve aña uzun ipler baġladı. Ehl-i [6]Yemāme muntaẓır oldılar ki bu gėce ferişte gelür gökden tā seḥer [7]vaḳtine degin, muntaẓır oldılar. Pes ol vaḳt bunları uyḳu aldı. [8]Müseyleme daḫı ol 'âlemi çıḳardı, yėle ḳarşu açdı. Daḫı yėl anuñ [9]içine ṭoldı. Anı aldı havāya çıḳardı. Ehl-i Yemāme, bu uçıcaḳ feryād [10]ėtdiler. Eyitdiler: "Ferişte indi." Zīrā ki uçurduġından ṣoñra [11]ol iplerden çekdi, evine indürdi. Pes eyitdiler ki: "Ferişte [12]indi." Ve her biri evlerine ḳaçdı. Ve aña yėne ḳavm uydı. Bu ḫaber [13]Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ'a ėrişdi, bir niçe kez ġazā ėtdi, tā ki Müseyleme'yi depeledi.

[72.] [14]ḤİKĀYET

Rāşidü'l-baḥrī, peyġāmberlıḳ da'vīsin ėtdi. [15]Ḥasan bin 'Alī'ye dėdi ki: "Destūr vėr, 'Alī'yi ziyāret ėdeyim." Ḥasan [16]eyitdi ki: "Öldi." Ol eyitdi: "Yoḳ, vallāhi, 'Alī ölmemişdür, ḳaftan [17]altındadur, uyur umaruz." Ḥasan eyitdi: "Yalan söylersin." Bu ḫaber **[200b]** Ziyād bin Süfyān'a ėrişdi. Éşitdi, vardı, boġazından aṣa-ḳodı. Bu ḳadar ki söyledük, [2]tā bilesin Muḥammedün Resūlu'llāhdan ṣoñra peyġāmber gelmez. Şimdiden [3]gėrü kāhinleri söyleyelüm.

---

1 Muhammed Nebî aleyhisselamdan sonra peygamberlik taslayanların bahsi.

Fī Ẕikri'l-Kiheneti ve Aḥvālihim:[1] [4]Eydürler ki, İskender'i 'Amūriyye ṭoġurdı. Daḫı anı düşmenden iḥtiyāṭ ėdüp dāyeye vėrdi ki saḳladılar. Ve ısmarladı ki kendü ḳatına [6]getürmeyeler. Bundan ṣoñra bir niçe zamān gėçdi, İskender [7]büyük yigit oldı. Bir gün dāyeleri anı kelīseye göndürdiler. Geldi, gördi birçoḳ ḫalḳ gelmişler. Anda ol [9]ḫalḳdan gizlendi bir bucaḳda. Çünki ḫalḳ gėtdi, durdı, [10]bu eve girdi. Gördi ki bir minber üstinde pīr oturmış ḳucaġında bir kitāb. Ol pīr İskender'i gördi ki içerü girür. [12]Eydür ki: "İçerü girme ki ayaġuñ ḳurur." İskender eydür: "Senüñ [13]ayaġuñ niçün ḳurımaz?" Pes içerü girüp ḳatına vardı. [14]Diledi ki ol elindeki kitāba naẓar ėde. "İ yigit, buña naẓar ėtme!" dėr "Yoḫsa [15]kör olursın." dėr. İskender pes bu pīre eydür: "Sen niçün kör olmazsın?" Ol pīr bunuñ sözini ta'accüb ėtdi. Eydür: "İ yigit, sen [17]baña ḫoş cevāblar vėrdüñ. Pes imdi sen benüm yėrümde otur." İskender **[201a]** eydür: "Benüm murādum bu degüldür." Ol eydür: "Pes murāduñ nedür?" Bu [2]eydür: "Ben bilmezem kim benüm atam kimdür ve ben kimden ṭoġdum. Benüm [3]murādum anı bilmekdür." Pes ol pīr elindeki kitābı açdı, eline vėrdi. [4]Eydür: "Bu kitābı oḳı, tā ki ḳamu işlerüñ saña ma'lūm ola." İskender [5]bu kitāba bir yıl naẓar ėtdi. Bir yıldan ṣoñra ol pīr nā-bedīd oldı.

[6]Pes yėne ol ḳavm geldiler ol deyre, pīri bulımadılar. Eyitdiler ki: "Pīri sen [7]n'ėtdüñ?" İskender eydür: "Nā-bedīd oldı. Bilmezem ḥālini. Ve beni yėrinde ḳodı." [8]Ol ḳavm eydür: "Bize ol pīr şol kitābdan ḫaber vėrürdi tā bir yıla [9]degin ne olacaġın, ucuzluḳdan ve ḳızlıḳdan ve her ḥālden bize dėr-idi. Biz aña lāyıḳ 'amel ėderdük." İskender eydür: "Ben daḫı size bir yıluñ [11]ḥālini ḫayrdan ve şerden ne olacaġın ḫaber vėreyim." Ve hem ḫaber vėrdi. [12]Ṣoñra "Ben kāhin degülem ya'nī yalancı degülem. Ve ben bunda oturmazam, [13]zīrā ki ben bu kitābda buldum ki ben maġrib maşrıḳ gezmem gerek. Ḳamu [14]'ālemi baña muṭī' eylesem gerek. Ve daḫı benüm bir anam var-ımış ki aña [15]'Amūriyye dėrler-imiş. Anı daḫı ben isteyüp bulsam gerek." Ol ḳavm [16]eyitdiler ki: "Ol senüñ anañ, bizüm pādişāhımuzdur." Pes İskender'i [17]aldılar, anası ḳatına iletdiler. Çünki anası gördi, derḥāl bildi. **[201b]** Ve anası memleketi İskender'e ısmarladı.

[73.] ḤİKĀYET

Ġadġal ḥudūdında [2]bayram ėderler yılda bir kez. Anlaruñ bir büti vardur. Pādişāhları ol bütüñ ḳatına gelür, bir ḳadeḥ ḫamr içer. Daḫı ḳılıcın çıḳarur [4]kendüye ṭayar. Daḫı üstine düşer, tā arḳasına çıḳar. Ol vaḳt ḳavmine [5]tā bir

1 Kâhinler ve kâhinlerin durumu.

yıla degin ne olacaġını ḫaber vėrür ḫayrdan ve şerden. Pes andan ṣoñra [6]ḳılıcı kendüden çıḳarurlar. Ve hem niçe ḫaber vėrse şöyle vāḳi‘ olur.

[7]Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim kāhinler çoḳ olurlar-ımış, tā ḥaḳḳı [8]bāṭıldan bilesin. Ve daḫı bilesin ki cemī‘-i rīv ġurūrdur.

[74.] ḤİKĀYET

[9]Ol ‘īd ėdenlerüñ bir yüce ṭaġ başında bir büt-ḫāneleri vardur. [10]Yılda bir kez anda cem‘ olurlar. Daḫı ḫamr içerler. Bir pīr gelür ki aña [11]Faġfāre dėrler. Ol büt-ḫānenüñ üzerinde zencīr aṣarlar [12]ṭaġuñ aşaġasına. Daḫı ol zencīre yapışup ol büt-ḫāne üzerine [13]çıḳar. Ve elin üç kez biribirine urur. Ve üç ṭaş daḫı bile getürmişdür, [14]üç yaña atar. Daḫı yėne ol zencīre yapışup aşaġa iner. Daḫı bī-hūş [15]olur. Ve ol pīri götürüp ol büt-ḫānede büt ḳatına iledürler. Daḫı [16]kendüye gelür ve andan ḫaberler ṣorarlar, tā bir yıla degin ḫayrdan ve şerden [17]ḫaber vėrür ne olacaġın. Bu nesneler ‘ilm-i nücūm iledür yā cinnī ḫaber vėrmeg-iledür. Bunuñ **[202a]** gibilere kāhinler dėrler.

[75.] ḤİKĀYET

Peyġāmberden ṣoñra bir kāhin [2]ḳopdı ki aña ‘Ayhele bin Esved dėrlerdi. Ve her nėreye varsa uyarlar-ıdı. Çünki Ṣan‘ā’ya vardı, yigirmi biñ kişi aña mütāba‘at ėtdi. [4]Ve Yemen pādişāhın öldürdi, ‘avratını ẓulm-ile aldı ve ḳızunı depeledi. [5]Anuñ oġlı ki ‘Abdullāh bin Deyleme-y-idi, peyġāmber ḥażreti dirliginde Yemen’e göndürmiş-idi. Ḥażret-i Risālet dėmişdi [6]ki: “‘Ayhele bin Esved anda geliser, da‘vā-yı nübüvvet ėdiser. Anı sen öldüresin ki anuñ ölümi senüñ elüñdedür.” dėmiş-idi. ‘Abdullāh daḫı eydür: [8]“Ben ‘Ayhele’yi Ṣan‘ā’da gördüm ki ḳamu leşkeri ḳarşusına ṭurmışlar. [9]Ve ol ‘avrat da ṭurmış, elinde bir ḥarbe eydür ki: “Ol Yemen [10]melikinüñ atını getürüñ!” Derḥāl getürdiler, ol ḥarbe-y-ile ol atı [11]boġazına urdı. Daḫı boynı ṭamarları kesdi. Daḫı eyitdi: “Ṣalı-[12]vėrüñ!” Ṣalı-vėrdiler. Ṣan‘ā içinde ol at gezerdi, ḳanı dāyim [13]aḳardı. Ve daḫı anda bir dāyire çizdi. Daḫı içine girdi. Buyurdı kim [14]niçe develer getürdiler, her birin ol dāyire ḳatına getürdiler ve boynın [15]ol dāyire içine çekdi. Daḫı her birisin ol dāyire üstinde [16]depeledi ki gövdeleri dāyireden ṭaşra düşdi ve başları içerü düşdi. [17]Ve her deve ki başın içerü uzadurdı, başı kesilüp dāyire içine düşerdi **[202b]** ve gevdesi ṭaşra. Pes ṣoñra kendü daḫı başını ol dāyire üzerine ḳodı daḫı [2]bir zamān. Çün başını ḳaldurdı, eydür kim: dīv eydür ki: “‘Abdullāh bin Firūz Deyleme’nüñ [3]ve Meksūḥ’uñ ur boynunı!” dėdi. Meksūḥ, bir kişi-y-idi:

[4]Peyġāmber ʻaleyhi's-selām, ʻAbdullāh Deyleme-y-ile bile vėribimiş-idi ki bu ʻAyhele'yi öldüreler.

ʻAbdullāh eydür: "Bu ḫaberi bundan ėşitdüm. Derḥāl ol aradan [6]ḳaçdum, gėtdüm. Daḫı Meksūḥ'a dėdüm kim ol daḫı gizlendi. Bu, [7]taʻaccübe ḳaldum ki, dīv, aña nice ḫaber vėrdi. Ve ḳorḳdum ki anda [8]dursam beni daḫı bile-y-idi ve durmadum. Ol Yemen pādişāhı [9]ḫātūnı ḳatına geldüm, eyitdüm ki: "Bu ẓālim kāhin seni ẓulm-ile pādişāhdan aldı, pādişāhı depeledi. Bańa destūr vėr ki bunı ben öldürem. Senüñ [11]intiḳāmuñı alam." Pes vardı ol ḫātūn bunı evine iletdi, [12]gizledi, tā kim gėce oldı. Çünki ʻAyhele geldi, yatdı uyudı. Ol [13]ḫātūn, bańa ḫaber ėtdi. Geldüm, gördüm, şemʻ yanar, bu uyumış. Derḥāl [14]ḫançer ile başını kesdüm, şerrini ʻālemden götürdüm."

Ṭuleyḥa: [15]Bu daḫı kāhindi. Peyġāmberlıḳ daʻvīsin ėtdi peyġāmber [16]zamānında. -ʻaleyhi's-selām- Ġuneyne bin Ḥışın dėrler-idi bunuñ vezīri-di ki [17]bu, Ṭuleyḥa-y-ıla her işde bile-y-idi. Çünki bu Ṭuleyḥa'ya İslām leşkeri çoḳ **[203a]** uydı, leşkeri çoḳ oldı. Bir gün Ġuneyne ṣordı Ṭuleyḥa'ya [2]ki: "Cebrā'īl hīç sańa yarduma gelür mi?" Eyitdi ki: "Belī, şimdi [3]geldi ve gėtdi." Eyitdi ki ḳāle Ṭuleyḥa: [1]"اِنّ لك رجلا رَجَاه و حديثا اِلّا تنساه" [4]yaʻnī eydür: "Senüñ bir kişüñ vardur ki sańa ümīd dutar. Ve sańa [5]söz oldur kim anı unutmayasın." Ġuneyne çünki bu sözi ėşitdi, [6]leşkere eyitdi: "Gėrü dönüñüz ki bu kişi yalancıdur. Bundan nesne [7]ḥāṣıl olmaz." Bu sözden ol leşker müteferriḳ oldı. Ḫālid bin [8]Velīd daḫı geldi, Ġuneyne'yi dutdı, demürledi, Ebū Bekr Ṣıddīḳ'a -raḍıya'llāhu [9]ʻanh- vėribidi. Ve Ṭuleyḥa ḳaçdı, Şām'a düşdi. Ṣońra ʻÖmer bin el-Ḫaṭṭāb [10]raḍıya'llāhu ʻanh- anı dutdı. ʻÜkāyiş'i hem ol şehīd ėtmişdi. [11]Emīrü'l-mü'minīn aña çoḳ ʻitāb ėtdi. Daḫı depeledi.

Ẕikrü daʻvā'i Secāʻi'n-nübüvve:[2] Secāʻ bint el-Ḥāriṯ bir ʻavrat-ıdı. [13]Peyġāmberden ṣońra ol daḫı Cezīre'de peyġāmberlıḳ daʻvī ėtdi. [14]Ve niçe biñ kişi daḫı aña uydı leşker oldı: Benī Ṣaʻleb ve Benī [15]Melik ḳabīlesinden. Ve çünki Şücāʻ, Müseyleme-i keẕẕāb şevketin ėşitdi, [16]eyitdi ki: [3]"عليكم بِاليَمامة" Pes ḳaṣd ėdüp Yemen'e geldi Müseyleme'ye çünki [17]ḳaṣd ėtdi, Müseyleme çünki bunı ėşitdi, andan ḳorḳdı ve aña hediyye**[203b]**ler vėribidi. Ve kendüsi ḳalʻaya girdi ve eyitdi ki: "Şücāʻ içün köşk düzüñ, [2]gelsün, ḳonsun." Derḥāl bir köşk düzdiler buḫūrlar vėrdiler, Şücāʻ geldi [3]anda ḳondı. Bir gėce ḫalvet otu-

1 Senden bir şey uman bir adamın var. Senin unuttuğun bir sözün var.
2 Secaʻ'ın peygamberlik davası bahsi.
3 Sana düşen, Yemen'e gitmektir.

rur, göñli cimā‘ ṭaleb ėtdi. Müseyleme [4]siḥr-ile bu ḥāle muṭṭali‘ oldı. Ḳal‘adan aşaġa inüp Şücā‘ ḳapusına indi, [5]durdı eydür: “Yā Şücā‘, cimā‘ ėtmege raġbetüñ var mı?” Eydür: “Belī, içerü [6]gel.” Ve içerü girdi, üç gün bile oldı. Şehvet ārzūsın [7]biribirinden aldı. Çünki leşker-i Şücā‘ bu ḥāle muṭṭali‘ oldılar, [8]Şücā‘ bunlara eydür: [9]“Müseyleme benüm erümdür.” Pes leşker müteferriḳ oldılar.

Müseyleme’nüñ ḍalāletine sebeb ol-ıdı ki, bir gün geldi peyġāmbere. [10]Eydür: “Yā Muḥammed, baña keşf-i vilāyet ėtgil.” Peyġāmber eydür: “Keşf-i [11]vilāyet böyle olmaz, bunuñ ile ḥāṣıl olmaz. Belki Ḥaḳ Ta‘ālā’ya iṭā‘at [12]ėtmek gerek. Zaḥmetler çekmek gerek. Andan ṣoñra Allāhu Ta‘ālā dilerse keşf ėde. Zīrā ki “Yef‘alu’llāhu mā yeşāu ve yaḥkümü mā yürīd[1]”[14]dür.” Bu söze iltifāt ėtmedi, gėrü döndi, mürted oldı. Yemāme’ye gelüp [15]da‘vī-yi nübüvvet eyledi. Eyitdi ki: “Namāz ḳılmañ, Ḥaḳ Ta‘ālā namāzı götürdi.” [16]Ve daḫı zināyı ve şürbi ve ḫamrı mubāḥ ḳıldı. Tā ki Ṭuleyḥa bir gün aña [17]ṣordı ki: “Saña feriştelerden kim gelür?” Eyitdi ki: “Raḥmān gelür.” Eyitdi ki: **[204a]** “Nūr ile mı gelür yā ẓulmet ile gelür?” Eyitdi: “Ẓulmet ile gelür.” Ṭuleyḥa eydür: “Ṭanuḳluḳ vėrürem ki sen keẕẕābsın. Muḥammed rāstdur.” Müseyleme bu sözden müte’ellim [3]oldı, çoḳ ādem öldürdi İslām leşkerinden, tā ḥaddī emīrü’l-mü’minīn [4]‘Ömer’üñ ḳarındaşı Zeyd’i şehīd eyledi.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim [5]bāṭıl iş pāy-dār olmaz ve ḥaḳ iş ne ḳadar ża‘īfse Allāhu Ta‘ālā [6]anı ziyāde ėder yüceldür.

Ẕikrü Kihāneti meliki’l-‘Acem Rüstem:[2] [7]Rüstem bin Ferrūḫ-zāde melik-i ‘Acem-idi ve hem gey ‘aẓīm kāhin-idi [8]ve müneccim-idi ve Yezdicerd’üñ nāyibi-y-idi. Ve daḫı anuñ ile bile niçe [9]kāhinler var-ıdı. Ol cümleden birisi Vernā dėrler-idi [10]ve Çābān dėrler-idi. Bir gün ṣordı Rüstem kehānetden Vernā’ya [11]ki: “Şimdi neye ḥüküm ėdersin?” Vernā eydür: “İ melik, işbu sā‘at [12]bir ḳuş gele, līkin adını bilmezem. Şol senüñ sarāyuñ [13]kemeri üzerine otura ve ol ḳuşdan bir nesne düşe. Çaḳ! İşbu [14]yėre.” Ve ol yėrde bir dāyire çizdi, daḫı gėtdi. Çābān [15]geldi, ṣordı ki ol ġulām-mānde ez-evvel.

[76.] ḤİKĀYET

[16]Eydürler ki, Rüstem bir gün bir buzalacı inegi gördi. Vernā’ya eyitdi ki: [17]“Bu inegüñ ḳarındaġı ne nesnedür?” Vernā-yı Hindī eydür: “Bir **[204b]** ḳara

1 Hz. Allâh, dilediğini yapar, istediği şekilde hükmünü verir.
2 Acem Meliki Rüstem’in kâhinliği.

buzaġudur." Çābān daḫı ḥāżır-ıdı, eyitdi: "Ablaḳdur." Pes anuñ [2]ḳarnın yarup çıḳardılar. Gördiler ki bir ḳara buzaġu līkin [3]ḳuyruġı ucı aḳ ve alını aḳ. Ve yėne Çābān Rüstem'e eydür ki: "İ [4]Melik, ne vāḳi' olısar?" Rüstem eydür: "Bir leşker-i 'aẓīm vāḳi' olısar, [5]'Arabdan gele ve 'Acem milkin duta. Şöyle gördüm ki gökden bir ferişte [6]iner. Leşker-i 'Acem'üñ yaylarını cem' ėder, biribirine baġlar, alur, [7]göge çıḳar. Velīkin ben dilemezem ki Yezdicerd şūm 'Arab ile ceng [8]ėde. Velīkin ceng ėtse gerek." Pes nā-gāh Muġayre bin Şu'be ėlçilige [9]geldi 'Arab pādişāhı Sa'd bin Melik'den Rüstem ḳatına. Rüstem eydür: "İ [10]Muġayre, sizüñ ile ceng ėderüz. Velīkin yarın muḳābil olıcaḳ [11]senüñ bir gözüñ çıḳısar." Muġayre eydür: "Ḥaḳ yolına ceng ėderüz. Eger iki gözüm daḫı çıḳarsa n'ola?" İttifāḳ yarındası ki ceng [13]oldı, Muġayre'nüñ bir gözi kör oldı." Pes imdi bunlar bu [14]bilü-y-ile ki bildiler, kendü ḥāli-y-ile ve siḥirle [15]bildiler. Şöyle i'tiḳād eyle; ne kerāmetdür ve ne mu'cizedür, bil ki siḥirdür.

Ẕikrü'l-kāhini elleẕī ẓahara fī eyyāmi'l-Gerşāşb bin Luhrāsb:[1] **[205a]** Eydürler ki, 'Acem mülkinde bir kişi var-ıdı ki aña Gerşāsb [2]bin Luhrāsb dėrler-idi. Ol Hind vilāyetine vardı. Anda bir ṭaġ [3]üzerinde bir şaḫṣ gördi ki 'üryān. Aña eyitdi ki: "Bu ṭaġda ne eylersin, ne yėrsin?" Eyitdi ki: "Üç yüz yıldur bu ṭaġ başında oluram. [5]Yėdügüm geydügüm ḳamusı otdur, tā ki hīç maḫlūḳuñ benüm üzerümde [6]minneti olmaya. Ve hem ümīd dutaram ki Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ 'aẕābından [7]ḳurtulam." Pes Gerşāsb eydür: "Baña senüñ 'ilmüñden ḫaber vėr." [8]Ol şaḫṣ eydür: "Saña bir 'avrat varısar çiftlenisersin. Lākin bir [9]aġacı bükisersin andan ol 'avratı alısarsın." Ve anuñ [10]öñinde bir legen, dāyim aña naẓar ėderdi ḳarşusında durmış. Pes Gerşāsb [11]andan gėrü döndi, bir şehre ėrişdi. Anda bir ḳız gördi. Aña [12]āşıḳ oldı ve anuñ ḥālinden ṣordı. Eyitdiler ki: "Falān melik ḳızıdur." Ve eyitdiler ki: "Anuñ yayı var, sarāyı ḳapusında asmışlardur. Her [14]kimse ki anı çekse, ol ḳızı aña vėrürler." Pes Gerşāsb sarāy [15]ḳapusına vardı. Eyitdi: "Ben bu yayı çekerem." Ḫalḳ buña güldiler. [16]Melike ḫaber ėtdiler ki güyegü geldi. Ve anı ilerü oḳıdılar ve kemānı eline vėrdiler. Gördi ki demürden bir kemān eylemişler. Üstüni tozlamışlar tā kimse bilmeye. **[205b]** Gerşāsb anı eline aldı, çekdi. Pes melik ḳızını aña vėrdi. Ol [2]sebebden pādişāh oldı. Gerşāsb'e kāhin ḫaber vėrmiş-idi ki: "Tā aġacı [3]iki ḳat eylemeyince çift bulmayısarsın." Gerşāsb gėrü döndi, [4]vardı ol kişiye ikrāmlar eyledi.

---

1 Gerşâsb bin Luhrâsb'in döneminde ortaya çıkan kâhin.

Maḳṣūd oldur kim kāhinler cemī‘-i [5]vaḳtde var-ımış. Ve her nesne ki dėrler, şeyṭān mu‘āveneti-y-ile dėrler. Ve ol [6]nesne ki peyġāmberler dėrler, feriştehden dėrler.

[77.] ḤİKĀYET

[7]‘Ūd ḥudūdında bir kūy vardur. Anda bir sögüt aġacı vardur. [8]Ḳaçan ki Güneş Ḥamel burcına gelse, ol aġaç yaşarur. Ve ol [9]kūyda bir niçe cemā‘at vardur. Anlaruñ bir pīr kişisi vardur, gelür [10]ol aġaç dibinde, elinde bir şīşe bādya. Ve ḳamusı ol aġaç [11]dibine gelürler. Ol pīr şīşeyi ḳulaġına dutar aġaç dibinde. Ol [12]bir yıldan bir yıla ne olacaġın ḫayr ve şer ol ḳavme ḫaber vėrür. [13]Ol pīr ne ḫaber kim vėrürse ol ḳavm taṣdīḳ ėderler. Belki Ḥaḳ Ta‘ālā her zamānda her ḳavme, anlaruñ fitnesi-çün bir ḥādiṣe [15]iẓhār ėder, tā bunlar anuñ ile maġrūr olurlar.

Fitnetü’z-Zerāşbi [16]beyne’n-nās: Zerāşb evvel müş‘abid bir ḥoḳḳa-bāz-ıdı. [17]Ve ṣoñra kehānet da‘vīsin ėtdi. Ve andan ṣoñra nübüvvet da‘vī **[206a]** ėtdi. Anuñ zamānında bir pādişāh var-ıdı, aña eydür: “Bu da‘vī-le ne [2]ḥüccetüñ var? Göster, görelüm.” Zerāşb eydür: “Ne dilersiz?” Bu melik [3]eydür: “Baḳırı eridelüm, gögsüñ üzerine dökelüm. Eger şöyle ki [4]yanmaz-ısa saña i‘tiḳād ėdelüm.” Vardılar, baḳırı eritdiler, gögsi [5]üzerine dökdiler, dāne dāne oldı. Baḳır gögsi üstinden ṭaġıldı, [6]anı yaḳmadı. Ba‘ẓılar eydür ki: “Ṭalaḳ sürtdi gögsine.” Ve ba‘ẓılar eydürler ki: “Uġırlayın bunı dėdi ki: اللهم يا ذَالعرشِ الشامخ والنورِ والسلطان الرفيع والمَجْدِ المنيعِ لا تفْضَحْن“[1] Bu [9]du‘ā sebebinden Ḥaḳ Ta‘ālā saḳladı. Çünki andan selāmet ḳurtuldı, [10]çoḳ ḫalḳ aña uydı. Ve ol, Mecūsī dīni peydā ėtdi. Hīç dīnlerde Mecūsī [11]dīninden rüsvāy dīn yoḳdur. Ḫazelehümü’llāhu Ta‘ālā[2]

Fitnetü’l-Māni’z-Zındīḳ: Şāpūr zamānında bir kāhin-i zındīḳ var-ıdı. Adı [13]anuñ Mānī-y-idi ve kendüsi naḳḳāş idi. ‘Āleme ġāyet fitne bıraḳdı [14]ve ‘acāyibler gösterdi. Şāpūr anuñ elinden teng-ā-tenge gelmiş-idi. [15]Bir gün vardı, anı dutdı, ġāyet zaḥmet ėtdi. Eyitdi: “Hīç daḫı [16]da‘vī ėde misin?” Yėne eydür ki: “Ben resūl-i Ḫudā’yam.” Şāpūr eydür: “Ne [17]ḥüccetüñ vardur?” Eydür ki: “Saña ne gerek?” Eyitdi: “Havāda uçasın ki görevüz.” **[206b]** Zındīḳ Mānī derḥāl durdı, havāya uçdı ve nā-bedīd oldı. Ṣoñra yėne [2]geldi, Şāpūr’uñ ḳatına oturdı. Şāpūr çünkim andan ‘āciz oldı, [3]terk ėtdi. Ve dāyim anuñ aḥvālinden

1 Yüce arşın, nurun, yüce saltanatın ve en kuvvetli şerefin sahibi Allâh’ım, beni mahcup eyleme.
2 Allâh c.c. onları rezil etsin.

ṣorardı ki: "Mānī Zındīḳ'uñ [4]işi siḥir midür yā ḥaḳ mıdur?" Çünki bildi, anı ber-dār ėtdi. Anuñ fitnesin [5]cihāndan götürdi. Andan ṣoñra bir fitne daḫı ẓāhir oldı. 'Irāḳ'da [6]bir ṣavma'ada da'vī ėtdi ki: "Bańa od söyledi." Ol ḫod iki çuḳur [7]ḳazmışdı. Birisinde od yanardı ve birisinde bir ādem saḳlamış-ıdı. Ol [8]çuḳurdan bu od yanan çuḳura yėr altından bir delük delmiş-idi. [9]Kendü ol od ḳatında otururdı. Ol kişi ol çuḳurdan [10]söyleyicek oduñ orta yėrinden āvāz çıḳardı. Bu nesne-y-ile ḫalḳa [11]çoḳ fitne eyledi. 'Āḳıbet ma'lūm oldı. Ol yėri ḳazdılar buldılar.

[78.] [12]ḤİKĀYET

Bir şaḫṣ da'vī ėtdi: "Ben cinnīler-le ceng ėderem." [13]Vardılar, anı bir ḫalvet yėre soḳdılar, bilesine bir legen ve bir bıçaḳ [14]ḳodılar. Çünki bir günden ṣoñra ṭaşra çıḳdı, gördiler ki legen [15]içi ṭolu ḳan. Anı istediler, hīç a'ẓāsında zaḫm yėri bulmadılar. [16]Tefaḥḥuṣ ėtdiler ki dili altında demü'l-aḫaveyn dėrler bir ot olur, [17]anı dutar-ımış. Velīkin içine bevl ėder-imiş. Daḫı ol demü'l-aḫaveyn **[207a]** bevl içinde azarmış. Çün azsa bevl ḳan gibi olur. Bilmeyen kişiler [2]anı ḳan ṣanarlar. Aña maġrūr olurlar.

[79.] ḤİKĀYET

Bir kişi daḫı [3]da'vī ėtdi ki serçeyi öldüre, gėrü diri eyleye. Vardı iki ḥoḳḳa [4]düzdi. Birisinde bir serçe ḳodı. Daḫı anı yėñi içinde gizledi. Bir serçe [5]daḫı öldürdi, bir ḥoḳḳaya ḳodı. Anı daḫı yeñine ṣoḳdı. Evvelki ḥoḳḳayı [6]açdı serçe uçdı gėtdi. Ol öldürdügi serçe ḥoḳḳasın gizledi. [7]Birḳaç ebleh cemā'at anı gördi, aldandı. Biz bu miḳdār söz söyledük, [8]tā bileler ki kāhin kimdür ve müş'abid kimdür? Ḥaḳḳı bāṭıldan seçeler. [9]Muḥammed 'aleyhi's-selām şer'inüñ ve dīninüñ ḳadrin bileler. Bir faṣl [10]daḫı söyleyelüm ki, farḳ nedür kehānet ile nübüvvet ortasında?

Ẕikrü mü'cizāti'l-enbiyā' 'aleyhi's-selām:[1] [12]Bil ki mu'cize peyġāmberüñ olur ki ḫalḳ andan 'āciz-dürürler, anuñ [13]gibi işleyemezler. Zīrā ki ol, Ḥaḳ Ta'ālā ḳudreti-y-iledür, ādemīnüñ anda [14]fi'li olmaz. Şöyle kim İbrāhīm ol ḳuşları öldürdi, andan [15]ṣoñra İbrāhīm du'āsı-y-ıla diri ḳıldı. İbrāhīm'e mu'cize oldı. Ve daḫı [16]şöyle ki Muḥammedün Resūlu'llāh 'aleyhi's-selām ṭoġduġı gėce kāfirlerüñ [17]odları söyündi. Ve od evleri aşaġa gėçdi. Ve daḫı ol odlar-la **[207b]**

1 Muhammed Nebî aleyhisselamın mucizeleri.

şeyṭānları gökden atdılar. Ve daḫı ṣu ki peyġāmberüñ barmaḳları arasından çıḳdı, şol çeşmeden çıḳar gibi. Ve andan ol [3]cemī'-i leşker içdiler ve develerine vėrdiler ve āb-dest aldılar. Henūz [4]su kendü ḳarārında-y-ıdı ki ne artdı ve ne eksildi.

Ve daḫı şöyle [5]bir gün resūl 'aleyhi's-selām, 'Ömer ile gėderler-idi. Yolda bir oġlancuḳ [6]gördiler ki aġlar. 'Ömer anı getürdi, ḳucaġına aldı, tā ki avuda ve [7]aña zaḥmet ėrişmeye. Çünki 'Ömer yėne peyġāmber ḳatına geldi, [8]peyġāmber eydür: "Yā 'Ömer, ol oġlancuġı ki götürdüñ ki ol [9]deccāldür. Āḫir ki 'ālemi ol ḫarāb ėdiser." 'Ömer eydür: "Varayım, [10]pes anı helāk ėdeyim." Resūl eydür: "Yoḳ ėdemezsin ki anuñ [11]elinde Ḥaḳ Ta'ālā işler ḳomışdur. Cümlesinden birisi oldur kim anuñ [12]elinde bir fetḥ olısar benüm ümmetüme. Çünki Ḥażret-i Risālet dünyādan [13]naḳl ėtdi ve ḫilāfet emīrü'l-mü'minīn 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb'a degdi. Ebū Mūsā [14]Eş'ār'i Ḫūristān'a vėribidi bir niçe biñ leşker ile. Ve anda Ebū Mūsā [15]çoḳ şehrler fetḥ ėtdi. Çünki Şūş'a geldi ḥiṣār ėtdi, Şūş [16]ġāyet muḥkem ḳal'a-y-ıdı hīç ẓafer ėdemediler. Şūş'da bir rāhib [17]var-ıdı, burc üstine geldi. Eydür "İ leşker-i İslām, zaḥmet çekmeñ, **[208a]** dönüñ, gėdüñ ki Şūş'ı siz zaḥmet çeküp fetḥ ėdemezsiz. [2]Şūş'ı şol leşker fetḥ ėdiser ki deccāl ol leşkerde bile [3]ola. Ben kitāb içinde şöyle bulmışam." ki Ebū Mūsā bu sözden ġāyet [4]melūl oldı. Bir zamān şöyle tevaḳḳuf ėtdi. Bir kişi çıḳa-geldi, Şūş'uñ ḳapusına bir depük urdı. Ḳapu içerü gėçdi. Leşker-i [6]İslām derḥāl içerü girdi, fetḥ ėtdiler. Ol kişi yėne nā-bedīd oldı. [7]Çün Ebū Mūsā 'Ömer ḳatına geldi, ol ḥāli ḥikāyet eyledi. Emīrü'l-mü'minīn '[8]Ömer raḍıya'llāhu 'anh eydür: "Ṣadaḳa resūlu'llāh.[1] Ol kişi deccāl-idi [9]ki size yardum ėtdi. Ben bu sözi peyġāmberden ėşitdüm-idi."

Maḳṣūd [10]bu ḥikāyetden oldur kim bilesin mu'cize-y-ile ṣu'bede arasında farḳ [11]ėdesin. Ve mu'cize daḫı şöyle olur ki bir gün bir Hindī, peyġāmberüñ [12]yüzine naẓar ėtdi. Gördi ki yüzinde bir ṣaman çūbi var. Ol [13]Hindī ṣandı, ol çūbi aldı peyġāmberüñ yüzinden. Peyġāmber [14]aña du'ā ḳıldı. Eyitdi: "Beyyaża'llāhu vecheke"[2] ya'nī "Yüzüñi Allāh aḳ eylesün!" [15]Ol sā'at Hindī'nüñ ḳara yüzi aḳ oldı.

1 Allâh Resûlü doğru söyledi.
2 Allâh yüzünü ak etsin!

[80.] ḤİKĀYET

[16]Ol gün ki peyġāmber ʻaleyhi's-selām Mekke'yi fetḥ eyledi ve bütleri [17]Kaʻbe'den ṭaşra atdurdı. Anda bir büt var-ıdı ṭaşdan, adı ʻāleme şāmil. Ve **[208b]** aña ziyārete gelürlerdi. Anı İbrāhīm peyġāmber atası yonmış-ıdı, [2]anuñ adı Menāt idi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām anı daḫı ṭaşra [3]bıraḳdı. Bir Hindū anı daḫı aldı, gizledi. Hindūstān'a iletdi. [4]Anda yüz berāberī altuna satdı. Hindūstān'da bir şehr [5]vardur kim adına Ṣūb dėrler. Ol büti ol şehrde [6]dikdiler bir altun degirmenüñ üzerine.

Bu ḥikāyet peyġāmber [7]ʻaleyhi's-selāma ėrişdi. Peyġāmber ʻaleyhi's-selām buyurdı: "Benüm ümmetümden [8]bir kişi ki adı benüm aduma muvāfiḳ ola, anı gėrü getüre. Ol [9]bütüñ helāki anuñ elinde ola." Bunuñ üzerine çoḳ zamān gėçdi. [10]Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī vardı, Hindūstān'ı fetḥ ėtdi. Ol [11]Ṣūb şehrini aldı. Ol ḳavm Menāt'ı ev ṭolu altuna alalum dėdiler, [12]ṣatmadı. Aldı, Ġaznīn şehrine getürdi, iletdi. Sarāyınuñ [13]işiginde bıraḳdı ayaḳ altına. Muʻcize böyle olur ki zamān henüz [14]anuñ ḫaberin vėreler.

Fī ẕikri kerāmāti'l-evliyā'i ve cevāzihim:[1] [15]Bil ki kerāmāt evliyāda ḥaḳdur. Mādām evliyā ber-sebīl-i enbiyā gėdeler. [16]Zīrā kerāmāt bir şāḫdur muʻcizden. Şöyle ki Meryem [17]raḍıya'llāhu ʻanhā, Zekeriyyā ki anuñ ḳatına gelürdi, ḳışın yaz yėmişlerin **[209a]** bulurdı ḳatında. Eydürdi ki: "Bu saña ḳandandur?" Meryem eydürdi: "Allāh ḳatından" Ve şöyle ki Cebrā'īl aña ẓāhir olurdı, anuñ ile kelimāt ėderdi. Meryem ḫod peyġāmber degül-idi.

Ve daḫı Selmān ki gördi, [4]şol vaḳt ki Şām'dan gelürdi peyġāmbere īmān getürmege. Daḫı yolda [5]bir ṣaḥrāya ėrişdi ki aña Ṣaḥrā-yı Zerved dėrler-idi. Ve anda nā-gāh bir [6]arslan çıḳdı, Selmān'a ḳaṣd ėtdi, yolın kesdi. Ve Selmān [7]kendüden ümīd üzdi. Daḫı eyitdi ki: "İlāhī, ol peyġāmber [8]ḥaḳḳı-çün ki anı isterem. Beni bu arslan şerrinden emīn eylegil!" [9]Derḥāl bunı dėyince bir atlu yėtişüp geldi. Ḳılıcı-la arslanı [10]iki pāre eyledi. Daḫı nā-bedīd oldı. Selmān, peyġāmbere geldi, īmān [11]getürdi. Bir gün emīrü'l-mü'minīn ʻAlī raḍıyallāhu ʻanh, Selmān ile mizāḥ [12]eylerdi. Bir küçicük ṭaş-ıla Selmān'ı atdı. Selmān aña tündlik ėtdi. [13]Peyġāmber eydür: "Yā Selmān, tündlik ėtme. Şol Zerved gėcesin [14]añġıl yaʻnī arslandan ki seni kim ḳurtardı bize gelürken? [15]Ol, kimdi?" Fe-ḳāle ʻAliyyün: [2]"اَنا فارس ليلةَ الزَرْوَد الذى قُتِلَ الاسود" Yaʻnī eydür: "Benem, āḫir

1 Evliyaların kerametleri ve kerametin caiz olması.

2 Arslanın öldürüldüğü gece Zerved'deki atlı, bendim. [الاسود kelimesi الاسد olmalıdır.]

ol atlu ki Zerved ġecesinde [17]arslanı öldürdüm.” Pes Selmān ḫacil oldı. Daḫı ‘Alī’den ‘özür diledi. **[209b]** Ve andan ṣoñra ‘Alī’nüñ evine ḫidmet ėderdi, tā ki peyġāmber [2]eyitdi ki: “Selmān bizüm ehl-i beytümüzdendür.”

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim [3]kerāmāt-ı evliyā ḥaḳdur.

[81.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: “Bir gün [4]Ḥüseyn bin Manṣūr-ı Ḥallāc ile bir ḫasta ṣormaġa varduḳ Baġdād’a. [5]Ve ol ḫasta Dımışḳlu-y-ıdı. Biz eyitdük ki: “Göñlüñ ne diler?” Eydür: [6]“Yā Manṣūr, ḥelvā-yı penç engüştī diler. Līkin ol ḥelvā Dımışḳ’dan [7]ġayri yėrde işlenmez.” Böyle dėyicek Manṣūr elin uzatdı bir [8]ṭabaḳ ḥelvā-yı penç engüştī getürdi, ḫastanuñ öñinde ḳodı. [9]Bir niçe günden ṣoñra Dımışḳ’dan kārvān geldi, ḫaber getürdi ki: “Fülān günde melik-i Dımışḳ’uñ öñinden bir ṭabaḳ ile ḥelvā [11]nā-bedīd oldı, havāya çıḳdı.”

[82.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, İbrāhīm [12]Edhem ol vaḳt ki salṭanatı terk ėtdi. Ka‘be’den yaña yüz dutdı. [13]Merve şehrine gelürken, anda bir köprü vardur. Ol [14]köprüye yaḳın gelicek gördi. Bir kişi ol köpriden aşaġa [15]düşdi. Eger su daḫı olmasa ki biñ cānı daḫı var-ısa ki ḳurtılmazdı. İbrāhīm Edhem çünki anı gördi, dėdi: “Allāhümme aḥfıẓhü”[1] [17]ya‘nī “Yā İlāhī, sen ṣaḳlaġıl anı!” Ol kişi ṣuya ėrişmedi, şöyle havāda **[210a]** mu‘allaḳ durdı, tā ḫalḳ geldiler anı yuḳaru çekdiler. Ol ḳavm [2]İbrāhīm’üñ ol işini ta‘accüb ėtdiler. Bilmediler kim’dügin.

[83.] ḤİKĀYET

[3]Bir kişi eydür: “Ḥüseyn bin Manṣūr-ı Ḥallāc ile bir manẓarada oturduḳ. [4]Baġdād’dan Sehşenbih bāzārında baḳar-ıduḳ. Bir müşebbek ḳapu açıldı. Eyitdi: “Ne [5]gördüñ?” Eyitdüm: “Yābānlar gördüm.” Gėrü ḳapu yapıldı. Eyitdi: “Ne gördüñ?” [6]Eyitdüm: “Ka‘be’yi gördüm.” Bu cinsden ḥikāyetler eydürler evliyānuñ [7]kerāmetlerinden.

Ve daḫı Āṣaf bin Berḫiyā eydür ki: “Süleymān peyġāmbere [8]-‘aleyhi’s-selām-[2]﴿أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ ḥikāyeti [9]gėçmişdür. Ve Āṣaf ne nebī-y-idi ve ne resūl-idi. Biz bundan [10]ṣoñra bir bāb daḫı dėyelüm ‘ilm-i kīmiyā ma‘nīsinde.

---

1 Allâh’ım, onu koru.

2 “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm...” Neml, 27/40.

Bāb [11]**fī Ẕikri'l-Kīmā'**

Bil ki kīmiyā ṣan'at-i laṭīfdür. Ve yėne bil ki ba'ż ı [12]'ilm-i kīmiyā şimdiki ḥālde fevt [13]olmışdur. Şöyle ki bāḳī ṣan'atlar fevt olmışdur. Şöyle ki Kūfī muṣḥaf yazılmışdur. Şimdiki ḥālde hīç kātibüñ [14]elinden gelmez ki anuñ bir ṣaḥīfesini yaza, şöyle ki yazmışlardur. Ve daḫı şol çīnī ṭabaḳlar ve aḳ şecerī ṭaşlar ki düzmişlerdür; kimisi bir batman, kimisi biñ batman ve kimisi yėtmiş batman ve daḫı [17]artuḳ eksük ki anı nenüñ gibi örs üzerine dökmişlerdür? Ve nenüñ **[210b]** gibi ḳısac-ıla dutmışlar? Kimsenüñ elinden gelmez bu zamānda 'ālemüñ [2]ṣāni'leri cem' olsa on batmandan yuḳaru düzemezler ve dökemezler. [3]Ve daḫı şol aḳ bardaḳlar ki düzmişlerdür baḳırdan ki içleri [4]ġāyet giñ ve aġızları boyunları ġāyet ṭar ki anları, nice çekūc-ile [5]dögmişlerdür?

Ve mü'ellif-i kitāb eydür: "Ben ṭabaḳ gördüm kim yėtmiş [6]batmandan düzmişler. Cemī'-i 'Irāḳ ve 'Acem mülkini gezdürdiler. Hīçbir kimse [7]bulınmadı kim nice düzdiklerin bileler. 'İlm-i nārincāt münderis oldı. Ve kīmiyā 'ilmi ve demürden ḳandīller ve pūlād ışıḳlar düzmeklik ḳaldı kīmiyā gibi. Ve 'ilm-i şerī'at daḫı az az götürüliser. [10]Pādişāhlar ẓālim olmaġ ile ki şerī'at ile 'amel ėtmezler. Ve daḫı 'ulemāya [11]'izzet ėtmemeg-ile. Ve daḫı müşkili 'ulemā olmamaġ-ıladur. Pes böyle olsa 'ilm-i kīmiyā [12]daḫı bu zamānda olmaduġı revā ola.

Ve Ḳārūn ve Şeddād ve İskender-i Rūmī, [13]bunlar kīmiyā bilürlerdi. Ve bu zamānda kimse bilmez. Ve ba'ż ı nesne ki kīmiyā [14]ḳısmından ḳalmışdur, aña inkār ėtse olmaz. Şöyle ki baḳırı pūteye [15]ḳoysalar ve şīşe-y-ile bile eritseler vaḳtī ki oddan çıḳsa ezraḳ olur [16]ki anuñ ile Kāşī çanaḳları reng ėderler. Ve eger tenhā şīşe-y-ile [17]eritseler ḳızıl olur. Pes imdi kīmiyā 'ilmi, şerīfdür ve āsān degüldür, **[211a]** tā kim gereg-ise anı işleye. Ve daḫı bunuñ şerāyiṭleri vardur. Cümlesinden birisi tenḳiye ve taṣfiye ve teşviye ve taḥlīl ve ta'ḳīd [3]ve telvīndür. Bunları bilmek gerek. Bunlardan daḫı ġayri [4]şerāyiṭ daḫı vardur. Eger birisi naḳıṣ olıcaḳ olursa, cemī'i ḫarāb [5]olur. Ve daḫı zībaḳı veyā ḳal'īyı göyündürseler ḳızıl olur. Ve eger [6]baḳırı sirkeye ḳosalar yeşil olur. Ve eger billūrı şöyle ḫod eyleseler [7]ve bir pāre birinc daḫı ḳatsalar, daḫı odda eritseler, daḫı yėre [8]dökseler, ḳızıl yāḳūt gibi olur. Yāḳūtdan [9]cevheri temyīz ėder ancaḳ.

Nev'-i āḫar: Eger üç direm rūy-ı [10]sūḫte ve bir direm ḫūn-ı siyāvuşān ve üç direm birinc ve bir rıṭıl [11]billūr. Bu ḳamusını cem' ėdüp eritseler, ġāyet laṭīf yeşil olur.

[12]**Nevʿ-i āḫar:** Eger şīşe ve jengār ve billūr. Her birinden bir direm [13]eritseler, zeberced rengine bir nesne olur.

Nevʿ-i āḫar: [14]Ve eger on direm rūy-ı sūḫte ve bėş direm ehek-i sūḫte ve iki dirhem [15]tūtiyā ve iki dirhem sīm. Bu ḳamusını ḳalye ṣu-y-ıla ḥal ėdeler. [16]Daḫı bir ḳadeḥ içine ḳoyalar. Ve anuñ içine şīşeden ya billūrdan [17]yüzük ḳaşın ḳaynadalar. Pīrūze gibi ola. İmdi bu ḳamusı kīmiyā-**[211b]**gārlıḳdur ve kīmiyādur.

[84.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Müsterşid zamānında [2]bir dervīş var-ıdı. Ġanī oldı ġāyet kemāli-y-ile. Bunuñ ḫaberini [3]ḫalīfeye dėdiler ki: "Ol dervīş kīmiyā bilür veyāḫūd genc buldı." [4]Ḫalīfe anı oḳıtdı, öñine bir ḳılıç ve bir muṣḥaf ḳodı. And içdi ki: "Eger [5]rāst söylemezseñ, şol ḳılıc-ıla öldürürem." Ol kişi eydür: "İ [6]ḫalīfe, ben bir şīşeci-y-idüm. Bir gün şīşe eridürdüm. Nā-gāh cumʿa namāzı [7]eẕānın ėşitdüm. Daḫı bir ḳucaḳ sögüt odunı ḳodum şīşe küresinüñ üzerine, tā ki yana. Ben cumʿa namāzına gėtdüm. Çünki namāzdan geldüm, [9]gördüm ki benüm şīşem laṭīf ḳızıl laʿl olmış. Ol şīşeyi kūreden ṭaşra çıḳardum. Bir niçe pāre eyledüm. Dört yaña vilāyetlere iletdüm. [11]Beglere ṣatdum. Ve ol sebebden ġanī oldum. Ve andan bir pāre ḳalmışdur. [12]Anı saña vėreyim." Vardı, getürdi. Müsterşid andan bir kūre düzdi yaʿnī [13]bir ṭop düzdi. Henüz ol ṭop dārü'l-ḫilāfe'de vardur. Sebeb [14]aña ol-dı kim, ol sögüt odunını deste ėdüp ot ile baġlamışlardı. [15]Ve ol ot içinde bir ot var-ıdı ki ol şīşe andan ḳızıl [16]oldı. Laʿle döndi, cevher oldı. Maḳṣūd oldur ki ʿilm-i kīmiyā [17]vāḳiʿdür. Līkin Allāhu Taʿālā kime müyesser ėderse aña vėrür.

[85.] ḤİKĀYET

[212a] Sulṭān Sencer zamānında daḫı bir dervīş var-ıdı. Bir sehel müddetde [2]ʿaẓīm bay oldı. Anı Sulṭān Sencer ḳatına getürdiler. Sulṭān [3]eydür: "Kīmiyā bilür misin? Bize daḫı bir naṣīb vėr!" Bu eydür: "Bilürem." Vardı, [4]evinden bir hemyān getürdi, aġzını açdı. Daḫı başını aşaġa dökdi. [5]Gördiler ki içi ṭolu bizler pāresi dügülü. Bir bir bu bizlerüñ [6]dügümin çözdi. Gördiler ki her birisinde bir dürlü toḫum noḫūd merdümük [7]birinc ve ṭaru rāziyāne kişnīc, daḫı ġarrī toḫumlar. Eyitdi: "Benüm kīmiyām bunlardur ki bunlaruñ bir dānesin ekerem, Allāhu Taʿālā yėdi yüz dāne vėrür. [9]Baña māl bundan ḥāṣıl olur. Ve daḫı i ḫalīfe, cemīʿ-i kīmiyānuñ başı devletdür." Ḫalīfe eydür: "Nice?" Bu eydür:

"Ben bir gün bāġa gėderdüm süvār [11]olup, yolda uyumışam. Düş gördüm ki bilümde bir hemyān ile altunum var-ıdı. [12]Ol, bilümden düşmiş. Derḥāl uyandum. Gördüm ki bir hemyān yėrde [13]yatar. Derḥāl indüm ki bilüme baġlayam. Gördüm ki benüm hemyānum durur-ımış. [14]Anı daḫı üzerine baġladum. Bir göz yumup açınca Allāhu Ta'ālā bir hemyānum iki [15]eyledi. Ne kīmiyā ola ki bundan menfa'atlü ola!" Pes ḳamu kīmiyānuñ başı [16]devletdür. Ve ḳamu devletüñ başı āḫiret devletidür. Zīrā ki devlet-i [17]dünyā fānīdür ve devlet-i āḫiret bāḳīdür ebedīdür. Ba'ẓılar kīmiyāyı bilmişlerdür. **[212b]** İnkār ėderler ki: [1]"من جهل شيئاً عاداه" Hīç 'ilmi istiḫfāf ėtmemek gerek. [2]"Ẕālike faḍlullāhi yü'tīhi men yeşā'ü."[2] Bundan ṣoñra bir bāb daḫı [3]ẕikr ėdelüm 'ilm-i ṭıbda. Ol bir 'ilimdür nāfi' ve şerīf. Anuñ [4]menfa'ati 'āmdur.

Bāb fī 'İlmi'ṭ-Ṭıbbi ve'l-Mü'ālecāt[3]

[5]Ḳāle resūlu'llāh ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem: [4]"العلم علمان علم الأَبْدان و علم الأَدْيان" ya'nī "'İlim ikidür. 'İlm-i bedendür ve 'ilm-i dīndür." Meṡeli şol [7]ba'ẓı kişilerüñ 'ilm-i ṭıbbı münkirdür. Yarasa miṡline beñzer ki Güneş görmez Güneş'den ġayrisin ḫod ḳaçan göre. Zīrā ḳamusı benī ādemüñ [9]mükellefinüñ ve ġayr-i mükellefinüñ 'ilm-i ṭıbb-ıla 'amel ėtmege iḥtiyāc vardur. Ber-ḫılāf [10]bāḳī 'ulūm ki aña ba'ẓılaruñ 'amel ėtmege iḥtiyāc yoḳdur. Eṭfāl gibi [11]ve mecānīn gibi. Şol kişinüñ ki 'ilm-i ṭıbba inkārı olsa, bāḳī 'ilme daḫı [12]münkir olmış olur.

Zīrā dīn 'ilmi-y-ile 'amel ėtmek mebnīdür ṣıḥḥat-i bedene. [13]Ammā anlaruñ şol sözleri ki aṣlı nedür ki cemī'-i eyüyi [14]yavuzı Allāh'dan bilmek gerek, müsellemdür. Lākin buña naẓar ėtmezler ki [15]Allāhu Ta'ālā hīçbir nesneyi 'abeṡ yaratmamışdur. Bu ḳamu otlar ki Allāhu [16]Ta'ālā yaratmışdur, her birini bir menfa'at içün yaratmışdur. Zīrā ol [17]ḥakīm dünyāyı esbāb üzerine yaratmışdur. Her bir nesneye bir sebeb **[213a]** ḳomışdur. Eger boġazına havā gėtmez-ise helāk olur. Eger sarımsaḳ [2]yėse ıssı olur veyā ḫardal yėse ol daḫı hem-çünān. Ve eger gül veyā [3]kāfūr yėse sovuḳ olur.

Ve eger bunlara inkār ėderse, dė ki: "Göze ṣoġan ṣuyı ḳoysun ki tā bile nice'ydigin. Eger bir miṡḳāl nīl veyā afyūn [5]yėse, görsün nice yaturur ve bī-hūş

---

1 Bir şeyin cahili olan, o şeye düşman olur.

2 Bu, Allâh'ın, dilediğine verdiği lutfudur. Mâide, 5/54; Cum'a, 62/4; Hadîd, 57/21.

3 Tıp ilmi ve ilaçları.

4 İlim iki kısımdır: beden ilmi, din ilmi. [Zehebî bu sözün İmam Şafiî'ye ait olduğunu söyler. Canan, *Kütüb-i Sitte*, XI, 253.]

ėder. Ve eger saḳmūniyā içerse, görsün ki içini nice gėçirür. Ve eger ṣaru kenger yėr-ise, görsün [7]nice ḳuṣar. Ve eger aġu yėr-ise, nice helāk olur görsün. Ve eger [8]anuñ ardınca tiryāḳ yėsün, görsün nice necāt bulur. Ve eger [9]ḳoruḳ yėr-ise, görsün aġzı nice ḳoḳar."

Pes buña münkir olan, bāḳī [10]ḥayvāndan echel ve ednā olmış olur. Zīrā vuḥūşuñ añlaması [11]vardur. Bu esbāb şöyle ki kelbüñ ḳarnı aġrısa ot yėr. Ve ḳuş deryā [12]ṣuyından burnı-y-ıla kendüye iḥtiḳān ėder. Ve kerges ḳaçan ki pīr [13]olsa, Güneş'üñ ġāyet ıssısına varur, tā Güneş ḥarāretinden yüñleri [14]göyner. Andan ṣoñra ki kendüyi ṭopraġa sürer ki yüñleri [15]dökülür. Daḫı ṣoñra yeñi yüñ biter, yigit olur. Eger buña [16]iḳrār ėtmez-ise, Şemse naẓar ḳılsun ki, i, nice nesnenüñ ḥuṣūlına ve 'ademine [17]sebebdür. Ve eger Şems anlara erişmezse, anlar ḥāṣıl olmaz. Ve daḫı ṣovuḳ **[213b]** nice nesnelere sebebdür. Ve daḫı görürsin yaġmur dāyim bulıtdan gelür [2]ġayriden gelmez. Ve aydınlıḳ hemīşe Şems'den ve Ḳamer'den olur. Ve daḫı ādemī [3]dāyim 'ādetu'llāhda nuṭfeden olur. Ve nuṭfe ḳandan ve ḳan ġıdādan [4]ve ġıdā nebātdan ve nebāt ṭopraġ-ıla ṣudan ḥāṣıl olur. Allāhu Ta'ālā müsebbibü'l-esbābdur [5]ki bunları biribirine sebeb ḳılmışdur.

Pes bu esbāba inkār ėden kāfir [6]ola yā mecnūn ola. Ḳaçan ki ḥāl böyle olsa pes sikencübīn ba'īd [7]degüldür ki sebeb ola def'-i ṣafrāya. Ve gülengübīn sebeb ola def'-i sevdāya.

[8]**Bir mūceb-i tecribe:** Yāḫūd niçün ṣovuḳdan üşiyen ıssı ister ve 'aksin [9]daḫı ister? Zīrā bunlar biribirinüñ def'ine sebebdür. Ve eger ṣusasa [10]niçün ṣu ister? Ve açsa niçün ṭa'ām ister? Ve bu nesne ḫaṭā-y-ısa, ṭıbb-ıla [11]'amel daḫı ḫaṭādur. Ve illā olmaz-ısa olmaya. Eger mu'ālece ḫaṭā olsa, peyġāmber [12]'aleyhi's-selām niçün böyle emir ėde-y-idi ki: [1]"فِرُّوا من المجذوم كما تَفِرُّون من الاسد" ya'nī "Ḳaçuñuz ṣayrulardan niteki arslandan ḳaçar gibi."

Mes'ele: [14]Eger ṣorarlarsa ki Peyġāmber 'aleyhi's-selām [2]"لا عَدْوٰى و لا طَيْرَ"

Eydürüz ki: [15]"Ḳamu 'illetler Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ taḳdīri-y-iledür. 'Arabda devenüñ bir 'illeti [16]vardur ki aña ṣaḳbe dėrler. Eydürler ki: "Ḳaçan bir devenüñ ṭuṭağında [17]çıḳsa, gėrü ḳalan develerüñ daḫı çıḳar." dėrler. Bunuñ [meṡeli] şol ḳabarcuġa **[214a]** beñzer. "Ḳaçan bir oğlancuḳda çıḳsa, gėrü ḳalan oğlan-

1 "Arslandan kaçar gibi cüzzamlılardan kaçınız." *Buhârî*, Tıb, 19.
2 "(Hastalığın) bulaşması ve uğursuzluk (diye bir şey) yoktur." *Buhârî*, Tıb, 19.

cuḳlarda daḫı çıḳar." [2]dėrler ki bunuñ meṣeli yėmiş meṣeline beñzer. Vaḳtī ki zerd-ālū bir [3]aġaçda ṣararsa, gėrü ḳalan aġaçda daḫı ṣararur. Yėmişüñ istiṭā'ati [4]yoḳdur. Velīkin Ḥaḳ Ta'ālā anuñ yeşilini ṣaruya dönderür."

[5]**Mes'ele:** Eger su'āl ėderlerse ki: "Allāhu Ta'ālā nesneler yaratmışdur [6]ki anda hīç menfa'at bilmezüz. Şöyle ki ḳarınca ve üvez ve örümcek ve ṣıçan."

[7]**Eydürüz ki:** "Her birisinde bir niçe ḥikmet var ki bizüm 'aḳlumuz aña ėrişmez. [8]Meṣelā ḳarınca şöyle ża'īflıġı-la arslanı dutar zebūn eyler, belki [9]helāk eyler. Ve ol sebebden ısuz beriyyelerde olur. Ve anda enükler ḳarınca ḳorḳusından. Pes arslan beriyyelerde oldugı bir menfa'atdur ki ādem anuñ şerrinden emīn olur. Bunca daḫı menfa'ati vardur.

[12][86.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Cehm bin Ṣafvān bir gün ḫalīfeye eydür: [13]"Bu 'avāmu'n-nās Tengri'yi bilmezler. Ḳamusı kāfirlerdür." Bu söz ḫalīfeye [14]ḳatı geldi. Bir gün ḫalīfe-y-ile Cehm ṣaḥrāda gėderler-idi. Gördiler [15]ki bir 'Arab bir bölük ḳoyın güder. Cehm ol 'Arab'a eydür: "Bu [16]kişi bilür misiz, kimdür?" 'Arab eydür: "Bir ādem oġlanıdur." Pes Cehm eydür: [17]"İ ḫalīfe, bu 'Arab seni bilmez ki cemī'-i 'ālemde ḫalīfesin. Gėce gündüz dil**[214b]**lerindesin, seni görürler yā göreni görürler. Allāhu Ta'ālā'yı ḳaçan bilse [2]gerek ki kimsene görmiş degül ve göreni görmiş degül?" Ḫalīfe döndi, [3]'Arab'a eydür: "Sen Allāh'ı bilür misin?" Eydür: "Belī, bilürem." Eydür: "Nice bilürsin?" [4]'Arab eydür: "Ben ḳarıncadan kem-ter degülem ki ol şol ża'īflıġı-la bilür ki ḳışın yėyecegini yazın cem' ėder. Ve her gün işbu [6]ṣaḥrāda görürem ki ininden birisi çıḳar. Gök kenārlarına baḳar, [7]yėne girür. Ve eger yėne çıḳmaz-ısa, bilürem ki ol gün ḳay olur. Ve eger [8]çıḳarsa ki daḫı ḳalanı çıḳar, bilürem ki açuḳluḳ olur. Pes ḳarıncanuñ bu [9]miḳdār bilmesi olsa, ben pes niçün Allāhu Ta'ālā'yı bilmeyem ki cemī'-i mevcūdātuñ rāzıḳı ve ṣāni'idür. Zīrā maṣnū' ṣāni'e delālet ėder."

Bu ḥikāyetden maḳṣūd oldur kim ḳarınca fehm vėrdi. Şol miḳdār maṣlaḥat [12]bildi. Pes güzāf yaradılmamışdur. Pes bunca dürlü daruları; ḳaranfīl, [13]maṣṭakı, dār-çīnī, daḫı bunlaruñ emṣālini, güzāf yaratmamışdur. Belki [14]her birisin bir rence devā ḳomışdur. Ammā üyez şol ża'īflıġ-ıla, [15]fīl andan ḳaçar. Ve Nemrūd'ı anuñ ile helāk eyledi.

[87.] ḤİKĀYET

[16]Eydürler ki, Allāhu Ta‘ālā çünki yėri yaratdı öküz arḳasında, İblīs bir [17]gün geldi. Eydür: “Ben günāh ėtdüm, mel‘ūn oldum. Sen ne günāh ėtdün **[215a]** kim yėri bunca ‘aẓameti-y-ile senüñ arḳaña yükletdi? Bu zaḥmeti dāyim çekersin. Arḳañdan bıraḳ, rāḥat ol.” Ol öküz bu nesneyi ḳaṣd ėtdi. [3]Allāhu Ta‘ālā bir üyez vėribidi, aña musallaṭ eyledi. Her bār ki şeyṭān vesvese [4]ėtse, üyez aña zaḥmet ėder. Ol vesveseyi unıdur, üyezüñ def‘ine [5]meşġūl olur. Pes Allāhu Ta‘ālā a‘ẓam-ı maḫlūḳa aż‘af-ı maḫlūḳ ile ‘aẕāb ėder. [6]Āmennā.

[88.] ḤİKĀYET

Ammā ṣıçan yaratmaḳda bir ḥikmet oldur ki bir cānavar vardur, aña ḥabek dėrler. Ḳamu cānavarlardan kiçidir. Her ne cānavara degse [8]helāk ėder. Ve aña hīç çāre ve ‘ilāc yoḳdur. Ammā ol yėrde ki sıçan [9]olur. Ol anda olmaz.

Mes’ele: Eger su’āl ėderlerse [10]ki: “Ḥabeki niçün yaratdı ki şunuñ gibi mühlikdür?”

Cevāb: Eydürüz kim: [11]“Her nesnenüñ ḥikmetini Allāh bilür, ḥakīm ve ‘alīmdür. Her nesneyi anuñ [12]‘ilmi muḥīṭdür. Bizüm ‘ilmümüz aña ėrişmez ki her nesnenüñ ḥikmetini bilevüz. [13]Pes her nesnede ḥikmet var-ımış. Ve bunca dürlü edviyeler ki vardur, nite güzāf yaradıla?” Pes Allāhu Ta‘ālā Ādem’i yaratdı. Ve aña ilhām [15]ve irşād ėtdi, tā niçe nesneleri tecribe-y-ile bile. Ve her dārūda ḫāṣṣa nedür bile [16]ve aña ‘ilāc ėde. Anı ki birisi bildi ve birisi bilmedi. Ve kendü bilmesi Allāh’uñ ilhāmı-y-ıladur.

[89.] ḤİKĀYET

[17]Eydürler ki, Buḳraṭ, Calinus’üñ şākirdi-y-idi. Ve kend’özin dilsüze **[215b]** urmış-ıdı ki hīç söz söylemezdi dilsüzem dėyü, tā ki nā-gāh bir söz [2]söyleyem ki üstāduñ göñline doḳına. Üstādı andan rencīde ola ve [3]tā ki ḥikmet ögrene edebi-y-ile. Ve bir vaḳt ittifāḳ düşdi kim bir pādişāhuñ başında derd-i ‘aẓīm peydā oldı. Calinus eyitdi ki: “Başuñ [5]içinde bir cānavar durmışdur, zaḥmetüñ andandur.” Pādişāh eydür: “Çāre [6]nedür?” Calinus eydür: “Başuñ çanaġın ḳoparmaḳ gerek. Ol cānavarı andan çıḳarmaḳ gerek.” Pādişāh bunı ḳabūl ėtdi.

Vardı [8]Calinus pādişāhı ḥammāma iletdi. Ḫamr vėrdi, ‘aḳlın gėderdi. [9]Daḫı başınuñ çanaġın ḳopardı. Gördi yengeç gibi bir nesne beyni [10]ḳuçmış durur. Ol cānavarı kelbetīn ile dutdı ki ḳopara. Ol [11]cānavar beynine yapışdı. Diledi

ki çeke ḳopara. Buḳraṭ söyledi, eydür: "Yā şeyḫ, [12]böyle ėtme ki bu cānavar beyninüñ derisini yırtar. Daḫı melik helāk [13]olur. Bir ḳısacuñ ḳolını ḳızdurup cānavaruñ arḳasına başmaḳ gerek, [14]tā ki ayaḳların beyniden divşüre." Calinus eyle ėtdi, tā ol cānavarı [15]āsānlıġ-ıla gėderdi. Başuñ çanaġın gėrü yėrine ḳodı [16]ve merhem ṭılā ėdüp berk ėtdi. Buḳraṭ eydür: "Dilsüz-idüñ, [17]aḫī, nite söyledüñ?" "İt ile dāyim güyer-idüm. Velīkin vaḳtine muntaẓır-ıdum ki söyleyem **[216a]** ki sözi vaḳtinde söylemek gerek."

Maḳṣūd bu kelāmdan oldur kim [2]bir nesneyi üstād bilmez şākirde Allāhu Ta'ālā bildürür.

[3]FAṢL

Bil ki Ḥaḳ celle ve 'alā hīç nesneyi güzāf yaratmamışdur. Li-ḳavlihī Ta'ālā: [1]﴿يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ﴾ ya'nī "Bir kişinüñ [5]bir kişi üzerine fażlı vardur artuḳ bilmeg-ile." Niteki arslanuñ [6]ḫilḳati tamāmraḳdur dilküden. Ṭoġanuñ ḫilḳati tamāmraḳdur gügercinden. Ve ḫurūsuñ başında tācı var ve eñeginde saḳalı. Ve ḳoyunuñ [8]ḳuyruġı vardur. Ve fīlüñ ḫorṭūmı var. Ve balıġuñ ulu cismi var. [9]Her bir maḫlūḳda bir niçe ḥikmet yaratmışdur, kendü bilür. Dėmege yaramaz ki: "Eşekde niçün ḫorṭūm yaratmadı?" dėmege yaramaz. Ḥikmeti Ḥaḳ bilür. [11]Eger devede de ḫorṭūm yaratmadı-y-ısa, uzun boyun yaratdı. Aġzı yėre [12]ėrişür, ot yėr ve su içer. Fīlüñ boynın ḳısacuḳ yaratdı-y-ısa, burnın uzun eyledi ki ṣu anuñ ile götüre boġazından içerü döke. [14]Ṣıġıruñ dişi ota ėrişmez, dilin uzun eyledi Ḥaḳ Ta'ālā, tā ki dili-y-ile [15]otı dişine getüre. Bundandur ki vaḳtī ki ṣıġıruñ dilin keseler ölür, zīrā [16]ki nesne yėmez. Balıġuñ dili yoḳ. Yılanuñ iki dili var. Fīlüñ dili [17]maḳlūbdur, zīrā ki ṭa'ām çėynemez. Dili maḳlūbdur, yudmaġa geñez **[216b]** olur. Pes Ḥaḳ Ta'ālā her nesneyi ḥikmet ile yaratdı. Pes edviyeler ve mu'āleceler güzāf [2]degüldür.

FAṢL

Bil ki 'ilāc iki dürlüdür. Biri 'ilāc-ı ḳalbīdür [3]ve biri 'ilāc-ı dīnīdür. 'İlāc-ı ḳalbī ḥamiyyetdür ve edviyedür. Ve 'ilāc-ı dīnī [4]du'ādur, ṣadaḳātdur ve ṭā'at istiġfārdur. Zīrā her zaḥmet ki ādeme [5]ėrişür, günāh şūmlıġındandur. Niteki Ḥaḳ Ta'ālā buyurmışdur: [2]﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ Ḳaçan ki istiġfār tevbe ėtse [7]günāh gėder, 'āfiyet ve raḥmet bulur.

---

1 "... O yaratmada dilediğini arttırır..." Fâtır, 35/1.

2 "Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir..." Şûrâ, 42/30.

[90.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Ca‘feri’bni’[8]l-Manṣūr’ı bir ġece uyḳu aldı. Bir ḥācibi var-ıdı, aña eydür: “Benī Ümeyye’[9]nüñ işlerinde ta‘accübe ḳaldum. Ol sebebden bu ġece gözüme uyḫu [10]gelmedi. Endīşe ėtdüm ki Allāhu Ta‘ālā anlara şol miḳdār dünyā vėrdi bī-ḥad. [11]Çünki oġlanları tena“uma meşġūl oldılar, ni‘metüñ şükrin yėrine [12]getürmediler, ḥālleri anlaruñ müteġayyir oldı ve ḳamudan ednā oldılar.” [13]Ḥācib eydür: “İ ḫalīfe, bu sözüñüze münāsib Mervānīlerden bir kişi var [14]ḥabsde, ol bir ḥikāyet ėtdi Melik-i Nevbe’den. Eger destūr olursa [15]pādişāhdan anı oḳıyalum. Gelsün, ḥikāyet ėtsün.” Destūr [16]vėrdi. Ol maḥbūsı ḳatına getürdiler. Andan ṣordı.

Eydür: “İ ḫalīfe, [17]ol vaḳit ki leşkerüm ile münhezim olup Nevbe vilāyetine geldüm. Anda **[217a]** nüzūl ėtdük. Nevbe bizi görmege geldi. Gördüm ki bir ḳara uzun kişi [2]ḫūb. Benüm ḳatuma geldi. Daḫı yėr üstine oturdı.” Dėdüm ki: “Niçün [3]ḫalı üzerine oturmazsın ki ṭopraḳ üzerine otururs ın?” Eydür ki: “Ne ḳadar [4]ben Allāhu Ta‘ālā’nuñ ni‘metin kend’özümde çün görürem, ol miḳdār [5]tevāżu‘ artuḳ ėderem.” Melik-i Nevbe baña ṣordı ki: “Sizüñ peyġāmberüñüz [6]ve kitābuñuz var mıdur?” Eyitdüm kim: “Belī, vardur.” Eydür ki: “Size ḫamrı ḥarām ḳıldı. [7]Siz nė-y-çün içersiz?” Ben eyitdüm: “Anı şol kişiler içer ki nākes ola ve ḫasīs ola, [8]tā ki in‘ām ve iḥsān ėtdügini bilmeye. Bilürse daḫı melūl olmaya ve teşvīşe [9]düşmeye. Ve daḫı ṣadaḳaları in‘āmları ḥaḳīrdür. Ḫod kendülere lāyıḳ degüldür. [10]Esrükle yā ḫumārlıḳ ḥālinde ėderler ol iḥsānlarını, tā ki anuñ ‘aybını [11]ve şerm-sārlıġını bilmeyeler.”

“Ve daḫı sizi fesāddan nehy ėtmişdür. Ḥāl budur ki [12]sizüñ leşker ḫalḳuñ taḫılların yėrler. Bu ḫod gey ulu fesāddur.” Ben [13]eyitdüm: “Leşkerümde çoḳ dürlü ādem vardur ‘Arab’dan ve ‘Acem’den ve Türk’den. [14]Anı işleyenler şunlardur ki peyġāmberüñ kitābın bilmezler ve dīnleri [15]yoḳdur.” Yėne baña eydür: “Size ḥarīr gėymek ve altun gümiş daḳınmaḳ ḥarāmdur. [16]Ve senüñ geydügüñ ḥarīr ve barmaġuñda altun yüzük ve bilüñde zerrīn [17]ḳuşaḳ.” Bu sözden ben gey ḫacil oldum, nā-çār cevāb eydür oldum. Eyitdüm ki: **[217b]** “‘Acem ile ḳarışmaġın anlaruñ zīnetine teşbīh ėtdük.”

Eydür: “Yoḳ böyle [2]degül belki “اِستحْللْتم ما حرَّم عليكم فسَلَبَكم اللهُ عنكم الرحمةَ والرَأفةَ و سلّطكم عليكم عدوَكم“[1] ya‘nī “Bil ki siz ḥelāl [4]ḳılduñuz kendüñüze şol

1 Size haram kılınan şeyi helal gördünüz. Hz. Allâh sizden şefkat ve merhametini çekti aldı. Size düşmanlarınızı musallat etti.

nesneyi ki pādişāhuñuz size ḥarām ḳılmış-ıdı. Pes [5]ol ġayūr pādişāh daḫı sizden raḥmetini ve ʿināyetini gėderdi ve size düşmenlerüñüzi musallaṭ ḳıldı." Ḥāliyā siz bize ḳonuḳsız üç güne degin. Andan ṣoñra kerem ėdüñüz. Yėne gėdüñüz eglenmedin [8]ki sizüñ kitābuñuza ve peyġāmberüñüze uymaduġunuzuñ şūmlıġı bize daḫı [9]ėrişmeye. Allāh'dan ḫışm gelmeye." Pes Manṣūr eydür: "Ḫoş naṣīḥat [10]ėtmiş ki sellem naṣīḥat."

Maḳṣūd bu sözden oldur kim muḫālefet ėtmek kitāba ve peyġāmbere, [11]delīldür envāʿ-i meşrūbāt belā gelmesine ve düşmen musallaṭ olmasına. Pes günāha tevbe [12]ve kitāba uymaḳ gerekdür.

[91.] ḤİKĀYET

Bir bāzirgān eydür: "Bir niçe [13]tācirler ile Serendīb'e varduḳ. Çünki Serendīb'de metāʿumuzı satduḳ ve anda [14]Serendīb'i ser-tā-ser gezdük, hīçbir pāre et bulamaduḳ ki alavuz. Eyitdiler: [15]"Bu şehirde cānavardan hīç nesne boġazlamazlar ve ḳan dökmezler." [16]Pes vardum, bir ḳuş getürdüm ḥücreye. Anı boġazladum, yėdüm. Yarındası gördüm ki birḳaç ser-hengler geldiler. Beni aldılar, pādişāh **[218a]** sarāyına iletdiler. Melik-i Serendīb eydür: "Bunda ne işe geldüñüz?" Eyitdüm ki: "Ticārete geldük." Eyitdi ki: "Metāʿuñuzı satduñuz mı?" Eyitdüm: "Belī, ṣatduḳ." "Pes [3]dönüñüz gėdüñüz." Baña eyitdiler ki: "Senüñ ḥücreñden bişmiş et ḳoḳusı [4]gelür." Eyitdüm ki: "Belī, bizüm meẕhebümüzde ḥelāldür." Eydür ki: "Bu ḥelāli, [5]var, sizüñ vilāyetüñüzde yėgil. Ol yėr ki anda et yėrler [6]ve cānavar ḳanın dökerler, anuñ içün ʿömürleri ḳısa olur ve ol [7]memleket ḥarāb olur. Ve eger bundan gėtmez-iseñ seni ḥabs ėderüz." Biz daḫı [8]andan tīz gėtdük.

Maḳṣūd bundan oldur ki günāh işlemek ḫastalıḳ ve belā getürür. Şöyle ki peyġāmber buyurmışdur ki: [1]"داوِ البلاء مع الدعاء والطاعة وداوِ مَرْضاكم بالصَّدَقة" yaʿnī "Devā ėdüñüz belāya duʿā-y-ıla [11]ve ṭāʿat ile. Ve ḫastañuza devā ėdüñ ṣadaḳa-y-ıla." Bil ki āfetler ıssıdan [12]ve ṣovuḳdan yavuzdur. Zīrā ki ıssı defʿ olur bir vech-ile ve daḫı bir [13]nesne-y-ile. Ve daḫı ṣovuḳ defʿ olur evler ile ve gėymeg-ile. Ammā ʿilletleri [14]edviye-y-ile ve muʿālece-y-ile defʿ ėderler ve ġayri-y-ile olmaz. Egerçi iʿtiḳād oldur ki cemīʿi Allāhu [15]Taʿālā taḳdīri-y-iledür. Ammā mücāhede ve iḥtiyāṭ ėtmek gerek, şāyed [16]ki Ḥaḳ Taʿālā sebeb ėtmiş ola.

---

1 "Belaya dua ve itaat ile çare arayınız. Hastalarınıza sadaka ile çare arayınız." Tâberânî, *El-Muʿcemü'l-Evsat,* II, 274.

Eger ṭabīb belāyı döndürse-y-idi, hīç [17]ṭabīb ḫasta olmaya-y-ıdı. Ḥaḳ Ta‘ālā sebebler ḳomışdur. Ḳarañu gėce yaratdı **[218b]** ve od daḫı yaratdı, tā şem‘i yanduralar aydınlıḳ vėre. Biz esbābdan bir [2]faṣıl daḫı dėyelüm.

FAṢL

Fī ẕikri'l-ḫavāṣ:[1] [3]Bil ki Allāhu Ta‘ālā her bir mevcūdda bir ḫāṣṣa ḳomışdur. İmdi ol [4]ḫāṣṣa bir niçe dürlüdür. Ba‘żı daḳınmaḳlıḳdadur, şöyle ki örümcegi [5]bir kişi ki anı ısıtmaya dutsa, üç günde bir kendü-y-ile götürse, ḫalāṣ [6]ola. Ve ba‘żı görmekdür, şöyle ki eger bir kişi semender görse ölür. [7]Ve ba‘żı ṭuş gelmekdedür, şöyle ki kelebek gölgesi sırtlan [8]üstine düşse derḥāl uşı gėder. Ve ba‘żı ėşitmekdür şöyle ki [9]aḳ tuçdan veyā gümişden ṭas yā legen düzseler, daḫı çalsalar, [10]ḥayvānāt ḳarār dutarlar ḳaçmazlar. Ve ba‘żı ḳoḳudadur, şöyle ki [11]eşek, arslan ḳoḳusın alsa yėrinde ḳalur gėtmez. Ve ba‘żı muvāfaḳat iledür, şöyle ki peleng enükleyicek yılan daḫı bile ṭoġar. Ve ba‘żı [13]yazmaḳda ola, şöyle ki fınduḳ aġacı-la bir dāyire çizseler, daḫı bir [14]‘aḳreb ḳosalar, ol dāyireden ṭaşra çıḳmaz. Meger bu ḫāṣṣalar [15]felek ḥareketinde bir sā‘ate muvāfıḳ geldüginden ola ki ol sā‘atden [16]ġayri sā‘at düş gelse, ol ḫāṣṣa olmaya. Göñül dönmekliginüñ [17]meşeli degirmen dönmegine beñzer. Eger bir pāre balçıġı degirmene yapışdursañ, **[219a]** daḫı kemān-gulūle-y-ile ol balçıġı atsalar, yüzde biri doḳına ya doḳınmaya. [2]İmdi bu gök daḫı dāyimā döne-durur. Eger bir sā‘at Sa‘d-ise, [3]bir kişiye muvāfıḳ gelürse, ṣanur ki ol zamānı yėne gelür, bulam dėr, [4]vaḳt ola ki bulmaya.

Ve dėrler ki, Ḳamer, Cevzā burcında olıcaḳ ḳan aldurmaya. [5]Vaḳtī ki Esed burcında olsa ḳaftan kesdürmeyeler. Ve ḳaftan ki Esed [6]burcında dikeler ol kefen olur. Ve Ḳamer Sünbüle burcında olursa [7]nikāḥ ėtmeyeler, ‘Aḳreb burcında olsa sefere gėtmeyeler. Zīrā ki uzun [8]meṭāli‘lü burcdur, seferden gelmez. İşbuncılayın ḳıyāslar eylemişlerdür. Çoḳ kişileri görürüz ki Ḳamer ‘Aḳreb’de-y-iken sefere gėder, helāk [10]olmadın gėrü gelür. Biz dėyüp dururuz ki ‘ilm-i nücūm ve burūc gey ‘aẓīm [11]işdür, anuñ esrārını Ḥaḳ Ta‘ālā’dan ġayri kimse bilmez. Ve biz ‘ilm-i [12]ḫavāṣda bu ḳadar söyledük. Zīrā ki mücerrebdür, kāhrübā ṣamanı kendüye [13]çeker. Ve biçīn dėrler bir ṭaş vardur, her ki anı eline alur-ısa [14]aġlar. Bir ṭaş daḫı var, her kim götürse güler. Anuñ ‘illetini Allāhu Ta‘ālā’[15]dan ġayri kimse bilmez.

---

1 Varlıkların kendine özgü güç ve tesirleri.

Fī 'ilmi'ṭ-ṭıbbı ve't-tedāvī:[1] Bil ki ṭıb [16]'ilminde 'acāyibler vardur. Ve terkībler ėtmişler. Ve nāfi' 'ilimdür. Ve ola ki [17]bir kişi bir rence giriftār ola daḫı kendüden ümīdin kesmiş ola **[219b]** ve ehl ü 'ayālinden ve emlākinden ṭama'ın götürmiş ola, bir ṭabīb 'ālim [2]aña devā eyleye, ṣıḥḥat bula. Şöyle ki zamānda bunuñ gibi çoḳ vāḳi' olur.

Ṣan'athā-yı nevādir:[2] Bir ḥakīm bir ṭabıl düzdi pādişāh-ı Ḫorāsān içün. Her kimüñ ki ḳulıncı olsa anı çalardı. Ḳarnından yėl çıḳarurdı, ḳulıncı zāyil olurdı. Ve anı bir pādişāh ṣoñra aldı, ḳatına [6]getürdiler, aldı eline, çaldı. Daḫı ḳarnından yėl çıḳardı, aña saḫt [7]oldı, yėre urdı, ṣıdı. İçinden bir ṣūret çıḳdı aġaçdan [8]ki ayaġı barmaġın aġzına almış, andan ṣoñra bildi ne-y-idügin [9]peşīmān oldı.

İmdi ol ṭabılı bir ḥāẕıḳ ṭabīb düzmiş-idi. Bil ki [10]bunuñ gibi nesne düzmek ḫavāṣṣ-ı eşyāya muṭṭali' olmaġ-ıla olur. Zīrā [11]mevcūdātda 'acāyib ḫāṣṣa vardur ki 'aḳıl anı idrāk ėdemez. [12]Şöyle ki Çīn vilāyetinde kedi yavrılamaz ve Rūm'da ḳatır ḳunlamaz ve Hind'[13]de at dirilmez. Ve sırtlan bir yıl ėrkek olur ve bir yıl dişi olur. [14]Ve fīl 'Irāḳ'da dirilmez. Ve her nesneyi Medīne'ye iletseler, ḳoḳusı ḫūb [15]olur ve Anṭākiyye'ye iletseler zişt olur. Ve Endülüs'de bir yėr vardur [16]her kimse ki ādemīden anda varsa, derḥāl ishāl olur, tā ol [17]aradan üç ferseng gėtmeyince ḫalāṣ olmaz. Ve Billūr vilāyetinde bir yėr **[220a]** vardur ki anda varan aġlar, ne ḳadar ki şücā' olsun, ṣabr ėdemez aġlar. [2]Bunlaruñ ḥikmetin Allāh bilür. Vallāhu a'lem.

FAṢL

[3]Bil ki ādemī ḥarāret-i aṣliyyesini i'tidālde dutsa, 'ömri uzun ola. [4]Şol ma'nāya ki bir günki ṣıḥḥat on günki marażdan ḫayırludur. Ve daḫı [5]bil ki ādemī hīç andan ziyānlu nesne yoḳdur ki; çoḳ yėye ve daḫı çoḳ [6]cimā' ėde. Ya'nī bu ikisinden 'ale'l-ḫuṣūṣ ki cimā' ġāyet mużırdur ve ḳattāldür. [7]Zīrā aṣl-ı ādemī göñüldür ve dimāġdur ve siñirdür. Pes cimā' ėtmek [8]bu üçüni daḫı ża'īf ėder, nihāyete iledür. Ol cemā'at ki cemī'-i [9]günini cimā'a ṣarf ėde, marażı ġāyet olur. Zīrā çoḳ cimā' ėtmegüñ 'āḳıbeti yereḳāna ve ḫafaḳāna [10]ve istisḳāya giriftār ėder. Ve cimā' gözi tārik ėder ve cānuñ [11]odını söyündürür ve ḳuvvet-i hāżımeyi ża'īf ėder. Ḳaçan ki ḳuvvet-i hāżıme [12]ża'īf olsa, yėtmiş dürlü renc peydā olur.

---

1 Tıp ilmi ve tedavi.

2 Nâdir bulunan sanatlar.

Bir kişi eydür: “Atam [13]ṭoḳsan ṭoḳuz yaşında-y-ıdı. Saḳalınuñ daḫı çoġı ḳara-y-ıdı. Ḳaddi daḫı [14]ṭoġru-y-ıdı ve ġece işler işlerdi. Bańa vaṣiyyet eyledi kim: “Düşüńden [15]perhīz eyle ki ben evlendügüm vaḳtin ḳırḳ yaşumda-y-ıdum. Çün altmış yaşuma [16]yėtdüm, döşegüm pür-nūr gördüm.” Çoḳ dėr-idi ki: “Demüri arḳańdan [17]ḳoma.” ya‘nī “Bilüń ṣuyını saḳla ki demür oldur” Ya‘nī her kişi ki cimā‘ı çoḳ **[220b]** eyler, iki ḳat olur. Kişi arḳasına demür sarsa ḳaçan iki ḳat ola? [2]Bir ‘ālimden ṣormışlar kim: “Cimā‘ı ne vaḳt buyurursın?” Dėmiş ki: “Ne vaḳt [3]ża‘īf olmaḳ dilerseń.” Calinus’e ṣordılar cimā‘dan, eyitdi ki: [1]“اِنما هو روح سائل فاَخْرِجْه كيف شِئْتَ” ya‘nī “Ol bil ṣuyı bir aḳar cāndur. [5]Dilerseń ḥıfẓ ėt ve dilerseń ṣarf ėt.” Bir pādişāh var-ıdı [6]kim ‘ālim ki anuń bir Hindī ḳara ‘avratı var-ıdı. Yılda bir kez cimā‘ [7]ėderdi. Hemīn eyitdi: “Dünyā leẕẕeti hīç bilmezsin? Niçün ḫūb [8]‘avratlar ve cāriyeler almazsın?” Eyitdi: “Cimā‘ ėtmek cān vėrmekdür. Yılda [9]bir kez cān vėrmek ādemīye tamāmdur.”

FAṢL

Fī ẕikri’l-aġdiyeti [10]ve terkībi’l-ekl:[2] Bil ki ādemī her sā‘at eksilür. Ve Güneş ādemi [11]ḳurıdur ve havāyı daḫı ekṣer ruṭūbetini gėderür. Şöyle ki bir yaş ṭonı [12]ki on batmandur, ḳurıtsalar bir batman ḳalur bir sā‘at içinde, ṭoḳuz [13]batman eksilür. Pes ādemī daḫı buncılayın eksilmek içindedür. Ammā ol [14]miḳdār ki eksilür, her vaḳt yėdügi ġıdā aña bedel olur ve gėyicek [15]daḫı hemçünān. Pes ṭa‘āmı daḫı tertīb ile yėmek gerek. Her gün bir kez ṭa‘ām [16]yėmek gerek. Peyġāmber ‘aleyhi’s-selām buyurdı ki: “Uzun dırnaḳ [17]ḳayġu getürür. Ve kirlü ḳaftan dervīşlik getürür.” Bunuń sırrı oldur kim **[221a]** vaḳtī ki dırnaḳ uzana, her vaḳt ki kişi naẓar eyleye melūl olur. Ve kirlü [2]ḳaftan kimde görseler ḳaçarlar, anuń ile mu‘āmele eylemezler, andan dervīşlik ḥāṣıl olur.

Bir ḥakīm, Me’mūn Ḫalīfe’ye eydür: “Birinc yėmek ‘ömri ziyāde eyler.” Me’mūn eydür: “Bu sözüń ne ma‘nīsi vardur?” Ḥakīm eydür: “Her ki [5]birinc yėse, ḫūb düşler görür. Ve ḫūb düş daḫı rāḥat-ı nefsdür, gėcesi [6]daḫı gündüz olur. Zīrā gündüz bulduġı leẕẕet gibi gėce daḫı bulur, pes [7]gėcesi daḫı gündüz ola.” Bu söz Me’mūn’a ġāyet ḫoş geldi.

[8]Gerek ki ṣāfī çeşme ṣuyın içeler ki yaramaz ṣunuń żararı çoḳdur. [9]Et yėmekden ḳatı iḥtirāz eyleye ki żararlar getürür. Yırtıcı cānavarlar daḫı et [10]yėr-

1 O, akar candır. İstediğinde onu çıkar.
2 Gıdalar ve yemek yapımı.

ler ḳan içerler. Bunlaruñ żararı artuḳdur geyikden ve ḳoyundan ki ot yėrler. Ṭoġanda ve balabanda żarar çoḳdur andan ki gügercinde ve ügeyikde etlerde laṭīf et, fürūḫdur. Hīç çil etinden [13]ḳuvvetlü et olmaz. Andan ṣoñra bir ḫasta ki ḳuvvetden düşse, aña çil [14]etin vėrürler. Eger ḳuvveti gelmeyecek olursa andan ümīd kesmek gerek. [15]Gėyeside panbuḳ ḫoşdur, zīrā ki ıssı dutar, biti ve büreyi ḳabūl eylemez. [16]Ve kettān bedeni ḫuşk dutar, Ay aydınından ve Güneş'den eskir ve ṣuda ḳatı olur, [17]zīrā ki aṣlı anuñ otdur. Kürklerde ḳuzı derisi ıssı olur dilkü **[221b]** derisinden. Ṣoñra Burṭāsī ve Meyīsī ḳuzı derisine berāber olur. Ḳuşaḳ ėdinmek niḳrise [2]fāyda ėder. Semūr bilüñ ṣuyın arturur.

FAṢL

[3]Dañlacaḳ gerek ki başın daraya, tā buḫārı mesāmirlerden daşra çıḳar. [4]Vaḳtī ki yata, ṣol yanı üzerine yata, tā cigere renc ėrişmeye [5]ki ciger ṣol yañadur. Ve iki elini ma'desinüñ üzerine ḳoya, tā elinüñ [6]ḥarāreti ma'deye ėrişe. Ve gėce ıssı ṣu içüp yata. Ve ba'żılar ṭıfıl oġlanı [7]ma'desi üzerine yatururlar, tā ma'desine ḥarāret ėrişe. Ḥamāma varıcaḳ [8]aç ḳarına varalar, tā hażım olmamış nesne teninde var-ısa eriye. Eger ṭa'āmdan [9]ṣoñra varursa, cigerde südde olur. Ve ṭa'āmuñ bişmişin yėmek gerek, [10]tā ki ma'de zaḥmet çekmeye. Ve bil ki ādemī kend'özin i'tidāl ḥaddinde [11]dutamaz, zīrā a'żā-yı reīsüñ ṭab'ı muḫtelifdür. Ciger demevīdür [12]ve Ay u Güneş'üñ ṭab'ı balġamīdür ve yüregüñ ṭab'ı germdür ve dimāġ [13]ki beynidür ṭab'ı, serd ve terdür. Ve ol nesne cigere nef'i var, öykene [14]ziyāndur. Ve anuñ ki dimāġa nef'i var, yürege mużırdur. Pes [15]bu sebebdendür ki ādem bir ḥāl üzerine olmaz. Şerefi helāk üzerinedür, beḳāsı yoḳdur. Ve ṭaşuñ ṭab'ı birdür, anuñ beḳāsı [17]anuñ içün vardur.

Ve eydürler ki, Ādemīde üç biñ dürlü 'illet vardur. **[222a]** Ṭabīb biñin bilür ve devāsın daḫı bilür. Ve biñinüñ 'illetin bilürse, devāsın [2]bilmez ve devāsın bilürse 'illetin bilmez. Ve ol biñinüñ ne 'illetin [3]bilür ne devāsın bilür. Ve bunca 'illet ki ādemde vardur, bāḳī [4]ḥayvānātda yoḳdur. Sebebi oldur kim muḫtelif nesneler yėr. Etüñ [5]bir dürlü ṭabī'atı var. Yėmişüñ bir dürlü ṭabī'atı var. Baluñ bir dürlü [6]ṭabī'atı var. Ve sirkenüñ bir dürlü ṭabī'atı var. Ve dānenüñ ve südüñ ve yoġurduñ her birisinüñ bir ṭabī'atı var. Her birisinüñ kendü ḳadri [8]niçe nesne mütevellid olur. Anuñ meṣeli şuña beñzer ki bir kişi [9]aġaç dikse bir hafta aña ṣu vėrürse ve bir hafta sirke vėrse ve bir [10]hafta nefṭ vėrse ol aġacuñ ḥāli n'ola? Gügercin [11]ve keklik cemī'-i 'ömrinde arpa ve buġday ve ṭarudan artuḳ nesne yėmezler. [12]Ve at ve ḳoyun otdan artuḳ nesne yėmezler.

Lā-cerem ṣar‘dan [13]ve istisḳādan ve göz aġrısından ve fālicden ve diş aġrısından [14]ve muḫālif ısıtmalardan emīndür ve selāmetdür. Ma‘lūm oldı ki bu ḳamu [15]‘illetler yėmekdenmiş.

FAṢL

Fi’l-mevālīd: Çünki oġlan [16]dünyāya geldi, gerek ki aña müdārā-y-ıla söyleyeler ve yaramaz sözden [17]ḥaẕer ėdeler. Ve eger oġlan aġlaġan olsa, ḳuş etin aġzına vėreler, **[222b]** eme, tā ki göñüli ḫoş ola. Ve daḫı gerek kim oġlanı bė-şiginde muḥkem [2]baġlayalar. Issıdan ve ṣovuḳdan ḥıfẓ ėdeler. Ve zişt ḳorḳunç āvāzlardan ṣaḳınalar. Ve ḳorḳunç ṣūretlerden daḫı ḥıfẓ ėdeler. Ve çoḳ [4]emzürmekden ve imtilādan daḫı saḳınalar. Eger er oġlan dünyāya [5]gelse, anası südinden yėgrek süd yoḳdur. Eger anası südi [6]olmaz-ısa, yigirmi bėş yaşar dāyenüñ südi eyü olur. Anuñ ṭa‘āmı [7]bişmiş buġdayuñ ṣuyı ve nāzük bişmiş et ve ḫūb datlu süd. Südi [8]şol vaḳt vėre ki ṭa‘āmı yėmiş daḫı hażım ėtmiş ola ṭa‘āmlardan. [9]Acı ve ekşi südden ḥaẕer ėdeler. Ṣulfaṭayı yėmeye; sarımsaḳ ve [10]ṣoġan ve ḫardal ve kerfes gibi. Zīrā bunlar ziyāde ‘illetleri eridür. [11]Daḫı süd ile bile çıḳar. Daḫı oġlan yėr, daḫı andan çıban olur ve ṣar‘ [12]olur.

Eger ṭıfılda başçuġaz olursa, mūm ve isfīdāc ḳoyalar üzerine. [13]Ve eger uyluġında olursa, güli ve ḳınayı ezeler, uralar. Ve eger ḳulaġından ṣaru ṣu gelürse, yüñi za‘ferān suyı-y-ıla uralar. Ve eger [15]anasınuñ südi az olursa, ıssı ṣu-y-ıla ġusül ėde ve anīsūn suyın [16]içe. Ve eger anasınuñ südi ġalīẓ olursa, sikencübīn yėye, tā kim [17]ṣar‘ getürmeye. Eger südi ṣovuḳ olursa ḥammāmdan ḥaẕer eyleye. Eger **[223a]** oġlancuġuñ eksügi olur bir pārecuḳ arpa cerībin vėreler. Yėyesi [2]yėmege başlayıcaḳ ol nesne ki vėreler, bal ola. Vaḳtī ki büyük ola, [3]cülāb vėreler ki ṣudan ol yėgdür. Yėdi ayda ve sekiz ve on ayda biter. Eger yaz olursa [4]gelez olur ve eger ḳış olsa içi gėder. Bir pārecuḳ ayva şarābın vėreler, [5]iki buçuḳ yıl tamām süd vėreler ve ḥükemā dört yıl buyurdı. Ve ta‘līme on [6]yaşında vėreler, tā ża‘īf olmaya. Ve ‘aḳlı yarı-vėre öge vaḳti olmaya. [7]Biz bir faṣıl daḫı dėyelüm ‘ilm-i ṭıbda.

El-mü‘ālecātü’n-nādiretü li’l-eṭıbbā’:[1] Bil ki ḥükemānuñ mu‘ālecesi envā‘dur. Ba‘żı ġarībdür [9]ki ol ḥakīmüñ zīrekligine ta‘alluḳ dutar. Evvel ḥakīm ‘ālim [10]ve nīkū-sīret ve ḫoş-zebān gerek. Ve çoḳ tecribe ėtmiş gerek. [11]Ve eydürler ki, bir kişinüñ uyluġı çıḳmış, ḥükemādan bir ḥāẕıḳ ḥakīm [12]getürmişler.

1 Tabiplerin nâdir ilaçları.

Dėmiş ki: "Bir öküz getürüñ daḫı ṭuz vėrüñ. Daḫı çoḳ [13]'alaf vėrüñ, tā ṭoyınca yėsün." Eyle ėtdiler, daḫı ol uyluġı çıḳanı [14]öküze bindürdi. Ve iki ayaġınuñ iki barmaġını öküzüñ ḳarnı altından [15]biribirine baġladılar. Daḫı öküzi ṣuya iletdiler, daḫı ṣu içdi. Ṣu içdigince ḳarnı ḳalıñıdı, ḳalḳdı. Ve uyluḳları daḫı ol kişinüñ bile ḳalḳdı, [17]tā ki yėrine vardı, düşdi. Andan ṣoñra bend eyledi. Bunuñ mu'ālecesi ġāyet **[223b]** düşvārdı. Bu ḥakīm zīrekligi-le āsān işledi.

[92.] ḤİKĀYET

[2]Eydürler ki, Ḫorāsān pādişāhınuñ ayaġı ṣındı. Ġāyetde zaḥmetde [3]oldı ki tā zārīsinden kimesne ḳatına oturmazdı. Daḫı ṣınuḳ [4]ayaġı üzerine yatdı. Ḥakīmler dāyim gelürdi. Anlara ol saġ [5]ayaġın gösterürdi. Her biri bir dürlü 'ilāc dirdi, men' ėderdi. [6]Tā ki bir ḥakīm geldi, aña daḫı saġ ayaġın gösterdi. Ol [7]eydür: "İ pādişāh, niçün iñildersin ki? Senüñ bu ayaġuñ saġdur. [8]Zaḥmeti yoḳdur." Pādişāh eydür ki: "Bu ḥakīm ġāyet 'ālimdür." Bu kez [9]ol sınuḳ ayaġın gösterdi. Ḥakīm eydür: "Bunuñ mu'ālecesi [10]düşvārdur." Dėdi ki: "Bir tulum getüresiz." Getürdiler. Daḫı pādişāhuñ budı [11]arasına ṣoḳdı ol tulumı boş-iken, daḫı ol tulumı ürdi. [12]Ḳarşu ürdigince anuñ ayaġı ḳalḳdı, tā ki her sınuḳ yėrlü yėrine [13]vardı. Daḫı ṣoñra seyükledi.

[93.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, Ebū 'Alī Sīnā [14]Şām'da-y-ıdı. Bir cenāze getürdiler ki namāzın ḳılalar. Ebū 'Alī eydür: "Bunı [15]n'eylersiz?" Ol ḳavm eydür: "Öldi, namāzını ḳılmaġa getürdük." Ebū 'Alī [16]eydür: "Bu diridür, bunı defin ėtmeñüz!" Üç gün ḳodılar ki Ebū [17]'Alī aña tīmār ėtdi. Ṣoñra gözin açdı, söyledi, ṣıḥḥat buldı. **[224a]** Pes Ebū 'Alī'nüñ ġāyet zīrekligini bildiler ki kefen içindeki kişinüñ [2]ḥālini bildi: Ölü midür yā diri midür? Ṣordılar ki: "Neden bildüñ?" Eydür: "Dizleri ṭoġrulıġından ve eger meyyit mise, dizleri düşe gerekdi."

[94.] ḤİKĀYET

[4]Eydürler ki, bir kişinüñ baldırları şişmişdi. Ġāyet zaḥmet çekerdi ki vaṣfa [5]gelmez. Her ne evde dursa ḳonşuları ḳaçarlardı. [6]Hīç kimse aña çāre bulmadı, tā ki bir ḥakīm geldi memleket-i Kābil'den. Ol [7]ḥakīm eydür: "Buña ben 'ilāc ėdeyim. Līkin muḫāṭara ḫastalıḳdur, 'uhdesin benden [8]gėderüñ!" Eyitdiler: "Eyle olsun." Vardı, ol kişiyi direge ṣardı muḥkem. [9]Daḫı baldırlarını yardı, etini süñügini açdı. Daḫı ol baldır süñügini deldi. Daḫı ol süñük içinden ṣu

revān oldı ki ādemī anuñ [11]ḳoḳusından yaḳın yėrde durmadılar. Çünki ol ṣu tamām aḳdı, yėne [12]etlerin üstine getürdi. Merhem urdı, baġladı. Ol kişi rāḥat [13]oldı, ṣıḥḥat buldı.

FAṢL

Fī ẕikri ḳażā'i'llāhi ve ḳaderihī:[1] [14]Rivāyet ėderler ki, bir gün peyġāmber 'aleyhi's-selām bir yarılmış dīvār [15]altına uġradı. Daḫı ivmeg-ile gėçdi. Eyitdiler ki: "Allāh ḳażāsından ḳaçarsın." [16]Eyitdi ki: [2]"اَفِرُّ من قضاء الله الى قضاءالله" Ya'nī eyitdi: [17]"Bir ḥükminden ḳaçaram, bir ḥükme varuram."

[95.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir pādişāh var-ıdı kendü **[224b]** ṭāli'inde buldı ki kendüyi öldürüserler. Vardı bir ḳal'a yapdı [2]muḥkem ve demür ḳapu düzdürdi ve içine ẕaḫīre ḳoydı. Daḫı tenhā [3]içine girdi. Ḳapusın baġladı, oturdı. Taḳdīru'llāh şöyle oldı [4]ki Saḳsīn cānibinden bir ḳāfile deñize girdiler gemiye binüp. Gėder gemileri [5]ġarḳ oldı. Bir kişi anlardan ḳurtuldı, kenāra çıḳdı. Ol [6]çıḳduġı yėr ġāyet ḳorḳulu yėr-idi sibā'dan. Vardı, bir aġaç [7]başına çıḳdı, oturdı. Ol gėce anda uyımadı iḥtiyāṭdan, [8]nā-gāh uyıyıcaḳ düşem dėyü. Ve ṣabāḥ oldı, yėne inmege sibā'dan [9]ḳorḳdı ol aġaçda. Nā-gāh bir 'aẓīm ulu ḳuş geldi [10]ol aġaca ḳondı. Daḫı āvāz ėtdi, yėne uçdı gėtdi. Bu kişi [11]fikir ėtdi ki: "Eger ben bunda durursam açlıġumdan ölürem ve inersem [12]bu yırtıcı cānavarlar beni yėrler. Ḥālüm n'ola? N'olaydı ki ol [13]ḳuşuñ ayaġına yapışa-y-ıdum. Şāyed ki beni götürüp bu mehleke yėrinden alup gėde-y-idi."

Yarındası gün ol ḳuş yėne geldi, ol [15]kişi elin uzadup iki ayaġını muḥkem dutdı. Daḫı uçdı, bu kişiyi [16]götürdi, gėtdi. Getürdi ol pādişāhuñ ḳal'asınuñ üzerine [17]ḳodı, ḳuş yėne uçdı. Ol kişi anda ḳaldı. Gördi **[225a]** bir ḫūb ḳal'a, ġāyet muḥkem, içinde āb-ı revānlar, dürlü yėmiş aġaçları. [2]Derḥāl aşaġa indi, bu bāġda gezdi. Yėmişlerinden yėdi, ḳarnın [3]ṭoyurdı. Yėne yuḳaru ḳal'aya çıḳdı. Ol melik eydür buña: "Bunda [4]ne eylersin ve nice geldüñ?" dėr "Ve yėne eyle, çıḳ gėt!" dėr. Bu kişi-y-ile söyleşüp dutuşdılar. Biribiri-y-ile dutuḳlaşup çekişürken ḳal'adan aşaġa [6]düşdiler. İkisi daḫı ḫasta oldılar. Ol kişi ḳal'ada ḳaldı.

---

1 Allâh'ın kaza ve kaderi.

2 "Allâh'ın bir kazasından diğer kazasına kaçarım." [Bu söz hadis değil, Hz. Ömer'in sözüdür. Hz. Ömer sorulan soruya cevaben, "Evet, Allâh'ın bir kazasından diğer bir kazasına kaçarız." der. Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VI/289, Hadis Nr. 2225.]

Nā-gāh [7]ol ḳuş yėne geldi. Ol ḳuşa eydür: "Tengri ḥaḳḳı-çün ki [8]seni yaratdı, sen kimsin?" Ol ḳuş eydür: "Ben ḳuş degülem, belki Allāh'uñ [9]bir ḳażāsıyam. Her ki benden ḳaçsa, ben andan ayrılmazam."

[96.] ḤİKĀYET

[10]Eydürler ki, bir kişi ṣaḥrāda gezerdi. Gördi ki bir ḫūb ḳuş gezer ki [11]dürlü reng-ile Allāhu Ta'ālā anı bezemiş. Ve ol kişi aña ḳaṣd ėtdi dutmaġa, [12]ḳuş ḳaçdı. Ol daḫı ardınca vardı, gördi bir ḳuyuya girdi. Tīz [13]donın çıḳardı, ardınca girdi ḳuyuya. Anda bir boġça buldı [14]baġlu, çıḳardı ṭaşra açdı. Gördi ki içinde bir ṭon var, tīz aldı [15]gėydi. Eydür: "Bu baña kerāmetden-imiş." Çünki şehre geldi, dutdılar ki: [16]"Bu ṭon pādişāh ṭonıdur, sen bunı uġurlamışsın." Derḥāl aṣdılar. [17]Pes ḳażā'u'llāhdan ḳurtılmaḳ yoḳdur.

[97.] ḤİKĀYET

Eydürler, bir kārvān **[225b]** gelüp bir kūy ḳatına ḳondılar. Bir cāriyenüñ eline bir külek vėrdiler ki [2]vara ol kūydan süd ṣatun ala. Vardı süd ṣatun aldı. Daḫı [3]külegi başına ḳodı. Gelüp gėderken taḳdīru'llāh ile bir ḳuş daḫı bir yılan [4]götürüp yėmege gėderdi. Ol yılan diledi kim ol ḳuşa zehrin ṣaça, [5]ṣaçamadı. Ol zehrden bir ḳaṭre ol süd içine ṭamdı ki ol cāriyenüñ ḫaberi olmadı. Çünki südi getürdi, ol kārbān ḫalḳı [7]ol südi yėdiler, fi'l-ḥāl öldiler cemī'si. İmdi bu cürüm ne ḳaravaşuñdur ve ne yılanuñdur ve ne ḳuşuñdur ve ne südüñdür. Bunı Allāhu Ta'ālānuñ taḳdīrinden ṭaşra ḥavāle ėtmege yaramaz.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim ḫoca dėmeye ki: "Bu ḫastalıġa fülān nesne sebeb oldı. [11]Eger ben andan yėmese-y-idüm, öyle olmaz-ıdum." Gerek i'tiḳādı şöyle [12]ola ki: "Taḳdīr-i āsumānīye hīç dāfi' yoḳdur."

[98.] ḤİKĀYET

[13]Eydürler ki, bir pādişāh var-ıdı. Düşmenlerinüñ uġrısından ḳorḳardı. Ol sebebden bir arslan getürmiş-idi, taḫtınuñ ayaġında [15]baġlamış-ıdı, tā ki hīç kimse taḫtınuñ ḳatına gelmeye-y-idi. Bir gün pādişāh [16]bir gülle-y-ile bu arslanı atdı, daḫı ol ıñrandı. Bunuñ [17]āvāzı pādişāha ḫoş geldi, bir daḫı atdı. Arslan pādişāha **[226a]** ḳaḳıdı, üzerine ṣıçradı, taḫtı çekdi, ilerü getürdi daḫı arslan pādişāhuñ üstine düşdi. Ḫalḳa ḫaber olup gelince, arslan pādişāhı [3]yėdi. Pes ol kimse ki anı pāsubān ḳılmışdı, andan ulu düşmen olmadı.

[4][99.] ḤİKĀYET

Taḳdīru'llāh ikiden ḫālī degüldür: Yā devlet gelmesidür [5]veyāḫūd devlet gėtmesidür. Şöyle ki bir kişi var-ıdı, ġāyet künd ṭabī'atı var-ıdı, [6]tā ḥaddī ki ḥīç-bir ṣan'at ögrenmez-idi. Cümle kendüliginden birisi daḫı [7]oldı. Bir gün fikir ėtdi ki: "Ben müneccim oldum." Bu sözi kendü göñline muḥkem ėdüp çıḳdı, şehrüñ maḥallelerinde gezdi. Çaġırdı ki: "Müneccimem, [9]sitāre-şināsem." Pes anı aldılar, pādişāh ḳatına iletdiler. Pādişāhuñ bir [10]cevheri yitmişdi ve anı bir ferrāş bulmış-ıdı. Ve ol ferrāş uġurlayın [11]buña dėdi ki: "Cevher bendedür, beni rüsvāy ėtmegil!" Çünki pādişāh [12]cevher ḳażiyyesin buña dėdi ki: "Cevher bunda mıdur veyāḫūd ne yėrdedür?" [13]Bu eydür: "Yarın ben anı bulayum. Çünki va'de ėtdi, ḳaravaşa eydür: "Yarın [14]ben geldügümde şol pādişāh evindeki ḳazlaruñ birisine vėresün. [15]Daḫı aña bir nişān eyleyesin." Çünki ėrte oldı, ol kişi pādişāh [16]ḳatına gelicek şöyle ki dėmişdi, eyle ėtdi. Müneccim eydür: "Ne kim sarāyuñda var-ısa [17]gelsünler, benüm öñümden gėçsünler." Eyle ėtdiler. Çünki ḳazlar geldiler, naẓar **[226b]** ėtdi anlara. Eydür: "Cevher şol ḳazdadur ki yėmişdür." Derḥāl ḳazuñ [2]ḳarnın yardılar, cevheri çıḳardılar. Pes müneccim pādişāh ḳatında 'izzet [3]buldı. Ve yėne pādişāhuñ 'avratı bir gün oḳudı, eydür: "Yüklüyem, bil ki [4]er midür yāḫūd ḳız mıdur?" Müneccim eydür: "Yüzüñden baḳaram ki er ṭoġurursın. [5]Ve arduñdan baḳaram ḳız ṭoġurursın." Çünki pādişāhuñ ḫātūnınuñ va'desi tamām oldı, bir er ve bir ḳız ṭoġurdı. Pes müneccimüñ [7]'izzeti daḫı ziyāde oldı, tā ki bir gün pādişāh düş gördi ḳorḳulu. Ol düşi unutdı: "Ol düşi bil ve ta'bīr eyle!" Müneccim eydür: [9]"Bilürem velākin daḫı fikir ėdeyim." Durdı gėtdi ġāyet teşvīş ile [10]ki nice ėdicegini bilimezdi. Bir zamān eglendi, gelmedi. Pādişāh durdı, [11]ḳatına vardı ki göre: "Ne dėr?" Çünki pādişāh sarāyından çıḳdı [12]bunuñ ḳatına geldi, ol çıḳduġı sarāy yıḳıldı. Ol müneccim [13]eydür: "Ol gördügüñ düş bu-y-ıdı ki Allāhu Ta'ālā seni ṣaḳladı." Pes melik [14]buña daḫı i'zāz ve iḥtirām ėtdi. Pes bu işleri Allāhu Ta'ālā bu kişiye [15]müneccim degül-iken işletdi. İḳbāl ve devletdür. Allāhu Ta'ālā'nuñ taḳdīrinde bu olsa gerekdür. Ḥaḳ Ta'ālā dilese ki kişiye iḥsān eyleye, ḥīç orta yėrde [17]'illet olmaya. Ve eger dilese ki ẕelīl eyleye, 'illet ḥācet degüldür.

[100.] ḤİKĀYET

[227a] Eydürler ki, bir melik var-ıdı, dāyim ārzū ėderdi ki Ḫıżr peyġāmberi [2]-'aleyhi's-selām- göre ve aña bir su'āl ėde. Vezīr eydürdi kim: "Ne dėrsin [3]şol nesneyi ṭaleb ėdüp ki saña menfa'ati olmaya?" Ve anda bir dervīş [4]var-ıdı,

anda ol melik ḳatına geldi, eydür: "Bañа yüz dīnār [5]vėr ki ṣadaḳa ėdem." Dėdi ki vėrdiler, yėne bir gün daḫı geldi [6]yėne: "Yüz dīnār vėr bañа, Ḫıżr'ı sañа gösterem." dėdi ki vėrdiler. Bu ʿahd [7]ėtdügine peşīmān oldı, eydür: "Ḫıżr bañа ḳaçan geliser ki ben bu sözi [8]söyledüm." Bu sebebden ġāyet teşvīşe batdı ki: "Pādişāh ḳatında ben yalancı [9]rüsvāy olısaram." Bunuñ üzerine bir niçe gün gėçdi, bu ġuṣṣası ziyāde [10]oldı.

Bir gün bu ḥāl içinde eydür: "İlāhī, beni melik ḳatında yalancı ve bed-[11]nām eylemegil ki settārü'l-ʿuyūb ve ḳāḍi'l-ḥācāt sensin." Bu tażarruʿda-[12]y-iken Allāhu Taʿālāañа Ḫıżr'ı vėribidi, geldi, eydür: "Ne melūlsın?" Eydür "Pādişāha vaʿde ėtdüm, anuñ teşvīşindeyem." "Ḫıżr benem, [14]dur, benüm ile gel, ol melik ḳatına varayum." Eydür: "Yoḳ, varmazam [15]ki Ḫıżr'suz varıcaḳ beni öldürürler." Eydür: "Dur, ḳorḳma, benüm ile gel!" [16]Pes durdılar, melik ḳatına geldiler, içerü girdiler bī-mehābā ve bī-destūr.

[17]Melik çünki bunları bu ḥāli-le gördi, eydür: "Niçün sücūd ėtmedüñüz?" **[227b]** Ḫıżr eydür: "Ben Allāh'dan ġayri kimseye sücūd ėtdügüm yoḳdur ve ėtmezem." Daḫı [2]eydür ki: "Ben Ḫıżr'am." Eydür ki: "Bir su'ālüm vardur, eger Ḫıżr'sañ cevāb [3]vėrgil." Eydür: "Su'ālüñ nedür?" Ol eydür ki: "Allāh ne işdedür şimdiki ḥālde?" [4]Ḫıżr eydür: "Bu dervīş ki ḳarşuña ayaġın durur, taḫtuña çıḳar. Sen [5]ayaġın dur ḳarşusına, tā ki diyem. Allāhu Taʿālā şimdiki ḥālde ne işdedür?" Pes ol melik eyle ėdicek eydür: "Eyit, imdi Allāh ne işdedür?" Ḫıżr [7]eydür: "İşbu işdedür ki memleketi senden aldı, işbu sāʿatde bu dervīşe [8]vėrdi." Böyle dėyüp Ḫıżr ḳılıcı-la meliküñ boynın urdı.

[9]Maḳṣūd budur ki Ḥaḳ Taʿālā'nuñ ḳażāsından ḳaçmaġa yaramaz.

[101.] ḤİKĀYET

[10]Eydürler ki, Iṣṭar'da bir pādişāh var-ıdı gey ẓālim. Iṣṭar bir şehrdür, [11]dāyiresi dört fersengdür ve Cemşīd'üñ sarāyı andadur. Yüz diregüñ [12]üzerinde yapmışlardur. Her diregüñ uzunı ḳırḳ sekiz arışdur. [13]Her birisin bütün taşdan yonmışlardur ve henüz vardur. Ve ol [14]pādişāh sarāyında bir yay aṣmış-ıdı ve daʿvī ėtmiş-idi: "Her ki ol yayı çekse, [15]Iṣṭar'ıañа vėrem." dėmişdi. Cemīʿ bilen ėşiden ʿāciz olmışdı, ol [16]yayı çekemezlerdi. Ve ol melik hem raʿiyyetlerinüñ ʿavratın çekerdi. [17]Bu ḥāl üzerine bir niçe zamān gėçdi.

Bir gün bayram oldı. Oġlanlar **[228a]** teferrüce çıḳdılar. Daḫı birisin ara yėrinden beg dikdiler ve adın 'Aḍudü'[2]d-devle ḳodılar. Ve birisin vezīr ėtdiler

ve birisin ser-leşker ėtdiler [3]ve ḥācibler ḳodılar. Ve daḫı ʿâlemler düzdiler ve taḫt düzdiler. Pādişāhları gėçdi oturdı ve ḫalḳ anuñ ardında öñinde durdılar. Bu [5]oġlanlardan gāh gāh şikāyete gelürler. ʿAḍudü'd-devlet daḫı anlara ʿadl ü [6]dād ėder. Ve şehr ḫalḳı gelürler gürūh gürūh, teferrüc ėderler. Bir niçe [7]gün eyyām-ı ʿīdde böyle oldılar. Cemīʿ-i ḫalḳa meşhūr oldı, tā ḥaddī er ü [8]ʿavrat varurlar görürlerdi. Anuñ sözini kelecisini [9]ḫalḳa tevāżuʿını taʿaccübe ḳalurlar-ıdı. Āḫir bunlaruñ ḫaberi Iṣṭaḫar pādişāhına [10] degdi. Pādişāh eydür vezīrine: "Biz daḫı varalum görelüm." Pādişāh [11]vezīri-le ṣūret degşürüp görmege vardılar. Vezīr eydür pādişāha: [12]"Gel biz ikimüz daʿvī ėdelüm, ḳatına şikāyete varalum. Bize nice ḥüküm [13]ėder, görelüm." Pādişāh eydür: "Ḫoş ola!" Çün ḳatına geldiler, pādişāha vezīr [14]eydür: "Bu kişi benüm ẓulm-ile sarāyum aldı. Buyur ki yėne baña vėrsün." [15]ʿAḍud eydür: "Ne dėrsin?" Pādişāh eydür: "Belī, aldum." dėr. Pes "Yėne vėrgil!" Pādişāh eydür: "Benüm sarāylarum çoḳdur velīkin kişiye vėrmezem." [17]ʿAḍud eydür: "Ẓulmüñ ʿāḳıbeti yavuz olur. Bunuñ sarāyını yėne vėrgil!" **[228b]** Bu eydür: "Vėrmezem!" ʿAḍud'uñ elinde bir ḥarbe var-ıdı, atdı, pādişāhı boġazından urdı. Pādişāh düşdi, öldi.

Vezīr ʿāḳil kişi-y-idi. Tīz bir ḳaftan ile örte-ḳodı. Eydür: "Bu bir keẕẕāb kişi-y-idi, ėtdi buldı. Ḥāliyā [4]gelüñ, bunı defin ėdelüm." Derḥāl bunı defin ėtdiler. Daḫı tīz kend'özin [5]iẓhār ėtdi. Daḫı pādişāhuñ serā-perdesini ve ḫaymelerini getürdi, [6]anda dutdılar. Daḫı şehre ḫaber vėribidi ki pādişāhuñ cemīʿ-i begleri [7]geldiler vezīrüñ ḳatına. Vezīr eydür: "Pādişāh size çoḳ selām ėtdi, [8]eydür: "Ben bu oġlanı gördüm ki bunuñ başında devlet vardur [9]ve daḫı āyīni pādişāhlar resmine beñzer. Bunı ben yėrüme nāyib dikdüm [10]ve ben şimdiden gėrü bir kūşe iḫtiyār ėderem. Siz buña rıżā [11]vėrüñ." Ol begler eyitdiler: "Pādişāh her ne kim buyurursa, biz rıżā [12]vėrdük, ḳabūl ėtdük." Pes ʿAḍudü'd-devle'ye cemīʿi mütābaʿat ėtdiler ve cemīʿ-i [13]ḫazīneyi ʿAḍudü'd-devle'ye ışmarladılar. Çünki salṭanat ḳarār dutdı, ol [14]sırrı āşikāre ėtdiler. Ehl-i Iṣṭaḫar anuñ ẓulminden ḫalāṣ olduḳlarına [15]şād oldılar. Ol memleket ʿAḍudü'd-devle'ye müsaḫḫar oldı.

[16]**[102.] ḤİKĀYET**

Bir ẓarīf meṡel eydürler ki, bir ḳarġanuñ bir aġaç [17]başında yuvası var-ıdı. Bir gün bir dilkü aġaç dibine geldi. **[229a]** Çaġırdı, āvāz ėtdi, ḳarġa aña bir yumurda bıraḳdı. Dilkü anı yėdi [2]vardı gėtdi. Bir anḳut anı görürdi geldi, eydür: "Niçün yumurda [3]vėrdüñ dilküye?" Ḳarġa eydür: "Ḳorḳdum ki yuḳaru çıḳa,

yuvamı ḫarāb [4]ėde ve yavrucaḳlarum helāk ėde. Bu sebebden bir yumurda vėrdüm kim bāḳīsini [5]ḥıfẓ ėdem." Aṅḳıt eydür: "Eger ben misem, vėrmez-idüm." Dilkü bunı ėşidüp [6]ṣu kenārına vardı, anḳıtı gördi ki ṣu kenārında durmış. Dilkü eydür: [7]"İ ḳuş, işbu ṭarafdan yėl gelürse nice ėdersin?" Eyitdi: "Bir ṭarafa [8]gėderem." "Eger iki ṭarafdan olsa?" Eyitdi: "Başum ḳoltuġuma çekerem." Eydür: [9]"Nice çekersin?" Anḳıt çünki başın ḳanadı altına çekdi ki dilküye göstere, derḥāl dilkü ṣıçrayup aṅḳıtı dutdı. Eydür: "İ ḳuş, sen ḳarġaya [11]naṣīḥat vėrürdüñ. Sen seni niçün ṣaḳlayımaduñ?" Pes taḳdīru'llāhdan [12]ādemī ḳurtılsa olmaz. Bu miḳdār ṭıb bābındaki ādemī taḳdīru'llāhdan [13]ḳaçmaġa yaramaz. Devā-y-ıla ve 'ilāc ile ölmedin çāre bulmaz. Ve biz bundan [14]ṣoñra bir faṣıl daḫı ẕikr ėdelüm 'aceb.

FAṢL

Fī ẕikri'l-menāmi ve ḥāli'[15]**l-ervāḥ:**[1] Bil ki düş cān işidür, bir 'aceb nesnedür ve hem 'aceb ḥikmetdür. [16]Ve ol pāk cānlar 'ālemde çoḳdur, anlaruñ ḫaberi 'ālem-i ġaybīden [17]müstaḳīmdür. Ve hem gerçek düş bir cüzdür yėtmiş altı cüzden nübüvvete, yėtmiş altı cüzdür. **[229b]** Vaḳt olur ki düş şeyṭānī olur vaḳt olur ki rāst olur. Eydürler ki: "Emīr [2]Ṭāhir pādişāh-ıdı Ḫorāsān'da. Düşde gördi ki kendünüñ ölümini fülān yėrde ve [3]fülān ayda ṣu-y-ıla od arasında olısar. Bu düşden ġāyet [4]ġuṣṣalu oldı, tā ol yėri ve ol ayı gözetdi durdı. Nā-gāh [5]Sereḫas'dan bir düşmen peydā oldı, bunuñ ile muḳātele ėtdi, buña ġālib oldı. [6]Bunı dutdı esīr ėtdi, bir ḥammām içinde ḥabs ėtdi. Anda helāk oldı [7]ḥammām ḥarāretinden.

[103.] ḤİKĀYET

İmām Muḥammed bin Yaḥyā müctehid-i zamānı-ıdı, [8]velākin dāyim Ḫoca Senāyī'ye ṭa'n ėderdi. Dehrī ve zındīḳ dėr-idi. [9]Bir gėce peyġāmberi düşde gördi. Eyitdi ki: "İ Muḥammed, niçün bu ölenleri yaramaz söz ile añarsın? 'Ale'l-ḫuṣūṣ Senāyī'yi ki ol bizüm meddāḥumuzdur. Ol bize medḥ ėtdüginüñ mükāfātı ol mıdur ki anı [12]yavuzlıġ-ıla añarsın?" Muḥammed bin Yaḥyā ḳorḳuy-ıla uyandı. Ṣordı ki: [13]"Senāyī'nüñ ḳabri nėrdedür?" Eyitdiler ki: "Ġaznīn'dedür." Pes ḳaṣd ėtdi, Ġaznīn'e vardı. Geldi Senāyī'nün ḳabri üzerinde oturdı. 'Öẕre meşġūl [15]oldı ve taẓarru' ėtdi ḳırḳ gün gėce gündüz, tā ki Senāyī'yi düşde gördi. Eydür: "İ Muḥammed bin Yaḥyā, göñülde yolumuz urduñ ve bildüñ mi

1 Uyku ve uykuda ruhların durumu.

kim ben dehrī degülem, [17]ya zındīḳam degülem?" Bu eydür: "İ Senāyī, tevbe ėtdüm, ʻafv ėtgil!" Pes eydür: "Çünki **[230a]** dilüñi yıġduñ ḥıfẓ ėtdüñ, elüñ ile ḳalbüñi daḫı ḥıfẓ ėtgil!" Çünki uyḳudan uyandı, gėrü döndi ḫüsrāna geldi. Anda yol zaḥmetinden ḫasta [3]oldı. Pes kendü kendüye eydür: "Allāhu Taʻālā'nuñ ḳullarına niçün ṭaʻn [4]urduñ, tā ki bu miḳdār renc çekdüñ ol ḥālde-y-iken?" Çünki melik-i [5]Türk ki aña "Ġuz" dėrlerdi, leşkeri cemʻ ėdüp Sulṭān Sencer'üñ [6]üzerine geldi. Sulṭān Sencer, Muḥammed bin Yaḥyā'yı oḳıdı. Eydür: [7]"İ İmām, bu Türkler ḥaḳḳına ne dėrsin ki bizüm üzerümüze geldiler [8]ve nice fetvā vėrürsin?" Eyitdi ki: "Ḫarīcīlerdür ve bunlaruñ [9]ḳanı ḥelāldür." Fetvāyı yazdı, vėrdi Sulṭān Sencer'e. Bu [10]söz üzerine Sulṭān Sencer bu fetvāyı ḳoltuġı altında ḥıfẓ [11]ėtdi. Çünki Ġuz ile muḳābil oldılar, Ġuz, Sulṭān Sencer'e ġālib [12]oldı, dutdı Sulṭān Sencer'i, ḥabs ėtdi. Cemīʻ-i Ḫorāsān'ı aldılar. [13]Ol fetvāyı Sulṭān Sencer'de buldılar. Muḥammed bin Yaḥyā'yı dutdılar. Ve aġzına ṭopraḳ ḳoydılar tā öldürince.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden [15]oldur kim nübüvvet peyġāmberden ṣoñra ḫatm oldı. Ve hīç kimse [16]ġayba muṭṭaliʻ olmaz, meger rāst düş görmeg-ile.

[104.] ḤİKĀYET

[17]Eydürler ki, Ḥasan-ı Firdevsī melūl olup, Sulṭān Maḥmūd-ı Ġaznīn **[230b]** ḳatından Māzenderān'a geldi. Rüstem-i Zāl'i düşde gördi. Eyitdi ki: "İ [2]Rüstem seni nice medḥ ėtdüm erlig-ile, seḫā-y-ıla, senüñ adını ʻālemde [3]āşikāre eyledüm. Anuñ mükāfātı ne nesnedür?" Rüstem eydür: "Ṭūs'a [4]var. Daḫı anda şol falān yėrde ve fülān kūşede genc vardur medfūn. Anı aç çıḳar. Ol senüñ olsun. Şöyle ki kimse [6]bilmeye." Ve Sulṭān Maḥmūd daḫı dėdi ki: "Hīç tevaḳḳuʻ ėtmeyesin ki ol nice [7]senüñ gibiye tamāmdur." Ḥasan-ı Firdevsī Ṭūs'a geldiler, ol yėri [8]buldı, daḫı üzerine bir ev yapdı, daḫı ol genci çıḳardı.

[9][105.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, Sulṭān Maḥmūd-ı Ġaznīn ṣaḥrāya vardı. [10]Bir delüyi gördi bir manẓarada oturmış. Eyitdi: "İ Maḥmūd, bu gėce [11]düş gördüm ve cinnīler peydā olur gey münker ṣūretlüler."

Ḥükemādan [12]birisi eydür: "Ben ārzū ėtdüm kim varam, ol maġārada vaṣf [13]ėtdüklerini görem. Vāḳiʻ midür veyā ġayr-i vāḳiʻ midür? Ve hem [14]ben münkir-idüm dīv gördüklerine. Vardum ol maġāraya, [15]bir maʻdenci ḳatında

oturdum, tā andan bir ḫaber bilem. Ma'denci eydür: [16]"Anlar gelicek olmasun kim ḥareket ėdesin, hemān mekr ėrişdürürler." [17]Bir gün otururduḳ. Nā-gāh bir zişt ḳoḫu geldi. Ma'denci eydür: **[231a]** "Cinnī gelür, ġāfil olma. Aña ḥareket ėtme, söz söyleme, saña veyā baña ziyān [2]ėder." Gördüm ki bir cānavar geldi ki yüzi fīle beñzer, benüm [3]ḳatuma geldi. Eydür ki: "Bizüm ile dostluḳ eyle." Ben ḳorḳdum, dilüm baġlandı. [4]Andan ḳaçdum. Ve ṣoñra anuñ oġlanları ardımca geldiler, [5]aġızlarından od çıḳar. Ve bir zamāndan ṣoñra ma'denci geldi. Gördüm [6]başı ve saḳalı yanmış, baña verhem ėtdi. Eydür: "Beni helāk ėtmege [7]mi ḳaṣd ėtdüñ?" Andan ṣoñra tevbe ėtdüm kim cinnī işine inkār ėtmeyem.

[8]Bu ḥāli mütekellimlerden birine ḥikāyet ėtdüm. Eydür ki: "Ol [9]ḫayālātdur sevdādan peydā olmışdur" ki "Eger i'tiḳād ėtmez-iseñ, [10]var, anda göresin, tā ki sen daḫı inanasın." Ol daḫı anda vardı. [11]Elinde bir ḥarbe var-ıdı. Ol maġāraya girdi, eyitdi: "Her dīv ki görem, [12]bu ḥarbe-y-ile öldürem." Çün ṣabāḥ vaḳti oldı, gördük ṭaşra çıḳdı [13]iñilder zārīlıḳ ėder. Yüzi ḳara olmış ve ol ḥarbeyi yüzine urmışlar ḳafāsından çıḳmış. Ḫalāyıḳ ṣordılar ki: "Saña n'oldı?" Dilini ṭaşra çıḳardı, ḳararmış ya'nī dėdügi olur ki söyleyimezem. Ve hem ol gün [16]öldi. Felāsife gözikdügine münkirdür, ḳabūl ėtmezler [17]ki bunlar laṭīfdür ve ādemī cism-i ṣaḳīldür. Ṣaḳīl laṭīfi göremez. Ve hem **[231b]** melā'ike daḫı böyle dėrler. Kimseye görinmez dėrler. Ol sebebden kāfir [2]oldılar.

[106.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir kişi var-ıdı İblīs aña dāyim görinürdi. İblīsden dilek ėtdi ki ol ṣūret ki kendüsi ol ṣūretdedür, anı buña göstere. İblīs anı ḳabūl ėdüp deryā kenārına iletdi. [5]Ve anda bir taḫt gördi zerrīn ki deñiz ortasında ḳurmışlar. [6]Vardı, İblīs ol taḫt üzerinde oturdı. Dīvler çevresinde [7]durmışlar. İblīs birisine ṣordı ki: "Ne işledüñ?" Eyitdi: "İki kişi [8]arasında 'adāvet bıraḳdum." Ve daḫı birisi: "Bir kişiyi ṭamdan aşaġa [9]bıraḳdum." Ve bir dīv daḫı eydür: "Bir kimseye eyitdüm ki fülān kişiyi öldür, öldürdi." [10]Bu ḳamusına hīç iltifāṭ ėtmedi.

Ve birisi geldi eydür: "Ben iki ḥelāl [11]arasına muḫālefet bıraḳdum, tā ki ṭalāḳ vėrdi." Çünki İblīs bu sözi [12]işitdi, uçup taḫt üzerinden havāya çıḳdı, şād olup çağırdı ve şādılığından 'ālemi seyr ėtdi. Geldi taḫtı üzerine [14]oturdı. Bu kişi İblīs'den ṣordı ki: "Bu ḳamu şādılıḳ nedendür?" [15]Eydür: "'Ālemde ṭalāḳ-

dan ulu fesād yoḳdur. Zīrā ki er ʻavrat ziyāna [16]meşġūl olurlar, ʻazeb olurlar. Ve andan oġlan ṭoġar ve ḥarām-[17]zāde oġlandan dürlü fesādlar gelür ve andan evleri ḫarāb ėder. **[232a]** Ve merdüm-āzār olur ve ḳattāl ve fettān olur ki benüm cündümde olmaz."

[ER-RÜKNÜ'S-SĀMİN CİNNĪLERÜŃ VE ŞEYṬĀNLARUŃ ʻACĀYİBİNDEDÜR][1]

[2]FAṢL

Aʻmeş eydür ki: "Mücāhid Ḥaḍramūt'a vardı [3]bir Hūt ḳuyusın görmege. Ve anda bir Yahūdīden ṣordı kim: [4]"Bańa Hārūt'ı ve Mārūt'ı göster ki gey ārzūmdur." Yahūdī aldı Mücāhid'i, [5]bir ulu ṣaḥrāya iletdi. Ve anda bir ulu ṭaş ḳatına vardı. Daḫı [6]ol ṭaşı ḳaldurdı, gördi bir büyük maġāra gėder ilerü. [7]Yahūdī eydür: "Benüm elümi dut ve daḫı Allāh adın ańma. Eger ańar-ısańı [8]bir āfet ėrişür." Mücāhid eydür: "Ol ine girdük, gėtdük, daḫı [9]açuḳ yėre geldük. Hārūt Mārūt'ı anda gördüm ki başı [10]aşaġa aṣa-ḳomışlar demür zencīr ile. Ve demürler urmışlar tenine, her [11]biri bir ṭaġ gibi. Dilleri aġızlarından çıḳmış ve dillerinüń ucı deńiz [12]ṣuyına ėrüşür. Ve kendüler ṣusuz ḳalmışlar." Mücāhid eydür: "Ġāyet [13]ḳorḳdum ve ḳorḳumdan eyitdüm kim bismillāh! Hārūt ve Mārūt [14]Allāh adın ėşitdi, ıżṭırāb ėtdiler. Ve ol demürleri çekdiler, sandum [15]ki yėr bile ḥareket ėtdi. Yahūdī bī-cān ḳaçdı, şöyle ki bir sebʻ elinden ḳurtulmış cānavar gibi. Hezār cehd ile ṭaşra çıḳdı." Mücāhid eydür: "Ben daḫı [17]ṭaşra çıḳdum. Yahūdī beni selāmet eyledi." Eydür: "Bunlar Tengri adından **[232b]** ġāyet ḳorḳarlar. Ḳorḳularından ne ėdeceklerin bilmezler. Benüm [2]helākligüme ḳaṣd ėtdüń ki Tengri adın ańduń."

Ehl-i tefsīr [3]bu āyet tefsīrinde ki [2]﴿وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾ [4]eydürler: "Bir cemāʻat dīvler İblīs ile bile indiler ve anlar henüz göge [5]ḳaṣd ėderler çıḳmaġa. Melā'ike ḳomazlar od ile atarlar, tā ki gökden [6]ıraḳ olalar. Her ḳanḳısın kim ursalar, helāk olur [7]veyā mesḫ olur yaʻnī ṣūretleri döner, baʻżı ṣaḥrālara düşer ġūl [8]olur ve baʻżısı deryāya düşer timsāḥ olur.

Mes'ele: [9]Eydürlerse ki: "Çün bir kez bunlara od ėrişdi helāk eyledi, [10]niçün ʻibret dutmazlar, dönüp yėne ḳaṣd ėderler göge çıḳmaġa?"

---

1 Başlık 14a'daki fihristten alınıp eklenmiştir.

2 "... Birbirinize düşman olarak inin dedik..." Bakara, 2/36.

Eydürüz: [11]Ol ki göge çıḳmaġa ḳaṣd ėder ʻābid-idi. Allāhu Taʻālā bunlara [12]gizleyi-vėrdi. Niteki Süleymān'uñ ölümi ḥālini gizledi, ʻaṣāya tekye eylemişdür [13]ve dīvler anuñ çevresinde bir zamān gezdiler, tā ʻaṣā çüriyince.

[14]Daḫı niteki Mūsā ʻaleyhi's-selām ve Benī İsrā'īl ki Tīh'de ḳırḳ yıl [15]ḳaldılar. Bir yaḳıncaḳ yazı-y-ıdı, ilerüye ve gėrüye yol bulmadılar. Ādemī[16]nüñ ḥāli daḫı böyledür. Biribirinüñ ölümin görürler ve daḫı [17]bilürler ki bunda ḳurtılmasına mühlet olıcaḳ degüldür. Bu dünyānuñ ḥāṣılında **[233a]** niçe ʻālī himmet ile cehd ėderler ve her gün var-duġınca ʻāḳilraḳ olurlar.

[2]Ammā dīvler ki göge ḳaṣd ėderler, biribirisinüñ üzerine binerler, tā [3]gögüñ kenārına degin çıḳarlar. Ol dīv ki cemīʻisinüñ üzerine [4]biner, melā'ikeden istimāʻ ėder, daḫı bāḳīsine ḫaber vėrür eger od ile urup [5]helāk ėtmezlerse. Daḫı gelürler kühhānlara ḫaber vėrürler birisine [6]biñ yalan ḳatup. Ve daḫı niçe ḫalḳ ol kühhānlar sözinden [7]güm-rāh olurlar. Şöyle ki Ḥaḳ Taʻālā buyurdı cinnīler ḳavlini Ḳur'ān'da: [1]﴿فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَساً شَدِيداً وَشُهُباً﴾ Yaʻnī cinnīler ol [9]ʻifrītden ki cemīʻisinüñ üzerindedür, aña ṣorarlar ki: "Ne ėşitdüñ gökden?" [10]Ol eydür ki: "Yolı ṭolu gördüm pāsubānlar ile, ʻaẓīm odlar ve tütünler ile."

[11]Ve daḫı dėrler ki: "Dīvler oddan ve tütünden yaradılmışdur." Niteki [12]Ḥaḳ Taʻālā buyurdı ki: [2]﴿خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ﴾ Ve eger ḫāliṣ nūr mısa-y-ıdı, [13]ferişte olaydı.

Ṣıfat-ı Dīv Yārem: Ḥamīr'de bir dīv ẓāhir oldı [14]ki aña Yārem dėrler-idi. Ve anda bir kenīse var-ıdı aña Kenīsetü'r-riyām [15]dėrlerdi. Ol dīv anda olurdı ve ḫalāyıġı güm-rāh ėderdi. Ol [16]kenīseden ʻacāyib āvāzlar gelürdi ve tuḥfe ḫaberler gelürdi. Pādişāh-ı [17]Yemen'e ḫaber vėrdiler ol dīvüñ işlerini ki ḫalḳı nice güm-rāh ėtdügin. **[233b]** Leşker cemʻ ėdüp geldi ol kenīseyi buyurdı ki yıḳdılar, tā bünyādın [2]daḫı ḳazdılar. Ol evüñ henüz daḫı eṣeri vardur.

FAṢL

[3]Eydürler ki: Rüstem-i Zāl bir gün ṣaḥrāda gėderdi. Gördi ki ardınca [4]od gelür bir zamān. Gelürken nā-bedīd oldı. Rüstem deryā kenārına ėrişdi. [5]Yėne ol od gibi nesne peydā oldı. Bildi ki dīv-dürür. Ṭaġa ḳaçdı deryā kenārından. Ol dīv daḫı ardınca çıḳdı, aña Ekvān [7]Dīv dėrlerdi. Rüstem'i dutdı, eydür: "İ Rüstem, ne dėrsin seni deryāya mı [8]atayım veyā ṭaġa mı atayım?" Rüstem fikir ėder: "Ne dėr-isem ʻaksin ėdiser." Pes [9]eyitdi ki: "Ṭaġa at!" Rüstem'i deñize

1 "... fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı ışıklarla dolu bulduk." Cin, 72/8.
2 "... beni ateşten yarattın..." Aʻrâf, 7/12.

atdı. Rüstem deñizden ḫalāṣ buldı, [10]çıḳdı. Çünki Rüstem kendüyi cem‘ ėtdi, Ekvān yėne ẓāhir oldı. Rüstem gördi, ḫalāṣ [11]bulamaz. Nā-çār ḳılıç çeküp Ekvān'a teveccüh ėtdi. Ḳılıc-ıla Ekvān'ı çaldı, derisin [12]kesdi. Ol kesdügi yėrden bir dīv daḫı çıḳdı bunuñ şeklinde ki [13]eli ayaġı muḥkem ḳuvvetlü. Rüstem derḥāl ol dīve ṭolaşdı, bindi derḥāl. [14]Anuñ ile Ekvān'ı depeledi.

Hel yecūzü'l-izdivācü beyne'l-melā'iketi ve'n-nāsi:[1] [15]Bil ki Allāhu Ta‘ālā'nuñ ḳudretinden bedī‘ degüldür, melek ile ādemden [16]te'līf ėde. Şöyle ki ‘Īsā ‘aleyhi's-selām Cebrā'īl nefḫasından ḫalḳ ėtdi. [17]Ya‘nī Cebrā'īl, Allāhu Ta‘ālā emri-y-ile Meryem'üñ raḥmine nefes ėdüp ürdi. ‘Īsā **[234a]** ol nefesden vücūda geldi. Ol nefḫa eşeridür ki ‘Īsā göge çıḳdı [2]ve ölüyi diri ḳıldı.

Ve eydürler ki, Ẕü'l-ḳarneyn daḫı ādem ile melekden [3]ḫalḳ olmışdı. Anası adı Teber idi. Ve atası ferişte-y-idi ki anası [4]Teber raḥmine nefḫ ėtdi. Daḫı andan yüklü oldı, Ẕü'l-ḳarneyn vücūda [5]geldi. Ve ḫalḳ şerm-sārlığından Ẕü'l-ḳarneyn'i bir ayruḳ vilāyete vėribidi. [6]Ve anda büyidi, ‘ālemi dutdı ve bulıda bindi, ‘ālemi gezdi. İmdi bu nesne [7]firişte eşeridür, ‘ulemāyı cem‘ ėtdi, eyitdi: "Ben dilerem ki ẓulümāta gėdem." [8]Eyitdiler ki: "Ḳırḳ yılda ancaḳ gėçersin ẓulümātı." Pes münādī ḳıldı ki leşker [9]cem‘ oldı. Ḳırḳ yıllıḳ yaraġ-ıla pīrleri ḳodı, almadı bile. Çünki [10]ẓulümāta girdi, dönmesin fikir ėtdi, ‘āciz ḳaldı. Eydür: "Bir pīr gerekdi [11]ki bu işde fikr ėdeydi." Anda bir pīr kişi bulundı. Eydür: "Birḳaç ḳısraġuñ [12]ḳulının boġazlañuz, bıraġuñuz, tā ki dönicek ol ḳısraḳlar bunı [13]ḳulavuzlayalar." Ol pīr eydür: "Senüñ meşelüñ ol pādişāha beñzer ki [14]bir şehrüñ ḫurūsları āvāzın ėşitdi. Buyurdı ki ḳanda ḫurūs var-ısa [15]boġazladılar. Ṣoñra ṣabāḥ olıcaḳ eydür: "Kāşki ḫurūs olsaydı [16]ki vaḳtin i‘lām ėdeydi!"

Eydürler ki, İskender ‘ālemi gezdi, ṣordı [17]atasın ve anasın. Hīç kimse ḫaber vėrmedi. Çünki Rūm'a geldi, ġāyet ceng **[234b]** ėtdiler İskender ile. Āḫir İskender'i esīr ėtdiler, Rūm pādişāhı ḳatına getürdiler ki ol Rūm pādişāhı, bir ‘avrat-ıdı aña ‘Amūriyye dėrler-idi. [3]Çünki İskender'i gördi, bildi: "İ İskender, sen benüm gözlerüm [4]ve göñlüm yėmişisin. Ben senüñ ananam." Āḫir İskender'i çoḳ ḳuçdı, [5]aġladı. Eydür: "İmdi memleket senüñdür." İskender babası ḥālinden ṣordı. [6]Eydür kim anası: "İ İskender, beni bir ferişte dutdı, daḫı baña nefes [7]ürdi. Ben ol ferişte nefesinden saña ḥāmile oldum, ol sebebden [8]seni ṭoġurdum. Ṭoġurduġumda ḳatumdan gėderdüm ḫalḳdan utanup." [9]Bu sözi İskender'den rivāyet ėderler. Vallāhu a‘lemü [bi]-ḥaḳīḳati'l-ḥāl.[2]

---

1 Melekler ile insan arasında evlilik olur mu?

2 Halin hakikatini en iyi Allâh Taala bilir.

[10]Bir şaḫṣ emīrü'l-mü'minīn 'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb'a eyitdi ki: "Yā Ẕü'l-ḳarneyn?" 'Ömer [11]eyitdi ki: [1]"فَرَغْتم من اسماء الانبياء فارْتَفَعْتم الى اسماء الملائكة" [12]Ya'nī dėdügi ol-dı ki: "Ẕü'l-ḳarneyn cümle-i melā'ikedendür" ya'nī "Ẕü'l-ḳarneyn [13]ferişte dür." Ve emīrü'l-mü'minīn 'Alī kerrema'llāhu vechehū[ya] ṣordılar Ẕü'l-ḳarneyn [14]ḥālinden. Eyitdi ki: "Ẕü'l-ḳarneyn ferişte dür ki İskender anuñ nefesinden [15]mütevellid oldı. Pes atası adını kendüye dėdiler. Ve hem Belḳīs daḫı [16]cinnīden ṭoġmışdur ki Süleymān'uñ ḫātūnıdur ve atası ādemdür."

[17]**Ẕikrü aṣnāfi'l-cinn:**[2] Bil ki cinnī bir niçe dürlü olur. Her ḳanḳısı ki **[235a]** laṭīfdür anuñ mertebesi yuḳarıdur ol ġayr-i laṭīfden, tā [2]melekūte yėtişince. Şöyle ki revḥāniyān ve rūḥu'l-ḳudüs ki ḳamu cinnīden [3]yuḳarudur. Bunlaruñ revḥānī-leri bunlardan yuḳarudur. [4]Şöyle ki biz cinnīleri göremezüz. Anlar daḫı revḥānī-leri göremezler. [5]Revḥānīler dėdükleri melā'ikedür. Ve rūḥu'l-ḳudüs Cebrā'īl'dür

[6]FAṢL

Bil ki cinnīden bir cins vardur aña hātif eydürler, ādemīye görinmezler āvāz-lar ėderler ve ġaybı ḫaberler vėrürler. Şöyle ki Baṣra'da ėşitdiler Ebü'l-Ca'feri'l-Manṣūr'uñ vefātını ki āvāz [9]geldi ki Ebū Ca'fer öldi dėyü. Tārīḫ yazdılar. Ṣoñra yėne gördiler. [10]Hem yėne ol sā'atde vefāt ėtmiş. Ve bir ṭāyife daḫı vardur cinnī-[11]den ki aña şaḳ eydürler, ādemīye görinmez velīkin yarum ṣūret görinür, [12]daḫı āvāz ėder.

Şöyle ki, 'Alḳame bin Ṣaḳvān bin Ümeyye Mekke'de gėderdi [13]ve bilesine bir miḳra'a var-ıdı. Mekke'de bir pīr var-ıdı aña Ḥāyıṭ-ı Ḥırmān dėrlerdi, 'Alḳame çün ol Ḥāyıṭ-ı Ḥırmān'a ėrişdi, anda bir yarum ṣūretlü [15]kişi görmiş. Elinde bir ḳılıç, eydür: "İ 'Alḳame, ente maḳtūlun" ya'nī "Sen [16]ḳatl olursın." 'Alḳame eydür: [3]"ما لى و لك" ya'nī "Nedür benüm işim senüñ ile?" [17]Böyle dėyüp biribirini urdılar. Ṣoñra 'Alḳame'yi ölü buldılar. Ve daḫı Ḥarab **[235b]** bin Ümeyye'ye ol hātifden birisi āvāz ėtdi. Ol āvāzdan ödi [2]yarıldı, öldi. Daḫı ṣoñra ol hātif oḳıdı işbu şi'ri:

Beyit:

وقبْرُ حربٍ بمكانٍ فقرٍ [4]
وليس قُربُ قبر حربٍ قبرٍ

[4]Ve dėmişlerdür ki, bu beyt-i mütevātir kimse oḳımaz dėr.

---

1 Peygamber isimlerini bıraktınız. Melek isimlerini verdiniz.
2 Cinnin sınıflandırılması.
3 Benim seninle işim yoktur.
4 Harb'in kabri fakir bir mekândadır. Harb'in kabrinin yakını da bir kabir değildir.

FAṢL

[5]Ve bir ṭāyife daḫı vardur cinnīden ki aña daḫı hātif eydürler, līkin [6]bu ṭāyife görinmeyince söylemez. Şöyle ki bir gün Niẓāmü'l-mülk Ḥasan [7]bin İsḥaḳ gėderdi bir niçe cemā'at ile. Gördi ki yol üzerinde bir ḳara [8]it oturmış ki bir büyük başı var ki yolı dutmış. Çünki bunları [9]gördi, ol it eydür: "Niẓāmü'l-mülk ṣāḥib-ḳıran-ı zamāndur." Bunı dėdi, nā-bedīd oldı. Pes bundan ṣoñra pādişāh oldı. Bunuñ [11]üzerine bir niçe zamān gėçdi. Bir gėce yėne Niẓāmü'l-mülk ol iti gördi [12]yolda ki yolı dutmış. Eyitdi ki yėne: "Niẓāmü'l-mülk ṣāḥibü'l-ḳıran-ı-dı, ṣāḥibü'[13]l-ḳubūr oldı." Bu sözden ġāyet ḳorḳdı Niẓām. Daḫı çoḳ [14]ṣadaḳāt ėtdi. Bunuñ üzerine bir hafta gėçdi. Niẓāmü'l-mülk dünyādan [15]naḳl ėtdi.

Fī ẕikri ecnāsi'l-cinn:[1] Bil ki dīvüñ ba'żısı [16]ḫūb olur ve ba'żısı zişt olur. Ve ba'żısı aḳ olur ve ba'żısı ḳara [17]olur. Ol ṭāyife ki cenūb cānibinde ola siyāhdur. Ve ol ki şimāl **[236a]** cānibinde ola aḳ olur. Ve daḫı bu cinnī ṭāyifesine menzil ve mesāfet [2]yoḳdur. Zīrā ki ṭarfetü'l-'ayn içinde maşrıḳdan maġribe varurlar. Līkin [3]bunlaruñ daḫı başlu başına vilāyetleri vardur ki birisi birisi vilāyetine [4]varmazlar.

[107.] ḤİKĀYET

Bir şaḫıs ḫaber vėrür ki: "Nā-gāh ittifāḳ düşdi, [5]Ḳuhistān vilāyetine vardum bir kūya ki aña Çandaḳ dėrlerdi, bir yüce [6]depenüñ üzerinde yapmışlar, ḳal'aya beñzer. Bir gün seḥer vaḳtinde [7]ol kūyuñ manẓarasında oturmış-ıdum. Teferrüc ėderdüm, gördüm, [8]aşaġa ṣaḥrādan iki kişi gelürler, ne ḳadar yaḳın geldüklerince uzun [9]oldılar. Çünki kūy ḳatına geldiler, ol kūyı çegzindiler. Daḫı ayaḳlarını [10]ḳaldurup ol kūyuñ depesine ḳodılar. Daḫı bir tennūruñ içine girdiler. [11]Ol gün ol gėce bu fikirde ḳaldum ki: "'Aceb ol gördügüm [12]ḫayāl mıdı yā rāst mıdı?" Çün ėrte oldı, bir 'avrat benüm ḳatuma geldi. [13]Eydür: "Bu gėce iki kişi gördüm ki boyları işbu depeden yüce. Geldiler işbu tennūra [14]girdiler, ben ḳorḳdum. Şimdi tennūrı ürütdüm. İçinden iki ḳırlaġuç çıḳdı [15]gėtdi."

Maḳṣūd bu ḥikāyetden oldur kim cinnī ve dīv her ne ṣūrete dilerse girür. Bunlaruñ ḳuvvetleri şol miḳdārdur kim ādem oġlınuñ ol miḳdār ḳuvveti olsa olmaz. Bu sözüñ taṣdīḳin bileyim dėyen **[236b]** kişi, Fāres vilāyetinde Süleymān peyġāmberüñ taḫt-gāhın teferrüc ėtsün. [2]Ve Cemşīd sarāyına naẓar ėtsün ki biñ direk üzerinde yapmışlardur. Ve her diregüñ ḳırḳ sekiz arış uzunıdur ve

1 Cin türlerinin açıklaması.

on[ı] dört kişi ḳucaḳlamaz, [4]yoġundur. Her birisi biñ pāredür. İmdi anı işleyenler dīvlerdür ki [5]dünyā ādemīsi cem' olsa anuñ diregini bir adım iledimeyeler. Ol [6]zamāndan berü niçe da'vīler ėtdiler, anlaruñ miṣlini kimse ėdemediler. [7]Pes ma'lūm oldı ki ol şeyāṭīn ḳuvveti-y-ile-y-imiş. Bu yėrlerde daḫı [8]sarāylar eylemişlerdür ṭaşdan ve ṭaşdan ṣūretler düzmişlerdür. [9]Ḳullar ṣūreti ve yėmişler ṣūreti ki vaṣfa gelmez, görmeyince anuñ 'acāyibi [10]ma'lūm olmaz. Ṭaşlar yaḳışdurmışlardur ki her birisi on biñ batman [11]ola. Şöyle ki ṭaşlaruñ ara yėrine ḳıl ṣıġmaz. Ve daḫı bu resme deñizlerde daḫı eylemişlerdür, ṣıġır ṭuynaḳları ve 'âlemler ve uzun ṣaḳallar. [13]Ve her bir ṭaşuñ on ikişer arış ėni ve uzunı. Anuñ [14]aġırlığını Allāh'dan artuḳ kimse bilmez.

Maḳṣūd oldur ki şimdiki zamānda anuñ [15]miṣli iş işleyimezler. Ve eger dėrlerse ki: "Dīv ve perī işlemişdür." 'Aḳıl ḳabūl [16]eyler.

[108.] ḤİKĀYET

Maḥmūd-zāde dėrler-idi, ol eydür: "Ben ėşitdüm [17]kim Ġaznīn vilāyetinde bir aġaç getürdiler degirmen oluġı-çün. Anı dört **[237a]** yüz ādemī hezār ḥīle-y-ile getürdiler. Ol gün ki degirmen ḳatına getürdiler. [2]Értesi gördiler ki aġaç yoḳ, almışlar. Dört yaña istediler, bulınmadı. Pes [3]ġāyet cid ėdüp, istediler. Öylelik yolda bir ṭaġ üzerinde buldılar [4]ki bir maġāra ḳapusında bıraḳmışlar. Henüz ol aġaç anda yatur. Şöyle [5]taḳdīr ėtdiler ki biñ kişi ol ṭaġuñ depesine bir niçe yılda [6]çıḳarımayalardı.

Fī ẕikri'n-Neşnās: Neşnās daḫı bir [7]cins-i dīvdür. Her vilāyetde bir nev' olur ki ol vilāyet ḳavminüñ [8]şeklinde olur ve dillerin söyler. Billūr ḥudūdında neşnās olur vaḥşī. [9]Her birinüñ boyı bir aġaç deñlü olur. Ve eger bir kişi anlardan birisini [10]öldürse, anlaruñ ḳabīlesi on ādem öldürürler. Ve eger ol öldüren [11]bir kūydan olsa kūyı ḫarāb ėderler. Ve anda bir ırmaḳ vardur. Eger [12]ol ırmaġa düşse, ol neşnāsuñ ėrkegi bir niçe rūzigār [13]ol düşdügi yėre mülāzemet ėder. Ve bunlaruñ tenleri ḳıl olur. [14]Bu neşnāslara ādem dīvi dėrler.

Neşnās: Ḳāṭū ḥudūdında bir nev'[15] neşnās olur. Boyları uzun olur ve başları eşek başı gibi olur. [16]Bir kişi Ḳāṭū'ya varmış, ḥikāyet ėderler ki: Yolda gėder-idüm. Nā-gāh bir āvāz [17]ėşitdüm kim eydür: [1]"انا اخوك فى الاسلام حَصِّنى" ya'nī "Ben senüñ ḳarındaşunam **[237b]** Müsülmānlıḳda. Beni ḳurtar!" Naẓar ėtdüm, gördüm ki bir kişi aġaçda aṣılmış, [2]durur. Vardum çezdüm, ṣalı-vėrdüm.

1 Ben, senin İslâm kardeşinim. Beni koru!

Daḫı şehre geldüm Ḳāṭū meliki [3]ḳatına. Ol melik bir kişiye eydür: “Var, şol ṣaydı getür.” Ol kişi eydür: [4]“Ṣaydı işbu gelen müsāfir ṣalı-vėrdi.” Ben eyitdüm ki: “Bir kişi gördüm [5]aġaçda aṣılu, ṣalı-vėrdüm ki bańa yalvardı, meded istedi. Ol melik [6]eydür: “Neşnāsdur, her yėrde ol ḳavmüñ dilin söyler.”

[109.] ḤİKĀYET

[7]Velīd bin Müslim eydür: “Benüm ḳatuma bir kişi geldi ki yüzi boyını zaḫmlu [8]bir niçe yėrde. Aña ṣordum ki: “Bu ne sebebdendür?” Eyitdi ki: “Ben bir cezīreye [9]düşdüm. Anda bir ḳavm gördüm. Geldiler ki yüzleri it yüzi gibi. [10]Beni dutdılar, evlerine iletdiler. Ve evlerinde gördüm bir ḳazan ḳaynar, içi ṭolu ādem eti ḳaynar ve dört yańa ādem süñükleri daḫı dökülmiş. Ve anda [12]beni bir eve iletdiler, gördüm ki birḳaç ādem var baġlu. Çünki anlar beni gördiler, [13]eyitdiler ki: “İ miskīn, sen bunda nice oldı düşdüñ ki bu ḳavm ādem yėyicilerdür? İşbu ev ṭolu ādemī-y-idi, ḳamusın yėdiler. Biz ḳalduḳ, biz daḫı aruḳ [15]olduġumuz-ıçun ḳalduḳ.” Ol kişi eydür: “Ben daḫı anda bir niçe gün ḳaldum. [16]Bir gün ol ḳavm ṣaḥrāya çıḳdılar. Ol maḥbūs eydür bańa: “Anda bir mīşe [17]vardur. Ol mīşede bir aġaç vardur. Her kimse ol aġacuñ altına **[238a]** varsa, anı kimse göremez.” Ol kişi eydür: “Ben daḫı ḳaçdum. Ol aġacuñ [2]altına vardum, ḳurtuldum, ḫalāṣ buldum.”

[110.] ḤİKĀYET

Ve hem yėne eydür: [3]“Ṣoñra Fāṭūr vilāyetine vardum. Bir ısuzlıġa düşdüm. Ve anda bir ḳavm [4]gördüm ki ḫūb ṣūretleri var. Ayaḳları ḳısacuḳ daḫı żaʿīf ve ḳuyruḳları [5]var ġāyet uzun. Nā-gāh aradan birisi sıçradı, benüm üstime düşdi. [6]Ḳuyruġın bańa ṭolaşdurdı ve elinüñ ḳaynaḳların boynuma urdı [7]ve yüzüme urdı. Ve daḫı beni sürdi, ḳanda ki dilerse. Bu zaḫmlar anuñ [8]nişānıdur. Ve ben anı her gün gezdürürdüm, tā ki aġaçlardan yėmişin [9]yėrdi. Ve ḳarşu ben daḫı alı-vėrürdüm kendü almaduġını. Bir gün vardum, üzüm [10]ṣıḳdum. Şīre-sin ḳodum, tā ki süci oldı. Daḫı aña vėrdüm. İçdi, [11]esridi, eli ve ayaġı ḳuyruġı çėzildi, süst oldı. Ben daḫı kendümden [12]ayırdum. Öldürdüm anı ve birḳaçın daḫı bile. Daḫı andan ḳaçdum.

[13][111.] ḤİKĀYET

Aḥmed bin Ḫalef eydür: “Yemen’e vardum. Pādişāhı ḳatına [14]geldüm, gördüm ki bir et getürdiler, yėdiler kebāb eyleyüp ve bańa daḫı [15]vėrdiler. Eyitdiler

ki: "Av etidür." Bir gün anlaruñ ile bile gėtdüm. Geldiler, [16]bir maġāraya girdiler, iki it daḫı bańa vėrdiler. Gördüm ki bir ellü ve bir [17]ayaḳlu bir pīr ḳaçup geldi ol maġāradan. Ol bir eli ile ve bir ayaġı-y-ıla **[238b]** ḳaçan geldi, bańa uġradı, eydür: [1]"خِلْ طريق ابنِ عمِّك الضعيف" ya'nī "'Ammüñ [2]oġlınuñ yolından gėt!" Ben eyitdüm ki: "Gel, gėt!" İtlerańa ḳaṣd ėtdiler, [3]muḥkem dutdum, ḳomadum ardınca. Gördüm ḳullar segirdişüp geldiler, [4]eydürler ki: "Av ḳancaru gėtdi?" Eyitdüm ki: "Hīç av görmedüm ve illā bir pīr [5]geldi." Eyitdiler: "Av oldur. İtleri ṣal!" Ben daḫı ṣaldum itleri, [6]vardılar. Gördüm maġāraya girmiş, çıḳardılar, yaralamışlar. Vardılar [7]boġazladılar. Eyitdiler ki: "Bu daḫı bir dürlü cānavardur. Ādemī dilin söyler."

[8]Bu cinsden ḥikāyetler dėrler, egerçi 'aḳıldan ıraḳdur. Ammā aḳālīm [9]kitāblarında getürmişler. Tevārīḫde muṭavvel ḳıṣṣalar getürmişler. [10]Biz bu miḳdār yād ėtdük. Bu mümkindür ki ādemī neslinden veyā dīv neslinden [11]ola. 'Arab ańa şıḳ dėr ve 'Acem neşnās dėr.

Fī ẕikri'l-ġūlāti ve aḥvālihim:[2] Eydürler ki, ġūl daḫı bir cinsdür dīvden. [13]Ādemi azudur daḫı yėr. Seb' ṭabī'atın dutar. Eydürler ki: "Ḫāver'de her [14]yıl bir ġūl bir ṣaḥrādan gelürdi. Bir ādem ḳapar-ıdı. Şehr-i Ḫāver [15]ġāyetde ḫūb yėr-idi ve ābı ve havāsı laṭīf-idi. Şehr ḳavmi [16]ittifāḳ ėtdiler ki andan gėdeler, ol şehri terk ėdeler. [17]Daḫı vardılar, intiḳāl ėtdiler, bir ṣaḥrāda bir şehr yapdılar. Bunuñ üzerine **[239a]** bir niçe yıl gėçdi. Bir gün gördiler ki ol ġūl şehrüñ üzerine [2]geldi, āvāz ėtdi. Eyitdi kim: "Şunuñ gibi āb u havāsı ḫoş yėri [3]niçün terk ėtdiñüz? Geldüñüz şunuñ gibi zişt yėre, suyı acı [4]ve havāsı zişt, şehr yapduñuz?" Eyitdiler: "Ġūl ḳorḳusından. [5]Her yıl bir ādem ḳapar helāk ėder." Ol ġūl eydür: "İşbu yėrde [6]bu yıl niçe ādemüñüz öldi?" Eyitdiler: "Biñ ādemümüz öldi." Ġūl eydür: "Ne [7]'aceb ki şunuñ gibi ḫūb maḳāmı terk ėtdüñüz bir ġūl yılda [8]bir ādemüñüz alduġı-çün. İşbunuñ gibi pelīdī yėri iḫtiyār ėtmişsiz ki yılda biñ ādemüñüz ölür."

Ammā ġūl ecnās olur ve ḥikāyetlerde [10]gelür. Bunlar ḫalḳı yābānda bulurlar-ımış, azdururlar-ımış. Ebū Yezīd en-Naḥvī [11]eydür: "Bir ġūl dişisi Benī Temīm ḳabīlesinde eglendi, maḳām dutdı. [12]Bir oġlan ṭoġurdı. Nā-gāh Ġūl vilāyetinden bir ġūl geldi, [13]bu daḫı ańa uydı, uçdı gėtdi. Dişisine si'lāh dėrler-idi."

---

1 Zayıf olan amcanın yolundan çekil!

2 Gul denilen devler ve durumlarının beyanı.

Ve daḫı [14]dėrler ki, ġūluñ dişisi ki laṭīf olur velīkin ayaḳları eşek [15]ayaḳları gibi olur. Ve dürlü ṣūrete girürler. Līkin ayaḳları dönmez, [16]bir ḳarāra durur. Ve erenleri ġāyet zişt olur. ʻAvratları ādemi [17]azdurur, aldar, erenlerine ḥāżır ėder. Erenleri, dutarlar helāk ėderler. **[239b]**

[112.] ḤİKĀYET

Bir şaḫıṣ var-ıdı aña Ḫanc dėrler-idi. Ḫanc eydür: "Bir ṣaḥrāda [2]gėderdüm. Gördüm ki bir kişi bir ṭaġ başında oturmış, cevāhir öñine dökmiş [3]ve eydür ki: "Bu māl Saʻd bin Ḥaşrem'üñdür. Benüm ḳatumda emānetdür. Ol [4]gelmeyince kimsenüñ buña eli ėrişmez." Ḫanc eydür: "Ol Saʻd bin Ḥaşrem [5]olduġı ḳabīleye geldüm. Saʻd'a ḫaber vėrdüm. Saʻd ile ikimüz ol ṭaġa geldük. [6]Gördük ol kişi oturmış. Çünki Saʻd'ı gördi, ol cevāhirüñ ḳamusını Saʻd'a vėrdi. Alduḳ, aşaġa ṭaġ dibine indük. Daḫı eyitdüm ki: "İ Saʻd, [8]sañа bunca niʻmete delīl oldum. Bañа daḫı bir naṣīb vėr." dėdüm. Vėrmedi, menʻ ėtdi. [9]Ben daḫı ḳaḳıdum, saḫt oldum vėrmedügine. Ḳılıç çekdüm, depeledüm Saʻd'ı. [10]Çünki başın kesdüm, ḳan revān oldı. Gördüm ki ol ṭaġ başında şaḫıṣ [11]bir sehm-nāk ṣūret ile geldi, Saʻd'uñ üzerinde durdı, yėmege meşġūl oldı, [12]Saʻd'ı yėdi. Ben bildüm ki ol ġūl-ımış. Derḥāl ḳaçdum, ol cevāhiri bıraḳdum.

[13][113.] ḤİKĀYET

Bir kişiden ėşitdüm. Eyitdi ki: "Biz üç kişi-y-idük, gėcede [14]ṣaḥrāda gėderdük. Nā-gāh bir fīl deñlü ġūla uġraduḳ. Bize ḳaṣd [15]eyledi, biz ḳaçduḳ. Ardımuzca çağırur āvāz ėder, āvāzı it āvāzı gibi. [16]Varduḳ, bir tarla içine girdük. Geldi ḳarşumuza durdı, andan daḫı [17]ḳaçduḳ. Bir kūya ėrişdük, feryād eyledük. Kūyuñ ḳavmi geldi ve ḳapusın açdılar. **[240a]** Ḳaçup kūya girmeyince ḳurtılmaduḳ.

Eydürler, ġūl bir zaḫmından ölür [2]ve bir zaḫm daḫı ursalar gėne dirilür ve eger biñ zaḫm daḫı ursalar [3]ayruḳ ölmez.

Eydürler ki, cin mesiḫ olup ġūl olur. Şöyle ki ādem [4]mesḫ olup maymūn olur. Pes ġūl ne tamām cinnīdür ve ne behīmedür. Aġleb budur [5]ki ṣaḥrāda olurlar.

[114.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir kişi ısuzluḳda gėderdi. Gördi ki bir ḫūb ʻavrat kendüyi müzeyyen ḳılmış. Başında bir boġça [7]götürmiş, bir çeşmenüñ üzerinde otur-

mış. Ol kişi eydür: "İ ḫātūn, [8]sen bunda n'eylersin?" Eydür ki: "Yol azıdum." Bu daḫı eydür ki: "Ben daḫı yol [9]azmışam." Bu 'avratı götürüp ata urdı. Daḫı aldı, gėtdi biraz. Gėderken [10]'avrat atdan indi, bir depecük üzerine çıḳdı ki anda āb-dest ala. Ol [11]kişi daḫı gėrürekden buña naẓar ėtdi. Gördi ki bir bölük ġūllar [12]bu depecük ḳatında oturmışlar. Ol 'avrata ṣordılar ki: "Ṣayd getürdüñ [13]mi?" Eydür ki: "Uş işbu sā'at getürdüm." Bu kişi çünki bu ḥāle muṭṭali' oldı, [14]ata binüp ḳaçdı. Ol 'avrat derḫāl ardından ėrişdi, atı üzerine [15]bindi. Bu kişiyi ditretme dutdı. 'Avrat bu kişiyi ḳuçdı, eydür: "Niçün [16]ditrersin?" Eydür: "Ḳorḳumdan." Eydür: "Neden ḳorḳarsın?" Eydür: "Düşmenden." [17]Eydür: "Ceng ėtseñe!" Eydür: "Gücüm yėtmez." Eydür: "Yardumcı dutġıl!" Eydür: "Bulumazam." **[240b]** Eydür: "Yardum Allāh'dan iste!" Pes ol kişi eyitdi ki: [1]"اِلٰهی اِعْتصمْتُ بك فاَنت العاصم" ya'nī eydür "İlāhī, saña sıġındum ḳamunuñ şerrinden ki saḳlayıcı [3]sensin." Çünki ol 'avrat bu sözi ėşitdi, derḫāl atdan düşdi, iki [4]ayaġın yuḳaru ḳaldurdı. Ol daḫı ata ḳamçı urdı, ḳaçdı.

[115.] [5]ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir melik-zāde ṣayd ardınca bir ṣaḥrāya ėrişdi. [6]Gördi ki bir laṭīf 'avrat bezenmiş, ardınca segirdür. Naẓar ėtdi, [7]gördi ki ayaḳları eşek ayaġı. Melik-zāde ġāyet ḳorḳdı, daḫı atın [8]yügürtdi. Ol daḫı segirtdi. Melik-zāde bir niçe evlere ėrişdi ki [9]çādır ḳurup otururlar. Melik-zāde eydür: "Zinhār işbu ġūl elinden!" [10]Atdan inüp ḫaymeye girdi. Ol 'avrat daḫı ėrişüp geldi. Eydür: "Benüm [11]erümdür, benden ḳaçar." Bu ev issi eydür: "Bu 'avratı dilemezseñ boşa, ben alayım." [12]Pādişāh-zāde gördi ki ol ḫayme issi 'avrata yardum ėder. Andan iḥtiyāṭ [13]ėtdi, gėrü döndi. 'Avrat anda ḳaldı. Çünki nıṣfü'l-leyl oldı, ḫayme issini yėdi. [14]Ve her nesne ki yėmege ṣāliḥ-idi, ḳamusın ol 'avrat yėdi. Başın aldı gėtdi.

[15]**Fī ẕikri'l-cinni ve hüm elṭafa mine'l-ebāliseti ve'l-'afārīt:**[2] [16]Bil ki cinnī laṭīfraḳdur şeyāṭīnden ve ṣūretde ḫūbraḳdur. Ve aldayıcıdur ve ādemi tīz maġrūr ėder ve fitnesi artuḳdur. Peyġāmber **[241a]** zamānında bir aġaç var-ıdı, 'Arab aña sücūd ėderdi. Ve andan 'acāyib [2]āvāzlar ėşidürlerdi, aña 'Uzzā dėrler-idi. Peyġāmber 'aleyhi's-selām Ḫālid bin [3]el-Velīd'e ḫaber vėrdi, eyitdi ki: "Var, anda gör anı." Ḫālid vardı, anda gėrü [4]geldi. Peyġāmber eydür: "Ne gördüñ?" Ḫālid eydür: "Hīç nesne görmedüm." Eydür: [5]"Ol aġacı ḳazıp gėder-

1 Ey Allâh'ım, sana sarıldım. Çünkü koruyan sensin.
2 İblis ve ifritlerden daha güzel olan cinnilerin bahsi

düñ mi?” Eydür: “Yoḳ” Döndi, Ḫālid yėne geldi, ol [6]aġacı köki-y-ile ḳopardı. Andan bir od çıḳdı, Ḫālid’üñ uyluḳların [7]yaḳdı. Bir niçe müddet ayaġı üzerine ṭuramadı. Ve aġacuñ dibinden bir yalıncaḳ [8]‘avrat çıḳdı. Saçların divşürmiş depesine yıġmış, feryād ėdüp [9]çıḳdı. Ḫālid eydür: “Saña la‘net gelsün i ‘Uzzā!” ya‘nī “Allāhu Ta‘ālā seni ḫor [10]ẕelīl eyledi.” Çünki Ḫālid bin el-Velīd ol ḥāl ile peyġāmber ḳatına geldi. [11]Peyġāmbere ḥāl[i] beyān eyledi. Peyġāmber eyitdi: [1]“لا عُزّٰى بعد اليوم” [12]ya‘nī “Bugünden ṣoñra ayruḳ ‘Uzzā yoḳdur!” fitnesi munḳaṭı‘ oldı, [13]tā ki ol vaḳte degin fitnelenürler-idi ol ‘Uzzā-y-ıla bile ki aña Tengri [14]dėyüp ṭaparlardı.

[116.] ḤİKĀYET

İskenderiyye’de bir çobān var-ıdı. [15]Bir gele ḳoyunı var-ıdı. Her gün bir ḳoyunı żāyi‘ olurdı, n’olduġını bilmez-idi. Bu işden ġāyet ‘āciz oldı. Bir gün ol çobān [17]kend’özin gizledi. Gördi ki bir ḫūb ṣūretlü ḳız, saçları **[241b]** uzun, yalıncaḳ, deryādan çıḳdı, geldi bir ḳoyun dutdı. Aldı deñize [2]girdi. Çobān yarındası gün pusıya girdi, gizlendi. Çünki ol ḳız [3]yėne deñizden çıḳup ḳoyun dutdı, çobān ṣıçrayup derḥāl ol ḳızı [4]dutdı. Aldı eve geldi, elin ayaġın baġladı. Ol ḳız eydür: “Beni [5]ṣalı-vėr ki saña bir ṭılısm ögredeyim ki İskenderiyye ehli cinnī şerrinden [6]emīn ola.” Çobān rāżī oldı. Pes ol ḳız: “İskenderiyye’nüñ [7]dīvārların bir ṣūret ėdüñ, muḫtelif ṣūretler ki cinnīler andan [8]ḳorḳarlar.” Pes vardılar, ol ḳızı ṣalı-vėrdiler.

[117.] ḤİKĀYET

[9]Cālihinder vilāyetinde bir deñiz vardur ki anda su cinnīleri vardur. Gėce [10]deñizden çıḳarlar, daḫı ṣaḥrāda raḳṣ ururlar. Bir şaḫıṣ bir gėce [11]Cālihinder ṭaġında yürürken gelmiş, görmiş ki bir cemā‘at, çoḳ ‘avratlar [12]cem‘ olmışlar ki göbeklerinden yuḳarısı ādem aşaġası cānavar. Ve ḫalāyıḳ [13]gėce-y-ile ıraḳdan Ay aydınına ḳarşu oturmışlar, teferrüc ėderler. [14]Ve anlar daḫı bunlara naẓar ėderler. Bu ḫaberi bir kişi ėşitdi, durdı, [15]Cālihinder ṭaġına geldi. Deryā kenārına geldi oturdı. Ol kişi [16]ġāyet ṣāḥib-cemāl-idi ve nev-cüvān-ıdı. Gėce deryādan bir ḳız çıḳdı, [17]büyiñdi. Gördi hīç ḥaẓer ėtmedi, anuñ öñinde tā ṣubḥa degin raḳṣ urdı **[242a]** oynadı. Yėne deryāya girdi, gėce yėne çıḳdı. Bir pāre ḫāliṣ altun [2]getürdi, ol yigit öñinde ḳodı. Cālihinder meliki ol altunı elinden

---

1 “Bugünden sonra Uzza yoktur.” [Kaynakta بعد اليوم *bugünden sonra* yerine لكم *sizin için* ibaresi vardır. *Buhârî*, Megâzî, 17.]

[3]aldı, ol yigit daḫı ḳaçdı, andan ġetdi. Ol, bir niçe yıllar deñizden dāyim çıḳardı, nevḥa ve zārī ėderdi ki anuñ zārīsinden [5]ėşidenler āşüfte olurlardı.

[118.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Bīcāde ṭaġında [6]bir ulu su vardur. Ve ol sudan bir cānavar çıḳar ki ādeme beñzer. [7]Ve bir daḫı çıḳar ki ata beñzer. Ol vilāyetüñ pādişāhı ḳaṣd ėtdi [8]ki ol ṣudan çıḳanlaruñ ḥālin bile. Vardı ol ṣu kenārında [9]ḳondı, içine ġavvāṣlar bıraḳdı. Bir sā'atden ṣoñra ġavvāṣlar feryād ėdüp [10]çıḳdılar ve ardlarınca bir ḳavm çıḳdı. Vardılar ol ġavvāṣı dutdılar, [11]aṣa-ḳodılar, daḫı yėdiler. Pādişāh çünkim bu ḥāli gördi, ġerü döndi [12]leşkeri-le.

Ve eydürler ki, ḥudūd-ı Bāmyān'da bir kūy vardur ḫarāb. Her [13]ādemī ki anda yata ki bir şaḫış gelür ayaġı-la bu yatanı deper. Ve ḳumāşların [14]ṭaġıdur ve ṭavarların çėyner, ṣalı-vėrür.

[119.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, [15]Benchīr vilāyetinde bir kūy vardur ki aña Rī'ü'l-ḳurā dėrler. Ve ol [16]kūyda bir ṭaġ vardur ki ḳızıl gevher ma'denidür. Ve ol ṭaġda [17]maġāralar vardur yonma ve ol maġāralarda perīler dururlar. Bir kişi eydür: "Ben **[242b]** ol maġāraya vardum. Bir ḳısacuḳ boylu pīr gördüm, yėne nā-bedīd oldı. [2]Ol ḳavme ṣordum. Eyitdiler: "Aña Pīr-kānī dėrler. Çırāḳ yandurıcaḳ [3]gelür, püf dėr, söyindürür. Ve ıraḳdan ṭaşlar atar ādeme. Çift sürenlerüñ [4]gelür ġėyesilerin ṭopraḳda gizler."

[120.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir bāzirgānuñ ḳulı her gün ol maġāraya varurdı, çoḳ cevher cem' [6]ėtmişdi. Anuñ ḥālini melik-i Benchīr'e dėrler. Ol, ḳulı dutdı, içürdi, [7]mest eyledi. Daḫı aña ṣordı kim: "Bu gevherleri ne yėrden getürdüñ?" Eyitdi ki: [8]"Anı baña Pīr-kūcek vėrdi ma'dende." Bunı dėyicek daḫı ṣalı-vėrdi, [9]bir niçe kişi der-bānce ḳodı, tā ki bir gün ol ḳul ma'dene vardı. [10]Ol pīr geldi, elinde bir külüngi, gevher isterdi. Bu gevheri buldı, daḫı [11]ol ḳula vėrdi. Bunlaruñ birisi eydür: "Ol pīr-i müfsid budur." [12]Daḫı bir ṭaş ile atdı. Pīr çünki bunları gördi, elindeki külüng-ile oġlanı [13]urdı, öldürdi.

Uşbu resme ḥikāyetler ėderler yā ṭoġrudur veyā egri. [14]Ḥāliyā biz getürdük. Ammā mu'arrifler inkār ėtmezler ki: "Cinnī, er kişi [15]yā 'avrat sevdügini sever,

diler varur anuñ tenine girür." dėrler. [16]Eger dėrsiz: "Laṭīf keṣīfe girmez." Eydürler ki: "Nūr laṭīfdür, ṣırça ṣaḳīldür, aña girür." dėrler. Bu nesne ma'rūfdur bunlaruñ ḳatında. Ve Hindūlar münkir **[243a]** degül-dürürler bu nesneye.

Fī ẕikri mevāżı'ı'l-cinn:[1] Eydürler ki, perī Şām'da [2]çoḳdur. Ve yėne dėrler ki, dīvlerüñ re'īsi Şām'dadur, adı anuñ [3]Erkāzib'dür. Ve perīlerüñ re'īsi Hindūstān'dadur, anuñ adı [4]Nīkū-perest'dür. Çünki Allāhu Ta'ālā ḳabīle-yi Ṭasim ve Ḥaris ve Emīm'i helāk [5]ėtdi, anlaruñ yėrlerini cin dutdı ve 'Ād ve Ṣemūd derelerini daḫı [6]cinnīler dutdı. Ve eger kimse ol yėrlere ḳaṣd ėtse varsa, üstlerine ol [7]cinnīler od saçarlar. Ve eger mükābere ėderlerse helāk ėderler. Ve Heremān ḳal'asın daḫı cinnīler dutmışdur ki ol, iki ḳaṣırlardur ki ẕikri [9]yuḳaruda gėçdi. 'Ayyārlardan biri öç ḳurdı ki Heremān'uñ birisine [10]gire. Vardı hezārān meşaḳḳat ile girdi. Ḫalāyıḳ muntaẓır oldı. Üç günden [11]ṣoñra yuḳaru ḳubbe derīçesinden başın çıḳardı, bir iki ṣaldı. [12]Daḫı uşbu sözi dėdi: "Eyṣaḥ eylehlehin ṣāḥiş biliş" ki hīç kimse [13]fehim ėtmedi. Yėne nā-bedīd oldı. Bu kelīmeleri cemī'-i iḳlīm ehline 'arż [14]ėtdiler. Kimse bilmedi ki bu ne sözdür, dīv sözi midür? Anuñ dilinden söylediler. Kimse daḫı ol kişinüñ ḥālinden āgāh olmadı. Bu Heremān'uñ [16]dīvi vardur. Ba'żılar dėrler ki, anı cinnīler binā eylemişdür. Niteki Tedmür'i [17]daḫı anlar binā eylemişlerdür. Ve eger Ḳur'ān'a 'arż ėdeler, dürüst ola. Li-ḳavlihī **[243b]** Ta'ālā: [2]﴿كُلَّ بَنَّاء وَغَوَّاصٍ﴾. Anuñ bināsı üç yüz arışdur yücelikde. [2]Her bir ṭaşı on biñ batman ola, üzerine ḳomışlar. Şöyle ki igne ucın [3]ṣoḳarlarsa, iki ṭaşuñ ara yėrine ṣıġmaġa. Ādemüñ elinden gelmez ki [4]buncılayın ṭaş ile böyle bünyād eyleye. Her bir ṭaşuñ ėni ve uzunı [5]onar arışdur. Murabba' düzmişler, yek-pāre künbed-i müdevver. Eger dėrlerse [6]ki dīvler ve 'ifrītler eylemiş ola, ba'īd degüldür.

Maḳṣūd oldur ki [7]şimdi daḫı perīler yėridür. Be-ān ki hergiz ėşitdügümüz yoḳdur ki dīv [8]öldürmiş ola Süleymān 'aleyhi's-selām, ol daḫı öldürmedi. Ammā [9]ṭaşlar içine ḳoydı, ḳal'ī-y-ıla berkitdi, deñize bıraḳdı. Ammā ol ki dėrler: "Dīv-sipīd'i Keykāvus dutdı ve anuñ leşkerini kör eyledi. [11]Andan ṣoñra Rüstem-i Zāl geldi. Dīv-sipīd'i öldürdi." Yalandur, [12]dīvi kimse öldüremez.

Ammā Hindūlar eydürler ki: "Bir yüce yėr vardur ki [13]aña Evreng dėrler. Dīvler ārām-gāhıdur ve hem aña Ḳubbetü'l-arż [14]dėrler. Ve daḫı Ḳuṭb-ı şimālī altında bir ṭaġ vardur ki aña Emīrū dėrler. [15]Ferişteler ārām-gāhıdur." Heşīm

1 Cinlerin bulunduğu yerlerin zikri.
2 "Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir..." Sâd, 38/37.

Bar'adī ṣordı 'Abdullāh bin Hilāl'e [16]ki 'Abdullāh ṣıddīḳ imiş dėrler-idi. 'Abdullāh eydür: "Vāsıṭ'da bir dīv vardur ki aña Zevbi'a dėrler. Ol bañа ḫaber vėrdi ki: "Ḥaccāc bin Yūsuf **[244a]** ḫalvetde namāz ḳılmaz." Ve daḫı Zevba'a eydür: "Zühre'nüñ anası var-ıdı Muġīr. [2]Ol beni gördi. Daḫı ġāyet ḳorḳdı tā ḥaddī, yėrine ḫarāblıḳ eyledi. [3]Daḫı vardı, buyurdı ki ḳaftanlarına Ḳur'ān yazdılar. Daḫı ol [4]ḳaftanları yudılar. Ol ṭonı ṣu-y-ıla balçıḳ eylediler, evlerini dīv ḳorḳusından anuñ ile ṣuvadılar." Ve yėne Zevba'a'ya ṣordum ki: "Ḫālid el-Ḳaṣr'ı [6]gördüñ mi?" Eydür: "Gördüm ki bir bahādur kişi-y-idi. Ve ayaġında niḳris [7]var-ıdı. Çünki ol daḫı beni gördi, bir çomaġ-ıla atdı, daḫı benden [8]gėçdi gėtdi. Ve daḫı Yūsuf bin 'Ömer beni gördi yaturken, başın [9]yorġana çekdi, ḫarāblıḳ eyledi. Daḫı İbn Hübeyre'ye yüz gösterdüm, derḫāl [10]ḳılıç çekdi bañа. Ben daḫı gizlendüm." 'Abdullāh eydür: "Ben eyitdüm kim eger seni [11]bilseler, senden ḳorḳmazlardı." Ve daḫı cenūb ṭarafınuñ 'imrānında dīv [12]çoḳdur. Bu miḳdār kelām cinnī bābında kifāyet ėder.

ER-RÜKNÜ'T-TĀSİ' FĪ 'ACĀYİBİ'Ṭ-ṬUYŪR[1]

Bil ki Allāhu Ta'ālā [14]ferişteyi yaratdı ve cinnī ve perī daḫı yaratdı. Şöyle laṭīf düzdi bunları, [15]yā göze görinmez. Şöyle ki havā cemī'-i 'āleme ṭoludur, velīkin kimse göremez. [16]Meger Allāhu Ta'ālā anları bir dürlü ṣūrete daḫı ḳoya ki görine. Daḫı bunlar [17]iḳlīmden iḳlīme maġribden maşrıḳa ṭarfetü'l-'ayn içinde varurlar. Ḥaḳ Ta'ālā **[244b]** diledi ki ḳullarına ol cinnīnüñ miṣālini göstere, tā ki ḥāżırlarından [2]ġāyiblerine istidlāl ėdeler. Ḳuşları yaratdı ki anlaruñ daḫı [3]ba'żı laṭīf ve ba'żısı ṣaḳīl. Ol ki laṭīfdür, āvāzları daḫı [4]laṭīf, şöyle ki hezārdāstān ve saḳācuḳ. Ve ol ki ṣaḳīldür, āvāzı [5]daḫı ṣaḳīl, şöyle ki ṭāvus ve baṭ ve bunlaruñ emṣāli. Pes ādemī bunları [6]göreler ki havāda nice seyr ėderler ve bir menzile nice tīz varurlar miḳdārınca her birinüñ ṣıḳleti var-iken? Bileler şunlaruñ ḥālini [8]ki bunlardan elṭafdur.

Ẕikrü'l-'Anḳā ve mā-cerā beynehū ve beyne Süleymān:[2] [9]Ammā cemī'-i ḳuşlaruñ ulusı ve pādişāhı 'Anḳā'dur. Ya'nī Sīmurġdur ki ol kūh-ı Ḳāf ardında olur. Sebeb anda ol-dı olduġına [11]ki bir gün Süleymān 'aleyhi's-selām eyitdi ki: "İşler Allāhu Ta'ālā irādeti-y-iledür." [12]Sīmurġ eydür: "Belī, velīkin bizüm dilegümüzledür." Süleymān eydür: "Eyle dėme ki [13]şimdiki ḥālde Allāhu Ta'ālā

1 Dokuzuncu rükün, kuşların acâyiplikleri hakkındadır.
2 Anka kuşu ve Anka ile Hz. Süleyman arasındaki macera.

bańa ḫaber vėrdi ki bu gėcede maġribde bir ḳız ṭoġdı [14]ve maşrıḳda bir oġlan ṭoġdı. Gerek ki ol ikisi biribiri-le cem‘ olalar, zinā ėdeler.” ‘Anḳā eydür: “Bu ḥükmi ben döndürem.” Süleymān eydür: [16]“Elüńden gelmez.” ‘Anḳā eydür ki: “Gelür.” Münāḳaşa ėdüp Süleymān’a kefīl vėrdi [17]bayḳuşı.

Pes vardı ‘Anḳā ol ḳızuń der-pāyına meşġūl oldı. **[245a]** Tā bir gün furṣat buldı, ol ḳızı ḳapdı, kūh-ı Ḳāf’a götürdi. Anda deńiz [2]içinde bir ‘aẓīm yüce ulu aġaç var-ıdı. Anda yuva düzmişdi, [3]getürdi anda ḳodı. Bir niçe yıl ol ḳız anda durdı. Bāliġa [4]olınca taḳdīr şöyle oldı ki ol oġlan yigit oldı, ticāret ile [5]bindi gemiye kūh-ı Ḳāf’da Sīmurġ yuvası ḳatına çıḳdı. Gördi ki bir ‘ālī [6]aġaç üzerinde bir yuva. İçinde bir ṣāḥib-cemāl ḳız oturur. Pes ṣordı [7]aña ki: “Sen kimsin?” Ol ḳız eydür: “Ben Sīmurġ ḳızıyam.” Eydür: “Sen [8]bu aġaçda ḳorḳmaz mısın ki nā-gāh bir yėl gele, ura, seni deryāya bıraġa. [9]Veyāḫūd nice eglenürsin?” Eydür: “Nice ėdeyim?” Eydür: “Ben daḫı senüń ḳatuña [10]varayım.” Eydür: “Nice gelesin ki anam seni görür, gelür öldürür.” Bu yigit [11]eydür: “Uş bir at ölmişdür. Ben anuń içine gireyim. ‘Anḳā gelicek sen aña [12]dė ki şol gevdeyi bańa getür.” Çünki ‘Anḳā geldi, eydür: “İ ana, [13]şol gevdeyi bańa getüri-vėr ki tekne düzem.” Vardı, ‘Anḳā getürdi anı ol ḳız ḳatına. Her ḳaçan ki ‘Anḳā şikāra gėtse, ol at [15]içinden çıḳardı. Bu ḳız ile ṣoḥbet ėderdi, tā ki ol ḳız yüklü [16]oldı.

Çün bu ḥāl Süleymān’a ma‘lūm oldı. Sīmurġa eydür: “Taḳdīru’llāh tamām [17]oldı, var, ḳızı getür, göreyim.” Vardı Sīmurġ ol ḳızı **[245b]** getürmege. Ḳıza eydür: “Seni Süleymān ḳatına iledürem.” Ḳız eydür: “Nice iletürsin?” [2]‘Anḳā eydür: “Minḳārım ile.” Eydür: “Ben ḳorḳaram ki nā-gāh düşem. Ve hem minḳāruńda [3]mecrūḥ oluram. Ben uşbu at içine gireyim. Sen anuń ile götür beni.” Eydür [4]ki: “Ḫoş ola.” Pes eyle ėdüp götürdi. Süleymān ḳatına getürdi. Süleymān [5]eydür: “İy ḳız ve i oġlan, ṭaşra gelüń!” İkisi bile ṭaşra çıḳdı. [6]Sīmurġ ḫacil oldı. Īmān getürdi ki cemī‘-i ḫayır ve şer Allāh’dandur. [7]Ya‘nī ḳul iḫtiyārı yöneldicek ḫayırdan şerden, Allāhu Ta‘ālā [8]ol sā‘at ol ḳula işledür. Pes Sīmurġ ol şerm-sārlıḳdan [9]kūh-ı Ḳāf’a gėtdi, ‘imāretlıġa çıḳmadı. Ve bayḳuş daḫı ol ḫacāletden gündüz [10]uçamaz ve eger uçarsa cemī‘-i ḳuşlar anı dögerler. Şerm-sārlığından [11]hīçbirisine iltifāt ėtmez.

[121.] ḤİKĀYET

Melik-i Sīstān ārzū [12]ėtdi ki Sīmurġ göre. Daḫı Hindūstān'a vardı ve Sīmurġ ḫaberin ṣordı. [13]Eyitdiler ki: "Ol bir vaḳtde Rāmīn cezīresine gelür." Pes ol melik [14]muntaẓır oldı ol vaḳt olınca. Çün vaḳt yaḳın olıcaḳ vardı, [15]gördi ki bir 'aẓīm yüce ṭaġ ki depesi göge yetmiş ve üzerinde bir 'aẓīm [16]ulu aġaç ve anuñ yuvası anda. Pes melik ol yuva ḳatında [17]gizlendi. Nā-gāh Sīmurġ geldi, gördi Melik havā yüzi reng-ā-reng oldı **[246a]** laṭīf elvānlar ile. Ve daḫı çeng āvāzı ve dürlü sāzlar ki ādemī ėşitmiş [2]degüldür, ėşitdi Sīmurġ'uñ ḳanatları āvāzından. Ve ol büyük yüñlerinden od yıldırar. Melik-i Sīstān eydür: "Şöyle ṣandum kim bir bāġdur [4]ārāste, yā bāġçedür ki müzeyyen olmışdur envā'-i çiçekler ile ve buḫūrlarla [5]mu'aṭṭar ve muṭriblerle müşerref olmışdur. Daḫı havāda seyr ėder. [6]Bir 'aẓamet ile heybet ile geldi. Ol aġaçdaġı maḳāmına ḳondı. [7]Melik naẓar ėtdi. Gördi kim ḳanatları üzerinde hezārān zerrīn [8]dāyireler çekilmiş. Melik anı daḫı tamām teferrüc ėtdi. Gördi ki minḳārından bir fīlden büyük neheng düşdi. Anı daḫı gey ta'accüb eyledi. [10]Hindūlar eydür: "İ melik ne ta'accüb ėdersin ki anuñ ḳorḳusından bizüm vilāyetde ne arslan ve ne ejdehā ve ne kergedān ve ne timsāḥ [12]olur. Ḳamusını yėr."

Ẕikrü'l-'uḳāb: Ya'nī ṭavşancıl, bir ḳara ḳuvvetlü [13]ulu ḳuşdur. Ḳamu ḳuşlar andan ḳorḳar. Her nesne ki minḳārına [14]ėrişe elbette ḳoparur. Ve cümlesi-y-ile atluyı yıḳar.

Bir kişi ḥikāyet [15]ėder. Eydür: "Bir ṭavşancıl bir sürüden bir ḳoyun ḳapdı. Anda bir it [16]aña ḥamle ėtdi, ürüdi. Derḥāl ḳoyunı bıraḳdı, iti ḳapdı. Aldı, [17]havāya çıḳdı, itüñ āvāzı gelmez oldı. Daḫı anı aşaġa bıraḳdı, **[246b]** pāre pāre eyledi."

[122.] ḤİKĀYET

Beşşār'a ṣordılar ki: "Eger Allāhu Ta'ālā [2]iḫtiyārı senüñ elüñe vėrse, dėse ki niçe cānavar dilerseñ eyle [3]ol! Sen neyi iḫtiyār ėde-y-idüñ?" Eydür: "Ṭavşancıl olmaḳ [4]diler-idüm." Dėdiler: "Niçün?" Eydür: "Ṭavşancıl yüce yėrde olur. Anuñ [5]yuvasına kimse ėrişmez." Ve daḫı 'ömri uzun olur ve ḳamu ḳuşlar andan [6]ḳorḳar. Ve ġāyet şevketlü bahādurdur ki arslanı urur. Ve gėce [7]uçarsa ḳanatlarından od çıḳar. Yumurdası büyük olur, ol [8]sebebden zaḥmet ile yumurtlar. Érkegi Hindūstān'dan bir ṭaş getürür Hindūstān [9]ḫurmāsı deñlü. Çünki dişisi anı görse derḥāl yumurdlar ve yuvasında [10]ol ṭaş bulınur. Yavrusın bėslemez,

ḳatından gėder. Ve daḫı [11]bir ḳuş vardur aña kāsiri'l-'iẓām dėrler, ol alur bėsler. [12]Çün büyise, yėne atası anası ḳatına gelürler.

Düşde 'uḳāb pādişāh-ı [13]ẓālimdür. Ve arslan 'uḳābdan ḳorḳar. Otuz iki gün yumurdası üzerinde oturur. Ve bāḳī ḳuşlar yigirmi iki gün oturur. Vaḳtī ki [15]ṭavşancıl pīr olsa, yavrularını dutarlar, menzil menzil alurlar [16]bile gėderler. Ṭavşancıluñ minḳārı uzun olsa, av avlıyamaz, [17]helāk olur. Her ne kim dutarsa tīzcek cigerin yėr, arslan ṭabī'atın **[247a]** dutar. 'Uḳāb gāhī ėrkek olur ve gāh dişi olur. Şöyle ki sırtlan [2]bir yıl ėrkek, bir yıl dişi olur. Ve şöyle ki bellūṭ aġacı bir yıl bellūṭ [3]vėrür ve bir yıl māzū.

Kāsirü'l-'iẓām: Bir ḳuşdur, ulu, [4]gül-reng ki aña lori dėrler. Ol yavruyı ġāyet sever, tā ḥaddī [5]ki 'uḳāb yavrusın ve sunḳur yavrusın alur gėder ve yuvasına iletür [6]bėsler. Ve daḫı Allāhu Ta'ālā anuñ boġazında iki süñük yaratmışdur [7]ġāyet muḥkem dişler gibi. Her ne süñük olsa boġazına iletür. Daḫı [8]boġazı-y-ıla ḳuvvet ėdüp dutar. Süñük boġazında un olur. [9]Ol dişler, bir ḫāṣṣiyyeti oldur kim demür ile ṣınmaz, meger yüz ḥīle-y-ile [10]meşaḳḳat ile. Ol diş şöyledür kim 'aḳrebüñ nişterine beñzer. Eger [11]ṭaşa urursa ṭaşı diler. Pes bu ḳuşuñ boynınuñ ḫāṣṣiyyeti [12]oldur ki süñügi uvadur. Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ dürlü dürlü ḥikmetleri vardur ki işbuncılayın ḳuşuñ boynında dişler yaradur.

[14]**Ṣıfat-ı Nesir:** Kerges bir meşhūr ḳuşdur. Kimisi ża'īf ve kimisi ḳavī [15]olur. Ve çoḳ yėyici olur, şol miḳdār yėr ki uçmaz olur. Pes bir [16]zamān segrir, tā ki andan ṣoñra bir iki ḳarış ḳalḳar, yėne düşer. Bir zamān [17]şöyle ėder, andan uça-bilür. Vaḳt olur ki gözi görmez olur. Daḫı ādem **[247b]** ödin ister, bulur. Gözine sürer, gözi ḫoş olur. Ve gey yüreklü [2]olur ki hīç nesneden ḳorḳmaz, meger yarasadan ḳorḳar. Şöyle yarasa [3]daḫı çınār aġacından ḳorḳar ve eger yarasa çınār aġacına gelse ölür.

[4]Eydürler ki, Süleymān bir gün bir kergese uġradı ki bir kertekile-y-ile [5]keleci ėderler. Kerges eydür: "Ben 'aceb gördüm şol ḫalḳı ki iki ayaġı [6]üzerine yürürler. Ve iki eli-le ṭa'ām yėrler ve söz söylerler." Kertekele eydür: "Eger şu dėdügüñ gibi-y-ise hīçbir cānavar elinden ḳurtulmaḳ [8]yoḳdur ki seni havādan indürür ve beni deñizden çıḳarur."

Eydürler [9]ki: "Kerges üç yüz ferseng yuḳaruya çıḳar. Ve bir ḫāṣṣiyyeti daḫı [10]oldur kim, müşk ḳoḳar andan." Ve ba'żılar eydürler ki: "Müşk geyigin ve nāfesin [11]yėr" dėrler "ol sebebden müşk ḳoḳar."

Ḫāṣṣiyyetü'l-hümā: Hümā bir devletlü [12]ḳuşdur ki Ṭā'ūn vilāyetinde olur. Ve her bir müddetde bir kez ẓāhir [13]olur. Daḫı şehri gezer, seyr ėder, nā-gāh bir kişinüñ başına ḳonar. [14]Ol yılda ki ol ẓāhir olur, ġāyet refāhiyyet ve ḫoşluḳ olur. [15]Ve ol başına ḳonan kişinüñ daḫı ḥāli mübālaġa-y-ıla gey ḫoş olur, [16]devlet teraḳḳīde olur. Pes vardılar ol ḳavm ittifāḳ ėtdiler kim [17]kimüñ ki başına ḳonsa anı pādişāh ėdeler. Bundan ṣoñra ol **[248a]** hümā bir niçe yıl ẓāhir olmadı. Bir gün bir Hindī-y-ile bir kişi keleci ėdüp, gėderler-idi. Hindī eydür: "Eger hümā benüm başuma ḳonarsa, Ṭā'ūn vilāyetini [3]ḫarāb ėdem." Ol kişi eydür: "Eger benüm başuma ḳonarsa, ben ābādān ėdem." [4]Bu eṣnāda hümā ėrişüp geldi. Hindī'nüñ başına ḳondı, anı pādişāh [5]ėdindiler. Ol daḫı 'ālemi ḫarāb eyledi. Bir gün ol yāri buña eydür: [6]"Uşbu ḫalḳa teraḥḥum eyle." Hindī eydür: "Ben Allāhu Ta'ālā'nuñ ḫışmıyam. Bu ḳavme [7]musallaṭ eyledi. Eger Ḥaḳ Ta'ālā bunlara ḫayr dilese, hümā senüñ başuña ḳonardı. Eger bu ḳavmüñ niyyetinde ḫayır var mısa, benüm başuma ḳonmaya-y-dı. "

[9]**Ḫāṣṣiyyetü'n-na'āme:** Ya'nī deve ḳuşı, bir cānavardur ki ḳamu a'żāsı ḳuşdur, illā ayaḳları deve ayaġıdur. Ne ḳuş gibi uçar, ne deve gibi [11]yürir ki çehār-pādur. Bil ki yüzin yėlden yaña dutar ve gögsin havāya [12]urur. Daḫı ayaġı-y-ıla segirdür. Ḳanatların açar, ḥareket ėtdürür. Şöyle serī' [13]gėder ki oḳ ėrmez. Şöyle ḳuvvetlüdür ki ḳurdı dutar, daḫı depeler. Ve daḫı [14]her cānavar ki dört ayaḳlu yā iki ayaḳlu olsa, ayaḳdan düşmez. Deve ḳuşınuñ [15]bir ayaġı sınsa, ayaḳdan düşer yürimez. Deve ḳuşınuñ ėrkegi ḳurduñ [16]arḳasına biner. Daḫı segirtdürür, ol ḳadar segirtdürür, sürür tā ölince. [17]Dişisi daḫı ardınca sürer. Ve ṭaşı demüri yėr. Ve ceza'ı daḫı yėr, **[248b]** ma'desinde su olur. Ve eger ceza'ı on yıl oda ḳosalar, od eṣer ėtmez. [2]Ve anuñ ḳursaġında bir sā'atde ṣu olur. Şöyle ki ḳurduñ ve atuñ [3]ma'desi süñügi ve ḳılı haẓm ėder. Līkin ḫurmā çekirdegin haẓm ėdemez. Ve daḫı [4]ümmü'l-ġaylān dėrler bir ot vardur, anı daḫı haẓm ėdemez. Ve daḫı deve [5]kuşı, otuz yumurdayı ḫaṭṭ-ı müstaḳīm üzere düzer, hīç egrisi olmaz. Daḫı [6]baṣar yatur. Şöyle uzunlıġınca kendüyi daḫı uzadur ki hīçbirisi ṭaşra [7]ḳalmaz. Vaḳt olur ki kendünüñ yumurdasını ḳor. Bir ayruḳ ḳuş [8]yumurdası üzerine yatur.

Ve ol bir ḳuşdur ki saġırdur, ve gözleri [9]ziştdür. Ve kirpükleri vardur ādem kirpügi gibi. Yumurdasını iki baḥş [10]ėder. Ba'żısını yavrı baṣar. Ve ba'żısın daḫı ḳatında ṭopraġa gömer. Her birisinde [11]bir delücük eyler, tā ki yumurdaya ḳurd düşer. Yavrusı çıḳıncaḳ ol ḳurdı [12]yėdüre yavrusına. Ve daḫı gölgesinden ḳorḳar, ol sebebden Güneş'e ḳarşu [13]gėder, arḳuru gėtmez, tā ki gölgesin

görmeye. Deve ḳuşınuñ ayaġı ḳızıl [14]olur. Yumurdasınuñ ḳabı sirke içine bırağıncaḳ ḳaynar. Çölmege bırağıcaḳ [15]sehel od ile bişer. Odı sever, anı daḫı od ile ṣayd ėderler. Cevher göricek ḳapar, yėr. Cüssede ʿuḳābdan ve kergesden büyükdür.

Ġarīb-i Nāʿis: [17]Bir ḳuşdur İskenderiyye ṭarafında ki aġaçda olur. Ve ḳaṣd ėtdügi kimseye **[249a]** yüñin atar, doḳınur, zaḫm ėder oḳ zaḫmı gibi. Ve otuz yavrı [2]çıḳarur. Ve ḳuyruġı ʿaẓīm uludur bir yañа gėtmek dilese yavruların [3]ḳuyruġı-y-ıla götürür, alur gėder tā ulalıncaya. Ve daḫı bu ḳuş ʿimrānda [4]olmaz ve hem ḳomazlar, daḫı zīrā ki ḳattāldür.

Ḫāṣṣiyyetü'ṣ-ṣaḳar: [5]Ṣaḳar bir ḳuşdur ḳavī, gögsi-y-ile ḥamle ėder, silāḥı gögsidür. [6]Ve tīz uçar, bir sāʿatde iki yüz ferseng yėr gėder. Ve anuñ ḳorḳunç āvāzı vardur. Çoḳ yėyegendür, şol miḳdār yėr ki uçamaz [8]olur. Anı ekserī ṭoḳlığında ṣayd ėderler. Ve üç yavrı çıḳarur. [9]Birisin gėderür yuvasından, anı lori alur bėsler. Ṣaḳaruñ, arslanuñ [10]aġzı, ḳoḳmaḳda birdür. Yaʿnī ikisinüñ daḫı aġzı ġāyet zişt ḳoḳar.

[11]**El-Ḥıd'e:** Bu devlüngeçdür. Bunuñ ḳarġa-y-ıla düşmenligi vardur. [12]Ve eger bunuñ yumurdasın ḳarġa yumurdasına degişseler, yavrısı [13]çıḳıcaḳ görür kim kendü yavrısı ve cinsi degüldür, feryād ėder. Devlüngeçleri [14]divşürür, gelüp cemʿ olur. Ol yavruyı anlara gösterür. Daḫı [15]dėrilüp dişisin depelerler. Bu bir baḫīl ḳuşdur, yumurdası aḳdur [16]ve ḳarġanuñ ḳaradur.

Ḥubārī: Bir ḳuşdur ki ṭaġda olur. Baṣra'da [17]anı dutarlar. Ḳursaġında ḥabbetü'l-ḥaḍrā bulurlar. Yırtıcı degüldür. Ṣaḳaruñ **[249b]** ġāyet düşmenidür. Her ḳaçan ki ṣaḳarı görse, ḳaçar havāya çıḳar. Ṣaḳaruñ [2]üzerine mekler. Anuñ tersi ṣovuḳdur, yapışıcıdur. Çünki saḳaruñ üzerine terslese ḳanatları biribirine yapışur. ʿĀciz olur, uçamaz. Pes ḥubārī[4]ler cemʿ olurlar. Daḫı saḳaruñ yüñini yolarlar, helāk ėderler. Eydürler ki, bunuñ silāḥı tersidür. Şöyle ki su ḳuşınuñ silāḥı yėldür, [6]erkidür. Su ḳuşı dāyim keltekele yuvasında yavrılar. Ḳaçan ki yuvasına yėller, [7]daḫı keltekele yuvasına gelmez anuñ ḳoḳusından. Ve daḫı cānavarlar ol [8]ṣu ḳuşınuñ yėlledüginden ḳaçar. Ve eger bir kez yėllese keltekeleye doḳınsa helāk olur. Ḥubārīnüñ bu ḥālini meşk ėderler nā-kesler. [10]Eydürler, nā-keslerüñ silāḥı yüzsüz ʿavratlar ile ṭaʿn ėtdürmekdür. [11]Şöyle ki ḥubārīnüñ silāḥı tersledügidür. Ḥubārī yüñini bir kerretde [12]döker. Daḫı gėç biter. Vaḳt olur ki ḳayġusından ölür. Anuñ [13]ḫūb rengi vardur. Ḫūblığından ötürü anı dutarlar, baġlarlar. [14]Egerçi ḳuvvetde saḳardan żaʿīfdür, ammā ḥīle-y-ile saḳarı helāk ėder.

[15]**Balaban:** Ve bāz bir meşhūr ṭoġandur ki ḫūb bahādur ve maḳbūldür. Allāhu Ta'ālā her cānavarı ki yaratmışdur, ḳamusınuñ ėrkegi büyükdür. [17]Ammā ṭoġanuñ dişisi büyükdür ve daḫı ėrkeginden eyüdür. Bu, yüce **[250a]** ṭaġlar ve aġaçlar başında olur. Vefā-dār olur, mütekebbir olur, [2]pādişāhlar gibi baḳar. Gözinüñ ḳarası ṣaru olur, ammā [3]balabanuñ ve yemmenüñ ḳara olur. Şikārı ayaġı-y-ıla ėder, zīrek [4]olur, bişmiş daḫı, ḫām daḫı yėr. Anı ṭozdan ve tütünden ṣaḳınmaḳ gerek. [5]Eger aña ṭavşancıl ḳarışursa, yumurdasından balaban çıḳar. Ve eger balaban [6]ḳarışursa, yumurdasından yemme çıḳar.

[123.] ḤİKĀYET

[7]Naḳl ėderler Mes'ūd'dan ki, bir gün Behestūdan ḳatına vardı. Otururken bir süklün gördi. Eydür: "N'olaydı? Bir ṭoġan ola-y-ıdı ki [9]bu süklüni duta-y-ıdı." Taḳdīr-i Ḫudā bir ṭoġan geldi, sulṭānuñ [10]eline ḳondı havā yüzinden. Sulṭān aña ḫoş tīmār eyledi, 'izzet ile [11]dutdı, aldı evine geldi. Daḫı ṣoñra bir gün aldı, ava çıḳdı. [12]Nā-gāh bir ḳatı yėl geldi, ṭoġanı āvāre eyledi. Pādişāh melūl [13]oldı, sarāyına geldi. Üç günden ṣoñra pādişāh sarāyı öñinde durdı. Gördi ki ol ṭoġan yėne havādan indi, sulṭānuñ eline [15]ḳondı.

Maḳṣūd oldur ki ṭoġanuñ zīrekligi ve çābükligi ve vefā-[16]dārlıġı vardur. Ve bu ne ḳadar aḳ olursa eyü olur. Ve daḫı bunuñ [17]hünerini tersinden bilürler. Ne ḳadar ki ıraḳ terslese ḳıymetlü olur. Bu miḳdār **[250b]** dėdük, et ve ḳan yėyici ḳuşlardan dėdük. Şimdiden gėrü dāne yėyen [2]ḳuşları söyleyelüm.

Ẕikrü'l-ḥavāṣıl: Bu daḫı ṣu ḳuşıdur. Büyük [3]Baṣrā'nuñ derelerinde olur, Vāsıṭ'da daḫı olur. Ve Hind'de ve Türk'de ya'nī [4]Hind ḳatındaġı vilāyetde olmaz. Ve ġāyet aḳ olur ve yüñi yumşaḳ olur. [5]Anuñ derisinden kürk düzerler. Ḳursaġı vardur ulu, ḥaşerātı [6]daḫı anda cem' ėder, andan ṣoñra yėr. Anuñ yavrusı evvel ḳara [7]olur, andan döner, aḳ olur.

Ẕikrü'l-ḥamāme: Gügercin meşhūrdur. Daḫı gey zīrek ve cimā'cıdur ve nesli çoḳ olur. Ve yolı ġāyet [9]bilür ki yüz ferseng yėrden gene maḳāmına gelür. Ve ol yumurda ki gökrek [10]ola, andan yavrı çıḳmaz. İllā ḳarġa yumurdası ki gökdür, yavrı çıḳar. [11]Gügercin olur ki yüz dīnārlıḳ, belki daḫı ziyāde ki ıraḳ yėrden nāmeler getürürler. Yolı gėcelerde yılduzdan ve yėlden bilür. Velīkin bāz ile daḫı [13]şāhīnden ġāyet ḳorḳar. Ḳorḳusından uçamaz olur, andan dutarlar. Eger bir niçe rūzigār ḥabs ėtseler yā ḳanadın kesseler, ḫalāṣ bulıcaḳ [15]yėne maḳāmına gelür. Gügercin ḳanadı-y-ıla savaş ėder. Eger bir ḳanadın kesseler

[16]ʿāciz olur. Ādem daḫı buncılayındur. Eger bir eli olsa segirdimez. Benānetü'[17]l-aḳṭaʿ dėrlerdi bir kişi var-ıdı, savaşda ḳılıç ururdı. Vaḳtī ki ḳılıç **[251a]** düşse elinden, düşerdi. Ve eger ḫaṭā eylese, yüzinüñ üzerine düşerdi.

[2]**Mes'ele:** Eger su'āl ėderlerse ki: "Ferişteleriüñ yėtmiş ḳanadı [3]vardur artuḳ eksük, li-ḳavlihī Taʿālā [1]﴿أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾ [4]Eger iki ḳanadı veyā dört ḳanadı olsa mādāmki çiftdür eyüdür. [5]Vaḳtī ki üç olsa veyā bėş olsa nice mümkin ola?"

Eydür ki: "Ḥaḳ Taʿālā [6]ḳādirdür ki bir ḳuşı üç ḳanad-ıla uçura. Niteki kergedānı, daḫı ḫar-ı hindi [7]bir boynuzlu yaratmışdur. Balıġa yėdi ḳanat vėrmişdür. Ve yarısı ḳanadsız uçar. Ve ebābīli yaratmışdur, ḳanadı-la uçar ayaġı-y-ıla yürimez. Ve daḫı gügercini -gerekmez ki- ʿavratlar ḳatında ḳoyalar ki şehvet teḳāżāsın ziyāde ėder. [9]Anlar zīrā anlaruñ öpüşdügine ve cimāʿına naẓar ėderler, ölmiş şehvetlerini [10]dirildür."

[124.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir pādişāh bir cāriye aldı. Bir zamān [11]kendü-y-ile oldı. Ṣoñra er ārzū ėtmez oldı. Pādişāh bir ḥakīme ṣordı ki: "Ḥāli şöyle oldı ki bu cāriyenüñ şehveti zāyil oldı." Ḥakīm buyurdı ki: "Bir çift gügercin ḳosunlar anuñ ḳatında." Pādişāh eyle ėtdi. [14]Çünki ol cāriye her gün naẓar ėderdi anlaruñ öpüşdügine [15]ve biribirine ḫuluḳ ėtdügine ve cimāʿlarına, bu cāriyenüñ daḫı zāyil olmış şehveti [16]gėne dirildi. Er ṭalebin ėtdi, cimāʿ ārzū eyledi.

Daḫı gügercinüñ eyüsi [17]oldur kim gök ola. Göynük olur ve aḳı żaʿīf olur. Ve gügercin **[251b]** ḳaçan kim pīr olsa, yavrılamaz olur. Daḫı iki dişisi, çift olur. [2]Dört yumurda yumurdlarlar. Lākin andan yavrı çıḳmaz. Ve daḫı raʿd [3]āvāzından yumurda ṣu olur. Daḫı bunuñ yavrusınuñ [4]eyüsi bahārda ve güzde olur. Ve bāḳī vaḳt çıḳan yavrusı [5]eyü olmaz. Yılda bir kez ėrkegin dişisinden ayırmaḳ gerek, tā ki [6]biribirine ārzūları ziyāde ola ve yumurdalarını ḫarāb ėtmeyeler. [7]Ve daḫı būy ve rīze ve etmek uvaġı vėreler ki menfaʿati çoḳdur. [8]Ve eger günlik tütüzseler, menfaʿat ėde. Eger güyegü otın ḳuru [9]incīr ile dögseler, gügercine vėrseler, ayruḳ ol yuvadan [10]gėtmeye. Eger gügercinüñ ḳanadını altun yüzüg-ile dāġ ėdeler, [11]ayruḳ ol yuvadan gėtmeye. Ve eger bir deste sedāb anuñ yuvasında ḳorlarsa, sañsar ve çetük ve yılan andan ḳaçarlar. Eger [13]gügercinüñ ḳanın gölgede ḳurıdalar, daḫı yumşaḳ dögeler, [14]sürme ėdüp göze

1 "... ikişer, üçer, dörder kanatlı...﴾ Fâtır, 35/1.

çekeler, gözüñ ḳarañulığın ve şeb-kūrlığı gėdere. Velākin gügercin eti ma'deyi ḫarāb ėder.

Ḫāṣṣiyyet-i [16]**Dīk:** Ḫurūs ma'lūmdur ki bir laṭīf, ra'nā, vaż'ı ḫūb ḳuşdur. [17]Başında tāc ve ḳulaġında küpe vardur ve saḳalı daḫı vardur. Ve hem bahādur **[252a]** ve ġayretlü ve cimā'cı ve saḫīdür. Dişilerini gey ḥıfẓ ėder. Gėce az yatur, [2]vaḳtleri bilür. Zīrā ki Allāhu Ta'ālā anuñ ṭabī'atında uṣṭurlāb [3]ḳomışdur. Ve hem ḳaynaġında ve minḳārında zehr vardur. Tā ki bir [4]şaḫıṣ var-ıdı, añа 'Ām bin el-Abraş dėrlerdi. Bir ḫurūs anuñ [5]gözine minḳār urdı, andan öldi. Ve daḫı bir kişi vardı, anuñ bir [6]ḫurūsı vardı uruşçı. Bir kişi eydür: "Anı bañа ṣat." Ol ṣāḥibi [7]eydür: "Anı aldılar, gėtdiler bir it ile uruşdurmaġa." Pes bir sā'atden [8]yė-ne getürdiler. Ol kişi anı ṣatun aldı ḫaylī aḳçaya. Evine iletdi, [9]evinde ḳızınuñ gözine sıçradı, kör eyledi.

[125.] ḤİKĀYET

[10]Ayāz bin Mu'āviye bir ḫurūs gördi. Eydür: "Bu ḫurūs ġāyet pīrdür." [11]Eyitdiler ki: "Neden bildüñ?" Eydür: "Andan bildüm kim her dāne ki görür, [12]kendü yėr, dişisine vėrmez, zīrā ki ārzūsı dişisinden munḳaṭı' olmışdur. Ve hem pīrlikde ḥırṣ ve ṭama' artar ve yigit olur. Gördügin [14]kendüye ḳabūl ėder." Eydürler ki, ḫurūs ṭāvusdan ḫūbdur. Ḫāṣṣa [15]ki ḫurūs-ı ḫaṣīṣa ġāyet laṭīf olur. Ve ḳaçan ki ḫurūsa āvāz ėtseler, kendüleyin [16]ol daḫı cevāb vėrür zehr ü cefā ėtmekden ötürü ol āvāz [17]ėdene. Ve her evde ki aḳ ḫurūs boġazlasalar, ol eve bir nekbet **[252b]** ve belā ėrişür. Ve eger ḳuşuñ yavrısını burnından aṣsalar, sākin [2]olursa ki ḥareket ėtmeye; dişidür ve eger ḥareket ėderse, ėrkekdür ḫurūsdur. Vallāhu a'lem.

[126.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, ṭoġan ḫurūsa eyitdi ki: "Seni [4]küçükden ṣaḳlayup ḥıfẓ ėderler evlerinde. Çünki sañа el ṣunsalar dutmaġa, [5]sen segirdürsin feryād ėdersin. Be-ni ki büyük iken [6]dutarlar, ben gelürem. Bañа el ṣunıcaḳ, anlaruñ içün ṣaydlar ėderem, [7]getürürem." Ḫurūs eydür: "Sen daḫı ayruḳ ṭoġanlardan biz gördügü-müz rüsvāylığı görse-y-idüñ, sen daḫı benden artuḳ feryād ėdüp ḳaça-y-ıduñ." [9]Ya'nī ḫurūs ḫurūs ile ceng ėdicek her ḳanḳısı ki maġlūb olsa, [10]ol ġālibi ol maġlūbuñ üzerine çıḳar, tavuḳlayın cimā' ėder. [11]Pes ḫurūs bu ḥālden ḳorḳup kimseye muṭī olmaz. Deve daḫı ḫurūs gibidür, [12]maġlūbınuñ üzerine çöker.

Naṣr bin Seyyār eydür ve Türkler eydür: “Her pādişāha [13]altı nesne gerekdür, tā ki pādişāhlıḳ ėde-bile. Bir ḫurūs gibi bahādur gerekdür. [14]Tavuḳ gibi ṭabī‘atı yumşaḳ gerek. Arslan gibi yüreklü gerek. Ḥamlesi doñuz ḥamlesi gerek. Ḳurt gibi ḥarāmī gerek. Dilkü gibi ḥīle-bend gerek.” [16]Düşde ḫurūs, şaḫs-ı ‘Acemdür. ‘Ömer bin el-Ḫaṭṭāb düşde gördi ki bir ḫurūs [17]burnı-y-ıla dögerdi anı. Te’vīl ėtdi ki bir ‘Acem kişisi kendüyi öldüriser. **[253a]** Ṣoñra Ebū Lü’lü’ dėrlerdi, ‘Acemden bir kişi var-ıdı. Emīrü’l-mü’minīn ‘Ömer’üñ [2]ḳatline ḳaṣd ėdicek, ol Ebū Lü’lü’, şehīd ėtdi.

Ḫurūsı ki ḫādım eylerler, [3]laṭīf olur. Ḫādım şöyle eyler ki budı altında bögrinden yarup ince bıçaġ-ıla [4]ḫāyelerin çıḳarurlar barmaḳ ṣoḳuban. Daḫı bir gün bir gėce anı saḳınalar, [5]andan ṣoñra ḳoyı-vėreler. Bunuñ eti şorvası ishāle nāfi‘dür. Ḳaçan ki boġazlayalar yügürdüreler, andan boġazlayalar ki eti ḫūb olur. Bir kārvān ki anda bir aḳ ḫurūs ola, anlara arslan gelmez. Ḫurūs āvāzı [8]ḫastaya fāyda ėder. Zīrā ṣubḥ olduġına beşāret vėrür. Eydürler [9]ki: “Bir ‘avrat yalıncaḳ olsa, daḫı elinde bir ḫurūs dutsa, gök otuñ [10]üzerine çevürse, ol ot ḳurur.

Ḫāṣṣiyyetü’d-dücāc: Tavuḳ [11]bir menfa‘atlü ḳuşdur. Ve hem ‘āciz ve eblehdür. Zīrā ki on yıl bir evde [12]dursa, daḫı ṣoñra ol evden gėderseler, çāre degüldür ki ol [13]evi gele bula bāḳī ḳuşlar gibi. Ve daḫı kendi yavrısından ayruḳ yavrısını [14]seçmez ki altına ḳazuñ ve ördegüñ ve ġayrisinüñ yumurdasın ḳorlar, çıḳarur bilesine gezer, bilmez kendü cinsinden ayruḳ cinsi. Ve daḫı düşmenden [16]ḥaẕer ėtmek bilmez. Hemīn bir yüce yėre çıḳmaġı ve çaġırup feryād ėtmegi bilür [17]bir nesneden ḳorḳıcaḳ. Kiçiligi ḥālinden ṣorarsañ, laṭīf olur ve çābük olur. **[253b]** Yılda üç yüz yumurda yumurtlar. Altına bėş yumurda ḳorlarsa ḳanā‘at ėder. On yėdi günde yavrı çıḳarur. Eger evvelki gün yumurdasın ṣısalar, üç noḳṭa peydā olur. Birisi yürek ve birisi dimāġ [4]ve birisi ciger. Ḳamusından ol yürek noḳṭası evvel olur. Andan [5]ṣoñra ṭamarlar olur. Andan ṣoñra baş ve andan ṣoñra ḳanatlar [6]olur. Çünki tamām ola, ḳabın yarar çıḳarur. Ol yavrıcaḳ yumurda [7]içinde dolanmışdur. Başını ṣaġ ḳanadı altına ṣoḳmışdur. Ve ṣaġ [8]ḳanadını ṣol ḳanadı altına çekmişdür. Bir ṭop gibi olmışdur. Vaḳtī ki [9]yumurdadan çıḳa, fī’l-ḥāl dāne direr. Her kim isterse yumurdanuñ [10]‘acāyibin göre, günde bir yumurdasın alsın tavuġın altından. [11]Ṣındurasın, göresin ki günden güne ne dürlüdür olur. Tavuḳ [12]çünkim ḳarıya, eyü yumurdlar, tā ḥaddī ki ṣarusı olmaz olur. Ve yigit [13]ḳuşuñ olur ki yumurdasınuñ sarusı iki olur. Ve ol [14]yumurda ki müdevverdür, ḫurūs olur. Sū-be-sū tavuḳ olur.

Bir kişi [15]düşinde gördi ki yumurdanuñ aḳın içinden çıḳarur ṣarusın [16]ḳor. Bu düşi İbn Sīrīn'e şerḥ ėtdi. İbn Sīrīn eydür anuñ ḳulaġına: [17]"Kefen ṣoyarmışsın, terk ėt." Derḥāl tevbe ėtdi. Ve eger dileseler **[254a]** ki yumurdanuñ ṣaġın ve ṣayrusın bileler, ṣuya bıraġalar. Eger batarsa [2]eyüdür ve eger batmaz-ısa yiyirendür. Veyāḫūd Güneş'e dutalar göreler. Eger [3]ṭamar ṭamar ḳan gözükürse, ḫarāb olmışdur.

Eger bir kişi dilerse ki [4]bir tavuġuñ bėş yüz yavrusı ola. Bir tavuġuñ altına yumurda ḳoyalar ki yavrıya otura. Daḫı ol tavuġuñ berāberine bėş yüz [6]yumurda bir niçe yėrde ḳoyalar. Ḳoyun tersi içinde her iki yumurda arasında [7]bir yüñ ḳoyalar, tā ki biribirine degmeye. Ve üstin daḫı tersleyeler, [8]ürüteler, üçünci günde depredeler. Andan ṣoñra her günde depredeler. [9]Çünki ol tavuḳ yavrı çıḳara, ol yumurdalar daḫı yavrı [10]olur. Ol ḳamu bėş yüz yavrı ol bir tavuġa uyar. Ve arpa [11]unın ḫamīr eyleyeler, anlara vėreler, tā perverde ola. Ammā bu teresden [12]çıḳan tavuḳlaruñ yavrısı olmaz, yumurdalamaz.

Mü'ellif-i kitāb eydür: [13]"Ben bir ḫānda gördüm ki yarım yumurda bişürmişler altı yüz direm. [14]Ben anı ġāyet ta'accüb ėtdüm ki bu nice yumurda ola? nenüñ ola? Pes [15] ḥālinden ṣordum. Bildüm ki düzme-y-imiş. Üç yüz yumurdanuñ ṣarusın ayru çıḳarmışlar ve aġın ayru çıḳarmışlar. Daḫı ol [17]ḳamusınuñ ṣarusın bir ḳoyun içinde bişürmişler. Daḫı ṣoñra **[254b]** çıḳarmışlar. Ve andan ayruḳ ḳarın içine ḳoymışlar. Daḫı aġın [2]üzerine dikmişler, daḫı yėne bişürmişler. Andan ṣoñra çıḳarup iki pāre [3]eylemişler. Pes maḳṣūd bu ḥīleden ḫaber-dār olmaḳ gerekdür.

ed-Dürrāc: [4]Bir zīrek ḳuşdur. Şimāl yėlinden semirür ve cenūb yėlinden aruḳlar. [5]Ve yėr deprenicek āvāz ėder.

Tedrüc: Bir laṭīf ārāste [6]ḳuşdur ki ġarīb rengler, üzerinde vardur ki vaṣfa gelmez, meger [7]ki göreler. Niçeler süklün dėrler ve ṭāvusdan müzeyyendür. Gözleri ġāyet ḫūbdur, kendüsi nāzükdür. Ve hīç ḳuş [9]anı dutamaz, meger ki havāya çıḳalar, andan duta-bileler. Māzenderān [10]vilāyetinde çoḳ olur. Issı yėrlerde bir ḳuş olur aña ḫūdhek-[11]derī dėrler, münaḳḳaş ḳuşdur dırnaḳ gibi. Üzerinde biñ dürlü yazular ve naḳışlar ola.

Fī ẕikri'l-baṭ: Ya'nī ḳaz ma'lūm ḳuşdur, [13]beyāna ḥācet yoḳdur. Ṣayyādlar gey āsānlıġ-ıla dutarlar. Dėrler, ṣayyād olur ki bir günde yüzin dutar. Bir yėre ki anda ḳazlar gelür [15]ola, daḫı ol ṣu içine birḳaç ḳabaḳ bıraġurlar. Bir nice gün

[16]durur, tā ki ol süklün ḳuşlar ol ḳabaḳlardan ürkmez [17]olınca. Daḫı gelürler, bir ḳabaġı delerler, başlarına gėçürürler. Sunuñ içine girürler, yürürler, boġazlarına degin **[255a]** suya batarlar. Daḫı ḳaz ḳatına varur, dutarlar. Ṣu içine çekerler, [2]ḳanadın burarlar, ḳoyı-vėrürler, tā ki uçmaz olur. Her birisini dutarlar, [3]ne miḳdār ḳuş varsa.

Bir bāzirgān ḥikāyet ėder: "Bir ṣu ḳuşı ṣu içinde bir balıḳ dutdı. Derḥāl bir ḳarġa ėrişüp [5]ḳapdı. Ol balıġı elinden aldı. Yėne ol ṣu ḳuşı ṣuya [6]ṭaldı, bir balıḳ daḫı çıḳardı. Yėne ol ḳarġa ėrişdi ki ḳapa. [7]Ol ṣu ḳuşı sıçradı, ḳarġanuñ ayaġına yapışdı. Aldı ṣuya [8]girdi. Şol miḳdār ṣuda dutdı ki öldi. Andan ṣalı-vėrdi."

[9]**Fī ẕikri's-selvā:** Ya'nī selvā bir ḳuşdur ki gökden indi Benī [10]İsrā'īl'e, gezenegi-y-ile bile ki aġaçlara düşdi. Bu zamānda daḫı hem gelür, görürler.

[127.] [11]ḤİKĀYET

Bir mu'temedü'l-ḳavl kişiden ėşidildi. Eydür ki, Şirvān [12]ḥudūdında ġāyet ḳaḥṭ oldı. Ol ḳaḥṭ uzadı, tā üç yıla [13]degin oldı. Hīçbir cānavar ḳalmadı, ḳamusın yėdiler. Daḫı nā-ümīd [14]oldılar, kendülerinden gėçdiler. Āḫir Allāhu Ta'ālā ḳuşlar [15]vėribidi ki serçeden büyük. Şol miḳdār çoḳ geldi ki ṭamlar üzerinde [16]ṣad hezārān hezār ḳuş ḳonardı. Ve daḫı ṣaḥrālar ṭaġlar ṭopṭolu [17]oldı ve hem uçmazlar-ıdı. Her kişi ne miḳdār ḥācetdür dutarsa, **[255b]** boġazlardı yėrlerdi ve hem evler ṭolu, ḳurutdı ẕaḫīre eylediler. [2]Ol ḳızlıḳdan ḫalāṣ buldılar.

Pes bilmek gerek ki [3]Allāhu Ta'ālā ḳullarınuñ işinden ġāfil degüldür. Ve her işde [4]anı ḥāżır görmek gerek ve aña sığınmaḳ gerek ve yardım andan [5]istemek gerek. Ol, yelvenüñ yėdügi bir nesnedür aña ḥarīḳ [6]dėrler, eger anı ayruḳ cānavar yėse ölür.

Ḫāṣṣiyyetü's-saḳā: [7]Saḳā bir ḳuşdur serçe deñlü. Ḳanatları ṣaru ḳızıl ve ḳaradur. Ve āvāzı [8]ḫūb kendüsi zīrekdür. Şol miḳdārdur zīrekligi ki ḳafeṣ [9]içinde bir ip baġlarlar. Bir ucına bir su çiçegi baġlarlar. Daḫı ṭaşra [10]su içine bıraġurlar. Her ḳaçan ki ṣusasa, gelür ol ipe yapışur [11]çeker. Çekdükçe ayaġı-y-ıla basar, tā şuña degin ki ol ḳoġacuḳ ḳatına gele. [12]Ḳatına gelicek ṣu içer. Daḫı ḳoġayı aşaġa bıraġur. Ol miḳdār ḳuşdan ve bu [13]miḳdār zīreklik çoḳdur, 'acebdür.

Hindūstān'[14]da bir ḳuş var büyük ve aġzı daḫı büyük. Ve dāyim şol ṣaḥrālarda olur ki ṣu olmaz ve yaḳın yėrde daḫı bulınmaz. Ol varur, ıraḳ [16]yėrlerden getürür ṣuyı. Ḳursaġı vardur bir saḳā ṭulumınca ṣu alur. [17]Çünki ṣuyı ṭoldurur,

alur, ol ṣaḥrālara gelür, ne miḳdār ḳuş var-ısa **[256a]** ḳatına cem' olurlar. Daḫı aġzından anlara ṣu vérür. Yétmese yéne varur getürür. [2]Pes aña saḳā'ü'ṭ-ṭuyūr dérler. Bu ḥayvānātdan ba'ẓısı daḫı vardur ki [3]mütevekkil-dürürler ve ba'ẓısı kesb édicilerdür. Allāhu Ta'ālā mütevekkil [4]ḳullarınuñ rızḳın ḳatına véribir. Niteki yarasa şöyle ki ḫālī aġzın [5]açar, tā siñek aġzına girür daḫı yér. Ve daḫı Hindūstān deryāsında bir ḳuş vardur ki deñizüñ üzerinde yuva yapar. Şöyle ḥikmetu'llāh ile [7]muḥkem yapar ki deñizüñ mevcleri anı yérinden gédermez. Anda yumurtlar, on [8]béş günde yavrı çıḳarur uçurur.

Ḫāṣṣiyyetü'ṭ-ṭūṭī: Ṭūṭī bir ma'rūf [9]ḳuşdur ki Hindūstān'da olur. Ve aña dil ögredirler, ādem gibi [10]söyler. Ṭarīḳ-i ta'līm oldur kim anuñ ḳarşusına bir gözgü ḳorlar. Daḫı ol gözgü ardına géçerler söylerler. Daḫı baḳar, kend'özin gözgü içinde görür, eyle ṣanur ki söyleyen oldur. Kendü daḫı ögrenür.

Meṣelde dérler ki, ṭūṭī dili sebebinden maḥbūs oldı. Hārūnu'r-reşīd, [14]bir géce bāġda yatdı. Bir ḳuş ġāyet āvāz étdi, anuñ āvāzından rencīde [15]oldı, Daḫı eline oḳ aldı, ol ḳuşuñ āvāzına rāst étdi. Ol [16]ḳuşı urdı, öldürdi. Pes epsem durmaḳ ḫayır bu-y-ımış. Şöyle démişlerdür ki [17]"Men ṣamete necā" "Her ki epsem oldı, ḳurtuldı." ki ṭūṭīyi sözinden ötürü ḥabs éderler, **[256b]** belki öldürürler.

Dérler ki, bir ḳafeṣde ṭūṭī var-ıdı. Bir gün ṭaşradan [2]bir ṭūṭī geldi. Ol ḳafeṣ üzerine ḳondı. Ol ṭūṭī eydür buña: [3]"Eger Hindūstān'a varursañ, bizüm aḥvālümüzi anlara déyesin [4]ki bize çāre nedür ki biz bu ḳafeṣden ḳurtulavuz?" Ol ṭūṭī Hindūstān'a [5]vardı, bir niçe ṭūṭīlere söyledi. Çünki anlar bu ḫaberi éşitdiler, daḫı [6]ḳamu düşüben öldiler. Yéne ol ṭūṭīye ḫaber vérdi. Bu daḫı derḥāl [7]düşüp öldi. Çün ṭūṭīnüñ ṣāḥibi gördi ki ṭūṭī öldi, çıḳardı, yābāna bıraḳdı. Çünki ṭūṭī ṭaşra çıḳdı, derḥāl uçdı gétdi. [9]Ma'nī oldur ki mādāmki gūyende-y-idi, maḥbūs-idi. Şol vaḳt ḳurtuldı [10]ki epsem oldı.

Pes kişi baş terkin urmayınca, maḳṣūda éremez. Ve hem [11]maḳṣūd-ı aṣlī āḫiretdür, aña éremez tā ki dünyāyı terk étmeyince.

Dérler ki, [12]ṭūṭīnüñ eti göñli ḳatı eyler. Gevdesi yeşildür behiştīler rengin [13]dutar. Boynında bir ṭavḳ vardur. Ḳızıl ārāste ḳuşdur. Bilād-ı [14]Zānc'de çoḳ olur ve eyü olur. Ḳuşlaruñ ḳanatları on iki olur [15]burūc 'adedince. Ammā şā-bālleri yédi olur. Yédi yıldız ki aña Seyyāre [16]dérler, anuñ 'adedince.

Fī ẕikri'ṭ-ṭāvus: Ṭāvus bir meşhūr [17]ḳuşdur ki laṭīf ra'nādur. Envā'-i ḥareket ile cilve éder ḳuyruġı-y-ıla **[257a]** başı üzerine. Bedī' rengleri-le ki Allāhu

Taʿālā ḫalḳ ėtmişdür. Vaṣfı dile [2]gelmez meger ki göreler. Velākin āvāzı ve ayaġı ziştdür. Anuñ ḫāṣṣalarından birisi oldur kim her ṭaʿāmda ki zehr olsa, anuñ ḳatında [4]olsa, āvāz ėder çaġırur. Andan bilürler kim ol ṭaʿāmda zehrlüdür. Ol sebebden pādişāhlar ṭāvusı maṭbaḫda ve evlerinde saḳlarlar. [6]Ve ʿömri ṭāvusuñ yigirmi bėş yıl olur. Andan artuḳ dirilmez ve hem [7]daḫı uçmaz. Ve dişisi zişt olur. Güzin yüñi dökülür, bahārda biter. [8]Ve bir ḫāṣṣası daḫı oldur kim durduġı yėrde ḥaşerāt olmaz: ḳurbaġa ve yılan ve ʿaḳreb ve bunlaruñ emṯāli.

Ḫāṣṣiyyetü'l-ḳaṭā: [10]Baġırlaḳ daḫı bir zīrek ḳuşdur, ʿArab bunuñ zīrekligi [11]üzerine temṯīl ḳurar, dėr ki: [1]"هو اَهدٰى من القَطاء" yaʿnī bir kişinüñ [12]zīrekligin medḥ ėdicek dėrler ki "Ol bilicirekdür baġırlaḳdan." [13]Yumurdasın ṣaḥrāda yėre gömer. Bir niçe gün ṣoñra gelür. Üzerine oturur, yavrı çıḳarur. Ve daḫı gėce yolda yatur. Ve ġāyet ṣaḳlığı daḫı [15]vardur ki bir sehel āvāzdan bī-dār olur.

Fī ẕikri'l-kürkiy: Yaʿnī kürkiy [16]ki ṭurnadur, bir maʿrūf ḳuşdur, vaḥṣīdür. Hīç kimse bilmez ki ḳanda [17]olur ve ne yėrde yumurdlar ve ḳış ne yėrde olur, maʿlūm degüldür. Ammā **[257b]** bahārda ʿIrāḳ'a gelür yavrusı-y-ıla ve güz olıcaḳ gėder. Bir kitābda buldum, dėmiş [2]ki: "Baḥr-i Muḥīṭ'de bir ṭaş vardur murabbaʿ. Ḳışın anda varurlar ḳamu ṭurnalar [3]ve hem ol ṭaşda yumurtlarlar. Ve anlaruñ elbet bir pīş-revi vardur ki ḳamusı anuñ ardınca gėderler. Ḳaçan ki birisinüñ çifti ölse, dāyim [5]ol feryād ve nāle ėder. Pes anı pīş-rev ėderler ki birisinüñ [6]çifti ölicek, şol miḳdār ṭaʿām yėr, ölür. Çoḳ yėdügi, [7]firāḳa döymedüginden. Ve dāyim uçıcaḳ havāda uçarlar. Ve gėce su kenārında [8]olurlar. Ayaḳların ṣuya ṣoḳarlar, tā ki uyḳu ġalebe ėtmeye. Ve daḫı birisin [9]pāsubān ėderler, tā ėrteye degin bekler.

Bu miḳdār maʿrūf ḳuşlarda [10]söyledük. Bir faṣıl daḫı ġarīb ve nādir ḳuşlarda ki ʿālemüñ eṭrāfında vardur, biz anları görmemişüzdür velīkin bunlaruñ ṣıfatı kitāblarda bize ėrişmişdür, yād ėdelüm. İn-şāallāhu Taʿālā.

Fī Ẕikri'ṭ-Ṭuyūri'[13]l-Ġarībeti fi'l-Āfāḳ[2]

Aġıniküs: Dėrler bir ḳuş vardur ki Türkistān'da, ḫoş ḳoḳusı vardur. Ve ol vilāyetde ki ol [15]ḳuş vardur, dār-çīnī olur. Kārvān daḫı anda çoḳ müddet varur, [16]zīrā ki yolında mühlik deñizler vardur. Ol ḳuş Hindūstān'a varur, dār-çīnī getürür, yuvasını [17]dār-çīnī–y-ile yapar. Ġāyet yüce aġaçlarda **[258a]** yumurdlar,

1 O, bağırlak kuşundan daha iyi yol göstericidir.
2 Ufuklardaki garip kuşların bahsi.

daḫı yavrılar. Her yėrde ki yuvası ola, ol yėr [2]ḳavmine ışmarlarlar ki aña kimse ta'arruż ėtmeyeler. Ḳaçan ki yavrı çıḳara [3]uçura, varurlar oḳ ile anuñ yuvasına ḳurşun atarlar, tā ki [4]yuva ağırlana, aşaġa düşe. Pādişāh ol dār-çīnī cem'[5]ėder alur. Geldeç yıl bir yuva daḫı yapar dār-çīnīden. Her yıl [6]alurlar, ol yėne yapar. Rūmīler ol ḳuşa e'aḳṭuş dėrler. [7]Dėrler ki: "Bu ḳuş maşrıḳ ṭarafında bir şehr vardur, anda olur. Ve ol [8]şehrde gėce olmaz, dāyim gündüz olur. Ol şehre Medīnetü'ş-şems dėrler. [9]Ṭaymaş ḥakīm eydür: "Ol şehrüñ ḳavmi āfitāb-perest-dürürler. Ve ol [10]ḳuş daḫı yavrılamaz. Ḳaçan ki Allāhu Ta'ālā dilese ki ol ḳuş yavrılasa, emr ėder [11]aña ki ol varur Hindūstān'dan dār-çīnī getürür. Daḫı bir ulu [12]yuva yapar dār-çīnīden. Daḫı anuñ üzerine çıḳar ḳanatların urur güci [13]varınca tīz tīz. Daḫı bir od çıḳar ḳanadı altından. Ol yuvayı yandurur, [14]kendü daḫı bile yanar, yuvası-y-ıla kendü daḫı kül olur. Bahārda yaġmurlar [15]yaġar ol kül üzerine. Ve andan birḳaç ḳurtcuġazlar durur büyür, [16]ḳanatlanur. Her birisi aġıniküs olur. Ol aġacuñ başına [17]çıḳarlar. Daḫı her yıl dār-çīnī getürürler. Bunuñ 'ömrin ṣorarlarsa **[258b]** bėş yüz yıl olur. Bu ma'rūf ḳuşdur, egerçi bizüm vilāyetümüzden [2]ıraḳdur.

Ṭuyūr-i Berberī: Berber ḥudūdında bir ḳuş olur ki biñ [3]dürlü āvāz vėrür ve anı dutarlar, ögredürler. Şöyle ta'līm [4]ėderler ki bir 'āḳil kişi gibi daḫı ḳoyı-vėrürler. Varur her gün kendü [5]cinsinden on ḳuş yigirmi ḳuş uydurup getürür issi evine. İssi ol [6]ḳuşları dutar, yėne kendü ḳuşın ṣalı-vėrür. Her ḳaçan ki ol ḳuşı [7]ṣalsalar eyle ėder.

Çerşī ve Çūngerek: Bunlar iki ḳuşdur [8]baḥrī. Çūngerek dāyim uçar. Gelür çerşīnüñ ḳuyruġından girür [9]ayaġı arasına. Daḫı aña zaḥmet ėder. Ḳaçan ki çerşī tereslese, çūngerek [10]derḥāl aġzın açar ol tersi alur yėr. Şöyle dutar aġzı-la ki bir [11]ẕerre düşürmez ki ṭoyar. Andan gėder. Her bār ki ḳarnı açsa, eyle ėder. [12]Ve ānsuz daḫı gelür, ḳarnı altına girür, zaḥmet vėrür. Ve çerşī büyük [13]ḳuşdur ve ḳuvvetlü. Ve çūngerek ża'īfdür ḳuvvetsüz. Ve daḫı Ṣīn'da [14]bir ḳuş vardur, aña

Beşīr: Dėrler ki anuñ iki dürlü āvāzı vardur. [15]Her bir vaḳtde bir dürlü āvāz ėder. Bir āvāzı ucuzlıġa delālet ėder [16]ve bir āvāzı ḳızlıġa delālet ėder. Ve Çīn ḳavmi anuñ āvāzın bilürler [17]ki niçe āvāz ile çaġırıcaḳ metā' ḳız olur.

Ṭayr-i Ḫızrānī: Ḫızrān **[259a]** ḥudūdında bir ḳuş vardur, ṣuda olur fīl deñlü. Ādemi ḳapar [2]ve sıġırı ve eşegi daḫı yuḳaru havāya çıḳarur. Daḫı aşaġa bıraġur, [3]daḫı yėr.

Bir bāzirgān ḥikāyet ėder, eydür: "Ḫızrān ḥudūdında [4]deryā kenārında gördüm ki ḳatırlar atlar gezerler. Anlardan yaña teveccüh [5]ėtdüm. Çünki beni gördiler havāya ḳalḳdılar, deñizden yaña gėtdiler, daḫı [6]deñize ḳondılar. Ol ḳavme ṣordum ki: "Anlar nedür?" Eyitdiler ki: "Ḳuşlardur, [7]deñizde olurlar. Bu bizüm vilāyetümüzde çoḳ ḫarāblıḳlar ėderler." Ben daḫı [8]anlara yaḳın vardum. Gördüm ki her biri bir künbete beñzer."

[128.] ḤİKĀYET

[9]Bir bāzirgān ḥikāyet ėder, eydür: "Baḥr-i Muḥīṭ sāḥilinde gėderdüm. Gördüm [10]deryā kenārında ʿaẓīm büyük ṭaşlar durmış ki müdevver. Şöyle şeffāfdur, ṣanasın ki billūrdur. Anları gey taʿaccüb ėtdüm. Ḳavümden birisi vardı. [12]Anuñ birisin aşaġa bıraḳdı. Derḥāl gördüm ki ṣındı. Bildüm ki yumurda-y-ımış. Ṣarusı ki aḳdı, bir legenden ziyāde ola-y-ıdı. Ṣarusı-y-ıla aġı [14]bile ḳarışup aḳdı, ṣuya ḳarışdı. Ġavvāṣlar dėdiler ki: "Deñiz cānavarınuñ [15]yumurdasıdur." Ve baʿżılar dėrler ki: "Āşikān vilāyetinde yumurda getürürler ki [16]her birisin bir deveye yük ėderler."

Ṭayr-i Kebīr: Demāvend'de ḳuşlar olur ki her biri bir niçe ḳoyun deñlü. Līkin ʿimāretlerde olmaz. **[259b]** Muḥammed bin İbrāhīm eydür: "Me'mūn Ḫalīfe kişi vėribidi Ebū Mūsā bin Ḥafṣ [2]ki: "Demāvend ṭaġına var, Ḍaḥḥāk aḥvālinden bil." Ebū Mūsā eydür: "Vardum, [3]anda ḳuşlar gördüm ol ṭaġuñ depesinde. Her birisi aḳ, [4]ġāyet büyük ki vaṣfa gelmez. Ve daḫı ol ṭaġda ḳar ġāyet çoḳ olur. [5]Ve ol ḳar üzerinde ḳurtlar var ki her biri bir hizene beñzer. Ve [6]vaḳtehā ol ḳurtlar yarılur. İçinden ṣu revān olur aḳar. Daḫı ol [7]ḳuşlar gelürler. Anlaruñ derisini alurlar yėrler. Anda bir pīr [8]gördüm. Eydür: "Eger Ḍaḥḥāk'i dilerseñ ki göresin. Daḫı yuḳaru gel." [9]Ben daḫı yüz arış yuḳaru çıḳdum. Gördüm ki bir demür ḳapu ki ol [10]ḳapuyı demür mīḫlar ile mīḫlamışlar. Ve her mīḫuñ üzerine yazmışlar ki: [11]"Ol Ḍaḥḥāk niçe kez ʿahd ṣımışdur. Ol sebebden ol dīv bunda [12]maḥbūsdur. Olmasun ki kimse aña taʿarruż ėde, tā ki mażarratı anuñ kimseye [13]ėrişmeye." Pes ben daḫı andan gėrü döndüm. Bir niçe cemāʿat bunuñ üzerinedür ki [14]Ḍaḥḥāk dīvdür, ādem degüldür.

Ḫāṣṣiyyetü's-semender: Semender [15]bir ḳuşdur ki odda olur, tennūrlar içinde ki anuñ odda bir yüñi [16]yanmaz. Şöyle ki ṣu ḳuşlarınuñ ṣuda yüñi yanmaz ve anuñ derisinden [17]desti-māl eylerler, el silerler. Her ḳaçan ki kir olsa, oda bıraġurlar. Kiri yanar, **[260a]** kendüsi pāk olur, yanmaz. Ve dėrler ki: "Bir

yėrde biñ yıl od yansa, [2]anda semender peydā olur." Peyġāmber 'aleyhi's-selām dünyāya geldi. [3]Bu ḳuşuñ nesli münḳaṭı' oldı. Daḫı anı kimse görmedi.

Ṭayr: [4]Süylān ṭağında bir ḳuş vardur, ḳarġaya beñzer. Hīç kimse anı [5]görmez, meger nev-rūzda göreler.

Ṭayr: Selāhat cezīresinde [6]bir ḳuş vardur ki aña **delīlü'l-baḥr** dėrler, deñiz sāḥilinde olur. [7]Çünki gemi yoldan azsa, gelür feryād ėdüp çağırur. Yol ne [8]ṭarafa-y-ısa ḳulavuzlar, yolına getürür, daḫı döner.

Ṭayr-i dīger: [9]Ḳarḳīsā ḥudūdında bir aḳ ḳuş vardur. Başında ḳızıl tāc vardur. Āvāzı gey ḫūbdur, odı sever. Dāyim ḳanda ki od yansa, anuñ [11]çevresinde uçar, aña **'ābidü'n-nār** dėrler.

Ṭayr-i Ġarānīḳ: [12]Ya'nī **ġurnūḳ** ḳuşlar ki, maşrıḳ ṭarafından gelür Nīl sāḥiline. Ve anda sāḥilde sākin olurlar, Ye'cūc ve Me'cūc ile ceng ėderler. Ba'żılar dėrler ki: "Ġurnūḳ şu ḳuşıdur, gėce yatmaz. Çünki havāya [15]uçsalar, bir ağaç ağızlarına alup uçarlar yırtıcı ḳuşlardan [16]ḳorḳup.

Ṭayr-i dīger: Farḳīz bir ḳuşdur ki aḳ, Çīn deñizinde olur. [17]Bir ḳara ṭaş üzerinde otururlar ki ol ṭaşa māhidet dėrler. Her ādem ki **[260b]** ol ṭaşı görse gülmek dutar. Şol miḳdār güler ki ölür. Eger [2]ol ḳuş ki farḳīzdur, ol ṭaş üzerinde otururken görürse [3]hīç gülmek dutmaz. Ve ol farḳīz, öldürmeseler ağlamaḳ dutar, şol [4]ḳadar ağlar ki ölür.

Ṭayr-i dīger: Fārvān bir ḳuşdur, şol [5]mühlik deñizlerde olur. Deñiz üzerinde yavrılar, on dört günde yavrısın uçurur. Mādām ol ḳuşlar deñiz yüzindedür, gemiler [7]işler. Ḳaçan ki ol ḳuşlar deñiz yüzinden gėtseler, gemiler durur. [8]Ayruḳ kimse deñize girmez.

Ṭayr-i Kungur bir ḳuşdur Ṭaberistān'da, [9]bahār vaḳtinde gelürler. Daḫı serçeler anuñ ḳuyruġı altına girürler, tā gėceye degin bile uçarlar. Ol daḫı bunuñ üzerine [11]tersler. Gėce olıcaḳ birisin dutar, alur, yėr. Çün bahār gėçse nā-bedīd [12]olur.

Ṭayr-i Kebūker bir ḳuşdur, Mā-verā'ü'n-nehr'de olur. Her [13]ḳuş ki bu ḳuşı görse, derḥāl ḳapılurlar, aña cimā' ėderler. [14]Her vaḳtde yavrı çıḳarur, her biri bir dürlü rengde. Érkegi gelür [15]ḳuyruġı altına girür. Daḫı burnı-y-ıla ḳuyruġı altını urur, tā ki içinden [16]yumurdasın sındura. Bu ḳuşı şol yavuz işlü 'avratlara beñzedürler meṡel ėdüp. Érkegi ża'īf olur ve dişisi ḳavī olur. Ḳuşlar **[261a]** içinde bu ḳuş meẕmūmdur.

el-Berā'ad: Berā'ad bir ḳuşdur ki ġece [2]uçar. Şol yılduz düşmiş gibi görinür ġecede. Ve gündüz uçar, od görinür.

Ṣayd-ı gerden-i murġān[1]: Ḥabbü'n-nesīri [4]ve gendeneyi dögeler. Daḫı kėçi südügi-le yaş eyleyüp ḥablar [5]eyleyeler noḫūd deñlü. Daḫı bir aġaç altında ki anda ḳuşlar cem' olur, [6]ol ḥabları dütüzdüreler. Çünki tütüni ol ḳuşlara ėrişe, ḳamusı [7]aşaġa düşer. Līkin anı dütüzen burnın baġlaya, tā ki tütüni burnına girmeye, ziyān ėder.

Fī Ẕikri'l-Biġāṣi'ṭ-Ṭuyūri'l-Müdīreti [9]ve Ṣıfātihā[2]

Būm bir ḳuşdur ki ġece uçar ki aña bayḳuş [10]dėrler. Rızḳı ġecede ṭaleb ėder. Dėrler ki, bir 'Arab iki bayḳuş getürmiş ṣatmaġa. Eyitdiler ki: "Niçeye ṣatarsın?" Eyitdi ki: "Ulusın bir aḳçaya ve kiçisin [12]on aḳçaya." Eyitdiler: "Niçün?" Eyitdi: "Anuñ içün ki bu kiçisinüñ şūmlıġı [13]arta-durur ve anuñ eksili-durur." Ġece vīrānlarda olur ve ef'ī [14]yılanlar andan ḳaçarlar. Bunuñ yumurdası iki dürlü olur. Bir yumurdası ṣaç ḳılın döker ve bir yumurda ḳılın bitürür. Anı bilmek bunuñ ile olur ki bir ḳuşuñ boynına asalar. Eger yüñin dökerse ol [17]ḳıl dökendür ve illā dökmezse ol bitürendür. Eger bayḳuşı **[261b]** öldürseler, bir gözin yumar ve bir gözin açar. Ve hem gözinüñ birisi [2]seher getürür ve birisi uyḳu getürür. Eger bile getürseler, tecribesi oldur [3]kim eger ṣuya bıraġup batarsa uyḳusızlıḳ getürür. Ve eger batmazsa uyḳu [4]getürür. Bayḳuşa, būm ve hāme ve cuġd dėrler. Bir münkir āvāzı vardur, ġecede āvāz ėder. Ehl-i cāhiliyyet dėrler ki: "Ervāḥ-ı emvāt bayḳuş [6]olur. Daḫı gūrı çevrinür durur."

[129.] ḤİKĀYET

'Ummān ehlinden [7]bir kişi eydür: "Ben ulu bir sarāya vardum-ıdı. Anda bir bayḳuş geldi [8]ġece-y-ile. Ol ġece düşde gördüm ki bir bayḳuş daḫı geldi. Ol [9]gelen bayḳuşa eydür bu sarāydaġı bayḳuş ki: 'Sen kimsin?' Ol eyitdi [10]ki: 'Ben Velīd bin 'Abdü'l-melik uyḳusuyam, öldi. Uşbu sā'atde ben anuñ bayḳuşuyam.' [11]Derḥāl uyḳudan uyandum. Gördüm bayḳuş iki olmış. Ben daḫı [12]tārīḫ yazdum. Ṣoñra bildüm kim hem ol ġece ol sā'atde 'Abdü'l-melik [13]vefāt ėtmiş."

el-Ḫaber: Peyġāmber 'aleyhi's-selām buyurur kim: "ارواحُ الشهداء فى حَواصلِ الطيْر الاَخْضر تَأْوى الى قنادل تحتَ العرش"[3] ya'nī "Şehīdlerüñ cānları yeşil ḳuşlar ḳur-

1 Kuşları avlama metodu.
2 Havada topluluklar halinde tur atan küçük cins kuşlar ve özellikleri.
3 "Şehitlerin ruhları, arşın altındaki kandillerde yuva kuran yeşil kuşların kursaklarındadır." [Bu hadisin fark-

saġında olur. Daḫı gelürler [16]şol ḳandīller ki ʻarş altındadur." Çünki ervāḥ-ı şühedā yeşil ḳuşlar [17]ḳursaġında olmaḳ revā olıcaḳ eger, ervāḥ-ı eşḳıyā daḫı bayḳuş ḳursa**[262a]**ġında olursa baʻīd olmaya. Zīrā ki bu bir meẕmūm ḳuşdur ʻavām arasında.

[130.] [2]ḤİKĀYET

Eydürler ki, ḳuşlar Süleymān ʻaleyhi's-selāma şikāyete geldiler. [3]Eyitdiler ki: "Bizüm aramuzda bir ḳuş vardur ki aña bayḳuş dėrler, ol [4]ābādānlıġa gelmez ve benī ādemüñ ṭaʻāmuñ yėmez. İki uzun [5]ḳulaġı vardur, daḫı ṭamlar üzerinde oturur, şūm fālı dutar [6]ve gūristānları duraḳ ėdinür." Süleymān bayḳuşı oḳıdı, eyitdi [7]ki: "Ḳuşlar senden şikāyet ėtdiler bu resme." Eydür: "Belī, ben anlaruñ [8]arasına varmazam, tā ki anlaruñ belā vü ḥasedinden emīn olam. Ve benī ādemüñ [9]ṭaʻāmın yėmezem, zīrā yėmedin beni ururlar. Eger yėrsem ḫod [10]helāk ėderler. Ve ḳulaġum uzundur ki olur olmaz sözi ėşitmeyem, tā andan [11]baña şer ėrişmeye. Ve ṭamlarda āvāz ėderem ki bu ḳaṣırlara maġrūr olmañ [12]kim bunları sizden alurlar yā sizi bunlardan alurlar. Ve gūristānlarda oluram, eydürem ki: "İ ṣāḥibü'l-ḳaṣır, ṣāḥibü'l-ḳabir olduñ. Ol [14]öñdin dėdügüm mıdı yāḫūd yalan mıdı?"

Şiʻir:

[15]Çü bayḳuş sözini ki ḳıldı tamām
Eyitdi Süleymān ʻaleyhi's-selām

[16]Bu ḳuşı siz ayruḳ üşendürmeñüz
Ki bundaġı ḥikmetleri añlañuz

[17]Maḳṣūd oldur ki ʻavāmu'n-nās her nesneye ḥaḳāret gözi-y-ile baḳarlar. Ve ḫavāṣṣu'**[262b]**n-nās ḥaḳīḳat naẓarın ėderler.

Ḫāṣṣiyyetü'l-laḳlaḳ: Laḳlaḳ bir ḳuş, [2]ḫasīs, maʻrūf, ḳamu vilāyetlerde olur ve yılan yėr. Bir kişi eydür: [3]"Bir kez bir laḳlaḳ yumurdası yėrine, yuvasında bir ḳarġa yumurdasın [4]ḳodum. Çünki ėrkegi dişisi belürdi, biribiri-y-ile ceng eyledi. Daḫı bir [5]gün ol ėrkegi uçdı gėtdi. Gördüm ki yėne geldi. [6]Niçe biñ laḳlaḳ geldi anuñ ile bile. Ol dişisin ġāyet [7]dögdiler. Nā-gāh bir ḳarġa geldi, yavrıyı kendü yuvasına [8]iletdi. Çünki ol laḳlaḳlar anı gördiler, müteferriḳ oldılar. [9]Maḳṣūd oldur kim fesād, ḳuşlar arasında daḫı meẕmūm ve merdūddur.

---

lı şekilleri olmakla birlikte en yakın metni şu şekildedir: ارواحهم فى جوف طيرخضر لها قنادل معلقة "Onların ruhları, yuvaları asılı kandiller olan yeşil kuşların kursaklarındadır." *Tirmizî*, Sünen, 33.]

[131.] ḤİKĀYET

Eydürler ki: "Bir kişi laḳlaḳuñ yavrusın [11]aldı, evine getürdi. Ol laḳlaḳ dāyim ol evi dezginürdi. [12]Bir gün vardı, bir ef'ī yılan getürdi. Ol ef'ī yılanı ol [13]evüñ üzerine bıraḳdı, ya'nī ol evüñ ṣāḥibini incitmek [14]ėder. Pes yavrusını yuvasına iletdiler, andan fāriġ oldı.

el-Laḥām: [15]Laḥām bir ḳuşdur ma'rūf ki pādişāhlar anları evlerinde ḥıfẓ [16]ėderler ki ol ḳuş bir nesnenüñ zehri var'duġın bilür, [17]feryād ėder. Āvāzından bilürler kim zehr 'amel ėtmişlerdür. Andan **[263a]** iḥtirāz ėderler.

Ṭayr: Mütekebbir ḳuşdur ki yiti āvāzı vardur. Hüşām [2]bin Sālim eydür: "Bir yılan ol ḳuşuñ yuvasına ḳaṣd eyledi. Derḥāl [3]ol bir diken getürdi. Daḫı ol yılanuñ başı üzerinde [4]çevrildi. Yılan aña ḥamle ėdüp aġzın açdı. Ol daḫı derḥāl [5]minḳārındaġı dikeni aġzına bıraḳdı. Yılan andan öldi.

Ṭayr: İrmeniyye'de [6]bir ḳuş olur, ḳızıl aġaçlarda oturur. Dilerlerse aña geleler, varurlar anuñ bir yavrısını dutarlar. Za'ferāna boyarlar, iletürler, [8]yuvasına ḳorlar. Anası alur anı, ṭaşra atar. İrmeniyye'de bir balçıḳ olur, yereḳāna [9]fāyda ėder. Ol ḳuş varur ol balçıḳdan getürür, yavrısınuñ [10]öñinde ḳor. Anı yereḳān olmış ṣanur. Ḥaḳ Ta'ālā her ḥayvāna fehim vėrmişdür.

[11]**el-Hüdhüd:** İbik, bir laṭīf ḳuşdur velīkin zişt ḳoḳar. Ve daḫı [12]ol buḫār ki yėr altından ṭaşra gelür, anı ibük görür. Süleymān [13]'aleyhi's-selām beriyyede ḳonmış-ıdı, anda ṣu yoġ-ıdı. Hüdhüdi bulımadılar, bir [14]sā'atden ṣoñra geldi. Eydür: "Ṣabā şehrinde-y-idüm ve anda bir melike [15]gördüm leşker-i 'aẓīm ile ve aña Belḳīs dėrler velīkin āfitāb-perestdür." [16]Süleymān nāme yazdı. Hüdhüde vėrdi ki Belḳīs'a ilede. Aldı getürdi, [17]Belḳīs daḫı īmāna geldi, muṭī' oldı. Hüdhüd yėne geldi, eydür ki: **[263b]** "İ Süleymān, sen ṣu üzerinde oturmışsın, su istersin." Çünki ol [2]yėri ḳazdılar, su çıḳdı.

İbn 'Abbās'a eyitdiler ki: "Hüdhüd yėr altındaġı suyı bilür ve görür. 'Acebdür ki ol kendüye ḳurduḳları dāmı [4]bilmez görmez, tā ki boynına gėçer, esīr olur." İbn 'Abbās eyitdi ki: [1]"إذا جاء القضاءُ عَمِى البصر" ya'nī "Ḳażā ḳaçan ki gelse göz baġlanur, görmez [6]olur." Hüdhüd yuvasını murdārdan yapar gūrlar üzerinde. Her gün Güneş [7]ṭoġıcaḳ aġzın açar. Bir siñek aġzından çıḳar gėder. Ne yėrde ki hüdhüd olsa [8]anda keltekele olmaz. Ve eger hüdhüdüñ ve yengecüñ

---

1 Kaza geldiğinde, göz kör olur. [Kaynaklarda, عمى *kör oldu* yerine ذهب *gitti* fiili kullanılmıştır. Hâkim, *el-Müstedrek*, Tefsîr, 27; قضاء yerine قدر kelimesi kullanılmıştır. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, I/404, Hadis Nr. 248.]

iki gözin ḳurıtalar, [9]daḫı sürme ėdüp göze çekseler Güneş ṭoġmazdan öñdin, ne yėrde ki su vardur, [10]bile. Naẓar ėde ol yėrden ṭaşra buḫār çıḳar. Göreler ve hem [11]ol su daḫı yaḳın olur. Ve daḫı eger hüdhüdüñ gözini başı altına ḳosa, [12]uyḳusı gele. Ḳaçan ki hüdhüd pīr olsa, ġāyet zişt olur. Başı büyük, [13]teni küçicük, minḳārı uzun, ayaġı ḳısacuḳ. Ammā yigitlikde ġāyet laṭīf olur. [14]Ṣordılar kim: "Hüdhüd Süleymān'dan 'aleyhi's-selām ne sebeb ile ḳurtıldı?" [15]Eyitdi ki: "Anası bereketi-le." 'Arab eydür: "Hüdhüdüñ anası öldi. Hüdhüd anı başına [16]götürdi." Ammā hüdhüdüñ etin yemek kişinüñ ḥıfẓın arturur ġāyetde ve hem [17]mücerrebdür.

el-Ġurāb: Ḳarġa bir ḫasīs ḳuşdur, ma'rūf, ġāyet **[264a]** uġrıdur, gėce gündüz işi uġurlıḳdur. Aġaçdan yėmişleri uġurlar, [2]iledür, gizler. Peyġāmber 'aleyhi's-selām buña fāsıḳ demişdür. Ḳarġanuñ [3]ėrkegi dişisinüñ ḳanadı üzerine biner, oturur. Ve dişisi yumurdası [4]üzerine oturur, dāyim yumurda üzerinden gėtmez dişisi. Érkegi aña yėmek [5]getürür, tā yavrısı çıḳınca. Yavrusı çıḳa, ḳoḳusı olur zişt. Aña [6]siñek ve üyez cem' olur, üzerine üşer. Pes ol siñekleri dutar, [7]yėr ve yavrusına vėrür, uçurmayınca ḳatından gėtmez. Ve

Saḳsıḳān daḫı [8]yuvasını açuḳ yėrde yapar. Daḫı anda çınār yapraġın getürüp ḳor [9]yarasadan ḳorḳup. Ḳaçan ki yarasa yumurdasına degse, ḫarāb olur, nesne [10]ḥāṣıl olmaz. Çınārdan yarasa ḳaçar, anuñ içün getürür çınār yapraġını. [11]Saḳsıḳān vaḳt olur kim 'aḳd-i cevāhir getürür yuvasına.

Ve daḫı ḳarġanuñ [12]şehveti minḳārındadur. Şöyle ki fīlüñ cemī'-i işi burnındadur. Aġızlarını [13]biribirine dirürler. Daḫı şehvetini dişisinüñ aġzına döker. Zīrā hīç [14]kimse görmemişdür ki ḳarġa biribirinüñ üzerine çıḳa. Ve daḫı ḳarġaya a'ver [15]dėrler ya'nī bir gözlü dėrler. Mecāzen şöyle ki gözsüze gözlüce [16]dėdükleri gibi. Buña daḫı ġāyet tīz gördügi-çün a'ver dėrler. [17]Bir ḥakīmden ṣordılar ki: "Ne cānavardur ol ki aġzı-la cimā' ėder?" Eyitdi: **[264b]** "Bilmezem, līkin ḳarġanuñ minḳārı ẕekeri yėrinedür. Her ḳaçan ki burnını dişisi [2]aġzına alsa, yüklü olur yumurtlar."

[132.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Nūḥ [3]'aleyhi's-selām vėribidi ki ṭūfānuñ ḥālini bile ḫaber getüre. Vardı [4]bir cīfe buldı, aña meşġūl oldı, gelmedi. Bunı meẕel ḳurdılar ki, ġāyibe [5]maṣlaḥata vėribimişler ola. Daḫı vara, kendü işine meşġūl ola. Ol [6]maṣlaḥatını

terk ėde. Aña dėrler ki: [1]"هو غُرابُ نوح" ya'nī "Gėden kişi Nūḥ [7]ḳarġasıdur." Pes Nūḥ ḳarġaya nefrīn ḳıldı, ol sebebden ābādānlıḳda [8]ḳomazlar. Yuvasını ısız yėrlerde yapar. Çünki ḫurmā direcek vaḳt olsa, [9]Baṣra'ya ol ḳadar ḳarġa gelür ki ḥisābını Allāhu Ta'ālā bilür ki [10]cemī'-i Baṣra'nuñ aġaçlarını ḳapḳara baṣar. Ve daḫı şol aġaçlarda [11]ki ḫurmā vardur, aña ḳonmaz Allāh'uñ ḥükmi-y-ile. Ḫāl budur [12]Baṣra'ya varduġı ḫurmā-y-içun varur. Ve ḫurmā dirüldiginden ṣoñra aġaçlar dibine gelür. Ḫurmā ister, bulduġı ḫurmācuḳları aġaç dibinde yėr. [14]Ve ḳarġa düşde fāsıḳdur.

el-'Uṣfūr: Serçe bir ḫasīs ve mażarratlu [15]ḳuşdur. Ḳaçan ki sıçan āvāzın ėşidürse, yuvasını ḫarāb ėder. [16]Ve ġallenüñ ve yėmişlerüñ düşmenidür. Serçenüñ süñügi ma'deye [17]mużırdur, ma'deyi mecrūḥ ėder. Yılan buña düşmendür. Ve ḳaçan ki **[265a]** yavrusı ḫasta olsa, ṭaşra bıraġur ḫastalığı sirāyetinden ḳorḳup. Serçe [2]ve seg ve ḫādım muttaṣıfdur şiddet-i cimā' ilen. Eger bir ṭam üzerinde serçe [3]yürise, ayaġı āvāzı aşaġada ėşidilür. Ve eger fīl yürise ėşidilmez. [4]Dişisi zişt olur ve bī-şerm ve küstāḫ olur. Şol yėrde ki ādemī [5]gėde, ol daḫı gėder.

Zurzūr: Bir ḳuşdur ki yėre ḳonmaz [6]ve ayaġı-la yürimez. Ve hīç nesne yėmez, dirligi anuñ yėl iledür. Rebī' [7]vaḳtinde ẓāhir olur. Ṣoñra yėne nā-bedīd olur ki aña ba'żılar ebābīl [8]dėrler.

el-Ḫuṭṭāf: Ḳarlaġuç, bir laṭīf ziyānsuz ḳuşdur. [9]Her yıl Hindūstān'dan gelür, cemī'-i vilāyetlere yavrılar, yėne bile alur [10]gėder. Hindūstān'a bu gelmesinde deñizlere düşer helāk olur. [11]Ve hīç kimse ta'arruż ėtmez. 'Ömri az olur. Ve āvāzı ḫoşdur ve eger [12]yüz kez āvāz ėderse, ziyāde ve noḳṣān ėtmez. Yuvasında kerfes ḳor [13]yılandan ḳorḳup ki yılan kerfesden ḳaçar. Eger yavrusınuñ gözin [14]çıḳarsalar, bir ot getürür ki aña 'aynü'ş-şems dėrler gözine sürer, [15]gözi ḫoş olur. Eger ḳarlaġucuñ gözini ḳurıtsalar, [16]bir kişi bāzūsına baġlasa, ısıtması sākin ola.

el-Ḫuffāş: Ya'nī yarasa [17]bir ḳuşdur ki Güneş indüginden ṣoñra uçar. Dāyim gėce uçar, **[265b]** gündüz uçmaz. Üyez dutar yėr. Ancaḳ bayḳuş ve yarasa ikisi bir vaḳtde [2]uçar. Yavrusını yarasa aġzı-y-ıla bėsler. Aġzı sıçan aġzına beñzer [3]ve dişleri vardur ġāyet tīz. Ve 'ömri uzun olur: kerges ve ṭavşancıl [4]ve fīl 'ömri gibi. Ve ne ḳadar ki 'ömri uzasa, ḳuvveti artar. Ol ki Güneş [5]ġurūb ėtdügi vaḳtde uçar, ol yigitdür. Ve ol ki Ay aydınına uçar, [6]ol yaşamışdur. Eger yarasa oġlancuḳ ısırsa zaḥmeti gėtmez, tā eşek āvāzın [7]ėşitmeyince veyāḫūd anı

1 O, Nuh'un kargasıdır.

öldürmeyince. Yarasa nāruñ ve ḳozuñ düşmenidür, [8]eşek āvāzın ėşidicek ölür. Kerges yarasadan ḳorḳar. Yarasanuñ [9]ḳanını bir ḳıl biter yėre dürtseler, ḳıl bitmez olur. Ve eger gözin çıḳarsalar yėne biter. Tübbet'de bir ḳuş vardur ḫuffāş dėrler, [11]gey büyükdür ki iki ḳoyun deñlü vardur. İki emcegi ve dişleri vardur [12]ve emceginden süd gelür.

Ebūhārūn: Bir ḳuşdur ulu. Gėce āvāzlar [13]ėder ki ėşidenleri aġladur. Anuñ 'acāyib āvāzı vardur. Bir şaḥıṣ ḥikāyet [14]ėder ki: "Bir leşker düşmen ṭalebinde gėtdiler. Ve düşmen[e], daḫı ḫaber ėtmişler, ḳaçmış. [15]Bunlar daḫı durmayınca gėtdiler. Gördiler ki nā-gāh çeng ve muġannī āvāzları [16]gelür ġāyet laṭīf. Anı tefaḥḥuṣ ėtdiler. Gördiler bir bölük ḳuş [17]uçdı, daḫı āvāz munḳaṭı' oldı. Ḫalḳ dėdiler ki, cinnīler āvāzıdur. Pes **[266a]** yėne ol ḳuşlar bir yėre ḳondılar, ol āvāz yėne geldi. Bildiler ki ḳuşlar āvāzıdur ki ol ḳuşa ebūhārūn dėrler.

Ebūḳâlemūn: Bir ḳuşdur [3]İlān ṭaġında olur. Her ne reng kim Allāhu Ta'ālā ḫalḳ ėtmişdür 'ālemde, ol [4]bu ebūḳâlemūnda vardur. Ṣabāḥ bir levnde olur ve ḳuşluḳ bir levnde olur ve her [5]bir vaḳtde bir dürlü olur. Ve eger daru yėse bī-hūş olur.

'Ālemde 'acāyibler [6]çoḳ velākin bu bābda bu miḳdār kifāyet ėder. Fa'tebirū ve'şkürū li-tekūnū [7]müfliḥīn.[1]

ER-RÜKNÜ'L-'ĀŞİR Fİ'L-BEHĀYİMİ VE'L-ḤAYVĀNĀTİ'L-KİBĀR[2]

[8]**Fīl:** Bir 'aẓīm cānavardur. Hindī ve baḥrīdür, 'azīzü'n-nefes [9]ve mütekebbir ve zīrek ve çābūk ve melik-ṣıfatdur. Bir kişiden ṣordılar [10]ki: "Ol ne nesnedür ki iki ayaġı vardur ve üç eli?" Eyitdi ki: "Fīl [11]ki iki öñ ayaġı cānavaruñ elidür. Ve bir eli daḫı ḫorṭūmıdur ki [12]cemī'-i işi anuñ ile işler." Hindīler eydürler ki: "Yılda bir kez fīlüñ āyīnidür." [13]dėrler. Bir ḳurı deri çıḳar müşk gibi.

Fīl tekebbürligi-le ve lecūclıġı-la muttaṣıfdur ki bir fīl-bān fīle zaḫm urdı, dögdi. Daḫı fīli bir aġaca baġladı. [15]Kendüsi vardı, şöyle bir yėrde yatdı. Fīl de ḫorṭūmı-y-ıla ol aġaçdan [16]bir budaġı sındurur. Daḫı fīl-bānuñ üzerine atar. Daḫı ol budaġ-ıla [17]fīl çeker, ḳatına getürür, ayaġı-la gögsine baṣar öldürür. Fīl mest olıcaḳ **[266b]** ġāyet heybetlü ḥamle ėder. Ve fīl arslandan ḳorḳar. Ve ḳaçan ki yüklü olsa [2]yėdi bile ṭoġurur. Yüz yıl 'ömri olur. Ammā 'Irāḳ'da fīlüñ

1 Kurtulanlardan olmak için ibret alın ve şükredin.
2 Onuncu rükün, dört ayaklı hayvanlar ve büyük hayvanlar hakkındadır.

ėrkegi ölür [3]ve dişisi ḳalur. Eger fīlüñ tersini aġaca baġlasalar, yėmiş vėrmez. Şöyle ki ʿavratlar balı fercine ḥuḳne ėtse, ḥāmile olmaz. Ve Hind'üñ ʿavratları kendülere [5]bal istiʿmāl ėderler dāyim kim yüklü olmayalar. Yigitleri tīz fānī olmaya. [6]Ve hem fīl aḳ ve ḳara ve ala olur ammā ḳıllu ve yüñlü olmaz. Hīçbir cānavardan [7]ḳorkmaz illā çetükden ḳorḫar. Ve arslan hīç cānavardan ḳorḳmaz, [8]illā ḫurūsdan ḳorḳar. Ve ʿArab, Ḳādisiyye'nüñ cenginden ʿāciz ḳaldılar [9]ki atları fīle girmezdi. Ve bir kişinüñ ḳoltuġında bir çetük var-ıdı. Fīl [10]aña ḥamle ėtdi, ḳorḫusından çetügi bıraḳdı. Çünki fīl çetügi gördi, [11]ḳorḫusından ḳaçdı. Ve bāḳī fīlleri ilerü sürdiler anlar daḫı çetügi [12]gördiler, ḳaçdılar, ol sebebden Ḳādisiyye leşkeri münhezim oldı, Müsülmānlar manṣūr oldılar. Ve daḫı fīlüñ dili tersdür ki dili ucı boġazından [14]yañadur ve dili ilerüdür. Ve ḳamu cānavarlaruñ emcükleri göbegi altındadur, [15]illā ki ādemüñ ve fīlüñ göbegi üstindedür.

Kisrā-yı Pervīz çünkim [16]Melik Nuʿmān bin Münẕir'i dutdı, eyitdi ki: "ʿAẓīm ʿaẓamet ile helāk ėdeyim." Pes [17]vardı fīl ayaġına bıraḳdı, fīl helāk ėtdi. Kisrā'nuñ ol **[267a]** vaḳtin yüz yavuz fīli var-ıdı ve bir dişi fīli ki ṭoġururdı, ʿIrāḳ'da [2]Pervīz zamānından ġayri zamānda fīl ṭoġurmadı.

[133.] ḤİKĀYET

[3]ʿAbdü'l-melik bin ʿÜbeyr eydür: Muʿāviye dīvānında bir gün bir nāme buldum. [4]Anda yazmışlar ki: "مِن ملك الصين الذى على مَربَطه الفُ فيلٍ و بناءِ داره من الذهب والفضة وتَخْدُمه بناتُ الفِ ملكٍ و له نهران سَفَيان واَلْالودةُ الى معاوية بن ابو سفيان"[1] ya'nī "Bu nāme [7]Muʿāviye bin Süfyān'a yazılmışdur Ṣīn pādişāhından ki ıṣṭablında biñ [8]fīl vardur, sarāyı altun kerpic-ile gümiş kerpiçden yapılmışdur. Ve biñ [9]pādişāh ḳızları daḫı aña ḫiẕmet ėderler. Ve iki ırmaġı daḫı vardur [10]ki biri Safayān ve biri Alālūde'dür."

Dėrler ki, Kisrā'nuñ bir muṭribi var-ıdı [11]ki muġannī-y-idi, adı Rubūsüt idi. Ḳulhübd ġāyet ḫūb-āvāz-ıdı ki ʿālemde [12]nıẓrı yoġ-ıdı. Rubūsüt vardı, ḥasedinden Ḳulhübd'i öldürdi. Kisrā daḫı [13]buyurdı ḫışm ėdüp, Rubūsüd'i fīl ayaġına bıraġalar. Rubūsüd eydür: "Ḳulhübd'i [14]ben öldürdüm. Pādişāh daḫı beni fīl ayaġına bıraḳdı, tā ki fīl öldüre, [15]lākin pādişāh muṭribsüz ḳalur." Bu sözi Kisrā çünkim ėşitdi, eydür: "Daḫı [16]Rubūsüt'üñ ʿömri var-ımış. Öldürmeñ ki ol ölümi vaḳtinde daḫı benüm [17]maṣlaḥatum ġuṣṣalanur."

---

1 Ahırında bin fil bulunan, sarayı altın ve gümüşten yapılan, bin padişahın kızlarının hizmet ettiği ve Safayan ve Alalude nehirlerine sahip olan Çin padişahından, Ebû Süfyan'ın Muaviye'ye.

Bil ki fîlüñ ol iki süñükleri çıḳmışdur, **[267b]** boynuzıdur dişi degüldür. Ve anı bilmeyenler diş ṣanurlar. Ve içi anuñ [2]mücevvefdür ve köki daḫı boynuz yèrindendür velīkin bu ḳadardur ki başı, [3]aşaġa bitmişdür. Ve daḫı fîle efḳam dèrler ya'nī kiçi aġızlu ve aġzın [4]yummaz. Siñekden ġāyet üşenür, zīrā ki aġzına girür zaḫmet èder. Ve Kisrā'nuñ [5]bir vaḳtde yüz elli fîli var-ıdı. Birisi bir gün esrimiş, ḫalḳa ḥamle ètdi. [6]Ḫalāyıḳ ḳaçdılar ve fîl taḫt-ı Kisrā'ya ḳaṣd ètdi. Ve bir kişi balta aldı, [7]fîlüñ alnına balta-y-ıla urdı. Daḫı taḫtı fîlden men' ètdi. Kisrā eydür: "Daḫı [8]senden cür'etlü kimse var mıdur?" Ol kişi eydür: "Pādişāh amān vèrsün, eydeyim." Destūr vèrdi eyitmege. Ol eydür: "Benden bahādur Behrām-ı [10]çūbin'dür." Böyle dèyicek Kisrā'ya ḳatı geldi, zīrā ki düşmeni-y-idi.

[11]Eydürler ki: "Cemālde ve ḳāmetde Kisrā gibi yoġ-ıdı. Ve anuñ bir atı var-ıdı [12]aña Şebdīz dèrlerdi. Ol yoruldığı vaḳtin fîle binerdi ki [13]fîlden ġayri daḫı at çekmezdi. Ebū Ca'fer Manṣūr'uñ daḫı ḳırḳ fîli [14]var-ıdı. Ve Kisrā'nuñ ol bir vaḳtde dört yüz mu'teber fîli var-ıdı. [15]İḫtiyār ètdi ki fîli çoġalda. Ol sebebden ki bir gün bir nice fîl [16]ḳatına getürdiler. Daḫı eydür: "Gèderüñ ki bunlar şūmdur." Pes fîlleri [17]ṭaşra eylediler ve kendü bunlara şöyle naẓar eyledi artlarından, anlarda bir tekebbür**[268a]**lik ve 'aẓamet-i mülūkāne gördi. Ve bir daḫı sarāyından ṭaşra çıḳdı, [2]gördi iki ṭarafa fîller ṣaf dutmışlar dururlar. Çünki kendüyi gördiler, [3]cemī'i 'izzet èdüp çökdiler, baş urdılar. Ol işleri fîllerüñ [4]pādişāh-ı Kisrā'ya ġāyet ḫoş geldi, tā ḥaddī eyitdi ki: "Ne ola-y-ıdı ki [5]ben Hind'den ola-y-ıdum, yā fîl Fārs'dan ola-y-ıdı!" Bundan ṣoñra [6]Kisrā'nuñ ḳatında fîlüñ 'aẓīm i'tibārı oldı.

Düşde fîl pādişāhdur. Bir kişi eydür: "Ḥaccāc bin Yūsuf'ı düşde gördüm. Bir fîlüñ boynın urdılar." [8]Ḥaccāc eydür: "Eger gerçeg-iseñ Hind pādişāhın öldüreler." Bir niçe günden [9]ṣoñra nāme geldi kim Dāhir bin Mıṣṣa'yı öldürdiler. Ve daḫı fîl duynaġı-la ḫurṭūmından ḳorḳar. Ḳādisiyye cenginde Zehr bin Ḥarbe dèrlerdi bir [11]kişi var-ıdı, bir fîlüñ ḫurṭūmına zaḫm urdı, fîl derḥāl [12]düşdi. Ve daḫı fîl suda ġāyet eyü yüzer, ḫorṭūmın yuḳaru dutar [13]gèder şöyle ki kömiş yüzer. Ammā deve zişt yüzer yanı üzerine yatup. [14]Fīlüñ medḥi çoḳdur. Yeter. Medḥ ètdük.

Ammā Ebrehe Ka'be'ye vardı ki yıḳa fîller ile. [15]Bir fîl var-ıdı 'aẓīm heybetlü ki ol fîlüñ adı Maḥmūd idi. [16]Her ḳal'anuñ ḳapusına ilede-y-idi, ol iki dişi-yle ḫarāb èderdi. [17]On bir arış ḳaddi var-ıdı. Ve her fîlüñ ki on bir arış ḳaddi olsa, **[268b]** ol fîle zende-fîl dèrler. Ol fîli -Maḥmūd'ı- ilerü sürdiler Ka'be'yi

yıḳmaġa. [2]Fīl-bān fīli medḥ ėtdi ḳıvandurdı, tā ki ḫarāb ėde. İmtinā‘ ėtdi, varmadı. ‘Arab’dan bir kişi geldi ki Ebrehe ḳatında esīrdi, fīlüñ ḳulaġına [4]eydür: [1]“اُترُكْ فارْجِعْ فإنك [فى] بيت الله و حرمه” ya‘nī eydür ki “Çök, [5]ilerü varma. Bu aradan gėrü dön. Sen Allāhu Ta‘ālā evinde ve ḥarām ėtdügi yėrdesin.” Pes fīl çökdi, Ka‘be’ye ḳarşu sücūd eyledi, ilerü varmadı ve her ne [7]ṭarafdan sürdilerse varmadı. Secde ėtdi, gėrü döndi. Daḫı ol [8]leşkerüñ üzerine ṭaş yaġdı, ḳamusını helāk ėtdi. Bu şeref fīle [9]tamāmdur, tā ḳıyāmete degin. Peyġāmber ‘aleyhi’s-selām ol yılda ṭoġdı [10]ve ol yıla ‘āmü’l-fīl dėrler.

Ve daḫı fīl cimā‘a ḥareket ėtdügi vaḳt elmayı [11]ġāyet sever. Ve daḫı fīli düşvārlıġ-ıla dutarlar, meger kiçi-y-iken dutalar, ulusını [12]zaḥmet ile dutalar. Ve eger fīli ṣayd ėtmek isteseler yataġın bulurlar ki fīl dāyim [13]ṭaġlarda bir aġaca söykenür, yatur ve yatsa duramaz, yatduġı anuñ [14]hemān söykenmekdür yanı üzerine. Varurlar ol söykendügi aġacuñ [15]dibini ḳazarlar, şöyle ża‘īf ėderler. Ḳaçan ki fīl gelse anda tekye ėtse, ol [16]aġaç düşer, fīl daḫı düşer, anda ölür. Daḫı ol fīli defin ėderler [17]anda bir yıl, tā ki eti çürir süñükleri ḳalur. Ol süñükleri alurlar **[269a]** aña ġāc eydürler.

Ammā fīli saḳlamaġ-ıçun ṣayd ėtseler, deñiz kenārında bir çuḳur [2]ḳazarlar. Daḫı içine deñizden ṣu baġlarlar, gelür fīl ol ṣuya girür [3]ṣu görmiş gibi. Çünki gire, yolını dutarlar ki çıḳıp gėdemez. Daḫı birḳaç [4]kişi gelüp bu fīli dögerler. Ve bir kişi ḳızıl ṭon gėyer gelür, ol dögenleri urur, sürer fīlüñ ḳatından gėderür, daḫı fīli oḫşar. Ḳaçan ki [6]bu ḳızıl ṭon gėyen gėde, ol kişiler yėne gelürler dögerler. [7]Yėne bu ḳızıl gėyen gelür, bunları sürer gėderür. Bir niçe gün böyle [8]eylerler, tā ki fīl bu ḳızıl gėyen ile üns dutar. Şöyle üns dutar [9]ki her ḳaçan ki ol kendüyi dögen düşmenlerin görse, bu ḳızıl ṭonlıya [10]ḫaber ėder ki bu kişi durur anları ḳovalar. Pes ol kişi ṣoñra [11]çıḳarur, arḳasına biner, alur gėder.

[134.] ḤİKĀYET

Bir cemā‘at eydürler ki: “Fīl [12]yavrusın dutduḳ yėdük, birümüz yėmedi ḥarāmdur dėyü. Daḫı bir ṭaġ [13]başına çıḳduḳ, yatduḳ. Anası ol fīlüñ ardumuzca gelmiş yuḳaru [14]yatanları helāk ėtmiş, illā ol bir kişi ki yėmemiş-idi aña zaḥmet [15]ėtmemiş ki andan yavrusı ḳoḳusı bulmadı.”

Bir bāzirgān eydür ki: “Bir mīşede [16]gördüm. Bir fīl düşmiş ve bir niçe fīller üzerine cem‘ olmışlar. Niçe ki sa‘y ėderler [17]anı götüreler, başarımazlar, feryād

1 Terk et, geri dön, sen Allâh’ın evinde ve Harem bölgesindesin.

ėderler. Āḫir ol fīl durmadı, **[269b]** anda öldi. ʻÖmri fīlüñ dört yüz yıl olur. Her ḳanḳısınuñ kim [2]dişi uzun olsa, anuñ yaşı uzun olur. Ol fīlüñ ki [3]boyı yėdi arış ola, ḳıymeti biñ dīnār olur. Ve andan ṣoñra her bir arış [4]artduḳça ol yėdi arış üzerine, biñ dīnār daḫı ḳıymetinden ziyāde olur. [5]Çünki on bir arış olsa ḳāmeti, andan daḫı ziyāde olmaz, ḳıymeti ve ḳāmeti [6]ol vaḳt müsāvī olur.

Ḫāṣṣiyyetü'l-ibil: Allāhu Taʻālā [7]buyurdı ki: "Niçün naẓar ėtmezler develere ki niçe ʻaẓamet ile ve ḥikmet ile yaradılmışdur?" ki deve dünyāda uçmaḳdaġı taḫtlaruñ miṣālidür ki ol taḫtlaruñ boyı bėş yüz yıllıḳ yoldur ki anuñ bigi taḫta ʻādil pādişāhlar çıḳarlar. [10]Pes dėrlerse ki: "Mü'min aña nice çıḳar?" Eydürüz ki: "Allāhu Taʻālā emri-le ancaḳ [11]olur, mü'min üzerine çıḳar daḫı yücelür." Şöyle ki deve dururken ādem binemez, [12]tā çökmeyince ve binicek örü-durur. Bilmeyen anı taʻaccüb ėder ki aña nice binerler. [13]Pes imdi deve bir ḫoş cānavardur, menfaʻati çoḳ ve az yėyegen ve ḳāniʻ ve mütevāżiʻ ve ḳuvvetlüdür. Ve her cānavar ki boynı uzun olsa eyü olur ve ḫūb segirdür. Ve boynı ḳısa olan zişt [15]segirdür. Ve deve daḫı segirtmeg-ile [16]meşhūrdur.

Melik-i Kisrā bir gün bir ʻArabı oḳıdı ki anı müsaḥḥarlıġa duta. Eydür: "İ [17]ʻArab, ol nedür ki anuñ āvāzı bülenddür?" Eydür ki: "Deve!" Kisrā eydür: **[270a]** "Ṭurnadur dėseñe ki anuñ āvāzından bülend-āvāz yoḳdur." ʻArab eydür: [2]"Ṭurna durduġı yėre, çıḳar deveyi! Daḫı göresin ḳanḳısınuñ [3]āvāzı bülenddür!" Pes yėne eydür ki: "Etlerde ne eti ḫoşdur?" ʻArab eydür: [4]"Deve eti!" Melik-i Kisrā eydür: "Ördek eti dėseñe!" ʻArab eydür: [5]"Deve etin kebāb eyle ve ördek etin ṣuda bişür, tā bilesin [6]ḳanḳısı ḫoşdur!" Yėne eydür: "Cānavarlarda ḳanḳısı ḳuvvetlüdür?" ʻArab [7]eydür: "Deve!" Melik eydür: "Fīl dėseñe!" ʻArab eydür: "Fīli daḫı yaturġıl, [8]üzerine yük urġıl kim, tā bilesin ki ḳuvvetlü midür?" Melik-i Kisrā [9]ʻacebe ḳaldı anuñ sözine, ḫoş geldi. Ḫilʻat vėrdi, deve vėrdi.

[10]Bil ki devenüñ ḫāṣṣiyyetindendür kim mest olıcaḳ boġazından bir ḳızıl [11]ṭaġarcuḳ gibi nesne çıḳarur ki aña şıḳşıḳa dėrler, ṣol yanından çıḳarur. [12]Öküz daḫı segirdicek dilini ṣol yanından çıḳarur. Ve daḫı ḳamu [13]cānavarlar yatıcaḳ daḫı ṣol yanına yatarlar cigerleri rāḥat olduġı-çün. Zīrā ki ṣaġ yaña yatıcaḳ ciger ṣalınur ve ḳaçduḳlarında daḫı sol [15]yaña ḳaçarlar. Ve çünki ölse şıḳşıḳası-y-ıla ḫāyeleri nā-bedīd olur. Eṭibbā [16]daḫı dėmişlerdür ki: "Ol iki ʻużv-ı bāṭılı maḥv olur." Ve daḫı deve kīn-dār [17]olur. Andan ötürü eydürler ki: [1]

1 O, deveden daha kincidir.

"هو احْقَدُ من الجَمَل" ya'nī "Ol, deveden **[270b]** kincidür." Ve daḫı yüzini Güneş'e dutar. Ve eger devenüñ seg it ṭalaġın yėse ölür [2]ve ṭabanın yėse kör olur. Deve ḫasta olıcaḳ bellūṭ yapraġın yėdüreler kim [3]menfa'at ėder. Bulanuḳ suyı ġāyet sever, ṣāfī ṣuyı żarūretden içer. [4]Ve 'ömri seksen yıl olur. Ve dört gün ṣu içmez ve āḫir vaḳtde çünkim içer [5]ölür.

Eydürler ki, cinnīden bir ṭamar vardur devede. Bu sebebden Peyġāmber 'aleyhi's-selām [6]nehiy ėtdi namāz ḳılmaġı deve yatduġı yėrde. Er'amīṣi 'Abdī dėrlerdi [7]bir kişi var-ıdı ki anuñ bir gelle devesi var-ıdı. Bir gün [8]develeri arasında bir deve görmiş aḳ, şol kāġad gibi aḳ mücellā. [9]Gelle içine girür, daḫı bir dişi deveye çöker. Ṣoñra ol deve burtlar, [10]bir köşek ṭoġurur ki şol yılduz gibi şu'le vėrür. Bunuñ üzerine [11]bir niçe yıl gėçdi, ol ėrkek deveyi gördi ki iñiler [12]şol deve köşegin oḳıyup ister gibi. Ve her deve ki anuñ neslinden [13]olmışdı cem' oldılar, daḫı ol deve gėtdi, bunlar daḫı ardınca [14]bile gėtdiler. Er'amīṣ eydür ḳavmine: "Ben bunlaruñ ardınca gėderem. Yā ölem [15]veyāḫūd bu develerüñ ḥālin bilem." Pes ardınca gėtdi, tā ki Vebār dėdükleri yėre geldi. Anda bir āvāz ėşitdi ki: "Gėrü dön ki bu develer [17]bizüm faḥlümüzdendür ya'nī bizüm devemiz neslidür. Ammā bunda geldüñ, maḥrūm **[271a]** gėtme! İki nesnenüñ birin iḫtiyār ėt ki; şā'irī olasın veyā delīlī." [2]Er'amīṣ delīl olmaġı iḫtiyār ėtdi, pes delīl oldı. Şöyle ki cemī'-i [3]yolları ol bilürdi, ayruḳ kimse bilmezdi.

Ve Sībe bin 'Aḳḳār eydür: "Yemen'den [4]Mekke'ye gėderdüm. Ḳorḳdum ki ḥac fevt ola dėyü. Bundan nā-gāh gördüm [5]ki bir kişi bir deveye binmiş. Baña eydür: "Sen bu deve üzerinde oturımazsın, [6]yoḫsa seni bir sā'at içinde Mekke'ye iledürdüm." Yėne eyitdi ki: "Ḥāliye gel, [7]ardlaş!" Ben daḫı çünki vardum artlaşdum, deveye āvāz ėtdi. Ol deve [8]götürüldi, şol oḳ gibi gėtdi ki hīçbir ṣaḥrā ve ṭaġ benüm gözüme [9]gözikmedi. Ve her nėreye naẓarum doḳınsa kend'özim anda gördüm. Ol [10]devenüñ tīz gėtdüginden bir sā'at olmadın Mekke'nüñ mīḳātlarına [11]ėrişdük, iḥrām baġlanduḳ. Çünki ḥaccı tamām ėtdük, eyitdüm ki: "Bu deveyi [12]baña ṣat." Eyitdi ki: "Nice satayın ki bu deve 'Uruż vilāyetindendür ve ben Ṣan'ā' [13]danam. Her mevsūm ḥacda ṭarfetü'l-'ayn içinde Ṣan'ā'dan Mekke'ye gelürem." Eyitdüm [14]ki: "Ḳanḳı nesildendür?" Eydür: "Baḥrīdür ve bāz devesinüñ neslindendür." Ve bir [15]cinsi daḫı vardur, ḫūşīdür cinnī neslindendür. Ve bir cins daḫı vardur ki aña [16]'abdiyye dėrler. Ve daḫı 'ascediyye ve mehriyye ve 'oṯmāniyye dėrler.

Ḥaḍramī eydür: "Ben [17]bir 'Arab gördüm. Bir ża'īf deveye binmiş. Ve benüm ġāyet laṭīf eyü devem **[271b]** var-ıdı. Ol 'Arab'a laṭīfe ve cemīle eyitdüm kim: "Şol devemi [2]al! Yüz dīnār daḫı bile! Senüñ deveñi bañа vėr!" Eydür ki: "Yoḳ!" [3]Eyitdüm ki: "Hünerin göster, tā ki daḫı ziyāde ėdem." Eydür: "Ḫoş ola!" [4]Şöyle baḳdı, bir ḳulan gördi. Eydür: "Diler-iseñ şol ḳulanı dutayım." [5]Dėdüm: "Belī!" Dėdi: "Derḥāl!" Āvāz ėtdi, deve şol yıldırım gibi atıldı, [6]ḳulan yėrinden ḥareket ėdince dutdı. Ben yügrüm ile ḳatına varınca, ol derisin [7]daḫı ṣoymış. Pes laṭīfe ėtdüm, eyitdüm ki: "Bañа ṣat, ne ki devem var-ısa biñ dīnār [8]daḫı bile." Yüz müntehā devesi var-ıdı, develerümi ḳabūl ėtmedi. Eydür ki: "Satmazam bunı!" dėdi [9]ve gėtdi.

Süleymān bin 'Abdü'l-melik dėrlerdi, Yemen'de bir 'āmil var-ıdı. Añа biti yazdı ki: "Bir necīb-i Yemenī al benüm-içün, cin neslinden ola." Bir kişinüñ [11]necībīden devesi var-ıdı eyü. Ol 'āmil eydür: "Bu deveyi bañа sat! [12]Pādişāh içün alayım" Eydür ki: "Satmazam, meger şol vaḳtin ki [13]sen beni ṣalı-vėresin, daḫı ben deveye binem. Eger beni dutar-ısañuz, deve sizüñ [14]olsun bahāsuz!" Eyitdiler: "Belī! Velīkin bir ayaġın baġlayalum." Eydür: "İki ayaġın [15]bile baġlañ!" İki ayaġın bile baġladılar. Daḫı ol kişi deve üzerine [16]bindi, āvāz eyledi. Deve bir kez yüzi üzerine düşdi ve bir daḫı sıçradı, [17]yüriyi-vėrdi. Ardınca vardılar, hīç görmediler, nėreye gėtdi. Pes eyitdiler: **[272a]** "Deve ki iki ayaġı baġlu, ol böyle gėde. Ol cindendür."

Ḫāṣṣiyyetü'ṣ-ṣevr: [2]Öküz bir meşhūr cānavardur, mübārek ki 'ālemüñ niẓāmı anuñ iledür. Benī İsrā'īl'de bir kişi öldürdiler. Allāhu Ta'ālā Mūsā'ya vaḥy [4]ėtdi ki: "Bir öküz boġazla. Daḫı dili-y-ile ol ölen kişiyi ur, [5]tā ki söyleye. Saña ḫaber vėre kendüyi kim öldürdügin." Eyle ėtdiler. [6]Ölü dirildi, ḫaber vėrdi kendüyi kim öldürdügin, daḫı yėne [7]öldi. Pes bu ḥikmeti cānavarlar arasında öküzde ḳıldığı öküzüñ [8]şerefine delālet ėder. Öküzüñ ve ne ki ḥayvān var-ısa dilini kesicek ölür. [9]Zīrā ḥayāt dil iledür, otı dili-le otlar.

Ba'żı bāzirgānlardan [10]naḳl ėderler ki, bir arslan kārvāna ḳaṣd ėtmiş, yollarını kesmiş, [11]kārvān 'āciz ḳalmışlar. Pes vardılar, ittifāḳ ėtdiler ki bir öküzi [12]arslan yolına iledeler baġlayalar, tā ki arslan añа meşġūl ola, [13]kārvān gėçüp gėdeler. Vardı bir kişi, ol öküzi arslan yolında [14]baġladı. Çünki arslan anı gördi, ḳaṣd ėtdi, öküze geldi. Öküz [15]daḫı boynuzı-la urdı, bir ṭaşuñ üzerine bırakdı. Yėne ardınca [16]bir daḫı başı-y-ıla ṭaşa ḳısa, urdı. Daḫı ayruḳ başını arslandan [17]gėdermedi, arslanı ṭaşa ḳışdı, durdı. Yarındası kārvān **[272b]** geldi. Gördiler,

öküz bağlu-y-iken arslanı başı-y-ıla ṭaşa ḳısmış, [2]öldürmiş. Geldiler öküzi andan gėderdiler. Arslanuñ [3]derisin yüzdiler.

[135.] ḤİKĀYET

Muʿtaṣım Ḫalīfe bir gāvmīş ile arslanı [4]muḳābil eyledi. Daḫı gāvmīş ḳaçdı, arslan ardına girdi. Nā-gāh [5]bir inek geldi arslanuñ ardından, ḳaṣd ėtdi arslana. Arslanı [6]urdı düşürdi, şol başı-y-ıla arslanı sürdi bir yėre ki hīç başın [7]gėdermedi tā öldürmeyince.

Bil ki sığıruñ yigirmi sekiz dişi vardur ve [8]ṭoḳuz ayda buzalar. İnek boğaya zaḥmet ile muṭiʿ olur, zīrā ki [9]āleti ġāyet muḥkem uzundur. Çünki boğa inek arḳasından inse, [10]eger saġ yanından inerse buzaġusı ėrkek olur. Ve inek āvāzı [11]bülenddür öküz āvāzından. İttifāḳ ėtmişlerdür kim şol toḫum kim [12]ṣaça-dururken, öküz boynuzına doḳınsa bitmez. Ve daḫı arslan ile [13]öküz ve fīl arasında dāyim ʿadāvetdür. Ve ṣu atı-y-ıla neheng [14]arasında ve yılan-ile ḳaya keleri arasında ve çetük ile ṣıçan arasında [15]ve ḳurd-ıla ḳoyun arasında ʿadāvet ṭabiʿīdür. Ve kömiş üyezden [16]ḳaçar, şöyle ki fīl ve sıçan çetükden ḳaçar.

Ben gördüm ki bir arslanı zencīrleyüp getürürken nā-gāh bir ṭay at, arslanı [17]gördi. İki ḳıçı üzerine durdı, biraz daḫı aşaġa düşdi. **[273a]** Daḫı dizgindi, durdı. Daḫı arslanı ilerü aldılar, gėtdiler. Bir [2]tavuḳ yavrı çıḳarmış. Nā-gāh arslanı gördi. Daḫı yüzine [3]sıçradı. Bir niçe kez ḳanatların açuban yüzine ḳanat urdı. Arslan [4]ol cür'etden yüzin döndürüp gėtdi ve ḳaçdı. Arslancılar [5]hezār belā vü miḥnet ile arslanı gücin duta-bildiler. Maḳṣūd oldur, [6]her cānavar ki yavrusı ola, yüreklü ve cür'etlü olur.

Ve bil ki Allāhu [7]Taʿālā öküzüñ yüreginde bir siñir yaratmışdur. Süñüge beñzer [8]ki öküzüñ ḳuvveti andandur. Ve daḫı her cānavar ki ḫaṣī eyleseler [9]yaʿnī ṭaşağın çıḳarsalar, dişisine ėrkeklik ėtmez, illā ki öküz [10]ve ādem. Ve baʿżı ḫaṣī olur ki dişisi andan ḥāmile olur, ol ḫaṣī ġāyet [11]ḳuvvetlü olduġındandur. Her cānavar ki gözi ola, ol [12]ġāyet ḳuvvetlü olur. Sığıruñ eyüsi, gözi ḳafāsı yumru olmaḳdur. [13]Ḳoyunuñ ṣaġrısı yumru olmaḳdur. Ammā bu nesne mü'ellife maʿlūm [14]olmamışdur ki ehl-i Hind bu ḳamu zīreklig-ile öküze niçün ṭaparlar? [15]Ve her kim öküzi aġac-ıla ursalar, boynın ururlar. Ve daḫı eydürler ki: [16]"Bir kişinüñ adı Beşūten ola, -ʿİmrānīler dilince- ḳopısar, cemīʿ-i ālemi dutusar. Bir öküze binüp ki boynuzları uzun olısar ve çoḳ ḫalḳ anuñ ile bile olalar **[273b]** ki ḳamusı pars derisi gėyeler, ḥattāki cemīʿ-i dünyāyı duta."

Eydürler, [2]çün Ādem öküze ṭabanca urdı, öküz daḫı ol ḫacāletden başın aşaġa [3]bıraḳdı. Hīç başın götürmedi göge. Ḫaberde gelmişdür: "Çün Ādem 'aleyhi's-selām [4]yėre indi, Cebrā'īl bir çift öküz getürdi ekin ekmege. Daḫı öküz üzüm [5]aġacın gördi, sündi. Çekdi aġzı-y-ıla degegi ḳopardı. Ādem ḫışm [6]ėdüp eli-y-ile aġzına urdı. Öküzüñ aġzı ḳısıldı. Hīç yėrden [7]bir ot ḳoparımaz oldı dişi-y-ile, meger dili-y-ile. Pes öküz aġladı, Allāhu Ta'ālā [8]öküzüñ gözi yaşından ṭaruyı yaratdı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām Ādem'e [9]geldi, eydür: "Melūl olma bu aġaç sebebinden ki yėne biter. Ve hem her [10]yıl başın keserler, tā kim eyüsi biter."

[136.] ḤİKĀYET

Eger öküzüñ [11]beynisin şeker ile dögeler, daḫı bir sevdāyī kişiye yėdüreler, nāfi' ola, [12]yaramaz fikirlerini gėdere. Eger öküz beynisin tenine dürtse, yırtıcı cānavarlar andan ḳaçar. Eger sıġıruñ tezegini oda yaḳalar, üyez oddan [14]ḳaça. Eger sıġıruñ burnını gül yaġı-y-ıla ursalar delü olur. Eger [15]ḳulaġına jīve ḳoysalar derḥāl ölür. Eger delürmiş sıġırı incīr aġacı [16]altında baġlasalar, delülügi gėder. Eger öküzüñ ṭopuġını ṣu içinde [17]ḳaynatsalar, bir niçe kerret ṣoñra anı dögseler, daḫı ısı ṣu-y-ıla bile yüzin **[274a]** yusa, yüze cilā vėrür. Ve pādişāhlar bunı isti'māl ėderler. Eger sıġıruñ [2]ḫāyesini ḳurutsalar, daḫı dögseler, yā bıçaġ-ıla yonsalar, daḫı her gün [3]bir diremini bėş direm üzüm şīresine ḳatsalar, ṭalaġı var kişi yėse, ṭalaġı [4]gėde. Eger ḳızıl öküzüñ ẕekerin ḳurıtsalar, daḫı bir direm ṭa'āma [5]ḳatsalar, yėseler, saḳanḳūr balığı yėrine ṭurur. Sıġıruñ südi şifādur. Şol [6]ḳattāl edviyeler ve zehrler ki şarāblarda olur. Eger sıġıruñ tersini sirke-y-ile başa ursalar, baş aġrısın gėderür. Eger 'aḳreb zaḫmına ursalar [8]sākin olur. Eger ele ayaġa ṣovuḳ kār ėtmiş olsa, dürtseler menfa'at ėder. [9]Eger sıġır tersin zeyt ile ḳaynadalar, daḫı demren zaḫmına uralar, demreni çıḳarur. [10]Ve eger tütüzdüreler, mūẕīden muḫlişdür.

Ḫāṣṣiyyet-i gāv-i kūhī: Sıġın [11]geyigi, ḳaçan ki boynuzın bıraḳsa, maġāraya girür, çıḳmaz; silāḥı olmaduġı-çün. [12]Çünki boynuzı yite, dāyim Güneş'e dutar, tā kim muḥkem ola. Ve daḫı bu, yılanı yėr. [13]Ve her ḳaçan ki yılanuñ zehri buna eṣer ėtse, gözinden bir ṣu gelür, [14]gözi kenārında döker. Pes ol mün'aḳid olan nesne ki 'azīzdür, eyü zehrdür. Ḳaçan geyik yılan yėse yengeç ṭaleb ėder, bulur, yėr, tā ki defi' ėtmek içün [16]anuñ zehrini. Sıġınuñ inegi ḳaçan ki ṭoġursa buzaġusın yėr. [17]Ve eger bir geyik boġazlasalar, boġazında yılan başlarını ve dişlerini çoḳ görürler. **[274b]** Zīrā ki yılanuñ dişi muḥkem olur, yılanuñ eti

hażım olur. Vaḳtī ki ma‘deye [2]yaḳın ola, hażım olmaz; başı ve dişi. Ve ḳaçan ki bu sıġın, yılan yėse susar. [3]Daḫı ṣu ḳatına gelür içmege velīkin içmez, ṣunuñ çevresini degzinür [4]durur. Ve eger içerse ol yılanuñ zehri ṭamarlarına yayılur, daḫı [5]helāk olur. Yılan geyikden ḳaçar. Zīrā ki geyik anı göricek ṣuya [6]varur, aġzını ṣu-y-ıla ṭoldurur. Daḫı yılanuñ inine döker, tā şuna degin ki yılanı ininden çıḳarur, daḫı yėr. Su sıġırı hergiz uyımaz, [8]zīrā ki dimāġında ḥarāret vardur, anı uyanuḳ dutar. Ve eger uyuyıcaḳ [9]olursa, dirilür. Ve daḫı geyikler ḫūb āvāzı severler, diñlerler, müstemi‘ [10]olurlar. Andan ma‘lūmdur ki ḳulaḳların dikerler ve aşaġa bıraġıcaḳ [11]diñlemez olur. Ve daḫı geyik yılanı ḳuyruġından yėr.

Ḫāṣṣiyyet-i gāv-ābī: [12]Ṣu öküzi, bir ‘aẓīm cānavardur hevl-nāk ya‘nī ḳorḳunç. Evvel [13]ṭoġıcaḳ ḳızıl olur yol yol, ṣoñra ḳararur ve ḳarnı aḳ olur. Zenc [14]vilāyetinde ve Zengübār’da bir öküz olur ḳızıl noḳṭalu ve ḳuyruġı geyik [15]ḳuyruġı gibi. Ṣu öküzinüñ eti ekşidür sirke gibi. Ve ṣıġır olur ki [16]büyüklügi bir ḳal‘a miḳdārı olur. Gėce olıcaḳ burnından od çıḳar [17]ve her neye doḳınsa yaḳar. Od çıḳdıġınuñ sebebi oldur kim nefes ki **[275a]** ėder, ġāyet ḳuvvet ile ėder. Daḫı şiddetinden nefḫadan od çıḳar.

[137.] [2]ḤİKĀYET

Eydürler ki: “Melik Mihrāc, Berṭā’īl deryāsı kenārında [3]varırdı, her gėce bir od görürdi deryā kenārında. Bir ‘ālimden ṣordı ki: [4]”Ol ne oddur?” Eyitdi: “Ol ṣu öküzidür. Gėce ṭaşra çıḳar. [5]Daḫı ḳuyruġını yanına ve yėre urur. Şöyle şiddet ile urur kim od çıḳar, [6]tā ki anuñ aydınına otlar. Çünki ṣubḥ ola, yėne deñize girür. Velīkin [7]ābādānlıḳdan ıraḳ yėrde olur. Ve anuñ arḳasında ve dizlerinde ḳıl olur. Ol ḳıldan tonazlar düzerler.

Ḫāṣṣiyyetü’[9]l-feres: Bil ki at, bir ‘aẓīm şerīf cānavardur ḳuvvetlü. Zīrā ki [10]Allāhu Ta‘ālā Ḳur’ān içinde añmışdur. Ve hem Süleymān peyġāmber [11]daḫı -‘aleyhi’s-selām- ārzū ėtmişdür. Şöyle ki Süleymān’a ḫaber vėrdiler ki: [12]“Falān ṣaḥrāda atlar var baḥrī.” Süleymān cinnīlere emir ėtdi kim ol [13]atları getüreler. Cinnīler vardılar, ol atları getürimediler, dutamadılar. Pes vardılar. Ol atlar durduġı ṣaḥrāda bir çeşme var-ıdı [15]ki ol atlar andan ṣu içerdi. Vardılar, ṣuyın gėderdiler. Daḫı [16]içine ḫamr ṭoldurdılar. Çünki ol atlar gelüp içdiler, mest oldılar. [17]Bu kez cinnīler mecāl buldılar, bindiler, Süleymān’a getürdiler. Süleymān bunları çünki **[275b]** gördi, bunlaruñ acāyibine ve leṭāfetine meşġūl oldı. Ol eṣnāda [2]namāz-ı ‘aṣr Süleymān’dan fevt oldı. Çünki atları alup gėtdiler, gör-

di [3]namāz vaḳti gėçmiş, Süleymān bu işe ġażaba geldi. Buyurdı ki atları [4]yėne getürdiler. Daḫı eline ḳılıç aldı, siñirlerin kesdi ve boyınların [5]urdı. Şöyle ki Allāhu Ta'ālā Ḳur'ān'da ḫaber vėrdi, ḳavlühū Ta'ālā: [1] [6]﴿فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ﴾ Emīrü'l-mü'minīn 'Alī kerremallāhu vechehū: [7]"Ma'nā-yı āyet böyle dėmek olur kim: Süleymān anlaruñ budlarına ve boyınlarına [8]dāġ urdı. Ṣoñra namāz fevt olduġı kefāreti, ol [9]atları ṣadaḳa ėtdi. Zīrā peyġāmberlere, ḥayvānātı ol vech-ile öldürmek revā degüldür."

[138.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, atlar Süleymān ile 'ahd [11]ve şarṭ eylediler ki bunlara 'avratlar binmeyeler. Bu şart ile deñizden çıḳdılar. [12]Bunlaruñ ḳanatları var-ıdı. Çünki 'avratlar bindi 'ahdi saḳlamadılar. [13]Atlar daḫı ḳanatların penhān ėtdiler. Ol sebebden peyġāmber ata [14]binen 'avrata yavuz du'ā ėtdi kim: [2]"لعَنَهم الله الفروجَ على السروج" [15]ya'nī "Allāhu Ta'ālā'nuñ la'neti şol 'avrata gelsün ki ata biner." [16]Ve atuñ ḫāṣṣasından birisi oldur kim gözi yitidür gėce gündüz [17]berāber, şöyle ki 'uḳāb ve hüdhüd ve çetük. Ve daḫı anası-y-ıla ḳız ḳarındaşı-y-ıla **[276a]** cimā' ėtmez. Atı peyġāmber şöyle medḥ ėtdi. Eyitdi: [3]"اَلخيْرُ معقود فى نَواصِى الخَيْل" ya'nī "Atuñ alınlarında ḫayır baġlıdur." Atuñ ṭalaġı ve ödi [3]olmaz, şöyle ki balıġuñ öykeni olmaz. Ve atuñ deri, zehr-i ḳātildür. Eger [4]atı ḳurd ardınca segirdseler, mest olur. Ve ḥayvānātuñ ra'nāsı, ādem [5]ve at ve ḫurūsdur. Eger atuñ duynaġını yüklü 'avratuñ altına tütüzeler, [6]ölmiş oġlanı bıraġa ki bu nesne mücerrebdür. Ve eger atuñ ṭuynaġını havānda [7]dögeler ve ḫamr ile ḳarışduralar, daḫı şol kişinüñ ki ḳavuġında ṭaş [8]ola anı ḳasuġına dürter, bir niçe kez ol ṭaş pāre pāre olup [9]südügi-le bile gele. Eger at ṭoñuzlanḳurdı yėse, su-y-ıla zeyt içüreler. [10]Eger atuñ sidügi baġlansa, ādem sidügin ḳarnına dürteler, açıla. Ve daḫı [11]atuñ 'ömri ḳırḳ bėş yıl olur. Ḳamu cānavar pīr olıcaḳ dişi ḳararur, atuñ [12]aġarur. Eger bir ḳısraḳ ölse, bir ḳısraḳ daḫı anuñ ḳulunın emzürür. [13]Ve daḫı at suda ḫūb yüzer ve kendü gölgesinden ṣuda ḳorḳar. [14]Arslan ile düşmendür. Bād-ı şimāl-ile ḫoşdur, vaḳt olur bād-ı şimāl ese, [15]yüzin aña dutar. Eger ḳarı 'avrat ayaġın at etine baṣsa, ḥarāret [16]bulur kendüde. Ve zernīḫ ḳoḳusından at ölür. Ve ḳulanlayıcı ḳısraḳ, söyinmiş [17]çırāġ ḳoḳusından ḳulanın bıraġur ve çoḳ yėr. Ve ol ḳadar ḥarāret kim andadur, **[276b]** ḳurıyı haẓm ėdemez.

---

1 "... bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı." Sâd, 38/33.

2 Hz. Allâh, eyerlerin üzerinde olan cinsel organlara lanet etti. Zeylâî, *Nasbü'r-Râye*, Talak, Hadis No.: 6.

3 Hayır atın alınlarında bağlıdır. [Metin, hadiste şu şekilde geçer: الخيل معقود فى نواصها الخير الى يوم القيا مة "Hayır, atın alınlarında kıyamete kadar bağlıdır." *Dârimî*, Cihâd, 34, Hadis No.: 2431.]

Ve su atı daḫı bu at gibidür. Lākin ġalleyi yėr, ṣoñra [2]döner ḳuṣar. Ḳusduġı yėne biter. Nīl'de çoḳdur. Nīl sāḥilinüñ ḳavmi ġāyet [3]zaḥmet çekerler andan ki ṣudan çıḳar, ekinlerin ḫarāb ėder.

[139.] [4]ḤİKĀYET

Su atı ve neheng Nīl'de olurlar. Lākin her birisi bir vilāyetdedür ki birisi birisinüñ vilāyetine varmaz. Ammā duynaḳları iki çataldur sıġır [6]duynaġı gibi ve ḳuyruġı ḳısadur ṭoñuz ḳuyruġı gibi. Bāḳī a'żāsı [7]ve āvāzı bu atlar gibidür. Boyları kiçi ve derileri ḳatı olur. Deñizden [8]çıḳduḳda yüzlerini deñize eylerler, tā yėne gėtmeg-içün. Vaḳt olur ki dutarlar, [9]bėslerler. Ve ṣu atı deñiz kenārında gezer, su ṭaşduġı vaḳt mevc [10]nėreye degin varursa, ol daḫı aña degin varur. Sunuñ taşduġını anuñ izinden bilürler. Zīrā andan ısra ki ol atuñ izi [12]vardur, ṣu gėçmez. Ve Nīl'de neheng çoḳdur. Ammā Allāhu Ta'ālā bu atı nehenge [13]düşmen ėtmişdür. Ve illā böyle olmasa ol ḳavm ġāyetde zaḥmet çekerler idi ki ol atı neheng çoḳ yėr. Ve deryā-yı Ḳulzüm'de feresü'l-baḥr [15]vardur 'aẓīm ulu, şöyle ki bir ṭaġ gibi, tā ki geminüñ lengeri anuñ [16]ḳulaġına girür daḫı ol gemi alur gėder. Gevdesinüñ yuḳarusı ata [17]beñzer ve aşaġāsı yılana beñzer. Büst nāḥiyetinde bir yėr vardur aña Cavmaḳ **[277a]** dėrler. Ve anda iki 'aẓīm çeşme vardur. Biri ṣāfīdür ki feres-i baḥrī. Ve ādem-i [2]baḥrī vardur ol çeşmede.

[140.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir kūy vardur Nīşābūr ile Ṭūs [3]arasında ki aña Ṣūb eydürler. Ve anda bir çeşme vardur ki aña Sūrū dėrler [4]ki ol çeşmede feres-i baḥrī vardur dėrler. Üç baḥrī kişiler [5]aña ḳaṣd eylediler ki dibini bulalar, bulımadılar. Ve ol aranuñ pādişāhınuñ ḳısraḳları ol arada yürürken, çeşme ḳatında [7]ol su atınuñ ayġırı, bir ḳısraġını ol pādişāhuñ yıġmış. [8]Ve andan bir mülemma' ve ablaḳ ḳulın ṭoġmış ki noḳṭaları aḳça deñlü. Çünki ol [9]daḫı büyimiş, ol bıñara girmiş, gėtmiş.

[141.] ḤİKĀYET

[10]Eydürler ki, sāḥil-i Baḥr-i Muḥīṭ'de bir cānavar vardur ki feresü'n-nās dėrler. [11]Gevdesinüñ yarısı ādem ve yarısı atdur. Ġāyet dürlü sūz-nāk, [12]mevzūn āvāzı vardur. Līkin ādem sözi gibi degüldür. Dėrler ki, 'ām, 'ilm-i mūsīḳi [13]andan ta'līm ėtmişlerdür. Ol vilāyetüñ ḳavmi dāyim feresü'n-nās [14]olduġı yėre varurlar. Ḫaymeler dutarlar, anuñ āvāzı-la ṣoḥbet [15]ėderler. Ve daḫı muġannīler

ve muṭribler anuñ elḥānın ögrenürler. [16]'Āşıḳlar ve yigitler ol sāḥilden gėtmezler. Muntaẓır dururlar ki çıḳa [17]āvāz ėde dėyü. Ve ol yėr ẓulümāt ḥaddindedür.

Ḫāṣṣiyyetü'l-baġal: [277b] Ḳatır bir meşhūr ḥayvāndur, ziyāde kelāma iḥtiyāc yoḳ. Ammā ḫāṣṣiyyeti [2]ḳatıruñ oldur kim ṭoġurmaz ve eger ṭoġursa dirilmez. Atası eşekdür, [3]anası at. Anuñ 'ömri 'ammülerinden daḫı ṭayılarından daḫı uzun [4]olur. İki ṭarafuñ daḫı yaramaz ḥaṣletlerin ögrenür. Niteki ḫādım, ne er [5]kişi cinsindendür ve ne 'avrat cinsindendür. Ḳatıruñ yürüyişi yumışaḳdur, ne at [6]gibi tīz yürür ve ne eşek gibi kāhil yürür.

FAṢL

[7]Her kimse ki ėrkek ḳatıruñ yüregin dögse, ḳurutsa, un gibi eylese, [8]her 'avrat ki andan yėse, oġlan ṭoġurmaz olur. Eger ḳatıruñ ḳulaġından bėş ḳaṭre ḳan alsalar, daḫı yaġmur suyına ḳarsalar, içseler, [10]ısıtmayı gėderür. Eger bir ṭaş ki ḳatır anuñ üzerinde terslese, [11]ol ṭaşı getürüp sofra altında ḳosalar, hīç kimse ol ṭa'āmdan yėyimeye, tā ki anı gėdermeyince. Eger bir 'āşıḳ kişi ḳatır tersledügi ṭaş üzerine, [13]ol daḫı ḳażā-yı ḥācet ėtse, 'ışḳı zāyil olur.

Ḫāṣṣiyyetü'l-ḥımār: [14]Eşek ḫāṣṣiyyeti oldur kim kimse incitmez. Dāyim işi ḫiẕmetdür. Ve hem ṣāliḥ [15]ve mütevāżı' kişiler aña binerler, tā ḫalḳ anlardan iḥtiyāṭ ėtmeye. Bu sebebden [16]'Īsā 'aleyhi's-selām eşege binerdi. Kāfirler henüz eşek ṭuynaġına [17]'izzet ėderler. Ve daḫı 'Üzeyr peyġāmber 'aleyhi's-selām eşege binüp gėder**[277am]**[1]di. Bir aġaç dibinde indi. Eşegin baġladı ve kendü-y-ile biraz yaş encīr [2]var-ıdı ve üzüm şīresi var-ıdı. Çünki anda oturdı daḫı öginden [3]gėçürdi ki: "Allāhu Ta'ālā ölenleri nice diri ḳılur?" dėyü fikir ėtdi. Bunı dėdi, [4]daḫı yatdı uyudı. Allāhu Ta'ālā ol yėrde cānın ḳabż ėtdi. Daḫı yüz [5]yıl anda yatdı. Dėrler ki: "Allāhu Ta'ālā bir firişte vėribidi ki anuñ [6]göñlü-y-ile gözini ḥıfẓ ėtdi, tā her ḥāl ki kendüye gelür dirildügine [7]degin bile." Pes yüz yıldan ṣoñra 'Üzeyr'i Allāhu Ta'ālā yėne diri ḳıldı. Gördi kim [8]eşegi ölmiş, süñükleri ẕerre ẕerre olmış. Ve ol encīr ve şīresi henüz tāze, [9]şöyle ki kendüsi ḳomışdı ki hīç müteġayyir olmamış. Çün bu ḥāle muṭṭali' oldı, [10]'aẓīm ta'accüb ėtdi. Allāhu Ta'ālā bir ferişteyi vėribidi. Eydür ki: "Yā 'Üzeyr, ne ḳadar [11]vaḳtdür ki sen bundasın?" Eydür: "Bir ḳuşluḳdur ki ben bundayam." Ṣabāḥ geldi-y-idi, [12]uş ḳuşluḳ olmış. Ferişte eydür: "Yüz yıldur ki bundasın ki sen öldüñ! [13]Allāhu

1 Bu nüshada yaprak numarası verilmeyen iki yaprağa kendinden evvelki yaprak numarası verildi. Evvelki yaprak numarasının sonuna mükerrer anlamı ifade eden "m" ilâve edildi. 277am, 277bm; 286am, 286bm şeklinde numaralandırıldı.

Ta‘ālā, gör, seni nice diri ḳıldı? Ve daḫı naẓar ḳıl eşegüñe ki nice çürimişdür, Allāhu Ta‘ālā nice diri eyleyiser.” Naẓar ėtdi gördi, eşegüñ [15]süñükleri birbiri ḳatına geldi, ṭarfetü’l-‘ayn içinde diri oldı. Pes eyitdi ki: [16]“Bilesin ki innallāhe ‘azīzün ḥakīm, ve hüve ‘alā külli şey’in ḳadīr” [17]ya‘nī dėdügi olur ki “Bil ki Allāhu Ta‘ālā cemī‘-i nesneye ḳādirdür.”

Pes durdı, andan **[277bm]** evine geldi, hīç kimse bulumadı. Ve bir kimse daḫı bilmedi bunı. Kendü evinüñ [2]ḳapusında bir ḳarı ‘avrat gördi. Oturur ki iki ḳat olmış. Aña [3]ṣordı ki: “Sen kimsin?” Eydür: “Ben ‘Üzeyr’üñ ḳızıyam.” Eydür ki: “Ḳanı oġlanları?” [4]Ol eydür: “İçerü, evde.” Eydür: “Oḳı, gelsünler” Ol ‘avrat [5]vardı, oḳıdı ḳarındaşlarını. Geldiler ki ḳamusı pīr olmışlar. ‘Ömürleri [6]yüzden gėçmiş. Bunlar eydür: “Sen kimsin?” Bu eydür: “Ben ‘Üzeyr’em, Allāhu Ta‘ālā [7]beni öldürdi. Yėne diriltdi.” Pes ‘Üzeyr ile ḳuçuşup firāḳ ėtdiler. Yėne taḫta [8]gėçürdiler ki ataları yigit otuz yaşında, oġlı ḳızı yüzer yaşında [9]pīr olmışlar. Atalarınuñ ḳarşusına el ḳavşurup durdılar. [10]Ḥaḳ Ta‘ālā bir firişte vėribidi, ‘Üzeyr ḳatına geldi. Eydür: “Yā ‘Üzeyr, [11]revā degüldür ki sen yigit oturasın, oġlanlaruñ pīrler, ayaġın [12]duralar arduñda öñüñde.” ‘Üzeyr’e ‘itāb ėtdiler, tā ki anlar oturdılar.

[142.] [13]ḤİKĀYET

Eydürler ki, Benī İsrā’īl çün ‘āṣī oldılar, günāh işlediler, [14]Ḥaḳ Ta‘ālā Buḫta-naṣr’ı vėribidi ki Benī İsrā’īl’i ḳırdı helāk [15]eyledi, Tevrīt’i oda yaḳdı. ‘Üzeyr ḳaçdı gėtdi, Eşegine binüp vardı [16]ol aġaç dibine ki anda öldi. Yėne dirildi, ḳaṣd ėtdi ki şehrine [17]gele ölmezden öñ, Tevrīt[i] ezber bilürdi, ol vaḳit Tevrīt **[278a]** öginden gėtmiş-idi. Yolda gėderken ṣuṣadı. Yolda bir çeşme gördi [2]ki anuñ ḳatında bir laṭīf ṣāḥib-cemāl ‘avrat oturmış. Anı [3]göricek ‘Üzeyr eydür: “Henüz şeyṭān diridür. Mebādā ki ben anda varıcaḳ [4]bir fesād ḳopara.” Üç gün ol ṣaḥrāda muntaẓır oldı ki ol ‘avrat [5]gėde, ol vara ṣu içe. Zīrā bilürdi ki andan ġayri bir niçe günlük yėrde su yoġ-ıdı. Pes ṣoñra ol ‘avrat ‘Üzeyr’e geldi, [7]eydür: “Gel çeşmeye ki ben, bir ferişteyem ki seni sınamaġa geldüm.” Çünki ḥāl ma‘lūm [8]oldı, durdı. Çeşmeye geldi ve andan bir şerbet su içdi. Tevrīt [9]ḳamusı ögine geldi.

Ba‘żılar eydürler ki, bir yılduz geldi, aġzından içerü girdi, [10]boġazından içerü gėtdi. Daḫı ḳamu Tevrīt yėne ögine geldi. Çün kendü ḳavmine [11]geldi: “Ben ‘Üzeyr’em.” dėdi. Eyitdiler ki: “‘Üzeyr Tevrīt’i ezber bilürdi. Eger sen

[12]'Üzeyr-iseñ, Tevrīt'i ezber oḳı, ėşidelüm." Tevrīt'i getürdiler, diñlediler. [13]Evvelden āḫire oḳudı. Pes Yahūdīler eyitdiler: "Tevrīt'i benī ādemden kimse ezber bilmez. Meger bu Tañrı'nuñ oġlıdur" dėdiler, azdılar.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden [15]oldur kim eşek, peyġāmberler iḫtiyār ėtdügidür. Bil ki eşegüñ ṭabī'atı serddür. Ve ḫar-ı deştīnüñ ṭabī'atı serd ü tünddür. Eşegüñ ėrkegi iki buçuḳ [17]yıldan artuḳ ėrkeklik ėtmez. Ve eşek ağırıcaḳ itüñ arḳası ağrır. Ve eger **[278b]** oğlancuḳ ağlaġan olsa, eşek südi içüreler sākin ola. Ve yābān eşeginüñ [2]ėrkegi, gellesinde ėrkek eşek ḳomaz. Ve eger bir ėrkek ḳoduḳ [3]ėrişse, varur dişi-y-ile ḫāyesini çeker ḳoparur. Ol sebebdendür ki [4]dāyim ḫar-ı deştīnüñ ėrkegi ġālib ḫaṣī olduġı ve dişisi ḳoduḳlayıcaḳ ḳoduġın bir muḥkem yėrde ḳor, ṭaşra çıḳarmaz, tā ṭuynaġı muḥkem olmayınca. [6]Ve bunuñ gellesi bėş yüz altı yüz olur ve biribirinden ayrılmaz, eger [7]ḳılıc-ıla ḳırarlarsa. Başra'da çoḳ olur. Ve ḳaçan ki ṣuya gelseler, iki kişi [8]oturur, gelleyi bıçaġ-ıla urur, düşürür. Ve eger anuñ ṭuynaġından [9]engüştāne düzseler, ṣar'a menfa'at ėder.

Ḫāṣṣiyyetü'l-ġanem: Bil ki Allāhu Ta'ālā [10]ḳoyun yaratdı. Ve anda çoḳ menfa'atler ḳodı bī-ḥad bī-nihāyet. Ne ḳadar [11]boġazlasalar, ol ḳadar ziyāde olur. Bir miskīn cānavardur bī-şer [12]ve 'āciz. Hīçbir şerri kendünden def' ėdemez, tā ḥaddī sıçandan daḫı ḳorḳar. Ḥaḳ Ta'ālā'nuñ cümle-i raḥmetinden birisi daḫı ḳoyundur. Ne ḳadar ki [14]ādemīnüñ buña zaḥmeti degse, bunuñ ādemīye rāḥatı deger.

[143.] ḤİKĀYET

[15]Eydürler ki, bir ḳaṣṣāb tevbe ėtdi pīşesinden Niẓāmü'l-mülk zamānında. Niẓāmü'[16]l-mülk aña eyitdi ki: "Ne sebeb oldı ki ṣan'atuñı terk ėtdüñ?" Eyitdi: "Ḳoyunlar [17]getürdüm-idi ki boġazlayam, bıçaḳ çıḳardum ki boġazlayam. Bir be-cidd iş düşdi. **[279a]** Bıçaġı şöyle ḳodum gėtdüm. Yėne geldüm, bulımadum. Yuḳarudan bir 'avrat [2]gözedür-imiş. Baña eydür: "Ne istersin?" Dėdüm ki: "Bıçaḳ isterem." Eydür: "Bıçaġı [3]şol ḳoyun, aġzı-y-ıla şol dīvār ḳovuġına soḳdı." Çünki anı [4]gördüm, ben tevbe ėtdüm.

Bir kişi peyġāmbere 'aleyhi's-selām eyitdi: "Ben ḳoyın [5] boġazlamazam esirgeyüp şefḳat ėtdügümden. Peyġāmber -a. s.- eyitdi ki: [1]"والشَّات اِنْ رحِمتَها رحِمَكَ الله" ya'nī "Sen ḳoyuna raḥmet ėderseñ, Allāh saña raḥmet [7]ėder." Bu sebebden resūl nehy ėtdi ki oğlanları ḳaṣṣāba vėrmeyeler. Zīrā [8]ḳaṣṣāb ḳatı göñüllü olur.

1 Sen koyuna merhamet edersen, Allâh da sana rahmet eder. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* V, 34.

Ve daḫı düşde ḳaṣṣāb melekü'l-mevtdür. [9]Ekşerī ḳaṣṣāblar ve sellāḫlar dervīş olurlar. Maḳṣūd oldur ki egerçi ḳoyun ḥelāldür, lākin anı ṣan'at ėdinmek mekrūhdur. Tersālar ne ḳoyun alurlar ve ne [11]boġazlarlar. Eti ḳaṣṣābdan alurlar. Bunlaruñ meẕhebi oldur kim her kimse [12]ādem öldürse yā et yėse, anuñ cānı 'ālem-i 'ilvīye çıḳmaz. Ḳoyuna [13]ḳoç ḳalıcaḳ eger yaġmur yaġar-ısa, ol ḳoyun dutmaz. Ve eger cenūb [14]yėli eserse, ḳuzısı olur.

Ḫāṣṣiyyetü'l-kebş: Ḳoç, ma'lūmdur velākin [15]'Arab meşel ėder ḳoça. Eydür: [1]"هو كَبْش القوم" ya'nī "Seyyidü'l-ḳavm" dėmekdür. Peyġāmber [16]'aleyhi's-selām buyurdı ki: "Ben düş gördüm. Bir ḳoça binmiş-idüm. Te'vīl ėtdüm [17]ki bir ulu kişi öldürem." Tā ol gün Bedir Ġazāsı oldı, Übey bin Ḫalef **[279b]** ceng ėtmege geldi meydāna. Bahādurlar istedi. Peyġāmber 'aleyhi's-selāma ḳaṣd ėtdi [2]ki aña varmaġa. Aṣḥāb men' ėtdiler. Eyitdiler ki: "Bu, 'aẓīm ulu düşmendür [3]ve bahādurdur. Aña siz varmañ. Revā degüldür." dėdiler, Peyġāmber ḳabūl ėtmedi, ilerü [4]vardı. Übey bin Ḫalef eydür: "Niçe yıldur ki ben bu ata şekker ve küncid [5]vėrürem, tā ki uş furṣata uġratdum." Peyġāmber eyitdi ki: [2] "اَنا اَقتُلُكَ عليه" ya'nī "Uş ben seni anuñ üzerinde öldürürem." Bunı ėşitdi Übey bin [7]Ḫalef, gėrü döndi, ḳavmine geldi, esenleşdi. Eydür: "Benüm işüm tamām oldı ki [8]Muḥammed 'aleyhi's-selām yalan söylemez. Bugün baña eyitdi ki: Seni öldürürem." [9]Pes peyġāmbere geldi. Eydür: "Ḳılıcuñ baña vėr, tā göreyim." Ḳılıcın [10]aña vėrdi. Übey bin Ḫalef eydür: "Senüñ 'aḳluñ şol ḳadardur ki ḳılıcuñ [11]düşmen eline vėrürsin." Peyġāmber eydür: "Sen elüñ ṣunduñ. Ben [12]utandum ki elüñi boş-la gėrü döndüresin." Pes ḳılıcın yėne vėrdi. [13]Peyġāmber ile çün muḳāteleye durdılar, peyġāmber aña bir zaḫm urdı, [14]öldi. Ve atın daḫı iki pāre eyledi. Maḳṣūd bundan oldur ki ḳoç düşde [15]melikdür. Eger yüñüñ külini cirāḥata ekseler, ḳanını duta. Daḫı burnı [16]ḳanayan kişiye ursalar, ḳanı diñe.

Ḫāṣṣiyyetü'l-maġaz: Kėçi, daḫı bir cinsdür [17]ḳoyundan. Yüzsüzdür, öñce gėder yā şerefinden yā yavuzlığından. Kėçinüñ **[280a]** ḫāṣṣasından oldur ki arslanı göricek öñince gėdüp segirdür ve ḳoḳusın [2]alıcaḳ ölür. Çün arslan gėtse ġāyib olsa, yėne dirilür. Kėçinüñ zīrekliginden [3]oldur ki ḥasta olsa şebrem ile maḥmūde yėr, ṣıḥḥat bulur. Eger bir kişi kėçiboynuzın [4]başı altına ḳosa, uyḳusın getüre. Eger yılġun aġacından bir çanaḳ düzseler, [5]daḫı ol çanaḳdan kėçiye ṣu vėrseler, ṭalaġı erir gėder eger boġazlar-ısañ, [6]daḫı ṭalaġı bulınmaz ādemīye daḫı böyledür. Ba'ẓılar eydürler ki: "Billūrdan [7]eger hindī kėçi ṣūretin düzseler,

1 O, kavmin koçudur yani lideridir.
2 Ben, seni onun üzerinde öldürürüm.

oğlancuḳların başı altına ḳosalar, [8]aġlamaz olur, uyḳu getürür." 'Asel ḥudūdında bir ṭaġ kėçisi vardur uzun [9]boynuzlu. Eger ḳulunçlu kişi anuñ derisinüñ içine girse, ḫalāṣ [10]bula. Ve hem kėçi südinüñ fāydası oldur ki İskender'i anuñ ile [11]bėslediler sebeb bu-y-ıdı ki Dārā bin Dārā bir pādişāh-ıdı İrān vilāyetinde. [12]Ve Feylesūm daḫı bir pādişāh-ıdı Rūm'da. İkisinüñ arasında 'adāvet [13]var-ıdı. Bu ikisinüñ vezīrleri eyitdiler ki: "Sizüñ 'ömrüñüz muḳātele-y-ile 'adāvetde ve ḫuṣūmetde gėçdi. Biribiriñüz-le ṣadāḳat ve ġarābet ėdüñüz." [15]Feylesūm'uñ bir ḳızı var-ıdı. Adı 'Amūriyye-y-idi. Dārā'nuñ oġlına vėrdi. [16]'Amūriyye yüklü oldı. Pes düşmenler ḥased ėdüp Dārā'nuñ oġlına dėdiler [17]ki: "'Amūriyye bir ḥaccām ḳızdur. Feylesūm ḳızı degüldür." Pes ol daḫı ḳıṣṣayı Dārā'ya **[280b]** 'arż ėtdi. Bu sözden 'Amūriyye ḳorḳdı, oġlını sırrı-la ṭoġurdı. [2]İskenderiyye'de bir maġāra içinde penhān ėtdi. Ve iki gevher bāzūlarına baġladı. [3]Allāhu Ta'ālā emri-y-ile sürüden bir kėçi gelürdi, emzürürdi. Ol [4]maġārada anı buldılar. Vardılar, Dārā'ya 'arż ėtdiler ki: "Bu ṣıfatlu bir oġlan [5]bulduḳ." Buyurdı Dārā ki ḳatına getürdiler, adın İskender ḳodılar ve [6]saḳlandı, tā ki Dārā öldi. Memleket-i Dārā, İskender'e ḳaldı. Andan ṣoñra [7]Iṣṭıfā şehrine geldi. Taḳdīrā pādişāh oldı, bir ḳızı ḳaldı. Ol [8]memleket daḫı İskender'e ḳaldı. Ve ṣoñra 'Amūriyye-y-ile buluşdı. 'Amūriyye aña [9]kendüyi bildürdi. Ve memleketin İskender'e vėrdi. İskender'üñ ḥikāyetinden [10]birḳaç söz kim dėrler, ba' żısın bu arada ve ba'żısın yuḳaruda [11]ẕikr ėtdük.

Ḫāṣṣiyyet-i āhū: Geyik bir laṭīf ḥayvāndur ve gözi [12]ḫūb ve oġlaġına şefḳatlü. Eger şöyle ki ṣayyādlar geyik buzaġusın [13]dutsalar, şol miḳdār anası nālān ėder, andan helāk [14]olur. Ve āvāz ėtmekden dili ḳurur aġzı içinde ve siñek dilin yėr. Ol [15]daḫı dilin çėyner döker. Mā-verā'ü'n-nehr'de bir örümcek olur zehrlü. [16]Ol ṭaġ kėçisi ol örümcegi yėr, semirür. Ve daḫı ol ṭaġ [17]kėçisi on süñü boyı yėrden ḳalġır ve boynuzı-y-ıla yėre yapuşur. Eydürler ki, **[281a]** Ol kėçinüñ boynuzında delükler vardur ki andan nefes vėrür [2]alur. Ol kėçi her bir yaşaduġınca boynuzında bir dügün olur. [3]Ol kėçi 'alafı aġzına alur, dişisine getürür. Çünki dişisini dutsalar, [4]ėrkegi ardınca gelür, mādāmki diridür ardınca gėder. Ol [5]geyik kim deryā kenārında ola, balıḳlar ol geyikleri severler. [6]Ṣayyād ol geyigi dutar. Eger ṭoñuzlanḳurdın geyik üzerine [7]bıraḳsalar, ölür.

Şiḳāḳ: Bir cinsdür geyikden ki süri-le [8]gezer dāyim. Ol ḳurd anı hemīşe ṣayd ėder ki ikişer ikişer [9]olup yürür. Bir ferseng yėrde dururlar. Daḫı ikisi ol geyikleri [10]görürler. Daḫı ḳovarlar gellesi-y-ile, tā ol ikisi ḳatına degin. [11]Daḫı ol ikisi daḫı ḳovar. Şol miḳdār ḳovarlar ki ḳamusı [12]yorılur. Kimisin yėrler ve

kimisin ẕaḫīre ėderler. Bunuñ iki boynuzı vardur. Şol hilāl Ay gibi ince ve laṭīf, şol şīşeye beñzer.

[14]**Cerbüş:** Bir cānavardur kėçi gibi, ġāyet ḳatı segirdür. Başınuñ [15]ortasında bir boynuzı vardur. Ḳamu cānavarları urur, zaḥmet ėder. [16]Kimesne anı dutamaz. Anı ṣayd ėden bir aḳ tenlü cāriye olur bikr. Ṣayyād, [17]ol cāriyeyi anuñ yataġına iledür, ḳor. Kend'özi gizlenür. **[281b]** Çünki cerbüş ol cāriyeyi görür daḫı ḳatına gelür, etegi üzerinde [2]yatur. Ol cāriye emcegin vėrür, emer. Çünki aġzına bir miḳdār [3]süd varur, derḥāl mest olur, yatur uyur. Bu kez ṣayyād gelür [4]dutar.

Ṣıfat-ı yāmū: Yāmū bir cānavardur ḳaçıcı. İki boynuzı vardur bıçḳu gibi ki anuñ ile aġaç kese, ölür. Çünki ṣuṣaya ırmaḳ [6]ḳatına gelür. Yılan dutar, yėr. Andan ṣu içer. Murġzārlarda ve mīşelerde seyr ėder, şādılıḳ ėder, ṣıçrar, atılur. Bu eṣnāda boynuzı [8]aġaca ṭuş gelür, batar aġaca. Daḫı ḳurtarımaz, ölür. Ol ki kendünüñ silāḥıdur, [9]kendünüñ helākine sebeb olur.

Eres: [10]Bir cānavardur mīşede olur. Bir boynuzı var ki anda yigirmi dört delük [11]vardur ki ol delüklere yėl girür. Daḫı ḥūb āvāzeler vėrür.

[12]**Dāye:** Baḥr-i Muḥīṭ deryāsı kenārında bir cānavar vardur geyik [13]deñlü. Gėce deñizden çıḳar. Teni var şol çırāġ yanmış gibi ṣaru. [14]Daḫı ṭaşa sürinür, tā ki tüyini döker. Yėne deñize girür. Anuñ [15]tüyini alurlar. Rengi od rengidür. Anı egirürler, doḳıdurlar, ḳaftan [16]eylerler. Şol od gibi yanar, kimse anı altundan farḳ ėtmez. [17]Ve ḳoḳusı müşk ḳoḳusı gibidür. Anuñ ḳaftanlığı ḳıymetlü olur. **[282a]**

Zürrāfe: Bir cānavardur ʿaceb. Nūbe vilāyetinde olur. Gevdesi [2]deve gevdesi gibidür. Boynuzı olmaz, ṭuynaġı ṣıġır ṭuynaġına beñzer [3]ve ḳuyruġı ḳuş ḳuyruġına beñzer. Uşaḳ dişleri var. Ve öñ [4]ayaḳları uzun olur ve ḳıç ayaḳları ḳısacuḳ. Dizi yoḳdur, [5]derisi benek benek olur. Levni laṭīf olur. Atası ḳaplan, anası zürrāfe.[1]

[144.] [6]ḤİKĀYET

Ben bir kişiden ėşitdüm ki risālete gelmişdi ʿIrāḳ'a [7]Kīş-Baḥreyn'den. Eyitdi ki: "Bir zürrāfe gördüm bir pādişāhuñ. [8]Öñ ayaḳları uzun. Direk gibi boynı

1 Zürafanın anası *deve* olmalı. Çünkü 286am/10'da *zürrāfenüñ atası daḫı pelengdür ve anası devedür* şeklinde geçer.

var. 'Âlem gibi [9]iki boynuzı var incecük. Ve dilini çıḳarurdı ḳara. Andan ṣoñra aġaç [10]yėrdi. Aġaç ḳatına ki gelürdi başın aşaġa eylerdi. Andan aġacuñ ucın keserdi, yėrdi. Zīrā ki boynı ve başı aġaçdan [12]yuḳaru-y-ıdı. Ol yėrde aña gāv-ı peleng dėrler, yolca ki gėde, [13]başını bāġa ṣoḳar. Bāġdan nesne yėr, gevdesi ṭaşra yolda. Anuñ [14]'ömri az olur ve gėç yürür. Anuñ derisi ḳatı olur. Andan [15]cevşenler düzerler. Demür gėçmez. Kendü vilāyetinden ıraḳ gėtmez.

[16]**Ṣıfat-ı kergeden:** Bu daḫı bir 'aẓīm 'aceb cānavardur. Şol [17]iḳlīmde ki ol olur, ya üç olur ya dört. Anası 'ömrinde bir yavrı **[282b]** ḥāṣıl ėder. Dėrler ki, aḳall-i maḫlūḳ dünyāda, arslan ile kergedendür. Ve olur [2]ki yavrısını yėr. Şol miḳdār yavrusını yalar ki mecrūḥ olur ölür. [3]Ve niçe yıl yavrusını ḳarnında götürür. Yavrusı anası ḳarnından başın [4]ṭaşra çıḳarur. Ḳarşu anası aña ṭa'ām vėrür, tā şuña degin ki anası ḳarnına sıġmaz ola. Ol vaḳt ṭoġurur ve ṭoġucaḳ [6]dişleri ve ṭuynaġı ve boynuzı tamām muḥkem olmış olur. Ol vaḳt kim [7]ṭoġdı, eger yavrısı ḳaçarsa ḳurtılur ve ḳaçmaz-ısa yėr helāk [8]ėder. Ṣoñra zārī ve nāle ėder bī-ḥad, şuña degin ki bir daḫı [9]ṭoġura. Boynuzı ve ḳuyruġı öküze beñzer ve ayaḳları arslan [10]ayaġına beñzer. Boynı at boynına beñzer ve depesinde bir boynuzı vardur [11]muḥkem. 'Ām ḫalḳ dėrler ki: "Fīli, boynuzı-y-ıla götürür." Bu yalandur. Ammā [12]ol boynuzı ardına egridür. Fīl ile ġāyet düşmendür. Gelür, [13]boynuzını fīlüñ arḳasına baturur. Daḫı şöyle aṣılur ḳalur. Fīl [14]daḫı ve ol daḫı ölür. Ve daḫı ābādānlıḳdan ıraḳ yėrde olur. [15]Ve āvāzından ādem helāk olur. Ve tersi anuñ oddur. Her neye [16]ki ėrişe yaḳar, yandurur. Dėrler ki: "Bir vaḳt, bir kişi ṭuş geldi [17]ki kergeden uçdı. Daḫı tersledi bu kişinüñ üzerine. Derḥāl ol **[283a]** kişi yandı, süñükleri ḳaldı." 'Aceb budur ki dört ayaġı var-iken, ḳanatları [2]daḫı vardur, uçar. Bu nesne 'aḳıldan gey ba'īddür. Lākin ḳudretu'llāhdan ba'īd degüldür. Bunuñ boynuzından ḳaşuḳlar düzerler ki pādişāhlar anı bahāya alurlar. Aḥmed bin Faḍlān eydür: "Ben bir pādişāh ḳatına [5]vardum. Üç alaca serçecükler düzmişler. Şol Yemen boncuġı alacası [6]gibi ṣu içinde gezer. Baña eyitdi ki: "Bunları kergeden boynuzından düzmişlerdür. Berṭāyim[1] cezīrelerinde ḫalenc aġaçları dibinde gezer. Otlar sıġır gibi. [8]Ve atluyı ḳapar. Ve bunuñ boynuzı ḳıymetlü olur ve andan çoḳ dürlü [9]nesne düzerler. Ve hem ol boynuzı açarlar. İçinden ādem ṣūreti [10]yā arslan ṣūreti yā ḳuş ṣūreti veyāḫūd balıḳ ṣūreti çıḳar. [11]Eger boynuzuñ yėri aḳ olursa, ol ṣūretler ḳara çıḳar. Ve eger ḳara [12]olsa ol içinden çıḳan ṣūretler aḳ olur. Ol vilāyetde [13]ol ṣūret ile dürlü ḥikmetler işlerler. Çīn vilāyetinde daḫı olur. [14]Ol boynuzı 'Irāḳ'a getürürler

1 Berṭāyim ceziresi, Berṭā'īl olmalı.

kergeden boynuzı dėyü, vāḳi‘ degüldür, [15]bil ki ḫar-ı Mıṣrī boynuzıdur. Ammā kergedeni ṣayd ėtmek ġāyetde müşkildür. [16]Zīrā ki āvāzı ḳatı mühlikdür. Pes aña bir ḥīle bulmışlar kim bir süd emer [17]ḳız alurlar. Kergeden olduġı yėre ḳorlar. Çünki kergeden ol ḳızı **[283b]** görür, ḳatına gelür, ḳoḳular. Hemān ḳoḫuladuġı gibi bī-ḫūş olur, düşer. [2]Ne ḳadar ki ol ṣaḥrāda kergeden var-ısa, ḳamusı düşer ol [3]ḳızuñ ḳoḳusından. Ṣayyād çıḳar ol gizlendügi yėrden, [4]anı öldürür.

eḍ-Ḍanāca: Bir cānavardur ḍanāca Deryā-yı Muḥīṭ [5]kenārında ‘aẓīm ulu ki gözi bebeginüñ dāyiresi zurna dibi deñlü [6]olur. Ve her ne ki yėse içse, kendüye siñer, terslemez, işemez. Ve ‘ömri [7]daḫı uzun olur. Velīkin yılan düşmenidür. Hemān ki yılan dişi degse [8]ölür. Ve illā çoḳ yaşar. Ve daḫı ḍanācanuñ büyüklügi ve semizligi meşhūrdur.

el-Esed: Arslan bir seba‘dur ma‘rūf [10]ki ḥayvānātuñ mühlikidür. Ve her ne ḥayvān kim görse āvāzı [11]münḳaṭı‘ olur ḳorḳusından. Ve yėrinde durur gėdemez. Ve her ne yėrde kim [12]arslan olsa, anda ayruḳ cānavar olmaz. Ve eger olursa daḫı ġāyet [13]ıraḳda olur. Ve daḫı arslanuñ bahādurlıġı bir ḥaddedür, ḳatında [14]biñ kişi ve bir kişi berāberdür ki kend’özin aña urur, yā öldürür yā ölür. [15]Arslan gelür şol kenārda duran gemilere, daḫı ipini aġzı-[16]y-ıla çeker. Daḫı alur gemiyi, bir yėre daḫı iledür. Gemi içinde, yā ḳatında [17]eglenür, gizlenüp durur. Gemici gelür gemisin isteyü, hemān ki gemi **[284a]** ḳatına gelür, arslan gemi içinden çıḳar, gemiciyi yėr. Ve gėce olıcaḳ gözlerin [2]yumar açmaz ki gözi gėcede çırāġ gibi yanar ki cānavarlar göricek ḳaçarlar. [3]Vaḳtī ki yumulu olsa, ḳatına gelürler bī-ḫaber, ṣayd ėdüp dutarlar. Ve anuñ [4]silāḥı āvāzıdur, zīrā ki anuñ āvāzından ḥayvānāt bevl ėderler. [5]Ve dişisi ‘ömrinde bir kez enükler, daḫı ṣoñra enüklemez. Ve her ḳaçan kim [6]arslana bir sehelce zaḫm ėrişse, ḳarınca anı helāk ėder. Arslan [7]oddan ve daḫı ṭaş miṣlinden ḳorḳar ḳaçar. Ve arslanuñ iḥtiyāṭı [8]dāyim ḳarnındandur, zīrā ki ḳarnı ża‘īfdür. Arslan hemīşe āvāzı sever, [9]ol sebebden ṣayyādlar zurna ve def çalarlar. Ba‘żısı silāḥ ile [10]ol muṭriblerüñ ardınca dururlar. Daḫı şöyle seyr ėderler, arslanı deñeyüp, şol miḳdār çalarlar ki arslan sākin olur. [12]Ve daḫı yaḳın varurlar, üzerine dām atarlar, baġlarlar. Ve arslan [13]suyı az içer. Ve ‘avratı sever, ülfet dutar. Hīç ‘avrat ile oġlana [14]ve kör kişiye ziyān ėtmez ġāyet tekebbürliginden.

Eydürler, bir arslan [15]bir ‘avrat ile ülfet dutmış, sevmiş. Daḫı ol ‘avrat ḳaçmış, evine [16]gelmiş. Ol arslan ol ‘avratuñ her bār evine gelür-imiş. [17]Ḳapusında yatur-ımış ḳarşu. Ol ‘avrat çıḳardı, arḳasın sıġardı. **[284b]** Ben Yüzek ḳāḍīsın-

dan ėşitdüm kim: "Ḥażret-i Risālete gėderdüm. Encāze'de bir arslan [2]geldi. Biñ kişinüñ arasına girdi, perākende eyledi. Derbend'üñ pādişāhını [3]ḳapdı, aldı gėtdi. Vardı mīşeye girdi. Kimesne eṣerin görmedi." Tekebbürliginden ekābire ḳaṣd eyler.

Ve arslan, ḳurbaġa ve yengeç ve ḫınzīr yėr. [5]Ve ḳaçanuñ ardınca varmaz. Ve her nėreye varursa tenhā varur. [6]Ve ṣayda gėdicek ḳuyruġın yėre sürür, izini örter. Arḳası ve boyını [7]süñügi bir pāredür. Eger arslanuñ iki süñügin biribirine ursalar, [8]od çıḳar. Ve hemīşe arslan ısıtmalu olur. Ve ṣayd ėdicek duz ister, elli [9]ferseng yol gėder. Vāz gelse duzla ḳatında enükler ḳarınca [10]ḳorḳusından. Ve ḫasta olsa maymūn yėr, ṣıḥḥat bulur. Ve her vaḳt āġāz-ı [11]āvāz ėtse, otuz kez biribiri ardınca añrar. Ve çün aç olsa āvāz [12]itmez, tā av ḳaçmasun dėyü.

Eger arslanuñ etin ḳurutsalar, kişnīc [13]ṣaçsalar ve ışlanmış ḫurmā ṣuyın ḳatsalar, yėseler, sevdāyı ve bevāsiri gėderür. [14]Ve eger kendüye dürtse kişi, meflūclıġı gėderür. Ve eger içi yaġını tenine [15]sürtseler, ṣovuḳ kār ėtmeye. Ve her ki yüregin yėse, bahādur olur. Ve eger [16]içi yaġını nāsūra ursalar, gėderür, dürüst eyler. Ve eger ḫurūsuñ [17]ḳarnın yarsalar, arslanuñ zaḫmına ursalar, sākin ola ol **[285a]** kişinüñ zaḫmeti. Çün arslan āvāzın ėşitseler, çaġırsalar, ol [2]daḫı āşüfte olur. Her kim enār aġacın delse, arslan tüsin [3]ve demür tavın ḳosa, daḫı aġzın mūm ile dutsa, daḫı kendü-y-ile bile götürse, [4]ḳamu ḥayvānāt andan ḳorḳa. Arslan ṣıçandan ḳorḳar. Ve ḳaçan ki arslan [5]enüklese ölü ṭoġurur. Üç günden ṣoñra dirilür. Anası burnına [6]yėl ėdüp, nefes ėder, tā ki deprenür. Şöyle ki ḳurd enügi bir pāre et ṭoġar [7]bī-ṣūret. Anası anı yalar, tā kim ṣūreti ẓāhir olur.

FAṢL

[8]Çünki [1]﴿وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى﴾ sūresi peyġāmbere -'aleyhi's-selām- geldi, Ebū [9]Leheb oġlı 'Utbe bunı ėşitdi. Daḫı peyġāmber ḳatına geldi. İstihzā ėtdi [10]"Ve'n-necm" sūresine, peyġāmberi üşendürmeg-içün. Peyġāmber daḫı 'Utbe bin [11]Ebī Leheb'e yavuz du'ā ėtdi ki: [2]"اللهم سلِّطْ عليه كَلْبا من كِلابك" [12]ya'nī "İlāhī, sen ḥavāle ḳıl 'Utbe'ye itlerüñden bir it." 'Utbe geldi Ebū Leheb [13]ḳatına ki atasıdur, peyġāmberüñ du'āsın ḫaber vėrdi. Ebū Leheb [14]eydür: "Ben ḳorḳdum peyġāmberüñ du'āsından." 'Utbe daḫı ticārete gėderdi [15]Şām'a. Ebū Leheb geldi, yoldaşlarına ısmarladı ki. "'Utbe'den ġāfil olmañ!" [16]dėyü

1 Battığı zaman yıldıza and olsun. Necm, 53/1.

2 Ey Allâh'ım, onun üzerine köpeklerinden bir köpek musallat et! Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, s. 211.

ki "Muḥammed'üñ du'āsından ḳorḳaram." dėyü "ve hem bilürsiz Muḥammed'üñ sözi [17]yalan olduġı yoḳdur ve du'āsı fevt olmaz." Böyle dėyüp Şām'a gönderdi **[285b]** 'Utbe'yi çoḳ kārvān ile. Bunlar daḫı geldiler. Bir menzile nüzūl ėtdiler. [2]Beriyye'de bir rāhib var-ıdı, geldi. Eydür: "Bu ara müşkil yėrdür. [3]Ġāfil olmañuz ki yırtıcılar çoḳdur." Bunda böyle dėyicek, 'Utbe eydür: [4]"Yaraġ-ıla oluñuz ki Muḥammed baña du'āun 'aleyh ėtmişdür." Pes develeri çökerdiler, [5]ḥalḳa ėtdiler. Ve kendüler silāḥlarını ellerine aldılar, 'Utbe'yi orta yėrde [6]ḳodılar, daḫı yatdılar. Uyḳuya vardı. Bir arslan geldi. Deveden [7]yükden bu ḳavmden gėçdi, geldi orta yėrde 'Utbe'yi buldı. Yüzine bir ṭabanca [8]urdı, başın ḳopardı. Aldı ṭaşra çıḳdı, pāre pāre eyledi. Çün [9]bu ḳavm gördiler ki uyanup, 'Utbe'nüñ ḥālini ta'accüb ėtdiler. Pes [10]arslan bir salṭanatlu cānavardur, mütekebbirleredür ḳaṣdı.

Mü'ellif-i [11]kitāb eydür: "Yüzek ḳāḍīsı baña eyitdi kim: "Risālete vardum Derbend'e." Ve melik-i [12]Derbend, Yüzek ḳāḍīsı-y-ıla ve biñ atlu-y-ıla ṣayda çıḳmışdı. "Bir arslan geldi. Ol [13]biñ kişiyi başdı, gėçdi, men' ėdemediler. Geldi melik-i Derbend'i ḳapdı, [14]aldı, gėtdi. Ardınca gėtdiler, ḥīç eṯeri bilinmedi."

Bu heybetlü cānavar olduġı-çün, pādişāhlar bunuñ ile faḫr ėderler. Şöyle ki 'Alī'ye -raḍıya'llāhu 'anh- [16]esedu'llāh dėrler ve Ḫālid'e seyfu'llāh dėrler.

eẕ-Ẕi'b: Bil ki ḳurt [17]bir şūm cānavardur çābūk ve örgüci vardur. Ve her nesne ki dişi ėrse, **[286a]** elbete ḳışar, ḳoparur. Eydürler ki, peyġāmberüñ -'aleyhi's-selām- dayısınuñ [2]bir oġlı var-ıdı. Gey zīrek ḳurdı ta'līm ėderdi. Şöyle ki otuz [3]ferseng yėre gönderürdi, yėne gelürdi. Ve anuñ içün geyik dutardı, [4]getürürdi. Ve daḫı arslan ta'līm ėderdi ki varurdı arslan [5]ṣaḥrāda ḳulan dutardı, getürürdi.

[145.] ḤİKĀYET

Aḥmed bin Müṯennā eydür: [6]"Ṣaḥrāda gėderdüm, gördüm bir mehīb ḳurd geldi, baña ḳaṣd ėtdi. Ġāyet [7]'āciz oldum, bī-çāre ḳaldum ve kend'özimden ümīd kesdüm. Nā-gāh [8]bir dişi ḳurd daḫı çıḳa-geldi, anı gördi, añа ḳaṣd ėtdi, vardı [9]anuñ ile çatıldı şöyle ki it yadaşur gibi. Vardum, ben daḫı ikisin bile depeledüm. [10]Vallāhu a'lem.

FAṢL

Eydürler ki, eger ḳurt ādeme naẓar [11]ėtse ādem aña naẓar ėtmezdin öñdin, ḳurt āvāz ėdemez olur. [12]Ve eger ādem evvel görse, ḳurt süst olur. Ve bir nesne vardur [13]ki ḳurt aña ayaġın basıcaḳ bī-hūş olur ki ol yābān ṣoġanıdur. [14]Ve andan ʿaẓīm ḳorḳar. Ve her cānavar ki biribirine düşmen olsa, [15]öldüklerinden ṣoñra aʿżāları biribirine meyl ėder. Şöyle ki ḳurt [16]baġarsuġı-y-ıla ḳoyun baġarsuġın bir yėrde ḳosalar, biribiri ḳatına [17]gelür. Ve çetük dişi-le sıçan süñügi daḫı bir yėrde olsa, biribiri ḳatına **[286b]** gelür. Ve eger ḳurt derisinden ḳuşaḳ düzseler, ḳuşanan kişi yüreklü olur. Ve eger ḳurt derisinden def düzseler, daḫı çalsalar, [3]ḳamu defleri yarar. Ve eger ḳurt derisinden yay kirişi düzseler, çekseler, [4]ḳalan yaylaruñ kirişleri üzilür. Ve eger ḳurdı öldürseler bir gözi [5]açuḳ ḳalur olsa, ol açuḳ gözi uyḳu gėderür ol yumuḳ [6]gözi uyḳu getürür. Ve eger ḳurduñ ḳuyruġın ḳulaḳ dibinde ḳosalar, [7]süstlıḳı ve mestligi gėderür. Ḳaçan ki ḳurt ḫasta olsa, ṭopraḳ yėr ṣıḥḥat [8]bulur. Ve her ne ki yėr-ise maʿdesinde hażm olur, meger ādem dırnaġı. Bir kez [9]bir ḳurdı öldürdiler, gögsinden çoḳ ādem dırnaġı çıḳdı. [10]Ḳurt daḫı ḳudurur it gibi. Ve bir yıl olur ki aña ʿāmü'ẕ-ẕiyāb [11]dėrler. Ve ol yılda ḳurt ādemi çoḳ yėr. Ve dilkü ḳaçan ki enükleye, [12]yuvasına varur yābān ṣoġanın getürür, ḳor ki enüklerine ḳurt mażarrat [13]ėtmeye, zīrā ḳurt andan ḳaçar. Ve dilkünüñ ẕekeri süñük olur. [14]Ve daḫı cimāʿı bir yėrde ėder ki ādem aña muṭṭaliʿ olmaya. Zīrā cimāʿ [15]ėdicek, biribirinden gėç ayrılur. Ve daḫı ḳurd enükli olıcaḳ [16]ḳırḳ gün nā-bedīd olur, kimse bilmez n'olduġın. Bu sebebdendür ki [17]enükleyici ḳurdı kimse nişān vėrmez. Ve eydürler ki, ṭūṭīnüñ ḳurd-ıla **[286am]**[1] dostlıġı vardur.

Ḫāṣṣiyyetü'ẕ-ẕüyāb: Pars daḫı bir yırtıcı cānavardur. [2]Ve kūsec ve tünd ṭabʿı cür'etlü ve nā-sāz-kārdur. Ṣanasın Türk [3]ḳabīlesindendür. Ḳamu cānavarlar parsı ve ḳoḳusını severler. Ve hem [4]bu yataġan ve uyḳucıdur. Ve li-hāẕā parsa teşbīh ėderler uyḳucı kişiyi, dėrler ki [2]"هو اَنْوَمُ من الفَهْد" yaʿnī "Ol kişi uyḳucıdur [6]parsdan." Ḳamu cānavarlaruñ ėrkegi ḳuvvetlü olur, yüreklü olur, [7]illā ki parsuñ ve arslanuñ ve ḳurduñ dişisi yüreklü olur. Ve dėrler ki, parsuñ atası peleng ve anası arslandur. Pars bu ikisinden peydā olmışdur. Şöyle ki zürrāfenüñ atası [10]daḫı pelengdür ve anası devedür. Ve pars ḫūb āvāzı sever. Ve daḫı

---

1 Bu nüshada yaprak numarası verilmeyen iki yaprağa evvelki yaprak numarası verildi. Evvelki yaprak numarasının sonuna mükerrer anlamı ifade eden "m" ilâve edildi. 277am, 277bm; 286am, 286bm şeklinde numaralandırıldı.

2 O, parstan daha uykucudur.

[11]dört emcegi vardur. Ve daḫı havādan ötüri her yıl bir yėrden bir yėre [12]gėder ya‘nī yaylaġa ve ḳışlaġa gėder. Ol sebebden ṣayyādlar [13]gėçüt yėrinde ḳuyular ḳazarlar, tā ki pars gėçerken aña düşer. Bir ot [14]vardur ki aña ḫāniḳatü’l-fuhūd dėrler. Ḳaçan ki pars anı yėse rencūr [15]olur. Pes çāresi oldur kim ādem tersin yėr, ṣıḥḥat bulur. Her ḳaçan ki [16]pars cānavar ṣayd ėtse, evvel dilin yėr.

[146.] ḤİKĀYET

Mü’ellif-i [17]kitāb eydür: Ben bir kişi gördüm dilsüz ve ḳız ḳarındaşı daḫı dilsüz. **[286bm]** Velākin baña gey ‘aceb geldi bunlaruñ ḥāli. Eyitdiler ki, bunlaruñ bir er [2]ḳarındaşı daḫı vardur ki ḳamu dilsüzdür. Lākin bunlaruñ bir atası [3]var-ıdı parsçı. Her ne ṣayd dutsa, dilin keserdi, parsa vėrürdi. Ol sebebden Allāhu Ta‘ālā aña dört oġlan vėrdi. [5]Daḫı dilsüz. Pes dėrler ki pars mütekebbir ve künd er olduġı-çün, ṣayduñ [6]ardınca nāz ile segirdür. Şöyle ki ol şahāb dėdükleri yılduz [7]şeyṭān ardınca gėtdügi gibi. Ya‘nī gökden şol yılduz düşer [8]dėdükleri, şeyṭānları od ile atduḳlarıdur. Firişteler ki göge [9]yaḳın gelmeyeler. Ve hem daḫı meṡel eydürler ki: [1]“هو اكْسَلُ من الفَهْد” [10]ya‘nī “Ol kimse parsdan kāhilraḳdur.”

Ḫāṣṣiyyetü’l-bebr: [11]Bebr bir cānavardur sıçrayıcı. Eli pençesi ḳuvvetlüdür. Ve arslan andan [12]ḳorḳar, zīrā ki arslanuñ üzerine segirür. Süksüninde oturur, [13]daḫı arslan aña çāre ėdemez, derḥāl helāk ėder. Bu ikisi [14]arasında dāyim ‘adāvetdür.

Ve bebr düşde düşmen-i ‘aẓīmdür. Sibā‘dan ādem yėyen, arslandur ve bebrdür ve ḳurtdur. Ḳaçan ki bebir pīr [16]olsa, ādem yėmegi terk ėder. Ve eger bebrüñ a‘żāsından ḳan çıḳsa [17]delürür. Ḳamu yırtıcılar bebrden ḳorḳar. Ve ḫasta olsa, it yėr, ṣıḥḥat bulur. **[287a]**

el-Furānıḳ: Furānıḳ bir cānavardur çetükden büyük ki dāyim arslanuñ ardınca gėder, ḳarşu çaġırur arslanı incidür ki aña [3]‘ināḳu’l-arż ve ḥācibü’l-esed daḫı dėrler. Ve ḫalḳ anı severler, [4]zīrā ki arslandan ayrılmaz. Ve her dem āvāz ėder, ėşiden cānavar [5]ḳaçar. Bilür ki arslan gelür. Pes ḫalḳuñ ḫabercisidür, bildürür [6]geldügin.

Ḫāṣṣiyyetü’n-nemr: Nemr pelengdür ki ol daḫı seb‘-i [7]şūmdur. Bed-ḫū ve mütekebbir ādemden ḳorḳar, ol sebebden ādemüñ [8]üzerine ṣıçrar. Ve arḳası-

1 O, parstan daha tembeldir.

nuñ süñügi yoḳdur. Üzerine sıçraduġı [9]kişinüñ a'żāsına ṭolaşur, şol yılan dolaşur gibi. Bu mecrūḥ [10]ėyledügi ādemi saḳınmaḳ gerek sıçandan. Bu zaḫm urduġı kişinüñ düşmenidür. [11]Eger sıçan yol bulursa, gelür ol zaḫmına bevl ėder. Daḫı [12]ol kişi helāk olur. Pes anı bir taḫt üzerine ḳoyup, ṣu üzerine [13]ḳomaḳ gerek, tā ṣıḥḥat bulınca. Peleng ṭoġurıcaḳ, yavrusı-y-ıla [14]yılan bile ṭoġar. Cānavarlar andan ḳorḳarlar, meger ef'ī-yi ablaḳ andan [15]ḳorḳmaz. Peleng ile arasında bile olur. Ve her ne cānavar ki bulsa [16]yırtıcıdan ve ġayrisinden, aña cimā' ėder. Üzerine sıçrar, ṭolaşur, güc-ile cimā' ėder. Şöyle ki deveye cimā' ėtmiş, zürrāfe ṭoġmış. Ve arslana **[287b]** cimā' ėder, pars ṭoġar. Ve şöyle ki ḳurt sırtlana cimā' ėder, bir dürlü [2]yırtıcı cānavar ṭoġar.

[147.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, zamān-ı māżīde [3]bir pādişāhuñ cāriyesi bir kişi-y-ile zinā eylemiş. Daḫı andan ḥāmile [4]olmış, bir oġlan ṭoġurmış. Pādişāh ḳorḫusından iletmiş [5]ol oġlanı, bir ṭaġda bıraḳmış. Ve anı bir peleng emzürmiş, tā ki [6]büyük olmış. Ve anı bir kişi görmiş, gelmiş pādişāha ḫaber vėrmiş. [7]Pes buyurdı. Vardılar ol oġlanı getürdiler. Daḫı ol [8]oġlana ad vėrdiler Nemrūd dėyü. Çün ol oġlan büyidi, pādişāhuñ yėrin dutdı. Pādişāhı depeledi. Daḫı niçe iḳlīmler aldı. [10]Ḫalāyıġı kendüye müsaḫḫar eyledi, tā ki göge ḳaṣd ėtdi, yuḳaru ve havāya [11]çıḳdı. Göge oḳ atdı ve İbrāhīm peyġāmberi oda atdı. Ol [12]sebebden dėrler ki oġlana ḥelāl süd emzürmek gerekdür. Ḥelāl [13]ṭa'ām ile perverde ėdeler, tā ki ṭabī'atı şūm ve bed-fi'l olmaya. [14]Pes bir oġlan ki aṣlıdur, ḥarām-zāde ola, anuñ elinden ne miḳdār [15]yavuz iş dėr-iseñ gelür. Şol işler ki hīçbir ādemüñ ḫāṭırından [16]gėçmez. Ve ol durduġı iḳlīmde daḫı şeyṭān ḳarār ėtmez.

[148.] [17]ḤİKĀYET

Eydürler ki, Nemrūd bir yıl odun cem' ėtdi. Daḫı aña **[288a]** od urdı. Daḫı bir ferseng yėrden mancanıḳ ḳurdı. İbrāhīm'i [2]içine ḳoyup atdı. Bir niçe günden bir yüceye çıḳup bu oda baḳdı. [3]Gördi ki İbrāhīm oturmış Cebrā'īl ve Mīkā'īl bilesine. Nemrūd eydür [4]Hāmān'a ki anuñ vezīridür: "Ben bir kişi atdum. Bu üç olmış āḫir. [5]Ve hem yanmamış. Daḫı ne 'aceb?" Hāmān eydür: "İbrāhīm benüm ḳarındaşum [6]oġlıdur. Ve ben bunca yıldur oda ḫidmet ėderem. Benüm ḫāṭırum-içun [7]yaḳmadı." Bu sözde-y-iken nā-gāh bir közcügez sıçradı. Hāmān'uñ üzerine düşdi, bir 'użvunı yaḳdı.

Pes bu tekebbürlük Nemrūd'a [9]pelengden sirāyet ėtmişdür ki pelengüñ ṭabīʿatında tekebbürlik vardur [10]ki kendüden yuḳaru kimesne dilemez. Ve peleng çünki pīr olsa, enükleri [11]aña it başın getürürler, yėr. Daḫı yėne yigit olur. Ve her [12]vaḳt ki peleng ṭoḳ olsa, üç gün yatur uyur. Ḳaçan ki uyansa [13]bir ḳatı āvāz ėder. Āvāzın ėşiden ḳatına cemʿ olur. Ara yėrden birisin [14]dutar, yėr. Eger pelengüñ içi yaġı-la kişi tenin yaġlasa, pelengden [15]īmīn ola. Peleng ḫasta olsa, sıçan yėr, ṣıḥḥat bulur.

Ḫāṣṣiyyetü'ḍ-ḍabaʿ: [16]Sırtlan, bir bed-fiʿil ve bed-şekl sebaʿdur ki gėcede şevketi [17]vardur. Ḳurd-ıla ṭoñuzdan mütevellid olmışdur. Ve her nesneyi ḳoḳutmayınca **[288b]** yėmez. Çün ādeme ẓafer bula, cimāʿ ėder. Evvel ayaġın altın yalar. [2]Şol ḳadar yalar ki ayaġın yėre başmaz olur, mecrūḥ olur. Andan aña [3]cimāʿ ėder. Ṣoñra öldürür, yiydürür, yėr. Ve eger ādem er kişi olsa, öldüricek ki yėmege ḳosa, şişer, daḫı ẕekeri ḳalḳar. Dişisi daḫı gelür, ṣoñra [5]cimāʿ ėder. Andan yėr.

[149.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Muʿāviye bin Süfyān [6]bin Ḫorāsānī ʿavratı-y-ıla ḫalvet ėtdi. Ḳaṣd ėtdi ki aña yaḳınlıḳ ėde. [7]Gözi bir cāriyeye ṭuş geldi. Daḫı bu ʿavratı ḳodı, bu cāriye-y-ile [8]cimāʿ ėtdi. Muʿāviye böyle ėtdügi ol Ḫorāsānī'ye ḳatı geldi. Bir gün [9]Muʿāviye ṣordı ki: "Arslana Fārsīce ne dėrler?" Ol ʿavrat eydür: [10]"Sırtlan dėrler." Muʿāviye daḫı eydür: "Ben sırtlanam." Ol ʿavrat eydür: [11]"Rāst ėtdüñ." Muʿāviye eydür: "Nite?" Ol ʿavrat eydür: "Zīrā sırtlan [12]murdār görürken, ṭāhire ḳaṣd ėtmez. Ve hem murdār ile cimāʿ ėder." [13]Ol sebebden Muʿāviye'ye ḍabaʿ dėdiler. Ve sırtlan ḳuvvetlüdür, tā ki [14]arslan yuvasından çıḳarımaz, meger ki yataġınuñ içi ḳarañuluḳ ola, [15]andan dutarlar. Ol ayaġına ip baġlarlar, daḫı çekerler çıḳarurlar [16]anı ki aydın ola, ādem pāreler. Ve eydürler ki, sırtlan ol mesḫ olanlardandur, şöyle ki maymūn. Ammā yuḳaruda dėdük kim bu söz bāṭıldur. Eyle iʿtiḳād **[289a]** ėtmek gerek. Ve daḫı ḳurtda ve itde ḳarılur sırtlan. Ve anlardan [2]bir dürlü cānavar mütevellid olur. Ve hīç cānavaruñ ṣaçı uzun olmaz, [3]illā ki sırtlan gibi. Baʿżılar dėdiler ki: "Sırtlanuñ eti ḥelāldur. [4]Zīrā ki azusı yoḳdur." Ve eger sırtlanuñ içi yaġını kelleye dürtseler, ḳudurur. Ve eger ḳulaġını, bir kişi kendü-y-ile getürse, ʿavratlar gözine [6]şīrīn gözike ve sevgülü ola. Ve her ki sırtlanuñ dilini kendü-y-ile [7]götürse, itler andan ḳaça. Ve eger derisin ṭaġarcuḳ ėde, daḫı içine bir toḫum [8]ḳoyalar, ol toḫumı ṣoñra çıḳarup ekeler, ol toḫumdan bitene çekürge ziyān ėtmeye. Eger

bir dānik sırtlanuñ ödüni bir kösnük [10]ʿavrata vėreler, ayruḳ zinā ėtmeye. Eger bir muḫannaṣ, sırtlanuñ fercini [11]kendü-y-ile bile getürse muḫanneṣlıġı gėde. Eger sırtlanuñ ṣaçını [12]teninden ḳoparalar, daḫı anı ṭoġrayıban dögüben yumuşadalar, her kimüñ [13]kim maḳʿadına dürteler, muḫanneṣ ola. Ve hem sırtlan bir yıl ėrkek ve bir [14]yıl dişi olur. Ve hem bu üzüm aġacından ḳorḳar. Ve gėce ḳuvvetlü olur [15]Ve ḫasta olsa it enügin yėr, saġalur.

Ḫāṣṣiyyetü'ş-şeġāl: Çaḳal [16]bir sebaʿdur ḳurtdan kiçi, dilkiden büyük. Eger bir aġaç üzerinde [17]biñ tavuḳ otursa, bir çaḳal altına gelse, cemīʿi aşaġa dökilür. Ve eger bir bāġda **[289b]** bir çaḳal ursalar, ne ki çaḳal varsa cemʿ olur. Ol bāġı ḫarāb ėderler. [2]Ve bir yėrde ki ṣu ḳuşı ṭuraḳlansa, gelür ol suya bir çalu bıraġur [3]bir niçe, tā kim ol ḳuşlar ol çaludan ürkmez olınca. Daḫı [4]ṣoñra gelür, ol çaluyı aġzına alur ṣu içine girür, arḳun arḳun [5]varur. Ol ṣu ḳuşlarını dutar.

Ḫāṣṣiyyetü'l-kelb: Emīrü'l-mü'minīn [6]ʿAlī'den -kerrema'llāhu vechehū- rivāyet ėderler ki anda bir niçe ḫāṣṣiyyet [7]vardur. Gerekdür ki ādem anuñ ile muttaṣıf ola. Birisi oldur kim etmegin [8]yėdügi kişiye ziyān degmez. Ve bir daḫı ṣabr ėdicidür her nesneye. Ve bir [9]daḫı bugün eline girenin ėrteye ḳomaz. Ve bir daḫı ėrteye degin uyımaz. [10]Ḳul gerek ki pādişāh ḫizmetinde gėce uyımaya. Ve bir daḫı ḳāniʿdür eline [11]girdügine. Ve bir daḫı vefā-dārdur. Şöyle ki Aṣḥābü'l-kehf, kelbi görince [12]vefā ėtdi. Aṣḥābü'l-kehf yėdi melik-zāde-y-idi er ki Daḳyanus'dan [13]ḳaçdılar. Boyunlarında zerrīn ṭavḳlar ve billerinde zerrīn kemerler ve eginlerinde mülūkāne ṭonlar ve bir it bunlaruñ ile bile gėtdi. Bunlar [15]ol maġāraya girdiler. Ol it, ḳapuda yatdı. Allāhu Taʿālā [16]bunlara uyḳu vėrdi. Üç yüz yıl yatdılar ol maġāra içinde. Ve bunlaruñ [17]birisi-y-ile bir hemyān altun var-ıdı ki Daḳyanus adına gelmiş-idi. Pes **[290a]** üç yüz yıl ṣoñra uyḳudan durdılar. Birbirine eyitdiler ki: "Biz ne ḳadar [2]yatduḳ?" Eyitdiler ki: "Bir gün, yarım gün uyıduḳ ola." Pes birisini bāzāra [3]göndürdiler ki vara, ṭaʿām getüre. Ol altundan birisin aldı [4]gėtdi. Şehre geldi, hīçbir biliş göremez. Nā-çār bir aşçı dükkānına [5]geldi. Ol altunı eline ṣundı ki: "Baña işbu ṭaʿāmdan vėr." Aşçı aldı, [6]ol altunı oḳudı. Gördi ki Daḳyanus aḳçası-y-ımış. Eydür: "İ kişi, [7]sen bunı ne yėrden alduñ ki bu Daḳyanus'uñdur. Uş üç yüz [8]yıl olmış bu altun kesileli, meger sen genc bulmışsın." Böyle dėyüp [9]anı pādişāh ḳatına iletdiler. Ḫaber vėrdi. Pādişāhı şehr ḳavmi-y-ile [10]aldı. Maġāraya geldi. İ! Niçe envāʿ-i niʿmetler iletdiler. Çün maġāra [11]ḳapusına geldiler, ol içerü girdi. Aḥvālini yoldaşlarına söyledi. [12]Allāhu Taʿālā ol ḳavmüñ göñline ḳorḳu bıraḳdı. İçerü [13]giremediler, gėrü döndiler gėtdiler.

Maḳṣūd bu ḥikāyetden ol-ıdı ki itüñ [14]vefāsı bilindi. Zīrā ki ol itcügez maġāra ḳapusında bunca yıl [15]yatdı. Gėtmedi, anlaruñ ile bile oldı. Bu sebebden eydürler ki: "İt yėgdür [16]duz etmek bilmezden."

[150.] ḤİKĀYET

Ebū ʿUbeyde eydür: "Bir kişi sefere gėtdi. [17]Bir it daḫı bile gėtdi. Ve yolda düşmen ẓāhir oldı aña. Ol kişiyi dutmış. **[290b]** Yārenleri ḳomış ḳaçmış. Bu kişiyi almışlar gėtmişler. Ol iti almışlar, bile [2]gėtmişler. Yolda getürmişler bir ḳuyu içine bıraḳmışlar. Ol kişiler daḫı [3]ḳuyunuñ aġzın ṭopraġ-ıla örtmişler, ḳomışlar gėtmişler. Bunlar gėdicek [4]ol it gelür ayaġı-y-ıla eşer. Biraz açar ki tā havā ḥareket ėde. Ve daḫı ḳıyın [5]almış, yatmış. Her dem-be-dem dururmış, āvāz ėdermiş, yėne yaturmış, tā ki [6]bir cemāʿat gėçerken it āvāzın ėşitmişler. Görmişler, ḳuyu aġzın açmış, [7]başın içerü soḳar. Ḳuyu aġzın açmışlar çıḳarmışlar.

Muḥammed bin Ḥafṣ eydür: [8]"Bir eve vebā girdi. Ḳamu ḫalḳı öldi. Hemīn bir emcek emer oġlan [9]ḳaldı. Ve anda bir it daḫı enüklemiş-idi. Ol oġlancuḳ görmiş ki [10]ol enükler ol itüñ emcegin emerler. Bu daḫı ol [11]itüñ emcegin emmiş yapışup, ol it mażarrat ėtmemiş. Emzürmiş [12]tā şuña degin ki ḫalḳ aña muṭṭali' olmış. Ve oġlan daḫı büyimiş.

[151.] [13]ḤİKĀYET

Bir kişi 'Arab'dan it etin yėrdi. Eydürdi ki: "Ḳuvvet [14]arslanda ve nehengde ve ṭavşancıldadur. Bu üçi daḫı ḫod it etin [15]yėr. Pes ben yėdügüm 'aceb olmaya." Ve daḫı mütekebbirdür it, şöyle ki bir kişi [16]andan ḳorḳsa it andan döner ṭalamaz, lākin gelür etegine işer. [17]Ve bir 'aybı daḫı oldur ki evvel-i leylden uyımaz tā ṣubḥa degin. Çünki ṣubḥ **[291a]** vaḳti ola ki ol vaḳt gelür raḥmeti ḳullarına, it ol [2]vaḳtin yatur uyur. Raḥmetden maḥrūm ḳalur. Ammā ḳoyın ol vaḳt uyanuḳ [3]olur. Allāhu Taʿālā'nuñ raḥmeti aña ėrişür. Bu sebebdendür ki ḳoyın [4]yılda bir kez ḳuzılarken, gör! ne miḳdār çoḳdur! Bunca ki ḳoyını [5]boġazlar-iken. Ammā it yılda iki kez enükler. Her kerretde yėdi sekiz [6]enükler. Ve hīç kimse daḫı helākine meşġūl olmaz. Ve henüz ḳoyunuñ [7]yüz biñ baḫşında bir baḫşınca yoḳdur. Ve bir ulu 'aybı daḫı oldur kim [8]it durduġı eve ferişte girmez. Ve her eve ki ferişte girmez, Allāhu Taʿālā'[9]nuñ raḥmeti girmez. Pes ol yėre ki raḥmet girmeye, ol [10]yėrden belā vü āfāt eksük degüldür. Pes it ḥāceti olan kişiler, [11]gerekdür ki iti evden ṭaşra dutalar ki her maṣlaḥata ol yėgdür.

[12]Ve bir daḫı ol ki: it, cinnüñ bendidür. Ve daḫı āvāzı ziştdür ve münker. [13]Ve daḫı dürlü beyāna ḥācet yoḳdur.

Kelbü'l-baḥrī: [14]Ṣu iti ya'nī seg-āb ma'rūfdur. Çünki biri birisine ḳatılsa, bāḳī [15]segler gelürler, cem' olup şādılıḳ ėderler. Birisi bir duzaġa düşse, [16]bāḳīsi kendülerin ol duzaġa ururlar. Ve eger dişisin dutsalar, [17]ėrkegi daḫı bir ġayri-si-y-ile çift olmaz. Ve daḫı oddan ḳorḳmaz. Çoḳ **[291b]** olur ki ėrkegi ṣayyād ḳorḳusından kendü ḫāyesini çıḳarur. [2]Ve her vaḳt ki ṣayyādı görseler, arḳaları üzerine yaturlar. Çünki ṣayyād [3]gėçse, daḫı yaturken durup, daḫı ḳaçarlar. Ve seg-āb daḫı şol [4]ṣuda olur kim balıḳ dişin andan getürürler. Gözi ezraḳ, [5]iki öñi ḳısa ve iki ḳıçı uzun olur. Ṣudan çıḳar, daḫı Güneş'e yatur. [6]Eger aġac-ıla burnına ursalar, derḥāl ölür. Ve eger bāḳī yėrine [7]on zaḫm ursalar ölmez. Ve seg-ābuñ eti cemī'i yaġ olur. [8]Ve seg-āb olur ki öküzden büyük olur. Ve seg-ā-buñ derisi ḳunduzdur. İtler anı avlarlar. Ol ḳaçar, ṣuya düşer. İtler anuñ [10]ḳafā-sından ėrişürler, ṣuya bile düşerler oḳ gibi, tā kim anı elikdürürler.

[11]**Ḫāṣṣiyyetü'd-dübb:** Bil ki ayu bir mużır ve ḥīle-kār ve baḫīl ve ādeme düşmendür. Her ne vaḳt ki furṣat bulsa, helāk ėder. İki ayaġı üzerine [13]durup taşlar götürür kendüden büyük düşmene urmaġa. Ve dīvārları [14]deler ve bün-yādları söker. İki eline ḳuzıyı alur sındurur.

[152.] ḤİKĀYET

[15]Bir kişi ḥikāyet ėder ki: "Bir ayu enüklerini uydurmış, bāġa geldi. [16]Daḫı birisin götürdi bāġ dīvārından içerü atdı. Ben daḫı yėne [17]götürdüm ṭaşra at-dum. Ol yėne içerü atdı. Ben gene ṭaşra atdum, **[292a]** tā ṣubḥa degin ol içerü atdı, ben ṭaşra atdum. Çünki ṣabāḥ oldı, [2]ḳodı gėtdi.

[153.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: "Gėder-idüm ṣaḥrāda. Nā-gāh [3]ardumdan dülbendüm ḳap-dılar. Döndüm, gördüm ki ayu almış gėder. [4]Ardınca vardum. Getürdi bir ḳu-yuya bıraḳdı, derḥāl ucın [5]dutup sarḳıtdı. Bir āvāz ėtdi içerü. Ben ardından tīz ėrişdüm, [6]itdüm ḳuyuya bıraḳdum. Daḫı yuḳarudan aşaġa ṭaş ile depeledüm. Gördüm ki içinde enügi var-ımış, düşmiş. Diler-imiş ki dülbend ile enügini çıḳara. [8]İndüm, dülbendüm aldum, çıḳdum."

[154.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: "Bir ayuyı [9]ṭaş ile urdum. Bañа ḥamle ėtdi. Ben ḳaçdum. Ol daḫı ardumca [10]geldi. Aġaca çıḳdı. Daḫı bir budaḳda iki elinden aṣıldı ṣabāḥa [11]degin. Ben eydürürüm ki: 'Yā Rabbi nic'edeyim!' Çün ṣabāḥ oldı, birḳaç kişi geldi, anı aşaġa [12]indürdi. Ben daḫı andan indüm. Ol gelen kişiler-le gėtdüm."

Ve ḳaçan ki ḳış olsa ayu bir delüge [13]girür. Daḫı dilini ayasına urur, tā ḳış çıḳınca yaz olıcaḳ şöyle semirür [14]ki bī-ḥad. Ve bir niçesi cem' olup bile girürler. Ve aġaca ki çıḳar, [15]enügin bile alur, çıḳar arḳasına alup. Añа daḫı ḳarşu yėmiş [16]vėrür. Ayu öküze ḳaṣd ėtse, ḳatına gelür. Öküz anı urmaḳ [17]ister. Ol derḥāl arḳası üzerine yatur. Öküz diler ki boynuzı-y-ıla **[292b]** ḳarnına ura. Ol derḥāl öküzüñ başına yapışur örü-[2]durur. Daḫı öküzüñ sırtına yapışur. Daḫı yaralar, helāk [3]eyler. İşbu resme ḥikmet budur ki bir ḳış yaza degin bir delük [4]içinde yatur. Yėmez içmez. Yaza ki çıḳar, şöyle semiz çıḳar ki vaṣfa [5]gelmez. Hemīn dilin ayasına urur, açlıḳdan ölmez. Ḥaḳ Ta'ālā cemī'-i [6]ḥayvānāta raḥmet ėtmişdür. Vaḳt olur ki arslan dört ay ve bėş ay [7]gėçer ki hīç av avlamaz. Ve ayu bir niçe müddet olur ki ṭaġda hīç ḳūt [8]bulımaz. Yėne göresin kim ḳamusı semiz ve ḳuvvetlü, hīçbirisi açlıḳdan [9]ölmez. Ve yılan daḫı böyledür. Bir niçe yıl gėçer ki nesne yėmez. Hemīn [10]vaḳtehā ṭopraḳ yalar. Ve daḫı eydürler ki ayu ādem ile cimā' ėder.

[155.] ḤİKĀYET

[11]Kātib-i kitāb eydür: Benüm ḳatumda bir seyyid şöyle rivāyet ėtdi ki: [12]"Bir gün yola düşüp gėderdüm. Nā-gāh bir dişi ayu beni añsuzda dutdı. [13]Ṭaġda bir ini var-ımış. Beni anda iletdi. Bir buçuḳ yıl beni anda saḳladı. [14]Dāyim benüm ile cimā' ėderdi. Şikāra gėderdi. Et ve yėmiş getürürdi [15]ve ot getürürdi. Ben daḫı bişürüp yėrdüm. Gėtdügi vaḳtin bir ulu ṭaş [16]inüñ aġzına ḳapardı ve andan gėderdi. Ḥāmile olup benden, [17]bir tüli oġlan doġurdı. Ne ādem ve ne ayu, altı aylıḳ oldı. **[293a]** Bir gün şikāra gėtdi. Taḳdīr-i İlāhī! Ol ṭaşı tamām muḥkem ėtmemiş. Bir ṭarafı [2]açuḳ ḳalmış. Ben daḫı hezār cehd ile ol ṭaş arasından çıḳup ḳaçdum. [3]Ol daḫı gelmiş, gėtdügüm bilmiş. Fi'l-ḥāl oġlanı arḳasına urup, [4]özüm ḳoḳusın alup yėtişdi. Gördüm ḳurtulmaġa çāre yoḳ. Bir mu'aẓẓam [5]aġaca çıḳdum. Dibine gelüp nāle ve fiġān ėtdi. İnmedüm. Çubuḳ [6]aldı, ol oġlanı dögdi ki, ben teraḥḥum ėdüp inem. Nā-gāh gördüm [7]yol yaḳın-ımış. Kārvān gėçer. Çaġırdum, 'alāley eyledüm. Kārvān [8]ėşidüp geldiler.

Ayu gördi kim bunlar gelür. Oğlanı ayağından dutup [9]iki pāre eyledi ve kendü ḳaçdı. Ben daḫı aşaġa indüm, kārvāna [10]ḳoşuldum. Maḳṣūd bu sözden oldur kim ādem oğlanı başına ser-[11]encām çoḳ gelür-imiş.

[156.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: "Ṭaġa çıḳdum [12]ve inerken bir ḳuyuya düşdüm. Gördüm ḳuyu dibinde bir ayu. Çünki [13]beni gördi örü-durdı. Beni bükeletdi. Ben daḫı ṣandum ki cimā' [14]ėder. Derḥāl üstüme çıḳdı. İki elin ḳuyunuñ dīvārına dayadı. [15]Ve iki ayaġın çignüme ḳodı. Bańa işāret ėtdi ki ben daḫı yuḳaru [16]ḳaldum. Pes eli ḳuyunuñ aġzına ėrişdi. Yapışdı, yuḳaru çıḳdı. [17]Bir zamāndan gördüm ki bir aġacuñ budaḳların sımış. Aldı, geldi, **[293b]** ḳuyu içine ḳodı. Daḫı muḥkem ėtdi. Daḫı iki eli-y-ile dutdı. Ben daḫı ol [2]aġaca yapışup çıḳdum.

Ṣıfatü'l-ḫanāzīr: Ḫınzīr bir meşhūr [3]cānavardur ki murdār ve zişt ve naḥs ve ḫor ve hem ziyān-[4]kārdur. Ve bir niçe ḳavm vardur ki bunuñ şerrinden arslanı ārzū [5]ėderler. Ve daḫı ḫınzīr ve eşek ve gügercin lūṭī olurlar ki ėrkegi ėrkegine cimā' ėder. Ve eger ḫınzīruñ bir gözin çıḳarsalar [7]ölür. Ve ėrkegi dişisine ḳalġısa üzerinde-y-iken bir niçe menzil gėderler ayrılmadın. Ve düşde ḫınzīr düşmen-i ḳavīdür. Ve av ṭoñuzı düşde [9]muḫanneṯdür. Eger ṭoñuzı eşek arḳasına baġlasalar, ḳaçan ki eşeğe terslese eşek [10]ölür. Ol ṭoñuz bā-ġāyet meẕmūm cānavar olduġı-çün, ol [11]bir niçe ṭāyifeyi ki Allāhu Ta'ālā ḫışm ėtdi, anları ṭoñuz eyledi. [12]Maymūn daḫı bunuñ gibi olduġı-çün, ba'żısın daḫı maymūn eyledi. [13]Ve eger ḫınzīr-baḥrīnüñ her ki derisin bile götürse, nehengden emīn [14]ola. Neheng andan ḳaçar. Eger saġ dişin götürseler, götüren [15]'izzetlü ola ve ṣol dişi şūmdur. Eger bir pādişāhuñ yaṣduġı [16]altında ḳosalar ma'zūl olur. Ṭuynaġın gemide bile götüreler, [17]nehengi def' ėder.

Ḫāṣṣiyyetü'l-ḳırede: Allāhu Ta'ālā Benī İsrā'īl'e buyurdı **[294a]** kim: "Āẕīne ėrtesi balıḳ avlamañ!" Vardılar, ḥīle düzdiler ki cum'a gün [2]ikindüyin deñize duzaḳların bıraġurlar-ıdı. Yekşenbih gün çıḳarurlar-ıdı. Allāhu Ta'ālā anlara ḫışm ėtdi, maymūn eyledi. Evleri içinde dururken maymūn oldılar. Ol muṭī' olan ḳavm geldiler. Gördiler [5]ki ḳamusı maymūn olmışlar. Ol maymūn olanlar çünki bunları gördiler, zār u zār aġladılar başların depredüp.

Allāhu Ta'ālā ol ḳavmi [7]āẕīne ėrtesi balıḳ avından men' ėtdüginüñ sebebin biz dėyelüm. Egerçi [8]aṣıl nüsḫada yoḳdur. Sebeb ol-dı ki ol deñizde bu ḳavm balıḳ [9]avlarlar-ıdı ki, ol deñize Eyle deñizi dėrler. Her cum'a ėrtesi [10]ne kim

balıḳ var-ısa deñizlerde, Ḥaḳ Ta‘ālā emri-y-ile gerek, ol gün ol [11]deñize cem‘ olurlar. Anuñ-çün ki, ol deñizde–y-idi Yūnus peyġāmberi [12]yudan balıḳ, anı ziyāret ėtmege gelürler-idi. Anuñ içün ki Allāhu Ta‘ālā’[13]nuñ bir peyġāmberi anuñ ḳarnında durdı bir niçe gün. [14]Ve emir ėtdi aña ki: “Aġzuñ yumma ki Yūnus duncuḳmaya, çünki [15]emre muṭī‘ oldı.”

Ammā maymūn Ḥabeş’de çoḳ olur. Maymūn olur ki bir öküz [16]deñlü. Ve ehl-i Ḥabeşe anlaruñ ile oynarlar. Ya‘nī maymūncılar gibi [17]oynadurlar. Ve Zānc vilāyetinde bir şehr var kim, maymūnlar anda **[294b]** sākin olmışdur. Ve hem büyük ve aḳ maymūnlardur. Ve büyük saḳalları daḫı vardur. Ve ba‘żısınuñ gözleri aḳ ve arḳaları ve ḳuyruḳları [3]ḳara olur ve çiginleri yeşildür ve bıyıḳları vardur. Ve Mıṣr ḥudūdında [4]cüllāhlar vardur. Maymūna iş işledürler ve mekūk dutdururlar [5]ve biz çözdürürler. Ve müşkil aġaçlara çıḳarlar ki ādem çıḳamaz. Ve çoḳ dürlü işler işlerler ki beyāna ḥācet degüldür. Çünki ḫasta olsa südük [7]içer, şifā bulur. Ve eti maymūnuñ cüẕāma fāyide ėder.

Ḫāṣṣiyyet-i Feyleḳūs: [8]Feyleḳūs bir cānavardur ki ulu, Yūnān vilāyetinde olur. Ve hem çoḳ [9]dürlü ṣūretlere girür. Gāh öküz olur ve gāh balıḳ olur ve gāh [10]at olur. Ve her ne dürlü ṣūret diler ol ṣūretde görinür. Ve her ne [11]dürlü ṣūrete ki girse, ol cinsüñ cānavarı gelürler. Maġrūr [12]olurlar dört yanına cem‘ olup. Daḫı birisin dutar yėr. Ehl-i Yūnān bir kimse ki [13]bī-vefā olsa, aña teşbīh ėderler. Ve aña dābbetü’l-ġudāra dėrler. Ve ba‘żılar “faġācūs” dėrler ki, faġacūs bir ḫūn-ḫār mühlik cānavardur.

[15]**Ṣıfat-ı Faġacūs:** Bir semmī ḳātildür. Her cānavar ki gözi [16]faġācūsa ṭuş gelse, derḥāl ölür. Ve anuñ iki ḳaşı vardur [17]uzun ve açuḳ ki yüzin örter. Ḳaçan ki bir āvāz ėşitse, başın arḳası **[295a]** üzerine bıraġur. Ol ḳaşları arḳasına düşer. Daḫı andan baḳar. Her ne [2]cānavarı görse avlar. Ve cimā‘ ėdicek dişisi-y-ile maġāraya girürler. Ve daḫı [3]semender gibidür.

Ve daḫı Sekrān ḥudūdında bir cānavar vardur ki aña [4]**cerīre** dėrler. İki gözi vardur, her biri bir meş‘aleye beñzer. Ve andan [5]hīçbir cānavar ḳurtılmaz. Bu sebebden ol vilāyetüñ cānavarları [6]od göricek ḳaçarlar. Ṣanurlar ki anuñ gözidür.

Ṣıfat-ı ṣa‘leb: [7]Dilkü bir ḥīle-bend cānavardur ki cānavar görse ẓafer bulmaz, meger ki [8]dilkü sıçrar, başına yapışur. Daḫı dutar yėr yāḫūd ayaġı-y-ıla yuvalar, suya [9]iletür, bıraġur, başın çıḳarıcaḳ dutar yėr.

[157.] ḤİKĀYET

Bir kişi eydür: [10]"Bir dilküye uġradum. Ḳarnı şişmiş, ölmiş dėyü ḳodum gėçdüm [11]gėtdüm. Benden ṣoñra bir it daḫı geldi. Derḥāl bu dilkü durdı [12]ḳaçdı. Ben taʿaccübe ḳaldum. Bu ḥāli ol ḳavme ṣordum. Eyitdiler ki: "Dilkü [13]itüñ burnı ḳoḳu bildügin ve diriden ölüyi farḳ ėtdügin bilür." Çünki [14]dilkü acıḳsa, arḳası üzerine yatur. Daḫı ḳarnını şişürür. Ḳuşlar anı görürler. Daḫı ölmiş sanurlar, üstine ḳonarlar. Derḥāl dutar yėr. Ve çünki [16]dilküye bit düşse, bir pāre keçeyi aġzına alur yāḫūd bir pāre kürk alur. [17]Daḫı varur bir ṣuya, az az egleni egleni girür, tā ki biti, ḳamusı başına **[295b]** dėrilür. Az az başın daḫı baturur ki bitleri ol aġzındaġı keçe pāresine [2]cemʿ olur. Ol vaḳt aġzındaġını daḫı bıraġur. Sudan çıḳar [3]gėder. Eger dilkü başın gügercin yuvasına atarlarsa, ḳamusı müteferriḳ olur.

[158.] [4]ḤİKĀYET

Bir gāzūr eydür: "Bizi yurdum. Gördüm ki bir dilkü [5]geldi. Bir ḳuş getürdi bir aġaç dibinde gömdi. Daḫı gėtdi. [6]Ben daḫı vardum. Ol ḳuşı derḥāl çıḳardum. Daḫı ölmemiş. [7]Boġazladum yüridüm. Şöyle biz üzerine ḳodum. Bir zamāndan dilkü geldi, ḳuşı [8]bulumadı. Daḫı benüm çevre yanumda gezdi. Bir zamāndan gördüm ki bir nesne [9]daḫı getürdi gömdi. Vardum yėne ol defin ėtdügin çıḳardum. Gördüm [10]ki bir ḳuru süñük pāresi. Döndüm ki gėrü gelem. Gördüm ki ol [11]ḳuşı ḳoduġum yėrden ḳapdı, ḳaçdı. Ṭaberistān'da dilkü olur ki ḳanatlu [12]yarasa gibi uçar. Ve uzun dişleri vardur.

Ḫāṣṣiyyetü'l-erneb: [13]Ṭavşan bir meşhūr cānavardur. Uyıyıcaḳ gözin açup uyır. ʿArab eydür ki: [14]"Cinnī, kirpiye ve deve ḳuşına ve yābān sıçanına biner, üzerinde oturur. Ammā ṭavşanuñ ḳatına gelmez. Her kim ki bu üçden birisin öldürse, ol [16]gėcede cinnīden emīn olmamaḳ gerek ki āvāz-ı hātif işidür. Bunı yėr." ʿArab [17]eydür: "Her ki ṭavşanuñ ṭopuġını kendü-y-ile bile götürse, dīv andan ḳaça." Ḥükemā **[296a]** eydür ki: "Tende ve ḳulaḳda ḳıl çoḳ olmaḳ ʿömri uzunlıġına delīldür. Ve her [2]cānavaruñ kim ḳulaġı uzun olsa ḳorḳaḳ olur." [3]Eger ṭavşan ḳanını çırāġa yaḳsalar, şöyle görinür ki ādemīnüñ ayaḳları [4]su içindedür. Ve her ḳaçan ki ḫasta olsa ḳamış yapraġın yėr, ḫoş olur.

[5]**Ḫāṣṣiyyet-i ḳāḳum:** Ḳāḳum bir cānavardur ki çetükden kiçi. Ve ġāyet aḳdur, [6]illā ki ḳuyruġı ġāyet ḳaradur. Ol bir servüsiz yėrde olur yaʿnī be-ġāyet [7]ṣovuḳ yėrde olur. Ẓulümātdan çıḳar gelür, şöyle ki semūr ammā semūr ḳara

[8]olur ve ʻazīzrek olur. Ve ikisi ẓulümātdan çıḳar. Lākin çoḳ zamānda gelür. [9]Ḳāḳum şol vaḳtde dutarlar ki ḳar yaġa. Ol ḳāḳum başını ḳara ṣoḳar [10]ki nesne isder yėmege. Ḳuyruġın şöyle ḳar üzerine bıraġur. Avcı gelür anı [11]bir bir dutar, cemʻ ėder ki hīçbirisi ḳaçmaz. Derisi isi olur ve cimāʻa ḳuvvet [12]ėder.

Sincāb: Sincāb bir cānavardur Türkistān'da Saḳsīn'de. Anda fınduḳ [13]aġaçlarında olur. Yuva yapar anda. Anı zaḥmet ile dutarlar. Çuḳurlar ḳazarlar. [14]Dīvārların ṭayıncaḳ ėderler. Lākin gey deriñ ėderler. Daḫı içine bir pāre et [15]bıraġurlar. Ve bir kişi daḫı içinde gizlenür. Sincāblar görür, kendüyi anda bıraġur. [16]Derḥāl ol kişi dutar, derisin yüzer. Serd ü sīr yėrde olur.

[17]**Ḳunḳuẓ:** Kirpi bir cānavardur ki ḳamu aʻżāsı dikendür başından **[296b]** ġayri. Bir cins kirpi daḫı olur ki dikenleri uzun olur ki birisi [2]bir buçuḳ ḳarış iki ḳarış daḫı olur. Her dikeni ḳaralu aḳlu olur. Ammā [3]Ḥaḳ Taʻālā ol uzun dikenlünüñ dikenlerini kendüye fermān [4]eylemişdür. Kime dilerse oḳ gibi atar. Hergiz uyımaz. Ve hem yılan ile [5]ġāyet düşmendür. Efʻī-y-ile ve ejdehā-y-ile ceng ėder. Ve kirpinüñ [6]yuvasınuñ iki ḳapusı vardur. Birisi ṣabā cānibinedür ve birisi debūr cānibinedür. [7]Yėmiş üzerine aġnar, daḫı dikenine batar, daḫı yėr. Ve daḫı yavrısı ḳatına gelür, [8]silkinür, yavrısına daḫı yėdürür. Eydürler ki, ehl-i İslām çünki Sīstān'ı [9]fetḥ ėtdi, ehl-i İslām ile ʻahd ėtdiler. Ve eyitdiler ki: "Biz şunuñ üzerine ṣulḥ [10]ėderüz ki hīçbir kimse kirpi öldürmeye." Ṣordılar ki: "Sebeb nedür bu ḳavle?" [11]Eyitdiler ki: "Bizüm yėrimüzde efʻī yılan çoḳ olur, anuñ dāfiʻi kirpidür." Ve eydürler ki: "Kirpi ve yılancı ḳuş yılanı ursalar veyāḫūd yılan [13]anları ursa, yābān soġanın yėrler. Żararların defʻ ėder."

[14]**es-Sinnevr:** Çetügüñ ṣıfatı ve kendüsi maʻlūmdur. Beyāna ḥācet [15]yoḳdur. Ve menfaʻati oldur ki evde olan ḥaşerātı şöyle ki yılan [16]ve çayan ve sıçanı yėr. Eydürler ki, Çīn'de çetük olmaz ve sıçan ġāyet [17]çoḳdur. Bir ḥakīm, melik-i Ṣīn'a eyitdi ki: "Ben bir ṭılısm düzeyim. Hīç **[297a]** Çīn vilāyetinde sıçan ḳalmasun, gėtsün!" Melik eydür: "Eger düzer-iseñ, ḥikmet ve ʻizzet [2]ėdem. Şol şarṭ ile düzerem ki hīç kimesne gelmeye." Sözin ḳabūl eylediler. [3]Ḥakīm bir ṭabıl eyledi çetük derisinden. Ve kirpi yaġından mūmlar [4]düzdi. Daḫı ol mūmları yaḳdı ve ol ṭablı çaldı. Ve ol vilāyetde [5]ne ḳadar sıçan var-ısa, ḳaçdılar. Bir aġṣaḳ, sıçan zārīlıġ-ıla yėke baṣa [6]gėderken, bir kişi anı görüp güler. Ol ḥikmet bāṭıl oldı.

Pes Çīn [7]sıçandan ġāyet zaḥmet çekerler. Bir ṭaʻām kim yėrler, ġāyet düşvārlıġ-ıla [8]yėrler. Ve çetük anda yavrılamaz. Ve daḫı çetük tersini örter, tā ki ḳoḳusın sıçan ṭuyup ḳaçmaya. Ve sıçanuñ içinde çetük ḳorḳusı dāyimdür. Vaḳt olur kim

çetük ölür ḳorḳusından. Eger sıçan saḳıfda [11]olsa, çetük aşaġa ḥareket ėtse, düşer. Ve daḫı fīl çetükden ḳorḳar. [12]Ve çetük düşde ḫastalıḳdur ve uġrıdur. Eger vaḥşī çetügi görse, [13]arslandandur, zīrā çetügi arslandan yaratmışdur. Ol vaḳt ki ṭūfān-ı [14]Nūḥ oldı, cānavarları Nūḥ gemiye cem' ėtdi. Her cinsden bir çift [15]aldı. Nūḥ 'aleyhi's-selām ṭoñuzuñ ḳulaġın urdı, andan daḫı bir ḳaṭre [16]ḳan ṭamdı. Allāhu Ta'ālā ol ḳandan sıçan yaratdı. Pes çetük [17]sıçana meşġūl oldı. Ḳorḳusından delükden çıḳmadı, şöyle ki arslan **[297b]** ḥarīṣdür ḫınzīr yėmege. Çetük daḫı şöyle ḥarīṣdür sıçan yėmege. Rūmī[2]ler eydürler kim, çetük eti 'ömri arturur. Eger çetük āvāz ėdegen [3]olsa, ḳulaġın baġlayalar, sākin ola. Eger bėş direm çetük [4]ḳulaġı ḳanın ġāliyeye ḳatsalar, daḫı isti'māl ėtseler, sevgülür olur. [5]Eger çetük ḫāyesini ḳurıtsalar, dögseler, daḫı dürtinseler, hīçbir [6]'avrat andan artuḳ kimseye raġbet ėtmeye. Bu ilerü ḥükemā sözüdür, [7]zīrā ki anı isti'māl ėtmek ḥarāmdur ve ṣıḥḥatinde naẓar vardur. Ve Ḥabeş'de [8]bir çetük vardur. Anı demür ḳafes içine ḳoyarlar. Ve iki ḫāyesin daḫı [9]çıḳarurlar, daḫı baġlarlar ve çetügi ururlar, tā kim derler. Daḫı anuñ [10]derini alurlar. Ol dere zübbād dėrler. Anuñ ḳoḳusı müşke muḳābildür.

Ḫāṣṣiyyetü'd-dele: Sañsar bir ża'īf cānavardur. Ḳaçan ki cimā' ėtmek [12]dilese, ėrkegin güc-ile getürür, cimā' ėtdürür. Bu ża'fı-la ejderhāyı helāk [13]ėder. Her ḳaçan ki ejderhā sañsarı görse, üzerine sıçrar ṭolaşur. Sañsar daḫı yüñüni ḳabardur, bir pençe urur ejderhāya ki [15]ḳudreti-le, iki pāre olur. Bu ejderhāya kirpiden yavuzdur. Kirpinüñ [16]ini iki ḳapulu olur. Birisi ṣabādan yaña birisi debūrdan yaña. Bėş dişi [17]vardur, bulduġunı ol yavrusına götürür. Ḳaçan ki bir yėrde ḳuru üzüm **[298a]** bulsa, ol üzümüñ üzerine yolunur. Her dikeninüñ başına bir üzüm yapışur. [2]Daḫı alur yavrılarına getürür. Hind kirpisi ki anlar aña düldül [3]dėrler, Fārsī zengüret dėr, dikenlerini atar. Vaḳtī ki cimā' ėdecegi [4]gelse, arḳasın arḳasına ėdüp cimā' ėder. Niteki yılan ṭolaşup cimā' ėder.

[5]**Ṣıfatü'l-fār:** Sıçan bir cānavardur kim andan pelīdrek [6]ve murdār cānavar yoḳdur, tā ḥaddī ki sıçan cemī'-i cānavarı yėr. Sıçanı kimse [7]yėmez. Bir mūẕī ve ḫasīs cānavardur. Her neyi ki yėse, aña bevl [8]ėder. Ve her kim sıçanı görse verhem olur.

[159.] ḤİKĀYET

[9]Eydürler ki, bir pādişāhuñ sarāyına bir yılan girdi. Ol meliküñ [10]bir yılancı bahādurı var-ıdı ki aña Süleymān-ı Azraḳ dėrler-idi, anı oḳıdılar. Geldi, ol yılanı dutdı. Başı üzerinde çevürdi. Daḫı yėre urdı. [12]Bu yılanuñ aġzından bir

sıçan çıḳdı. Süleymān ol sıçandan [13]ḳorḳdı ḳaçdı. Ḫalāyıḳ anı görüp taʿaccüb ėtdiler ki şunuñ gibi yılanı [14]depeledi ve sıçandan ḳaçdı. Aṣḥāb-ı firāset sıçanuñ zaḫmında ʿaceb naẓar [15]ėderler.

[160.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, Ebü'l-Caʿferi'l-Manṣūr bir kūya geldi ḫalīfe [16]olmazdan öñdin. Bir kilim var-ıdı ol kūyda, sıçan kesdi. Ol [17]kilimi rufū ėdiciye vėrdiler ki ol sıçan kesdügin rufū ėde. Çünki kilimi **[298b]** reffāf ḳatına getürdiler, ol reffāf yaʿnī rufū ėdici eydür: "Bu kilim [2]kimüñdür?" Eyitdiler ki: "Ebü'l-Caʿferü'l-Manṣūr'uñdur." Reffāf eydür: "Ḫilāfet [3]mübārek olsun yā emīre'l-mü'minīn ki ḫalīfe olursın! Ve illā ben yalan [4]degülem." Dėdiler kim: "Neden bildüñ?" Eydür: "Sıçan bu kilimi bir keyfiyyet ile [5]kesmiş kim andan ḫilāfet ẓāhir olur."

Fāretü'l-müşk: [6]Bir cānavardur Tübbet vilāyetinde. Her yılda bir kez vāḳiʿ olur. Ẓāhir olup [7]bir muʿayyen vaḳtde nāfeler bıraġur. Ol cānavaruñ ḫastalığı [8]vardur ki teninde ḳabarcuḳlar biter. Ol çıḳduġı vaḳt ṭaşlara sürtinür. Daḫı ol ḳabarcuḳlar deşilür, aḳar, daḫı başıġur. [10]Daḫı ol başıġan yėrler nāfe olur. Bir yıla degin ol nāfe ḥāṣıl [11]olur. Çünki nāfe tamām ola, gelür ṭaşa sürtinür. Ol nāfe [12]düşer. Yėne yėrinden ḳan çıḳar, başıġur. Bir yıla degin ol daḫı [13]nāfe olur. Tübbet vilāyetinde her kimüñ ki milkinde ol nāfe [14]düşse, çāre degüldür ki bir ġayri kişi anı ala, tā ki ol yėr [15]issi alsa gerek. Ol cānavaruñ eti acıdur şol od gibi. Ve ḳamu [16]aʿżāsı yaġ olur. Bu cānavar her yıl Tübbet'de Hindūstān'a varur otlamaġ-ıçun, zīrā ki sünbül ve behmen yėr. Çünki ol tamām **[299a]** olduġı vaḳt olsa, yėne Tübbet'e gelür, çāre degüldür ki Hindūstān'a nāfe bıraġa. [2]Ammā bunuñ nāfesi mübālaġa-y-ıla yėgdür geyik nāfesinden. Velākin ol nāfeyi [3]getürmek ġāyet müşkildür. Eger ḳoḳusı çıḳarsa yolda, ol kārvānuñ burnı ṭomurur, ḳanı durmaz. Ve eger örtseler ki ḳoḳusı [5]çıḳmaya, ādemīsi ve ol kārvānuñ ṭavarları helāk olur ve [6]ḫarāb olur.

Belki anuñ götürmenüñ ṭarīḳası oldur kim anı bir çuvāl [7]içine ḳorlar. Bir dürlü ot olur. Ol otı çuvāl aġzına ḳorlar. [8]Anuñ ḳoḳusını çıḳarmaz. Daḫı zaḫmeti olmaz. Ol nāfenüñ mażarratı [9]seferde olıcaḳdur. Ammā seferde olmayıcaḳ hīç mażarratı olmaz. Ve ol [10]Tübbet vilāyetinde müşk daḫı olur, lākin mużır olur, ḳoḳusından ādem [11]ḫasta olur, zīrā ki ḳoḳusı zişt olur. Çünkim ol müşk küfür [12]vilāyetinden çıḳsa Müsülmānlıḳ vilāyetine gelse, tā kim Kaşġar'a

gelse Müsülmānlar olduġı yėre, tā ki mü'eẕẕin āvāzı ėrişe, ḳoḳusı laṭīf olur. Ol [14]mażarratı gėder, mu'tedil olur.

FAṢL

[15]Fāṭūr vilāyetinde bir sıçan vardur kim anuñ balçıġından sıçan [16]düzer bir kişi ḥikāyet ėder: "Bir sıçan gördüm Fāṭūr'da ki yarusından [17]yuḳaru it ve aşaġısı balçıḳ." Bir kişi daḫı: "Bir yılan gördüm dėr Fāṭūr'da **[299b]** ki yarusı ṭaş." Ve daḫı nūşādur çeşmesinde bir sıçan olur. Ṭaşra [2]çıḳar, şöyle laṭīf ḳızıl, daḫı iki ayaġı üzerine ṭurur. Ḳaçan yėl doḳınur, apaḳ olur. Yėne varsa oda girse ki ol nūşādur odıdur [4]yanar, yėne ḳızıl olur. Arasṭaṭalis eydür: "Her yėrde ki ot yaḳsalar, [5]sıçan anda çoḳ olur." Ve Ḳuhistān ḥudūdında gey ulu sıçanlar olur. [6]Irmaḳlar kenārında varup delükler eyler, tā kim su ol delükden [7]aşaġa aḳar. Ve kendüsi ol delükde iki ayaġı üzerine durur, tā kim [8]su başından aşaġa aḳa. Bu daḫı gey 'acebdür kim deştī cānavar ṣuyı şöyle [9]sever, semender od sevdügi gibi. Bir cins daḫı semender vardur, gözsüzsepegine beñzer ki her yıl derisin bıraġur. Ne ḳadar kim oda girse, [11]tāze olur.

Ḫuld: Gözsüzsepegi bir cānavardur ki gözi yokdur. [12]Sıçandan büyük, ot kökin yėr. Eger ini ḳapusına ṣoġan yā sarımsaḳ ḳosalar, ol inden ḳaçar gėder. Bir ine daḫı gėder, ṭaşra [14]çıḳar.

Yerbū': Yābān sıçanı ya'nī gelegü, sıçandan büyükdür ki ġalleye [15]düşmendür, uġrıdur. Birisi bir yüce yėre çıḳar, gözedür. Ve bāḳīsi ġalleyi [16]kesüp ṭaşırlar. Ḳaçan birisi düşmen görse āvāz ėder. Daḫı ḳaçarlar.

[17]**İbn 'irs:** Uş bir cānavardur çetükden kiçi ve ṣūreti laṭīfdür **[300a]** ve hem ẓa'īfdür. Daḫı eger şöyle ki bir yėñ ucı-y-ıla ursalar [2]ölür. Birbirisi-y-ile cimā' aġzından ėder. Altunuñ gümişüñ ve cevāhirüñ düşmenidür. Nėrde bulursa uġurlar, alur, yuvasına iletür. [4]Ve nehenge düşmendür. Neheng ḳaçan ki cānavar yėse, dişleri arasına girür. [5]Ve ol et ġāyet zaḥmet ėder. Daḫı ṭaşra çıḳar, daḫı aġzın [6]açar. Ḳuşlar vardur ki varur anuñ aġzına girer. Ol [7]dişi arasındaġı etleri yėr. Bu as daḫı ol vaḳt, anuñ [8]aġzına gėrü boġazından içerü gėder. Baġarsuḳlarını yėr, daḫı [9]helāk ėder. Gör ne ḥikmetdür ki Allāhu Ta'ālā şunuñ gibi [10] yavuz, 'aẓīm cānavarı bunuñ gibi ża'īf cānavara helāk ėtdürür.

[11]**Ḥirbā:** Bir cānavardur ki her günde on iki dürlü renge [12]döner. Her sā'atde bir renge girür. Gün ḳaç sā'at olsa, ol daḫı [13]anuñ saġışı deñlü renge döner. Her gün ellerin götürür, [14]kendüye cilve ėder Güneş'e ḳarşu. Çünki Güneş

bata, ol daḫı delüge [15]girür. Ve her ḳaçan ki ādemī görse, kendüyi şişirür, daḫı yėl ėder. Ve kimseye [16]żarārı yoḳdur.

Bāb fi'l-Ḥayvānāti'l-Baḥrī[1]

[17]Bil ki cānavarlar çābük ve zīrek olmazlar. Şol miḳdār olur, **[300b]** ba'żısı ġarḳ olmış olur, deñiz sāḥile bıraġur. Ve balıḳ dām görse [2]ḳaçar, balçıġa gömilür. Daḫı bil ki maḫlūḳāt içinde balıḳdan çoḳ [3]yoḳdur. Ve arslandan ve kergedenden azı yoḳdur. Ve balıḳ ṣunuñ [4]ḳuşıdur ki ṣu içinde uçar. Yėdi ḳanadı vardur; yanında ve arḳasında. Ve ṣaydı kim alur, aşaġa çeñesine alur, yuḳarusına ḳısar, [6]tā kim ḫurd olur daḫı yėr. Ve dudaḳları süñükdür. Eydürler ki, balıḳ [7]nefesin ḳulaḳlarından alur dėrler, şöyle ki gāv-i kūhī nefesin iki [8]boynuzı arasında delükler vardur andan alur. Ve her kimse ki ol [9]delükleri görse ölür. Ve balıḳ olur ki on biñ yumurda ṭoġurur. [10]Ve ėrkegi ḳuyruġı altına varur, yumurdasın yėr. Ve eger balıġuñ [11]öykeni olaydı, balıḳ āvāzından ādemī zaḥmetde olaydı.

FAṢL

[12]Bil ki Yūnus 'aleyhi's-selām ḳavmini da'vet ėtdi dīne, ḳabūl ėtmediler. Pes [13]Yūnus bunlaruñ içün Allāhu Ta'ālā'dan 'aẕāb diledi. Yūnus'a vaḥiy [14]geldi ki: "İy Yūnus, ṣabr eyle ki ben 'aẕāb vėribiyem." Pes Yūnus [15]daḫı ḳavmi-y-ile va'de ėtdi ki size 'aẕāb geliser dėyü.

Daḫı Yūnus bir niçe [16]ḳavmi-y-ile gemiye binüp deñize girdiler. Daḫı deryā, 'aẓīm mevc ėtdi. Ehl-i [17]keştī eyitdiler ki: "Bu deryā her ḳaçan ki mevc ėtse, ādem ġarḳ ėtmeyince sākin olmaz." **[301a]** Yūnus eydür: "Beni bıraġuñ!" Eyitdiler ki: "İnṣāf mıdur ki bıraġavuz [2]velīkin ḳur'a bıraġalum. Her kime kim ḳur'a düşse, anı bıraġalum." [3]Ḳur'a ṣaldılar, yėne Yūnus geldi. Pes Yūnus'ı bıraḳdılar. Geldi bir [4]balıḳ derḥāl yutdı. Ve ardınca balıġı bir balıḳ daḫı [5]yutdı. Daḫı vardı, deniz dibine gėtdi. Ol balıḳ, Yūnus'ı deñiz [6]içinde 'ālemi gezdürdi. Yūnus alnını balıġuñ cigerine urdı. [7]Eydür: [2]﴿سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ya'nī kendü ḳavmine 'aẕāb [8]diledügi günāhına munṣif oldı. Allāhu Ta'ālā ol balıġa emir ėtdi ki: "Yūnus'um [9]helāk ėtmegil."

Dėrler ki, ḳırḳ gün balıḳ ḳarnında ḳaldı. Ol balıḳ [10]aġzın yummadı ve ṭa'ām yėmedi ki Yūnus ṭuncuġup helāk olmasun [11]dėyü. Ṣoñra çıḳardı anı

1 Deniz hayvanları.
2 "... Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum..". Enbiyâ, 21/87.

deñiz kenārında bir ḳabaḳ aġacı dibinde ḳodı. [12]Ve bir geyige Allāhu Ta'ālā emr ėtdi ki her gün geldi, Yūnus'ı emzürdi [13]ki balıḳ ḳarnında ġāyet ża'īf olmışdı ki bir gügercin yavrusı deñlü ḳalmışdı. Bir niçe müddet ol geyik anı emzürdi. Ve ol ḳabaḳ [15]aġacı ḳurudı. Yūnus'a isi, kār eyledi. Yūnus anuñ ḳurudığına [16]ġāyet melūl oldı. Allāhu Ta'ālā Yūnus'a ḫitāb ėtdi. Eydür: "İy Yūnus, [17]bir aġaç ḳuruduġı-çün maḥzūn olduñ ki ṣad hezārān ādemī-çün melūl **[301b]** olmaduñ ki benden anlaruñ helākin diledüñ."

Pes Allāhu Ta'ālā ol [2]ḳavme od vėribidi. Geldi, başları üzerine bulut gibi durdı. Çün [3]ol 'aẕābı gördiler, Yūnus'ı istediler, tā ki 'öẕür dileyeler, tevbe [4]ėdeler. Bulamadılar, bir yėre cem' oldılar. Eyitdiler ki: "Yūnus Tañrısı'ndan [5]'aẕāb geldi. Yūnus daḫı gėtdi. N'ėdelüm?" Eyitdiler ki: "Gelüñ! Biz daḫı [6]Yūnus Tañrısı'na yüz dutalum! Yalvaralum ki Yūnus dėr-idi, ol [7]tevbeler ḳabūl ėdicidür ve du'ālar ḳabūl ėdicidür." Pes [8]vardılar ṣaḥrāya çıḳdılar. Erenler bir bölük ve 'avratlar bir bölük [9]oldı, oġlanlar bir bölük oldı. 'Aḳıl islerin ve pīrlerin ilerü dutdılar. [10]Erenler eyitdiler ki: "İlāhī! Biz saña döndük. Sen biz 'āṣīleri reddėtme ki [11]senden artuḳ kimsenüñ varacaḳ yėri yoḳdur. Biz bī-çārelerüñi maḥrūm [12]eylemegil." 'Avratlar eydür: "İy Yūnus Tañrısı! Biz daḫı senüñ tanrılıġuñı bildük, [13]ḳabūl eyledük. Bizüm elimüzden gelenin bu ża'īflıġumuz ile ėtdük. Sen [14]ḫod ḳādir pādişāhsın. Biz ża'īflere sen raḥmet eylegil." Pes oġlancuḳlar başların açdılar. Eyitdiler: "İy Yūnus Tañrısı! Bizüm burada [16]suçumuz nedür ki sen kerīmsin ve 'ādilsin. Luṭfuñ ile keremüñ ile biz [17]bī-çārelere sen 'ināyet ėtgil ki od dillerin uzatdı. Bizi **[302a]** andan āzād ėtgil."

Çünki ol ḳavm īmān getürdiler, Allāhu Ta'ālā 'aẕābı [2]anlardan götürdi. Daḫı Yūnus'a vaḥiy vėribidi ki: "Tevbe vėrdüm senüñ [3]ḳavmüne, tā ki senüñ va'deñ rāst ola. Bunlaruñ ḳatında şerm-sār [4]olmayasın. Anlar daḫı tevbe eylediler. Dön, yėne ḳavmüñe varġıl." Yūnus döndi, [5]ḳavmine vardı. Yūnus'a īmān getürdiler. 'Aẕāb anlardan döndi, dünyāda ve āḫiretde sa'ādetlendiler.

Sen daḫı niçe dürlü zaḥmetler gördüñ. Hīç [7]tevbe ėtmedüñ. İnṣāfdur ki şimden gėrü sen daḫı tevbe ėdüp Allāhu Ta'ālā'ya [8]dönesin, tā ki dünyā ve āḫiret sa'ādeti-le müzeyyen olasın. Maḳṣūd oldur ki [9]Allāhu Ta'ālā 'aẓametlü ḳulına ki Yūnus'dur, zīrā Allāhu Ta'ālā ḳatında peyġāmberlerden 'aẓametlü ḳul yoḳdur, bir 'aẓīm ḳulı-y-ıla 'itāb ėtdi. Zīrā ḥayvānāt [11]içinde balıḳdan 'aẓīm yoḳdur ki yėri bu 'aẓameti-le balıḳ arḳasında ḳodı.

[161.][12]ḤİKĀYET

Ba'ẓı tācirler ḫaber vėrdiler ki: "Maşrıḳ deryāsında [13]bir yėre ėrişdük ki anda deñiz içinde bir aydınlıḳ gördüm. Bir ulu [14]ḳalḳan deñlü şöyle müdevver od bigi şu'le vėrür. Gemiciler tekbīr ėtdiler [15]ki içlerine ġāyet ḳorḳu düşdi. Pes andan gėçdük, gėceye dek [16]gėtdük. Yėne biz daḫı anuñ gibi aydına uġraduḳ. Gemiciler yėne tekbīr [17]getürdiler. Çünkim andan gėçdük, ol gemicilere ṣorduḳ ki: "Ol **[302b]** iki yėrde gördügümüz ne nesnedür?" Gemiciler eyitdiler ki: "Balıḳ gözi-y-idi. Şol miḳdār [2]ki gėtdük, iki gözinüñ ara yėrinde biz size ḫaber vėrmedük kim ḳorḳmasunlar [3]dėyü."

[162.] ḤİKĀYET

Şimāl ṭarafındaġı deñizüñ ba'ẓısında balıḳ vardur [4]kim su yüzine çıḳar. Daḫı ḳanadın yuḳaru ḳaldurur, bir ṭaġ gibi olur. Su [5]üstinde eger biraz daḫı yuḳaruraḳ çıḳsa bir 'aẓīm sed olur ki bir niçe [6]ferseng. Ve ol ḳanadı daḫı şöyle yıldırar ki billūr gibi. Ol balıḳ [7]eyle ėdicek deñizüñ ārāmına delīldür. Ol vaḳt gemiler girür deñize [8]sefer ėderler. Çünki ol balıḳ yėne aşaġa inerse, gemileri kenāra çekerler ki anuñ [9]gėtdügi delīldür deñizüñ ıẓṭırābına.

[163.] ḤİKĀYET

Bir bāzirgān ḥikāyet [10]ėder. Eydür ki: "Herkend Deñizi'nüñ kenārında nüzūl ėtdük [11]ki havā gey açuġ-ıdı ve Ay daḫı aydın-ıdı. Gördük ki deñiz içinde dembe-dem [12]bir menāre gibi nesne havā yüzine çıḳar gėder, yėne aşaġa iner, su mevc ėder. Her [13]bār çıḳduġınca su yėne sākin olur. Ve bir yėrden daḫı çıḳar, havāya gėder [14]gėde-bildügince. Biz anuñ ta'accübine ḳalduḳ. Hīç vaṣfa gelmez. Biz anı gemicilere [15]ṣorduḳ. Dėdiler ki: "Balıḳdur. Aya ḳarşu şāẕılıḳ eyler. Ol menāre gibi [16]çıḳan, aġzına su alup havāya atduġıdur ki nefesi ḳuvveti-y-ile-durur- ki ol [17]ḳadar suyı gök yüzine atar."

[164.] ḤİKĀYET

Yėne bāzirgān seyyid **[303a]** eydür: "Küllem meliki seferde-y-idi, geldi, ḥikāyet ėtdi, eydür: Ben deryā [2]kenārında seyr ėderdüm. Nā-gāh deryā mevc urdı. Bir balığı taşra bıraḳdı [3]ki içinden seksen su sığırı çıḳdı ki bunlar gemi içinde-y-imiş. Bunları gemisi-le [4]yudmış. Ādemīsi bir gemiye daḫı ḳaçmış ."

er-Ra"ād: Ra"ād bir balıḳdur, Mıṣr [5]Nīl'inde olur. Her kimse ki elin aña ursa, eli meflūc olur. Eger duzaġa [6]düşse ṣayyāduñ eli ditrer. Ve eger anı aġac-ıla ursalar ditregen [7]olur.

Terḳī: Bir balıḳdur Baṣra'da. Başında tācı vardur ḫurūs tācı gibi. [8]Allāhu Ta'ālā anı deñizde müvekkel eylemişdür. Her kimse ġarḳ olsa, [9]arḳasına alur, kenāra çıḳarur.

el-Berestūc: Bir balıḳdur ki [10]kendüyi ölüye urur yatur, tā bir balıḳ daḫı gelür, anı yudar. Daḫı ol [11]balıġuñ boġazına durur. Burnında bir dikeni vardur, anuñ ile ol [12]balığı helāk ėder. Bu terḳīnüñ derisini gemide bile götürürler. Yėlden [13]emīn olurlar. Bu terḳī ol miḳdār ḳuvvetlü olur kim gemiyi dutar, hīç ḥareket [14]ėtdürmez.

es-Semekü'l-esbūr ve'l-berestūc: Berestūc ve esbūr iki [15]balıḳdur ki Zengibār deryāsında olur. Ve ol deryā ġāyetde ḳoḳar, [16]ol sebebden berestūc Dicle'ye gelür Baṣra'da. Çünki Baṣra'ya gele, hīçbiri [17]Zengibār'da ḳalmaz. Ve esbūr ile deryāsına gelür. Yılda üç ay gelürler **[303b]** dururlar. Çünki Dicle'den gėtse, birisi yėrinde ḳalmaz. Ve hem yolları, [2]gey düşvārdur ve mühlikdür. Şol miḳdār zaḥmet çekerler eyü mā-y-ıçun.

[3]**el-Ḫarāṭīm:** Bu daḫı bir balıḳdur, yılan gibi dişleri arasından [4]bir minḳār çıḳmışdur. Bir dişi mīḫ gibi.

Ve bir balıḳ daḫı vardur öküze [5]beñzer ki anuñ derisinden kejīm eylerler ki hīç ḳılıç eṣer ėtmez. Ve eger [6]keserse ki içine güc-ile, ayruḳ çıḳmaz ve hem emcekleri daḫı vardur.

[7]**Ẕü'l-ḳarneyn:** Bir balıḳdur ki burnından süñük çıḳmışdur [8]ki şol ġāyet keskün ḳılıca beñzer. Her neye ursa keser. Bu balıḳ [9]Mıṣr deñizinde olur ve Hindūstān'da ḳuruda olur. Suda olmaz.

[10]**es-Semekü'l-bāl:** Bāl bir ulu balıḳdur Maġrib deñizinde. Derisi [11]ṭaşdur ki hīç nesne kār eylemez. Gemiye doḳınur, pāre pāre eyler. Ve teninde [12]bir süst yėri vardur, gemiciler anı bilürler. Ol arasına balta-y-ıla [13]ururlar, ölür. Daḫı sāḥile düşer, Güneş'den yaġı erir. Gemiciler anuñ ile gemilerin yaġlarlar. Daḫı ol yaġ ṭaş gibi olur. Gemi bu kez eyü olur. [15]Pes ḥayātı helāk-i keştīdür ve helākı ḥayāt-ı keştīdür. Bu balıḳ 'aẓīm [16]mühlik balıḳdur ki deñizde cānavarlar görürler. Daḫı ġırīv ėderler. [17]Eger bir ẕerre 'anber yėse derḫāl ölür.

Muḥīṭ denizinde bir balıḳ **[304a]** vardur ki giñlügi altı arışdur. Dāyim balıḳlar anuñ [2]aġzından girürler, ḳulaġından çıḳarlar. Vaḳt olur ki süñü daḫı boġazından içerü gėder. Varur baġarsuḳlarını yırtar, ṭoġrar, helāk [4]ėder. Ve anuñ eyegülerinden dīvārlar düzerler ve pulları-y-ıla saḳfın [5]örterler.

[165.] ḤİKĀYET

ʻAbdülmelik bin Mervān zamānında bir balıḳ buldılar kim ḳuyruġından bir pāre düşmiş, biñ arış ölçmişler Endülüs [7]deñizi kenārında.

es-Semekü'l-kūsec: Küçük bir balıḳdur Eyle deñizinde. [8]Elleri ve ayaḳları vardur. Her neye ki ẓafer bulsa eli-y-ile ayaġı-y-ıla bir [9]zaḫm urur. Ve eger dāma düşse dām[ı] bozar. Ve hīç nesneden ḳaçmaz, meger [10]ḥayż bezinden. Eger anı gėce-y-ile dutsalar, ḳarnından içi yaġı çıḳar. [11]Ve eger gündüz dutsalar içi yaġı olmaz. Gündüz ẓāhir olur, gėce [12]pinhān olur.

Ṭībā: Bir balıḳdur ki aġzından müşk ḳoḳusı gelür. [13]Balıḳlar ḳatına cemʻ olurlar ḳoḳuya. Ol daḫı dutar yėr, tā ki gey büyük [14]olur. Ṣoñra gemiye ḳaṣd ėder ki biñ ḳılıçdan ḳorḳmaz. Velākin ḥayż-ı [15]ʻavrat bezinden ḳaçar. Ve daḫı añа fatos dėrler.

FAṢL

[16]Eger balıġuñ pulını yumuşaḳ dögeler, daḫı ḳusuṭ baḥri-y-ile ve benefşe [17]yaġı-y-ıla ṭılā ėdeler, şol siñir ki kesilmişdür ḳavuşa. Balıḳ ödi **[304b]** göz aġını gėderür. Ve daḫı şol aḳ ṭaş kim balıḳ süñügi [2]gibi suda yüzer. Eger anı balıḳ eti-y-ile dögseler, ḥāmile ʻavrat [3]bile götürse oġlanı düşmeye. Ve eger yürege baġlayalar, aġrısın gėderür. Eger yarım [4]direm sikencübin ile yėseler yereḳānı gėderür. Ve eger Nīl suyı balçıġından [5]ziyāde yā noḳṣān olduġından ṣoñra alsalar, yaş-iken Güneş'e ḳosalar, [6]sıçan olur, derḫāl yürür. Eger ol balçıḳdan balıḳ düzseler [7]ve yaş-iken Güneş'e ḳosalar balıḳ olur. Suya girdügi sāʻat ölür.

Ve eger [8]pāre yaġı bir ṣāfī şīşe içine ḳosalar ve aġzın mūm ile muḥkem ėtseler [9]ve daḫı balıġuñ uġraduġı yėre ḳosalar, ḳamu balıḳ anda cemʻ olur. Ve eger [10]ṭaru-y-ıla baḳlayı dögseler, daḫı kėçinüñ içi yaġı-la ve öküz ḳanı-y-ıla ḳarışdursalar, daḫı bir ḳūtī içine yā bir ḳāvṣara içine ḳosalar, şöyle ki ṣu alup [12]gėtmese balıḳlar ḳamusı anda cemʻ olalar ve āsānlıġ-ıla dutalar.

Eger gendene [13]toḫumın sirkeye ḳatalar ve bir niçe günden ṣoñra ṣuya ḳoyalar, ḳamu balıḳ su [14]yüzine çıḳalar. Ve her acı nesneyi bir çeşmeye dökseler, cemī'-i balıḳ helāk [15]olur.

es-Saḳanḳūr: Saḳanḳūr bir balıḳdur neheng gibi. Yumurtadan ki [16]çıḳar, eger suya düşse neheng olur ve eger ḳumda ḳalursa saḳanḳūr [17]olur. Çün saḳanḳūr ki dutalar, eger tīzcegez bevl ėderse veyāḥūd **[305a]** süñürürse dutan kişi ölür. Eger dutan kişi tīzcegez kendüzin [2]yur-ısa saḳanḳūr ölür. Ve daḫı saḳanḳūruñ iki ẕekeri ve iki ferci [3]olur. Bunuñ menfa'ati oldur kim cimā'a ḳuvvet vėrür.

et-Timsāḥ: [4]Neheng Mıṣr-ı Nīl'de olur. Bir mühlik cānavardur. Şol miḳdār ki [5]başı uzundur, ol miḳdār daḫı teni uzundur. Ḳuyruġı-la arslanı [6]urur, öldürür. Ve fīl daḫı her ne fesād ėde, su içinde ėder. [7]Ve ne yėr-ise gene ḳuṣar, zīrā ki teresleyicek yėr. Allāhu Ta'ālā aña vėrmedi [8]bāḳī ḥayvanāt gibi. Ve ḳamu cānavarlar çėyneyicek aşaġa çenesin depredür. [9]Bu yuḳaru çeñesin depredür. Ve dişleri vardur mīḫ bigi.

Bir ḳuş [10]vardur gelür anuñ ṭuṭaġında ḳonar. Daḫı dişlerinde ḳalan etleri [11]yėr. Ḳaçan ki 'āciz olsa sudan çıḳup aġzın açar ki gele ol ḳuş [12]dişin arıda. Ol vaḳtde ḳaçan ol ḳuş as görse, āvāz ėder, [13]neheng ḳaçup suya girür. Ve illā ḫaberi olmasa gelür, aġzına girür, helāk [14]ėder ve dişler. Ol ḳuş ki anuñ dişin arıdur, Allāhu Ta'ālā ol [15]ḳuşuñ arḳasında ve ḳarnı altında birer arış süñük yaratmışdur [16]ki neheng aġzına direnür, aġzın yummaz. Ḥaḳ Ta'ālā ol ḳuşuñ rızḳını anuñ dişleri arasında ḳomışdur, tā ki ikisi daḫı rāḥat ola. **[305b]**

Ve her nesneye ki dişi ėrişse, ḳoparmayınca ayrılmaz. Ve derisine mīḫ demür [2]kār ėtmez. Ve başından tā ḳuyruġına degin bir pāre süñükdür. Ve eger [3]arḳası üzerine düşse ölür, duramaz fīl gibi. Ve daḫı neheng ḳaçan [4]cimā' ėtse, dişisin arḳası üzerine yaturur, cimā' ėder. Ṣoñra yėne ḳaldurur, [5]daḫı suya girürler. Ve bir kez cem' olmaḳda, altmış kez cimā' ėder. Yumurda ki yumurtlar bir ḳaz yumurdası gibi yumurtlar. Ve yavrusı ki çıḳar, bir sıçan [7]deñlü olur. Ṣoñra büyür ki on iki arış olur ve yaşaduḳça [8]büyür. Altmış yumurda yumurtlar. Ve altmış dişi daḫı vardur. Ve eger [9]ṣol yanı dişlerin ısıtma dutan kişiye baġlasalar, ḫalāṣ bulur derḥāl.

Bunuñ ile su atı arasında düşmenlik vardur ki su atı [11]nehengi yėr, şöyle ki bebir arslanı yėr. Ve arslandan bebir kiçidür. [12]Ve neheng Nīl'den gėderse ölür,

şöyle ki düve Türk vilāyetinde olur [13]ve ʻaḳreb Ḥımıṣ'da olur. Bil ki havā yüzinde pādişāhlıḳ ṭavşancıluñdur [14]ve yėrde arslanuñdur ve suda nehengüñdür.

Ve dėrler ki, bir vaḳtde bir arslan [15]bir gemiye düşdi Mıṣr'da ve bir neheng daḫı ol arslana ḳaṣd ėtdi. Ol [16]ḥālde ikisi dutuşdılar. Neheng arslanı ḳuyruġı-y-ıla urdı [17]ve arslan nehengüñ başına yapışdı. Ve ikisi daḫı biribirini helāk ėtdi. **[306a]** Ve gemi ehli ikisinüñ daḫı şerrinden ḳurtuldılar. Neheng āleti ve silāḥı [2]ḳuyruġıdur. Neheng düşde düşmendür. Yumurdasından müşk ḳoḳar. [3]Ve ḳışın dört ay nā-bedīd olur. Neheng her ne bulursa ḳuyruġı-la [4]urur, daḫı suya çeker. Ammā ḳuru yėrde ʻāciz olur. Anuñ [5]ayaġı cavḳ olur. Teni ḳuvvetlü olur. Aġzı büyük olur.

[166.] ḤİKĀYET

[6]Eydürler ki, Mıṣr'da bir pādişāh-zāde var-ıdı. Müneccimler ṭāliʻini dutup, [7]dėdiler ki, bunı timsāḥ helāk ėdiser. Pes anası vardı, kendü memleketi [8]miḳdārı bir yüce ʻaẓīm muḥkem baru yapdurdı Nīl ırmaġından yaña, tā ki bu oġlan Nīl'e varmaya, daḫı Nīl'den timsāḥ çıḳmaya. [10]Āḫir bir aġaçdan timsāḥ düzmişler. Ol oġlanuñ ḳatına getürdiler. Ṣordı kim: "Timsāḥ bu mıdur?" Dėdiler kim: "Budur." Vardı, anı aldı, [12]yėre urdı, ṣındı. Ve andan bir pāre aġaç ṣıçradı, gözine batdı, vardı beynisine çıḳdı. Helāk oldı. Şöyle ki bu ḥikāyet yuḳaruda [14]gėçdi-y-idi.

eḍ-Ḍıfdaʻ: Ḳurbaġa bir zişt cānavardur. Aḥvāl-i ṣıfatı [15]maʻlūmdur, beyāna ḥācet degüldür. Ve eger ḳurbaġayı eridüp yaġın [16]alalar, zehr-i ḳātildür. Ṣudan ġayri yėrde āvāz ėdemez. Ve oddan ḳaçar, [17]sākin olur. Ḫorāsān'da yaġmur yaġar, evler üsti ḳurbaġa-y-ıla ṭolar. Ve her **[306b]** vilāyetde bu vāḳiʻdür. Eger bulutdan yaġarsa ʻacebdür. Ve eger Ḥaḳ Taʻālā [2]fi'l-ḥāl yaġdursa yėne ʻacebdür. Ḫorāsān'da yaḫdānlar düzer [3]buz içün, ḳurbaġadan ḫālī olmaz şol öküz deñlü olur. [4]Ve ol yaḫdānlaruñ Ḫorāsān'da delügi vardur ki andan dāyim [5]yėl ḥareket ėder. Ve içinde gey ṣu ziyāde olur ṭururken. Vaḳt olur ki [6]yanında bir yaḫdāna daḫı aḳar ki hīç ṭaşradan ṣu gelmedin. Ve içinde balıḳ daḫı [7]peydā olur. Ḳurbaġa Benī İsrā'īl'e ʻaẓāb-ı ʻaẓīm oldı: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلاَتٍ﴾[1] Ṭūfāndan bed-ter şol miḳdār Allāhu Taʻālā [10]ḳurbaġa yaġdurdı anlaruñ üstine ki ḳamu evlerin ve yėrlerin [11]ve gėyesilerin ḳurbaġa dutdı. Döşeklerinde er ʻavrat yatsa, şol [12]miḳdār üstlerine üşerdi ki biñ zaḥmet ile

1 "Biz de her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşerat), kurbağalar ve kan gönderdik..." Aʻrâf, 7/133.

ṭururdı. Ve ṭa'ām yėmege [13]'āciz oldılar ki çanaġa çölmege düşerler-idi. Bir loḳma ṭa'ām [14]bulsalar ki aġızlarına iledeler-idi, aġızlarına bile girürdi. Yahūdīler feryād [15]ėtdiler, tevbe ėtdiler. Ol 'aẕābı Allāhu Ta'ālā gėderdi. Ṣoñra [16]yėne 'āṣī oldılar. Allāhu Ta'ālā bu kez anlara bir 'aẕāb daḫı vėribidi [17]ki hīç evvel gėçene beñzemezdi ki ḳamu ṣuları ve ṭa'āmları **[307a]** ḳan oldı, illā ki mü'minlerüñ ḳan olmadı. Yahūdī, mü'minler elinden bardaġı [2]alurlardı ki içeler, aġızlarına iledicek ḳan olurdı. Yėne tevbe [3]ėtdiler, bu 'aẕāb daḫı gėtdi ve yėne 'āsī oldılar. Allāhu Ta'ālā [4]helāk eyledi.

Ve bil ki ḳurbaġa havā ṭabi'atından ḥāṣıl olur. Ve eger [5]ḳurbaġayı ḫamr içine bıraḳsalar ölür. Ve yėne çıḳarup ṣuya bıraḳsalar dirilür. [6]Ve ḳurbaġada Allāhu Ta'ālā süñük yaratdı. Bu daḫı ırmaḳ kenārında yumurtlar. Ve düşde ḳurbaġa 'ābid ü zāhiddür. Ve eger çoḳ görse 'aẕābdur.

[8]**es-Sülḥafāt:** Baġa daḫı bir meşhūr ma'rūf cānavardur ki anuñ [9]yuvası ḳal'ası silāḥı derisidür, düşmenden ḥaẕer ėtse başın içerü çeker. [10]Ve yılan ile ceng ėder, yılanuñ ḳarnını ısırur, daḫı başın içerü çeker. [11]Yılan kend'özini dögmekden helāk ėder. Ve yumurdasını yėre gömer, [12]daḫı ıraḳdan oturur, ana naẓar ėder, tā ki yavrısı çıḳar. Bunuñ yumurdası, ḳanı, ṣudā' ḫastalığına fāyda ėder.

Bābu Ẕikri'l-Efā'ī [14]ve'ṣ-Ṣü'ābīni ve'l-Ḥayyāt

Bil ki 'ālemüñ acāyibi ve nevādiri iñen [15]çoḫdur, żabṭa gelmez. Cemī'-i 'acāyib bu āyetüñ altında dāḫildür [16]ki Ḥaḳ Ta'ālā Kelām-ı mecīdinde buyurmışdur: [1]الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ Her nesne ki laṭīfdür **[307b]** gökdedür. Ve her nesne ki keṣīfdür yėrdedür. Daḫı her [2]nesne ki ẓulümātdur, şeyāṭīndür. Ve her nesne ki nūrdur, melā'ikedür. Ẓulümātı [3]ẕikrde muḳaddem buyurdı nūrdan, zīrā ki 'ālemüñ ibtidāsı ẓulmet-idi. [4]Ṣoñra Güneş'i yaratdı. Evvel gėce-y-idi, ṣoñra gündüz oldı lā-cerem. [5]Gėce dükeli asāyişdedür.

[167.] ḤİKĀYET

Dėrler ki, Ḥaḳ Ta'ālā behişti ki [6]yaratdı, Rıḍvān'a buyurdı ki: "Behişti gez, ḳaradan ve ḳarañulıḳdan her ne [7]bulursañ getür." Ḥaḳ Ta'ālā gėceyi andan yaratdı. Andan ṣoñra dūzaḫı [8]yaratdı. Mālik'e buyurdı: "Ṭuyıñuz! Her ne kim

1 Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allâh'a mahsustur... (En'âm, 6/1.

bulursañ, aġdan [9]ve nūrdan getür." Ḥaḳ Ta'ālā gündüzi andan yaratdı. Ve daḫı bil ki Allāhu [10]Ta'ālā 'acāyibler yaratmışdur. Kimisinde menfa'at ḳomışdur ve kimisinde [11]mażarrat. Ol mażarrat olan daḫı menfa'atden ḫālī degüldür. Bu iki [12]bölügi daḫı kimisi cānludur ve kimisi cānsuzdur. Ol cānlunuñ [13]daḫı kimisinüñ ayaġı vardur ve kimisinüñ yoḳdur. Ol ki ayaḳsuzdur, [14]Allāh aña daḫı bir ḳuvvet vėrmişdür ki nice ayaḳlu cānavar aña muḳābil [15]ḥareketde, şöyle ki yılan, Allāhu Ta'ālā bunda menfa'at daḫı ve mażarrat [16]daḫı ḳomışdur.

Yılanuñ üç mertebesi vardur. Evvel ḥayyedür. [17]İkinci maḥāndur. Üçünci ṣü'bāndur. Ṣü'bānuñ biñ yıl 'ömri olur. **[308a]** Nişānı oldur ki alnında ve arḳasında saçı bite. Ve ol ādeme naẓar ėderse helāk olur. Ve yılandan ba'żısı vardur ki āvāzı ḳattāldür ki aña [3]devvāre dėrler. Yürise degirmen bigi devr ėde yürür, aġzın aça. Bir cins [4]daḫı vardur ki başında boynuzı vardur ṣadef gibi. Ve bir cins vardur [5]ki aña mükellele dėrler, başında tācı vardur. Bunuñ nefesinden ādemī [6]ve ḥayvānāt ölür. Ol yėrdür ki bu olsa, anda ot bitmez.

[7]**eṣ-Ṣü'bān ve ḫāṣṣiyyetühū:** Ejdehā 'ālemde eksükdür. Bu daḫı 'ināyetu'[8]l-lāhdandur. İsfendiyār zamānında ki melik-i 'Acemdür, bir ejdehā ẓāhir [9]oldı Kişmīr ḥudūdunda. Daḫı vilāyetler ḫarāb ėtdi. Ve her ne vilāyete ve her ne [10]yėre ki varsa, ḫalḳ ḳaçardı. İsfendiyār bu fikirde 'āciz ḳaldı ki: "Buña [11]nice tedbīr ėdeyim, Allāhu Ta'ālā ḳatına varıcaḳ ne cevāb vėreyim ki bu miskīn [12]ra'iyyetleri ḥıfẓ ėdemedüm bir yılandan, tā ki bunca biñ ādemī helāk [13]ėtdi. İller ve vilāyetler ḫarāb oldı. Ve eger bir ayruḳ düşmen olsa, anı [14]nice men' ėdeser-idüm." Vardı, leşker cem' ėtdi, Kişmīr'e teveccüh eyledi. Leşkere [15]eydür: "Anda varıcaḳ benden ıraḳ oluñ ki ben ol ejdehāyı [16]depeleyiserem." Ol vilāyet ḳavmi eydür: "İy melik, sen saña ḳıymaġıl. Her kim [17]aña ḳaṣd ėtdi, yėne gelmedi, anuñ bigi cānavar degüldür, ol ki ḳatına vara yėne **[308b]** gele. Eger anuñ vaṣfın bileyim dėrseñ, uşbu ṭaġuñ depesine çıḳġıl. [2]Daḫı bir sā'atde tevaḳḳuf ėtgil, tā kim anuñ ḥālin bilesin."

Gėce ol [3]ṭaġa çıḳdı. Baḳdı, gördi ki vilāyetüñ ḳamusından od havāya çıḳar. [4]Érteye degin od şöyle çıḳdı ṭurdı. Érte olıcak tütün oldı. Ol ḳavm [5]eyitdiler: "Ol od ve bu tütün anuñ nefesidür ki gėcede od görinür. [6]Ve gündüzün ḳara buḫar görinür." Pes İsfendiyār bir mu'teber mancınıḳ düzdürdi. [7]Daḫı içine girdi, eline bir hindī ḳılıç aldı. Emir ėtdi ki kendüyi mancınıġ-ıla [8]atalar. Ol ḳavm feryād ėtdiler, ḳomadılar. İsfendiyār: "Allāhu Ta'ālā'[9]nuñ ḫışmı ve 'aẓābı bu ejdehā ḫışmından hezārān biñ derece artuḳdur. Bil ki Allāhu Ta'ālā'nuñ

ʿaẕābı miḳdārı kendü bilür. Ben Allāhu Taʿālā [11]ḫışmından ḳorḳdum ki baña ʿitāb ėde ki: "Seni pādişāh ḳıldum. Sen ol [12]benüm żaʿīf ḳulları ki saña muṭīʿ eylemişem ve ne dėr-iseñ dutarlar-ıdı, bir [13]ejdehāya helāk ėtdürdüñ, saḳlamaduñ. Çünki elüñden gelmezdi, [14]niçün bu işe iḳdām ėderdüñ ki bir nefesüñden ötürü biñ ḳana girdüñ?" [15]Ḥāliyā elümden gelenin işleyeyüm. Ölürsem Allāh emri içinde öleyim." Söz ḳabūl [16]ėtmedi, kendüyi mancınıġ-ıla atdurdı. Çünki atdılar, vardı, taḳdīr ile ejdehānuñ başı üstine düşdi. Derḥāl ḳılıcı-la ejdehāyı çaldı, iki pāre **[309a]** eyledi. Ejdehā daḫı ol ḥālde üstine sıçradı, ikisi bile öldi. Lākin ʿālem [2]ol ejdehānuñ şerrinden emīn oldı. İsfendiyār daḫı Allāhu Taʿālā [3]rıżāsı-çün raʿiyyet yolında baş oynadı. Bunuñ bigi ejdehā yėri olur. Baḥrī, [4]ṭaşra çıḳmaz. Dābbe-i ġarbiyye, cenūbiyye Muḥterife bilādında bir cānavar[dur] dutdılar [5]ve anı saḳlayımadılar. Zencīrler ile bağladılar, tā ki öldi. Daḫı anuñ derisin [6]ṣoydılar, bir ṣaru derisi var-ıdı. Üstinde ḳara dāyireler var-ıdı. Her dāyireyi bir ḳızıl dāyire çevrünmişdi. Ve ḳafāsından ḳuyruġına degin [8]bir ḳara ḫaṭ saç bigi ince çekilmişdi. Ol deriyi Ḥabeşe Meliki ḳatına [9]iletdiler. Ol daḫı bir cins ejdehādur.

FAṢL

[10]Çünki yılan pīr olsa, iki ṭaş arasına girür, ḳısılur. Bir zamān ṣoñra [11]yėne çıḳar. Daḫı derisi ḳopar, yėne yigit olur. Altı yüz deri olur. Ḳaçan ki [12]ol derisin bıraḳsa, ḳafāsında noḳṭalar olur ʿömri saġışı. Eger yılan [13]başını delüge soḳsa, fīl bağlarlarsa çıḳar[ı]maz, meger kişi ṣol [14]eli-y-ile duta çeke, iki eliyle dutmaya. Ve bahār olıcaḳ yılan derisin çıḳarur. [15]Ammā ol ḥaḳīḳī derisi degüldür ki ḥaḳīḳī derisi bıçaġ-ıla yüzilmez. [16]Eger efʿīnüñ gevdesin ne ḳadar ki dögseler ölmez, tā başına urmayınca. Yılan cimāʿ vaḳtinde biribiri-le ṭolaşur, bir yılan bigi olurlar. Ve yılanuñ **[309b]** başında otuz eygüsi vardur. Otuz yumurda yumurtlar, ṭopraġa gömer, tā ki aña ḳurt [2]düşer. Daḫı ol ḳurtlar biribirin yėr, tā ki ḳuvvetlisi ḳalur, bir yılan [3]olur. Ḳaçan ki ʿaḳreb yılanı ursa, tīz bir acı ḳabaḳ isder, bulur, [4]yėr, ḫalāṣ olur ve eger bulmaz-ısa ölür.

FAṢL

[5]Eger ḥāmile ʿavrat ayağın yılan izine basa, oğlanı düşer. Yılan [6]yalıncaḳ kişiyle yatur, ṭonlu kişiyle yatmaz, ḳorḳar. Yılan öküz boynuzından [7]ve bağarsuġından ve merzengūşden ḳorḫar. Bir yılan vardur ki aña [8]şemse dėrler. Ḳaçan ki kör olsa, yėdi gün gözini Güneş'e dutar. Baḳar, gözi [9]ḫoş olur. Emil yolında

Rey ṭarafından yaña bir yılan ẓāhir oldı [10]ki ḳamu ḥayvānātı helāk ėtdi. Bir gün bir zengī ḳulı [anı] urdı. Derḥāl [11]yılan öldi.

Eydürler ki, yılan evvel ferişte-y-idi. Uçmaḳ ḳapucısı-y-ıdı. [12]Şeyṭānı aġzına soḳdı. Uçmaġa girdi. Ol sebebden laʿnet olındı. [13]Ṣūreti döndi. Elin ayaġın aldı, yüzi üstine bıraḳdı, yürütdi. Ve dişlerin [14]iki ḳat eyledi ve dilin iki şāḫ eyledi. Ve aġzına İblīs girmiş-idi, çeşmeyi [15]zehre eyledi. Ve ṭaʿāmın ṭopraḳ eyledi ve maḳāmın vīrāneler eyledi. [16]Ve daḫı buyurdı: "Her kimse ki buña raḥmet ėtse, ben aña laʿnet ėderem." [17]dėdi.

FAṢL

Fi's-semūm: Bil ki zehrler muḫtelifdür. Ve yılan **[310a]** aġusı şol miḳdārdadur ki yılan bir deveyi urdı köşegin emzüri-[2]ṭururken, köşegi derḥāl öldi ve deve bir niçe sāʿātden öldi. Zīrā [3]sem evvel ḳana ve süde ėrişür. Ṣoñra yürege ve siñire ėrişür. [4]Bu sebebden köşek öldi. Ve eger bir ʿavrat ḫamr içse yā müshil içse evvel [5]anasından süd emen oġlancıḳ esrir ve ishāl olur. Līkin Allāhu Taʿālā [6]yılana bu ihāneti-le bir heybet daḫı vėrmişdür ki hīç cānavara vėrmemişdür. [7]Şol dili aġzından od yalıñı bigi çıḳar iki şāḫ, lākin siyāhdur. [8]Ammā efʿīnüñ dili ḳızıldur od gibi. Ve daḫı yılanuñ yürümesi [9]uçar ḳuşdan artuḳdur. Ve Ḥabeş'de bir yılan olur; ḳanatlu, uçar [10]gėder ne yėre kim dilerse.

[168.] ḤİKĀYET

Ebū Caʿferü'l-Meknūf eydür: [11]"Belʿam Bāʿūr'uñ mālında bir yılan olur. Ḳaçan ki ıssı olsa ve yėrler yarılsa, [12]ol yılan ol vaḳt bir ḳarış ḳuyruġını yėre soḳar. Daḫı şöyle [13]dikilür durur aġaç gibi. Ḳuşlar anı aġaç sanurlar, ḳonarlar. Ol [14]dutar, yėr. Yılan ḳavunı sevdüginden içine girür, yatur ve elmayı ve ḫardalı [15]ve güli sever. Ammā maʿdanosdan ḳaçar. Ve yılan gāh yumurdlar ve gāh yavrılar, [16]şol sebebden kim yumurdası vaḳt olur kim içinde sınur yumurdlamaz [17]daḫı içinde yavrı olur, yavrılar. Ve efʿīyi öldürürler, daḫı ṭuzlu su-y-ıla yurlar **[310b]** ve dürlü otlar saçarlar ve bal içine ḳor, maʿcūn ėdüp yėrler. Menfaʿati [2]rūḥadur, rūḥuñ ḳuvvetin arturur.

Eydürler ki, yılan ḳırḳ yıl [3]nesne yėmez ve ölmez ki anuñ dirligi açlıḳdandur ve havādandur. Vaḳt [4]olur ki yuvası çeşme ḳatında olur, ol sebebden çeşmenüñ suyı [5]ıssı olur.

[169.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir yılan ẓāhir oldı, iki başı [6]var-ıdı. Ḳaçan ki yüriye yuvalanup yürürdi. Ṣabāḥ bir başı-y-ıla yėrdi ve aḫşam [7]bir başı-y-ıla yėr-idi. Ve yılandan bir cins vardur kim saçludur. Ve bir cins daḫı [8]vardur, boynuzlıdur aña aḳrān dėrler.

[170.] ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir kişi var-ıdı adı anuñ Şükrü'ş-şaṭrancı-y-ıdı, aḥmaḳdı, burnı yoḳdı. Sebeb ol-dı ki [10]bir yılan dutıcı gördi ki yılanlar dutmış. Aña eydür: "Bañа efsūn ta'līm eyle ki [11]zehr kār eylemeye." Eydür: "Olsun." Pes bir ef'ī çıḳardı. Eydür: "Uşbu yılan [12]eger fīli ursa helāk ėder. Uş ben dutaram, hīç bañа kār ėtmez." [13]Şükür bu kişiye bir niçe dīnār doyurdı efsūnı ta'līm ėtmek-çün. Ol kişi [14]ol ef'īyi ḳolına baġladı. Daḫı ḳafāsını muḥkem dutdı. Yılanuñ aġzı [15]açıldı. Şükür'e eydür: "Getür burnuñı aġzına vėr. Gör hīç kār ėder mi?"

Maḳṣūd [16]bu kişinüñ bundan oldur kim yılanuñ ḳafāsın dutmışdur kim aġzı açılmışdur, [17]aġız yummaz ki burnın ısıra. Çünki Şükür burnını aġzına ṣoḳdı, yılan **[311a]** ḥareket ėtdi. Nā-gāh ol kişinüñ elinden başı çıḳdı, Şükür'üñ [2]burnını ısırdı, ḳopardı. Şükür feryād ėtdi. Ḫalāyıḳ üzerine cem' oldılar. Yılan [3]burnı bile ḳopdı. Yılanı öldürdiler. Ol burunsuz ḳaldı. Ve ḳaçan ki yılan [4]cānavar yėse bir aġaca dolanur, tā ki ol cānavaruñ süñükleri ḳarnında uşanur. Eger yılanuñ üç baḫşında bir baḫşın keseler, ḳuyruġından yañadın gėrü biter.

[171.] ḤİKĀYET

Eydürler ki bir kişi aġaç dibinde [7]yatdı. Bir yılan ol aġaçdan başın ısırdı. Bir[i] daḫı oturdı. [8]Bu ḥāli gördi. Ol kişi uyandı, hīç kendüde eṣer-i zaḥmet bulmadı. [9]Ol bir kişi eydür: "Hīç ḫaberüñ var mı ki seni yılan ṣoḳdı başuñda?" [10]Hemīn āh ėtdi, cān vėrdi. Sebeb ol-ıdı ki ol emīn-idi. Çünki ḫaber [11]vėrdi, ḳorḳdı, daḫı zehr gėdicek yollar açıldı. Ḳorḳudan süst [12]olup zehr yürege ėrişdi, öldi.

Ammā ejderhā nādir olur, 'Arabca [13]aña ṣü'bān dėrler. Her kimi ki ejderhā ṣoḳa, hīç nesne [14]aña kār eylemez. Ne tiryāḳ ve ne efsūn. Ḳuru yėrde olan ejderhāya ṣü'bān [15]dėrler. Ve suda olana tinnīn dėrler ki uzunı niçe ferseng, ġāyet mütemerrid [16]olur. Her bir pulı bir ḳalḳan gibidür ve ḳanadı daḫı olur.

İsḥāḳ bin [17]el-Faẓıl eydür: “Bulutdan bir kez bir tinnīn düşdi bir yaña, Bir sāle oldı. Bir zamān **[311b]** ḫalḳ anuñ ḳoḳusından çoḳ helāk oldı. Ṣoñra Allāhu Ta‘ālā [2]bir sīl vèribidi. Aldı, deñize bıraḳdı. Tinnīnüñ düşmeni bulıtdur ki çeker [3]alur gèder. Deñizden iletür, ṣaḥrāya bıraġur. Ḥaḳ sözi oldur ki Allāhu Ta‘ālā [4]emri-le feriştehler çekerler. Zencīrler ile iledüp, Ḳāf daġına bıraġurlar ki Ye’cūc’e ve Me’cūc’e ḳuvvet olur.

Ṣıfat-ı naḍnāḍ: Naḍnāḍ, [6]bir ḳara yılandur. Cenūb ṣaḥrālarında olur. Ṣūreti, ādem ṣūretidür. Aġzından ḳara [7]tütün çıḳar. Gīsūları vardur. Ehl-i Hind anuñ yüregin yèrler. Ġāyet [8]zīrek olurlar. Yèyen kişi daḫı cānavarlaruñ āvāzın añlar, eydür. [9]“Eger ejderhānuñ başını evde defin ètseler, gencler ẓāhir ola.” [10]Bu kelām ḥükemā-yı Hind sözidür.

Ṣıfat-ı semend-aslār: [11]Semend-aslār daḫı bir cins yılandur. Cenūb ṭarafında kişverde her kim [12]anı görse cān vèrür. Ol yèrde ki ol olur, bir niçe ferseng [13]yèrde ot bitmez anuñ semmi buḫārından. Eydürler ki, bir yılan ẓāhir [14]oldı. Bir il içinde bir atlu var-ıdı. Anı süñü-y-ile urdı. Zehri süñüden [15]sirāyet ètdi. Ol kişi atı-y-ıla ḳara yandı. Semend-aslāruñ iki [16]başı vardur. Ve ayaġı ve saçı vardur ḳafāsında.

Ṣıfat-ı ef‘ī: [17]Ef‘ī ṣol yılandur ki gözi uzun ola ve dili ḳızıl ola **[312a]** ve gözin yuma. Ve andan ġayri yılanuñ gözi uzun ve dili ḳızıl [2]olmaz. Ve her neye kim zaḫm ursa ölür, ḳurtılmaz. Ve eger bir kimesne [3]aġzına nūşādur ekse daḫı aġzı suyın ef‘īnüñ üstine bıraḳsa [4]ölür. Ve yılan ḫamr sever, içer, daḫı mest olur.

Bir faṣıl daḫı ṣıfat-ı [5]zehrde söyleyelüm, tā ki andan ḥaẕer èdeler. Ve cāhillere ve ‘avratlara söylemeyeler, tā ki fesād ètmeyeler.

FAṢL

Fi’s-semūm: [7]Zehrüñ ba‘ zısı cānavara eṣer èder ki yılan zehri cānlu nesneden [8]ġayriye eṣer ètmez. Ve ba‘ zısı daḫı cānsuza eṣer èder, şöyle ki ‘aḳreb [9]zehri. Ve ba‘ zısı daḫı oldur kim feraḥ getürür, şöyle za‘ferān Ve ba‘ zısı daḫı [10]oldur ki ġuṣṣa getürür, şöyle ki kişnīc suyı. Ve daḫı zehrüñ cerāḥati ve zaḫmı [11]olmaz, ṣol ġayri nesnelerüñ zaḫmı gibi. Ya‘nī zehr ne yère eṣer [12]ètdügi bilinmez ki eyideler uşbu yère eṣer èrişmişdür, uşbu yère èrişmemişdür. Velākin Allāhu Ta‘ālā bunda bir ḫāṣṣiyyet ḳomışdur ki bir yère degse [14]ḳamusı helāk olur. Şöyle ki Allāhu Ta‘ālā bir cānavar yaratmışdur aña [15]cerrāre dèrler, ḳaçan ki dilese yumurdlaya, ḳuyruġın bir ṭaşa urur, [16]ol ṭaş yarılur, ol ṭaşuñ içinde yumurdlar. Ḥāl [17]budur ki anuñ ḳuyruġında ol miḳdār ḳuvvet yoḳdur kim ṭaşı sıya.

[312b] Lākin Allāhu Ta'ālā anda bir ḫāṣṣiyyet ḳomışdur ki anı işler. Ve daḫı dehle [2]aġacı ki aña ḫalfā dėrler, şol miḳdār ża'īf ü süstdür ki vaṣfa gelmez. [3]Ol ża'fı-la eger üzerine kiremit ḳosalar, deler yuḳaru çıḳar.

[172.] [4]ḤİKĀYET

Ebū 'İtāb eydür: "Gördüm ki bir pula ṣabır yapışmış, daḫı [5]ol bir ṭaş arasına düşmiş. Ve ol ṣabur ṭaşa yapışmış ve ol [6]ṭaş altından ḫalḳa bitmiş çıḳmış. Ol pulı delmiş, ṭaşra çıḳmış. [7]Ḥāl budur ki ol ḫalḳanuñ ḥīç ḳuvveti yoḳdur ki pulı [8]yara velākin anda bir ḫāṣṣiyyet vardur ki eyle te'ṯīr ėder. Şöyle ki ṣā'iḳa [9]ya'nī şol nesne yaḳan yıldırım eger ḳılıç düzen dükkānına düşse, ne kim ḳılıcı [10]var-ısa yaġ gibi eridür. Ve ḳın içinde olanı daḫı eridür, lākin ḳınların eridüp yaḳmaz. [11]Ve eger ṣā'iḳa bir kişiye ki ėrişe ki anuñ ile bile altun veyā gümiş olsa, anları eridür, [12]ol kişiyi eritmez öldürür. Ve daḫı 'aḳreb ṭancarayı [13]ursa deler ve eger oḳ ile ursalar, gey zaḥmet ile delerler.

Ve Nīşābūr ḥaddinde 'aḳreb olur ki ādemi vurur [14]öldürür. Ve urduġı kişinüñ ḳatında kimesne duramaz ḳorḳudan. Ve cerrāḥ [15]ki aña tīmār ėtse, mübālaġa-y-ıla aḳça alur. Zīrā aña tīmār ėden cerrāḥuñ [16]yüzi döner ve dişleri dökilür. Aġularuñ 'ameli gėce artuḳ olur, zīrā [17]görürüz ki aġulu kişi gėce feryād ėder. Vaḳtī ki gün ṭoġa sākin olur, anuñ içün**[313a]**dür ki gėce ḥarāreti ādemüñ içerü urur, daḫı içi ıssı olur. Ol [2]vaḳt aġu 'amel ėder, kişinüñ ża'fı ve ḳuvveti ḳadri. Vaḳt olur ki 'aḳreb [3]iki kişiyi urur, birisi ölmez. Ve yılanuñ helāki ḳamış aġacında [4]ve eger bir ḳamış ile arḳun daḫı ursalar. Şöyle ki enār aġacı-y-ıla ādem dögseler [5]ölür. Ve eger bıçaġı eşek südi-le suvarsalar ol bıçaḳ zehrlü olur, [6]her neye kim zaḫm ėtse helāk olur.

FAṢL

[7]Eger neheng beynisin veyā yumurdasın buġday ile çėyneseler, daḫı ot [8]içine ḳoyup bellūt güli altına ḳosalar ḳırḳ gün, andan bir yılan [9]mütevellid olur ki başı neheng başına beñzer ve ḳırḳ gün diri olur daḫı ölür. [10]Ve eger ol yılanı gölgede ḳurutsalar, daḫı andan biraz yėyen kişi bī-hūş olur.

[11]Ve eger birḳaç örümcegi bir şīşeye bıraġalar, daḫı aña eşek südi ḳoyalar, şol [12]ḳadar ki anuñ üzerine ṭura üç gün, anı ḳoyalar. Andan ṣoñra gėrü çıḳaralar, daḫı baġa yaġı-la ḳarışduralar, daḫı yėne şīşeye ḳoyalar, yėdi gün teres [14]altında gömeler, andan bir yavuz yılan çıḳa.

Ḫāṣṣiyyetü'l-'aḳreb: Ammā 'aḳrebüñ [15]ṭabī'atı sovuḳdur, ādemüñ ḳanın baġlar. Ve yılan zehri ıssı olur. Ve 'aḳārib-i [16]ḳattāle, Ehvāz'da ve Şehr-i zor'da ve Naṣaybīn'de olur. Bir vaḳt Naṣaybīn'i [17]ḥiṣār ėtdiler ve 'āciz ḳaldılar. Vardılar 'aḳreb getürdiler Şehr-i zor'dan. **[313b]** Bardaḳlar içine ḳoydılar, mancınıḳ ile Naṣaybīn içine atdılar. Andan ḳorḳup şehri [2]vėrdiler. Ol zamān[dan] berü 'aḳreb anda [v]ardı. Ve 'aḳrebüñ sekiz ayaġı [3]ve iki dişi vardur, anuñ iledür her işi ve gözi arḳasındadur. Ḳaçan ki yüklü olsa [4]ölür, zīrā ṭoġurıcaḳ yavrılar ḳarnın yarup çıḳar. Ve ḳaçan ki yėl ėtse [5]ininden çıḳar, çünki havā sākin ola, çıḳmaz. Zīrā çıḳıcaḳ 'aḳrebüñ üzerine [6]uyuz üşer gėtmez, ḳaçar inine, anda ölür. Ve 'aḳreb çedükden ḳorḳar, 'ācizdür. [7]Ve ḳara yılanı su ininde yatur.

Eydürler ki, 'aḳreb bir peyġāmberi [8]soḳdı, daḫı ol eyitdi: "La'net 'aḳrebe gelsün ki nesneden iḥtiyāṭ ėtmez, [9]urur." Bir 'aḳreb sovuġa uġradı. Bir münecim eyitdi ki, bu sovuḳ andandur ki [10]Ḳamer, 'Aḳreb burcındadur, ol 'aḳrebe eyitdi kim: [1]"لَعَنَ الله العقربَ فاِنه موذٍ فی الارض کان ام فی السماء" ya'nī "Allāh'uñ la'neti 'aḳrebe [12]gelsün ki yėrde daḫı mūẕīdür ve gökde daḫı mūẕīdür." Eyürek devāsı [13]'aḳreb uranuñ, nārinc ḳabın döge, bala ḳata yėye. Derḥāl şifā bula. [14]Aḥmed bin Zeyn eydür: "Bir ṣaru aşḳar kişi gördüm. Her ḳaçan ki anı 'aḳreb [15]soḳsa, ol ölürdi derḥāl."

FAṢL

'Aḳreb ḥımış ṭopraġından ḳaçar. Ḥımış küli 'aḳreb urana müfīddür. Eger ḥımışda göñlegi yusalar, [17]daḫı gėyseler şol 'aḳreblü yėrlerde, hīç 'aḳreb anuñ ḳatına **[314a]** gelmeye. 'Aḳreb ve yılan soḳduġına ḳaruñ fāydası vardur ki maḳ'adına dürte, [2]zaḥmet sākin ola. Ve eger ısurduġı yėre ḳosalar, yėne sākin ola. Eger 'aḳreb [3]odda biryān ėtseler, daḫı vėrseler, yese şol kimse ki ḳavuġında ṭaş [4]vardur, ol ṭaşı ḥallėdüp gėderür.

Ve 'aḳreb baḥrībaġa gibidür. [5]Ve iki başı vardur. Ve her ḳanḳı başından yaña dilerse gėder. Ve soḳduġın [6]öldürür. Eger bā-zehr ṭaşından yüzük ḳaşı düzseler, şol [7]vaḳt ki 'Aḳreb burcı şarḳdan ṭoġa, daḫı bir ṣūret düzseler ol [8]ḳaşda, anı suda yusalar, ol suyı 'aḳreb soḳduġına ursalar, [9]şifā bulur. Ve 'aḳreb daḫı andan ḳaçar. Ve 'aḳreb yaġı ḳulaḳ saġırlığına [10]fāyda ėder.

Ḫāṣṣiyyetü'n-naḥl: Aru bir menfa'atdür. Ḥikmet-i 'aẓīm vardur. [11]Zīrā Allāhu Ta'ālā Ḳur'ān'da anuñ ḥālinden ḫaber vėrdi: ﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ

1 Hz. Allâh, arzda ve semada eziyet eden akrebe lanet etsin!

[1]﴿اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾ [13]Ve peyġāmber ʻaleyhi's-selām daḫı mü'minleri aruya teşbīh ėtdi. Eyitdi: [2]"مثلُ المؤمن كمثل النَّحْل لا يأكل الّا طَيّباً" "Mü'minüñ [15]meṣeli aru meṣeline beñzer ki yemez hīç nesne, illā ṭāhir yėr" Ve hīç nesne [16]ḳomaz, illā ṭāhir ḳor.

Ve hem daḫı zīrek cānavardur. Evler ki [17]düzer müseddes düzer. Ve dīvārlar ki düzer düpdüz kāġıd gibi. Andan ṣoñra **[314b]** bal eyler. Bunuñ re'īsi olur kim ḳapusında durur. Her aru ki içerü [2]girür ḳoḳular. Eger arı nesne yėmişse girmege ḳomaz. İki pāre eyler, öldürür. [3]Ve eger hem necis ve hem ṭāhir yėmiş olsa, bir zemzeme ėder. Daḫı ḳor girür.

[4]**Mes'ele**: Ṣorarlarsa ki: "Ḥaḳ Taʻālā aruya nice vaḥy ėder?" Eydürüz ki: [5]"Vaḥiyden bunda ilhām murāddur."

Eger ṣorarlar ki: "Eger bu bal arunuñ [6]ḳanından gelürse, pes ḳay ḥükminde ola. Neces ola! Ve eger dübürinden gelürse [7]pes ḥadeṯ ḥükminde ola. Yėne neces ola!" Eydürüz ki: Ne ḳaydür ve ne ḥadeṯ. [8]Pes bir gizlü nesnedür. Havāda anı aru alur, getürür, ḳovana ṣoḳar."

ʻAlī bin [9]Ebī Ṭālib -kerremallāhu vecheh- dėmişdür ki: "Bal arunuñ ḳanadı [10]altından ḥāṣıl olur. Pes bal ki eyler aru Allāhu Taʻālā'nuñ ḳudretindedür. [11]Ne tersi ve ne bevlidür, belki şarāb-ı İlāhīdür ve niʻmet-i pādişāhīdür." Ve ḳamu şarāblardan ḫūb laṭīfdür. Ve daḫı bal ḫāzin-i edviyedür. Zīrā edviyeleri dögerler, daḫı bala ḳatarlar, tā ki bal anları saḳlar terbiyet [14]ėder. Ve şöyle ki bir niçe nesneyi bal içine ḳatsalar, ġāyet laṭīf olur [15]üzüm gibi ve süd gibi. Ve bir pāre eti eger bala ḳosalar, tāze dutar ḳoḳıtmaz.

[16]Ve bir niçe nesne vardur ki esbāb-ı ʻufūnetdür yaʻnī ḳızmaḳlıḳ ve fāsid [17]olmaḳlığı gėderür ki ol bal ve sirke ve ḳaṭrāndur. Bu sebebden ilerü **[315a]** zamānda ölüleri ḳaṭranlarlardı. Ve bal şerbet tābūta ḳorlar-ıdı, zīrā ki [2]çürütmez. Sirkencübīn baldan nāfiʻdür, zīrā anuñ terkībi bu iki aşıldur [3]ki birisi bal ve birisi sirkedür. Ve daḫı Allāhu Taʻālā cennetler ẕikrinde [4]evvel suyı añdı ve āḫir ʻaseli añdı. Ḳavlühū Taʻālā: فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاء غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِن لَّبَن لَّم يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى [3] Ve daḫı suda "ġayr-i āsin" dėdi. Ve

1 Rabb'in bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin." (Nahl, 16/68.

2 Mümin arı gibidir. Ancak temizi yer. [Hadisin aslı; ان مثل المؤمن كمثل النحلة اكلت طيبا şeklindedir. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 199.]

3 ... Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır... Muhammed, 47/15.

südde [7]“lem-yeteġayyer” dėdi. Zīrā ki su-y-ıla süd āfetden emīn degüldür. Bu daḫı baluñ [8]bir nev‘ fażlıdur ki bu fażl suda ve südde yoḳdur. Ve daḫı ḳamu [9]ni‘metler fāsid olur ḳoḳar ve bal ḳoḳmaz. Ve daḫı Allāhu Ta‘ālā arunuñ [10]aġzında şifā ve ḳuyruġında zehr ḳomışdur. Ve Süleymān ‘aleyhi’s-selām [11]diledi ki arunuñ düzdügin göre ki nicesi düzer. Vardı aruyı bir şīşe içine [12]ḳoydı, tā kim aña naẓar ėde, ne işledügin göre. Çünkim işlemege başladı, [13]evvel şīşenüñ içini tamām mūm ile dutdı, andan ṣoñra bal düzmege meşġūl oldı. Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki: “Bu bir sırr-ı taḳdīr-i ilāhīdür ki [15]bunı hīç kimse bilmeye.

Ve daḫı arunuñ begi degme vaḳtde ṭaşra çıḳmaz, meger ki [16]gey laṭīf ola, ol vaḳt çıḳar cemī‘-i leşkeri-y-ile seyr ėder. Ve ne yėrde ki ol [17]ḳonsa, leşkeri daḫı anda ḳonar. Ve arunuñ silāḥı ol dikendür ki anuñ **[315b]** sebebinden kimse ḳatına gelmez. Amma ol begleri kendünüñ dikenin [2]çıḳarur, tā ki hīç kimse kendüden rencīde olmaz. Ve her aru ki ādemi soḳsa, [3]düşer başı üzerine cān vėrür. Ve daḫı arunuñ ḳamusı dişi olur ve ėrkegi-y-ile mu‘āmelesi olmaz. Ve evin, aru iki vaḳtde düzer: bir yaz, bir [5]güz. Ve ėrkegi nesne işlemez ḫarāb ėder, ol sebebden ėrkegin [6]aradan çıḳardurlar, meger ki begleri ola.

Ve daḫı bil ki aru ḫūb [7]āvāzı sever ve ḫoş ḳoḳuyı sever. Şöyle ki eger gėder-ise, ṣanc çalarlar, [8]yėne gelür. Eger mūmdan bir çanaḳ düzseler ki deligi olsa, daḫı anı [9]bir şor su içine ḳosalar, ol sudan ṭatlu ṭatlu su çeker leṭāfetinden. [10]Pes bal-ı mūm, uşbu leṭāfet ile Allāhu Ta‘ālā arudan yaratmışdur.

[11]**el-Ya‘sūb:** Ya‘nī ṣaru aru ġāyet mūẕī ve mühlikdür. Ve eger yaġa düşse [12]ölür ve eger çıḳarup sirkeye bıraḳsalar, yėne dirilür. Ve her kim ki dilini di-şi-y-ile [13]dutsa, aru anı soḳmaya. Ve daḫı her ne yėre kim ma‘danos dutsalar, ol [14]yėri aru soḳmaya.

Kūfe nāhiyetinde saru arunuñ ġāyet [15]ġalebesi ve şevketi vardur, şöyledür ki gündüz kimesne bāġa giremez anuñ [16]ḳorḳusından, ḫurmāyı gėce-y-ile direrler hezār ḥīle-y-ile. Gündüzün bāġlarda [17]āvāzından uçmasından ḫalāyıḳ heybet alur. Ve hem düşmenidür ġāyetde ḳovanuñ. **[316a]** Aruyı aġzı-y-ıla dutar, getürür, daḫı yėr, anuñ nişteri aġuludur.

el-Cerād: [2]Ya‘nī çekürgenüñ, ẕehri ve zaḫmeti olmaz. Velīkin ġalebesi ve çoḳlığı vardur ki şehrleri vilāyetleri ḫarāb ėder. Ekinlerin yėr ve aġaçlaruñ [4]yap-

raḳların yėr, aġaçların ḳurıdur. Daḫı peyġāmber eyitdi ki: [1]"الجَراد جُند الله الاعْظَم" ya'nī "Çekürge Allāhu Ta'ālā'nuñ a'ẓam [6]leşkeridür." Ve Mıṣr ṣaḥrālarında bir çekürge olur ki aña Fir'avn Çekürgesi dėrler, [7]ġāyet ulu olur ki atluyı yėr.

[173.] ḤİKĀYET

Ṭafiḥoġlı'nuñ bir ḫiẕmet-kārı [8]ḥikāyet ėder. Eydür ki: "Bir kārvān ile gėder-idük. Nā-gāh Fir'avn [9]Çekürgesi geldi, bu kārvānuñ üzerine üşdi. Ve benüm ile bile [10]ḳazan var-ıdı. Ḳaçdum, ol ḳazanuñ altına girdüm, tā ol çekürge [11]gidince, ṣoñra çıḳdum. Gördüm ki kārvānuñ süñükleri yatur.

[174.] ḤİKĀYET

[12]Ehvāz ḥudūdında bir çekürge olur āvāzı ki ḥūb ve ḳoḳusı laṭīf. [13]Ol yėrde ol olsa, ehl-i 'işret varurlar anlaruñ āvāzını [14]diñleyüp şürbe meşġūl olurlar. Ammā ādeme eli degicek helāk olur.

[15]Ve bir çekürge daḫı olur ḫāk-reng ki oturıcaḳ degme kimse göremez ve uçıcaḳ [16]şol meş'ale gibi görinür. Sene ḫamsīne ve ṣelāṣe mi'e tārīḫinde İbn [17]Sīsenber ḫurūc ėdüp İbn Hübeyre Ḳaṣrına geldi, nüzūl ėtdi çoḳ **[316b]** leşker ile bilesine. Bir cins çekürge daḫı bile geldi. Aġızlarından ḳan ṭamardı [2]ve hem içleri daḫı ṭolu ḳan-ıdı. Çünki İbn Sīsenber ġāret ėtdi döndi, [3]ol çekürge daḫı bile döndi. Ve anuñ ḳonması-y-ıla bile ḳonardı ve göçmesi-y-ile [4]bile göçerdi. Çekürge bu ża'f ile ḳaçan kim çoḳ olsa 'ālemi ḫarāb ėder. Ve hem [5]başı at başına ve ḳanatları ṭavşancıl ḳanatlarına ve ḳarnı yılan ḳarnına [6]beñzer ve ḳuyruġı 'aḳreb ḳuyruġına beñzer ve uyluḳları deve uyluġına beñzer. Pars ve peleng gibi sıçrar. Ve ḳırılacaḳ vaḳt bir ḳatı yėr ister, [8]daḫı anda götüni gömer, daḫı ölür. Ve anda toḫum ḥāṣıl olur, her birinden [9]yigirmi otuz yėne çıḳar yazın ol gömdügi yėrden.

eẕ-Ẕübāb ve ḫāṣṣiyyetihī: [10]Siñek bir mūẕī bī-şerm cānavardur ki pādişāhlar yüzine ḳonar, sürürseñ [11]daḫı gėtmez. Ḳavlühū Ta'ālā: ﴿وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئاً لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾[2] Ḥaḳ Ta'ālā büte ṭapanlara ilzām ve ihānet [13]ėtdi siñeg-ile. Eyitdi ki: "Büt tañrı-sa siñegi üzerine ḳondurmasun. Ve daḫı [14]şol nesne kim siñek bütlerden alur üzerine ḳonup, anı vėrmesün gėrü [15]alsun. Ve üstlerine teresler, gėdersünler. Ḥāl budur ki siñek bir ża'īf [16]cānavardur."

---

1 Çekirge, Allâh'ın en büyük askeridir. [*Ebû Dâvûd*'da aslı şu şekildedir: الجراد اكثر جنودالله Allâh'ın; çekirgeden oluşan çok askeri vardır. (*Ebû Dâvûd*, Et'ime, 34.]

2 Eğer sinek onlardan bir şey kapsa bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de. (Hac, 22/73.

Vaḳt olur ki Ḥicāz'da yüz deveyi on dirhem gümişe vérürler [17]siñek mekrinden. Zīrā ki deveyi soḳar, ḳanın aḳıdur ve iḳlīmlere ḳaçurur **[317a]** helāk éder. Anuñ aġusı tenindedür. Bir kişiyi ki siñek ısırsa, gérü siñekden [2]saḳınmaḳ gerek, aña arslandan ziyādedür. Velīkin géce siñek 'ācizdür.

[3]Ve eger siñegi sürmeye ḳatsalar, göz nūrını arturur. Ve siñek gözi yédüginüñ menfa'ati vardur, zīra ki gözin 'illetin yér. Ve daḫı siñek yazın [5]şol miḳdār olur ki bī-ḥad ve ḳışın birisi ḳalmaz. Ḥāl budur ki [6]öldügin gétdügin kimse bilmez. Ve ne ḳadar kim vaḳārlu ve ḥalīm ve selīm olsa, siñek [7]elinden feryād éder. Ve daḫı siñek tevālüd ve tenāsül étmez ki Allāhu Ta'ālā [8]her vaḳtde anı derḥāl yaradur. Eydürler ki, ayvayı her ḳaçan keseler, üzerine siñek [9]tüner. Andan daḫı 'aceb oldur kim bir ṣaḥrāda naẓar édesin. Göresin [10]bir siñek yoḳ. Çünki at terslese göresin ki derḥāl üzerine siñek ḳonar. Ve daḫı [11]baḳla siñek olur.

[175.] ḤİKĀYET

Dérler ki, bir kişi borçlusından ḳaçdı. [12]Vardı baḳla arasına girdi, gizlendi. Ve ol ḳadar zaḥmet gördi ki zindāna [13]girse ol ḳadar zaḥmet görmezdi. Ve her ki baḳla yérinde maḳām dutsa, [14]aña bir müzmin maraż ḥāṣıl olur. Bir kişiye ṣordılar: "Ne yédüñ?" Eydür: "Baḳla [15]yédüm." Eyitdiler ki: "Désene ki siñek yédüm." Ve siñek hīç géce uyımaz, iki [16]ayaġından aṣılur, tā érte olınca. Ve her neye gerekse teresler.

el-Ḫaber: [17]Dérler ki, peyġāmber ḥażreti 'aleyhi's-selām bir ḥadīṯde buyurmışdur **[317b]** Mu'āviye ḥaḳḳında ki: [1]"اذا رأيتم معاوية على ممبرى فاقبَلُواهُ" ya'nī "Her ḳaçan ki [2]Mu'āviye benüm minberümde görseñüz, iḳbāl eyleñ." Pes bu ḥadīṯde "faḳbelūhü" [3]gelmişdür, "bī" ḥarfine noḳṭa ḳonılmamış. Taḳdīr ile iki siñek gelmiş, ol [4]"bī" ḥarfinüñ üzerine terslemiş. Pes "faḳbelūhü" "faḳtülūhü" oldı. Ya'nī "Her [5]ḳaçan ki Mu'āviye['yi] benüm minberümde görseñüz, öldürüñ" démek oldı. Ol [6]sebebden aṣḥāb iki gürūh oldı. Bunca zaḥmetler ve fesādlar oldı. [7]Pes imdi gerekdür ki kişi hīçbir nesneyi ḥaḳīr görmeye. Zīrā ki Allāhu Ta'ālā, [8]iy, nice 'aẓīmleri ḥaḳīrler ile helāk eylemişdür.

---

1 "Muâviye'yi benim minberimde gördüğünüz zaman, ona yönelip kabul edin." [Mevzû hadis olduğu bu kitapta yazılıdır: s. 90, Hadis Nr. 63'te فاقتلوه; s. 93, Hadis Nr. 65'te فاقبلوه kelimesi geçer. (Zehebî, *Ehâdîsü'l-Muhtâra*, s. 90, s. 93.]

[176.] ḤİKĀYET

[9]Eydürler ki, Mıṣr'da bir şaḫıṣ mermerden bir küçücük büt buldı ve aldı, [10]cebine bıraḳdı. Daḫı bir baḳḳāl dükkānına geldi ve ol dükkānda ne ḳadar [11]siñek var-ısa, perākende oldı ġetdi. Ol baḳḳāl ta'accüb eyledi, zīrā ki [12]Mıṣr'da siñek ġāyet çoḳ olur. Pes ol kişiye eyitdi: "Senüñ neñ vardur ki bu siñekler ḳaçdılar?" Ol kişi eydür: "İşbu büti buldum-ıdı, meger [14]ki bunuñ sebebinden ola." Pes bildiler ki Fir'avn düzmişdür 'Aynü'ş-şems'de [15]ki o yerde Mıṣr'da aṣlā siñek olmaz. Ve daḫı şol evde ki mantar ola, [16]aña siñek girmez. Ve Hind'de siñek yerler, ol sebebden göz [17]aġrısı olmaz. Ve daḫı siñek zernīḫ tütüninden ḳaçar. Ve ev ḳaçan ki ḳarañu **[318a]** olsa ḳamusı delüklere girür.

Ḫāṣṣiyyetü'l-'ankebūt: Örümcek bir ḳāni' cānavardur. Vaḳt olur bir yılda bir siñege ḳanā'at eder, henüz anuñ [3]daḫı yarısı ḳalur. 'Ālemde bundan ḳāni' yoḳdur. Şöyle ḥarīṣlıḳda [4]siñekden ḥarīṣ yoḳdur. Pes bu sebebden ḥükemā dedi kim: [1]"جَعَل الله رزقَ اَقْناعِ الاشياء احْرَصَ الاشياء" ya'nī "Allāhu Ta'ālā maḫlūḳātuñ [6]ḳāni'raġınuñ rızḳını ḥarīṣraġını ḳıldı." Siñegi örümcege rızıḳ [7]ḳıldı. Yavrusı ṭoġduġı vaḳt örmege başlar hīç uyımaz, yatmaz. [8]Dāyim erkegi başı aşaġa olur ve dişisi evini götürür, erkegi fedā olur. [9]Gözi örümcegüñ uzun olur ef'ī gözi gibi.

Ol vaḳt ki [10]peyġāmber -'aleyhi's-selām- Mekke'den ġetdi kāfirlerden ḳaçup, Ebū Bekir'le geldiler [11]yolda bir maġāraya girdiler. Ḥaḳ Te'ālā örümcege emir eyledi. Geldi maġāranuñ ḳapusını ördi. Kāfirler der-peyince geldiler maġāra [13]ḳapusına. Gördiler ki örümcek maġāra ḳapusını dutmış, gerü döndiler. [14]Ebū Bekir kāfirlerüñ ḳapuya geldügin gördi, aġladı, eydür: "Yā resūla'llāh, [15]düşmen ayaġı āvāzı gelür. Eger maġāraya baḳsalar bizi görürler." Peyġāmber [16]eydür: "يا ابا بكر ما تَقول فى الِاثنيْن الله ثالثهما"[2] ya'nī "Sen ne dersin şol iki ḥaḳḳında kim Allāhu Ta'ālā üçüncisi ola." "Eger diler-iseñ **[318b]** kim ṭaşra çıḳalum, tā göresin ki Allāhu Ta'ālā ṭaşrada-y-iken daḫı nicesi ḥıfẓ [2]eder." Ebū Bekir eydür: "Kāfirler yüzin görmeyelüm." Allāhu Ta'ālā kāfirleri [3]maḫlūḳātınuñ bir ża'fı-y-ıla def' eyledi.

Eydürler ki, Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ ol [4]maġāraya peyġāmberden öñdin girdi. Ol maġārada yılan delüklerin [5]gördi. Ol delükleri göñlegin yırtdı, dıḳadı, bir delüge yetmedi. Peyġāmber çünki içerü girdi, Ebū Bekr'in dizine başın ḳodı yatdı. [7]Ebū Bekir yılan çıḳmasun deyü ol delüge ayaġın ḳarşu ḳodı. Yılan

---

1 Hz. Allâh; yaratıkların en hırslısını, yaratıkların en kanaatkârına rızık yaptı.

2 Ey Ebubekir, şu iki kişi hakkında ne dersin? İki kişinin üçüncüsü Allâh'tır. [Asıl metin şudur: ما ظنك يا ابا بكر با ثنين الله ثالثهما (*Buhârî*, Ashâbü'n-nebî, 2.]

[8]geldi ayaġın soḳdı. Ayaġın ġedermedi ve aġrısından aġladı. [9]Ve yène bir daḫı soḳdı yène ġedermedi. Yaşı bu kez çoḳ aḳdı. Daḫı peyġāmberüñ [10]yüzine ṭamdı. Peyġāmber uyḳudan uyandı, ḥāli gördi. [11]Eydür: "اَشَدُّ البلاء على الانبياء ثم على الاولياء ثُمَّ الامثالُ فالامثال"[1] [12]ya'nī "Belānuñ ḳatısı dünyāda peyġāmberlerden ṣoñra evliyālaradur. Ve andan ṣoñra her birine mertebesincedür." Ḥażret-i Risālet [14]mübārek eli-y-ile sıġadı, şifā buldı.

Ammā Ebū Bekr'üñ bu zaḥmetine [15]emīrü'l-mü'minīn 'Ömer ḥased eletdi. Eyitdi Ebū Bekr'e: "Ol bir ġece olan [16]şerefi, 'Ömer'üñ cemī' olan şerefine ve ehlinüñ şerefine muḳābildür."

[17]**Dūdu'l-ḳazz:** Ebrişim ḳurdı bir ża'īf mübārek cānavar**[319a]**dur velākin ḳoḳusı ziştdür. Bu 'ālemde ol aṭlaslar ve ḥarīrler ki [2]mu'azzez ve muḳavvemdür, ol ḳurtdan peydā olmışdur. Anuñ yumurdası olur, andan ziyāde olur. Çün çıḳası vaḳt olsa, ol [4]yumurdasın bir bize ḳorlar. Daḫı bir kimse yaḳasına diker, tā ki adamuñ [5]ḥarāretinden terbiyet yėr. Bir haftada yumurtadan çıḳar. Daḫı anı bir ḫalvet [6]yère ḳorlar. Tūt yapraġı vėrürler, tā kim bir hafta yėr. Andan ṣoñra [7]ebrişim ėtmege başlar. Pes ol vaḳt budaḳlu aġaçlar getürürler, [8]tā kim yapraġın yėr ve içinde ebrişim ėder. Ammā ol evde anı [9]sıçandan ve ḳuşdan saḳınmaḳ gerek, zīrā ki düşmendür. Ve ḳaçan ki saru olsa anı ayırup gėdermek gerek, tā ki ġayrisine sirāyet [11]ėtmeye. Zīrā saru olan ḳurt ebrişimi ḫarāb ėder. Anı yābāna atarlar. Ḳaçan ki ebrişim tamām ėtse, çift olur yumurdalar bir ṭaġarcucuḳ [13]lebinüñ içinde. Ḳaçan ki anuñ içinden çıḳsa ḳanatlanup çıḳar [14]uçar ġeder. Vaḳt olur ki uçup çıḳmaz, içinde ölür. Ve Ṭıraz ḥudūdında [15]havā mu'tedil olur. Yılda ol ḳurt iki kez ebrişim eyler.

[16]**Ḫāṣṣiyyetü'n-neml:** Ya'nī ḳarınca bir ża'īf cānavardur ki Allāhu Ta'ālā [17]Süleymān gibi kişiye anuñla naṣīḥat ėtdi. Ve hem dünyānun pādişāhlarına **[319b]** daḫı naṣīḥati 'ibret ḳıldı, tā ki andan 'ibret dutalar. Ne ādemī ola ki [2]ḳarıncadan kem ola, bu ḳıṣṣayı Muḥammed 'aleyhi's-selām Ḳur'ān'da ḫaber vėrdi. [3]Ḳıṣṣa budur ki, Süleymān 'aleyhi's-selām bir gün taḫt üzerinde oturmışdı [4]ki yėl taḫtını götürüp ġederdi. Ve ḳuşlar daḫı üzerinde ṣaf dutup [5]ġederlerdi. Ve taḫtınuñ üzerinde ḫayme ḳurmışlardı, ebrişim ṭınāblarla biñ ḳızıl ḳazuḳlarla muḥkem ḳılmışlar. Cebrā'īl ve Mīkā'īl [7]daḫı anda bile ḥāżır. Bu 'aẓamet ile Vādī-neml'e uġradı. Ol derede [8]ininden bir ḳarınca çıḳdı ki ol ḳa-

1 En şiddetli bela nebileredir, sonra velileredir, sonra benzerlerine ve benzerlerinedir. [*Evliya* kelimesi geçmez. (*Sünen-i Dârimî*, Rikâk, 67.]

rıncalaruñ pādişāhı-y-ıdı, [9]Süleymān'uñ ol 'aẓamet ile anda uġraduġını gördi. Daḫı ol [10]kendünüñ ol maḥkūm ḳarıncalara dėdi kim: ﴿يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾[1] [12]ya'nī "İy ḳarıncalar, girüñüz meskenlerüñüze, tā ki Süleymān ve leşkeri bilmedin [13]sizi basmasunlar."

Ve hem benüm Allāh ḳatında yüzüm ḳara olmasun. [14]Dėmesünler: "Niçün sen anları ḥıfẓ eylemedüñ, tā ki ayaḳ altında [15]helāk oldılar?" Ol ḳarıncanuñ bu sözüni yėl Süleymān'uñ ḳulaġına degürdi. Ḳarıncayı Süleymān ḳatına getürdi. Eydür: "İy [17]ḳarınca, ben 'adl eylemez miyem ki sen cemā'atüñe ine girüñ dėrsin?" **[320a]** Ḳarınca eydür: "İy Süleymān, sen 'ādilsin. Velīkin ben dėdüm ki bilmedin [2]baṣalar, böyle dėmedüm ki ḳaṣd-ıla baṣalar." Pes Süleymān'a ḳarınca tenbīh ėtdi [3]ki: "Ben bu ża'f ile ḳarıncaları saḳınuram. Sen ki ādem oġlanısın, [4]eşref-i maḫlūḳātsın, belki Süleymān peyġāmbersin. Gerek kim [5]yüz biñ derece sen artuḳ saḳınasın."

Ve bil ki Allāhu Ta'ālā [6]yėrlerüñ ḥaḳlıġına ve göklere nice delīl-ise, bir ḳarınca daḫı şöyle delīldür. [7]Ve cemī' heybetlü cānavar ṣāni'e nice delālet ėderse üyez daḫı şöyle [8]delālet ėder. Pes hīç nesne ḥaḳāret naẓarın ėtmegil ki iy, 'aẓīm [9]nesneleri ol bir ḥaḳīr elinde zebūn eylemişdür ki ḳarınca ve sıçan [10]niçe şehrleri ḫarāb eylemişdür. Ve ḳarınca bu ża'īflıġ-ıla ḥırṣı vardur ki [11]deneler cem' ėder. Ve ba'żılar dėrler ki dört nesnededür: ādemīde [12]ve ḳarıncada ve ḳarġada ve sıçanda. Zīrā bu dört cānavar ẕaḫīreler cem' ėderler ḳuvvetleri yėtdügince. Ḳarınca ḳış içün dānecuḳlar cem' ėder ve her dāneyi [14]iki pāre ėder bitmesün dėyü ve kişnīz toḫumın dört pāre ėder ki bitmesün [15]dėyü, zīrā ki toḫum-ı kīşnīz iki pāre olıcaḳ biter. Ve eger dāne yaş olsa [16]Güneş'de ḳurıdur, andan ṭaşır. Ve hem gey cür'eti vardur ki kendü miḳdārından büyügi getürmege iḳdām ėder. Ve daḫı ḥissi gibi tīzdür, şöyle ki sen **[320b]** bir nesneyi burnuña dutsañ ve anuñ ḳoḳusın bilmeseñ, ḳarınca [2]aña ḳaṣd ėderse evüñ bir ṭarafından bir tarafına anuñ ḳoḳusın [3]alur. Ve eger bir büyük dāne olsa götürimese, varur ayruḳlarına ḫaber ėder, [4]gelürler getürürler.

Eydürler ki: "Bir demür boyın ḥalḳasın od içinden [5]ḳızmış-la çıḳarup bıraḳdılar. Bir ḳarınca anuñ içinde ḳaldı. Her [6]yaña ki gėtmek istedi döndi, ıssıdan tā kim ol dāyirenüñ [7]merkezinde ḳarār dutdı. Pes bu nesne anuñ ḥissi müstaḳīm olduġındandur. [8]Ve eger arslana yā ejderhāya azacuḳ zaḫm ėrişse, ḳarınca anı tā ki süñügine degin ėrişür helāk ėder.

---

1 ... "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler" (Neml, 27/18.

Temmāme eyitmiş ki, Tatar gibi olur içlerinde [10]begleri var. Bile göçerler, bile ḳonarlar. Bunlaruñ kimisi ḳara olur, [11]kimisi ḳızıl olur, kimisi uçar, kimisinüñ ḳanadı olmaz.

[177.] ḤİKĀYET

[12]Eydürler ki, bir pādişāh bir kişiye ʿaẕāb ėtmek istedi. Daḫı ol [13]kişinüñ maḳʿadına yaġ dürtdi. Bir ḳarıncalu ṣaḥrāda bıraḳdı, tā ki ḳarıncalar [14]anı yėdiler. İbrāhīm bin Rūyem eydür: "Ḫorāsān ile Hind arasında ḳarıncalar [15]vardur ki her birisi bir sāsūnī it gibi." Ve daḫı altun [16]biten yėrde ḳarınca olur. Ve ıssı olur ki yėr altında olur, in eylemişdür [17]ıssıdan. Ve gėce olıcaḳ etler götürüp, çıḳarlar, ol ḳarıncaya vėreler **[321a]** kim anlar ete meşġūl olalar, tā kim bunlara mażarrat ėtmeyeler, daḫı bunlara [2]altun isterler.

Ve dėrler ki, ḳarınca ẕaḫīre cemʿ ėtdügi ḳızlıḳ nişānıdur. [3]Ve eger ādem saçını ḳarınca inine soksalar, ṭaşra çıḳmaz. Ve eger kükürdi ḳorlarsa inine, hīçbirisi ḳalmaz, müteferriḳ olur. Ve ḳarıncadan [5]bir aḳ nesne düşer, ol yumurdasıdur, ḳarınca andan peydā olur.

[6]**Ḫāṣṣiyyetü'l-baʿūż:** Mekke'nüñ kāfirleri eyitdiler ki: "Ḥaḳ Taʿālā [7]meṡeli aru-y-ıla ve örümceg-ile ėder. Bunlaruñ ne miḳdārı var Allāhu Taʿālā [8]ḳatında ki bunları añar?" Yaʿnī Ḳur'ān'a ṭaʿn ėtdükleridür. Ḥaḳ Taʿālā bu āyeti [9]vėribidi kim: [1]﴿إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي أَن يَضْرِبَ مَثَلاً مَّا بَعُوضَةً فَمَافَوْقَهَا﴾ Yaʿnī Ḥaḳ Taʿālā buyurdı kim: "Ben Tañrı, utanmazam [11]ki meṡel ėdem üyez ile, ne daḫı andan kiçicügi-le." Zīrā ki Allāhu Taʿālā ḳatında [12]kūh ile kāh bir yaratmaḳda. Ve daḫı ẕerre-y-ile felek birdür anuñ [13]ḳudretinde. Yaʿnī üyez żaʿīf bir cānavardur ki eşref-i maḫlūḳātınuñ [14]aʿẓamınuñ üzerine musallaṭ eylemişdür ki şarḳdan ġarba degin [15]dört pādişāh ḥükm ėtdi. İkisi Müsülmān; birisi Süleymān ve biri İskender. [16]Ve ikisi kāfirdi; biri Nemrūd ve birisi Buḫta-naṣr. [17]Kāfirüñ eşirre-i aʿẓamını ki Nemrūd'dur, üyez ile helāk eyledi. Zīrā Tañrı-la **[321b]** daʿvīsin eyledi, tā ḥaddī ki bir ṣandūḳ düzdürdi. Dört kūşesine [2]dört süñü dike ḳodı. Her süñünüñ başında et ḳodı ve her [3]kūşeye bir kerges baġladı süñü dibinde. Çünki kergesler ete ḳaṣd [4]eylediler, ṣandūḳ götürüp şol miḳdār çıḳdılar ki yėr görinmez oldı. [5]Ḳarañulıḳ oldı, naẓar eyledi göge. Gördi ki hemān bir ḳarār yėrinde [6]nā-çār yėne döndi. Pes Allāhu Taʿālā bunı İbrāhīm peyġāmbere -[7]ʿaleyhi's-selām- bildürdi, dėdi ki: "Var yā İbrāhīm! Nemrūd'a eyit ki, ben [8]saña

1 Allah bir sivrisineği, ondan daha ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez... (Bakara, 2/26.

niçe dürlü ni'metler vėrdüm ki seni atasuz anasuz saḳladum. Pelengi [9]saña müsaḫḫar ḳıldum, tā ki emzürdi ve bunca memleket ve uzun 'ömür vėrdüm [10]ve bir gün seni ḫasta eyledüm. Ve eger tevbe ėderseñ ḳabūl ėdem, 'ömrüñi ve [11]memleketüñi ziyāde eyleyem." Nemrūd çün bu sözi İbrāhīm'den ėşitdi, [12]eydür: "Ben anuñla ceng ėtmege geldüm. Ol benüm ile niçün ceng [13]ėtmedi?"

Pes Allāhu Ta'ālā leşkerinden bir üyez vėribidi. Geldi, [14]dudaḳların soḳdı, şişürdi. Her biri kendü zaḥmetine meşġūl oldı, [15]müteferriḳ oldılar. Ve bir üyez daḫı Nemrūd ṭuṭaġında ḳondı, ısırdı, [16]daḫı burnına girdi, vardı dimāġına çıḳdı. Ve dudaġı şol miḳdār [17]şişdi ki başına çıḳdı ve üyez dimāġını yėmege meşġūl oldı. Şol **[322a]** miḳdār yėmişdi kim bir serçe deñlü olmışdı. Pes buyurmışdı ki bir [2]çekūc düzmişlerdi, dāyim ol çekūc-ile dögerler-idi, tā ki ol [3]üyez sākin olup rāḥat olurdı. 'Āḳıbet kelle yarıldı ve dimāġ [4]yarıldı ve kelle daḫı sındı. Ol üyez çıḳdı gėtdi. Nemrūd öldi. [5]Ḥaḳ Ta'ālā şunuñ gibi ḳāhir pādişāhı üyez ile helāk eyledi.

[178.] [6]ḤİKĀYET

Eydürler ki, bir pādişāh ḫūn vaḳtinde şöyle naẓar ėtdi. [7]Gördi ki bir kişinüñ yüzi biz ile örtülü. Ol pādişāh [8]eyitdi: "Yüzüñi niçün örtmişsin?" Eydür: "Gördüm ki bir gün bir yılan [9]bir deveyi urdı, deve öldi. Ve sibā'dan ḳanḳısı kim ol deveden [10]yėdi, öldi. Ben eyitdüm ki, sübḥānallāh, yılan şol ża'īflıġ-ıla [11]bir deveyi şöyle siyāh eylemek ne 'aceb? Ve daḫı 'acebraḳ ki anı yėyen itler [12]ve ḳurtlar öldi ve ḳuşlar ve siñekler ki ol itler etin yėdi, [13]cemī'i öldi. Bu ḳamusından 'aceb oldur kim üyezler yėdiler ölmediler [14]şol ża'īflıḳları-y-ıla. Bu endīşede-y-idüm, bir yėl geldi, urdı [15]bir üyezi benden yaña getürdi. Daḫı benüm alnuma ḳondı. Derḥāl yüzümüñ [16]eti aşaġa döküldi. Ol sebebden yüzüm örterem."

[179.] ḤİKĀYET

[17]Bir kişiden ėşitdüm ki, deryā kenārında bir kişi 'üryān, yėrinden durdı. **[322b]** Bevl ėtmege vardı, ırmaḳ kenārında oturdı. Ben aña [2]baḳayım dėdüm, gördüm, ölmiş üyez zaḥmetinden.

[180.] ḤİKĀYET

[3]Bir kişi eydür: "Mıṣr vilāyetine vardum. Gėce bir kūya ėrişdüm. Gey ġalebe ma'mūr [4]ve havāsı daḫı ḫoş. Ve yėne bir yıldan ṣoñra bir kez ittifāḳ düşdi.

[5]Gėce anda üyezden ġāyet zaḥmet çekdüm bī-ḥad ki ölmege rāżī [6]oldum. Ve daḫı ol kūy ḳavminüñ ḥālinden ṣordum. Eyitdiler ki: ”Uşbu yıl [7]uşbu kūyda bir ev yıḳıldı. Bir baḳır bardaḳ bulduḳ, eyle ṣanduḳ ki [8]içinde altun vardur, aġzını açduḳ. Üç yüz altmış üyez çıḳdı [9]altundan ki her biri bir arpa aġırı ki ḳamusınuñ ḳanatları [10]ve ḫorṭūmı ve eli ve ayaġı var tamām. Ve ol bardaġuñ üzerinde [11]yazmışlar kim: “Bu ṣan‘at falān ḳızuñdur ki falān tārīḫde [12]düzdi. Bir ṭılısmdur ki bunuñ ile üyezi baġladı ‘ālemde ki hīç kimseye [13]mażarrat ėtmeye. Ve her kimse ki ‘ilim hüner da‘vī ėtse, eyidüñ [14]aña ki bir bunuñ gibi üyez düzsün.” Pes vardılar ol altuna [15]ṭama‘ ėtdiler. Anı eritdiler, bir sehel altun ḥāṣıl oldı. Çünki anı eritdiler, [16]bu üyez çıḳdı bu vilāyete. Bu iḳlīm ol sebebden ḫarāb oldı. Ṣoñra, [17]iy, niçe çoḳ peşīmān yėdük. Fāyda ėtmedi. Bu ḥasret içimüzde ḳaldı tā ebed.” **[323a]**

FAṢL

Bil ki Allāhu Ta‘ālā yėrleri ve gökleri ve bunlaruñ [2]ehlini çünki yaratdı, bir balıġuñ arḳasına ḳodı. Çünki ol [3]balıḳ bunları arḳasına götürdi, tefaḫḫur ėdüp tekebbürlendi ki bunca [4]‘ālem benüm arḳamdadur ve eger ben bir ḥareket ėdersem, ḳamusını zīr ü zeber [5]ėderem. Pes Allāhu Ta‘ālā bir üyez yaratdı. Geldi balıġuñ burnı [6]ḳatında durdı, burnını soḳdı. Ve gözine ḳarşu uçdı, gāh yüzine [7]gelür ve gāh gözi ḳarşusına uçar durur. Balıḳ anuñ [8]soḳduġından ḳorḳdı ki burnuma gire dėyü. İki gözin ol üyezden [9]gėdermedi, baḳdı durdı. Ve ol ḳorḳudan ḳuyruġın [10]ḳaldurdı. Ol nesne arḳasında-y-ıdı, başı-y-ıla burnı arasına getürdi. [11]Niteki Ḥaḳ Ta‘ālā buyurmışdur: ﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ مَا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ﴾[1] Ḥaḳ Ta‘ālā ḳasem yād ėtmişdür [13]ki: “Yā Muḥammed! Sen ḥaḳ peyġāmbersin, delü degülsin.” Nūn ol [14]balıḳdur kim yėri götürür. Müfessirlerden Kelbī ve Muḳātil -raḥmetullāhi [15]‘aleyhimā- eyitdiler ki, ol balıġuñ adı behmūṯdur. Vāḳıdī ve Ebū [16]Yaḳẓān eydür ki, leyūṯādur. Ve emīrü’l-mü’minīn ‘Alī kerremallāhu vecheh [17]eyitdi, anuñ adı belhūṯdur. Pes ol balıḳ su içindedür **[323b]** ve su öküz üstindedür. Ve öküz ṣaḫrā üzerindedür. Ya‘nī Allāhu Ta‘ālā [2]bir yeşil ṭaş yaratmışdur öküz altında ve ṣaḫrā altında ṯerā [3]vardur ya‘nī ṭopraḳ vardur. Ve andan aşaġasın Allāh’dan [4]ġayri kimse bilmez. Pes Allāhu Ta‘ālā ḳādirdür ki ḳamu mevcūdātı [5]bir üyez ile saḳlaya. Ammā üyez ṭopraḳdan degül ṭopraḳdan çıḳar. [6]Ve sudan degül sudan çıḳar ve maḳāmı bir yėrde dutar ki

1 Nun. (Ey Muhammed) Andolsun kâleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. (Kâlem, 68/1-2.

[7]anda su ola. Ve ḳuş degüldür ḳuş gibi uçar. Ve ne ʿaḳrebdendür ḥāl budur ki nişteri vardur. Ve ne yılandur, ḥāl budur ki [9]zehri vardur. Arslan ve fīl bunuñ zaḥmetinden feryād ėderler. Ve eger yigini ṭartsalar, hīç vezne gelmez. Ḳorḳar üyezden su sıġırı, [11]bunuñ ḳorḳusından gündüz sudan çıḳmaz. Ve bil ki üyez ḥarīrden ḳorḳar, üyez zaḥmeti olan yėrde pādişāhlar ḥarīr [13]geyürler. Şöyle ki bit zaḥmetinden ḥarīr geyürler ki ḥarīre bit düşmez. [14]Zübeyr bin ʿAvvām'a bit zaḥmet ėtdi, peyġāmberden destūr [15]diledi ḥarīr gėymege. İẕin vėrdi peyġāmber ʿaleyhi's-selām aña, [16]ḥarīr gėydi. Çün ḫilāfet emīrü'l-mü'minīn ʿÖmer'e degdi [17]-raḍıya'llāhu ʿanh-, bir kişi ḥarīr gėymişdi anı menʿ eyledi gėymekden. **[324a]** Ol eydür: "Yā emīre'l-mü'minīn, pes Zübeyr niçün gėydi?" [2]ʿÖmer eydür: "Sen Zübeyr gibi misin ki anuñ ʿöẕri oldı. [3]Peyġāmber aña destūr vėrdi." Bu miḳdār ki üyez ḫāṣṣiyyetin [4]söyledük, anuñ-çündür ki ḥaḳāret gözi-y-ile [5]üyeze baḳmayasın. Ḥaḳ Taʿālā aña el vėrmişdür [6]ve ayaḳ vėrmişdür, ḳanat vėrmişdür, [7]ḫorṭūm vėrmişdür, nişter, iki boynuz [8]vėrmişdür. Şol nesne ki degüldür, [9]anuñ naẓarında nesnedür. [1]﴿فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾

Pes kitāb, [11]aż'af-ı maḫlūḳāt ile tamām [12]oldı. Niteki evvel aʿẓam-ı [13]maḫlūḳāt ile ibtidā olındı, [14]ʿarşu'llāhdur.

1 ... Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir! Mü'minûn, 23/14.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, Ebû Bekr bin Hemmâm, *el-Musannef*, 2. bs., Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1983.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Düğümlü Baba, Nr. 556, 160 vr.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât, Millet Ktp., Ali Emiri Tarih, Nr. 897, 324 vr.

Acâ'ibü'l-Mahlûkât, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Nuri Arlasez, Nr. 128, 403 vr.

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs* I-II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970.

Ahmed bin Hanbel, *Müsned* (Tahkik: Şuayb Arnâûd) I-L, Beyrut 1995.

Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, I-IV, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XXI-XXIII], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Ahmed et-Tûsî, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Fatih, Nr. 4174.

Ak, Mahmut, *Menâzırü'l-Avâlim*, I-III, TTK, Ankara 2007.

Atasoy, Faysal Okan, "Metin Yayımlarında Noktalama Üzerine" *Türk Dilleri Araştırmaları* [23-2], 2013, s. 135-162.

Atasoy, Faysal Okan, *Türkçede Noktalama*, Özel Kitaplar, İstanbul 2010.

Aydın, Cengiz, "Abdurrahmân es-Sûfî", DİA, 1, s. 272.

Ayverdi, İlhan - Topaloğlu, Ahmet, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I-III, İstanbul 2006.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1990.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed bin el-Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, Haydarabad 1344 (1925/1926).

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed bin el-Hüseyin, *Şuabü'l-îmân* (Tahkik: Dr. Abdül-Alî Abdülhamîd Hâmid), I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.

Bilgin, Orhan, "Ebü'l-Müeyyed-i Belhî", *DİA*, X, s. 337.

Buhârî, Muhammed bin İsmâ'îl, *Sahîhü'l-Buhârî*, I-VIII, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde I-III], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1333.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* I-XVIII, Akçağ Yay., Ankara 1991.

Çanga, Mahmut, *Mu'cemü'l Müfehres Tercümesi*, İstanbul 1986.
Çelebioğlu, Âmil, "Ahmed Bîcan", *DİA*, II, s. 49.
Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah bin Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XIX], Çağrı Yay., İstanbul 1992.
Devellioğlu, Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1988.
Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK, Ankara 2013.
Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 12. bs., Ankara 2011.
Ebû Dâvûd, Süleymân bin el-Eş'âs, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-V, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde VII-XI], Çağrı Yay., İstanbul 1992.
Ergin, Muharrem, *Türk Dili*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1986.
Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., 11. bs., İstanbul 1986.
Etkar, Şeref, Salih Zeki Kozmografyasına Katkı "*Hey'et-i Felekiyye*", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VII/I (2006), s. 165.
Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 2011.
Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın) Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1988.
Gülensoy, Tuncer, *Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2011.
Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
Hâkim, Muhammed bin Abdullâh en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
el-Herevî, Ebû Mansûr Muhammed bin Ahmed bin el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luga*, www.shamela.ws/index.php/book/7031
Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*, IV. cilt, İstanbul 1945.
İbnü Mâce, Ebû Abdullâh bin Yezîd, *Sünenü İbni Mâce*, I-II, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XVII-XVIII], Çağrı Yay., İstanbul 1992.
İzgi, Cevat, "Kazvînî Zekeriyyâ b. Muhammed", *DİA*, XXV, s. 160.
Kaçalin, Mustafa S., *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, Kitabevi, İstanbul 2006.
Kaçalin, Mustafa S., "Galat", *DİA*, XIII, s. 300-303.
Kaçalin, Mustafa S., *Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, TDK Yay., Ankara 2011.
Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, (Ter. Rüştü Balcı), İstanbul 2007.

Kazvînî Zekeriyyâ bin Muhammed bin Mahmûd, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, Millet Ktp., Ali Emiri Arabî, Nr. 2717.

Kazvînî Zekeriyyâ bin Muhammed, *Acâ'ibü'l-Mahlûkât*, 5. bs., Kahire 1978.

Kemâleddîn Muhammed ed-Demîrî, *Hayâtü'l-Hayavâni'l-Kübrâ*, 5. bs., Kahire 1978.

Kemâleddîn ed-Demîrî, *Hayâtü'l-Hayavân*, Millet Ktp., Ali Emiri Arabî, Nr. 2715-2716.

Köprülü, M. Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, II, İstanbul 1989.

Kut, Günay, "Acâibü'l-mahlûkât", *DİA*, I, s. 315-317.

Kut, Günay, "Türk Edebiyatında Acâibü'l-Mahlûkât Tercümeleri Üzerine", *Türk Edebiyatı Araştırmaları* II *Acâibü'l-Mahlûkât,* s. 1-9., (Haz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz), Simurg yay., İstanbul 2010.

Kültüral, Zuhal-Beyreli, Latif, *Şerîfî Şehnâme Çevirisi,* I-IV, Ankara 1999.

Mâlik bin Enes, *el-Muvatta'* I-II, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XX], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Meninski, *Franciscus a Mesgnien, Lexcion Turcico - Arabico – Persicum* I-III, Simurg Yay., İstanbul 2000.

Milli Eğitim Bakanlığı, *İslâm Ansiklopedisi*, I-XII, İstanbul 1970.

Mustafa bin Şemseddin, *Ahterî-i Kebir*, İstanbul 1303.

Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, I-VI, (Haz. Koç, Mustafa-Tanrıverdi, Eyyüp) İstanbul 2013.

Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi-Şerh-i Camîi't-Tirmizî* I-X, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

Mutçalı, Serdar, *Arapça–Türkçe Sözlük* (*el-Mu'cemü'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*), Dağarcık, İstanbul 2012.

Müslim bin Haccâc, *Sahîhü Müslim*, I-III, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde IV-VI], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed bin Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XV-XVI], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Ölmez, Mehmet, *Orhon Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin-Çeviri-Sözlük*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2012.

Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995.

es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Sünnet Hazinelerinden Bazı Hadis-i Şeriflerin Edebi ve Dil Açısından İncelenmesi*, (Çev. Adem Dölek – Burhan İşliyen), Siyer Yay., İstanbul 2010.

Sarı, Mevlüt, *Arapça - Türkçe Lügat* (*El-Mevarid*), İstanbul 1985.

Sarı, Mevlüt, *Türkçe-Arapça Lügat*, İstanbul 1985.

Sarıkaya, Bekir, "Acâibü'l-Mahlûkât ve Geyik Motifi", *Geyik Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013, s. 177-188.

Sarıkaya, Bekir, "Acâibü'l-mahlûkât'ın Fiil Varlığı / Verbs Of Acaibul Mahlukat", *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science – JASSS*, Volume Issue 1, p. 61 – 97, Winter 2011 Ankara.

Sehâvî, Muhammed bin Abdurrahmân, *el-Mekâsidü'l-Hasene*, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 2008.

Sir james, W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon / Kitab-ı Ma'ânî-i Lehce*, Çağrı Yay., İstanbul 2006.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr, *el-Habâ'ik fi Ahbâri'l-Melâ'ik*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr, *el-Câmi'ü's-Sağîr*, I-II, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, I-IV, İstanbul 1316.

Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317.

Şeşen, Ramazan, *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, I, İstanbul 2000.

Şükun, Ziya, *Farsça-Türkçe Lügat* (Gencine-i Güftâr Ferhengi Ziyâ), İstanbul 1984.

Tâberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân bin Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002.

Tâlikzâde Muhammed Subhî, *Firâset-nâme*, Biblioteque Nationale de France, Suppl. TURC 1055.

Taş, İbrahim, *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*, TDK, Ankara 2015.

Taş, İbrahim, *Süheyl ü Nev-bahar'da Eskicil Öğeler*, Palet Yay., Konya 2009.

Timurtaş, F. Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri* III, 5. bs., İstanbul 1985.

Tirmizî, Muhammed bin İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, [Mevsûatü's-Sünneti el-Kütübü's-Sitteti ve Şurûhuhâ, I-XXIII içinde XII-XIV], Çağrı Yay., İstanbul 1992.

Topaloğlu, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1989.

Topaloğlu, Ahmet - Kaçalin, Mustafa, "Sözlük", *DİA*, XXXVII, s. 403.
Tulum, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, TDK Yay., Ankara 2011.
Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, Ankara 2009.
Türk Dil Kurumu, *Tarama Sözlüğü*, I-VII, Ankara 1963-1974.
Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2010.
Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, I-XLIV, Ankara 1988-2013.
Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara 1993.
Türkiye Gazetesi, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, I- XVIII, İstanbul.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, 7. bs., s. 605.
Wensinck, Arent Jean, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî*, Çağrı Yay., İstanbul 1988.
Yelten, Muhammet, "Pars-nâme'deki Ki'li Birleşik Cümleler Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy. 4, Ankara 2005, s. 45-56.
Zehebî, Ebû Abdullâh Şemsüddîn bin Ahmed bin Osman, *Ehâdîsü'l-Muhtâra min Mevzû'âti'l-Cevregânî ve İbnü'l-Cevzî*, (Tahkik: Abdurrahmân b. Abdülcebbâr), Mektebetü'd-Dâr, Medîne 1404 (1983/1984).
Zeylâî, Abdullâh bin Yûsuf, *Nasbü'r-Râye*, I-IV, Dârü İhyâ'i't-Türâsi'l-Arab, Beyrut 1987.

DİZİN - SÖZLÜK

A / Ā

āb *i.* Far. Su 93a/9, 239a/2.

āb-ı ḥayāt *i.* İçeni ölümsüz kılan su 57b/15, 186a/16.

āb-ı revān *i.* Akarsu 225a/1.

Āb-ı sūzīn *öz. i.* Rey şehrinde bulunan ve Hz. Yahyâ'nın öldürüldüğü kılıcın yıkandığı uğursuz çeşme, Aynü'l-meyşûme, 58b/9.

āb-ı zemzem *i.* Zemzem suyu 58b/7.

ābādān *sf.* Far. Bayındır, şen, 91b/12, 147b/10, 124b/15, 147b/11.

ābādānlıḳ *i.* **1.** Bayındırlık 141b/3. **2.** Mâmur yer 262a/4, 264b/7.

ābanūs *i.* Far. **1.** Sıcak iklimlerde yetişen bir cins ağaç 133a/16, 147b/15. **2.** *sf.* Bu ağaçtan yapılmış olan 88b/16, 105a/5.

'Abbās bin 'Abdullāh bin Ḥureyş *öz. i.* İbn Sîrîn devrinde yaşayan Furât bin Hayyân adlı sahabinin kızıyla evlenen tâbiînden bir kişi 177b/12.

'Abbāsī armudı *i.* Mühre vilayetinde yetişen bir tür armut 156b/8.

'Abbāsīler *öz. i.* Irâk ve Mısır'da halifelik eden, Abbâs bin Abdülmüttalib soyundan gelen sülale 128b/15, 135b/6.

āb-dest *i.* Far. İbadetten önce usulüyle temizlenme 133a/2, 207b/3.

'abdiyye *i.* Ar. Cin neslinden bir deve cinsi 271a/16.

'Abdullāh *öz. i.* Basra'daki Beyzâ sarayını yapan melik 91b/14, 92a/6.

'Abdullāh *öz. i.* Hâlid bin Bermek'e Müslüman olduktan sonra verilen lakap 134a/15.

'Abdullāh bin 'Abbās - İbn 'Abbās *öz. i.* (ö. 65/684) Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir, hadis ve fıkıh ilminde otorite olan ve çok hadis rivayet eden sahabi 15a/7, 24b/4.

'Abdullāh bin 'Amr bin el-'Āṣ *öz. i.* (ö. 65/684) Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri huzurunda yazmasına izin verilen sahabi 51a/13.

'Abdullāh bin (Firūz) Deyleme *öz. i.* Peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'yi öldürmek için, Hz. Peygamber tarafından Vebr bin Yuhannis'le beraber Yemen'e gönderilen sahabi 202a/5, 202b/3.

'Abdullāh bin Hilāl *öz. i.* Cinlerle ilgili bilgiler veren ve sıddık olarak tanıtılan kişi 243b/15.

'Abdullāh bin Mes'ūd *öz. i.* (ö. 32/652) Hz. Peygamber'den çok sayıda hadis rivayet etmiş olup Kur'ân'ı güzel okumasıyla bilinen, Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusu olan sahabi 195b/11, 250a/7.

'Abdullāh bin Muḥammed bk. Ebū Ca'feri'l-Manṣūr

'Abdullāh bin Mübārek *öz. i.* (ö. 181/797) Merv'de doğmuş olup, tebeü't-tâbiînden muhaddis, zahid ve fakih 130a/8.

'Abdullāh bin 'Ömer *öz. i.* (ö. 73/692) Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biri 103b/10.

'Abdullāh bin Selām *öz. i.* (ö. 43/663) Medîne'deki Beni Kaynukâ kabilesine mensup bir Yahûdî âlimi iken sonra Müslüman olan meşhur sahabi 15a/8, 64a/1, 122a/4.

'Abdullāh bin Ṭāhir *öz. i.* (ö. 230/844) Abbâsî Halifesi Mu'tasım tarafından Taberistan'da Mazyar bin Karin'in çıkardığı isyanı bastırmakla görevlendirilen devlet adamı ve kumandan 108b/14.

'Abdullāh bin Ziyād *öz. i.* Yezîd zamanında Irâk'a vali tayin edilen kişi 38b/11, 87a/6.

'Abdullāh bin Zübeyr *öz. i.* (ö. 73/692) Zübeyr bin Avvâm'ın oğlu, Emevî ha-

nedanına karşı halifeliğini ilan eden sahabi 83b/11, 85b/10, 138a/11.

'Abdu'r-raḥmān bin Mervān *öz. i.* (ö. 350/961) Endülüs Emevîlerinin en büyük halifesi 135a/8, 167b/9.

'Abdu'r-raḥmān bin Müslim *öz. i.* (128/745-137/755) Ebü'l-Ca'fer Mansûr'un kumandanı olup Horasânî lakabıyla tanınan ve Abbâsî ihtilalinin önde gelenlerinden olan emir 167b/6.

'abdü'l-ḫāliḳ *sf.* İsrâfîl adlı meleğin sıfatı 17a/10.

'abdü'l-ḳahhār *sf.* Azrâîl adlı meleğin sıfatı 18a/12.

'Abdü'l-melik bin 'Abdullāh el-Müheylī *öz. i.* Yemen'de Hût kuyusu ile ilgili hikâye anlatan bir müellif 59b/17.

'Abdü'l-melik bin Mervān *öz. i.* Mervân bin Hakem'in oğlu, 65/685-86/705 arası Emevî halifesi 7b/9, 54b/4, 83b/14, 87a/12, 146b/13, 304a/5.

'Abdü'l-melik bin 'Übeyr *öz. i.* (ö. 136/753) Kûfe kâdılığı yapan, fakih ve muhaddis tâbiî 267a/3.

'Abdü'l-mesīḥ *öz. i.* Hâlid bin Velîd'in Hîre'yi fethinde, Hîre kalesinin komutanı olan Şemâsiye adlı kadının kardeşi 103b/13.

'Abdü'l-muṭṭalib *öz. i.* (ö. 577) Cahiliye döneminde Kâbe'nin bakımını yapan Hâşimî kabilesinin reisi ve Hz. Peygamber'in dedesi 31b/3, 84b/5.

'abdü'r-rezzāḳ *sf.* Ar. Mikâîl adlı meleğin sıfatı 18a/2.

'abeş *zf.* Ar. Boşuna 212b/15.

'Abes *öz. i.* Benî İsrâîl'in taptığı ve gece yanıp gündüz tütünü çıkan nārü'l-harreteyn ateşinin bulunduğu şehir 40b/1.

ābī *sf.* Far. Açık mavi 36b/11, 37a/10.

'ābid *i.* Ar. İbadet eden, ibadete düşkün olan kimse 232b/11, 307a/8.

'ābidü'n-nār *i.* (Ar. *'ābid* kul ve *nār* ateş ile) Ateşi seven ve onun etrafında dönen bir kuş 260a/11.

Ābil *öz. i.* Bir vilayet veya adını bu şehirden alan ırmak 185a/17, 185b/3.

'abīr *i.* Ar. Güzel koku, esans 83b/1, 97b/17, 100a/3, 165a/6.

ablaḳ *sf.* Ar. Alaca, aklı karalı 188b/2, 204b/1, 277a/8.

Ablaḳ *öz. i.* Şâm ile Hicâz arasında bir mevki 91a/8.

Ablaḳu'n-nerd *öz. i.* Şâm ve Hicâz arasında bir kale 91a/2.

Abraḳ *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 129b/15.

'abūs *i.* Ar. Somurtkan 162b/2, 162b/3.

'āc *i.* Ar. Fildişi, bağa 105a/5, 117b/9.

'acāyib *i.* (Ar. *'acībe*'nin çoğulu) **1.** Garip, değişik olma durumu 3a/14, 38a/1, 56a/1, 67b/5, 150a/12. **2.** *sf.* garip, tuhaf, değişik 31a/16, 76b/1, 58a/2.

'acāyiblıḳ *i.* Tuhaf olma durumu, gariplik 30a/5.

'Acāyibü'l-Maḫlūḳāt ve Ġarāyibü'l Mevcūdāt *öz. i.* Kitap adı 2a/14, 4b/13.

'aceb *i.* Ar. **1.** Garip, tuhaf, değişik nesne 59b/14, 153a/14. **2.** *sf.* Garip, tuhaf, değişik 59b/16, 75b/8. **3.** *zf.* Merak bildiren soru zarfı 236a/11.

'aceble- *geç. f.* Şaşırmak, garipsemek 33a/6, 77a/3, 105a/15.

'Acem *i.* Ar. **1.** Îrânlı, Îrân kavminden olan kişi 42a/8, 134a/10, 217a/13, 217b/1, 238b/11, 252b/16. **2.** Îrân ülkesi, Acemistan 68a/3, 121b/12, 134a/10, 162b/13, 204b/3.

'Acemī *i.* Îrân dili, Acemce 61a/15.

'acīb *sf.* Ar. Acâyip, tuhaf 60a/6, 80a/12.

'acz *i.* Ar. Güçsüzlük, acizlik 2b/14.

açuḳ *sf.* **1.** Kapalı, örtülü 264a/8, 286b/5. **2.** Geçişe engel olacak bir şey bulunmayan 86a/1, 232a/9. **3.** Üstü kapatılmamış olan 41b/7. **4.** Aralığı çok olan 293a/2, 294b/17. **5.** Tam ve kesin olarak belirli olan, belli 169b/1. **6.** (Hava için) Güneşli berrak 302b/11. **7.** (Kadın için) Vücudu âdetlerin gerektirdiği gibi kapalı olmayan 190a/4.

açuḳlıḳ - açuḳluḳ *i.* (Hava için) Güneşli, bulutsuz, berrak 42b/5, 214b/8.
'Âd *özel. i.* Yemen taraflarında bulunan ve Hz. Hûd tarafından imana getirilemediği için Allâh tarafından helâk edilen kavim 180b/17, 182a/11, 183a/6, 184b/2, 185a/1, 243a/5.
Aḍ'amī *öz. i.* Yemen'le ilgili bilgisinden faydalanılan bir müellif 148a/8.
ādem-i baḥrī *i.* Denizde yaşayan, insana benzer varlık 277a/1.
ādem dīvi *i.* İnsan şeklinde olan masalsı varlık 237a/14.
ādem oġlanı *i.* İnsan neslinden olan, insan 80b/6, 214a/16, 320a/3.
Ādem *öz. i.* İlk yaratılan insan ve ilk peygamber, Hz. Âdem, 8b/5, 8b/7, 197b/2, 273b/2.
Ādem-i Ṣāfī *öz. i.* Hz. Âdem 197b/2.
'Aden *öz. i.* Yemen'in tarihî liman şehri veya Aden denizi 52b/17, 53a/1, 53a/8, 63a/4, 69a/3, 118b/4.
'Ades *öz. i.* Bir yer adı 50a/13.
Ādırbāycān bk. Āẕarbāycān
'Ādī *i.* Hz. Ya'kûb zamanına kadar yaşayan Âd kavminden bir kişi 182b/5, 182b/10.
'Aḍudü'd-devle *öz. i.* (ö. 372-983) Abbâsî halifesi Mutî'-Lillâh tarafından Adudü'd-devle lakabı verilen ve 978-983 yılları arasında Büveyhî hükümdarı olan kişi 228a/5, 228b/12, 228b/13.
āferīde *sf.* Far. Mahluk 69b/2, 83a/2.
āferīde-kār *i.* (Far. *-kār* ile) Allâh 4b/3.
Afġāniyān *öz. i.* Afganistan 153b/12.
āfitāb *i.* Far. Güneş 168b/1.
āfitāb-perest *i.* (Far. *perest* tapan ile) **1.** Güneşe tapan 258a/9. **2.** Güneşe tapma, güneşe tapanların dini 34b/6.
āfitāb-perestān (Fars. çoğul eki *-ān* ile) Güneşe tapanlar 26b/10.
'āfiyet *i.* Ar. *mec.* Günahtan arınmak 216b/7.
Afrīḳıyye *öz. i.* Tunus 36a/11, 63a/5, 88a/14, 128b/12, 144b/15, 198b/8.
afyūn *i.* Far. Afyon 213a/4.
aġaç *i.* **1.** Köklü bitki, ağaç 247b/3). **2.** Direk, sırık 55a/14, 83b/8, **3.** Bir mesafe, uzunluk birimi 237a/9, 282a/11. **4.** *sf.* Ağaçtan yapılmış, ahşap 194a/11, 105b/13. **5.** Sopa, değnek 108b/15, 273a/15.
āgāh *sf.* Far. Haberi olan, haberli 24b/10, 243a/15.
āġāz *i.* Far. Başlama 3a/1, 284b/10.
aġdiye *i.* Ar. Gıdalar 220b/9.
aġıniküs *i.* Türkistan'da yaşadığına inanılan efsanevî bir kuş 257b/13, 258a/16.
aġır- *gçz. f.* (Eşek için) Bağırmak, anırmak 278a/17.
aġısar *i.* Ağırlık 82b/5.
aġzı bit- (Yara için) Deri kapanmak 58a/7.
aġlaġan *sf.* (Bebek için) Devamlı ağlama işini yapan, sürekli ağlayan 222a/17, 278b/1.
aġna- *gçz. f.* (Hayvanlar için) Yere yatıp yuvarlanmak 296b/7.
aġşaḳ *i.* Aksayan 297a/5.
aġu *i.* Zehir 149a/13, 150b/1, 168b/13, 312b/16, 213a/7.
aġulu *sf.* Zehirli 312b/17, 316a/1.
aḫbār *i.* (Ar. *ḫaber*'in çoğulu) Hz. Peygamberin sözleri 19a/7.
aḥbār *i.* (Ar. *ḥabr* ve *ḥibr* haham'ın çoğulu) Yahûdî âlimleri 124a/9.
'ahd *i.* Ar. **1.** Söz verme, yemin. 85a/8, 150b/12, 275b/12. **2.** Zaman, devir 23b/13, 100a/11, 119b/11.
Aḥḳāf öz. i. Yemen'de Âd kavminin yaşadığı yüksek kumluk bölge 59b/16, 59b/17, 138b/5.
Aḫlāṭ *öz. i.* Van gölü 50b/17.
Aḥmaş *öz. i.* Ermenistan'da süt beyaz renginde bir su kaynağı 56b/16.
Aḥmed *öz. i.* Hz. Peygamber'in güzel isimlerinden biri 163a/17, 198a/1.
Aḥmed bin 'Abdullāh el-Muṣbaṣī *öz. i.* IX. yüzyılda Halife Mu'tasım zama-

nında Afrika'nın fethi için gittiğinde esir düşen ve Hıristiyanlar tarafından kendilerine Hz. Muhammed ve halifelerinin suretleri gösterilen kişi 198b/7, 199a/14.

Aḥmed bin Faḍlān *öz. i.* (ö. 310/922'den sonra) İdil Bulgar Hanlığına gönderilen Abbâsî elçilik heyetinin kâtibi ve bu seferi anlatan seyahatnâmenin yazarı 185a/16, 185b/14, 283a/4.

Aḥmed bin Ḥalef *öz. i.* (ö. 393/1003) Saffârî emiri, Ebû Ahmed Veliyyü'd-devle Halef b. Ahmed b. Muhammed [?] 238a/13.

Aḥmed bin Ḥanbel *öz. i.* (ö. 241/855) Hanbelî mezhebinin imamı, *el-Müsned* isimli hadis kitabının müellifi 95b/3.

Aḥmed bin Müşennā *öz. i.* Sâsânîlerle olan mücadelesiyle tanınan sahabi Müsennâ bin Hârise'nin oğlu ve kurtla ilgili anısı anlatılan kişi 286a/5.

Aḥmed bin Zeyn *öz. i.* Kendisinden akreple ilgili bir söz nakledilen kişi 313b/14.

Aḥmed-ābād *öz. i.* Kûfe'de bir köy 146a/16.

Aḥmer *öz. i.* Mağrib denizinde bulunan bir adadaki kızıl bir dağ 66a/4.

Aḥmer *öz. i.* Tirmid'de bulunan bir kızıl çeşme 56b/14.

āhū *i.* Far. Ceylan, gazal 280b/11.

aḥvel *i.* Ar. Şaşı 162b/12.

'Ā'işe ('Āyişe) Ṣıddīḳa *öz. i.* (ö. 58/678) Hz. Ebû bekir'in kızı, Hz. Peygamber'in zevcesi, müminlerin annelerinden biri 30b/10, 31a/7, 86a/14.

aḳ *i.* **1.** Beyaz 56b/16, 72a/17, 175a/1, 307b/8. **2.** (Yumurta gibi) Bazı şeylerin beyaz olan kısmı 64a/15, 254a/16. **3.** Kar renginde olan 44a/4, 210b/3. **4.** *sf.* Beyaz ırktan olan (kimse) 63a/15, 127b/13, 193a/15, 208a/14. **5.** Gözde billur tabakanın saydamlığını kaybetmesinden ileri gelen ve görüşü engelleyen bulanıklık, katarakt, perde, ak su 147b/17, 175b/11.

aḳ fülfül *i.* Bir çeşit biber 40b/16, 155b/15.

'Aḳabe *öz. i.* Hz. Peygamber'e biat edilen ve Mekke'ye 3 km. uzaklıkta tepelerle çevrili yer 145a/17.

'aḳāḳır *i.* Ar. Hekimlikte ilaç yerine kullanılan bitki kökleri 193b/5.

aḳālīm *i.* Ar. Bölgeler 63a/5, 238b/8.

'aḳārib *i.* Ar. Akrepler 313a/15.

'aḳd *i.* Ar. Gerdanlık 264a/11.

'aḳīḳ *i.* Ar. Üzerine mühür kazılan, yüzük taşı ve tespih yapılan, içinde çeşitli renk halkaları bulunan kıymetli süs taşı 70a/2, 73a/3, 74b/3, 75b/11, 148a/7, 152b/8.

'Aḳīḳ-i Yemānī *öz. i.* Yemen'de çıkarılan çok değerli akik türü 148a/12.

Ākile *öz. i.* Hindistan'da bir yer 73b/2

'aḳīm *sf.* Ar. Kısır, nesli kesik 175a/9.

aḳlıḳ *i.* **1.** Beyazlık 44a/2. **2.** *sf.* Beyaz ırk olma durumu 44a/2. **3.** *i* Gözdeki katarakta verilen ad, perde 72b/14.

aḳrān *i.* Ar. Boynuzu olan bir yılan türü 310b/8.

Aḳranūs *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 102a/6.

'aḳreb *i.* Ar. Zehirli bir iğnesi bulunan tehlikeli küçük hayvan 35b/4, 76b/1, 104b/9, 121a/11, 125a/17, 133a/14, 177b/15, 218b/14, 247a/10, 257a/9, 274a/7, 305b/13, 309b/3, 313b/17.

'aḳreb yaġı *i.* Akrepten elde edilen ve ilaç için kullanılan yağ 314a/9

'Aḳreb *i.* Ar. Burçlar kuşağı Zodyak üzerindeki 12 takımyıldızdan Terazi ve Yay burçları arasında bulunan sekizinci burcun adı 22b/14, 36b/10, 219a/7.

aḳżā *i.* (Ar. *ḳażā*'nın çoğulu) Bir memleketin bölümleri, kazalar 131b/14.

ala *sf.* Karışık renkli, alaca 266b/6.

a'lā *sf.* Ar. Çok şerefli, pek yüce 111b/14.

alaca *sf.* Karışık renkli 188b/3, 283a/5.

'alaf *i.* Ar. **1.** Yem 170a/10, 223a/13. **2.** Tuzağa bırakılan nesne 103a/13.

'alāley *ünl.* Ar. Bağırarak çıkarılan gürültü, zılgıt. [**'alāley** şekliyle sözlüklerde geçmemektedir. Bu kelime aynı anlama gelen **ala ala hey**'den kısaltma (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, I, s. 86) olabileceği gibi, Ar. **'al'ala** 'koyun ve keçi kısmına mahsus zecr ve azar kelimatındandır' (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, V, s. 4659) ve **'ulāle** avunup eğlenecek nesneye denir ki eğlence tabir olunur (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, V, s. 4657) kelimelerinden gelmiş olabilir. ***'alaley*** kelimesinde ayn harfi olması ve hece tekrarı olması, kelimenin yansıma ve Arapça bir kelime olduğu izlenimini bırakıyor.] 293a/7.

Alālūde *öz. i.* Muâviye bin [Ebû] Süfyân zamanındaki Çîn hükümdarının iki kızından biri [Diğeri *Safâyân*'dır, aynı zamanda bu isimler nehir adlarıdır.] 267a/10.

a'le'l-ḥāl ve'l-mecāl *zf.* (Ar. ön ek *alā*, *ḥāl* ve *mecāl* ile) Gücün çok üstünde 2b/3.

'Alevī *i.* Ar. (*'Alī* isminin nispet eki *-ī* almış şekli) **1.** Alevîliği benimsemiş olan kimse 191a/1. **2.** Hz. Alî ve Hz. Fâtıma'nın neslinden gelen kimse 190b/15.

'Alī *öz. i.* Mağrip'te yaşayan ve Kur'ân'ı güzel okuyan kişi 165b/2, 165b/11.

'Alī *öz. i.* Müşriklerin Hz. Peygamber'e nazar değdirmesi için tuttuğu nazarlı gözlere sahip bir kişi 168b/9.

'Alī bin 'Āṣım *öz. i.* (723-816) *el-Vâsıtî* lakabıyla anılan, hadis hafızlarından olup, rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de bulunan bir âlim 106b/7.

'Alī bin Ebī Ṭālib *öz. i.* (ö. 40/661) Hz. Peygamberin amcasının oğlu ve damadı, İslâm'ın 35/656-40/661 tarihleri arasındaki dördüncü halifesi 1b/12, 53a/11, 87a/2, 125b/13, 164b/6, 166a/7, 168b/9, 170a/6, 189b/2, 200a/15, 234b/13, 275b/6, 314b/8, 323a/16.

'Alī bin el-Ḥüseynī *öz. i.* (ö. 94/712) Senetü'l-fukahada vefat eden, Zeynel Abidin lakabıyla tanınan, Hz. Hüseyin'in oğlu ve dördüncü Ehl-i Beyt imamı 144b/17.

'Alī bin Mūsā er-Rıżā *öz. i.* (ö. 203/819) Ehl-i Beyt imamlarının sekizincisi ve Halife Me'mûn'un damadı 119b/14.

'Alī bin Yaḳṭīn *öz. i.* Abbâsîleri 136/754-158/775 arasında halifelik yapan Ebû Ca'fer el-Mansûr'un yanında bulunan ve anısı anlatılan kişi 95a/4, 95a/10.

'Alī bin Zeyn *öz. i.* Türkistan'ın Sencer vilayetiyle ilgili bilgi veren bir müellif 113a/1.

Āl-i Mervān *öz. i.* Mervân ailesi 135b/7.

Āl-i Ebü'n-necm *öz. i.* Hz. Muâviye ve Hişâm bin Abdülmelik zamanları arasında yaşamış recez bahrinde yazdığı şiirleriyle tanınmış Arap şairi Ebü'n-Necm el-İclî'nin sülalesi, 135b/7.

'ālimraḳ *sf.* En bilgili 7b/4.

'Alḳame bin Ṣaḳvān bin Ümeyye *öz. i.* (ö. 282/896) Endülüslü vezir, garip hikayeleriyle tanınmış edip ve şair kişi 235a/12.

Alnās *öz. i.* Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın doğduğu dağ 130a/14.

altun *i.* **1.** Kıymetli element 6b/10. **2.** Bu madenden yapılan para 33a/6, 39a/11. **3.** *sf.* Bu madenden yapılmış olan 6b/8, 34a/14, 70b/1. **4.** (Renk için) Sarı 152b/10, 281b/16.

altun boġmaḳ *i.* Altın gerdanlık 191b/9.

'Âm bin el-Abraş *öz. i.* Horozun gagalaması sonucu gözü kör olan bir kişi 252a/4.

'Amāliḳ *öz. i.* Lût gölü ile Akabe körfezi arasında kalan bölge 138b/8.

'amd *i.* Ar. Kast, karar, niyet 178b/6.

A'meş *öz. i.* Hârût ve Mârût'u görmeye giden Mücâhid adlı kişinin başından geçenleri anlatan kişi 232a/2.

ʻāmirü'l-ḳubūr *sf.* (Ar. *ʻāmir* imar eden ve *ḳubūr* kabirler ile) Kabirleri imar eden anlamında Azrâîl adlı meleğin sıfatı 18a/12.

ʻAmmār bin Yāsir *öz. i.* (ö. 37/657) İlk Müslümanlardan, annesi ve babası ilk İslâm şehidi olan meşhur sahabi 108b/3.

ʻAmr bin ʻAbdullāh *öz. i.* (ö. 55/675) Muhaddis, zühd ve takvasıyla meşhur sekiz tâbiîden biri 133b/5.

ʻAmr bin el-ʻĀṣ *öz. i.* (ö. 43/664) Mısır fatihi ve 19/640-43/664 arasında valilik yapan devlet adamı meşhur sahabi 130a/9, 138a/17, 192b/10.

ʻamūd *i.* Ar. Direk, değnek 126a/3.

ʻAmūriyye *öz. i.* **1.** İskender'in annesi 6b/11, 189b/12, 200b/4, 201a/15, 234b/3, 280a/15, 280b/8. **2.** Anadolu'da bir şehir 122a/8, 122b/3.

ʻāmü'l-fīl *i.* Fîl senesi anlamında Habeşistan kralı Necâşî tarafından Yemen'e hükümdar tayin edilen Ebrehe'nin Kâbe'yi tahrip maksadıyla içinde fillerin bulunduğu ordusu ile Mekke üzerine yürüdüğü yıl 268b/10.

ʻāmü'l-fuḳahā *i.* Fakihler senesi anlamında hicretin 79. yılında veba ve öksürükten insanların özellikle tanınmış fakihlerin öldüğü seneye verilen ad 144b/14.

ʻāmü'l-kilāb *i.* İtler senesi anlamında hicretin 300. yılında itlerden gelen hastalık ve taun sebebiyle ölümün çok olduğu seneye verilen ad 145a/10.

ʻāmü'r-remād *i.* Kül senesi anlamında toprak yağan yıla verilen ad 144b/6, 144b/9.

ʻāmü'r-ruʻāf *i.* Burun kanaması senesi anlamında hicretin 24. yılında burunlardan kan gelerek ölümün çok olduğu yıla verilen ad 144b/10, 144b/9.

ʻāmü'ẕ-ẕiyāb *i.* Kurtlar senesi anlamında kurtların kudurduğu sene 286b/10.

Aʻnāb *öz. i.* Serendib adasının bulunduğu deniz 55b/1.

ʻĀnāt *öz. i.* Nabatî kavminin bir şehri 133b/10.

anbār *i.* Far. Ambar 61b/2, 181b/16.

ʻanber *i.* Ar. Kolay eriyen bal mumu kıvamında çok güzel kokulu nesne 59a/10, 133a/10, 154a/16, 193b/9, 309b/17.

ʻanberü'l-ḳudūr *i.* Ar. Bir soğan çeşidi 150a/5.

anīsūn *i.* (Ar. < Yun.) Maydanozgillerden bir yıllık otsu bitki, anason 222b/15.

ʻAnḳā *öz. i.* Ar. Kâf dağında bulunduğuna inanılan, ismi olup cismi olmayan efsanevî kuş 244b/15.

ʻankebūt *i.* Ar. Örümcek 318a/1.

anḳıt - añḳut *i.* Ördekgillerden, gagası ve ayakları kısa, kiremit renginde, ördeğe benzeyen bir yaban kuşu 229a/2, 229a/5.

Anṭākiyye *öz. i.* Akdeniz'de Hatay ilinde bulunan bir bölge, Antakya 46b/8, 55a/8, 143b/17, 143b/9, 144b/16, 187a/8, 219b/15, 107b/15, 107b/7.

añra- *gçz. f.* (Arslan) Kükremek 284b/11.

ʻArab *i.* Ar. **1.** Arap ırkının yaşadığı yarım ada 131b/8. **2.** Arap yarım adasından çıkıp yayılmış olan bir Sami kavminin adı 37b/8, 63b/5. **3.** Arap kavminden olan kimse 26a/2, 91b/14. **4.** Derisi esmer ve siyah olan kimse 44a/2, 164a/9.

ārām *i.* Far. Durma dinlenme, huzur 22a/2, 101b/3, 169b/10, 170a/15, 180a/4.

ārām-gāh *i.* Far. Durulan, dinlenilen yer 61b/15, 131b/7.

ʻarʻar *i.* Ar. Dikenli ardıç ağacı, dağ servisi 154b/1.

Aras *öz. i.* Doğu Anadolu'da doğup Hazar denizi havzasına ulaşan akarsu 56b/2, 96a/6.

Arasṭaṭalis - Arisṭaṭalis *öz. i.* (MÖ 384-322) İslâm felsefesi üzerinde önemli tesirleri olan ilkçağ Yunan filozofu Aristo 137a/14, 150b/8, 162a/16, 162b/6, 177a/10, 183b/3, 299b/4.

ārāste *sf.* Far. Süslü 188b/8, 254b/5.

ardıç *i.* Çamgillerden yapraklarını kışın da dökmeyen bir tür ağaç 154b/1.

ardlaş- - artlaş- ortaklaşa *f.* Bineğe birlikte binmek 271a/7.

A'rec *öz. i.* Mekke ile Medîne arasında bir yer [*Eş'ar* dağı ile birlikte geçer] 66b/8.

arınç *i.* Artabilen, gelişme gösteren 14b/15, 62a/17.

arış *i.* Elin orta parmağının ucundan dirseğe kadar olan mesafe miktarındaki uzunluk ölçüsü, endaze 22b/3, 52a/9, 108a/10, 159b/12, 167a/5, 185b/4, 236b/3.

Arisṭaṭalis bk. Arasṭaṭalis

'āriyet *sf.* Ar. Geçici olarak başkasından alınan veya başkasına verilen 6b/17.

Arḳīl *öz. i.* Hz. İlyâs'a karşı savaşan zalim bir padişah 90b/3.

arḳun *zf.* Aheste 59a/14, 289b/4, 313a/4.

arḳuru *zf.* Tersine, aykırı 248b/13.

Armaġan *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan eyaletine bağlı bir şehir 98b/7.

Armān *öz. i.* Farsların ve Tahmûras'ın taksim ettiği yedi iklimden biri 63b/2.

armud *i.* **1.** gülgiller familyasından, beyaz çiçekli meyve ağacı 156b/6. **2.** Bu ağacın meyvesi 156/4.

arpa *i.* **1.** Buğdaygillerden bir tahıl cinsi 222a/11. **2.** Bu bitkinin tanesi 72b/16, 73b/7. **3.** 0,048 gram ağırlığa eşit kuyumcu ölçüsü 82b/5, 322b/9.

'Arrān *öz. i.* Kür ve Aras nehirleri arasında kalan Doğu Kafkasya'da yaşayan çeşitli kavimler 14a/15.

arslan *i.* Yırtıcı, çok kuvvetli, kedi cinsinden memeli hayvan 15a/13, 20b/9, 23b/16, 36a/15, 53a/17, 53b/10, 62a/10, 91b/17, 121a/12, 123b/13, 134b/8, 136a/7, 146b/16, 151b/15, 157b/16, 170a/13, 173a/6, 188b/4, 189b/8, 209a/9, 218b/11, 225b/16, 246a/11, 252b/14, 266b/1, 273a/3.

Arslan *öz. i.* (ö. 526/1132) Batı Karahanlı hükümdarı Sultân Sencer'in Semerkant'ta naibi olan Alâü'd-devle Arslan Han Muhammed bin Süleymân adlı hükümdar 134b/8.

Arslan ağzı *öz. i.* (Arapça *femü'l-esed*'den çeviri yoluyla) Bir ırmak adı 53a/17, 53b/3.

arslancı *sf.* Arslan eğitimcisi 273a/4.

arslan yolı *i.* Arslanların devamlı kullandıkları geçiş yolu 272a/12.

'arş *i.* Ar. **1.** Göğün en yüksek katı 261b/16. **2.** Feleklerin en üstündeki felek 47b/14.

arşun *i.* Orta parmak ucu ile dirsek arasındaki mesafe 57a/7.

artlaş- bk.ardlaş-

aru *i.* Zar kanatlılardan bal yapan, sokucu böcek 62a/13, 150b/1, 314a/10, 314b/8.

aru begi *i.* Bütün arıların başı durumunda olan dişi arı, ana arı 315b/1.

aruḳ *sf.* Güçsüz, zayıf 193b/17.

aruḳla- *gçz. f.* Zayıflamak 254b/4.

arż *i.* Ar. **1.** Yeryüzü, dünya 34b/14. **2.** Memleket, diyar 107b/6, 119a/14.

as *i.* Sansar ve gelinciğe benzer kürkü makbul bir hayvan, kâkum 300a/7.

ās *i.* Ar. Mersin ağacı, murd 149a/2.

ās-i behişt *i.* Cennetteki as ağacı 149a/4.

'aṣā *i.* Ar. Kudret timsali olarak elde taşınan değnek 81a/8, 81a/17.

'aṣā-yı Mūsā *i.* Hz. Mûsâ'nın asâsı 149a/4.

'aṣab *i.* Ar. Sarmaşık bitkisi 148a/9.

'aṣāba *i.* Ar. Fes, sarık ve feracenin etrafındaki şerit 103b/3, 103b/15.

Āṣaf bin Berḫiyā *öz. i.* Hz. Süleymân'ın veziri 9b/10, 210a/7.

'aṣāfīr *i.* Ar. Bir ağaç adı 161a/6.

aṣal *i.* (Ar. *aṣala* boa yılanının çoğulu) Yılana benzeyen bir kuş çeşidi 90a/4.

Aṣam *öz. i.* Hindistan ile Bangladeş kıyıları, Bengal körfezi 102a/15.

āsān *sf.* Far. **1.** Kolay 29a/5, 109b/5, 210b/17. **2.** *zf.* Kolaylıkla, kolayca 223b/1.

'ascediyye *i.* (Ar. *'ascediyye* hükümdar atı'ndan) Bir deve cinsi 271a/16.

ʻasel *i.* Ar. Bal 315a/4.
ʻAsel *öz. i.* Bir şehir adı 280a/8.
ʻAselī *i.* Asel şehrinde çıkarılan, göz boncuğu denilen, damarlı akik taşı 72a/4.
aṣġar *i.* (Ar. *aṣġar* en küçük'ten) Sepicilikte kullanılan halile ağacının meyvesine ilk yetiştiğinde verilen ad 159a/6.
aṣḥāb *i.* Ar. **1.** Hz. Peygamber zamanında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunmuş kimseler 279b/2. **2.** Bir kimseye veya başka bir peygambere inanan kimseler 56a/4.
aṣḥāb-ı firāset *i.* Sezisi kuvvetli olan kişiler 298a/14.
Aṣḥāb-ı resūl *i.* Hz. Peygamber'in ashabı 31b/1, 103b/16.
Aṣḥābu'r-ress *öz. i.* İman etmedikleri için helak edilen ve Kur'ân'da adları geçen kavim 96a/11.
Aṣḥābü'l-kehf *öz. i.* Kur'ân'da haber verilen, mağarada üç yüz yıl uyuduktan sonra tekrar uyanan arkadaş grubu 289b/11, 289b/12.
Aṣḥābü'l-uḫdūd *öz. i.* İman sahiplerini ateş dolu hendeklere atıp yaktıkları Kur'ân'da haber verilen eski bir kavim 133b/11.
ʻĀṣī *öz. i.* Basra şehrinin yönetiminin beşe ayrıldığı devirde, bir bölgenin kâdılığını yapan ve Basra'nın helak olmasına neden olan beş kâdıdan biri 219.
ʻĀṣī ṣuyı *öz. i.* Akdeniz'e dökülen Âsî Nehri 158b/13.
āsin *sf.* Ar. Pis kokulu 315a/6.
ʻAsḳalān *öz. i.* Filistîn sahilinde bulunan bir şehir 122a/3.
ʻAsker-i Mükerrem *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan eyaletinde, Ehvâz'ın kuzeyinde kurulmuş bir şehir, Asker-i mükrem 122b/10, 122b/13.
Aṣmaʻī *öz. i.* (ö. 216/831) Basra dil mektebinin önde gelenlerinden, on altı bin garip hikâye toplayan, ahbar râvisi olarak tanınan dil bilimci 169a/12.
āsūde *sf.* Far. Üzüntüden uzak 171a/11.
āsumān *i.* Far. Gökyüzü 41b/3, 95b/15.
āsumānī *sf.* Allâh'tan gelen 225b/12.
Āşikān *öz. i.* Bir vilayet ismi 259a/15.
aşḳar *sf.* Ar. Kumral 313b/14.
āşüfte *sf.* Far. Aklı karışan 242a/5, 285a/2.
at *i.* Binme ve taşıma hizmetlerinde kullanılan tek tırnaklı, memeli hayvan 85a/17, 103a/17, 128a/10, 202a/10, 240a/14, 259a/4, 275a/13, 276a/4.
āteş-ḫāne *i.* Far. Ateşe tapanların ibadet yeri 89b/9, 100b/11, 135b/2, 157a/13.
āteşī *sf.* Fars. Ateş renginde 36b/14.
āteş-perest *i.* Fars. **1.** Ateşe tapan kimse 141b/10. **2.** Ateşe tapanların dini, ateş-perestlik 40a/98.
aṭlas *i.* Ar. İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, daima düz renkli, sertçe, makbul bir kumaş 128a/14, 319a/1.
av ṭoñuzı *i.* Bir domuz çeşidi 293b/8.
ʻavām *i.* Ar. Halk, herkes 37b/15, 262a/1.
ʻavāmu'n-nās *i.* İnsanların alt tabakası 214a/13, 262a/17.
aʻver *sf.* Ar. Tek gözlü, bir gözü kör olan 264a/14.
ʻAvvā *öz. i.* Ar. Şimal kutbunda bulunan bir yıldız 23a/1.
Ay *öz. i.* **1.** Dünyamızın tek uydusu olan gök cismi, kamer 69a/3, 166b/3, 168b/4. **2.** Hilal biçimindeki şekil 42b/11, 281a/13.
Ay aydını *i.* Ayın dünyamıza aksettirdiği ışık, Ay ışığı 221a/16, 241b/13, 265b/5.
Ay gögi *i.* Ayın yörüngesi 30a/7.
Ay ziyādesi *i.* Dolunay 30b/1, 175b/4.
ay *i.* **1.** Yılın on iki bölümünden her biri 154b/14. **2.** Yaklaşık olarak otuz günlük zaman parçası 66b/14, 90b/8.
Ayār *öz. i.* Bir şehir adı 64a/8.
Ayāz bin Muʻāviye *öz. i.* (ö. 122/740) Meşhur hadis âlimi ve Ömer bin Abdülazîz dönemi Basra kâdısı, İyâs bin Muâviye 252a/10.

ayġır *i.* Damızlık erkek at 277a/7.
'Ayhele bin Esved *öz. i.* Hz. Peygamber zamanında, San'a'da, peygamberlik iddiasında bulunan ve ortadan kaldırılan kişi, Esved el-Ansî 271.
āyine *i.* Far. Ayna 70b/15, 95b/16, 168a/11, 178a/10.
'Āyişe bk. 'Ā'işe
'ayn *i.* Ar. Arap harflerinin on sekizincisi 279a/5.
'ayn *i.* Ar. **1.** Göz 168a/8. **2.** Bir şeyin aslı, kendisi 4b/16. **3.** Bazı isimlerin başına getirildiğinde *kaynak*, *pınar* veya çeşme 12b/3, 59a/5, 57a/11, 59b/6.
'Aynü'd-dem *öz. i.* Damgân şehrinde civayı taşa çeviren kızıl bir su 58b/1.
'Aynü'l-ḫamse *öz. i.* Harkân ile Gazvîn arasında bulunan faydalı bir kaplıca [Diğer adı Aynü'l-Hâr'dır.] 58a/1.
'Aynü'l-Ḥār *öz. i.* Harkân ile Kazvîn arasında kaplıcasıyla ünlü bir yer [Diğer adı Aynü'l-hamse'dir] 57b/17.
'Aynü'l-Merżā *öz. i.* Gur'da hastalara şifa olan bir çeşme 59b/6.
'Aynü'l-meyşūme *öz. i.* Âb-ı sûzîn çeşmesi 58b/10.
'Aynü'r-rāmī *öz. i.* Ar. Yay burcunda bir yıldız adı 37a/1.
'Aynü's-sebt *öz. i.* Kûhistan'da bir çeşme [Cumartesi *sebt* gününde afet geldiği için bu isim verilmiştir] 58b/7.
'aynü's-sevā' *i.* Ar. Yavuz göz, nazar değdiren göz 168b/8.
'Ayn-i ṣevr *öz. i.* Sevr burcunda bulunan bir yıldız 35b/15.
'aynü'ş-şems *i.* Belesan ağacının tohumu 149b/6, 265a/14.
'Aynü'ş-şems *öz. i.* Mısır Kâhire'de bir yer 317b/14.
ayu *i.* Et yiyen memelilerden, uzun tüylü hantal, vahşi hayvan 34b/8, 291b/11, 292a/12, 293a/8.
ayva *i.* Gülgillerden, yapraklarının altı tüylü, küçük ağacın meyvesi 107b/1, 175b/15, 223a/4, 317a/8.
'ayyār *i.* Ar. Çevik, yiğit kimse 137b/4, 243a/9.
'Ayyūḳ *öz. i.* Ar. Kuzey yarım küresinde bulunan Aurigae burcunun en parlak yıldızı, keçiyıldızı 33b/3.
'Ayyūḳ-sa'ad *öz. i.* İkizler burcunda uğurlu olduğuna inanılan yıldız 36a/8.
'Ayz *öz. i.* Yemen Aden'de bir dağ 68b/16.
Āẕarbāycān - Āẕırbāycān - Aẕırbāyıcān - Ādırbāycān *öz. i.* Âzerbâycân ülkesi 39b/9, 56b/12, 57a/3, 63b/1, 63b/10, 93b/5, 107b/8, 126a/6, 150a/9.
Azarīḳ *öz. i.* Endülüs Devleti'nin son hükümdarı 238.
'azeb *i.* Ar. Bekâr 231b/16.
'Āzeboġlı bk. İbn 'Azeb
Āzer *öz. i.* Hz. İbrâhîm'in babası ve bir put ustası 118a/5.
'Aẕīm *öz. i.* Erdebil şehrinde bir dağ 68b/15.
āẕīne *i.* Far. Cuma 20b/7.
āẕīne ėrtesi *i.* Cumartesi 58b/8, 294a/1.
'Azīz-i Mışr *öz. i.* Eski zamanda Mısır ülkesinin maliye bakanlarına verilen isim 78b/10, 182a/12.
'azīzü'n-nefes *sf.* Nefesi güçlü 266a/8.
'azīzrek *zf.* Değeri en yüksek 296a/8.
'azl *i.* Ar. Görevine son verme 125b/17.
'aẓm *i.* Ar. Kemik 175a/11.
'azm *i.* Ar. Kesin karar verme 98a/1.
'Aẕrā *öz. i.* Medîne'nin bir ismi 128a/17.
'Azrā'īl *öz. i.* Ar. Can almakla görevli melek 18b/4, 18b/7.
azu *i.* Azı dişi 182a/15, 289a/4.

B

Ba'albek *öz. i.* Lübnan'ın Bikâ vadisinde bulunan bir şehir, Baalbek 96a/16.
Bābil *öz. i.* Eski Mezopotamya'da bulunan tarihî şehir 57a/5, 62b/7, 63a/5, 92a/11, 92b/4, 94b/17, 145b/16, 162a/7, 184b/4.

Bābil *öz. i.* Eski Mezopotamya'da bulunan Bâbil'i anlatan kitap 20a/16.

Bābilī *öz. i.* Bâbil şehriyle ilgili kitap yazan kişi 180a/12.

Bābü'l-ebvāb *öz. i.* Hazar denizinin batısında Şirvân'a yakın bir şehir 116a/6, 116a/16.

Bābü'l-esbāṭ *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83b/1.

Bābü'l-esed *öz. i.* Hemedân'ın giriş kapılarından biri 135a/4.

Bābü'l-ḥıṭṭa *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83a/17b

Bābü'l-vādī *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83b/1.

Bābü'r-raḥme *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83b/1.

Bābü't-tevbe *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83a/17.

Bābü Ya'ḳūb *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın bir kapısına verilen isim 83b/1.

bādām *i.* Far. Gülgiller familyasından, pembe ve beyaz çiçekler açan ağacın çağla hâlindeki meyvesi 103a/12, 147a/16, 156a/2, 157b/6.

bād-ı ṣabā *i.* Serin ve tatlı esen bahar rüzgârı 50a/8.

bād-ı şimāl *i.* Kuzey rüzgârı 276a/14.

bādiye *i.* Ar. Çöl, sahra, beyaban 148a/5.

bādya *i.* Far. Ağzı geniş su kabı 79a/4, 179a/13.

Bādya *öz. i.* Bir şehir 121b/9, 133b/10.

baġa *i.* Kaplumbağa cinsinden hayvanların ortak adı 160b/13, 282a/13, 291b/15.

baġa yaġı *i.* Kaplumbağadan elde edilen yağ 313a/13.

baġal *i.* Ar. Katır 277a/17.

baġarsuḳ *i.* Dışkıların vücuttan atılmasına yarayan uzun, dar ve kıvrımlı kısmı, bağırsak 151b/13, 300a/8.

Baġdād *öz. i.* Irâk'ın başşehri 95a/1, 95a/17, 95a/2, 95b/11, 110b/2, 121b/8, 146a/10, 156a/10, 184a/13, 209b/4.

baġırlaḳ *i.* Koyu kurşunî renkli, eti lezzetli bir çeşit yaban ördeği 257a/10.

Baġracı *öz. i.* Bir Türk kavmi 190b/11.

bā-ġūd *i.* (Far. sıfat yapan ek *bā* ve Ar. *ġudde* beze, ur'dan) Alında bulunan nar gibi bezeden adını alan bir hastalık 144b/1.

bāġūdī *i.* Ar. Tohumu Bağdat'tan getirilen bir kabak çeşidi 156a/10.

Bāḫır-zāde bin Fāris *öz. i.* Haccâc bin Yûsuf tarafından 95/714 yılında Hurzâd bin Bâs'ın çıkardığı isyanı bastırmak için Mükrem bin Muâviye ile beraber Ehvâz'a gönderilen kişi 122b/11.

baḫīl *sf.* Ar. Cimri 62a/13, 94b/14, 249a/15.

bāhin *i.* Ar. Bir çeşit hurma ağacı 158b/6.

Baḥīre *öz. i.* Ummân Denizi 123a/3, 123a/4.

baḥr *i.* Ar. Deniz 111b/10.

Baḥrü'l-aḥḍar *öz. i.* Hind Okyanusu 48a/16, 51a/11.

Baḥr-i 'amīḳ - Baḥrü'l-'amīḳ *öz. i.* Büyük okyanus 47b/15, 184b/5.

Baḥrü'l-a'ẓam *öz. i.* Büyük Okyanus 54a/5.

Baḥr-i Bānī *öz. i.* Hindistan'a yakın olan ve okyanusta kendisinden ağlamaklı sesler geldiği söylenen bir bölüm 48b/14.

Baḥr-i Muḥīṭ - Baḥrü'l-Muḥīṭ *öz. i.* Büyük okyanus 47b/15, 55a/9, 55b/3, 178b/1, 192b/17, 277a/10, 281b/12, 283b/4, 303b/17.

Baḥrü'l-muẓlim *öz. i.* Kuzey kutbunda karanlık deniz 49a/2.

Baḥr-i Rūm - Baḥrü'r-Rūm *öz. i.* Akdeniz 48a/8, 51a/10, 122a/7.

Baḥr-i Ṭuṭavus *öz. i.* Büyük okyanusun Rûm dilindeki adı 47b/15.

Baḥr-i Yemen - Baḥr-i Yemānī *öz. i.* Hind Okyanusunda bir bölüm 53a/9, 148a/13.

Baḥreyn *öz. i.* Basra körfezindeki adalar 36a/11, 77b/6, 96b/8, 121b/13, 121b/17, 144a/17, 282a/7.

baḥrī *sf.* **1.** Denize ait canlı 19a/9, 188b/15, 189a/2, 258b/8. **2.** *i.* Efsânevî bir deniz hayvanı 309a/3.

baḥrībaġa *i.* Deniz kaplumbağası 314a/4.

baḥriyye *sf.* Ar. Denize ait olan, denizle ilgili 160b/5.

baḫş *i.* Far. Bölüm, hisse 61a/8, 63a/10, 64a/4.

ba'īd *sf.* Ar. *mec.* Olması ihtimalden uzak bulunan, beklenmeyen 34a/5, 262a/1.

baḳam *i.* Ar. Odunundan hematoksilin denen kırmızı ve mor boya elde edilen ağaç 149a/11, 195b/5.

baḳır *i.* **1.** Kırmızıya çalar renkte olan metal element 24a/16, 35a/1, 41b/3. **2.** Bu madenden yapılmış kap 21b/5, 69b/1. **3.** *sf.* Bu madenden yapılmış 10b/6, 54b/6, 57a/6.

Baḳırī *sf.* (*Baḳır* şehri ve nispet eki *-ī* ile) Baḳır şehrinde yapılan 72a/4.

baḳla i. Ar. İri taneli, yeşil kabuklu besleyici bitki, bakla 94b/15, 102a/6, 317a/11.

baḳlī *i.* Ar. Baklagiller 102a/6.

bal *i.* **1.** Arıların çiçeklerden topladığı sıvı ile yaptıkları koyu kıvamda tatlı madde 11b/4, 38b/16. **2.** Ağaç kabuklarından sızarak pıhtılaşan yapışkan su 88b/5, 161b/7.

bāl *i.* Far. Gemilere zararı dokunan bir balık türü 303b/10.

balaban *i.* Balıkçıla benzeyen, iri gövdeli, bacakları kısa bir kuş 221a/11, 250a/5.

Balasaḳun *öz. i.* Kırgızistan'da Çu nehri havzasında bulunan eski bir şehir 96b/9.

balçıḳ *i.* Koyu kıvamda özlü ve yapışkan çamur 10b/5, 50b/16, 125b/11, 263a/9.

balġamī *sf.* Ar. Eskiden beden yapısının esasını teşkil ettiği kabul edilen dört unsurdan biri olan balgama ait olan 221b/12.

balıḳ *i.* Su içinde yaşayan bazı omurgalı hayvanların ortak adı 41b/17, 193b/16.

balıḳçıl *i.* Su kenarlarında yaşayan, turna cinsinden uzun gagalı, uzun bacaklı kuş 62a/12.

bal-ı mūm *i.* (T. *bal* ve tamlama eki *-ı* ile) Mum balı 315b/9.

Bāmiyān - Bāmyān *öz. i.* Horâsân'da dağ başında bir şehir 96b/7, 242a/12.

bān *i.* Ar. Büyük bir balık türü 154a/15.

Bānī *i.* Ar. Bir yıldız adı 23a/13.

bañla- *gçz. f.* Far. Yüksek sesle bağırmak 126a/11.

bār *i.* Far. **1.** Yük, ağırlık veren şey 175a/16. **2.** Yemiş, mahsul 136b/9. **3.** Defa, kere 97a/16, 258b/11, 284a/16.

bār dut- Döllenmek 75a/16.

barbūt *i.* Far. Bir çalgı âleti 37b/11, 37b/13.

bardaḳ - barṭaḳ *i.* Su veya sulu şeyleri içmek için kullanılan kap 10a/6, 47b/1.

Bārḫān *öz. i.* Mağaralarından mumya çıkarılan bir dağ 79b/5.

Berḳa *öz. i.* Libya'da bir liman şehri 96b/11, 128b/12, 130a/10.

barḳın *i.* Anadolu'daki Cebelü't-tuyûr dağında kuş bayramında kuşlara öncülük eden kuşa verilen isim 69b/14.

barmaḳ *i.* El ve ayakların son bölümünü oluşturan eklemli uzantılardan her biri 31b/9, 85b/2, 141b/2, 219b/8.

barṭaḳ bk. bardaḳ

bārū *i.* Far. Kale duvarı 46b/9, 85b/12.

ba'ṣ *i.* Ar. Yeniden dirilme 14b/4.

başal *i.* Ar. Soğan 150a/3.

başal-i şāmī *i.* Şâm'da yetiştirilen bir çeşit soğan 150a/7.

başalü'z-ziber *i.* Acı soğan 150a/5.

başar *i.* Ar. Görme hassası 168a/3.

Bāsil *i.* Anadolu'da bir şehir 116a/3.

başīret *i.* Ar. Bir şeyin gerçeğini idrak etme 25b/15, 83a/4.

Başra *öz. i.* Güney Irâk'ta bir şehir 36a/16, 37a/9, 49b/11, 94a/16, 94b/12, 94b/4,

94b/5, 94b/8, 121b/10, 142a/7, 146a/10, 235a/8, 249a/16, 250b/3, 264b/9, 278b/7, 303a/16.

Başratü'l-Enhār *öz. i.* Güzelliği ile anılan Basra'nın belli bir bölümü 64a/7.

baş *i.* Yara, çıban 152a/12.

başcuġaz *i.* Küçük yara 222b/12.

başıḳ- *gçz. f.* (Vücutta olan yara) kabuk bağlamak, başı sertleşmek 298b/12.

başmaḳ *i.* Bir çeşit pabuç 142b/8.

başra *zf.* Baş üzerine 192a/15.

baṭ *i.* Ar. Kaz 244b/5, 254b/13.

Baṭar *öz. i.* Bir şehir adı 110b/8.

baṭīḥa *i.* Ar. Dere 49b/11.

Bāṭine *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.

baṭī'ü'l-incibār *i.* (*baṭī'* geciken ve *incibār* kırık kemik düzelmek'ten) Kırık kemiğin kaynaşıp düzelmesinin yavaş olması 176b/4.

batman *i.* 7,692 kilogram olan fakat yerine ve ölçülen mala göre birimi değişen eski bir ağırlık ölçüsü 43a/17, 70a/3.

ba'ūż *i.* Ar. Sivrisinek 321a/6.

Bāyezīd Ḫan *öz. i.* (791/1389-805/1402) Yıldırım lakabıyla tanınan Osmanlı padişahı 2a/5.

bayḳuş *i.* Başlarında iki tepelik bulunan, yırtıcı gece kuşlarının ortak adı 140b/5, 244b/17, 245b/9, 261a/9, 261b/7.

bayṭār *i.* Ar. Veteriner 108a/14.

bāz *i.* Far. Doğan denen yırtıcı kuş, şahbaz 249b/15, 250b/12.

bāz *i.* Ar. Bir deve cinsi 271a/14.

bāzirgān *i.* Far. Tüccar, bezirgân 76a/14, 104b/3.

bāzū *i.* Far. Omuzla dirsek arasında bulunan şişkince kas kitlesi 265a/16, 280b/2.

be-ān ki *zf.* Bu zamanda 26b/5, 243b/7.

bebr *i.* Far. Kaplana benzer, üstü benekli, derisi makbul tutulan yırtıcı hayvan 20b/9, 153b/16, 305b/11, 286bm/10.

Becenāk *öz. i.* Peçenek kavmi 191a/3.

be-cid *sf.* Far. Ciddî 84b/12, 278b/17.

Beckend *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 112b/10.

bedaḫş *i.* Far. Afganistan'daki Bedahşân şehrinde işlenen değerli taş 71b/8.

Bedaḫşān *öz. i.* Afganistan'da bir şehir 78a/6.

bed-fi'l *sf.* Hoşa gitmeyen kötü işler yapan 287b/13, 288a/16.

bed-ḫū *sf.* Huyu kötü olan kimse 287a/7.

bed-ḫūlıḳ *i.* Huysuzluk 121b/8, 179a/1.

bedī' *sf.* Ar. **1.** Eşi benzeri olmayan 257a/1. **2.** Sonradan ortaya konan, yeni 21a/5, 233b/15.

bedir *i.* Ar. Ayın dolunay şekli 6b/14, 42b/4.

Bedir Ġazāsı *öz. i.* Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklerle ilk yaptığı savaş 279a/17.

bed-kār *sf.* İşi davranışı kötü olan 63a/7.

bed-liḳā *sf.* Çirkin yüzlü 192a/3.

bed-nām *sf.* Kötü adlı 227a/10.

bed-ter *sf.* Daha kötü 98a/10, 306b/9.

be-dürüstī *zf.* Şüphesiz, muhakkak 4a/2.

be-ġāyet *zf.* Son derece 39b/11, 46a/7.

behaḳ *i.* Ar. Ciltte beliren beyaz noktacıklarla kendini gösteren hastalık 175b/12.

behāyim *i.* (Ar. *behā'im*) Dört ayaklı hayvanlar 185a/15.

Behestūdan *öz. i.* Bir hükümdar 250a/7.

behīme *i.* Ar. Dört ayaklı hayvan 240a/4.

behişt *i.* Far. Cennet 136a/2, 139a/14, 149a/4.

behiştī *sf.* Cennete ait 256b/12.

behmen *i.* Far. Kasım ayında kırmızı ve beyaz çiçekler açan bir nebat 153b/16, 298b/17.

Behmen *öz. i.* Far. Bir melek adı 41a/6.

behmūş *i.* Ar. Yeri sırtında taşıdığı rivayet edilen balık 323a/15.

Behrām *öz. i.* (MÖ 1500-1000 yılları arası) Îrân hükümdarlarından biri 115a/1.

Behrām *öz. i.* 400-430 yılları arasında hüküm süren Nûmân bin Münzir'in çağdaşı Îrân hükümdarı 115a/11.

Behrām *öz. i.* Hz. Meryem zamanında yaşayan bir Îrân hükümdarı 39a/9.

Behrām *öz. i.* II. Behrâm diye anılan ve Mânî'yi öldüren Sâsânî hükümdarı 109a/3.

Behrām-çūbin Yezdicerd bin Şāpūr - Behrām-çūbin *öz. i.* Hürmüz'ün oğlu Hüsrev (Pervîz)'e karşı 590 yıllarında ayaklanan kumandan 112b/14, 186b/15, 267b/9.

bekmez *i.* Üzüm dut vb. meyvelerden elde edilen, koyuca kıvamlı, tatlı sıvı 132b/4, 158a/3.

Bel'am Bā'ūr *öz. i.* Önceleri iyi bir mümin iken daha sonra Hz. Mûsâ ve kavmi aleyhine hile düzenlediği için cezalandırıldığı rivayet edilen kişi, Bel'am bin Bâûrâ 310a/11.

Belencer *öz. i.* Hazar Denizine dökülen Volga veya İdil denilen büyük akarsu [*Bükrümül* ile beraber adı geçer] 49a/3.

belesān *i.* Ar. Kerestesi makbul bir ağaç, pelesenk 130b/4, 149b/17.

Belḫ *öz. i.* Afganistan'ın kuzeyinde bir şehir, 36b/8, 50a/4, 50a/9, 63a/5, 63b/12, 96a/1, 131a/10, 145b/1.

Belḥikān *öz. i.* Basra körfezine dökülen ve suyu tuzlu olan bir ırmak 49b/9.

belhūş *i.* Ar. Bir balık adı 323a/17.

Belīnās *öz. i.* (MÖ 27 - MS 14) Niğde'de doğup panteist görüşleri ve tılsımlarıyla tanınan Grek filozofu Apollonius, Belinus, Ablus hakîm olarak anılan bilge kişi 68a/3, 74b/14, 76a/16, 125a/16.

beliş *i.* Bir çeşit zehirli ot 149a/15.

Belḳīs *öz. i.* Hz. Süleymân zamanında Sebe melikesi olan ve tevhid dinini kabul edip daha sonra Hz. Süleymân'la evlenen hanım 9b/5, 10a/7, 97a/6, 98a/5, 100b/1, 119a/13, 126b/5, 234b/15, 263a/15.

bellūṭ *i.* Ar. Meşe ağacı ve meyvesi, palamut, pelit 150a/8, 313a/8.

bellūt güli *i.* Pelit ağacının çiçeği 313a/8.

Benānetü'l-aḳṭa' *öz. i.* Tek kollu olup, savaşta kılıcı düştüğü zaman kendisinin de düştüğü anlatılan kişi 250b/16.

Benātü'n-na'ş *öz. i.* Kuzey kutup bölgesinde görülen yedili yıldız takımı, büyük ve küçük ayı 32b/3.

Benchīr *öz. i.* Zabülistan bölgesinde dağ üzerinde kurulmuş bir şehir 96b/4, 242a/15.

Bene *öz. i.* Çîn'de bir şehir 135b/11.

benefşe *i.* Far. Yaprakları yürek biçiminde olan otsu süs bitkisi, menekşe 191b/6, 304a/16.

benek benek *zf.* Ben gibi ufak noktalı 282a/5.

Benī 'Āmir *öz. i.* Âmir kabilesi 60a/7.

Benü'l-aṣfer öz. i. Sarı ırk anlamında Rûm beylerine verilen isim 107b/12, 107b/15.

Benī İsrā'īl *özel i* İsrâîloğulları, Yahûdîler 85a/16, 306b/7.

Benī Melik *öz. i.* Melik kabilesi 203a/14.

Benī Ṣa'leb *öz. i.* Sa'leb kabilesi 203a/14.

Benī Ṣaḳīḳ *öz. i.* Şakîk kabilesi 143a/9.

Benī Şeybān *öz. i.* Benîşeybân şehri 121b/9.

Benī Temīm *öz. i.* Temîm kabilesi 239a/11.

Benī Ümeyye *öz. i.* Emevîler 129a/4. 216b/8.

berā'ad *i.* Ar. Tüyleri parlak görünen bir kuş 261a/1.

berāberī *sf.* (Ar. *berber* Kuzey Afrika'da bir ırk'ın çoğulu *Berāber'den* nispet eki *-ī* ile) Berber kavmi topluluklarına ait olan 208b/4.

Berān *öz. i.* Bir şehir adı 64a/8.

Berber *öz. i.* Aden körfezinin güney sahilinde ve Somali'de bir şehir 36a/16, 125b/15, 158b/9, 258b/3.

Berberī *öz. i.* Berber kavmine ait 129a/10, 258b/2,

Berda' *öz. i.* Âzerbâycân'da bulunan Berdîc ve Berdeî de denilen bir şehir 96a/4, 96a/5.

ber-dār *sf.* Darağacına çekilmiş, asılmış 206b/4.

bere *i.* Damarlardan çıkan kanın dokular içinde birikmesinden meydana gelen morluk, çürük 179a/4.

berestūc *i.* Hind denizi ile Dicle nehrinde uzun yolculuklar yapan bir balık türü [*Esbûr* balığıyla birlikte anılır] 303a/9.

ber-ḫılāf *zf.* Aksine, tersine 212b/9.

berḫurdār *sf.* Far. Tuttuğu işten semere gören, muradına eren 92a/9.

berī *sf.* Ar. Arınmış olan, temiz 39b/16.

beriyye *i.* Ar. Çöl, sahra 214a/9, 263a/13, 285b/2.

berḳ *i.* Ar. Şimşek 13b/13, 41b/13.

berk *sf.* ve *zf.* Sağlam, kuvvetli 49a/11, 64b/4, 121a/15, 155a/1, 170a/8.

ber-kemāl *sf.* Mükemmel 8b/16.

Berḳıyye *öz. i.* Nemrûd'un, Hz. İbrâhîm'i ateşe attığı dağın adı 141b/4.

berkit- *old. f.* **1.** Sağlamlaştırmak 75a/2, 86a/11, 136b/16. **2.** Sıkıca kapamak 144a/5, 165b/17, 243b/9.

Bermek *öz. i.* 108/726 yıllarında Nevbahâr adlı puthaneyi tamirle görevlendirilen, daha sonra Müslüman olan ve meşhur Hâlid bin Bermek'in babası olan kişi 134a/16.

Bermekī *öz. i.* Horâsân'da yaşamış ve yüksek makamlarda bulunmuş bir sülale 130a/8, 134a/8.

Berṭā'īl *öz. i.* Hindistan'da bir deniz, yarımada ve orada bulunan dağ 67a/10, 193b/12, 275a/2.

Berṭāyim *öz. i.* Bir takımada [Bu kelime yanlış yazılmış olabilir, Berṭā'īl yarımadası olmalıdır.] 283a/7.

besbāse *i.* Far. Sedef otugillerden, acı tohumları susama benzeyen, beyaz çiçekli, çok dallı, halk arasında tütsü olarak kullanılan üzerlik 67a/4.

besdil *i.* Kurutulmuş meyve ezmesi 158a/3.

besed *i.* Ar. Mercan, akik de denilen, değerli bir taş adı 71a/13.

Besṭām *öz. i.* Îrân ülkesinin Horâsân eyaletinde bulunan bir kasaba 94a/13.

beşāşet *i.* Ar. Güler yüzlülük 167a/9.

beşinci felek *i.* Merih gezegeni 25a/2, 34a/16.

beşīr *i.* Ar. Sesiyle kıtlığı ve bolluğu haber veren anlamında bir kuş adı 258b/14.

Beşşār *öz. i.* (167/783) Tasvirlerde oldukça başarılı olan, şiirleri örnek olarak kullanılan Arap şairi, Beşşâr bin Bürd 246b/1.

Beşşāşe *öz. i.* Mekke'nin isimlerinden biri 127b/16.

Beşūten *öz. i.* İbr. Bir kişinin adı 273a/16.

Bevādī *özel. i.* Ar. Hz. Süleymân zamanında maymunların bulunduğu bir ada 55a/2.

bevāsir *i.* Ar. Basurlar 153a/17, 284b/13.

bevl *i.* Ar. Sidik 47a/17, 49b/15, 169a/11, 175b/10.

bey'at *i.* Ar. Bir kimseye tâbi olmayı ilan etmek için yapılan merasim, bîat 98b/5, 195b/15.

beyin - beyni *i.* Sinir sisteminin merkezi olan organ, beyin 68a/16, 68b/1, 158a/16, 215b/12.

Beysitūn *öz. i.* Îrân'da Kirmânşâh'ta bir dağ 58b/14.

Beytü'l-laḥm *öz. i.* Hz. Îsâ'nın Yahûdîler tarafından öldürülmek üzere hapsedildiği ibadethane 87b/7.

Beytü'l-Maḳdis - Beytü'l-Muḳaddis *öz. i.* Kudüs'teki meşhur cami, Mescid-i Aksâ 39a/10, 58a/12, 80a/12, 80a/16, 83a/7, 87b/1, 89a/13, 90b/7, 107a/13, 107b/16, 116a/4, 122a/3, 126a/10, 155a/15.

beytü'l-māl *i.* Devlet hazinesi 83b/12.

Beytü'l-Muḳaddis bk. Beytü'l-Maḳdis

Beytü'n-nār *öz. i.* Ateşe tapanların ibadet yeri 186b/14.

Beytü'n-nūr *öz. i.* Rûm'da bir mescit 88a/10.
Beyżā *öz. i.* Îrân'da Şîrâz şehrinde bir kasaba ve kale 91b/13, 92a/3, 92a/4.
beyżā'ü'l-Yemāme *i.* Ar. Yemâme'de yetişen çok büyük bir buğdaya verilen ad 138b/14.
bezek *i.* Süs, ziynet 34b/16, 65b/2.
bezzāz *i.* Ar. Bez ve bezden yapılma şeyler satan tüccar 134b/7.
bıldırcın *i.* Tüyleri benekli, bacakları kısa, gövdesi etli küçük göçücü bir av kuşu 149b/2.
bīcāde *i.* Ar. Değerli bir taş adı 71b/7.
Bīcāde *öz. i.* Bir dağ adı 242a/5.
biçin *i.* Ekin biçme, hasat 31b/16
biçīn *i.* Kendisini eline alan kişiyi ağlatan bir taş çeşidi 219a/13.
bī-dār *sf.* Uyanık 257a/15.
bī-destūr *zf.* İzinsiz 227a/16.
bī-ḥad *sf.* Pek çok, sayısız 141a/15, 193a/3, 282b/8, 292a/14, 317a/5.
bī-ḫod *sf.* Kendinden geçmiş 20b/15.
bī-hūş *sf.* Aklı başında olmayan, baygın 27b/17, 75b/3, 266a/5, 283b/1, 286a/13.
bīl *i.* Far. Ucu sivri, kürek biçiminde ziraat aleti 59b/13, 90b/10.
bilād *i.* Ar. Şehirler 148a/6.
Bilādü'r-Rūm *öz. i.* Anadolu 95b/11.
Bilāl Ḥabeşī *öz. i.* (ö. 20/641) Hz. Peygamber'in ilk müezzini 164b/1.
billūr *i.* Far. **1.** Bir maddenin atom veya moleküllerinden meydana gelen, simetrik olarak birleşmiş düz satıhlar şeklindeki katı madde 211a/16, 211a/12. **2.** *sf.* Çok parlak, duru ve temiz (cam), kristal 259a/11, 280a/6, 302b/6.
Billūr *öz. i.* Neşnaslarıyla ünlü ve ziyaretçilerini ağlama tutan bir şehir 219b/17, 237a/8.
bīmār-ḫāne *i.* Far. Hastane 171a/1.
bī-mehābā *zf.* Korkusuzca 227a/16.
bi'r *i.* Ar. Kuyu 61a/10, 60b/1.
bī-şebāt *sf.* Kararı olmayan 7b/16.
birinc *i.* Far. Bakır ve çinkodan elde edilen sarı alaşım 112b/5, 133a/2, 211a/7, 211a/10.
birinc *i.* Far. Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde kalarak yetişen bir yıllık bitki 117b/8, 212a/7, 221a/5.
biryān *i.* Far. Kebap 9b/11, 75b/3, 138a/16, 150b/9, 314a/3.
bisāṭ *i.* Ar. Yere yayılan şey, yaygı 95b/15.
bī-ṣūret *sf.* Şekilsiz 285a/7.
biş- *gçz. f.* **1.** (Yiyecekler) Isı etkisiyle çiğliği ve hamlığı giderek yenilebilir duruma gelmek 58a/14, 80a/1, 218a/3, 248b/15. **2.** Yanmak 139b/9.
bī-şer *sf.* Şerri olmayan, aciz 278b/11.
bī-şerm *sf.* Utanmaz 265a/4, 316b/10.
bit *i.* İnsanların kanını emen, sert derili, ısırıcı, ufak böcek 44a/4, 221a/15, 295a/16, 323b/13.
biti *i.* Yazılmış şey, mektup 10b/11, 87b/5, 103a/3, 120b/16, 128a/16, 129a/13, 165b/12, 165b/13, 271b/9.
biz *i.* (Ar. *bezz*) **1.** İnce pamuk veya keten ipliğinden yapılan bir cins dokuma 83b/10, 294b/5, 295b/4. **2.** Kumaş parçası, çaput 178a/16, 212a/5.
boġa *i.* Damızlık sığır 272b/8, 272b/9.
boya *i.* Renk vermek maksadıyla kullanılan madeni, bitkisel veya sentetik madde 57a/5, 149a/14.
boza *i.* Far. Darı hamurunun ekşitilmesi ile yapılan, çok hafif alkollü, mayhoş, koyu kıvamda bir içecek 92b/6.
bögrek *i.* Böbrek 30b/7, 52b/15.
börk *i.* Kadife, çuha, keçe ve özellikle hayvan postundan yapılmış kürksüz başlık 57a/3.
bud *i.* Bacağın dizden kalçaya kadar olan kısmı 223b/10, 275b/7.
budaḳ - buṭaḳ *i.* **1.** Dal, filiz 105b/13, 266a/16. **2.** Kesilen bir dalın ağaçta kalan kısmı 28a/7.

būdeḳa - būteḳa *i.* (Ar. < Far. *būte* pota) İçinde maden eritilen kap 24b/2, 71a/2.

buġday *i.* Taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan bitki 63a/16, 90b/8, 104b/10, 117b/16.

Buġracı *öz. i.* Bir Türk kavmi 190b/13.

buġur *zf.* Bundan sonra, bu kez 147b/10.

buḫār *i.* Ar. Isı etkisiyle cisimlerin gaz durumuna geçmiş hâli 44b/12, 74a/16, 76a/6, 144a/14.

buḫār-ı kibrīt *i.* Kükürt gazı 76a/6, 79b/17.

buḫār-ı zībaḳ - buḫār-ı zībaḳī *i.* Civa gazı 76a/6, 79b/17.

Buḫārā *öz. i.* Özbekistan'da bir şehir 37a/13, 50a/7, 95b/11, 95b/13, 95b/14.

Buḫayra-ẕerre *öz. i.* Bir deniz 51a/17.

Buḫta-naṣr - Buḫtu'n-naṣr *öz. i.* (MÖ 605 – MÖ 562) Yahûdî Devletini ortadan kaldırarak Kudüs'ü ve Süleymân mabedini yıkan Bâbil kralı 91b/12, 94b/17, 133b/12, 277bm/14, 321a/16.

buḫūr *i.* Far. (< Ar. *baḫūr*) Kokusu için yakılan ve tüterek yanınca etrâfa güzel bir koku yayan öd ağacı, amber, tütsü 203b/2, 246a/4.

Buḳraṭ *öz. i.* (MÖ 460 - MÖ 375) Tıbbın babası sayılan, ilkçağların en ünlü hekimi 44b/2, 158a/9, 215a/17.

Bulġār *öz. i.* **1.** İdil Irmağı kenarında bir şehir 94a/8, 135b/17. **2.** Bulgar şehrinde yaşayan 191b/3.

Bulġārī *öz. i.* Rey şehrinde yaşayan İdil Bulgarları 191a/13.

bulıt bk. bulut

Būlus *öz. i.* Mağrib'in şehirlerinden biri, Trablus 96a/13, 128b/12.

bulut - bulıt *i.* Gökyüzünün yüksekçe katlarındaki su buharı kütlesi 41b/14, 45a/8, 78b/5, 189a/11.

buluda çek- (Bulut) Hava akımıyla göğe çıkarmak 44b/5.

būm *i.* Far. Baykuş 261b/4.

burc *i.* Ar. Zodyak üzerinde yer alan 12 takımyıldızdan her biri 27a/6, 35a/16, 36a/16.

burc-ı i'tidāl *i.* Güneşin yer yüzüne eşit dağılması 35b/11.

burġuz *i.* Yun. Kule, burç 108a/8.

Burt *öz. i.* Bağdat civarında bir küçük kasaba 53a/9.

Burṭās *öz. i.* Hazar denizinin kuzeyinde bir şehir 190b/6.

Burṭāsī *öz. i.* **1.** Hazar denizinin kuzeyinde kürk ticaretiyle meşhur olmuş, dili Türkçe ve Bulgarca diline yakın olan, Tatarlar tarafından yok edilen Müslüman bir kavim 190b/2. **2.** Burtâs şehrine has 221b/1.

Burṭıyye *öz. i.* Hind Okyanusunda bir şehir 48b/1.

burtla- *gçz. f.* (Deve) yavrulamak 270b/9.

burūc *i.* Ar. Burçlar 22b/7, 35a/13.

burnı kesüklik *mec.* Kötülükleri engellemeye gücü yettiği hâlde engel olmayıp, müsamaha gösterme, zulme rıza gösterme 82a/10.

Burūs *öz. i.* Akdeniz'de bir ada 51a/12.

Būsec *öz. i.* Horâsân'da bir şehir 123a/4.

Būstān-ı Süleymān *öz. i.* Hz. Süleymân'ın duvarla çevrili büyük meşhur bahçesi 96b/15.

Būşnek *öz. i.* İçine giren varlıkları dışarı atan kuyusuyla tanınan bir dağ 60b/8.

buṭaḳ bk. budaḳ

būteḳa bk. būdeḳa

buzaġu *i.* **1.** Sütten kesilmemiş inek yavrusu 204b/2, 272b/10. **2.** Geyik yavrusu 280b/12.

buzala- *gçz. f.* Yavrulamak 272b/8.

buzalacı *sf.* Gebe 204a/16.

Büd *öz. i.* Aras Irmağı kenarında büyük bir şehir 96a/6.

Bükā *öz. i.* Ar. Bir yıldız adı 23a/1.

Bükrümül *öz. i.* Hazar Denizine dökülen büyük bir akarsu [*Belencer* ile beraber geçer] 49a/4.

bülend *sf.* Far. Yüce 270a/3, 272b/11.
bülend-āvāz *sf.* Sesi gür, yüksek sesli 114b/4, 270a/1.
bünyād *i.* Ar. **1.** Bina, yapı 8b/13, 39a/17, 74a/9, 92a/8. **2.** (Binanın) Temeli 233b/1. **3.** Kuruluş, yapılış 137b/2.
büre *i.* Pire 221a/15.
bürūdet *i.* Ar. Tabiatta bulunan dört rükünden biri, soğukluk 47a/14, 174b/6.
bürük *i.* Üste alınan veya başa örtülen örtü, bürme 99a/13, 191a/15.
Büst *öz. i.* Afganistan'ın Sicistan bölgesinde Hilmend ırmağı kenarında kurulmuş bir şehir 96b/6, 276b/17.
büt *i.* Far. Put 51a/14, 54a/3.
büt-fürūş *sf.* Far. Put satıcı 111b/5, 118a/13.
büt-ḫāne *i.* Far. Put dolu tapınak 93b/9, 112b/5.
büt-perest *sf.* Far. Puta tapan, putperest 96a/1, 132a/14.
büt-tıraş *sf.* Far. Put yontucu, put yapan 118a/13.
büyiń- *gçz. f.* Daha iri hâle gelmek 241b/17.
Büyük Başrā *öz. i.* Basra'nın bir bölümü 250b/2.
büyükbaġa *i.* Bir kaplumbağa türü 51a/13.
Büzürcimihr *öz. i.* Nûşirevân'ın çok akıllı ve tedbirli veziri 7b/5.

C

Cābilḳā - Cābilsā *öz. i.* Hz. Sâlih'e ve Hz. Lût'a inanan kişilerin yaşadığı, doğuda bulunan, güneşin denizi kaynattığı ve aynı zamanda etrafı surlarla kaplı efsanevî iki şehir 101a/1, 101a/5, 101a/10, 101a/11, 100b/13.
Cācerm *öz. i.* Horâsân'da Nişâbûr ile Cürcân arasında bir şehir 57b/1.
Cācilī *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 102a/2.
Ca'fer-i Ṭayyār *öz. i.* (ö. 8/629) Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, Mûte Savaşı komutanlarından, sahabi 66b/12
ca'ferī *i.* Ebû Ca'fer'in bastırdığı para birimi olan dinar 149b/16.
Cālihinder *öz. i.* Cinlerin bulunduğu rivayet edilen bir şehir 241b/11, 241b/15, 241b/9, 242a/2.
Calinus *öz. i.* (ö. 200) Bukrat'ın tıp anlayışını ihya eden, İslâm tıbbını etkileyen ünlü Grek tabip ve filozofu 158a/6, 215a/17, 220b/3.
Cālūt *öz. i.* Adı Kur'ân'da geçen ve Hz. Dâvûd tarafından öldürülen ünlü bir savaşçı 96a/12, 129a/6.
Cām-ı cihān-nümā *öz. i.* Keyhusrev'e ait olduğu düşünülen ve dünyayı gösteren cam ayna, taht veya kitap için kullanılan ad 52b/1.
Cām-ı gītī-nümāy *öz. i.* Keyhusrev'e ait olduğu düşünülen ve dünyayı gösteren cam ayna, taht veya kitap için kullanılan ad 24b/10, 117a/10.
cānavar *i.* (< Far. *cān* ile *āver* getiren ekiyle *cān-āver*) Canlı varlık 38b/5, 55a/16, 215a/7, 294b/11, 300a/10.
cānib *i.* Ar. Yan, cihet 48a/8, 55b/11.
Cārī *öz. i.* Tanzanya'da bahar mevsiminde karaya yaklaşan deniz içinde bir dağ 67b/7.
cāvidānī *sf.* Far. Ebedî, bâkî 129b/7.
cavḳ *i.* Ar. Kalın 306a/5.
Cavmaḳ *öz. i.* Büst şehrinde iki çeşmesiyle tanınan bir yer 276b/17.
Cāyir *öz. i.* Basra şehrinin yönetiminin beşe ayrıldığı bir devirde, şehrin bir bölgesinin kâdılığını yapan ve Basra'nın helak olmasına neden olan beş kâdıdan biri 142a/8.
Cāyize *öz. i.* Medîne'nin diğer bir ismi 128a/17.
cāẕibe *i.* Ar. Bir cismin diğer bir cismi kendine doğru çekme kuvveti 46a/8, 174a/3.

Cebelü'l-aḫḍar *öz. i.* Kâf Dağı'nın diğer bir ismi 65b/6, 65b/9.

Cebelü'l-ḥadīd *öz. i.* Hindistan'da bulunan ve ondan çıkarılan kızgın demirle kılıç yapılan bir dağ 68a/4.

Cebelü'n-necm *öz. i.* Kömür madeni dağı 70a/8.

Cebel-i pelengān *öz. i.* Çîn'in Mekrân şehrinde bulunan bir dağ 180a/10.

Cebelü'ṭ-ṭuyūr *öz. i.* Roma'da kuşların bulunduğu bir dağ 69b/9.

Cebrā'īl *öz. i.* Ar. Dört büyük melekten biri, vahiy meleği 18a/4, 141a/5, 141b/9, 176b/9, 203a/2, 209a/2, 233b/16, 235a/5.

Cebrā'īl-i Emīn *öz. i. Vahyin emîni Cebrâîl* anlamında tamlama 17a/15.

Cedār *öz. i.* Ar. Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.

cedvār *i.* Far. Zehrin tesirini gideren ucu dairevi bir ot kökü 149a/16.

Cedy *öz. i.* Ar. Oğlak burcu 27a/11, 32b/1, 37a/2, 137a/9.

Cefāniyān *öz. i.* Mâverâünnehir'de bir şehir 102a/5.

cehd *i.* Ar. Büyük gayret sarf etme 69a/10, 158b/6, 232a/16, 293a/2.

Ceherhūr *öz. i.* Kızıldeniz'e dökülen bir ırmak 50a/11.

Cehm bin Ṣafvān *öz. i.* (ö. 128/745) İlk kelamcılardan olup Semerkandî ve Tirmizî diye de bilinen ve Cehmiye fırkasının kurucusu olan kişi 214a/12, 214a/16.

cemād *i.* Ar. Cansız varlık 26a/16, 62b/3.

cemādāt *i.* Ar. Cansız varlıklar 22b/15, 62b/1.

cemest *i.* Far. Kırmızıya çalar gök renkli bir taş türü 71b/9.

cemez *i.* Ar. Taneli bitkinin boğumu, hurma kitlesi 131b/12.

cemre *i.* Ar. Havaya, suya ve toprağa düşerek sıcaklığın yükselmesine sebep olduğu kabul edilen ısıtıcı kuvvet 145a/16.

Cemşīd *öz. i.* Hz. Âdem'in yedinci oğlu Geyûmers'in torunu, klasik Îrân ve Fars edebiyatlarında çokça anılan efsanevî Îrân hükümdarı Cem 11a/2, 39b/5, 114b/17, 157a/15, 227b/11, 236b/2

Cenesb *öz. i.* Asya'da bir nehir 50a/14.

ceng *i.* Far. Savaş 71b/16, 92a/1, 120b/4, 125a/7.

cenūb *i.* Ar. Dört ana yönden biri, güney 35a/15, 65a/6.

cenūb yèli *i.* Güneyden esen rüzgâr 54a/17, 254b/4, 279a/13.

cenūbī *sf.* Ar. Güneyle ilgili, güney tarafında bulunan 13b/9, 21b/16.

cenūbiyye *sf.* Ar. Güneyde olan 309a/4.

cerād *i.* Ar. Çekirge 316a/1.

cerāḥat - cirāḥat *i.* (Ar. *cirāḥa*) İrin 58a/3, 71a/9, 80a/2, 279b/15, 312a/10.

cerbüş *i.* Ar. Keçiye benzer bir hayvan türü 281b/1.

cereb yağı *i.* Sülüngillerden büyüklüğü sülün ile keklik arasında bir av hayvanı olan turaçtan elde edilen yağ 75a/4.

Cerem *öz. i.* Ar. Lacivert taşının getirildiği dağ [*Bedahşân* dağıyla birlikte geçer] 78a/7.

cerīb *i.* Ar. Arap memleketlerinde kullanılan bir çeşit ölçek 223a/1.

Cerīr bin 'Abdullāh *öz. i.* (ö. 51/671) Yemenli olup, Hz. Peygamber'den hadis rivayet eden kumandan sahabi 82b/12.

cerīre *i.* Ar. Gözleri meşale gibi, bütün hayvanları avlayan efsanevî hayvan 295a/4.

cerrāre *i.* Ar. Bir çeşit yılan 312a/15.

Cesīm *öz. i.* Rey şehrine yakın bir ada 100b/3.

cevāhir *i.* Ar. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar 71b/7, 73b/17.

cevānib *i.* Ar. Taraflar 64a/17.

cevher *i.* Ar. **1.** Var olan bir şeyin özü 15b/5, 33a/9, 174a/14. **2.** Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli süs eşyası 13b/2, 48a/13, 74b/4.

cevlān *i.* Ar. Gezinme, gezinti 29a/1.
cevr *i.* Ar. Haksızlık edip incitme 63b/16.
cevşen *i.* Far. Zincir ve puldan yapılan örme zırh 282a/15.
cevz - cevüz *i.* (Ar. *cevz*) İki çenekliler sınıfından, büyük ve kalın gövdeli, kabuklu, kerestesi makbul ağaç 151a/2. **2.** Bu ağacın sert kabuklu, iç kısmı yağlı ve nişastalı meyvesi 154b/3.
cevz-i hindī *i.* Hindistan cevizi 193b/5.
Cevzā *öz. i.* Ar. İkizler burcu 22b/13, 36a/2, 52b/10, 219a/4.
Ceyḥān *öz. i.* Kahramanmaraş'tan doğup İskenderun körfezinden Akdeniz'e dökülen bir ırmak 50a/10.
Ceyḥūn *öz. i.* Pamir ve Hindukuş dağlarından doğup Aral gölüne dökülen, Orta Asya'nın en büyük iki nehrinden biri, Amuderyâ 50a/9, 56b/15, 93b/13, 145b/1.
ceza' *i.* Ar. Sızlanma 55a/5, 72b/4.
ceza' *i.* Ar. Nazar boncuğu denilen, kara alaca ve değerli bir süs taşı, damarlı akik 72a/2, 148a/7, 164b/14, 247a/17.
ceẕāb *i.* Ar. Kendine çekenler 76b/17.
ceẕābe *i.* Ar. Kendine çekenler 2b/2.
cezāyir *i.* Ar. Adalar 48b/1, 54b/2.
cezīl *sf.* Ar. Bol 2b/7.
cezīre *i.* Ar. Ada [Ada isimlerinin başına gelerek kullanılır] 41a/12, 48b/6, 54b/4.
Cezīre *öz. i.* Bir şehir adı 121b/15, 178b/9, 203a/13.
Cezīre-i 'Arab - Cezīretü'l-'Arab *öz. i.* Arap Yarımadası 53a/9, 121b/6.
cīfe *i.* Ar. Kokmuş ceset, leş 264b/4.
Cīlān - Gilān *öz. i.* Hazar denizinin güneybatısında bir şehir, Gîlân, Geylân 63b/1, 102b/9.
Cīm *öz. i.* Hz. Nûh'un gemisinin kendisinde bulunduğu bir küçük dağ 67b/5.
cid *i.* (Ar. *cidd*) Gayret, ceht 237a/3.
Cile *öz. i.* Güzelliği ile meşhur şehirlerden biri 64a/8.
cin *i.* Ar. İnsanlar tarafından görülmeyen, olağanüstü sayılan bazı işleri yapabilecek güce sâhip bulunan gizli yaratıklara verilen isim 10a/4, 244a/14.
cinnü'l-feres *sf.* Meleklerin en üstünlerine verilen isim 21b/10.
Ciniyān *öz. i.* Balçığıyla hayvan sureti yapıldığında suretin hareket ettiği rivayet edilen efsanevî bir yer 180a/17.
cinnī *i.* Ar. Cin taifesine mensup olan varlık, cin 97a/14, 97b/13, 244a/12.
Cirārīş *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.
Cūdī *öz. i.* Hz. Nûh'un gemisinin tufandan sonra üzerine oturduğu dağ 86b/3.
cuġd *i.* Far. Baykuş, 321
cūş *i.* Far. Coşma 143b/13, 180a/16.
Cügel *öz. i.* Kızıldeniz'e dökülen bir deniz 50b/9.
cühelā *i.* Ar. Bilgisizler, cahiller 32b/9.
Cühūd *i.* Far. (<Ar. *yehūd*) Yahûdî, Çıfıt 18a/3, 24b/5, 34a/2, 72a/9, 84a/11, 87b/9, 128b/9.
cülāb *i.* (Ar. < Far. *gül-āb*) Gül suyu 223a/3.
cüllāh *i.* Ar. Çul dokuyan, çulha 294b/4.
cünd *i.* Ar. Asker 232a/1.
Cünd-i Şāpūr *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan bölgesinde bir şehir 63b/7, 101b/3.
cünūn *i.* Ar. Cinnet, delilik 131b/10.
Cürcān *öz. i.* Hazar denizinin güneydoğusunda bir şehir 36a/4, 37a/9, 63a/3, 63b/16, 101b/17, 108b/10, 120a/12.
cürüm *i.* Ar. Suç, kabahat 225b/7.
cüşşe *i.* Ar. (Canlılarda) Beden 248b/16.
cüvān *i.* Far. Genç, delikanlı 106b/9.
cüz - cüzv *i.* (Ar. *cüz'*) Bütünü meydana getiren kısımlardan her biri 169b/1.
cüẕām *i.* Ar. İnsan vücudunda çıbanlar ve yaralar şeklinde beliren deri hastalığı 58a/3, 58b/1, 144b/13, 294b/7.
Cüzrān *öz. i.* Adamotu bitkisiyle tanınan bir ada 149a/7.
cüzv bk. cüz

Ç

Çābān *öz. i.* Acem meliki Rüstem bin Ferruhzâde'nin kâhinlerinden biri 204a/10, 204b/3.

çābük *sf.* Far. Süratli 285b/17, 300a/17.

çābüklik *i.* Çabuk olma durumu 250a/15.

Çāç *öz. i.* Türkistan'da Taşkent denilen memlekette bir yer adı 100b/7.

çağır *i.* Çakır denilen kuş 140b/5.

çaḳ *i.* (Far. *çāk*) Yarık, yırtık 13b/1.

çaḳ *ünl.* Ta, tam, tamam 204a/13.

çaḳal *i.* Et oburlardan, kuyruğu tilkiye, rengi kurda benzer bir hayvan 289a/15, 289b/1.

çāker *i.* Far. Kul, köle 172b/5.

çaḳmaḳ ṭaşı *i.* Demire sürtüldüğünde kıvılcım çıkaran parlak bir kuvars çeşidi 74a/1.

çalu *i.* Cılız, dalları çok sık ve çatallı ve odunumsu bitki, çalı 289b/2.

çam *i.* (Ar. *şem'*) Çamgillerden olup, iğne yapraklı, reçineli ağaçların ortak adı 152b/1.

Çandaḳ *öz. i.* Kûhistan'da tepe üstünde kurulan bir köy 236a/5.

çatıl- *dön. f.* (Hayvanlar için) Yakınlık kurmak, birleşmek 286a/9.

çayan - çıyan *i.* Eklembacaklılardan sarımtırak renkte zehirli böcek 122a/1, 296b/16.

çedük bk. çetük

çegzin- *dön. f.* Gezmek, dolaşmak 236a/9.

çehār-pā - çehār-pāy *i.* Far. Dört ayaklı hayvan 58a/3, 123a/8, 143a/8, 182a/1, 248a/11.

çekūc *i.* Far. Bir şeyi çakmak veya dövmek için kullanılan el aleti 167b/4, 210b/4, 322a/2.

çekürge - çekirge *i.* Uzun olan arka bacaklarına dayanıp uzağa sıçrayan düz kanatlı bir böcek 44a/3, 184a/16, 316a/2, 316a/9, 316b/1.

çend *sf.* Far. Birkaç 60a/6 .

çendīn *sf.* Far. Birkaç 143a/3.

çeng *i.* Far. Bir çeşit telli çalgı 171b/8, 265b/15.

çerme- *geç. f.* (Kol, paça, etek vb şeyleri) Kıvırmak, toplamak 115a/8, 126b/10.

çerşī *i.* Toy kuşu [*Çûngerek* ile birlikte geçer], 258b/7, 258b/12.

Çeşme-i İdrīsī *öz. i.* Türkistan'da bir çeşme 73a/15.

çetük - çedük *i.* Kedi 159b/3, 168b/15, 195b/1, 251b/12, 266b/7, 297a/2, 297a/5, 313b/6.

çevgān *i.* Far. Ucu eğri sopa, cirit sopası 132b/15.

çevrin- - çevrün- *dön. f.* **1.** Dönmek 30a/16, 95a/16, 309a/7. **2.** *geç. f.* Etrafını dolaşmak, tavaf etmek 10a/14, 31b/5.

çėyne- *geç. f.* Çiğnemek 173b/16, 216a/17, 242a/14.

çez- *geç. f.* Bağlı hâlden çıkarmak, çözmek 237b/2.

çėzil- *dön. f.* Dolaşık hâlden çıkmak 59a/14, 238a/11.

çıḳrıḳ *i.* İplik eğirmeye ya da sarmaya yarayan dolap 142b/9.

çınār *i.* (Far. *çenār*) İki çeneklilerden, gövdesi kalın gölgesi koyu olan büyük ağaç 152a/8.

çıńrağu *i.* Küçük çan, çıngırak 28a/4.

çıpıḳ *i.* Göz kenarındaki sert sarımsı akıntı 175b/9.

çırāġ - çırāḳ *i.* (Far. *çerāġ*) **1.** Yağ kandili veya genellikle mum meş'ale gibi ışık veren şey 38b/7, 87b/4, 190b/13. **2.** Yağa bulanıp yakılan fitil 137a/14, 296a/3. **3.** *teşm.* Işık, alev 281b/13, 284a/2.

çırāġ yaġı *i.* Kandil yağı 132b/15.

çıyan bk. çayan

çiçek *i.* Tohumlu bitkilerin, üreme organlarını taşıyan güzel renkli kısmı 27b/10, 125a/13, 149a/5, 158a/5.

çigin *i.* Omuz 15a/17, 155a/14, 180b/13, 181a/9.

çil *i.* Benekli bir yaban kekliği 221a/12.

Çīn *öz. i.* Asya'nın doğusunda dünyanın en kalabalık ülkesi, Çîn 22a/2, 28a/12, 31b/13, 35b/8, 46b/1, 54a/6, 55b/7, 93b/14, 99b/11, 107b/11, 112b/4, 117a/14, 134a/13, 135b/17, 146b/5, 152b/16, 185a/1, 188a/16, 192a/5, 219b/12, 258b/16, 283a/13, 296b/16.

çīnī *i.* Pişmiş kilden yapılmış, üstü sırlı ve süslü eşya 117b/10, 210a/15.

Çīnī *i.* Çîn kavminden olan 192a/6.

çirk *i.* Far. Kir, pas, pislik 79b/15.

çirkīn *sf.* Far. Kirli, pasaklı 34a/1, 62a/10, 62b/16.

çise *i.* Yağmur serpintisi 45a/15.

çivit *i.* Çîn, Yemen ve Hindistan'da yetişen bir bitkiden elde edilen veya sunî olarak yapılan mavi renkli toz boya 127b/14, 131b/12, 158a/11.

çizi *i.* Çizgi 196a/2.

çobān *i.* Far. Koyun, sığır gibi hayvan sürülerini güden kimse 241a/14, 241b/2.

çoġıraḳ *zf.* En çok 21a/1.

çölmek *i.* Topraktan yapılmış kaplara verilen ad, çömlek 10b/6, 89a/17, 144a/6.

çūb *i.* Far. Değnek 57a/1, 208a/12.

çuvāl-dūz *i.* Far. *dūz* Çuval ve bunun gibi kaba dokumaları dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğrice, kalın, büyük dikiş iğnesi 150a/1.

çūngerek *i.* Bir kuş adı [*Çerşî* kuşu ile beraber zikredilir] 258b/13.

D / Ḋ

ḍaba' *i.* Ar. Postu benekli, sert ve kalın yeleli, vahşi hayvan, sırtlan 288b/13.

dābbe-i cenūbiyye *i.* Güneyde bulunan efsanevî deniz hayvanı 309a/4.

dābbe-i ġarbiyye *i.* Batıda bulunan efsanevî deniz hayvanı 309a/4.

dābbetü'd-dibāc *i.* Amber elde edilen bir deniz hayvanı 133a/12.

dābbetü'l-ġudāra *i.* Gözü ile hayvanları avlayıp öldüren efsanevî canavar, fagacus 294b/13.

dād *i.* Far. Adalet, doğruluk 117b/4.

dād *i.* Far. Yardım 228a/6.

dad- *geç. f. mec.* (Olumlu veya olumsuz bir şeyi) Bütün nitelikleriyle yaşamak 29b/2.

dadan- *gçz. f.* Bir şeyi her zaman yapmak 94b/16.

dadur- *ett. f.* Tattırmak 18b/11.

dāfi' *i.* Ar. Defeden, savan 296b/11.

dāġ *i.* Far. Kızgın demirle vücuda vurulan damga 63a/8, 193b/6, 251b/10, 275b/8.

daġarcuḳ *i.* İçine öteberi konan meşin torba 191b/14.

Ḋaḥḥāk Yebūrāsb *öz. i.* Eski Îrân mitolojisinde geçen, Hind-Îrân geleneğinden kalma ejder görünümlü olup, insan beyni yiyerek beslenen zalim bir insan 68a/11, 114b/7, 138b/8, 259b/2.

Dāhir bin Mıṣṣa *öz. i.* VII. yüzyılda yaşayan ve Haccâc bin Yûsuf'la çağdaş olan Hind padişahı 268a/9.

dā'ī *i.* Ar. Dua eden kimse 2a/14, 2b/1.

daḳ *i.* (Ar. *dıḳḳ*) İnce ağrı, verem 79a/16.

Daḳyanus *öz. i.* Ashâb-ı Kehf zamanında yaşayan ve zulmü ile tanınan İmparator Decius 289b/12, 290a/6.

Dām *öz. i.* Yemen'de iki ırmak arasında bulunan bir dağ 138b/10.

Damġān *öz. i.* Îrân'da bir şehir 6b/7, 58b/2, 143a/4, 189b/15.

Ḋamīrvan *öz. i.* Kâbil'e yakın bir şehir 127a/7.

Damḳala *öz. i.* Afrika'da Nîl'in çıktığı yerlere yakın bir şehir 133a/17, 133b/2.

dānā *sf.* Far. Bilgin, âlim, bilgili 180b/14.

ḍanāca *i.* Ar. Efsanevî büyük bir hayvan 283b/4.

dānek *i.* Far. **1.** Buğday, arpa, mercimek vb. 96b/7. **2.** Küçük meyveleri oluştu-

ran, meyvenin içindeki bölümlerinden her biri 151a/6.

dānik *i.* Far. Bir dirhemin altıda biri 72a/11, 73a/8, 175b/15.

Dānyāl *öz. i.* Benî İsrâîl peygamberi 98b/10, 116b/5, 163b/8.

dańla - ṭańla *zf.* Sabah vakti 110a/13, 181a/15.

dańlacaḳ *zf.* Sabah vakti 221b/3.

Dārü'l-Erḳam *öz. i.* Hz. Peygamber'in bi'setin ilk yıllarında Mekke'de İslâmiyeti tebliğ ettiği ev 85b/11.

dārü'l-ḫilāfe *i.* Hilafet merkezi 211b/13.

dārü'l-ḫuld *i.* Firdevs cenneti 20a/9.

dārü'l-Memlük *i.* Memlük devletinin başşehri 129a/6.

dārü'l-mülk-i ekāsire *i.* Kisrâların başşehri 134b/5.

dārü milki'r-Rūm *i.* Rûmların başşehri, İstanbul 126a/9.

dārü'l-mülk *i.* Payitaht 133a/17, 136a/1.

Dārā *öz. i.* MÖ 333 yılında Makedonya kralı İskender'e İssos Ovası'ndaki savaşta yenilen Pers hükümdarı III. Darius 91a/15, 91b/2.

Dārā (Dārāb) bin Dārā (Dār) *öz. i.* Îrân'da hüküm süren Keyânîler hanedanının (MÖ 900 - MÖ 775) son hükümdarı 94b/17, 115a/2, 127a/13, 134b/10, 136a/5, 280a/11.

dār-çīnī *i.* Defnegillerden, yapraklarını dökmeyen kokulu bir ağaç, tarçın 117b/10, 257b/17, 258a/5

dār-i şa'īşān *i.* Dikenli bir ağaç türü 152a/11.

daru - ṭaru *i.* **1.** Buğday 154b/16, 266a/5, 273b/8. **2.** Yemişleri buğdaysı ve bol nişastalı büyük bitki familyası, buğdaygiller 64b/7, 214b/12, 215a/15.

Ḍarvāc *öz. i.* Yemen'de bir şehir 119a/12.

dā'ü'l-fiṣāl *i.* Romatizma 125b/9.

dā'ü'ṣ-ṣadām *i.* Saç dökülmesi hastalığı 145a/6.

davar - ṭavar *i.* İnek, koyun ve keçi gibi hayvanların ortak adı 46b/4, 95a/12, 123b/2, 242a/14, 299a/5.

Dāvūd *öz. i.* İsrâîloğullarına gönderilen ve kendisine Zebûr verilen peygamber 9b/4, 80b/2, 83a/7, 90b/7, 96a/12, 107a/14, 129a/7, 177a/17.

Dāvūdoġlı *i.* Hz. Süleymân 54b/9.

dāye *i.* Ar. Geyiğe benzer bir hayvan 281b/12.

Debīl *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 135b/12.

debūr *i.* Ar. Batı 55a/8, 297b/16.

debūrī *sf.* **1.** Batıya ait 107b/6. **2.** Batıdan esen rüzgâr 45a/6.

Deccāce *öz. i.* Ar. Kuzey burcu yıldız kümelerinden biri, kuğu takımyıldızı 23a/3.

deccāl *i.* Ar. Kıyamet alametlerinden olarak kıyamete yakın zamanda ortaya çıkacağı haber verilen, çok kötü ve yalancı kimse 116b/10, 128b/5, 208a/2.

degek *i.* Asma filizi 151a/11, 273b/5.

degirmen ṭaşı *i.* Değirmende taneleri öğütmek işini yapan yuvarlak sert taş 137b/9.

degirmi *sf.* Yuvarlak 23a/10, 25a/12.

degnele- *geç. f.* (Bakışla) Bir şey veya bir kimse üzerinde uğursuzluk ve terslik meydana getirmek 168b/10.

degneli *sf.* Bir şey veya bir kimse üzerinde etki meydana getiren ve kötü hadiselere sebep olan 169a/9, 169a/13.

degür- *old. f.* Değdirmek 150a/1, 168b/11, 319b/16.

degzin- - dezgin- *gçz. f.* Dönmek, dolaşmak, devretmek 21b/4, 53a/16, 82b/4, 262b/11.

Dehistān *öz. i.* Kuzey Îrân'da Cürcân veya Esterâbâd denilen şehirlerin bulunduğu yer 144b/1.

dehle *i.* Ar. Fundagillerden çok çiçekli, kokusuz ağaç türü, açelya 312b/1.

Dehlek *öz. i.* Kızıldeniz'in güneyinde adalar topluluğuna verilen ad 53a/8.

dehne - tehne *i.* (Far. *dehene*) Jengar denilen taş 61b/7, 71a/15.
dehnec i. Ar. (< Far. *dehene*) Jengar denilen taş 72b/12.
dehrī *i.* Ar. Zamanın başlangıç ve sonunun bulunmadığına inanan, zamanı sonsuz kabul eden doktrini benimseyen kimse 20a/9, 25b/1,229b/8.
dele *i.* Far. Sansar 297b/11.
delīlü'l-baḥr *i.* Deniz kılavuzu anlamını taşıyan ve denizlerde gemilere yol gösteren bir kuş türü 260a/6.
delv *i.* Ar. Su kovası 37a/8.
Delv *öz. i*. Ar. Kova burcu 37a/6.
dem *i.* Far. Zaman, çağ 143b/12, 287a/4.
demāmīl *i.* Ar. Çıbanlar 144a/17.
Demāvend - Dimāvend - Dümāvend *öz. i.* Îrân'ın kuzeydoğusunda Taberistan'a bağlı olan bir şehir ve bu şehirdeki dağ 65b/1, 68a/7, 68a/14, 77b/1, 259a/16, 108b/12.
dem-be-dem *zf.* Far. Her zaman 97b/3, 114a/2, 302b/11.
demevī *sf.* Ar. Kanla ilgili 221b/11.
demḳūs *i.* Mısır'da bulunan ve gece ateş gibi ışık saçtığı rivayet edilen efsanevî bir ağaç 152b/3.
demren - demüren *i.* Ok, mızrak vb. şeylerin ucundaki sivri demir, peykân 41a/15, 58a/6, 76a/10, 274a/9.
demü'l-aḫaveyn *i.* (Ar. *dem* kan ve Ar. *aḫaveyn* iki kardeş ile). Kırmızı ve mor boya çıkaran ağaç, bakkam ağacı 206b/16.
demür *i.* **1.** Dövülüp şekillendirilmesi kolay ve kullanılış yeri çok geniş olan bir element 6b/6, 41b/3. **2.** *sf.* Demirden yapılmış 55b/9, 68a/6. **3.** *mec.* Güç, kuvvet 220a/16.
demüren bk demren
denes *i.* Urgan yapılan bir ot türü 152b/5.
deñiz cānavarı *i.* Denizde yaşadığına inanılan hayalî bir hayvan 259a/14.
deñiz ṣıġırı *i.* Denizlerde yaşayan, iri boylu, su memelilerine verilen isim 51b/3, 154a/11.
Deper *öz. i.* (Far. *debīr*) Utarit yıldızı 25a/8.
der-bānce *i.* Far. Kapıcı 242b/9.
der-bend *i.* Far. Dar geçit, boğaz 120a/15, 124b/16.
Derbend *öz. i.* Hazar denizinin kuzeybatısında, Dağistan'da sahil şehri 284b/2, 285b/11.
der-ḫāst *i.* Far. İstek, talep 31a/1.
der-hem *zf.* Far. O anda 187b/2.
Der-ḫūn *öz. i.* (Far. *der-* -de ve *ḫūn* kan ile) Cemşîd'in tapınağındaki ateşe verilen ad 39b/5.
derīçe *i.* Far. Pencere 194b/14, 243a/11.
dermānde *sf.* Far. Aciz 160a/6, 186b/1.
dermāndegān *i.* Far. Çaresizler 2a/13.
der-pāy - der-pey *i.* Far. Ardı sıra, takipçi 244b/17, 318a/12.
derrārīc *i.* (Ar. *derrāce*'nin çoğulu) Çil kuşları, turaçlar [Metinde derābi' ve derāyic şeklinde yazılmış, fakat bu kelimeleri sözlüklerde bulamadım, *derrārīc* olmalı.] 66b/9, 178a/13.
dervāze *i.* Far. Şehrin büyük giriş kapısı 111a/8.
dervīş *i.* Far. Fakir, yoksul 10b/9, 92b/15.
derya *i*. Far. Deniz 48a/5, 233b/4.
Deryā-yı dūr *öz. i.* Hind Okyanusunda bir girdap 51b/12.
derz *i.* Ar. Bir duvarda üst üste konan iki taş veya tuğla arasında kalan aralık 86b/9.
Destān *öz. i.* Îrân milli destanında geçen Rüstem'in dedesinin zenci olarak doğan oğlu 188a/9.
destār *i.* Far. Sarık 127b/14.
deste *i.* Far. Demet, tutam 211b/14, 251b/11.
desti-māl *i.* Far. Mendil 259b/17.
destūr *i.* Far. İzin, müsaade 31a/3, 186b/9, 216b/14, 202b/10, 324a/3.
deşil- *dön. f.* (Çıban, yara için) Yarılmak, delinmek 56b/13, 298b/9.

deştī *i.* Far. Yabani 299b/8.
devā *i.* Ar. İlaç 125b/10, 159a/8.
devālī *i.* Ar. Bir üzüm çeşidi 155b/2.
deve *i.* Sırtı hörgüçlü, bacakları ve boynu uzun hayvan 20a/13, 54b/14, 66b/2, 84b/5.
deveci *i.* Deve sürüsü güden 169b/12.
deve ḳuşı *i.* Kanatlı olmakla beraber uçamayan, çok hızlı koşan, çok büyük ve ağır kuş 248a/9, 248b/4, 295b/14.
Devlān *öz. i.* Yemen'de bir köy 139a/15.
devlüngeç *i.* Çaylak cinsinden bir kuş 249a/11, 249a/13.
devr *i.* Ar. **1.** Bir şeyin çevresinde dolaşma 26a/1, 33b/7, 34b/11. **2.** Kendi çevresinde dönme 308a/3. **3.** Başı sonu belli zaman parçası, çağ 117a/11.
devrān *i.* Ar. Bir tür kabak ağacı 152a/13.
devvāre *i.* (Ar. *devr* yuvarlak'tan) Yuvarlanarak giden bir yılan türü 308a/3.
Deylemā *öz. i.* Îrân Âzerbâycân ile Tebrîz arasında Urmiye'ye dökülen çayın üzerinde kurulan şehir 36a/4.
deyr *i.* Ar. Daha çok dağ tepelerinde ya da kasabaların dışında kurulmuş, Hıristiyan rahip ve rahibelerin yaşadığı bina, manastır 69b/4, 116b/16.
Deyyān *öz. i.* Îrân'da bir şehir 39b/6.
dezgin- bk. degzin-
Dıbışḳān *öz. i.* Hemedân'da bir köy 134b/7.
ḍıfda'a *i.* Ar. Kurbağa 318b/5.
Dımışḳ *öz. i.* Şâm şehri 59a/4, 64a/6, 87a/11, 88a/12, 91a/1, 143a/6, 209b/6,
Dımışḳī *sf.* Şâm şehrinde yapılmış 86b/9.
Dımışḳlu *sf.* Şâmlı 209b/5.
dıraḫtistān *i.* Far. Ağaçlık alan 143b/7.
Ḋırvān *öz. i.* Yemen'e bağlı San'a şehrinde bir bağ 139a/1.
dībā *i.* Far. Eskiden çok makbul tutulan, desenli, ağır dokuma ipekli kumaş, canfes kumaş 108a/17, 117b/12.
dībā-bāflıḳ *i.* Diba dokuma mesleği 93b/17.
dībāce *i.* Far. Bir tür has ipek parçası 117b/10, 122b/14.
dīk *i.* Ar. Horoz 251b/16.
dīk-i Mekkī *i.* Bir horoz çeşidi 128a/9.
Dimāvend bk. Demāvend
dīnār *i.* Ar. Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para 72a/5, 85b/5, 138a/9.
Dīnār *öz. i.* Huzeyfe bin el-Yemân tarafından 21/642'de fethedilen Nihâvend şehrinin mağlup yöneticisi 132b/12.
Dīnār *öz. i.* Meleklerin göğe çıkardığı Zü'l-karneyn'in yeryüzünde iken gördüğü tek şehrin adı 192b/16.
Dicle *öz. i.* Türkiye'de doğup Irâk'ta denize dökülen nehir 51a/2, 51a/9, 63b/12, 99b/3, 121b/11, 303a/16.
dil *i.* Dil
dilini yıġ- Susmak, dilini tutmak 230a/1.
dillerde ol- Her yerde sözü edilmek 214a/17.
dil- *geç. f.* Yarmak 161b/7, 247a/11.
dilki - dilkü *i.* Sivri burunlu, uzun ve çok kurnaz, yabanî hayvan 62a/11, 252b/15, 286b/11, 295a/7.
dimāġ *i.* Ar. **1.** Beyin 253b/3, 321b/16. **2.** Akıl, şuur 114a/3.
Dimāvend bk. Demāvend
Dimne *öz. i. Kelîle ve Dimne* adlı kitapta çakalın ismi 7b/5.
Dimyāṭ *öz. i.* Aşağı Mısır'da bir şehir 55b/14.
dirāz *sf.* Far. Uzun 193b/3.
direm bk. dirhem
dirhem - direm *i.* Far. **1.** Okkanın dört yüzde biri miktarındaki ağırlık ölçüsü (3.148 gr.) 58b/14, 149b/16, 211a/15. **2.** Gümüş para, para, akçe 108b/11, 134a/3, 126b/14.
dirhem-i aḥadī *i.* Haccâc'ın bastırdığı para 138a/14.
dirīġ *i.* Far. Esirgeme 47a/6.

dirīġā *ünl.* Far. Çok yazık, eyvahlar olsun 57b/9.

ditregen *sf.* Çok titreyen, titrek 303a/6.

dīv *i.* Far. **1.** Çok iri ve kuvvetli, korkunç masal tipi 295b/17, 188a/1, 184b/9. **2.** Cin 44b/17, 90b/14, 119a/13.

dīvān *i.* Far. Devlet işlerinin görüşüldüğü ve padişahın başkanlık yaptığı büyük meclis 15b/17, 182a/13, 267a/3.

dīv-dār *i.* Far. Cin ağacı, çalı ardıcı denilen Hindistan'a mahsus çam ağacı 152a/17.

Dīv-sipīd *öz. i.* Hz. Süleymân'ın taşların içine hapsettiğine, daha sonra Rüstem tarafından öldürüldüğüne inanılan bir cin veya bahadır 243b/10.

divşiril- *edl. f.* Toplanmak 84a/9.

divşür- *geç. f.* Dermek, toplamak 11a/1, 84b/2, 173b/9, 215b/14, 241a/8.

Diyālime *öz. i.* Îrân'da yaklaşık 287/900-415/1025 yıllarında hüküm süren Deylâmiyân hanedanının kurduğu bir şehir 108b/9, 121b/13, 125a/7.

diyār *i.* Ar. Memleket, ülke 49b/5, 121b/9, 139b/10.

Diyār-ı 'ayn *öz. i.* Gaziantep 100b/5.

Diyārü'l-maḳlūbe *öz. i.* Ters döndürülüp cezalandırılan şehir 141a/3.

Diyārü'l-maẓlūme *öz. i.* Karanlıkta bırakılarak ve taşa dönüştürülerek cezalandırılan Fergana şehri 139b/10.

doñuz bk. ṭoñuz

dördünci felek *i.* Güneşin bulunduğu felek 25a/1, 29a/15.

dört ʿunṣur *i.* Kâinatın esasını teşkil ettiğine inanılan su, hava, ateş, toprak, anasır-ı erbaa 24b/16.

döy- *gçz. f.* Tahammül etmek, dayanmak 80a/7, 140b/13.

döyegen *sf.* Dayanıklı 133b/9.

Ḋubḥ-ı āver *öz. i.* Bir yıldız adı 23a/4.

dūdu'l-ḳazz *i.* Ar. İpek böceği 318b/17.

duḫān *i.* Ar. Duman, pusarık 42a/2, 74a/17, 77a/12.

duḫānī *sf.* Buhardan oluşan 74a/7.

Dūme *öz. i.* Kafirlerin ruhlarını bekleyen meleğe verilen ad 104a/17.

dūn *sf.* Ar. Aşağı 113b/11.

duncuḳ- bk. ṭuncuḳ-

durı-gel- Ayağa kalkmak 144b/8.

durġur- *old. f.* Dengesini bulup durmasını sağlamak 15b/3.

durlıḳ *i.* Kökü kesilme, bitmeme, durma 158b/1.

dut kim *ünl.* Farzedelim ki 5a/5.

dutduḳlu *sf.* Tutan, yakalayan 52a/16.

duynaḳ bk. ṭuynaḳ

dūzaḫ *i.* Far. Cehennem 139a/14, 307b/7.

dūzaḫī *i.* Ar. Zebanî 136b/5.

duzaḳ - duzaḫ *i.* Av için hazırlanan düzen, dam 50b/11, 84a/17, 84b/1, 291a/15, 294a/2, 303a/5.

duzla bk. tuzla

dübb *i.* Ar. Ayı 291b/11.

Dübbü'l-aṣġar *öz. i.* (Ar. *dübb* ayı ve *aṣġar* en küçük ile) Küçükayı takımyıldızı 20a/15, 23a/1.

Dübbü'l-ekber *öz. i.* (Ar. *dübb* ayı ve *ekber* en büyük ile) Büyükayı takımyıldızı 23a/1.

dübür *i.* Ar. Kıç, makat 314b/6.

dücāc *i.* Ar. Tavuk 253a/10.

dügülü *sf.* Düğümlenmiş 212a/5.

dühniye *sf.* Ar. Yağlı 42b/8.

dühnü'l-belesān *i.* (Ar. *dühn* yağ ve *belesān* öd ağacı ile) Öd ağacından çıkan yağ 149b/14.

dükeli *sf.* **1.** Bütün, hep 75a/5. **2.** *zf.* Tamamen 307b/5.

dülb *i.* Ar. Çınar ağacı 152a/8.

dülbend *i.* Far. Yumuşak, ince, pamuktan baş örtüsü 198b/17, 292a/3.

düldül *i.* Ar. Dikenlerini ok gibi kullanabilen büyük cins kirpi, Hind kirpisi 298a/2.

Dümāvend bk. Demāvend

Dümūne bin 'Abdü'l-melik *öz. i.* Tâif şehrini ilk kuran kişi 119a/17.

dünyā göbegi *i.* Hindlilerin Irâk'a verdikleri ad, 198.
dünya gögi *i.* Eskiden dokuz tabaka olduğu farzedilen gök katlarından ilki, ayın bulunduğu kat 24a/15, 25a/1, 41b/12, 141a/6.
düpdüz *sf.* Çok düz, dümdüz 314a/17.
dür *i.* (Ar. *dürr*) İnci 148a/6.
dür- *geç. f.* Toplamak 163b/10.
düriş- *gçz. f.* Çabalamak 12b/1.
dürrāc *i.* Ar. Turaç denen kuş 254b/3.
dürre *i.* Ar. İnci tanesi, dür dane 13b/5.
dürt- - dürüt- *geç. f.* Sıvı hâldeki karışımı sürmek 150a/1, 155b/8, 159b/4, 175a/3, 265b/9, 273b/12.
dürtin- - dürtün- *dön. f.* Sıvı maddeyi vücuduna sürmek 71a/9, 72a/10, 297b/5.
dürüt- bk. dürt-
düş bk. ṭuş
düşvār *sf.* Far. Zor, güç 53a/2, 223b/1.
dütüz- bk. tütüz-
dütüzdür- bk. tütüzdür-
düvāl-pā *i.* Far. Neşnas adı verilen cinlerden bir cinsin adı 197a/5.
düve *i.* Dişi dana 305b/12.

E

e'ācim *i.* Ar. Arap olmayanlar 132b/8.
e'aḳṭuş *i.* Ağaçlardan tarçın elde etmekte kullanılan bir kuş, ağıniküs kuşu 258a/6.
ebābīl *i.* Ar. Serçegillerden, keçisağan ve dağ kırlangıcı denen kuş 126b/4, 265a/7.
Ebān bin Ṣa'leb *öz. i.* Hût kuyusu hakkında hikâye anlatan kişi 104a/15.
ebced *i.* Ar. Arabî harflerin her birinin rakamsal karşılığını içeren alfabetik sayı sistemi 13b/16, 14a/1.
Ebem *öz. i.* Kırgızistan'ın Balasagun şehri civarında bir yer adı 96b/10.
Ebher *öz. i.* Hazar denizinin güneybatısında Elburz dağlarının eteğinde bir yerleşim birimi 124b/12.
Eble *öz. i.* Mısır şehrinin en uç noktasındaki yerleşim birimi 130a/10.
ebleh *sf.* Ar. Aklı kıt 207a/7, 253a/11.
Ebrehe *öz. i.* (ö. 570) Tarihte Fîl Vakası olarak bilinen olayın kahramanı, Yemen valisi 84b/4, 84b/10, 111a/12, 126a/17, 189a/14, 268a/14.
ebrişim - ebrişīm - ebrīşüm *i.* (Far. *ebrīşum*) **1.** Bükülmüş ipekten iplik 133a/12, 319a/12, 319a/7. **2.** *sf.* İpek ipliğinden yapılmış 103a/12, 319b/5.
ebrişim ḳurdı *i.* Ördüğü kozalardan ipek elde edilen, kanatları pullu bir kelebeğin tırtılı 318b/17.
Ebū 'Alī Sīnā - Sinay *öz. i.* (ö. 428/1037) İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisi 123b/4, 223b/11, 224a/1.
Ebū 'Aliyyi'l-Cüffānī *öz. i.* Türk hakanının emrinde olan bir kumandan 31b/17.
Ebū Bekir - Ebū Bekir Ṣıddīḳ *öz. i.* (ö. 13/634) İlk Müslümanlardan, 11/632-13/634 arasında Hulefâ-yı Râşidîn'in birincisi, Hz. Peygamber'in kayınpederi olan sahabi 30b/13, 103b/7, 163a/8, 199a/16, 203a/8, 318a/10.
Ebū Bekir bin 'Abdu'r-raḥmān *öz. i.* (ö. 94/713) Senetü'l-fukahâ'da vefat eden Medîneli tâbiî, fakih ve muhaddis 145a/1.
Ebū Bekir bin Sīsenber - İbn Sīsenber *öz. i.* (ö. 350/962'den sonra) Tafıhoğulları zamanında çekirgelerden oluşan ordusuyla meşhur olmuş kişi 184b/1, 316a/16.
Ebū Ca'feri'l-Manṣūr - Ebū Ca'fer Manṣūr - Ca'feri'bni'l-Manṣūr - Ca'ferü'l-Manṣūr - Manṣūr *öz. i.* (ö. 158/775) Abbâsîlerin 136/754-158/775 yıllarındaki halifesi 83b/17, 85b/14, 95a/8, 110b/3, 120b/7, 216b/7, 235a/9, 267b/13, 298a/15.

Ebū Ca'ferü'l-Meknūf *öz. i.* Bel'am bin Bâ'ûr'dan söz eden bir müellif 310a/10.

Ebū Cehil *öz. i.* (ö. 2/624) Hz. Peygamber'in ve İslâm'ın azılı düşmanı 31b/2.

Ebū Ḥanīfe *öz. i.* (ö. 150/767) Hanefî mezhebinin imamı, büyük müçtehit 110b/4.

Ebū Ḥātim Secistānī *öz. i.* (ö. 255/869) Basralı olup, şiir diliyle ilgilenen lisan âlimi 158b/7.

Ebū İsḥāḳ Ṭāliḳānī *öz. i.* Merv şehrinin mezarlarıyla ilgili bilgisinden faydalanılan bir yazar 129b/17.

Ebū 'İtāb *öz. i.* Bitkiler hakkında gözlemde bulunan bir âlim 312b/4.

Ebū Leheb *öz. i.* (ö. 2/624) Hz. Peygamber'in amcası ve O'nun en azılı düşmanlarından biri, Ebû Utbe, Abdüluzzâ bin Abdülmuttalib bin Hişâm 285a/8.

Ebū Lü'lü' *öz. i.* (ö. 23/644) Mugîre bin Şu'be'nin kölesi, Hz. Ömer'i şehit eden ve sonra intihar eden Îrânlı sapkın, Firûz en-Nihâvendî 253a/1.

Ebū Mūsā bin Ḥafṣ *öz. i.* Halife Me'mûn'un Demâvend dağına araştırma yapması için gönderdiği kişi 259b/1.

Ebū Mūsā Eş'arī *öz. i.* (ö. 42/662) Hz. Alî ile Hz. Muâviye arasındaki davada Hz. Alî'yi temsilen seçilen hakem, fakih sahabi 116b/14, 207b/14, 259b/2.

Ebū Süleymān Türk *öz. i.* Hârûn Reşîd tarafından Anadolu'ya savaş için gönderilen Türk kumandan 119b/12.

Ebū 'Ubeyd *öz. i.* Arap dilindeki garip kelimeleri en iyi açıklayan *Garîbü'l-Hadîs* adlı eserin sahibi ve Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, hadis ve kıraat âlimi, Ebû 'Ubeyd Kâsım bin Sellâm 148a/11, 290a/16.

ebū yaḥyā *sf.* Ar. Dirilerin başı anlamında Azrâîl adlı ölüm meleğinin sıfatı 18a/12.

Ebū Yaḳẓān *öz. i.* 141/759 yıllarında Cezayir'de imamlığa geçen, yönetici olduğu hâlde mescitte ders okutan ve Rüstemî hanedanına mensup âlim kişi 323a/15.

Ebū Yezīd en-Naḥvī *öz. i.* Cinlerle ilgili hikâye anlatan bir kişi 239a/10.

ebūhārūn *i.* Gece çıkardığı sesle insanları ağlattığı rivayet edilen bir kuş 265b/12.

ebūḳâlemūn *i.* Ar. Bulunduğu ortama göre renk ve şekil alan bir kuş, bukâlemun 266a/2.

ebü'l-beḳā *sf.* Ar. Kalıcılığın babası gibi bir anlama gelen Azrâîl adlı ölüm meleğinin sıfatı 18a/12.

ebü'l-beşer *sf.* Ar. Beşerin babası anlamında Hz. Âdem 197b/2.

ebü'l-ecsād *sf.* Ar. Maddelerin şekil olarak kaynağı anlamında kibrit 77a/7.

ebü'l-ervāḥ *sf.* Ar. Maddelerin ruhu anlamında cıva 77a/7.

Ebü'l-fetḥ Ḫüdāvendigār Muḥammed *öz. i.* Beşinci Osmanlı hükümdarı, *Acâ'ibü'l-mahlûkât* kitabı kendisine takdim edilen padişah, Çelebi Mehmed 2a/4

ebü'l-ġanāyim *sf.* Ar. Rızıkların dağıtıcısı anlamında Mikâîl adlı meleğin sıfatı 18a/2.

Ebü'l-Ḥuṣayb *öz. i.* Mansûr tarafından 141/759'da Taberiye'nin fethi için Hâzım ile birlikte gönderilen kumandanlardan biri 120b/10, 121a/4.

Ebü'l-Hüzeyl *öz. i.* (ö. 235/850) İlmî tartışmalarıyla tanınan ve kelam ilminde söz sahibi bir âlim, Ebü'l-Hüzeyl el-'Allâf 41a/1.

Ebü'l-Ḳāsım Ḳūreyşī *öz. i.* İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî zamanında yaşayan ve onunla anlaşamayan bir âlim 171b/7.

Ebü'l-Ḳıyās Tüffāḥ *öz. i.* Kâbe'ye hediyeler getiren bir kişi 83b/16.

Ebü'l-Me'ālī El-Cüveynī - İmāmü'l-Ḥaremeyn *öz. i.* (ö. 478/1085) Eş'ârî kelamcısı, Şâfiî mezhebinde İmâmü'l-Haremeyn olarak tanınan fakih 171b/5, 172b/9.

ebü'l-menāfıḫ *sf.* Ar. Üfürüklerin, seslerin kaynağı anlamında İsrâfîl adlı meleğin sıfatı 17a/11.

Ebü'l-Mübārek *öz. i.* Hasi olan bir kişi 179b/1.

Ebvābü'n-necmeyn *öz. i.* Çîn'de deniz ortasında esrarengiz bir dağ 69a/6.

Ebyaż *öz. i.* Hemedân'ın bulunduğu yerin MÖ IV. yüzyıllardaki adı 91a/10.

Eceb *öz. i.* Hz. İlyâs zamanındaki zalim Benî İsrâîl hükümdarı 186a/4.

ecnās *i.* Ar. Türler 14a/16, 72a/3, 239a/9.

ecrām *i.* Ar. Cansız cisimler 25a/12.

ecsād *i.* Ar. Cesetler 15a/2.

ecsām *i.* Ar. Cisimler 26b/1, 174a/16.

eczā *i.* Ar. Cüzler 42a/5, 47a/12, 147b/4.

edīm *i.* Ar. Tabaklanmış 119a/15.

ednā *sf.* Ar. **1.** Çok aşağı, adi 38b/10, 111b/15, 216b/12. 2. En küçük, en az 174b/12.

edviye *i.* Ar. İlaçlar 153a/5, 216b/3, 216b/1.

efʿī *i.* Ar. Engerek yılanı 67a/7, 73b/11, 111a/5, 261a/13, 262b/12, 296b/5.

efʿī-yi ablaḳ *i.* Alaca renkli engerek yılanı, efî-i münakkaş 287a/14.

efḳam *i.* Ar. Üst dişleri ileride olup alt dişlerine kapanmayan 267b/3.

efkār *i.* Ar. Fikirler 2a/15.

eflāk *i.* Ar. **1.** Felekler, gökler 26b/11, 27a/11. **2.** Dokuzuncu feleğin adı 25a/5.

Efrāsiyāb - Efrābsiyāb *öz. i.* Îrân millî destanında Îrân düşmanı olarak gösterilen Turan hükümdarı 50a/15, 50b/8, 184b/9.

Efrenc *i.* (Ar.< Far. *Efreng*) Avrupa 63a/7.

Efridūn bk. Ferīdūn

Efrīdūn bk. Ferīdūn

efsūn *i.* Far. Büyü 310b/10, 311a/14.

Efzūn *öz. i.* Bermeklerin Kâbe'ye alternatif yaptıkları tapınak 134a/10.

egin *i.* Sırt, arka 289b/13.

egir- *geç. f.* (Yün, pamuk vb. şeyleri) İğ ile bükerek iplik durumuna getirmek 142b/9, 161b/12, 281b/15.

ehek *i.* Far. Kireç, alçı 211a/14.

ehil *i.* Ar. Aile

ehl-i beyt *i.* Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma, damadı Hz. Alî ve onların evlatlarının dahil olduğu ailesi 209b/2.

ehl-i sünnet ve cemāʿat *i.* Kur'ân'a ve sünnete aynen tâbi olan, Selefiye, Mâturîdiye, Eşʿâriye ve Hanefî, Malikî, Şâfii, Hanbelî mezheplerinden birine bağlı olan, Sünnî 17a/5, 19a/3, 21a/7, 64a/10, 168a/7.

Ehvān *öz. i.* Bir şehir 37a/4, 130a/10.

Ehvāz *öz. i.* Güneybatı Îrân'da Hûzistan eyaletinin merkezi 53a/15, 122a/1, 313a/16, 316a/12.

ejderhā - ejdehā *i.* Far. Büyük yılan 23b/17, 44b/8, 46a/9, 62b/17, 75a/1, 120a/9, 169a/17, 246a/11, 296b/5, 308a/7, 308b/17, 311a/12, 320b/8.

ejderhā boynuzı *i.* Yılan boynundan çıkarılan taş, hacer-i ezher 71b/3.

Eḳādis bin Herāt *öz. i.* Kâdisiye şehrine adını veren kişi 125a/11.

eḳālīm *i.* Ar. İklimler 63a/5, 238b/8.

ekāsire *i.* Ar. Sâsânî hükümdarları 134b/5.

Ekkāle *öz. i.* Medîne şehrinin diğer bir ismi 128a/17.

ekşi *sf.* **1.** Tadı limon veya sirkeye benzeyen 150b/6, 274b/15, 175b/12. **2.** Bozulmuş, tadı değişmiş 222b/9.

Ekvān *öz. i.* Rüstem-i Zâl ile arasında konuşmalar ve olaylar geçen efsanevî bir varlık, bir cin 233b/10, 233b/14.

Elburz *öz. i.* Kafkas sıradağlarının en yüksek dağı 188a/4, 188a/7.

elegim-saġmal *i.* (< Ar. *ʿalā'im-i semā*) Gök kuşağı 42a/9.

el-ġavs *ünl.* (Ar. *el-* takısı ve *ġavs* medet ile) Yardım et!, medet! 196b/16.

elikdür- *geç. f.* Ele geçirmek 291b/10.

elma *i.* **1.** Gülgillerden, açık pembe çiçekler açan, dayanıklı ağaç 150b/7,

150b/13. **2.** Bu ağacın meyvesi 47b/10, 150b/4.

elmās *i.* Ar. Billurlaşmış saf karbondan ibaret çok sert, çok kıymetli parlak taş 70b/12, 71a/2.

Elmās *öz. i.* Ar. **1.** Elmas çıkarılan denize verilen ad 48b/8, 48b/14. **2.** Hindistan'da elmas çıkarılan bir dağ 71a/3.

emcek - emcük *i.* Meme 189a/17, 290b/11, 290b/8.

Emel - Emil - Emül *öz. i.* Eskiden İdil Bulgarlarının yaşadığı, Îrân'da Rey şehrine yakın bir vilayet 65b/1, 94a/8, 191a/13, 309b/9.

Emeliyye *öz. i.* Şâm'da bir göl 59b/4.

emetullāh *i.* (*emet* hizmetçi kadın ve *Allāh* ile) Hizmetçi kadın kul 187a/6.

Emil bk. Emel

Emīm *öz. i.* Allâh tarafından helak edilen bir kabile 243a/4.

emīrü'l-mü'minīn *i. Mü'minlerin başı* anlamında halifeler için kullanılan unvan 85b/5, 85b/8, 275b/6, 289b/5.

Emīr 'Abbās *öz. i.* (ö. 541/1147) Büyük Selçuklu Devleti'nin Rey valisi 135a/6.

Emīr Ṭāhir *öz. i.* Abbâsî devrinde halife Emîn ve Me'mûn'un 182/798–204/819 tarihlerindeki Horâsân valisi 229b/11.

Emīrū *öz. i.* Kuzey kutbunda meleklerin bulunduğuna inanılan efsanevî bir dağ 243b/14.

Emil bk. Emel

Emlek *öz. i.* Bir şehir adı 36b/12.

emṭār *i.* Ar. Yağmurlar 187a/6.

Emül bk. Emel

enār - nār *i.* (Far. *enār*) **1.** Düzgün ve parlak yapraklı, canlı kırmızı iri çiçekli ağaççık 313a/4. **2.** Bu ağacın kırmızımsı çekirdekleri bulunan meyvesi 53a/12, 152b/13, 265b/7.

enbān *i.* Far. Heybe 111b/17.

Enbār *öz. i.* Irâk'ta Fırat nehri sahilinde bulunan şehir 100b/6, 133b/10.

Enbāṭ bk. Nabaṭ

Encāze *öz. i.* Selmân-ı Fârisî'nin aslandan kurtulduğu, Derbent şehrinde bir yer adı 284b/1.

encik *i. teşm.* Beş - altı yaşına kadar olan küçük çocuk 63a/8.

encīr - incīr *i.* (Far. *encīr*) **1.** Geniş ve dilimli yapraklı, sütlü ağaç, incir 150b/2. **2.** Bu ağacın meyvesi 96a/9, 96b/6, 150a/13.

endāze *i.* Far. Bez, kumaş gibi şeyleri ölçmekte kullanılan ve çarşı arşını da denen 65 santim uzunluğunda ölçü 123b/7.

enderānī *sf.* (Ar. *ender* az, kıymetli ve Far.*-ān* çoğul eki ve *-ī* nispet ekiyle) Az bulunan ve kıymetli olanlar 58a/11.

Endülüs *öz. i.* İspanya 12b/2, 36b/3, 40a/15, 54b/2, 55b/4, 56b/5, 61b/6, 66a/12, 70a/15, 96a/14, 118b/15, 118b/8, 128b/12, 163b/17, 164a/1, 164a/2, 164a/5.

eñek *i.* Yanağın çeneyi örten alt kısmı 10a/17, 10b/4, 175a/12.

engüşt *i.* Far. Parmak 209b/6.

engüştāne *i.* (Far. *-āne* ekiyle) Parmağın ucuna geçirilen zarf, yüksük 278b/9.

Enhār *öz. i.* Basra'da bir bölge 64a/9.

enük *i.* Hayvan yavrusu, encik 286b/12, 288a/10, 292a/7.

enükle- *gçz. f.* Yavrulamak 214a/9, 284a/5, 285a/5, 290b/10.

enükleyici *sf.* Karnında yavru bulunan, yüklü 286b/17.

enükli *sf.* Yüklü 286b/15.

epsem *sf.* **1.** Dilsiz, konuşmayan 62a/6. **2.** Sessiz, susmuş 31b/5, 60b/2, 256a/16.

Er'amīşi 'Abdī *öz. i.* Develeriyle meşhur bir çoban 270b/6, 271a/2.

Erān *öz. i.* Adamotu bitkisinin bulunduğu şehir 159b/7.

Ercāseb *öz. i.* Keyânîler zamanında Îrân'ı yağmalayan Turan hükümdarı, Ercâsb 157a/17.

Erdebīl *öz. i.* Îrân'da Doğu Âzerbâycân idarî bölgesinde bir il 63b/10, 68b/15, 144a/12.

Erdeşīr *öz. i.* Sâsânî Devleti'nin kurucusu, ilk hükümdarı (226-240), Îrân millî destan kahramanı olan hükümdar 38b/12, 39a/6, 100b/8, 187b/5.

eres *i.* Far. Boynuzlarındaki deliklerden güzel sesler çıkan bir cins büyük geyik, sığın 281b/9.

Eres *özel. i.* Âzerbâycân'da bir nehir adı 56b/12.

erġanūn *i.* Far. Org denen çalgı 170b/14, 172b/2.

ėrgür- *old. f.* Ulaştırmak, ermesini sağlamak 22b/9, 118a/2.

erk *i.* Kuvvet, iktidar 249b/6.

Erkāzib *öz. i.* Şâm'da devlerin reisi olduğu söylenen efsanevî varlık 243a/3.

Erkend *öz. i.* Kafur ağaçlarıyla tanınan bir ada 156b/17.

Ermāyīl *öz. i.* Dahhâk'ın iki aşçısından biri [Diğeri Kermâyîl'dir] Ferîdûn'un kuyuya hapsettiği Dahhâk'ı beslemek için iki insan beyniyle yemek yapmak zorunda bulunan aşçı [Metne göre bir insan beyni ile koyun beynini karıştırarak hiç olmazsa bir insanı Dahhâk'tan korumuş olur] 68a/15.

Ermeniyye - İrmeniyye *öz. i.* Ermenistan 50b/17, 63b/10, 263a/5.

erneb *i.* Ar. Tavşan 295b/12.

erük *i.* Sarı ile mor arasında renkleri ve türleri bulunan tek çekirdekli meyve 96b/6.

Ervend *öz. i.* Hemedân şehrinin batısında bir dağ 12b/16, 63b/14, 64a/7, 66b/16, 66b/12, 82a/10, 134b/6.

Es'ad-i Ḥimyer *öz. i.* Kâbe'ye ilk defa kırmızı örtüler örten Himyer'in oğlu, Sa'd 83b/9.

esb *i.* Far. At 124b/6.

Esbāṭ *öz. i.* Ar. Hz. Ya'kûb'un torunları olan Benî İsrâîl 130a/13.

esbūr *i.* Bir tür balık [*Berest c* ile birlikte geçer] 303a/14.

esed *i.* Ar. Arslan 283b/9.

esedu'llāh *sf.* Allâh'ın aslanı anlamında Hz. Alî'nin lakabı 285b/16.

Esed *öz. i.* Ar. Aslan burcu 22b/14, 33a/15, 36a/13, 219a/5.

Esfāre *öz. i.* Semerkant şehrine yakın olan ve dibi belirsiz kuyusuyla meşhur bir dağ 60b/12.

Eşīr *öz. i.* Rebî kabilesinden hasî bir kişi 179b/11, 179b/12.

esri- *gçz. f.* Sarhoş olup azgınlaşmak 238a/11, 267b/5.

esrük *i.* Sarhoşluk 98a/9, 217a/10.

Esterbahār *öz. i.* Belh ile Kâbil arasında Nâmiyân dağlarında hinkbüt ve suruhbüt putlarının bulunduğu yer 167a/4.

estereng *i.* Far. Kan kurutan otu, adamotu 149a/7.

esved *i.* Ar. Halile denilen bitkinin ağaçtaki kuru şekline kara renginden dolayı verilen ad 159a/8.

Esved *öz. i.* Ar. Âzerbâycân'da kara suyuyla meşhur bir çeşme 57a/3.

Eş'ar *öz. i.* Mekke ile Medîne arasında bir yer [*Arec* dağı ile birlikte geçer] 66b/8.

eşek *i.* Uzun kulaklı, attan küçük binek ve yük hayvanı 173a/12, 277b/14.

eşirre *sf.* (Ar. *eşirr*) En şerli 321a/17.

Eşk *öz. i.* Gece parlak görünen bir dağ 66b/4.

Eşküvāre *öz. i.* İsfahân'da yılanlarıyla meşhur bir dağ 67a/6.

ėtmek *i.* Ekmek 135a/11, 153b/1, 290a/16.

Evreng *i.* (Far. *evreng* taht) Adını Hindistan'ın Delh hükümdarlarından Evreng Ziyb'ten alan ve cinlerin mekanı kabul edilen bir dağ 243b/13.

Evsaṭu'l-manṭıḳa *öz. i.* Ar. İkizler burcunda bir yıldız 36a/7.

eydici *i.* Şarkıcı 170a/11.

eydil- *edl. f.* Söylenmek 11b/11.

eyegü - eygü *i.* Kaburga kemiği 176b/7, 197b/9, 309b/1, 304a/4.

eyit- *geç. f.* Söylemek 6a/14, 9b/14, 38b/14.

Eyle *öz. i.* Akabe Körfezi 294a/9, 304a/7.

eymen- *gçz. f.* Korkmak 115a/8.

eyvān *i.* Far. Köşk, yüksek bina 89a/7.

Eyyūb-i Enṣārī *öz. i.* Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye nispetle bir köy adı 115a/5.

Ezāʿī *öz. i.* (ö. 157/774) tebeü't-tâbiîn fıkıh ve hadis âlimi, Evzâî 81b/4, 164a/12.

Ezān *öz. i.* Hazar denizinin güneydoğusunda büyük bir bölge 120a/12.

ezher *i.* Yılandan elde edilen ve zehirlenenlere şifa için kullanılan bir taş 71a/14.

ezraḳ *sf.* Ar. Gök renginde, mavi 200a/4, 210b/15, 291b/4.

F

faġacūs *i.* Yun. Gözü ile hayvanları avlayıp öldüren efsanevî canavar 294b/15.

Faġfāre *öz. i.* Çîn'de dağ başında bulunan bir puthanede kâhinlik yapan ihtiyar bir kişi 201b/11.

Faġfūr *öz. i.* (Far. *pūr-i faġ* putun oğlu > *faġfūr*) Eski zamanda Çîn imparatorlarına verilen unvan 93b/7, 188a/16.

faḥl *i.* Ar. Nesil, soy, sop 270b/17.

Faḳṭas *öz. i.* Hz. Süleymân zamanında yaşayan bir cin 140b/10.

fal i. (Ar. *fe'l* uğur tutmak'tan) Gelecekte olacaklar hakkında haber verme 262a/5.

fālic *i.* Ar. Felç 79a/15, 155b/17.

Fālyaḳālān *öz. i.* Hazar denizinin güneyinde bir şehir 63b/8.

fār *i.* Ar. Sıçangillerden, kemirici hayvan, fare 298a/5.

Fāres bk. Fārs

fāretü'l-misk - fāretü'l-müşk *i.* Mis kokusu elde edilen fare 99b/10, 298b/5.

farḳīz *i.* Ar. Beyaz renkli bir kuş 260b/2.

Fārs - Fāres - Fāris *i.* Ar. **1.** Hind-Avrupa ırkından olan Îrân milletinin adı 63b/4. **2.** Îrân'da bulunan Kulzüm Denizi 48b/6, 49b/9, 53a/3, 54a/6, 54a/10. **3.** Îrân ülkesi 36b/3, 124a/3, 236b/1.

Fārsī - Fārisī *sf.* (Nispet eki *-ī* ile) **1.** Îrân'la ilgili olan 72a/4, 124a/7, 159a/14. **2.** Fars, Îrânlı 298a/3.

Fārsīce *i.* Fars dili, Acemce 288b/9.

Fārü't-tennūr *öz. i.* Kûfe'de Nûh mescidine yakın bir mağara 86b/17.

fārvān *i.* Far. Büyük denizlerde bulunan efsanevî kuş 260b/4.

fātir *i.* Ar. Gevşek 2b/2.

Fātik *öz. i.* Hz. Ebû Bekir tarafından Hâlid bin Velîd ve Abdullâh bin Ömer ile Hîre'ye fetih için gönderilen sahabi 103b/8, 104a/9.

fatos *i.* Yun. Ağzı güzel kokulu ve o kokuyu kullanarak avlarını yakalayıp, yiyip, irileşen efsanevî balık, vatoz, tîbâ balığı 304a/15.

Fāṭūr *öz. i.* Yarısı sıçan, yarısı çamur olan hayvanlar ve insanlara benzer varlıklarıyla tanınmış Çîn'de bir vilayet 238a/3, 299a/17.

Fāziyāt *öz. i.* Otuyla meşhur bir çeşme 59a/12.

fe-keyfe *zf.* (Ar. *fe-* ön ek ve *keyfe* nasıl ile) Nasıl 33b/15.

felāsife *i.* Ar. Felsefeciler 231a/16.

felek *i.* Ar. **1.** Gökyüzü 25b/1, 25b/10. **2.** Dünya, âlem 64a/16, 218b/15. **3.** Her birinde bir gezegenin bulunduğu kabul edilen gök katlarından her biri 30a/16, 33b/6, 35a/6. **4.** Gökte yer tutan varlık, gök cismi 43b/4, 321a/12.

Felek-i aṭlas *öz. i.* Bütün felekleri çevrelediğine inanılan ve içinde hiçbir yıldızın bulunmadığı dokuzuncu gök katı 25a/6.

Felek-i aʿẓam *öz. i.* Dokuzuncu gök katı, felek-i atlas 25a/6, 25a/8, 30a/12.

Felek-i burūc - Felekü'l-burūc *öz. i.* On iki burcun yer aldığı sekizinci gök katı 25a/3, 35a/14, 35a/15.

felek-perest *sf.* Far. Dünyaya düşkün olan 25a/11.

Felesṭīn *öz. i.* Filistîn 53a/9, 124b/1, 129a/6.

Femü'l-ebvāb *öz. i.* İdec ve Ehvâz'da ırmakların kesiştiği yere verilen ad 53a/13.

Femü'l-esed *öz. i.* **1.** (Şeklinin aslana benzemesinden dolayı) Bir pınarın çıktığı yere verilen ad 51b/1, 53a/17. **2.** Bir puta verilen ad 54a/3.

Femü'l-ḥūt *öz. i.* Güney kutbunda bulunan kova burcunda bir yıldız 37a/10.

ferā'ine *i.* (Ar. *fir'avn*'ın çoğulu) Firavunlar 139b/10.

ferc *i.* Ar. Dişilerde üreme organının dış kısmı 124b/5, 266b/4, 289a/10.

ferec-i beytü'ẕ-ẕeheb *sf. Altından evler(in ele geçirilmesi ile) rahatlanılan (yer)* anlamında Mulitân şehrine verilen isim 131b/13, 132a/4.

Ferenc *öz. i.* Avrupa'nın Akdeniz'e yakın taraflarına verilen ad 124b/8, 133b/2.

feres *i.* Ar. At, beygir 275a/9.

feres-i baḥrī - feresü'l-baḥr *i.* Su aygırı 276b/14, 277a/1, 277a/4.

feresü'n-nās *i.* Gövdesinin yarısı at yarısı insan efsanevî varlık 277a/10, 277a/13.

Feres-i a'ẓam *öz. i.* (Ar. *feres* at ve *a'ẓam* en büyük ile) Semanın kuzey yarım küresinde Keykâvus ile Elfâris burçları yakınında parlak yıldızlardan oluşan bir burç [Metinde *Ḳıṭ'atü'l-feres-i a'ẓam* olarak geçer] 23a/4.

Ferġāna *öz. i.* Kuzey Afrika'da altınıyla meşhur bir şehir 124b/6.

Ferhād *öz. i.* Kûhistan'daki Sûn ve Sehûm dağına Îrân hükümdarı Hüsrev'in emriyle yazılar ve resimler işleyen kişi 68b/13.

Ferīdūn - Firīdūn - Efrīdūn - Efridūn - İfridūn *öz. i.* Îrân millî destanında geçen ve Dahhâk'ı ortadan kaldıran efsanevî kahraman 63a/9, 68a/12, 68b/2, 93b/13, 157a/15, 171a/2.

Ferḳadān *i.* (Ar. Ferḳad ve tesniye eki *-ān* ile) Yolcuların yönlerini tayin ettikleri, Küçükayı burcundaki parlak iki yıldız 32b/1, 33a/13.

Fermāy *öz. i.* Türklerin tabiatı hakkında bilgi veren bir melikin memleketi 113a/14.

ferrāş *i.* Ar. Oda hizmetçisi 83a/11, 226a/10.

ferrāşlıḳ *i.* Süpürme işi 62a/4.

fersaḫ *i.* (Ar.< Far. *ferseng*) Üç millik yaklaşık 5 km.lik bir uzaklık ölçüsü 34a/10.

ferseng *i.* Far. Fersah, yaklaşık beş kilometrelik bir uzunluk ölçüsü 34b/15, 50a/5.

fevt *i.* Ar. **1.** Elden kaçma 109b/5, 148b/16, 210a/12. **2.** (Vakit) Geçme 271a/4, 275b/2. **3.** Geçersiz olma 285a/17.

feyleḳūs *i.* Yun. Yunan vilayetinde olan ve her türlü şekle girebilen efsanevî hayvan [MÖ 356'da doğan İskender'in babası Philippos'un diğer adı Feylekus'tur] 294b/7.

feylesūf *i.* Ar. (< Yun.) Bilge, filozof 5a/9, 5a/12.

Feylesūm *öz. i.* Keyânîler döneminde 775'lerde Dârâ bin Dârâ'nın çağdaşı olan Rûm hükümdarı 280a/12, 280a/17.

feza' *i.* Ar. Korkudan dolayı inleyip sızlama 55a/5.

fıḍḍa *i.* Ar. Gümüş 76a/2.

fınduḳ *i.* (<Far. *funduḳ*) **1.** Kışın yapraklarını döken ve aynı isimdeki meyveyi veren ağaççık 218b/13, 296a/12. **2.** Bu ağacın sert bir kabuk içindeki yağlı, yuvarlak meyvesi 72a/8, 127b/3.

fıstıḳ *i.* (Ar. *fustuḳ* < Far. *pistek*) Çamgillerden, çam, antep ve yer fıstığının ortak adı 155b/17.

fîl *i.* (Ar. < Far. *pîl*) Kara hayvanlarının en irisi, hortumlu kalın derili hayvan 25b/3, 266a/8.

fîl ayaġına bıraḳ- Kişiyi fil ayağı altına bırakarak ölüm cezasını uygulamak 267a/14.

fîl-bān *sf.* Fil bakıcısı 266a/14, 268b/2.

fîl-süvār *sf.* Fil sürücüsü 127b/12, 136a/7.

Filnüs *öz. i.* Mescid-i Cercîs'e kendi zamanında sahip olan kişi [Hz. Hârûn'un oğlu Finehas ?] 88a/13.

fırāvān *sf.* Far. Bol 125a/13, 126a/7.

fir'avn *i.* Her türlü renge giren bir cins şişe 69a/13.

Fir'avn *i.* Ar. **1.** Eski Mısır hükümdarlarına verilen isim 130a/11. **2.** Hz. Mûsâ zamanında yaşayan Mısır hükümdarı 54a/17, 131b/1.

Fir'avn Çekürgesi *i.* Büyük cins bir çekirge 316a/6, 316a/8.

fir'avnī *i.* Ar. Her türlü renge giren bir cins şişe 74a/2, 69a/13.

fir'avniyye *i.* (Ar. *fir'avnī* kelimesinin müennesi) Her türlü renge giren bir cins şişe 83b/17.

Firdevs *i.* (Ar. *Firdevs* < Far.) **1.** Cennet 19b/10, 20a/1. **2.** *mec.* güzel yer 130b/5.

fırengī *sf.* Frenge ait 71a/15, 72b/15.

fîrūze - fîrūzec - pîrūze *i.* Far. Kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mavi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş 75b/14, 90b/14, 127a/8, 173a/16, 211a/17.

Fîrūzec *öz. i.* Horâsân'da bir dağ 132b/16.

Firyān *öz. i.* Mescid-i Cercîs'e kendi zamanında sahip olan bir kişi 88a/13.

fitîl *i.* (Ar. *fetîl*) Kandilde kullanılan ip veya şerit 133a/3.

Fuḍaylī bin 'İyaż *öz. i.* (ö. 187/803) Horâsân'ın ilk büyük sûfîlerinden biri, güvenilir hadis râvisi 82a/2.

fuḥūl *i.* Ar. En önde gelenler 31a/15.

Fūr *öz. i.* Çîn'de ve Hindistan'da hükümdarlık yapan kişilere verilen ad 135a/3, 135a/14.

furānıḳ *i.* (Ar. *furānıḳ* posta veya delil'den) Aslanı rahatsız eden, onun geldiğini insanlara bildiren, kediden büyükçe hayvan 287a/1.

Furāt bin Ḥayyān *öz. i.* (ö. 32/653'ten sonra) Hendek Gazvesinde Müslüman olan şair sahabi 177b/6.

Furāt *öz. i.* Fırat nehri 53a/7, 63b/12.

Fusṭāṭ *öz. i.* Sonradan Kâhire adını alan beldede İslâm fetihleri sırasında kurulan ilk yerleşim birimi 124b/2.

fülfül *i.* Ar. Karabiber 155b/10, 155b/15.

fürūḫ *i.* Ar. Hayvan ve bitkilerin küçüğü, yavru, filiz 221a/12.

G / Ġ

ġāc *i.* (Ar. *ġâce* dal kırılıp eğilmek'ten *ġāc*) Kırık şey 269a/1.

Ġadġal *öz. i.* Kâhinleriyle meşhur olmuş efsanevî şehir 201b/1.

ġā'iṭ *i.* Ar. İnsan pisliği 175b/14.

ġalbīr *i.* (< Ar. *ġalle* ve *bîz* eleyen *ile*) Zahire elemeye yarayan alet, kalbur 119a/4

ġalīẓ *sf.* Ar. Sert, kesif 47a/13, 222b/16.

ġalīẓa *sf.* Ar. Sert, kesif 76b/3.

ġāliye *i.* Ar. Misk ve amberden yapılan, güzel kokulu, boya olarak saç ve kaşa sürülen bir macun 297b/4.

ġalle *i.* Ar. Zahire 264b/16, 299b/14.

Ġamadān *öz. i.* Taberiye ile San'a arasında içinde büyük bir saray bulunan şehir 123b/5.

Ġamām *öz. i.* Kâşgar şehrinde, içine taş atıldığında o bölgeye yağmur yağdığı söylenen bir su 53a/4.

Ġāna *öz. i.* Sahra, Nijer ve Senegal nehirleri arasında, bugünkü Moritanya'nın güneydoğusunda bulunan bir şehir 73a/7.

ġanem *i. Ar.* Koyun 278b/9.

ġarānīḳ *i.* Ar. Kuğular 260a/11.
Ġarāştān *öz. i.* Devamlı kızıl balçıkla dolan ve içinden daima sesler gelen kuyusuyla meşhur Tahab şehrine yakın bir yer 61a/1.
ġāret *i.* Ar. Çapul 84b/5, 117a/12, 190b/1.
ġarīb-i nā'is *i.* İskenderiye'de ağaçlarda yaşayan, telekleri ok yarası gibi zarar veren ve otuz yavru çıkaran bir garip kuş 248b/16.
ġarḳ *i.* Ar. Batma, boğulma [Metinde birçok yerde *ġaraḳ* şeklinde harekelidir] 41a/17, 145b/17, 173b/5, 300b/17.
ġurnūḳ *i.* Ar. Kuğu kuşu 260a/14.
ġarrī *sf.* Ar. En güzel, has 212a/7.
gāv-ābī *i.* Su sığırı, yabanî öküz 274b/11.
gāv-ı peleng *i.* Zürâfa 282a/12.
gāv-i kūhī - gāv-kūhī *i.* Yaban geyiği 274a/10, 300b/7.
gāvmīş - kömiş *i.* (Far. *gāvmīş*) Su sığırı, manda, camız 268a/13, 272b/3, 272b/15.
ġavvāṣ *i.* Ar. Dalgıç 54b/5, 68b/10.
ġayḍatu'r-raḥmān *i.* Ar. Meşe ağacı 152a/1.
ġāyet *zf.* Ar. **1.** Pek çok, son derece 60a/9, 206a/13. **2.** *i.* Son, nihayet 2b/7, 22b/9, 26a/9.
ġayr-i āsin *sf.* Kokusuz 315a/6.
ġayret *i.* Ar. Başkasının ortak olmasından hoşlanmama 100a/16, 195a/9.
ġayretlü *sf.* Kıskanç 252a/1.
ġayūr *sf.* Ar. Kulunu muhabbeti sebebiyle kendisinden başka her şeyden esirgeme hususunda gayret eden (Allâh) 142b/2, 217b/5.
Ġāzī Ṣelāḥü'd-dīn bk. Ṣelāḥü'd-dīn
Ġazne - Ġaznīn - Ġazvān - Ġazvīn *öz. i.* Afganistan'da bir eyalet merkezi, Gazne 58a/1, 123a/9, 123a/15, 123b/3, 131a/10.
gāzū *i.* Far. Salkımsöğüte benzer bir ağaç türü 161b/1.
gāzūr *i.* Far. Çamaşır yıkayan, çamaşırcı 295b/4.
Ġazvān bk. Ġazne
Ġazvānī *i.* Ar. Gazne'ye has olan, orada üretilen 72a/4, 72a/5.
Ġazvīn bk. Ġazne
gėçken *sf.* Maddelerin içine nüfuz eden 47b/4.
gedāy *sf.* Far. Dilenci 114b/12.
gedük - gedik *i.* **1.** Bir düzey üstündeki çatlak 23a/12. **2.** *mec.* Eksiklik 134a/6.
geldeç - geldeçi *sf.* Gelecek 31b/17, 258a/5.
gele bk. gelle
gelegü *i.* Tarla faresi 299b/14.
gelez *sf.* Dolgun, şişik 223a/4.
gelle - gele *i.* (Far. *gelle*) Koyun, deve vb. hayvan topluluğu 241a/15, 270b/7, 270b/9.
gemi *i.* Su üstünde giden büyük taşıt 10a/13, 23b/9.
gemici *i.* Gemide çalışan kimse 126a/4, 166a/2, 188b/12.
genc *i.* Far. Hazine 118b/9, 198a/3.
genç *sf.* Yeni doğan 169b/9.
gendene *i.* Far. Pırasa 261a/4, 304b/12.
gėne *zf.* Yine 147b/11, 251a/16, 305a/7.
geñez *sf.* Kolay 4b/9, 216a/17.
Gerşāşeb bin Lührāb bk. Güştāsb
gėrürek *zf.* Daha geri 240a/11.
geştī-bān *i.* Far. Gezici, gezgin 55b/11.
gevde - gövde *i.* **1.** İnsan bedeni 81a/12, 161a/17. **2.** Hayvanlarda baş, ayak ve kuyruk dışında kalan kısım 202b/1, 256b/12, 282b/13. **3.** (Gök cisimleri için) Yörünge 30a/11.
gevden *sf.* Far. Ahmak 110b/8.
gevher - gūher *i.* Far. Mücevher, elmas, inci 152a/5, 242a/16, 280b/2.
gey *zf.* Çok, gayet 4a/7, 5b/15, 22a/14.
gėyesi bk. gėysü
geyik *i.* Çift parmaklılardan erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzlar bulunan, geviş getirici hayvan 85a/5,

102b/14, 190b/10, 221a/10, 274a/15, 274b/14, 280b/11, 301a/14.

geyik ṭabī'atlü *sf.* Vahşi 192b/1.

ġeysü - ġeyesi *i.* Giysi 221a/15, 242b/4.

ġeyür- *geç. f.* Giydirmek 118a/1, 173b/2, 180b/12.

gez *i.* Far. Arazi ölçümünde kullanılan düğümü olan bir ip çeşidi 51b/4.

ġılāf *i.* Ar. Kılıf, kın, zarf 168b/5.

ġırīv *i.* Far. Bağrışma feryat 48b/17, 103b/16, 166b/3.

ġıyāş *i.* Ar. Yardım 2a/3, 2b/5.

Ġıẓār *öz. i.* İnsanlarla evlilik yaptığı rivayet edilen bir cin topluluğu 148a/10.

Gīlān bk. Cīlān

giñ - giñi *sf.* **1.** Alışılmış ölçülere göre enli olan 137b/4, 175a/5. **2.** Alanı büyük olan 54a/12, 86b/11, 107b/6.

giñişlik *i.* Geniş 61a/8, 115a/15.

giñlik - giñlük - giñilik *i.* **1.** Genişlik 95b/5. **2.** Bir şeyin iki yanı arasındaki uzaklık, en 96a/17, 134b/11, 304a/1.

gird-āb *i.* (Far. *gird* dönme ve *āb* su ile) Suyun kendi etrafında fırdolayı burgu gibi döndüğü yer 51b/11, 53b/4, 54a/1.

girde *i.* Far. Para 158a/8.

giriftār *sf.* Far. Tutkun 219a/17, 220a/10.

gīsū *i.* Far. Omuza dökülen uzun saç 93b/12, 159b/8, 311b/7.

gītī *i.* Far. Dünya, âlem 13b/6, 171a/12.

gök *i.* **1.** Sema 24a/15, 321b/5. **2.** Manevi varlıkların bulunduğu yer 167b/13, 232b/5. **3.** *sf.* Gökyüzü rengi, mavi 36a/10, 178b/11, 250b/10.

göge direk ol- Aşırı derecede yükselmek 139a/5.

gök gözlü *sf.* Gözü mavi ile açık yeşil arası olan (kimse) 178b/11.

gök yāḳūt *i.* Rengi mavinin çeşitli tonlarında olabilen kıymetli taş, safir 70a/1.

gök yüzi *i.* Göğün yerden görünen yüzeyi 17b/13, 43a/15.

gökçek *sf.* Güzel, hoş 86b/2, 120a/7, 191b/6.

Gökdeñiz *öz. i.* Erdebil'e 60 km. uzaklıkta bir göl, Göksu 144a/12.

Göknūr *öz. i.* Moğolistan, Tibet ve Kansu arasında Çîn'e bağlı büyük bir eyalet 125b/1.

gökrek *sf.* Maviliği diğerlerine göre çok olan 250b/9.

gön *i.* Tabaklanmış deri 190b/9.

göyin- - göyün- *dön. f.* Yanmak 6a/12, 80a/1, 159a/16, 213a/14.

göynük *sf.* Olgun, olgunlaşmış 251a/17.

göz aḳı *i.* Gözde billur tabakanın saydamlığını kaybetmesinden ileri gelen ve görüşü engelleyen bulanıklık, katarakt, perde, ak su 147b/17, 175b/11.

göz bebegi *i.* Gözde iris tabakasının ortasında bulunan ve ışığın azalıp çoğalmasına göre büyüyüp küçülen delik 283b/5.

göz ḳarañulığı *i.* Bir göz hastalığı 251b/14.

gözgü *i.* Ayna 8a/16, 55a/13, 92b/12, 256a/10.

gözlüce *i.* Gözsüz olduğu hâlde gözü varmış gibi olan kimse 264a/15.

gözsüzsepegi *i.* Köstebek 299b/11.

gözük- bk. gözik-

ġubeyrā *i.* Ar. İğde ağacı 155b/3.

ġūl *i.* Ar. Kötü cin, dev 14b/5, 239b/12.

Ġuneyne bin Ḥışın *öz. i.* Peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha'nın vezirliğini yapıp, daha sonra onu terk eden kimse 202b/16, 203a/1, 203a/8.

gūr *i.* Far. Mezar 110b/12, 110b/13, 112a/13, 124b/5,

ġūr *i.* Ar. (Su) yere batmak 144a/10.

Ġur *öz. i.* (1000-1215) Horâsân, Afganistan ve Gazne'de hüküm süren bir İslâm hanedanı 132b/17, 133a/8.

Ġūr *öz. i.* Herât'ta dağlık bir yerleşim yeri 59b/6, 123a/5.

ġurāb *i.* Ar. Karga 263b/17.

Ġūrek *öz. i.* Ar. Afganistan'da Bâmiyân şehrinde, dağ hayvanlarını içine çekip boğmasıyla meşhur bir kuyu 61a/10.

gūr-ḫāne *i.* Far. Mezar 129b/15.
gūristān *i.* Far. Mezarlık 86b/1, 262a/6.
Gūrsitān-ı Baḳī'a *öz. i.* Hz. Peygamberin kurduğu ilk Müslüman mezarlığı, Cennetü'l-bakî 31a/4.
ġuṣṣa *i.* Ar. Gam, tasa 70a/7, 227a/9.
ġuṣṣalu *sf.* Kederli 162b/1, 229b/4.
Ġūta *öz. i.* Şâm'a yakın bahçeleriyle meşhur güzel bir şehir 64a/7.
gūyende *i.* Far. Söyleyen, şarkıcı 256b/9
Ġuz *öz. i.* Büyük Selçuklu hükümdarı Sultân Sencer'i 1153'te Belh'te esir alan Türk hakanı 230a/5, 230a/11.
gügercin *i.* Gagası düz, vücudu kısa tünek kuşu, güvercin 62a/9, 222a/10.
gūher bk. gevher
gül *i.* Far. Gül ağacının güzel kokulu çiçeği 159a/14, 310a/15.
gül ṣuyı *i.* Kaynatılan gül yapraklarının imbiklerden geçirilmesi sonunda elde edilen suyun, üstündeki gül yağı alındıktan sonra kalan kısmı 20b/1.
gül yaġı *i.* Kokulu güllerin yapraklarının kaynatılıp imbikten geçirilmesi sonunda elde edilen suyun üstünde toplanan keskin gül kokulu yağ 159b/3, 273b/14.
gül-āb *i.* Far. Gül suyu 100a/6.
gülengübīn *i.* (Far. *gül* ve *engübīn* bal ile) Balla gül yaprağından yapılan bir tatlı 213b/7.
gülle *i.* (Far. *gūle*) Top mermisi 225b/16.
gül-reng *sf.* Fars. Gül renkli 247a/4.
gümān *i.* Far. Zan, şüphe 179a/16.
gümiş - gümüş *i.* **1.** Ziynet ve süs eşyası imaline yarayan metal element 35a/1, 76a/2. **2.** Bu elementten yapılmış eşya 100a/2, 217a/15. **3.** Bu madenden yapılmış para 77b/15, 108b/11, 191b/11. **4.** *sf.* Bu elementten yapılmış 20b/1, 79a/5.
güm-rāh *sf.* ve *i.* (Far. *güm* kayıp ve *rāh* yol ile) **S**apık, azgın 233a/7, 233a/15.
güneş *i.* **1.** Dünyaya enerji veren gök cismi 21b/13, 27b/6. **2.** Bu gök cisminin sıcaklığı 52a/8, 74b/11.
güneş gögi *i.* Güneş sistemi 30a/8.
gürelik *i.* Tohuma kaçma hâli 157b/6.
gürz *i.* Far. Demir, tunç, bakır veya pirinçten yapılan topuz 164b/9.
Güştāsb - Gerşāşeb - Gürşāseb *öz. i.* Keyânîlerin (MÖ 900 - 775) beşinci hükümdarı, Ferîdûn'un muasırı, Nerîmân'ın babası, Gürşāseb bin Lührāb 157a/12, 205a/7.
güy- *geç. f.* Bir şeyin olmasını sabırla beklemek 215b/17.
güye *i.* Kumaş, kürk vb. yiyen pul kanatlı böcek 154a/9.
güyegü *i.* Güvey, damat 205a/16.
güyegü otı *i.* Ballıbabagillerden, beyaz, pembe ve kırmızı çiçekler açan, ıtırlı sürüngen bitki, kekik 251b/8.
güzāf *i.* Far. **1.** Boş söz 26b/9. **2.** *zf.* boşuna, gereksiz 216b/1, 216a/3.

H / Ḥ / Ḫ

ḥab *i.* (Ar. *ḥabb*) Tane hâlinde yapılan madde 261a/4, 261a/6.
ḥabbetü'l-ḥaḍrā *i.* (Ar. *ḥabbe* tane ve *ḥaḍrā* yeşil ile) Yeşil tane, çitlembik 249a/17.
ḥabbü'n-nesīr *i.* (Ar. *ḥabb* tane ve *nesīr* kuş gagası ile) Bir kuş gagası parçası 261a/6.
ḥabek *i.* (Ar. *ḥabek* pek muhkem sarılmış nesne'den) Bütün canlılara zarar veren en küçük hayvan 215a/10.
Ḥabeş - Ḥabeşe *i.* Ar. **1.** Ḥabeşistan 48a/17, 54a/6, 55b/13, 63a/1, 84b/4, 84b/16, 104b/11. **2.** Habeşistan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse 62b/13, 121b/7, 133b/2. **3.** *sf. teşm.* Koyu esmer 197b/6.
Ḥabeşī *sf.* **1.** Çok koyu esmer tenli kimse 44a/5, 67a/10. **2.** Habeşistan halkından olan kimse 180a/3. **3.** Habeşistan'a ait olan 72a/3.

Ḫābūr *öz. i.* Hakkari dağlarından doğup Irâk topraklarında Dicle nehri ile birleşen ırmak, Habur suyu 108b/17.

ḫacālet *i.* Ar. Utanç 11a/1, 273b/2.

ḥacāmat *i.* Ar. Vücudun herhangi bir yerini hafîfçe kesip çıkan kanı boynuz, bardak vb. ile çekmek suretiyle kan alma 4a/11.

Ḥaccāc bin Yūsuf *öz. i.* (ö. 95/714) Zalim lakabıyla tanınan 72/691-95/714 arası Emevî kumandanı ve valisi, Haccâc bin Yûsuf es-Sakafî [Metnin tamamında *Ḥüccāc* olarak ve bazen isim *Yūsuf bin Ḥaccāc* olarak geçer] 13a/12, 84a/7, 87a/7, 122b/11, 138a/3, 243b/17, 268a/7.

ḥaccām *i.* Ar. Hacamatçı 280a/17.

ḥacer *i.* Ar. Taş 71b/4, 72b/12, 77b/12.

Ḥacer-i esved - Ḥacerü'l-esved *öz. i.* Kabe'de bulunan kutsal kara taş 85a/7, 85a/10, 85a/14, 85a/15.

ḥacer-i ḥāmıż *i.* Asit özelliğini bünyesinde bulunduran bir taş türü 72b/11.

ḥacerü'l-ishāl *i.* Yelin rahat çıkmasını sağlayan bir taş cinsi 71a/7.

ḥacerü'l-ḳay' *i.* Kendisini eline alan kişiyi kusturan bir taş cinsi 72b/8.

ḥacer-i yeḫūd - ḥacerü'l-yeḫūd *i.* Zeytine benzeyen, üstünde yazılar bulunan süslü bir taş, Yahûdî taşı 72a/7, 72a/8.

ḥacer-i yereḳān *i.* Sarılık hastalığına iyi gelen taş 72a/12, 72a/14.

Hācer *öz. i.* Hz. İbrâhîm'in eşi ve Hz. İsmâîl'in annesi 130a/15.

Ḥacer *öz. i.* Semûd kavminin kabirlerinin bulunduğu şehir 105b/2.

ḥācib *i.* Ar. **1.** Kapıcı başı 139b/14, 228a/3. **2.** Sadrazam, vezir, mâbeynci vb. devlet büyüklerine verilen unvan 187b/5, 216b/8.

ḥācibü'l-esed *sf.* (Ar. *esed* aslan ile) Aslanın bekçisi anlamında kuğu kuşunun sıfatı 287a/3.

ḫacil *sf.* Ar. Mahcup olmuş 41a/10, 45b/11, 180b/10.

ḫāç *i.* (Far. < Erm.) Hıristiyanlık sembolü, haç 89a/5, 161b/5.

ḥadeḳa *i.* Ar. Göz bebeği 168a/11, 168b/4, 174b/15.

ḫadeng *i.* Far. Kayın ağacı 99b/16, 152a/5.

ḥadeṣ *i.* Ar. Abdestin yenilenmesini gerektiren hâl 189a/12, 314b/7.

ḫādım *i.* Ar. Kısırlaştırılmış erkek 14a/14, 93a/15, 253a/2, 277b/4.

hādimü'l-leẕẕāt *sf.* Dünya hayatından zevk almaya engel olan anlamında Azrâîl adlı meleğin sıfatı 18a/11.

ḥādiṣ *i.* Ar. Zuhur eden 22a/5, 44b/2.

Ḥaḍrā *öz. i.* Hz. Muâviye'nin yaptırdığı büyük bir kubbe 106a/16.

Ḥaḍramī *öz. i.* (ö. 17/638) 9/630 yılında Müslüman olan şair sahabi, Hadramî bin Āmir 271a/16.

Ḥaḍramūt *öz. i.* Yemen'in güney ve güneydoğusunda bir bölge adı 69b/6, 104b/1, 119b/1, 139b/11, 232a/2.

ḫafaḳān *i.* Ar. Yürek çarpıntısı 220a/9.

Ḥafıṣ bin 'Abdullāh *öz. i.* Hadramût yöneticisi Tübba' ile ilgili rivayette bulunan kişi 128a/10.

Ḥāfiẓa *öz. i.* Mekke'nin isimlerinden biri 127b/16.

Ḥāfiẓü'l-'acūz *öz. i.* İhtiyar bir kadının Mısır'da Nîl nehri kenarında yaptırdığı kale 105b/5.

Ḥafrā-yı Mūsī *öz. i.* Hazar denizinin güneyinde Rey şehri civarında bir yer 100b/3.

ḫāḳān *i.* Far. Bulgar Türklerinde hükümdarlara verilen unvan 32a/1, 116a/10, 116a/15

ḫākī *sf.* Far. Topraktan 37a/3, 76a/15.

ḥakīm *sf.* **1.** Basiret ve sağduyu sâhibi 10b/12. **2.** *i.* Düşünür, bilgin 11a/15, 161b/8. **3.** Son bulması tasavvur edilemeyen, daimî ve ezelî en yüksek ilme sahip olan, gerçek hikmet sahibi anlamında Esma-i Hüsna'dandır 212b/17, 215a/11.

ḫāk-reng *i.* Far. Toprak renginde olan, hâkî 316a/15.

ḫalāṣ *i.* Ar. Kurtulma, kurtuluş 124a/15, 186a/8, 218b/5, 305b/9.

ḥālāt *i.* Ar. Hâller 31a/2.

ḥalāvetlü *sf.* Zevk verici, hoş 3a/5.

ḫalāyıḳ *i.* Ar. Yaratılmışlar 8b/3, 88b/2.

ḫalāyıḳ *i.* Ar. Esir edilmiş veya satın alınmış kız, kadın 93b/15, 193b/8.

hāle *i.* Ar. Ayın, bazen de güneşin etrafında görülen parlak halka şeklindeki ışık, ayla 42b/5.

Ḥaleb *öz. i.* Hikâk bin Amelika'nın oğullarından biri [Diğeri *Hımıs*'tır] 104b/7.

Ḥaleb *öz. i.* Suriye'nin ikinci büyük şehri 105b/4.

ḫalel *i.* Ar. Bozukluk, fesat 164b/8.

ḫalenc *i.* Ar. Funda ağacı 151b/17, 283a/7.

ḫalfā *i.* Ar. Buğdaygillerden, keten ve kenevire benzer bitki, alfa 312b/2.

Ḫalīc-Ṭaberistān *öz. i.* Hazar denizinin güneyinde ırmakların döküldüğü Taberistan körfezi 50a/9.

Ḫālid bin Bermek (ö. 165/781) Abbâsîler devrinde çeşitli makamlarda bulunan Bermek ailesinden ilk Müslüman olup, ailesinin hanedan hâline gelmesini sağlayan kumandan 121a/6, 134a/17.

Ḫālid bin el-Velīd *öz. i.* (ö. 21/642) Hz. Peygamber'in Seyfullah lakabını verdiği 3/625-21/642 tarihlerindeki kumandanlık yapan meşhur sahabi 98b/17, 103b/8, 203a/7, 241a/2, 285b/16.

Ḫālid bin Sinān *öz. i.* Gatafan kabilesinin bir kolu olan Benî Abs kabilesine mensup (IV. veya VI. yüzyıl?), cahiliye döneminde yaşamış ve Nârü'l-harreteyn denilen ateşe tapanları yola getirmeye çalışan salih bir kişi 40b/4, 40b/13.

Ḫālid el-Ḳaṣr *öz. i.* (ö. 126/743) 91/710da Emevîlerin Mekke valiliğini yürüten kumandan, Hâlid el-Kasr İbn Abdullâh 244a/5.

Ḫālidāt *öz. i.* Atlas Okyanusunda, Fas açıklarında Kanarya Adaları 48b/1,

ḫalḳ *i.* Ar. Yaratma, var etme 142b/17, 234a/3, 266a/3.

ḫalḳa *i.* Ar. **1.** Kulak, parmak ve bilek gibi yerlere takılan daire biçiminde süs eşyası 70a/14, 125b/5. **2.** Ortası boş bir daire biçiminde olan şey 312b/6. **3.** Çember biçimindeki dizi 285b/5.

Ḥallāc-ı Manṣūr *öz. i.* (ö. 309/922) Tasavvufun gelişmesine katkıda bulunan ünlü mutasavvıf, Hüseyin bin Mansûr-ı Hallâc [Bu eserde, *Ene'l-hak* sözünden dolayı idam edilen bu zatın Bağdat'taki kerametleri anlatılmaktadır] 87a/8, 95a/4, 121a/5, 146a/7, 209b/4, 217b/9.

Ḥām *öz. i.* Hz. Nûh'un oğullarından biri 63a/15.

ḥamāmā *i.* Ar. İnsanı sarhoş eden bir ağaç türü 151b/10.

ḥamāme *i.* Ar. Güvercin 250b/7.

Hāmān *öz. i.* Nemrûd'un veziri ve Hz. İbrâhîm ile aynı kabileden olan kişi [Eserde Nemrûd'un veziri olarak tanıtılan kişi Hâmân, Kur'ân'da Firavun'un veziri olarak zikredilir (Mü'min, 40/36)] 141b/12, 288a/4.

ḥamāyil *i.* Ar. Omuzdaki kılıç takılan kayış 198b/17.

hāme *i.* Ar. Baykuş 261b/4.

Ḥamel *öz. i.* (Ar. *ḥamel* kuzu'dan) Koç burcu 205b/8.

ḫamīr *i.* Ar. Hamur 75b/7, 254a/11.

ḥamīr sf. Ar. Kırmızı 83b/9.

Ḥamīr *öz. i.* Yemen'de bir şehir 233a/13.

ḥāmıżu'l-ḫalle *i.* Ar. Sirke asidi 72b/11.

Ḥāmid *öz. i.* Benî İsrâil'de zalimliğiyle tanınmış bir padişah 107a/6, 107a/10.

ḥāmile *sf.* Ar. Gebe 97b/6, 234b/7.

ḥamiyyet *i.* Şerefi koruma gayreti 216b/3.

ḥamiyyetlü *sf.* Şerefe sahip olan 94a/12, 115b/15, 125a/9.

ḥaml *i.* Ar. Ana karnındaki çocuk 142a/15.

Ḥammālü'l-ḫaṭāyā *öz. i.* Basra şehrinin yönetiminin beşe ayrıldığı bir devirde, şehrin bir bölgesinin kâdılığını yapan ve Basra'nın helak olmasına neden olan beş kâdıdan biri 142a/16.

Ḥamza bin 'Abdü'l-muṭṭalib *öz. i.* (ö. 3/625) Hz. Muhammed'in amcası ve Uhud şehidi 66b/7, 128b/10.

Ḫan *i.* Osmanlı padişahlarının ve Türk beylerinin isimlerinin sonuna getirilen unvan 2a/5, 2a/6.

ḫanāzīr *i.* Ar. Domuzlar 293b/2.

Ḫanc *öz. i.* Cinlerle ilgili hikâye anlatan bir kişi 239b/1.

ḫandaḳ *i.* Ar. Hendek 106a/10, 127b/9

Ḫandān *öz. i.* Çîn'de bir şehir 107b/11.

Ḫāne *öz. i.* Afrika'da bir şehir 124b/5.

Ḥanefī *i.* (*Ebû Hanîfe* adından nispet eki *-ī* ile) İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe mezhebine mensup olan kimse 123a/11.

Ḫānıḳīn *öz. i.* Irâk'ta bir şehir 121b/11.

Ḥani *öz. i.* (Yun. *khanni* Hanigillerden alaca kırmızı renkli, beyaz etli, orta büyüklükte kemikli balık) Balık burcu 23a/2.

ḫāniḳatü'l-fuhūd *i.* (Ar. *ḫāniḳa* boğan ve *fuhūd* parslar) Pars boğan denilen ve yediğinde parsa zarar veren bir bitki 286am/14.

ḥanẓal *i.* Ar. Ebucehil karpuzu, acı hıyar denen bitki 151b/14.

ḫārā *sf.* Far. Sert 105b/2.

Ḥarab bin Ümeyye *öz. i.* Öldürüldüğü için Harab ismi verilen kişi, 'Alkame bin Ümeyye 235a/17.

ḫarāc *i.* Ar. **1.** Müslüman olmayan tebaadan ve arazilerinden alınan vergi 69b/4, 124b/1. **2.** *teşm.* Zor kullanılarak alınan (mal, para vb.) 102b/7

ḫarāṭīm *i.* Ar. Hortuma benzer balık 303b/3.

ḥarbe *i.* Ar. Süngü 18b/17, 34b/7, 164b/6.

ḫardal *i.* Ar. Turpgillerden sarı veya beyaz çiçekli, sert ve yakıcı tohumu hekimlikte kullanılan otsu bitki 213a/2, 222b/10, 310a/14.

Ḥarem *i.* Ar. Harem-i şerîf, Kâbe ve civarı 84a/6, 84a/8.

Ḫārezm *öz. i.* (Far. *ḫ̯ārezm*) Hazar denizinin doğusunda geniş bir şehir 39b/5, 50a/9, 50b/12, 63b/8, 142b/11, 151b/17, 161b/6.

ḫar-ı deştī *i.* Yaban eşeği 278a/16.

ḫar-ı hind *i.* Hind eşeği 251a/6.

ḫar-ı mıṣrī *i.* Evcilleşmiş eşek 283a/15.

Ḫarīcī *i.* Ar. Ehl-i sünnet anlayışının dışında olan, dinî ve sosyal hayatı katı yorumlarla şekillendirmek isteyenlerin oluşturduğu mezhebe bağlı olan 230a/8.

ḫarīfī *i.* Ar. Güz özelliği taşıyan 36b/6.

ḥarīr *i.* Ar. İpek 83b/11, 109a/2, 217a/15.

ḥarīş *sf.* Ar. Hırslı 81b/14, 297b/1.

Ḥaris *öz. i.* Allâh tarafından helak edilen bir kabile 243a/4.

Ḥāriş *öz. i.* Ermenistan'da meşhur iki dağdan büyüğüne verilen isim [*Huvires* ile beraber anılır] 67b/17.

Ḥarḳa *öz. i.* Rus kavminin yaşadığı bir şehir 191b/17.

Ḫarkāhī *öz. i.* Çîn'de yaşayan ve yıldıza tapınmalarıyla tanıtılan kavim 190a/9.

Ḥarḳān *öz. i.* Horâsân'da Bistâm şehrine yakın bir belde 58a/1.

Ḥarnik *öz. i.* Bir Rus şehri 191b/17.

ḫārrü'l-mizāc *sf.* Yakıcı özelliğe sâhip 33a/10.

Hārūn *öz. i.* Hz. Mûsâ'nın kardeşi, onun yardımcısı olarak İsrâîloğullarına gönderilen peygamber 130a/14, 181b/2.

Hārūn Reşīd - Hārūnu'r-reşīd *öz. i.* (ö. 193/809) Abbâsî halifesi (170/786-193/809), Abbâsî hanedanının en tanınmış siması ve imar hareketlerinin zirve yaptığı dönemin halifesi 119b/11, 125a/1, 128b/17, 155a/15.

Hārūn Ṭabīb - Hārūnu'ṭ-ṭabīb *öz. i.* Hind padişahı Keyd'in İskender'e gönderdiği bilge kişi 5a/10, 5b/9, 6a/5.

Hārūt *öz. i.* Kur'ân'da adı geçen bir meleğin ismi [*Mârût* ile birlikte anılır] 177a/16, 232a/4, 232a/13.

Ḥasan *öz. i.* Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Alî'nin oğlu 177b/1, 200a/15.

Ḥasan bin 'Alī oğlanları *öz. i.* Tarihe İdrisîler olarak geçen ve Hz. Alî soyundan gelen topluluk 128b/14.

Ḥasan bin İsḥaḳ bk. Niẓāmü'l-mülk

Ḥasan bin 'Oṣmān bin 'Afv *öz. i.* Furât bin Hayyân adlı sahabinin kızıyla evlenen bir kişi 177b/9.

Ḥasan-ı Başrī *öz. i.* (ö. 110/728) Basralı meşhur tâbiî, âlim, zahid 13a/12.

Ḥasan-ı Firdevsī *öz. i.* (ö. 411/1020) Gazneli Mahmûd'un sarayında yaşayan ve Îrân millî destanı *Şehnâme*'nin müellifi olan şahıs 230a/17.

ḫasf *i.* Ar. Yere geçme 44a/14, 142b/13.

ḥaşīr *i.* Ar. Hasır 83a/10.

ḫaşī *sf.* Ar. **1.** Hadım edilmiş kimse 179b/8, 273a/10. **2.** İğdiş edilmiş, enenmiş hayvan 273a/10, 278b/4.

ḫasīs *sf.* Ar. 1. Mala aşırı düşkün, cimri 217a/7. 2. Kıymetsiz, adi 298a/7.

ḫaṣīṣī *sf.* Ar. Farklı özelliklere sahip olan 252a/15.

ḥāsse sf. Ar. Duyan, algılayan 169b/2.

ḫastū *i.* Far. Bir sığır çeşidi 190a/11.

ḫaşebetü'l-cevelān *i.* Göz hastalıklarına iyi gelen bir ağaç türü 151b/3.

ḫaşebetü'l-feraḥ *i.* Ar. Bağları ve düğümleri çözmede kullanılan bir ağaç türü 161a/12.

ḥaşerāt *i.* Ar. Yılan, akrep vb. küçük hayvanlar, böcekler 250b/5, 257a/8, 296b/15

ḫaṭṭ-ı istivā *i.* Kuzey ve güney kutuplarına aynı uzaklıkta bulunan ve yer küresini ikiye böldüğü farzedilen en büyük enlem dairesi, ekvator 23b/11, 50a/1, 55b/13, 62b/8.

ḫaṭṭ-ı muḳavves *i.* Kavisli çizgi 174b/17.

ḫaṭṭ-ı müstaḳīm *i.* Düz çizgi 248b/5.

ḫaṭaf *i.* Ar. Kırlangıç 265a/8.

ḫaṭar *i.* Ar. Tehlike 151b/13, 162b/3.

ḫaṭar *i.* Ar. Çîn, Yemen ve Hindistan'da yetişen bir bitkiden elde edilen veya sun'î olarak yapılan mavi renkli toz boya, çivit ağacı 148a/9.

ḫātem *i.* Ar. *mec.* güç, kuvvet 185a/9.

Ḫāten - Ḫātinū *öz. i.* Çîn'de bir şehir 51b/15, 192a/7.

Ḫāṭıma *öz. i.* Mekke'nin isimlerinden biri 127b/16.

Ḫāṭır *öz. i.* Basra şehrinin yönetiminin beşe ayrıldığı bir devirde, şehrin bir bölgesinin kâdılığını yapan ve Basra'nın helak olmasına neden olan beş kâdıdan biri 142a/11.

hātif *i.* Ar. **1.** Gaipten seslenir gibi haber veren, seslenen 235b/1. **2.** Bir cin topluluğu 235b/5.

Ḫātinū bk. Ḫāten

havā *i.* (Ar. *hevā*) **1.** Dünyayı kaplayan, renksiz, kokusuz, hafif gaz 24b/13. **2.** Bu gaz tabakasının meteorolojik durumu 33a/15. **3.** Bu gaz tabakasının canlılar üzerindeki etkisine göre olan niteliği 44b/1. **4.** Yeryüzünden yukarıya doğru bakıldığında görülen boşluk 32a/6. **5.** Gökyüzü 19a/9. **6**. Yel, hava akımı 42b/17. **7.** Atmosfer 64a/16.

havā küresi *i.* Atmosfer 41b/10.

havā-yı müteḥarrik *i.* Yel 44b/11.

havā yüzi *i.* Gök yüzü 245b/17.

ḥavāle *i.* Ar. Bir işi, bir şeyi başkalarının sorumluluğuna bırakma 225b/9.

havān *i.* (Far. *hāven*) Bir maddenin konulup dövüldüğü taş, tahta yahut madenden çukur kap 276a/6.

ḥavārī *i.* Ar. Hz. Îsâ'nın, fikirlerini yaymakla görevlendirdiği yakın dostu ve tilmizi olan on iki kişiden her biri 88b/5.

Ḫavāric *i.* Ar. Hâricî mezhebine uyanlar, Hâricîler 189b/3.

Ḫavarnaḳ *öz. i.* Nu'mân bin Kays'ın Sinimmâr adlı mimara Kûfe'de yaptırdığı kale [Bir kerpici çıkarıldığında bütün kalenin yıkılacağını söyleyince mimar kaleden aşağı atılarak öldürülür] 105b/14, 106a/9.

ḥavāss *i.* Ar. Hasseler, duyular 26b/3.

ḥavāss-i bāṭine *i.* İçteki beş duyu [hayal, düşünce, vehim, hıfz, hiss-i müşterek] 168a/2.

ḥavāss-i ḫamse *i.* Beş duyu organı 14a/13

ḥavāss-i ẓāhire *i.* Dıştaki beş duyu [görme, işitme, koklama, dokunma, tatma] 168a/2.

ḥavāṣṣ *i.* Ar. **1.** Nitelikler 22a/5, 219b/10. **2.** Huruf vb. şeylerden hüküm çıkarma marifeti 219a/12.

ḥavāṣṣu'n-nās *i.* Seçkin kullar 262a/17.

ḥavāṣıl *i.* (Ar. *ḥavṣal* dolu olan kuş kursağı'nın çoğulu) Derisinden kürk yapılan, her zaman içinden haşerat çıkan büyük kursaklı bir tür su kuşu 250b/2.

Ḫāver *öz. i.* Gullar her yıl bir insanı yediği için terk edilen efsanevî şehir 238b/13, 238b/14.

ḥavl *i.* Ar. Etraf, çevre 111a/7.

ḥavālet *i.* (Ar. *ḥavāle*) Hile 46a/17.

Ḥavvā *öz. i.* İlk kadın, Hz. Âdem'in eşi ve insan neslinin annesi 176b/8, 177a/16, 197b/8

Ḥavvī *öz. i.* (Ar. *ḥavvī* develerin su içtiği küçük havuz) Bir yıldız kümesi 22b/13.

Ḫayber *öz. i.* Medîne'nin 180 km kuzeyinde bir vadi 121b/17, 144a/17, 198a/8.

ḫāye *i.* Far. Erkeklik bezi, testis 150a/17, 253a/4, 270a/15.

Ḫāye *öz. i.* Taşından bir ev boyu fışkıran suyuyla tanınmış bir dağ 59a/8.

ḫāyelü *sf.* Testisinde hastalık olan 150a/17.

Ḫāyıṭ-ı Ḥırmān *öz. i.* Alkame bin Sakvân'ın 890'larda ölümüne sebep olan, Mekke'de yaşayan ve cinlerle uğraşan ihtiyar kişi 235a/14.

ḥāyıż *sf.* (Ar. *ḥā'ıż*) Âdet hâli gören 78b/4, 85a/13, 103a/4, 178b/5.

ḥayıż *sf.* (Ar. *ḥayż*) Âdet hâli, aybaşı 168b/17, 179a/9, 304a/10.

Ḫayle *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 112b/10.

ḫayme *i.* Far. Çadır 277a/14, 319b/5.

ḥayvānāt *i.* Ar. Hayvanlar, 34b/17, 137a/15, 218b/10.

Ḫayvānī *öz. i.* (Ar. *ḥayvānī* hayvan gibi) Bir yıldız kümesi 22b/13.

Ḫayvetü'l-ḥavā *öz. i.* Ar. Bir yıldız adı 23a/3.

ḥayye *i.* Ar. Yılan 307b/16.

Ḫazar *öz. i.* **1.** Kafkaslarda bulunan Hazar denizi kenarındaki şehir 63a/6, 116a/8. **2.** Kafkaslarda bulunan büyük su birikintisi, deniz 48a/8, 49a/4, 120a/13. **3.** V. ve X. yüzyıllar arasında Karadeniz ile Kafkas dağlarının kuzeyinde İdil (Volga) nehri dolaylarında hüküm süren bir Türk devleti 114a/2.

Ḫażar *öz. i.* Satirun bin Astarun'un inşa ettiği ve Sâsânî hükümdarı Şâpûr Zü'l-eknâf'ın 240 yılı civarında kuşattığı bir şehir ve o şehrin kalesi 102b/11, 102b/17, 103a/7, 178b/9, 178b/13.

Ḫazarān *öz. i.* Hazar denizinin olduğu bölge 190a/12.

ḥazbīn *sf.* Ar. Sürü hâlinde bulunan ve sesler çıkaran kuşlar [*ḥizb* adamın her gün mutad üzere kıraatına müdavemet eylediği vird-i muayyenine denir. (*Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, c. I, s. 346). *ḥazīb* ise insanı rahatsız eden, hatta hasta eden şiddetli işe denir. *ḥazābī* ve *ḥinzāb* ise horoz ve boğurtlak kuşuna verilen isimdir. (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, C. I, s. 347). Eserde kenar kaydında yani *baḳḳ* kuşlar yazılıdır. *baḳḳ* kelimesi çok söyleyen adama dendiği gibi topluluklar hâlinde bulunan haşerelere ve çağırgan kuşa da kullanı-

lır. (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi, c. IV, s. 3920).] 34a/1.

ḥāẕıḳ *sf.* Ar. Becerikli, konuya hakim olan [Metinde üç yerde de *ḥādıḳ* "gözünü diken" şeklinde geçer. Müstensih hatası veya ağız özelliği olabilir] 117b/11, 219b/9, 223a/11.

Ḥazīm (Ḥāzim) bin Ḥazīme *öz. i.* Halife Mansûr tarafından 141/759'da Taberiye'nin fethi için Ebü'l-Husayb ile beraber gönderilen bir kumandan 120b/8, 121a/4.

ḫāzin i. Ar. Saklayan 314b/12.

ḫazīne *i.* Ar. **1.** Toplu hâlde bulunan altın, gümüş, mücevher vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü 116b/3. **2.** Devlet malının saklandığı yer 78b/9. **3.** Depo, hazne 65b/5.

ḫazīne-dār *i.* Far. Bir hazineyi korumakla görevli kişi 116b/5.

Ḥazīfe bk. Huzeyfe bin el-Yemân

Hebet *öz. i.* Irâk'ta bir şehir 100b/6.

helīle - helīlec *i.* (Far. *Helīle* ~ Ar. helīlec) Sıcak iklimlerde yetişen ve tohumları müshil olarak kullanılan bitki 159a/5, 159a/10.

ḥelvā *i.* Ar. Un, şeker ve yağdan yapılan bir tatlı 209b/10.

ḥelvā-yı penç engüştī *i* (Far. *penç* beş, *engüşt* parmak ve nispet eki *-ī* ile) Gülgillerden, yol kenarlarında, çayırlarda yetişen, ishale karşı etkili bir bitki olan beşparmak otuyla yapılan helva 209b/8.

hem-çünān *e.* Far. Böylece, bunun gibi 32b/3, 71b/12, 213a/2.

Hemedān *öz. i.* Batı Îrân'da şehir 13a/3, 35b/14, 63b/8, 63b/15, 64a/7, 82a/13, 91a/9, 93b/6, 114b/17, 116a/7, 125a/14, 134b/4, 151a/14.

hemīşe *zf.* Far. Her zaman 96a/10, 97a/15.

hem-reng *sf.* Far. Aynı renkli 24b/15.

hemvār *sf.* Far. Düzgün 103a/10.

hemyān *i.* Far. Kese, dağarcık 212a/4, 212a/13, 289b/17.

Hende *öz. i.* Hindistan ülkesinde bir bölge 135b/10.

Herāt *öz. i.* Afganistan'ın batısında şehir 123a/4, 135a/17, 135b/3.

Heremān *öz. i.* (Ar. *herem* piramit'in ikil hâli *heremān*) Mısır'da Cîze şehrinde piramitlerin bulunduğu yer 12a/11, 27a/10, 136b/12, 137a/10, 137a/8, 243a/9.

hergiz *zf.* Far. Asla, hiçbir şekilde 71b/12, 85a/5, 141b/3.

Herkend *öz. i.* Ka'bü'l-Ahbâr kitabında tanıtılan, Hz. Hızır'ın içinde yolculuk yaptığı efsanevî deniz 56a/4, 302b/10.

Hermās *öz. i.* Nusaybîn'in ortasından geçen ırmak 64a/7.

Heşīm Bar'adī *öz. i.* Abdullâh bin Hilâl'le arasında konuşma geçen bir kişi 243b/15.

hevl-nāk *sf.* Far. Korkunç 274b/12.

Hevn *öz. i.* Bir şehir adı 51a/11.

hey'et *i.* Ar. Astronomi ilmi 2b/1.

Heybe *öz. i.* Irâk'ta bir şehir 121b/12.

hezārdāstān *i.* Far. Bülbül veya bülbül cinsinden bir kuş 244b/4.

ḥıd'e *i.* Ar. Çaylak kuşu 249a/11.

ḥıḳd i. Ar. Gizli düşmanlık, kin 33b/17.

ḥımār *i.* Ar. Eşek, merkep 277b/13.

ḥımış *i.* (<Lat. *humus*) Bitkilerin çürümesinden meydana gelen koyu renkli toprak, kara toprak 313b/16.

Ḥımış *öz. i.* Amelika'nın oğlu Hikâk'ın iki oğlundan biri [Diğer oğlu *Ḥaleb*'tir] 104b/7.

Ḥımış *öz. i.* Suriye topraklarında bulunan Humus şehri 104b/6, 143a/6, 305b/13.

ḫınzīr *i.* Ar. Domuz 34b/6, 133b/6, 188b/4, 192b/2, 284b/4, 293b/2.

ḫınzīr-baḥrī *i.* Deniz domuzu 293b/13.

Ḫırḫīr *öz. i.* Bir vilayet adı 161a/10.

Ḥıṣn-ı Nūşirevān *öz. i.* Nûşirevan Kalesi 133b/13.

Ḥıṣnu'ṣ-Ṣafar *öz. i.* Endülüs'te bulunan bir kale 118b/8.

Ḫitān bin Nu'mān el-'Asānī *öz. i.* Ömer bin Abdülazîz döneminde Afrika'nın fethi için gönderilen bir kumandan 125b/14.

Ḫıṭāyī *öz. i.* Sarı Nehir ile Çîn seddi arasında yaşayan Çînliler 192a/6.

Ḫıtenān *öz. i.* Sabâ şehrinde bir bağa verilen isim [*Muḥteriḳān* ile birlikte anılır] 140a/10.

ḫıyār *i.* Far. Kabakgillerden yaprakları geniş ve parçalı, bir yıllık otsu sürüngen bitki 156a/17.

Ḫıżr bin 'Āmil *öz. i.* Ab-ı hayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine inanılan ve kul sıkıştığında imdadına yetiştiği bilinen, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat 80b/15, 186b/2, 186b/7, 186b/8, 227a/6.

Ḫızrān *öz. i.* Bir sahil şehri 258b/17, 259a/3.

Ḫızrānī *öz. i.* Hızrân şehrine has 258b/17.

Ḥicāz *öz. i.* Arabistan yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn ile mîkât yerlerini içine alan coğrafî bölge 36b/12, 62b/7, 64a/1, 91a/2, 118b/7, 124a/12, 145a/14, 162b/13, 316b/16.

Hicr *öz. i.* Yemen'de bir şehir 36a/11, 138b/16, 158b/5.

Ḥīḳaḳ bin 'Amlīḳ *öz. i.* Amelika'nın oğlu 104b/7.

ḥikmet *i.* Ar. **1.** Hakimlik, bilgelik 11a/9, 283a/13. **2.** Âlemin insanlar tarafından anlaşılamayan gizli amacı 4a/4, 16a/5. **3.** Allâh'ın kulun kalbine eşyanın hakikati hakkında koyduğu, kalbî ilim, ledün ilmi 118b/6. **4.** Bir şeyin oluşumunda akıl erdirilemeyen sebep 163a/3. **5.** Hak ve hakikate uygun, kısa ve manalı söz 13a/17. **6.** Felsefe 123b/4. **7.** Şeriat, din 148a/2.

ḥikmet-i 'aẓīm *i.* Büyük sır 314a/10.

ḥikmet-i nāṭıḳī *i.* Hâl diliyle söylenen gerçek 82b/10.

hilāl *i.* Ar. Ayın yay şeklindeki durumu 39b/2, 281a/13.

ḫilāl *i.* Ar. Çöp parçası 135a/2.

Ḥimād *öz. i.* Hz. Muhammed'in güzel isimlerinden biri 198a/1.

Hind *öz. i.* **1.** Hindistan 5a/2, 21b/8, 25a/8, 38a/6, 41a/12, 48b/3, 50a/6, 51b/14, 52b/12, 57a/17, 62b/7, 67a/2, 69b/15, 70a/10, 76a/9, 78b/1, 102b/4, 107b/11, 112b/4, 114b/13, 118a/11, 121b/5, 127a/9, 131b/14, 132a/7, 136a/2, 136b/11, 152b/1, 193b/1, 195a/16, 205a/2, 250b/4, 268a/8, 273a/14, 311b/7, 320b/14. **2.** (Tamlamaların birinci ögesi olarak) Hindli 62b/14, 78b/4, 311b/10.

Hind kirpisi *i.* Düldül ve zengüret denilen bir cins kirpi 298a/2.

Hindī *sf.* **1.** Hind'e ait 61a/15, 251a/6, 266a/8. **2.** *i.* Hindli 67a/15, 173b/9. **3.** *i.* Hindce 137, 144, 156, 184, 208, 209, 213, 247, 260, 265, 276, 287, 310, 325

Hindī kėçi *i.* Hind keçisi 280a/7.

Hindī ḳılıç *i.* Çok sağlam yapılmış bir kılıç türü 308b/7.

Hind-tebir *öz. i.* Basra körfezi 94b/1.

Hindū *i.* Far. Hindistan halkından olan 161b/15, 162a/5, 178b/15, 196a/4, 208a/15, 208b/3, 242b/17, 246a/10.

Hindūstān *öz. i.* Ummân denizi ile Bengal körfezi arasında, kuzeyinde Himalaya sıradağları, güneyinde Hind Okyanusu bulunan üçgen biçimindeki Güney Asya ülkesi 18b/2, 28a/16, 31b/13, 61a/7, 68b/4, 70a/1, 71a/3, 72a/7, 73b/3, 76a/8, 78b/8, 80a/14, 102a/2, 110b/8, 112a/4, 112b/8, 118a/4, 123a/9, 127a/8, 127b/1, 129b/15, 147b/16, 152b/15, 155a/3, 161b/13, 162a/2, 166b/17, 194a/6, 198a/12,

208b/3, 243a/3, 245b/12, 246b/8, 255b/13, 257b/16, 265a/9, 298b/16, 303b/9.

Hindūstān aġacı *i.* Sıcak ve yağışlı bitkilerde yetişen, odunu çok sert ve koyu renkli ağaç, abanos 147b/16.

Hindūstān ḫurmāsı *i.* Abanoz ağacının turuncu renkli, etli ve sulu, portakal büyüklüğündeki meyvesi 246b/8.

Hindūstān ḳabaġı *i.* Mayhoş bir ot, bektaşî üzümü, rivas 152b/15.

Hindūstān ḳozı *i.* Hindistan cevizi 158b/15.

Ḫink-büt - Ḫink-i büt *i.* Belh ile Kâbil arasındaki Bâmyân dağlarında yekpare taştan yapılmış pek büyük iki puttan beyaz olanı [Diğeri *Sürh-büt*'tür] 28b/4, 167a/6.

Ḥirā *öz. i.* Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği mağaranın bulunduğu dağ 31b/11.

ḥirbā *i.* Ar. Bukâlemun denilen keler cinsi 300a/11.

Ḥīre öz. i. Irâk'ta Necef ilinde Fırat nehrine yakın, havası ve suyuyla meşhur bir yer 90a/13, 103a/16, 112b/14, 121b/11.

Ḥīrfet *öz. i.* Îrân'ın Kirmân eyaletinde bir şehir 127a/12.

Hīrmend *öz. i.* Horâsân'dan gelip Sistân'da Zerenç gölüne dökülen büyük akarsu [*Ulu Hîrmend* olarak da geçer.] 110b/1, 110b/16.

Hīryū *öz. i.* Bir şehir 35b/14.

Ḥiṣār *öz. i.* (Ar. *ḥiṣār* hayvan bağı) Bir yıldız adı 23b/8.

ḫīş *i.* (Far. *ḫvīş*) Akraba 141b/10.

Hişām bin Muḥammed es-Sāyibi'l-Kelbī *öz. i.* (ö. 819) Nesep âlimi ve tarihçi 123b/5.

ḥiyelī *i.* Ar. Soğanlı çok yıllık bitki, safran 153b/7.

hizen *i.* (< Far. hīzem) Mertek, uzun yuvarlak kütük 185b/16, 259b/5.

ḫiẓlān *i.* Ar. Küfre sapması sebebiyle Allâh'ın ihsan ve lütfundan mahrum kalan kulun düşkünlük durumu 25a/13, 38a/8.

Ḥīzūm *öz. i.* Dımaşk'ta bulunan Hz. Yahyâ mescidinin adı 87a/11.

ḥoḳḳa *i.* Ar. **1.** Cam, maden ya da topraktan yapılmış küçük kap 152b/8, 161b/13. **2.** Hokkabazların, içine bir şey koyup el çabukluğu ile kaybettikleri, su kadehi şeklinde yuvarlak kap 207a/3.

ḥoḳḳa-bāz *i.* Far. El çabukluğu ile hünerler gösteren kimse 40a/7, 205b/16.

ḥoḳḳa-bāzlıḳ *i.* Hokkabazın yaptığı el çabukluğu 40a/7.

Ḫorāsān *öz. i.* Kuzeydoğu Îrân'da bir eyalet 36a/11, 44a/2, 45b/1, 63b/1, 96b/5, 110b/16, 121b/13, 132b/16, 185a/11, 219b/3, 320b/14.

Ḫotan *öz. i.* Tarım ırmağı kenarında, Özerk Uygur bölgesine bağlı bir şehir 127b/1, 192a/6.

ḥubārī *i.* Ar. Toy kuşu 249a/16, 249b/11.

Hūd *öz. i.* Âd kavmine gönderilen peygamber 87a/5, 101a/1, 104a/13, 127b/17, 156b/7, 181a/1.

ḫūdhek-derī *i.* Far. Çok süslü bir kuş 254b/10.

ḫuffāş *i.* Ar. Bir cins yarasa 265b/10.

ḫūk *i.* Far. Domuz 62a/10.

ḥuḳne *i.* Ar. İlacı bir alet ile vücuda ithal etme 266b/4.

ḫuld *i.* Ar. Köstebek 299b/11.

Ḫulnic Berberi *öz. i.* Aden körfezinde bulunan girdap 54a/7.

Ḫulünc *öz. i.* Marmara denizi 54a/9.

Ḫulvān *öz. i.* Îrân'da Cibâl bölgesinde bir şehir 63b/12.

Hūm *öz. i.* Efrâsiyâb'ı yakalayarak Îrân hükümdarı Keyhusrev'e teslim eden kişi 50b/2.

ḥummā *i.* Ar. Sıtma 80a/10.

ḫumus *i.* Ar. Beşte bir 52b/12.

ḥumūşī *i.* Ar. Uzun salkımlı bir üzüm çeşidi 155b/1.

ḫūn *i.* Far. Şafak kızıllığı 62a/2, 322a/6.

ḫūn-ı siyāvuşān *i.* Boyacılıkta ve hekimlikte kullanılan, kardeş kanı denilen, koyu kırmızı renkli sakız elde edilen bir nebat 211a/10.

ḫūr *i.* Ar. Kehribar ağacı 151b/7.

Ḫureysīmī *öz. i.* Çîn'de hırsızlığıyla tanınmış bir kavim 190a/17.

Ḫūristān *öz. i.* Îrân'da bir bölge 109a/1, 116a/17, 98b/7, 116b/14, 207b/14.

ḫurmā *i.* Far. **1.** Hurma ağacı 158a/12. **2.** Ağacın tatlı, besleyici, etli meyvesi 92b/5, 138b/15, 158a/14.

ḫurmācuḳ *i.* Küçük hurma 264b/13.

ḥurūf-ı ebced *i.* Ebced harfleri [Ebced harf sırası, metinde Arap harfleri sırasıdır] 14a/7.

ḫurūs *i.* Far. Horoz 17b/13, 62a/12, 114b/3, 126a/11, 141a/7, 234a/14, 252a/4.

Ḥurūz *öz. i.* Mekke ile Medîne yolunda Mekke'yi karşıdan gören bir yer 128a/2.

Ḫuṣūmet *öz. i.* Şâm'da Hz. Hûd'un kabrinin bulunduğu küçük bir kasaba 104a/13.

Hūşem *öz. i.* 290/902'de gökten taş yağması sonucu, birçok insanın helak olduğu şehir 146b/3.

ḫūşī *i.* Far. Cin neslinden olduğu rivayet edilen bir deve cinsi 271a/15.

ḫuşk *sf.* Far. Kuru, serin 35a/7, 71b/8, 221a/16.

ḥuşūd *i.* (Ar. *ḥuşūd* toplama'dan) Yemeğin zehrini kendinde toplama özelliği olan bir tür taş 71b/2.

Ḥūt *öz. i.* Ar. Balık burcu 22b/14, 27a/7, 33a/16, 145b/7.

Hūt *öz. i.* Ar. Hârût ve Mârût'un bulunduğu kuyu 232a/3.

Ḥūt-ı cenūbī *i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/17.

ḫuṭṭāf *i.* Ar. Deniz kırlangıcı 265a/8.

Ḫuvey *öz. i.* Âzerbâycân'da şehir 150a/9.

Ḥuvireş *öz. i.* Ermenistan'da meşhur iki dağdan küçüğüne verilen isim [Büyüğü ise *Hâris*'dir] 68a/1.

Ḥuzeyfe bin el-Yemān *öz. i.* (ö. 36/656) Hz. Peygamber'in sırdaşı olan sahabi, 21/642'de Nihavend şehrini fetheden kumandanlardan biri 132b/9.

Hübcülī *öz. i.* Dibinden yukarı doğru gelen dalgalarıyla meşhur bir deniz 56a/10.

hüdhüd *i.* Ar. **1.** İbibik adıyla tanınan kuş 263a/13. **2.** Hz. Süleymân ile Belkîs arasında haber götürüp getiren çavuş kuşu 100a/12.

hümā *i.* Far. Kâf Dağı'nda yaşadığı kabul edilen, gölgesinin bir kimsenin üzerine düşmesi o kimsenin başına devlet kuşu konacağına alamet sayılan efsanevî kuş 248a/7.

hümā-sāye *sf.* Far. Hüma gibi gölgesi âleme uğur getiren kimse 2b/6.

Hümāy *öz. i.* Tâif'te bir bağ 138a/17.

Hürkendī *öz. i.* Çıplaklıklarıyla bilinen bir kavim 193b/10.

Hürmüz bin Şīrīn *öz. i.* Behrâm adlı Îrân hükümdarının komutanı ve ilk ateşgede inşa eden kişi 39a/11.

Ḥüsām bin Ḳuddāme *öz. i.* (ö. 620/1223) Nesep ilmiyle uğraşan büyük âlim, Muvaffakuddîn bin Kuddâme 196b/12.

Ḥüseyn bin Manṣūr-ı Ḥallāc bk. Ḥallāc-ı Manṣūr

Ḥüseyn *öz. i.* Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Alî'nin küçük oğlu 177b/1.

Ḫüsrev öz. i. (ö. 588/1192) Son Gazne hükümdarı, Hüsrev Melik 123a/14.

Hüşām bin Sālim *öz. i.* (ö. VIII. yüzyılın sonları) İmâmiyye Şiasının Mücessime'den sayılan ilk kelamcılardan biri 263a/1.

I

ıñran- *dön. f.* (Arslan) Kükremek, homurtulu ses çıkarmak 225b/16.

ıñranış- *ortaklaşa f.* (Köpek) Beraberce ulumak 91b/17.

ʻIrāḳ *öz. i.* Ortadoğu'da müslüman bir ülke 62b/6, 63b/17, 63b/2, 63b/7, 93b/2, 93b/4, 118b/7, 121b/4, 121b/6, 122a/3, 136b/3, 145a/3, 157a/8, 199a/8, 206b/5, 210b/6, 219b/14, 257b/1, 267a/1, 282a/6.

ırla- *gçz. f.* Şarkı söylemek 34b/16.

ısı bk. ıssı

ısıcaḳ *sf.* Sıcak 59b/9.

ısız bk. ısuz

ışra *i.* Daha uzaktaki yer, öte 101a/4, 111b/14, 191a/14, 192a/7, 194a/6.

ıssı - ısı *sf.* **1.** Sıcak, yakıcı 33a/15, 58a/10, 101a/6, 273b/17, 313a/1. **2.** *i.* Sıcak (şey) 29a/3, 133b/9. **3.** (Otlar için) Acı ve zehirli 193b/2. **4.** *mec.* Sevgi ve şefkat dolu, cana yakın 11b/1.

ışṭabl *i.* Ar. (< Yun.) Ahır 267a/7.

Işṭaḫar *öz. i.* Îrân'da tarihî bir şehir 18b/8, 87a/14, 93b/7, 228a/9, 228b/14.

Işṭar *öz. i.* Îrân'da Cemşîd'in sarayının bulunduğu anlatılan tarihî bir şehir 227b/10.

ışṭarge *i.* Ar. Zeytin ağacından çıkan katı yapıştırıcı madde, zamk 153a/16.

Işṭıfā *öz. i.* Dârâ adlı hükümdarın ölmesiyle padişahlığın İskender'e geçtiği şehir 280b/7.

ısuz - ısız *sf.* Boş, tenha 46a/9, 214a/9, 264b/8.

ısuzlıḳ - ısuzluḳ *i.* Kimsenin bulunmadığı boş, tenha arazi 194a/4, 238a/3, 240a/5.

ʻışḳ *i.* Ar. Sevgi bağı, aşk 94a/15, 277b/13.

İ / Ī

ibik - ibük *i.* Çavuş kuşu, ibibik, hüthüt 100a/12, 263a/11.

ibil *i.* Ar. Deve 269b/6.

İblīs *öz. i.* (Ar. < İbrânîce) Şeytan 133b/5, 197b/4.

İbn ʻAbbās bk. ʻAbdullāh bin ʻAbbās

İbn ʻĀzeb *öz. i.* (ö. 71/690) Uhud Savaşı'ndan itibaren Cemel, Sıffîn, Nehrevân gibi bütün savaşlara katılan, Kazvîn'i fetheden ve hadis rivayetiyle de meşhur olan sahabi, Berâ bin Âzib 124b/13, 124b/15.

İbn Cerīr *öz. i.* (ö. 310/923) Fıkıh, hadis, tarih ve dil alanlarında otorite olmuş âlim Muhammed bin Cerîr et-Taberî 143a/16.

İbn Ḫamānā bint Erdeşīr bin İsfendiyār *öz. i.* Îrân Keyânîler zamanında hükümdar sülalesinden Güştâsb'ın oğlu İsfendiyâr'ın oğlu Erdeşîr'in kızı Hamanay(Hümay)'ın oğlu, Merv 129b/16.

İbn Hübeyre *öz. i.* (ö. 133/750) Emevîler devrinin Haccâc bin Yûsuf zamanında Irâk valilerinden biri, İbn Hübeyre Ebū Ḫālid 244a/9.

İbn Hübeyre Ḳaṣrı *öz. i.* Bağdat'ta İbn Hübeyre tarafından yapılan ve içerisinde garip varlıkların teşhir edildiği saray 184a/16, 316a/17.

İbn ʻİbād *öz. i.* (ö. 127/744) Hâricî fırkalarından İbâziye'nin kurucusu Abdullâh bin İbâd 179b/2.

ibn ʻirs *i.* Ar. Sansargillerden kümeslere zarar veren, etçil memeli hayvan, gelincik 299b/17.

İbn Sīrīn - Muḥammed bin Sīrīn *öz. i.* (ö. 110/729) Rüya tabirleriyle meşhur olan hadis ve fıkıh âlimi, tabiî 31a/12, 176b/14, 253b/16.

İbn Sīsenber bk. Ebū Bekir bin Sīsenber

İbnü'l-Muḳanna' *öz. i.* (ö. 161/778) Abbâsîler devrinde Maveraünnehir'de peygamberlik ve ilahlık iddiasıyla orta-

ya çıkan isyancı, Mukanna el-Horâsânî [Metinde İbnü'l-Muḳna' ve İbnü'l-Maḳna' olarak harekelidir] 32a/6, 116b/1.

İbrāhīm *öz. i.* Hz. Peygamber'in soy kütüğünün ulaştığı büyük peygamber 3b/8, 83b/6, 128a/5, 182b/6, 208b/1.

İbrāhīm *öz. i.* Hz. Peygamber'in küçük yaşta ölen oğlu 130a/15.

İbrāhīm bin Rūyem *öz. i.* (ö. 238/853) Nişâbûrlu olup, ezberinde yüz bin hadis bulunan, hadis, fıkıh ve tefsir âlimi, *Müsned* adlı kitabın yazarı, İbrâhîm bin Râhiye 320b/14.

İbrāhīm Edhem *öz. i.* (ö. 161/778) Belh hükümdarının oğlu, hükümdarlığı bırakıp ilimle uğraşmış zahid, sûfî ve muhaddis olmuş kişi 209b/11.

ibük bk. ibik

iç yaġı *i.* Hayvanların karın boşluğundan çıkarılan yağ 288a/14, 289a/4, 304a/10.

İdec *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan eyaletine bağlı bir şehir [Bu şehir, İzeh ve İzec diye de bilinir] 53a/14.

idigi - idügi *i.* Olduğu 12b/7, 13b/14, 14b/12.

İdrīs *öz. i.* Kur'ân'da adı geçen peygamber, ilm-i nücûmu bilmesi ve uygulaması ile meşhur peygamber 28b/16, 29a/11, 128b/17, 167b/13.

İdrīs bin 'Abdullāh bin Ḥasan bin 'Alī *öz. i.* (ö. 177/793) Hz. Alî'nin torunlarından ve Mağrib'de 172/789'da İdrisîler devletinin kurucusu olan kişi 128b/14.

ifāḳat *i.* Ar. Hastalıktan iyileşme 58b/18.

'ifrīt *i.* Ar. Cinlerin çok zararlı ve korkunç kabul edileni 100a/16, 233a/9, 243b/6.

İfridūn - İfrīdūn bk. Ferīdūn

igde *i.* İğdegillerden sarı çiçekli, genellikle çalı, bazen de ağaççık şeklindeki odunsu bitki 155b/3.

igne sıġma- Yapışık bir şekilde duran nesneler için söylenir 96b/2, 243b/2.

iḥāṭa *i.* Ar. Bir şeyin etrafını çevirme 94a/9, 119b/9.

iḫtiḳān *i.* Ar. Kabızlığa karşı vücuduna su almak 213a/12.

iḫtilām *i.* Ar. Düş azması 149a/6.

iḫtilāṭ *i.* Ar. Karşılaşıp görüşme 182b/17.

iḫtirām *i.* Ar. Saygı 37b/16, 191a/3.

iḫtirāz *i.* Ar. Çekinme, sakınma 263a/1.

iḫtiṣār *i.* Ar. Kısaltma 19b/15.

iḫtiyār *i.* Ar. Tercih etme 4a/5, 245b/7.

iḳbāl *i.* Ar. **1.** Talih ve baht açıklığı 226b/15. **2.** İstek, arzu 2a/16. **3.** Bir şeye meyletme 317b/2.

İḳbāl *öz. i.* Îrân'da bir şehir 64a/7.

iḳdām *i.* Ar. Sebatla ve gayretle çalışma 24a/5, 136a/12.

iki gözi yüzine düş- (Gözler üzerine edilen yemin) Gerçekleşmek 128a/11.

iki ḥarem *i.* Mekke ile Medîne 129a/5.

ikinci felek (gök) *i.* Dünyayı çevreleyen ikinci katman, Utaridin bulunduğu bölge 35a/5.

İklīl *öz. i.* Ar. Ay menzilesinde dört yıldızı içine alan yıldız kümesi 22b/15, 23b/5.

İklīl-i cenūbī *öz. i.* Ay menzilesinde ve semanın güney yarımküresinde bulunan dört yıldızdan oluşan bir küme 23a/17.

İklīl-i şimālī *öz. i.* Ay menzilesinde ve semanın güney yarımküresinde bulunan dört yıldızdan oluşan bir küme 23a/10.

iḳlīm *i.* (Ar. < Yun. *klima*) Yeryüzünün ekvatordan kuzey kutbuna kadar bölündüğü, yaşanabilir, oturulabilir yedi bölgesinden her biri 62b/12, 117a/13, 145b/12, 244a/17.

iḳrār-nāme *i.* Far. Biat ettiğini ifade eden mektup, vasiyetname 128a/15.

ilā-ġāyeti'd-dehr ve nihāyeti'l-'aṣr *zf.* (Ar. *ilā* harf-i cer, *ġāyet* son, *dehr* dünya, *ve* bağlaç, *nihāyet* son ve *'aṣr* yüz yıl ile) Kıyamet kopana kadar 2b/7.

İlāḳ *öz. i.* Mâverâünnehir'de bir şehir ve bu şehirdeki nehir 56b/9, 161a/13.

i'lām *i.* Ar. Bildirme 81a/1, 113a/16, 234a/16.

İlān - Īlān *öz. i.* Bir şehir ve buradaki dağın adı 193a/15, 266a/3.

iley *i.* Ön, kat, yan, karşı taraf 72a/16, 129b/2.

ilhām *i.* Ar. **1.** İçe doğma 167b/5, 314b/5. **2.** Allâh tarafından ilahî feyiz yoluyla gönle verilen ilahî duygular 215a/14, 215a/16.

'ilm-i āḫiret *i.* Din ilimleri 2a/16.

'ilm-i beden *i.* Hekimlik ilmi 212b/6.

'ilm-i dīn *i.* Dinle ilgili ilim 212b/6.

'ilm-i dünyā Beşerî ilimler 2a/16.

'ilm-i eflāk-i nücūm - 'ilm-i nücūm *i.* Yıldızlara bakarak gelecekten haber verme ilmi, astroloji 29b/4, 29b/16, 201b/17, 219a/10.

'ilm-i ḥavāṣ *i.* Harflerin, isimlerin, efsunlarda kullanılan duaların, ayet ve surelerin, burç, yıldız ve daha başka varlıkların hassalarından ve bu hassalardan faydalanıp istenilen şeyi elde etmekten bahseden ilim 219a/11.

'ilm-i ḥikmet *i.* Felsefe 2a/17, 5a/9.

'ilm-i kīmiyā *i.* Kimya ve simya ilmi 210a/10, 211b/16.

'ilm-i mūsīḳ *i.* Müzik ilmi 277a/12.

'ilm-i nārincāt *i.* (< Ar. *niyrenc* göz bağı, el çabukluğu, illüzyon ve çoğul eki *-āt* ile) Göz bağı, illüzyon bilimi [916/1511'de yazılan Şerîfî'nin Şehnâme Çevirisi'nde s. 1307. 36976. beyitte *ṭılısm itdi vü nār-ı necāt çizdi* şeklinde yanlış okunmuş, **nārincāt** şeklinde okunduğunda vezne uyuyor. Bu çeviride ve *Acâibu'l-Mahlûkat*'ta nārincāt şeklinde iken, 982/1574'te yazılan ve harekesiz bir metin olan Firâsetname'de *Siḥr ü neyrencāt ve ṭılısma ḳudretleri kemāldedür* cümlesinde **neyrencāt** şeklinde harekelenmiştir. (bk. Tâlikzâde, 18a). *nārenc* ve *niyrenc* aynı kök altında zikredilir, *niyrenc* sihir, *nārenc* ise meyve anlamındadır] 199b/7, 210b/7.

'ilm-i şerī'at *i.* Din ilmi 210b/9.

'ilm-i ṭarab *i.* Çalgı âletlerini etkili çalmasını öğreten bilim 172a/17.

'ilm-i taṣnīf *i.* Sınıflandırma ilmi 7b/5.

'ilm-i ṭıb *i.* Tıp ilmi 212b/3, 212b/7, 223a/7.

'ilm-i Üḳlīd *i.* Nûşirevân'ın, 539'da Yunan Okulu'nun kapatılması sonucu dağılan ilim adamlarını toplayarak, Sokrat'ın öğrencisi ve ilkçağın en ünlü matematikçisi Öklid'in kitaplarını Yunancadan Pehlevîceye tercüme ettirerek sistemleştirdiği matematik ilmi 7b/6.

'illet *i.* Ar. **1.** Hastalık 222a/15, 317a/4. **2.** Sebep, neden 219a/14.

ilticā *i.* Ar. Sığınma 133a/7.

ilt- bk. ilet-

'ilvī *sf.* Ar. Yüce, yüksek ['ulv maddesinde علوالشىء،مثلثة ibaresindeki مثلثة *üç harekeli olarak* kelimesi, 'ilvī şeklinde de okunabileceğini gösterir. (*Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1417). Türkçede bu şekli pek kullanılmadığı hâlde bu metinde hep 'ilvī şeklinde harekelidir.] krş. siflī 15a/2, 38b/3, 279a/12.

İlyā *öz. i.* **1.** Kur'ân'da adı geçen, göğe çekildiğine ve hâlen karalarda insanlara yardım ettiğine inanılan peygamber, Hz. İlyâs 90b/2, 186a/2. **2.** Hz. İlyâs'ın inşa ettiği bir şehir 14a/4, 90b/2. **3.** Mescid-i Aksâ'nın ilk adı 90b/7. **4.** Tûr Dağı'nda Hz. İlyâs'ın yaptırdığı bir kilise 90b/6.

İlyās bk. **İlyā**

ilzām *i.* Ar. Bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirme, susturma 316b/12.

'İmād bin Nebāt *öz. i.* Rûm padişahıyla yaptığı konuşmaları hikâye eden kişi 156b/10.

İmāmü'l-Ḥaremeyn bk. Ebü'l-Me'ālī El-Cüveynī

'imāret *i.* Ar. **1.** Bir yeri bayındır etme 9a/3, 87a/6, 148b/16. **2.** Cami, med-

rese, hastahane, hangâh, kale vb. eser 48b/3, 83b/3.

'imrān *i.* (Ar. 'ümrān) Bayındır yer 244a/11, 249a/3.

'İmrān *öz. i.* Benî İsrâil'de zalim Hâmid adlı padişah zamanında yaşayan bir kişi 107a/8.

'İmrānī *öz. i.* Hz. Meryem'in babası İmrân'ın bağlı olduğu kabile 273a/16.

'imrās *i.* Ar. H. 18. yılda ortaya çıkıp birçok ashabın ölümüne sebep olan veba hastalığına verilen ad 144b/3.

imsāk *i.* Ar. Cimrilik 63b/9.

imtilā *i.* Ar. Tıka basa yemekten gelen mide dolgunluğu, hazımsızlık 222b/4.

imtinā' *i.* Ar. Geri durma 268b/2.

imtinān i. Ar. İyiliği başa kakma 2a/13.

imtiṣāl *i.* Ar. Boyun eğip itaat etme 2a/14.

'ināḳu'l-arż *i.* (Ar. *'ināḳ* boyun ve *arż* yer ile) Aslanın düşmanı olup onun geldiğini insanlara bildiren, kediden büyükçe bir hayvan, furanuk 287a/1.

'inān *i.* Ar. Ufuk, çevren 126a/13.

incik *i.* Dizden topuğa kadar olan kısım 181b/16.

İncīl *i.* (Ar. < Yun.) Hz. Îsâ'ya indirilen kutsal kitap 9b/5, 178b/1.

incīr bk. encīr

incü *i.* Çince. İstiridye cinsinden küçük, yuvarlak, sert, sedefli tane 13a/14, 77b/2.

'ineb *i.* Ar. Üzüm 154b/11.

inek *i.* Sığır türünün dişisi 169a/14, 272b/10, 274a/16.

iñen *zf.* Çok, çok fazla 30a/8, 307a/14.

ini *sf.* Küçük, mini 182a/7.

iñilde- *gçz. f.* İnler gibi ses çıkarmak, inlemek 49a/1, 223b/7, 231a/13.

iñildü *i.* İnleme sesi, inilti 9a/11.

intihā *i.* Ar. Sona erme 16b/10.

İrec *öz. i.* Îrân hükümdarı Ferîdûn'un üç oğlundan biri 63a/12.

İrem *öz. i.* Âd kavminden Şeddâd'ın, cenneti yeryüzünde kurmak maksadıyla yaptığı şehrin adı 91a/1.

İrmeniyye bk. Ermeniyye

İrtiḥā *öz. i.* Şâm ile Medîne arasında bir şehir 181a/6, 181b/3.

is - issi *i.* Sahip 10b/9, 84b/7, 301a/15.

İṣfahān *öz. i.* Îrân'ın bir şehri 36b/17, 63b/9, 68a/12, 121b/13, 128b/5.

İsfendiyār *öz. i.* Îrân'da Keyânîlerin hükümdarı Güştâsb'ın en büyük oğlu, hak, kudret ve lütuf sembolü olan kişi veya bir şehir adı 49a/7, 308a/8, 308b/6.

isfīdāc *i.* Ar. Üstübeç 75a/7, 222b/12.

İsḥāḳ bin el-Fażıl *öz. i.* Yılanlarla ilgili bilgi veren bir kişi adı 311a/16.

İsḥāḳ-ı Semcūrī *öz. i.* Semerkant'ta hüküm sürmüş bir kumandan 60b/12, 60b/14.

ishāl *i.* Ar. Sulu dışkı çıkarma hastalığı 58a/11, 71a/7, 150b/15, 155a/3, 219b/16, 310a/5.

isilik - issilik *i.* **1.** Hararet 58b/18. **2.** Kaşıntı yapan kabarcıklar 149a/3.

İskender *öz. i.* Kur'ân'da Zü'l-karneyn olarak geçen kişi 3b/1, 5a/1, 5b/9, 6b/4, 57b/5, 62b/3, 65b/8, 70b/14, 74a/6, 76b/10, 77a/2, 91a/11, 94a/10, 101a/15, 104b/14, 105a/8, 111a/6, 113b/14, 127a/14, 129a/12, 136a/3, 145b/10, 159b/14, 167b/6, 171a/8, 183a/7, 189b/8, 200b/6, 234a/16, 280a/10, 321a/15.

İskender-i Ḥaḍramūt *öz. i.* Yemenli İskender, 139b/11.

İskender-i Rūmī *öz. i.* (MÖ 356 - MÖ 323) Makedonya'dan Hindistan'a kadar geniş coğrafyaya sefer düzenleyen kumandan 28a/11, 210b/12.

İskenderiyye *öz. i.* Mısır'da bulunan liman şehri 10a/11, 14a/4, 37a/13, 62b/5, 81b/1, 141b/17, 158b/2, 167b/7, 182a/5, 192b/12, 241a/14, 248b/17, 280b/2.

İsmā'īl *öz. i.* Babası Hz. İbrâhîm ile Kâbe'yi tamir eden, kurban edilirken

sadakat gösteren ve Kur'ân'da adı geçen peygamber 40b/5, 125b/12.

İsmā'īl bin Muḥammed *öz. i.* Halife Mervân bin Muhammed (126/744-132/750) zamanından sonra yaşayan bir kişi 99a/4.

İsmā'īlī *öz. i.* (Nispet eki *-ī* ile) İsmâil bin Ca'fer es-Sâdık'a nispet edilen aşırı Şiî mezhebinin Mısır'daki (445/1053'lerde) temsilcisi, Fâtımîler, 207

İspeh-bed *i.* Far. Kûhistan'da bir şehir 120b/4, 127a/13.

İsrāfīl *öz. i.* (Ar. < İbrânice.) Dört büyük melekten sûra üflemekle görevli olan melek 4b/1, 16b/9, 19a/15, 80b/4.

issi bk. is

issilik bk. isilik

İstānbulıḳ *öz. i.* İstanbul şehri 58b/18.

istidāre - istidāret *i.* (Ar. *istidāre*) Çember daire şeklini alma 23a/10, 62b/8, 108a/7.

istidlāl *i.* Ar. Bir delile dayanarak bir hükme varma 244b/2.

istiḫfāf *i.* Ar. Küçümseme 123a/5, 212b/1.

istihzā *i.* Ar. Birini maskaralığa alma 141a/14, 285a/9.

istiḳbāl *i.* Ar. Karşılama 51b/17.

isti'māl *i.* Ar. Kullanma 266b/5, 297b/4.

istisḳā *i.* Ar. Vücudun çeşitli yerlerinde su toplanması hastalığı 112b/15, 220a/10, 222a/13.

istiṭā'at *i.* Ar. Kudret, güç 214a/3.

Īsū *öz. i.* Çîn'de bir şehir 185b/6.

işbuncılayın *sf.* Bu kadar 219a/8, 247a/13.

işik *i.* Geçiş yeri, eşik 118a/14, 208b/13.

işrāḳ *i.* Ar. Işıklandırma, parlatma 28b/9.

it *i.* Köpek 23b/1, 291a/11, 322a/12.

'itāb *i.* Ar. Paylama 105a/10, 308b/11, 203a/11.

it boncuġı *i.* Üzüme benzer bir meyve 154b/13.

i'tidāl *i.* Ar. **1.** Tam gerektiği kadar olma 20b/8, 220a/3. **2.** Yılda iki defa olan gece gündüz eşitliği 35b/11.

i'tiyād *i.* Ar. Âdet edinme 2b/3.

iv- *gçz. f.* Acele etmek 224a/15.

'ivaż *i.* Ar. Bedel, karşılık 148b/8, 159a/4.

i'zāz *i.* Ar. Saygı gösterme 226b/14.

iẓhār *i.* Ar. Meydana çıkarma 205b/15, 228b/5.

j

jengār *i.* Far. Pas, kir 211a/12.

jengārī *i.* Far. Bakır pası rengi 80a/3.

jīve *i.* Far. Cıva 32a/4, 35a/9, 58b/2, 74a/9, 117a/8.

K / Ḳ

ḳabaḳ *i. 1.* Kabakgillerden, sürüngen gövdeli bitki veya bu bitkinin meyvesi 156a/10, 301a/11.

ḳabarcuḳ *i.* Sivilce 147a/9, 298b/9.

ḳabarcuḳlu *sf.* Kabarcık hastası olan, sivilceli 178a/13.

ḳabaṭ *i.* Ar. Bir şeyi el ile biriktirme 73b/16.

Ka'be *i.* (Ar. *ka'b* küp'den) Mekke şehrindeki mukaddes bina, Beytullâh 20b/12, 31b/3, 62a/1, 83b/5, 84b/3, 85b/7, 116a/4, 118a/6, 127b/15, 134a/9, 166a/16, 208a/17, 210a/6, 268a/14.

Ka'betü'l-Mu'aẓẓama *i.* Şerefli Kâbe 83b/5.

ḳābıż *sf.* Ar. Peklik veren, sinir ve adaleleri çeken ve sıkan 155b/4.

ḳābil *sf.* Ar. Kabul eden 21b/13, 76b/3.

Kābil *öz. i.* Afganistan'ın başkenti 36a/4, 134a/13, 159a/6, 224a/6.

Kābilī *i.* (Nispet eki *-ī* ile) Kâbil'de yetişen ve tohumları müshil olarak kullanılan bitki 159a/7.

kābin ḳıy- *gçz. f.* (Far. *kābin* nikâhta geline verilmesi taahhüt edilen para) Nikah kıymak 195a/15.

ḳabr-i Şemūd *i.* Semûd kavminin bulunduğu mezar 105b/3.

Ka'bü'l-Aḫbār *öz. i.* (ö. 32/653) Benî İsrâîl'e dair rivayetleriyle tanınan Ebû İshâk Ka'b b. Mâti' b. Heynû' el-Himyerî el-Yemânî adlı tâbiî veya ona nispet edilen kitap 24b/3, 56a/3, 90b/15, 126a/9.

ḳabż *i.* Ar. **1.** Büyük abdestte çekilen güçlük, peklik 159b/6. **2.** (Azrâîl) Bir kimsenin ruhunu teslim alma 18a/10, 29a/11.

ḳadd *i.* Ar. Boy 185b/4.

ḳadem *i.* Ar. Adım 68b/5.

ḳademgāh *i.* Far. Ayağın basıldığı yer 68b/8.

Ḳadem-i yüsrā *öz. i.* Cevzâ burcunda bulunan bir yıldız adı 36a/7.

ḳāḍī *i.* Ar. Davalara bakan memur 142b/10.

ḳāḍi'l-ḥācāt *sf.* Herkesin dileğini yerine getiren anlamında Allâh için kullanılır 227a/11.

Ḳādisiyye *öz. i.* Irâk'ta bir şehir 121b/11, 125a/11, 266b/12.

Ḳādisiyye cengi *öz. i.* Müslümanlara Irâk ve Îrân'ın kapılarını açan ve 15/636'da Sâsânîlerle yapılan meydan savaşı 268a/10.

Ḳāf *öz. i.* Ankâ kuşunun yaşadığı ve yeryüzünü çepçevre kuşattığı kabul edilen efsanevî dağ, Kâf Dağı [krş. kūh-ı Ḳāf] 311b/4.

Kāfiristān *i.* Far. Anadolu 158b/12.

ḳaftan *i.* (< Far. *ḫaftān*) Süslü ve kıymetli kumaştan yapılmış, önden açık üst giyeceği 33a/6.

ḳaftanlıḳ *i.* Kaftan yapılan kumaş 133a/13.

kāfūr *i.* Ar. Hindistan ve Çîn'de yetişen defneye benzeyen kâfûr ağacının (Laurus camphhora) zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı madde 67a/5, 156b/16, 195b/7.

kāfūrī *sf.* Ar. Çok beyaz 128a/9.

kāh *i.* Far. Saman çöpü, saman 321a/12.

kāhil *sf.* Ar. Tembel 277b/6, 286bm/10.

kāhillıḳ *i.* Tembellik 81b/8.

kāhin *i.* Ar. Gelecekte olacaklardan haber verme iddiasında olan kimse 202a/1.

kāhin-i zındīḳ *sf.* III. yüzyılda yaşamış, Zend dinini yanlış yorumlayıp Zend diliyle esaslar ortaya koyan Mânî isimli kâhinin sıfatı 206a/12.

Ḳāhir-Bi'llāh *öz. i.* Berberî asıllı bir cariyenin oğlu olup, 317/929-322/934 yılları arasında aralıklarla başa geçen Abbâsî halifesi 130b/1.

Kāhire *öz. i.* Mısır'ın başşehri 149b/13.

kāhrübā - kāhrübār (Far. *kāh* saman çöpü ve *rübā* çeken ve *r* türemesi ile) Harmanda demetleri kaldırmak, ot ve sapları karıştırmak ve yaymak için kullanılan, ucu ağaç ya da demirden, iki, üç yahut dört dişli, çatal biçiminde, uzun ağaç saplı tarım âleti, kehribar, dirgen 72b/6, 77a/1, 219a/12.

ḳaḥṭ *i.* Ar. Kıtlık 130a/17.

ḳaḳ- *geç. f.* Vurmak, çırpmak 69b/13.

ḳaḳı- *gçz. f.* Öfkelenmek, kızmak 81a/17, 126b/3.

ḳāḳum *i.* Far. Sansar ve gelinciğe benzer, uzunluğu 30, kuyruğu 10 santim, kendi beyaz tüylü, kuyruğu siyah, kürkü çok makbul etçil memeli hayvan, as 296a/5.

Ḳal'a-ı Belḳīs *öz. i.* Yemen Sabâ'da Belkîs için inşa edilen bir kale 97a/6.

Ḳal'atü'l-cāriyye *öz. i.* Hindistan'da Akranûs şehrinde bir kale 102a/6.

Ḳal'a-ı Ebyaż - Ḳal'atü'l-Ebyaż *öz. i.* Hemedân'da MÖ 4. yy'da yapılan bir kale 91a/9, 91a/13, 91b/12.

Ḳal'atü'l-ḳaṭırān - Ḳal'a-yı ḳaṭrān *öz. i.* Magrib'de Hz. Şît'in yaptığı bir kale 140b/6, 140/15.

Ḳalbü'l-'aḳreb *öz. i.* Akreb burcunun en parlak yıldızı 21a/2, 36b/13.

Ḳalbü'l-esed *öz. i.* Esed burcunun en parlak yıldızı 21a/2, 36a/17.

ḳalġı- - ḳalı- *gçz. f.* **1.** Sıçramak, zıplamak 280b/17. **2.** Çiftleşmek için üstüne binmek 279a/13, 293b/7.

ḳalḫan bk. ḳalḳan

ḳalı- bk. ḳalġı

ḳal'ī - ḳalye *i.* [Ar.?] Kolayca eriyen ve çabuk parlatılabilen bir metal element, kalay 54b/7, 73b/2, 211a/15, 243b/9.
Ḳālīḳīlā *öz. i.* Âzerbâycân'da bir şehir 126a/6.
ḳalḳan - ḳalḫan *i.* Savaşçının darbelere karşı kendini korumak için elinde tutarak kullandığı siper 6b/8, 120b/6, 311a/16.
ḳalye bk. ḳal'ī
Ḳamer *öz. i.* Ar. Ay 213b/2, 219a/4.
ḳāmet *i.* Ar. Boy, endam 158a/13.
Ḳāmırvān-Ḳāmurvan *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 127a/7, 154a/6.
Ḳamīr *öz. i.* Hindistan'da şehir 126a/2.
ḳamış *i.* Buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, içi boş, boğumlu bitki 296a/4.
ḳamu *sf.* **1.** Bütün, hep 5b/10, 47b/10. **2.** *i.* Her şey, hepsi 3b/11.
Ḳāmūn *öz. i.* Îrân'da bir şehir 111a/1.
Ḳāmurvan bk. Ḳāmırvān
Ḳāmūs *öz. i.* Bir ada adı 194a/10.
ḳanbīl *i.* (Ar. *ḳunbul*) Bomba 119a/16.
ḳancaru *zf.* Nereye 55b/12, 238b/4.
ḳand *i.* Şehir 112b/16.
ḳanda *zf.* **1.** Nerede 111b/2. **2.** Nereye 56a/6.
ḳandan *zf.* Nereden 173b/8, 209a/1.
ḳandīl *i.* Ar. Bir fitilin yanması suretiyle ışık veren aydınlatma aleti 87b/9.
Ḳandihār *öz. i.* Afganistan'ın güneyinde bir şehir, Kandehâr 12b/12, 135b/12.
ḳandur- *geç. f.* Yeme içme isteğini karşılamak 78a/5.
ḳāni' *sf.* Ar. Kanaatkâr 75b/1, 269b/13.
ḳanḳı *sf.* Özellikleri iyice bilinmeyen, herhangi 158a/17, 271a/14.
ḳańlı *i.* İçinde yükte ağır nesneleri taşıyan bir çeşit öküz arabası, kağnı 105a/14, 110a/14.
Ḳansāriyye *öz. i.* Şâm'a yakın bir şehir 126a/2.
Ḳanṭ *öz. i.* Bir şehir 64a/2.
ḳanṭara *i.* Ar. Taştan yapılmış kemerli köprü 131b/9.
Ḳanṭūrus *öz. i.* Ar. Güney kutbunda bir yıldız 23b/6.
ḳaplan *i.* Kahve renkli postu siyah çizgilerle kaplı, yırtıcı hayvan 157a/1.
ḳar *i.* **1.** Su buharının donmasından meydana gelen ve yağmur gibi yağan hafif beyaz taneler 45a/13, 191a/5. **2.** Bu tanelerin yerde meydana getirdiği beyaz tabaka 296a/10, 314a/1.
ḳar ṣuyı *i.* Karın erimesiyle oluşan zararlı su çeşidi 47a/11.
ḳar' *i.* Ar. Kabak 156a/5.
ḳa'r *i.* Ar. Dip 46a/10, 141a/6.
ḳara *i.* **1.** Kömür renginde olan rengin adı 168a/13. **2.** *sf.* Kömür renginde olan 65a/11. **3.** Esmer, zenci 62b/16, 67a/3. **4.** *kısaltma yoluyla.* Kara helile 159a/12.
ḳara arslan *i.* En tehlikeli aslan türü 170a/12.
ḳara gėy- Yas alameti olarak siyahlar giymek 135b/7.
ḳara yan- Vücudu morararak ölmek 311b/15.
ḳara yılan *i.* Boyu uzun başı iri pullarla örtülü zararlı hayvanları yediği için tarıma faydalı, tehlikesiz bir yılan türü 311b/6, 313b/7.
ḳaralu aḳlu *sf.* Üzerinde siyah beyaz renkler bulunan [Biri *aḳlu ḳaralu* şeklindedir] 188b/3, 296b/2.
ḳaranfīl - ḳaranfül *i.* (Far. *ḳaranfül*) Mersingillerden, yapraklarını dökmeyen sıcak iklim ağacı 67a/4, 156a/15.
Ḳaraṭaġ *öz. i.* Belh'te bir dağ 50a/9.
Ḳarbaṭāyin *öz. i.* Bir şehir adı 126a/3.
ḳarġa *i.* Karga 65a/15, 228b/16, 249a/11, 255a/4.
Ḳarġān *öz. i.* Bir şehir adı 42b/14.
kār-güzār *i.* Far. İşini bilen 190a/15.
ḳarıl- *edl. f.* İki ayrı tür çiftleşmek, melezlenmek 289a/1.

ḳarın *i.* **1.** Kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan kısım 295a/10. **2.** Mide, sindirim cihazı 72a/16, 155b/4. **3.** Rahim, döl yatağı 43a/10.

ḳarın *i.* (Ar. *ḳarn*) Devir, çağ 193a/14.

ḳarnen ba'de ḳarnin Devirden devire 128a/15.

ḳarınca *i.* Toplu hâlde yaşayan ve birçok çeşidi bulunan, zar kanatlı eklem bacaklı böcek türü 137a/16, 139a/16, 214a/6, 214b/4, 284b/9, 319a/16.

ḳarış *i.* Gergin durumdaki elin baş ve serçe parmağı uçları arasındaki mesafe 85b/1, 185b/5, 296b/2.

Ḳarḳīsā *öz. i.* Cizre'nin güney doğusunda Fırat'ın sol sahilinde Habûr'un sonunda eski bir kasaba 59b/2, 100b/6, 260a/9.

ḳarlaġuç bk. ḳırlaġuç

Ḳarsīn *öz. i.* Hemedân'a yakın bir şehir merkezi, Kars 125a/14.

Ḳārūn *öz. i.* Kur'ân'da adı geçen, zenginliğiyle tanınmış, Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un ve dolayısıyla Hz. Allâh'ın emirlerine karşı çıktığı için helak edilmiş kişi 210b/12.

ḳārūriyye *i.* Ar. Koku kabı 83b/17.

kārvān - kārbān *i.* Far. Kervan 209b/9, 225b/6.

Ḳaş'atü'l-eytām *öz. i.* Ar. *Yetimlerin çanağı* anlamında kuzey kutbunda bulunan kara delik, Fekke, Couronne Boréale, Kuzey tacı takımyıldızı [Metne göre delik olan yeri, Araplar çanak, Fransızlar taç olarak ifade eder.] 23a/11.

Ḳaş'atü'l-mesākīn *öz. i.* Ar. *Miskinlerin çanağı* anlamında kuzey kutbunda bulunan kara delik, Fekke, Couronne Boréale, Kuzey tacı takımyıldızı [Metne göre delik olan yeri, Araplar çanak, Fransızlar taç olarak ifade eder.] 23a/11.

ḳasem *i.* Ar. Yemin, ant 323a/12.

ḳasıḳ - ḳasuḳ *i.* Karın altı ile uyluğun üstü arasında kalan kısım 149a/1, 276a/8.

ḳāsımü'l-erzāḳ *sf.* Ar. Rızıkları taksim eden anlamında Mikâîl adlı meleğin sıfatı 17b/17.

ḳaṣır *i.* (Ar. *ḳaṣr*) Köşk 100a/1, 262a/11.

Ḳaṣru'l-'arūs *öz. i.* Mütevekkil- Alellâh adlı halifenin yaptırdığı iki kasırdan biri 126b/12.

Ḳaṣru'l-ḫuld *öz. i.* Ar. Abbâsî halifesi Ca'fer-i Mansûr'un yaptırdığı bir kale 95b/1.

Ḳaṣru'l-ḳavārīs *öz. i.* Hz. Süleymân'ın Belkîs için yaptırdığı köşk [Hem saray adı hem de *sırça köşk* anlamıyla kullanılmıştır] 126b/4, 126b/12.

Ḳaṣru'l-ḳuṣūr *öz. i.* Mütevekkil 'Ala'llah adlı halifenin yaptırdığı iki kasırdan biri 126b/12.

Ḳaṣır *öz. i.* Göknur hududunda küpeli balıkları olan çeşmesiyle tanınan şehir 125b/1.

Ḳāsime *öz. i.* Medîne şehrinin diğer bir ismi 128b/1.

kāsirü'l-'iẓām *i.* (Ar. *kāsir* kıran ve *'iẓām* kemikler ile) Lori de denen kemikleri boğazında un hâline getiren bir kuş 246b/11, 247a/3.

ḳaṣṣāb *i.* Ar. Et satan kimse 279a/11.

Ḳassās *öz. i.* Yemen'de kendisinden akik çıkarılan bir dağ 70a/2.

Kāşġar *öz. i.* Doğu Türkistan'da tarihî bir şehir 53a/4, 127b/1, 127b/5, 299a/12.

ḳaşıt- *geç. f.* Yüzük yaptırmak 74b/15.

Kāşī *i.* (Far. *Kāş* şehir adı ve nispet eki *-i* ile) İlk olarak Îrân'ın Kâşân şehrinde yapıldığı için bu isimle anılan, pişmiş kilden sırlanmış tabak, çanak, duvar kaplaması ve her türlü mamulat 210b/16.

ḳaşuḳ *i.* Genişçe ve çukurca saplı bir sofra aleti 283a/3.

ḳaṭ' *i.* Ar. Yol alma 34a/17.

ḳaṭā *i.* Ar. Yabanî ördek, kılkuyruk kuşu 257a/9.

ḳaṭarāt-ı kevākib *i.* (Ar. *ḳaṭre* damla ve kevkeb) Yıldız damlaları anlamında gökkuşağı 42a/12.

ḳatıḳ *i.* Ekmeğin yanına katılan herhangi bir yiyecek 147b/6.

ḳatır *i.* Eşekle kısraktan doğan melez hayvan 34a/15, 102a/6, 177a/3, 277b/1.

ḳaṭırān bk ḳaṭrān

Ḳaṭḳaṭa *öz. i.* Mağrib hududunda şehir 195a/4.

ḳaṭrān - ḳaṭırān *i.* (Ar. *ḳaṭrān*) Odun, petrol vb.den elde edilen, koyu, keskin is kokulu madde 140a/17, 140b/7, 140b/14, 161a/16.

ḳaṭre *i.* Ar. Damla 18a/1, 45a/10.

ḳattāl *sf.* Ar. Çok kan dökücü 220a/6, 232a/1.

ḳattāle *sf.* Ar. Öldürücü 313a/16.

Ḳāṭū *öz. i.* Neşnaslarıyla tanınan bir şehir 237a/16, 237b/2.

ḳavī *sf.* Ar. **1.** Güçlü 249a/5. **2.** *i.* Kuvveti tam ve eksiksiz olan anlamında Esma-i Hüsna'dandır 4a/3.

kāvī *i.* (Ar. *keyy* dağlamak'tan *kāvī* yakan anlamıyla) Yakı otu bitkisi 161b/3.

ḳavl *i.* Ar. **1.** Sözleşme 104a/9. **2.** *teşm.* Bir sözle bildirilen fikir 32b/17, 34b/7.

ḳavlince *zf.* Sözünce 34a/14.

ḳavm *i.* Ar. Aynı soydan gelen insan topluluğu [Metinde birçok yerde *ḳavüm* şeklinde harekelidir] 17b/12, 86b/17, 300b/15.

Ḳavmes *öz. i.* Taberistan dağı eteklerinde Rey ile Nişâbûr arasında kurulan ve H. 48 yılında zelzele ile yok olan bir şehir, Komis, Kûmis 143a/2.

Ḳavs *öz. i.* Ar. Yay burcu 36b/14.

ḳāvṣara *i.* Ar. İnce hurma vb. ağaç dallarından örülmüş, iki yanı sivri meyve sepeti 304b/11.

ḳavs-i ḳuzaḥ *i.* (Ar. *ḳavs* yay ve *ḳuzḥa* renk renk çizgi'nin çoğulu *ḳuzaḥ* ile) Gökkuşağı 42a/8, 42b/5,

ḳavşur- *old. f.* Kavuşturmak 277bm/9.

ḳavuḳ *i.* Sidik torbası, mesane 72a/11.

ḳavun *i.* Kabakgillerden, sürüngen gövdeli bitkinin pembeye kaçan sarı renkli meyvesi 133a/6, 135b/9, 310a/14.

ḳay *i.* Yağmur, sağanak, bora 214b/7.

ḳay *i.* (Ar. *ḳay'*) Kusmuk, istifrağ 314b/7.

ḳaya keleri *i.* Bukâlemun 272b/14.

Ḳaydāfe *öz. i.* İskender zamanında yaşayan bir hükümdar 104b/15, 105a/14

ḳayġu *i.* Endişe, tasa 220b/17, 249b/12.

ḳayın *i.* Kayıngillerden, kışın yapraklarını döken, görünüşü güzel bir orman ağacı 152a/7.

Ḳayınesrīn *öz. i.* Şâm'da bir yer 126a/2.

Ḳayḳavus *öz. i.* Bir yıldız adı 23a/1.

ḳaynaḳ *i.* Yırtıcı hayvan pençesi 154a/14, 188b/4, 238a/6.

Ḳayṣariyye *öz. i.* Filistîn'de bir yer adı 53a/8.

Ḳayṣer *öz. i.* Roma imparatorlarına verilen unvan 163a/9, 169b/15.

Ḳayṣūr *öz. i.* Hind Okyanusunda bir dağ [Bazı kaynaklarda da **Feysûr** olarak geçer] 70a/10.

Ḳayṭus *öz. i.* Ar. Bir yıldız kümesi 23a/16.

ḳayur- *geç. f.* Birini başkalarına tercih etmek 148b/16.

ḳaz *i.* (Far. *ġāz*) Ördekgillerden, gri ve beyaz tüylü, perde ayaklı büyük kuş cinsi 226b/1, 254b/14.

ḳazf *i.* Ar. Gökten taş yağmak 44a/14, 44a/16.

ḳażiyye *i.* Ar. İleri sürülen iddia, dava 12b/3, 103b/9, 226a/12.

ḳazma *i.* Bir ucu sivri, diğer ucu yassı demir alet 118a/11.

ḳazuḳ *i.* Ucu sivriltilmiş odun veya demir 112a/12, 319b/6.

Ḳazvīn *öz. i.* Îrân'da bulunan bir şehir 124b/12, 124b/15, 125a/2, 146b/1.

kebāb *i.* Ar. Ateşte yahut susuz olarak bir kap içinde pişirilen et yemeği 238a/14, 270a/5.

kebere *i.* Ar. (< Yun. *kapare*) Salamurası ve turşusu yapılan, nohuttan küçük yemişi olan ot, gebre 156b/9.

kebş *i.* Ar. Erkek koyun, koç 279a/14.

kebūker *i.* (Far. *kebūk*) Keklik 260b/12.

keçe *i.* Kaba kumaş 46b/5, 295a/16.

kėçi *i.* Geviş getirenlerden, sakallı, evcil memeli hayvan 71a/2, 279b/16, 280b/3.

kėçiboynuzı *i.* Baklagillerden sert kabuklu, ballı, lezzetli, badıç şeklindeki meyve, harnup 149a/12, 280a/3.

kedi *i.* Kedi 219b/12.

kefe *i.* (Ar. *keffe*) Terazi gözü 80b/14.

Keffü'l-ḥaṣīb öz. *i.* Bir yıldız adı 35b/11.

kehānet *i.* Ar. Kâhinlik 204a/10.

kehf *i.* Ar. Büyük mağara, sığınak 2b/6.

kehrübār *i.* Far. Açık sarıdan kızıla kadar çeşitli renklerde yahut siyah renkte yarı şeffaf, kolay kırılan, süs eşyaları yapımında kullanılan reçine 74b/3, 76b/7, 151b/8.

kejīm *i.* Far. Zırh 303b/5.

keklik *i.* Sülüngillerden, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkli bir kuş 62a/12, 222a/11.

ke'l-'adem *zf.* (Ar. ön ek *-ke* ile) Yokmuş gibi 1b/9.

Kelāf *öz. i.* Serendib adasının bulunduğu deniz 55b/1.

kelb *i.* Ar. Köpek 128a/10, 213a/11.

kelbü'l-baḥrī *i.* Su iti 291a/13.

kelb-i tāzī *i.* Av köpeği, tazı 128a/10.

Kelb *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.

kelbetīn *i.* (Ar. *kelbetān*) Kıskaç şeklinde alet, kerpeten 215b/10.

Kelbī *öz. i.* (685-763) Tefsir ve nesep âlimi, Muhammed bin Sâib 323a/14.

Kelb-i muḳaddem *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.

kelebā - kelebād *i.* (Far. *keleb - keleft* kuş burnu'dan) Bir çalgı aleti 171a/6, 171b/1.

kelebek *i.* Kanatları rengârenk çok ince pullarla kaplı bir böcek türü 218b/7.

keleci - kelici *i.* Söz, laf 13a/17, 97a/17, 228a/8.

kelecicük *i.* Söz, laf 146b/14.

keler *i.* Kertenkele, bukâlemun gibi yerde sürünerek ilerleyen, beşer parmak ve dörder ayaklı, çok uzun kuyruklu sürüngenlerin ortak adı 272b/14.

Keleş *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 73a/9.

kelici bk. keleci

Kelīle ve Dimne *öz. i.* İlk defa Hindli Beydâbâ tarafından öğüt verme amacıyla yazılan masal kitabı 7b/5.

kelimetu'llāh *sf.* Hz. Allâh ile konuşan anlamında Hz. Îsâ'nın lakabı 3b/2.

kelīsā bk. kenīse

kelīse bk. kenīse

Kelīsetü'l-imtiḥān *i.* Kudüs'te suçlu ve suçsuzların ayrıştırıldığı gizemli bir kilise 89a/12.

kelle *i.* Far. **1.** Baş, kafa 322a/3. **2.** Kafa tası 195a/12. **3.** Yüksekçe yer 162a/6.

keltekele bk. kertekele

kem *sf.* Far. **1.** Kötü, fena 110b/7. **2.** Eksik, az 87b/6.

kemān *i.* Far. Çene altına dayanıp kol üzerine yatırılarak sağ eldeki yayla çalınan dört telli çalgı 205a/16.

kemān-çācī *i.* (Far. *kemān* çalgı aleti ve *Çâç* Türkistan'da Taşkent denilen memleket ve nisbet eki *-ī* ile) Güzel ve sağlamlığı ile bilinen yay 100b/7.

kemān-gulle - kemān-gulūle - kemān-gūre *i.* Far. Topraktan yapılmış mermi atan eski harp aletlerinden bir yay [*kemān-gurūhe* گروهه كمان (kemân gürūhe) Topraktan yapılmış mermiler atan eski harb aletlerinden bir yay (Ferheng-i Ziyâ, c. 3, s. 1576). Hece düşmesi ve sessiz harf değişimleriyle farklı şekiller almıştır.] 13a/14, 127b/4, 219a/1.

kemend *i.* Far. Uzaktaki bir şeyi çekmek için atılan ucu ilmekli ip 50b/3, 192a/1.

kemend-endāz *sf.* Kement atan 192a/1.

kemer *i.* Far. Oyuğu aşağı bakacak şekilde üstten kavisli olan, kapı ve pencere örten yapı unsuru 85b/13.

kem-ter *sf.* Far. Çok değersiz 214b/4.

Ken'ān *öz. i.* Filistîn'e adını veren kişi, Hz. Nûh'un oğlu 197a/17.

kenāyis *i.* (<Ar. *kenā'is*) Kiliseler 88b/10.

kendir *i.* Sap liflerinden halat ve çuval yapılan bitki, kenevir 148a/9.

kendüce *zf.* Kendisi kadar 123b/12.

kener- *geç. f.* Kemirmek 318a/8.

kenger *i.* Far. Eşek dikeni, yaban enginarı 213a/6.

kenīse - kenīsā - kelīsā - kilisā - kilīsā - kilise *i.* (Far. Kelīsā - Ar. Kenīsā < Yun. ekklesia) Hıristiyanların ibadet yeri 69b/5, 90a/13.

Kenīse-i Mīnā *i.* Mısır'da cam ve mermerden yapılan bir kilise 90a/9.

Kenīse-i Mūsā *i.* İçinde kimsenin kalamadığı bir kilise 69b/1.

Kenīse-i Rūmiyye - Kenīsetü'r-Rūmiyye *i.* Bir şehir adı ve o şehre ait kilise 88a/11, 89a/3.

Kenīse-i Żahbūne *i.* Beytü'l-Makdis'in adlarından biri 88b/12.

Kenīsetü'l-ḳıyāme *i.* Kudüs'te çok büyük bir kilise 89b/5, 87b/2.

Kenīsetü'n-nār *i.* Îrân'da içinde ateş yanan kiliseye verilen ad 89b/12.

Kenīsetü'r-riyām *i.* İçinden dev sesleri gelen bir kilise 233a/14.

Kenīsetü'z-zeytūn *i.* Kudüs'ün doğusunda bulunan Zeytindağı'ndan adını alan kilise 90a/3.

Kenīsetü'z-zühhād *i. Takva sahibi insanların kilisesi* anlamında bir kilise 100b/4.

keret bk. kerret

kerfes *i.* Ar. (Far. *kerefs*) Maydanozgilden tıpta kullanılan kokulu, ılık bölge bitkisi, kereviz 222b/10, 265a/12.

kergedān - kergeden *i.* Far. Tek parmaklılardan, bir ya da iki boynuzu bulunan, kalın derili, manda iriliğinde saldırıcı hayvan 65a/10, 133a/15, 251a/6, 246a/11, 282a/16, 282b/17, 283b/2, 300b/3.

kerges *i.* Far. Akbaba 15a/14, 71a/5, 85a/1, 123b/8, 134b/14, 152a/9, 189a/9, 195b/12, 213a/12, 247a/14, 248b/16, 265b/3, 321b/3.

kerpiç - kerpüç *i.* Toprak sertleştirilerek elde edilen tuğla şekilli cisim 4a/17, 94b/3, 267a/8.

kerret - keret *i.* (Ar. *kerre*) Defa, kez 87a/9, 149b/14.

kertekele - kertekile - keltekele *i.* Keler denilen sürüngenlerin en yaygın olan, uzun gövdeli, zararsız cinsi 249b/6, 247b/4, 247b/6.

keşīf *sf.* Ar. Koyu, yoğun 307b/1.

keştī *i.* Far. Gemi 300b/17, 303b/15.

kettān - kāten *i.* Ar. Kireçli toprakları seven otsu bitkiden yapılan dokuma, keten 161b/12, 221a/16.

kevākib *i.* Ar. Yıldızlar 29a/1, 32b/10.

kevākib-i seyyāre *i.* Yedi gezegen 26b/11.

kevkeb *i.* Ar. Yıldız 23a/10, 33b/11.

keyd *i.* (Ar. *keyd* ciğer) *mec.* Havadar yer, bol oksijenli 138b/16.

Keyd *öz. i.* İskender zamanındaki Hind padişahı 5a/3, 76b/11.

Keyḫusrev *öz. i.* Efrâsiyâb ile mücadele eden ve Keyânîler döneminin (MÖ 900-MÖ 775) üçüncü hükümdarı 39b/9, 50a/15, 52b/1, 55a/17, 117a/10, 188a/15.

Keykāvus *öz. i.* Yedi ülkenin hâkimi, cinlerden üstün ve yedi saray sahibi efsanevî şahsiyet olup, Keyânîler döneminin (MÖ 900 - MÖ 775) ikinci hükümdarı 189a/3, 243b/10.

Keymezer *öz. i.* Horâsân Merv şehrinde mezara benzer bir yapıya verilen özel ad 130a/3.
kezin *zf.* Defa, kere 29a/17, 135a/5.
kezzāb *i.* Ar. Çok yalancı 204a/2.
Ḳıbıṭ *öz. i.* Gana'nın 20 km güneyinde, Nil nehri kenarında bir şehir 133b/1.
Ḳıbīṭīṭā *öz. i.* Anadolu'da ırmak 108a/11.
Ḳıblī *öz. i.* Pakistan ve Çîn arasında bir şehir 135b/12.
Ḳıfçaḳ *öz. i.* Kuzeyde yer alan Türk boyu, Kıpçak 14a/16, 44a/10, 112b/11.
ḳıġ *i.* Deve pisliği 26a/4, 26a/7, 70a/4.
ḳılıç düzen dükkānı *i.* Kılıç yapılan imalathane 312b/9.
ḳın - ḳına i. (Ar. *ḥinnā*) İki çeneklilerden, kına elde edilen, beyaz çiçekli, küçük bir ağaç ve bu ağacın yaprağı 147a/15, 222b/13.
Ḳıncār *öz. i.* Dâmgân'da bir köy 58b/2.
Ḳıpṭī *öz. i.* Mısır halkından olan 86a/9.
ḳırañ *i.* İki ırmak arasında kalan dağ 112b/12, 133a/17.
ḳırede *i.* Ar. Maymun 293b/7.
ḳırġıl *sf.* Kırçıl 34a/14
ḳırḫ bk. ḳırḳ
ḳırlaġuç - ḳarlaġuç *i.* Kırlangıç 236a/14, 265a/15.
ḳısaç *i.* Kıskaç 210b/1, 215b/13.
ḳıṣāṣ *i.* Ar. Katil ve yaralama suçları işleyene aynısını uygulamak suretiyle cezalandırma 87a/4.
ḳısraḳ *i.* Dişi at 277a/6.
ḳıṣṣā' *i.* Ar. Salatalık, hıyar 156a/17.
ḳıssīsā *i.* Ar. Keten veya ipekten elbise çeşidi 86a/10.
ḳışlaḳ *i.* Kışın barınılan yer 286am/12.
ḳıtāl *i.* Ar. Savaş 117a/2.
Ḳıṭ'atü'l-feres-i a'ẓam bk. Feres-i a'ẓam
ḳıvām *i.* Ar. Direk, dayanak 178a/2.
ḳıvandur- *old. f.* Güzel sözlerle harekete geçirmek 268b/2.
ḳız *sf.* Az, kıt 258b/17.
ḳız oġlan (ḳız) *sf.* Bâkire, kızlığı giderilmemiş kız 19b/11, 97a/8.
ḳızıl altun *i.* İçine bakır karıştırılmış altın yahut para 47a/10, 83a/11, 111b/6.
ḳızıl demür *i.* Bir çeşit demir 68a/5.
ḳızıl it *i.* Yırtıcı köpek çeşidi 67a/17.
ḳızıl ṭaş *i.* Kırmızı renkli özel taş 34b/6.
ḳızıl yėl *i.* 290/902'de ortaya çıkıp insanlara büyük zararlar vermiş rüzgâr 146a/12.
ḳızlıḳ *i.* Kıtlık 63b/9, 321a/2.
ḳızmaḳlıḳ *i.* Kızıla dönüşme 314b/16.
kibrīt *i.* Ar. Kükürt 34a/13, 47a/13, 73a/17, 76a/3, 77a/6.
kiçi *sf.* **1.** Kısa ve ufak olan, küçük 24b/17, 30a/10, 289a/16. **2.** *mec.* Seviyesi ileri olmayan 91b/8. **3.** *i.* Büyük olmayan nesne 261a/11.
kiçi aġızlu *sf.* File ağzının küçüklüğünden dolayı verilen isim, efkam 267b/3.
kiçicek - kiçicük - küçicük - küçücek - küçücük *sf.* Ufacık 63a/7, 69a/2, 69b/10, 73a/9, 317b/9, 321a/11
kiçirek *sf.* Küçükçe 30a/10, 46b/2.
kil *i.* Far. Kolay şekil verilebilen yumuşak toprak 47b/7.
Kile *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 154a/6.
Ḳilīs *öz. i.* Yemen San'a'da Kâbe'ye alternatif olarak Ebrehe'nin yaptırdığı tapınak 126a/17.
kilisā - kilīsā - kilīse bk kenīse
kīmā - kīmā' bk. kīmiyā
Kimāk *öz. i.* Bir kolu da Kıpçaklar olan Türk boyu 161a/3.
kimesne - kimsene *i.* Kimse 9b/16, 214b/2.
kīmiyā - kīmiye - kīmā' *i.* (Ar. < Yun. *khemia*'dan [Bu kelime Yunanca'dan geldiği için Arapça'da farklı şekilleri oluşmuştur]) Bakır, kurşun vb. madenleri iksir denilen maddeyi ilâve ederek gümüş yahut altına dönüştürme ilmi, simya 210a/11.

kīmiyā-gārlıḳ *i.* Far. Kimya uzmanlığı 211a/17.

kīnār *i.* (Ar. *künār*) Sedir ağacı da denen heybetli bir orman ağacı 159a/1.

kināyet *i.* (Ar. *kināye*) Gerçek manasıyla anlaşılacak şeyi mecaz anlamı ile ifade eden şey, kinaye 180a/5.

kīn-dār *sf.* Far. Kin besleyen 270a/16.

kireç *i.* Far. Kireç taşının kavrulmasıyla elde edilen beyaz madde 110a/12.

kiremit *i.* (Yun. *kiramida*) Kızıl toprak renginde pişmiş balçık 312b/3.

kiri *i.* Ücret, karşılık 90b/8.

Ḳīrīn *i.* Rûm'un dört tahtından birinin bulunduğu şehir 107b/16.

kiriş - kirüş *i.* Hayvan bağırsağı veya sinirinden yapılmış tel 36b/16, 286b/3.

Kirmān *öz. i.* Îrân'da bir şehir ve idarî bölge 36b/17, 36b/3, 63b/10, 110b/16, 127a/12, 131b/11, 147b/9, 161b/1.

kirpi *i.* Kirpigillerden dikenli, böcekçil, memeli bir hayvan 296b/11

kirpük *i.* Göz kapağındaki kıllar, kirpik 168b/7, 174b/14.

kirüş bk. kiriş

Ḳīrvān *öz. i.* Mağrib'de yer alan, kapılarındaki yazılarıyla tanınan şehir 12a/11, 54b/2, 125b/13, 128b/12, 129a/8, 189a/1.

kīse *i.* Far. Kese 104a/5, 129a/15.

kisr *i.* Ar. Köşk yapımında kullanılan cam 138b/11.

Kisrā - Kisrī *i.* **1.** Eski Îrân hükümdarları veya yöneticileri için kullanılan unvan sözü 68b/12, 87a/9, 115a/10, 126b/17, 127a/1, 266b/15, 267a/10. **2.** Îrân ülkesi 94b/17, 268a/4.

Kisrī bk. Kisrā

Kīş *öz. i.* Îrân'ın Basra Körfezi'nde yer alan ve körfezin incisi olarak adlandırılan bir ada 127a/16.

Kīş-Baḥreyn *öz. i.* Îrân'ın Basra Körfezi'nde yer alan ve körfezin incisi olarak adlandırılan Kîş adası ve etrafındaki deniz [Metinde iki yerde كيش بحرين دن şeklinde ekler ayrı ve harekeli yazılmıştır.] 75a/9, 77b/6, 282a/7.

kişmen *i.* **1.** Bir ağaç çeşidi 157a/11. **2.** *teşm.* uzun ve yuvarlak 157a/14, 157b/2.

Kişmīr *öz. i.* Hind alt kıtasının kuzeyinde coğrafî bölge, Keşmîr 28b/3, 36b/8, 134b/3, 308a/14.

kişmiş *i.* Far. Kuş üzümü 132b/7.

kişnīc - kişnīz *i.* Far. Maydanozgillerden, tüysüz, parlak, bir yıllık otsu bitkinin tohumu ve meyvesi 312a/10, 320a/14.

kişver *i.* Far. Ülke 55b/15, 311b/11.

Kiyāve *öz. i.* Ukrayna'nın başşehri, Kiev 191b/17.

ḳoç *i.* Damızlık erkek koyun 279a/16.

ḳoduḳ *i.* Eşek yavrusu, sıpa 278b/2.

ḳoduḳla- *geç. f.* Yavrulamak 278b/4.

ḳoġa *i.* Kulplu kap, kova 37a/7.

ḳoġacuḳ *i.* Küçük kova 255b/11.

ḳoḫ- bk. ḳoḳ-

ḳoḫı bk. ḳoḳu

ḳoḳu - ḳoḫı *i.* Burun zarındaki sinirlerde meydana gelen duyu 44b/6, 174a/12, 320b/2.

ḳoḳula- - ḳoḫula- *geç. f.* **1.** Koku almak için burnuna yaklaştırıp havayı içine çekmek 114a/2, 283b/1. 2. Kokulu hâle getirmek 83b/12.

ḳonşı - ḳoñşı - ḳonşu *i.* Evleri birbirine yakın olan kimseler 129b/3, 192a/6, 224a/5.

Ḳonya *öz. i.* İç Anadolu'da şehir 126a/15.

ḳoruḳ *i.* Olgunlaşmamış ekşi ve ham üzüm 158b/15, 213a/9.

Ḳoṣṭanṭaniyye - Ḳosṭanṭıniyye *öz. i.* İstanbul şehri 2a/2, 54a/8, 54b/1, 55a/7, 63a/6, 107b/7, 109a/4, 126a/8, 164a/17, 164b/7, 167b/8, 172a/1.

ḳoşul- *dön. f.* Katılmak 293a/10.

ḳoyıl- *dön. f.* (Su, ırmak, nehir vb.) Bir yere dökülmek 50b/14, 61a/8.

ḳoyın - ḳoyun *i.* Geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydanılan hayvan 7a/10, 99b/15, 131b/2, 214a/15, 279a/4, 291a/2.

ḳoyın- *dön. f.* Kendini sokmak 58a/4.

ḳoyınca *sf.* Koyun kadar 155a/13.

ḳoz *i.* Far. Ceviz 72b/1, 102a/1, 147a/17, 151a/2.

kömiş bk. gāvmīş

kömür *i.* Karbonca zengin, yanıcı madde 70a/8.

kösnük *sf.* Çiftleşme zamanı gelmiş olan 289a/9.

köşek *i.* Deve yavrusu 270b/10.

közcügez *i.* Küçük ateş parçası 288a/7.

Ḳubād bin Firūz - Ḳubād-ı Ekber *öz. i.* 488-531'de, zenginlerin mallarını fakirlerle paylaşması gerektiğini savunan Mezdekî mezhebine geniş haklar veren ve Kubbâd-ı Ekber olarak geçen Sâsânî hükümdarı, Kubbâd bin Firûz 68a/2, 63b/6, 96a/5, 125a/14, 169b/15, 180b/9.

Ḳubbetü'l-arż *öz. i.* Hindistan'da dağ 21b/7, 243b/13

Ḳubbe-i Dāvūd *öz. i.* Beytü'l-Makdis'te bir bölüm 83a/16.

Ḳubbetü'l-İslām *öz. i.* Bağdat ve Merve şehirlerine verilen bir ad 95a/1, 130a/7.

Ḳubbetü'n-nebī *öz. i.* Mescid-i Aksâ'da bir bölüm 83a/16.

Ḳubbetü'r-raṣāṣ *öz. i.* Rûm ilinde yapılmış büyük kubbeli bir mekan 109a/3, 109a/7.

Ḳubbe-i Ṣan'ā *öz. i.* San'a'ya bağlı Kubbe şehri 118b/5.

Ḳubbe *öz. i.* İklîl denilen yıldız kümesinin diğer adı 23b/5.

ḳuç- *geç. f.* Kucaklamak 215b/10, 234b/4.

ḳuçuş- *karşılıklı f.* Kucaklaşmak 277bm/7.

Ḳudüs *öz. i.* İçinde Mescid-i Aksâ bulunan ve ilahî dinler tarafından kutsal sayılan şehir 116a/2.

Kūfe *öz. i.* Güney Irâk'ta bir şehir 37a/9, 105b/14, 116a/3, 121b/11, 126b/16, 138a/5, 146a/12, 315b/14.

Kūfī *sf. hat.* Arap yazısının X. yüzyıla kadar Mushaf yazmakta ve daha sonraları mimarî eserlerin kitabe ve tezyinatında kullanılan, dik ve köşeli çizgilerden meydana gelmiş bir şekli 210a/13.

kūh *i.* Far. Dağ 188a/4, 321a/12.

kūh-ı Ḳāf *i.* Kâf Dağı 244b/10, 22a/13, 65b/6, 65b/7, 66a/1, 112a/10, 245a/1, 245a/5, 245b/9.

Kūhistān - Ḳuhistān *öz. i.* Îrân'da bir bölge adı 33b/11, 58b/7, 65a/15, 65b/1, 121b/9, 121b/14, 127a/13, 132b/4, 143b/1, 145a/8, 153b/7, 236a/5, 299b/5.

ḳulābe *i.* (Ar. *ḳulāb*) Yürek sızısı 2b/3.

ḳulaġuzla- - ḳulavuzla- *geç. f.* Yol göstermek 49a/14, 260a/8.

ḳulan - ḳulın - ḳulun *i.* Küçük at yavrusu, tay 57b/13, 271b/4, 276a/12, 234a/12.

ḳulanlayıcı *sf.* Kulana gebe 276a/16.

ḳulavuzla- bk. ḳulaġuzla-

Ḳulhübd *öz. i.* Kisrâ sarayında çalgıcılık yapan bir kişi 267a/11.

ḳulın bk. ḳulan

ḳulınç bk. ḳulunç

ḳullıḳ *i.* Kul olma sorumluluğu 12a/9, 84a/16.

ḳulūb *i.* Ar. Kalpler 2b/3.

ḳulun bk. ḳulan

ḳulunç - ḳulınç *i.* (Ar. ḳūlenc) Vücutta duyulan şiddetli ağrı 58a/5, 156b/8.

Kūlüm *öz. i.* Hindistan'da şehir 127a/8.

Ḳulzüm *öz. i.* Şap denizi, Kızıldeniz 4a/13, 45a/1, 50a/12, 54a/10, 55b/14, 69a/12, 77b/7, 99b/1, 112a/7, 148a/4, 276b/14.

Ḳum *öz. i.* Îrân'da bir eyalet merkezi, Kum şehri 125b/7.

Ḳumāriyān *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 127a/7.

Ḳummār *öz. i.* Bir şehir adı 193b/7.
ḳumrı *i.* Far. Güvercinler takımından, boynunda siyah beyaz benekleri bulunan gri renkli küçük bir kuş 126a/3.
ḳumrı-yı ḳāfūrī *i.* Beyaz renkli kumru türü 128a/9.
ḳunduz *i.* Postu kıymetli, ağaçları kemirerek yaşayan, memeli bir hayvan 191b/16, 291b/8.
kungur *i.* Far. Baykuş 260b/8.
ḳunḳuẕ *i.* Ar. Kirpi 296a/17.
ḳunla- *gçz. f.* Yavrulamak 219b/12.
Ḳunuç *öz. i.* Hind padişahlarının bulunduğu şehir 107b/11.
ḳur'a *i.* Ar. Seçimde başvurulan talihe dayalı usûl 301a/2.
Ḳurāb *öz. i.* Aden'de bir dağ 69a/5..
Ḳur'ān *özel. i.* Ar. İslâm'ın mukaddes kitabı 2a/17, 12b/4.
ḳurbaġa *i.* Derisi çıplak, sıçrayıcı küçük hayvan 51a/14, 284b/4, 306a/15.
ḳurbaġa yosını *öz. i.* Yosun türü 40b/16.
Ḳurbūs *öz. i.* Endülüs'te bir şehir 118b/13.
kūre *i.* Far. Maden ocağı 211b/9.
kūre *i.* Far. Yuvarlak nesne 211b/12.
Ḳureyş *öz. i.* Kureyş kabilesi 132a/6.
ḳurş - ḳurşa *i.* (Ar. *ḳurṣ*) **1.** Yuvarlak ve yassı nesne 38b/16 **2.** Gök cisimlerinin yerden görünen daire şeklindeki yüzeyi 42a/10.
ḳurşaḳ *i.* Kuşlarda ilk sindirim torbası 75a/16, 248b/2, 261b/15.
ḳurşun *i.* Ağır, kolayca dövülebilen, gri renkli metal element 34a/2, 70b/8, 73b/3, 75a/5, 80a/6, 86a/11, 98b/9, 113b/6, 258a/3.
ḳurt - ḳurd *i.* **1.** İpek böceği, ibrişim kurdu 319a/11. **2.** Küçük böcek veya böcek larvalarına verilen ad 248b/11, 259b/5, 309b/2.
ḳurt - ḳurd *i.* Köpekgillerden, gri sarı renkli yırtıcı, etçil memeli hayvan 34b/6, 252b/15, 285b/16, 322a/12.
Ḳurṭuba *öz. i.* İspanya'da bir şehir 188b/15.
ḳurtul- - ḳurtıl- *gçz. f.* **1.** Tehlikeden sıyrılmak 51b/17, 238a/2. **2.** Etkiden uzaklaşmak 10a/17, 225a/17. **3.** Bağlandığı yerden sıyrılmak 68a/13.
ḳuru üzüm *i.* Üzüm kurusu 119b/5, 125a/10, 158a/3.
kūsec *i.* Ar. Ağları yırtan, eli ve ayakları kuvvetli bir balık türü 304a/7.
kūsec *sf.* (Ar. < Far. *kūse*) Tüyü olmayan, köse 195b/10, 286am/2.
ḳusuṭ *i.* Ar. İlaç ve buhur olarak kullanılan bir Hindistan menşeli kök 304a/16.
ḳuş *i.* Gagalı, kanatlı, uçucu hayvanların ortak adı 14b/7, 29b/12, 84b/13, 305a/9.
ḳuşaḳ *i.* Bele bağlanan uzun kumaş 181b/7, 221b/1.
kūşe *i.* Far. **1.** En ve boyun kesiştiği yer 100a/6. **2.** Yer, yan, taraf 123b/13. **3.** Tenha yer, kuytu 228b/10.
ḳuşluḳ *i.* Sabah ile öğle arası 18a/16, 101a/7, 266a/4.
ḳuṭb *i.* Ar. **1.** Yerkürenin ekvatora en uzak iki noktadan her biri 13b/9. **2.** Ülkenin merkezi 93b/6, 145b/16, 127b/10.
Ḳuṭb-ı cenūb - Ḳuṭb-ı cenūbī *i.* Ekvator'un güney tarafında yer alan kutup bölgesi 20a/12.
Ḳuṭb-ı şimāl - Ḳuṭb-ı şimālī *i.* Ekvator'un kuzey tarafında yer alan kutup bölgesi 20a/6.
Ḳuteybe bin Müslim *öz. i.* (ö. 96/715) Emevîlerin Horâsân valisi, Mâverâünnehir fatihi 111b/2, 111b/15.
ḳūtī *i.* (Ar. ḳūt *rızık* ve nispet eki *-ī* ile [?]) Kap 304b/11.
ḳuvvet-i cāẕibe *i.* Çekim gücü 174a/2.
ḳuvvet-i hāżıme *i.* Sindirim sistemi 220a/11.
ḳuvvet-i lāmise *i.* Dokunma duyusu 174b/8.
kūy *i.* Far. Köy, semt 139a/15, 236a/5.

ḳuyruḳlu yılduz *i.* Işıklı uzun bir kuyruğa sahip, güneş etrafında elips yahut parabol şeklinde dolaşan gök cismi, kirlikartopu 42b/6.

ḳuyu - ḳuyı *i.* **1.** Su tabakalı dairevi derin çukur 37b/1. **2.** Belli bir maksatla kazılan çukur 286am/13. **3.** Maden kuyusu 70b/12.

ḳuzı *i.* Koyunun yavrusu, kuzu 291b/14.

küdūdāne *i.* (Ar. *küdūd* yorucu zahmetli iş, suyu zahmetle alınan ve fayda edinilen (nesne, şey) ve Far. *āne* ekiyle) (Sistem) Bozukluğunu gideren nesne 158b/16.

küffār *i.* Ar. Kafirler 34a/8, 125a/8.

kühhān *i.* Ar. Kâhin 233a/5.

Kühne *öz. i.* Hindistan'da, maymunların çok olduğu bir bölge 102b/4.

küḥl i. Ar. Sürme 148a/6.

Kühündüz *öz. i.* Cîlân şehrinde bir yer 102b/10.

kükürd *i.* Far. **1.** Beyazımsı açık sarı renkte, keskin kokulu gaz yayabilen bir element 67b/4. **2.** Kibrit 77a/7.

külek *i.* Yarım fıçı biçiminde, tahtadan kulplu kap 225b/1.

küll *i.* Ar. Bir şeyin hepsi 151a/13, 172b/5.

Küllem *öz. i.* Bir şehir 303a/1.

külünk *i.* Far. Ucu sivri taşçı kazması 242b/10.

kümmeşrā *i.* Ar. Armut 156b/4.

künbed - künbet *i.* Far. Kubbe 137a/2, 243b/5.

küncid *i.* Susam tanesi 279b/4.

künd *sf.* Far. *mec.* Aptal, ahmak 226a/5.

kündül- *gçz. f.* Körelmek 182a/8.

künye - künyet *i.* (Ar. *künye*) **1.** Babaya nispetle verilen lakap 95a/8. **2.** Yapılan işe göre verilen lakap 18a/12.

küpecük *i.* Küçük küp, çömlek 5a/11.

Kürd *öz. i.* Kürt ırkından olan kişi 115b/5.

küre *i.* Ar. Yuvarlak şey 41b/6, 64b/9.

küre-i arż *i.* Yeryüzü 35a/6.

küre-i Ḳamer *i.* Dokuz tabaka gök katlarından ilki, dünya gögü 41b/11.

küre-i nār *i.* Atmosferin bir tabakası olan ateş küre 42b/8.

küre-i zemīn *i.* Yeryüzü 34a/8.

küri- *geç. f.* Süpürmek 64b/14.

kürkiy *i.* Ar. Turna 257a/15.

kürsī *i.* Ar. **1.** Kalabalığın görebildiği yüksekçe yer 131b/16. **2.** Sekizinci felek 15b/12.

küstāḫ *sf.* Far. Haddini bilmez 265a/4.

kütüb *i.* Ar. Kitaplar 81b/3.

kütüb-i ṣuver *i.* Suretlerin bulunduğu kitaplar, minyatürlü kitaplar 21b/16.

kütüb-i tefāsir *i.* Tefsir kitapları 196a/14.

L

lā *e.* Ar. -siz, yok, değil 153a/9.

Lābīs *öz. i.* Cüzrân adasında dağ 149a/9.

lā-cerem *zf.* Ar. Şüphesiz, besbelli 64b/8, 222a/12, 307b/4.

lāciverd - lājiverd *i.* Far. Koyu mavi renkte kıymetli taş, lacivert taşı 74b/3, 78a/5, 93b/11, 106b/1, 124b/6.

Lādıḳiyye *öz. i.* Suriye'nin Lazkiye şehri 143a/8.

lafẓ-ı şemme *i.* Kitaplarda yazılan bilgilerin başkasından öğrenildiğini ifade eden söz, yazı 12b/9.

laḥām *i.* Ar. Etobur bir kuş [Metne göre yemeklerdeki zehri hisseder] 262b/15.

Lahāvr *öz. i.* Pakistan'ın kuzeydoğusunda Pencap eyaletinin yönetim merkezi Lahor şehri, 127b/9.

laḥẓa *i.* Ar. Kısa zaman parçası 186a/10.

lājiverd bk. lāciverd

laḳlaḳ *i.* (Ar. < Far. *leglek*) Göçmen kuş leylek 262b/3, 262b/6.

laḳve *i.* Ar. Ağız çarpılması 79a/15, 152b/2, 155b/17.

la'l *i.* Ar. Parlak, kırmızı renkli kıymetli taş 74a/4, 77b/12, 111b/16, 211b/9.

Lāme bin 'Āmirü'l-melik *öz. i.* Bütün dünyayı zulmüyle kasıp kavuran bir padişah 110a/8.

lā-naẓīr *sf.* Ar. Eşsiz 138b/2.

lā-şek *zf.* Ar. Şüphesiz 25a/15.

laṭīf *sf.* Ar. **1.** Nazik, yumuşak 60b/2, 95b/14. **2.** Ruhla ilgili olan 15a/2.
laṭīfe *i.* Ar. Güldürmek, eğlendirmek amacıyla söylenen nükteli söz 271b/1.
leb *i.* Far. Dudak, 319a/13.
lecūclıḳ *i.* (Ar. *lecāc*'dan) Çok inatçı olma durumu 266a/13.
legen *i.* Far. Yayvan kap 206b/13.
Lehāver *öz. i.* Afganistan'da Gazne'ye yakın bir şehir 123a/15, 181b/16.
lekrankis *i.* [Metne göre *Hind.*] Zehirli ve menfaatli iki cinsi bulunan, üzüme benzer yemiş veren ve Hindistan'da yetişen bir ağaç 28a/16.
lems *i.* Ar. Elle dokunma 168a/4, 174b/5.
lem-yeteġayyer *sf.* (Ar. olumsuzluk eki *lem* ve muzari fiil *yeteġayyeru* ile) Değişmez 315a/7.
Lenc *öz. i.* Afrika'nın Bâbü'l-Mendeb kısmında yaşayan bir kavim 194b/2.
lenger *i.* Far. Gemiyi durduğu yerde tutmak için kullanılan demir 276b/15.
Leşker *öz. i.* Nabatî kavminin bir şehri 133b/10.
leşker *i.* Far. Ordu 79a/2, 108b/4, 117a/4.
leṭāfet *i.* Ar. **1.** Hoşluk, incelik 156a/1. **2.** Varlığı gözle görülememe 15a/1.
levḥ *i.* Ar. **1.** Yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitap, levhimahfuz 16a/6. **2.** Üzerinde yazı olan taşınabilir düz nesne 52a/3, 140a/4.
levḥü'l-maḥfūẓ *i.* Allâh'ın takdir ettiği şeylerin üzerinde yazılı bulunduğu levha 16a/9.
levn *i.* Ar. Renk 21b/13.
Levşān *öz. i.* Ar. Bir kişi adı 88a/14.
levz *i.* Ar. Bâdem 157b/4.
leyletü'l-cin *i.* (Ar. *leyle* gece ve *cin* ile) Cinlerin Hz. Muhammed'e iman ettikleri gece 195b/11.
leylī *sf.* Ar. Gece gibi karanlık 35b/12.
Leys *öz. i.* Şâpûr'un savaş tatbikatı için mekanlar yaptırdığı şehir 127b/8.
leyūṣā *i.* Ar. Dünyayı sırtında taşıdığı düşünülen güçlü efsanevî balık 323a/16.
leyyinī *sf.* Ar. Yumuşak olan 21b/13.
līf *i.* Ar. Hayvanî ve nebatî maddelerin ip gibi ince ve uzun parçası 128a/9.
li-hāẕā *zf.* Ar. Bunun için 38a/13, 124b/17, 286am/4.
līk bk. lîkin
Liken *öz. i.* Hazar denizinin batısında Dağistan'da Dulti dağının güneyinde bulunan bir şehir 96a/4.
līkin - līk *bağ.* Far. Lâkin, ancak, ama 38a/14, 38b/1, 41a/11, 194b/10.
Līmūde *öz. i.* Hindistan'da elmas bulunan bir dağ, Elmâs dağı 71a/4.
livāṭa *i.* Ar. (*Lūt* kavminin adından) Erkekler arasındaki cinsel ilişki 141a/4.
Loḳmān Ḥekīm *öz. i.* Kıymetli sözleriyle ve hekimliğiyle ün salmış kişi 7a/8.
lori *i.* (Lat. *lorius garrulus*) Gül renkli olup, iyi ebeveyn olma özelliği taşıyan bir kuş çeşidi 247a/4, 249a/9.
luḥūm *i.* Ar. Sağlam 2a/17.
lūle *i.* Far. Kıvrım 89b/15.
Lūṭ *öz. i.* Hz. İbrâhîm'in yeğeni ve şehirlerinin altları üstlerine getirilerek helak edilen kavmiyle meşhur peygamber 125b/8, 141a/5.
lūṭī *sf.* Ar. Erkek erkeğe cinsel ilişkide bulunan 293b/5.
Lübnān ṭaġı *öz. i.* Lübnan'da bulunan ve Akdeniz'e paralel uzanan dağ 65a/17.
lü'lü' *i.* Ar. İnci 77b/2.

M

mā' *i.* Ar. Su 303b/2.
ma'ādin *i.* Ar. Madenler 34b/6.
ma'a-hāẕā *zf.* Ar. Bununla 15b/16
Māçīn *öz. i.* Çîn ülkesinin güneyine verilen isim [Daima *Çīn* kelimesiyle beraber kullanılır] 28a/12, 31b/13, 35b/8, 46b/1, 55b/7, 93b/14.

ma'danos *i.* (< Yun. *makedonysi*) Küçük yeşil yapraklı güzel kokulu otsu bitki 310a/15, 315b/13.

ma'de *i.* Ar. Mide, kursak 159a/8.

ma'den - ma'din *i.* Ar. **1.** Element, metal 70a/17. **2.** (Bir şeyin) Özü, esası 14a/13. **3.** İçinde cevher bulunan arazi 70b/10, 77a/9, 242b/8.

maġaz *i.* Ar. Keçi 279b/16.

maġbūn *sf.* Ar. Aldatılmış 25a/17.

maġlaṭa *i.* Ar. Yanıltacak şekilde söylenen boş söz 88a/1.

Maġrib *i.* Mısır ötesinde batıda kalan Kuzey Afrika ve Endülüs 54a/9, 128b/13, 165b/1, 303b/10.

Maġribī *sf.* Ar. Mısır ötesinde batıda kalan Kuzey Afrika ve Endülüs halkından olan 129a/4.

maḥān *i.* Ar. Yılan 307b/17.

maḥbūb *i.* Ar. Sevilen kimse 75a/2.

maḥbūbe *i.* Ar. Sevilen kadın 97a/13.

Māhdīnār *öz. i.* Nihâvend şehrine Dînâr isimli kişiye nispetle Müslümanların verdiği ad 132b/13.

maḥfe *i.* Ar. Deve veya fil gibi hayvanların üzerine konan karşılıklı oturma yerleri bulunan kapalı sepet 112a/16.

maḫfī *sf.* Ar. Gizlenmiş 168a/6.

Maḥfūẓa *öz. i.* Medîne şehrinin bir ismi 128a/17.

māhidet *i.* Ar. İnsanı güldürdüğü söylenen, kara renkli bir taşa verilen ad 260a/17.

Māhīn *öz. i.* Îrân'da bir şehir 35b/14.

Maḥmūd *öz. i.* Ar. Ebrehe'nin kendisine ait olan ve fil ordusunda başta bulunan filin adı 84b/10.

Maḥmūd Ġaznevī bk. Sulṭān Maḥmūd

maḥmūde *i.* Ar. Çit sarmaşığıgillerden soluk sarı çiçekli, sivri yapraklı, ince ve tüysüz, sürünücü ve tırmanıcı bitki, bingöz otu, sakmunya 280a/3.

Maḥmūd-zāde *öz. i.* Kendisinden hikâye rivayet edilen bir kişi 236b/16.

mahmūz *i.* (Ar. *mihmāz*) Hayvanı hızlandırmak için çizme ökçelerine taktıkları sivri demir 148b/4.

maḫsūfe *sf.* Ar. Yere batan 148b/14.

ma'hūde *sf.* Ar. Adı geçen 186a/10.

maḥżā *zf.* Ar. Yalnız, sırf, sadece 32b/17.

maḫẕūl *sf.* Ar. Hor, hakir, perişan 25a/16.

mā'ī sf. Ar. Suyla ilgili 74a/16, 76b/17.

mā-iktesebe *sf.* Ar. Kazanılan 197a/13.

maḳ'ad *i.* Ar. İnsan kıçı 320b/13.

Maḳām-ı Cebrā'īl *öz. i.* Mescid-i Aksâ'da Cebrâîl'e nispet edilen yer 83a/16.

Maḳām-ı İbrāhīm *öz. i.* Hz. İbrâhîm'in insanları Kâbe'ye dâvet ederken üzerine çıktığı taş 85a/16.

maḳbere *i.* Ar. Kabristan 132b/14.

Maḳdūdiye *öz. i.* Yunanlıların Mısır ülkesine verdikleri isim 130a/13.

maḳhūr *sf.* Ar. Gazaba uğramış 25a/16.

Maḳlāṣ *i.* (Ar. *ḳalaṣa* çaldı, uğurladı'dan) Ebü'l-Ca'fer el-Mansûr'a küçükken ip aşırdığı için ailesi tarafından verilen lakap 95a/10.

maḳṣūr *i.* Ar. Taş duvarla çevrilmiş ev 86a/12.

ma'kūs i. Ar. Çarpıp geri dönen 32a/7.

Ma'l bin Hilāl *öz. i.* Masisa'daki denizde ölmüş bir cânavarla ilgili bilgi veren kişi 46b/5.

Malāṭıyye *öz. i.* Malatya şehri 116a/3.

māliḫūlyā *i.* (Ar. *māl* ve Far. *ḫūlyā* ile < Yun. *melankholia*) Gerçekleşmesi özlenerek zihinde kurulan ve insanı oyalayıp avutan hayal, melankoli 159a/9.

Mālik *i.* Ar. Cehennem melekleri olan zebanîlerin reisi 307b/8.

mancınıḳ - mancanıḳ *i.* (Ar. *mencenīḳ* < Far. *mencenīḳ* < Yun. *manganikos*) İri taşları uzağa atabilen savaş aleti 121a/7, 122a/16, 288a/1.

Mānī *öz. i.* III. yüzyılda Manihaizm inancını Îrân'da kuran kişi 101b/12, 109a/2, 206a/13.

Mānī ḳapusı *öz. i.* Şâpûr'un Mânî'yi öldürüp astığı ve Mânîlerce kutsal sayılan yer 101b/16.

manşıb *i.* Ar. Büyük memurluk 7b/11.

Manşūriyye *öz. i.* Hindistan'da şehir 132a/5.

mantar *i.* (Yun. *manitâri*) Yapraksız, çiçeksiz bir bitki 317b/15.

mār *i.* Far. Yılan 180a/6.

Mārīn *öz. i.* Hindistan'da İskenderiye şehrinde saray yapan evli çiftten erkek olanı 114b/15.

Māriye *öz. i.* Hindistan'da İskenderiye şehrinde saray yapan evli çiftten kadın olanı 114b/15.

Māriye *öz. i.* İspanya'da bir sahil şehri, Meriye, Almeria 124b/10.

Māriyetü'l-Ḳıbṭiyye *öz. i.* (ö. 16/637) Hz. Muhammed'in zevcesi ve oğlu İbrâhîm'in annesi 130a/15.

marīż *i.* Ar. Hastalıklı, hasta 58b/18.

Mārūt *öz. i.* Büyüyü insanlara öğreten meşhur iki melekten biri [Diğeri Hârût'tur] 177a/17, 232a/4, 232a/13.

maṣāliḥ *i.* Ar. İşler 177a/7.

Maṣāni' *öz. i.* Yemen'de meşhur bir kale 148a/13, 148b/5.

Maṣayṣa bk. Maṣīṣa

masḫara *i.* Ar. Alay, maskara 197a/1.

Maṣīṣa - Maṣayṣa - Maṣūṣiyye *öz. i.* Çukurova'da kurulmuş olan şehir 46b/6, 131b/8, 143a/7.

maṣnū' *sf.* Ar. Sanat mahsulü 25b/17.

maṣnū'āt *i.* Ar. Yapılan işler 4b/15.

maṣrū' *sf.* Ar. Saralı 151b/8.

maṣṭakı *i.* (Far. < Ar. *maṣṭakā* < Yun. *mastikha*) Sakız ağacından elde edilen sakız veya reçine. [krş. *Mezdekī*] 214b/13.

maṣṭūr *sf.* Ar. Yazıya geçmiş 107a/13.

Maṣūṣiyye bk. Maṣīṣa

māşerā *i.* (Ar. *mā* şey ve *şerā* kurdeşen oldu ile < Far. *māşerā* < Süryanice.) Kurdeşen hastalığı 145a/13.

maşraba *i.* Ar. Kulplu su kabı 187a/4.

Maşrıḳ *i.* Ar. Îrân, Hindistan ve Çîn'i içine alan doğu tarafındaki kara parçası 55b/6, 71b/4, 72b/9, 73b/6, 78a/6, 166b/17.

Maşrıḳ deñizi *i.* Pasifik Okyanusu 55b/6, 302a/12.

maṭbaḫ *i.* Ar. Mutfak 257a/5.

mā-teḳaddem *sf.* (Ar. *mā* o şey ve *teḳaddeme* geçti) Geçmiş zaman 185a/13.

Maṭıl bin Ġaylān *öz. i.* Basra'da suyu tatlı olan bir dere 49b/12.

Mātil *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 194a/7.

Mā-verā-i nehr - Mā-verā'ü'n-nehr *öz. i.* İslâm tarihçi ve coğrafyacıları tarafından Ceyhûn nehrinin kuzey ve doğusunda kalan kısma verilen isim 61b/3, 61b/5, 62b/5, 63b/11, 93b/6, 100b/7, 112a/3, 131a/9, 131a/13, 131a/17, 260b/12, 280b/15.

ma'vīn *i.* Ar. Çok büyük ve çok dallı olduğu ifade edilen ağaç türü 160b/17.

maymūn *i.* (Ar. < Yun. *mimon*) Görünüşü insanı andıran bir hayvan türü 157b/13.

maymūncı *i.* Maymunla oyunu kendine meslek edinen 294a/16.

mażbūt *sf.* Ar. Düzenli, düzgün 145b/4.

Māzenderān *öz. i.* Îrân'ın kuzeyinde bulunan Mâzenderân bölgesi 230b/1, 254b/9.

Māẕiyār bin Ḳārin *öz. i.* (ö. 225/840) Halife Me'mûn zamanında Hindistan'da 816-840 arası hüküm süren Kârinîler hanedanı hükümdarı 108b/12.

māzū *i.* Far. Servigiller familyasından, kozalaklılar takımından olan meşe mazısı da denilen ağacın üstünde oluşan ur şeklindeki çıkıntı 150a/8, 247a/3.

mebādā *ünl.* Far. Olmaya ki 278a/3.

mebnī *sf.* Ar. Bir şeye dayanan 212b/12.

mecānīn *i.* Ar. Akıl hastaları 212b/11.

mecīd *sf.* Şerefli, yüce 307a/16.

mecma' *i.* Ar. Toplanılan yer 2a/16.

mecmū' *i.* Ar. Toplanmış nesnelerin tamamı 108a/8.

mecrūḥ *sf.* Ar. Yaralı 264b/17, 287a/9.

Mecsene *öz. i.* Medîne şehrinin bir ismi 128a/17.

Me'cūc *i.* Ar. Kıyamet alameti olduğu bilinen ve kötülüğüyle tanınan iki kavimden biri [Diğeri *Ye'c c*'dür] 46a/17, 62b/8, 62b/15, 100b/13, 113b/12, 185a/16, 192a/16, 193a/3, 260a/13, 311b/5.

Mecūsī *i.* Ar. **1.** Zerdüştlüğe inanan ve ateşe tapan kimse 39b/17. **2.** (İsim tamlamasının birinci ögesi olarak) Mecus'a ait 206a/10.

Medā'inī *öz. i.* (ö. 843) Basralı tarihçi ve ensab âlimi 121b/12.

Medāyin *öz. i.* Bağdat'ta Dicle nehri kenarında Sâsânîlere baş şehirlik yapmış şehir 37a/4, 62b/6, 63b/7, 63b/14, 64a/8, 83b/13, 94b/17, 125a/16, 131a/17.

medd-i başara *i.* Uzağı görebilme 53a/3.

meddāḥ *i.* Ar. Çok öven kimse 229b/10.

medḫal *i.* Ar. Bir işe karışma 24a/4.

Medhel bin Baḥrü's-Sīrāfī *öz. i.* Bitkilerle uğraşan burada başından gül ile ilgili olay geçen kişi 159a/16.

medhūş *sf.* Ar. Dehşete düşmüş, aklı başından gitmiş 170b/4, 172b/3.

Medīne *öz. i.* Hz. Peygamber'in mescidinin ve kabrinin bulunduğu hicret yurdu 66b/6, 66b/8, 86a/6, 86a/13, 116a/2, 119b/5, 128a/16, 181b/1, 198a/5, 198a/7, 219b/14.

Medīnetü'ṣ-Ṣıfır *öz. i.* Mısır 55a/8.

Medīnetü'ṣ-Ṣufrā *öz. i.* Endülüs'te bulunan bir şehir, Sufrâ 66a/11.

Medīnetü'ş-şems *öz. i.* Güney kutbunda daima gündüz olan şehir 258a/8.

meflūc *sf.* Ar. Felçli 74a/12, 149b/9.

meflūclıḳ *i.* Felç olma durumu 284b/14.

me'ḫaẕ *i.* Ar. Alınan yer, kaynak 2a/16.

Mehdī *i.* Ar. Kıyamete yakın ortaya çıkıp doğru inancı ve adaleti yeryüzüne hakim kılacağı haber verilen kurtarıcı 96a/8, 114b/5.

Mehdī *öz. i.* Selçuklular zamanında Rey şehrinde 511/1118 yılı civarında hakimiyet sürmüş kişi 108b/6.

Mehdī Billāh *öz. i.* (ö. 785) Ca'fer el-Mansûr'un oğlu, 775-785 tarihlerindeki Abbâsî halifesi 94b/3.

Mehdiyye *öz. i.* Fas'ın Atlas Okyanusu sahilinde bulunan bir şehri 132a/9.

mehīb *sf.* Ar. Korkunç 143b/10, 286a/6.

mehil *i.* Ar. Vade, mühlet 81b/7.

mehleke *i.* Ar. Tehlikeli yer 224b/13.

mehriyye *i.* Ar. Bir deve cinsi 271a/16.

Meke *öz. i.* Şâm bölgesinde Askalân şehrine yakın bir yer 122a/3, 143b/15, 143b/17.

Mekke *öz. i.* Kâbe'nin bulunduğu ve hac ile umre ibadetlerinin ifa edildiği kutsal şehir 66b/8, 83b/6, 116a/2, 122a/3, 126b/2, 127b/14, 198a/4, 208a/16, 235a/13, 271a/4, 318a/10, 321a/6.

mekle- *geç. f.* (Far. *mük* zıpkın denilen küçük mızrak ve *le-* fiil yapım ekiyle *müklemek*/*meklemek*[?]) Pislemek 249b/2.

mekr *i.* Ar. Aldatma, hile 63b/17.

Mekrān *öz. i.* Pakistan ile Îrân sınırı arasında bir şehir 135b/12, 27b/16, 180a/9.

Meksūḥ *öz. i.* 10/632 yılı civarında Hz. Peygamber tarafından Firûz ed-Deylemî ile birlikte, peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'yi ortadan kaldırmak için görevlendirilen kişi, Kays bin Meksûh 202b/6.

mekūk *i.* Far. Mekik 294b/4.

me'kūlāt *i.* Ar. Yiyecekler 126b/14.

melālet *i.* Ar. Bıkma, usanma 26b/5.

melāẕ *i.* Ar. Sığınacak yer, melce 2a/13.

melce *i.* Ar. Sığınacak yer 2a/13.

melek *i.* Ar. Allâh'a itaat etmek üzere yaratılmış nuranî varlık 233b/15.

melekü'l-mevt *sf.* Ölüm meleği, Azrâîl 18a/13, 109b/8.
melekūt i. Ar. Uçsuz bucaksız mülk 235a/2.
melhūfīn *i.* Ar. Kederliler 2b/5.
melik *i.* Ar. Hükümdar 157a/17, 193b/7.
melike *i*. Ar. Kadın hükümdar 263a/14.
Melik-şāh *öz. i.* (ö. 485/1092) Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan'dan sonra tahta geçen oğlu 115b/7, 171b/5, 172a/12.
melik-zāde *i.* Far. Padişah oğlu 289b/12.
Mellāḥi *i.* Ar. Hindistan'da yaşayan yamyam bir kavim 194b/5.
melūl *sf.* Ar. Mahzun 227a/12, 301a/17.
memdūḥ *sf.* Ar. Övülmüş 96a/1.
Me'mūn Ḫalīfe *öz. i.* (ö. 218/833) Hârûn Reşîd'in oğlu, 198/813-218/833 arası Abbâsî halifesi, Me'mûn Ebû Ca'fer 42b/11, 84a/1, 108b/12, 111b/8, 137a/12, 150b/16, 221a/3, 259b/1.
Men *öz. i.* Ortadoğu'da bir şehir 64a/9.
menāb *i.* Ar. Bir şeyin yerini tutacak özellikte olma, vekillik makamı 171b/3.
menāfi' *i*. Ar. Yararlar, faydalar 38a/1.
menām *i*. Ar. Düş, rüya 229a/14.
menāre - mināre *i.* (Ar. *menāre*) İnce zarif kule 10a/11, 302b/15.
Menāt *öz. i.* Ar. Kâbe'de Hüzeyl ve Hüzâa kabilelerinin mabudu olarak konulan put 118a/5, 208b/2, 208b/11,
menāzil *i.* Ar. **1.** Konaklama yerleri 138b/4. **2.** Dünya etrafında dönerken Ay'ın hizasına geldiği yıldızlar 22b/8, 30a/2.
Mencilī *öz. i.* Deniz içinde yaşadığı rivayet edilen bir kavim 193a/5.
Mendūḳīn *öz. i.* Asya'da bir şehir 157a/9.
menhī *i.* Ar. Dinin yasakladığı şey 24a/7.
menī *i*. Ar. Bel suyu 175b/12.
Menkebü'l-eymen *öz. i.* Ar. İkizler burcunda bir yıldız 36a/6.
Menkebü'l-eyser *öz. i.* Ar. İkizler burcunda bir yıldız 36a/7.
Menkeb-i ẕi'l-'inān *öz. i.* Ar. İkizler burcunda bir yıldız 36a/8.
menḳūṭ *sf.* Ar. Noktalı 72a/3.
Mensek *öz. i.* Câbilsa kavminin bulunduğu yerden ileride olduğu düşünülen ve Ye'cûc'den dokuz kat fazla olan cehennemlik bir kavim 100b/16.
Mensūk *öz. i.* Uzun ömürlü, vahşî efsanevî bir Türk kavmi 192a/17.
menşūr-ı Sübḥānī *i.* Allâh'ın fermanı anlamında Kur'ân 3a/6.
Menūn *öz. i.* Kirmân eyaletinde bir şehir 131b/11.
Menẕil *öz. i.* Ûd ağacının getirildiği söylenen bir şehir 154a/6.
Menẕūriḳīn *öz. i.* Afganistan'da Kâbil'e yakın bir şehir 127a/7.
Merāġa *öz. i.* Îrân'da Urmiye gölü kenarında kurulan bir şehir 117a/7.
mercān *i.* (Ar. < İbr.) Denizlerdeki kalker iskeletli hayvanlardan elde edilen ve süs eşyalarının yapımında kullanılan kırmızı madde 35a/9.
mercimek *i.* Far. Baklagillerden tanesi ufak bir tarım bitkisi 19b/3, 84b/14.
merdūd *sf.* Ar. Kabul görmeyen 262b/9.
merdüm-āzār *sf.* Far. İnsanları inciten 232a/1.
merdüm-ḫor *sf.* Far. İnsan yiyen, yamyam 194b/10.
merdümük *i.* Far. Mercimek 212a/6.
merḥale *i.* Ar. İki konak arasındaki bir günlük yol 54a/10.
merḳad *i.* Ar. Mezar, kabir 128b/3.
merkez-i 'ilvī *i.* Gökyüzü 38b/3.
mermer *i.* (Yun. *marmaro*) Renkli, billurlaşmış bir çeşit kireç taşı veya bu taştan yapılmış 85b/17, 86b/8.
Merrīḫ - Mirrīḫ *i.* (Ar. *mirrīḫ*) Dünyadan sonra güneşe en yakın gezegen, Mars, Behrâm 25a/2, 33a/1, 34a/15.
Merv - Merve *öz. i.* Türkmenistan'da bir şehir veya bu şehirdeki dere 36a/11, 42b/12, 54b/4, 63a/5, 129b/11, 130a/6, 135b/4, 209b/13.

Mervān bin Muḥammed 'Abdü'l-melik *öz. i.* 126/744-132/750 yılları arasında hüküm süren ve aynı zamanda son Emevî halifesi olan kişi 7b/9, 99a/5.

Mervānī *öz. i.* Emevî hanedanının halifeliği elinde tutan ikinci kolu 216b/13.

Merve bk. Merv

Mervend *öz. i.* İçinde kabuklu bir üzümün bulunduğu kara üzümüyle tanıtılan şehir 155a/8.

Mervezān - Mervizān *öz. i.* Sâsânîler devrinde II. Hüsrev (Pervîz)'in (591-628) döneminde Masâni' adlı kaleyi ele geçiren bir uç beyi [Merzübân ile aynı anlama gelir] 148a/15, 148b/8.

Meryem *öz. i.* Kur'ân'da adı geçen ve müminlerin annesi kabul edilen kadınlardan biri, Hz. Îsâ'nın annesi 39a/11, 88a/12, 208b/16, 209a/1, 233b/17.

merz *i.* Far. Hudut, sınır 14a/17.

merżā *i.* Ar. Hastalar 59b/6.

merzengūş *i.* Far. Ballıbabagillerden küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, mercanköşk 309b/7.

Merzūḳ *öz. i.* Ebû Ca'fer Mansûr'un Taberistan'a yönetici olarak gönderdiği bir kişi 120b/8.

mesāfet *i.* (Ar. *mesāfe*) Uzaklık 33b/13.

mesākīn *i.* Ar. Yoksullar 140a/14.

mesāmir *i.* Ar. *mec.* Saçlar 221b/3.

meşāne *i.* Ar. Sidik torbası 156b/3.

mesāyil *i.* (Ar. *mesā'il*) Meseleler 2a/17.

Mescid-i Afrīḳıyye *öz. i.* Afrika'da yapılan büyük bir mescit 88a/14.

Mescid-i Cercīs *öz. i.* Cercîs peygamberin Şâm'da yaptırdığı mescit 88a/12.

Mescid-i Dāvūd *öz. i.* Beytü'l-Makdis 87b/1

Mescidü'l-Ḥarām öz.i. Ka'be 85b/7.

Mescid-i 'Īsā *öz. i.* Beytü'l-lahm 87b/7.

Mescidü'l-Kūfe öz. i. Mescid-i Nûh 86b/15.

Mescid-i Mūsā *öz. i.* Irâk'ın Sâmarrâ şehrindeki büyük mescit 86b/8.

Mescid-i Nebī *öz. i.* Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu mescit, Mescid-i Nebevî 86a/5..

Mescid-i Nūḥ *öz. i.* Cûdî dağında bulunan bir mescit 86b/2, 87a/8.

Mescid-i Süleymān *öz. i.* Istahar şehrinde yapılan Hz. Süleymân mescidi 87a/13.

Mescid-i Yaḥyā *öz. i.* Şâm'da Hz. Yahyâ mescidi 87a/10.

meşel *i.* Ar. **1.** Örnek, benzer 144a/4, 321a/11. **2.** Ders ve ibret alınacak hikâye 25b/3. **3.** Atasözü 176b/6, 264b/4, 279a/15.

mesḫ *i.* Ar. Bir kimsenin şeklinin, suretinin değişerek çirkin duruma gelmesi 44a/13, 44a/15, 240a/3.

Mesīḥ *i.* (Ar. < İbr. *māsiāḥ*) Hz. Îsâ'nın lakabı 3b/4.

Meşnūn *öz. i.* Hz. Süleymân zamanında doğan ve Nabatî kavminin babası olan kişi 133b/7.

Mesriḳān *öz. i.* Îrân'da Hûzistan bölgesinde bir şehir 98b/7.

Mesrūr *öz. i.* Halife Hârûn Reşîd zamanında yaşayan hadım bir kişi 120a/2.

mestūr *sf.* Ar. Kapalı, gizli 179b/10.

Mes'ūd bk. 'Abdullāh bin Mes'ūd

meşk *i.* Ar. Öğrenmek için yapılan ders 249b/9.

meşk *i.* Far. Su tulumu 143b/15.

meşrūb *sf.* Ar. İçilecek 92b/5.

meşşāṭalıḳ *i.* Bezekçilik 62a/4.

meşveret *i.* Ar. Bir konu hakkında bilgi almak 172a/7.

meṭāli' *i.* Ar. (Gök cisimleri) Doğacak, tulu' edecek yerler 35b/7.

meṭāli'lü *sf.* Doğacak yerleri olan 219a/8.

mevāt *i.* Ar. Cansızlar 62b/3.

mevc *i.* Ar. Dalga 129a/16, 302b/12.

mevhūmāt *i.* Ar. Uydurma şeyler 37b/12.

mev'iẓe *i.* Ar. Öğüt, nasihat 5b/8.

Mevlāyī Ṣāliḥ bin Manṣūr *öz. i.* Fustât şehrinde 756 yılı sularında posta teşkilatının başında bulunan kişi 128b/15.

mevrūş *sf.* Ar. **1.** Miras kalmış eşya 11b/17. **2.** Anadan babadan geçmiş, genetik 197a/12.

mevşūf *sf.* Ar. Vasıflı 181a/1.

mevsūm *sf.* Ar. İşaretli, mevsim 271a/13.

mevvāc *sf.* Ar. Çok dalgalı 51a/17.

Mevżi'ü'l-heremeyn *öz. i.* Hz. Îsâ'nın gökyüzüne yükseldiği mescidin önüne yapılan evin adı 88a/7.

mevzūn *sf.* Ar. 1. Vezinli, ölçülü 169b/13. 2. Ahenkli, düzgün 277a/12.

Meyīsi *öz. i.* (*Meyis* Çobanların sürülerini otlatmasıyla meşhur olan, Menteşe ile Rodos arasında bir ada, Meis Adası ve nispet eki *-ī* ile) Meis adasında bulunan, orada yapılan 221b/1.

Meysān *öz. i.* Basra'nın güneyinde bir belde 63b/9..

Meysūn Ḫātūn *öz. i.* Muâviye bin Süfyân bin Horâsânî adlı kumandanın eşi 179b/16, 180a/1.

mezdekī *i.* (Far. *mezdekī* < Ar. *maṣṭakā* < Yun. *mastikha*) Fıstık ağacından elde edilen sakız ya da reçine 156a/4.

meẕellet *i.* Ar. Alçaklık 131a/1.

meẕheb *i.* Ar. Anlayış farklılıklarından doğan gruplar 21a/7, 218a/4.

Meẕheb-i Mānī *i.* Mânî'nin ortaya koyduğu mezhep 101b/14.

meẕmūm *sf.* Ar. Çirkin sayılan 293b/10.

mezra'a *i.* Ar. Geniş tarım arazisi 111a/8.

mīḫ *i.* Far. Büyükçe çivi 305b/1.

mīḫla- *geç. f.* Çivilemek 11a/5, 259b/10.

mıḳnāṭīs *i.* (Ar. *mıġnāṭīs* < Yun. *magnetes*) Demir cinsi metalleri kendine çeken demir çubuk 78a/12.

Mınṭaḳatü'l-burūc *öz. i.* (Ar. *mınṭaḳa* kuşak ve *burūc* burçlar ile) On iki burcun bulunduğu tutulma dairesi, Zodyak 22b/6.

Mışr *öz. i.* Kuzey Afrika'da bir ülke, Mısır 27a/9, 33b/3, 35b/14, 36b/12, 48a/6, 55b/13, 56a/1, 64a/1, 69a/12, 72b/8, 73b/16, 78b/7, 82a/3, 90a/9, 99b/3, 105b/5, 124b/3, 129a/4, 130a/9, 136b/12, 149b/5, 152b/3, 156a/9, 182a/13, 182b/10 192b/12, 294b/3, 303a/4, 303b/9, 305a/4, 316a/6, 317b/9, 322b/3.

mihmān *i.* Far. Konuk 29a/12.

miḥnet *i.* Ar. **1.** Eziyet 177a/16, 179b/10. **2.** Bela, musibet 173a/14.

miḥrāb *i.* Ar. Mescitlerde imamın önde namaz kıldırdığı yüksekçe girintili yer 83a/13.

Miḥrāb-ı Meryem *öz. i.* Hz. Meryem'in mabette hayatını sürdürdüğü ve adı Kur'ân'da geçen mihrap 83a/17.

Mihrāc *i* Far. Büyük padişah anlamında Hind padişahlarının lakabı 76a/12, 275a/2.

Mihrān *öz. i.* Hindistan'da deniz 132a/5.

Mihribān *öz. i.* Hind Okyanusuna yakın bir şehir 132a/15.

Mihrüvān *öz. i.* Hindistan'da şehir 61a/17.

Mīkā'īl *i.* Ar. Dört büyük melekten kulların rızkını taksim etmekle görevli melek 17b/15, 18a/2, 288a/3, 319b/6.

mīḳāt *i.* Ar. Mekke'ye varmadan önce hacıların ihrama girdikleri yerlere verilen isim 271a/10.

miḳra'a *i.* Ar. Kamçı, değnek vb. vurma âleti 235b/13.

mīl *i.* (Ar. < Lat.) Denizde 1852, karada 1609 metreye tekabül eden uzunluk ölçüsü 48b/5.

mīl *i.* Far. Metal çubuk 73a/2.

milḥ *i.* Ar. Tuz 58a/11.

milk - mülük *i.* (Ar. *mülk*) **1.** Arsa, ev vb. taşınmaz mal 30b/17. **2.** Bir devletin hükmü altında olan topraklar 93b/15. **3.** Alan, meydan 120a/10.

mīnā *i.* Far. Cam, sırça 85b/13.

minber *i.* Ar. Merdivenli kürsü 200b/10.

minḳār *i.* Ar. Kuş gagası 171a/13, 252a/5.

Mir'āt-ı müselsele *öz. i.* (Ar. *mir'āt* görüntü ve *müselsel* seyrek çizgi ile) Bir yıldız adı [krş. *Müsellel*] 23a/4.

Mi'refe *öz. i.* Ar. *Kuşlarda ibik, atlarda yelelerin büyüdüğü yer* anlamında yıldız kümesi 23a/4.

Mirrīḫ bk. Merrīḫ

misāḥat *i.* Ar. Yüz ölçümü 64b/15.

miṯil *i.* (Ar. *miṯl*) **1.** Eş, benzer 79a/13, 284a/7. **2.** Misal, örnek 169a/16.

misk *i.* (Ar. < Far. *muşg*) Ceylandan elde edilen güzel kokulu siyah madde 99b/10.

miṣḳāl *i.* Ar. 4 veya 4.80 gram karşılığı olarak kullanılan ağırlık ölçüsü birimi 155a/15.

Miskīne *öz. i.* Medîne şehrinin diğer bir ismi 128a/17.

mismār *i.* Ar. Çivi, kazık 111b/6.

misvāk *i.* Ar. İnce dallı, diş fırçası hâline getirilebilen küçük dallı ağaç 128a/9.

mīşe *i.* Far. Orman, ormanlık alan 127b/2.

mīşe-i raḥmān *i.* Meşe ağacı 152a/1.

mīşeyistān *i.* (Far. yer bildiren *-istān* ekiyle) Orman 101b/5.

Mīzān *öz. i.* Ar. Burçlar kuşağındaki on iki burçtan Başak ile Akreb burçları arasında bulunan yedinci burç, Terazi burcu 36b/5.

mu'āḥeẓe *i.* Ar. Eleştirme, tenkit 2b/14.

mu'ālece *i.* Ar. Bir hastalığa karşı tedavi uygulama 213b/11. **2.** İlaç 216b/1.

mu'allaḳ *sf.* Ar. Boşlukta, havada duran 64a/14, 78b/3.

Mu'allef *öz. i.* (Ar. *mu'allef* Mugaylan ağacı meyvesi) Bir yıldız kümesi 23b/4.

mu'aṭṭal *sf.* Ar. İşe yaramaz duruma gelmiş 141b/5.

mu'aṭṭar *sf.* Ar. Güzel kokulu 246a/5.

mu'āvenet *i.* Ar. Yardım 66a/14, 205b/5.

Mu'āviye bin Süfyān *öz. i.* (ö. 680) Sahabi, Emevî Devleti'nin kurucusu ve 661-680 yıllarındaki ilk halifesi [Bu sahabinin babasının doğru adı Ebû Süfyân'dır.] 90b/16, 106b/2, 120a/13, 122a/4, 128b/13, 179b/16, 267a/6, 317b/1.

Mu'āviye bin Süfyān bin Ḫorāsānī *öz. i.* Bir komutan adı 288b/5.

mu'avvec *sf.* Ar. Bükülmüş, eğri 37a/11.

mu'ayyen *sf.* Ar. Belli, belirli 87b/8.

mu'azzim *i.* Ar. Büyücü 21a/17.

mubāḥ *sf.* Ar. (Dinen) Yapılmasında sakınca görülmeyen şey 203b/16.

mūceb *i.* Ar. Tasdik, onay 213b/8.

mu'ciz *sf.* Ar. Mucize 191a/1.

muġannī *i.* Ar. Şarkıcı 265b/15.

Muġayre (Muġīre) bin Şu'be *öz. i.* (ö. 50/670) Sahabi, 13/635 yılı civarında Îrân kumandanı Rüstem'e elçi olarak gönderilen Emevî devlet adamı, Muğayre bin Şu'be 126b/16, 204b/8, 244a/1.

muhācir *i.* Ar. Göçmen 128b/3.

muḥāl *i.* Ar. İmkânsız 334b/9.

muḥallil *sf.* Ar. İltihap ve şişlikleri dağıtan 155b/16.

Muḥammed *öz. i.* (571-632) Son peygamber, İslâm peygamberi Hz. Muhammed Mustafâ 4b/7, 6b/3, 7b/14, 89a/8, 113b/9, 165a/11, 194b/17, 197b/17, 199b/1, 204a/2, 207a/9, 279b/8, 285a/16, 319b/2, 323a/13.

Muḥammed bin 'Abdu'llāh bin 'Abdü'l-muṭṭalib bk. Muḥammed

Muḥammed bin 'Alī *öz. i.* (ö. 114/733) İsnâ aşeriyyenin beşinci imamı, İsmâiliyye'nin dördüncü imamı 85a/15.

Muḥammed bin Ḥafṣ *öz. i.* (ö. 154/771) Ebü'l-Ca'fer Mansûr'un 142/759-154/771 arasında Sind ve Afrika valisi, Ömer b. Hafs [?] 290b/7.

Muḥammed bin el-Ḫaniyn bin el-'Ūlā *öz. i.* Hz. Süleymân kıssasını anlatan bir kişi 118a/17.

Muḥammed bin İbrāhīm *öz. i.* (ö. 363/973) Fâtımî halifesi Muiz-Lidînillâh'ın saray şairi 259b/1.

Muḥammed bin el-Ḳāsım Şāmī *öz. i.* Halife Mu'tasım-Billâh zamanında 219/834'te Şâm'ı fetheden, sonra ayaklanan Hz. Alî evladından bir kumandan 122b/17.

Muḥammed bin Müsāfir *öz. i.* Erüm şehrinde kale yapan ve aynı zamanda halkına zulmeden bir padişah 113a/5.
Muḥammed bin Rāşid *öz. i.* Metne göre sakalından dolayı düğünde erkek sanılıp dayak atılan kızın babası 179a/11.
Muḥammed bin Sīrīn bk. İbn Sīrīn
Muḥammed bin Yaḥyā *öz. i.* Sultân Sencer'in kendisine danıştığı büyük âlim 229b/12, 230a/13.
Muḥammed Muṣṭafā bk. Muḥammed
Muḥammed Mühānī *öz. i.* Sultân Sencer zamanında yaşayan ve imam olarak anılan kimse 185a/6.
Muḥammedī 'Arābī bk. Muhammed
Muḥammedü'l-Mehdī *öz. i.* (ö. 145/762) 132/750'lerde Medîne'de halifeliğini ilan eden Hz. Alî evladından bir kişi 85b/5.
muḫannaṯ *i.* Ar. İki cinsiyetli 289a/13.
muḫannaṯlıḳ *i.* İki cinsiyetlilik 289a/11.
muḥarrem *i.* Ar. Kamerî ilk ay 160a/15.
muḫarribü'd-dūr ve'l-ḳuṣūr *sf.* Evleri ve köşkleri yıkan anlamında Azrâîl adlı meleğin sıfatı 18a/11.
muḫāṭara *sf.* Tehlikeli durum 224a/7.
muḥaṭṭaṭ *sf.* Ar. Üzeri çizgili 72a/8.
muḥib *i.* (Ar. *muḥibb*) Dost 171b/6.
muḥīṭ *sf.* Kaplayan, içine alan 215a/12.
Muḥīṭ bk. Baḥr-i Muḥīṭ
muḥkem *sf.* Ar. **1.** Sağlamlaştırılmış 42a/17, 55b/9. **2.** *zf.* İyice 238b/3.
Muḫlāḳ *öz. i.* San'a'da bir dağ 69a/4.
muḫtaṣar *sf.* Ar. Derli toplu, kısa 32b/6.
muḫtelem *sf.* Ar. Cünüp olan 56b/11.
muḫtelif yėl *i.* Gemiyi alabora eden rüzgâr 54a/16.
muḫteliṭ *sf.* Ar. Farklı nitelikteki unsurlardan meydana gelen, karışık 80a/1.
muḫtem *i.* Ar. San'a'da yetişen büyük ve tatlı bir üzüm çeşidi 157b/9.
Muḫterife *öz. i.* Yemen'de bir şehir 309a/4.
muḫteriḳ *sf.* Ar. Yanmış olan 62b/15.
Muḫteriḳān *öz. i.* Sabâ şehrinde bir bağ 140a/10.
Muḫṭī *öz. i.* Basra şehrinin yönetiminin beşe ayrıldığı bir devirde, şehrin bir bölgesinin kâdılığını yapan ve Basra'nın helak olmasına neden olan beş kâdıdan biri 142a/8, 142a/13.
muḳaddir *i.* Ar. İstediği şeyi tayin ve takdir eden anlamında Hz. Allâh için kullanılır 32b/16.
Muḳaddise *öz. i.* Medîne şehrinin isimlerinden biri 128b/1.
muḳārene - muḳārenet *i.* Ar. *astronomi.* Yörüngeleri yakın gezegenlerin belirli zamanlarda birbirine yaklaşması 33b/8.
muḳarrer *sf.* Ar. Kararlaştırılmış 121a/3.
muḳātele *i.* Ar. Savaş 136a/15, 280a/13.
muḳātil *i.* Ar. Savaşçı 108b/9.
Muḳātil *öz. i.* (ö. 150/767) Kur'ân'ı baştan sona kadar tefsir eden ilk müfessir, Mukâtil bin Süleymân 323a/14.
muḳavvem *sf.* Ar. Kıvama getirilmiş 319a/2.
muḳavves *sf.* Ar. Kavisli 174b/17.
muḳavvī *i.* Ar. Kuvvet veren 73a/4, 152a/13.
muḳayyed *sf.* Ar. Alakalı 121a/17.
muḳırr *sf.* Ar. Gerçeği söyleyen 2a/15.
muḳīm *sf.* Ar. Bir yere yerleşen 138a/6.
Muḳsime *öz. i.* Medîne'nin isimlerinden biri 128b/1.
Muḳtedir-Bi'llāh *öz. i.* (ö. 320/932) Abbâsî döneminde 296/908-320/932 yılları arasında hilafette bulunan kişi 191a/6.
Muḳteşid *öz. i.* Kabak tohumunu Bağdat'a ilk getiren bir kişi 156a/10.
muḳteżā *i.* Ar. Bir işin gereği olan 41b/9.
Mūlitān *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 12b/12, 131b/12, 198a/15.
mūmiyā *i.* Far. Billurlaşmış hâlde bulunan hidrokarbonlar, mum 79b/4.
mūnis *sf.* Ar. Dost olan, cana yakın 9a/15.
munḳalibü'l-ḥāl *sf.* Hâlden hâle dönen 36a/9.

munşif *sf.* Ar. (Hatalar karşısında) Haktan ve adaletten ayrılmayan 301a/8.

muntaşıbü'l-ḳāme *sf.* Ar. Direk gibi uzun 151a/14.

muntaẓır *sf.* Ar. Bekleyen 200a/6, 215b/17.

murabba' *sf.* Ar. **1.** Kare şeklinde olan 82a/11. **2.** *i.* Kare 25a/13.

Murād Ḫan *öz. i.* (ö. 791/1389) 1362-1389 yılları arasındaki üçüncü Osmanlı padişahı 2a/6.

muraṣṣa' *sf.* Ar. Mücevherli 83b/15.

murdār *sf.* Far. Ölü 177b/14.

murdā-seng *i.* Far. *kim.* Doğal kurşun oksit, mürdesenk 79b/14.

murġzār *i.* Far. Kuş yatağı 141b/6.

murt - murut *i.* (Far. *mūrd*) Mersin ağacı 149a/2.

Mūsā *öz. i.* İsrâiloğullarına gönderilen ve kendisine Tevrât kitabı verilen büyük peygamber 9b/4, 69a/14, 81a/16, 99b/4, 102a/14, 130a/14, 131b/5, 181a/11.

Mūsā bin Nuṣayr *öz. i.* (ö. 98/717) Mağrib-i Aksâ ve Endülüs'ü fetheden Emevî kumandanı 66a/8, 102a/12, 125b/17.

muṣāḥib *i.* Ar. Padişahlara arkadaşlık yapan kimse 79a/10.

muṣallā *i.* Ar. Namazgâh 88b/10.

musallaṭ *sf.* Ar. Bir kimseye devamlı sıkıntı veren 45b/11, 217b/11.

muṣavvir *i.* Ar. Resim yapan 162b/13.

muṣayḳal *sf.* Ar. Cilâlanmış 30a/6.

Mūṣıl *öz. i.* Irâk'ta tarihî bir şehir, Musul 68b/13, 100b/6, 116a/7, 132a/17, 132b/2, 146a/9.

mūsiḳār *i.* Ar. Gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe çeşitli sesler çıkardığı söylenen bir masal kuşu 171a/15.

Muṣḳale bin Hübeyre *öz. i.* Hz. Muâviye'nin Taberistan'a vali tayin ettiği kumandan 120a/14, 120a/16.

Mu'taṣım Bi'llāh *öz. i.* (ö. 227/842) Hârûn Reşîd'in oğlu ve 218/833-227/842 arası Abbâsî halifesi 96a/7, 108b/13, 122a/12, 131a/15, 199b/2, 272b/3.

muṭavvel *sf.* Ar. Uzun uzadıya anlatılmış 238b/9.

muṭayyeb *sf.* Ar. Güzel kokulu 59a/11.

mu'tekif *sf.* Ar. Camiye kapanıp ibadetle vakit geçiren 186b/14.

mu'temedü'l-ḳavl *sf.* Sözüne itimat edilen 255a/11.

muṭī' *i.* Ar. **1.** İtaatkâr kimse 15b/9, 201a/14. **2.** *sf.* Kolay şekil alabilen 74a/2, 152a/6.

muṭrib *i.* Ar. Çalgıcı kişi 246a/5.

muṭṭali' *sf.* Ar. Haberdar olan 203b/4.

muttaṣıf *sf.* Ar. Bir hâl ile nitelenmiş olan 265a/2.

muttaṣıl *sf.* Ar. **1.** Bitişik 77a/13, 107b/6. **2.** *zf.* Aralıksız, devamlı olarak 143b/2.

muvāfaḳat *i.* Ar. Doğal denge 218b/11.

mūẓī *sf.* Ar. Eziyet veren 313b/12.

mużır *sf.* (Ar. *mużırr*) Zarar veren 221b/14, 291b/11.

mūẓiyāt *i.* Ar. Pire, sivrisinek vb. insanı rahatsız eden küçük hayvanlar 67a/1.

muẓlim *sf.* Ar. Siyah renkte 33b/16.

mü'ālecāt *i.* Ar. İlaçlar 212b/4.

Müberred *öz. i.* (ö. 286/900) Basra dil mektebinde otorite kabul edilen Arap dili ve edebiyatı âlimi Ebü'l-'Abbâs Muhammed bin Yezîd 115a/15.

mücāhede *i.* Ar. Uğraşma 218a/15.

Mücāhid *öz. i.* (ö. 103/721) Tabiî, önde gelen müfessirlerden, Mücâhid bin Cebîr 232a/4, 232a/16.

mücāvir *sf.* Ar. Komşu 44a/1.

mücellā *sf.* Ar. Parlak 270b/8.

mücerreb *sf.* Ar. Denenmiş 219a/12.

mücerred *sf.* Ar. Düşüncede var olan 31b/9.

mücevvef *sf.* Ar. İçi boş 267b/2.

Mücmire *öz. i.* (Ar. *micmere - mecmere* tütsü kabı, buhurdan) Yedi yıldızdan oluşan yıldız kümesi 23b/4.

müctehid *i.* Ar. Bir konuda âyet ve hadise dayanarak karar verebilen din bilgini 229b/7.

müctemi‘ *sf.* Ar. Toplanmış, toplu 45a/9.

müdārā *i.* Ar. Yumuşak davranmak 101b/13, 222a/16.

müdāvemet *i.* Ar. Devamlılık 103a/17.

müdde‘ī *i.* Ar. İddiada direnen 14a/17.

müdevver *sf.* Ar. Yuvarlak 30a/6.

müdevverü’ş-şekl *sf.* Yuvarlak şekilli 25a/12.

müdḫale ṣıdḳ *i.* Ar. Kur’an’da *“doğruluk ve emniyetle giriş veya girilen yer”* anlamında kullanılan bu kavram, metinde Medine şehri için kullanılmıştır. 128b/2.

müdīr *i.* Ar. Yöneten 26a/16.

müdrek *sf.* Ar. Kavranan 173b/4.

Müdrik bin el-Mehdī *öz. i.* Endülüs’ü gezip hakkında bilgi veren seyyâh 167a/15.

Mü’eyyed ‘Ādil *öz. i.* (ö. 615/1218) Eyyûbîler Devleti kurucusu Selâhaddîn Eyyûbî’nin kardeşi, yardımcısı ve 596/1200-615/1218 yıllarında Mısır naibi olan kişi 130b/12.

mü’eyyed *sf.* Ar. Sağlamlaştırılmış 142b/14.

mü’ezzī *sf.* Ar. Eziyet veren 94a/16.

Müfāriye *öz. i.* Harezm bölgesinde bir yer 142b/11.

müferriḥ *sf.* Ar. Ferahlık veren 75b/14.

müfessir *i.* Ar. Kur’ân ayetlerini açıklayan ve bu hususta eser veren kimse 323a/14.

müftī *i.* Ar. Dinî meseleleri fetva vermek suretiyle halleden fıkıh âlimi 171b/13.

müheyyā *sf.* Ar. Hazır, amade 121a/1.

mühlik *sf.* Ar. Öldürücü 283b/10.

mühre *i.* Far. Akik taşının madenî bir sap ucuna takılması ile elde edilen ve bezeme işlerinde altın parlatmak için kullanılan alet 191b/13.

Mühre *öz. i.* Arap yarımadasında bir şehir 131b/7, 156b/5.

mührī *i.* Far. Nakışlı ve çok süslü olan bir kayın ağacı türü 152a/3.

mükellele *sf.* Ar. Başında taç bulunan bir yılan türü 308a/5.

Mükerrem *öz. i.* Haccâc bin Yûsuf tarafından 95/714’te Hurzâd bin Bâs öncülüğünde çıkan isyanı bastırmak için gönderilen kumandan, Mükrem bin Muâviye 122b/10.

Müktefī-Bi’llāh *öz. i.* (ö. 295/908) Halife Mu‘tazıd-Billâh’ın oğlu ve 289/902-295/908 arası Abbâsî halifesi 184a/2.

mülāzemet *i.* Ar. **1.** Bir kimseye ayrılmayacak derecede bağlanma 109b/12. **2.** Bir yere devamlı gidip gelme 97a/17.

mülemma‘ *sf.* Ar. Renk renk 277a/8.

münādī *i.* Ar. Tellal 234a/8.

münādi’l-emvāt *sf.* Ölüleri dirilten, uyandıran anlamında İsrâfil adlı meleğin sıfatı 17a/8.

mün‘aḳid *sf.* Ar. Karışmış 65a/3, 73b/1.

mün‘akis *sf.* Ar. Yansımış 32a/6.

münaḳḳaş *sf.* Ar. Süslü 106b/1, 254b/11.

münāza‘a *i.* Ar. Anlaşmazlık 172a/12.

münderis *sf.* Ar. Eseri kalmamış 210b/7.

müneccim *i.* Ar. **1.** Yıldızın hareketinden hükümler çıkaran kimse 23a/15. **2.** Kâhin 226b/4.

münḥatem *i.* Ar. San‘a şehrinde yetişen bir tür üzüm 155a/17.

münhezim *sf.* Ar. Mağlup olmuş 45b/14.

müntehā *i.* Ar. **1.** Son nokta, nihayet 55b/4. **2.** *sf.* Kadar 271b/8.

Münẓir bin Nu‘mān *öz. i.* Lahmîlerin 431’de kralı olan Nu‘mân’ın oğlu ve ondan sonraki kralı 106a/15.

müretteb *sf.* Ar. Sıralı, tertipli 74b/7.

mürted *sf.* (Ar. *mürtedd*) İslâm dininden dönen 203b/14.

mürtefi‘ *sf.* Ar. Hükmü kalkan 44a/13.

mürvārīd *i.* Far. İnci, dür 35a/1.

müsaḫḫar *sf.* Ar. Emir altına alınmış 48a/12, 128a/7, 183b/16.

müsaḥḥarlıḳ *i.* Etki altına alma durumu 269b/16.

müsāvī *sf.* Ar. Eşit, aynı 47a/6.

müsebbiḥa *sf.* Ar. Yörünge 30a/11.
müseddes *sf.* Ar. Altıgen 71a/3.
Mütellede *öz. i.* Ar. Dabbe anlamında dört yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi 23a/14.
müsellem *sf.* Ar. **1.** Teslim edilen 131a/9. **2.** Doğruluğu kabul edilen 33a/4.
müṯelleṯ *sf.* Ar. Üçgen 42b/11.
Müṯelleṯ *öz. i.* Metne göre dört yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi 23a/4, 23a/14.
Müselsel *öz. i.* (Ar. *müselsel* zincirlenen) Bir yıldız kümesi 22b/13. [krş. *Mir'āt-ı müselsele*]
Müseylemetü'l-keẕẕāb *öz. i.* (ö. 12/633) Resûl-i Ekrem devrinde peygamberlik iddiasında bulunan bir kişi 199b/7, 200a/13, 203b/8.
müshil *i.* Ar. Kabızlığı giderici ilaç 155a/5, 310a/4.
müstaḳīmü'ṭ-ṭulū' *sf.* (Gök cisimleri için) Düz yol takip eden 36a/15.
müstemi' *sf.* Ar. Dinleyen 274b/9.
müsterāḥ *i.* Ar. Tuvalet 58b/17.
Müsterşid *öz. i.* (ö. 529/1135) Müztazhir-Billâh'ın oğlu ve 512/1118-529/1135 arası Abbâsî halifesi Müsterşid-Billâh 211b/1.
müstevlī *sf.* Ar. İstilacı 70b/9, 145a/11.
Müsülmān - Müsilmān *i.* (Ar. *müslim* > Far. *müslimān*) İslâm dininden olan kimse 13a/9, 84a/1, 126a/1.
müş'abid *i.* Ar. Hokkabaz 205b/16, 207a/8.
müşebbek *sf.* Ar. Kafes biçiminde [Metinde *müşabbaḳ* şekliyle yazılıdır] 76a/15, 119a/4, 210a/4,
müşk *i.* Far. Misk 97b/17, 266a/13.
Müşterī *öz. i.* Ar. Güneşe yakınlığı bakımından beşinci sırada yer alan en büyük gezegen, Jüpiter 25a/2, 33a/2, 34a/5.
mütāba'at *i.* Ar. Tâbi' olma 121a/10.
müte'abbid *sf.* Ar. Kulluk eden 102b/10.
müte'alliḳ *sf.* Ar. Etki altında kalan 97a/15.
müte'ammidün 'aleyh *sf.* Ar. Kendisine güvenilen kişi 146a/17.
müte'ellim *sf.* Ar. Elemli, kederli 204a/2.
müteferriḳ *sf.* Ar. Dağılmış 203a/7.
Mü'tefike *öz. i.* Yemen'de helak edilen ve Devlan adı verilen bir yer 139a/17.
müteḳaddimīn *i.* Ar. Eski insanlar 37a/16.
müteḳallid *sf.* Kılıç ile techizatlanmış 198b/8.
mütemerrid *sf.* Ar. Dik kafalı 46b/10.
mü'temir *sf.* Ar. Emre uyan 2b/5.
mütenāhī *sf.* Ar. Sona eren, sonlu 26a/9.
mütena"im *sf.* Ar. Refah içinde yaşayan 48a/13.
mütenebbiye *i.* Ar. Peygamberlik taslayan kimse 14a/17.
müteṣā'id *sf.* Ar. Yukarı yükselen 42b/8.
mütevātir *zf.* Ar. Art arda 145b/3.
mütevāżā *i.* (Ar. *mütevażża'*) Abdest alma yeri, helâ 49b/13.
Mütevekkil 'Ala'llāh *öz. i.* (ö. 247/861) Antakya'ya büyük hizmetler yapan ve 232/847-247/861 arası Abbâsî halifesi, Ca'fer bin Muhammed 126b/13, 143b/16.
mütevellid *sf.* Ar. **1.** Dünyaya gelen, doğan 234b/15. **2.** Meydana gelen 47a/15,
müvekkel *i.* Ar. Bekçi 66a/3, 97a/4.
müvekkel-i ervāḥ-ı küffār *sf.* Kafirlerin ruhlarını bekleyen melek 104b/1.
müyesser *sf.* Ar. Nasip olan 2b/4, 211b/17.
Müzāre *öz. i.* Dımaşk'ta bir ırmak 59a/9.
müzeyyen *sf.* Süslenmiş, ziynetli 254b/7.

N

na'āme *i.* Ar. Deve kuşu 248a/9.
Nabaṭ - Enbāṭ *öz. i.* Nabatîlerin yaşadıkları Nîl kıyıları, Akabe körfezi, Kuzey Hicâz ve Fırat arasındaki bölge 133b/2, 133b/6, 133b/12.
nā-bedīd *sf.* Far. Görünmez 32a/10.
Nabṭış *öz. i.* Tanış ırmağının döküldüğü deniz [Akdeniz?] 54a/8, 55b/17.
nā-çār *zf.* Far. İster istemez, 290a/4.
naḍnāḍ *i.* Ar. Çok hareketli bir yılan türü 311b/5.

nāfe *i.* Far. Ceylanın göbeğinde bulunan misk dolu kese 102a/4, 247b/10, 298b/13.
nāfi‘ *sf.* Ar. Menfaatli 77b/2, 253a/5.
nā-gāh *zf.* Far. Birdenbire 230b/17.
naḫl *i.* Ar. Arı 314a/10.
naḫl *i.* Ar. Hurma ağacı 158a/12.
Naḫl-ı Meryem - Naḫle-yi Meryem *öz. i.* Mısır İskenderiye'de bir dağ Alnas dağı yakınında bulunan nifaslı kadınlar için çok faydalı olan bir çeşit hurma ağacı 130a/16, 158b/2.
naḫlistān *i.* Far. Hurmalık 106a/3.
naḥs *sf.* Ar. Uğursuz 35b/16, 293b/3.
Naḥs-i aṣġar *öz. i.* Mars gezegeni 33a/2, 34b/9.
nā'ib - nāyib *i.* (Ar. *nā'ib*) Vekil 112a/1, 171b/3.
naḳāre *i.* Ar. Küçük davul 101a/9.
naḳd *i.* Ar. Geçerli para, akçe 77b/15.
nā-kes *i.* Far. İnsaniyetsiz, alçak 249b/10.
naḳım *i.* Ar. Yarma, ikiye ayırma 113a/4.
naḳıṣ *i.* (Ar. *naḳṣ*) Eksiklik 211a/4.
nāḳūs *i.* Ar. Kilise çanı 124b/11.
na‘l *i.* Ar. Nal gibi maden para 10b/8.
nālān *sf.* Far. Ağlayan, inleyen 280b/13.
nāle *i.* Far. İnleme, inilti 293a/5.
na‘līn *i.* Ar. Bir çift ayakkabı 180b/10.
nāliş *i.* Far. İnleme, feryat 90a/6.
namāzbur *i.* Far. Sistem bozukluğu, abdestbozan 158b/16.
namāz-gāh *i.* Far. Açık arazide topluca namaz kılınan yer 88a/12.
namāz-güzār *sf.* Far. Namazını devamlı kılan 130a/7.
nāme *i.* Far. Mektup 88a/16, 91a/11, 165b/7.
Nāmiyān *öz. i.* Afganistan'da bir şehir 61a/10, 167a/4.
nāmiyāt *i.* Ar. Yerden bitenler, bitkiler 62b/2.
nā-murādlıḳ *i.* Murada erememe 162b/3.
nār bk. enār
nār *i.* Ar. Ateş 40a/10.
nārcīl *i.* (Ar. < Far. *nārgīl*) Hindistan cevizi 158b/14, 159a/2.
nārinc *i.* (Ar. < Far. *nāreng*) Portakal 107b/1, 313b/13.
nārincāt bk. 'ilm-i nārincāt
Nārü'l-ḥarreteyn *öz. i.* Abes vilâyetinde Benî İsrâîl'in taptığı ve gece yanıp gündüz tütünü çıkan bir ateşe verilen ad 40b/1.
Nārü'l-ḫasef *öz. i.* Yapılan kötü işlerin kim tarafından yapıldığını bulmak için kullanılan, zanlı içine sokulduğunda suçluyu yakan, suçsuzu yakmayan ateş 39b/8.
Naṣārā *i.* Ar. Hıristiyanlar 179b/6.
Naṣaybīn *öz. i.* Güneydoğu Anadolu bölgesinde Mardin'de bir ilçe, Nusaybin 64a/7, 100b/5, 133a/13, 313a/16.
nāsī *sf.* Ar. Unutan, unutucu 180b/7.
Nāsik *öz. i.* Uzun ömürlü, vahşî, efsanevî bir Türk kavmi 192a/16.
Naṣr bin Seyyār *öz. i.* (ö. 748) Emevîlerin 728-748 tarihleri arasındaki siyaseti çok iyi yöneten ve Horâsân'ın son valisi olan kişi 252b/12.
Naṣrānī *i.* Ar. **1.** Hıristiyan 87b/8. **2.** Hıristiyanlık 35a/9.
nāsūr *i.* Ar. Vücudun iç boşlukları ile deri arasında hastalık sebebiyle meydana gelen akıntı yolu 284b/16.
naṭ‘ *i.* Ar. Yere serilen örtü 83b/9, 128a/9.
Naṭa *öz. i.* Hz. Süleymân zamanında yaşayan bir kişi 195b/15.
Naṭayān *öz. i.* Nata'nın kavmi olup, kısa boylu zenci bir kavim 195b/10.
nāẓır *sf.* Ar. Yönü bir yere dönük olan 72a/1.
naẓīr *sf.* Ar. Benzer, eş 96a/9.
Naẓīre *öz. i.* Zîz adlı bir padişahın kızı olup, Îrân padişahı Şâpûr ile evlenen ve sonra Şâpûr tarafından öldürülen kadın 103a/9.
nāzük *sf.* Far. **1.** Hareketleri hoşnutluk uyandıracak şekilde olan 254b/8. **2.** Dikkat ve itina isteyen 222b/7.
nebāt *i.* Ar. Bitki 213b/4.

nebātāt *i.* Ar. Bitkiler 62b/1.
neces *i.* Ar. Pis, murdar 314b/7.
necībī *sf.* Asaletli, soylu 271b/11.
necīb-i Yemenī *i.* Yemen'de yaşayan soylu bir deve türü 271b/10.
Necid *öz. i.* Orta Arabistan'da bir bölge 138b/16.
necm *i.* Ar. Yıldız 32b/1.
Necrīn *öz. i.* Yemen'in Necrân şehri 138b/15.
nefḫ *i.* Ar. Üfleme 234a/4.
nefḫa *i.* Ar. **1.** Üfürük 275a/1. **2.** Can veren üfürük 233b/16.
nefīr *i.* Ar. Topluluk 125a/2.
nefrīn *i.* (Far. *nā-āferīn* > *nefrīn*) Beddua, lanet 169a/12, 264b/7.
nefṭ *i.* (Far. *neft*) Ham yahut arıtılmış petrol 89b/10, 112a/12, 126a/12, 132a/8, 175b/13, 222a/10.
nefṭī *sf.* Koyu yeşille kahverengi arasındaki renk 73b/5.
nehārī *sf.* Gündüzle ilgili 36b/6.
Nehāvend bk. Nihāvend
neheng *i.* Far. Timsah 50b/3, 52b/16, 77b/9, 246a/9, 272b/13, 290b/14, 293b/13, 300a/4, 304b/15, 305b/11, 313a/7.
Nehrevān *öz. i.* Ar. Hz. Alî'nin Hâricîler ile savaştığı şehir 189b/3.
nekbet *i.* Ar. Uğursuzluk 252a/17.
nemed *i.* Far. Keçe 120a/12.
nemek *i.* Far. Tuz 99b/17.
nemekīn *sf.* (Far.-*īn* ekiyle) Tuzlu 117b/7.
neml *i.* Ar. Karınca 319a/16, 319b/7.
nemr *i.* Ar. Kaplan 287a/6.
Nemrūd *öz. i.* Hz. İbrâhîm'i ateşe attıran ve Bâbil'in kurucusu olan hükümdar 92a/10, 138b/6, 141b/5, 214b/15, 287b/17, 312a/16, 321b/7, 322a/4.
nerces bk. nerges
nerdübān *i.* Far. Merdiven 87a/14, 108a/14.
nerges - nerces *i.* (Ar. *nerces* < Far. *nerges*) Lâle gibi soğanla üretilen beyaz veya sarı çiçekli süs bitkisi, nergis 158a/5, 158a/12.
Nerīmān *öz. i.* Yiğitliği ile meşhur *Şehnâme* kahramanı 94a/5, 187b/15, 188a/13, 188b/8.
nerm *sf.* Far. Yumuşak 78a/9.
Neserān *öz. i.* Mısır'da piramitlerin bulunduğu yerdeki bir kale 136b/12.
nesīm *i.* Ar. **1.** Hafif ve hoş rüzgâr 75a/12. **2.** Hava küre, atmosfer 43b/5.
nesir *i.* (Ar. *nesr*) Akbaba, kartal 247a/14.
Nesir *öz. i.* Hz. Nûh'un kavminin taptığı putlardan biri 87a/1.
Nesr-i ṭā'ir - Nesrü'ṭ-ṭāyir *öz. i.* Oğlak burcunda görülen en parlak yıldız 27a/10, 37a/5, 137a/8.
Nesr-i vāḳi' - Nesrü'l-vāḳi' *öz. i.* Oğlak burcunun, güney yönünde görülen en parlak yıldızı 23a/2, 37a/5, 137a/8.
neşāṭ *i.* Ar. Sevinç, neşe 157b/17.
neşnās *i.* (Far. < Ar. *nesnās*) Yarım insan şeklindeki masalsı varlık 196a/9, 196b/4, 237a/6, 238b/11.
Nevbahār *öz. i.* Belh'te Nâva Vihara da denilen şehrin güneyinde bulunan iki büyük Budist tapınağından biri 134a/8.
Nevbe bk. Nūbe
nevbet *i.* Ar. Sıra 101a/4, 103b/7, 114b/9.
nev-cüvān *sf.* Far. Delikanlı 241b/16.
nevḥa *i.* Ar. Matemle feryat etme 242a/4.
nevmīd *sf.* Far. Ümitsiz 9a/12.
Nevmiyye *öz. i.* Mısır'da Nîl nehrinin çıktığı yerde bir şehir 133a/14.
Nevnaḥt *öz. i.* Bağdat'ta müneccimlik yapan bir kişi 95b/1.
nev-rūz *i.* Far. 21 Mart günü 260a/5.
ney *i.* (Far. *nāy*) Kamıştan yapılmış nefesli saz 34b/17.
Neyyār *öz. i.* Hindistan'da bir topluluk adı 194b/8.
neẓr *i.* Ar. Şarta bağlı vaat 100b/9.
nıṣf *i.* Ar. Yarı, yarım 102a/4.
nıṣf-ı a'lā *i.* Ar. Üst yarısı 197a/7.

nıṣf-ı esfel *i.* Alt yarısı 197a/7.
nıṣfü'l-leyl *i.* Ar. Gece yarısı 240b/13.
nıṣf-ı yevm *i.* Ar. Öğle vakti 87b/6.
nıṣfeyn *i.* Ar. İki yarım 177a/8.
nıẓr *i.* Ar. Benzeri, misli, naziri 267a/12.
nī *edat.* Far. Olumsuzluk ön eki 102a/11.
ni'am *i.* Ar. Nimetler 1b/11.
nicek *zf.* Nasıl 47b/1.
nifās *i.* Ar. Yeni doğum yapmış kadının durumu 158b/3.
Nihāvend - Nehāvend - Nūḥ-āvende *öz. i.* (*Nūḥ* "Hz. Nûh" ve *āvend* "birinci" ile *Nuḥ-āvend* Kurucusu Hz. Nûh olan > Nihāvend) Îrân'da tarihî bir şehir 59b/11, 63b/15, 132b/8, 132b/4, 132b/9.
niḳāb *i.* Ar. Yüz örtüsü, peçe 103b/2.
nīk-baḫtlıḳ *i.* Talihlik 90a/17.
nīk-nāmlıḳ *i.* Namı iyi olma hâli 178a/7.
niḳris *i.* Ar. Vücutta ürik asidin artması sonucunda ağrılı şişliklerle seyreden bir metabolizma hastalığı 71a/14, 78a/15, 221b/1, 244a/6,
Nīkū-perest *öz. i.* Far. Güzelliğe tapan anlamında, efsanevî bir peri adı 243a/4.
nīkū-sīret *sf.* Far. Güzel ahlaklı 223a/10.
nīl *i.* Far. Çivit otu 213a/4.
Nīl *öz. i.* Sâsânî hükümdarı Şâpûr bin Erdeşîr'in 241-273 tarihleri arasında kurmak istediği Cündişâpûr'da ekincilik yapan ve sonra Şâpûr'un yardımıyla yazıcılığı öğrenip bu şehrin mimarı olan kişi 101b/8.
Nīl *öz. i.* Afrika'nın, Mısır'da denize dökülen en büyük ırmaklarından biri 33b/3, 55b/14, 78b/10, 105b/5, 119a/2, 124b/3, 130b/4, 260a/12, 276b/2, 304b/4, 305a/4.
nīrān *i.* Ar. Gökkuşağı 42a/8.
nisyān *i.* Ar. Unutma 180b/14.
Nīşābūr *öz. i.* Îrân'da bir şehir 39b/17, 64a/8, 132b/15, 277a/2, 312b/13.
nişter *i.* Far. Arı, akrep, sinek vb. hayvanların sokucu organları, iğneleri 247a/10, 316a/1, 323b/8.
nite *zf.* **1.** Nasıl 215a/14, 288b/11. **2.** *bağ.* Cümle başında kendisinden önce gelen hükmü doğrulamak için kullanılır 47a/3.
niẓām *i.* Ar. Kanun, yasa 1b/11, 172b/12.
Niẓāmü'l-mülk *öz. i.* (ö. 485/1092) Büyük Selçuklu Devleti'nde Melikşâh zamanı veziri, Ortaçağ İslâm dünyasının en başarılı devlet adamı ve *Siyerü'l-Mülk* adlı siyasetname kitabının yazarı, Hasan bin İshâk 235b/6, 235b/9, 278b/15.
noḫūd *i.* Far. Baklagillerden, sarımtırak çiçekli, yıllık bitkinin yuvarlak tanesi 154b/17, 212a/6.
Nūbe - Nevbe *öz. i.* **1.** Büyük kısmı Sudan'da ve bir kısmı Mısır'da bulunan bir bölge, Noubai 130b/4, 133b/1, 216b/17, 282a/1. **2.** Bu bölgenin halkı 194b/11. **3.** Afrika'da Sudan ve Mısır sınırları içinde olan bir bölgeye adını veren kişi 217a/1.
Nūḥ bin Esed *öz. i.* (ö. 227/841) Memûn zamanında Sâmânîler devletine adını veren Sâmân Hudâ'nın dört oğlundan, Semerkant'a vali tayin edilen oğlu 131a/14.
Nūḥ bin Nemek *öz. i.* Kendisine inanmayan halkı helak edilen ve 950 sene yaşayan Hz. Nûh, Nûh bin Lâmek 27a/3, 56a/7, 63a/13, 67b/6, 86b/2, 100b/17, 128a/6, 131a/14, 132b/8, 163b/4, 181b/6, 197b/1, 264b/2, 297a/14.
nuḥās *i.* Ar. Bakır 79b/16.
Nūḥ-āvende bk. Nihāvend
Nu'mān *öz. i.* Yemen'de şehir 138b/16.
Nu'mān bin Emīrü'l-Ḳays *öz. i.* Hîre'deki meşhur Havarnak ve Sedîr saraylarını yaptıran ve 403-431 yılları arasında hüküm süren Lahmî hükümdarı 106a/1, 106a/8.

Nu'mān bin Münẓir *öz. i.* 613 yılı dolaylarında Îrân hükümdarı Hüsrev Pervîz ile savaşan Gassânî hükümdarı 87a/9, 115a/7, 138b/11, 148a/4.

nuṣret *i.* Ar. Yardım 88b/10, 94a/13.

nūşādır - nūşādur *i.* (Far. *nevşādur*'dan) Amonyak tuzu, amonyum klorür 74b/12, 79b/12, 131a/13, 299b/1, 312a/3,

Nūşirevān-ı 'ādil *öz. i.* 531-579 arasında hüküm süren Sâsânî hükümdarı, Kisrâ Enûşirvān I. Hüsrev bin Kubâd 7b/5, 39b/5, 49a/5, 53b/1, 54a/2, 116a/6, 182b/11.

nuṭfe *i.* Ar. Meni, bel suyu 213b/3.

Nübişte-i ḫaryān *öz. i.* Dârâ zamanında Hemedân'ın batısında Arvend dağı kayalıkları üzerinde kazınan, üç sütundan ve yirmi satırdan oluşan Antik Farsça, Bâbilce ve Antik İlamî dilinde yazılmış iki büyük kitabe 12b/17, 82a/12.

nücūm *i.* Ar. Yıldızlar 33a/11.

nüfūs *i.* Ar. Canlar 2b/2.

nüfūẓ *i.* Ar. (İçe) İşleme 149b/12.

nühbet *i.* Ar. Yağma, çalma 125a/8.

nüsḫa *i.* Ar. Yazılı bir kitabın benzeri, tıpkısı 101a/5, 196a/12, 294a/8.

nüsūr *i.* Ar. Akbabalar 189a/9.

nüşūr *i.* Ar. Dirilme günü 14b/4.

nüvāḫt *i.* Far. Okşama 116b/8.

nüzūl *i.* Ar. **1.** Konaklama 217a/1. **2.** *mec.* Değer kaybetmek 106b/6.

O

od *i.* **1.** Ateş 19b/8, 22a/2. **2.** *mec.* Coşkunluk 220a/11.

od küresi *i.* Ateş küre, 118

oda duram *cüm.* Ateşte yanayım anlamında yemin sözü 154b/9.

oda *i.* Padişahlara mahsus çadır 91a/13.

oġlaḳ *i.* Geyik yavrusu 280b/12.

oḫşa- *geç. f.* Okşamak 269a/5.

oḳ atımı *i.* Yaklaşık 270 metrelik mesafe 61b/7.

oḳ uzunı *i.* Bir ok boyunda 60a/12.

oḳı- - oḳu- - oḫı- - oḫu- *geç. f.* **1.** Bir yazıyı çözmek 20a/16, 69b/7. **2.** Yüksek sesle kıraat etmek 109a/5. **3.** Çağırmak, dâvet etmek 78b/12, 98a/2.

oḳın- *edl. f.* Bir yazı çözülmek 74b/9.

oḳıt- - oḳut- *ett. f.* **1.** Okumak işini başkasına yaptırmak 165b/10. **2.** Çağırtmak, davet etmek 172a/7, 211b/4.

oḳıyıcı *i.* Zor yazıları okuyabilen 82a/14.

oñad *sf.* İyi, mükemmel 104b/11.

oraḳ *i.* Ekin biçme ayı, temmuz 141b/2.

Orḫan *öz. i.* (ö. 763/1362) 726/1326-763/1359 arasında hüküm süren ikinci Osmanlı padişahı 2a/6.

'Oṣmān *öz. i.* (ö. 724/1326) Osmanlı devletini kuran ve 698/1299-724/1326 yıllarında başında bulunan padişah 2a/7.

'Oṣmān bin 'Affān *öz. i.* (ö. 35/656) Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yı Râşidîn'in 24/644-35/656 tarihlerindeki üçüncü halifesi 83b/10, 85b/9, 96a/2, 123b/16, 134a/14.

'oṣmāniyye *i.* Ar. Bir deve cinsi 271a/16.

ot *i.* İlaç 6a/9.

otsuz *sf.* Kıraç 110b/6.

oyın *i.* Maskaraya alma işi 40a/8, 79a/8.

Ö

öç *i.* Bir işi yapmayı kafaya koymak 137b/5.

öç ḳur- Üstüne vazife olmayan işi ortaya çıkarmak için harekete geçmek 243a/9.

öd *i.* Yeşil sarı renkte acı sıvı, safra 175b/2, 235b/1, 247b/1.

ödi ṣu ol- Çok korkmak 53b/15.

ög *i.* Akıl, zihin 223a/6, 277am/2, 278a/1.

öküz *i.* Enenmiş erkek sığır 15a/14, 34a/15, 66a/9, 214b/16, 223a/14, 272a/2, 273b/2, 291b/8.

ölit- *geç. f.* Islatmak 150a/2, 173b/17.

'Ömer *öz. i.* Belkîs'ın annesinin babası 97b/3.

'Ömer Bekāyī *öz. i.* Ejderha hikâyesi anlatan bir kişi 46a/13.

'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz *öz. i.* (ö. 720) 717-720 tarihleri arasında Emevî halifesi olan tâbiînden bir kişi 66a/6, 86a/8, 125b/17, 138a/4.

'Ömer bin Cinān *öz. i.* Mısır'daki Mînâ kilisesinde şiiri bulunan kişi 90a/14.

'Ömer bin el-'Alā *öz. i.* Rûyân şehrini 643 yılı civarında fetheden kumandan 108b/8.

'Ömer bin el-Ḫaṭṭāb *öz. i.* (ö. 23/644) Adaletiyle meşhur olup Hulefâ-yı Râşidîn'in 13/634-23/644 tarihlerindeki ikinci halifesi 31b/10, 83b/13, 86a/7, 92a/11, 94a/17, 108b/2, 116b/3, 142b/4, 203a/9, 207b/13, 234b/10, 252b/16.

'Ömer bin el-Münẓir *öz. i.* Mısır'daki Mînâ kilisesini yapan melik 90a/14.

'Ömer bin Zeyd *öz. i.* 21/642'de Hz. Ömer tarafından Ammâr bin Yâsir'le beraber Rey şehrini fethetmek için görevlendirilen kumandan ve sahabi, Urve bin Zeyd 108b/3.

öñdin *e.* **1.** Geride kalan zamanda 9b/6, 34b/1. **2.** *zf.* Daha önce, eskiden 23b/15, 262a/14.

ördek *i.* Perde ayaklılardan paytak yürüyüşlü su kuşu 92b/16, 270a/4.

örgiç - örgüç *i.* Tümsek 119a/15, 285b/17.

Örnek *öz. i.* Bir deniz 55b/5.

örs *i.* Üzerinde maden dövmeye mahsus çelik yüzeyli demir alet 210a/17.

örti - örtü *i* **1.** Örtmeye yarayan şey 61b/16, 190a/4. **2.** Çatı ve damlara yapılan kaplama 85b/15.

örtil- - örtül- *edl. f.* Bir şeyle kaplanmak 78a/2, 192b/8.

örü-dur- - örü-ṭur- *gçz. f.* Ayağa kalkmak 74b/16, 292b/1.

örümcek *i.* Ağ örebilen hayvan 214a/6, 218b/4, 280b/15, 313a/11, 318a/1.

öyken *i.* Akciğer 221b/13, 300b/11.

özcügez *i.* Bitkilerde en içteki hafif, gevrek ve yumuşak madde 155a/1.

özdek *i.* Ağacın köke yakın olan kütük kısmı 155a/4.

özge *e.* Başka, gayri 106a/6.

P

palās *i.* Far. Aba ve çul gibi kaba yünden dokunan şeyler 106a/15.

panbuḳ *i.* Far. Pamuk 76b/6, 129a/11.

pars *i.* Kedigillerden, benekli, güçlü, etçil hayvan, panter 20b/9, 141b/16, 128a/10, 273b/1, 286am/1, 287b/1, 316b/7.

parsçı *i.* Pars besleyen kişi 286bm/3.

pāsubān - pāsıbān *i.* Far. Gözetici, bekçi 226a/3, 257b/9.

pāy-dār *sf.* Far. Kalıcı 11b/14, 204a/5.

pehlevān *i.* Far. **1.** Kuvvetli 188a/15. **2.** *mec.* Söz sahibi 95a/3.

Pehlevī *öz. i.* Far. Îrân'da Isfahân'da yaşayan bölge halkı 93b/16, 115a/2.

Pehleviyye *öz. i.* Îrân'da Pehlevî halkının yaşadığı bölge 93b/4.

pelālek *i.* Far. Kılıcın cevheri, iyi su verilmiş çelik 76a/15.

peleng *i.* Far. Kaplan 22a/17, 70a/15, 73a/14, 195b/7, 218b/12, 286am/8, 287a/6, 287b/5.

pelīd *sf.* Far. Pis 298a/5.

pelīdī *sf.* Far. Kirli, pis 239a/8.

Pelinan ḥakīm *öz. i.* Hemedân'daki Bâbü'l-esed kapısındaki tılsımı düzen ve Hz. Süleymân'dan önce yaşayan bilge kişi, Belinas 135a/3.

penhān - pinhān *zf.* Far. Gizli 89b/17, 106a/15, 280b/2.

penhānī *sf.* Far. Gizli, gizli olan 115b/5.

pergār noḳṭası *i.* Yay veya dairenin tam orta noktası 25a/11, 93b/3.

perhīz-kār *sf.* Far. *mec.* Haram olan şeylerden kaçınan 102b/9.

perī *i.* Far. Cin taifesinin çok alımlı ve çok güzel olanı 90b/14.

perī-ṣūret *sf.* Far. Peri gibi güzel 93b/11.

pertāv oḳ i. Savaş oku 167a/12.

perverde *sf.* Far. Beslenmiş 75a/8, 254a/11, 287b/13.
Pervīz *öz. i.* 590-628 arasında Îrân Sâsânî hanedanının hükümdarlığını yapan ve Behrâm'la savaşan hükümdar 115a/12, 148a/14, 148b/6, 187a/2, 267a/2.
peydā *sf.* Far. Aşikâr 168a/9, 220a/12.
pinhān bk. penhān
pīr *i.* Far. Yaşlı 44a/4, 242b/11, 246b/15.
Pīr-kānī *öz. i.* Benchir vilayetinde bir dağda bulunduğu rivayet edilen bir cin 242b/2.
Pīr-kūcek *öz. i.* Madende yaşayan ihtiyar bir cin 242b/8.
pīrlik *i.* Yaşlılık 252a/13.
pīrūze bk. fīrūze
pīşe *i.* Far. Sanat, meslek 278b/15.
pīş-rev *i.* Far. Öncü 183a/9, 257b/5.
pūlād *i.* Far. Çelik 76a/6, 129a/9, 210b/8.
pūlād-ı Hind *i.* Meşhur Hindistan demiri 68a/5.
pusarıḳ *i.* Yerden havaya doğru yükselen duman, pus, sis 42a/2.
pusı *i.* Saldırmak için beklenen yer 184a/12, 241b/2.
pūşīde *sf.* Far. Örtülü, gizli 65b/13.
pūte *i.* Far. Eritme kabı, pota 210b/14.
pür-mesnūḫ *i.* (Far. *pür* dolu ve Ar. *mesnūḫ* çirkin koku ile) Çirkin kokulu olan bir balık türü 51a/4.
pür-mīşe *i.* Far. Meşelik 127b/2.
pür-ni'met *sf.* Far. Verimli 134b/5.
pür-nūr *sf.* Nur dolu, nurlu 220a/16.

R

ra"ād i. Ar. Torpil balığı 303a/4.
ra'd *i.* Ar. Gök gürlemesi 13b/13, 251b/2.
raḥm *i.* Ar. Döl yatağı 8a/2, 180b/8.
raḥmān *i.* Ar. Bütün varlığa merhamet eden, nimet veren anlamında Esma-i Hüsna'dandır 88a/17.
Raḥmān *öz. i.* Peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme'nin, kendisine geldiğini iddia ettiği melek 203b/17.
ra'iyyet *i.* Ar. Yönetim altındaki halk 113a/6.
raḳīḳ *sf.* Ar. Merhametli, hassas 179a/3.
Raḳıyye *öz. i.* Suriye'nin Fırat kenarında bulunan Rakka şehri 143a/6.
raḳṣ *i.* Ar. Ayakta yapılan, çeşitli ahenkli hareketler dizisi 241b/10.
Rāmīn *öz. i.* Hindistan'da bir ada 149a/12, 245b/13
ra'nā *sf.* Ar. Güzel 251b/16, 256b/17.
raṣad *i.* Ar. Gök cisimlerini inceleyen alet 37a/17.
raṣāṣ *i.* Ar. Kalay 73b/2.
rāst *i.* Far. **1.** Denk gelme 29b/17, 42a/10, 256a/15. **2.** *sf.* Hakikat, gerçek 199a/9, 236a/12. **3.** *zf.* Doğru, gerçek 122b/5.
Rāşidü'l-baḥrī *öz. i.* Peygamberlik iddiasında bulunan ve Hz. Alî'nin ölmediğini savunan kişi 200a/14.
raṭb *sf.* Ar. Nemli, yaş 33a/1.
rāvend - rāvende - rīvend *i.* Far. Kara buğdaygillerden kuvvetlendirici, iştah açıcı hassaları olan hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bitki, Hindistan kabağı 153a/2.
rāvend-i Çīn *i.* Çîn'de yetişen Hindistan kabağı 152b/16, 153a/2.
rāvend-i Türkī *i.* Türkistan'da yetişen Hindistan kabağı 153a/2.
Rāvend *öz. i.* Îrân'ın Kûhistan bölgesinde bir dağ 65b/1.
rāziyāne *i.* Far. Rezene denen bitki. Foeniculum vulgare 212a/7.
rebāb *i.* Far. Sap kısmında küçük kasesi bulunan dize veya bir yere dayanarak çalınan saz 12a/8.
Rebī' *öz. i.* Bir kabile ismi 179b/11.
refāhiyyet *i.* Ar. Geçim rahatlığı ve bolluğu 93a/11, 247b/14,
reffāf *sf.* (Ar. *reffâ*'dan galat olarak) Yırtık elbise vb.leri yamayıp onaran [Metinde *yama* kelimesi için Far. kelime *rufū* kullanılırken, *yama yapan* anlamında Arapça mübalağa-i fâil kullanılmış-

tır. Metinde birbirine benzeyen ف ve ق harflerinin bulunduğu bir mübalağa-i fâil yapılmıştır. *Mevârid*'de s. 636 رفأ yırtık elbiseyi yamayıp onardı'dan mübalağa-i fâil رفّاء ve s. 641'de الرقاع yama'dan مرقع ve راقع *yama yapan* anlamlarında ism-i fâiller vardır. Kelimenin aslı **reffā**ʿ veya **raḳḳā**ʿ olmalıdır.] 298b/2.

Rehā *öz. i.* Güneydoğu Anadolu'da bulunan Urfa şehri 143a/7.

Rehem *öz. i.* Rehmî adlı kavmin padişahlarına verilen ad 190a/14.

Rehmī *öz. i.* Hazar bölgesinde yaşayan zenginliğiyle meşhur bir kavim 190a/12.

Remle *öz. i.* İskenderiye'nin kuzey doğusunda Ebûkîr gölünü Akdeniz'den ayıran dil üzerinde kurulan bir kasaba 116a/3.

remmāl *sf.* Ar. Falcı 14a/17, 45b/3.

renc *i.* Far. **1.** Ağrı, sızı 170b/17. **2.** Zahmet, eziyet 80a/14.

rencīde *sf.* Far. **1.** İncinmiş 215b/2. **2.** Rahatsız 256a/14.

rencūr *sf.* Far. İncinmiş 286am/14.

Re's-i Mehrimer *öz. i.* Hûristan'da Mânî'nin öldürüldüğü şehir 109a/1.

Re'sü'l-ʿayn *öz. i.* Suriye'de Habur ırmağı kenarında bir şehir 108b/16, 143a/6.

Re'sü'l-ʿazl *öz. i.* Boğa burcunda bir yıldız 35b/16.

Re'sü'l-cebbār *öz. i.* İkizler burcunda bir yıldız 36a/5.

Re'sü'n-nevm-i āḫir-i şimālī *öz. i.* Yengeç burcunda bir yıldız 36a/13.

Re'sü'n-nevm-i şimālī *öz. i.* Yengeç burcunda bir yıldız 36a/12.

revā *sf.* Far. Uygun 23a/17, 147a/8.

revān *sf.* Far. **1.** Yürüyen, giden 44b/16. **2.** Akan 57a/9, 239b/10. **3.** *mec.* Akıcı (ifade, söz vb.) 3a/5. **4.** Geçerli olan 44b/16.

Revāyid bin Yubūrī Eseb *öz. i.* Musul şehrini ilk kuran kişi 132a/17.

revḥānī *sf.* Ar. **1.** Güzel, gönül açıcı 174a/16. **2.** Ruhanî 15b/6.

revḥāniyyān *i.* Far. Ruhanîler 235a/2.

revḥāniyye *sf.* Ar. Ruhanî 23a/7.

revḥāniyyetü'r-revḥāniyye *sf.* En üstün dereceli melek 21b/10.

revnaḳ *i.* Ar. Göz alıcı güzellik 182b/10.

Rey *öz. i.* Îrân'da Tahran'a yakın bir şehir 37a/1, 58b/10, 63b/13, 68a/8, 100b/3, 108b/1, 309b/9.

reyḥān *i.* Ar. Fesleğen 149a/2.

reyḥānī *sf.* Ar. Fesleğen gibi 73b/5.

Reyyān bin el-Velīd bin el-Muṣʿab *öz. i.* Hz. Mûsâ döneminde yaşayan firavunun adı [Sâlebî'ye göre Reyyân adlı firavun Hz. Yûsuf zamanında yaşayıp iman etmiştir] 138b/7.

rıbż *i.* Ar. Şehir suru 110a/16.

Rıḍvān *öz. i.* Ar. Cennetin kapıcısı olan melek 307b/6.

rıḥlet *i.* Ar. *mec.* Ölüm 167b/16.

rıḳḳ *i.* (Ar. *raḳḳ*) Üzerine yazı yazılan ince, yumuşak deri 103a/5.

rıṭıl *i.* (Ar. *rıṭl*) 130 dirhem ağırlığında arpa veya buğday alan bir ölçek 211a/10.

ricʿat *i.* Ar. Geri dönme 34b/14.

rīg *i.* Far. Kum 79b/15.

Rī'ü'l-ḳurā *öz. i.* Benchir vilayetinde bir köy 242a/15.

rīv *i.* Far. Hile, düzen 201b/8.

rīvās *i.* (< Far. *rībās* - Ar. *ribās*) Usaresinden şerbet yapılan, ravent türünden mayhoş ot, bektaşî üzümü 152b/17.

rīvend bk. rāvend

Riy bin Şeblān bin İṣfahān bin Felūc *öz. i.* Rey şehrini inşa eden kişi 108b/2.

rīze *i.* Far. Kırıntı, ufak parça 251b/7.

rubʿ *i.* Ar. Çeyrek 41b/7, 62b/12.

rubʿ-ı maʿmūr *sf.* Bayındır hâle getirilen dünyanın kara kısmı 63b/2.

rubʿ-ı meskūn *sf.* Dünyanın oturmaya elverişli karalarla kaplı kısmı 41b/9.

Rubūsüt *öz. i.* Kisrâ'nın sarayında çalgıcılık yapan ve güzel sesli Kulhübd'ü öldüren kişi 267a/11, 267a/16.

rufū i. Far. Yama 298b/1.

ruḫām *i.* Ar. Mezar taşı yapılan yumuşak, beyaz bir cins mermer 73b/3.

rūḥu'l-ḳudüs *sf.* Mukaddes ruh anlamında Cebrâîl 17a/17, 235a/5.

rūḥu'llāh *sf.* Hz. Îsâ 3b/3.

Rūm *öz. i.* (Ar. < Yun. *romios*). **1.** Yunan asıllı kimseler 63b/4. **2.** (İsim tamlaması tamlayanı olarak) Bu kimselerle ilgili 12b/2, 12b/12, 47b/15. **3.** *teşm.* Anadolu 53a/8, 107b/5.

Rūm ve Şām deñizi *öz. i.* Akdeniz 54a/7.

Rūmetü'l-cennet *öz. i.* Suriye'de bir şehir 100b/3.

Rūmī *sf.* Ar. Bizanslı 44a/5, 192b/12.

Rūmiyye *öz. i.* Roma 108a/1, 107b/16.

rummān *i.* Ar. Nar 152b/7.

rumūz *i.* Ar. Gizli, imalı söz 151a/8.

Rūs *öz. i.* Rusya ve Ruslarla ilgili 77a/5, 152a/2, 185a/14, 191b/7.

Rūsī *sf.* Ar. Rus halkından olan 191b/5.

rūşen *sf.* Far. **1.** Parlak, aydın 149a/1. **2.** *mec.* huzur 71a/11.

Rūşen *öz. i.* Keyânîler hükümdarı Dârâ'nın kızı 91b/8.

ruṭūbāt *i.* Ar. Romatizma 150b/4.

rūy *i.* Far. Tunç 211a/14.

Rūyān *öz. i.* Taberistan'da bir şehir 108b/7.

Ruyūsārān *öz. i.* Ceyhûn ırmağının çıktığı yer 50a/5.

rūzī *i.* Far. **1.** Rızık 57b/15. **2.** Nasip, kısmet 118b/6.

rūzigār *i.* Far. Devir, zaman 90a/16, 109a/8, 114b/7.

rükün - rükn *i.* (Ar. *rükn*) **1.** Bir bütünü oluşturan temel unsurlardan her biri 13b/8. **2.** Sütun, direk 92a/8. **3.** Kitabın ana bölümleri için kullanılır 13b/15.

Rükn-i Yemānī *öz. i.* Kâbe'nin güney yönünü gösteren köşesi 148a/12.

Rüstem bin Ferrūḫ-zāde *öz. i.* Kâdisiye savaşında kahramanlık gösteren ve eserde büyük kâhin kabul edilen bir Îrân kumandanı 204a/7, 204b/3.

Rüstem-i Zāl - Rüstem bin Zāl - Rüstem bin Destān bin Sām bin Nerīmān *öz. i.* Îrân millî destanının en güçlü kahramanı 40a/3, 96a/15, 110b/12, 188a/12, 189a/14, 230b/1, 233b/3.

rüsvāy *sf.* Far. Rezil kimse 45b/12, 41a/10, 176a/15, 206a/11.

rüsvāylıḳ *i.* Rezillik 38a/8.

S / Ṣ / Ş

Sa'ādet *öz. i.* Mağrib'de Endülüs'e yakın adalar topluluğu 54b/2.

Sa'ādeteyn *i.* Ar. Roma'da kuşların senede bir defa toplandıkları güne verilen ad 69b/14.

sā'at-i nücūmī *i.* Yıldız zamanına göre saat dilimi 45b/14.

ṣa'b *sf.* Ar. Çetin, zorlu 123a/1.

ṣabā *i.* Ar. **1.** Hafif bahar rüzgârı, tan yeli 45a/5. **2.** *teşm.* Kuzeydoğu 297b/16.

Sabā *öz. i.* Belkîs'ın melikesi olduğu şehir 97b/14, 98b/6, 100a/13, 126b/5, 140a/11, 140b/2, 153b/10, 156b/12, 263a/14.

ṣabāḥü'l-belūyī *i.* Yemen'de bulunan ve muharrem ayında kapları dolduracak kadar suyu akan efsanevî ağaç 160a/15.

sābıḳu'l-merākib *i.* Ar. Öncü gemi 132a/10.

ṣabır - ṣabur *i.* Zambakgillerden tropikal bölgelerde yetişen, küçüklü büyüklü türü olan ve tıpta kullanılan bitki 312b/4, 312/5.

ṣābūnī *sf.* Ar. Sabun gibi olan 73b/5.

ṣabur bk. ṣabır

sāc *i.* Ar. Hindistan'da yetişen, kerestesi çok sert ve değerli iyi cins ağaç 83b/8, 85b/15, 106a/17, 127a/7.

ṣad *sf.* Far. Bin sayısı
ṣad hezārān *sf.* Yüz binlerce 301a/17.
ṣad hezārān hezār *sf.* Yüz milyon 255a/16.
sa'd *i.* Ar. Kutluluk, bahtiyarlık 219a/2.
Sa'd *öz. i.* Ar. İkizler burcunda, uğurlu anlamına gelen bir yıldız adı 36a/8, 219a/2.
Ṣa'd *öz. i.* Güzelliği ile tanınan ve Yukarı Mısır'a verilen ad 64a/8.
Sa'd bin Ḥaşrem *öz. i.* Cinle ilgili anlatılan bir hikâyede adı geçen kişi 239b/5.
Sa'd bin Melik *öz. i.* (ö. 55/675) Aşere-i Mübeşşere'den olan, 15/636'daki Kâdisiyye savaşında Sâsânîleri yenilgiye uğratan kumandan, Sa'd bin Ebî Vakkâs Mâlik 204b/9.
ṣadām *i.* Ar. Alın üstü dazlaklığı 145a/7.
ṣadef *i.* Ar. **1.** Midye, istiridye vb. deniz hayvanlarının kabuklarında teşekkül eden çok sert, kabuklu madde, sedef 308a/4. **2.** İçinde inci bulunan deniz hayvanı 117b/3.
ṣādıḳ *sf.* Ar. Doğru, gerçek 167a/9.
Sa'd-i ekber *öz. i.* Jüpiter 34a/8.
ṣafā *i.* Ar. **1.** Gönül şenliği 169b/16. **2.** Saflık, berraklık 21b/12.
Ṣafar *öz. i.* Semerkant'ta bir yer 111b/7.
Safayān *öz. i.* Muâviye bin [Ebû] Süfyân zamanındaki Çîn hükümdarının iki kızından biri [Diğeri *Alâlûde*'dir, aynı zamanda bu isimler nehir adlarıdır] 267a/10.
ṣafḥ *i.* Ar. Ova 143b/6.
ṣafrā *i.* Ar. **1.** Karaciğerden gelen yeşil sarı sıvı, öd 152b/17. **2.** Mide bulantısı 11b/5, 151b/13.
Ṣafvān *öz. i.* Yemen San'a'da bir bağın cömertliğiyle meşhur sahibi 139a/13.
saġ *sf.* Sağ taraf 20b/5, 83a/13.
saġal- *gçz. f.* Şifa bulmak 289a/15.
saġca *zf.* Sağlam bir şekilde 151a/11.
saġış *i.* Sayı 18b/15, 300a/13, 309a/12.
ṣaġrı *i.* Hayvanın beli ile kuyruğu arasındaki dolgun yuvarlak kısım 273a/13.
ṣaḥābu's-seḥāb ve'l-emṭār *sf. mec. Bulutların ve yağmurların arkadaşı* anlamında yağdırmakla görevli 187a/6.
Ṣaḫır *öz. i.* Bir zaman sonra serçe olup uçan ağacın bulunduğu bir efsanevî deniz 161a/6.
Ṣaḫır cinnī *i.* Kudüs'te Kubbetü's-sahre'de bulunan cinlere verilen isim 177a/2.
saḫī *sf.* Ar. Cömert, eli açık kimse 120a/6.
ṣāḥib *i.* Ar. **1.** Mülkiyet hakkı elinde olan 139a/3. **2.** (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) (O şey) Kendisinden bahseden 199a/15. **3.** Himaye eden 18a/3. **4.** (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Bahsedilen şeyin özellikleri kendinde bulunan 36a/1. **5.** Kendinden sonra gelen kelimelerle tamlama yapar:
ṣāḥib-cemāl *sf.* Yüzü güzel 8b/16.
ṣāḥib-ḥüsn *sf.* Güzellik sahibi 115b/10.
ṣāḥibü'l-ḳabir *sf.* Ölecek kişi 262a/13.
ṣāḥibü'l-ḳaṣr *sf.* Köşk sahibi 262a/13.
ṣāḥibü'l-ḳıran *sf.* Dünya ve ahiret saadetine nail olan 235b/12.
ṣāḥib-ḳıran-ı zamān *sf.* Zamanın sahibi 235b/9.
ṣāḥibü'l-ḳubūr *sf.* Ölecek kişi 235b/12.
Ṣāḥib-nüsūr *sf.* Kerkenez kuşlarına hükmü geçen anlamında Keykavus'un lakabı 189a/9
ṣāḥib-rāy *sf.* İleri görüşlü kimse 79a/9.
ṣāḥibü'ṣ-ṣūr *sf. Sûr sahibi* anlamında İsrafîl adlı meleğin sıfatı 17a/8.
ṣāḥibü'ṭ-ṭūfānı'l-e'am *sf.* Büyük tufan zamanının sahibi Hz. Nûh 63a/13.
ṣāḥibü'l-ümmeteyn *sf.* Tufan öncesi ve sonrası ümmetin sahibi Hz. Nûh 63a/13.
sāḥir *i.* Ar. Büyücü 89b/3.
ṣaḥn *i.* Ar. Evin ortası, avlu 126b/10.
ṣaḥrā *i.* Ar. Meskün yerlerin dışında kalan geniş yer 6b/7, 186a/10, 209a/5.
ṣaḫre *i.* Ar. Taş kütlesi 82b/10, 80b/1.
Ṣaḫre-i evvel *öz. i.* Kudüs'te Kubbetü's-sahre'de bulunan, semavî dinlerin

kıblesi olan ve dünyaya özel olarak gönderildiğine inanılan taş 80a/12.

Ṣaḫre-i Mūsā *öz. i.* Hz. Mûsâ'nın, üzerinde su mucizesini gerçekleştirdiği taş 81a/4.

saḫt *sf.* Far. Sert, katı 239b/9.

Ṣa'īd - Ṣa'īdin *öz. i.* Nîl vadisiyle, nehrin doğusunda Kızıldeniz sahiline kadar uzanan bir bölge 36a/13, 142a/1.

Sa'īd bin el-'Aṣ *öz. i.* (ö. 59/679) Rûyân şehrini fetheden Kazvîn valisi ve kumandan sahabi 17a/2, 108b/10.

Sa'īd bin el-Müseyyeb *öz. i.* (ö. 94/713) Medîneli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biri 145a/1.

Sa'īd bin Müslim *öz. i.* Kadınlarla ilgili düşünceleri aktarılan bir kişi 176a/15.

Sa'īd bin 'Oṣmān bin 'Affān *öz. i.* (ö. 61/680) Hz. Osman'ın oğlu, Emevîlerin Horasan valisi 111a/15.

Sa'īd Cübeyr *öz. i.* (ö. 94/713) İbn Abbâs'tan ders alan, hadis ve tefsir konusundaki rivayetleriyle tanınan tâbiî 118b/7, 145a/1.

Ṣa'īdin bk. Ṣa'īd

ṣā'iḳa *i.* Ar. Yıldırım 121b/15, 312b/8.

sā'ir *sf.* Ar. Sersemleyen 11a/17.

saḳā *i.* (Ar. *saḳḳā*) Serçegillerden, kırmızı sarı tüylü, ötücü küçük kuş 255b/7.

saḳāü'ṭ-ṭuyūr *i.* Kuşlara su taşıma işini yapan ve onları susuzluktan korumaya çalışan saka kuşu 256a/2.

saḳācuḳ *i.* Küçük saka kuşu 244b/4.

Saḳalānī *sf.* Sakalânlı 193a/13.

saḳālıḳ *i.* Su taşıma işi, suculuk 62a/4.

Saḳāliyye *öz. i.* Sicilya Adası 107b/7.

saḳanḳūr *i.* Ar. Üzeri pullarla örtülü, omurgalı, küçük vücutlu bir balık türü 124b/3, 274a/5, 304b/15.

ṣaḳar *i.* Ar. Şahin kuşu 249a/5.

Saḳarkend *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 112b/10.

ṣaḳbe *i.* Ar. Develerin dudaklarında kabarcık şeklinde çıkarak kendini gösteren bulaşıcı bir hastalık 213b/16.

saḳıf *i.* (Ar. *saḳf*) **1.** Dam, çatı 297a/10, 83a/12. **2.** Tavan 83a/8.

Ṣaḳīf *öz. i.* III. yüzyıl dolaylarında yaşayan Adnânîlere mensup Kasî bin Münebbih adlı bir kişi 119b/2.

ṣaḳīl *sf.* Ar. **1.** Ağır 64b/3. **2.** Kaba, çirkin 244b/5.

Sāḳıvān *öz. i.* Fırat kenarında bir şehir 53a/8.

ṣaḳlıḳ *i.* Tetikte bulunma hâli 257a/14.

saḳmūniyā *i.* (Lat. *scammonia*) Müshil olarak kullanılan bitki, mahmude, bin göz otu 153b/4, 155a/5, 156b/2, 213a/5.

saḳsıḳān *i.* Alacakarga, saksağan 264a/7.

Saḳsīn *öz. i.* Türkistan'da bir şehir 224b/4, 296a/12.

ṣalāḥ *i.* Ar. İyi duruma gelme 176b/6.

sāle *i.* Far. Yıl 311a/17.

ṣa'leb *i.* Ar. Tilki 295a/6.

ṣalın- *dön. f.* Sarkmak 270a/14.

ṣāliḥ *sf.* Ar. **1.** İyi amel sahibi 131a/11. **2.** Uygun, elverişli 240b/14.

Ṣāliḥ *öz. i.* Semûd kavmine gönderilen, kayadan dişi deve çıkarma mucizesi gösteren peygamber 87a/5, 94a/16, 100b/12, 127b/17, 164b/8, 240b/14, 277b/14.

Ṣāliḥ bin Kīsān *öz. i.* Ömer bin Abdülazîz devrinde Mescid-i Nebevî'nin imarıyla görevlendirilen mimar, Salih bin Keysan 86a/12.

Sālim bin 'Abdullāh *öz. i.* (ö. 106/725) Hadis rivayetiyle meşhur Medîneli fakih ve tabiî 164b/8.

Ṣāliye *öz. i.* Afrika'da Hıristiyanların çok olduğu bir şehir 133b/2.

Sām bin Nerīmān *öz. i.* Îrân millî destanında Rüstem'in dedesi 187b/16, 188a/4, 188a/7.

Sām bin Nūḥ *öz. i.* Hz. Nûh'un oğlu ve Arapların atası 63a/16, 116b/2.

ṣamġ *i.* Ar. Ağaçların kabuğundan sızan yapışkan madde, zamk 152a/7, 153b/4.

Sāmir *öz. i.* Irâk'ın Samarra şehri 60b/1, 86b/8, 150b/13.
ṣāmite *sf.* Ar. Susan, konuşmayan 82b/10.
Ṣan'ā *öz. i.* Yemen'de bir şehir 64a/9, 69a/3, 118a/15, 202a/3, 271a/12.
Ṣan'ā bin Erāk bin Yaḳṭın *öz. i.* Yemen'deki San'a şehrini ilk inşa eden kişi 118a/17.
Ṣan'ān *öz. i.* Yemen'in San'a şehrinin diğer adı 139a/11.
ṣancır- *gçz. f.* Darbenin etkisi altında kalıp kırılmak, dağılmak 176b/4.
sancış- *karşılıklı f.* Süngüleşmek, 157b/2.
ṣanc *i.* Ar. Zil 315b/7.
ṣanç- *geç. f.* Saplamak, batırmak 5a/13.
ṣandal *i.* Ar. Sarımtırak renkli, dayanıklı, içinden yağlı ve reçineli esanslar çıkan bir ağaç türü 194a/13.
ṣandūḳ *i.* Ar. Kapaklı depo 57a/12, 96b/14, 151a/5.
ṣanevber *i.* Ar. Çam fıstığı ağacı 69b/2.
ṣānī *sf.* Ar. İkinci 13b/11, 145b/12.
ṣāni' *i.* Ar. **1.** Yapan kimse 210b/2. **2.** *Yaratan* anlamında Allâh 25b/17.
Ṣanū *öz. i.* Hindistan'da Menât putunun bulunduğu şehir 118a/4.
sañsar *i.* Sansargillerden ağaç kovuklarında yaşayan kürkü makbul, yırtıcı küçük hayvan 297b/13.
ṣar' *i.* Ar. Bayılma nöbetleri, epilepsi 71a/14, 79a/15, 80a/10, 155b/17, 178a/15, 222a/12, 222b/17, 278b/9.
Ṣarfe *öz. i.* Ar. Ayın menzillerinden biri, sünbül burcunda bir yıldız 36b/4.
sarımsaḳ - ṣarmısaḳ *i.* Zambakgillerden keskin kokulu, iştah açan otsu bitki 150a/7, 213a/1, 222b/9.
sārī *sf.* Ar. Yayılan, nüfuz eden 168b/13.
Ṣārī *öz. i.* Bir yer adı 121b/13.
ṣarrāf *i.* Ar. Altın işi yapan esnaf 108a/15
ṣaru *i.* **1.** Altın rengi 42a/13 **2.** *sf.* Altın renginde olan 64a/14.
ṣaru aru *i.* Çok tehlikeli arı 315b/11.
Ṣāsān *i.* Far. Îrân'da kurulan Sâsânî devletine adını veren kişi 88a/13.
sāsūnī *sf.* (Far. *sāsān - sās* fakir kılığında dolaşan kişi ve *-ī* yapım ekiyle) Zayıf, bakımsız 320b/15.
Sataḳ *öz. i.* Mihrüvân şehrinde bir köy 61b/1.
Sāṭırūn bin Asṭarūn *öz. i.* Hazar şehrini ilk inşa eden melik 102b/12.
ṣavāb *sf.* Ar. Doğru 154b/10.
ṣavma'a *i.* Ar. İçinde uzlete çekilen tapınak 23b/14, 206b/6.
ṣavt *i.* Ar. **1.** Ses, seda 165b/2. **2.** Ağızdan çıkan cümlelerle oluşan söz 121a/7.
sa'y *i.* Ar. Çalışma, çabalama 269a/16.
ṣayd *i.* Ar. Av 261a/3, 240a/12, 170a/16.
ṣayfī *sf.* Ar. Yaza ait, yaz ile ilgili 36a/2.
ṣayru *i.* Hasta, hastalıklı 85a/6, 254a/1.
Ṣayṣaya *öz. i.* Ceyhân ırmağı 50a/10.
ṣayyād *i.* Ar. Avcı 280b/12.
sāz *i.* Far. **1.** Her çeşit mûsikî aleti 246a/1. **2.** *teşm.* Bu aletten çıkan ses 171a/1.
sāẕec-i Hindī *i.* Hindistan kabağının yaprağı 152b/15.
sāz-kār *i.* Far. **1.** Uygun 98a/3. **2.** Uyumlu 93a/9.
seb' - seba' *i.* Ar. Yırtıcı hayvan 232a/15, 238b/13, 283b/9, 287a/6.
Seb'-i mücemmer *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/17.
seba' bk. seb'
Seba' *öz. i.* Ar. Güney kutbunda bulunan ve Hisar da denilen bir yıldız 23b/6.
sebū *i.* Far. Şarap çanağı 89a/5.
sebük-rūy *sf.* Far. Kaygısız, şen 35b/7.
sebük yüzlü *sf.* Kaygısız olan 36a/14.
sebz *sf.* Far. Yeşil 95b/14.
sebze *i.* Far. **1.** Yeşil bitki 126a/7. **2.** Yeşillik, çayır çimen 21a/3, 44a/3.
Secā' bint el-Ḥāriṣ *öz. i.* Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunan bir kadın 203a/11.
sedd-i İsfendiyār *i.* İsfendiyâr'ın yaptığı set 49a/7.

sedd-i İskender *i.* İskender seddi 113b/14.
sedd-i Ẕü'l-ḳarneyn *i.* Zü'l-karneyn seddi 113a/11.
sedāb *i.* Far. Sedefotu 251b/11.
Sedīr *öz. i.* Irâk'ın Necef ilinde Fırat nehri kenarında köşküyle meşhur bir yer 112b/13, 112b/16.
Sefīn *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 112b/8.
sefīne *i.* Ar. Uzunlamasına açılan albüm şeklindeki cilde yazılan yazı 130b/9.
Sefīne *öz. i.* Ar. Güney kutbunda kırk yıldızdan oluşan yıldız kümesi 23b/8.
seg *i.* Far. Köpek 265a/2, 270b/1, 291a/15.
seg-āb *i.* Far. Su iti 291b/8.
segir- *gçz. f.* Çabuk çabuk yürümek 10a/7, 247a/16.
segirdiş- *ortaklaşa f.* (Kişiler) Hızlı hızlı gitmek 238b/3.
segirt- *gçz. f.* **1.** Koşar gibi yürümek 240b/6, 252b/5. **2.** Saldırmak 148b/4.
seḫā *i.* Ar. Cömertlik 230b/2.
seḥābī *sf.* Ar. Bulut gibi 37a/2.
sehel *sf.* Ar. **1.** Basit, değersiz 248b/15, 322b/15. **2.** Kısıtlı olmayan, geniş (zaman) 164a/15.
sehelce *sf.* Basit, küçük 284a/6.
seher *i.* Ar. Uykusuzluk hastalığı 261b/2.
seḥḥār *i.* Ar. Büyücü, sihirbaz 46a/7.
Sehm *öz. i.* Ar. Bir yıldız kümesi 23a/3.
sehm-nāk *sf.* Far. Korkunç 51a/6, 102a/1, 137a/3, 175a/17, 239b/11.
sehşenbih *i.* Far. Salı 71b/17, 210a/4.
Sehūm *öz. i.* Kûhistan'da bir dağ [*Sūn* ile birlikte geçer] 68b/11.
sehv *i.* Ar. Hata 2b/14.
sekir *i.* Ar. Sirke 136b/14.
Sekrān *öz. i.* İki gözü meşaleye benzeyen efsanevî bir hayvanın bulunduğu şehir 295a/3.
sekte *i.* Ar. *Sekte-i kalp*'ten kısaltma yoluyla kalbin aniden durması 80a/10.
sekü *i.* **1.** Yüksekçe yer 114b/17. **2.** Sütun ayaklığı 80b/2.
Selā *öz. i.* Çîn'de bir şehir 114b/5.
Selāhaṭ *öz. i.* Hindistan cevizi yetiştirilen bir yarımada 159a/2, 260a/5.
Ṣelāḥü'd-dīn - Ġāzī Ṣelāḥü'd-dīn *öz. i.* (567/1171-589/1193) Ortadoğu'da hüküm süren Eyyûbîler Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı olup Kudüs'ü Haçlılardan kurtarmış olan kumandan 130b/13, 131a/5.
Selām bin Cemād *öz. i.* Vâsık-Billâh'ın Hindistan'daki İskender seddine gönderdiği kumandanı 113b/15, 114a/13.
selāmetlıḳ *i.* Sağlık esenlik 56b/1.
Selem *öz. i.* Îrân millî kahramanı Ferîdûn'un oğlu 63a/11.
selīm *sf.* Ar. Sağlam 317a/6.
selīmü'l-ḳulūb *sf.* Temiz kalpli 104a/7.
sellāḫ *i.* Ar. Kesilmiş hayvanların derisini yüzenler 279a/9.
Selle-bāf *öz. i.* (Ar. *selle* sepet ve *bāf* dokuyan ile) Bir yıldız adı 23a/2.
sellem *sf.* Ar. Tam yerinde 217b/10.
Selmān-Fārs *öz. i.* (ö. 36/656) İslâmiyet'i kabul eden Îrân asıllı ilk sahabi 124a/7, 209a/3, 209b/2.
selvā *i.* Ar. Tîh sahrasında Hz. Allâh tarafından İsrâîloğullarına indirilen bıldırcına benzer kuş 255a/9.
Selvām *i.* Ar. Mescid-i Aksâ'da çıkan bir suya verilen ad 58b/3.
Selyāḳ *öz. i.* Ar. On iki yıldızdan oluşan bir takımyıldızı 23a/13.
sem' *i.* Ar. **1.** İşitme 168a/3. **2.** Kulak 3a/11.
semā' *i.* Ar. Semâ yapma 170a/11.
Semāk bin 'Amāyis *öz. i.* Hz. Ömer'in hilafeti sırasında 21/642 yılında Huzeyfe bin Yemân ile beraber Nihâvend savaşına gönderilen kumandan 132b/10.
sem'an ve ṭā'aten *ünl.* Ar. Baş üstüne, emredersiniz 98b/2.
Semārūḳ *öz. i.* Îrânlı bir melik adı ve Hemedân'da yaptırdığı seki 114b/17, 115a/2.
semāvāt i. Ar. Göğün katları 29a/1.

semāvī *sf.* Ar. Semaya ait 25a/12, 147a/8.
semek *i.* Ar. Balık 303b/10, 304a/7.
semend-aslār *i.* (Far. *semend arslar*) Zü'l-karneyn zamanında peyda olduğuna ve nazarı zehirli olduğuna inanılan efsanevî bir yılan 311b/10.
semender *i.* Far. Ateşte yanmadığına inanılan ve ağzından alevler saçan büyük kertenkele şeklinde tasavvur edilen bir masal hayvanı 40b/15, 218b/6, 259b/14, 295a/3, 299b/9.
Semer bin 'Īşü'l-Melik el-Üştüm *öz. i.* Semerkant'ı inşa eden ve ona adını veren kişi 111b/13.
ṣemere *i.* Ar. *mec.* Netice 142b/14.
Semerḳand *öz. i.* Özbekistan'da bir şehir 12a/11, 37a/13, 62b/5, 64a/8, 66b/17, 95b/11, 111a/5, 114b/1, 115b/1.
semm *i.* Ar. Zehir 310a/3, 311b/13,
semmī *sf.* Ar. Zehirli 294b/15.
Ṣemūd *öz. i.* Hz. Sâlih'e iman etmeyen ve helak edilen bir kavim 105b/3, 140a/4, 243a/5.
semūm *i.* Ar. Zehirler 309b/17.
semūr *i.* Far. **1.** Sansargillerden postu için avlanan, kısa kuyruklu hayvan 99b/16, 296a/7. **2.** Bu hayvanın postundan yapılmış kürk 221b/2.
Semūr *öz. i.* Hindistan'da şehir 127b/5.
ṣenā *i.* Ar. Övme 2b/7, 163a/14.
Senāyī *öz. i.* (ö. 525/1131) Övgü ve eleştirisiyle meşhur, Farsça tasavvufî mesnevi tarzının kurucusu ve Attâr, Mevlânâ ile Sâdî'nin kendisinden etkilendiği şair, Hoca Senâî 229b/10, 229b/17.
sencāb bk. sincāb
Sencābād *öz. i.* Hemedân'da bir yer 134b/7.
Sencārīb *öz. i.* Asur kralı (MÖ 704-MÖ 681) [Esere göre Uhdûd kavminin bir padişahı, kaynaklarda bu isim *Senhârîb* şekliyle de geçer] 133b/11.
Sencer *öz. i.* Türkistan'da bir kale 113a/1.
senderūs *i.* (Far. < Lat. *sandaraca*) Tropikal bölgelerde bazı ağaçlardan çıkarılan ve cilâ yapmakta kullanılan bir çeşit reçine 77a/5.
seng *i.* Far. Taş 105b/2.
señek *i.* Çam ağacından yahut topraktan yapılmış su kabı 64b/4, 89a/5, 177a/4.
sepīd-rūy *sf.* Far. Yüzü ak 93b/12.
ṣerā *i.* Ar. Toprak 323b/2.
Serācīl bin Serācīl *öz. i.* Belkîs'tan önce Sabâ şehrinde zalimliğiyle meşhur olup Belkîs tarafından öldürülen padişah 97a/8, 167b/7.
serā-perde *i.* Far. Padişah çadırı veya çadırın kapısındaki büyük, kalın perde 151a/15, 228b/5.
ser-āsīme *sf.* Far. Şaşkın 54b/11, 104a/1.
serçe *i.* Serçegillerden, koyu boz renkli, uzun kuyruklu küçük ötücü kuş 86b/12, 99b/10, 161a/8, 207a/3, 322a/1.
serçecük *i.* Küçük serçe 283a/5.
serd *sf.* Far. **1.** Soğuk 296a/16. **2.** Sert, şiddetli 221b/13. **3.** Çirkin 278a/15.
serd ü sīr *sf.* Sert ve sağlam 296a/16.
Serdāniyye *öz. i.* Akdeniz'deki Sardinya adası 51a/13.
Sereḫas *öz. i.* Türkmenistan'da bulunan Serahs şehri 114b/12, 114b/7, 135b/3, 229b/5.
ser-encām *i.* Far. Başa gelen olay 293a/10.
Serendīb *öz. i.* Hindistan'ın güneyinde Seylân da denilen Sri Lanka ülkesine verilen ad 112a/4, 28a/3, 41a/12, 52b/9, 62b/15, 63a/1, 65b/1, 77b/14, 80a/9, 96b/16, 112a/7, 160a/17, 182b/14, 182b/16, 196a/3, 217b/13, 60b/5.
Serendībī *i.* Serendipli 195b/17.
Sereşk *öz. i.* Serahs ile Herât arasında bir dağ 135b/2.
sereṭān *i.* Ar. Yengeç 35b/2.
Sereṭān *i.* Ar. Yengeç burcu 22b/14, 27a/10, 36a/9, 137a/9.
ser-gerdān *sf.* Far. Şaşırmış, şaşkın 7a/14, 29a/15, 132a/16, 178a/6.
ser-ḥadd *i.* Far. Hudut 93b/5.

ser-heng *i.* Far. Bekçiler 217b/17.
ser-ḫoş *sf.* Sarhoş 159a/3.
serī' *sf.* Ar. Hızlı, çabuk 25a/7, 248a/12.
serī'ü'l-inkisār *sf.* Çabuk kırılan 176b/4.
Serīre *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 114b/1.
serīrü'z̲-z̲eheb *i.* Altın taht 113b/17.
ser-leşker *i.* Far. Ordu kumandanı 228a/1.
ser-māye *i.* Far. Malzeme 45a/4.
serserī *zf.* Far. Boşuna, yersiz 10b/13.
ser-tā-ser *zf.* Far. Baştan başa 4b/12, 113b/12, 217b/14.
servü *i.* Far. Servigillerden, yapraklarını dökmeyen, ince uzun ağaç 296a/6.
Serv ü Kişmen *öz. i.* Bir kalenin demirden yapılmış bir burcu 157a/16.
setr *i.* Ar. Gizleme, örtme 2b/16.
settārü'l-'uyūb *sf.* Ayıpları örten (Hz. Allâh) 227a/11.
s̲evāb *i.* Ar. Hz. Allâh'ın mükâfatı 139a/4.
s̲evābit *i.* Ar. Yerinde durur gibi görünen yıldızlar 25a/4.
Sevād *öz. i.* Nu'mân bin Münzir zamanında yaşayan ve Kisrâ sarayının camlarını çalarak Nu'mân'ın oğluna veren kişi 138b/11.
sevāḥil *i.* Ar. Kıyılar 144a/8, 144a/10.
sevdā *i.* Ar. **1.** Mâlihulyâ, boş hayal 231a/9. **2.** İnsan vücudunda dört unsurdan birinin fazlalığından hâsıl olduğu kabul edilen hüzün, tasa 132b/5. **3.** Aşırı istek 173b/7.
sevdāvī - sevdāyī *sf.* Ar. **1.** Eski tıbba göre insan vücudunda sevda unsuru baskın olan 33b/16, 273b/11. **2.** Mâlihulyâya ait 37b/12.
sevgülür *sf.* (*-r* türemesiyle) Yâr 297b/4.
sevi *i.* Sevgi 109b/14, 138a/12.
s̲evr *i.* Ar. Öküz 23a/6, 35b/2, 272a/1.
S̲evr *öz. i.* Ar. Boğa burcu 22b/14, 35b/12.
seyfu'llāh *sf.* Hz. Allâh'ın rızasını kazanmak için çekilmiş kılıç anlamında Hâlid bin Velîd'in lakabı 285b/16.
Seyḥān *öz. i.* Adana'dan Akdeniz'e dökülen bir ırmak 52a/1, 131b/9.
seyr *i.* Ar. **1.** Dikkati üzerinde tutarak tâkip etme 55b/12. **2.** Gezip dolaşma 281b/7, 303a/2. **3.** Belli bir yer üzerinde yol alma 27a/7.
seyr-āb Suyun getirdiği (şey) 127a/17.
seyükle- *geç. f.* Kırığı çıkığı ince tahta vb. şeylerle sarmak 223b/13.
Seyyāre *i.* Ar. Yedi gezegen 25a/5, 26b/11, 256b/15.
seyyid *i.* Ar. **1.** Efendi 179b/11. **2.** Hz. Peygamber'in soyundan gelen 292b/11, 302b/17.
seyyidü'l-ḳavm *sf.* Kavmin efendisi 279a/15.
seyyidü'l-kebārīt *sf. Kibritlerin ulusu* anlamında kuru zamk 76b/8.
ṣı- *geç. f.* **1.** Kırmak 75a/7. **2.** Mağlup etmek 79a/2.
ṣıçan *i.* Sıçangillerden, fareden daha iri koyu gri tüylü, kemirgen, zararlı hayvan 153b/1, 177b/13, 214a/6, 272b/14, 286a/17, 297b/1, 298a/5, 299b/5.
ṣıddīḳ *sf.* Ar. Özü sözü doğru 243b/16.
ṣıdḳ *i.* Ar. Doğruluk, gerçeklik 63b/15.
sıġa- *geç. f.* Sıvazlamak 284a/17, 318b/14.
sıġın *i.* Bir cins büyük geyik 274b/2.
sıġın geyigi *i.* Ala geyik 274a/10.
sıġın inegi *i.* Dişi ala geyik 274a/16.
ṣıġır *i.* Geviş getiren manda, öküz, inek vb. büyükbaş hayvanlar 35b/4, 195b/1.
sıġır ablaḳı *i.* Sığıra has alaca 188b/3.
ṣıġır dili *i.* Beyaz çiçekli otsu bir bitki (?) 73a/12.
ṣıḳlet *i.* Ar. Ağırlık 244b/7.
ṣın- *edl. f.* Kırılmak 259a/12, 322a/4.
ṣındu *i.* Makas 60b/11.
ṣındur- *old. f.* Kırmak 198a/3, 266a/16.
ṣınıḳ - ṣınuḳ *sf.* Kırık 23a/12, 73b/6, 223b/9.
ṣırça *i.* Cam 74a/1, 242b/16.
sırtlan *i.* Sırtlangillerden, iri bir kurt büyüklüğünde, postu benekli, vahşî

hayvan 151b/15, 218b/7, 219b/13, 288a/16, 289a/13.

şıtma bk. ısıtma

sibā' *i.* Ar. Yırtıcı hayvanlar 224b/8.

Sībe bin 'Aḳḳār *öz. i.* Hacca giderken cinnî deveyle gittiğini anlatan bir kişi 271a/3.

Sicistān *öz. i.* Îrân'ın Sistan bölgesi 63b/1.

Ṣīd *öz. i.* Bir şehir adı 51a/11.

sidre *i.* Ar. Arabistan kirazı 17b/2.

Sidretü'l-müntehā *öz. i.* Hz. Peygamber'in miraç gecesinde Hz. Cebrâîl ile birlikte yükseldiği yedinci kat semada bulunan, aynı zamanda Cebrâîl'in makamı olan, ulaşılabilecek son makam 17b/1, 19a/15.

sidük - südük *i.* İdrar yollarından dışarı atılan sıvı, idrar 73b/8, 152b/2, 294b/6.

sidügi baġlan-(dutıl-) İdrar zorluğu çekmek 47a/14, 276a/10.

Sifāyān *öz. i.* Hz. Nûh'un Hâm adlı oğluna verdiği ve dünya üçe bölündüğünde güneyde kalan yerler 63a/14.

siflī *sf.* Ar. Alçak [**es-süfl** ... ve **es-sifl** ... Aşağılık ve alçaklık manasınadır ki **'ulv** ayn'ın zammıyla ... **'ilv** ve **'ilvet** ayn'ların kesriyle ... mukabilleridir. (*Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, c. 5., s. 4560), krş. 'ilvī] 38b/1.

sikencübīn bk. sirkencübīn

Sikenderiyye *öz. i.* Hindistan adalarından birinde bulunan bir kale 114b/13.

sikke *i.* Ar. Madenî para 130b/14.

sil *i.* (Ar. *sill*) Verem hastalığı 79a/16.

sīl *i.* Far. Sel 10b/5, 46b/4, 68b/9, 311b/2.

si'lāh i. Ar. Gulyabani 239a/13.

sīm *i.* (Far. < Yun.) **1.** Gümüş 211a/15. **2.** *sf.* Gümüşten yapılmış 112a/6.

Sīmçūr *öz. i.* Zâl ve Rüstem'in mezarının bulunduğu şehir 110b/13.

Sīmurġ *öz. i.* Far. Kâf Dağı'nın arkasında yaşadığına inanılan efsanevî kuş, Ankâ 188a/2, 244b/9, 245b/6.

sin *i.* Mezar 9a/10, 192a/11.

Ṣīn *öz. i.* Çîn ülkesi 50a/7, 63a/4, 69a/6, 77a/5, 111b/15, 117a/13, 117b/3, 118a/4, 121b/12, 129b/4, 135b/11, 258b/13, 267a/7.

Ṣīn bin Faġfūr bin Kemārī bin Yāfeṣ bin Nūḥ *öz. i.* Çîn ülkesine adını veren ve Hz. Nûh'un torunlarından biri olan şahıs 118a/3.

sinām *i.* Ar. Deve hörgücü 119a/14.

Sināy *öz. i.* Gazne kökenli olup hikmet ve felsefe alanında şöhrete ulaşan âlim, Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisi, İbn Sînâ 123b/4.

sincāb - sencāb *i.* (Far. *sencāb*) Sincapgillerin örnek tipi olan küçük, çevik, kemirgen hayvan 99b/16, 127b/2, 161a/12, 191b/10, 296a/12.

Sind *öz. i.* Pakistan'da bir bölge 37a/4, 48b/3, 50a/6, 63a/2, 121b/13, 131b/12, 135b/11.

sindik *i.* Cıva 74a/10.

sīnī *i.* Far. Madenî tepsi 89a/5.

Ṣīnī *öz. i.* Çînli 192a/5.

sinle *i.* Kabir 60b/7, 69a/10, 179b/13.

Sinimmār *öz. i.* Lahmîler zamanında 403-431 arasındaki sürede yaşayan ve Hîre'deki Havarnak sarayının mimarı olan kişi 106a/1, 106a/7.

sinnevr *i.* Ar. Kedi 296b/14.

siñek *i.* Çiftkanatlılardan uçucu böcekler 62a/13, 94a/15, 161a/9, 256a/5, 264a/6, 267b/4, 280b/14, 283b/6, 316b/10, 317a/15, 322a/12.

siñir *i.* Uyarıları organlardan beyne ileten beyazımsı tel demetleri 47a/15, 174a/15.

siñir- *geç. f.* Sindirmek 132b/15, 156b/10.

sīr *sf.* Far. Doymuş, kanmış 296a/16.

Ṣīra *öz. i.* Aden'de San'a şehrinde Ramazan hilâlini gözetlemek için çıkılan bir dağ 69a/2.

Sirā' *öz. i.* Hz. Nûh'un kavminin taptığı putlardan biri 87a/1.

Sīrāf *öz. i.* **1.** Îrân'ın Sîrâf şehri 122a/1. **2.** Ummân denizinin bu şehirde olan bölümü 51b/10.

sirāyet *i.* Ar. **1.** Bulaşma 265a/1, 319a/10. **2.** (Kalıtsal olarak) Geçme 288a/9.

sīret *i.* Ar. Dışa akseden karakter 111a/6.

Sīret *öz. i.* Yemen Tihâm bölgesinde bir dağ 65a/17.

sirkencübīn - sikencübīn *i.* (Ar. < Far.) Bala sirke karıştırılarak yapılan ekşi şerbet 222b/16, 304b/4, 213b/6, 315a/2, 222b/16.

Sīrūn *öz. i.* Hind. Kuzey kutbunda bir dağ 21b/6.

Sīstān *öz. i.* Îrân'da bir bölge 36b/8, 93b/5, 110b/15, 111a/1, 122a/2, 127a/12, 138a/13, 142b/13, 187b/14, 296b/8.

sitāre-şinās *i.* Far. Müneccim 226a/9.

sitem-kārlıḳ *i.* Far. Cefa verme 44b/16.

siyāh - siyeh *i.* Far. **1.** Kömür rengi, kara 177b/16, 139a/9. **2.** Zenci 195b/10. **3.** *sf.* Kara renkte olan 93b/12. **4.** Işıksızlık sebebiyle kararmış 42a/14.

siyāh eyle- *geç. f.* Zehirleyerek tenini morartmak, öldürmek 322a/11.

siyāhī *sf.* Ar. Siyah tenli, zenci 121b/7.

Siyāvuş *öz. i.* Îrân'ın millî destan kahramanlarından ve Keyânîler hanedanından Keykâvus'un oğlu 39b/11, 39b/13, 39b/15, 189a/16.

ṣoġan *i.* Zambakgillerden, kat kat kabuklu, keskin kokulu ve acı otsu bitki 150a/4, 222b/10, 286a/13, 286b/12.

ṣoġıl- *dön. f.* (< *soḳ-*'tan *ṣoḳ-ı-l-maḳ*) Suyu çekilmek, büzüşmek 60a/1.

ṣor- *geç. f.* Emerek içine çekmek 197a/8.

ṣovucaḳ *sf.* (*sovuḳ* ve küçültme eki *-caḳ* ve *ḳ* sesi düşmesiyle) Az soğuk, hafif serin 157a/11.

ṣovuḳ *sf.* **1.** Isısı düşük olan 58a/10. **2.** Sıcaklığı üşütecek kadar az 145a/16. **3.** *mec.* Duygusuz, hissiz 313a/15.

ṣovuḳlıḳ *i.* Soğuk olma durumu 33a/16.

sögüt *i.* Sögütgillerden, uzun ve acı yapraklı, kabuğu kolay soyulur ağaç 155a/2, 205b/7, 211b/7.

söyin- - söyün- *gçz. f.* Sönmek 40a/17, 41b/13, 150a/3, 207a/17, 276a/16.

söyindür- - söyündür- *old. f.* Söndürmek 39b/7, 67b/2, 79b/13, 89b/11, , 242b/3,

söykek *i.* Dayanılacak yer 24a/11.

söyken- *dön. f.* Dayanmak 268b/13.

söyleş- *karşılıklı f.* **1.** Karşılıklı konuşmak 184a/9. **2.** Çekişmek 225a/4.

söyün- bk.söyin-

söyündür- bk. söyindür-

ṣu *i.* **1.** Rengi, tadı, kokusu olmayan şeffaf sıvı madde 150b/17. **2.** Deniz, akarsu vb. birikintisi 311a/15. **3.** Yağmur, göl, akarsu vb.nden sağlanan sıvı 47a/10, 138b/17. **4.** Bitkilerdeki canlılık emaresi olan sıvı 161a/16.

su dut- (Bir yer) Sular altında kalmak, su basmak 37b/6, 145b/16.

ṣu ṣal- Ceza vermek amacıyle evini suya vermek 142b/6.

ṣu ādemīsi *i.* Suda yaşayan, insana benzeyen efsanevî varlık 55a/17, 159a/4.

su atı *i.* Su aygırı 305b/10.

su cinnisi *i.* Suda yaşadığına inanılan cin neslinden olan varlık 241b/9.

su çiçegi *i.* Su yosunu 255b/9.

ṣu iti *i.* Su kenarında yaşayan kemirgen hayvan, kunduz 291a/14.

ṣu ḳuşı *i.* Martı, balıkçıl vb. kuşların genel adı 255a/5, 259b/16.

ṣu küresi *i.* Su yuvarı, 117

ṣu öküzi *i.* Yabanî öküz 274b/12.

su rengi *sf.* Yeşilimsi 126b/9.

ṣu ṣıġırı *i.* Yaban sığırı 274b/7, 303a/3.

su toġan *sf.* Su kaynağı 63b/8.

ṣu yatacaġı *sf.* Suların kendisinde toplandığı yer 59b/11.

Ṣūb *öz. i.* **1.** Hindistan'da bir şehir 208b/5, 208b/11. **2.** Nişâbûr ile Tûs arasında bulunan bir köy 277a/3.

subaşı *i.* Şehrin güvenliğini sağlamakla görevli zabıtaların başı 135a/6.
sū-be-sū *zf.* Far. Yassı şekilde 253b/14.
ṣubḥ *i.* Ar. **1.** Sabah 275a/6. **2.** Tan vakti, fecir 253a/8.
ṣudā' *i.* Ar. Baş ağrısı 307a/13.
Sūdaḳ *öz. i.* Kırım'da bir şehir 191b/17.
ṣūfa bk. ṣuffe
ṣuffe - ṣūfa *i.* Ar. Hol 137b/16, 146b/1.
sūḫte *sf.* Far. Yanmış 211a/10, 211a/14.
ṣuḥuf *i.* Ar. **1.** Peygamberlere gönderilen ve vahiy ihtiva eden sayfalar 9b/3. **2.** Güzel yazılı sayfalar 63b/14.
Sūle *öz. i.* Gazne'de bir mahalle 123a/16.
ṣulfaṭa *i.* Yun. Kınakına ağacından elde edilen sıtma giderici, kuvvet verici bir karışım 222b/9.
Ṣūliyye *öz. i.* Kuzey kutbunda bir deniz 149b/16.
Sulṭānlar cezīresi *öz. i.* Bir ada 149b/2.
sulṭānü'l-İslām *sf.* Müslümanların padişahı 135a/8.
Sulṭān Maḥmūd - Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī - Sulṭān Maḥmūd-ı Ġaznīn - Sulṭān Maḥmūd bin Sebüktekin *öz. i.* 388/998-421/1030 yılları arasındaki Gazne hükümdarı, Gazneli Mahmûd 79a/2, 118a/10, 123a/14, 198a/12, 208b/10, 230a/17.
Sulṭān Sencer *öz. i.* Büyük Selçuklu Devleti'nin 1118-1157 tarihleri arasında hüküm süren son hükümdarı 79a/1, 123a/17, 133a/8, 185a/2, 212a/1, 230a/13.
ṣun' *i.* Ar. Yaratma, halk etme 4b/17.
Sūn *öz. i.* Kûhistan bölgesinde bir dağ [*Sehûm* dağı ile beraber geçer] 68b/11.
Ṣunāḥ *öz. i.* Ar. Bir yıldız kümesi 23a/2.
sunḳur *i.* Doğan cinsinden yırtıcı bir kuş, ak doğan, sungur 247a/5.
ṣūr *i.* Ar. İlahî nefhanın üfürülmesinde vasıta olan şey, sûr-i İsrafîl 17a/1.
ṣūretā *zf.* Ar. Dış görünüşe göre 62a/6.
ṣūret-kārlıḳ *i.* Far. Ressamlık 107b/9.
Sūrī *öz. i.* Çalgıları ve kement atmalarıyla meşhur olan bir Türk kavmi 192a/1.
Sūrū *öz. i.* Nişâbûr ile Tûs arasında bulunan bir çeşme 277a/3.
Sūrü'l-ebvāb *öz. i.* Ebyaz kalesindeki en büyük kemere verilen ad 134b/11.
Sūs *öz. i.* Hûzistan'da tarihî şehir 128b/13.
ṣuṣalıḳ *i.* Susuzluk 78a/4.
sūsen *i.* Far. Süsengillerden, iri çiçekler açan, uzun ömürlü otsu bir bitki 47b/10.
Ṣu'ud *öz. i.* Pakistan, Îrân ve Arabistan'ı kapsayan iklim 63a/3.
ṣuvamaḳ *geç. f.* Sıvamak 244a/5.
ṣuvarmaḳ *geç. f.* **1.** Sulamak 131b/2. **2.** (Kılıç, bıçak vb. şeyleri) sertleşmesi için ateşte kızdırıp suya daldırmak 313a/5.
ṣuver *i.* Ar. Suretler 21b/16, 92a/16.
Ṣuverü'l-felekī *öz. i.* Bir kitap adı 20b/4.
sūz-nāk *sf.* Far. *mec.* Dokunaklı 277a/11.
ṣü'bān *i.* Ar. Ejderha 307b/17.
sübḥānehū *cüm.* Ar. *Allâh'ı tespih ederim* anlamında dua cümlesidir 61b/1.
sübḥānī *sf.* Ar. Sübhâna ait, ilahî 3a/6.
süci *i.* Şarap 11a/17, 157b/13, 238a/10,
sücūd *i.* Ar. Secde etme, secde 227b/1.
süd *i.* **1.** Kadınlarda ve dişi hayvanlarda bulunan sıvı 56b/17, 222b/5, 223a/5. **2.** Bitkilerdeki beyaz renkli öz su 150b/1.
südden ayrıl- (Bebek) Emmeye son vermek 8a/3.
südde *i.* Ar. Hava almayı engelleyici sarı sıvı 221b/9.
südük bk. sidük
sü'edā *i.* Ar. Kutlu kişiler, saidler 21b/15.
Sühā *öz. i.* Ar. Büyükayı yıldız kümesinde en küçük yıldız 33a/12.
Süheyl *i.* Ar. Güney yarım kürede yer alan büyük ve parlak bir yıldız 20a/12, 21a/1, 33a/17, 119a/16.
Süheyl-i ḥişār *öz. i.* Sefine yıldız kümesinde bulunan bir yıldız 23b/10.

Süheyl-i muḫallef *öz. i.* Sefine yıldız kümesinde bulunan bir yıldız 23b/10.
Süheyl-i vezin *öz. i.* Sefine yıldız kümesinde bulunan bir yıldız 23b/10.
sükkān *i.* Ar. Bir yerin sakinleri 19a/11.
süklün *i.* Tavukgillerden, uzun kuyruklu, eti çok lezzetli bir kuş, sülün 250a/9.
süknā *i.* Ar. İkamet edilen yer 118b/2.
süksün *i.* Boyun kökü, ense 286bm/12.
Süleymān - Süleymān bin Dāvūd *öz. i.* Hz. Allâh tarafından kendine kuvvet, kudret, ilahî nimetler ve saltanat verilen peygamber 9b/5, 18a/15, 55a/2, 58b/1, 60a/12, 83a/17, 87a/13, 90b/8, 96b/15, 98b/6, 100a/1, 118b/1, 126b/5, 133b/7, 140b/6, 177a/1, 189a/4, 210a/7, 232b/12, 234b/16, 244b/11, 262a/2, 275a/10, 315a/10, 319a/17, 321a/15.
Süleymān-ı Azraḳ *öz. i.* Bir melikin yılan eğitici ve bahadır bir askeri 298a/10.
Süleymān bin 'Abdü'l-melik *öz. i.* (ö. 99/717) 96/715-99/717 yıllarında hüküm süren ve Haccâc'ın çağdaşı olan Emevî halifesi 138b/1, 271b/9.
Süleymān Ḥammāmı *öz. i.* Îrân hududunda, suyunu devlerin kaynattığı söylenen bir hamam 58b/1.
sülḥafāt *i.* (Ar. *sülaḥfāt*) Kaplumbağa 307a/8.
Sülḥafāt *i.* (Ar. *sülaḥfāt*) Kaplumbağa anlamında bir yıldız adı 23a/4.
sün- *dön. f.* Uzanmak 273b/5.
sünbül *i.* Ar. Çeşitli otlardan elde edilen bir merhem 152a/12.
sünbül *i.* Ar. Zambakgillerden, açık mor renkli, keskin kokulu, otsu süs bitkisi 298b/17.
Sünbüle *i.* Ar. Başak burcu 36a/17, 37b/9, 219a/6.
sünpāre *i.* (Far. sümpāre) Zımpara 74b/12.
süñü *i.* Süngü, mızrak 71b/15, 123a/16,
süñü boyı *i.* Mızrak boyu 280b/17.
süñü ḳamışı *i.* Kendisinden kargı yapılan kamış, 234
süñücek *i.* Meyvelerin odunsu, sert bölümü 153b/8.
süñük *i.* **1.** Kemik 3b/10, 4b/2, 58a/5, 175a/11. **2.** Maddenin, oduna benzer sert bölümü 54b/7, 77b/4, 115a/5, 147a/16.
süñüklü *sf.* Koruyucu kabuğu olan 147a/16.
süñür- *geç. f.* Vücudundan sıvı salgılamak, çıkarmak 305a/1.
süpüründü - süprindi *i.* Süpürülerek toplanan toz, çöp vb. 73a/7, 124b/8.
Şüreyyā *öz. i.* Ar. Gökyüzünün kuzey yarımküresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Ülker, Pervîn 31a/11, 33b/4, 124a/6.
Sürḫ-büt *öz. i.* (Far. *sürḫ* kırmızı ve *büt* put ile) Belh ile Kâbil arasındaki Bâmiyân dağlarında yekpare taştan yapılmış pek büyük iki puttan kırmızı olanı [Diğeri *Hink-büt*'tür] 28b/5, 167a/6.
sürin- *dön. f.* **1.** (Kendini) Bir şeyin üzerine bastırıp her yöne hareket etmek, sürtmek 281b/14. **2.** Sürüklenmek 191a/6.
sürme *i.* Far. Kirpik diplerine sürülen siyah toz 77b/2, 251b/14.
sürre *i.* Ar. Göbek 175b/3.
Sürūşe *öz. i.* Hindistan'da Çîn sınırına yakın şehir 112b/4.
Süryān *öz. i.* Ar. Eski Suriye 64a/9.
süst *sf.* Far. Zayıf 238a/11, 303b/12
süstlıḳ *i.* Gevşeklik 110a/3, 286b/7.
Sütümār *öz. i.* Pervîz'in atı Şebdîz'in heykelini yapan heykeltıraş 162a/11.
süvār *i.* Far. Ata binmiş olan 212a/10.
Süvār *öz. i.* İdil Bulgar'da bir şehir 94a/8.
Süylān *öz. i.* **1.** Nişâbûr'da bir dağ 40a/1, 260a/4. **2.** Mecusî ateşini koruduğu iddia edilen hayalî bir melek 39b/10.

Ş

Şa'b *öz. i.* Yemen bölgesinde bulunan ve güzelliğiyle meşhur bir şehir 64a/8.

şā-bāl *i.* (Far. *şah-bāl*) Kuş kanadının en uzun tüyleri 256b/15.

şa'bān *i.* Ar. Arabî sekizinci ay 112b/13.

Şābūs *öz. i.* H. 160'ta Ye'cûc ve Me'cûc tarafından İskender seddinde helak edileceği söylenen varlık 113b/13.

şād *sf.* Far. Sevinçli 11b/1, 167a/14.

Şādānü'l-ekber *öz. i.* Putperestlerin Belh'te, Kâbe'ye alternatif olarak yaptıkları Efzûn tapınağının kubbesi 134a/12.

Şāddil *öz. i.* Sudan'da Türk şehri 110b/8.

Şa'de *öz. i.* Bir kavim adı 164b/13.

şādılıḳ - şāẕılıḳ *i.* Far. **1.** Sevinçli olma durumu 64a/3, 165a/10. **2.** (Hayvanlar) Gürültülü durum 281b/7, 302b/15.

şādımān *sf.* Far. Sevinçli 164b/16.

şādırvān *i.* Far. Su akıtan havuz 98b/8.

Şāfi'ī *öz. i.* Ebû Abdillâh Muhammed bin İdrîs bin Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820) Şâfiî mezhebinin imamı, büyük müctehid 124b/5.

Şāfi'ī *i.* (*Şâfi'î* adından) İmam Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî'nin mezhebine mensup olan kimse 123a/10.

şāḫ *i.* Far. **1.** Dal, budak, 208b/16 310a/7. **2.** Geyik vb.nin boynuzu 80b/6.

şahāb *i.* (Ar. *şihāb*) Akan yıldız 286bm/6.

şāhīn *i.* Far. Kanatları geniş, doğana benzer yırtıcı avcı kuş 250b/13.

şaḥne *i.* (Ar. *şiḥne*) Şehir zabıtalarının başı 130b/16, 130b/17.

Şa'īr *öz. i.* Şâm'da bir kale adı 115b/2.

şā'irī *sf.* Ar. Şiir yazan kimse 271a/1.

şaḳ - şıḳ *i.* Ar. Yarım suret şeklinde, yarı insan yarı cin varlık 235a/11, 238b/11.

şaḳı- *gç. f.* Sesler çıkarmak 68b/4.

şaḳī *i.* Ar. Hak katında makbul olmayan kişi 17a/2.

şākir *i.* Ar. Şükreden kimse 8b/6.

şākird *i.* Far. **1.** Bir hocada ders okuyan kimse 29b/4. **2.** Bir ustadan sanat öğrenen kişi 215a/17.

şākirlik *i.* Şükreden olma durumu 131b/5.

Şām *öz. i.* **1.** Suriye'nin başşehri 4a/11, 36b/3, 59b/4, 63a/4, 65a/17, 66b/14, 85b/14, 86a/3, 87a/13, 91a/2, 92a/3, 100b/4, 107b/6, 115b/16, 124b/1, 181b/1, 198a/6, 285a/15. **2.** Akdeniz 54a/7. **3.** *teşm.* Şâm'ın bulunduğu bölge 62b/7.

Şāmī *öz. i.* Mescid-i Aksâ'nın Şâm tarafında bulunan ve kadınlara tahsis edilen kapısı 83a/16.

şān *i.* Ar. Vasıf, nitelik 17b/11.

Şāpūr *öz. i.* Îrân'da tarihî bir şehir 63b/8.

Şāpūr bin Erdeşīr bin Erdevān - Şāpūr-ı Ẕü'l-eknāf *öz. i.* 240-272 yılları arasında idarede bulunan Sâsânî hükümdarı 98b/8, 101b/4, 102b/16, 121a/12, 124b/12, 127b/8, 178b/10, 206a/12.

Şārike *öz. i.* Medîne şehrinin diğer bir ismi 128a/17.

Şāş *öz. i.* Harezm'de suyu acı bir ırmak 50b/155, 143b/15.

Şaṭ *öz. i.* Dicle ile Fırat'ın birleşmesiyle meydana gelen büyük nehir, *Şattu'l-Arap*'tan kısaltma ile 110b/4.

şaṭranç *i.* (Ar. < Far. *şetreng*) Altmış dört kareli tahta üzerinde on altışar taşla oynanan bir oyun 7b/6, 310b/9.

şavḳ *i.* Ar. Işık 68b/7.

Şāyibe *öz. i.* Medîne şehrinin diğer bir ismi 128b/1.

şāẕ *i.* Hilal boynuzlu bir kuş türü 65a/14.

şāẕılıḳ bk. şādılıḳ

Şebdīz *i.* Îrân Kirmânşâh'ta Beysitûn dağında bir çeşme adı 58b/13.

Şebdīz *öz. i.* Pervîz'in meşhur karayağız atı 162a/12, 267b/12.

şebīh *sf.* Ar. Benzer 134a/10, 176b/6.

şeb-kūrlıḳ *i.* (Far. şeb gece, Far. *kūr* kör ve *-lıḳ* ekleriyle) Gece körlüğü 251b/14.

şebrem *i.* Far. Sütleğengillerden süt gibi beyaz, çiçekleri şemsiye gibi olan, otsu yahut odunsu bitki, Japon kaktüsü 280a/3.

şecā'at *i.* Ar. Yiğitlik 34b/5.

şecā'atlü *sf.* Yürekli, cesur 125a/9.

Şecer *öz. i.* Mısır'da bir şehir 130a/10, 196b/12.

şecere *i.* Ar. **1.** Soy ağacı, silsile 128a/6, 130a/15. **2.** Ağaç 161a/15.

şeceretü'l-'aṣāfīr *i.* Yaprakları döküldüğünde serçeye dönüştüğü söylenen efsanevî ağaç 161a/6.

şecere-i baḥriyye *i.* Denizde büyüyen, fakat kendini nâdiren gösteren efsanevî ağaç 160b/5.

şeceretü'l-enbiyā *sf.* Nebilerin soy kaynağı, Hz. İbrâhîm 128a/6.

şecere-i ḥamāmā *i.* Yanına gelen insanları rahatlatan ve uyuşturan bir çeşit ağaç 151b/10.

şecere-i ḫaşebetü'l-ferc *i.* Bir ağaç çeşidi 161a/12.

şecerī *sf.* Ar. Ağaca benzer 210/15.

Şeddād *öz. i.* Hz. Hûd zamanında İrem bağlarıyla meşhur olan Âd kavminin hükümdarı 210b/12.

şedīd *sf.* Ar. Şiddetli 124b/17.

şefā'at *i.* Ar. **1.** Bir isteği yerine getirme gücü 106b/10, 166b/13. **2.** Hz. Allâh katında aracılık etmek 4b/4.

şefā'atçi *i.* Birinin isteklerini yerine getiren ve onu koruyan kimse 6b/12.

şefī' *sf.* Af için aracı olan 166a/15, 166b/2.

Şeftān *öz. i.* Tohâristan'da bir Türk kavmi 192a/3.

şeġāl *i.* Far. Çakal 133a/10

Şehmāyīl *öz. i.* Tılsımlı suretleri dünyadan kaldıran hükümdar 21a/16.

Şehr-i Bānū *öz. i.* Rivayetlere göre Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in başına belalar gelmesine sebep olan kadın 177b/1.

Şehr-i Rūyīn *öz. i.* Atlantik Okyanusunda bir adada bulunan bakırdan bir dağ 66a/5.

şek *i.* Ar. Şüphe, zan 159a/13.

şeker - şekker *i.* Far. Şeker kamışı vb. nin öz suyundan çıkarılan beyaz tatlı madde 11b/4, 92b/6, 102a/1, 132a/6, 279b/4.

şeker ḳamışı *i.* Buğdaygillerden, çiçekleri salkım durumunda başakcıklar oluşturan, öz suyundan şeker çıkarılan bir bitki 122b/14, 194b/7.

şekl-i müṯelleṯ *i.* Üçgen şekil 25a/13.

şeksüz *zf.* Kesin olarak, şüphesiz 7a/4.

şem' *i.* Ar. Mum 218b/1.

Şemārīḫ *öz. i.* (Ar. *şumrūḥ* çöplü salkım) Salkıma benzeyen yıldız kümesi [Diğer adı *Kanturus* kemer'dir] 23b/8.

Şemāsiyye - Semāsiyye *öz. i.* Hîre'nin kadın hükümdarı 103b/4, 104a/9.

şem'-dārlıḳ *i.* Far. Mum tutma durumu 62a/5.

Şemer bin Urba'iş bin Ebrehe *öz. i.* Semerkant'ın bulunduğu yeri harap ettikten sonra, adını bu şehre veren komutan 111a/11.

şemm *i.* Ar. Koku alma 168a/3.

Şemāḫ *öz. i.* (ö. 793) İdrisîler hanedanının kurucusu İdrîs bin Abdullâh'ı zehirleyen Süleymân bin Cerîr isimli kişinin lakabı 12b/17.

Şems *öz. i.* Ar. Güneş 25a/2, 27b/4.

şemse *i.* Ar. **1.** Güneş şeklinde süsleme motifi 83b/13. **2.** Bir yılan türü 309b/9.

Şem'ūn *öz. i.* Evliya olduğu söylenen, saçının uzunluğu ve kuvvetliliğiyle tanınan ve Antakya'da halk tarafından önce cezalandırılan, fakat sonra gücü karşısında halkın kendisine uyduğu kişi 187a/12, 187a/15.

şenbih *i.* Far. Cumartesi günü 129a/17.

şer *i.* (Ar. *şerr*) **1.** Kötülük, fenalık 46a/16. **2.** *sf.* kötü 177b/5.

şer' *i.* Ar. İslâm şeriatı 207a/9.

şerāyiṭ *i.* (Ar. *şerā'it*) Şartlar 211a/1.

şerbet *i.* Ar. **1.** Tatlı içecek 78a/17, 92b/6. **2.** Bazı katı maddelerin sulandırılmış şekli 71b/1. **3.** Bir içim 278a/8.
şerefe *i.* Ar. Minare vb. yerlerde kenarı korkuluklu balkon gibi yer 100a/3.
şerḥ *i.* Ar. Açık açık anlatma 85a/14, 189b/6, 253b/16
şerī'at *i.* Ar. İman, ahlak, ibadet ve hukukla ilgili hükümler, din 210b/10.
şerīf *sf.* Ar. **1.** Şerefli, kutsal 210b/17. **2.** Değerli 21b/9. **3.** *i.* Asil kimse 14a/16.
şerīk *i.* Ar. Ortak 61b/13.
Şermāḫ - Şirmāḫ *öz. i.* Nu'mân bin Münzir'in yaptırdığı kasır ve köprü 115/4, 115a/14.
şerm-sār *sf.* Far. Utangaç 29b/1, 45b/12, 302a/3.
şerm-sārlıḳ *i.* Utanma 217a/11, 234a/5
şeş *i.* Far. Altı 78b/2.
şetevī *sf.* Ar. Kış mevsimiyle ilgili 37a/7.
şevket *i.* Ar. Büyüklük 136a/6, 203a/15.
şeyāṭīn *i.* Ar. Şeytanlar 55a/3, 236b/7.
şeyḫ *i.* Ar. Hoca, bilgin 215b/11.
şeyḫ-i enbiyā *sf.* Hz. Nûh 63a/13.
şeyḫü'l-mürselīn *sf.* Hz. Nûh 197b/1.
şeyṭān *i.* (Ar. < İbr. *şāṭān*) **1.** İblis 133b/6. **2.** İsyana teşvik eden kötü kuvvet 88a/17.
şıḳ bk. şaḳ
şıḳşıḳa *i.* Ar. Devenin ağzından çıkan akciğere benzer nesne 270a/11.
şi'ār *i.* Ar. Âdet, yol, usul 96a/3, 131a/9.
Şi'ī *i.* Ar. Şiîlik mezhebine ait 125b/7.
şiḳāḳ *i.* Ar. Bir tür geyik 281a/7.
şikār *i.* Far. Av 245a/14, 250a/3, 293a/1.
şikeste *sf.* Far. Kırık, kırılmış 182b/10.
Şimā'īl bin Aḥmed *öz. i.* 280/893'te Karluk Türklerini Talas'ta yenen ve 279/892-295/907 arası Sâmânî hükümdarı İsmâîl bin Ahmed 45b/1.
şimāl i. Ar. Kuzey 35a/15.
şimālī *sf.* Ar. **1.** Kuzeyle ilgili 36a/17. **2.** Kuzey yarımküre 62b/11, 65a/4. **3.** Kuzeyden esen rüzgâr 45a/6.
şimşīr *i.* Far. Kılıç 103a/13.
Şīn *öz. i.* Zencân ile Merâğa arasında bir şehir 39a/12, 52a/5, 52b/1, 117a/7.
şirā *i.* Ar. Satın alma 112b/13.
Şīrāz *öz. i.* Îrân'ın Fars bölgesinde bir şehir 39b/9, 63b/10, 150b/6.
Şīrcān *öz. i.* Îrân'da Kirmân bölgesinde bir şehir 127a/12.
şīre *i.* Far. Şıra 11b/7.
Şi'r-i cenūbī *öz. i.* Yengeç burcunda Büyükköpek yıldız kümesinde bulunan parlak yıldız 36a/12..
Şi'r-i eymānī *öz. i.* Yengeç burcunda Küçükköpek yıldız kümesinde bulunan parlak bir yıldız 36a/12.
Şirmāḫ bk. Şermāḫ
Şīrüye *öz. i.* Metine göre kötülükleriyle tanınan, zehir içerek ölen kadın 178a/8.
Şīt - Şiyş bin Ādem *öz. i.* Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın üçüncü oğlu ve peygamber 140b/8, 197b/13.
Şirvān *öz. i.* Kafkasya'nın doğusunda Kura ırmağı ağzından Derbend'e kadar Hazar denizi kıyısında uzanan bölge ve Nûşirevân'ın burada yaptığı bir şehir 116a/6, 178a/8, 255a/11.
Şiyş bin Ādem bk. Şīt
şol *sf.* Şu, o 15a/6, 174b/9.
şor *sf.* Tuzlu 47a/16, 315b/9.
şorva *i.* Sulu sıcak yiyecek, çorba 253a/5.
şu'ā' *i.* Ar. Işın 332a/5, 34a/17.
Şu'arā-yı Yemānī *öz. i.* Büyükköpek takım yıldızı içinde yer alan en parlak yıldız, Akyıldız, Şi'râ. [Başka metinlerde *Şi'râ-yı Yemânî* şeklinde de geçer] 33a/17.
Şu'ayb *öz. i.* Medyen ve Eyke halkına gönderilen, Kur'ân'da adı geçen bir peygamber 99b/2, 127b/17, 131b/6.
şūb *i.* Ar. Kurşun 75a/5.
Şu'bān - Şu'b-buvān *öz. i.* Îrân'da Fars bölgesinde kalesi olan bir şehir, Şi'bü bevvân 63b/4, 115b/1.
şu'bede *i.* (Far. *şa'bede*) El çabukluğu, hokkabazlık 40a/8, 208a/10.

Şu'bī *öz. i.* Hz. Ebû Bekir zamanında yaşayan bir kişi 111b/10, 163a/8.
şu'le *i.* Ar. **1.** Alev 40b/3. **2.** Işık 270b/10.
şu'lecuḳ i. Kıvılcım 141b/12
şu'lelen- *gç. f.* Alevlenmek 41b/13, 77a/11.
şūm *sf.* Ar. Uğursuz, şom 153b/2, 285b/17, 287b/13.
şūm fālı dut- Kötü şeyler söyleyerek uğursuzluğun geleceğini söylemek 262a/5.
şūmlıḳ - şūmluḳ *i.* Uğursuzluk 57b/1, 81b/12, 123a/7.
şūmraḳ *sf.* En uğursuz 38b/10.
Şūş *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan eyaletindeki Şuşter şehrinin kısaltılmış şekli 63b/7, 66b/14, 98b/11, 116b/14, 207b/15, 208a/4.
Şūşu'l-aḳṣā *öz. i.* Fas'ın güney bölgesinde vadi, Sus bölgesi 126a/1.
şücā' *i.* Ar. Cesur, yiğit 95b/16, 220a/1.
Şücā' *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/16.
şühretü'l-enbiyā *sf. Nebilerin şöhretlisi* anlamında Hz. Nûh 128a/6.
şühüb *i.* Ar. Kuyruklu yıldızlar [Metne göre pusarık] 13b/13, 42a/1.
Şükrü'ş-şaṭrancı (Şükür) *öz. i.* Ahmaklığından dolayı burunsuz kaldığı anlatılan bir kişi 310b/9, 311a/2.
şükür *i.* (Ar. *şükr*) Allâh'a karşı minnetini dile getirme 11a/15, 109b/10.
Şümūl bin 'Ādile *öz. i.* Şâm ile Hicâz arasındaki Ablaku'n-nerd kalesinin kumandanı 91a/6, 91a/7.
şürb *i.* Ar. İçki içme 203b/16, 316a/14.
şütür-murġ *i.* Far. Deve kuşu 128a/10.

T / Ṭ

ta'accüb *i.* Ar. Şaşma 146a/17, 295a/12.
ta'alluḳ *i.* Ar. İlişik, bağ 36a/5.
ṭa'alluḳāt *i.* Ar. Akrabalar 121a/3.
ṭa'ām *i.* Ar. Yemek 31a/12, 102b/8.
ṭā'at *i.* Ar. **1.** Boyun eğme 136a/4. **2.** İbadet 109b/8, 216b/4.
ṭab' *i.* Ar. Mizaç 221b/11, 286am/2.
ṭabanca *i.* Tokat, darbe 273b/2, 285b/7.
Ṭabāṭabā *öz. i.* Medîne'nin isimlerinden biri 128b/9.
Ṭabāyi' *öz. i.* Ar. Tabiatlar, karakterler anlamında kitap adı 20b/8.
ṭabbāl *i.* Ar. Davulcu 172a/10.
Ṭābe *öz. i.* Medîne'nin isimlerinden biri 119b/5.
Ṭaberistān *öz. i.* Îrân'da bir bölge 36b/8, 37a/13, 41b/2, 42b/13, 50a/10, 58a/15, 59a/5, 63b/1, 71a/7, 108b/8, 120a/14, 120a/15, 295b/11.
Ṭaberiyye *öz. i.* Şâm'a yakın bir şehir 121a/11, 123b/6.
ṭabḫ *i.* Ar. İlaç kaynatma 73b/1.
ṭabıl - ṭavul *i.* (Ar. *ṭabl*) Davul 92b/10, 172a/4, 219b/3.
ṭabıl-ḫāne *i.* Far. Askerî saray bandosunun bulunduğu yer 172a/4.
ṭabī'at *i.* Ar. **1.** Dış dünyada hüküm sürmekte olan düzenden doğan güç 307a/4. **2.** Bir varlığın tabiî özellikleri 44a/3. **3.** Bir kimsenin davranışına yön veren yaratılışı, huy 287b/13.
ṭabi'ī *sf.* Ar. Yaratılıştan gelen 272b/15.
tābistān *i.* Far. Sıcak yer 66b/11.
Tābü'l-'aḳreb *öz. i.* Ar. Akreb burcunda bulunan bir yıldız adı 36b/14.
ta'cīl *i.* Ar. Çabuklaştırma 109b/4.
Ṭafıḥoġlı *öz. i.* Bir sülale adı 316a/7.
ṭaġ *i.* Çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil eden toprak veya kaya kütlesi, dağ 64a/11, 87b/4, 130a/14.
ṭaġ kèçisi *i.* Çok çevik, gövdesi tıknaz, bacakları ve boyu uzun, çengel boynuzlu, geviş getiren memeli hayvan, bir çeşit antilop 280a/8, 280b/16.
ṭaġarcucuḳ *i.* İçine öteberi ve yiyecek konan meşin torbacık 319a/12.
ṭaġarcuḳ *i.* İçine öteberi ve yiyecek konan meşin torba 39a/11, 289a/7.
taġayyuṭ *i.* Ar. Büyük abdestini yapma 41a/9.

Taġızġan *öz. i.* Çîn'de Türklerin bulunduğu bir şehir 99b/11.

ṭaġlan- *edl. f.* Kızgın demirle vücuduna damga vurulmak 68a/7.

taġyīr *i.* Ar. Başka şekle sokma 44a/3, 132b/8.

Ṭaḫāb *öz. i.* Devamlı kızıl balçıkla dolan ve içinden daima sesler gelen kuyusuyla meşhur bir şehir 61a/1.

ṭahāret *i.* Ar. Temizlik 47b/6.

ṭāhir *sf.* Ar. Temiz, pak 314a/16.

taḥḳīḳ *i.* Ar. **1.** Bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma 42a/16. **2.** Gerçek 37b/9. **3.** *zf.* Şüphesiz 184a/1.

taḥḳīḳī *sf.* Ar. Araştırmaya dayanan 22b/17.

Ṭahmā *öz. i.* Yemen Hadramût'ta bir dağ 69b/6.

Ṭahmūraş *öz. i.* Îrân millî destanında devlerle yaptığı mücadelelerle tanınan, Hûşeng'in torunu, Cemşîd'in babası ve Pişdâdiyân sülalesinin ikinci hükümdarı 63a/17, 129b/11, 129b/12.

taḫt-gāh *i.* Far. Baş şehir 123a/14, 136a/1.

taḫt-ı Süleymān *i.* Hz. Süleymân tarafından cinlere yaptırılan dört ayaklı canavar suretinde altın ve gümüşten kasır 100a/1.

Ṭā'if - Ṭāyif *öz. i.* Ar. Hicâz bölgesinde bir şehir 119a/14, 119a/17, 138a/17.

ṭā'ife - ṭāyife *i.* (Ar. *ṭā'ife*) Bölük, tayfa 24b/11, 192a/6, 193b/10.

taḳaddüm *i.* Ar. İleri geçme 124a/8.

taḳdīru'llāh *i.* Hz. Allâh'ın hükmü 224b/3, 226a/4, 229a/11.

ta'ḳīd *i.* Ar. Sıvıyı koyu hâle getiren kimyasal işlem 211a/2.

taḳrīb *i.* Ar. Tahmin 28b/14.

ṭal - dal *i.* Ağaç gövdesinde çıkan kollardan her biri 117b/14, 150b/14, 151a/15, 161a/7.

ṭal- *gçz. f.* **1.** Hızla girmek 255a/6. **2.** Saldırmak 290b/16.

ṭalaḳ *i.* **1.** Midenin sol arka tarafında bulunan, kan dolaşımını düzenleyen, kan yapan ve çok damarlı, yassı, uzunca organ, dalak 96b/9, 156b/9, 206a/6. **2.** *mec.* Bununla aynı görevi yapan hurmadaki uzuv 158a/15.

ṭalaġı var kişi *i.* Dalağı şişmiş hasta kişi 274a/3.

ṭalāḳ *i.* Ar. Nikahlı eşini boşama 177b/12, 231b/11.

ṭāli' *i.* Ar. Baht 137a/17, 189b/10, 306a/6.

Ṭāliḳān *öz. i.* Afganistan'ın kuzeyinde Belh ile Merv arasında bir şehir, Tâlekân şehri 58a/14, 120a/11, 120a/13.

ṭalḳ *i.* Ar. Şeffaf, genellikle açık yeşil renkte, tabiatta incecik yapraklar hâlinde bulunan ve şekil alabilen bir çeşit taş 75b/5.

ṭam *i.* Bir yapının en üstündeki örten kısmı 59a/9, 84b/9, 171b/7, 179b/12.

ṭa'm *i.* Ar. Tat, lezzet 72b/13, 150b/14.

ṭam- - dam- *gçz. f.* Damlamak 73b/14, 88b/5, 149b/7, 297a/16.

ṭama' *i.* Ar. Aç gözlülük 123a/7, 144b/16.

ṭamar *i.* **1.** Kan dolaşımını sağlayan kanal, damar 71b/1. **2.** Toprak altındaki maden tabakası 73a/10. **3.** Dal, bölüm 65b/8, 79b/6, 254a/3. **4.** *mec.* Kendini gösteren huy, tabiat 270b/5.

ṭa'n *i.* Ar. Kınama 229b/8, 230a/3.

Ṭanc - Ṭanca *öz. i.* Atlas Okyanusu kenarında Fas'ta bir şehir 55b/4, 126a/1, 128b/13.

ṭancara *i.* Ar. Tencere 312b/12.

Ṭanış *öz. i.* Mısır'da Tanis denilen tarihî bir yerden adını alan ve Akdeniz'e dökülen bir ırmak 56a/2.

ṭañla bk. dañla

ṭanuḳ - ṭanıḳ *i.* Şâhit 103b/9, 171b/8.

ṭar *sf.* **1.** İçine sığılmayan 43b/10. **2.** Genişliği az olan 69a/1, 210b/4.

ṭara- - dara- *geç. f.* Tarakla telleri birbirinden ayırmak 10b/4, 117b/9,

ṭarab *i.* Ar. Sevinç ve şenlik 170a/4, 172b/1.

ṭarab-engīz *sf.* Far. Sevinç veren 33a/1.
Ṭarabulus *öz. i.* Libya'da bir bölge 72a/11.
ṭaracuḳ - daracuḳ *sf.* Eni ve genişliği çok az 48b/9, 110b/9, 199b/9.
Tāres - Tāris *öz. i.* Efsanevî bir kavim 100b/16, 192b/10.
ṭarfā *i.* Ar. İki çenekli, açık eflâtun renkli ve sapsız, yaprakları pul biçiminde, çorak yerde yetişen, çalı veya ufak ağaç hâlindeki bitki, ılgın 153b/9, 156b/12,
ṭarfetü'l-'ayn *i.* Ar. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen zamanı anlatır 236a/2, 244a/17, 277am/15.
Ṭarḫān *öz. i.* Eski Türklerde ve Moğollarda askerî rütbe [Burada Müslüman olan Hâlid Bermek'e savaş ilan eden Tohâristan hakimi Nizek Tarhan ö. 662] 134a/17, 134b/2.
Tarḫān *öz. i.* Göktürkler zamanında Semerkant şehrine verilen isim 36a/4.
Ṭārıḳ bin Ziyād *öz. i.* (ö. 102/720) Halife Velîd bin Abdülmelik zamanında Afrika valisi Mûsâ bin Nusayr tarafından 92/711-95/714 tarihlerinde İspanya'ya fetih için gönderilen ve İspanya'yı fetheden Berberî asıllı kumandan 66a/8, 129a/7, 163b/17.
Ṭārıḳ ṭaġı *öz. i.* Taberistan'da dağ 121a/3.
ṭarīḳ *i.* Ar. **1.** Yol 20a/5. **2.** *mec.* Takip edilen yol, usul 16a/17, 93a/13, 256a/10. **3.** Vesile 173b/2.
tārik *sf.* Ar. Bırakan, terk eden 220a/10.
ṭarīḳa *i.* Ar. *mec.* Yöntem, usul 78a/2, 93a/13, 299a/6.
Tāris bk. Tāres
Ṭarsūlī *öz. i.* Hindistan'dan daha doğuda bir kavim 194a/6.
ṭart- bk. dart-
Ṭarṭūs *öz. i.* Şâm sahilinde ve Beyrut vilayetinde Trablus'un 50 km kuzeyinde bulunan eski kalesiyle ünlü bir kasaba 119b/9.
ṭaru bk. daru
Tārūm *öz. i.* Türkistan'da şehir 113a/4.
tārumār *sf.* Far. Karmakarışık 134b/8
Ṭasim *öz. i.* Allâh tarafından helak edilen bir kabile 138b/4, 243a/4.
ṭaşra - daşra *i.* **1.** Başşehrin dışında kalan yer 182b/9. **2.** Bulunulan yere göre dışta kalan yer 6a/5. **3.** Bir varlığın kendi dışında kalan yerler 49b/10. **4.** Cisimlerin dış yüzü 76b/4. **5.** *zf.* Dış tarafa, dışa 17a/4. **6.** *zf.* Haricinde, dışında 25a/16, 26a/13.
Tatālī *öz. i.* Pakistan'da Haydarabad ile deniz arasında bir şehir 135b/12.
Tatar *öz. i.* Topluca göç etmeleriyle meşhur bir topluluk 320b/9.
Tatarī *öz. i.* Tatar kavmi 190b/8.
ṭatlu - datlu *sf.* **1.** Acı olmayan 47b/1, 51b/15, 152b/14. **2.** *zf.* Hoşa gidecek şekilde 315b/9.
Tātūliye *öz. i.* Antalya şehri 107b/7.
ṭā'ūn *i.* Ar. Veba, 147a/7, 147a/9, 153a/1, 194a/8.
ṭā'ūn-i 'imrās *i.* Hicretin 18. yılında içinde ashabın da bulunduğu birçok kişinin ölümüne sebep olan veba hastalığı 144b/3.
Ṭā'ūn *öz. i.* Başına Hüma kuşunun konduğu kişinin padişah olduğu şehir 248a/2.
tav *i* (Far. *tāb*) İşlenecek bir maddedeki sıcaklık ve nemin yeterli ve kıvamında olması 285a/3.
ṭavā'in *i.* Ar. Veba hastalıkları 144a/16.
ṭavar bk. davar
ṭavḳ *i.* Ar. **1.** Gerdanlık 132a/15. **2.** Hayvanların boyunlarında bulunan gerdanlık şeklindeki halka 256b/13.
ṭavşan *i.* Tavşangillerden, kulakları ve arka bacakları uzun, kemirgen hayvan 23b/2, 180b/1, 295b/13, 296a/3.
ṭavşancıl *i.* Tavşan avlayarak beslenen kartal, akbaba vb. yırtıcı kuşlara verilen isim 72b/3, 137a/4, 146b/15, 246a/12, 250a/5, 265b/3, 290b/14, 305b/13, 316b/5.

tavuḳ *i.* Sülüngillerden, yumurtası için beslenen, evcil kümes hayvanı 252b/10, 253a/11, 254a/10, 273a/2, 289a/17.
ṭavul bk. ṭabıl
ṭavulcı *i.* Davul çalan kimse 172a/6.
ṭāvus *i.* Ar. Sülüngillerden süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş 118b/6, 126a/3, 193b/5, 244b/5, 252a/14, 256b/16.
ṭay *i.* At yavrusu 272b/16,
ṭaya- bk. daya-
ṭayıncaḳ *sf.* Kaygan 296a/14.
Ṭāyif bk. Ṭā'if
Ṭaymaş *öz. i.* Kutuplarla ilgili bilgi veren bilge kişi 258a/9.
ṭayr *i.* Ar. Kuş 260a/11, 260a/3.
ṭayr-i Ḫızrānī *sf.* Hızrân şehrinde yetiştirilen büyük bir kuş türü 258b/17.
Ṭayr-i Nālī *öz. i.* Hindistan'da üç binden fazla ırmağıyla meşhur olan bir dağ 69b/15.
ṭayyibe sf. Ar. Güzel, hoş 118a/16.
Ṭayyibe *öz. i.* Medîne'nin isimlerinden biri 128b/1.
Ṭayyibe *öz. i.* Hâye dağında meşhur bir su 59a/8.
Tāzān *öz. i.* Uzakdoğu'da denizde yaşayan, balıkla beslenen bir kavim 193b/14.
tażarru' *i.* Ar. Yalvarma 53b/10, 227a/11.
tāzī at *sf.* Far. Arap atı 128a/10, 148b/2.
ta'ẓīm *i.* Ar. Hürmet gösterme 86b/2, 132a/7.
Tebāreke ve Ta'ālā *ünl. Şanı yüksek olsun* manasında *Allâh* lafzından sonra kullanılır 48b/14, 141a/9.
Tebbe *öz. i.* Sistân şehrinin giriş kapısının ismi 111a/2.
tebdīl *i.* Ar. Başka şekle sokma 26b/12.
Teber *öz. i.* Zü'l-karneyn'in annesi 234a/4.
tebevvül *i.* Ar. İşeme 41a/9
Tebük *öz. i.* Medîne ile Şâm arasında bir kale 99b/1.
tecdīd *i.* Ar. Yenileme 111a/14.
tecribe *i.* Ar. **1.** Deneme 7b/10, 10b/3. **2.** Deney 175b/1, 213b/8, 261b/2.
tedbīr *i.* Ar. Bir işin başarıya ulaşması için düşünülen ve uygulanan usul, yol 7b/9, 308a/11.
Tedmür *öz. i.* Suriye'de antik bir şehir 98b/16, 99a/5, 243a/16.
tedrüc *i.* Ar. Sülün kuşu 254b/5.
te'emmül *i.* Ar. İyice düşünme 163a/1.
tefaḫḫur *i.* Ar. Övünme 323a/3.
tefaḥḥuṣ *i.* Ar. İyice araştırma 44b/4, 95a/6, 127a/2.
tefāsir *i.* Ar. Kur'ân tefsirleri 24a/15.
tefāvüt *i.* Ar. İki şeyin arası uzaklaşmak 27a/7.
teferrüc *i.* Ar. **1.** Gezi 106a/1, 137a/5, 138b/2. **2.** Ferahlamak için seyretme 241b/13, 246a/8.
tefsīr *i.* Ar. Kur'ân'ın ayetlerini açıklama 91a/1, 101a/5, 232b/3.
tehne bk. dehne
teḳāżā *i.* Ar. Zorlayarak isteme 251a/8.
tekbīr *i.* Ar. *Allâhu Ekber* sözü 103b/16, 108a/4, 117a/5, 302a/14.
Tekin *öz. i.* Türk hanlarına verilen unvan [Bu metinde 310/922 yılı civarında Abbâsî halifesi Muktedir-Billâh'tan, İslâmiyet'i öğretecek heyet isteyen İdil Bulgar Türklerinin hanı Yaltavar oğlu Almış Han] 185a/17, 185b/13.
tekür *i.* (< Erm. *takavor*) Bizans imparatorluğunda valilik derecesindeki idarî hizmetlerde bulunanlara verilen isim, tekfur 109a/5.
tekye *i.* Ar. Dayanma 232b/12, 268b/15.
te'līf *i.* Ar. Bir araya getirme 233b/16.
telvīn *i.* Ar. Boyama işlemi 211a/3.
Temend *öz. i.* Kaşgar'da bir ırmak 127b/6.
temennā *i.* Ar. İstek, temenni 86a/17.
temīz - temyīz *i.* (Ar. *temyīz*) Ayırma, seçme 169b/4, 211a/9.
Temmāme *öz. i.* (ö. 231/846) Hamâse tezkiresi kitabının müellifi olup, Horâsân'da Abdullah bin Tâhir gibi

devlet büyüklerine kaside sunan Arap şairi, Ebû Temmâme 320b/9.

temyīz bk. temīz

ten *i.* Far. **1.** İnsan ve hayvan vücudunun dış yüzü 187b/15, 273b/12, 281b/13. **2.** Vücut, beden 194a/15, 303b/11, 305a/5.

ten oğlanı *i.* Öz oğul 127a/13.

tenler anası *i.* Varlıkların ana maddesi 74a/10.

tenāsül *i.* Ar. Birbirinden doğarak üreme 93a/16, 184b/11, 317a/7.

tena"um *i.* Ar. Nimet ve bolluk içinde bulunma 216b/11.

ten-dürüst *sf.* Far. Sıhhatli, dinç 65a/5.

teng-ā-teng *sf.* Far. Sıkıntı üzerine sıkıntı 206a/14.

Tengri bk. Tañrı

tenḳiye *i.* Ar. Su vermek suretiyle kalın bağırsağın vb.nin içini temizleme işlemi 211a/2.

tennūr *i.* Ar. Fırın, tandır 79b/15, 96a/10, 236a/10, 259b/15.

Tensüz *öz. i.* Erdeşîr zamanında III. yüzyılda yaşayan vücudu mis gibi kokan, peygamber yahut veli olduğuna inanılan Türk ırkına mensup bir kişi 187b/5.

teraḥḥum *i.* Ar. Acıma 120b/14, 293a/6.

terāzū *i.* Far. **1.** İki kefeli tartı âleti 36b/7, 80b/13, 142b/8. **2.** Mahşer gününde amelleri tartan manevi tartı aleti, mizan 15b/16, 82b/3.

terbī'a *i.* Ar. *astronomi.* Ay vb. gök cisimlerinin dünyadan görünen yüzünün yarısının aydınlık, yarısının karanlık olması durumu, dördün 33b/7, 34a/7.

terbiyet *i.* Ar. **1.** Eğitme 178a/3, 314b/13. **2.** Görgü, bilgi 151a/8.

terbiyet yė- İstenen nitelikleri kazanmak 319a/5.

teres bk. ters

teresle- bk. tersle-

terkeş *i.* (Far. *tīrkeş*) Sırtta taşınan ok çantası 102a/6.

terḳī *i.* Ar. Basra körfezinde yaşayan, başında tacı olduğu söylenen efsanevî bir balık 303a/7.

terkīb *i.* Ar. **1.** Birkaç şeyin birleşimi sonunda meydana gelen şey 136b/14, 315a/2. **2.** Birleşim 219a/16.

ters - teres *i.* Dışkı 4a/16, 254a/11, 313a/13, 314b/11.

Tersā *öz. i.* Far. Hıristiyan 58b/4, 107b/7, 133b/2.

tersle- - teresle- *gçz. f.* (Hayvan) Pislemek 250a/17, 258b/9, 305a/7

tesbīḥ *i.* Ar. Allâh'ı takdis etme 19b/8

teşbīh *i.* Ar. Benzetme 217b/1, 294b/13.

teşvīş *i.* Ar. Zihni meşgul eden şey, gaile 217a/8, 226b/9.

teşviye *i.* Ar. Bir maddeyi yakıp kıvamına getirme işlemi 211a/2.

Tetūme *öz. i.* Hindistan'da bir dağ 67a/14.

tevaḳḳu' *i.* Ar. Bekleme, umma 230b/6.

tevaḳḳuf *i.* Ar. Bekleme, durma 29b/10, 186a/10, 208a/4.

tevālüd *i.* Ar. Doğma, doğurma 184b/11, 192b/4, 317a/7.

tevārīḫ *i.* Ar. Tarih ilmine ait eserler 159b/13, 238b/9.

teveccüh *i.* Ar. Yönelme 233b/11, 259a/4.

tevfīḳ *i.* Ar. Allâh'ın yardımı 33b/4.

te'vīl *i.* Ar. Rüya yorma 252b/17, 279a/16.

Tevḳīl *öz. i.* XI. yüzyılda Melikşâh zamanındaki Konstantin hükümdarının ismi 172a/2.

Tevrāt - Tevrīt *öz. i.* (Ar. < İbr. *torah*) Hz. Mûsâ'ya indirilen kutsal kitap 9b/4, 69a/14, 128b/10, 277bm/15, 278a/10.

ṭıb *i.* (Ar. *ṭıbb*) Hastalıkları iyileştirme ilmi, tabiplik ilmi 14b/1, 212b/3, 213b/10, 219a/15, 223a/7, 229a/12.

ṭıfıl *i.* (Ar. *ṭıfl*) Çocuk 174a/9, 221b/6.

ṭılā i. (Ar. *ṭılā'*) (Merhem, yağ vb. şeyi) Sürme 215b/16, 304a/17.

ṭılısm i. (< Ar. ṭılesm < Yun. telesmos kutsama töreni, ayin) **1.** Olağan üstü bir etki ve güç taşıdığına inanılan güç, si-

hir, büyü 69b/9, 103a/4, 125a/17. **2.** Afet, hastalık vb. kötülüklere engel olacağına inanılarak yapılan ve tabiattaki bir varlığın şekli verilen nesne 12b/2, 118b/9, 135a/3.

tīmār *i.* Far. **1.** Hastayı tedavi etme 189a/15, 223b/17, 250a/10, 312b/15. **2.** (Bağ, ağaç vb. için) bakım yapma 9a/3, 11a/12.

ṭınāb *i.* Ar. Çadırı kazığa bağlayan ip 319b/5

Ṭırāz *öz. i.* İbrişimiyle tanınan ve Türkistan'da müslümanlarca meskun bir kasaba 120a/8, 319a/14.

ṭībā *i.* (Ar. *ṭīb* güzel koku'dan) Misk gibi kokan bir balığa verilen ad 304a/12.

Tiflīs *öz. i.* Gürcistan'ın başşehri 96a/6, 99a/12.

Tīh *öz. i.* Mısır ile Şâm arasında Sînâ dağının bulunduğu yarımadada bir çöl 69a/12, 232b/14.

Tihām *öz. i.* Hicâz bölgesinin güneyinde bir belde, Tihâme 65a/17, 121b/15.

Tīḳān *öz. i.* Hindistan'da şehir 135b/11.

Tikrīt *öz. i.* Irâk'ta kalesi de olan bir şehir 99b/2, 100b/6, 146a/9.

Tīmā *öz. i.* Mısır'da bir şehir 99b/3.

timsāḥ *i.* Ar. Akarsularında yaşayan, kalın derili, uzun kuyruklu, boyu 10 metreyi bulan sürüngen bir hayvan 105b/7, 122a/2, 232b/8, 246a/11, 305a/3, 306a/7.

tīn *i.* Ar. İncir 150a/12.

tinnīn *i.* Ar. Dağ kadar büyük olduğuna inanılan bir masal canavarı, ejderha 46b/10, 178b/2, 311a/15.

Tinnīn *öz. i.* (Ar. *tinnīn* ejderha'dan) Bir yıldız adı 23a/1.

tīr-endāz *sf.* Far. Ok atan, okçu 194b/9.

Tirmid - Tirmit *öz. i.* Özbekistan sınırı içindeki Tirmiz şehri 50a/7, 56b/15, 63b/13.

Tīs *öz. i.* Yemen'de bir şehir 99b/5.

tīz *sf.* Far. **1.** Çabuk, seri 30a/12, 258a/13. **2.** *zf.* Çabuk bir şekilde, hemen 131a/12. **3.** Alışılan zamandan önce 30b/5.

tīz *sf.* Far. Keskin 156a/16.

tīzcegez zf. Hemen 304b/17.

tīzcek *zf.* Hemen 246b/17.

tīzlik *i.* Çabuk olma durumu 51b/13.

tiryāḳ *i.* Ar. Zehirlenmelerde kullanılan afyonlu macun, panzehir 61a/10, 73b/7, 151b/1, 311a/14.

ṭoġ- *gçz. f.* **1.** Dünyaya gelmek, tevellüt etmek 158a/15, 178a/3, 192a/9. **2.** (Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek 27b/14, 33b/9, 119a/16

ṭoġan i. Kartalgillerden, küçük kuşlarla beslenen, birçok türü bulunan yırtıcı kuş sınıfı 11a/3, 148a/9, 152a/7, 157a/3, 249b/15, 252b/3,

ṭoġra- *geç. f.* Parça parça kesmek 289a/12, 304a/3.

ṭoġrı - ṭoġru *sf.* **1.** Bir uçtan bir uca aynı doğrultuda giden 158a/13, 220a/14. **2.** Gerçeğe uygun olma 242b/13. **3.** Tam, kusursuz, gerçek 8b/6, 58b/4.

Ṭoḫāristān *öz. i.* Belh şehrinin doğusunda bulunan Ceyhûn mecrasındaki büyük bölge, Tohâristan 192a/3.

toḫum *i.* (Far. *toḫm*) Bitkilerin tekrar üremelerini sağlayan taneleri 30b/4, 156b/2, 272b/11, 304b/13, 320a/15.

ṭol- *gçz. f.* **1.** İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek 133b/17. **2.** Çok fazla olmak 148a/8. **3.** İçi dolgun ve tombula yakın olmak 30b/1. **4.** (Ay için) Tam bir daire şeklinde görünmek 30b/1.

ṭola- *geç. f.* Etrafında döndürüp sarmak 59b/9.

ṭolan- - dolan- *dön. f.* **1.** Sarılmak 311a/4. **2.** Güç çözülür hâle gelmek 253b/7.

ṭolaş- - dolaş- *gçz. f.* **1.** Gezmek, dolanmak 157a/10. **2.** Birbirine geçip karışmak 59a/12. **3.** *dön. f.* Sarılmak 287a/9.

ṭolu *i.* Buz hâlinde yere düşen iri, yuvarlak yağmur tânesi 45a/14, 146a/4.

ṭolun- *dön. f.* Dolgun hâle gelmek 146a/13.

ṭolunacaḳ yer *i.* Olgunlaşıncaya kadar beklenen ana rahmi 8a/2.

ṭomur- *gçz. f.* Burnu kanamak 299a/4.

ṭon - don *i.* Elbise 81a/13, 96b/9, 187a/2, 225a/13.

ṭoñ- *gçz. f.* Buz tutmak 64a/11, 74b/10, 77a/6.

tonaz *i.* (< Yun. *tolos*) Gemileri iskeleye bağlayan kalın halat, palamar 275a/8.

ṭoñuz - doñuz *i.* Hınzır, domuz 84b/2, 99a/12, 117b/8, 191b/16, 276b/6, 288a/17, 293b/8, 297a/15.

ṭoñuzlanḳurdı *i.* Kendini korumak için uçucu bir sıvı fışkırtan iri böcek, osurgan böceği 175b/2, 276a/9, 281a/6.

torva *i.* (< Far. töbre) Kese, torba 10b/8.

toşun *sf.* Sağlam yapılı, kuvvetli 103a/15.

ṭoy- *gçz. f.* **1.** Tok hâle gelmek 223a/13. **2.** Kanmak, tatmin olmak 57a/17, 65b/14, 81a/1, 177b/6.

ṭoyur- - doyur- *old. f.* **1.** Açlığını gidermek 225a/3. **2.** Bir iş karşılığı ücret vermek 310b/13.

tozla- *geç. f.* Toz dökerek tozlu duruma getirmek 205a/17.

tuç *i.* Bakır, kalay ve çinko karışımı, bronz, tunç 49a/11, 114a/6, 117a/10, 189a/5, 218a/9,

ṭūfān *i.* Ar. **1.** Hz. Nûh zamanında dünyayı kaplayacak şekilde yağan yağmur 27a/3, 87a/8. **2.** *mec.* Şiddetli yağmur 145b/12.

ṭufūliyet *i.* Ar. Çocukluk 31b/2.

tuḥfe *i.* Ar. **1.** Hediye 138b/15. **2.** Şaşkınlık uyandıran, garip şey 4b/13. **3.** *sf.* Şaşkınlık uyandıran 233a/16.

ṭūl *i.* Ar. **1.** Uzunluk, boy *88a/3.* **2.** *coğrafya.* Boylam 124b/9, 134b/6, 136b/6.

Ṭuleyḥa *öz. i.* Peygamberlik davası eden ancak sonradan ihtida ederek Hz. Ömer devrinde İslâm ordusunda kumandanlık yapan kişi, Tuleyhâ bin Huveylid 202b/14, 204a/1.

Ṭuleyṭıle *öz. i.* İspanya'nın Tuleytula (Toledo) şehri 119B/7, 167a/15.

ṭulū' *i.* Ar. (Gök cisimleri için) Doğma, doğuş 30a/17, 36a/3, 60a/2.

tulum *i.* Bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi 43a/17, 49a/9, 52b/15, 223b/10

ṭun- *gçz. f.* Donuk hâle gelmek 27b/11.

ṭuncuḳ- - duncuḳ- *gçz. f.* Havasızlıktan bunalmak, nefes alamaz duruma gelmek 294a/14, 301a/10

Ṭūr *öz. i.* Ar. Mısır'a dört günlük uzaklıkta bir dağ 90b/4.

ṭuraḳ - duraḳ *i.* Durulan, karar kılınan yer 133a/10, 157a/1.

ṭuraḳlan- *dön. f.* Mekan tutmak, orada yaşamak 289b/2.

Turānç *öz. i.* (< *Turan*) Hz. Âdem'in indiği rivayet edilen Turan ülkesi Hindistan ve Çîn 55b/1.

Tūre *öz. i.* (< Far. *Tūr*) Ferîdûn'un büyük oğlu, Turan 63a/10.

Ṭūr-ı Sīnā *öz. i.* Hz. Mûsâ'nın vahiy ve tecelliye mazhar olduğu dağ, Sînâ dağı 69a/16.

ṭurna *i.* Turnagillerden, sürüler hâlinde gezen göçücü iri kuş 257a/16, 270a/1.

turunc - utrunc *i.* Far. Turunçgillerden güzel kokulu beyaz çiçekler açan Akdeniz bölgesi ağacı ve bu ağacın buruk lezzetli, turuncu meyvesi 107b/1, 147b/2.

Ṭūs *öz. i.* Türkmenistan'da Horâsân Meşhed'e yakın bir şehir 119b/13, 152b/17, 230b/7, 277a/2.

ṭuş - düş *i.* Uğrama, tesadüf etme 73b/9, 103a/3, 218b/16.

tūt *i.* Far. Yaprakları ile ipek böceği beslenen dayanıklı bir ağaç, dut ağacı 161b/17.

Ṭuṭavus bk. Baḥr-i Ṭuṭavus

ṭūṭī *i.* Far. Papağan cinsi bir kuş, dudu kuşu 161b/14, 193b/5, 256a/8, 286b/17.

tūtiyā *i.* (Ar. *tūtyā*) Sürme taşının göze sürülen tozu, tutya 58a/12, 80a/4, 211a/15.

ṭuy- *geç. f.* **1.** Öğrenmek, haber almak 165a/14. **2.** (Duyularla bazı nitelikleri) Hissetmek 174a/6, 297a/9.

ṭuynak - duynaḳ *i.* At ve eşek gibi tek parmaklı hayvanların tırnağı 192b/2, 236b/12, 268a/9, 276a/5, 278b/5, 293b/16.

ṭuyūr i. Ar. Kuşlar 258b/2.

ṭuz - duz *i.* Billursu madde, tuz 44b/8, 49b/11, 146a/6, 290a/16.

tuzla - duzla *i.* Tuzun bulunduğu yer 284b/9.

tü bk. tüy

Tübba' bin Aḳran (Tübba'ü'l-Aḳrān) bin Ebī Mālik bin Nāşir *öz. i.* Kâbe için kötülük düşünüp sonra ona hizmet eden, Tîs ve Semerkant şehirlerini imar eden Yemenli hükümdar 83b/9, 99b/5, 111a/14, 128a/11.

Tübbet *öz. i.* Ar. Çîn'e bağlı Tibet şehri [Metnin tamamında *Tebbet* şeklinde harekelenmiştir] 50a/6, 61a/14, 67b/2, 99b/6, 117a/14, 118a/3, 265b/10, 298b/13, 299a/10.

tüffāḥ *i.* Ar. Elma 150b/4.

tüli *sf.* Üzerinde tüyler bulunan 292b/17.

tünd *sf.* Far. Sert, haşin 179a/2, 278a/16.

tündlik *i.* Kırıcı olma durumu 209a/12.

tüne- *gç. f.* (Hayvanlar için) Herhangi bir yere yerleşmek 317a/9.

Türk *i.* **1.** Ana yurdu Orta Asya olan ve Türkçe'nin lehçelerini konuşan millet ve bu milletten olan 44a/11, 45b/3, 49a/8, 50b/10, 62b/14, 63a/8, 64a/4, 99b/13, 110b/9, 121b/7, 124a/8, 187b/10, 189b/17, 193a/10, 217a/13, 230a/5. **2.** (İsim tamlamasının birinci öğesi olarak) Türkler'e ait, Türklerle ilgili 42a/9, 50a/14, 190b/7, 192a/17, 286am/2, 305b/12. **3.** Türklerin bulunduğu yer 28b/3, 119b/12, 120a/11, 158b/9, 190b/14, 192a/1, 250b/3.

Türkān *i.* Türkler 14a/15, 151a/4.

Türkī *sf.* **1.** Türklerle ilgili 61a/15, 153a/2. **2.** *i.* Türk kavminden olan kişi 36a/15, 45b/2, 122b/6. **3.** Türkçe 61a/15, 173b/9.

Türkistān *öz. i.* Türklerin bulunduğu Orta Asya bölgesi 34a/8, 45a/15, 53a/4, 55b/5, 73a/15, 96b/10, 99b/11, 112a/3, 114b/6, 151a/5, 157a/17, 166b/9, 188a/16, 257b/14, 296a/12.

Tüster *öz. i.* Îrân'ın Hûzistan eyaletine bağlı, Şüster de denilen bir şehri 98b/7, 116b/2.

tütsü *i.* Güzel kokular yayan kokulu madde 83b/11.

tütün - dütün *i.* Duman 42a/2, 66b/5, 74a/12, 74a/17.

tütüz- - dütüz- *old. f.* (Bir yeri) Tütsü dumanına tutmak 251b/8, 261a/7, 276a/5.

tütüzdür- - dütüzdür- *old. f.* Tütsülemek 261a/6, 274a/10.

tüy - tü *i.* Deri üzerinde bulunan çok ince kıl 51b/4, 195b/1, 281b/15, 285a/2.

U / Ū

'Ūc bin 'Unuḳ *öz. i.* Hz. Âdem'in torunu olduğu, Hz. Âdem'in sarayında doğup üç bin sene yaşadığı ve Nûh tufanından sonra Hz. Mûsâ tarafından asayla öldürüldüğü iddia edilen kişi, Uvec bin Unuk 181b/5.

u'cūbe *i.* Ar. Acâyip, garip ve şaşkınlık veren şeyler, olaylar [Metinde başlık olarak kullanılır] 28a/11, 28b/3, 31b/14, 39b/15, 65a/13, 76a/8, 146b/5.

uç *i.* Sebep, vesile 136a/16, 145a/3.

uçmaḳ *i.* Cennet 17b/4, 53a/13, 161b/15, 269b/8, 309b/11.

'ūd *i.* Ar. Tropikal bölgelerde yaşayan, armut biçiminde meyvesi olan ağaç,

öd ağacı 83b/11, 154a/2, 174a/12, 194a/11.
'ūd-i raṭb *i.* Yaş öd ağacı 154a/5.
'ūdü'l-belesān *i.* Pelesenk türü öd ağacı 149b/10.
'Ūd *öz. i.* Hindistan'da bir şehir 205b/7.
'Ūdī *sf.* Ûd şehrine ait 72a/4
'ufūnet *i.* Ar. İrin, cerahat, 368
uġırla- bk. uġurla-
uġrı *i.* Hırsız 92a/13, 194a/16, 225b/13, 264a/1, 297a/12, 299b/15.
uġrılan- *edl. f.* (Bir kişinin) Malı gizlice alınmak, çalınmak 92b/10.
uġrılıḳ bk. uġurlıḳ
uġunmaḳ *i.* Soluğu kesilip tıkanma, bayılma hastalığı 144a/16.
uġurla- - uġırla- *geç. f.* Çalmak 86b/4, 95a/13, 157b/11, 225a/16, 300a/3.
uġurlayın *zf.* Gizlice 226a/10.
uġurlıḳ - uġrılıḳ *i.* Hırsızlık 34b/5, 64a/2, 264a/1.
'uhde *i.* Ar. Sorumluluk 224a/7.
Uḥud *öz. i.* Medîne'de bir dağ 66b/7.
'uḳāb *i.* Ar. Kartal, tavşancıl kuşu 246a/12, 247a/1, 248b/16, 275b/17.
'Uḳāb *öz. i.* Ar. Kartal takım yıldızı 23a/3.
'uḳalā *i.* Ar. Akıllılar, düşünürler 38a/6.
'Uḳayl bin 'Utbe *öz. i.* Kızlarıyla ilgili düşünceleri anlatılan kişi 176a/9.
'Uḳbe bin Nāfi' *öz. i.* 50/670 yılı yılı civarında Mağrib'i fetheden ve oraya vali tayin edilen kişi 128b/13.
uḳḥuvān *i.* Ar. Papatya 140a/17.
ula- *geç. f.* Katmak, eklemek 195a/12.
ulal- *gçz. f.* Büyümek 249a/3.
ulaşıḳ *sf.* Bir şeye bağlı durumda olan 66a/2.
'ulemā *i.* Ar. Âlimler 31a/15, 198a/7.
'Ummān *öz. i.* **1.** Hind Okyanusu 37a/4, 51b/11, 52b/8, 75a/9, 77b/6, 104b/2, 121b/15, 132a/13, 261b/6. **2.** Bu okyanus kenarında bir kasaba 122b/15, 158b/6.
'umuḳ *i.* (Ar. *'umḳ*) Derinlik 108a/12.
umūr *i.* Ar. İşler 1b/8, 35a/8.
'unnāb *i.* Ar. İki çeneklilerden sarı çiçekli, dikenli ağaç ve bu ağacın tatlı ve etli balgam ve idrar söktürücü yenebilir meyvesi, çiğde 154b/4, 154b/11.
'unṣur *i.* Ar. Birleşik cisim meydana getiren basit cisim 41a/11, 47b/5.
ur *i.* Hastalıklı kitle, yumru 146a/10.
urġan *i.* Bitki elyafından halat 152b/6
urış- *karşılıklı f.* Toslaşmak 92a/1.
urul- *edl. f.* Takılmak 79a/3.
uruşçı *i.* (Horoz için) Dövüşçü 252a/6.
uruşdur- *old. f.* Dövüştürmek 252a/7.
'Uruż *öz. i.* Cinnî develerin bulunduğu söylenen bir şehir 271a/12.
'Urve bin Mes'ūd *öz. i.* (ö. 9/630) Sakîf kabilesinden olup, Tâif'ten Mekke'ye gelerek müslüman olan sonra Tâif'te şehit olan sahabi 119b/1.
'Urve bin ez-Zübeyr *öz. i.* Âmü'l-Fukahâ denilen birçok âlimin öldüğü senede vefat eden âlimlerden biri 144b/17.
Ūryā *öz. i.* Metne göre Hz. Dâvûd'a kötülük gelmesine sebep olan kadın 177a/17.
uş *i.* Akıl 218b/8.
'uṣfūr *i.* Ar. Serçe 264b/14.
'usrü'l-bevl *i.* Ar. Sidik tutulması hastalığı 47a/14.
uṣṭurlāb *i.* Ar. Bir yıldızın ufuk çizgisinden yüksekliğini ölçen yarım daire şeklinde tahtadan alet 252a/2.
'uṣūret *i.* (Ar. *'uṣret* suyunu almak için bir meyvenin ezilip sıkılması) *mec.* Eziyet etme, zarar verme 171b/7.
uşaḳ *sf.* Ufak 25a/3, 75a/4, 132b/1, 282a/3.
uşan- *edl. f.* Parçalanmak 311a/5
uşbu *sf.* Bu, işte bu 310b/11
utanġan *sf.* Utangaç 81a/11.
'Uṭārid *öz. i.* Ar. Güneşe en yakın olan gezegen, Merkür 25a/1, 33a/3, 35a/4.
'Utbe bin Ebī Leheb *öz. i.* Ebû Leheb'in oğlu Utbe 285a/10, 285b/9.

'Utbe bin 'İmrān *öz. i.* (ö. 17/638) Basra'ya imar için Hz. Ömer tarafından gönderilen mimar, Utbe bin Gazvân 94b/1, 94b/12.

utrunc bk. turunc

Ūṭuvān *öz. i.* Mağrib'de bir dağ 67a/4.

uvaḳ *sf.* **1.** Boyları gerekenden küçük 63a/2, 70b/1. **2.** *i.* (Ekmek için) kırıntı 251b/7.

uvan- *edl. f.* Parçalanmak 85b/6, 176b/7.

uvat- *ett. f.* **1.** Parçalamak, kesmek 153b/14. **2.** Ezmek 247a/12.

uy- *gçz. f.* Bağlanmak 187b/3, 254a/10.

Ūyāl *öz. i.* Hindistan'da bir dağ 67a/2.

uyan *i.* Gem, dizgin, oyan 96b/7.

uyḫu bk. uyḳu

uyluḳ *i.* Bacağın kalçadan dize kadar olan kısmı 223a/13, 241a/6, 316b/6.

uyuş- - uyış- *gçz. f.* (Kan) Pıhtılaşmak 58b/2, 175b/7.

uyuz *i.* **1.** Kaşıntılı, bulaşıcı deri hastalığı 51b/8, 58a/5, 114b/7, **2.** *sf.* Bu hastalığa tutulmuş olan 51b/9, 79a/16, 194a/17.

uyuzluḳ *i.* Uyuz hastalığı 144a/16.

uz *sf.* Uzun 147a/15.

'użuv *i.* (Ar. *'użv*) Vücudun parçalarından her biri, organ 168a/5, 172b/17.

'Uzzā *öz. i.* Hz. Peygamber zamanında müşriklerin taptığı üç büyük puttan biri 241a/2.

'Uzzāb *öz. i.* Güney kutbunda bir yıldız 23a/17.

Ü

ü bk. u

Übey bin Ḫalef *öz. i.* Uhud [Metinde Bedir] Gazası'nda Hz. Peygamber'e meydan okuyup, onunla savaşan, yaptığı bu müsabakada Peygamberimiz tarafından öldürülen kafir 279a/17, 279b/10.

üç ṭalāḳ *i.* Ar. Nikahlı eşini bir daha evlenemeyecek tarzda boşama 171b/13, 177b/11.

ügey *sf.* Üvey 39b/11.

ügeyik *i.* Çift parmaklılar takımından, geviş getirici hayvan, yabanî kumru 178b/12, 221a/12.

'Ükāyiş *öz. i.* Hz. Peygamber tarafından Hadramût'a gönderilen ve yalancı peygamberlik iddiasındaki Tuleyha tarafından şehit edilen sahabi, Ükkâşe bin Mihsân 203a/10.

Üḳlīd *öz. i.* Lübnan'da tarihî Sûr şehrinde MÖ III. yüzyılda doğan, ilkçağın en ünlü matematikçisi 7b/6.

ülfet *i.* Ar. Ahbaplık etme 120b/15, 121b/2.

Ülker *öz. i.* Kuzey yarım küredeki Boğa burcunda yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Süreyyâ, Pervîn 23a/5.

'Ümeyre bint 'Ömer *öz. i.* Hz. Süleymân'ın eşi olan Belkîs'ın annesi 97b/2.

ümīd üz-: Ümidini kesmek 209a/7.

ümmet *i.* Ar. **1.** Bir peygambere iman edenlerin meydana getirdiği topluluk 99b/12. **2.** Kavim, topluluk 180b/15.

ümmeteyn i. Ar. İki ümmet 63a/13.

Ümmü'l-cibāl *öz. i. Dağların anası* anlamında Kâf Dağı 66a/2.

ümmü'l-ecsād *i. Tenler anası* anlamında civa 74a/10

ümmü'l-ġaylān *i.* Mugaylân ağacı, deve dikeni 248b/4..

Ümmü'l-Ḳurā *öz. i.* Mekke'nin isimlerinden biri 127b/15.

üns *i.* Ar. Alışkanlık, yakınlık 269a/8.

ür- *geç. f.* Üfürmek 223b/12, 233b/17.

ürindile- *geç. f.* Tercih etmek 11b/17.

ürü- *gçz. f.* Havlamak 246a/16.

ürüt- *ett. f.* Hava vererek karıştırmak 236a/14, 254a/8.

'üryān *i.* Ar. Çıplak 117b/9, 322a/17.

üş- *gçz. f.* Üşüşmek 190b/3, 264a/6, 306b/12, 316a/9.

üşendür- *old. f.* Rahatsız etmek 262a/16, 285a/10.

'üşrü 'üşr *sf.* Ar. Yüzde bir 43a/16.

üt- *geç. f.* Ateşe tutmak, yakmak 74b/8.

üvez - üyez *i.* [*üyez* metinde sivrisinek anlamında en çok kullanılan kelimedir] Sivrisinek 25b/4, 47a/6, 214a/6, 214b/14, 215a/3, 264a/6, 272b/15, 320a/7, 321a/11, 321b/15.

üz- *geç. f.* **1.** Kesmek, koparmak 183b/14, 187b/2. **2.** Ezmek 159b/5.

'Üzeyr *öz. i.* İsrâîloğullarına gönderilen ve yeniden yaratılış hakkındaki tebliğinden dolayı başından mucizevî olay geçen peygamber 277b/17, 277bm/7.

üzül- - üzil- *dön. f.* Kesilmek, kopmak 107b/3, 286b/4.

üzüm *i.* Asmanın salkım durumunda ufak taneli, çekirdekli meyvesi 11a/14, 28a/16, 35a/3, 47b/10, 92b/5, 96a/9, 107a/6, 119b/5, 125a/10, 132b/7, 154b/11, 155a/17, 157b/9, 174b/1, 238a/9, 273b/4, 277am/2, 289a/14, 297b/17, 314b/15.

V

vācib *i.* Ar. Yapılması gerekli olan 2a/14, 10a/9.

vadaḳ *i.* Ar. Gözde kırmızı nokta çıkması ile beliren bir çeşit göz ağrısı 151b/5.

va'de i. Ar. **1.** Söz, ahit 300b/15, 302a/3. **2.** *mec.* Ölüm 18b/16, 120a/5.

Vādī-i Ḳırediyye *i.* Ar. Maymun deresi 54b/3.

Vādī-neml *öz. i.* Karıncaların bol olduğu dere 319b/7.

Vādī-yi cehennem *öz. i.* Belh'te zalim kavmin yere battığı bir dere 141a/13.

Vādi'l-'iḳāb *i.* Yemen'de bir dere adı [Diğer adı *Vâdi'n-nesir*'dir] 139b/1.

Vādi'l-metine *öz. i.* Şâm'da bir kavmin yere battığı bir dere 139b/4.

Vādi'n-nesir *öz. i.* Yemen'de bir dere adı [Diğer adı *Vâdi'l-'iḳâb*'dır] 139b/1.

Vādi'r-rimād *öz. i.* Berkiyye dağında bir şehir adı 141b/3.

Vādi' bin Şedīd bin 'Ād *öz. i.* Semûd kavminden kalan insanların meliki, peygamber olarak gönderilen Hanzala'nın katili ve zalim hükümdar 140a/8.

Vaḥāb *öz. i.* Ceyhûn ırmağının çıktığı yerlere verilen ad 50a/8.

vaḥiy *i.* (Ar. *vaḥy*) İlahî haber 81a/8, 302a/2.

vaḥşet *i.* Ar. Ürküntü 41b/3, 171a/8.

vaḳārlu *sf.* Ciddî, temkinli 317a/6.

vaḳf *i.* Ar. Malını hayırlı bir iş için belirli bir gayeye tahsis etme 85b/12, 125a/5, 134a/14, 179b/7.

vāḳı'a *i.* Ar. Olmuş şey 82b/11, 145b/4.

Vāḳıdī *öz. i.* (ö. 822) Hârûn Reşîd ve Hâlid bin Bermek ile dostluklar kurmuş, fıkıh, hadis ve tefsir âlimi 323a/15.

vāḳi' *sf.* Ar. **1.** Olan, vuku bulan 204b/4, 283a/14, 298b/6. **2.** *i.* Gerçek 42a/2.

vaḳtehā *zf.* Ar. O vakitte 259b/6, 292b/10.

vaḳtī ki *bağ.* Far. Ne vakit ki 30b/3. 219a/5.

vaḳtin *zf.* (Belirlenen) Vakitte 291a/2.

Vaḳvāḳ *öz. i.* Çîn denizinde, içinden altın madenlerinin bulunduğu bir dağ 70a/17.

vālih *sf.* Ar. Hayret içinde kalmış 16a/17.

vāli'l-enbiyā *sf.* Peygamberlere vahiy getirerek onları yönlendiren anlamında Cebrâîl adlı meleğin sıfatı 17a/16.

vallāhi *ünl.* Ar. *Allâh'a ant olsun* anlamında yemin sözü 160b/11, 200a/16

varaḳ *i.* Ar. **1.** Yaprak, ağaç ve ot yaprağı 178b/12. **2.** Kitap yaprağı 37b/2.

Vāṯıḳ-Bi'llāh *öz. i.* Abbâsîlerin 842-847 yılları arasında hüküm sürmüş dokuzuncu halifesi 113b/14, 114a/17.

vāṣıl *sf.* Ar. Ulaşan, kavuşan 38b/3.

Vāsıṭ *öz. i.* Kûfe ile Basra arasında bir şehir 138a/3, 243b/16, 250b/3.

vāsi' *sf.* Ar. Geniş 131a/10.

vaż' *i.* Ar. Düzen, tertip 137b/2. 2. *coğr.* Gök cisimlerinin bir araya gelmesinde aldığı herhangi bir şekil 23a/8, 23b/2.

va'ẓ *i.* Ar. Dinî öğüt 13a/13.

vāz gel- *gçz. f.* (Far. *vāz* bırakma ile) Vazgeçmek 284b/9.
Vaż'-ı bāṭına *öz. i.* Yedi yıldızdan oluşan yıldız kümesi 23b/4.
vebā *i.* Ar. **1.** Öldürücü bir hastalık, tâûn 144b/2. **2.** Bulaşıcı hayvan hastalığı 145a/9.
Vebār *öz. i.* Yemen'deki San'a ile Mekke arasında bir yer 270b/15..
vecih *i.* (Ar. *vech*) Tarz 7b/14, 275b/9
vefā-dār *sf.* Far. Dostluğuna bağlı kalan 250a/1, 289b/11.
vefā-dārlıḳ *i.* Dostlukta süreklilik 91a/4, 250a/15.
vefḳ *i.* Ar. Uygun olma 2b/4.
Vehb bin Münebbih *öz. i.* (ö. 114/732) Tâbiîn devrinin tanınmış hadis âlimi 128b/7.
Vehb bin Ümeyye *öz. i.* (ö. 24/645) Metinde büyük âlim olarak övülen sahabi, Ümeyr bin Vehb 118b/7.
vehm *i.* Ar. Yersiz korku 145b/13.
Vehṭ *öz. i.* Tâif şehrinde üzümüyle meşhur bir bağ 119b/4.
velākin - velīkin *bağ.* Far. Ama, fakat 198a/10, 226b/9, 228a/16, 235a/11.
velī *i.* Ar. Allâh'ın sevdiği kul 187b/11.
Velīd bin Müslim - Velīd bin 'Abdü'l-melik *öz. i.* (ö. 96/715) Emevîlerin 86/705-96/715 yılları arasında hüküm süren halifesi 108a/2, 163b/14, 237b/7, 261b/10.
velīkin bk. velākin
verd *i.* Ar. Gül 159a/13.
Vered *öz. i.* Bir şehir 154b/12.
verem *i.* Ar. Akciğerde olan bulaşıcı hastalık, tüberküloz 175b/3.
veres *i.* Ar. Alaçehre veya Yemen safranı denen bitki 148a/8.
verhem *i.* Far. İncinme 231a/6, 298a/8.
vėribi- *geç. f.* Göndermek 53b/17, 68b/3, 76b/12, 83b/13, 91a/14.
Vernā-yı Hindī *öz. i.* (ö. 443'ten sonra) Îrân destanının millî kahramanı olan Rüstem'in kâhinlerinden biri 204a/10.
vezin - vezn *i.* (Ar. *vezn*) **1.** Tartma, tartı 323b/10. **2.** Ağırlık 15b/16, 18a/1. **3.** Ölçü, düzen 88b/17.
Vezn *öz. i.* Nihâvend şehrinde bir su kaynağı 59b/10.
vezzānü'l-ḳısme *sf.* Rızıkları taksim eden anlamında Mikâîl adlı meleğin sıfatı 17b/17.
vilādet *i.* Ar. Doğum, doğma 27a/3.
vilāyet *i.* Ar. Velilik makamı 203b/11.
Virān *öz. i.* Bir şehir 35b/14.
vuḥūş *i.* Ar. Yabanî hayvanlar 213a/10.
vü bk. ü
vüs' *i.* Ar. Güç, takat 145b/9.

Y

yābān *i.* **1.** İnsan yaşamayan ıssız yer 186b/3. **2.** Bilinmeyen şey 22a/12. **3.** Bulunması gereken sınırların dışında kalan yer 256b/8.
yābāna at- Önem vermemek 10b/2.
yābān eşegi *i.* Atgillerden, eşeğe benzer yaban hayvanı 278b/1.
yābān sıçanı *i.* Tarla faresi 295b/14, 299b/14.
yābān ṣoġanı *i.* Bir çeşit soğan 286a/13, 286b/12, 296b/13.
yābānī *sf. Far.* Bilinmeyen 22b/11.
yad *i.* Yabancı 52b/4.
yād *i.* Far. Anma, hatırlama 193b/1, 197a/14, 238b/10.
yadaş- *dönüşlülük f.* (İt vb.) İnlemek 286a/9.
Yāfeş bin Nūḥ *öz. i.* Hz. Nûh'un üç oğlundan biri 100b/17, 118a/3.
yaġmaḳlıḳ *i.* Yağış 44a/14.
yaġmur *i.* **1.** Yeryüzüne damlalar hâlinde düşen su 16b/11, 42b/4, 45a/11. **2.** *mec.* Sık ve çok gelen şey 6b/15.
Yaġūş *öz. i.* Hz. Nûh'un kavminin taptığı putlardan biri 87a/1.
yaḫdān *i.* Far. Buzhane 306b/4.

Yahūd *i.* Ar. Hz. Ya'kûb'un oğlu Yahûdâ'nın soyundan gelenlere verilen isim 198a/7.

Yahūdī *i.* Ar. Hz. Mûsâ'nın dinine mensup kimse 232a/3, 278a/13, 306b/14, 307a/1.

Yaḥyā bin Maḥfūẓ *öz. i.* Şehir halkının karakterleriyle ilgili verdiği bilgilerden faydalanılan bir müellif 63b/16.

Yaḥyā bin Zekeriyyā *öz. i.* Hz. Zekeriyyâ'nın peygamber oğlu 58b/12, 87a/10, 96b/15.

Yaḥyā bin Zeyd *öz. i.* (ö. 125/743) Çıkardığı isyandan sonra Horâsân valisi Nasr bin Seyyâr tarafından öldürülen ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen Zeydî imamı 190b/15.

yaḳıncaḳ *sf.* Çok yakın 232b/15.

yaḳınraḳ sf. En yakın 128a/1.

yaḳışdur- *old. f.* **1.** Sanat eseri ortaya koymak 236b/10. **2.** Asıl olmayan bir şeyi icat edip söylemek 22b/17.

Ya'ḳūb *öz. i.* Hz. İshâk'ın oğlu ve Hz. Yûsuf'un babası, bir peygamber 177b/1, 182a/11, 182b/2.

yāḳūt *i.* Ar. Kırmızı, pembe, erguvan vb. renklerde çok değerli bir taş 24a/17, 26b/4, 48b/7, 56b/7, 68b/7, 80a/5, 83b/16, 90b/13, 111b/17, 148a/7, 152b/9, 211a/8.

yalıcaḳ - yalıncaḳ *sf.* Çıplak 33a/5, 39b/14, 59b/7, 241b/1.

yalıñ *i.* Alev 135b/14, 310a/7.

yalıncaḳ bk. yalıcaḳ

yalıñlan- *dön. f.* Alevlenmek, parlamak 76a/12.

yaluñuz *zf.* **1.** Tek başına 194b/9. **2.** Sâdece 38a/9, 122b/6, 143a/4. **3.** *bağ.* Fakat, ama 176a/16, 179b/15.

yaluñuzca *zf.* Tek başına 151b/14.

yāmū *i.* Ar. Testere gibi iki boynuzu olan, yılanla beslenen hareketli bir hayvan 281b/4.

yandur- *old. f.* **1.** Tutuşturmak 258a/13. **2.** Ateşle yok etmek 112b/1. **3.** Işık vermesini sağlamak 218b/1.

yapu *i.* Bina 119a/13.

yār *i.* Far. Dost, arkadaş 12a/1, 248a/5.

yaraḳ *i.* **1.** Silah 285b/4. **2.** Teçhizat 53b/6, 234a/9.

yarasa *i.* Gözleri az gören, duyularıyla geceleyin yönünü çok iyi bulabilen bir hayvan türü 62a/11, 152a/8, 212b/7, 247b/2, 256a/4, 264a/9, 264a/16.

Yārem *öz. i.* Yemen Hamir'de Kenîsetü'r-riyâm'da bulunduğu söylenen efsanevî dev 233a/13.

yāren *i.* (Far. *yārān*) Arkadaş 290b/1.

yarı - yaru *i.* Bir bütünün iki eşit parçası 19b/8, 65a/1, 131a/7, 277a/11.

yarım - yarum *i.* **1.** Bir bütünün eşit iki parçası 115a/1. **2.** *sf.* Eksik 235a/14, 254a/13.

yarındaġı - yarındaġısı - yarındası *sf.* **1.** Yarınki 27b/15, 28a/15, 102b/8. **2.** *zf.* ertesi gün 204b/12.

yaru bk. yarı

yarum bk. yarım

yaşduḳ *i.* Baş altına konulan minder 71b/13, 163a/1, 293b/15.

Yāsir bin Ḳayḥāṣ *öz. i.* Benî İsrâîl'de hüküm süren, zulmüyle meşhur olup, sonrasında helak olan Eceb padişahı 186a/4.

ya'sūb *i.* Ar. Sarı arı 315b/11.

yaş *i.* Doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman 220a/15.

yaşar- *gçz. f.* Yeşermek 205b/8.

yaşıraḳ *sf.* Nemi çok olan 75a/8.

yatacaḳ *i.* (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Bir şeyin çok bulunduğu yer 59b/11.

yataġan *sf.* Yatma işini aşırı şekilde yapan 286am/4.

yataḳ *i.* (İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Bir şeyin çok bulunduğu yer 121b/3, 152a/7, 268b/12.

yatlu *sf.* Kötü 47a/11.
yatur- *old. f.* **1.** Uyutmak 221b/7. **2.** Çömelmesini sağlamak 270a/7. **3.** Bayıltmak 213a/5.
Ya'ūḳ *öz. i.* Hz. Nûh'un kavminin taptığı putlardan biri 87a/1.
yavuz *sf.* **1.** Fena, kötü 4a/8, 94b/15, 98b/2. **2.** *i.* Kötü 81b/10.
yavuz du'ā *i.* Beddua 275b/14, 285a/11.
yavuzlıḳ *i.* **1.** Kötülük, fenalık 11b/12, 91b/10, 127b/16, **2.** Kötü davranış 279b/17.
yavuzraḳ *sf.* En kötü 129b/6.
yay *i.* Yaz mevsimi 88b/4.
yaylaḳ *i.* Yayla 286am/12.
yazı *i.* Ova 69a/12, 110b/16, 121b/14.
yazu *i.* **1.** Düşüncelerin belli işaretlerle tespit edilmesi 101b/7. **2.** Bir dilin seslerini göstermeye yarayan işaretler sistemi 199a/7. **3.** Yazılmış şey 12b/17.
yebrūḥ *i.* Ar. Adamotu denen bitki, kankurutan 159b/7.
Ye'cūc *i.* Ar. Kıyamet alameti olduğu bilinen ve kötülüğüyle tanınan iki kavimden biri [Diğeri *Me'cûc*'dür] 46a/17, 62b/8, 62b/15, 100b/13, 113b/12, 185a/16, 192a/16, 193a/3, 260a/13, 311b/5.
yėg *sf.* Daha üstün 162b/12, 169b/6, 180a/6.
yėgrek *i.* En iyi 38a/16, 63a/9, 82a/6.
yėk- *gçz. f.* Topallamak 297a/5.
yek-çeşm *sf.* Far. Tek gözlü 188b/16.
yek-pāre *sf.* Far. Bütün 113b/7, 243b/5.
yekşenbih *i.* Far. Pazar günü 74b/15, 84b/1.
yėl *i.* **1.** Esinti, rüzgâr 62a/4. **2.** Hava, üfürük 171b/2. **3.** Romatizma ağrısı 58a/3. **4.** Osuruk 79a/7, 300a/15.
yėlle- *gçz. f.* Yellenmek 249b/8.
yėllü *i.* Romatizmalı olan kişi 149b/9.
yelve *i.* Serçegillerden, yeşilli sarılı, güzel renkliböceklerle küçük tanelerle beslenen tatlı ötüşlü kuş, florya 255b/5.
Yemām - Yemāme *öz. i.* Arabistan'da tarihî bir bölge 138b/4, 138b/6, 200a/6, 203b/14.
Yemāme bint Marye *öz. i.* Arabistan'da Yemâme bölgesine adını veren kişi 138b/5, 138b/12, 200a/6, 203b/14.
Yemān bk. Yemen
Yemen - Yemān *öz. i.* Arap yarımadasının güneybatısındaki bir ülke, Yemen 33a/17, 36b/12, 64a/9, 68b/16, 70a/2, 72a/7, 73a/6, 97b/14, 118b/6, 138a/17, 138b/17, 148a/3, 139b/1, 141a/16, 160a/14, 182a/1, 196b/2, 202a/4, 203a/16, 233a/17, 238a/13, 271a/3.
Yemen boncuġı *i.* Yemen ilinde yapılan bir çeşit alacalı boncuk 283a/5.
Yemenī *sf.* Yemen'e has 83b/10, 148a/3
yėmiş *i.* **1.** Meyve 97a/5. **2.** *mec.* Çalışma sonucu elde edilen şey, ürün 234b/4.
yemme *i.* Ar. Yabanî güvercin 250a/3.
Yemūn *öz. i.* Endülüs'te bir dağ 70a/14.
yėne *zf.* Tekrar 89b/4, 186a/7, 224a/11.
yengeç *i.* Suda yaşayan, eklem bacaklı bir hayvan 36a/10, 51a/1, 67b/16, 215b/9, 263b/8, 274a/15, 284b/4.
yerbū' *i.* Ar. Yaban sıçanı 299b/14.
yereḳān *i.* Ar. Sarılık hastalığı 20b/4, 72a/12, 159b/1, 175b/11, 220a/9, 263a/8, 304b/4.
Yesa' bin Yaḫṭūb *öz. i.* (MÖ VIII.) Hz. İlyâs'ın dünyadan ayrılmadan evvel kavmini kendisine teslim ettiği imanlı kişi ve Kur'ân'da adı Elyesa' olarak geçen peygamber, Yesa' bin Ahtûb 186a/12.
Yeṣrib *öz. i.* Medîne-i Münevvere [Metne göre Mekke'dir. Fakat Yesrib adının Medîne için kullanıldığı bilinir] 124a/11.
Yeṣrib bin Ḳānī *öz. i.* Medîne'ye yerleşip burayı şehir hâline getiren kişi, Yeṣrib bin Ḳāyine 128b/2.
Yeṣribe *öz. i.* Medîne şehrinin bir ismi 128a/17.

yeşim *i.* Ar. Sihirli hassalara sahip olan, yüzük, ziynet eşyası ve heykeller yapılan, sert, kıymetli taş 35a/9.

Yeşrüc bin Yaḫşab *öz. i.* San'a ile Taberiye arasındaki Gamadân şehrini ilk kuran kişi 123b/6.

yėt- *gçz. f.* Ulaşmak, erişmek 220a/16.

yėyegen *sf.* Çok yiyen, obur 249a/7.

yėyici *sf.* Obur 4a/6, 8b/3, 237b/13.

yėyni *sf.* Hafif 179a/1, 221b/13.

Yezdicerd *öz. i.* (399-420) Sâsânî hükümdarı olan meşhur Behrâm-Gûr'un babası ve Sedîr kalesini yapan kişi 112b/15.

Yezdicerd *öz. i.* (10/632-30/651) İslâm ordularına 15/636'da Kâdisiye ve 21/642'de Nihâvend savaşlarında yenilen ve Sâsânîlerin son hükümdarı olan kişi, III. Yezdicerd 135b/5, 204a/8, 204b/7.

Yezīd bin Mühelleb *öz. i.* Emevîlerin 702-720 tarihleri arasındaki Horâsân valisi ve Furât bin Hayyân'ın damadı 120b/3, 177b/8.

yıġ- *geç. f.* **1.** Üst üste koymak 113b/5. **2.** Toplamak 241a/8. **3.** (Hayvanlar için) Birleşmek 277a/7. **4.** Menetmek, sakındırmak 81b/13.

yıḫ- - yıḳ- *geç. f.* **1.** Kurulu bir şeyi parçalayıp dağıtmak 166a/16. **2.** Devirmek 246a/14.

yılan *i.* Omurgalı, çatal dilli, birçoğu zehirli, sürüngen hayvan 11a/3, 14b/9, 28a/3, 46a/14, 67a/6, 70b/13, 88b/2, 111a/4, 126a/15, 159a/14, 164b/6, 180a/6, 216a/16, 225b/3, 251b/12, 262b/2, 264b/17, 272b/14, 274b/1, 281b/6, 292b/9, 296b/4, 298a/4, 307a/10, 309a/12, 310b/10, 313a/3, 318b/4.

yılancı *sf.* Yılan avcısı 298a/10.

yılancı ḳuş *i.* Yılancıl 396b/12.

yıldıra- *gçz. f.* Parıldamak 10b/5, 26b/2, 246a/3.

yıldırım *i.* Bulutlarda toplanan elektriğin kuvvetli bir ışık yayarak gümbürtülü bir şekilde yere boşalması olayı 38b/14, 41b/16, 67a/12, 123b/16, 137a/11, 312b/9.

yıldız - yılduz *i.* Işıklı ve sabit bir nokta hâlindeki gök cisimlerinden her biri 13b/10, 19a/17, 20a/13, 22b/11, 37a/5, 256b/15.

yılġun *i.* İki çenekli, eflâtun renkli, çalı şeklindeki bitki, ılgın, tarfa 153b/9, 280a/4.

yigin *i.* **1.** Ağırlık 323b/10. **2.** *sf.* Ağır 198a/4.

yigit *sf.* **1.** (Hayvan için) Henüz gelişmekte olan 253b/12. **2.** *i.* Delikanlı 9a/7.

yiti *sf.* Sert, keskin 263a/1, 275b/16.

yitük *i.* Kayıp 92b/10.

yitür- *old. f.* Kaybetmek 180b/13.

yiydür- *old. f.* Kokutmak 288b/3.

yiyi- *gçz. f.* Kokmak 72a/10, 139b/9.

yiyiren *i.* Kokmuş, bozuk 254a/2.

yiyit- *old. f.* Kokutmak 44b/5, 79b/16.

yoġnal- *gçz. f.* Kalınlaşmak 137b/3.

yoġun *sf.* Kalın 147a/15, 236b/4.

yoḫ bk. yoḳ

yoḫsa *bağ.* **1.** Ters bir ihtimal anlatılır 200b/14. **2.** Kendinden sonra gelen cümlenin hükmünün gerçekleşmesi, kendinden evvel gelen olumsuz cümlenin olumlu hâline bağlı olduğunu belirtir 132a/1, 271a/6.

yoḫsul *sf.* Fakir 41a/8.

yoḳamaḳ *i.* El sürme işi, temas etme duyusu 174a/14.

yol *i.* Yol

yol ur- Yol kesmek 229b/16.

yolda ḳo- Bir yere göndermek üzere yola çıkarmak 116a/10.

yolın baġla- Yolu kapamak 115b/8.

yolında baş oyna- Uğruna can vermek 309a/3.

yolını dut- Gitmesine ve geçmesine engel olmak, yolu kesmek 269a/3.

yol yol Çizgi çizgi 274b/13.
yolut- *ett. f.* Saç ve sakalını kestirmek, kazıtmak 4a/13.
yon- *geç. f.* Yontmak 74b/14, 118a/6, 152a/6.
yonıcı - yonucı *sf.* Yontma işini yapan kimse 90b/10, 197a/17.
yonma *sf.* Yontulmuş, düzeltilmiş 134b/17, 242a/17.
yonucı bk. yonıcı
yosın *i.* İlkel bitki türü, yosun 40b/16.
yozraḳ *sf.* Çok yavan, çok değersiz 7a/17.
yören- *dön. f.* Bir şeyin etrâfında dolaşmak 122a/9.
yu- *geç. f.* Yıkamak 70a/10, 187a/1, 199a/5.
yuḳacuḳ *sf.* İnce 151a/10, 157b/8.
yular *i.* Hayvanın başına takılan ipten dizgin 96b/7.
yumru *sf.* Biçimi yuvarlak ve şişkin olan 273a/12.
yumuḳ *sf.* Yumulmuş olan 286b/5.
Yūnān *öz. i.* (Ar. < Grekçe. *iones*) **1.** Yunanistan 37b/4, 48a/7, 138a/13, 294b/8, 294b/12. **2.** Yunan halkı 173b/5.
Yūnus *öz. i.* Ninova halkına gönderilen, halk iman etmeyince şehri terk eden, gemiye binerek oradan ayrıldığında gemiden denize atılarak balık tarafından yutulan ve daha sonra artık iman etmiş olan kavmine tekrar geri dönen peygamber 84a/13, 88a/13, 156a/7, 294a/11, 300b/12, 301b/3, 301b/12, 302a/9.
Yūrkend *öz. i.* Hindistan'da şehir 112b/10.
Yūsuf bin Ḥaccāc bk. Ḥaccāc bin Yūsuf
Yūsuf bin 'Ömer *öz. i.* (ö. 385/995) Bağdat'ta yaşayan hadis âlimi, Yûsuf bin Ömer el-Kavvâs 244a/8.
Yūsuf bin Ya'ḳūb *öz. i.* Hz. Ya'kûb'un oğlu olup başından geçen olaylar Kur'ân'da *en güzel kıssa* olarak tarif edilen peygamber 17b/5, 130a/13, 130b/15, 137b/15, 165b/11, 177b/1, 182a/16.
Yūşa' *öz. i.* Hz. Mûsâ'nın yakın arkadaşı olup, İsrâîloğullarına hükümdarlık yapan kişi, Yûşa' peygamber 181a/5, 181a/10.
yuvala- *geç. f.* Yuvarlamak 120a/16, 295a/8.
yuvalan- *dön. f.* Yuvarlanmak 310b/6.
yügrüm *i.* Hız 271b/6.
yügürdür- *old. f.* Koşturmak 253a/6.
yügürt- *old. f.* Koşturmak 240b/8.
yük *i.* **1.** Bir hayvanın taşıyabileceği miktar 118a/12, 259a/16. **2.** Taşımalarda kullanılan bir ağırlık ölçüsü 70a/9. **3.** Rahimdeki çocuk, cenin 72b/1, 78a/16. **4.** Bitki tohumu 62a/1.
yükin bıraḳ- Çocuğunu düşürmek 72b/1, 78a/16.
yüklü *sf.* **1.** Gebe 133b/6, 183a/13, 276a/5. **2.** (Bitki) tohumlanmış 45a/3.
yürek *i.* Kalp
yürek aġrısı *i.* Yürekte ortaya çıkan hastalık, kalp hastalığı 156b/3, 304b/3.
yüreklü *sf.* Cüretli, cesur 247b/1, 273a/6.
yüri- - yürü- *gçz. f.* **1.** Adım atarak ilerlemek 126b/10. **2.** Yer değiştirerek ilerlemek 53b/7. **3.** Yol almak, mesafe kat etmek 56b/5. **4.** Geçerli olmak 191b/10.
Yüzek *öz. i.* Bir şehir 284b/1, 285b/12.
yüzgici *sf.* Yüzücü 194b/3.
yüzil- *edl. f.* Derisi soyulmak 309a/15.
yüzük *i.* Parmağa takılan madenî halka 70a/7, 71b/14, 75b/9, 182a/2, 185a/2, 217a/16.
yüzük ḳaşı *i.* Yüzük üzerinde taş yerleştirmeye yarayan oyuk bölüm 71b/14, 73b/10, 75b/17, 211a/17.

Z / Ẕ / Ż / Ẓ

żabṭ *i.* Ar. Kaydetme 307a/15.
zāc *i.* Ar. Çinko ve bakır sülfat 74b/7.
Zāc *öz. i.* Genellikle Taberistan ve Geylân bölgesinde yaşayan bir Türk topluluğu 110b/10.
ża'f *i.* Ar. Zayıflık 312b/3, 316b/4.

za'ferān - za'firān *i.* Ar. **1.** Süsengillerden soğanlı bir kültür bitkisi, safran 66b/16, 102a/5, 120b/5, 129a/9, 153b/7, 159b/2, 222b/14, 312a/9. **2.** Açık sarı renk 72a/14, 263a/7.

zāhid *i.* Ar. Dinin emirlerine titizlikle riayet eden kimse 95a/6, 194a/2.

ẓāhir *zf.* Ar. Açık 11a/11, 168b/2.

ẕaḫīre *i.* Ar. Gerektiğinde kullanmak üzere saklanan erzak 48a/4, 224b/2, 255b/1, 281a/12, 320a/12, 321a/2.

zaḫm *i.* Far. Yara 91b/4, 240a/2, 249a/1.

zaḫm-dār *sf.* Far. Yaralı, mecruh 85a/6.

zaḫmlı - zaḫmlu *sf.* **1.** Yaralı 237b/7. **2.** *mec.* incinmiş, kırılmış 91a/13.

Ẓahrü'l-Ḥicāz *öz. i.* Hicâz'ın civarı, Hicâz sırtları 37a/9.

ża'īf *sf.* Ar. **1.** Şişman olmayan (canlı) 35a/10, 297b/11. **2.** Yeterli maddî ve fizikî gücü olmayan, güçsüz 70b/9. **3.** Sağlam ve dayanıklı olmayan 220a/11, 268b/15, 312b/2. **4.** Sâhip olması gereken nitelikleri taşımayan 204a/5, 284a/8**. 5.** *i.* Güçsüz kuvvetsiz 301b/14.

ża'īflıḳ *i.* Zayıf olma durumu 214a/8, 301b/13, 322a/10.

ża'īf-ter *sf.* Far. Çok zayıf 65a/4.

zaḳḳūm *i.* Ar. Zakkumgillerden, iri ve gösterişli beyaz, pembe çiçekler açan zehirli ağaççık, ağu ağacı 153b/3.

Zāl bin Sām *öz. i.* Îrân'ın millî destan kahramanlarından biri ve Rüstem'in babası 110b/11.

ẓaleme *i.* Ar. Zalimler 134b/8.

zamān-ı māżī *i.* Geçmiş zaman 287b/2.

Zāmmīrim *öz. i.* Kükürdüyle meşhur bir şehir 77a/10.

ẓann *i.* Ar. İhtimal üzerine hüküm verme 28b/14.

Zānc - Zenc *öz. i.* **1.** Siyah bir ırk 51b/9, 194a/16. **2.** Afrika'da bu siyah ırkın bulunduğu Bâbü'l-Mendeb'ten aşağı olan bölge 110a/11, 159a/15, 194b/2, 256b/14, 274b/12, 294a/17. **3.** Hind Okyanusu 51b/6.

ẓanniyāt *i.* Ar. Kesin olarak bilinmeyen şeyler 22b/16.

zārī *sf.* Far. Ağlama 45b/10, 49a/1, 53b/9.

zār zār *zf.* Hüngür hüngür ağlayarak [Metinde iki yerde **zāri zāri**, bir yerde **zār u zār** şeklinde harekelidir.] 9a/9, 294a/6, 106b/4.

ẓarīf *sf.* Ar. (Söz ve üslup için) İnce ve nükteli 228b/16.

zārīlıḳ *i.* Far. İnleme 49a/1, 50b/7, 140b/2.

ẕātī *sf.* Ar. Kendine has 21a/11.

ẕātü'l-'imād *i.* (Ar. *ẕāt* sahip, harf-i târif *el* ve *'imād* direk, çadır ile) Büyük çadırların ve yüksek binaların sahibi 91a/1.

Zāvilī *sf.* (Far. *Zāvlistan* ülkesi ve nispet eki *-ī* ile) Zâvilistan'a özgü şey 159a/14.

Zāvlistān *öz. i.* Afganistan'da Gazne'nin de içinde bulunduğu bölge 63a/2, 110b/10.

zāyil *sf.* (Ar. *zā'il*) Yok olan 97a/9, 109a/13.

zeber *i.* Far. Üst 323a/4.

zeberced *i.* Ar. Cam parlaklığında, açık yeşil renkte zümrüde benzer cevher 73b/16, 88b/14, 107a/6, 140b/9, 211a/13.

Zebī *öz. i.* Filipin adasında üzümüyle meşhur bir yer 155a/13.

zebūn *sf.* Far. Güçsüz 91b/9, 214a/8.

Zebūr *i.* Ar. Hz. Dâvûd'a indirilen ilahî kitap 9b/4, 83a/12.

zecr *i.* Ar. Zorla yaptırma 48b/16, 52b/4.

ẕeheb *i.* Ar. Altın 72b/17.

zehr *i.* Far. Ölüme sebep olan madde, ağı 129a/2, 310b/11. **2.** *mec.* helâk edici ıztırap 252a/16. [Metinde birçok yerde *zeher* şeklinde harekelidir]

Zehr bin Ḥarbe *öz. i.* (ö. 15/636'dan sonra) Kâdisiye Savaşı'nda filleri hortumuna vurarak yere düşürme tekniğini savaşta uygulayan kişi 268a/10.

Zehrā *öz. i.* Kum şehrinin bir adı 125b/7.

zehre *i.* Far. Safra, öd 101a/8, 309b/15.

zehrlü *sf.* Ağılı 257a/4, 280b/15, 313a/5.
Zehūn - Zehven *öz. i.* Sri Lanka'da Hz. Âdem'in indiği rivayet edilen dağ 65a/17, 68b/3, 78a/5, 80a/8, 112b/4, 182b/16.
zekāt *i.* Ar. Zenginin malının kırkta birini fakirlere dağıtması işi 139a/12.
ẕeker *i.* Ar. Erkeklik organı 124b/4, 177b/15, 264b/1, 274a/4, 286b/13, 305a/2.
Zekeriyyā *öz. i.* Hz. Yahyâ'ın çok yaşlı babası, Hz. Meryem'e bakmakla yükümlü olan, ağaç kovuğunda şehit edilen ve Kur'ân'da adı geçen peygamber 83b/1, 208b/17.
zelāzil *i.* Ar. Yer sarsıntıları 96a/6.
ẕelīl *sf.* Ar. Aşağılık 99a/11, 241a/10.
ẕelīllıḳ *i.* Hor ve hakirlik, aşağılık 64a/1.
zelzele *i.* Ar. Yer sarsıntısı 122a/1, 143a/4, 144a/8, 146a/15, 166a/17, 198a/14.
ẕem *i.* (Ar. *ẕemm*) Kötüleme 3a/7.
zemzem *i.* Ar. Kâbe yanındaki meşhur kuyu 127b/17.
zemzeme *i.* Ar. Ezgi 169b/10, 314b/3.
zenbīl *i.* Far. Hasırdan yahut hurma liflerinden örülmüş kulplu torba 60b/15.
Ẕenbü'd-decāce *öz. i.* Kuzey kutbunda bulunan kova burcunun son yıldızı 37a/10.
Zenc bk. Zānc
Zencān - Zingān *öz. i.* Âzerbâycân'da şehir 117a/7, 143b/3.
zencīr *i.* Far. Madenî halkaların meydana getirdiği bağ, zincir 68a/12, 201b/11.
zencīrle- *geç. f.* Zincirle bağlamak 272b/16.
zende fīl *i.* Far. Bir cins iri fil 268b/1.
zengī *sf.* Far. **1.** Siyah ırka mensup 309b/10. **2.** *i.* Zencî olan kişi 107b/2, 155b/2, 193a/14.
Zengibār - Zengübār *öz. i.* Tanzanya 44a/10, 51a/8, 67b/7, 73a/12, 107a/16, 110b/5, 121b/16, 188b/11, 195a/16, 195b/1, 274b/14, 303a/17.
zengüret *i.* Far. Hind kirpisi 298a/3.
zer *i.* Ar. Altın 73a/6.
Zerāşb bk. Zerdeşt
zer-bāft *i.* Far. Sırma ile dokunmuş kumaş 108a/17.
zerd-ālū *i.* Far. Kayısı ağacının sarı, etli, tatlı meyvesi 174a/17, 214a/2.
Zerdeşt - Zerāşeb *öz. i.* (MÖ VII.) Îrân ve çevresine yayılan, iyilik ve kötülük şeklinde iki gücün mücadelesine bağlı olarak kurulan Mecûsî inancının ortaya koyucusu, Zerdüşt 39b/17, 40a/3, 205b/16.
zernīḫ - zirnīḫ *i.* Far. Gümüş beyazı renkte, gevrek, çok zehirli bir element, arsenik, zırnık, 34a/13, 74b/4, 117a/8, 276a/16, 317b/17.
Zernīḫ *öz. i.* Gûr ile Bâhire şehri arasında bir yer 123a/3, 158b/9.
zerrīn *sf.* Far. **1.** Altından yapılmış 186b/16, 217a/16, 231b/5. **2.** Altın gibi sarı ve parlak 105a/6, 246a/7.
Zerved *öz. i.* Îrân'ın Fars bölgesinde bir şehir 124a/13, 209a/13.
zevāl *i.* Ar. **1.** Yok olma 27a/1. **2.** Güneşin baş ucunda bulunma zamanı 28a/13.
Zevba'a - Zevbi'a *öz. i.* Hindistan'da Evreng denilen dağda yaşadığı söylenen bir cin 243b/17, 244a/1.
Zevrā *öz. i.* Bağdat'ın eski adı [Metinde ***Zervā*** olarak geçer. Günümüzde de bu kelimede göçüşme olayı görülür] 110b/2.
zevraḳ *i.* Ar. Gemi 97a/4, 152a/17.
Zeyd *öz. i.* (ö. 122/740) Hz. Hüseyin'in torunu, âlim, fakih ve aynı zamanda Zeydiye mezhebinin kurucusu kabul edilen kişi, Zeyd bin Alî bin Hüseyin bin Ali 190b/15.
Zeyd *öz. i.* Hz. Peygamber'den önce de tek tanrı inancına sahip olan ve Hz. Ömer'in amcasının oğlu olan şahıs, Zeyd bin Amr [Burada Hz. Ömer'in kardeşi olarak geçer] 204a/4.
zeyn *sf.* Ar. Süslü, bezekli 157a/14.

Zeynū-ābād *öz. i.* Hemedân'a yakın bir şehir 134b/6.

zeyt *i.* Ar. Zeytinyağı 153b/1, 274a/9, 276a/9.

zeytūn *i.* Ar. **1.** Uzun ömürlü, yaprakları küçük ve gümüş renginde bir ağaç, olca sativa 124b/2, 153a/3. **2.** Bu ağacın tek çekirdekli, yağlı meyvesi 72a/9, 90a/6, 128a/9.

ẓıll *i.* (Ar. *ẓıll* gölge) *me*c. Himâye 1b/8.

zındīḳ *i.* (Ar. < Far. *zendīk*) **1.** Mânî'nin Zerdüşt dinini yanlış yorumlayıp Zend diliyle ortaya koyduğu esaslara inanan kimse 101b/12, 101b/16, 109a/2. **2.** *teşm.* Hz. Allâh'a ve ahirete inanmayan kimse 19a/2.

zī *ünl.* Far. Güzel 142b/16.

ẕi'b *i.* Ar. Kurt 285b/16.

zībaḳ *i.* Far. Cıva 73a/17, 74a/9, 74b/5, 76a/3, 77a/7, 79b/17, 211a/5.

zibr *i.* Ar. Şiddet 150a/4.

Zīc *öz. i.* Prusya'da Saksonya eyaletine bağlı Zeitz şehri 51a/3.

zift *i.* Ar. Kömür katranı, odun katranı ve petrolden elde edilen yapışkan, karasakız 126a/12.

ẕikr *i.* Ar. **1.** Sözünü etme 4b/11, 100b/17, 4b/11, 100b/17. **2.** Hz. Allâh'ı anma 67b/9.

ẕi'l-ḥicce *i.* Ar. Onuncu günü kurban bayramı olan on ikinci Arabî ay 145a/5.

Ẕī-mekārim *öz. i.* San'a şehrinde bir dağ 69a/4.

zinā *i.* Ar. Evlilik bağı ile bağlı olmayan erkek ile kadın arasındaki gayrimeşru cinsel ilişki 113b/10, 190b/1, 195a/8.

zinc *i.* (Far. *zence*) Feryat, sagu 67a/11.

zindegānī *i.* Far. Geçim 67a/14, 127a/17.

Zingān bk. Zencān

zinhār *ünl.* Far. Sakın, aman 91a/13, 147a/1, 240b/9.

zīr *i.* Far. Alt 190a/7.

zīr ü zeber *sf.* Karmakarışık 323a/4.

zīrā *bağ.* Far. Şundan dolayı 2a/15, 208b/16, 274b/1.

Zirāvende *öz. i.* (Far. *zerāvende* Loğusa otu, kara asma, kabakulak otu vb. değerli otlar) Harkân ile Gazne arasında bulunan ve sıcak faydalı suyuyla meşhur bir ılıca 58a/2.

zīr-cāme *i.* Far. Külot 190a/7.

zīrek *sf.* Far. Anlayışlı, aklı başında 95a/2, 191a/15, 286a/2, 314a/16.

zīreklik *i.* Anlayışlı olma hâli 33a/3, 123b/3, 280a/2.

Zirih *öz. i.* Îrân'ın Sistân bölgesindeki Zerenc şehrinde bulunan küçük göl 110b/17.

zirnīḫ bk. zernīḫ

zişt *sf.* Far. Çirkin 63a/2, 82b/15, 182b/8.

żiyā' *i.* Ar. Işık 111b/10, 168a/16.

Ziyād bin Süfyān *öz. i.* Hz. Muâviye'nin Basra ve Kûfe valiliğini yapan kardeşi 200b/1.

Ziyād bin Ṭārıḳ bk. Ṭārıḳ bin Ziyād

ziyān-kār *sf.* Far. Zarar vermek huyunda olan 25b/1, 62a/13.

Ẕīzen (Ẕīz) bin Celheme *öz. i.* Sâsânî hükümdarı Şâpûr Zü'l-eknâf zamanında yaşayan Yemen padişahı 102b/13, 103a/2, 103a/8.

Zuḥal *öz. i.* Ar. Satürn gezegeni 25a/2, 32b/17, 33b/5, 37b/10, 190b/12.

ẓuhūr *i.* Ar. Meydana çıkma 1b/10.

ẓuhur *i.* Ar. Öğle vakti 131a/8.

Zūlān *öz. i.* Yemen'de bir dere 141a/17.

ẓulmet *i.* Ar. Karanlık 204a/1, 307b/3.

ẓulümāt *i.* Ar. Karanlıklar, zulmetler 80b/11, 88a/11, 171a/15.

Żunūn bin Ḳūfīl *öz. i.* Güney Arabistan'daki Şâde adlı kavim tarafından çocuğu esir alınıp satılan kişi olup, Hıristiyan kavminde Hz. Peygamber'in suretinin bulunduğunu hikâye eden kişi 164b/13.

Zūr *öz. i.* Zamanında akreple meşhur olan bugünkü Kerkük şehri 64a/9.

zurna *i.* (Far. *sūr-nāy*) Keskin sesli, kamıştan yapılma üflemeli saz 284a/9.

zurzūr *i.* Ar. Sığırcık kuşu, çekirge kuşu, sturnis volgaris 265a/5.

Ẕūşaraḥ bin Herhād *öz. i.* Zalim padişah olan Serâcîl'in veziri ve Belkîs'ın babası 97a/9, 98a/2.

ẕübāb *i.* Ar. Sinek 316b/9.

zübbād *i.* Ar. Yaban kedisinden elde edilen misk 297b/10.

Zübeyr bin 'Avvām *öz. i.* (ö. 36/656) Aşere-i Mübeşşere'den olup, Cemel Vak'asında şehit olan sahabi 323b/14, 324a/2.

zücāc *i.* Ar. Sırça, cam şişe 74a/2.

Zühre *öz. i.* Ar. Utarit'ten sonra güneşe en yakın olan, parlak olduğu için Çobanyıldızı, Sabahyıldızı ve Akşamyıldızı adını alan gezegen, Venüs 25a/1, 26b/8, 33a/1, 34b/10, 37b/11, 190b/12.

Zühre *öz. i.* Hârût ve Mârût'tan gökyüzüne çıkmanın yolunu öğrendiği için, onların cezalandırılmasına sebep olduğu iddia edilen efsanevî Îrânlı kadın 177a/17.

Zühre *öz. i.* Metne göre, Mugîr adlı kızın annesi olup, cin tarafından çarpıldığı ifade edilen bir kadın 244a/1.

Zühretü'd-dünyā *sf.* Dünyanın en güzel kadını anlamında Belkîs için kullanılır 97b/10.

zükām *i.* Ar. Nezle 144a/16.

zülāl *i.* Far. İçilmesi güzel, hoş su 160b/3.

Ẕü'l-eknāf *sf.* (Ar. *ẕū* sâhip ve *eknāf* kuyular, dehlizler) İnsanları dehlizlere hapsettiği için Şâpûr adlı hükümdara verilen lakap 102b/17.

Ẕü'l-er'āl *sf.* Ar. *Kergeslerin sahibi* anlamına gelen, kerges topluluğuna hükmü geçen ve onlarla üstünlük sağladığı için Keykâvus'a verilen lakap 189a/13.

Züleyḫā *öz. i.* Hz. Yûsuf'a iftira ederek başına türlü belaların gelmesine sebep olan, ancak daha sonra ona iman edip onunla evlenen kadın 177b/1.

Zülfeyn *öz. i.* (Ar. *zülfā* büyük bahçe) Şimal kutbunda bir yıldız kümesi 23a/3.

ẕü'l-'imāreteyn *sf. İki mülk sahibi* anlamında Hz. Nûh 63a/14.

ẕü'l-imtinān *sf.* Lütuf sahibi 2a/13.

ẕü'l-ḳarneyn *i.* Ar. Kılıç balığı 303b/7.

ẕü'l-ḳarneyn *sf.* (Ar. *ẕū* sâhip ve *ḳarneyn* dünyanın bilinen ülkeleri ve bilinmeyen karanlıklar ülkesi olmak üzere iki farklı ülkeyi bünyesinde toplayan ikil kelime) *Dünya üzerinde bilinen ve bilinmeyen ülkelere sözünü geçiren* anlamında kelime öbeği 65b/14, 65b/17.

Ẕü'l-ḳarneyn *öz. i.* Bütün dünyaya hakim olan, karanlıklar ülkesini gezen, Kur'ân'da adı geçen veli veya peygamber [Metinde *İskender* ile aynı kişidir] 62b/4, 80b/9, 81a/2, 94a/10, 101a/11, 104b/12, 113a/11, 118b/8, 171a/12, 184b/2, 189b/7, 192b/6, 234a/2, 234b/10.

Ẕü'l-şediyye *öz. i.* (Ar. *ẕū* sâhip ve *şediyye* iki meme) *Meme sahibi* anlamında olup Hz. Muhammed tarafından haber verilen, Hz. Alî'nin Hâricîlerle yaptığı Nehrevân Savaşı'nda ölen, göğsündeki memesi el parmak uçlarına kadar uzayan bir erkeğe verilen isim 189a/16, 189b/3.

zülüf *i.* (Far. *zülf*) Yüzün iki tarafına sarkan saç lülesi 94a/1.

zümürrüd *i.* Ar. Alüminyum, berilyum silikatı olan yeşil renkte, çok değerli taş, zümrüt 52a/2, 73b/5, 88a/6, 129a/9, 133b/2, 175b/4.

Zümürrüd *öz. i.* Mısır'da zümrüt çıkarılan bir dağ 130a/16.

zürrāfe *i.* Ar. Zürafa 133a/15, 282a/1, 286am/9, 287a/17.

ẕürriyyet *i.* Ar. Nesil, soy, sop 192a/17.

ẕürriyyāt *i.* Ar. Zürriyetler 85a/13.

ẕüyāb *i.* Ar. Kurtlar [Metinde *pars* olarak tercüme edilmiş] 286am/1.

Ẕü'ẕ-ẕevābe *öz. i.* (Ar. *ẕū* sâhip ve *ẕevābe* zülüf ile) Kuyruklu yıldız [Başka metinlerde *Ẕū-ẕevābe* ve *Ẕevātü'ẕ-ẕināb* gibi farklı şekilleri de geçmektedir] 42b/6, 42b/10.

EK 1

Millet Yazma Eser Ktp., AE Şeriyye 897, 1b.

EK 2

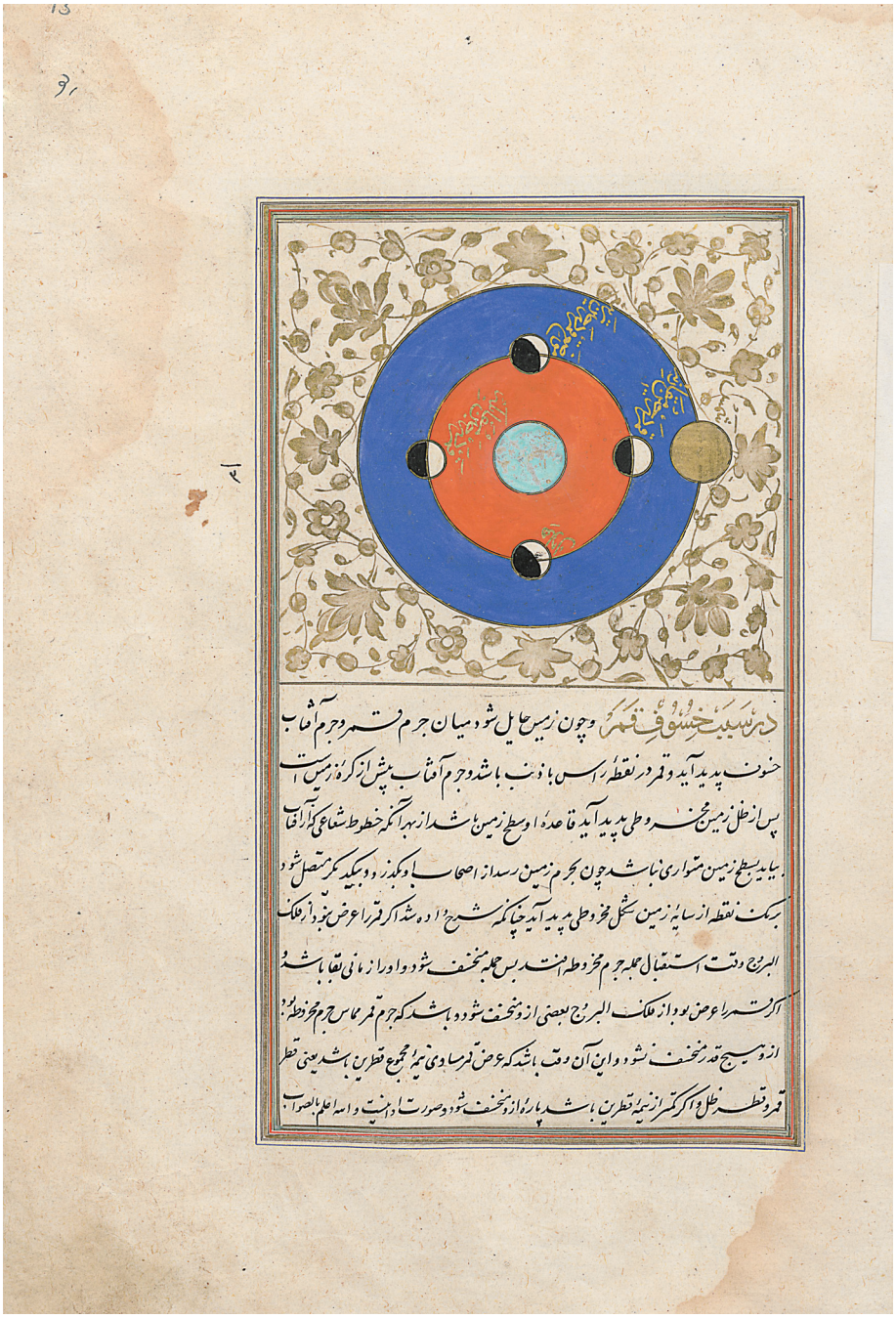

Türk İslam Eserleri Müzesi 1957, 14a.

EK 3

Türk İslam Eserleri Müzesi 1957, 20a.

EK 4

Türk İslam Eserleri Müzesi 1957, 203b.

EK 5

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed 3632, 123b.

EK 6

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed 3632, 116a.

EK 7

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan 1660, 96a.

EK 8

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine 401, 222b.